

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

TÜRK KADIN YAZARLARIN ROMANLARINDA (1960-1980)
İŞLEDİKLERİ KONULAR VE EĞİTİM KAVRAMINA
YAKLAŞIMLARI

Göksu ÇİÇEKLİ KOÇ

İzmir

2014

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ**

**TÜRK KADIN YAZARLARIN ROMANLARINDA (1960-1980)
İŞLEDİKLERİ KONULAR VE EĞİTİM KAVRAMINA
YAKLAŞIMLARI**

Göksu ÇİÇEKLİ KOÇ

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin TUNCER**

**İzmir
2014**

YEMİN

Doktora Tezi olarak sunduğum “Türk Kadın Yazarların Romanlarında (1960-1980) İşledikleri Konular ve Eğitim Kavramına Yaklaşımları” adlı çalışmanın tarafımdan bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Haziran 2014

Göksu ÇİÇEKLİ KOÇ

ÖNSÖZ

1960-1980 dönemi dünyada ve Türkiye’de önemli olayların yaşandığı, çalkantılı bir zaman dilimidir. Bu dönem, dünyada kadın hareketlerinin dönüm noktasıdır. Türkiye’de ise özellikle 1970’ten sonra kadın hareketlerinde artış görülmektedir. Türk edebiyatında Tanzimat’tan itibaren eser veren kadın yazarların giderek artan çalışmaları, sözü edilen dönemde kadın yazarların başarılı eserler ortaya koymasına katkı sağlamıştır. Bu dönemde kadın yazarlar bireysel ve toplumsal sorunların yanı sıra, Türk toplumunda gözlemledikleri değişimleri, kendi bakış açılarından eserlerine yansıtmışlardır. Bu çalışmada, 1960-1980 yılları arasında Türk kadın yazarların romanlarında işledikleri konular ve eğitim kavramına yaklaşımları belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma altı bölümden oluşmaktadır:

Tezin ilk bölümünü oluşturan “Giriş” bölümünde, öncelikle Türkiye’nin 1960-1980 yılları arasındaki tarihî ve sosyal durumu onar yıllık devirlere ayrılarak ana hatlarıyla ele alınmıştır. İkinci olarak, dünyadaki ve Türkiye’deki kadın hareketlerinin tarihsel gelişimi ve geçmişten günümüze Türk toplumunda kadının konumu hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü olarak, kadının edebiyattaki yerini belirlemeye çalışan Feminist Eleştiri Kuramı üzerinde durulmuştur. Son olarak “kadın yazar” kavramı hakkında çeşitli görüşlere yer verilmiş ve genel olarak Türk edebiyatında ve özellikle bu çalışmanın konusunu oluşturan 1960-1980 yılları arasında Türk romanında kadın yazarların konumu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bölümde konuyla ilgili teorik bilgiler verildikten sonra çalışmanın problem durumu, amaç ve önemi, sayıltıları, sınırlılıkları problem cümlesi ve alt problem cümleleri açıklanmıştır.

İkinci bölümü “İlgili Yayın ve Araştırmalar” oluşturmaktadır. Bu bölümde, araştırma sırasında yararlanılan ana kaynaklar kısaca tanıtılarak çalışmaya sağladıkları katkı üzerinde durulmuştur. Bu kaynaklar; 1960-1980 yılları arasında Türkiye’nin tarihî ve sosyal durumunu yansıtan kaynaklar, bu dönem Türk romanı hakkında bilgi veren kaynaklar ve kadın kavramını ele alan kaynaklar olarak gruplandırılmıştır.

Tezin üçüncü bölümünü “Yöntem” oluşturmaktadır. Bu bölümde, araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları ve veri çözümleme teknikleri hakkında açıklamalar yapılmıştır.

Tezin dördüncü bölümünü “Bulgular ve Yorumlar” oluşturmaktadır. Bu bölümde, çalışmada incelenen yirmi kadın yazarın seksen bir romanından elde edilen veriler sınıflandırılarak yorumlanmıştır. Bu veriler alfabetik olarak “Aile, Aşk, Atatürk ve Cumhuriyet, Aydın, Batılılaşma, Birey ve Toplum, Boşanma, Cinsellik, Devlet, Dış Türkler ve Türk Dünyası, Din, Eğitim, Erkekler, Evlilik, Kadın, Kentleşme, Ölüm, Sanat, Siyasal Olaylar, Şiddet, Toplumsal Yapı” olmak üzere yirmi bir başlık altında sunulmuştur.

Tezin beşinci bölümünü oluşturan “Sonuç” bölümünde, elde edilen verilerden hareketle genel sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Tezin son bölümü olan “Kaynakça” bölümü, “Örneklemi Oluşturan Romanların Kaynakçası” ve “Genel Olarak Yararlanılan Kaynaklar” başlıkları altında düzenlenmiştir.

Tez çalışması süresince çeşitli sıkıntılarla karşı karşıya kalınmıştır. İlk olarak, bazı verilerin birden çok konuyla ilişkili olduğu tespit edilmiş, bu durumda veriler en uygun konu başlığı altında değerlendirilmiştir. İkinci olarak, tezin örneklemine oluşturan romanlar 1960-1980 arasında yazıldığı ve bazılarının yalnızca tek basımı olduğu için, bu kaynaklara ulaşma sıkıntısı çekilmiştir. Üçüncü olarak, Türkiye’deki yazarlarla ilgili bibliyografik çalışmaların az olması nedeniyle, tez

örneklemini oluşturan yazarların ve bu yazarların romanlarının belirlenmesi sırasında, bazı çelişkili durumlar olduğu görülmüştür. Örneğin bir kaynakta roman olarak gösterilen eserin bir başka kaynakta ya başka bir tür (hikâye, çocuk romanı, anı) altında gösterildiği ya da hiç yer almadığı tespit edilmiştir. Aynı şekilde romanların basım tarihleri konusunda da kaynaklarda bir birlik olmadığı tespit edilmiştir. Buna benzer durumlarda esere ulaşılmış ve eser incelendikten sonra örnekleme dâhil edilip edilmeyeceğine karar verilmiştir.

Tez çalışması süresince bana destek olan kişilere teşekkür etmek istiyorum. Öncelikle tez çalışması sırasında bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım ve her zaman her konuda desteğini hissettiğim danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Tuncer'e teşekkür ediyorum. Tez çalışması süresince öneri ve eleştirileriyle tezin şekillenmesine katkıda bulunan tez izleme komitesi üyelerinden; yaklaşık on beş yıldır öğrencisi olduğum ve her zaman her konuda beni destekleyen ve bilgi birikimini benimle paylaşan hocam sayın Prof. Dr. Şevket Toker'e ve olumlu tavrıyla beni her zaman destekleyen hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Ömer İnce'ye teşekkür ediyorum.

Son olarak sabır ve desteklerini esirgemedi her zaman yanımda olduklarını hissettiren sevgili eşim, oğlum ve her iki aileme, tezin biçimsel düzenlemelerini yapan kardeşim Ural Gökay Çiçekli'ye teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
TABLO LİSTESİ	xvi
ÖZET.....	xvii
ABSTRACT	xviii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1. 1960-1980 Yılları Arasında Türkiye'nin Tarihî ve Sosyal Durumu	1
1.1.1. 1960-1970 Yılları Arasında Türkiye'nin Tarihî ve Sosyal Durumu	1
1.1.2. 1970-1980 Yılları Arasında Türkiye'nin Tarihî ve Sosyal Durumu	17
1.2. Dünyada Kadın Hareketlerinin Tarihî Kökenleri ve Gelişimi.....	32
1.3. Türkiye'de Kadın Hareketleri.....	40
1.4. Geçmişten Günümüze Türk Toplumunda Kadının Konumu	47
1.4.1. Tanzimat'a Kadar Kadın.....	47
1.4.2. Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Kadın.....	52
1.4.3. Cumhuriyet Döneminde Kadın	58
1.4.4. 1960-1980 Yılları Arasında Kadının Konumu.....	66
1.5. Feminist Eleştiri Kuramı	71
1.6. Türk Edebiyatında Kadın Yazarlara Bakış Tarzı	77
1.7. Türk Edebiyatında Kadın Yazarlar	88
1.8. 1960-1980 Yılları Arasında Türk Edebiyatında Kadın Yazarlar	94
1.9. Problem Durumu.....	97
1.10. Amaç ve Önem.....	98
1.11. Problem Cümlesi	99

1.12. Alt Problemler	99
1.13. Sayıtlar	100
1.14. Sınırlılıklar	100
1.15. Kısaltmalar	101
BÖLÜM II	103
İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR.....	103
BÖLÜM III.....	110
YÖNTEM.....	110
3.1. Araştırma Modeli	110
3.2. Evren ve Örneklem.....	111
3.3. Veri Toplama Araçları.....	111
3.4. Veri Çözümleme Araçları.....	111
BÖLÜM IV	117
BULGULAR VE YORUMLAR	117
4.1. Aile	117
4.1.1. Annelik.....	117
4.1.1.1. Anne Olamama	117
4.1.1.2. Üvey Anne	120
4.1.1.3. Annesizlik	124
4.1.1.4. Geleceğin Planlayıcısı Olarak Anne	126
4.1.1.5. Kültür Aktarıcısı Olarak Anne	131
4.1.1.6. Anne-Oğul İlişkileri.....	133
4.1.1.7. Anne-Kız İlişkileri	136
4.1.2. Babalık.....	146
4.1.2.1. Otorite Unsuru Olarak Baba	146
4.1.2.2. Üvey Baba	150

4.1.2.3. Babasızlık	151
4.1.2.4. Geleceğin Planlayıcısı Olarak Baba	152
4.1.2.5. Baba-Oğul İlişkileri	155
4.1.2.5.1. Oğlan Çocuğu Soyı Devam Ettirici Olarak Görme.....	158
4.1.2.5.2. Baba-Oğul Çatışması	161
4.1.2.6. Baba-Kız İlişkileri	165
4.1.3. Çocuk	170
4.1.3.1. Sevgi ve Güven Duygusuna Muhtaç Bir Varlık Olarak Çocuk	170
4.1.3.2. Evliliğin Kurtarıcısı Olarak Çocuk.....	172
4.1.3.3. Bağlayıcı Unsor Olarak Çocuk.....	174
4.1.3.4. İstenmeyen Çocuk	175
4.1.3.5. Gayrimeşru Çocuk	180
4.1.3.6. Evlat Edinme	188
4.1.3.7. Çocuğa Yönelik Cinsel İstismar	190
4.1.3.8. Çocuğa Yönelik Fiziksel Şiddet	191
4.1.3.9. Çocuk Eğitimi.....	195
4.1.3.9.1. Çocuğa Yönelik Disiplin ya da Baskı	195
4.1.3.9.2. Çocukta Serbestlik	198
4.1.3.9.3. Cinsiyete Göre Çocuk Yetiştirme	203
4.1.3.10. Çocuklar Arasında Ayrımcılık	206
4.1.3.11. Kardeş İlişkileri	209
4.2. Aşk	212
4.2.1. Çözümlemeyen Bir Duygu Olarak Aşk	212
4.2.2. İlk Aşk.....	215
4.2.3. İlk Görüşte Aşk	217
4.2.4. Karşılıksız Aşk.....	219
4.2.5. Karşılıklı Aşk	222
4.2.6. Unutulamayan Aşk.....	224
4.2.7. Platonik Aşk.....	225
4.2.8. İmkânsız Aşk.....	229
4.2.9. Ölümsüz Aşk.....	231

4.2.10. Yasak Aşk	233
4.2.11. Evlilik ve Yasak Aşk.....	238
4.2.12. Vatan Sevgisi ve Bireysel Aşk.....	254
4.2.13. Birden Fazla Aşk Arasında Bocalama	255
4.2.14. Aşk ve Rekabet	258
4.2.15. Aşk ve Kıskançlık	261
4.3. Atatürk ve Cumhuriyet.....	264
4.3.1. Atatürk Devrimleri	264
4.3.2. Atatürk Sevgisi.....	267
4.3.3. Dilde Sadeleşme/Yenileşme	271
4.3.4. Kurtuluş Savaşı	273
4.3.5. Osmanlı İmparatorluğu’nun Çöküşü.....	276
4.3.6. Cumhuriyet Sonrası Osmanlı’ya Duyulan Özlem	277
4.3.7. Meşrutiyet	279
4.4. Aydın.....	282
4.4.1. Aydınların Duyarsızlığı.....	282
4.4.2. Halkı Aydınlatma	285
4.4.3. Aydın-Halk Çatışması.....	287
4.5. Batılılaşma.....	290
4.5.1. Batılılaşma Süreci	290
4.5.2. Doğu/Batı Çatışması	296
4.5.3. Memleketinden Nefret Etme	298
4.6. Birey ve Toplum	302
4.6.1. Özgürlük.....	302
4.6.2. Yalnızlık.....	303
4.6.3. Dostluk	307
4.6.4. Yaşlılık	308
4.6.5. Hastalık	310
4.6.6. Mutluluk.....	315
4.6.7. Kıskançlık	317
4.6.8. Esaret.....	318

4.6.9.	Dolandırıcılık	322
4.6.10.	Rüşvet.....	325
4.6.11.	Kötü alışkanlıklar	327
4.6.11.1.	Uyuşturucu	327
4.6.11.2.	Alkol	330
4.6.11.3.	Kumar	332
4.7.	Boşanma	334
4.7.1.	Boşanma Süreci.....	334
4.7.2.	Kadın ve Boşanma	338
4.7.3.	Boşanmış Aile Çocukları	344
4.7.4.	Toplumun Boşanmış Ailelere Bakış Tarzı.....	346
4.8.	Cinsellik	347
4.8.1.	Aşkın Doğası Gereği Cinsellik	347
4.8.2.	Toplumsal Durum ve Cinsellik	349
4.8.3.	Cinsel Eğitim.....	351
4.8.4.	Kadın ve Cinsellik.....	354
4.8.4.1.	Kadının Nesne Haline Getirilmesi.....	354
4.8.5.	Erkek ve Cinsellik	359
4.8.6.	Bekâret	362
4.8.7.	Ensest	366
4.8.8.	Eşcinsellik	367
4.8.9.	Cinsel Açlık.....	368
4.9.	Devlet	369
4.9.1.	Devletin Görevleri.....	369
4.9.2.	Ekonomi	370
4.9.3.	Kapitalizm.....	371
4.9.4.	Adalet Sistemi	372
4.9.5.	Doğu Anadolu'nun İhmali	374
4.10.	Dış Türkler ve Türk Dünyası	375
4.10.1.	Zulüm	375
4.10.2.	Esaret.....	385

4.10.3. Mücadele Etme	386
4.10.4. Mücadeleden Kaçma	388
4.10.5. Göç	389
4.10.6. Türkiye’den Yardım Bekleme	390
4.10.7. Turancılık	393
4.10.8. Dil Meselesi	394
4.11. Din.....	396
4.11.1. Farklı İnançlara Saygı	396
4.11.2. Tanrı-Kul İlişkisi	397
4.11.3. Din Değiştirme	399
4.11.4. Dinin Yozlaştırılması	402
4.11.5. Batıl İnançlar	403
4.11.6. Tasavvuf	411
4.11.7. Tarikat	414
4.12. Eğitim	417
4.12.1. Eğitimde Fırsat Eşitliğinin Sağlanamaması	417
4.12.2. Batılılaşıma ve Eğitim	419
4.12.3. Eğitimde Disiplin Sorunları ve Ceza	420
4.12.4. Kız Çocuklarının Eğitimi	421
4.12.5. Eğitim İçin Büyük Kente Gitme	427
4.12.6. Maddî Zorluklara Rağmen Eğitime Devam Etme	429
4.12.7. Eğitimi Gereksiz Görme	431
4.12.8. Yurt Dışında Eğitim	435
4.12.9. Eğitim ve Evlilik Arasında Seçim Yapma	438
4.12.10. Üniversite	440
4.12.10.1. Üniversite Mezunu Olma	440
4.12.10.2. Üniversiteler ve Siyasal Karışıklıklar	442
4.12.10.3. Hatalı Öğretmen-Öğrenci İlişkileri	447
4.12.11. Öğretmen	448
4.12.11.1. Olumsuz Öğretmen Modelleri	448
4.12.11.2. Olumlu Öğretmen Modelleri	449

4.13. Erkekler	451
4.13.1. Kadın Bakış Açısından Erkekler	451
4.13.2. Erkek Bakış Açısından Erkekler	454
4.13.3. Çapkın Erkek.....	455
4.13.4. Güvenilmez Erkek.....	459
4.13.5. Kılıbık Erkek.....	461
4.13.6. İdeal Erkek	462
4.13.7. Jigololuk.....	464
4.13.8. Erkeklik	465
4.14. Evlilik	467
4.14.1. Evlilik Sorunları.....	467
4.14.1.1. Eş Seçimi	467
4.14.1.2. Sınıf Farklılıkları	474
4.14.1.3. Eşler Arasındaki İletişimsizlik	477
4.14.1.4. Anlayış Farklılıkları/Kişilik Uyuşmazlıkları.....	479
4.14.1.5. Eşlerin Yabancılaşması/Uzaklaşması.....	482
4.14.1.6. Sıradanlaşma	484
4.14.1.7. Yaş Farkı	485
4.14.2. Evlilik Tipleri.....	488
4.14.2.1. Küçük Yaşta Yapılan Evlilik.....	488
4.14.2.2. Aşk Evliliği.....	489
4.14.2.3. Mantık Evliliği	490
4.14.2.4. Çıkar Evliliği	492
4.14.2.5. Formalite Evliliği	496
4.14.2.6. Anlaşmalı Evlilik.....	498
4.14.2.7. Zoraki Evlilik	500
4.14.2.8. Görücü Usulü Evlilik.....	502
4.14.2.9. Akraba ile Evlilik	504
4.14.2.10. Yabancı ile Evlilik.....	505
4.14.2.11. Kurtarıcı Evlilik.....	508
4.14.2.12. Zengin Biriyle Evlilik.....	512
4.14.2.13. İkinci Evlilik.....	514

4.14.2.14. Yıldırım Nikâhı	517
4.14.2.15. İmam Nikâhı	519
4.14.2.16. Çok Eşlilik	520
4.14.3. Evlilik ve Kadın	523
4.14.3.1. Kadınların Evlilik Yaşı	523
4.14.3.2. Evlilikte Kadın Özgürlüğünün Kısıtlanması	526
4.14.3.3. Evliliğin Esaret Zinciri Olarak Görülmesi	529
4.14.3.4. Evliliklerde Kadınların Bunalımı	532
4.14.3.5. Kadının Aldatılmayı Kabullenmesi	534
4.14.3.6. Evliliğin Kadın İçin Bir Zorunluluk Olarak Görülmesi ...	537
4.14.3.7. Evliliğe Dış Müdahaleler	541
4.14.3.8. Evlilik Dışı İlişki	544
4.14.4. Evlilik Süreci	549
4.14.4.1. Evlilikte Aile Onayı	549
4.14.4.2. Başlık Parası	552
4.14.4.3. Çeyiz	554
4.14.4.4. Düğün	556
4.14.5. Evlilikten Kaçış	557
4.15. Kadın	560
4.15.1. Toplumun Kadına Bakışı	560
4.15.1.1. Kadının Aşağılanması	560
4.15.1.2. Korunması Gereken Bir Varlık Olarak Görülmesi	574
4.15.1.3. Özgür Kadınların Dışlanması	576
4.15.1.4. Kadına Değer Verme	580
4.15.2. Kadın Bakış Açısından Kadınlar	581
4.15.3. Erkek Bakış Açısından Kadınlar	582
4.15.4. Kadın Özgürlüğü	584
4.15.5. Namus Kavramı	590
4.15.6. Kadının Edilgenlikten Kurtulması	597
4.15.7. Kadının Çalışma Hakkı	604
4.15.8. Kadın Eğitimi	610
4.15.9. Anadolu'daki Kadının Durumu	612

4.15.10. Türk Kadının Durumu.....	614
4.15.11. Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet	616
4.15.12. Kadının Cinsel Açıdan İstismar Edilmesi	623
4.15.12.1. Hayat Kadını.....	623
4.15.12.2. Metres	629
4.15.12.3. Dul Kadın	637
4.15.13. Kadın ve Beden	642
4.15.13.1. Hamilelik ve Doğum	642
4.15.13.2. Kürtaj	647
4.15.13.3. Kadın ve Güzellik.....	654
4.15.13.4. Yaşlanma	660
4.15.13.5. Menopoz	662
4.15.14. Kadın-Erkek İlişkileri	664
4.15.14.1. Yaş Farkı	664
4.15.14.2. Anlayış Farkı	666
4.15.14.3. Erkeklerden Nefret Etme	668
4.15.14.4. Eşine Destek Olma	669
4.15.15. Kadınlık.....	671
4.16. Kentleşme.....	673
4.16.1. Kentleşme ve Betonlaşma	673
4.16.2. Kentleşmenin Getirdiği Yeni Kültür Biçimi	676
4.16.3. Doğaya Zarar Verme.....	677
4.16.4. Gecekondu	679
4.16.5. Göç	681
4.16.5.1. Yurt Dışına Göç Etme	681
4.16.5.2. Gurbet ve Yabancı Kültür	685
4.16.5.3. Memleket Özlemi	688
4.17. Ölüm ve Yaşam	691
4.17.1. Ölüm.....	691
4.17.1.1. Ölüm Algısı	691
4.17.1.2. Yakınların Kaybı ve Ölüm Acısı.....	696
4.17.1.3. Evlat Acısı	702

4.17.1.4. Ölüm Şekilleri	708
4.17.1.4.1. İntihar	708
4.17.1.4.2. Cinayet	714
4.17.1.4.3. İdam.....	719
4.17.1.4.4. Şehit Olma.....	722
4.17.1.4.5. Kurtuluş Olarak Ölüm.....	724
4.17.1.5. Ölüm Korkusu	726
4.17.1.6. Ölüm İsteği	727
4.17.1.7. Vasiyet.....	729
4.17.1.8. Miras.....	731
4.17.2. Yaşam.....	736
4.17.2.1. Yaşam Algısı	736
4.17.2.2. Yaşam Felsefesi.....	739
4.18. Sanat.....	742
4.18.1. Sanat.....	742
4.18.1.1. Sanat ve Toplum.....	742
4.18.1.2. Sanat Eleştirisi.....	745
4.18.1.3. Sanat Çevrelerindeki Yanlı Tavır.....	747
4.18.1.4. Sanatta Yozlaşma	749
4.18.1.5. Türkiye’de Sanatın Durumu	750
4.18.1.6. Sanatın Değersiz Görülmesi	751
4.18.2. Sanatçı.....	755
4.18.2.1. Sanatçıların Ekonomik Kaygıları	755
4.18.2.2. Sanatçı ve Yaratma Süreci.....	756
4.18.2.3. Sanatçı-Halk İlişkisi	758
4.18.2.4. Sanatçı ve Evlilik.....	761
4.19. Siyasi Olaylar.....	763
4.19.1. Siyasi Olaylar ve Gençler	763
4.19.2. 27 Mayıs Süreci	767
4.19.3. 68 Olayları.....	773
4.19.4. 12 Mart Süreci.....	774
4.19.5. Kanlı 1 Mayıs.....	780

4.19.6. Sansür.....	781
4.19.7. İşçi Sorunları	783
4.19.7.1. Grev	783
4.19.7.2. Sendika	786
4.19.8. Öğrenci Eylemleri	787
4.19.9. Yurt Dışına Kaçma.....	791
4.19.10. Sağ-Sol Çatışmaları.....	792
4.19.10.1. Sol.....	792
4.19.10.1.1. Sosyalizm	792
4.19.10.1.2. Komünizm.....	795
4.19.10.1.3. Devrimcilik.....	801
4.19.10.1.4. Solculuk.....	804
4.19.10.1.5. Cumhuriyet Halk Partisi.....	806
4.19.10.2. Sağ	808
4.19.10.2.1. Demokrat Parti ve Menderes.....	808
4.19.10.2.2. Milliyetçi Hareket Partisi ve Ülkücülük.....	814
4.19.10.3. Taraf Tutmama/Ortacılık.....	817
4.20. Şiddet.....	820
4.20.1. Savaş	820
4.20.2. İhtilal Dönemlerinde İşkence	831
4.20.3. İşkencenin Ruh Sağlığı Üzerindeki Olumsuz Etkileri	834
4.20.4. Polis ve İşkence.....	836
4.20.5. Tecavüz	837
4.21. Toplumsal Yapı	843
4.21.1. Kuşak Çatışması.....	843
4.21.2. Sınıf Farklılıkları.....	851
4.21.2.1. Üst sınıf	857
4.21.2.2. Alt Sınıf.....	861
4.21.2.3. Sınıf Farklılıklarının Mekâna Yansıması	869
BÖLÜM V.....	872
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	872

BÖLÜM VI	906
KAYNAKLAR	906
6.1. Örnekleme Oluşturan Romanların Kaynakçası:	906
6.2. Genel Olarak Yararlanılan Kaynaklar:	909
EKLER.....	916
EK 1 – Temaların Romanlara Göre Dağılımı.....	916

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 – Örnekleme Oluşturan Yazarların ve Romanların Listesi

ÖZET

Türk edebiyatında kadın yazarlar, bir iki örnek dışında, ancak 20.yüzyılın başlarında eserler vermeye başladılar. 1950’li yıllarda adlarından söz ettirmeye başlayan kadın yazarların, 1970’ten itibaren erkek yazarlar ile aralarında hem nicelik hem de nitelik bakımından pek fark kalmadığı görülür.

1960-1980 dönemi dünyada ve Türkiye’de önemli olayların yaşandığı, çalkantılı bir zaman dilimidir. Bu dönem, dünyada kadın hareketlerinin dönüm noktasıdır. Türkiye’de ise özellikle 1970’ten sonra kadın hareketlerinde artış görülmektedir. Türk edebiyatında, daha önceki dönemlerde eser vermiş olan kadın yazarların birikimi, sözü edilen dönemdeki kadın yazarların başarılı eserler meydana getirmesine katkı sağlamıştır. Bu dönemde kadın yazarlar bireysel ve toplumsal sorunların yanı sıra, Türk toplumunda gözlemledikleri değişimleri, kendi bakış açılarından eserlerine yansıtmışlardır.

Bu çalışmada, 1960-1980 yılları arasında Türk kadın yazarların romanlarında işledikleri konular ve eğitim kavramına yaklaşımları belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada alfabetik olarak soyadı sırasına göre Halide Edip Adıvar, Adalet Ağaoğlu, Münevver Ayaşlı, Kerime Nâdir Azrak, Oya Baydar, Muazzez Tahsin Berkand, Sevinç Çokum, Suat Derviş, Afet İlğaz (Muhteremoğlu), Emine Işınsu, Ayla Kutlu, Pınar Kür, Aysel Özakın, Sevdâ Sezer, Sevgi Soysal, Suzan Sözen, Mükerrrem Kâmil Su, Cahit Uçuk, Peride Celâl Yönsel, Halide Nusret Zorlutuna’ya ait seksen bir roman incelenmiştir. Bu dönemde kadın yazarların daha çok aile, aşk, Atatürk ve Cumhuriyet, aydın, batılılaşma, birey ve toplum, boşanma, cinsellik, devlet, dış Türkler ve Türk dünyası, din, eğitim, erkekler, evlilik, kadın, kentleşme, ölüm, sanat, siyasal olaylar, şiddet, toplumsal yapı konuları üzerinde durdukları tespit edilmiştir. Elde edilen verilerin alana katkı sağlaması umut edilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Türk romanı, kadın edebiyatı, kadın söylemi.

ABSTRACT

Women writers, except one or two sample, could write their novels just about in the earlier 20th century in Turkish literature. Women writers began to make a name in 1950's and it is seen that there's no significant difference between men writers and them from 1970.

1960-1980 was the turbulent time period that important events were existed in the world and Turkey. This period was the turning point of women's movement in the world. In Turkey women's movement was shown an increase after 1970. The knowledge of women writers who composed literary works in previous period make a contribution to introduce their successful literary works in mentioned period. In this period, women writers reflected exchanges that they observed in Turkish society from their point of view together with individual and social affair to their literary works.

In this study, the subjects which were handled in Turkish women writers' novels in the period of 1980-2000 and their approach to the notion of education are tried to be determined. Eighty one novels which belongs to the following women writers given alphabetically considering surname as Halide Edip Adivar, Adalet Ağaoğlu, Münevver Ayaşlı, Kerime Nâdir Azrak, Oya Baydar, Muazzez Tahsin Berkand, Sevinç Çokum, Suat Derviş, Afet İlğaz (Muhteremoğlu), Emine Işınsu, Ayla Kutlu, Pınar Kür, Aysel Özakin, Sevdâ Sezer, Sevgi Soysal, Suzan Sözen, Mükerrrem Kâmil Su, Cahit Uçuk, Peride Celâl Yönsel, Halide Nusret Zorlutuna have been examined. It is determined that the women writers mainly dwell on family, love, Atatürk and Republic, intellectuals, Westernization, individual and society, divorcement, sexuality, government, Turkish world, religion, education, men, marriage, women, urbanization, death, art, political events, violence and social structure in this period. It is hoped to make a contribution to the fieldwork by the data obtained from this study.

Keywords: Turkish novel, women's literature, feminine writing.

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. 1960-1980 Yılları Arasında Türkiye'nin Tarihî ve Sosyal Durumu

1.1.1. 1960-1970 Yılları Arasında Türkiye'nin Tarihî ve Sosyal Durumu

Artan enflasyon ve yaşanan siyasal iktidarsızlık, 1950'li yılların ortasında ordu içinde huzursuzluğun başlamasına neden olmuştur. Cumhuriyet'in askerî okullarında eğitim gören ve sabit maaşla yaşamak zorunda olan genç subaylar, ülkede kendilerine kıyasla çok rahat yaşayan yüksek memur ve işadamlarının oluşturdukları yeni hâkim sınıftan memnun değillerdir. Türkiye'de, çok partili siyasete geçtikten sonra demokratların, askerî reformlar yaparak ordunun, dolayısıyla da ülkenin durumunu düzelteteceğine dair bir inanç vardır. Menderes, bu reformları yaparak, kendi yetkilerini genç subaylarla paylaşmak istemeyen üst rütbeli subaylarla arasını bozmaktansa, onlarla iyi ilişkiler kurmaya karar vermiştir. Bunun sonucunda, bazı paşalar ordudan ayrılarak 1954 seçimlerinden önce Demokrat Parti (DP)'ye katılmışlar, böylece paşaları yanına alan Menderes'in kendine olan güveni oldukça artmıştır. Menderes, öncelikler listesinde yer almayan askerî reformlar için gereken parayı ise karayollarına ve çimento fabrikaları gibi projelere harcamanın daha iyi olacağını düşünmektedir. Ayrıca Türkiye'nin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization - NATO)'ne katıldıktan sonra, ittifakın teşvikler sağlayacağına inanarak askerî harcamaların azalacağını ummaktadır (Ahmad, 2011: 148,-151).

1952'de Türkiye'nin NATO'ya üye olmasından sonra, teknoloji ve modern savaş stratejileri ile karşılaşan ve başka ülkeleri ziyaret ederek farklı bakış açlarına sahip subaylarla dünya sorunlarını tartışan genç subaylar, kendi dünyalarını ve kendi politikacılarını küçük görmeye başlamışlardır. Bu durum askerî reform ihtiyacını

daha da güçlendirmiştir. Menderes'in ise paşaların yanında olması, subayların rütbeye göre bölünmesine neden olmuştur (Ahmad, 2011: 151).

Börtücene (1999: 71, 72), 1950'lerin ortalarındaki Türkiye'nin durumunu şöyle özetlemektedir:

- DP iktidarı anayasaya aykırı tutum ve davranışlar içindedir.
- Yargı organı bağımsız değildir. Hâkimler baskı altında tutulmaktadır.
- Üniversitenin bilimsel özerkliği kaldırılmıştır. Üniversite öğretim görevlileri baskı altında tutulmaktadır.
- İktidar tarafından altı ay açığa alınan bir memura bu dönem içinde kamuda başka bir görev verilmediği takdirde memur re'sen emekliye sevk edilmektedir. Memurun hakkını yasal yoldan arama olanakları da kaldırılmıştır. Bu bağlamda, tüm kamu görevlileri risk altındadır.
- Muhalefetin söz, seyahat, yayın, toplantı ve seçim güvenliği ya dolaylı yollarla ya da doğrudan iktidarca ihlâl edilmektedir. Muhalefet baskı altındadır.
- DP'ye muhalif olan basın baskı altındadır.
- Din siyasete alet edilmektedir. Anayasanın laiklik ilkesi 1950 yılından bu yana çeşitli eylemlerle ihlâl edilmektedir.... Özellikle kırsal gençlik eğitim olanaklarından yoksun bırakılmıştır.

27 Mayıs 1960'tan önceki günlerde, büyük kentlerde öğrenci ayaklanmaları ve polisin öğrencilere acımasız davranışları devrim ortamını yansıtmaktadır. Bu ortam içinde, üniversite öğrencileri, DP'nin uygulamalarını eleştirmektedir. Basın ise sansür olduğu için, bu eylemleri kamuoyuna yansıtamamaktadır. Siyasal tedirginlik halk arasında yayıldığı için, hemen herkes askerlerin bu kötü gidişata el koymasını beklemektedir (Kongar, 2001: 155).

26 Mayıs'ı 27 Mayıs'a bağlayan gece, kansız bir başarıyı ilk hedef olarak gaye edinen İstanbul ve Ankara'da harekâtı idare eden subaylar sık sık şu emri tekrarlamışlardır:

Nefsi müdafaa hali dışında silah kullanmak kat'iyetle yasaktır. Vazife bölgesindeki sorumlu kumandanın emri olmadan hiçbir kişi veya birlik silah kullanmaya mezun değildir... (Erkanlı, 1972: 72).

Erkanlı (1972: 76), ihtilâlcilerin düşüncelerini şöyle özetlemektedir:

İhtilâl medenî ölçüler dâhilinde yapılacak.... Cinayetler işlenmeyecek, insanlar sokaklarda sürüklenmeyecek, serseri kurşunlara hedef yapılmayacak.... Sanıklar adalete teslim edilecek; suçlular ve bunların cezaları kurulacak özel mahkemeler tarafından tayin edilecek.... Hareketin başlıca gayesi; mevcut ayrılıkları gidermek, kinleri ve ihtilâfları azaltarak Millî Birliği gerçekleştirmektir. Temellerinde cesetler yatan bir ihtilâl bu gayeleri ile zıtlasma haline gelir ve başarıya ulaşamaz. Zulumla, cinayetle başlayan ihtilâller; ihanetle, hüsrarla, felâket ile sonuçlanır. Bu hale düşmemeliyiz.

1960-1970 yılları arasındaki en önemli olay olan 27 Mayıs 1960 Darbesi (Askerî Müdahalesi), Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)’nden bir grup albay ve daha alt rütbeli subaylar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Bu isimler memlekette ilk anlarda hayret ve şaşkınlık yarattı, herkes bir sürü general, yüksek rütbeli subay beklerken, karşılırlarına yüzbaşılar, binbaşılar, yarbay ve albaylar çıktı... (Erkanlı, 1972: 22).

Bu darbe, sonrakilerden (12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980) DP yönetimine ve parlamentoyla birlikte ordu hiyerarşisine karşı yapıldığı için farklıdır. Daha sonra yapılan iki askerî müdahale, küçük subayları uzakta tutarak Yüksek Komuta Komitesi tarafından gerçekleştirilmiştir (Ahmad, 2011: 147; Özdemir, 2008: 228).

Özdemir (2008: 227, 228), 1960 Darbesi ile Ordunun Türkiye’de siyasette yerini aldığını; 1961, 1966, 1973, 1980 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde olduğu gibi rejimin kilit noktalarını ellerinde tutmak istediklerini belirtmektedir. Ayrıca 1960-1980 Türkiye’sine, 1960 Darbesi’nin ürünü olduğu ve 1980’de bir başka askerî darbeye yürürlükten kaldırıldığı için, “1961 Demokrasisi” denebileceğini ifade etmektedir.

İktidara el koyan, kendilerine Millî Birlik Komitesi (MBK) adını veren TSK subayları, 27 Mayıs sabahı saat 07.00’da Ankara radyosunda şu bildiriği yayınlamışlardır:

Sevgili Vatandaşlar,

Bugün demokrasinin içine düştüğü buhran ve müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri, memleketin idaresini ele almıştır. Bu harekâta Silahlı Kuvvetlerimiz, partileri içine düştükleri anlaşmaz durumdan kurtarmak ve partilerüstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında en kısa zamanda

adil ve serbest seçimler yaptırarak, idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun, seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır.

Girişilmiş olan bu teşebbüs, hiçbir şahsa veya zümreye karşı değildir. İdaremi, hiçbir kimse hakkında tecavüzkâr bir fiile müsaade etmeyeceği gibi, edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup bulunursa bulunsun, her vatandaş, kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların partilerin üstünde, aynı milletin, aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmeden birbirlerine karşı hürmetle ve anlayışla muamele etmeleri, ıstıraplarımızın dinmesi ve millî varlığımızın selameti için zarurî görülmektedir. Kabineye mensup şahsiyetlerin, Türk Silahlı Kuvvetlerine sığınmalarını rica ederiz. Şahsî emniyetleri kanunun teminatı altındadır. Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz: Gayemiz, Birleşmiş Milletler Anayasası'na ve İnsan Hakları prensiplerine tamamiyle riayetir. Büyük Atatürk'ün, "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadıqız. NATO ve CENTO'ya inanıyoruz ve bağlıyız. Düşüncemiz, "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh"tur (Özdemir, 2008: 230).

Yayınlanan bildiride, seçimlerin en kısa zamanda yaptırılarak, idarenin, seçimi kazanana devredileceği belirtilmektedir. Subaylar eylemlerinin hiçbir kişi ya da gruba karşı yapılmadığını söyleseler de iktidarda bulunan DP yönetimini hedef aldıkları bilinmektedir.

Özbudun, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, 27 Mayıs'ta DP'nin demokrasiden sapmış olması, kendi yoldaşlarına değişik ve ayrıcalıklı işlem yaparak halkı ikiye bölmesi ve Atatürk devrimlerinden ödünler vermesi gerekçeleriyle hükûmete el koyduğunu ileri sürmektedir (Özbudun, 1966: 15; Kongar, 2001: s.156'daki alıntı).

MBK'yi oluşturan 38 subay arasında temsil edilmek isteyen, hiçbir diğeriyle uzlaştıramayan pek çok gizli grup vardır ve en başından beri bu gruplar arasında düşünce birliği olduğunu söylemek pek mümkün değildir (Ahmad, 2011: 153; Özdemir, 2008: 232).

Birbirini tanımayan, hiçbir fikir ve usûlde beraberliği olmayan bu heyet tesadüflerle bir araya gelmişti. Daha sonraları söylendiği gibi; erken gelen, "ben komite üyesiyim" diye oturmuş, kalkmıyordu... (Erkanlı, 1972: 19).

Komite içinde farklı düşüncelere sahip belirgin olarak iki farklı grup bulunmaktadır. Birinci gruptakiler, uzun süre darbe hazırlığı içinde olup, darbe yapıldıktan sonra da ülkeyi askerî rejim ile yönetmek istemektedirler. İkinci

gruptakiler ise hukukî ve siyasal alanda gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra, seçim yapılmasını ve yönetimin kazanan partiye bir başka deyişle sivilere verilmesini istemektedirler. Komitedeki iki grup arasındaki anlaşmazlıklar sonucunda, 13 Kasım 1960 tarihinde Orgeneral Cemal Gürsel'in de içinde bulunduğu ılımlılar iç darbe ile askerî rejimi destekleyen 14 subayı tasfiye ederek dünyanın çeşitli yerlerindeki Türk elçiliklerine danışman olarak atamışlardır (Ahmad, 2011: 154, 155; Özdemir, 2008: 232).

MBK'nin ülkenin sorunlarını çözecek önceden hazırlanmış bir eylem planı yoktur. Ancak DP'nin siyasetine tepki olarak muhalefet partileri [Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Hürriyet Partisi (HP) ve Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP)], 1957 seçimlerinden önce, iktidara gelmeleri durumunda uygulayacakları bir reform tasarısı hazırlamış durumdaydılar. Ortak bir bildiri çıkararak anayasayı değiştirmeyi ve iki meclisli bir yasama kurumu oluşturmayı, yasaların hukuka uygunluğunu denetleyecek bir anayasa mahkemesi kurmayı, çoğunluk diktatörlüğünü önlemek için, oransal temsil sağlamayı ve sendikalı işçilere grev hakkı vermeyi vaat etmişlerdir (Ahmad, 2011: 153).

MBK, İstanbul Üniversitesi Rektörü Profesör Sıddık Sami Onar'ın başkanlığında bir grup akademisyenden oluşan komisyondan yeni bir anayasa hazırlamalarını istemiştir. Ahmad (2011: 153), entelektüelleri kapsamak için alınan bu kararın, 27 Mayıs hareketinin niteliğini tamamen değiştirdiğini ve onu sıradan bir hükûmet darbesinden kurumsal bir devrime dönüştürdüğünü belirtmektedir.

DP'nin iktidarda olduğu dönemde, Kara Kuvvetleri Komutanı olarak görev yapan Cemal Gürsel, 27 Mayıs eylemini yapan subaylar tarafından önderliğe getirilmiştir. MBK başkanı olan Orgeneral Cemal Gürsel, Ekim 1961'deki genel seçimlerden sonra Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Askerî yönetim, 27 Mayıs 1960'tan, yeni anayasaya göre seçilen parlamentonun ilk toplantı günü olan 25 Ekim 1961'e kadar yaklaşık 1,5 yıl

sürmüştür. Özdemir (2008: 232, 233) bu dönemi özellikleri bakımından üç aşamaya ayırmaktadır:

- a) 27 Mayıs 1960-12 Haziran 1960: “Fiilî iktidar” diye nitelendirilebilecek olan bu kısa zaman diliminde geçici de olsa anayasa yoktur. Yönetimi ele geçiren askerler çoğunluğunu sivillerin oluşturduğu bakanlar kurulu kurmuştur. Profesörlerden oluşan bilim kurulu da anayasa değişikliğini hazırlamakla görevlendirilmiştir.
- b) 12 Haziran 1960-6 Ocak 1961: Geçici anayasanın kabulü ve 27 Mayıs’tan beri geçen süreyi kapsayacak biçimde yürürlüğe konmasıyla “fiilî rejim” hukukî temele oturtulmuştur.
- c) 6 Ocak 1961 -25 Ekim 1961: Kurucu Meclisin açılış tarihi olan 6 Ocak 1961’den itibaren 27 Mayıs askerî yönetiminin üçüncü aşaması başlar. Bu aşamada yasama görevini MBK ve Temsilciler Meclisi birlikte yapmaktadırlar.

Askerî yönetimin devam ettiği süre içerisinde MBK’nin çeşitli eylemleri olmuştur. Bu eylemlerden en önemlileri; Yassıada Mahkemeleri ile ordudaki ve üniversitedeki tasfiyelerdir.

Yassıada Mahkemeleri’nde, 14 Ekim 1960’tan 15 Eylül 1961’e kadar on bir aylık süre içerisinde 592 kişi sanık olarak yargılanmıştır. İktidar partisi DP’nin liderleri, milletvekilleri, partiye yatkınlığı olan yüksek rütbeli askerler ve bazı siviller tutuklanarak Yassıada’da toplanan Yüksek Adalet Divanı adı verilen özel mahkemede yargılanmışlardır. Celâl Bayar (eski Cumhurbaşkanı) dâhil olmak üzere 15 kişi ölüm cezasına mahkûm edilmiştir. MBK Adnan Menderes (eski Başbakan), Fatih Rüştü Zorlu (eski Dışişleri Bakanı) ve Hasan Polatkan (eski Maliye Bakanı)’ın ölüm cezalarını onaylamıştır. DP’nin diğer yöneticileri ömür boyu hapis ve 6 ay ile 20 yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırılmışlardır. 1961’de Yassıada mahkûmlarından bazıları, İsmet İnönü başkanlığında kurulan birinci koalisyon hükûmeti döneminde çıkarılan af yasası ile serbest bırakılırken, eski Cumhurbaşkanı Celâl Bayar ise sağlık sorunları nedeniyle 11 Kasım 1964’te serbest bırakılmıştır (Özdemir, 2008: 233, 234).

Ordudaki tasfiye, 3 Ağustos 1960’ta EMİNSU (Emekli İnkılâp Subayları) adı verilen kişilerin emekli edilmeleriyle gerçekleştirilmiştir. Yirmi beş fiilî yılını tamamlayan subayların hükûmet tarafından emekli edilmeleri sağlanmıştır.

Böylelikle 235 general ve amiral ile 5000'e yakın subay, TSK'den çıkarılmıştır. Bu eylem, MBK'nin TSK üzerindeki otoritesini meşrulaştırmak amacıyla yapılmıştır. Aynı zamanda ordunun yeniden düzenlenmesi ve gençleştirilmesi sağlanmıştır. Genelkurmay başkanlığı görevine, emekli edilen Orgeneral Ragıp Gümüşpala yerine, daha sonraki yıllarda Türkiye'deki siyasal gelişmelerde aktif rol oynayacak Orgeneral Cevdet Sunay getirilmiştir (Özdemir, 2008: 235).

Üniversitedeki tasfiye (147'ler Olayı), 28 Ekim 1960 tarihli resmî gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 114 sayılı kanunla, 147 öğretim üyesinin çeşitli gerekçelerle üniversiteden atılmalarıyla gerçekleştirilmiştir. 115 sayılı kanunla da üniversiteye yeni bir düzen getirilmek istenmiştir; ancak bu girişim yalnızca “personel tasfiyesi” haline gelmiştir (Erkanlı, 1972: 44). Üniversite rektörleri (Turhan Feyzioğlu, Sıddık Sami Onar, Fikret Narter ve Suut Kemal Yetkin) bu eylemi protesto etmek amacıyla istifa etmişlerdir. Öğretim üyeleri, ancak 28 Mart 1962'de çıkarılan yasa ile üniversitedeki görevlerine dönebilmişlerdir. 147'ler olayı, MBK'yi destekleyen aydınlar arasında çatışmalara yol açarak komitenin yalnız kalma sürecini hızlandırmıştır (Özdemir, 2008: 236).

Kurucu Meclis ve 1961 Anayasası, MBK'nin sivil yönetime geçiş aşamalarını oluşturmaktadır. Kurucu Meclis, MBK ve Temsilciler Meclisi (altmış yedi ilde DP dışındaki siyasî partilerin ve çeşitli meslek kesimlerinin temsilcileri) olmak üzere, iki bölümden oluşmaktadır. 1961 Anayasası, 6 Ocak 1961-27 Mayıs 1961 tarihleri arasında hazırlanmıştır. 9 Temmuz 1961'de halkoyuna sunulmuş ve oylamaya katılanların %60.4'ü tarafından kabul edilmiştir. Böylelikle Türkiye Cumhuriyeti (T.C.)'nin 1961-1980 yılları arasındaki anayasası olmuştur. 1961 Anayasası önceki anayasadan oldukça farklıdır. “Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), milletin yegâne ve hakikî mümessili olup, millet namına hakkı hâkimiyeti istimal eder” diyen 1924 Anayasası'na karşılık, 1961 Anayasası, “millet egemenliğini anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle kullanır” demektedir. Bu durumda, TBMM egemenlik hakkını kullanan tek organ olmaktan çıkıp, yetkili organlardan yalnızca biri durumuna düşmektedir (Özdemir, 2008: 237-239). Yeni anayasa iki meclisli bir sistem getirmiştir. Millet Meclisi dört yılda bir

nisbî temsil sistemine göre seçilen 450 üyeden, MBK'nin bütün üyelerinin hayat boyu devam etmek üzere üye oldukları ve Cumhurbaşkanı kontenjanından giren 15 üyenin dâhil olduğu Senato ise doğrudan çoğunluk oyuyla seçilen ve üçte biri her iki yılda bir yenilenen 150 üyeden oluşmaktadır. Bu anayasaya göre, Cumhurbaşkanı her yedi yılda bir TBMM tarafından ve kendi üyeleri arasından üçte iki çoğunlukla seçilecek, Cumhurbaşkanı kabinenin diğer üyelerini seçecek olan Başbakanı atayacaktır. Kabine, Meclise karşı sorumlu olacaktır. Yeni anayasadaki 111. maddeye göre kurulan ve cumhurbaşkanının başkanlık ettiği “Kanunun gerekli gördüğü bakanlar, genelkurmay başkanı ve silahlı kuvvetler temsilcileri”nden oluşan Milli Güvenlik Kurulu (MGK)'nın görevi ulusal güvenlikle ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonunda kabineye yardımcı olmak olarak belirlenmiştir (Ahmad, 2011: 155, 156).

Kongar (2001: 161)'a göre, 1961 Anayasası ile 1924 Anayasası arasında en azından iki önemli fark vardır:

- a) 1924 Anayasası Atatürk İhtilâli (Bağımsızlık Savaşı ve Atatürk Devrimleri) yurt içinde Padişahın egemenliğine karşı yapılmış olduğundan ve bütün güçler Atatürk'ün elinde toplanmış olduğundan, ulusal egemenlik kavramına ağırlık vermişti. Kuramsal olarak egemenlik ulusundu, ama uygulamada, bunu Atatürk kullanıyordu. Aynı biçim uygulama, Demokrat Parti iktidarı döneminde de sürdürüldü. Fakat, artık, Meclisin bütün yetkilerini Atatürk gibi rahatlıkla kullanacak bir ulusal kahraman yoktu başta. Demokrat Partinin, Meclisin yetkilerine dayanan ve karşıt grupların bastırılmasına yönelik tutumu, önlenmesi gereken “anti-demokratik” bir nitelik taşıyordu. Bu yüzden Mecliste çoğunluğa sahip olan bir partinin bu çoğunluğu demokratik olmayan uygulamalar için kullanmasını engellemek amacıyla, 1961 Anayasası, Meclis ve Hükûmetin yetkilerine ortak olacak kurumlar getirdi.
- b) 1924 Anayasası, ekonomik etkinlikler bakımından daha “liberal” bir yaklaşıma sahipti. Buna karşılık, 1961 Anayasası, ekonomik bakımdan sorumlu ve görevli bir devlet kavramı geliştirdi.... 1924 Anayasası'nda öngörülen “kapitalizme yönelik liberal devlet” anlayışı yerine, 1961 Anayasası, “sosyal refah devleti” yaklaşımını getiriyordu. Böylece, Demokrat Partinin, hukuksal temelleri 1924 Anayasasında yatan ekonomik anlayış ve uygulaması da sona erdirilmek isteniyordu.

Börtüçene (1999: 77) ise 1961 Anayasası ile 1924 Anayasası'nı şu şekilde karşılaştırmaktadır:

1924 Anayasası ile karşılaştırıldığında, toplumun gelişmesini engelleyecek “ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal sınırlamaların” tümünün kaldırılmasını “devletin görevi” olarak tanımlaması; her tür anti-demokratik uygulamaya karşı “toplumun direnme hakkını” getirmesi; başta “düşünce özgürlüğü olmak üzere getirdiği diğer “temel hak ve özgürlükler” ile, “sivil toplum”un tüm uygulanabilirliği ve onun yatay ve dikey kendi iç geçişliliklerine olanak sağlayacak bir düzenin oluşmasını öngörmesi bakımından çok açık ve ileri özellikler sergilediği görülür....

1961 Anayasası’nın toplumda yarattığı demokratik bilinç ve ortam, o güne değin “dokunulmaz” olarak kabul edilen pek çok konunun üzerine cesaretle gidilmesine ve toplumda üstü kapalı tutulan her sorunun enine boyuna tartışılmasına olanak sağlayacaktır. Dış politika, ordu, temel hak ve özgürlükler üzerinde tartışmak tabu olmaktan bir ölçüde çıkacak, çözümlemelere bağlı olarak emperyalizmin ve dünya kapitalizminin genel niteliği ile ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlar önem kazanmaya başlayacaktır.

Tanör (1999: 105-107), Türkiye’de çok partili hayata geçildikten sonra, başlıca iki demokrasi anlayışının etkili olduğunu ve bunlara iki anayasa anlayışının (1924 Anayasası ve 1961 Anayasası) denk düştüğünü belirtmektedir:

Demokrat Parti/Adalet Partisi (DP/AP) çizgisi siyasal faaliyet alanının sınırlı tutulmasından yana olmuş, kendi denetimi dışındaki örgütlü toplum kesimlerinin, baskı gruplarının ve kamuoyunun siyasal iktidarı etkileyici faaliyetlerini iyi karşılamamıştır. Toplumun sürekli olarak ve bizzat siyaset üretmesi, siyasete katılması ve iktidarı etkilemesi istenmemiştir. Bu anlayış açısından “halk” ya da “millet”, seçmenler topluluğudur; halkın esas rolü ve işlevi kendisini yönetecek olanları seçmektir. Dolayısıyla demokrasinin özü de, “genel ve devrî seçimler”dir. Belli aralıklarla bu seçim işi yapıldıktan ve “millî irade” bu şekilde belirlendikten sonra gerisi artık meclislerin ve oradan çıkacak olan hükûmetlerin işidir; politika ve politikacılar alanıdır. Halkın, daha doğrusu seçmen kitlesinin belli dönemlerde oy kullanmanın ötesinde göstereceği siyasal faaliyet iktidarın icraatını engeller, onun ülkeyi yönetmesini güçleştirir. Şu halde sistemin iyi işleyebilmesi, yönetilenlerin siyasal rol ve etkisinin en düşük düzeyde tutulmasına bağlıdır. Bu yönüyle bu çizgi, “katılımcı olmayan bir demokrasi” ya da bu anlamda bir “halksız demokrasi” anlatışıdır. Yönetilenlerin yönetenler üzerindeki fiilî ve siyasî etkilerine bu şekilde karşı çıkış, “saf millî egemenlik” görüşünün de ifadesidir.

Bu çizginin ideolojik ve siyasal çoğulculuk anlayışı da sınırlı ve dar çerçeveli olagelmıştır. Buna göre, “aşırı uçlar” diye ifade edilen düşünceler demokrasi için “zararlı” sayıldıklarından, bunların yayılma ve örgütlenmelerinin yasaklanması normaldir. Dolayısıyla “fikir suçları”

konmasında ve barışçı-yasal biçimde de olsa bazı ideolojilerin örgütlenmesinin yasaklanmasında, demokrasinin korunması açısından yarar ve gerek vardır.

Bu çizgi, anayasal kurumlar ve kuvvetler ayrılığıyla sağlanabilecek “dengeli demokrasi” ve “bölünmüş egemenlik” anlayışına da karşıdır. Egemenlik, kaynağı bakımından (millet) nasıl tek ve bölünmezse, kullanışı bakımından da tek ve bölünmez olmalıdır. Bu açıdan DP/AP/DYP çizgisinin ideal anayasa tipi 1924 Anayasasıdır.

Esas büyük güç olarak CHP’nin simgelediği ikinci demokrasi anlayışı ise, birincisine kıyasla nispeten daha çoğulcu ve dengeci kurumlar demokrasinden yana olmuştur. CHP’nin 1959 tarihli İlk Hedefler Beyannamesi özellikle anayasanın üstünlüğü, kuvvetler ayrılığı ve dengelenmiş demokrasi arayışları konusunda ilk ipuçlarını vermişti. 1961 Anayasasına giren yeni ilke ve kurumlar büyük çapta buradan kaynaklanmıştır. CHP 1976 programı da, kitlelerin aktif olarak içinde yer alacakları bir yaygın demokrasi anlayışına eğilim göstermiştir. Bu ikinci çizgide yer alan politik ve sosyal güçler, savundukları demokrasi anlayışının temel gereklerini 1961 Anayasasında bulmuş ve onu benimsemişlerdir. Bu çizgi ve 1961 Anayasası, birinci çizginin savunduğu ve 1924 Anayasasının dayandığı saf temsilî demokrasiden farklı olarak, yönetilenlerin yönetenler üzerinde fiilî (siyasal) etkisine açık bir yarı temsilî demokrasi modelini temsil etmiştir.

Yeni Meclis’in yaptığı bazı faaliyetleri şöyle sıralamak mümkündür: Subayların ücret dereceleri ve emeklilik maaşlarını arttıran yasalar çıkararak onların statülerinde değişiklik sağlamıştır. 1961’de Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK)’nun kurulmasıyla askeriye iş ve sanayi alanına girmiştir. OYAK kısa zamanda hızla büyüyerek çeşitli alanlarda yatırımlar yapmıştır. Devlet ekonomisinin bir plan bağlamında işleyişini denetlemek ve başbakanın başkanlığında bir danışma kurulu olarak görev yapmak amacıyla 30 Eylül 1960’ta Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. 1960’larda Türkiye ekonomisi DPT’nin belirlediği % 7 oranında ekonomik büyümeyi sağlamıştır (Ahmad, 2011: 157-160).

15 Ekim 1961’de yapılan ve seçmen kütüklerine kayıtlı seçmenlerin %81.41’inin oy kullandığı genel seçimin sonucuna göre, oyların %62’sini DP’nin tabanını temsil eden Adalet Partisi (AP) ile Cumhuriyet Köylü Millet Partisi (CKMP) ve Yeni Türkiye Partisi (YTP) almışlardır. “27 Mayısçılar”a (aynı zamanda CHP’ye) karşı verilmiş sayılan bu oylar, seçim sonuçlarının “Menderes’in zaferi” olarak yorumlanmasına neden olmuştur. CHP 1957 seçimlerine göre oy yitirmiştir. DP’nin oyları ise yeni kurulan iki parti AP ve YTP arasında paylaşılarak varlığını sürdürmüştür. AP Ege ve Akdeniz bölgelerindeki kapitalist çiftçileri ve Kuzey Anadolu’daki tütün ve fındık tüccarını bir araya toplarken, YTP Doğu ve Güneydoğu

bölgelerindeki daha geri kalmış alanlardaki seçmenlerin oyunu almayı başarmıştır (Özdemir, 2008: 242, 243).

TBMM'nin açıldığı ilk gün cumhurbaşkanlığı seçimi gerçekleştirilmiştir. TSK'nin baskısı ve AP Genel Başkanı emekli Orgeneral Ragıp Gümüşpala'nın yardımı ile seçime katılan tek aday Orgeneral Cemal Gürsel 4. Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Askerî yönetimin lideri Gürsel'in Cumhurbaşkanı seçilmesi ve göreve geldikten sonra CHP-AP Koalisyonu'nu kurmak üzere, İsmet İnönü'yü başbakanlıkla görevlendirmesi TSK'den gelebilecek darbe girişimini bir süre için ertelemiştir. İlk koalisyon 20 Kasım 1961-1 Haziran 1962 arasında görevde kalmıştır. İki parti arasındaki çekişmeye ülkenin sorunları ve geçiş sürecinin ağır şartları da eklenince koalisyon bozulmuştur (Özdemir, 2008: 244). Kongar (2001: 163), sağ kanatta yer alan “gelenekçi-liberal” AP ile “devletçi-seçkin” CHP arasındaki temel ayrılıkların, ortak hükûmetin sürdürülmesini olanaksız kıldığını belirtmektedir.

25 Haziran 1962-2 Aralık 1963 arasında YTP ve CKMP'nin katılımıyla 2.İnönü Koalisyonu kurulmuştur. 17 Kasım 1962'de yapılan yerel seçimlerde, seçmenlerin %45.87'si AP'ye oy vermiştir. Yerel seçim sonuçlarına göre güç toplayan AP, CHP ile işbirliğine yanaşmazken, koalisyondaki YTP ve CKMP hızla zayıflamaktadırlar (Özdemir, 244, 245). İlk Beş Yıllık Kalkınma Planı ve işçi hakları bu hükûmet zamanında kabul edilmiştir (Kongar, 2001: 163).

Hükûmet kurma görevi tekrar kendisine verilen İnönü, bağımsızların katılımıyla 25 Aralık 1963-13 Şubat 1965 arasında faaliyet gösteren 3.İnönü Koalisyonu'nu kurar. Oyların çoğunluğunu elinde bulunduran AP'nin, CHP dışındaki partileri yanına alıp hükûmeti düşürme çabaları sonuç vermiştir. Kıbrıs konusunda İsmet İnönü'ye, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başkanı Johnson tarafından, Türkiye'nin garantör devlet olarak Kıbrıs'a müdahale edemeyeceğini bildiren ünlü mektubu bu dönemde gönderilmiştir (Özdemir, 2008: 245).

Bu koalisyon hükûmeti, görevden ayrıldıktan sonra yerine AP listesinden seçilen bağımsız Kayseri senatörü Suat Hayri Ürgüplü başkanlığında AP-YTP-CKMP-MP Koalisyonu kurulmuştur. Başbakan yardımcılığına AP'nin Genel Başkanı Süleyman Demirel getirilmiştir. Bu koalisyon, 20 Şubat 1965-10 Ekim 1965 arasında görevde kalmıştır (Özdemir, 2008: 249). Seçimlere yalnızca sekiz ay kaldığı için, bu hükûmet ülkenin hiçbir sorununa etkin bir biçimde eğilememiştir (Kongar, 2001: 164).

AP'nin tek başına seçimi kazanmasını engelleyeceği sanılan, bir seçim çevresinde değerlendirilmeyen fazla oyların ülke düzeyinde birleştirilerek kalan sandalyelerin partiler arasında dağıtılmasını öngören Millî Bakiye sisteminin ilk kez kullanıldığı 1965 genel seçimlerinde Süleyman Demirel liderliğindeki AP, oyların yaklaşık %53'ünü toplayarak tek başına iktidar olmuştur. Millî Bakiye sistemi ile sosyalistler parlamentoda ilk kez grup [Türkiye İşçi Partisi (TİP)] kurmuşlardır. Böylece TBMM'de iç ve dış sorunlar, çeşitli engellemelere rağmen tartışılabilecektir. 1968 Senato seçimlerinden önce, küçük partilerin parlamentoya temsilci gönderememeleri halinde, sahip olduğu sandalye sayısından daha fazlasını elde edebilecek olan AP'nin önerisi ile Millî Bakiye sisteminden vazgeçilmiştir (Özdemir, 2008: 250, 251).

AP iktidarının ilk evresi, 27 Ekim 1965'te Süleyman Demirel'in başkanlığı ile başlayıp, Başbakan ve AP Genel Başkanı Süleyman Demirel'in TSK tarafından görevden ayrılmak zorunda bırakıldığı 12 Mart 1971'deki Askerî Müdahale ile son bulmuştur. Bu süre içerisinde ABD ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasındaki ilişkilerde yumuşama olduğundan, Demirel SSCB ile ilişkilerinde Menderes'e göre daha şanslı konumdadır. Avrupa ülkelerinde çalışmak zorunda kalan işçi yurttaşların anavatana döviz göndermeleri, iyiye giden havaların etkisiyle bol ürün elde edilmesi, dayanıklı tüketim mallarının ailelerin sıradan ihtiyaçları haline gelmesi, halka Menderes iktidarının ilk evresinde (1954'e kadar) yaşanan bolluk döneminin tekrar yaşanacağını düşündürmüştür. Ayrıca karayolları ve enerji altyapısının o günkü şartlarda yeterliliği, enerji maliyetinin düşük olması otomotiv sanayiini özendirerek iç pazarın canlı tutulmasını sağlamıştır. Merkez ve solda yer

alan aydınlar, ekonomide yaşanan büyüme gibi somut olmayan sosyal adalet, bağımsızlık gibi soyut kavramları savunduklarından halk tarafından yeterli desteği görememişlerdir (Özdemir, 2008: 251, 252).

CHP, 1960'lı yıllarda özellikle aydınlar arasında sosyalist düşüncelerin hızla taraftar bulması ve dış dünyada yaşanan yumuşama sonucunda yeni kimlik arayışına girmiştir. Ortanın solunda ve sağında yer alan iki grup arasındaki mücadelede Genel Başkan İnönü, birinci grupta saf tutarak başlatılan reform hareketini desteklemiştir. “Ortanın Solu” hareketinin önderi Bülent Ecevit'tir. CHP'nin önce genel sekreterliğine (18 Ekim 1966), sonra genel başkanlığına (14 Mayıs 1972) seçilmiştir. Sosyal demokratlar 1969 seçimlerinde, Ekim 1968'deki 19.Kurultay'dan sonra “Ortanın Solu” adıyla başlattıkları yeni hareketin kazandırdığı yeni kimlikle seçmen karşısına çıkmışlardır. Bu seçimlerde, partideki karşıt gruplar arasındaki hesaplaşmalar yüzünden CHP'nin oyları düşmüştür (Özdemir, 2008: 254, 255).

1961 Anayasası çerçevesinde, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasıyla Türkiye'de sol görüşler de gelişme ve örgütlenme olanağı bulmuşlardır (Kongar, 2001: 165). TİP, 13 Şubat 1961'de bir grup sendikacı tarafından kurulmuştur. Genel başkanlığa İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi eski öğretim üyelerinden Mehmet Ali Aybar'ın seçilmesiyle parti siyasî hayattaki faaliyetine başlamıştır (Börtüçene, 1999: 82; Kongar, 2001: 165, 166; Özdemir, 2008: 255). Bu parti, kamuoyunun gündemine tabu sayılan konuları sokmuştur. TİP'in sosyalist milletvekilleri parlamentoya; topraksız ve az topraklı köylüye toprak verilmesi, tarımda kiracılık ve ortaklığın yoksul köylü lehine düzenlenmesi, işsizlik sigortası, petrolün millîleştirilmesi, yabancı sermayeyi teşvik kanunun iptali, vergi yükünü emekçiden sermaye ve toprak sahibine kaydıran düzenleme, köy bölge okullarının kurulması, ilkokul öğrencilerine ders araç ve gereçlerinin parasız verilmesi gibi bazı yasa tasarıları sunmuşlardır. TİP 20 Temmuz 1971'de Anayasa Mahkemesince kapatılmıştır (Özdemir, 2008: 255-257).

Bu dönemdeki siyasî partilerden bir diğeri olan CKMP, başlangıçta küçük toprak sahibi ve esnafın çıkarlarını temsil etmekteyken, 1960'ların ortasında kimlik

ve kadro değişimi yaşamıştır. Sürğünden dönen 14'lerden Kurmay Albay Alpaslan Türkeş, genel başkanlığa seçilmiştir. 1965'ten 1969'a kadar geçen dört yıl CKMP'nin Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)'ye dönüşmesi sürecidir. Türkeş'in Dokuz Işık adıyla yayımladığı kitapta, partinin ilkeleri şu şekilde sıralanmaktadır: Milliyetçilik (MHP'nin kullandığı milliyetçilik öğesinin din ile birleştiği görölür), Ülkücölük, Ahlâkılık, İlimilik, Toplumculuk, Köylücölük, Hürriyetilik ve şahsiyetilik, Gelişmecilik ve Halkçılık, Endüstricilik ve Teknikilik (Özdemir, 2008: 257, 258).

Millî Nizam Partisi (MNP), iktidardaki AP'nin kentlerde büyük sanayi ve ticaret, kırlarda tarım burjuvazisine tepki olarak 26 Ocak 1970'te Odalar Birliği eski başkanı ve İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) öğretim üyelerinden Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın liderliğinde kurulmuştur. Anadolu'nun küçük ve orta büyüklükteki iş yeri sahiplerini temsil etmektedir. MNP 12 Mart 1971 askerî müdahalesinden sonra dini ön plana alarak laikliğe aykırı davrandığı gerekçesiyle cumhuriyet başsavcısının isteği üzerine 20 Mayıs 1971'de kapatılmıştır (Özdemir, 2008: 258, 259).

1960-1980 yılları arasında öğrenciler ve işçiler olmak üzere, iki yeni ve dinamik güç ortaya çıkmıştır. Bunlar kimi zaman hükûmeti zor duruma düşürebilecek direniş ve eylemler gerçekleştirmişlerdir. Öğrenciler, 27 Mayıs 1960'tan önce DP iktidarına karşı mücadele etmişlerdir. Öğrenciler arasında gruplaşmalar, 1960'lı yıllarda düzen yanlısı (sağ) ve düzen karşıtı (sol) şeklinde gelişmiştir. Geniş öğrenci kesiminin siyasallaşması, Sosyalistlerin TİP'i kurlmaları ve bu partiye bağlı öğrenciler tarafından Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF)'nin oluşturulması ile sağlanmıştır. 1969'da kurulan Türkiye Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu (DEV-GENÇ) 1968 öğrenci hareketinin Türkiye'de yaygınlaşmasında büyük rol oynamıştır. Öğrenci hareketi başlangıçta yetersiz eğitim sistemine tepki olarak gelişmiş ve özellikle ana muhalefet partisi (CHP) tarafından hoşgörü ile karşılanmıştır. 1968'den itibaren ise üniversite ve eğitim alanının dışına çıkmıştır (Özdemir, 2008: 259, 260). 1968 yılının sonuna doğru bu eylemler siyasal

nitelik kazanmıştır, Amerikan emperyalizmine ve o günkü iktidara karşı gösteriler başlamıştır (Kongar, 2001: 167).

Amerikan 6. Filosu 15 Temmuz 1968 günü İstanbul'a geldiğinde, Türkiye'nin tam bağımsız olduğuna inanmayan İTÜ'lü öğrenciler Dolmabahçe Rıhtımı'na inerek boş gönderlere bayrakları yarıya kadar çekmişlerdir. 17 Temmuz 1968'de öğrencilerin çoğu uykudayken, polis İTÜ öğrenci yurdunu basmıştır. 444 öğrencinin kaldığı yurttaki yaklaşık yedi saat süren olaylar sırasında, otuz beş öğrenci ve yetmiş polis yaralanmıştır, Vedat Demircioğlu adlı bir öğrenci ise tüm çabalara rağmen, 24 Temmuz'da yaşamını yitirmiştir. Öğrenciler, polise emri üniversite rektörünün verdiğini düşünerek “katil rektör” diye bağırılmışlardır. Protestoya devam eden gençler, Amerikalı denizcilerin kadınlarla girdikleri Opera Oteli'ni taşlamışlar, Amerikan 6. Filosuna ait motorları taşımışlar, Amerikalılara ait bir askerî otobüsü taşlamışlardır. Amerikalı denizciler, çareyi kaçmakta bulmuşlardır. Olaydan habersiz olarak gelen bazı Amerikan subay ve erleri dövülerek denize atılmıştır. Amerikan Donanmasına erzak getiren bir kamyon yakılmıştır. Bir sivil polisin tabancası alınarak dövülmüştür. Dolmabahçe Sarayı avlusunda bekleyen toplum polisinin olayları engellemediği görülmüştür (Çetinkaya, 1986: 52- 57).

İstanbul'da kanlı sokak çarpışmalarının en şiddetlisi Vedat Demircioğlu'nun ölümünden sonraki gün, 25 Temmuz 1968'de Cağaloğlu'nda on beş dakika süren çatışmadır. Cenazenin gizlice Konya'ya gönderilmesinden sonra, üniversite bahçesinde bir tören düzenlemişler ve burada hükûmeti istifaya çağırmışlardır. Adliye önünde gösteri yapan öğrenciler bir toplum polisi aracını taşlamışla; polis cop kullanınca, öğrenciler buna taşla karşılık vermişlerdir (Çetinkaya, 1986: 60, 61).

1968 yılının Eylül ayında “Komünizmi Tel'in” adı altında düzenlenen sabah namazları gerçekleştirilmiştir. Bu namazları, 1963 yılında İzmir'de kurulan ve kısa sürede örgütlenen, 1965 yılında AP'nin tek başına iktidar olmasından sonra, sahnede görünmeye başlayan Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği ile sağcı öğrenci kuruluşu Millî Türk Talebe Birliği (MTTB) desteklemiştir (Çetinkaya, 1986: 10, 11, 66).

16 Şubat 1969'da gençler ve işçiler, Beyazıt Alanı'ndan başlayarak Taksim'de sonuçlanacak “Emperyalizme Karşı Mustafa Kemal Yürüyüşü” yapacakken, aynı gün “Bugün Gazetesi” halkı Beyazıt, Fındıklı ve Dolmabahçe Camii'nde toplu öğle namazı için toplanmaya çağıracaktır. Camilerde kılınan namazdan sonra, ellerinde “Cihad'a Hazır Olun” başlığı yazılı olan “Bugün Gazetesi” bulunan kişiler, Taksim Alanı'na yürümeye başlamışlar ve miting için toplanmış olan işçi ve öğrencilerin üzerine yürümüşlerdir. Bombalar patlamış, taş, sopa, demir çubuk ve bıçakların kullanılmasıyla Taksim savaş alanına dönmüştür. “Kanlı Pazar” olarak anılan bu olaylar sırasında iki kişi ölmüş, 104 kişi de yaralanmıştır. Polisin seyirci kaldığı olayları, 66. Tümen'e bağlı asayiş birlikleri bastırabilmiştir. CHP yayınladığı bildiriyle olayların sorumlusu olarak AP iktidarını ve İçişleri Bakanı Faruk Sükan'ı gösterirken, Bakan olayların çıkış nedenini açıklarken yürüyüşe katılan işçi ve öğrencilerin namaz kılanları kışkırttığını ileri sürmüştür (Çetinkaya, 1986: 81).

7 Nisan 1969'da Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) öğrencileri ODTÜ'yü işgal etmişlerdir. Rektörün yetkililerden polis ve jandarma isteğinde bulunması ile 13 Şubat'ta işgal sona ermiştir. Olaylar sırasında 114 öğrenci gözaltına alınmıştır. 9 Temmuz 1969'da Kayseri'de Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) olağan genel kurulunu yaparken, iki cami avlusunda, İmam Hatip Okulu ile Kayseri Türk Kültür Derneği önünde patlamalar meydana gelmiştir. Binlerce kişi “Komünist öğretmenler camilerimize bomba attılar” diyerek genel kurulun yapıldığı sinema salonunu basarak öğretmenlere saldırmışlardır. Bununla yetinmeyen topluluk bar, pavyon ve otelleri basarak çırılçıplak soydukları konsomatris kadınları döverek yerlerde sürüklemişlerdir. 6 Ağustos 1969'da İstanbul Silahtarağa'daki Demir Döküm Fabrikası, işverenin, kendisine verilen sözleşme önerisini geri çevirmesi üzerine Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK)'na bağlı Maden-İş Sendikası'na mensup 2300 işçi tarafından işgal edilmiştir. 24 Ağustos 1969'da Ankara'da büyük bir işçi mitingi gerçekleştirilmiştir (Çetinkaya, 1986: 82-89).

Kongar (2001: 167), önünde Menderes örneği bulunan AP hükûmetinin, bu gelişmeler karşısında, karşı grupları ve öğrenci eylemlerini bastırıcı önlemler uygulamak yerine, “dinci”, “gerici” ve “gelenekçi-liberal” grupların tepkilerini desteklediğini, ayrıca, kamuoyunu, temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasını ve hükûmetin gücünün arttırılmasını kapsayacak biçimde Anayasa değişikliklerinin yapılmasının gerekli olduğuna inandırmaya çalıştığını ifade etmektedir.

12 Ekim 1969 tarihinde yapılan genel seçimlerde AP oyların yarıdan azını almıştır ancak Meclis’teki sandalyelerin çoğunluğunu kazanmıştır. Meclis’te üçte iki çoğunluğu sağlayarak Anayasa değişikliklerini yapmak istemiştir. Bu çoğunluğu sağlayamayınca, sol eylemleri sağcıların tepkileriyle dengelemeye çalışmıştır (Kongar, 2001: 168).

1960-1980 yılları arasında, soldaki gelişmeleri, özellikle 1961 Anayasası’nın sağladığı özgürlük ortamında faaliyet gösteren Yön ve Devrim dergilerinden izlemek mümkündür. Ünlü “Yön Bildirgesi” ile yayın hayatına giren ve çoğunluğu üniversite öğretim üyelerinden ve entelektüel çevrelerden gelen kişilerin çıkarttığı Yön Dergisi, 27 Mayıs’ı izleyen günlerde sosyalist düşüncüyü Türkiye’ye kazandırmaya çalışmıştır. Bu derginin yayını durduktan sonra Devrim Dergisi aynı çizgiyi, aynı kadroyla savunmuştur (Börtücene, 1999: 83).

1.1.2. 1970-1980 Yılları Arasında Türkiye’nin Tarihî ve Sosyal Durumu

1960’larda millî gelirin ve ihracatın en önemli bölümünü toprak oluşturmaktadır. Köylülerin elindeki işletmelerin hemen hemen yarısı çok parçaya bölünmüş işletmelerdir. İşletmelerin yalnızca %9.6’sı verimli ve kârlı çalışmaya uygun tek parçalık topraklardır. Bu nedenle köylü geçimini sağlayamamaktadır. Ayrıca toprağın işletme ve mülkiyet düzeni, miras hukukunun kötü uygulanması nedeniyle karışıklık arz etmektedir. Buna karşılık işlenen toprakların onda biri 4323 işletmenin başka bir deyişle kapitalistleşmiş çiftçilerin tekelinde olduğundan bir sınıflaşma olayı meydana gelmiştir. Gelir bölüşümü açısından geniş köylü yığınları ile büyük toprak sahipleri arasındaki adaletsizlik, AP’nin köyden gelen lideri Demirel’i 1971’lerde köylünün sert tepkileriyle karşı karşıya bırakmıştır. Tarımdaki

kapitalistleşme, geçimini sağlayamayan köylünün büyük kentlere göç etmesine neden olmuştur. Bu durum işsizlik sorununu meydana getirmekle beraber, ücretlerinin artışı ve sosyal güvenliklerinde sağladıkları gelişmelerle, işçiler Türkiye’de bir sınıf olarak ağırlık elde etmişlerdir. Bunun yanında, Türkiye’deki işsiz nüfus yurt dışına gönderilerek denge sağlanmak istenmiştir. 1969’da yurt dışına gönderilen işçi sayısı, bir önceki yıla göre yaklaşık olarak iki kat artmıştır. Gidenlerin çoğu uzmanlaşmış işçi olduğundan Türk sanayii önemli elemanlarını kaçırmaya başlamıştır (Gevgilili, 1973: 29-34).

Boratav (2008: 356), bu yılları dışa bağımlılığın arttığı bir dönem olarak nitelendirmektedir:

Aşırı ithal bağımlılığı ve ihracattaki göreceki durgunluğa rağmen 1962-1976 arasında düzgün ve yüksek bir büyüme temposunun sürdürülebilmesinin temel nedeni, ekonomiye önemli boyutlarda dış kaynak enjekte edilmiş olmasıdır. Kısa ve uzun vadeli krediler ve dış yardım 1962-1974 arasında genellikle 300 ve 500 milyon dolar civarında seyretmiş; 1975-1976 yıllarında ise 1 milyar dolara yaklaşmıştır. Bir diğer ‘dış’ kaynak ise, Avrupa’daki Türk işçilerinin gönderdiği dövizlerdir. 1965-1969 arasında 100 milyon dolar civarında oynayan işçi dövizleri, 1970’li yıllarda hızla artarak 1 milyar dolar eşiğini aşmış ve dış ticaret açığının kapatılmasında en önemli kalem haline gelmiştir.... Bu dönem boyunca dış kaynak sağlamanın göreceki olarak kolay olması, ekonominin ithal bağımlılığının kronik bir hal almasına ve ihracatın ihmeline önemli katkılar yapmış; ‘nasıl olsa dış kaynak bulabileceği’ bilinci, döviz kazancına veya döviz tasarrufuna dönük çabaları peşinen baltalamıştır.

Gevgilili (1973: 28), 1970’li yıllarda Türkiye’nin, bir tarım toplumundan sanayi toplumuna dönüşümünün eşğine geldiğini belirtmektedir:

50 yılda sanayileşmenin net sonucu, Türkiye’nin yaptığı tüketim malı ithalatının %5’in altına düşmüş olmasıdır. Cumhuriyetin tarihsel gelişme çizgisi Türkiye’ye %75’i tüketim malı, %15’i ham ve işlenmiş madde, %10’u ise üretim araçları üreten bir sanayi vermiştir. Elli yıllık Cumhuriyet Türkiye’sinin bir tarım toplumundan sanayi toplumuna dönüşüm eşğinde olduğunu belgeleyen bu büyük olay, Türkiye’nin yaşayacağı bunalımların da temel nedeni olacaktır...

Türkiye’de 1960’lı yıllardan 1970’li yılların sonlarına doğru Gayri Safi Millî Hasıla (GSMH)’da sanayinin payı artarken, tarımın payı düşüş göstermiştir:

Millî gelirdeki gelişmeye bu dönem içinde sanayi kesimi tarımdan daha fazla katkı yapmıştır. Yıllık sınaî büyüme hızlarının ortalaması %9.6; tarımınki ise %3.9'dur. Millî hâsılanın bileşimi böylece sanayi lehine değişmiştir. 1960-61'de sanayinin (cari fiyatlarla) GSMH'den payı %17.5 iken, bu oran 1975-76'da %21.2'ye yükselmiştir. Tarımın payı ise aynı yıllar arasında %36.5'ten %27'ye düşmüştür (Boratav, 2008: 361).

Ekonominin giderek sanayileşmesi toplumsal dönüşüme de yansiyarak 1960'larda iki yeni grubun siyasal olarak varlığını hissettirmesine neden olmuştur. Bu gruplardan birincisi 1967'de Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-İş)'ten ayrılarak DİSK'i kuran işçi sınıfıdır. Diğeri ise kendi çıkarlarını savunmak amacıyla 1971'de Türk Sanayicileri ve İşadamları Birliği (TÜSİAD)'ni kuran sanayi burjuvazisidir (Ahmad, 2011: 161).

1960'ların sonunda ve 1970'lerin başında siyasal gerilimler, toplumsal değişimler, enflasyon ve işsizlik giderek artmıştır. Sendikalı işçilerin sayısında artış gözlemlenmiştir. Nüfus hızla artmış, 30 yaşın altındaki işsizlerin sayısı çok yüksek oranlara ulaşmıştır. Zaten yetersiz olan eğitim sistemi, sayısı giderek artan öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelmiştir. Mezunlara iş bulunamamıştır. Okullar ve yükseköğretim kurumları 1960'larda öğrenci sayısı bakımından ikiye katlanmış ve siyasal grupların toplanma mekânı haline gelmiştir (Ahmad, 2011: 172, 173).

1971 yılının başlarından itibaren Türkiye bir kaos içindedir. Üniversiteler işlevlerini kaybetmiştir. Öğrenciler banka soyup, ABD görevlilerini kaçırmaktadırlar. Fabrikalar grevdedir ve daha önceki yıllara göre oldukça fazla iş günü kaybedilmiştir. İslâmî hareket daha da saldırganlaşmıştır. Mart ayının başında Demirel ülkenin içinde bulunduğu durum karşısında çaresiz kalmıştır. 8 Mart'ta yapılan parti meclisi grup toplantısında Demirel'in, kendi partisinin bile desteğini kaybettiği anlaşılmıştır (Ahmad, 2011: 175, 176).

12 Mart Muhtırası, hızla kötüye giden Türkiye'de, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a bir muhtıra vererek hükûmetin istifaya zorlandığı askerî müdahaledir. 12 Mart 1971 günü TSK adına Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral

Muhsin Batur ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celâl Eyiceoğlu imzalarıyla saat 13.00'da Türkiye Radyo Televizyon (TRT) radyolarından okunan muhtıra şu maddelerden oluşmaktadır:

1. Parlamento ve Hükûmet, süregelen tutum, görüş ve icraatı ile yurdumuzu, anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve Anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.
2. Türk Milletinin ve sinesinden çıkan Silahlı Kuvvetlerinin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin partilerüstü bir anlayışla Meclislerimizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek Anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılâp kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükûmetin demokratik kurallar içinde teşkili zarurîdir.
3. Bu husus, süratle tahakkuk ettirilmediği takdirde, Türk Silahlı Kuvvetleri, kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya kararlıdır. Bilgilerinize (Birand, Dündar ve Çaplı, 2004: 233).

Generaller ülkenin içinde bulunduğu durumdan parlamento ve hükûmeti sorumlu tutmaktadırlar. Ahmad (2011: 178), Demirel'i istifaya zorlayan komutanların, iktidarı doğrudan kullanmakta tereddüt ettiğini, reform istemeyen partilerin hâkim olduğu bir meclis ve reformları gerçekleştireceği umulan partilerüstü bir hükûmetle yönetmek dışında pek bir seçeneklerinin olmadığını belirtmektedir.

Prof. Dr. Nihat Erim, CHP'den istifa ettirilerek partilerüstü başbakan olarak görevlendirilmiştir. 1. Erim Hükûmeti 5 AP'li, 3 CHP'li, 1 Millî Birlik Grubu üyesi ile parlamento dışından 14 teknokrattan oluşmaktadır. Bu koalisyon, 26 Mart 1971-3 Aralık 1971 tarihleri arasında sekiz ay görevde kalabilmiştir. Hükûmetten reform programını parlamentodan geçirerek yürürlüğe koyması beklenirken, hükûmet Türkiye ekonomisini rahatlatmayı hedefleyen toprak, eğitim, maliye, adalet, yönetim, enerji ve maden reformlarına beklenmedik direniş göstermiştir (Börtücene, 1999: 85; Özdemir, 2008: 262, 263).

CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit, İnönü başkanlığındaki CHP'nin Erim başkanlığında kurulan hükûmeti desteklemesine tepki göstererek görevinden istifa etmiştir (Ahmad, 2011: 187; Özdemir, 2008: 264). Ecevit, parti içi muhalefeti

sürdürerek, halkla birlikte çalışmayı amaçlayan bir siyaset önermiştir. Ecevit’e göre CHP halkı cahil bulduğu için halktan oy alamamaktadır. Partinin bu “elitist” anlayışı terk etmesini istemiştir (Ahmad, 2011: 187).

Shick ve Tonak (1992: 388, 389), darbenin Türkiye için uzun dönemli bir yarar sağlamadığını belirtmektedir:

...darbenin bütün hedeflerini gerçekleştiremediği, toprak sahiplerinin ve ticaret burjuvazisinin hâkim ittifak içindeki konumlarını sarsacak herhangi bir kalıcı tedbir getiremediği görülecektir. Her ne kadar gerçek ücretler düşürülmüş, grevler yasaklanmış ve sendikalar baskıya maruz kalmış ise de, bütün bunlar kısa ömürlü olmuş ve sol bu baskı döneminden eskisinden daha güçlü çıkmıştır. Türkiye kapitalizmi için kayda değer uzun dönemli bir yarar sağlanamamıştır.

Nisan 1971’de Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO)’nun başlattığı terör eylemlerine, devlet karşılık vererek Türkiye’deki 67 ilin 11’inde sıkıyönetim ilan etmiştir. Sıkıyönetim altında gençlik örgütleri kapatılmış, meslek örgütleri ve sendikaların toplantıları yasaklanmış, bazı gazetelerin yayını durdurulmuş, kitapçılara bu yayınları satmamaları emredilmiş ve bazı gazeteciler gözaltına alınmıştır. 3 Mayıs’ta grev ve lokavtlar yasadışı ilan edilmiştir. Yüzlerce insan hapse atılmıştır. Gözaltında bulunan kişilere iradelerini kırmak ve siyasetten vazgeçirmek amacıyla yoğun biçimde işkence uygulanmıştır (Ahmad, 2011: 180, 181).

12 Mart yönetimi sırasında gerçekleştirilen tutuklama ve yargılamalar Türkiye’de ve dünyada tepkilere yol açmıştır. Bu dönemde çok sayıda politikacı, bilim adamı, öğretmen, yazar, sendikacı, doktor, avukat, subay, işçi ve öğrenci tutuklanarak askerî cezaevlerine kapatılmışlar ve uzun yargılamalar sonunda idam ya da ömür boyu hapis olmak üzere, ağır hapis ve sürgün cezalarına çarptırılmışlardır. Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan hakkındaki ölüm cezası TBMM’de onaylandıktan sonra, İsmet İnönü’nün başvurusu ile Anayasa Mahkemesinde bozulmuşsa da parlamentonun direnmesi üzerine, 6 Mayıs 1972’de yerine getirilmiştir (Özdemir, 2008: 265, 266).

12 Mart yönetimindeki siyasî yargılamalar iki ana grupta toplanabilir. Birincisi, yasalara göre kurulan ve tüzüklerinde belirtilen amaca uygun faaliyet gösteren işçi (DİSK), gençlik [DEV-GENÇ, Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO)] ve öğretmen örgütleri (TÖS) ile Basın Kanununa göre yayımlanan kitap, dergi ve gazeteler hakkında açılan siyasî davalardır. Bu tür davalarda yargılananlar gizli örgüt mensupları diye suçlanarak 5-15 yıl arasında değişen ağır hapis cezalarına çarptırılmışlardır. İkincisi ise devrim için silahlı mücadele yolunu benimseyen ve yasa dışı faaliyet gösteren parti ve gerilla örgütleri (Mahir Çayan ve arkadaşlarının yargılandıkları Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C), Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının yargılandıkları THKO, Doğu Perinçek ve arkadaşlarının yargılandıkları Türkiye İhtilalci İşçi-Köylü Partisi (TİİKP), İbrahim Kaypakkaya ve arkadaşlarının yargılandıkları Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist (TKP-ML) hakkında açılan davalardır (Özdemir, 2008: 266, 267).

Bu dönemde iki siyasî parti MNP ve TİP Anayasa Mahkemesince kapatılmıştır (Özdemir, 2008: 266). İki yıl boyunca, her türlü faaliyet baskı altına alınmıştır. Anayasada yapılacak olan değişiklikler; sendikalar, basın, radyo ve televizyon, üniversiteler, Devlet Konseyi, Anayasa Mahkemesi, Meclis, Senato ve Yargıtay olmak üzere devletin neredeyse her kurumunu kapsamaktadır. Anayasa tasarısı ile 35 madde değiştirilmiş ve 9 geçici yasa getirilmiştir (Ahmad, 2011: 181, 182).

1961 Anayasası'nın garanti altına aldığı, Türkiye'nin tarihinde ilk kez halkın siyasete katılmasına izin veren haklar ve özgürlükler, Profesör Erim'in sözleriyle, "Devletin bütünlüğünü ..., ulusu, Cumhuriyet'i, ulusal güvenliği ve kamu düzenini koruyabilmek" için engellenmiştir (Ahmad, 2011: 181).

Prof. Dr. Nihat Erim'den sonra başbakanlık görevine Millî Savunma Bakanı Ferit Melen atanmıştır. Bu hükûmet, 22 Mayıs 1972-10 Nisan 1973 tarihleri arasında on bir ay görevde kalabilmiştir. Bu dönemde, görev süresi dolan Cevdet Sunay'ın yerine, AP lideri Süleyman Demirel ile CHP'nin yeni lideri Bülent Ecevit'in

destekledikleri emekli Oramiral Fahri Korutürk cumhurbaşkanı seçilmiştir (Börtücene, 1999: 86; Özdemir, 2008: 267, 268).

14 Ekim 1973 tarihinde yapılan genel seçimlere göre 450 sandalyeden 149'unu AP, 185'ini CHP kazanmıştır (Özdemir, 2008: 269). 1972 yılının Mayıs ayında üst yönetimini değiştiren CHP belirgin bir biçimde “ortanın solu” çizgisini benimseyerek oyların %33.3'ünü alarak seçimden en çok destek alan parti olarak çıkmıştır (Schick ve Tonak, 1992: 389). Yeni lideri ve ekibiyle kazanmış olduğu görüntü ile CHP köylerde, işçi sınıfının yoğun olduğu büyük kentlerde ve kapitalist tarım bölgelerinde oylarını önemli ölçüde arttırmıştır. İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana'da kent-içi geçerli oyların yarısına yakını almıştır (Özdemir, 2008: 269, 270). Gevgilili (1973: 70), Ecevit ve “Ortanın Solu” anlayışının, demokrasiyi bir soyutlama olmaktan çıkararak, Türkiye'nin var olan maddî koşulları altında sosyal ve ekonomik bir tabana oturtan ilk CHP girişimi niteliği taşıdığını belirtmektedir.

Sağdaki parçalanma nedeniyle AP oy kaybetmiştir. AP'nin seçmenleri Batı ve Orta bölgelerdeki kapitalist tarım merkezlerinde AP'den ayrılanların kurduğu Ferruh Bozbeyli liderliğindeki DP'ye, Orta Anadolu'nun geri kalmış kesimlerinde köktenci sağ görüşleri yaygınlaştırmaya çalışan Alparslan Türkeş liderliğindeki MHP'ye oy vermişlerdir. 1969'da AP'ye karşı Konya'da bağımsız olarak kazanan Prof. Dr. Necmettin Erbakan liderliğindeki MNP'nin Anayasa Mahkemesince kapatılmasından sonra bu partinin devamı olarak kurulan Milli Selamet Partisi (MSP) de 48 sandalye kazanmıştır. Diğerlerine göre merkezde sayılabilecek, 12 Mart 1971 yönetiminde önemli oy sayısına sahip olan eski CHP'li Turhan Feyzioğlu'nun liderliğindeki Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) ise 13 sandalye kazanabilmiştir (Özdemir, 2008: 269, 270).

Sağ kanattaki partiler kendi aralarında anlaşamazken, en çok sandalyeye sahip CHP ile de hükûmet kurmak istememişlerdir. 26 Ocak 1974 tarihinde her iki parti içindeki direnişe rağmen Bülent Ecevit başkanlığında CHP-MSP karma hükûmeti göreve başlamıştır. Böylelikle laikliği ön planda tutan CHP ile İslâmî düşüncüyü savunan MSP'nin ortaklık yapması T.C.'nin siyaset anlayışına “yeni bir

boyut” getirmiştir. Ortak hükûmet, MSP’nin başlangıçta gösterdiği esnekliği daha sonra gösteremediği için uzun süreli olamamıştır (Özdemir, 2008: 270, 271). Ahmad (2011: 191, 192), her iki partinin de temel hak ve özgürlükleri güvence altına alan bir demokrasiye, karma ekonomiye, ekonomik kalkınmanın toplumsal adaletle gerçekleştirilmesi gerektiğine inandığını; küçük işletmelerin korunmasından, madenler ve petrol gibi başlıca ulusal kaynakların devletin denetimi altında olmasından ve ağır sanayinin kurulmasından yana olduğunu; “büyük sermayeye”, onun ekonomi ve toplum üzerinde giderek artan hegemonyasına karşı olduğunu buna karşılık MSP’nin İleri Batı’yla olan bağların koparılmasını ve Türkiye’nin İslam Ortak Pazarı’nın kurulması için inisiyatifi ele almasını istediğini; Ecevit’in ise Türkiye’nin Avrupa’nın dışında kalmasını ya da NATO’dan çıkmasını istemediğini, ülkesine eşit bir ortak olarak davranılmasını ya da Doğu ile Batı arasında bir köprü rolü oynamasına izin verilmesini istediğini ifade etmektedir.

Shick ve Tonak (1992: 389, 390), Batı’nın iktisadî ve kültürel hâkimiyetine ve büyük sermayeye karşı tavırları gibi bazı öğeleri paylaşmakla birlikte, genellikle birbirlerinden bağımsız hareket eden ve birbirleriyle sık sık çelişkiye düşen bu partilerin pragmatik kaygılarına dayanan böyle bir iş birliğinin başarısız olmasının kaçınılmaz olduğunu belirtmektedirler.

Kıbrıs Türk toplumuna yönelik Yunan askerî rejiminden destek alan EOKA (Ethniki Organosis Kyprian Agoniston)’cılarının saldırılarını değerlendiren CHP-MSP hükûmeti, Türklerin haklarını korumak amacıyla Zürih ve Londra antlaşmaları gereğince İngiltere ile birlikte haklarını kullanmak istemiş, bu istek kabul edilmeyince Ada’nın kuzeyinde havadan ve denizden iki askerî harekât gerçekleştirmiştir. Birincisi, 20-22 Temmuz 1974 ve ikincisi 14-16 Ağustos 1974’te yapılan harekâtların amacı aşırı sağcı Rumların Kıbrıs’ta yaşayan Türklere saldırılarını önlemek ve Türkiye’nin güney kıyılarındaki güvenliği sağlamaktır. Bu sırada MSP, Kıbrıs’ın tamamen ele geçirilmesi yönünde önerilerde bulununca hükûmet dağılma sürecine girmiştir. Aynı zamanda hükûmetin 12 Mart 1971 yönetiminin yasakladığı haşhaş ekimine yeniden izin vermesi üzerine, ABD’nin

askerî yardımını keserek ambargo kararı alması, 1968'deki gibi Amerika'nın aleyhinde bir dalganın yayılmasına neden olmuştur (Özdemir, 2008: 272).

Ecevit hükûmetinden sonra 17 Kasım 1974'te başbakanlığa, Cumhurbaşkanı Korutürk tarafından Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak atanmıştır. Kendisinin hazırladığı bakanlar kurulu listesi güvenoyu alamamasına rağmen, yerine başka hükûmet kurulamadığından aylarca görev yapmak durumunda kalmıştır (Özdemir, 2008: 273). 12 Nisan 1975 tarihinde Demirel başkanlığında AP-MSP-CGP-MHP-Bağımsızlar ortak hükûmeti göreve başlamıştır. Hükûmet bunalımını gidermek amacıyla kurulan bu ortaklık Milliyetçi Cephe (MC) olarak adlandırılmıştır. "Millet bize muhalefet görevi verdi" diyerek 1973 seçimlerinden sonra diğer partilerle ortaklığa yanaşmayan AP, iktidarda kalarak gelişmelerini sağlamayı amaçlayan rakip sağcı partilerle birlik olarak onların kendilerine karşı muhalefetini engellemiştir. Ortaklığa katılan partilerin bazı hesapları vardır: MSP 1973 seçimlerinde "Solcular ile işbirliği yaptı" suçlamasından kurtulmak istediği için katılırken, MHP'ye kazandığı üç sandalyeye karşılık iki bakanlık verilmiştir. Böylece I. MC hükûmeti döneminde devlet kurumlarında yaygın örgütlenmeye gitmiştir (Börtüçene, 1999: 87; Özdemir, 2008: 273, 274). MSP, önceki koalisyonunda olduğu gibi, MC sırasında da "oportünist" ve taviz vermez tavrını sürdürerek tamamen bağımsız ve diğer koalisyon üyelerinin aleyhine hareket etmiştir (Schick ve Tonak, 1992: 391). Kongar'a (2001: 184) göre, bu ortaklık sağlam temellere dayanmamaktaydı. Çünkü ortak hükûmette yer alan partilerin seçmenleri aynı grup ve sınıflardan oluştuğu için, aralarında bir yarışma vardı. Bu partilerin soldan oy almaları söz konusu olamayacağından, birbirlerinin oylarını almaya uğraşacaklardı. Özdemir'e (2008: 273) göre ise bu ortaklık, Türkiye'de 1960'larda ortaya çıkan sağ ve sol kutuplaşmasının yerleştiğine kanıt olarak gösterilebilir.

Cephe üyeleri devletteki kilit noktaları ele geçirerek kendi konumlarını güçlendirmeye başlamışlardır. Demirel'e yakın olanlar, Anadolu Ajansını ve TRT Kurumunu denetim altına alarak medya üzerinde kendi tekellerini kurarken, öteki partiler bakanlıkları almışlardır. Millî Eğitim Bakanlığı, okullar ve üniversiteler üzerinde sağın denetimini artıran bir araç haline gelmiştir. Gümrük ve Tekel

Bakanlığı'nın denetim altına alınması ise terörist gruplar için silah ithal etmeyi kolaylaştırmıştır (Ahmad, 2011: 197).

MC hükûmeti döneminde, 1976'dan itibaren Türkiye'de iç savaş ortamı olduğundan, halkın can ve mal güvenliği tehlike altındadır (Özdemir, 2008: 275). Sadece o yıl içinde 104 kişi ölmüş ve 1852 kişi yaralanmıştır (Ahmad, 2011: 199). Mayıs 1977'de İstanbul'da DİSK'in Taksim Meydanı'nda düzenlediği gösteriye katılan kişilere binaların üzerinden ateş açılmış ve 32 kişi ölmüştür (Schick ve Tonak, 1992: 392).

Katılma oranı hayli yüksek (%72) olan Haziran 1977 seçimlerinin sonuçlarına göre oyların % 41.4'ünü CHP, % 36.9'unu AP, %8,6'sını MSP ve % 6.4'ünü MHP almıştır. DP ise yalnızca %1.8'lik oy oranıyla önemli bir düşüş kaydetmiştir. Parlamentoda yeterli çoğunluğa erişemeyen CHP'nin lideri Bülent Ecevit'in kurduğu azınlık hükûmeti, parlamentoda güvenoyu alamamıştır (Özdemir, 2008: 275, 276). Ecevit'i, devletin her kademesindeki sağ kadrolaşmaya ciddi bir tehlike olarak gördükleri için, diğer partiler ona karşı çıkmışlardır (Schick ve Tonak, 1992: 392). AP lideri Demirel, hem azınlık hükûmetine karşı çıkmış hem de CHP ile ortaklığa yanaşmamıştır. Demirel'in liderliğinde II. MC Hükûmeti kurulmuştur ancak Ocak 1978'e kadar sürebilmiştir. Bu hükûmet, Cumhuriyet'in gensoru ile düşürülen ilk hükûmetidir (Özdemir, 2008: 277). Gensoru önergesinin sonuç kısmı şu şekildedir:

- c) İçte, dışta güvenlik sağlanamamaktadır,
- d) Cephecilik anlayışı ile ulusal birlik zedelenmektedir,
- e) Türkiye'nin gelişmesi engellenmektedir,
- f) Halk çoğunluğu yoksulluğa sürüklenmektedir,
- g) Türkiye Cumhuriyeti Devleti Anayasasının belirlediği kurallardan ve çerçeveden uzaklaştırılmaktadır (Arcayürek, 1985: 272, 273).

5 Ocak 1978'de AP'den istifa eden 11'ler, CGP ve DP desteği ile III. Ecevit Hükûmeti kurulmuştur. Halk hükûmetten can ve mal güvenliğinin sağlanmasını istemiştir. 1978'in ilkbaharında Malatya'da Belediye Başkanı Hamid Fendoğlu'na bombalı bir paket gönderilmiş, bunun sonucunda kendisi ve ailesi ölmüştür. 22

Aralık 1978’de Kahramanmaraş’ta öldürülen iki öğretmenin cenazeleri sırasındaki olaylar üzerine, kentte genel katliam gerçekleşmiş, resmî verilere göre, 109 kişi hayatını kaybetmiş, 176 kişi ağır şekilde yaralanmış, 500 ev ve iş yeri tahrip edilmiştir. Güvenlik kuvvetlerinin duruma müdahale etmemesi, halkın hükûmete güvensizliğini arttırmış ve ülkenin pek çok yerinde saldırgan gruplara karşı sivil direniş komiteleri kurulmuştur (Börtücene, 1999: 89; Özdemir, 2008: 277, 278).

Ara seçimlerin sonucuna göre, 12 Kasım 1979’da Demirel liderliğinde III. MC Hükûmeti kurulmuş ve 12 Eylül 1980’e kadar görev yapmıştır. Muhalefeti olmayan hükûmetlerce (tercihen askerî rejimlerde) yürürlüğe konabilecek ekonomik istikrar paketi olan “24 Ocak Kararları” teknisyenler tarafından bu hükûmet döneminde hazırlanmıştır. Bu teknisyen ekibinin başı (Turgut Özal), 12 Eylül 1980 darbesinden sonra ekonominin yürütülmesi ile görevlendirilmiştir (Özdemir, 2008: 279).

27 Aralık 1979’da Genel Kurmay Başkanı Kenan Evren, darbe öncesi bir ikaz niteliğinde olan “Silahlı Kuvvetlerin Görüşleri” başlıklı bir metni Cumhurbaşkanına iletmıştır. Metnin başında, siyasî partilerin “anarşi, terör ve bölücülük” karşısında birleşmelerini isteyen bir mektup yer almaktadır (Schick ve Tonak, 1992: 393). Doğrudan radyoda okutulmak yerine Cumhurbaşkanı Korutürk’e verilen bu mektup, 12 Mart’taki gibi “bunlar yapılmazsa müdahale edilecektir” şeklinde koşullu bir ültimatoma niteliği taşımamaktadır (Birand, 1984: 142).

Demirel’in yeni hükûmeti uzlaşmacı bir tavır takındı ise de, her kademedeki memurları sol görüşlü oldukları gerekçesiyle tasfiye politikası yürüterek öğretmenler, polisler ve memurlar hakkında soruşturmalar başlatmıştır. “Siyasî kutuplaşma”, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’ün görev süresinin Nisan’da sona ermesi ve yeni cumhurbaşkanının seçimindeki çıkmazla daha da belirginleşmiştir (Artunkal, 1984: 35; Schick ve Tonak, 1992: s.393’teki alıntı).

1980 yılının yaz aylarında, siyasî cinayetlerde bir artış gözlemlenmiştir. Siyasî katliam kurbanlarının günlük ortalama sayısı Haziran’da 10, Temmuz’da 15,

Ağustos'ta 20'yi aşmıştır. MHP'den eski bakan Gün Sazak, eski başbakanlardan Nihat Erim, DİSK genel başkanı Kemal Türkler, birçok öğretim görevlisi ve gazeteci bu dönemde öldürülmüştür (Schick ve Tonak, 1992: 393).

Kongar (2001: 201-218), Türkiye'de, 12 Eylül 1980 öncesindeki yaygın ve etkin şiddet eylemlerinin nedenlerini genel nedenler ve özel nedenler olmak üzere iki grupta ele almaktadır. Genel nedenler; dogmatizm, farklı ve karşıt fikirlere paranoyakça yaklaşım, demokrasinin iktidarlarca yozlaştırılması, demokrasinin muhalefetçe yozlaştırılması, güven bunalımı, partilere ve politikacılara duyulan genel güvensizlik, genel bir değer ve kültür bunalımının varlığı, Türkiye'de sosyal kontrolün gittikçe gücünü yitirmekte oluşu, siyasal olarak mevcut yapının sorun çözücü ve adil olduğuna ilişkin inançsızlık, tepeden inme siyasal gelenek, dış örneklerin özendiriciliği, dış ülkelerin desteği, toplumsal ve ekonomik sıkıntılar, toplumsal-psikolojik öğeler, psikolojik öğeler, eğitime ilişkin öğeler, basına ve televizyona ilişkin öğelerdir. Özel nedenler ise; gençliğe ilişkin beklentilerle olanakların dengesizliği, meşru öğrenci eylemleri ile şiddet eylemleri arasında çizgi çizilememiş olması, silahlı eylem propagandası ile düşünce özgürlüğünün birbirine karıştırılması, sol ve sağ terörün birbirini desteklemesi, halkın kendi görüşündeki cinayetlere karşı çıkmaması, sağ terör odaklarının ayrıcalıklı durumu, 1960 eylemi ile 12 Mart Müdahalesi'nin sonuçları ve tepkiler, ırk ve mezhep ayrımlarının siyasal açıdan istismar edilebilmiş olması, cinayet şebekelerine katılmanın toplumsal güvenlik ögesi haline gelmiş olması, Ermeni teröristler, silah ve uyuşturucu madde kaçakçıları ve katiller arasında iş birliği yapılması, "cephe" kavramının cinayetlere gerekçe olarak kullanılmış olması, örgütlü kamuoyunun cinayetlere yeterince karşı çıkmamış olmasıdır.

Ülkenin içinde bulunduğu ortamda, 12 Eylül 1980 tarihinde TSK emir ve komuta zinciri içinde yönetime el koymuştur. Bu müdahaleye "Bayrak Harekâtı" adı verilmiştir. Kendilerine MGK adını veren üst komutanlar grubu; Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer ve Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat

Celasun'dan oluşmaktadır. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, MGK Başkanlığı ve Devlet Başkanlığı görevini üstlenmiştir (Tanör, 1995: 30, 31).

12 Eylül 1980 Cuma günü saat 04.00'da TRT'den Genelkurmay ve MGK Başkanı Orgeneral Kenan Evren imzasıyla yayınlanan MGK'nın bir numaralı bildirisi okunmuştur:

Yüce Türk Milleti;

Büyük Atatürk'ün bize emanet ettiği ülkesi ve milletiyle bir bütün olan, Türkiye Cumhuriyeti Devleti son yıllarda izlediğimiz gibi dış ve iç düşmanların tahriki ile, varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik fikrî ve fizikî haince saldırılar içindedir. Devlet, başlıca organlarıyla işlemez duruma getirilmiş, anayasal kuruluşlar tezat veya suskunluğa bürünmüş, siyasî partiler kısır çekişmeler ve uzlaşmaz tutumlarıyla devleti kurtaracak birlik ve beraberliği sağlayamamışlar ve lüzumlu tedbirleri almamışlardır. Böylece, yıkıcı ve bölücü mihraklar faaliyetlerini alabildiğine artırmışlar ve vatandaşların can ve mal güvenliği tehlikeye düşürülmüştür. Atatürkçülük yerine irticaî ve diğer sapık ideolojik fikirler üretilerek sistemli bir şekilde ve haince ilkokullardan üniversitelere kadar eğitim kuruluşları, idare sistemi, yargı organları, iç güvenlik teşkilâtı, işçi kuruluşları, siyasî partiler ve nihayet yurdumuzun en mahsur köşelerindeki yurttaşlarımız dahi saldırı ve baskı altında tutularak bölünme ve iç harbin eşiğine getirilmişlerdir. Kısaca devlet güçsüz bırakılmış ve acze düşürülmüştür.

Aziz Türk Milleti;

İşte bu ortam içinde Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu'nun verdiği Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma görevini yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur. Girişilen harekâtın amacı, ülke bütünlüğünü korumak, millî birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmaktır.

Parlamento ve hükûmet feshedilmiştir. Parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırılmıştır. Bütün yurttaki sıkıyönetim ilan edilmiştir. Yurt dışına çıkışlar yasaklanmıştır. Vatandaşların can ve mal güvenliğini süratle sağlamak bakımından saat 05.00'dan itibaren ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı konulmuştur.

Bu kollama ve koruma harekâtı hakkında teferruatlı açıklama bugün saat 13.00'daki Türkiye Radyoları ve Televizyonu'nun haber bülteninde tarafımdan yapılacaktır.

Vatandaşların sükûnet içinde radyo ve televizyonları başında yayınlanacak bildirileri izlemelerini ve bunlara tam uymalarını ve bağrından çıkan Türk Silahlı Kuvvetleri'ne güvenmelerini beklerim (Birand, 1984: 288, 289).

Kongar (2001: 198, 199), 12 Eylül Harekâtı'nı yapanların amacının “daha merkeziyetçi” bir yapı yaratmak olduğunu ve bu yapının, özellikle

Cumhurbaşkanlığının yetkileri artırılarak kurulmak istendiğini; gerek yeni siyasal partiler ve seçim yasaları gerekse öteki yasalarda yapılan değişikliklerin “siyasal iktidar” açısından da “güçlü hükûmet” formülünü gerçekleştirmeye yönelik olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle seçim yasasına yüzde on barajı konulmuş ve hükûmetin yetkileri artırılmıştır. Güçlü bir Cumhurbaşkanlığı ve güçlü bir hükûmet anlayışıyla hazırlanan ve Anayasaya “Evet” diyenlerin Evren’i de Cumhurbaşkanı seçmiş olacakları belirtilen 1982 Anayasa tasarısı, halkoyuna sunulmuş ve baskı ortamında %91.4 ile onaylanmıştır. Yapılan yasal düzenlemelerle hem toplumsal, hem siyasal, hem de ekonomik bakımdan kişisel ve örgütsel haklar karşısında devlet daha güçlü kılınmıştır. Dernekler, odalar, sendikalar, üniversiteler gibi “hükûmet dışı” kuruluşların hemen hemen tümü merkezî otoritenin tam denetimi altına alınmıştır. Kongar (2001: 198, 199), ayrıca TSK’nin, 27 Mayıs Müdahalesi ile yaptığı düzenlemeleri, hemen hemen tümüyle sınırlama ve kısıtlama altına aldığı için, 12 Eylül’ün, 27 Mayıs’ın “karşısı” bir nitelik taşıdığını ileri sürmektedir.

Özdemir (2008: 277), 27 Mayıs ve 12 Eylül’de gerçekleştirilen darbelerin amacı ile sonuçlarının farklı olduğunu belirtmektedir:

1960 öncesinde DP ile CHP arasında yaşanan iktidar-muhalefet ilişkisindeki bunalım 27 Mayıs 1960 günü silahlı kuvvetler adına genç subayların yönetime el koyması ile noktalanırken, 1980’e kadar AP ve CHP arasında hastalık şeklinde devam ettirilen çekişmeler bu defa emir-komuta zinciri içinde generallerin darbesi ile sonuçlanmıştır. Elbette iç ve dış koşullar, iki eylemin amacı ve sonuçları farklıdır. Fakat darbe nihayet darbedir. Parlamenter hayatın normal gelişimini durdurmakta, her darbeden sonra yeni baştan başlamak gerekir.

AP, CHP, MSP ve MHP genel başkanları can güvenliklerinin sağlanması amacıyla TSK gözetiminde belli yerlerde gözetime tâbi tutulmuşlardır. AP Genel Başkanı ve Başbakan Süleyman Demirel ile CHP Genel Başkanı evlerinden alınarak zorunlu ikâmetgâhları olan Hamzakoy’a; MSP Genel Başkanı Necmettin Erbakan İzmir Uzunada’ya götürülmüştür. Daha sonra teslim olan MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş ise Erbakan’ın yanına gönderilmiştir. Demirel ve Ecevit’in “TSK güvencesi altındaki ikâmetleri” bir ay sürmüştür. Haklarında ceza davası açılan Erbakan bir yıl, Türkeş ise dört buçuk yıl kadar tutuklu kalmıştır. Siyasal liderler

zorunlu ikâmetgâhlarına götürülürken ve evlerine geri dönmelerine izin verildiğinde, siyasal demeç ve faaliyet yasağı konusunda “Hiçbir konuda beyanat vermeye yetkiniz yoktur” şeklinde birer yazıyla uyarılmışlardır (Arcayürek, 1986: 380, 381, 409; Tanör, 1995: s.32, 33’teki alıntı).

Hükûmeti kurmakla görevlendirilen Emekli Oramiral Bülent Ulusu’nun sunduğu Bakanlar Kurulu, Devlet Başkanı tarafından onaylanmış ve güvenoyu da almıştır (Tanör, 1995: 34).

12 Eylül’den hemen sonra çıkartılmaya başlanan yasa değişiklikleri içinde asayişe, ceza yargılamasına ve ölüm cezasının yerine getirilmesine ilişkin olanlar en dikkat çekicidir. Ayrıca kamu özgürlükleri ve temel haklar da kısıtlanmıştır. Basın organları çoğu zaman kendi kendini sansürleyerek zor koşullar altında çalışmak zorunlu kalmışlardır. Toplantı ve gösteri yürüyüşleri izne bağlanmıştır. 1964’ten beri (1971-1973 aralığı dışında) uygulamadan düşmüş olan idam cezaları uygulanmaya başlamıştır. Yargısız infazlar ve işkence iddiaları yaygınlaşmıştır. Kişi güvenliği doksan güne kadar uzatılan gözaltı süreleri nedeniyle ortadan kalkmıştır. Üç yıldan az hapis cezaları için temyiz hakkı kaldırıldığından, hak arama özgürlüğü ile adil yargılanma ilkelerinden uzaklaşmıştır. Sayısı on binin üstünde tahmin edilen kamu personelinin, yargı kararı olmadan ve sıkıyönetim komutanlarının kararıyla “bir daha kamu hizmetinde çalıştırılmamak üzere” görevlerine son verilmiştir. Yurt dışına kaçmak zorunda kalan pek çok kişi yurttaşlık haklarını yitirmiş, ülkedeki mal varlıklarından da yoksun kalmışlardır (Tanör, 1995: 37, 39, 40).

6 Kasım 1983’te yapılan milletvekili genel seçimlerinde güdümlü olarak sivil siyasal yaşama dönülmüştür. Siyasî Partiler Kanunu’nun geçici 4. maddesiyle parti kurucularını veto etme ve Milletvekili Seçimi Kanunu’nun geçici 3. maddesiyle milletvekili adaylarını süzgeçten geçirme hakkını elde eden MGK, yalnızca üç partinin seçime katılabileceğini bildirmiştir: Başbakan yardımcılığı yapmış olan Turgut Özal başkanlığındaki Anavatan Partisi (ANAP), Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü yapmış olan Necdet Calp başkanlığındaki Halkçı Parti (HP) ve emekli Orgeneral Turgut Sunalp’in başkanlığındaki Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP).

ANAP %45.15'lik oy oranıyla seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. Özal Hükûmeti bazı değişikliklerle 29 Kasım 1987 genel seçimlerine kadar görev yapmıştır (Tanör, 1995: 56- 62).

1.2. Dünyada Kadın Hareketlerinin Tarihî Kökenleri ve Gelişimi

1789 Fransız Devrimi'ni belirleyen eşitlik, özgürlük, insan hakları gibi kavramlar nüfusun yarısını oluşturan kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması fikrinin gündeme gelmesinde etkili olmuştur (Yaraman, 1999: 14). Siyasal, ekonomik, toplumsal dönüşümlerin de yardımıyla kadının toplumdaki konumu tartışılmaya başlanmıştır. Kadınların kendileri tarafından başlatılan tartışma giderek bir harekete, kadın hareketine dönüşmüştür. “Kadın hareketi”ni, “bulunduğu toplumsal yapı içinde kadınların kendilerini tanıması, ilişkisiyle, değerleriyle, yaşam biçimiyle yeni bir toplumsal yapı ve bu yapı içinde yeni bir kadın tipi yaratmaya yönelik bireysel ya da örgütlü istem ve eylemler” olarak tanımlayan Çakır (1996: 21), burada başlıca üç faktörün etkili olduğunu belirtmektedir:

- h) Toplumun siyasal, ekonomik, sosyal ve düşünsel alanlarda köklü değişimler geçirerek belirli bir gelişme ve karmaşıklık düzeyine ulaşması, giderek özgürleşmeye başlaması,
- i) Düşünsel planda oluşturulan eşitlik ve özgürlük ideolojisinin kadına ilişkin yönünün toplumsal gerçekte uygulanmaması, bu durumun yarattığı ikiliğin kadınlar tarafından fark edilmesi,
- j) Kısmen bu koşulların sonucu olarak kadınların, hiç değilse bir bölümünün, kadın sorununun çözümsüz olmadığı konusunda bilinçlenmeleri, bireysel düzeyde başlayan talepleri giderek örgütlü birliklere dönüştürerek bir hareket başlatmaları.

Bu süreç içinde kadın hareketi, toplumsal bir harekete dönüşmüştür. İçinde bulunduğu toplumsal yapı içinde kadın kendini, erkeğe nazaran bulunduğu konumu sorgulamıştır. Yeni bir toplumsal yapı içinde ortaya çıkan bu hareket, toplumun herkese vadettiği eşitlik ve özgürlüğü kadının yaşamındaki her alanda gerçekleştirmek için, onu sınırlayan değerlerden, geleneklerden, yaşam biçiminden kurtulma mücadelesiydi. Hareketin ideolojisi Fransızca “femme-kadın” sözcüğünden türetilen “feminizm” yani “kadınlık” akımıydı. Kadın hareketi her ülkenin kendi koşullarına göre şekillenmiş ve her kesimden kadın yaşadıkları ülke koşullarıyla bağlantılı olarak ezilişlerine başkaldırmışlardır (Çakır, 1996: 21). Arat (1991: 12),

feminizmin ilgi odağının kadınla erkek arasındaki toplumsal farklılık; bu farklılık olgusunun anlamı, nedenleri ve sonuçları olduğunu belirtir.

Çıkış noktası özgürlük ve eşitlik olan, kadınların kendilerine yüklenen rollere ve yaşam tarzına bir başkaldırı olarak ortaya çıkan kadın hareketi, temeli Rönesans’a dek uzanan kadının hak arayışları, toplumun geleneksel yaşam biçiminden koparak özgürleşmeye ve bireyselleşmeye başladığı, siyasal, ekonomik, ideolojik dönüşümlerin yaşandığı 18. yüzyıl sonları ile 19. yüzyıl boyunca ideolojisini belirleyerek “feminizm” kavramıyla kendini ifade etmiştir (Çakır, 1996: 18).

Abadan Unat (1982: 3-6), kadın hareketlerinde beş temel yaklaşım görüldüğünü ifade etmektedir. Bu yaklaşımları şöyle açıklamaktadır:

1. Evrimci-Hukuksal Yaklaşım: Yasalar önünde eşitliği temel hareket noktası alan bu yaklaşıma göre değişim yaratacak olan başlıca araçlar, yasal önlemler, eşitlikçi değer yargıları etrafında yaygın çabalar ve son zamanlarda aile planlaması, kadının ekonomik hayta katılması gibi ulusal ve uluslararası çalışmalardır.... Birleşmiş Milletler de bu görüşün yaygınlaşmasına çalışmaktadır.
2. Kültürel Cinsiyet Rolü ve Stereo Tipine Dayalı Yaklaşım: S. Freud’un “anatomi kaderdir” kuralını tartışma konusu haline getiren bir kısım sosyal bilimciler, kadının toplumdaki konumunun kültürel boyutlarını ele almışlardır. Bu yaklaşımda en önemli öge, kadının kimliğidir. Birçok kültürler, özellikle İslam, kadına yetenekleriyle potansiyel gücünü geliştirmek, gereksinimlerini karşılamak üzere gereken olanakları tanımamaktadır. Bu durum birçok sosyal bilimciyi kültürel cinsiyet rolü ve stereo tipleri incelemeye sevk etmiştir. Böylece birincil ve ikincil gruplardaki toplumsallaştırma sürecinde kadına ne gibi bir rol tanınmış, keza işbölümü alanında kadın hangi toplumsallaşma kalıbına tabi tutulduğu araştırılmaya başlanmıştır.... Bu konuda özellikle 1950’lerde dünya çapında yankı uyandırmış Simone de Beauvoir’ın ünlü yapıtı “İkinci Cins”i anımsamak yerinde olur. 1960’lardan sonra bu yönde etkin çalışmalar Betty Friedan tarafından yapılmıştır.
3. Radikal Feminizm: Kadının sömürsünün başlıca neden ve kaynağı olarak sırf erkeklerin baskısını gören radikal feministlere göre sömürünün kalkması için yapısal değişiklikler değil, sırf kadınlar tarafından yaratılan yeni bir kültür ve kurumlar gereklidir. Onlara göre kadın hareketi tamamen özerk olup, kadınlara yeni bir yaşam biçimi sağlamalıdır. Bu nedenle 1960’lardan sonra güçlenen radikal feministler, aile ve evliliğin toplumsal kaynağı ve tarihsel gelişimine fazla önem vermeksizin gerek evliliğin, gerekse pederşahî nitelikler taşıdığını ileri sürdükleri çekirdek ailenin kalkmasından yanadırlar....

Radikal feministler arasında en geniş ölçüde düşünceler oluşturmuş olan Amerikalı Kate Millett ile Shulamith Firestone'dur.

4. Sosyalist Feminizm: Sosyalist düşünürler bir kadının sorununun olamayacağı noktasından yola çıkarlar. Kadın sorunundan söz etmek onlara göre kadını bir inceleme nesnesi haline indirmektir. Onlara göre sorun ancak üretim, yeniden-üretim süreci içinde anlaşılabilir, dolayısıyla böyle bir çözümleme ekonomik, politik ve ideolojik düzeylerde yürütülmelidir.
5. Anti-empyralist Feminizm: Bu yaklaşıma göre kadının sömürsü, çeşitli sömürü biçimleri ile eşit tutulmalıdır. Bu yaklaşıma göre kadının toplumsal, ekonomik ve kültürel sorunlarının doğası mensup olduğu sosyal sınıfa göre değişmekle beraber, soruna ayrıca çağımızın uluslararası iş bölümü ve sınıf yapısının oluşturduğu dünya ekonomik düzeni ve hiyerarşi boyutunu da eklemek gerekir. Bu hiyerarşi çok uluslu şirketlerin metropol merkezlerdeki yoğunlukları ve sermayenin egemenliğine tabidir. Çok uluslu şirketlerin kararları büyük ölçüde "Üçüncü Dünya"nın ülkelerinin çevresel halkalarını etkilemektedir. Kadınlara bu düzeyde özel bir yer verilmez.

Feminist hareketler dünyada başlıca iki bölüme ayrılır. İlk devre 1970'e kadar süren eşitlikçi feminist dönem olarak da adlandırılan "Birinci Dalga Feminist Hareket"tir. Bu dönemde amaç, erkeklerle eşit haklara sahip olabilmek ve erkeklerle birlikte yer alabilmektir. Bu dönem feministleri, fiziksel farklılıklarını göz ardı ederek kadın ve erkek arasında bir fark bulunmadığını iddia etmişlerdir. "İkinci Dalga Feminist Hareket" olarak adlandırılan 1970 sonrası dönem ise ilk devrenin aksine kadının fiziksel farklılıklarına sahip çıkarak kadının doğurganlık vasfını yüceltmışlerdir. Bu devrede kadının kamusal alanda var olma mücadelesi verilmeye başlanmıştır. İkinci dalga feministçiler, birinci devreden farklı olarak erkeklerle aynı standartlara sahip olmayı reddetmişler ve kadın kimliğine uygun yeni standartların belirlenmesini istemişlerdir (Çayır, 2000: 48; Suman, 2000: 80, 81).

Firestone (1993: 22), Cinselliğin Diyalektiği adlı kitabında, kadın devriminin amacının, cinsel ayrımı ortadan kaldırmak olması gerektiğini vurgulamaktadır:

Nasıl ekonomik sınıfların ortadan kaldırılması altsınıfların (proletarya) başkaldırmasını ve geçici bir diktatörlükle, üretim araçlarının ele geçirilmesini gerektiriyorsa, aynı biçimde cinsel sınıfların ortadan kaldırılması da altsınıfın (kadınların) başkaldırmasını ve üreme araçlarının denetimini ele geçirmelerini gerektirir. Kadınlar yalnızca kendi vücutlarının denetimini bütünüyle geri almakla kalmamalı, aynı zamanda (geçici olarak) insan doğurganlığının denetimini de ... doğumu ve çocukların yetiştirilmesiyle ilgili toplumsal

kurumların tümünü ele geçirmelidirler. Nasıl sosyalist devrimin amacı yalnız ekonomik sınıf üstünlüklerini yok etmek değil de ekonomik sınıflar arasındaki ayrımı ortadan kaldırmaksa, kadın devriminin amacı da ilk kadın hakları hareketinin tersine, yalnızca erkek egemenliğini yok etmek değil, cinsel ayrımı ortadan kaldırmak olmalıdır. O zaman insanlar arasındaki cinsel ayrılıkların kültür açısından hiçbir önemi kalmayacaktır.

Batı'daki kadın hareketleri ülkeler bazında şöyle gelişmiştir: Batı'da kadın, erkeğin cennetten kovulmasına neden olduğuna inanıldığı için hor görülmekteydi. Rönesans'tan sonra bir kıpırdanma başlayan kadınların hayatında, 19. yüzyılda gerçekleşen Sanayi İnkılâbı önemli bir dönüm noktası olmuştur. Fabrikalarda çalışmaya başlayan kadınların, eğitim alması fikri de yaygınlaşmıştır. Batı'da Fransız İhtilâli ile birlikte “kadınlara eşit hak” fikri ortaya atılmış ve ihtilâl sırasında ölüm cezasına çarptırılan bir kadın “Kadın nasıl sehpaye çıkma hakkına hâizse, kürsüye de çıkma hakkına hâiz olmalıdır” demiştir. 1867'de Fransa'da Duruy Kanunu ile kızlar için orta eğitim kurumları açılmaya başlanmıştır (Kurnaz, 1991: XIV). İmparatorluk rejimi 1868'de dernekleşme hakkı tanıyınca feministler haklarını elde etmek için bir araya gelmişlerdir. Maria Deraisme, Paule Minck, André Léo, Olympe Audouard, Noémie Reclus, Mme Jules Simon feminist kulüpler ve dergiler kurarak mücadeleye girişmişlerdir (Michel, 1993: 64).

Almanya'da 1797'de “Alman kadın hareketi” için bir bildiri yayınlanmıştır. 1844'te Onvize Otto “kadın haklarını savunmak” amacıyla faaliyetlerde bulunmuştur. 1865 yılında ise “Alman Kadın Birliği” kurulmuştur (Kurnaz, 1991: XIV). Almanya ve İsveç'te feministler, evlilik kurumunun değişmesi ya da ortadan kaldırılması, kadınlar için evlilik dışında çocuk sahibi olma hakkının tanınması, evlilik ilişkisi dışında yaşayan kadınlar ile çocuklarının korunmasına yönelik sosyal yasaların çıkarılmasını talep etmişlerdir (Michel, 1993: 64).

İngiltere'de 19. yüzyılın ortalarında Barbara Leigh Smith öncülüğünde kadın hareketleri başlamıştır (Kurnaz, 1991: XIV). William Thompson 1825'te, İngiltere'de kadın hakları için ilk manifestoyu kaleme almıştır. Bu manifestoyu Anne Wheeler'ın düşüncelerinden esinlenerek yazmıştır. Evli kadınların çıkarlarının kocalarının yetkileri aracılığıyla korunduğu öne sürülmüş ve kadın nüfusunun en az dörtte birinin ne kocaları ne de babaları tarafından korunmadan yaşadıkları

belirtilmiştir. İngiltere’de 1851 ve 1867’de kadınların siyasal haklarını savunmak ve bu hakların önde gelen savunucularından biri olan John Stuart Mill’i parlamentoya seçtirebilmek için, kadın dernekleri kurulmuştur. Josephine Butler ise her kadın işçinin işten atılmasına yol açabilen ve cinsel hastalıklarla mücadele için yapılan zorunlu sağlık kontrolünün kaldırılması için, uzun yıllar mücadele etmiştir (Michel, 1993: 63).

1970’lerden itibaren kadınlar, bilimleri kadın bakış açısıyla sorgulamaya başlamışlardır. Böylece “kadın araştırmaları” denilen yeni bir disiplin oluşmuş ve üniversitelerde disiplinler arası çalışma yapmayı amaçlayan “Kadın Araştırmaları Merkezleri” kurulmuştur. Yüzyıllardır bilimin içinde olan ancak çalışmaları, deneyleri önemsenmeyerek bugüne ulaşmaları engellenen kadınlar (kadın bilinci ve kadın bakış açısı) kitlesel olarak bilgi alanına girmiş, bilim dalları sorgulanmış ve farklı bakış açısıyla yeni yorumlar ortaya çıkmıştır (Çakır, 1996: 15).

Kadın konusu ile yakından ilgilenen Birleşmiş Milletler (BM) Teşkilatı, 1946 yılında BM içinde “Kadının Statüsü Komisyonu” kurmuş ve bugüne kadar dört defa “Dünya Kadın Konferansı” düzenlemiştir. 1975 yılı Birleşmiş Milletler tarafından “Uluslararası Kadın Yılı” olarak belirlenmiştir. Aynı yıl Mexico City’de ilk BM Dünya Kadın Konferansı gerçekleştirilmiştir. Bu konferansta toplumsal cinsiyet eşitliğinin tam olarak sağlanması ve ayrımcılığın önlenmesi, kadının kalkınmaya katılımı ve entegrasyonu, dünya barışının sağlanmasına kadınların katkısının artırılması konuları üzerinde durulmuştur. 1976-1985 yılları arası “Kadın On Yılı” olarak ilan edilmiştir. 1980 yılında, ilk beş yılda kaydedilen aşamayı değerlendirmek amacıyla Kopenhag’da II. Dünya Kadın Konferansı düzenlenmiştir. 1985’te Nairobi’de “Kadın İçin Eşitlik, Kalkınma ve Barış” konularında “Birleşmiş Milletler Kadın On Yılı’nın Başarılarının Gözden Geçirilmesi ve Değerlendirilmesi Dünya Konferansı” gerçekleştirilmiş ve bu konferansta 157 ülke resmen temsil edilmiştir. BM Ekonomik ve Sosyal Konsey’in kararıyla bir taahhütler konferansı olarak planlanan IV. Dünya Kadın Konferansı, 189 ülkenin temsilcilerinin katılımıyla 1995’te Çin/Pekin’de gerçekleştirilmiştir. Bu konferansın sonucunda, hükûmetler tarafından, kadının güçlendirilmesi ve ilerlemesi, kadın-

erkek eşitliğinin artırılması ve toplumsal cinsiyet perspektifinin politika ve programlara yerleştirilmesi konularında yükümlü kılan “Pekin Deklarasyonu” ve kadının özel ve kamusal alana tam ve eşit katılımı önündeki engellerin kadınların ekonomik, sosyal, kültürel ve politik karar alma pozisyonlarında ve mekanizmalarında yer almaları yoluyla ortadan kaldırılabileceğini ifade eden “Eylem Platformu” isimli iki belge kabul edilmiştir (<http://www.kadininstatusu.gov.tr/>, 19.06.2013).

BM Genel Kurulu tarafından 1979 yılında kabul edilen “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” [Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW)] 1 Mart 1980 tarihinde BM üyesi ülkelerin imzasına açılmıştır. Sözleşme, 1981 yılında 20 ülkenin onayını takiben yürürlüğe girmiştir. Türkiye ise bu sözleşmeyi 1985 yılında imzalamış ve CEDAW Sözleşmesi Türkiye’de 19 Ocak 1986’da yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeye taraf ülke sayısı 2010 yılı Kasım ayı itibarıyla 186’dır. CEDAW Sözleşmesinin temel hedefi, “toplumsal yaşamın her alanında kadın-erkek eşitliğini sağlamak amacıyla, kalıplaşmış kadın-erkek rollerine dayalı ön yargıların yanı sıra geleneksel ve benzer tüm ayrımcılık içeren uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamaktır.” (<http://www.kadininstatusu.gov.tr/>, 19.06.2013).

Fransız saray şair ve yazarı Christine de Pisan feminist konuları ilk ele alanlardan biridir. “Tresor de la Cite des Dames” (1405) adlı yapıtında karışıklık dönemlerinde kadınların karşılaştığı tehlikelere değinmiş ve kadınların seslerini duyuramamasından yakınmıştır (Bonder, 1986: 6).

Christine de Pisan’dan sonra İngiltere’de 17. yüzyılda (Mary Astell) ve 18. yüzyılda (Mary Wollstonecraft) ortaya atılan, kadın erkek arasındaki farkların doğadan değil, iki cinse verilen farklı eğitimden kaynaklandığı ve kızların eğitildikleri takdirde toplumca onlara yasaklanan tüm rolleri üstlenebilecekleri düşüncesi Batılı feministlerin bilincinde yer etmiştir (Michel, 1993: 68).

Olympe de Gouges'un 1791'de yazdığı "Déclaration de Droit de la Femme et de la Citoyenne (Kadın ve Kadın Yurttaş Hakları Bildirisi)"i ve Mary Wollstonecraft'ın 1792'de yayımladığı "Vindication of the Rights of Women" (Kadın Hakları Savunması) adlı kitabı birer manifesto niteliğindedir (Yaraman, 1999: 14). Wollstonecraft bu yapıtında, 18. yüzyılın gündeme getirdiği insan hakları davalarından esinlenerek kadınlar için de eşit haklar istemiş ve bu amaçla kitap Fransa Başbakanı Talleyrand'a ithaf edilmiştir. İnsan Hakları Beyannamesi'ndeki (1789) kişinin doğal hakları ilkesine atıfta bulunarak, bu haklardan kadınların da yararlanması gerektiğini savunmuş, kadın haklarını içermeyen bir anayasanın eşitlikçi olamayacağını savunmuştur (Parla, 2011: 21).

1845'te Margaret Fuller, "Woman in Nineteenth Century" (On Dokuzuncu Yüzyılda Kadın) adlı kitabında bağımsız bir kadın kültüründen söz ederek toplumun kadına atfettiği özelliklerin ve biçtiği rolün kadınlar tarafından yadsınmak yerine belki de benimsenmesi gerektiğini, çünkü bu niteliklerin zaaf değil kuvvet içerdiğini söylemiştir. Fuller'a göre, kadınların, içlerindeki cevheri işleyerek insanlığın yitirdiği bütünlüğü yeniden bulabileceğini, kutuplaşmış özelliklerin tekrar bir araya gelip bütün insanı yaratacağını ve kişiyi toplumun ona biçtiği rollere hapsolmaktan kurtarabileceğini savunmaktadır (Parla, 2011: 23). Fuller, kadınların bağımsız bir kimlik kazanmak için mücadele etmeleri gerektiğine, kadınlarının kurtuluşunun ancak kendilerince sağlanabileceğine inanmaktaydı (Michel, 1993: 62, 63). Parla (2011: 23), Margaret Fuller'ın kitabının 20. yüzyılda ayrı bir kadın kültürünü savunan teorilerin ana metni sayılabileceğini öne sürmektedir.

Simone de Beauvoir'ın 1949'da çıkmış olmasına rağmen, 1960'larda hâlâ oldukça etkili olan, kadının hep ikinci konuma itildiğini, sonra da itildiği bu konum sanki onun doğal ya da yapısal özelliklerinin bir sonucuymuş gibi gösterildiğini ifade ettiği kitabı "Le Deuxième Sexe" (İkinci Cins), Mary Wollstonecraft, Margaret Fuller ve Virginia Woolf gibi liberal-kültürel feminizm ile 1970 sonrasında kadının öteki olarak görülmesini çeşitli biçimlerde yadsıyan (Helene Cixous, Mary Daly gibi) daha radikal feminist hareketler arasında bir köprü oluşturmaktadır (Parla, 2011: 24). Beauvoir, bu kitabında, kadınların rollerini doğanın değil, kendilerinin de devam

etmesinden sorumlu oldukları önyargı, örf ve yasanın sınırladığını belirtmektedir. Kadınlara, onları ikincilliğe mahkûm eden evlilik kurumuna bağımlılıktan kurtulup, kadın onuruna sahip çıkmalarını önermektedir. Kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları için bir meslek edinmeleri gerektiğini savunmaktadır. Amerikalı ve Fransız kadınların feminist mücadelesi, Beauvoir'ın bu kitabından etkilenmiştir (Michel, 1993: 81).

Kate Millett, “Sexual Politics” (Cinsel Politika) adlı kitabında Freud'un yaptığı erkek-kadın ayrımında biyolojik ve kültürel olanın nasıl örtüştüğünü ve bu örtüşmenin sonucunda kadının hep erkeğin seksüel saldırganlığının pasif bir nesnesi olmaya itildiğini, romanlardan verdiği örneklerle göstermiştir. Millett'e göre Freud teorisi kadını “eksik bir erkek” gibi tanımlayarak kadın düşmanlığını açık etmektedir (Parla, 1994: 109).

Betty Friedan, “The Feminine Mystique” (Kadınlığın Gizemi) adlı kitabında, kadın uyumsuzluğunun temelinde, kadının eşit olmak için beslediği nevrotik arzuyu gören ve bunun bastırılmasını amaçlayan Freudcu psikoterapiyi eleştirmektedir (Parla, 1994: 109). Friedan, bu kitabında, ev kadınlarının “adı konamayan sıkıntısı”nı dile getirerek, iyi eğitim görmüş Amerikalı kadınların feminist duygularını uyandırmıştır (Michel, 1993: 84).

Friedan'ın “The Feminine Mystique” adlı eserinde yer alan kadınlar için çıkarılan büyük bir derginin yayıncısının görüşleri şu şekildedir:

Okuyucularımız, tam gün çalışan ev kadınlarıdır. Önemli günlük sorunlarla ilgilenmemekte, ulusal ya da uluslararası olaylara ilgi duymamaktadırlar. Yalnız aileleri ve evleri ile ilgilidirler. Kahve fiyatı gibi doğrudan doğruya ev ile ilgili bir gereksinmeye ilişkin olmadıkça siyasetle ilgilenmezler. Nükte? Basit olmalıdır, çünkü taşlamadan anlamazlar... Yolculuk? Bunu hemen hemen bıraktık... Öğrenim? İşte, bu bir sorun. Öğrenim düzeyleri yükseliyor; hemen hemen hepsi lise öğrenimi görmüş, çoğu da koleje gitmiştir. Çocukları için öğrenimle -dördüncü sınıf aritmetiği- çok ilgileniyorlar. Kadınlar için düşün ya da günün büyük sorunlarına ilişkin yazı yazamazsınız. Bundan ötürü yüzde 90 hizmeti, yüzde 10 da genel konuları alıyoruz (Friedan, 1974; Tayanç ve Tayanç, 1977, s.91'deki alıntı).

Juliet Mitcell, “Psychoanalysis and Feminism” (Psikanaliz ve Feminizm) adlı kitabında bilinçaltı yasalarını anlamak için öncelikle ideolojinin (egemen söylem) nasıl işlediğini anlamak gerektiğini çünkü bilinçaltımızın büyük ölçüde ideolojiden etkilendiğini öne sürmektedir (Parla, 1994: 110).

Nancy Chodorow, “The Reproduction of Mothering” (Anneliğin Yeniden Üretilmesi) adlı kitabında kültürel cinsiyet ya da kimlikten söz etmektedir. Chodorow’a göre analık üretilmekte ve toplumun tanım ve değerleriyle kuşaktan kuşağa aktarılmasına ve ürettiği bütün değerlere rağmen erkek egemen toplumun değerlerine boyun eğmek, kendi değerlerinin ikinci plana atılmasına razı olmak zorunda bırakılmıştır (Parla, 1994: 110, 111).

Parla (2011: 23), kadın hareketinin edebiyatta kadın imgesinin, eğretilme olarak kadının, kadın motif ve temalarının, kadın yaratıcılığının incelenmesine çok büyük bir ivme kazandırdığını belirtmektedir.

1.3. Türkiye’de Kadın Hareketleri

Türkiye’deki kadın hareketlerinin geçmişi 19. yüzyıla kadar götürülebilir. (Tekeli, 1998: 337). Özellikle II. Meşrutiyet döneminde gündeme getirilen, Osmanlı Devleti’nin modernleşmesinde öncülük edecek yapısal değişimler, Osmanlı siyasal yapısının farklılaşma, merkezîleşme, laikleşme, özgürleşme sürecine girmesini sağlamıştır. Modernleşme sadece siyasal yapıda değil, eğitim, hukuk, ekonomi, toplumsal yaşam gibi konularda toplumun yeniden yapılanmasında da belirleyici olmuştur. Bu belirleyiciliği kadının konumunda da gözlemek mümkündür. Tüm bu değişimler, o zamana dek yalnızca ev içinde anne ve eş rolleriyle sınırlanmış olan kadına da yansımış, kadın, toplumsal yaşamda farklı bir statü kazanmak amacıyla taleplerde bulunmaya başlamıştır (Çakır, 1996: 22).

Berktaş (1998: 1), kadınların II. Meşrutiyet döneminde ve sonrasında, ağır savaş koşullarında, parçalanmakta olan imparatorluğun da etkisiyle, Genç Türklerin yaydığı ulusçu düşüncelerin bilincinde “yurttaşlar” haline geldiğini, Türk feminizminin yalnızca Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında değil, daha önceki dönemde

de Türk ulusçuluğunun gelişimine paralel bir süreç izlediğini ve Genç Türklerin kadın-erkek eşitliğini savunan düşüncelerinin Osmanlı feminizminin yolunu açtığını belirtmektedir:

Bu dönem kadın hareketinin özgül niteliğini oluşturan ulusçu egemenliği,... aynı zamanda kadınların bağımsız bir kimlik oluşturma perspektifini gölgeleyici bir etki yaratabiliyordu. Halide Edip, “bir kadın evvela Osmanlı, bir vatanperverdir... Vatanın hukuku, kadınlık hukukundan bin kat mühim ve muhteremdir” derken, bu etkiyi açık bir şekilde sergilemektedir (Berktaş, 1998: 1-2).

Kurnaz (1991: 103), II.Meşrutiyet’ten sonra yazarların eserlerinde yer alan kadın tiplerinden şöyle bahsetmektedir:

II. Meşrutiyet’ten sonra Feminizm hareketi, demokrasi kavramı ile birleşir. Fikrî ve edebî eserlerde demokrasi hayatını mümkün kılacak kişileri yetiştirecek kadın tipleri çizilir. Türkçüler, kadın-erkek eşitliğinin eski Türklerde mevcut olduğunu iddia ederler. Bu görüşe mensup yazarların eserlerinde Türkçülüğü savunan kadın tipleri yer almaya başlar.

Durakbaşı (1998: 37) ve Gülendam (2006: 14), Türkiye’de “kadın”ın, toplumun geri kalmışlığının nedeni, çözülmesi gereken bir “mesele” (kadın sorunu) olarak gündeme geldiğini ve kadınları bir “sorun” olarak ele alan modernleşmeci zihniyete göre kalkınmışlık ve gelişmişlik çerçevesinde kadının statüsünü yükseltmenin esas olduğunu ifade etmektedirler.

Toplumumuzda Tanzimat’tan beri yaşanan Batılılaşma sürecinde değişimden en çok etkilenenler ve değişimi en çok yansıtanlar kadınlardır. Kadınlar; toplumdaki statüleri, aile içindeki yerleri ve giyim kuşamlarıyla bir medeniyet dairesinden başka bir medeniyet dairesine geçen toplumumuzda neredeyse değişimin ölçüsü, göstergesi ve simgesi olmuşlardır (Gülendam, 2006: 14).

Doğramacı (1989: 1), Türk kadını üç dönemde değerlendirmektedir:

- a) İslamiyet’ten önce ve göçebelik devrinde; kadın, devrinin erkek tipine yaklaşıp. Onun gibi ata biner, ok atar, kılıç kullanır hatta düşmanla savaşıp.

- b) Yerleşik uygarlık ve İslam kültürü çevresine katıldıktan sonra kadın, erkekten daha pasiftir. Kadın, kahramanlık niteliklerini kaybederek, bir aşk konusu olduğu görülür.
- c) Batı uygarlığının etkisi gözlendikten sonra kadının sosyo-ekonomik ve kültürel hakları savunulur. Böylece tekrar erkekle eşit bir düzeye gelmesi sağlanır.

Tekeli (1998: 338), Türkiye’de feminist hareketin, 5-10 yıl gecikmeyle de olsa Batı hareketleriyle paralel olduğunu ancak Türkiye’de kadınların, tek partili rejimin baskısı ve Batılı toplumlarda da karşılaşılan medenî ve siyasî hakların kazanılmasıyla davanın kazanıldığını sanarak geri adım attıklarını ifade etmektedir.

Tekeli (1998: 337), Türkiye’deki kadın hareketini, olayların, eylemlerin, taleplerin yoğunluğu bakımından, 1910-1920 yılları arası ve 1980 sonrası olmak üzere, iki döneme ayırmaktadır. Her iki dalgada da feminist kadınlar, çoğunlukla iyi eğitilmiş, kentli ve orta sınıf kadınlarıdır. “İlk dalga feministleri”, Osmanlı reformcu paşalarının kızları olarak ciddi eğitim almışlar, yabancı dil öğrenmişler ve Batılı çevrelerle ilişki içinde olmuşlardır. Fatma Aliye Hanım ve Halide Edip Adıvar bunların en iyi örnekleridir. “İkinci dalga”da da başlangıçta meslek sahibi kadınlar ilk adımı atmışlar ama sonradan hareket üniversite öğrencilerine ve daha az eğitilmiş çevrelere doğru genişlemiştir. Başlangıç dönemi için, Batılı hareketle karşılaştırıldığında benzerlik görülmektedir. Ancak Batı’da hareket kısa sürede sendikaları, işçi kadınları ve alt sınıfa mensup kadınları etkisine alırken, Türkiye’de hareket “seçkin” niteliğini hep korumuştur. Her iki dönemde de hareket, içinde güçlü kişilikler barındırmasına rağmen “lider” çıkaramamıştır. Hareket küçük gruplar halinde örgütlenmiştir ve her grubun lideri ve izleyicileri vardır. Özellikle ikinci dalgada potansiyel liderler üzerinde kınama, alaya alma, küçümseme, hakaret gibi baskılardan söz edilebilir. İlk dalga feministleri daha fazla eğitim, çalışma hayatına girme, sosyal hayata katılma, bir yazar olarak kabul görme, kadının aile içindeki konumunun yükselmesi taleplerini dile getirmişlerdir. İkinci Dalga, felsefesini ve programını 1988 tarihli “Feminist Manifesto”da ortaya koymuştur. Buna göre bedeni, emeği ve kimliğine el konan kadınların kurtuluşu için, erkek egemenliğini ve patriarkal (ataerkil) ilişkileri kuran ve sürdüren bütün kurumlara; devlet, aile, eğitim sistemi, kitle haberleşme araçları, kapitalist ekonomi vb. savaş açılmalıdır. İlk dalga

feministleri, “Müslüman” kadın kimliğiyle çıkarken, ikinci dalgadakiler ise kendilerini “Müslüman” olarak tanımlamazlar, din karşısında nötr ya da ateisttirler. İlk dalgada zor ve ağır koşullara rağmen, Kadınlar Dünyası dergisi örneğinde olduğu gibi, koşullara uyum göstermiştir ve dergi yıllarca yayımlanmıştır. Buna karşılık ikinci dalgada projeler kısa ömürlü olmuş ve ortalama 3-4 yıllık sürdürülmüştür (Tekeli, 1998: 339- 344).

Çağatay ve Soysal (1995: 327), feminizmin Batı dünyasında ve Türkiye’yi de dâhil ettikleri Üçüncü Dünya Ülkeleri’nde farklı algılandığını belirtmektedirler:

Feminizm altmışlardan itibaren Batı dünyasında bağımsız kitle hareketlerine dönüştüğü halde, Üçüncü Dünya ülkelerinde benzer bir süreç ve değişim yaşanmadı. Türkiye ve Mısır gibi bazı Üçüncü Dünya ülkelerinde “kadın sorunsalı” ve hatta feminizm dönem dönem ivme ve önem kazandıysa da, feminizm esas olarak “orta sınıf” aydınlar tarafından savunulan bir ideoloji olmaktan öteye gidemedi. Yetmişli yılların sonuna doğru ise birçok Üçüncü Dünya ülkesinde (Peru, Brezilya, Türkiye, Mısır, Pakistan, Hindistan vb.) feminizme yeniden ilgi uyandı ve feminizm siyasî ve ideolojik tartışmaların gündemine girdi. Buna karşın, çeşitli çevrelerce “Batılı kaynaklı”, “bölücü”, ulusal kültüre ve Üçüncü Dünya koşullarına yabancı ve eşcinselci bir akım sayılan feminizmin bir ideoloji ve toplumsal hareket olarak kabul gördüğü söylenemez.

Çakır (1996: 314), Türkiye’de kadınların kurtuluş mücadelesinin, tarihsel süreç içerisinde modernleşme, uluslaşma, sosyalizm insan hakları gibi kavramlar içinde eritildiğini; kadınların her ne kadar sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda yer almaya başlasalar da 1980’lere değin feminist örgütlenmeyi başlatamadıklarını, bağımsız bir kadın hareketini geliştiremediklerini ifade etmektedir.

Dünyada kadın hareketi ve feminist akımların yükselişi, Türkiye’ye 1980’lerde yansımıştır. Kadın hareketi, dar bir çerçevede ve Türkiye kadınlarının küçük bir azınlığını kapsayacak şekilde de olsa, ilk kez bütün siyasal ve ideolojik akımlar dışında bağımsız bir kimlik arayışına girişmiştir. 1980’lerin ortalarından itibaren sorgulanmaya başlanan ve 1980’lerin ikinci yarısından itibaren “birey olarak kadın kavramı” öne geçmiş ve “siyasal-toplumsal öncü kadın” tipinin yerine, hızla “birey kadın” tipi yerleşmiştir. Bu gelişmeler, edebiyata “Kadının Adı Yok” ve benzeri tepkisel yanı ağır basan ürünlerle yansımıştır (Baydar, 1995: 9).

1980’lerde kadın hareketi örgütlenmiş ve kadınlar farklı çalışma alanlarında hem nitel hem de nicel açıdan anlamlı çoğalmışlardır. Sanatın, basının ayrıcalıklı konusu durumuna gelmişlerdir. 1990’lardan itibaren kadın örgütleri ihtisaslaşmaya başlamıştır. 1989’da İstanbul’da Kadın Eserleri Kütüphanesi Vakfını ve çeşitli üniversitelerde kadın araştırma merkezlerini kurmuşlardır. Bu yıllarda öncelikle İstanbul’da kurulan kadın sığınma evleri kadın hareketinin kurumsallaşmasını sağlamışlardır (Yaraman, 1999: 62).

“Eşitlik ve erkeklerle eşit haklara sahip olma arayışı”ndan “kadınların erkeklere eşit fakat onlardan ayrı olmak istediklerini vurgulayan anlayış”a geçişin kadınlar için sorunlu olduğunu belirten Arat (1995: 105), kadınların ayrı kimliklerinin tanınması ve erkeklerinkinden değişik bir güç kaynağı olarak algılanmasının feminist bilinci genişlettiğini ve 1980’lerde, kadın kültürüne sahip çıkmak ve kamu hayatına yansımaları sağlamanın, siyasal hayatta güç arayan pek çok feministin gündemine girdiğini ifade etmektedir.

Tekeli (1995: 33-35), 1982-1990 yılları arasında öncelikle İstanbul ve Ankara gibi büyük kentlerde, az sayıda, küçük grupların katıldığı eylemleri şu şekilde sıralamaktadır:

1982’de İstanbul’da YAZKO tarafından Gazeteciler Cemiyeti’nde düzenlenen “feminizmin” kamuoyu önünde ilk kez açıkça savunulduğu sempozyum; 1983’te Somut Dergisi’nde yayınlanan feminist kadın sayfası; 1984’te İstanbul’a kurulan Kadın Çevresi kitap kulübü; 1986’da Türkiye’nin de onayladığı Kadınlara Karşı Uluslararası Sözleşme’nin uygulamaya konulmasını talep etmek için açılan dilekçe kampanyası; 1987’de kadın dayatmasını meşrulaştıran bir yargı kararını protesto etmek ve aile içinde kadınlara uygulanan şiddeti kınamak üzere yapılan yürüyüş eylemi ve bu eylemle başlatılan kampanya; çeşitli yıllarda yapılan 8 Mart kutlamaları ve gösterileri, şenlikler, tartışma toplantıları, paneller, 1989’da Ankara’da toplanan 1. Feminist Hafta Sonu ve aynı yıl feministlerle solcu kadınları karşı karşıya getiren 1. Kadın Kurultayı; aynı yılın sonunda cinsel tacize karşı başlatılan yeni bir kampanya ve aile içi şiddete maruz kalan kadınlar için bir sığınak ve kadınların tarihiyle ilgili kaynakları bir merkezde toplamayı amaçlayan bir kadın eserleri kütüphanesi ve bilgi merkezinin kurulması amacıyla yürütülen, yerel yönetimlerle iş birliğini de öngören çalışmalar gibi. Bu eylemler ve bunlar üzerine toplumun hemen her kesiminde başlayan tartışmalarla (bazı günlük gazetelerde neredeyse her gün kadınlarla ilgili birçok haber, köşe yazısı ya da

okur mektubu yayınlanmaktadır) kadın hareketi, kamuoyunda meşruluğu giderek kabul gören bir hareket haline geldi.

Kadınlar cephesinde 1990’larda en önemli değişimin gözlendiği siyasal İslam kesimindeki kadınlar, kendi yazarlarını, kendi meslek kadınlarını yetiştirme sürecine girmişlerdir. Kadını erkeğin hizmetinde gören ve erkek toplumunun dışına iten İslamî akım siyasallaştıkça başka alanlarda geri çektiği kadını siyasal arenaya sürmüştür (Baydar, 1995: 9).

Türkiye’de 1990’ların ikinci yarısına kadar olan kadın örgütlenmeleri (gereklerini yerine getiremediği için seçimlere katılamayan Türkiye Ulusal Birliği dışında) parlamento dışı alanı seçerek yönetime katılma konusunda ciddi bir çaba içinde olmamışlardır. 1997’de kurulan Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KA-DER)’in amacı, belirli ilkelere uyan kadınların seçimle gelinen siyasal görevlerle kamu görevlilerindeki sayısını ve oranını artırmak, kadın seçmenlerin eşit temsil hakkından yararlanması ve demokrasinin güçlendirilmesi için çalışmak olarak belirlenmiştir (Kılıç, 1998: 359, 360). KA-DER gibi kadınların siyasal katılım ve temsilini artırmaya yönelik dernekler, Türkiye’de kadınların siyasal/kamusal alanda kendileri olarak yer almak istediklerinin göstergesidir (Berktaş, 1998: 8).

Ayşe Saktanber, Türkiye’de medyada kadın konusunu araştırdığı makalesinde radyo ve televizyonda kadının durumu ile ilgili şu bilgileri vermiştir:

Radyoda ilk kez 1939 yılında başlayan kadınlara yönelik programlar, kadına “evin anası” olmanın dışında bir kimlik tanımadan, önce “Evin Saati” ve daha sonra “Ev” adını alarak başlar, 1970’lere dek “Ev İçin” adı altında toplanan çocuk bakımı, eğitimi, sağlık, aile içi ilişkiler gibi konularda sürdürülür. 1974-80 yılları arasında TRT-1’de “Kadın Dünyası” ve TRT-2’de “Kadın ve Aile” programları yayına girer. Bu programlar ilgili mevzuatlarında amaçlarını belirtirlerken kadını ‘toplumun mutlu yarınlarını gerçekleştirecek temel öğelerden biri’ olarak tanımlar. Bu düşünce doğrultusunda kadının ‘aile içinde eş ve ana’ olmasının yanında ‘dünyada insan, toplumda yurttaş’ olduğu da belirtilir. Ancak söz konusu programlarda kadın aile içinde belirlenmiş bir kimliğin dışına çıkmaz. 1980’li yıllardan itibaren kadının kimliğinde aileyi hedef alan programlar yerine “yetişkinlere genel olarak seslenen” programlar devreye girer. Bunlar zamanlamaları itibarıyla özellikle ev kadınlarının, günlük ev işlerini programlamalarına uygunluk göstererek yayına giren “Günaydın”, “Günün İçinden”, “Öğle Üzeri”, “Öğleden Sonra” gibi programlardır. Bu programlar sosyal güvenlik, konut, toplum içinde yaşamın kuralları, gençlerin

korunması, yaşlılık ve emeklilik, millî menfaatler gibi konuları içermenin yanı sıra, pratik bilgiler, ev ekonomisi, çocuk eğitimi ve sağlığı, beslenme, sağlıklı aile içi ilişkilerin topluma kazandırdıkları, toplumsal yozlaşmaya karşı alınacak tedbirler, iyi komşuluk ilişkileri, aile içi uyum, mutluluğun şartları gibi konuları kapsar. Özellikle bu sonuncular daha ziyade kadını hedefleyen, bunları kadının sorumluluk alanına sokan bir anlayışla oluşturulan ve ele alınan konulardır. Kısaca bu programlar ‘ailenin Türk toplumunun çekirdeği ve vazgeçilmez kadının toplumdaki temel yerinin aile olduğunu vurgulayan programlardır (DPT, 1999: 72-73; Saktanber, 1995: 216, 217’deki alıntı).

Saktanber (1995: 219), televizyonun kadın programlarının, kadınları, cinsellikleri güzellik, zarafet ve bakımlılıklarının dışında çağrıştırılmayan “iyi” anneler, “uyumlu” eşler ve kadınlıkları her şeyin önünde tutulan meslek sahibi kadınlar olarak kurgularken, gazetelerin magazin eklerinin bunlara ek olarak abartılı bir cinsellik sergileyen “serbest” ve hatta “sereserpe” kadınlara da bolca yer verdiğini belirtmektedir. Saktanber (1995: 232)’e göre, Türkiye’de kadınlar kendi kimliklerini oluşturabilmek ve ona sahip çıkabilmek için ciddi mücadele vermek durumundadırlar ve medya da bu anlamda Türkiye’deki kadınlar için bir mücadele alanı oluşturmaktadır.

Çağatay ve Soysal (1995: 337), Türkiye’de kadın hareketinin Cumhuriyet’in kurulmasından bu yana yaşanan tarihsel süreçte belli kazançlar elde ettiğini, yasal düzeyde birçok kadın haklarının tanındığını, liberal feminizmin öngördüğü değişiklikleri benimsemiş güçlü bir orta sınıf profesyonel kadın topluluğu oluştuğunu, kadınların siyasal hareketler içinde önemli deneylerden geçtiğini ve kitle hareketleri içinde yaygın kadın katılımının görüldüğü dönemler yaşandığını, kadın hareketi/feminizmin Türkiye’nin siyasal gündeminde ulusçuluk, yerellik tartışmalarını aşarak bağımsız örgütlenme, erkek egemenliğine karşı çıkma gibi feminizmin evrensel kategorileriyle yer aldığını belirtmektedirler.

Berktaş (1998: 9), teoriye ilgisizlik, teorik tahlil ve tartışma eksikliği giderilmediği takdirde, Türkiye’de feminizmden söz etmenin zor olduğunu ve eskiden olduğu gibi bir “kadın hakları hareketi” ile yetinmek zorunda kalınacağını ifade etmektedir.

1.4. Geçmişten Günümüze Türk Toplumunda Kadının Konumu

1.4.1. Tanzimat’a Kadar Kadın

Göçebe ilkel toplumlarda avlanmak genellikle erkeklerin, bitki toplamak ise genellikle kadınların işi olsa da gerektiğinde birbirlerinin işlerini yapmışlar ve tam bir eşitlik içinde ortak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Yerleşik ilkel toplumlarda tarım ve hayvancılığın gelişmesiyle erkekler avlanma ve hayvancılıkta uzmanlaşırken, doğurganlığı nedeniyle belli zamanlarda üretim sürecinin dışında kalan kadınlar tarımda uzmanlaşmış ve evin yönetimiyle uğraşmışlardır (Tayanç ve Tayanç, 1977: 21-23; TİB, 1975: 18-20). İlkel toplumlarda karmaşık cinsel ilişkiler ortamında doğan çocuğun babasının değil annesinin bilinmesi gerekli kılınmıştır. Bu durum kadının saygınlığı artırmış ve “anaerkil aile” tarihin çok uzun bir döneminde kandaş aile ya da ortaklaşa aile biçiminde sürmüştür. Üretim araçlarının gelişmesiyle toplumun güçsüz sayılan kısmı kadınlar üretimden çekilerek daha çok ev işleri, çocukların bakımı ve çok güç gerektirmeyen el işleriyle uğraşmaya başlamışlardır. Bunun sonucunda kadın toplum içindeki yerini ve saygınlığını yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır (Tayanç ve Tayanç, 1977: 24-27).

Üretim araçlarının gelişimi ve üretimin belirli ellerde toplanmaya başlaması sonucunda oluşan köleci toplumlarda kadının toplumdaki durumu, sınıfsal konumuna göre değişmeye başlamış ve üç tür kadın-erkek ilişkisi ortaya çıkmıştır. Üretim araçlarına sahip olan ve yanlarında köle çalıştıran “efendiler”in artık çalışmak zorunda kalmayan karıları üretim sürecinden ayrılmış, evlerine çekilerek “kadın efendiler” olmuşlardır. Özgür emekçilerin kadınları ise üretim sürecinde kalarak “kadın efendiler”e göre erkeğe daha az bağımlı olmuşlardır. Emeği sömürülen köle erkek ile köle kadın arasında bir fark yoktu. Üstelik kadının hem köle olarak emeği hem de kadın olduğu için efendisinin canı istediği takdirde cinselliği sömürülmüştür. Efendilerin kadın kaçırarak ya da satın alarak ekonomik güce sahip olması kadının “meta”laşmasına yol açmıştır (Tayanç ve Tayanç, 1977: 29-31).

Tarıma dayalı üretimin egemen olduğu feodal toplumlarda beyler kral adına büyük toprak parçalarını işletmişler, üretici olan serfler ise işlediği toprak ve kullandığı üretim araçları üzerinde yalnızca kullanım hakkına sahip olmuşlardır. Bu

toplumda kadın, sınıfsal durumuna göre üretime katılmak zorunda kalan köylü kadın ve emek harcamadan ürüne el koyan senyörün karısı ya da kızları olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Senyör topraklarında yaşayan erkek serfleri ekonomik bakımdan, kadın serfleri ise hem ekonomik hem de cinsel bakımdan sömürmüştür (Tayanç ve Tayanç, 1977: 56-58). Kadın bu dönemde, önce beyin, sonra ataerkil aile yapısı içinde kocasının tutsağı durumundadır (TİB, 1975: 33).

Üretim ilişkilerini işçi ile kapitalist arasındaki ilişkilerin belirlediği kapitalist toplumlarda işçi kapitaliste özgürce yaptığı sözleşme ile bağlıdır. Erkek işçinin iş gücü karşılığında aldığı asgarî ücret ailesinin geçimini sağlamaya yetmediğinden çocuklar ve kadınlar da çalışmak zorunda kalmışlardır. Kapitalistler, daha düşük ücret ödedikleri için çocukları ve kadınları tercih etmişlerdir (TİB, 1975: 38-41; Tayanç ve Tayanç, 1977: 78-81). Ecevit (1998: 272), düşük seviyeli eğitim ve beceri, sık tekrarlanan iş değiştirmeler ve bunun sonucu sürekli olmayan bir çalışma yaşamı, kısa süreli çalışma saatleri gibi açıklamaların, işverenler tarafından kadın işçilerin ücretlerinin erkek işçilerin ücretlerinden daha düşük olmasını hazırlayıcı nedenler olarak kullanıldığı belirtmektedir.

Mülkiyet ve bölüşümün yeni bir nitelik kazandığı sosyalist toplumlarda üretim araçları toplumsallaştırılmış ve bölüşüm, bireyleri, yeteneklerini en iyi biçimde kullanmaya yöneltmiştir. Bu toplumlarda kadın yasa önünde erkekle eşittir. Sosyalist ülkelerde kadın-erkek ayrımı gözetmeksizin “eşit işe eşit ücret” ilkesi uygulanmaktadır (Tayanç ve Tayanç, 1977: 97-100).

Bebel (1966: 10), kadın cinsinin boynunda iki tutsaklık halkası olduğunu ifade eder: “Birincisi: Kadının ekonomik olarak erkeğe muhtaç olmasıdır; bu da toplumun kadını erkekten daha aşağı görmesi demektir. Kadına kanun önünde eşitlik tanınması bu geriliği gideremez. İkincisi: Kadının ekonomik hayattaki tutsaklığıdır. Erkeğin ekonomik tutsaklığından kurtulup hayata giren kadın, yani emekçi kadın, bu defa erkek işçi ile birlikte sermayecinin tutsaklığına girer.”

Eski Türklerde kadının konumu ise, aynı dönemdeki diğer topluluklara göre farklı ve daha iyi bir durum arz etmektedir. İdareci zümreye mensup aileler dışında toplumda tek evlilik esastır. Katun daima hakanın yanında yer alır, hakan savaşa gidince onun görevlerini yerine getirmektedir. Miras babadan oğula geçer ancak erkek çocuk olmadığı zaman kıza kalmaktadır. Evlilik sırasında oğlan tarafı kız tarafına “kaling” denilen bir para ve mal vermektedir. Boşanma söz konusu olduğunda kadın suçlu bulunursa “kaling” erkeğe verilmekte, erkek suçlu bulunursa kadında kalmaktadır (Kurnaz, 1991: XI, XII).

8. yüzyılda Orhun Kitabeleri’nde “Devleti idare eden Han” ve “Devleti bilen Hatun” cümleleri daima birlikte görülmekte ve Türk kadınından saygı ile söz edilmektedir. Geleneklere göre, “Han ve Hatun emreder” şeklinde başlayan emirnameler geçerli olmaktadır. Yabancı diplomatik kuryeler yalnızca Han ve Hatun birlikteyken huzura kabul edilmektedir (Çandarlıoğlu, 1966: 22; Doğramacı, 1989: 1, 2). Eski Türk ailelerinde kız çocuğun dünyaya gelişi mutsuz bir olay olarak kabul edilmez, aksine bazı kadınlar kendilerine bir kız evlat vermesi için Tanrıya yalvarmaktadırlar. Ailede kadın ve erkek aynı sorumluluğu paylaşmaktadır (Doğramacı, 1989: 1, 2).

İslam’dan önceki Türk toplumunda kadının yerine dair en güzel örnekler Dede Korkut hikâyelerinde rastlanmaktadır. Bu hikâyelere göre kadında aranan özellikler; annelik, duygusu, kahramanlık, sadakat ve misafirperverliktir. Anne hakkı, Tanrı hakkıdır. Hareket halinde olan bozkır toplumunda kadın, gördüğü işler bakımından erkekten farksızdır. Kadın düşman karşısında kendini müdafaa etmek durumundadır. Aile monogami esasına dayalıdır (Çandarlıoğlu, 1966: 22-24).

İslamiyet’i 8. yüzyılın ortalarından itibaren toplu olarak kabul etmeye başlayan Türkler, Müslüman olduktan sonra uzun zaman eski gelenek ve göreneklerine bağlı kalmış, yerleşik hayata geçişle beraber İslam kanunlarını yavaş yavaş kabul etmişlerdir (Çandarlıoğlu, 1966: 24; Doğramacı, 1989: 3, 4). Böylece atalarından elde etmiş oldukları hakların önemli bir kısmını kaybeden Türk kadınının sosyal hakları geçmişe oranla sınırlanmıştır. Hz. Muhammed’in “Kadın erkeklerle

eşittir ve toplumun öbür yarısıdır”, “Karısının haklarını gözeten kimse iyi bir Müslümandır” ve “Cennet annelerin ayakları altındadır” gibi sözleriyle kadının toplumdaki konumu belirtildiyse de İslam yasalarının yanlış yorumu ve yanlış uygulanması, insanları asıl ve gerçek din kurallarından saptırmıştır (Doğramacı, 1989: 3, 4).

14. yüzyıl başlarından 20. yüzyıl başlarına kadar Müslüman bir İmparatorluğun vatandaşı olan Türk kadınının sosyal durumu gerilemiştir. Osmanlı’da uygulanan, erkeğin reis olduğu pederşahî aile tipini kabul eden İslam Medenî Kanunu’na göre herkes aile reisinin kesin otoritesini kabul etmeye mecburdur ve erkek geniş ayrıcalıklara sahiptir. Veraset işlerinde kadın erkekten daha az hisse alır. Kadının evlilikte, kocasını seçme hakkı yoktur. Koca, karısını sözle veya yazı ile boşanmak hakkına sahiptir. Kadının boşanma durumunda yasal savunma hakkı yoktur ancak “mihr” denilen bir miktar para veya mülkü isteme hakkına sahiptir (Doğramacı, 1989: 4, 5).

Asım (1989: 18), Osmanlı’da kadınlığın durumunu sorguladığı eserinde; kadın ve ananın, toplumun medeniyet varlığından uzak kaldıkça, sosyal vazifelerle meşgul bulunmadıkça, gerek aile içinde gerekse toplumda baştanbaşa bir dişi, yani erkeğin şehvetine memur “bir karı” olduğunu ve kadınlığın bu durumuna “karılaştık” adını verdiğini ifade eder: “Toplumsal işlevden uzaklaşan ve bu sebeple de olumlu nitelik ve işlevini kaybederek olumsuz ve hastalıklı bir şekil alan ve bunların toplamı olarak büsbütün karlığa, şehvet ve üremeye hizmetten başka bir şey yapamayan, en nihayet toplumunda fuhuş ve zevkini temin için kullanılan kadınlığın ve analığın bu haline ‘karılaştık’ adını veriyorum.”

Türk mitolojisinde kadınlar da en az erkekler kadar söz sahibidir. Kadınlar cesaretleri sayesinde kocalarını, kardeşlerini, annelerini, babalarını ölümden kurtarmış, hatta ölmüşleri bile diriltmişler, bir erkek gibi dövüşüp savaşa katılmışlardır. Bazı efsanelerde kızlara insanüstü bir değer verilmiş, ateşin gökteki kızlar tarafından bulunduğu inandırılmıştır. Kadın üretken, kutsal, bilge, geleceği

gören, kahraman, yürekli, onurlu, zarif ve güzel olarak tanımlanmıştır (Erkmen, 1998: 32).

Türk toplumunda atasözleri ve deyimlerde çoğu zaman kadın kötülenmektedir: “Kadının fendi, erkeği yendi.”, “Ateş elini yakar, kadın ömrünü.”, “Yaman komşu, yaman avrat, yaman at; Birinden göç, birin boşa, birin sat.”, “Allah kadını yarattı, Şeytan’ı niye yarattı.”, “Değirmen damı zindandır döndüğünden bilinmez, Kadınlar şeytan olur güldüğünden bilinmez.”, “Tavşan şerri, Şeytan şerri, Kadın şerri.”, “Arı ile karının sırrına erişilmez.”, “On tane kadın olsa erkeğin yerini tutan olmaz.”, “Avradı eri saklar peyniri deri”, “Avradın yıkamadığı ev bin yıl dikili kalır.”, “On beşinde kız ya erde gerek ya yerde.”, “Adamı asmaya götürüyorlarmış, karısı; Gelirken güllü basma getir demiş.”, “Saçı uzun akli kısa.”, “Yüz bulurum erimden, öğlede kalkarım yerimden.”, “Kızın uzun saçlısı, tarlanın ufak taşlısı, öküzün inek başlısı.”, “Balyapmadık arıdan, erken yatan karıdan hayır gelmez “, “Dah deyince yürüyen attan, yağmurdan sonra biten ottan, kocadan sonra kalkan avrattan ne hayır gelir.”, “Kadının iyisi altı ay yaşar.”, “Erkek kusuru kadın yanında söylenmez.”, “Uzun saç, uzun söz gibi kadına yakışır.” (Günbulut, 2002: 238, 239). “Gökyüzünde düğün var deseler, kadınlar merdiven kurmaya kalkar.”, “ Söz avratların, iş erkeklerindir.”, “Kadının yüklediği yük şuraya varmaz.”, “Keseye kadın eli değerse bereket gider.”, “İtte vefa olur, avratta vefa olmaz.”, “Erkeğin şeytanı kadındır.”, “Avradın kazdığı kuyudan su çıkmaz.”, “Kadın yüzünden gülen ömründe bir kere güler.”, “Kadını sırdaş eden tellal aramaz.”, “At ile avrada inan olmaz”, “Avratla oğlana sırrını verme.” Olumsuz özelliklerin ağır bastığı bu ifadelerle göre kadın; ahmak, deli, gürültücü, kavgacı, geçimsiz, oyunbaz, eğlence düşkünü, uğursuz, vefasız ve güvenilmezdir. Özellikle evlenilecek kadından beklenenler ise şu atasözlerinde görülebilir: “Gül dalından odun, beslemeden kadın olmaz.”, “At alırsan başlıdan, kız alırsan çarlıdan.”, “Pekmezi (Tatlıyı) küpten al, kadını kökten al.”, “Alma soysuzun kızını, sürer anasının izini.”, “Bez alırsan Musul’dan, kız alırsan asilden.”, “Halayıktan kadın olmaz, gül ağacından odun.”, “Kesmez bıçak ele şerşem, iş bilmeyen avrat dile şerşem.” “Erkek fedakâr, kadın cefakâr gerek.”, “Buyurmadan tutan evlat, çağırmadan kalkan avrat, orada olur devlet.” Bu ifadelerle göre kadından beklenen eylemler onun soylu, görgülü, itaatkâr, becerikli, cefakâr,

anlayışlı, çalışkan, doğurgan, evine ve eşine bağlı olması gerektiğidir.” (Gülendam, 2006: 36).

1.4.2. Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Kadın

Tanzimat’la birlikte başlayan çağdaşlaşma hareketi çerçevesinde Türk kadını hem düşünce alanında, hem de siyasî ve toplumsal haklar alanında önemli adımlar atabilmişlerdir. Kadının sosyal statüsü, her dönemin genel karakteristiklerini belirleyen koşullara göre yeni özellikler kazanmıştır (Kırkpınar, 1998: 13-14). Tayanç ve Tayanç (1977: 109)’a göre, Tanzimat ile birlikte, yavaş yavaş girmeye başlayan Batı’nın kapitalist üretim biçimine uygun düşen üst yapı kurumlarının feodal üretim biçimini yansıtan Osmanlı İmparatorluğu’nun yapısına uygun olup olmadığına bakılmaksızın alınan bu üst yapı kurumları, “kadın sorunu”na Batı gözüyle bakılması sonucunu doğurmuştur.

1882 yılına kadar Osmanlı kadını, nüfus istatistiklerinde yer almamıştır. Uzun yıllar sendikal örgütlenme içinde ekonomik hakların elde edilmesi için mücadele etmelerine rağmen, kadınların genellikle araştırma öznesi olarak ele alınmadığı görülmektedir (Çakır, 1996: 13).

Tanzimat’tan önce, Türk kadınları, sıbyan, Enderun mektepleri ve medreselerden ibaret olan eğitim müesseselerinden yalnızca Sıbyan mekteplerinden yararlanabilmekteydi. İhtiyaç duyulmadığı için, kadınlara daha fazla eğitim imkânı tanınmıyordu. Tanzimat dönemi kadınlara resmî eğitim verilmesinin başlangıcı olmuştur (Kurnaz, 1991: 4, 28). 1 Eylül 1868 yılında çıkarılan Maarif-i Umumiyye Nizamnamesi’ne göre, 6-11 yaşları arasındaki kız çocuklarının sıbyan mekteplerine devamı zorunludur; bir yerde iki sıbyan mektebi varsa, biri kız öğrencilere ayrılacak, okul tek ise kız ve erkek öğrenciler aynı okulda fakat ayrı sınıflarda okuyacaklardır. 26 Nisan 1870’te İstanbul Kız İlköğretmen Okulu (Dârülmuallemât) açılmış, öğrenim süresi üç yıl olarak belirlenmiş, mezunlara yeteneklerine göre sıbyan mektebi ya da rüştiye öğretmenliği diplomaları verilmiştir (Unat, 1974; Doğramacı, 1989: s.20, 21’deki alıntı). Kızlara ortaöğretim imkânı ilk defa Tanzimat döneminde sağlanmıştır. 6 Ocak 1859 tarihinde İstanbul’un Sultanahmet semtinde ilk kız

rüştiyesi açılmıştır (Akyüz, 1982; Kurnaz, 1991: s.9'daki alıntı). 1873'te ilk kadın öğretmen tayini yapılmıştır (Andaç, 2004: 15).

Kanun-ı Esasi (1876)'de, Osmanlı İmparatorluğu'nda kız çocuklar da dâhil herkesin öğretimin birinci kademesine devamlarının zorunluluğu hususuna yer verilmesine rağmen, tam olarak uygulanamamıştır. Kızlar için lise düzeyinde öğretim veren okullar ise ancak II. Meşrutiyet devrinde, 1913-1914 yıllarında İstanbul'da açılabilmiştir: İstanbul İnas Sultanisi (İstanbul Kız Lisesi), daha sonra Erenköy, Çamlıca ve Kandilli Kız Liseleri... (Doğramacı: 1989: 22).

Kızlara meslekî eğitim Tanzimat döneminde verilmeye başlamıştır. Ebe Mektebi, Kız Sanâyi Mektebi, Kız Öğretmen Okulu (Dârülmuallimât) gibi meslekî eğitim veren okullar ilk defa bu dönemde açılmıştır. Kız Öğretmen okullarının amacı, kadın hoca bulunamadığı için pek rağbet görmeyen kız rüştiyelerine öğretmen yetiştirmektir (Kurnaz, 1991: 18).

Tanzimat döneminde kadının eğitimi konusunda başlatılan faaliyetlerin etkisi daha çok Meşrutiyet döneminde görülmektedir. Aldıkları eğitim sonucunda belli bir kültür seviyesine ulaşan kadınlar hem millî meselelerde rol almışlar hem de gazete ve dergiler aracılığıyla basında ve dernekler aracılığıyla sosyal hayatta söz sahibi olmaya başlamışlardır (Kurnaz, 1991: 28, 29).

Tanzimat döneminde kadın haklarını savunmak ve Türk kadınıni eğitmek amacıyla Terakki (1868), Muhadderât (1868), Vakıf Yahut Mürebbi-i Muhadderât (1875), İnsaniyet (1882), Hanımlar (1882), Şükûfezâr (1883), Mürüvvet (1885), Parça Bohçası (1887), Hanımlara Mahsus Gazete (1893), Hanımlara Mahsus Mâlûmât (1894), Ayine (1874), Aile (1880), Takvim-i Nisâ (1899) gibi pek çok dergi, mecmua ve benzerleri yayımlanmaya başlamış ancak aydın zümreye hitap ettiği anlaşılan bu yayınlar uzun süreli olamamıştır. Bunlardan en uzun ömürlü olanı 1893-1908 yılları arasında aralıklarla da olsa on beş yıl yayınına devam edebilen Hanımlara Mahsus Gazete'dir (Kurnaz, 1991: 39-43).

Osmanlı Devleti'nde kadınların, basın yoluyla gerek kendilerini, gerekse Batılı kadınları tanıma olanağı bulduklarını belirten Çakır (1996: 316), bu yayınlarla ilgili görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

Amaç kadının kendini tanıması, başka dünyaların, başka yaşam biçimlerinin olduğunun farkına varmasıydı. Haklarıyla, yaşam biçimleriyle kadının, kadınlar tarafından yeniden tanımlanmasına çalışıldı. Kadının sadece anne ve eş kimliklerine değil, çeşitli kimlik ve rollere sahip olması gerektiği vurgulandı. Yeni kadın imajının önce kadınlara benimsetilip, daha sonra toplumun tümüne yaygınlaştırılması amaçlandı. Toplumun çeşitli kesimlerinden gelen kadınlara, taleplerini ve değişmesini istedikleri konuları açıklamaları için fırsat verildi. Dergilere gönderilen yazılarla kadınlar kendilerini ifade edebildiler. Haklarını kazanabilmek için harekete geçtiler.

Kırkpınar (1998: 14), kadın sorunları açısından ilk ciddi gelişmelerin II. Meşrutiyet döneminde yaşandığını belirtmekte ve kadının toplum içindeki etkililiği arttıkça, kadınla ilgili olarak toplumda oluşturulan rolün de önem kazanmaya başladığını ve bu dönemin kadının radikal nitelikli hak kazanımlarına bir zemin hazırladığını ifade etmektedir.

II. Meşrutiyet döneminde, siyasî kargaşa içinde kadın hareketleri yerini almaya başlayıp kadınlarla ilgili tartışmalar artarken, hükûmet kendi düşüncesi doğrultusundaki kadın faaliyetlerini desteklemiştir. Bir grup kadın 1908 parlamentosuna dinleyici olarak katılmak istemiştir. Bütün bunlara rağmen, bu dönemde kadınlar siyasî bir hak istememiştir. Bununla birlikte Emine Semiye Hanım gibi İttihat ve Terakki'nin üyesi olan kadınlar da bulunmaktadır (Kurnaz, 1991: 47, 103).

Göle (1998: 70), II.Meşrutiyet döneminde, kadının giderek daha fazla kamusal alana katıldığını, kentsel mekanlarda dolaştığını, “toplumsal görünürlük” kazandığını belirtmekte ve buna karşı gelişen tepkilerin gözlemlendiğini ifade etmektedir:

II.Meşrutiyet döneminde kadının eğitime, çalışma yaşamına katılmasıyla, dernekler kurmasıyla, modayı takip etmesiyle, kadının mahrem dünyasını belirleyen -örtünme, cinslerin ayrılığı, dışarı çıkmama gibi- simgeler yara almıştır. Kadınlar “mahrem” yaşamın dışına taşıkça, devlet, kadının dış

yaşamını disiplin altına almak için ardı ardına fermanlar çıkarmış, hatta polisiye önlemler almıştır.

Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte başta İstanbul olmak üzere, büyük merkezlerde toplansa da kadın faaliyetleri yaygınlaşmıştır. Bu dönemde kadınlar cemiyetçilik faaliyetlerine katılmışlar, basın ve ekonomi hayatına atılarak çeşitli alanlarda çalışma imkânına sahip olmuşlardır. Hem kadın haklarını savunmak, onların eğitimini sağlamak, ekonomik faaliyette bulunmasını temin ya da çeşitli yerlere yardım etmek amacıyla kurulan Cemiyet-i İmdâdiye (1908), İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi (1908), Teali-i Nisvân Cemiyeti (1908), Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyet-i Hayriyesi (1908), Esirgeme Derneği (1909), Osmanlı Cemiyet-i Hayriye-i Nisvâniye (1909), Teali-i Vatan-ı Osmanî Hanımlar Cemiyeti (1910), Mâmulât-ı Dâhiliye Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi (1912), Donanma Cemiyeti Hanımlar Şubesi (1912), Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyet-i Merkeziyesi (1912), Mudafaa-i Millîye Osmanlı Hanımlar Cemiyeti (1913), Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvân Cemiyeti (1913), Şehit Ailelerine Yardım Birliği, Asker Ailelerine Yardım Hanımlar Cemiyeti (1914), Bilgi Yurdu (1916), Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslâmiyesi (1916), Mûsiki Muhibbi Hanımlar Cemiyeti (1918), Bıçkı Yurdu, İnas Dârülfünûnu Mezûneleri Cemiyeti (1918) gibi cemiyetlerde yer almışlardır (Kurnaz, 1991: 77- 86).

Bu dönemde asıl amacı vatani kurtarmak olan ve bu amaç doğrultusunda yardım toplayan “Kasaba İslâm Kadınları Cemiyeti”, “Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti”, “Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Şubesi” gibi derneklerde bulunan kadınlar orduya giyecek temin etmişler ve ordunun sağlık hizmetlerinde çalışmışlardır. Aynı zamanda Halide Edip, Asker Saime, Kılavuz Hatice, Tayyar Rahmiye, Kara Fatma, Gördesli Makbûle, Binbaşı Ayşe, Nezahat Hanım, Süreyya Sülün Hanım gibi pek çok Türk kadını Millî Mücadele'ye katılarak cephede savaşmışlardır (Kurnaz, 1991: 115-119).

Millî Mücadele döneminde (1919-1923) memleketin yabancı işgalinden kurtarılması için İstanbul'da ve yurdun çeşitli yerlerinde başlatılan protesto mitinglerinde Türk kadınları da katılmışlardır. Bu faaliyetlerde Halide Edip, Şükûfe

Nihâl, Nakiye (Elgün), Münevver Saime, Meliha, Sebahat ve Naciye gibi hanımlar da yer almışlardır. Bu dönem basınında yazıları yer alan Türk kadın yazarlarından en dikkat çeken iki yazar Halide Edip ve Müfide Ferit'tir. Özellikle Hâkimiyet-i Milliye ve İrade-i Milliye gazetelerinde yazmışlardır (Kurnaz, 1991: 107, 108, 112).

Halide Edip Adıvar 1908'de "Kadınların Yükselmesi Derneği"ni kurmuştur. 1912'de "Kızılay Kadınlar Kolu", 1913'te "Donanma Cemiyeti Hanımlar Şubesi" kurularak kadınların sosyal hayattaki yerleri çoğalmaya başlamıştır (Doğramacı: 1989: 135).

Türk kadını ilk defa bu dönemde yükseköğretim imkânını elde etmiştir. 1914 yılında İstanbul Dârülfünûnu'nda kızlara yönelik dersler başlamıştır (Ergün, 1978; Kurnaz, 1991: s.53'teki alıntı).

II. Meşrutiyet döneminde taşrada yaşayan kadınlar tarım ve el sanatları ile uğraşırken, çeşitli sebeplerden ev dışında faaliyette bulunamayan şehirde yaşayan kadınlar ise bu dönemle birlikte fikrî gelişmeler ve savaşların getirdiği ekonomik buhran nedeniyle ailelerini geçindirmek zorunda kalmış ve kendiliğinden ekonomik hayatın içine girmişlerdir. Kadının çalışmasını istemeyen gruplar olsa da dönemin idarecileri kadınları çalışmak için teşvik etmişlerdir. Tanzimat döneminden itibaren kadınlar öğretmen olarak devletin resmî memuru olmuşlardır. I. Dünya Savaşı nedeniyle devlet dairelerinde erkek memurların azalması sonucunda, onların yerine kadınlar alınmıştır. Meşrutiyet'le birlikte sanayi kuruluşlarında çalışan kadın sayıları da gün geçtikçe artmıştır. Kadın işçilerin çalıştıkları sanayi kuruluşları şu şekilde sıralanabilir: şekerçilik, tahin ve bisküvi imâlâtı, konserve imâlâtı, tütün imâlâtı, kereste imâlâtı, halı sanayi, dokuma sanayinin diğer kolları, sigara kağıdı imâlâtı, matbaacılık ve diğer kağıt mâmulâtı, sabun imâlâtı, kimya ürünleri imâlâtı. Bu fabrikalarda kadınlar erkeklerden daha düşük ücretle çalıştırıldıkları için, işverenler kadın işçi alma eğiliminde olmuşlardır. Bu durumda çalışan kadınların sayısı artmış ancak kadın iş gücü istismar edilmiştir. Bu dönemde tüccar ve esnaf kadınlar da görülmeye başlamıştır (Kurnaz, 1991: 95-103). 1913 ve 1915 yıllarında yapılan Sanayi Sayımı'nda erkek işçiler ile kadın işçiler arasındaki ücret farkının bazı iş

kollarında, erkek işçiler lehine dört hatta beş katına çıktığı görülmektedir (Tayanç ve Tayanç, 1977: 111, 112).

II. Meşrutiyet'ten önce yayımlanan gazete, dergi ve benzeri yayınlarda daha çok kadının eğitimi, moda gibi konular ağırlıktayken, artık kadın haklarından söz edilmekte ve Batı'daki feminist hareketler anlatılmaktadır. Dönemin kadın dergilerini şöyle sıralamak mümkündür: Mehasin (1908), Demet (1908), Kadın (1908), Kadın (1910), Musavver Kadın (1911), Kadın (1911), Kadınlar Dünyası (1913), Hanımlar Alemi (1913), Erkekler Dünyası (1913), Kadın Alem (1914), Seyyâle (1914), Siyânet (1914), Kadınlık (1915), Kadınlık Hayatı (1915), Bilgi Yurdu Işığı (1916), Genç Kadın (1918), Türk Kadını (1918), İnci (1919), Hanım (1921), Kadınlar Saltanatı (1920), Ev Hocası (1923) (Kurnaz, 1991: 77-94).

Bu dönemde yayımlanan kadın dergilerinde, Osmanlı kadınlarının toplumsal ve siyasal eleştirilerine yer verilmiştir. “Erkek feministler” siyasal yenileşme projelerine kadın sorununu da eklemişler, “Osmanlı kadın feministleri” ise eşitsizlikten yakınan ikinci sınıf bir toplumsal grubun şikâyetlerini dile getirmeye başlamışlardır (Abadan Unat, 1998: 325).

Demet adlı derginin 1908’de yayımlanan bir sayısında, İsmet Hakkı Hanım’ın, kadınların erkeklerden aşağı ya da eksik olduğu iddiasını eleştirdiği görülür:

İşte âcizâne tenkîd etmek istediğim bir cihet daha! Erkeklerin fitraten, aklen kadınlara rüchânı neden iddiâ ediliyor? Çünkü onlar daha iyi tahsîl ediyor, zekâ-yı fitriyyelerini sanat, fen ile tekmîl ediyorlar. Bu halde henüz aynı takayyüdü göremeyen kadınları, onlardan aşağıdır diye tahkîr etmek pek münisfâne olamaz zannederim. Hususiyle bu isnad hem-nevî’lerinden sudûr ederse acı bir hayreti mûcib olur. Madam “Küri” bugün “Sorbon”da ders veriyor, Fransa hukûk, tıp mektepleri erkek kadar kadın talebe sayıyor. Pek beğenilen İngiltere’de de “Sufrajet”lerin şiddet ü metânetleri pek büyüktür. Bunlar bize ayânen göstermiyor mu ki kadınlar da erkekler kadar terakkî ve teâlîye müstaidir. (Demet, 1908; Demirdirek, 1993: s. 70-71’deki alıntı).

Kadınlar Dünyası adlı derginin 1913'te yayımlanan bir sayısında ise hayatlarından memnun olmayan kadınların harekete geçtikleri şu sözlerinden anlaşılmaktadır:

Son zamanlarda Osmanlı kadınlığı can sahibi olduğunu, var olduğunu gösterdi. Onun her an inilti içinde kopup gelen sadasını işitiyoruz: “Biz varız, uyanıyoruz, kalkacağız, yol gösteriniz...” diyor. Bu hareketi kadınlığın bütün tabakalarında müşahade ediyoruz. Artık şimdi yaşayışımızın yanlışlıklarını bulup ortaya koyuyoruz. Artık iman ettik ki, hayatımız iyi bir hayat değildir... Artık kadınlık böyle yaşamayacaktır ve yaşayamaz. Buna katiyen emin olunuz (Kadınlar Dünyası, 1913; Çakır, 1996: s.14'teki alıntı).

1.4.3. Cumhuriyet Döneminde Kadın

Türkiye’de son yüz elli yıldır yoğun bir şekilde ekonomik, toplumsal, kültürel alanda değişme yaşanmış olmasına ve Türk kadınının bu süre içinde yeni toplumsal statü ve kimlik arayışını sürdürmesine rağmen, Cumhuriyet’ten sonraki gelişmeler, önceki dönemlere göre farklılık arz etmektedir. Yalnızca kadının dış görünüşünde değil, toplumsal statüsünde, kültürel yapısında, kişilik tanımlamasındaki çok yönlü bu farklılık, Cumhuriyet döneminin benimsediği yeni felsefeden ve uygulamadaki yöntem farklılığından kaynaklanmaktadır (Kırkpınar, 1998: 15). Çağatay ve Soysal (1995: 328), yeni kurulmuş devletlerin, kadın hakları alanındaki reformları, uluslararası devletler sistemindeki yerlerini alabilme çabasının bir parçası olarak gördüklerini; kadın konusundaki tutumlar ve reformların eski düzenin yıkılmasının, eskisiyle bağların koparılmasının en önemli göstergelerinden biri sayıldığını belirtmektedirler.

Atatürk’ün 1923 yılında söylemiş olduğu “şuna inanmak lâzımdır ki, dünya yüzünde gördüğümüz her şey kadının eseridir”, “...daha endişesiz ve korkusuzca, daha dürüst olarak yürüyeceğimiz yol vardır. Büyük Türk kadını ilmî, ahlâkî, sosyal, ekonomik hayatta erkeğin, ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve koruyucusu yapmak yoludur...” ve “bizim sosyal toplumumuzun başarısızlığının sebebi, kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ilgisizlikten ileri gelmektedir. Yaşamak demek faaliyet demektir. Bundan dolayı bir sosyal toplumun bir organı faaliyette bulunurken diğer bir organı işlemezse o sosyal toplum felçlidir” şeklindeki ifadeleri kadına verdiği değer bakımından önemlidir (Doğramacı, 1989: 89, 90).

Türkiye’de kadının siyasal haklarını kazanmasında Atatürk’ün rolü belirleyici olmuştur. Atatürk, kadınların ev işleri dışında da faaliyetlerde bulunmasını istemiştir (Caporal, 2000: 63):

Bir heyeti içtimaiye, cinsinden yalnız birinin icabatı asriyeyi iktisap etmesiyle iktifa ederse (çağdaş gerekleri edinmesiyle yetinirse), o heyet-i içtimaiye yarından fazla zaaf içinde kalır. Bir millet terakki ve temeddün etmek (ilerlemek ve uygarlaşmak) isterse, bilhassa bu noktayı esas olarak kabul etmek mecburiyetindedir. Bizim heyeti içtimaiyemizin ademi muvaffakiyetinin (başarısızlığının) sebebi, kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz tekâsül (ilgisizlik) ve kusurdan neşet etmektedir (doğmaktadır). İnsanlar dünyaya mukadder oldukları kadar yaşamak için gelmişlerdir. Yaşamak demek faaliyet demektir. Binaenaleyh bir heyeti içtimaiyenin bir uzvu faaliyette bulunurken diğer uzvu atalette olursa, o heyeti içtimaiye mefluçtur (felç olmuştur). Bir heyeti içtimaiyenin hayatta çalışması ve muvaffak olması için, çalışmanın ve muvaffak olabilmenin mütevakkıf olduğu (gerektirdiği) esbab ve şeraiti tekabbül etmesi (nedenleri ve koşulları benimsemesi) icabeder.... Hayatı içtimaiyede dahi taksimi vezaif (görev bölümü) vardır. Bu umumi taksimi vezaif arasında kadınlar kendilerine ait olan vezaifi yapacakları gibi, aynı zamanda heyeti içtimaiyenin refahı, saadeti için elzem olan mesaii umumiyeye dahi dahil olacaklardır.... Kadınlar kendilerini yalnızca ev işlerine vermemelidir. Ev işleri onların en küçük ve en az önemli ödevlerini oluşturabilir (Söylev, C. II, s. 85; Caporal, 2000: 12-13’teki alıntı).

Atatürk, kadınlarla ilgili reformlar uygularken, eşi Latife Hanım sürekli onun yanında bulunarak, çağdaş Türk kadınının simgesi haline gelmiştir. Kendisi yardım komitelerinde yer almış, halkın sağlık sorunlarıyla ilgilenmiş, bazı derneklere maddî yardım toplamak amacıyla düzenlenen konserlere, sinema gösterilerine katılmış ve hatta bazı sefirlerin ziyaretlerini bile kabul etmiştir. Cumhuriyet kadınının yaşadığı değişiklikler, Latife Hanımın şahsında Türk ve dünya kamuoyuna yansımıştır (Kırkpınar, 1998: 19).

1917’de Osmanlı Devleti’nde Aile Kanunu kabul edilmiş ancak bir yıl sonra mütareke döneminde yabancı güçlerin baskısıyla İstanbul Hükûmeti tarafından kaldırılmıştır. 1924 yılında yeni Medenî Kanun hazırlıklarına başlanmış ve 1917 Aile Nizamnamesi yasalaştırılmaya çalışılmıştır. Bu komisyon kızlar için 9, erkeler için ise 10 yaşında akdedilen evlenmeleri uygun görmüş ve çok karıllık kurumunun devamına da izin vermiştir. Kadınlara bazı koşullarda boşanma hakkı tanırken, erkeklerin karılarını kayıtsız şartsız boşama yetkisi de yinelenmiştir. Bu kanun

tasarısı havada kalmış, 4 Ekim 1926'da, yeni bir kanun hazırlamaya gerek görülmeden İsviçre Medeni Kanunu yürürlüğe girmiştir (Kırkpınar, 1998: 21-22). Böylece çok kadınla evlenmek yasaklanmış, evliliğe yaş sınırı getirilmiş ve kadın erkekle eşit olarak boşanma hakkını elde etmiştir. Kadınlar eşit mülk, miras haklarına ve erkeklerle aynı yerlerde çalışıp aynı ücreti almak haklarına da sahip olmuşlardır. Tanıklıkta cinsiyet farkı önlenmiştir (Doğramacı, 1989: 11, 91). 1924 yılında kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kadın ve erkeğin eşit öğretim imkânlarından yararlanması sağlanmıştır (Doğramacı, 1989: 136). Doğramacı (1989: 23), Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına ait bir istatistiğe göre, 1923-1924 öğretim yılında ilkokullara devam eden kız öğrenci sayısının 63000 civarında olmasının, kızların eğitim ve öğretiminin hemen hemen yalnızca İstanbul ve bazı büyük kentlerin çevresinde yoğunlaştığının bir göstergesi olduğunu belirtmektedir.

Gümüsoğlu (1998: 125), Cumhuriyet'in ilk yıllarında, kadınların büyük bir kısmının kısa zamanda meslek sahibi olamayacağı gerçeğinden hareketle, ders kitaplarında, ülkenin o günkü koşullarına ve gereksinimlerine uygun bir ev kadını tipi yaratıldığını ileri sürer. 1930 İlköğretim Müfredat Programı'nda, Ev İdaresi ve Aile Bilgisi derslerinin, "kızlara mahsus" vurgusuyla 4. ve 5. Sınıflarda okutulma nedenleri şöyle açıklanmıştır:

- Büyük bir kısmı daha yüksek tahsil görmeden hayata karışacak, ev kadını olacak olan kızlarımıza müstakbel vazifeleri hakkında esaslı bilgi ve fikir vermek.
- İyi bir evin nasıl olacağını, iyi bir ev kadınının nasıl olması icap edeceğini kendilerine layıkıyla anlatmak.
- Ev iktisadının başlıca esaslarını öğretmek... (1930 İlköğretim Müfredat Programı; Gümüsoğlu, 1998: s. 125'teki alıntı)

Türkiye'de kadınlara seçme ve seçilme haklarının verilmesi sanıldığı kadar çok kısa sürede gerçekleşmemiştir. 3 Nisan 1923 tarihinde, seçim yasasının değiştirilmesinin tartışıldığı Türkiye Büyük Millet Meclisinde Bolu milletvekili Tunalı Hilmi Bey kadınlara en azından seçme hakkının verilmesini talep etmiş ancak büyük bir tepkiyle karşılanmıştır (Caporal, 2000: 55, 56; Yaraman, 1999: 46). 1924'te Anayasa tartışmaları sırasında konu bir kez daha gündeme gelmiş ancak tekrar reddedilmiştir (Yaraman, 1999: 46).

1923 yılının Haziran ayında Nezihe Muhiddin başkanlığında Kadınlar Halk Fırkası kurulmuştur. Partinin amacı “toplumsal ve siyasal yaşamda kadının hak ettiği yeri alması”dır ve parti “kamu yaşamına katılımın hareket noktası olarak kadınlara oy ve seçilme hakkı”nı talep etmiştir. Parti, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının kuracağı partiyle aynı adı taşıdığı için, kısa bir süre sonra kapanmış, onun yerine partinin devamı niteliğinde olan “Kadın Birliği” kurulmuştur. Bu birliğin tüzüğünde siyasal amaç ve taleplere yer verilmemiştir. 1925’te yayımlanmaya başlayan “Türk Kadın Yolu”nun ilk sayısından itibaren siyasal haklar tekrar gündeme gelmiştir. 1926’dan itibaren kadınların siyasal haklarıyla ilgili olarak Anadolu’nun pek çok yerinde kampanya yürütülmüştür. 1927 yılının Mart ayında düzenlenen Kadınlar Birliği’nin İstanbul’daki kongresinde kadınlar için oy hakkı ve yerel seçimlere katılma hakkı istenmiştir. Birliğin tüzük değiştirme talebi İstanbul Valiliği tarafından reddedilmiş ancak hükûmet valinin tutumunu benimsememiş ve bu değişikliği onaylamasını istemiştir. Bu birlik 1935’te erkeklerle hak eşitliği amacını gerçekleştirdiklerini ileri sürerek kendi kendini kapatma kararı almıştır (Caporal, 2000: 58, 59, 62; Yaraman, 1999: 47, 54). 1949’da yeniden açılan “Türk Kadınlar Birliği”nde kadınının özverili anne, eş ve sorumlu vatandaş olarak rolü pekiştirilmiştir. Birliğin amacı “bütün haklarını elde eden Türk kadınının bu haklarını korumak” olarak belirlenmiş ve derneğin siyasetle olan bağı ise tümüyle koparılmıştır hatta herhangi bir politik partiye ya da derneğe üye olanlar birliğe kabul edilmemişlerdir (Kılıç, 1998: 350). Berktaş (1994: 25), Cumhuriyet rejiminin, devlet desteğindeki feminizme bir alan açtığını, ama aynı zamanda onun parametrelerini tanımlayıp sınırlandırıdığını ifade etmektedir.

3 Nisan 1930’da Türk kadınlarına belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkını tanıyan yeni Belediye Kanunu kabul edilmiştir (Kırkpınar, 1998: 22; Yaraman, 1999: 50). Türk kadınları, bu haklarını ilk kez 1933’te kullanmışlardır (Kırkpınar, 1998: 22). 5 Aralık 1934’te ise milletin idaresinde söz sahibi olmak hakkı tanınmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre IV, C. 25, s. 82-86; Kurnaz, 1991, s. 127’deki alıntı). Bu tarihte Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun 10. ve 11. maddeleri aşağıdaki biçimde yeniden düzenlenmiştir: “22 yaşını bitiren kadın, erkek her Türk

mebus seçmek hakkını haizdir.”, “30 yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçilebilir.” (Caporal, 2000: 71; Yaraman, 1999: 50).

1 Mart 1935 tarihinde yapılan beşinci dönem seçimlerinin sonucuna göre, 18 kadın milletvekili TBMM’ye katılmıştır. Bu grup % 4,5 gibi bir oran oluşturmaktaydı. Kadınların temsili, sonraki dönemlerde bu kadar yüksek bir oranda Meclis’e yansımamıştır. Atatürk, kadınların aktif olarak siyasetteki yerlerini almaları için, her kesimden kadının Meclis’te yer almasına çalışmıştır (Kırkpınar, 1998: 22, 23, 24). Yaraman (1999: 18, 31, 52), kadınların demokrasi, çağdaşlık, modernlik gibi değerleri simgeleme işlevi göz önünde bulundurularak 18 milletvekili kadının parlamentoda yer aldığını, milletvekili olarak “görevlendirilen” bu kadınların - Nakiye Elgün hariç- Osmanlı döneminden beri devam eden kadın mücadelesinde yer alan isimleri içermediğini ifade etmektedir. Aynı zamanda kadının siyasal alandaki nicel ve nitel sınırlılığının en önemli nedenlerinden birinin aile kurumunun yapısıyla ilişkili olarak kadının çalışmaması, küçük çocuk sahibi olma, ev içi rollerle sınırlanma ve kamusal ilişkilerdeki kısıtlılık olduğunu belirtmektedir. Kurnaz (1991: 126), bu yıllarda Avrupa, Amerika, Asya’daki birçok ülkede bu hakkın bulunmadığını ve Türkiye’nin bu hakları tanıyan ilk İslam ülkesi olduğunu belirtmektedir. Durakbaşı (1998: 38)’ya göre, Cumhuriyet döneminde Meclis’e giren kadın milletvekilleri, Cumhuriyet’in kazanılmış cins eşitliği ideolojisi içinde sosyalleştikleri için hiçbir zaman kadınlar adına ve kadın talepleri doğrultusunda politika yapmayı benimsememişlerdir.

Arat, Türkiye’de kadın milletvekillerinin değişen siyasal rollerini belirlemeye çalıştığı araştırmasında, ilk kadın milletvekillerinin daha çok kadınlara özgü konular üzerine söz aldıklarını; çok partili döneme geçtikten sonra kadın milletvekili olduklarını vurgulayan veya temsil ettikleri kadınlara hitaben konuşmalar yapmadıklarını ve daha çok çocuk, sağlık, eğitim konuları üzerinde durduklarını; 1960 sonrasında ise siyasal hayatta kadın rollerini daha da az vurguladıklarını, erkek milletvekilleri gibi her çeşit konu hakkında söz aldıklarını ifade eder (Arat, 1998: 254-264).

Tekeli (1995: 30), Medenî Kanun (1926) ve oy hakkı eşitliğini sağlayan anayasa değişikliğiyle (1934) kadınların yasal statülerini, on yıl gibi kısa bir sürede Osmanlı'ya göre çok daha eşit bir konuma getiren bir “devlet feminizmi” ortaya çıktığını ifade etmektedir.

Kadına geleneksel yapı içinde yüklenen temel görevler üreme ile ev ve ailenin bakımındır. Cumhuriyet dönemine kadar kadının eğitim ve öğretim imkânlarının çok kısıtlı olması, kadının ev dışında çalışmasının aile yaşamını bozacağı konusunda yanlış inanç ve değerler, onların meslek sahibi olmalarını ve ekonomik hayata aktif katılımlarını hemen hemen imkânsız kılmıştır. Atatürk'ün eğitim konusunda ve diğer alanlarda kadınlara sağladığı eşitlik sayesinde, kadınlar meslek sahibi olmuş ve ev dışında da toplumun kalkınmasına doğrudan katılma imkânı bulmuşlardır (Doğramacı, 1989: 118; Doğramacı, 1993: 46). Atatürk dönemiyle birlikte, Türkiye’de sanayileşme alanında büyük gelişme yaşanmıştır. Bu gelişmeye paralel olarak, aile yapısı ve kadının aile içindeki rolü de sürekli değişmiştir. 1936 yılında kabul edilen İş Kanunu ile çalışma koşulları yeniden düzenlenerek kadınlarla ilgili hükümler de bu kanuna dâhil edilmiştir. Buna göre gebe olan kadın işçilerin izin süreleri belirlenmiş; maden ocakları işleri, kablo döşenmesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altında ve su altında çalışılacak işlerde her yaştaki kadının çalıştırılması yasaklanmış ve özel haller dışında kadınların gece çalıştırılmasına izin verilmemiştir (Caporal, 2000: 32-55; Kırkpınar, 1998: 24, 25). Tarım alanında çalışan kadınlar için bir düzenleme yapılmamıştır (Kırkpınar, 1998: 25).

Ataerkil ilişkilerin yaygınlığını ve yadsınamaz gücünü yalnızca aile içinde değil, aile dışında da kuvvetli bir şekilde sürdürüldüğünü; bu ilişkilerin, kadınların ev içinde ücretsiz emek kullanıcıları olarak alıkonulmaları için gerekli olduğunu; ücretli işlere kadının katılımının kontrolünde ev-hane içindeki ataerkil ilişkiler kadar iş yerindeki ataerkil ilişkiler ve devletin de belirleyici olduğunu belirten Ecevit (1995: 125, 126), bu kontrolün biçimi ve derecesinin zaman içinde değişmekle beraber, kadının marjinalliğini yaratan mekanizmaları şu şekilde sıralamaktadır:

- a) Kadının formal eğitim düzeyinin düşük tutulması ve kendisine beceri isteyen işlere hazırlayıcı özel eğitimin sağlanmaması (beceri kursları ve çıraklık gibi).
- b) Belli iş ve mesleklere kadınların kabul edilmemesi (müfettişlik, kaymakamlık ve vergi kontrolörlüğü gibi).
- c) Belli iş ve mesleklerde kadın oranının dondurulması (silahlı kuvvetler ve polis teşkilatı benzeri kuruluşlarda kadınlar için kotalar ayrılması gibi).
- d) İşe alışıta ve iş yerinde ayrımcı uygulamalar (bekâr kadınların evli kadınlar yerine tercih edilmesi; erkeklere vasıflı, kadınlara vasıfsız işçi muamelesi yapılması gibi).
- e) Ücretlerde ayrımcı uygulamalar (iş tanımlarını değiştirerek ücretleri farklılaştırma gibi).
- f) Evlenme ve çocuk doğurma hallerinde işten çıkarma.
- g) Kriz ve ekonomik gerileme durumlarında, özellikle evli kadınların erkeklerden daha önce işten çıkarılması (yüksek tazminat gibi bir takım teşviklerle).
- h) Kadınların koruyucu mevzuattan dolayı bazı işlere girmede engellenmesi.
- i) Sendikaların kadın ve erkek üyeleri arasında fark gözetilmesi, yönetim kadrolarında kadınların çok az temsil edilmesi.

Türkiye, BM Genel Kurulu'nun 20 Aralık 1952'de kabul ettiği Kadının Siyasal Hakları Sözleşmesi'ne 31 Mart 1953'te katılmıştır. Bu sözleşme kadınla erkeğe siyasal haklardan yararlanmada eşitlik tanımaktadır. İnsan hak ve özgürlüklerini gerçekleştirmeyi ve güvence altına almayı temel amaç olarak kabul eden 1961 Anayasası, erkekle kadının siyasal eşitliğini benimseyen İnsan Hakları Bildirgesine gönderme yapmaktadır. Ayrıca Anayasa ve seçim yasası ya da belediyeler yasası gibi yasalar “kadın, erkek her Türk” ifadesini bırakarak onun yerine “Herkes” ya da “Her Türk” ifadelerini benimsemişlerdir (Caporal, 2000: 75, 76).

Kadınların, elde ettikleri hakların bilincine varmaları zaman almıştır. Kadınların eğitim düzeylerinin düşük olması, bunun en önemli nedenlerinden biridir. Cumhuriyet'le birlikte kadın eğitimine önem artmış ve bazı uygulamalarla öğrenim düzeyinin yükseltilmesi süreci hızlandırılmıştır. Kente göçün yoğun olmadığı dönemlerde kırdaki yaşayan nüfusun kente göre daha yoğun olması, kırsal kesimdeki kadının üzerinde baskının daha fazla olması, verilen eğitimin genellikle ilköğretim düzeyinde kaldığı için bir meslek edinip iş piyasasında rekabet edememesi,

genellikle ev hizmetleri, nitelikli işçi gerektirmeyen düşük ücretli alanlarda istihdamı, dış dünya ile ilişkisinin sınırlı olması kadının gelişimine etki etmiştir. Bunun yanında erkeğin eğitim düzeyinin düşük olması kadının aile içinde ve toplumdaki rolünün ve statüsünün önemini yeterince kavrayamaması, kadının toplumda layık olduğu yeri almasında engel teşkil etmektedir (Doğramacı, 1993: 56, 61).

Durakbaşı (1998: 38, 42), Cumhuriyet döneminde ilerici erkeklerin, kadınlara karşı hoşgörülü davrandığını, fakat erkeklerin ahlak normları içinde eş olarak seçecekleri kızların bekâreti, şeref, namus gibi öğelerin önemini koruduğunu belirtmektedir. Ayrıca Cumhuriyet döneminde kadınlarla ilgili konuların, kadının toplumsal statüsünün nasıl iyileştirilebileceği sorusu üzerine odaklanarak tartışıldığını; kadınların erkeklerle olan mücadelelerinden vazgeçtiğini ve buna paralel olarak Batı feminizmiyle ilişkilerinin de zayıfladığını ifade etmektedir.

Berktaş (1998: 2)'a göre, Cumhuriyet döneminde erkek düşüncesindeki “yeni kadın”, “ailevî, içtimaî, millî vazifelerini benimseyen ve başkaları için yaşayan” bir varlıktır. Ulusa dayalı yeni Türkiye Devleti’nde, kadınlar yasal olarak eşit yurttaşlar olmalarına rağmen yine bir “gösterge”, “simge” konumundadırlar (Berktaş, 1998: 4):

Kültürün ve iktidarın erkek egemen yapısı değişmemiş ve Cumhuriyet, bütün yeniliğine karşın, ataerkil olmaya devam etmiş oluyordu (Berktaş, 1998: 5).

Tek parti döneminde, kadınların hayır cemiyetleri ya da halkevleri bünyesinde toplumsal seferberliğe katılmaları desteklenmiş ancak bağımsız kadın örgütlenmesi bu dönemde kesintiye uğramıştır. Parker (1991), II. Meşrutiyet dönemi ile Cumhuriyet’in ilk dönemini kadınlar açısından şöyle karşılaştırmaktadır:

II. Meşrutiyet döneminde çıkan kadın dergilerinde hak talep eden, erkeklere isyan eden kadın söylemi ile Cumhuriyet’in ilk dönemindeki kadın hakları söylemi arasında çok önemli bir fark olduğu, bu izleyen dönemde kadın taleplerinin erkek himayesi altına girdiği, dolayısıyla resmi ideoloji çerçevesinde, genellikle görevlendirilerek, yüksek sesle (!) hatiplik yapan bir

sürü kadın olmasına rağmen “kadın sesi”nin bir bakıma boğulduğu söylenebilir. (Paker, 1991; Durakbaşı, 1998: s.37’deki alıntı)

1.4.4. 1960-1980 Yılları Arasında Kadının Konumu

1960-1980 yılları arası, Türkiye’de ekonomik, toplumsal, kültürel alanda pek çok değişimin yaşandığı bir dönemdir. Kadın-erkek farkı gözetmeksizin her birey bu değişimden etkilenmiştir. Bu dönemde kadının toplumsal hayattaki konumu ile ilgili fikir sahibi olabilmek için bazı sayısal bilgilere yer verilmesi gerekmektedir.

1960 yılında okuma-yazma bilmeyen kadın oranı erkek oranından 1.6 kat, 1965 yılında 1.87 kat, 1970 yılında, 1.96 kat, 1975 ve 1980 yıllarında ise 2 kattan fazladır. Okuma-yazma bilmeyen kadınların oranlarındaki azalma, erkeklerden çok yavaş olduğu için kadın-erkek oranları arasındaki farklılık beklenilenin aksine artmıştır (Doğramacı, 1989: 107). 1970-1971 öğretim yılında yalnız köy ilkokullarına 1300000’e yakın kız öğrencinin devam etmesi, Cumhuriyet devrinde kadınların eğitimi konusundaki ilerlemeyi göstermektedir (Doğramacı, 1989: 23).

Kırkpınar (1998: 26)’ın verdiği bilgilere göre; 1938 yılında kadın memurların sayısı 12.716 iken, 1978’de bu sayının 277.622’ye çıkması da Cumhuriyet devrinde kadınların eğitimi ve istihdamı konusundaki ilerlemenin göstergesidir.

1950’lerin başında tarımda yaygınlaşmaya başlayan kapitalizm, 1970’lerin sonuna kadar çeşitli aşamalardan geçerek gelişmesini sürdürmüştür. Sosyal ve ekonomik yapı değişmelerinin yanı sıra, ölümlerin azalması ile nüfus artışı hızlanmıştır. Tüm bu değişimler kadınların uğraşlarını etkilemiştir. Nüfus artışı ile kalabalıklaşan ev halkında iş bölümünde aksaklıklar gözlenmeye başlamıştır. Tarımsal üretimde ailenin tüm erkek üyelerinin emeğine ihtiyaç azalırken, üyelerin günlük yaşantıları ile ilgili hizmetlerinden sorumlu olan kadınların iş yükleri artmıştır (Özbay, 1995: 143).

1950’lilerden bu yana, Türkiye’de ekonomik sektörlere, kültürel yapılara, dinî kalıplara ve sosyal yaşantı biçimlerine göre kadın grupları arasında ilişkiler

yönünden bir yakınlaşma değil, bir uzaklaşma ortaya çıkmıştır. Çalışan kadınlar arasında derin farklılıklar söz konusu olurken, çalışmayan kadınlar arasında da sosyal statü, dinsel taassubun dayatmaları ve diğer normlar açısından benzer farklılıklar görülmektedir (Kırkpınar, 1998: 14).

Bu dönemde, köyden göç ederek “kentli” olmak başlı başına bir statü göstergesi olmuştur. Kentte çok kötü koşullar altında yaşamak zorunda kalsalar bile kır göçmenleri görece bir hoşnutluk içindedirler. Kente göç edenler, kentteki geçim sorunlarını bir ölçüde köyden destek alarak çözmüşlerdir. Kentin sunduğu eğitim ve iş olanakları pek çok göçmenin yukarıya doğru bir hareketlilik sağlamalarına olanak vermiştir. Göçün bir sosyal hareketlilik aracı olması, 1960’lardan sonra başlayan yurt dışına işçi olarak gitme ile yeni ve ciddi bir ivme kazanmıştır. Göç yolu ile kadın, kendine köydekilere kıyasla daha iyi bir statü sağlamıştır. Erkeklerde tarımdan tarımdışına kayarak gerçekleşen bu durum, kadınların üretime katılma zorunluluğunun kalkması ile gerçekleşmiştir. “Kentli ev kadını” olmak köydeki bütün genç kızların rüyası olmuştur çünkü ağır iş yükünden ve aile içindeki yaşlı kadının otoritesinden kurtulmak ve “kendi evinin kadını” olmak istemişlerdir (Özbay, 1995: 144-146).

İlkkaracan (1998: 285), içgöçün –genelde köyden kente göçün- kadının işgücüne katılımının 1950’li yıllardan beri sürekli bir düşüş içinde olmasının temel nedenlerinden biri olarak gösterildiğini; bu görüşe göre, kırsal kesimde tarım sektöründe genellikle ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların, büyük kentlere geldiklerinde işgücü piyasalarının dışında kalarak ev kadını olduklarını belirtmektedir.

Bu dönemde, köydeki anneler kızlarının kente göç etmelerini ve okuyup öğretmen, ebe, hemşire olmalarını istemişlerdir. 1975 yılında yapılan Kırsal Türkiye Araştırması’nda anneler oğullarından çok kızlarının kente yerleşmesini istediklerini söylemişlerdir. Annelerin bu tutumlarına karşın, bu dönemde kırsal kesimdeki kızların, evdeki işlerin yoğunluğuna bağlı olarak ilkokula devam etmeleri aksatılmıştır. İlkokuldan sonra, köyde ortaokul olmadığı için kızların aileden ayrılarak kente okumaya gitmeleri gerekliliği doğmuş ve kız çocuğa yapılan ek

eğitim masrafları, kızın ileride aileye maddî bir yararı olmayacağı için, israf olarak düşünülmüştür. Evlilik, kız çocuğunun gelecekteki statüsü açısından eğitimden daha önemli görülmüştür. Özbay, bu dönemde kadınların eğitilseler bile aile dışında, tek başlarına var olamadıklarını, üstelik eğitim düzeylerinin yükselmesiyle birlikte kızların uygun bir eş bulma olasılıklarının azalacağını, dolayısıyla, kızların “evde kalma” risklerini arttırmamak için, eğitimlerinin sürekli olarak, olası koca adaylarının eğitim düzeyinden biraz daha aşağı olmasına dikkat edildiğini ifade etmektedir (Özbay, 1995: 146, 147).

Kandiyoti (1996: 45), üretimdeki yeri ne olursa olsun, kadının katkısının büyük oranda yok sayıldığını ve uzmanlık gerektiren uğraşlarla, kamusal alanla ilgili işlerin erkeklerin elinde olmaya devam ettiğini belirtmektedir. Geleneksel, toprağa dayalı ataerkil sistemin çözülüşünün, kadınlar için özgürleştirici bir etki yaratma potansiyeline sahip olduğunu ancak bu etkinin, kadınların değersiz kabul edilen aile emekçisi konumundan, belirli bir özerkliğe sahip çalışan kadın konumuna geçememeleri nedeniyle, potansiyel olarak kalmaya devam ettiğini belirtmektedir.

Ecevit (1995: 118, 119), Türkiye’de, kentlerde ekonomik yaşama kadın emeğinin katılımı ve bu katılımdaki değişmeyi etkileyen koşulları irdelediği yazısında, 1960-1985 dönemindeki değişimle ilgili şu sayısal ve oransal göstergelere yer vermiştir:

- a) Tarım-dışı sektörlerde (sanayi ve hizmetler) iktisaden faal nüfusun cinsiyet yapısı aşırı dengesizdir.
 - i. Tarım-dışı sektörlerde 1985 yılında, her yüz çalışandan sadece 12’si kadındır; 1960 yılında bu oran 9 idi.
 - ii. Sanayi sektöründe, 1985 yılında, çalışan her yüz kişiden sadece 14’ü kadındır; 1960 yılında bu oran 15 idi.
 - iii. Hizmetler sektöründe, 1985 yılında, çalışan her yüz kişiden sadece 11’i kadındır; 1960 yılında, bu oran 6 idi.
- b) Tarım-dışı sektörlerde, çalışan tüm erkek ve kadınların sanayi ve hizmet sektörleri açısından dağılımları hizmet sektörü lehinedir. Yani hizmetler sektöründe, hem erkek hem de kadınlar, sanayi sektöründen daha fazladır.
 - i. 1985 yılında tarım-dışı sektörlerde çalışan her 100 kadından 68’i hizmetler sektöründe çalışmaktadır; 1960 yılında bu oran 41 idi.

- ii. 1985 yılında tarım-dışı sektörlerde çalışan her 100 erkekten 73'ü hizmet sektöründe çalışmaktadır; bu oran 1960 yılında 65 idi.
- c) 1960-85 yıllarında, tarım-dışı sektörlerin tamamında, sanayi ve hizmetler alanlarında, sırasıyla yüzde 314, 232, 363 istihdam kapasitesi yaratılmıştır. Bu yaratılan kapasitelerin ayrı ayrı her birinden, kadınlar ancak yüzde 13 oranında yararlanabilmişlerdir. Yani, bu 25 yıllık dönem içerisinde, tarım-dışı sektörlerde yaratılan her 100 işten kadınlar ancak 13'üne girebilmişlerdir.

Ecevit (1995: 119), Türkiye’de 1950’lerden başlayarak çalışan kadınlar üzerine yapılan değerlendirmelerde, savunulan tezle ilgili görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

Kadınlar için ev dışında ücret karşılığı çalışmak birincil amaç değildir; kadınlar eğer çalışıyorlarsa, buna geçici ve zorunlu bir uğraş gözü ile bakarlar; esas bulunmak istedikleri alan ev, yapmak istedikleri faaliyetler de ev kadınlığı ve anneliktir. Kadınların kentsel ekonomik faaliyetlere niçin az katıldıkları, genellikle, onların aile içindeki rol ve bu role bağlı tercihleri ile ve aile içindeki ataerkil ilişkilerle açıklandı. Ekonomik yapıda hemen hemen hiç yer almadı. 1950’li ve özellikle 1960’lı yıllar için bu saptama isabetsiz değildi. O yıllarda, kentlerde sanayi işleri, prestij olarak hizmet işlerinden sonra gelen ve çok zorda kalınmadıkça kadınlar tarafından tercih edilmeyen işlerdi. Hizmet sektörü bu dönemde hızla genişliyor ve erkekler kadar olmasa bile, kadınlar için de iş olanakları yaratıyordu. Bu nedenle kadınların erkeklere oranla iş hayatına daha az katılmalarında, ataerkil ideolojinin olumsuz etkisinin, ekonomik yapıdan daha kuvvetli olduğu kanısındayım.

1960-1980 yılları arasında gerçekleşen en önemli olaylardan biri olan 1961 Anayasası’yla demokratik hak ve özgürlüklerin genişletilmesiyle, işçiler ve gençler yeni örgütlenme özgürlüklerinden yararlanmış ve haklarını genişletmeye çalışmışlardır. Sosyalist fikirlerin de tartışılmaya başladığı bu dönemde, kadınların pek varlık gösterememelerinde, aynı dönemde uluslararası kadın hareketindeki durağanlığın da etkisi vardır. Dönemin kayda değer tek örgütü, çalışan kadınların bağımsızlık, özgürlük ve eşitlik haklarını Atatürk ilkeleri ışığında savunmak, bu konudaki gericilikle savaşmak, kadınların haklarını kullanmadaki bilinçlerini yükseltmek amacıyla 1965 yılında Beria Onger tarafından kurulan “İleri Kadınlar Derneği”dir. Kadın haklarına insan hakları olarak bakan bu derneğin daha önceki kadın derneklerinden farkı, kadın haklarının yasalarda da genişletilmesinden yana olmasıdır. Dernek çok az ilgi gördüğünden 1970 yılında kapanmıştır. 1969 yılında, amacını “Türk kadınlarını emperyalizme, iş birlikçilerine, feodal mütegalibeye karşı

verilmekte olan millî demokratik devrim ile dünyada barışı egemen kılma savaşı için bir araya toplanmak” olarak belirleyen ve ilk kez açıkça politik hedefler koyan “Devrimci Kadınlar Derneği” kurulmuştur. Batı ülkelerinde, birçoğu sol gruplardan ayrılarak oluşturulan ilk İkinci Dalga örgütlerinin Türkiye’deki tek örneği gibi görülen bu dernek 1971 darbesiyle kapatılmıştır (Kılıç, 1998: 351).

1972 yılında kurulan, amacını “kadınların ülkenin kaderine erkeklerle eşit olarak katkıda bulunmalarının koşullarını sağlamak, kadının da insan ve vatandaş olduğunu topluma kabul ettirmek” olarak belirleyen “Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi” gereklerini yerine getiremediğinden 1972 ve 1977 seçimlerine katılmamış, 1980 askerî darbesinden sonra kapatılmıştır (Kılıç, 1998: 354).

Baydar (1995: 8, 9), 1960-1980 yılları arasında kadın konusunda, üç ayrı kesimden gelen üç ayrı görüşün bulunduğunu ve bu görüşlerin özünde birbirleriyle çatışmadığını, kadın kimliğini ve kadın sorununu erkek toplumu içinde eritme noktasında birleştiğini ileri sürmektedir. Baydar bu üç görüşü şöyle açıklamaktadır:

Kemalist görüş, kadına eşitliğini sağlayan tüm yasal hakları Cumhuriyet’in kazandırdığını iddia ederken, bu hakların yasalarda ve kağıt üzerinde kalmış olduğunu; hayata geçebilmeleri için bütün bir toplumsal yapı değişikliğine ihtiyaç bulunduğunu; hatta bunun bile yeterli olmadığını; siyasal haklar verilmiş olmakla birlikte, Medeni Kanun’daki, ailenin reisinin erkek olduğu hükmünün, geleneksel toplumun değerlerini yansıttığını unutmaktadır. Sosyalist solun kadın sorununa bakışı ise, 1960-1980 dönemi Türkiye’inde sosyalizmin bu konuda zaten az olan teorik metinlerinin oldukça yüzeysel bir aktarımından ibarettir. Kadın sorununu devrim sorununa bağlamakta, sorunun özgüllüğünü gözden kaçırmakta, siyasal kimlik ve militan “bacılık”ı öne çıkarmaktadırlar. En geniş kesimleri etkileyen ve kırsal kökenli geleneksel dinci bakışı yansıtan görüş ise kadının yerinin evi olduğu, sırtından sopanın, karnından sıpanın eksik edilmemesi gerektiğini savunmaktadır. Birbirleriyle uzlaşmaz görünen bu üç akımın ortak noktası, erkek egemenliğini ve erkek toplumunu aşmanın söz konusu bile edilmemesi ve “birey-kadın” kimliğinin tanınmamasıdır (Baydar, 1995: 8, 9).

1975 yılı Birleşmiş Milletler tarafından “Uluslararası Kadın Yılı” olarak belirlenmiştir. Aynı yıl Mexico City’de ilk BM Dünya Kadın Konferansı gerçekleştirilmiştir. Göksel (1993: 184, 185), bu konferanstaki tebliğler ve raporlara göre, Türkiye’de yapılması gerekenleri şöyle açıklamaktadır:

- Eğitim sistemimizde kadın eğitiminin milli kalkınmada daha üretici hale getirilmesi gerekmektedir.
- Eğitimin yurt çapında yaygın hale getirilmesi için alt yapı tesislerinin çoğaltılması icap etmektedir.
- Eğitim sisteminin her kademesinde kızların daha fazla yararlanabilmesi için aileye etkili olabilecek sosyal ve ekonomik tedbirlerin alınmasına ihtiyaç vardır.
- Özellikle ilkokullara kızların devam etme zorunluluğunu veren yasa ve kurulların daha titiz uygulanması lazımdır.
- Cinsel eğitim konusunun, artık uygun ve bilimsel bir biçimde ele alınması zamanı gelmiştir.
- Kız teknik öğretiminin ülke endüstriyel ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde fonksiyonel hale getirilmesi lüzumludur.
- Kadının okuryazarlığının artırılması için, özellikle kırsal bölgelere ağırlık veren milli bir seferberliğe kesin ihtiyaç vardır (Gönüllü kadın kuruluşları, lise ve yüksekokul öğrencilerinden yaz dönemlerinde gönüllü gruplar teşkili, iş yerlerinde, semt okullarında akşam kursları açılması vb. gibi).
- Yetişkin kadınların yaygın eğitimi artık Devlet Planlama konusu haline getirilmelidir.
- Yurt dışında çalışan kadınlarımızın dil, çevre ve işe uyum, milli kültürlerini korumaları için özel eğitime tabi tutulmaları yararlıdır.
- Yükseköğretimdeki kız adedinin artması için gönüllü kuruluşların da desteği ile kız öğrenim yurtlarının artırılması icap etmektedir.

1.5. Feminist Eleştiri Kuramı

Moran (1999: 249, 262), feminist eleştirinin 1960’larda Amerika’da, İngiltere’de, Fransa’da toplumsal ve siyasal bir savaşım olarak yeniden canlanan genel feminist hareketin edebiyat alanına da kaydırılması sonucu ortaya çıktığını belirtmektedir. Ayrıca feminist eleştirinin, edebiyat yapıtlarında kadının aşağılanması, horlanması ve böylece ataerkil düzenin bu yoldan desteklenmesi tutumunu ortaya koymak amacıyla başladığını, daha sonra kadın yazarlara yöneldiğini, onların eserlerindeki özellikleri saptayarak kadın yazarların ayrı bir gelenek oluşturduklarını kanıtlamaya çalıştıklarını, ataerkil düzende dilin de kadını aşağılama ve ezme aracı olarak kullanıldığını belirterek “kadın söylemi” sorununu gündeme getirdiğini ileri sürmektedir.

Parla (2011: 21), feminist eleştirinin temelinde 18. yüzyılda kadın-erkek rollerinin toplumsal tanımlamalarının kadın açısından ne anlama geldiğini anlatmaya yönelik kadın hareketinin yattığını belirtmektedir. Çıkış noktasında feminist eleştirinin amacının, cinsiyet rollerinin doğal farklılıkların gerektirdiğinden de öte

farklılaştırılmasında erkek egemen ideolojilerin belirlemelerini saptamak olduğunu ifade eden Parla, feminist eleştirinin sosyolojik bir olgunun kavranma, eleştirilme ve değiştirilme gereğini de içeren kapsamlı bir eleştirel hareket olduğunu vurgulamaktadır.

Batum Menteşe, çağdaş feminist eleştirinin Birleşik Amerikalı Kate Millett'in ünlü doktora tezi "Sexual Politics" (Cinsel Politika) (1969) ile başladığını, yapının başlığında ve içeriğinde "politika" sözcüğünü kullanarak cinsler arası ilişkinin aslında bir güç çatışması olduğuna dikkati çektiğini belirtmektedir. Feminist eleştirinin, kadının edebiyat dünyasına kendi görüş, ideoloji ve anlayışı ile girip, kendi yazarlık yeteneği ve kendi sanatı hakkında hüküm vermeye başlaması ile gerçekleştiğini ifade etmektedir (Batum Menteşe, 2006: 404).

Batum Menteşe, feminist eleştirinin iki ana grup altında toplanabileceğini belirtmektedir:

"Erken dönem feminist eleştirisi" adı verilen ilk grup, "daha çok ideolojik ve revizyonist çalışmalar yapmaktadır. Bu eleştirmenler batı kültür ve yazınının, yeniden incelenmesi, okunması ve yorumlanması için çalışırlar. Çünkü onlara göre, kadın yazını, kadın kültürü hiç olmamış ya da birdenbire ortaya çıkmış bir olgu değil; tarih içerisinde başlangıcı ve gelişmesi vardır ancak görmezlikten gelinmiştir.... Yine bu grup feminist eleştirmen, kadınlar veya erkekler tarafından yapılan yapıtlarda kadının nasıl ele alındığını incelerler; bu yapıtlar sadece yazın değeri olan yapıtlar değildir, popüler kültürde, filmde, pornografide kadın imajları ile reklamlar gibi gösterge sistemlerindeki kadın imajlarını da inceler ve çalışma alanlarına katarlar. Bu yapıtlarda; kadınların herhangi bir sebepten dışlanıp dışlanmadıkları; doğru tanıtılıp tanıtılmadıkları; yanlış ve basmakalıp tiplerle kadın kimliğinin saptırılıp saptırılmadığı incelenir. Ayrıca "okur olarak kadın" konusuna çok önem verilir. Bu yapıtlardan kadın okuyucuyu koşullandırıcı yanının olup olmadığı sorgulanır."

"Gynocritique" dönemi adı verilen feminist eleştirinin ikinci dönemi...artık kadın yazınının estetik ve sanatsal yapısı ile ilgilenmeye yöneliyor. Bu ikinci eleştirinin çalışma alanları: kadın yazınının tarihçesi, türleri, kurgu ve temaları; kadın yaratıcılığının psikodinamizmi; kadın yazınının dilbilimsel sorunları; apayrı bir kadın dilinin olup olmayacağı; kadın yazarlık mesleği ve kolektif bir kadın yazını olup olmayacağı konularını kapsıyor (Batum Menteşe, 2006: 405, 406).

Berkday (1998: 9-10), kadınlar arasındaki farklılıkların, feministlerin kendi aralarında bölünmelerinin maddî temelini oluşturduğunu, bu zorluğun üstesinden

gelmenin, bölünmeleri yok saymakla değil, farklılıkları dikkate almakla mümkün olacağını belirtmektedir. Ona göre, toplumla birey arasında karşıtlık değil, uyum ve denge arayan yazarlar, feminist teoride son yıllarda çok işlenen yeni bir birey ve yurttaş kavrayışını geliştirmektedirler.

Marx'ın “yabancılaşma” ve “şeyleşme” kavramlarının, kadın imgelerini konu alan feminist eleştiriye katkısının önemli olduğunu belirten Parla (2011: 25), Marksist düşüncenin ideoloji tanımının, kadın imajının belirlenmesi ve kadının “öteki” olarak sınıflandırılması olgularına ışık tuttuğunu, Marksist “şeyleşme” kavramının da Freud'un ve Lacan'ın “fetişizm” incelemeleriyle birleşince feminist eleştirinin disiplinler arası boyutunu zenginleştirdiğini belirtmektedir. Ayrıca Marksist gelenekteki “bilinçlenme” pratiğine benzeyen bir “bilinçlenme” pratiğinin kadın hareketlerinde de benimsendiğini, bu “bilinçlenme” pratiklerinin, kadınlarca yazılan otobiyografik, biyografik ya da büyüme-bilinçlenme romanlarını (Bildungsroman) ortaya çıkardığı için, edebiyat açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır.

İlk kadın yazarlardan olan Virginia Woolf, 1929 yılında yayımlanan, kadın yazarlığı sorununu geniş bir şekilde ele alan “A Room of One's Own” (Kendine Ait Bir Oda) adlı kitabında, “kadının zayıflığı” kavramının nasıl ortaya çıktığını ve ne işe yaradığını sorgulamakta; kadının yazabilmesi için önce kendisine verilen kimlikten kurtulması, yani evdeki meleği öldürmesi gerektiğini savunmaktadır. Kadın yaşamında kendisi için bir şeyler isterse “cadı”, “büyücü” veya “kötü kraliçe” olmaktadır; yazan kadın bu imajların içinden kendi kimliğini bulup çıkartmak zorundadır. Woolf'a göre erkek-egemen toplumlarda erkeklerin güçlerinin ve kendilerine olan güvenlerinin devam edebilmesi için kadınların “zayıf” olmaları zorunludur ve ancak o zaman kadın, erkeğine yansıtıcı ayna veya büyüteç görevini görebilir. Woolf, kitabında kadının yemek masasından kendine masasına ve kendi odasına geçmedikçe yazamayacağını belirtir (Batum Menteşe, 2002: 4, 5). Bu kitapta kadın yaratıcılığının gerekleri arasında saydığı bir odaya sahip olmanın özlemini çektiğini söyleyen Tomris Uyar “Tam yirmi yıldır şöyle ayrı bir oda... Kapısını kapatıp çalışabileceğim veya her şeyi olduğu gibi bırakıp kapısından çıkacağım bir

oda... Dönünce her şeyi olduğu gibi yerli yerinde bulacağım bir mekân... Şimdiye kadar hiç böyle bir odam olmadı!..” diyerek kadın yazarların ezeli konumunu ve çoğunun ortak sıkıntısını dile getirmektedir (Tağızade Karaca, 2006: 312).

Yazar olarak kadına dönük eleştirinin ilk örneğini *A Room of One's Own* (1924) kitabıyla Virginia Woolf vermiş sayılırsa da, kadını yazar olarak ele alan feminist eleştiri, bir yöntem olarak, ancak 1975-1980 yılları arasında art arda yayımlanan incelemelerle kendini kabul ettirmiştir. Bunlar arasında başlıca şu eserler anılmaktadır: Janet Kaplan “Feminine Consciousness in the British Modern Novel” (1975); Ellen Moers “Literary, Women” (1976); Elaine Showalter “A Literature of Their Own” (1977); Gilbert and Gubar “The Mad Woman in the Attic” (1979) (Moran, 1999: 255).

Feminist eleştiri konusunda Gilbert ve Gubar’ın birlikte yazmış oldukları “The Mad Woman in the Attic” (Çatıdaki Çılgın/Deli Kadın) adlı yapıtın önemli bir yeri vardır. Bu kitap, yazarlığın bir erkek işi olduğu inancının yaygın olduğu 19. yüzyılda kadınların yazarlık korkusunu ortaya çıkarmıştır. Bu kadın yazarlar, kendi cinslerine yakışmayacağı düşünülen eserler ortaya koymaktan çekinmişlerdir. Gilbert ve Gubar’a göre yazmak, erkek işidir. Kadın yazar, erkek yazar karşısında güçsüz, eksik ve yetersizdir (Öğüt, 2008: 68). Gilbert ve Gubar üç ciltlik bu yapıtlarında erkek yazarların metinlerinde “evdeki melek tipi” ve “canavar tipi” olmak üzere birbirine zıt iki kadın tipi yarattıklarını belirtirler. “Evdeki melek tipi” erkek tarafından ideal olarak nitelendirilen kendi isteklerini belirtmek yerine kocasının ve çocuklarının isteklerini yerine getiren, sessiz, kocasına boyun eğen kadın tipidir. “Canavar tipi” ise özgürlüğüne düşkün, kendi çıkarları için yaşayan tiptir. Ayrıca Gilbert ve Gubar, kadını, melek gibi davranmadığı takdirde canavar gibi gören bir toplumda, melek olmadığını bilen kadınların kendilerini canavar gibi görmek ya da bu bilincin suçluluğuyla histeri, anoreksi, agorafobi gibi birçok psikosomatik hastalıkla boğuşmak zorunda kaldıklarını, bu hastalıklara kadın yazarların romanlarında sıkça rastlandığını gözlemlemişlerdir (Parla, 2011: 24, 25). Moran (1991: 253), bu tiplerin yalnızca Batı edebiyatında olmadığını, Türk edebiyatındaki erkek yazarlar tarafından da buna benzer kadın tipleri yaratıldığını belirtmektedir:

“Melek ve canavar” tiplerini Türk edebiyatında da saptamak olanaklıdır elbet. Başka bir yazımda göstermeye çalıştığım gibi Tanzimat’ın ilk romanlarında karşıt iki kadın tipi vardır. Benim “Kurban” ve “Ölümçül Kadın” dediğim bu tipler Gilbert ve Gubar’ın melek ve canavar tiplerinin özelliklerini taşırlar. Kurban tipi daha masum, namuslu, yumuşak başlı, uysal ve kendini erkeğini mutlu etmeye adanmış genç kız ya da kadın olarak çizilmiştir romanlarda. Şemsettin Sami’nin “Taşaşşuk-ı Talât ve Fıtnat” adlı romanının kahramanı, Fıtnat, Namık Kemal’in “İntibah”ındaki Dilaşup, Ahmet Mithat’ın “Felatun Bey ile Rakım Efendi”sindeki Canan, Sami Paşazade Sezai’nin “Sergüzeşt”indeki Dilber, erkek yazarların ideallerindeki melek huylu, güzel ve erkek egemenliğini severek kabullenmiş kadınlardır. Tanzimat romancılarının işledikleri karşıt tip, ölümçül kadın ise, erkeğin egemen olduğu toplumda, otoriteye başkaldıran bağımsız kadını temsil ettiği için melek değil, bir şeytan olarak sunulur okura. Hile, yalan, entrika, cinayet onun silahlarıdır. İntibah’taki Mehpeyker’i, Nabizade Nazım’ın Zehra’sını, Yeryüzündeki Bir Melek’teki Arife’yi bu tipin örnekleri arasında sayabiliriz.

Erkeklerin hâkim olduğu edebiyat dünyasında kabul edilme endişesi duyan birçok kadın yazar başlangıçta, erkek yazarlara öykünerek hatta onları taklit ederek yazmışlar ve takma erkek adlarıyla eserlerini yayınlamışlardır. Feminist edebiyat eleştirisine göre, bu taklit devresi, kadın edebiyatının ilk devresidir:

...Feminist eleştirinin bu ilk evresinde erkeklerin yazdıkları yapıtlara, daha çok ideolojik bir tutumla eğilinir ve bu yapıtlarda görülen kadın düşmanlığı, kadın sömürsü belirtilir; kadın tipleri araştırılır ve edebiyattaki kadının durumuyla ataerkil toplumdaki kadının durumu arasındaki ilintiye dikkat çekilir. Böyle bir eleştiri, doğal olarak, erkeklerin kadına bakışını, onun hakkında düşündüklerini, onun değerlendirilişini ortaya çıkarır, ama edebiyatta yazar olarak kadın konusunu aydınlatmaz. Bu tür araştırmayı feminist eleştirinin ikinci evresinde buluruz (Moran, 1999: 254).

Elizabeth Gaskell, George Eliot (Mary Ann Evans), George Sand (Aurore Dupin) gibi yazarlar, erkek adıyla yazan kadınların başında gelmektedir. Dönemin kadın yazarlarında yaygın olarak görülen, sokaklarda özgürce dolaşmak ve kadınlığını örtmek için erkek giysileri giyme eğilimi George Sand’de de kendini göstermiştir. Erkek giysileriyle refakate gerek kalmadan istediği her yere gidip romanlarına malzeme toplayan Sand’e engel olmak isteyenler olmuştur. “Nitekim erkek adıyla ve elbiseleriyle gezmek ve yazmak zorunda kalan George Sand’a (Aurore Armandine Lucile Dupin), kuzeybatı Fransa’nın soylularından romancı Mösyö de Keratry akıl verir: “Bir kadın yazmamalı... Beni dinleyin: Kitap yapmayın, çocuk yapın!” (Öğüt, 2008: 65, 66).

Batum Menteşe, “gyno” eleştirmenlerin kadın romancıları üç ayrı grup ve döneme ayırdıklarını belirtmektedir:

“Feminine (Dişi) Dönem” (1840-1880) adı verilen ilk dönemde “kadın erkek yazınına öykünerek, onların verdiği kadın kimliğini kabullenerek, erkeklerin başarılarına ulaşabilmek için yazıyorlar. Bu dönemin en belirli özelliği, kadın yazarın takma erkek adları kullanmasıdır. Böylece hem kimliğini gizler, hem de satışları garantilemiş olur. Örneğin İngiliz yazınındaki George Eliot, Currer Ellis ve Acton Bell gibi adlar; aynı dönem Amerikan yazınında ise kadın yazarların, erkek takma adı yerine, kendi kimliğini önemsizleştirici “ben önemsiz sıradan biriyim” etkisini bırakan takma adlar kullandıkları görülür; Fanny Fern, Fanny Forester, Grace Greenwood gibi.

“Feminist Dönem” (1880-1920) adı verilen ikinci dönem “çok şiddetli bir karşı tepkinin görüldüğü dönemdir. Kadınlara yapılan haksızlıklar, kadınları toplumsal ve diğer baskılar nedeni ile çektikleri acılar, artık dile getirilir. Bu bir protesto, bir başkaldırı dönemidir....

“Kadın Dönemi” (1920’den günümüze gelen dönem) adı verilen üçüncü dönemde artık kadın yazarlar ne öykünürler, ne de tepki içindedirler, çünkü her ikisi de bağımlılık demektir. Artık kendi kimliklerini ve kendi sanatlarını ve kendi dillerini, hatta kendi estetiklerini yaratmayı başarırlar.” (Batum Menteşe, 2006: 408, 409).

Helene Cixous, Luce Irigaray, Julia Kristeva, Monique Wittig gibi feministler, daha çok Fransa’da gelişen ve “écriture feminine” olarak tanımlanan “kadın söylemi”ne yönelik çalışmaları yürütmüşlerdir. Kuramlarını psikanaliz, dilbilim ve biyoloji gibi bir bilim dalı üzerine temellendirmeyi denemişler ve özellikle Derrida’ya ve Lacan’a yaslanmışlardır. Bu kuramcılarının amacı, erkeklerin yazdığı edebiyat yapıtlarında kadını küçülten, aşağılayan tutumu ortaya çıkartmak ya da kadın yazarların tarihini araştırmak ve yapıtlarını incelemek değildir. Onların amacı, kadınlığın (biyolojik anlamda) kadın söylemiyle bağıntısını, kadına özgü söylemin özelliklerini belirlemek ve kadınlığın kuramını oluşturmaktır. Bu kuramcılar, kadın için baskıcı olan, onları ezen Batı kültürünün dil ile olan bağıntısı nedeniyle kadın söylemini önemli saymışlardır. Erkeğin üstün olduğu bu kültürde erkeğin bu konumunu destekleyen yalnızca din ve felsefe değil, aynı zamanda dil olduğu için erkeklerin egemenliğini sağlamaya uygun bu dile karşı savaşmak, onun egemenliğini kırmak ve yerine kadınlığa dayanan bir dil, bir “écriture feminine” yaratmak gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Moran, 1999: 259).

Ataerkilce dili yıkmayı hedefleyen, ikili karşıtlıklar (erkeğin üstünlüğü) mantığına yer vermeyen “kadınca dil”i öneren Helene Cixous, Luce Irigaray, Julia Kristeva gibi feministler, yazarın cinsiyetinin değil, metnin dilinin önemli olduğunu belirterek bu özelliklerin, dil kurallarına aldırmayan kimi erkek yazarlarda da bulunabileceğini ancak kadınların bu dili yaratmaya daha yatkın olduklarını belirtmişlerdir (Moran, 1999: 261). Helene Cixous ve Luce Irigaray’e göre kadınlar, erkek egemen söylemle uğraşmak, toplumsal biçimde belirlenmiş kimlik imajlarını yıkmakla uğraşmak yerine özgürce “kendi dillerini” kullanmalıdırlar. Kadın hareketinin birinci adımı, kadına özgü bir dil ile erkek egemen dili işlemez hale getirmek olmalıdır (Parla, 1994: 112). Doltaş (1992: 59), Irigaray ve Cixous’nun, diğer psikanalist feministlerin yanlışlarını tekrarlayarak, bütün kadınları erkeklerden “başka” ancak birbirlerine “benzer” olarak ele aldıklarını; değişik kültür, sınıf ve toplumlardaki kadınların yaşam deneyimleri, duyguları, değerleri ve psikolojileri arasındaki farklılıkları görmezden geldiklerini belirtmektedir.

Türk edebiyatında, Selma Rıza’nın 1897 yılında yazmış olduğu “Uhuvvet” adlı romanı feminist söylemin ilk romanı olarak kabul edilmektedir. Bundan sonra Aysel Özakin’in “Alnında Mavi Kuşlar” (1978), “Genç Kız ve Ölüm” (1981) romanları; Duygu Asena’nın “Kadının Adı Yok” adlı anı-romanı (1987), İnci Gürbüzatık’ın “İki Çırpı Kiraz Kız” adlı öykü kitabı (1999), Erendiz Atasü’nün “Kadınlar da Vardır” (1982) adlı öykü kitabı ile “Dağın Öteki Yüzü” (1995) adlı romanı, İnci Aral’ın “Hiçbir Aşk Hiçbir Ölüm” (1997) adlı romanı feminist söylemin Türk edebiyatındaki en önemli edebî eserleri olarak değerlendirilebilir (Aytaç, 2007: 394-397).

1.6. Türk Edebiyatında Kadın Yazarlara Bakış Tarzı

Tarih boyunca kadınlar, yazma eylemi konusunda çeşitli kısıtlamalarla karşılaşmışlardır. Batum Menteşe (2002: 3, 4), erkek-egemen topluma göre kadın ve erkeklerin farklı işlerde çalışmaları gerektiğini belirtmektedir. Buna göre, kadının duygusal, sabırlı ve fedakâr yaratılışı nedeniyle eş ve anne olabileceğini; beden ve zeka zayıflığı nedeniyle karar verme mekanizmalarının işlediği iş hayatında, yöneticilikte, siyasette, kısaca dış hayatta başarılı olamayacağını; tüm yaratıcılığı

doğurganlıkla sınırlı olduğundan edebiyat ve sanatta yerinin olmadığını ifade etmektedir.

Parla, kadın yazarların Bildungsroman türünde yazdıklarını söyleyerek, bununla ilgili şu açıklamayı yapmaktadır:

Kadın yazarlarımızın hemen tümü bu türde, yani Bildungsroman türünde yazmışlardır. Bu gözlemim doğruysa eğer, erkek yazarların erkek kahramanlarının gelişim öyküleriyle kadın yazarların kadın kahramanlarının gelişimiyle ilgilendikleri kadar ilgilenmediklerini söyleyebiliriz. Nedeni kuşkusuz sosyo-kültürel, antropolojik, hatta psikolojik bazı spekülasyonların konusudur; ama ilginçtir, kadın yazarlar kadın kahramanlarının çocukluklarından başlayarak nasıl, hangi etkiler altında, nelere direnip nelere direnemeyerek, hangi kimlik bunalımlarından geçerek olgunlaştıklarını anlatmaya özen gösterirken, erkek yazarlar erkek kahramanlarını hep olgunluk dönemlerindeki serüven ya da sorunlarıyla anlatmışlardır. Sanki bu erkekler olgun doğmuşlardır, sanki hesaplaşacakları bir kişisel tarihleri, doğru yanlış seçimleri yoktur....Kadın romancılarımızın kadın kahramanlarının kişisel gelişim anlatılarında bir özellik daha dikkat çeker. Bu anlatıların çok azı sonunda kadının gelişimini istediği biçimde tamamlamasıyla biter. Genelde tüm direnişine karşın kadınlar yenik düşer. Bu da anlaşılır bir şey: Bu kültürde, kadınlar ne denli doğru seçimleri yaparsa yapsın, kendilerine biçilmiş yaşam ve rollere ne denli direnirse dirensin, istedikleri yaşamları kurabilme olanakları yoktur (Parla, 2011: 180).

Batum Menteşe (2002: 7), kadının yazmaya başlayınca kültürel kimlik farklılıkların metin düzeyinde ortaya çıktığını ve kadın yazarın edebiyatla olan ilişkisinin adeta bir marjinallik metaforu gibi kadının alt kültürünün ve kimliğinin yansımaya yarayan araç olduğunu belirtmektedir. Ayrıca kadının, erkeklerden farklı olarak kişisel ifade tarzlarını (mektup, itiraf, hatıra, otobiyografi) tercih ettiğini, estetik yaşamının evi ile sınırlı olduğunu, eğitilmediği için yalnızca gözlemlerine güvendiğini ifade eden Batum Menteşe kadınların yazdığı eserlerle ilgili olarak şunları söylemektedir:

Yalnız seyahate gönderilmediği için romanlarında kişiler gotik kaleler, iç mekânlarda macera yaşadılar veya kırlarda uzun yürüyüşler yaptılar; kendi yaşamlarında evlilik en son ve önemli adım olduğu için en çok aşk ve evlilik hakkında yazdılar, fakat her zaman inanarak değil (Batum-Menteşe, 2002: 7, 8).

Atasü (2001: 41-43), Kadınlığım, Yazarlığım, Yurdum adlı kitabında, kadınların duygularını sanat yoluyla ifade etmek istediklerinde çoğunlukla edebiyata,

edebiyat türleri arasında da öykü ve romana yönelmelerini şu nedenlere bağlamaktadır:

...akla en önce gelen neden, tabii ki sanat kolları arasında edebî metin yazmanın, kendini ifade edebilmenin en kolay ve sözcüğün gündelik kullanım anlamıyla en ekonomik yolu olmasıdır. Öykü, hatta roman yazmak kendini müzik, resim, fotoğrafla ifade etmek gibi özel bir eğitim ve pahalı fiyatlara sahip olunabilen cihazlar istemez. Kadınların kısıtlı geleneksel yaşamları içinde böylesi özel eğitime erişebilmeleri zaten başlı başına bir zorluktur....

Neden, öykü ve roman da, şiir değil? Öyle sanıyorum ki şiirsel imgeleri yaratabilmek, duyguları, düşünceleri, izlenimleri, saptamaları düzyazıya dökmekten -farklı bir kişisel yaratıcılık istemesinden öte- daha derin bir kültürel birikimi, en azından pek çok şiirin özümленerek okunmasını gerektirir. Bu da özel bir zaman ve yoğun bir dikkat demektir. Kadınların böyle bir yoğunlaşmayla şiir okuyacak zamanları olduğunu hiç sanmıyorum.... Kadın bir şiir kitabına harcayacağı zamanda, cildi fazla kalın olmayan üç roman bitirebilir.... Uğraşılacak küçük ve somut işler kadınların duyarlılığını ve soyutlama yeteneğini küntleştirir. Şiirse edebiyatın en “soyut” türüdür. Birgün kadının bastırılan birikimi patlayacak, küntleşen duyarlılık yeniden keskinleşecekse, bunun, en kestirme anlatım biçimiyle yani düz yazıyla olması kimseyi şaşırtmamalıdır.

Atasü aynı zamanda “kadın edebiyatı”nın yalnızca kadınlar okusun diye yaratılmadığını, edebiyatın tüm okurlarına seslendiğini vurgulamaktadır:

“Bir kadın edebiyatı kavramına sıcak bakıyorum. Bu kavramdan kadın hayatlarına tanıklık eden ya da kadınlara özgü çileleri dile getiren anlatılardan çok, hangi konuyu işlerse işlesin, ataerkil kültürü sorgulayıcı bir bakış açısı benimsemiş yapıtları anladığımı vurgulamak isterim. Ayrıca birçok kadın yazarın kurguya, dile, imgelere yaklaşımının erkeklerden farklı özellikler sergilediğini düşününlerdenim. Kadın haklarını savunan, konuya feminist bir bilinçle yaklaşan pek çok makale yazdım. Yazar olarak kendimi en doğrudan ifade ediş biçimim budur. Öyküye, romana gelince iş değişir; edebiyat asla manifestocu bir kimliğe bürünmemelidir, yoksa öz doğasından sapar. Yazar yarattığı karakterlerin (erkek/kadın/çocuk, genç/yaşlı, yoksul/varsıl) içine süzulebilmeli onlarla özdeşleşebilmeli ve aynı zamanda onlara dıştan bakabilmelidir. Yazar kadınlık bilincini öne çıkartıyorsa, bu bilinç işte kişileriyle arasına koyduğu eleştirel mesafede kendini hissettirebilir ancak. Kanımca edebiyata yakışan budur.” (<http://www.arendizatasu.com>, 17.06.2013).

Dünyada ve Türkiye’de yazarlar arasında kadın-erkek ayrımının yapıp yapılamayacağı, bu yazarların konuları farklı ele alıp almadığı, kadın edebiyatı diye bir edebiyatın olup olmadığı, kadın duyarlılığının eserlerine yansıyor yansımadığı

yıllardır tartışılmaktadır. Birçok kadın ya da erkek yazar bu ayrımı doğru bulmadığını belirtse de bu ayrımdan hoşnut olanlar da vardır.

Edebiyat araştırmaları yapan İnci Enginün “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı” adlı kitabında “kadın yazar” diye bir ayrımı doğru bulmadığını belirtmektedir:

“Kadın yazar” diye bir ayrımı doğru bulmadığımı belirtmek isterim. Ancak Cumhuriyet sonrası yapılan inkılâpların yaygınlaşmasında kadın eğitiminin ve kadın haklarının kazanılması çok önemlidir. Şüphesiz ki, eğer kadın eğitime daha çok ağırlık verilebilseydi, alınan mesafe bugünkünden çok daha fazla olacaktı (Enginün, 2008: 304).

Edebiyat üzerine eleştiri yazıları yazan Feridun Andaç “Edebiyatımızın Kadınları” adlı kitabında, “kadın yazar” kavramının bir ayrımcılık taşıdığını düşünmektedir:

“Kadın yazar” kavramının bir ayrımcılık taşıdığı düşüncesine katılıyorum. Ama kadının yazar olarak kimliğinin tanımlanmasına hiç de yabansı bakmam. Sonuçta, insan olarak duruşu, hayata bakışı, yorumu, yazma biçemi, onun zenginliğiyle açıklanabilecek bir olgu. Böylesi bir gerçekliği göz ardı etmeden kadının yazar olarak kimliğine bakınca, yazıp ettiklerinden, getirdiği duyarlıktan, edebiyatın zenginleştirici bir düzeye eriştiğini söylemeliyiz (Andaç, 2004: 8).

Andaç (2004: 29), yazarlığı “kadın yazar” ve “erkek yazar” olarak ikiye bölmenin pek doğru olmadığını da ifade etmektedir.

Her iki kimliğin “yazı”ya, “yazarlık kurumu”na taşıdıkları önemli. Onların toplumsal/sanatsal konumlarına da bu renkliliklerin penceresinden bakmak gerektiği kanısındayım. “Kadın roman ve öykü yazarları” tanımlamasını bu söylemlerin ötesinde düşünmek ya da onların (“kadın yazar”ın) toplumsal/sanatsal konumlarını farklı yerlerde görmek/göstermek pek doğru gelmiyor bana (Andaç, 2004: 29).

Nesrin Tağızade Karaca’nın, 1992 yılında TRT Ankara Televizyonu tarafından yapımı gerçekleştirilmiş ve farklı zamanlarda yayınlanmış olan “Türk Edebiyatında Kadın Yazarlar” program dizisinin hazırlık metinleri ve çözüm-metinleri ile 2003 yılı boyunca 52 program halinde TRT dış yayınlar Dairesi-Türkiye’nin Sesi Radyosu’nda yayınlanan benzer konu ve içerikli metinlerin

harmanlanarak güncelleştirilmesi ve yeniden kurgulanmasıyla oluşturulmuş “Edebiyatımızın Kadın Kalemleri” adlı kitabında ele aldığı kadın yazarların “kadın yazar” kavramı ile ilgili düşüncelerine yer vermiştir. Bu yazarlardan bazılarının düşünceleri aşağıda verilmektedir.

1970’li yılların roman ve öykü yazarı olarak öne çıkan Ağaoğlu, “kadın yazar” sınıflamasının yapılmasından hoşnut olmadığını şu sözleriyle açıklamaktadır:

Kendimi hiçbir zaman kadın bir yazar kategorisinde değil de yazar bir kadın olarak bulmam -bakın kadın olmayı da dışlamıyorum- cinsel konumum, genlerimin yapısı tabii ki kadın... Kadınlığımdan son derece memnunum ve onur duyuyorum. Hatta benim yetişme koşullarımda, kendi içsel ve dışla ilgili savaşımdan da onur duyuyorum. Bunu reddettiğim falan düşünülmesin, kadınlık konusunda hiçbir aşağılık duygum yok! Kadın olmamdan dolayı hiç bir kompleks duymuyorum ama sürekli olarak bizlerin kadın yazar kategorisine itilmesi bir çeşit, bir partinin bünyesine üye kaydedilmesi gibi bir şey... Şimdi burada apaçık bir şey istiyorum; rica etmiyorum, istiyorum! Ve diyorum ki, bu komplekslerden karşılıklı arıalım. Yani kadınlar da arınsın erkekler de!... (Tağızade Karaca, 2006: 34)

Ayla Kutlu, kadın ve erkek arasında duyarlılık bakımından farklılıklar olduğunu kabul etmekte ancak “kadın yazar” olarak ayrı değerlendirilmesine karşı çıkmaktadır:

Ben, hep o ‘kadın yazar’ sözcüğündeki ikinci cinse karşı çıktım. Yoksa cinsler arasında farklı duyarlılıklar olduğunu inkâr eden bir insan değilim. Hiç kuşkusuz bu var. Ama hem yazarlardan kadın olanlar hem bazı erkek yazarlar, bunları bir ikincil kulvarda koşan, bir ikinci sınıf değerlendirmesi yapan yazarlar olarak görüyorlar. Bazı kişiler de buna hiç itiraz etmiyorlar- tamam ben kadın yazarım ve bu kulvarda koşarım diyorlar (Tağızade Karaca, 2006: 61).

Aysel Özakın, “kadın yazar” ve “kadın edebiyatı” gibi adlandırmalara katılmadığını ifade etmektedir:

Kadın edebiyatı kategorisine karşıyım. Çünkü yazarın bireysel ve şaşırtıcı olması gerektiğine, gettolaşmadan kaçınması gerektiğine inanıyorum. Ama böyle bir kategorinin karşı cinsin entelektüel egemenliğine karşı bir savunmadan doğduğunu da kabul ediyorum (Tağızade Karaca, 2006: 66).

Ayşe Kilimci, yazarlıkta cinsiyetin belirleyici olmadığını, esas olanın sanatçı kişilik olduğunu belirterek “kadın yazar” tanımlamasından hoşlanmadığını ifade etmektedir:

“Kadın yazar” olarak tanıtılmaktan yaptıklarımın kadın yazarın öyküsü olarak anılmasından hiç hoşlanmıyorum. Güzel anlatabiliyorsanız, güzel çizebiliyorsanız cinsiyetin hiç önemi yok!.. Nice erkek yazarlar vardır ki, kadınlığı bizden güzel anlatmıştır. Ya da biz, bir erkeğin sorununu çok daha iyi anlatabilmişizdir. Cinsiyet hiç önemli değil!... Doğru anlatabilmek, kalıcı anlatabilmek önemli. Kadın yazar denmesinden fazla hoşlanmadığımı söyleyebilirim. Koşullar ne denli kötü olursa olsun kadın hayatın daima ilerici unsuru... Bütün gelişmeleri, üretkenlikleri kendinde toplayan ve daha çabuk özümseyen bir cins kadın... O nedenle yol açıcıdır ve koşulların düzelmesi için başkaldırır. Kendine bile toplumda hak ettiği, daha güzel bir yeri kazanmak için başkaldırıyor. Kendisi için, kendisinin anlatması, kendi haklarını kendisinin koparması için başkaldırıyor. (Tağızade Karaca, 2006: 72, 73).

Emine Işınsu, “kadın yazar” ve “erkek yazar” ayrımını doğru bulmadığını belirterek, eserin değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır:

Eser değerlendirilmelidir... Yoksa kadın yazarmış, erkek yazarmış... Ben bunları ayrı tutmuyorum; yazar, yazardır... Kadını erkeği olur mu bunun? Cinsiyeti inkâr etmiyorum ama yazara ille bir cinsiyet takmak niyetinde de değilim... (Tağızade Karaca, 2006: 106).

Erendiz Atasü, “kadın yazarlık” tanımlamasından rahatsızlık duymadığını belirterek bu konuyla ilgili düşüncelerini şöyle ortaya koymaktadır:

Ben, tabii ki bir kadın yazarım. Bu tanımlamadan hiç rahatsız olmuyorum. Küçültücü anlamlarda kullananlar varsa bu onların sorunudur diye düşünüyorum... Edebiyat son derece doğrudan bir iletişim biçimi yani insanın ruhundan dosdoğru gelen bir şey. Kendi cinsiyet kimliğimin dışında bir kişilik yapımız olamaz. Cinsiyetimizin edebiyata yansımaması diye bir şey, cinsiyetler üstü bir edebiyat düşünemiyorum. Belki amacımız kadınla erkeğin ortak duyarlılıklarda buluşması... Belki bu güzel bir dünyadır ve bizim amacımız da budur. Ama şu anda kadın ve erkeğin farklı duyarlılıkları var. Farklı algılamaları var ve bu ister istemez yansır yazdıklarımıza ve yansıttıklarımıza... (Tağızade Karaca, 2006: 112).

Yazar ve eğitimci kimliği ile tanınan İsmet Kür, “kadın yazar” ve “erkek yazar” arasında bir fark bulunmadığını belirtmekte ve kahramanların genellikle kadınlardan seçildiğini ileri sürmektedir:

“Kadın yazar” ve “erkek yazar” arasındaki farkı yapıtları bakımından soruyorsanız, bunda bir fark görmüyorum. Yani konuların seçimi, işlenişi ve anlatım tarzı bakımından kişiler lirasında bir fark vardır ama kadın-erkek diye bir ayırım koyamıyorum ortaya.

Ancak dikkat ederseniz, kadın yazarların kahramanları genellikle kadındır ama erkek yazarların kahramanları da gene kadındır. Bu biraz erkek yazarların daha cesur olmalarından İleri geliyor gibi. Belki de, kendilerine duydukları aşırı ve abartılı güvenden... Çünkü kadını tanımak, kadın olmayan birinin özellikle kadını tanıması kesinkes zordur... Ben erkek olsaydım kahramanlarımı mütemadiyen kadın yapmazdım. Kendi özelliklerimi de yansıtan bir şeyler verirdim.

Şu da var; kadın daha dramatik bir varlıktır. Onu işlemek, eserlere sokmak, kahraman yapmak belki bu yüzden biraz daha kolay oluyordur -eğer kolaylık aranıyorsa- Yalnız çalışma ortamı, yaşam koşulları ve yazılarına zaman ayırma bânında soruyorsanız, bu konuda erkeklerle kadınlar arasında fark oluyor ve tabii ki, erkekler bu konuda daha iltimaslı... (Tağızade Karaca, 2006: 171).

Leyla Erbil, “kadın yazar” ve “erkek yazar” kavramlaşması ve kategorize edilmesinin bazı nedenleri olduğunu savunmaktadır:

Ülkemizde kadın yazar-erkek yazar ayrımı, benim yazmaya başladığım 1956-60’lı yıllarda -ilk hikâyem 1956’da çıkmıştır- pek konuşulan bir şey değildi. Yani erkek yazar Yaşar Kemal, kadın yazar Peride Celâl deniliyordu. Sanıyorum, zaman içinde bunların kavramlaşması ve kategorize edilmesinin bazı nedenleri var; bir tanesi, bu ayırım kapitalizmin palazlanma dönemlerine rastlıyor ve onların sanatı bir meta olarak görmeleriyle paralellik gösteriyor... Yani sanat ürününün ve sanatçının alınırsatılır bir nesne oluşuyla ilgili olarak bu tanımlamalar erkek ve kadın cinsinin ayrılmasına neden oluyor. Tabii belki bu nedenlerden biridir sadece...

Aslında işin başında, kadın yazar-erkek yazar ayrımına ben de karşı çıkmıştım ama bugün aynı fikirde değilim... Benim karşı gelmem bir açıdan kendi imajımı kurtarmak içindi... Yani, benim küçük burjuva duyarlılığıma veya kadın duyarlılığıma sahip çıkma olayı gibi geliyordu bana... (Tağızade Karaca, 2006: 201-202).

Leyla Erbil, ayrıca yazarlığın cinsiyetle tanımlanamayacağını, edebiyatta kadınların da söz sahibi olması gerektiğini vurgulamaktadır:

Yazarlık, gövdeyle değil beyinle gerçekleştiriliyor; dolayısıyla kadınlık durumunu saplantı haline getirmeden bütün bunları aşıp, öncelikle içine adım attığımız ve bizden önce tek taraflı olarak erkeklerce örülmüş bulunan edebiyat düzeninde yerimizi almamız gerekiyor!... (Tağızade Karaca, 2006: 202).

Peride Celâl, “kadın yazar” ve “erkek yazar” arasında bir ayrım olmadığını belirtmektedir:

...bir ayrım yapmıyorum, kadınla erkek arasında. Yani, sanatçı kadın veya erkek olsun benim için hiçbir değişim olmaz. Erkek yazarlar arasında da Yaşar Kemal gibi Orhan Pamuk gibi çok önem verdiğim isimler çok... Yakup Kadri’den başlayarak Sait Faik Ve daha niceleri ile de aynı yolda olduğumuzu sanıyorum. Yani kadın yazarlar ve erkek yazarlar olarak aynı sanat yolunda farklı ve başka açılardan eserler ortaya koyduğumuza inanıyorum...” (Tağızade Karaca, 2006: 256).

Sevinç Çokum, önemli olanın sanatçı kişilik olduğunu belirterek “kadın yazar” ve “erkek yazar” ayrımına karşı çıkmaktadır:

Ben “kadın yazar” ve “erkek yazar” ayrımını yapmıyorum. Benim için önemli olan sanatçı kişiliğidir ve zaten bir insan sanatçı kişiliği taşıyorsa ortaya bir sanat eseri koyar. Kadın olsun erkek olsun önemli olan sanatkârın bakışıdır. Yani bu erkekte de kadında da var ve ben böyle bir ayrım yapmıyorum... (Tağızade Karaca, 2006: 294).

Kadın-erkek yazar ayrımını yanlış bulanlar ağırlıkta olmakla birlikte bu ayrımı doğru bulanlar da vardır. Latife Tekin, “kadın yazar” olarak tanımlanmaktan rahatsızlık duymamaktadır:

Özellikle, kadın yazar-erkek yazar tartışmasında belki kadın yazarlarımız bir aşağılık duygusu sezdikleri için ‘Bunu bir kadın yazmış! Yazı yazan kadın!’ gibi algılamalarla, sanki kadınlar yazı yazamazlarmış duygusu içinde bakıldığı için aşağılanmaya karşı çıkıyorlar... Ama benim açımdan kadın olmanın ve yoksulluğun çok büyük bir ayrıcalık olduğunu düşünüyorum. Özellikle kadın yazar olduğumun üstüne gidilmesini, zorlanmasını hatta kitaplarımın o gözle değerlendirilmesini istiyorum. Eğer kitaplarımda bir farklılık, bir his başkalığı ve bir tema farklılığı varsa, bu yoksul olduğum kadar kadın olmamdan da ileri gelen bir şey... (Tağızade Karaca, 2006: 187).

Pınar Kür, “kadın yazar” kavramının dünyada artık kötü anlamda kullanılmadığına işaret ederek, kendisinin de aynı fikirde olduğunu ifade etmektedir:

Kadın yazarların ciddiye alınması ve hatta edebiyatımızda lokomotif bir rol oynadığının kabul edilmesi 1970’lerden sonradır ve kesinlikle artık, ‘kadın yazar’, kötü ya da ironik bir anlamda kullanılmıyor. Tam tersine... Zaten feministler bütün dünyada bunun özellikle üstünde durarak; kadın, kadın olduğunun bilincinde olmalı ve kendi dünyasını yansıtmak üzere yazmalıdır

diyorlar ve kadınlığın da kullanması gerektiğini söylüyorlar ki, ben de aynı kanıdayım... (Tağızade Karaca, 2006: 264).

Pınar Kür, dünyada ve Türkiye’de “yazar” özellikle de “kadın yazar” olmanın zor olduğuna inanmaktadır:

Dünyanın her yerinde yazarlık güç... Kişiyi büyük ölçüde kendine dönük yaşamaya zorlayan, yalnızlığa iten bir uğraş... Türkiye’de yazar olmak daha da güç... Çünkü gerek ekonomik koşullar, gerek okumayı engelleyici, yıldırıcı devlet yaklaşımları, gerek toplumun edebiyata olan genel ilgisizliği, yazarı yalnızlıktan öte çaresizliğe de itebiliyor... En güç olanı ise muhakkak ki, Türkiye’de kadın yazar olmak... Bizimki gibi kesinlikle erkek egemen toplumda kadın yazarların yer edinebilmeleri, seslerini duyurabilmeleri bir mucize... Ama bu mucize ağır aksak da olsa gerçekleşecek!.. Ben umudumu kesmedim ve bu yüzden yazmayı sürdürüyorum... (Tağızade Karaca, 2006: 264).

Selçuk Baran, “kadın yazar” ayrımının yerinde bir tasnif olduğunu belirterek, bu kavramın Türkiye’deki gelişimi hakkında şunları söylemektedir:

Biz, kadın yazarlar genellikle kadın-erkek ayrımına kızar, öyle bir şey yoktur ve sadece yazar vardır, deriz... Ama ben sonra biraz başka türlü düşünmeye başladım. Neden Türkiye’de kadın yazar ayrımı yapılıyor diye?.. 1965’ten önce fazla kadın yazar yoktu edebiyatımızda... Olanlar da çok gözü yaşlı, gerçekte ilgisi olmayan şeyler yazıyorlardı ki, onların çoğu bugün artık unutuldu. Daha tutarlı yazarlar da Cumhuriyet ideolojisini geliştirmeye çalışıyorlardı. Cumhuriyetle birlikte yasal olarak kadınlara pek çok hak tanındı. Yani kadınlar bu hakları isteyerek, mücadele ederek almadılar yani bu haklar onlara yasalarla verildi. Fakat 1960 Anayasası’ndan sonraki özgür ortamda insanların düşünceleri giderek değişmeye başladı ve kadınlar sadece anne, iş kadını, eş olmayı değil bir de kendilerinin ne olduğunu merak etmeye başladılar.

Sonuçta; dünyayı erkeklerin yani erkek romancıların gözüyle değil kendi gözleriyle yeniden değerlendirmeyi düşündüler ve 1965’lerden sonra kadın yazarlar çıktı. Ben artık bu yüzden ‘kadın yazar’ ayrımının yerinde bir tasnif ve tanımlama olduğunu düşünüyorum Türkiye’de... (Tağızade Karaca, 2006: 276).

“Kadın duyarlılığı” kavramı, kadın yazarlarımızın pek hoşlandıkları bir kavram değildir. Kadın yazarlar özellikle erkek yazarların, kadın yazarlara yakıştırdığı bu kavramı bir kısıtlama olarak görmekte ve eserlerinde kadın duyarlılığının çok ötesinde bir bakışın bulunduğunu belirtmektedirler. Edebiyatçılar Derneğinin katkılarıyla gerçekleştirilen, Füsün Akatlı’nın yönettiği “Edebiyatımızda Kadın Duyarlılığı” adlı panelde “Erendiz Atasü, Feyza Hepçilingirler, İnci Aral,

Tomris Uyar” kadın duyarlılığı kavramını tartışmışlardır. Bu yazarların “kadın duyarlılığı” konusundaki görüşleri aşağıda verilmektedir.

Feyza Hepçilingirler, erkekler tarafından beğenilmek zorunda kalan kadın yazarların eserlerinde, kadınca bir duyarlılık beklenerek kısıtlandıklarını düşünmektedir:

Burada kadın yazarlarımızın kendilerini erkeklere beğendirmek zorunda olduklarını söylemeli miyim bilmiyorum ama editörden yayıncısına, eleştirmeninden seçici kurul üyesine kadar öncelikle erkekler tarafından beğenilmek zorunda kadın yazar. Kadın duyarlılığı etiketinin parlak bir savsöz olduğunu ama aynı zamanda da bir tuzak içerdiğini düşünüyorum. Sizden neyin beklendiği belirlenmiş oluyor böylece: kadınca bir duyarlılık göstereceksiniz. Bu duyarlık zaman zaman Fethi Naci’nin aşırı makyaj dediği anlatımlara da sürükleyebiliyor yazarları. Bunun dışında çok daha ciddi şeylere de sürükleyebilir, sürüklüyor ya da. Kadın yazar olarak size yakışmayan konulara el atamazsınız kolay kolay. Çünkü kadın duyarlılığı sizi yeniden dört duvar arasına sıkıştırmıştır. Oysa birçok kadın sanatçı dar bir dünyaları olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir şimdiye kadar. Doğrudur kadın yazarların daha dar bir dünyaları vardır. Örneğin evinizi, çocuklarınızı bırakıp Tahiti’ye gidemezsiniz, Kilimanjaro’ya çıkamazsınız, Afrika’da hamallık ya da herhangi bir gemide çımacılık yapamazsınız. Ne anlatacaksınız o zaman kadın yazar olarak, neyi gözlemliyorsanız onu anlatacaksınız. ... yine aynı kadın duyarlılığı öykü ve roman kişileri için de yazara görünmez duvarlar örer. Nasıl duvarlar? Kadınları anlatırken daha yetkin olacağı kabul edilir kadın yazarın. Erkekleri anlatması pek uygun görülmez. Biraz haddini bilse bu konuda iyi olacaktır. Aynı şey erkek yazarlar için hiç söz konusu değildir... Şimdiye kadar ki bütün edebiyat tarihi kadınları anlatan erkek yazarlarla dolu. Oysa kadın yazar erkeği anlatmaya kalktığı zaman, “nerden biliyor, nasıl tanıyor?” gibi bir merak ve ilgiyle karşılanıyor (Hepçilingirler, 1995: 4).

Feyza Hepçilingirler, yalnızca kadınlara özgü bir duyarlılıktan söz edildiği için, “kadın duyarlılığı” tanımlamasını haksız bulduğunu da belirtmektedir:

Kadın duyarlılığı tanımlamasının biraz haksızca olduğunu düşünüyorum, Çünkü duyarlılık deyince, sadece kadınlara özgü bir duyarlılıktan söz ediliyormuş gibi... Oysa ‘duyarlık’, erkeğin de pek âlâ sahip olabileceği ve yazma eyleminde kullanabileceği bir etkinlik. O yüzden kadın duyarlılığı sözü biraz yanlış geliyor bana. Ama kadın duyarlılığı yine de erkeğinkinden farklı mı? Galiba kadının, kadın oluş serüveni, bu serüven içinde benimsedikleri, algıladıklarıyla kendine erkeğinkine çok da benzemeyen bir duyarlık alanı seçtiği, yarattığı ya da var olarak kendisine sunulan bir duyarlık alanını kullandığı söylenebilir.

Bu yüzden öykülerde de yazarını bilmediğiniz halde kadın tarafından mı, erkek tarafından mı yazıldığını kestirebileceğiniz kadar -okur gözüyle bile net olarak görülebilecek kadar- ayırdığı noktalara zaman zaman varıyor. O

yüzden bu ayırım yani kadın ve erkek duyarlılığı cinsiyete değil ama yetişmeğe, yetiştirilmeğe, yaşanılan ortama, insanlar kendilerine verilen rollere bağlı olarak ayrı alanlar görünümünü sürdürüyor. Öyküde cinsiyet yoktur ama duyarlılıkta herhalde birazcık var... (Tağızade Karaca, 2006: 129).

Tomris Uyar'ın "kadın duyarlılığı" konusundaki görüşleri ise şöyledir:

Kadının dünyasının dar olduğu görüşüne katılmıyorum. Kadın erkekten çok daha fazla kişilerle karşılaşan, en azından alış veriş ettiği için, bakkala gittiği için, sokakları daha bir içli dışlı yaşadığı için, dünyası hiç de bir ofise göre dar sayılamayacak bir dünyadır. Kadın dünyası dardır gibi bir yaklaşımı kabul etmiyorum. Bir de kadının bunları yazmakla bir yere gideceğine değil, doğru düzgün yazmakla bir yere gidebileceğini düşünüyorum.

İyi bir yazar olarak bir yere gidilebileceğini, yoksa böyle duyarlılıkla falan gidilebilecek fazla bir yer olmadığına inanıyorum (Uyar, 1995: 7).

Feride Çiçekoglu, duyarlılığı "erkek ve kadın duyarlılığı" olarak ikiye ayırmanın doğru olmadığına inanmaktadır:

...erkek ve kadın duyarlılığı diye iki tür duyarlılık olduğuna inanmıyorum ama şöyle bir şeyin olabilirliğine inanıyorum: Belki doğurganlıktan gelen, belki binlerce, on binlerce yıldır genetik olarak alınan ve sabrı çok gerektiren birtakım nitelikler yüzünden kadınların uğraştıkları sanat alanlarında ayrıntıya biraz daha fazla girebildiklerini ve belki daha farklı derinlikler yakalayabildiklerini seziyorum ama bu yine de gerçeğin bir parçası... Yani sadece kadınlar bunları yakalar gibi bir görüşe katılmıyorum ve 'kadın yazar' sözü de galiba benim için çok doğru değil! Yani ben yazar-yazar olmayı tercih ederim, sanıyorum... (Tağızade Karaca, 2006: 124).

Gülten Dayıoğlu, "kadın ve erkek duyarlılığı" ayırımının gereksiz olduğuna inanmaktadır:

Kadın duyarlılığı konusuna gelince; belki biz kadınlar bazı kadın deneyimine dayanan konularda daha duyarlı olabiliriz. Yani cinsel yapımızdan gelen konuları işliyorken belki erkekten biraz daha duyarlı olabiliriz ama ben öyle erkek yazarlar okudum ki, duyarlılıkta değme kadın yazarlara taş çıkarttırırlar, Gerçekten, öyle ayırım da gereksiz bence... Ben, yazarlığın kesinlikle bir beyin işlevi olduğuna inanıyorum. Hepimiz aynı beyin ürünümüzü sergiliyoruz ama kadın, ama erkek!... (Tağızade Karaca, 2006: 147).

1.7. Türk Edebiyatında Kadın Yazarlar

Türk edebiyatında, Halk edebiyatı geleneği içerisinde anonim eserlerin pek çoğu kadınlar tarafından söylenmiştir. Adı bilinmeyen binlerce kadın şair maniler, türküler, ağıtlar, ninniler söylemişler, masallar anlatmışlardır.¹

Enginün, Tanzimat’a kadar yalnızca kadın şairlerimizin olmasını, romanın bir edebiyat türü olarak bize Batı’dan gelmesine, bu bakımdan erkek veya kadın romancıların Tanzimat’tan sonra ortaya çıkmasına bağlamaktadır. Tanzimat devrinde yazarlar, kadının eğitime de büyük önem vermişlerdir. Namık Kemal “bir milletin nüfusunun yarısını teşkil eden kadınlar eğitimsiz bırakılırsa, o millette gelişme ve terbiye noksan kalır” diyerek, kadın eğitiminin öncülüğünü yapmıştır. Kız okullarının açılmasıyla, bu okullardan yetişenler, Meşrutiyet yıllarında aydın kadın kadrosunu teşkil etmişlerdir. Kanunlarla kadınlara yeni hakların verilmesiyle, Cumhuriyet’ten sonra kadın sosyal hayatta önemli bir yer almıştır. Cumhuriyet devrinde de, daha önceki dönemlerde olduğu gibi pek çok kadın şair yetişmiştir (Enginün, 1983: 188, 189).

Tağızade Karaca (2006: 13), Türk edebiyatında ilk kadın şair adına 15. yüzyılda, Anadolu Selçukluları devrinde rastlandığını, bu şairin, dönemin edebî dili olan Farsça ile yazılmış bir mektubu ve yedi beyitlik bir şiiri günümüze kadar ulaşan Ergûvan Hatun olduğunu belirtmekle birlikte, 15. yüzyılda yaşamış olan Zeynep Hatun’un edebiyat tarihinin işaret ettiği ilk Osmanlı kadın şairi olduğunu ifade etmektedir.

15. yüzyılda yaşamış olan Amasyalı Mihrî Hatun, divan sahibi bir şairdir. Mihrî Hatun şekil ve tema itibarıyla divan edebiyatı kalıpları dışına çıkabilmiştir (Tağızade Karaca, 2006: 14):

¹ Bu konuda Şükrü Günbulut (2002). Halk Şiirinde Kadın. İstanbul: Berfin Yayınları. adlı kitabı incelenebilir. Günbulut bu kitabında kadın temalı halk şiirlerini belirlemeye çalışmıştır. Kitapta toplam 508 şiir, türkü ve türkü parçası yer almaktadır. Bunlardan 140’ı ilk kez yayımlanmıştır. Kitabın bir bölümünde, kadınların, Ankara Radyosu “Kadın Dünyası” programına 1979-1980 yıllarında gönderdiği mektuplardan alıntılara yer verilmiştir.

Biçare gönül bilmezem âvare nedendir
 Dermânı nedir bilsem, âna çare nedendir
 Her dem feleğin cevri ile yâr sefâsı
 Bilmem ki bu bedbaht-ı siyehkâre nedendir?

Cemal Kurnaz, divan edebiyatında adı geçen kadın şairler ile ilgili görüşlerini şu şekilde belirtmektedir:

Bu hanım şairlerimiz edebiyat yanında Arapça, Farsça, hüsn-i hat yani güzel yazı, musiki ve tasavvuf ile de meşgul olmuşlardır. Genellikle gazel tarzında şiir yazan bu hanım şairler mesnevi gibi konularda da eser vermişler, genellikle aruz veznini kullanmışlardır. Hece veznini de kullananları görmekteyiz (Tağızade Karaca, 2006: 14).

Tağızade Karaca (2006: 15), Mihrî Hatun'dan sonra Tûti, Sıtkı Emetullah, Ani Fatma, Zübeyde Fıtnat, Maşşah Hanım, Safvet Nesibe, Moralızade Leyla, Şeref Hanım, Sırrı Rahile Bacı, Hersekli Habibe, Adile Sultan, Hatice Nakiye, Münire Hanım, Afife Sultan, Leyla Hanım gibi kadın şairlerin isimlerini zikrederken; Kilimci (2007: 22), Divan edebiyatı geleneği içerisindeki kadın şairleri Mihri Hanım, Hubbi Ayşe Hanım, Tuti Hanım, Sıtkı Hanım, Ani Fatma Hanım, Fıtnat Hanım, Saffet Hanım, Nesiba Hanım, Leyla Hanım, Şeref Hanım, Sırrı Hanım, Şaziye Şaz ve Hürmüz Hanım olarak belirlemiştir.

Kilimci (2007: 22), Tanzimat, Servet-i Fünun ve Cumhuriyet döneminde eserler veren şu kadın şairlerin ve yazarların adlarına ulaşmıştır: Tanzimat Döneminde: Habibe, İffet, Maide, Seher, Seniye, Cemile, Fatma, Servet Hanımlar ile Adile Sultan, Nakiye, Şerifa, Ziba, Münire, Saniye, Trabzonlu Fitnat, Zafer, Kastamonulu Feride, Nisayi, Makbule Leman.... Servet-i Fünun ve Fecr-i Âti dönemlerinde İstanbullu İffet, Fatma Kamile, Leyla Saz, Nigâr ve Maşlah Hanımlar ile Çankırlı Banu, Fatma Aliye, Müfide Ferit, Emine Seniye Hanımlar, Yaşar Nezihe Bükülmez, Melek Hiç Hanım. Daha sonraki dönemlerde ise Halide Edip, Adile Ayda, Lemia Balı, Derviş, Azra Erhat, Safiye Erol, Ferzan Gürel, İsmet Kür, Peride Celâl, Şükûfe Nihal, Cahit Uçuk, Halide Nusret Zorlutuna, Emine Semiye (Zeynep Aliye Hanımın kardeşidir...) ve Yaşar Nezihe.

Bu kadın şair ve yazarların isimlerinin burada yer alması onların kendi dönemlerinde şairliği ya da yazarlığı rahatça yaptıkları anlamına gelmemelidir. Bunun için birçok zorluğa katlanmak durumunda kalmışlardır. Örneğin, Tanzimat dönemi kadın şairlerinden Güzide Sabri, 12 yaşındayken şiir yazmak istediği için, hocası Tahir Efendi'den “Şairliğe özeneceğine farzı sünneti öğren” şeklinde azar işitmiştir. Yazar evlendikten sonra kocası tarafından kısıtlanmış ve Güzide Sabri ancak o uyuduktan sonra yazmaya başlayabilmiştir. Cumhuriyet döneminde ise Şükûfe Nihal'e üniversite eğitimi alma hakkı tanınmıştır. Bu hakkını kullanmak isteyen Şükûfe Nihal'in başvurusu evli olduğu ve bunun derslerine engel olacağı düşüncesiyle kabul edilmemiştir. Eğitim hakkından vazgeçmeyen Şükûfe Nihal, ilk eşinden ayrılmış ve üniversite eğitimine başlamıştır (Kilimci, 2007: 20-22).

İlk Türk kadın romancısı, Fatma Aliye Hanım olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda eseri, yabancı dillere çevrilen ilk kadın yazarımızdır. Tarihçi ve devlet adamı Ahmed Cevdet Paşa'nın kızı olan Fatma Aliye Hanım'ın romanlarında devrin önemli meseleleri yer almaktadır. Muhadarât (1892) adlı romanında, kadın meselelerini ele almış, devrin çok kadınla evlenme âdetine bilinçli başkaldırmış, kadının şerefini koruyarak çalışma hayatına atılmasını müdafaa etmiştir. Udî (1899) adlı romanında, da kadının çalışma meselesini ele almıştır. Birinci romanda kadın bir evde kâhya olarak, ikinci romanda ise özel dersler veren bir öğretmen olarak görülmektedir. Hanımlara Mahsus Gazete'de pek çok yazılar yazan Fatma Aliye Hanım'ın kardeşi Emine Semiye de birkaç hikâye ile iki roman yazmıştır (Enginün, 1983: 189, 190).

Tağızade Karaca (2006: 22), “kadınların kendi ağzından duygularının anlatılması, hikâye ve romanda bir bakıma Halide Edip Adıvar ile başlamıştır” diyerek, Halide Edip'i diğer kadın yazarlardan farklı konumda gördüğünü vurgulamaktadır: Halide Edip kadın, eğitim, demokrasi, edebiyat ve tarih konularında “Halide Salih” adıyla Tanin başta olmak üzere, döneminin birçok dergi ve gazetesinde yazmıştır. Enginün, Halide Edip'in Tanzimat'tan beri özlemi çekilen kadın tipi olduğunu ve yazar olarak şöhretinin de bir kadın olmasına borçlu olmadığını belirtmektedir. Türk'ün Ateşle İmtihanı adlı eserinde, Mütareke

günlerinde, İzmir'in işgali sonrasında ve Anadolu'daki günlerinde bizzat şahit olduğu olayları, duygu ve düşüncelerini anlatmıştır. İzmir'in işgalinden (15 Mayıs 1919) sonra düzenlenen mitinglerde (Fatih, Üsküdar, Sultanahmet) konuşmalar yapmıştır. İstanbul'un işgalinden sonra Ankara'ya giderek Millî Mücadele'de aktif olarak yer almıştır. Sakarya Savaşı ve Büyük Taarruz'da onbaşı rütbesiyle cephede bulunan Halide Edip, Tedkik-i Mezalim Komisyonu raporlarının hazırlanmasında görev almıştır. "Ateşten Gömlek" (1922) adlı eserinde Anadolu'da köylerde, savaş alanındaki izlenimlerini aktarmıştır. Vurun Kahpeye (1926) adlı eserinde mesleğine ve ülkesine bağlı Aliye öğretmeni anlatmıştır. Değişen Türkiye'de farklı semtleri, mekânları ve insanları işlediği Sinekli Bakkal (The Clown and His Daughter) (1935) adlı eseri, 1942'de CHP Roman Yarışmasında birinciliği kazanmıştır. "Tatarcık" (1939) adlı eserinde birbirinden farklı yedi genç ve onların seçtikleri eşler, yeni Türkiye'yi inşa edecek insanlar olarak yer almıştır. "Sonsuz Panayır" (1946) adlı eserinde yazar gelecekle ilgili endişelerini dile getirmiştir. Âkile Hanım Sokağı adlı eserinde, ülke meselelerine sahip çıkan doktorluk, mühendislik gibi meslekleri icra edenler arasında yalnızca erkekler değil, aynı başarı oranına sahip genç kadınlar da bulunmaktadır. II. Meşrutiyet yıllarında yazdığı Seviye Talip (1910) ve Handan (1912) romanlarında canlandırdığı kültürlü kadınların, toplumdaki yerinin ne olacağı sorusunu sormuş ve cevabını onları mutsuzluğa/ölüme mahkûm ederek vermiştir. Bu romanlarında kadınlarla ilgili hayallerinde kötümserlik hâkimken, zamanla kadın-erkek mutlu ailelerin ve mutlu toplumun bireyleri olacaklardır (Enginün, 2007: 263-271). Enginün, Halide Edip'in romanlarında, yalnızca yüksek tabakanın kültürlü kadınlarının değil, halk tabakasının müsbet Türk değerlerine sahip kadınların da yer aldığını ve Halide Edip'in adeta yeni bir kadın tipi yarattığını ifade etmektedir (Enginün, 1983: 190, 191).

Halide Edip, kadın-erkek eğitiminde ayrımın gözetildiği günlerde, eğitimde cinsiyet farkının kaldırılmasını istemiştir:

Bize, İngilizlerin tabiriyle -yuvarlak bir tahsil lazım, zihnimizi kocakarı masallarından temizleyecek zaman geldi. Bizi rafa konup bakılacak, gözlerinizin hazzı için imal edilmiş biblolar yahut evinizde istirahat-ı maddiyenizi temin edecek hizmetkârlar sırasında koymayınız. Biz, âmâlinizi

kuvveden fiile getirecek düşünür, kavî, iradetli, mesul erkekler yetiştirmek için düşünür, kavî, iradetli, mesul kadınlar olmak isteriz (Enginün, 2007: 107).

Şükûfe Nihal Başar kadınların evlilikte söz sahibi olmalarını savunan, kadının toplumdaki yerini araştıran, Anadolu'nun perişan çocuklarını da romanlarında ilk işleyenlerdendir (Enginün, 2008: 306). Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra daha çok şairliği ile tanınan Şükûfe Nihal, öykülerini topladığı Tevekkülün Cezası ile (1928), Renksiz Ildırıp (1928), Yakut Kayalar (1931), Çöl Güneşi (1933), Yalnız Dönüyorum (1938), Domaniç Dağlarının Yolcusu (1946), Çölde Sabah Oluyor (1951) adlı eserleri yazmıştır (Tuncer, 2001: 31).

Halide Nusret Zorlutuna'nın ilk romanı Küller 1921'de yayımlanmıştır. Gürel (1988: 26), Halide Nusret'in, Doğu ve Batı kültürlerine vâkıf, bu kültürler karşısında "Türk-İslam Sentezi"nin meydana getirdiği millî kültürü hazmetmiş, yeniliklere açık bir yazar olduğunu belirtir. Halide Nusret'in diğer romanları; Sisli Geceler (1925), Gülün Babası Kim (1933), Beyaz Selvi (1945), Büyükanne (1971), Aydınlık Kapı (1974) ve Aşk ve Zafer (1978)'dir (Gürel: 175, 176).

Dönemin bir başka önemli ismi Samiha Ayverdi'dir. Aşk Bu İmiş (1938), Batmayan Gün (1939), Mesihpaşa İmamı ve İbrahim Paşa Konağı (1964) en tanınmış eserleridir. Tağızade Karaca (2006: 271), Samiha Ayverdi'nin, tasavvuf düşüncesinin ağır bastığı eserlerinde, materyalist görüşün karşısında iç dünya, geçmişin anlamı, kimlik bunalımı, geleceğin yeniden kurulması, varoluş, insan ve insana dair konular, gelenek ve özellikle de İstanbul hayatının ana temaları oluşturduğunu belirtir.

Bu dönemde eserler vermiş olan diğer önemli kişiler Safiye Erol, Müfide Ferit Tek, Nezihe Araz, Güzide Sabri Aygün'dür. Safiye Erol, Kadıköyü'nün Romanı (1938), Ülker Fırtınası (1944) ve Ciğerdelen (1946) adlı eserleriyle tanınır. Müfide Ferit Tek, Türk Yurdu'nda Süyyüm Bike takma adıyla hikâyeler yazmıştır. En önemli eserleri Aydemir (1918) ve Pervaneler (1924)'dir. Nezihe Araz, Dertli Dolap (1961)'ta Yunus Emre'yi, Mevlana'nın Romanı (1962) ve Aşk Peygamberi (1985)'nde Mevlânâ'yı anlatmıştır. Güzide Sabri Aygün'ün en önemli eserleri ise

Münevver (1901), Ölmüş Bir Kadının Evrakı Metrukesi (1905), Yaban Gülü (1920) ve Nedret (1922)'tir.

Huyugüzel, kadın yazarlar olgusunun, Cumhuriyet'in ilanından sonra kadına tanınan haklara paralel olarak gitgide genişleyen ve güçlenen bir olgu olduğunu belirtmekte ve Cumhuriyet dönemindeki kadın yazarlar hakkında şunları söylemektedir: "Halide Edip'ten sonra yetişen birçok kadın yazar, roman ve hikâyelerinde romantik bir aşk hikâyesinin etrafında da olsa kadının eğitimi, hakları ve toplumdaki konumu gibi temalara yer vermiş ve böylece Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında çok sık bir şekilde ele alınan kadın konusu, bu yazarların elinde yeni duyarlılıklar, yeni bakış açıları kazanmıştır." (Huyugüzel, 2002: 310).

Kadın yazarların da erkek meslektaşları gibi devirlerinin konu ve meselelerini işlediklerini, devrin edebiyat akımlarına kapıldıklarını belirten Enginün (1983: 192-196), kadın romancıları ortaya koydukları eserlere göre dört gruba ayırmaktadır:

I. Grup; Millî edebiyat akımı içinde yetişenler ve eserlerinde, millî değerlere, geleneklere önem verenler. Bunlar arasında Samiha Ayverdi, Safiye Erol, Nezihe Araz ve Emine Işınsoy (Okçu) zikredilebilir.

II. Grup; Cumhuriyet devrinde yazarların sosyal meselelere yer veren eserler yazdıkları, köylü ve fakir halkı konu alan toplumsal gerçekçilik yolunda eser verdikleri de görülür. Bunlar arasında Suat Derviş, Afet Muhteremoğlu, Soysal, Oya Baydar, Füruzan zikredilebilir.

III. Grup; kadın yazarlara gelince, sayıca çok fakat, edebiyat tarihlerine de pek girmeyen popüler kadın romancılarıdır. Sayıları ve eserlerinin sayısı pek çok olan bu romancıların da hakir görülmemesi lazımdır. Zira onlar asıl özlenen kadın tipini ve kadının çeşitli özlemlerini halk seviyesine indirmektedirler. Böylece sayıları çok kabarık olan okuyucularına daha kolay hitap imkânı bulmaktadırlar. Yaptıkları, aslında, edebiyat sosyolojisi bakımından herhalde üzerinde durulmaya değer. Ayrıca, okuma alışkanlığı verdikleri için kütüphaneciler, bu açıdan da kendilerine minnet duymaktadırlar. Bu popüler romancılar arasında en meşhurları Muazzez Tahsin Berkand, Mebrure Sami Koray, Nur Tahsin Salor, Mükerrrem Kamil Su, Fakihe Omdan, Kerime Nâdir Azrak, Cahit Uçuk, Peride Celâl, Nezihe Muhittin, Suzan Sözen, Pakize Başaran, Süheyla Özberkin, Perihan Parla, Meliha İlksel, Sevda Sezer (Gözen) ve diğerleridir.

IV. Grup; yazarlar ise, Batının modern akımlarını, mesela şuuraltı akımını benimseyerek o tarzda eser verenlerdir. Bu tarzın en dikkate değer örnekleri Nezihe Meriç tarafından yazılmıştır. Leyla Erbil ve Sevim Burak da bu grup arasında sayılabilir.

Atasü, ilk kadın yazarların, özgürlüğün ve kültürel hareketliliğin yoğun olduğu 1960'lı yıllarda olgunlaştığını, bu yıllardan başlayarak 1970'li yılların sonuna kadar olan süreç içerisinde kadın yazar dalgasının yükseldiğini belirtir. Sözü edilen dönem içerisinde kadınlar kendi kimlikleri ile uğraşmaya devam etmişler ve erkek egemen toplum yapısını eleştirmek yerine kendi öz eleştirilerini yapma yoluna gitmişlerdir (Atasü, 1998: 134).

Argunşah, Türk edebiyatında edebiyatın tüketicisi olarak düşünülen kadınların özellikle 1970'lerden sonra edebiyatta yerini aldığını belirtmektedir:

...Hiçbir zaman edebiyatımızdaki kadın yazar sayısı 1970 ve sonrasında olduğu kadar sayısal bir çokluğu göstermemiştir. Çünkü kadınlar bu tarihe kadar daha ziyade edebiyatın tüketicisi olarak düşünülmüş ve yazdıkları başlangıçtan itibaren bir 'iç dökme' gibi algılandığı için ciddiye alınmamıştır. Halbuki bu tarihten sonra herkesin kabul ettiği iyi örnekler üzerine edebiyat kadınlardan sorulmaya başlanmıştır. Bu açıkça bir sosyalleşme sürecinin, iyi eğitimin, edebiyatın sosyal hayat içerisindeki fonksiyonlarını iyi kavramanın ve ciddi bir iş olduğunu fark etmenin, hatta edebiyatta kadının yeri ile kadın yazar olgusu hakkında yapılmış tenkitlerden gerekli dersleri çıkarmanın bir sonucudur. (Argunşah, 2006: 39).

1.8. 1960-1980 Yılları Arasında Türk Edebiyatında Kadın Yazarlar

Andaç (2004: 18, 29), Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının gelişim çizgisinde kadın yazarlar olgusunun 1960'lı yıllarda gündeme geldiğini, 1970'ler sonrasında ise önemli bir birikimin varlığına tanık olduğunu ve bu olgunun, ülkenin ekonomik, toplumsal, kültürel yapısındaki gelişim/değişim dönemleriyle açıklanabileceğini ifade etmektedir. 1950'lerden sonra kadının toplumsal yaşamdaki konumunun farklılaştığını ve ilk kez "dünyaya kadınlık bilinciyle bakan" kadın yazarların kuşak içinden çıktığını, onların ilk ürünlerine bu dönemde rastladığımızı belirtmektedir. Ayrıca 1950'lerden 1990'lara ulaşan süreçte, kadının "yazar" kimliğiyle öne çıkışını, kimliğini korumak, kendini en iyi ifade edebildiği, yaşadığı toplumu/ortamı/ilişkileri yansıtmada bir "alan"/meslek olarak "yazı"yı/yazarlığı bile isteye seçtiğini, ülkemizdeki aydınlanma hareketi ve modernleşme düşüncesinin aldığı yol ile açıklanabileceğini vurgulamaktadır.

1960'lı yıllar, “kadın yazar olgusu”nun gündeme geldiği dönem olmuştur. “Kadın yazar” kimliği bu süreçte belirgin olarak adlandırılmıştır. Kimlik arayışıyla birlikte, yazınsal iktidar ve kadın yazarın varlığı gündeme gelmeye başlamıştır. Soysal ve Tomris Uyar, yeni bir duyarlık evreni yaratarak edebiyatta farklı bir tavır geliştirmişlerdir. Çağına, çağının toplumsal olaylarına tanıklık eden bir yazar kimliğiyle karşımıza çıkan, muhalif kimliği ve düşüncelerini ifade etmesi sakıncalı görülerek 12 Mart'ta tutuklanan Soysal, “gerçeği yazmak”ın peşinde olmuştur. Andaç'ın, kuşağı içinde kendisiyle, toplumla, yazdıklarıyla en çok yüzleşen yazar olarak nitelediği Tomris Uyar ise toplumdaki derin çatışmaları, muhalif kimliğini yansıtarak dile getirmiştir. Füzûzan toplumun alt katmanlarındaki kadınları, çocukları öykülerinde konu edinmiş, kadınlık bilincini irdeleyerek insanlık durumlarını çarpıcı biçimde sergilemiştir. Ağaoğlu, kadının toplumsal değişim süreçleri içindeki konumunu amaçlayarak kadınlık bilincini insanlık sorunsalı açısından irdelemiştir. Onun şu sözleri hayata bakışını açıklamaktadır: “Kadın cinsindenim, ama kendimi hep insan soyunun herhangi bir ailesinde, herhangi bir üyesi olarak hissettim: Kadınlığımı ne bir kayıp, ne de bir kazanç olarak gördüm.” (Andaç, 2004: 21, 22).

1970'li yıllarda, kadının toplumsal yaşamdaki konumunun etkin bir düzeye ulaştığı gözlenir. Bu yıllar bir geçiş dönemidir ve yaşanan çatışmalar ortasında kadının varoluşu, kimliği de birçok söylemle birlikte ön plana çıkmıştır. Kırdan kente göçün yoğunlaştığı bu dönemde, kadının kırdaki ve kentteki konumunu da farklılaştırmıştır. Kadın-erkek ilişkisi, kadının konumu/kimliği de sorgulanmaya başlamıştır. Özakın, Nazlı Eray, Ayşe Kilimci, Kür, Tezer Özlü, Kutlu, İnci Aral dönemin kadın yazar kimliğini farklı boyutlarda yansıtan yazarlardır. Özakın kadın sorununu, kadının kimlik arayışını eserlerinde muhalif kimliğiyle sorgulamaktadır. Ayşe Kilimci ezilen, sürüklenen kadın ve çocuklar nedeniyle hayata karşı tavır almıştır ve bunu eserlerine yansıtmıştır. Nazlı Eray toplumdaki insanî durumları, düşsel gerçeklik boyutları katarak eserlerine yansıtmıştır. Pınar Kür, bireyin toplumsal çalkantılar ortamındaki savruluşunu, düzenle çatışmasını, kadın-erkek ilişkilerindeki çatılmanın boyutlarını yepyeni bir duyarlılıkla işlemiştir. “Bitmeyen Aşk” adlı romanı “muzur” bulunarak yargılanmıştır. Yazdıkları ve yaşadıkları ile aykırı bir yazar olan Tezer Özlü yaşadıklarını yazmıştır. Kutlu yazılarında, kadının

toplumsal konumu, yaşadıkları, sorunları ve kimlik arayışına sürekli olarak yer vermiştir. İnci Aral, yazılarında kadının konumunu yansıtmış ve kadın-erkek ilişkileriyle biçimlenen dünyanın değişken yanlarını sergilemiştir. Erendiz Atasü, kadın olma durumunu anlatmıştır. Latife Tekin, “Sevgili Arsız Ölüm”de varoşu ve ötekileri anlatarak şaşırtıcı bir çıkış yapmıştır. Oya Baydar, yapıtın sunduklarıyla yansıyan yazarlık kimliği ve birçok badireden geçmiş bilim insanı/aydın kimliğiyle okura iki katmanlı bir seyir sunmuştur (Andaç, 2004: 22-27).

1960-1980 yılları arası, 27 Mayıs 1960 İhtilâli ile 12 Eylül 1980 harekâtını kapsayan devredir. 1960’lı yıllarda Türkiye’de siyasal olaylar ve terör yoğunlaşma göstermiş, sosyalist faaliyetler hızlanmış, işçi grevleri artmış ve yaygınlık kazanmıştır. Ülkenin içinde bulunduğu bu karışık durum hikâye ve romana da yansımıştır. Bu dönemde kadın yazarların yazdığı romanların bazılarının konuları şöyledir: Afet Ilgaz (Bedriye, Başörtülüler, Toprak, Halk Hikâyeleri, Çeribaşı Abdullah’la İdamlık İsmail), Füruzan Selçuk (Parasız Yatılı, Kuşatma, Benim Sinemalarım), Çokum (Makina, Zor), Tomris Uyar (İpek ve Bakır, Ödeşmeler, Dizboyu Papatyalar) romanlarında geçim sıkıntısı ve gecekondu yaşantısı konusunda yazmışlardır. Füruzan Selçuk (47’liler), Soysal (Şafak), Işinsu (Sancı) romanlarında öğrenci hareketleri üzerine yazmışlardır. Nezihe Meriç (Korsan Çıkmazı), Mükerrrem Kâmil Su (Aynadaki Kız, Ayrı Dünyalar), Berkand (Bir Bahar Akşamı, Bulutlar Dağılınca, Uzayan Yollar, Işık Yağmuru, İki Kâlp Arasında, Bir Gün Sabah Olacak mı?), Azrak (Bir Aşkın Tarihi, Saadet Tacı, Suya Düşen Hayaller, Kar Gecesi, Güller ve Dikenler, Bir Çatı Altında) romanlarında psikolojik konulara farklı boyut getirmişlerdir. Işinsu (Ak Topraklar), Çokum (Bizim Diyar) romanlarında tarihe yönelmişlerdir. Işinsu (Azap Toprakları, Çiçekler Büyür) romanlarında dış Türklerin yaşantı ve sorunlarını anlatmıştır. Nezihe Meriç, Leylâ Erbil, Bilge Karasu gibi yazarlar köy edebiyatı gerçekliğine tepki olarak yeni bir hikâye anlayışıyla köy edebiyatını basmakalıp ve dar çerçeveden çıkarmaya çalışmışlardır (Tuncer, 2001: 15, 16).

Türk kadınının aydın ve çağdaş olmak için verdiği mücadele, kendini gerçekleştirme sorunu, ekonomik bağımsızlığı, kadın-erkek ilişkileri, kadının aile ve

toplum içindeki yeri ve durumu, kadının cinsel yönden uğradığı baskılar gibi kadın konusunun çeşitli yönleri ve boyutlarıyla romana yansıtılmasında şu kadın yazarlarımızın payı büyük olmuştur: Pınar Kür, Nezihe Meriç, Adalet Ağaoğlu, Sevgi Soysal, Mübeccel İzmirli, Güner Ener, Nursen Kara, Aysel Özakın (Okur, 2002: 74).

1960'lı yıllarda kadın yazar olmanın zor olmasıyla ilgili Peride Celâl'in daha önce söylemiş olduğu "Çile dediğim şey, yazı yazmak değil, o gazetelere girip çıkmaktı. Benim o çevreden çilem kadın yazar olmaktı. O yokuşu bu yüzden çok istemeyerek çıkardım." sözünün üzerine Feridun Andaç kadın yazarın o günkü konumu ve yazın ortamının bakışı sorduğunda Peride Celâl şu cevabı vermiştir:

"O gün kadın yazar olmak şöyle bir şeydi: Yazı işleri müdürünün odasına girersiniz. Dost olursunuz.... Kadın olduğunuz için gözler tümüyle sizdedir. Projektör gibi üzerinize yapışır her bir göz. Diğer masalardaki insanlar bırakmazlar. Onun için ben, hikâyemi bırakıp bir an önce kaçmaktan başka bir şey düşünmezdim.... Yazınızın yerine sizinle ilgilenmeye başlamaları beni müthiş deli ederdi. Yüzlerine bakmazdım." (Andaç, 2004: 42).

1.9. Problem Durumu

Türk edebiyatında kadın yazarlar, bir iki örnek dışında, ancak 20.yüzyılın başlarında eserler vermeye başlarlar. 1950'li yıllarda adlarından söz ettirmeye başlayan kadın yazarların, 1970'ten itibaren erkek yazarlar ile aralarında hem nicelik hem de nitelik bakımından pek fark kalmadığı görülür.

1960-1980 dönemi dünyada ve Türkiye'de önemli olayların yaşandığı, çalkantılı bir zaman dilimidir. Bu dönem, dünyada kadın hareketlerinin dönüm noktasıdır. Türkiye'de ise özellikle 1970'ten sonra kadın hareketlerinde artış görülmektedir. Türk edebiyatında, daha önceki dönemlerde eser vermiş olan kadın yazarların birikimi, sözü edilen dönemdeki kadın yazarların başarılı eserler meydana getirmesine katkı sağlamıştır. Bu dönemde kadın yazarlar bireysel ve toplumsal sorunların yanı sıra, Türk toplumunda gözlemledikleri değişimleri, kendi bakış açılarından eserlerine yansıtmışlardır.

Yapılan araştırmalar sonucunda, tez konusuyla doğrudan ilgili olduğu belirlenen tez sayısının oldukça az olduğu görölür. 1960-1980 arası dönemi ele alan tezlerde konu sınırlaması yapılırken, kadın yazarları ele alan tezlerde ise genellikle tek yazarın romanları araştırma konusunu oluşturduğu görölür. Kadın yazarlarla ilgili en kapsamlı çalışma, Evren Karataş'ın “Türk Kadın Yazarın Romanlarında (1980-2000) İşledikleri Konular ve Eğitim Kavramına Yaklaşımları” adlı doktora tezidir.

Bu çalışmada, 1960-1980 yılları arasında Türk kadın yazarların romanlarında işledikleri konular ve eğitim kavramına yaklaşımları belirlenmeye çalışılacaktır. Çalışmada, alfabetik olarak soyadı sırasına göre Halide Edip Adivar, Adalet Ağaoğlu, Münevver Ayaşlı, Kerime Nâdir Azrak, Oya Baydar, Muazzez Tahsin Berkand, Sevinç Çokum, Suat Derviş, Afet Ilgaz (Muhteremoğlu), Emine Işınsu, Ayla Kutlu, Pınar Kür, Aysel Özakin, Sevdâ Sezer, Sevgi Soysal, Suzan Sözen, Mükerrrem Kâmil Su, Cahit Uçuk, Peride Celâl Yönsel, Halide Nusret Zorlutuna'ya ait seksen bir roman incelenecektir.

1.10. Amaç ve Önem

1960-1980 yılları arası, Türkiye’de toplumsal, kültürel ve ekonomik alanda pek çok değişimin yaşandığı bir dönemdir. Kadın-erkek farkı gözetmeksizin her birey, bu değişimden etkilenmiştir. İhtilal dönemlerinin (27 Mayıs ve 12 Mart) yarattığı kaos ortamına, Türk kadın yazarların romanlarında da sıkça yer verilmiştir. Bu dönemde Türk toplumunda yaşanan bunalımların, bu dönemde yazılan romanlara dayanılarak değerlendirilmesi, siyasî tarih ve edebiyat sosyolojisi açısından önemli olacaktır.

Bu tez çalışması, 1960-1980 yılları arasındaki Türk kadın yazarların romanlarını kapsayacağından, o dönem edebiyatı hakkında bilgiler sunacaktır. Böylece yazarların yoğun olarak ele aldıkları temalar ile bunları ele alış tarzlarını içerecektir.

Bu çalışmada, 1960-1980 yılları arasında Türk kadın yazarlar tarafından yazılmış romanlarda, “kadın”ın nasıl ele alındığı sorusuna yanıt aranacaktır. Böylece sözü edilen dönemde, Türk toplumunda kadının konumu belirlenmeye çalışılacaktır.

Bu tez çalışması, kadın yazarların değindikleri eğitim sorunlarını da kapsadığından, 1960-1980 yılları arasında Türk toplumunda “eğitim” kavramına yaklaşımlarını da içerecektir.

Sonuç olarak, bu tez çalışmasında, yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı, edebiyat sosyolojisi alanına katkıda bulunabilmek hedeflenmektedir.

1.11. Problem Cümlesi

Türk kadın yazarların romanlarında (1960-1980) işledikleri konular nelerdir?

Türk kadın yazarların romanlarında (1960-1980) eğitim sorununa yaklaşımları nasıldır?

1.12. Alt Problemler

1. Türk kadın yazarlar, romanlarında (1960-1980) “aile” kavramını nasıl ele almışlardır?
2. Türk kadın yazarlar, romanlarında (1960-1980) “aşk” kavramını nasıl ele almışlardır?
3. Türk kadın yazarlar, romanlarında (1960-1980) “Atatürk ve Cumhuriyet” kavramını nasıl ele almışlardır?
4. Türk kadın yazarlar, romanlarında (1960-1980) “aydın” kavramını nasıl ele almışlardır?
5. Türk kadın yazarlar, romanlarında (1960-1980) “birey ve toplum” kavramını nasıl ele almışlardır?
6. Türk kadın yazarlar, romanlarında (1960-1980) “boşanma” kavramını nasıl ele almışlardır?
7. Türk kadın yazarlar, romanlarında (1960-1980) “cinsellik” kavramını nasıl ele almışlardır?
8. Türk kadın yazarlar, romanlarında (1960-1980) “devlet” kavramını nasıl ele almışlardır?
9. Türk kadın yazarlar, romanlarında (1960-1980) “dış Türkler ve Türk dünyası” kavramını nasıl ele almışlardır?

10. Türk kadın yazarlar, romanlarında (1960-1980) “din” kavramını nasıl ele almışlardır?
11. Türk kadın yazarlar, romanlarında (1960-1980) “batılılaşma” kavramını nasıl ele almışlardır?
12. Türk kadın yazarlar, romanlarında (1960-1980) “eğitim” kavramını nasıl ele almışlardır?
13. Türk kadın yazarlar, romanlarında (1960-1980) “erkekler” kavramını nasıl ele almışlardır?
14. Türk kadın yazarlar, romanlarında (1960-1980) “evlilik” kavramını nasıl ele almışlardır?
15. Türk kadın yazarlar, romanlarında (1960-1980) “kadın” kavramını nasıl ele almışlardır?
16. Türk kadın yazarlar, romanlarında (1960-1980) “ölüm ve yaşam” kavramını nasıl ele almışlardır?
17. Türk kadın yazarlar, romanlarında (1960-1980) “sanat” kavramını nasıl ele almışlardır?
18. Türk kadın yazarlar, romanlarında (1960-1980) “siyasî olaylar” kavramını nasıl ele almışlardır?
19. Türk kadın yazarlar, romanlarında (1960-1980) “kentleşme” kavramını nasıl ele almışlardır?
20. Türk kadın yazarlar, romanlarında (1960-1980) “şiddet” kavramını nasıl ele almışlardır?
21. Türk kadın yazarlar, romanlarında (1960-1980) “toplumsal yapı” kavramını nasıl ele almışlardır?

1.13. Sayıtlılar

Araştırma örneklemini 1960-1980 döneminde iki roman ve üzerinde eser vermiş olan kadın yazarların romanları oluşturmaktadır. Yapılan tarama çalışmaları sonucunda tez örnekleminin 81 romandan oluştuğu belirlenmiş ve bu romanların tümüne ulaşıldığı varsayılmıştır. 1960-1980 yıllarını kapsayan dönemde kadın yazarların romanlarında pek çok temayı ele aldıkları ve işledikleri tüm konuların belirlendiği varsayılmaktadır.

1.14. Sınırlılıklar

Araştırma örneklemini üç açıdan sınırlandırılmıştır. İlk olarak, tarihsel bir sınırlandırma yapılmıştır. Araştırma 1960-1980 yılları arasındaki yirmi yıllık bir süreç içerisinde yayımlanan Türk kadın yazarların romanlarını ele almaktadır. İkinci

olarak, bu dönemde roman türünde eser yazmış kadın yazarlardan iki ve üzerinde romana sahip olanlar çalışma kapsamı içine alınmıştır. Bu yazarlar, alfabetik olarak soyadı sırasına göre Halide Edip Adivar, Adalet Ağaoğlu, Münevver Ayaşlı, Kerime Nâdir Azrak, Oya Baydar, Muazzez Tahsin Berkand, Sevinç Çokum, Suat Derviş, Afet Ilgaz (Muhteremoğlu), Emine Işinsu, Ayla Kutlu, Pınar Kür, Aysel Özakın, Sevdâ Sezer, Sevgi Soysal, Suzan Sözen, Mükerrerem Kâmil Su, Cahit Uçuk, Peride Celâl Yönsel, Halide Nusret Zorlutuna'dır. Üçüncü olarak, belirtilen zaman diliminde ve belirtilen kadın yazarlarımızın sadece roman türündeki eserleri araştırmaya dâhil edilmiştir.

Araştırma, yapılan literatür taraması sonucunda belirlenen 20 Türk kadın yazarın 81 romanıyla sınırlandırılmıştır.

1.15. Kısaltmalar

<i>ABD</i>	Amerika Birleşik Devletleri
<i>ANAP</i>	Anavatan Partisi
<i>AP</i>	Adalet Partisi
<i>BM</i>	Birleşmiş Milletler
<i>CEDAW</i>	Committee on the Elimination of Discrimination against Women (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi)
<i>CGP</i>	Cumhuriyetçi Güven Partisi
<i>CHP</i>	Cumhuriyet Halk Partisi
<i>CKMP</i>	Cumhuriyet Köylü Millet Partisi
<i>CMP</i>	Cumhuriyetçi Millet Partisi
<i>DDKO</i>	Devrimci Doğu Kültür Ocakları
<i>DEV-GENÇ</i>	Türkiye Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu ()
<i>DİSK</i>	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
<i>DP</i>	Demokrat Parti
<i>DPT</i>	Devlet Planlama Teşkilatı
<i>DYP</i>	Doğru Yol Partisi
<i>EMİNSU</i>	Emekli İnkılâp Subayları
<i>EOKA</i>	Ethniki Organosis Kypriou Agoniston

<i>FKF</i>	Fikir Kulüpleri Federasyonu
<i>HP</i>	Halkçı Parti
<i>HP</i>	Hürriyet Partisi
<i>İTÜ</i>	İstanbul Teknik Üniversitesi
<i>KA-DER</i>	Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği
<i>MBK</i>	Millî Birlik Komitesi
<i>MC</i>	Milliyetçi Cephe
<i>MDP</i>	Milliyetçi Demokrasi Partisi
<i>MGK</i>	Milli Güvenlik Kurulu
<i>MHP</i>	Milliyetçi Hareket Partisi
<i>MNP</i>	Millî Nizam Partisi
<i>MSP</i>	Milli Selamet Partisi
<i>MTTB</i>	Millî Türk Talebe Birliği
<i>NATO</i>	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
<i>ODTÜ</i>	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
<i>OYAK</i>	Ordu Yardımlaşma Kurumu
<i>SSCB</i>	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
<i>T.C.</i>	Türkiye Cumhuriyeti
<i>TBMM</i>	Türkiye Büyük Millet Meclisi
<i>THKO</i>	Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
<i>THKP-C</i>	Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
<i>TİB</i>	Tüm İktisatçılar Birliği
<i>TİİKP</i>	Türkiye İhtilalci İşçi-Köylü Partisi
<i>TİP</i>	Türkiye İşçi Partisi
<i>TKP-ML</i>	Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist
<i>TÖS</i>	Türkiye Öğretmenler Sendikası
<i>TRT</i>	Türkiye Radyo Televizyon
<i>TSK</i>	Türk Silahlı Kuvvetleri
<i>Türk-İş</i>	Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
<i>TÜSİAD</i>	Türk Sanayicileri ve İşadamları Birliği
<i>YAZKO</i>	Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi

BÖLÜM II

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

1960-1980 dönemimin siyasal ve sosyal koşullarının araştırılması sırasında başvurulmuş kaynakların başında genel yayın yönetmenliğini Sina Akşin'in yaptığı “Türkiye Tarihi 4. Cilt: Çağdaş Türkiye 1908-1980” adlı kitabın Hikmet Özdemir tarafından yazılan “Siyasal Tarih (1960-1980)” ve Korkut Boratav tarafından yazılan “İktisat Tarihi (1908-1980)” adlı bölümlerinden yararlanılmıştır. Yine genel yayın yönetmenliğini Sina Akşin'in yaptığı “Türkiye Tarihi 5. Cilt: Bugünkü Türkiye 1980-2003” adlı kitabın Bülent Tanör tarafından yazılan “Siyasal Tarih (1980-1995)” adlı bölümünden yararlanılmıştır. Bu eserler 1960-1980 döneminin siyasî, sosyal, iktisadî tarihini içermesi bakımından önem taşımaktadır.

Feroz Ahmad, “Modern Türkiye'nin Oluşumu” adlı kitabında, 1908'den 1991'e kadar geçen tarihî süreci siyasal yaşam açısından değerlendirmiştir. Eserin özellikle “Askerî Müdahale, Kurumsal Yeniden Yapılanma ve İdeolojik Siyasetler (1960-1971)” ve “Askerî Müdahale, Sosyal Demokrasi ve Siyasal Terör (1971-1978)” başlıklı bölümlerinden yararlanılmıştır. Feroz Ahmad'ın “Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)” adlı kitabının ise “Askerî Yönetim: Mayıs 1960-Eylül 1961”, “Vesayet Demokrasisinin Başarısızlığı, 1961-1971”, Koalisyon Hükûmetleri, 1961-1965”, Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi, 1961-1965”, Askerî Müdahaleden Genel Seçimlere, Mart 1971-Ekim 1973” başlıklı bölümlerinden yararlanılmıştır. Ayrıca Emre Kongar'ın “21. Yüzyılda Türkiye” adlı kitabından da yararlanılmıştır.

Tez çalışmasında, üzerinde durulan bir diğer konu, dünyadaki ve Türkiye’deki kadın hareketleridir. Dünyadaki kadın hareketleri konusunda Şirin Tekeli’nin Türkçeye çevirdiği André Michel’in “Feminizm” adlı kitabı başlangıçtan itibaren kadının durumunu, 19. ve 20. yüzyıllarda dünyadaki feminist hareketleri incelemesi bakımından önemlidir.

Türkiye’deki kadın hareketleri konusunda yazılmış en geniş çalışma, editörlüğünü Ayşe Berkay Hacimirzaoglu’nun yaptığı, “75 Yılda Kadınlar ve Erkekler” adlı derleme çalışmasıdır. Bu ortak çalışmada, alanlarında uzman olan yazarlar bir araya getirilmiş ve “Cumhuriyet İdeolojisi ve Kadın Kimliğinin Oluşumu”, “Türkiye’de Kadın Olmak”, “Çalışma Hayatında ve Siyasette Kadın” ve “Kadın Hareketi” başlıklarını taşıyan dört bölümde Türkiye’de kadın kavramı ve kadın sorunu incelenmiştir. Bu alanda yazılmış oldukça kapsamlı olan eser başvuru kaynağı niteliğindedir.

Türkiye’deki kadın hareketleri konusunda Şefika Kurnaz’ın “Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını” ve “II. Meşrutiyet Döneminde Kadını” adlı kitapları, bu dönemlerde kadının konumunu belirlemesi bakımından önem taşımaktadır. “Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını” adlı kitabında, “Tanzimat’tan II. Meşrutiyet’e Kadar Olan Dönem (1839-1908)”, “II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1918)” ve “Millî Mücadele Dönemi (1919-1923)” başlıkları altında kadının eğitimi, kadınlarla ilgili hukukî düzenlemeler, fikrî ve edebî eserlerde kadınla ilgili düşünceler, kadın faaliyetleri, kadın cemiyetleri gibi konular irdelenmiştir. “II. Meşrutiyet Döneminde Kadını” adlı kitabında ise “Devrin Siyasal Yapısı ve Kadın Meselesi Etrafında Tartışmalar”, “Siyasal İktidarın Kadınlara Yönelik Uygulamaları ve Kadın Etkinlikleri” bölümlerinde Osmanlı İmparatorluğu’nun son yıllarında çıkarılmış kadın dergileri ve bu dönemde kurulmuş kadın dernekleri konusunda geniş bilgiler verilmiştir.

Türkiye’de kadın hareketleri ve bunun edebiyata yansımaları üzerine birçok makale yazan Ramazan Gülendam’ın “Türk Romanında, Kadın Kimliği” adlı kitabında 1946-1960 yılları arasında Türk edebiyatındaki kadın algısını döneme ait

96 romandan örnekler vererek açıklamaya çalışmıştır. Gülendamlar, eserin giriş bölümünde 1946'ya kadar Türk romanında, kadının konumunu ele almıştır. Bundan sonraki bölümde ise 1946-1960 yılları arasında seçtiği romanlardan hareketle konuyu “Aile ve Evlilik Yaşantısında Kadın”, “Sosyal ve Siyasî Hayatta Kadın”, “Çalışma Hayatında Kadın” ve “Eğitim Hayatında Kadın” başlıkları altında incelemiştir. Eser ele alınan yıllar arasında Türk toplumunda kadının nasıl algılandığını ortaya koymaktadır.

Bahriye Çeri, “Türk Romanında Kadın: 1923-38 Dönemi” adlı kitabının Giriş bölümünde “Tanzimat Dönemi” “II. Meşrutiyet Dönemi”, “Kurtuluş Savaşı Yıllarında”, “Atatürk ve Türk Kadını” başlıkları altında kadın hareketinin Türkiye'deki gelişimini incelemiştir. Daha sonra “Vurun Kahpeye, Kalp Ağrısı, Zeyno'nun Oğlu, Sinekli Bakkal, Yolpalas Cinayeti, Sodom ve Gomore, Yaprak Dökümü, Fatih Harbiye, Ankara, Kuyucaklı Yusuf, Ayaşlı ve Kiracıları ve Üç İstanbul romanlarındaki kadın kahramanları tanıtmaya çalışmıştır.

Nesrin Tağızade Karaca'nın “Edebiyatımızın Kadın Kalemleri” adlı kitabı kadın yazarları tanıtan, çağdaş Türk edebiyatında yaşayan ve vefat etmiş kadın yazarların büyük bir kısmına yer veren hacimli bir çalışmadır. Eserde kadın yazarların biyografilerine yer verilmemiş ancak çeşitli eleştirmenlerin, yazarların ve ele alınan kadın yazarların tanıdıklarının görüşlerinden yararlanılarak yazarlar tanıtılmaya çalışılmıştır. EK'ler bölümünde “kadın”, “kadın tarihi”, “kadın yazar”, “Türk edebiyatında kadın ve kadın yazarlar”, “yakın tarihte Türk kadınının sosyal konumu ve kronolojisi”, “kadın duyarlılığı”, “feminist yaklaşım” gibi konu ve temalara yönelik okuma metinleri seçkisi oluşturulmuştur. Bu bakımından eser kadın yazarlar konusunda başvuru kaynağı niteliğindedir.

Feridun Andaç, “Edebiyatımızın Kadınları” adlı kitabında yirmi Türk kadın yazarla (Peride Celâl, Nezihe Meriç, Fûruzan, Oya Baydar, Tomris Uyar, Fûsun Akatlı, İnci Aral, Duygu Asena, Erendiz Atasü, Emel Ebcioglu, Işıl Özgentürk, Evin İlyasoğlu, Ayşe Kilimci, Gülderen Bilgili, Solmaz Kamuran, Buket Uzuner, Latife Tekin, Ayfer Tunç, Bejan Matur, Elif Şafak) yaptığı söyleşileri bir araya getirmiştir.

“Modern Kadın Yazarın Toplumsal ve Sanatsal Konumu” başlıklı bölümde, kadın yazarların edebiyatımıza katkılarını belirtmiştir. Eserin sonunda, kadın yazarların yaşam öyküleri ve eserlerinin künyelerine yer vermiştir. Eserde doğrudan kadın yazarların dilinden kadın yazar olmanın ne anlama geldiği ortaya konulmaktadır. Eser, kadın yazarların edebiyat konusundaki görüşlerini içermesi bakımından önemlidir.

Sibel Irzık ve Jale Parla’nın derlediği “Kadınlar Dile Düşünce- Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet” adlı kitapta kadın eleştirisi, kadın olarak okumak, genel kadın yazarlığı gibi konularda yazılmış yazılardan oluşmaktadır. Çalışmada hem Latife Tekin, Halide Edip Adıvar gibi kadın yazarların hem de Yusuf Atılgan gibi erkek yazarların romanlarından hareketle kadının edebî dile yansıması ele alınmıştır. Eser Batı Edebiyatından Örnekler” başlığı altında Jane Austen ve “Papazın Evinde Cinayet” örneklerine yer vermiştir. Eser, kadının hem “yazar olarak” hem de “okur olarak” ele alması ve erkek yazarların kadın algısını da ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır.

Fusun Tayanç ve Tunç Tayanç’ın hazırladıkları “Dünyada ve Türkiye’de Tarih Boyunca Kadın” adlı kitapta toplumların evrimleşme süreçlerinde kadının yeri ve 20. Yüzyıl Türkiye’inde (üretim sürecinde, üst yapı kurumları karşısında, eğitim, siyaset, hukuk, sanat) kadının konumu hakkında bilgi verilmiştir.

Emel Doğramacı’nın “Türkiye’de Kadının Dünyası ve Bugünü” ve “Atatürk’ten Günümüze Sosyal Değişimde Türk Kadını” adlı kitaplarında tarih içinde Türkiye’de kadının toplumdaki yeri (yasalar, eğitim, ekonomi vb.) hakkında bilgi verilmiştir.

Şirin Tekeli’nin yayına hazırladığı “1980’ler Türkiye’inde Kadın Bakış Açısından Kadınlar” adlı kitapta, Kassel Üniversitesi Disiplinlerarası Kadın Araştırmaları Çalışma Grubu tarafından düzenlenen 1980’ler Türkiye’inde ve göç olgusunda kadın konulu sempozyumda sunulan Türkçe bildiriler bir araya getirilmiştir. “Eski Toplumun Çekiciliği”, “Maddî Hayatın Dayattıkları”,

“Modernleştirici Kurumların Sınırları”, “Direnmenin Biçimleri: Özel Yaşam”, “Direnmenin Biçimleri: Kamu Yaşamı”, “Direnmenin Pratik Biçimleri” ve “Sonuç” başlıkları altında bildiri metinleri sunulmuştur.

Nermin Abadan Unat’ın derlediği “Türk Toplumunda Kadın” adlı kitap amacı 1970’lerin sonuna doğru Türk kadınlarının sorunlarını, elde ettikleri ile amaçladıklarını kapsamlı bir şekilde incelemek olarak belirlenmiştir. Bunlar “Nüfus, Sağlık, Beslenme”, “İş Gücüne Katılma, Eğitim, Planlama”, “Cinsiyet Rollerinde Değişim ve Devamlılık” ve “Siyasal Davranış” başlıkları altında incelenmiştir.

Ayşegül Yaraman’ın “Resmi Tarihten Kadın Tarihine” adlı çalışması Türk kadın tarihi üzerine hazırlanmıştır. Eser “Kadın Hareketinin Düşünsel Temellerinin Atılması Süreci”, “Kadın Hareketinin Sosyo-Ekonomik Yaşamla Bütünleşmesi Süreci” ve “Sonuç” bölümlerinden oluşmaktadır. Eserde Tanzimat’tan itibaren yasal değişiklikler, eğitim alanındaki değişiklikler, kadın sorunsalı, kadınların çalışma yaşamına girişi, millî mücadeleye katılımı konuları ele alınmıştır.

Bu konuda Nilüfer Göle’nin Osmanlı İmparatorluğu döneminden başlayarak kadının kamusal alana çıkmasından sonra meydana gelen gelişmeleri inceleyen “Modern Mahrem” adlı kitabı, “Doğu-Batı Karşıtlığı”, “Batılılaşma’nın Mihenk Taşı: Kadın”, “Medeniyet Projesi: Kemalizm”, “İslamcılışma’nın Simgesi: Örtünme” ve “Sonuç” başlıklı bölümlerden oluşmaktadır.

İnci Enginün’ün “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı” adlı kitabının 1923-1945 dönemini tanıtan bölümünde, Halide Edip Adıvar, Güzide Sabri, Müfide Ferit Tek, Şükufe Nihal Başar, Zorlutuna, İsmet Kür, Berkand, Derviş, Mükerrerrem Kamil Su, Azrak, Samiha Ayverdi, Safiye Erol, Nezihe Araz ve son olarak da Yönsel tanıtılmıştır. Eser ilk kadın yazarlarımız hakkında bilgiler içermesi açısından önemlidir.

Feminist eleştiri kuramı konusunda Berna Moran’ın “Edebiyat Kuramları ve Eleştiri” adlı kitabının “Okur Merkezli Kuramlar” bölümünde yer alan “Feminist

Eleştiri Kuramı” başlığı altında feminist eleştiriye “yazar olarak kadına yönelik” ve “yazar olarak kadın yönelik” olarak ele alınmıştır. Bunun Türk edebiyatından ve dünya edebiyatından örneklerle açıklanmaya çalışılması ve kadın söylemine yer vermesi açısından önemlidir.

Tez örneklemini oluşturan Türk kadın yazarların 1960-1980 yılları arasında yayımladıkları romanların belirlenmesi sırasında, çeşitli bibliyografik çalışmalardan yararlanılmıştır. Bunlardan ilki Hece Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı’da yer alan Ertuğrul Aydın’ın hazırladığı “1872-2002 Yılları Arasında Yazılan Türk Romanları Bibliyografyası” adlı bölümde yazarlar alfabetik olarak sıralanmış ve her yazarın roman türündeki eserlerinin zaman dizinsel olarak sunulmuştur.

“19. ve 20. yüzyılda Türkiye Türkçesiyle telif eser vermiş tüm yazar ve şairler” genel ölçütünden hareketle hazırlanmış Yapı Kredi Yayınları’nın yayımladığı 2 ciltlik “Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi”nde 2000’den fazla yazar ve şaire yer verilmiştir. Bu yazar ve şairlerin hayatları ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

Bu konudaki bir diğer çalışma ise Olcay ÖnerToy’un “Türk Roman ve Öyküsü” adlı çalışmasıdır. “Cumhuriyet Dönemi Romanları Zaman Dizini” başlıklı bölümde 1923’ten 1983’e kadar geçen sürede yazılmış romanların zaman dizinsel sıralaması verilmiştir.

Şükran Kurdakul’un “Şairler ve Yazarlar Sözlüğü” adlı kitabında yazarlar ve şairler soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır. Bu yazar ve şairlerin hayatları ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

İnci Enginün’ün “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı” adlı kitabının hikâye ve romana ayırdığı üçüncü bölümünde “Kadın Yazarlar” başlığı altında Türk kadın yazarların bazı eserlerinden söz edilmiştir.

Bu konuda Behçet Necatigil'in "Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü" ve "Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü" adlı çalışmalardan da yararlanılmıştır.

Tez çalışması süresince, konuyla ilgili olarak hazırlanan tezler de incelenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda, tez konusuyla doğrudan ilgili olduğu belirlenen tez sayısının oldukça az olduğu görülür. 1960-1980 arası dönemi ele alan tezlerde konu sınırlaması yapılırken, kadın yazarları ele alan tezlerde ise genellikle tek yazarın romanları araştırma konusunu oluşturmuştur.

Bu çalışma, daha önce yapılan tezlerden Evren Karataş'ın "Türk Kadın Yazarın Romanlarında (1980-2000) İşledikleri Konular ve Eğitim Kavramına Yaklaşımları" adlı doktora tezi ile paralel yapıdadır ancak ele alınan dönem, yazarlar ve romanlar bakımından farklılık arz etmektedir.

Tez çalışması sırasında çeşitli yazarların kaleme aldığı birçok makaleden de yararlanılmış ancak tezin hacmi de göz önünde bulundurularak bu makalelere "İlgili Yayınlar ve Araştırmalar" bölümünde yer verilmemiş, yalnızca "Kaynakça" bölümünde belirtilmiştir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada 1960-1980 yılları arasındaki yirmi yıllık bir süreç içerisinde yayımlanan Türk kadın yazarların romanları, içerdikleri temalar açısından incelenmeye çalışılmıştır. Araştırma geçmişe dönük bir zaman dilimindeki ürünleri kapsadığı için, tez çalışmasında araştırma modeli olarak “doküman incelemesi” kullanılmıştır. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bailey (1982), kitapların da doküman analizine konu olabileceğini belirtir (Bailey, 1982; Yıldırım ve Şimşek, 2011: s.168’deki alıntı).

Doküman incelemesinde, Forster (1995)’ın belirlediği beş aşama dikkate alınmıştır:

1. Dokümanlara ulaşma: Hangi dokümanlara ihtiyaç duyulduğu ve bu dokümanların nereden elde edilebileceği sorularına yanıt aranır.
2. Özgünlüğü kontrol etme: Ulaşılan dokümanların orijinal olup olmadığı kontrol edilir.
3. Dokümanlara anlama: Dokümanlar belirli bir sistem çözümlenir.
4. Veriyi analiz etme: Elde edilen veriler analiz edilir.
5. Veriyi kullanma: Dokümanların bir araştırmada kullanılmasına, açık atıfta bulunulmasına yönelik olarak ilgili kişi kurum ve kuruluşlardan onay alınır (Forster, 1995; Yıldırım ve Şimşek, 2011: s.193-201’deki alıntı).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın örneklemini, 1960-1980 yılları arasında iki ve üzerinde roman yazmış olan Türk kadın yazarların roman türündeki eserleri oluşturmaktadır. Yapılan tarama çalışmaları sonucunda, bu dönemde iki ve üzerinde roman yazan 20 Türk kadın yazarın 81 romanı örneklem olarak belirlenmiştir. Tez çalışmasında, belirlenen romanların tamamına ulaşılmış, bu eserler incelenmiş, romanlardan elde edilen veriler sınıflandırılarak çözümlenmiş ve değerlendirilmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerini toplamak için, öncelikle alan yazın taraması yapılmıştır. Tarama sırasında; dönemin genel özellikleriyle ilgili bilgilerin elde edilmesinde ve tezin örneklemini oluşturan romanların tespitinde tarih ansiklopedilerinden, edebiyat tarihlerinden, antolojilerden, konuyla ilgili tezler ve makalelerden yararlanılmıştır. Tespit edilen romanlar üzerinde yapılan incelemeler sonucunda elde edilen veriler sınıflandırılmıştır. Araştırmanın amacı 1960-1980 yıllarında iki ve üzerinde roman yazmış olan kadın yazarların romanlarında ele aldıkları konuların belirlenmesi ve eğitim kavramına yaklaşımlarının ortaya konulması olduğu için, örneklemini oluşturan romanlarda ele alınan belli başlı temalar belirlenmiştir.

3.4. Veri Çözümleme Araçları

Araştırmada doküman inceleme yöntemiyle elde edilen veriler “betimsel analiz” ile çözümlenmiştir. Betimsel analizde, Yıldırım ve Şimşek (2011)’in belirlediği dört aşama dikkate alınmıştır:

1. Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma: Araştırmanın kavramsal çerçevesinden yola çıkarak veri analizi için bir çerçeve oluşturulur.
2. Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi: Daha önce oluşturulan çerçeveye göre elde edilen veriler okunur ve düzenlenir. Veriler tanımlama amacıyla seçilir, anlamlı ve mantıklı bir biçimde bir araya getirilir. Oluşturulan çerçeveye göre bazı veriler dışarıda kalabilir ya da önemli olmayabilir.
3. Bulguların tanımlanması: Düzenlenen veriler tanımlanır ve gerekli yerlerde doğrudan alıntılarla desteklenir.

4. Bulguların yorumlanması: Tanımlanan bulgular açıklanır, ilişkilendirilir ve anlamlandırılır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 224).

Verilerin analizinde, analiz birimi olarak “tema” kullanılmıştır.

Tablo 1: Örnekleme Oluşturan Yazarların ve Romanların Listesi

1. HALİDE EDİP ADIVAR

ROMANIN ADI	YAYIN TARİHİ
1. Hayat Parçaları	1963
2. Sevdâ Sokağı Komedyası	1971
3. Çaresaz	1971
4. Kerim Usta'nın Oğlu	1971

2. ADALET AĞAOĞLU

ROMANIN ADI	YAYIN TARİHİ
1. Ölmeye Yatmak /Dar Zamanlar I	1973
2. Fikrimin İnce Gülü	1976
3. Bir Düğün Gecesi /Dar Zamanlar II	1979
4. Yazsonu	1980

3. MÜNEVVER AYAŞLI

ROMANIN ADI	YAYIN TARİHİ
1. Pertev Bey'in Üç Kızı	1968
2. Pertev Bey'in İki Kızı	1969
3. Pertev Bey'in Torunları	1976

4. KERİME NÂDİR AZRAK

ROMANIN ADI	YAYIN TARİHİ
1. Gümüş Selvi	1960
2. Bir Aşkın Romanı	1962
3. Boş Yuva	1962
4. Saadet Tacı	1963
5. Aşk Hasreti	1964
6. Suyu Düşen Hayal	1964
7. Sisli Hatıralar	1967
8. Güller ve Dikenler	1970
9. Dert Bende	1973
10. Karar Gecesi	1973
11. Zambaklar Açarken	1973
12. Kaderin Sırrı	1975
13. Bir Çatı Altında	1978

5. OYA BAYDAR

ROMANIN ADI	YAYIN TARİHİ
1. Allah Çocukları Unuttu	1960
2. Savaş Çağı, Umut Çağı	1962

6. MUAZZEZ TAHSİN BERKAND

ROMANIN ADI	YAYIN TARİHİ
1. Yılların Ardından	1960
2. Işık Yağmuru	1962
3. Gençlik Rüzgârı	1963
4. Kıvılcım ve Ateş	1963
5. Bir Bahar Akşamı	1966
6. Bulutlar Dağılınca	1966
7. Uzayan Yollar	1968
8. Bir Gün Sabah Olacak mı?	1972
9. İki Kâlb Arasında	1972
10. Uğur Böceği	1974
11. Yabancı Adam	1980

7. SEVİNÇ ÇOKUM

ROMANIN ADI	YAYIN TARİHİ
1. Zor	1977
2. Bizim Diyar	1978

8. SUAT DERVİŞ

ROMANIN ADI	YAYIN TARİHİ
1. Fosforlu Cevriye	1968
2. Ankara Mahpusu	1968
3. Aksaray'dan Bir Perihan	Tefrika: 1963-1964 (1997)

9. AFET ILGAZ (MUHTEREMOĞLU)

ROMANIN ADI	YAYIN TARİHİ
1. Eşiktekiler	1960
2. Aşamalar	1977

10. EMİNE İŞINSU

ROMANIN ADI	YAYIN TARİHİ
1. Küçük Dünya	1966
2. Azap Toprakları	1970
3. Ak Topraklar	1971
4. Tutsak	1973
5. Sancı	1974
6. Çiçekler Büyür	1978

11. AYLAKUTLU

ROMANIN ADI	YAYIN TARİHİ
1. Kaçış	1979
2. Islak Güneş	1980

12. PINAR KÜR

ROMANIN ADI	YAYIN TARİHİ
1. Yarın... Yarın...	1976
2. Küçük Oyuncu	1977
3. Asılacak Kadın	1979

13. AYSEL ÖZAKIN

ROMANIN ADI	YAYIN TARİHİ
1. Gurbet Yavrum	1975
2. Alnında Mavi Kuşlar	1978
3. Genç Kız ve Ölüm	1980

14. SEVDA SEZER

ROMANIN ADI	YAYIN TARİHİ
1. Saltanat Rüzgârları	1962
2. Aşk ve Saltanat	1966
3. Sonya'nın Aşkı	1972
4. Sonya	1973

15. SEVGİ SOYSAL

ROMANIN ADI	YAYIN TARİHİ
1. Yürümek	1970
2. Yenişehir'de Bir Öğle Vakti	1973
3. Şafak	1975

16. SUZAN SÖZEN

ROMANIN ADI	YAYIN TARİHİ
1. Batmayan Güneş	1963
2. İlâhlar Affetmez	1967

17. MÜKERREM KÂMİL SU

ROMANIN ADI	YAYIN TARİHİ
1. Aynadaki Kız	1962
2. Ayrı Dünyalar	1964
3. Ben ve O	1970

18. CAHİT UÇUK

ROMANIN ADI	YAYIN TARİHİ
1. Değirmen Taşı	1966
2. Gecenin Bu Saatinde	1968
3. Hep Yarın	1968
4. Özlem Şarkısı	1968
5. Bıraktığı Yerden	1973
6. Güneş Kokusu	1973

19. PERİDE CELÂL YÖNSEL

ROMANIN ADI	YAYIN TARİHİ
1. Gecenin Ucundaki Işık	1963
2. Güz Şarkısı	1966
3. Evli Bir Kadının Günlüğünden	1971
4. Üç Yirmidört Saat	1971

20. HALİDE NUSRET ZORLUTUNA

ROMANIN ADI	YAYIN TARİHİ
1. Büyükanne	1971
2. Aydınlık Kapı	1974
3. Aşk ve Zafer	1978

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Aile

4.1.1. Annelik

4.1.1.1. Anne Olamama

Geleneksel evliliklerde kadın ev işleriyle ilgilenmek ve çocuk doğurup büyütmekle; erkek ise evi geçindirmekle yükümlüdür. Evlendikten bir süre sonra kadın bir çocuk dünyaya getirmediyse kocası ve toplum tarafından suçlanır ve dışlanır. Bir Çatı Altında romanında, İkbâl Hanım sahip olduğu birçok meziyete karşın kocasına bir çocuk doğuramaz. Bu evlilikte aradığını bulamayan kocası başka bir kadınla imam nikâhı ile evlenerek çocuk sahibi olur. Bu durum İkbâl Hanımın gururunu kırsa da bunu kimseye belli etmez:

Abdûlsâbir Efendinin ilk karısı İkbâl Hanım bir aşiret beyinin kızıydı. Gençliğinde değme erkeğe parmak ısırttıracak ustalıkta ata biner ve mükemmel silâh kullanırdı. Ama evlilik hayatında bu nitelikleri bir işe yaramamış, ne kendi mutlu olmuş, ne de kocasını mutlu edebilmişti.

Tanrı ona analık saadeti de tattırmamıştı. Kocasının üstüne evlenmesi genç kadını tâ içinden yıkmış olmakla beraber, soydan gelen onuru duygularını gizlemeye, her hali büyük bir iyimserlikle karşılar görünmeye onu zorlamıştı. Bunda gerçekten başarılı olmuştu. Hattâ Adalet'in üstüste doğumlar yapmaya başlaması karşısında bile soğukkanlı kalmasını bilmişti (Azrak, 1990: 79).

Çocuk doğurmak toplumda kadının en önemli görevi olarak görülür. Erkekler de evlendikten kısa bir süre sonra babalık duygusunu tatmak isterler. Dert Bende romanında, geçirdiği bir rahatsızlık nedeniyle çocuk doğuramayacağını öğrenen Fatma, eşinin çocuk sahibi olmayı çok istediğini bildiği için bu durumu ona bildirmez:

- Geçen yıl bir Salpenjit geçirmiştin ya?.. Bundan olayı doktorlar çocuk doğuramayacağını söylemişlerdi... Bülent henüz bilmiyor ve “Çocuk, çocuk...” diye başımın etini yiyor... (Azrak, 1973b: 82).

Kadının en önemli özelliklerinden biri doğurganlıktır. Evlilikte erkekler soylarının devam edebilmesi için mutlaka çocuk sahibi olmak isterler. Kocasına bir çocuk doğuramayan kadın başı dik dolaşamaz hale gelir. Erkeğin ailesi tarafından horlanır, onlardan baskı ve zulüm görür. Buna rağmen kadın ailesinin yanına da gönderilmez. Zor romanında, Sırma bu duruma çok üzülse de sıkıntısını kendi içinde yaşar:

Onu salmazlar buraya. Ben bir gül goncası gibi göndermişim kızımı. Şimdi göz altlarına karalık inmiş uşağımın. Hep dertleri içine atar. Aklını çeler, alıkoyarız deyi, salmazlar buraya. Hizmet görecekti biri lâzım onlara. Yüce Allahım bir evlât vermedi. Kızımın başı hep eğik durur. Onlardan zulüm görür (Çokum, 1978b: 13).

Kaçış romanında, anne olamayacağını bilen Ceren bu durumu bir kadın için eksiklik ya da kusur olarak değerlendirir. Bu eksikliği kabullenmenin kadın için çok zor olduğunu ve bunu bir torun sahibi olmayı çok isteyen kayınvalidesinden sakladıklarını belirten Ceren, çocuk sahibi olan ya da çocuk sahibi olma umudu olan kadınların kendisini anlayamayacağını düşünür:

“Ceren, neyin var? Hasta mısın?”

Ceren konuşmıyor, belli. Elindeki bohçayı kutsar gibi uzatıyor Ayhan’a. Bohça lavanta kokuyor. Açılan kıyısından küçük, incecik, ak, mavi, pembe kumaş parçaları görünüyor. Ceren sonra, bohçayı kucağına bırakıyor, bohçanın üstüne iğneli kâğıdı çıkarıp Ayhan’a veriyor. Ananın yazısı. Kargacık, burgacık:

“Sevgili gelinim, göremesem de bana torunumu sen vereceksin. Bunları oğluma yapmıştım ama ona bile giydirmeye kıyamadım.”

(...)

“Ne büyük bir sevgiyle yapmış değil mi? Başka hiçbir şey, hiçbir beceri bunca başarılı kılamazdı bir insanı. Sevgisi ve umudu ne tükenmez bir kadındı...”

“Çocuğum olmayacak benim. Hiç Ananın bilmesini istemediğimiz, bildirmediğimiz bir şey bu. Çocuğum olmayacak.”

(...)

“En önemli sorun üremek değil ki Ceren. Bunu böyle alman bana yanlış geliyor.”

“Bunu söylemek kolay. Sen çocuğun olacağından umutlu olduğun için böyle konuşabiliyorsun. Kesin olarak bilsen... Böyle düşünmezsin. Çiçek açmayan, meyve vermeyen bir ağaçtan bile tiksinti duyuyorum ben. Hor görüyorum...”

“Ama sen insansın. Gücünü yönlendirebileceğin, belki de ana olmaktan çok daha yararlı olabileceğin işlerin olacak. Bunları belirlemeye çalışsan daha doğru olmaz mı?”

“Anlamıyorsun. Kolay geliyor sana kabullenmek. Bir eksikliği kabullenmek... Bir kusur bu... Hiç kolay değil. İnan. Al, bunlar da senin olsun. Bana gerekli değil nasılsa...”

Kucağındaki bohçayı, Ayhan’ın yüzüne fırlatıp çıkıyor odadan (Kutlu, 1986b: 287, 288).

Her evlilikte çocuk sahibi olma konusu aileler tarafından sürekli dile getirilir. Bu konuda aileler genel olarak karşı tarafı eksik ya da kusurlu bulurlar. Eğer karşı tarafın “kusur”u doktor tarafından da onaylanırsa bu kez aileler çiftin boşanması konusunda ısrar ederler. Aynadaki Kız romanında, Galip kendisinin çocuk sahibi olamayacağını öğrenince karısını annelik duygusundan mahrum etmek istemez. Romanda kocasını çok seven genç bir kadının ondan ayrılmayı göze alamayarak yaptığı fedakârlık anlatılır:

- Evlendiğimiz zaman çocuksuz kalabileceğimiz aklımızdan bile geçmemişti dedi. Bir iki sene telâş etmedik. Gençtik. Acelemiz yoktu. Fakat Galip’in annesi, aile adını devam ettirecek bir çocuk için deli divane oluyordu. Ona göre kabahat bendeydi. Nihayet bir gün geldi ki bu mesele ailelerimiz arasında müthiş bir gerginlik yarattı. Bizimkiler, önce Galip’in muayene edilmesinde ısrar ettiler. Galip’in annesi de beni zorluyordu.

...

- ... Galip, doktora gitti. Senin çocuğun olmaz, demiş. Eve geldiği zaman, öylesine perişandı ki. Birbirimize sarılmış, ağlıyorduk. Dünyamız yıkılmış da, biz altında kalmışız gibi, bitkin ve perişandık.

Baktım, Galip’in bu darbeyi hazmetmesine imkân yoktu. Önceleri gayet sessiz, durgun bir hal almıştı. Sonraları, biz ayrılmalıyız, seni büyük bir saadetten mahrum etmeğe hakkım yok, diye tutturdu. Halbuki onsuz saadetimin olur muydu?

...

- Bir gün dayanamadım. Onların aile doktoruna gittim. Ne yapın yapın, Galip’in bu buhranlarına bir son verin, dedim. Beni bir mütehassısa götürmesini tavsiye edin ona. Ve siz, siz, bizim ne kadar iyi anlaşılmış olduğumuzu, mesut olduğumuzu bilen siz, önceden o mütehassısla konuşun. Bize yardım etmesini isteyin. Benim de çocuğumun olmayacağını söylesin.

...

- Bu kolay olmadı, diyordu. Birinin iyiliği ve saadeti için dahi olsa, yalan herkesin harcı değil. Nihayet, bu işi tek başıma da yapabileceğimi, her şeyi göze aldığımı, müdahale etmemesinin belki de daha kötü neticeler doğurabileceğini söyledim. Güçlülükle ihtiyar doktoru ikna ettim ve mesele halledildi.

- Kocanız hiç şüphelenmedi mi?
- İnanmağa o kadar ihtiyacı vardı ki. Birbirimizi kaybetmek istemiyorduk, ayrılmak bize ölüm kadar kuvvetli görünüyordu.
- Fedakârlığınız karşısında söyleyecek söz bulamıyorum (Su, 1962: 153).

Anne olmak bir kadının hayattaki en önemli isteklerinden biridir. Evlendikten bir süre sonra her kadın bu mutluluğu yaşamak ister. Güller ve Dikenler romanında, da Verdâ anne olmayı çok ister ancak kocasının çocuk sahibi olamayacağını bilmemektedir. Haşim Bey bu durumu ağzından kaçırınca Verdâ çok üzülür:

Bu arada Verdâ, anne olmak gibi hayattaki en muazzaz emelini de kalbinin içine gömmek zorunda kalmıştı. Zira Haşim Bey, evlenmelerinden bir süre sonra, çok içkili olduğu bir anda, çocuk sahibi olamayacağını ona açıklayıvermişti (Azrak, 1980: 13).

Her kadın içgüdüsel olarak anne olmak ister. Anne olamama yalnızca biyolojik nedenlere bağlı değildir. Ayrı Dünyalar romanında, toplumdaki sosyal statüsü nedeniyle çocukları çok sevmesine rağmen anne olamayan Meral'in pişmanlığı dile getirilir:

Meral:

- Belki de çocuğum olmadığı için seni anlıyamıyorum. Ama ben, zaten doğurmak istemedim. Doğursaydım, damgalı çocuk olacaktı. Akli başına gelince, büyüdükçe benden utanacak, yaşadığım yılların, maceralarımın hesabını soracaktı.

(...)

- Çocuk sevip de çocuksuz kalmak ne demektir, bilir misin?

Artık yaptığı rolden, içinin dünyasını gizlemekten yorulmuştu. Masanın üstüne kapanmış, sarsıla sarsıla ağlıyordu. Belki kaybettiği o derin aşk için, belki ayaklarının ucunda ölen adam için, belki babası, belki de yaratılışı, ya da kaderi için ağlıyordu. Ona, artık kimse yardım edemezdi (Su, 1964: 86, 87).

4.1.1.2. Üvey Anne

İnsanların doğduğu andan itibaren ilk güvendikleri ve ilk sevdikleri kişi anneleridir. Çocuklar annelerine başka kimseyle kuramayacakları bağlarla bağlıdırlar. Anneler ve çocuklar birbirlerini koşulsuz bir şekilde severler. Ancak üvey anneler için böyle bir durum söz konusu değildir. Çocuklar yeni annelerin kendi annelerinin yerini alabileceği endişesine kapılarak onlara karşı tereddütle yaklaşırlar.

Ayrıca onları babalarıyla aralarına girecek bir engel olarak görebilirler. Çocukların üvey annelerine karşı takınacağı tavır aslında üvey annenin tutumuna bağlıdır. Kimi çocuklar üvey anne ile geçinemezken, kimileri çok iyi anlaşabilirler. Yarın... Yarın... romanında, Ayşe Nur'un üvey annesi Aysel, kızı bir an bile daha mutlu gördüğünde onun mutluluğunu bozmak için elinden geleni yapar:

Bu gece uğraşacağı en birinci kişi Ayşe Nur'du --Sulhi'nin soluk, silik, aşırı kıskanç en küçük kızı Ayşe Nur. Bu kızın kendisine karşı olan çok derin, çok açık seçik nefretini uzun süre anlamazlıktan gelmişti Aysel. Sonra, Sulhi'nin de kızı hiç mi hiç sevmediğini ayırımsayınca onu yavaştan yavaştan iğnelemeğe, zavallının yaşamını daha bir zehir etmeğe koyulmuştu. Hele kız Erdem olacak o serseriyle evlendikten sonra.. Erdem'in düşüp kalkmadığı kadın yok gibiydi. Her yeni olayı bire bin katarak Ayşe'ye yetiştirmekse Aysel'in en büyük zevkiydi. Deli gibi tutkundu kocasına aptal kız. Oysa Erdem'in onu parası için aldığını herkes, kendi babası bile biliyordu. Sulhi Gebzeli önce evlenmelerine karşı çıkmış, kızının acıklı direnişi, kendini öldürme gözdağları karşısında izin vermek zorunda kalmıştı. Ayşenin Erdem yüzünden çektikleri her yerde alay konuşuydu artık. Kimi zaman Aysel bile böylesine zavallı, böylesine çabuk bozulan, bozulduğunu, acı çektiğini saklamaktan böylesine eksin bir kurbanla uğraşmaktan usanır, onu bir süre rahat bırakırdı. Ama kızı bir an olağandan daha mutlu, ya da yalnızca halinden hoşnutça görmek; daha bir güzelce değilse bile --Ayşenin güzelce görünmesi olanaksızdı-- daha az çirkin görmek yeniden uyandırıyordu Ayselin içindeki şeytanı; yeniden başlıyordu ona eziyet etmeğe (Kür, 1976: 343).

Yenişehir'de Bir Öğle Vakti romanında, üvey annesi kocasına kızdığı zaman Mevhibe'ye çok kötü davranarak eziyet etmesine rağmen Mevhibe'nin babasına karşı gelmemiş olmak için onun tüm baskılarına katlandığı anlatılır:

Çoğu zaman erkek arkadaşlarıyla Karpiç'de sabahlar, Ankara'ya yeni gelen konsomatrislerle eğlenirdi. Analık da hıncını, elinden geldiğince çocuklardan, özellikle Mevhibe'den çıkarırdı. Küçükken sık sık bağırsakları bozulurdu Mevhibe'nin. Üvey anası o zaman bile akıl almaz katılıkta rejimlerle eziyet çektirirdi ona. On beş gün sade suya haşlanmış pirinçten başka hiç bir şey yemesine izin vermemişti de bir kez, Mevhibe açlıktan mutfaktan kuru ekmek çalmıştı. O zamandan beri pirinci sevmez. Hep sarıydı Mevhibe'nin rengi. Yeşile çalan bir sarı. Bir de sivilceleri vardı. Üvey anası, Mevhibe'nin, sivilcelerine iyi gelir diye yüzünü kolonyalı pamukla silmesine bile karışır, kolonya pamuk masrafından şikâyet ederdi. Giyimine, saçına başına da karışırdı. Saçlarını ne uzun ne kısa, tatsız bir boyda bıraktırırdı, arkaya doğru tarattırırdı. Bütün bu ayrıntılarla üvey anasının kendisine uyguladığı baskıya karşı gelmezdi Mevhibe. Aklına bile gelmezdi bu. Çünkü, üvey anası ayrı bir kişi değildi Mevhibe için. O, sadece, şimdi 'Vekili olan, "beybaba"sının ev içindeki bir uzantısıydı. "Vekil Beybaba"ya karşı gelmekse onun için vatana ihanet gibi akıl dışı bir şeydi (Soysal, 1975b: 134, 135).

Üvey anne, kocasının çocuğuna kendi çocuğundan farklı davranabilir. Çoğu zaman üvey anneler, kendi çocuklarına daha iyi davranırlarken aynı zamanda onların çıkarlarını ön planda tutarlar. Zor romanında, Devrim’e sert davranan üvey annesi kendi çocuğunun ürkeceğini düşünerek zaman zaman daha yumuşak davranır:

Doğrusu üvey analığını zaman zaman sindirmemiş değildi. Öz ana, çocuğunu okula göndereceği, onu uyandıracağı zaman bir başka türlü konuşur olmalıydı. ‘Hadi benim şeker kızım, hadi kalk. Sonra öğretmenin ne der? Hadi benim bir tanem.’ Böyle davranmazdı Neriman Teyze. ‘Kız, hadi kalk, geç kalacaksın!’ derdi. Yorganı üstünden alıverirdi. Üşür, gerginleşir, yüreği çarpar, ağlayası gelirdi. Yine de kendi kızının incineceği korkusuyla çocuğun üvey babasından aşırı ürkmelerini düşünerek, Devrim’e sevgi gösterdiği anlar yok değildi. Bezden bebekler yapardı, yoğurt tatlısını bolca yedirirdi. Elbisesinin cebine yemiş doldururdu. Sonraki yıllarda oturup uzun uzun dertleştikleri olurdu. Daha çok Neriman Teyze konuşur, o dinlerdi. Rumeli göçlerini anlatırdı. Kimi zaman ağlardı (Çokum, 1978b: 109).

Üvey anneler toplum tarafından genellikle kocalarını da etki altına alarak üvey çocuklarıyla ilgilenmeyen, onlara kötü davranan kişiler olarak değerlendirilirler. Bir Gün Sabah Olacak mı? romanında, üvey annesi tarafından hastaneye getirilen Cengiz âdeta ölüme terk edilir:

Zeynep on iki yaşındaki Cengiz’e çok acıyordu. Kötü bir üvey ana, kayıtsız bir baba elinde başı boş kalmış, sokaklara düşmüştü. Onu getiren üvey anası, daha ilk günden, öleceğine inanmış ve bunu normal karşılamıştı. Durumun çok tehlikeli olduğunu, feci sonuca hazırlanmak gerektiğini doktorlar gibi Zeynep de biliyordu ama gencecik bir çocuğun ölümünü beklemek de zordu. Onu yaşatmak için sonuna kadar savaşıyorlardı.

...
- ... Yarın babasına haber veririz. Onlar için şimdiden ölmüştür. Bu fikre çoktan alışmışlardır.

- Bir çocuğun ölüme mahkûm olduğunu tabii karşılamak nasıl olur doktor bey?

- Bunu sen mi soruyorsun, kızım? Sen ki, bu genç yaşında ne acılara, ne felâketlere, ne facialara şahit oldun! Baba ile üvey ana neden üzülünler? Sakat bir çocuk onlara ömür boyunca öyle ağır bir yük olacaktı ki... (Berkand, 1980b: 163, 175).

Üvey anneler ile kocaları aralarındaki tartışmalar genellikle çocuklar yüzünden çıkar. Pertev Bey’in Torunları romanında, Hilâl’in üvey kızı Tülây’ı ve yeni doğmuş bebeğini evine almak istememesi üzerine Muammer çok sinirlenir ve karısına söylenmemesi gereken sözler söyler:

Şimdi artık Muammer’le Hilâl’in arasında kavga eksik olmuyor ise de, ilk büyük ve ciddi kavgalarını bugün, Tülây için etmişlerdi.

Hilâl, tam bir âdi ve kötü mahalle karısı gibi terter tepiniyordu ve:

“- Tülây ile Nâilî’nin piçini, temiz evime lüks katıma almam,” diyordu.

Muammer evvelâ rica ile başlamıştı:

“- Hilâlcığım, ne olur bir kaç gün için, başka bir yer, bir çare bulana kadar loğusa ve hasta kızı eve alalım,” diyordu,

Hilâl:

“- Yok efendim yok, pis, pasaklı kızını, bir de piçini eve alamam, ev benim değil mi,” dedi. Hilâl’in “ev benim değil mi” demesine, fena halde hiddetlenen Muammer de hiç bir zaman bozmadığı terbiyesini bozmuş ve Hilâl’e:

“- Görgüsüz kadın, âdi kadın, riyakâr, iki yüzlü kadın zannedersem bu apartman katı ne idüğü belirsiz babanızdan miras kalmadı. Bugün evden kovduğunuz Tülây’ın babasının sayesinde apartman sahibi, eşya sahibi oldunuz.”

“- Evet ama, evet ama, ne mukabilinde, gençliğimi, güzelliğimi, yaşlı bir adama vakf ederek elde ettim,” dedi Hilâl (Ayaşlı, 1992b: 158, 159).

Çocuklar üvey annelerine temkinli yaklaşırlarken, üvey annelerin de bu konuyla ilgili tereddütleri vardır. Yeni bir çocuğa sahip olmak onlar için de zor bir durumdur. Bu yeni çocukla anlaşp anlaşılamayacakları meçhuldür. Saadet Tacı romanında, Bihruz ile evlenecek olan Feyzâ ilk önce Güvercin ile ilgili kuşkuya düşse de daha sonra bu öksüz kıza acır ve onu sever:

Onlar gibi paranda, pulunda da gözü yok... İçi dışı bir ve iyi niyet sahibi bir adam!..

Feyzâ, dudaklarında hazin bir tebessümle Belkıs’ı, o saf ve samimî coşkunluğu içinde, dinledi, dinledi... Belkıs sahiden bu izdivacın büyük bir saadet getireceğine inanıyordu. Ah!.. Keşke herşey onun sandığı gibi olsaydı!..

Bir ara Feyzâ, lâf diye:

- Peki ama, bir de çocuğu var!.. diyecek oldu.

Belkıs hemen onun ellerine sarıldı:

- Sen onu hiç düşünme!.. Güvercin’in sana en ufak bir yükü bile olmayacak... Bihruz, bu hususta teminat veriyor... Amcalar onu kat’iyyen bırakmıyorlarmış... Bihruz buraya iç güveyi girecek... Biz ailece herşeyi konuştuk... Herşeyi... Sen bir kere karar ver, iş orada...

...

Feyzâ Bihruz’u “çehizlerken”, Güvercin’i de unutmamıştı. Öksüzlüğün biçâreliği içinde boynu bükülmüş olan zavallı aptal kız, yeni annesinin Feyzâ olacağını öğrendiği gündenberi bayram yapıyordu. Feyzâ ona çok acıyor ve onu seviyordu (Azrak, 1966b: 174, 192).

Üvey annelerin hoş karşılandığı zamanlar da olur. Hep Yarın romanında, Emîr oğlu Ömür'ü yeni annesi Nevbahar ile tanıştırdığında iki taraf da birbirlerine hemen alışır:

- Sana Nevbahar anneni tanıtayım Ömür! dedi.
- Çocuk, gözlerini Nevbahar'a çevirdi. İçleri, hayranlık ve muhabbet sıcaklığıyla parlıyarak baktı. Sonra babasına döndü. Büyük bir erkek edasiyle:
- Sahiden çok güzelmış! dedi.
- Emîr, içten bir kahkahayla güldü. Ömür, Nevbahar'a yaklaştı ve genç kadının açılan kollarına atıldı.
- Sizi sevdim Nevbahar anne!..
- Nevbahar, gözlerinde yaşlar, boğazında hıçkırıklar:
- Ben de seni yavrum! diye fısıldadı (Uçuk, 1968b: 251, 252).

Üvey anneler her zaman çocuklarla çatışma içinde olmazlar. Bazen onlarla iyi geçinir hatta onları babalarına karşı bile koruyup kollarlar. Bıraktığı Yerden romanında, üvey kızını her türlü kötülükten korumaya çalışan bir annenin mücadelesi anlatılır:

Düşünüyorum. On altı yaşında daha kadın olduğumu anlamadan üvey anne damgasını basmışlardı alnıma. Halaları, teyzeleri tarafından şımartılmış bir kızın üvey annesiydim. Şimdi benim için göz yaşı döken bu kızı, kızımı düşünüyorum. Demek ki çabalarım boşa değilmiş. Ona analık etmişim çocuk denecek bir yaşta. Fakat bu nasıl iç ağrıtan bir zorluk mu, beni nasıl şaşkına çeviriyordu. Kocama karşı tutumumda hiç bir gün öz evladı olan bir kadının rahatlığını duymadan yaşadım. Hep kuruntular içindeydim. Kızı yola getirmek, onu edindiği kötü alışkanlıklardan kurtarma çabalarımı tek başıma yapmıştım. Kocama kızı hakkında bir tek söz söyleyemezdim. Yani hemen evdeki ana rolünde görürdü (Uçuk, 1973a: 108).

4.1.1.3. Annesizlik

Anne her yaştaki insan için vazgeçilmezdir. Çocukları için her türlü fedakârlığı yapan anneler de her canlı gibi maalesef birgün öleceklerdir. Annenin ölümü çocuklarda doldurulamayacak bir boşluk oluşturur. Çocuklar anneleriyle birlikte en büyük sevgi, güven ve desteklerini de kaybetmiş olurlar. Bir Çatı Altında romanında, annesini kaybeden Suat annesinin acısını ve kendisinde yarattığı boşluğu her zaman hisseder:

- ... o kadar yalnızım ki! Bundan sen alınma sakın... Bazı bazı içimde bir tuhaf yoksulluk, başka türlü bir özlem duyuyorum. Hayatta olmayan birini arıyorum sanki! Bu belki de annemdir...

- Seni anlıyorum yavrum. Bir çocuğun baba sevgisinden daha derin, olağanüstü bir sıcaklığa ve ilgiye ihtiyacı vardır. İnce ve müşfik bir kadın sevgisine... (Azrak, 1990: 100).

Suat annesinin kokusuna benzeyen teyzesinin kokusuyla anne özlemini gidermeye çalışır. Bu koku romanda “cennet kokusu”na benzetilir:

Teyzesinin lâvanta çiçeği kokan o kar gibi beyaz başörtüsü bir yana kaymıştı. Suat’ın hassas burnu bu kokuyu çok iyi tanıyor ve ondan aldığı anlatılmaz bir hazla yüreğinin içindeki ezeli özlemi gidermeye çalışıyordu. Bu güzel koku, anacığının kokusu olmalıydı! Ruhunu sonsuz bir mutlulukla dolduran ve doyuran bambaşka bir ıttırdı o... Cennet kokusuymuş belki de... (Azrak, 1990: 337).

Çocuklar annelerini çok küçük yaşta kaybederler bile onun kokusu çocuklarda yer eder ve hayatları boyunca bu kokuyu hatırlarlar. Aşk ve Zafer romanında, kanser nedeniyle annesini kaybeden Zinnur’un annesine doyamadığı dile getirilir:

Büyüdükten sonra Zinnur, bu masalların, anneciğinin zengin muhayyalesinden doğduğunu anladı. Fakat çocuk bunu anladığı zaman güzel anne artık dünyada değildi. Mel’un bir göğüs kanseri bu henüz 29 yaşındaki güzel ve mesut kadını, sevdiklerinin arasından alıp götürmüştü.

Zinnur o zaman sekiz yaşındaydı ve bu sekiz yılın dördünü ferah ferah hatırlıyordu. Bu dört yıl içinde annesinin güzel kokusuna, gülüşüne, sevip okşamarına, bilhassa, o tatlı sıcak, zengin sesine doymamış, doyamamıştı. Onun kolları arasında da içi ona karşı hasretle dolu idi.

...

... Zinnur onsuz nasıl yaşayacak?.. Onu yıllarca görmemeğe, yıllarca onun hiç bir çiçekte bulunmayan güzel kokusunu duymamağa nasıl dayanacak?.. İşte bunu aklı almıyordu. Ve bunun için her gece -yıllar yılı her gece- kendisini de bir an evvel annesinin yanına alması için Allah’a yalvardı (Zorlutuna, 1978: 10, 13).

Çocuklar annelerinin ölümüne neden olan şeyleri düşman olarak algırlar. Kaçış romanında, Ayhan ve kardeşi kendilerini annesiz bıraktığı için “Septisemi” hastalığını bir düşman sanırlar:

Taksi, gecenin o geç saatinde annesini, Ayhan’ın ilk kez hazırladığı valizi alıp götürüyor. Sabah olduğunda, okula gitmeleri mi; yoksa gitmemeleri

mi gerekeceği konusunda bir süre karara varamayan iki kardeş, sonunda işlerine geleni yeğleyip okullarından kaçarak, salonda altalta, üstüste oynarlarken babaları geliyor. Elindeki valizi yere bırakıyor. Eve getireceği başka bir şey kalmamış çünkü...

Ayhan, annesinin kan zehirlenmesinden öldüğünü öğreniyor. “Septisemi” diyorlar. Bu sözcük iki küçük çocuğun bir özel düşmanıdır sanıyor yıllarca. Gece yarısı gelen ve çocukları annesiz bırakan bir düşman... (Kutlu, 1986b: 94).

Çocukların en büyük dayanağı anneleridir. Annelerini kaybetseler de hayatları boyunca hep onlardan yardım isterler. Ruhlarının yanlarında olacağını ve onları koruyacağını düşünürler. Karar Gecesi romanında, annesini küçük yaşta kaybeden Huriye babasından korkarak annesinin ruhuna sığınır:

- Anacığım, diyordu Huriye. Sevgili anacığım... Ben geldim gene sana... Her zamanki gibi... Bana yardım et n’olur... Çok kötü şeyler olacak... Korkuyorum... Sana ihtiyacım var... Ruhun benim yanımda olsun...

...

- Anacığım, yine sana geldim işte!.. Çok kötü şeyler oldu... Daha da olacak diye öyle korkuyorum ki!... Babamdan korkuyorum... Bana yardım et anacığım... Beni koru n’olur... (Azrak, 1976b: 105, 106, 144).

4.1.1.4. Geleceğin Planlayıcısı Olarak Anne

Anneler çocuklarının yaşantılarında her zaman söz sahibi olmak isterler. Kız ya da erkek olsun çocuklarının yaşamlarına şekil verme isteği anneler ile çocuklar arasında çatışmalara yol açar. Geleceğini kendileri şekillendirmek isteyen çocuklar annelerinin kendilerine müdahale etmelerine razı olmayabilirler. Uzayan Yollar romanında, batmak üzere olan şirketi ve aile şereflerini kurtarmak amacıyla annesi Sibel’i genç mühendis Tunç Başar’la evlendirmek için ikna etmeye çalışır. Sibel onunla evlenmek istemese de ailesi için bu teklifi kabul etmek zorunda kalır:

- Hakkın var Kızım. Ben de senin daha iyi bir aile çocuğu ile evlenmeni istemez miydim? Elimden bir şey gelmiyor ki!..

- Boş yere kendinize ve bana acımayınız anne. Bundan bir netice çıkmaz. Madem ki gemiyi batmaktan kurtarmak için biricik çare benim bu adamla evlenmem imiş, bunu pek lüzumlu görmediğim halde yine kabul ediyorum, peki diyorum.

- Kendini Tunç’un yerine koy Sibel, Eskişehir’de istikbali parlak bir işi bırakıp bizim imdadımıza koşuyor. Buna karşılık elbette ki ona garanti vermek lâzım. Genç kız yine acı acı güldü.

- Teminat da ben oluyorum. Öyle mi?

- Yani, demek istiyorum ki, bize damat olunca daha şevkle çalışacak. Çünkü ortada hem kendi istikbali, hem de sen varsın. Seni sevdiği muhakkak.

- Benim için bu, ne büyük şeref! Fakat bana kalırsa o, beni değil, bu sırada güç durumda olmasına rağmen onun için çok kârlı bir iş olan Harmancı şirketini seviyordur.

- Sanmam. Çünkü ilkin sadece çalışma teklifi yapmıştı. Mamafih, senin dediğin gibi olsa da bunu çok tabii buluyorum ben... Fakat, tekrar ediyorum, onun böyle pazarlıklı düşünceleri olduğunu sanmıyorum. Bende çok iyi intiba bıraktı.

Genç kız isyanla annesine baktı.

- Bunu gerçekten siz mi söylüyorsunuz? Bu kadar geniş bir müsamaha ve anlayış gösteren siz misiniz? Hatırimda kaldığına göre, beş altı sene evvel, fabrikanın memuru sizin kızıınıza bakmak küstahlığını gösterdiği için oğlunu kızıınızla evlendirmek istediği için fena halde kızmış, söylemediğinizi bırakmamıştınız.

...

- Öyle söyleme kızım, insanın zamana uyması gerektir Bundan başka, bugün dünyada yaşamak şartları da çok değişmiştir. Eh o zamanki memur bugün bir müdürdür. Böyle olmasa da artık bugün herkes mesleğe ve paraya itibar ediyor, kimse görüştüğü insanın soyunu sopunu, silsilesini araştırmıyor, araştırmış olsa birçok ailelerle görüşmek bile güçleşirdi.

Sibel annesinin daha fazla devam etmesine meydan vermeden mağrur bir tavırla:

- Vaktiyle, dedi, bir dakika bile kızıınızın kendi seviyesinden aşağı olan biri ile evlenebileceğini tasavvur etmez, böyle bir ihtimal karşısında isyan ederdiniz. Çok iyi hatırlıyorum. Ali Başar o zaman bu teklifi yapınca babamla karşı karşıya geçmiş, adamın isteğini fazla cüretkâr, hatta hakaret saydığınızı birbirinize tekrar etmişsiniz. O zaman ben, sizin bu fikirlerinizle için için alay etmiş, gülmüştüm. Şimdi roller ve fikirler değişti, tam tersine oldu. Zavallı Dündar'cığımın ölümü bu adamların ihtiraslarını yeniden canlandırdı. Ve bu fırsattan istifade etmeye kalkıştılar. Yalnız bu düşünce onları hor görmem için yetişir. İkisini de... Babayı da, oğlu da...

- Haksızlık ediyorsun kızım, diyebildi.

Sibel onu dinlemiyordu artık.

- Ah, siz olmasaydınız, sizleri de düşünmeseydim!

Annesi bu sözlere, sabrı tükenmiş gibi, isyan etti:

- Mesele yalnız bizde değil, sen de fakirliğe, parasızlığa tahammül edemezsin. Doğduğun günden beri ne şartlar içinde yaşadığını, nasıl büyüdüğünü düşün bir kere... Lükse alışkınsın, güzel şeyleri sevmeyi, en pahalı eşyayı almayı tabii sayıyorsun. Hesapsız harcıyorsun, paranın nereden geldiğini, nereye gittiğini bilmiyor ve düşünmüyorsun. Aklına estiği dakikada dünyanın bir ucuna gitmeyi bile normal addediyorsun (Berkand, 1980d: 50, 51, 52).

Anneler lüks yaşama alışık olan çocuklarının evlendikleri zaman da aynı koşullara sahip olmalarını isterler. Eğer aynı düzeni devam ettiremezlerse onların mutlu olamayacaklarını düşünürler. Bulutlar Dağılınca romanında, Naşide Hanım, Ertan'ın kızı Tülay için her bakımdan uygun bir eş olduğunu düşünerek onların evlenmelerini diler:

- Kocası zengin olmazsa, Tülay'ın mesut olamayacağına eminim. Kızımı bittabi yalnız parası için bir adama da veremem. Bu sebepten Ertan her bakımdan ona münasip bir koca... Sen de onu beğeniyorsun, değil mi?

...

Naşide Hanım onun zeki yüzüne bakarken gülümsüyor ve: 'Benim delişmen kızım için çok münasip bir koca olabilir. Keşke bu emelim bir hakikat olsa!' diye düşünüyordu (Berkand, 1980c: 15, 17).

Bu konuda yine Bulutlar Dağılınca romanında, kızına zengin bir muhit arayan Melike'nin annesi kızının Naşide'nin yanında kalarak kendisine zengin bir koca bulacağını düşünür ve Naşide'ye şantaj yaparak kızının onun evinde kalmasını sağlar. Melike ise annesinin kendisi için büyük bir fedakârlık yaptığını zanneder:

- Beni istediği gibi yetiştirebilmek için nelerle ve nasıl pençelediğini kimse bilmez. Bütün amacı beni tam manasıyla bir kibar küçük hanım gibi yetiştirmektir. Bunun için de benim sizin yanınızda geçireceğim günlere pek ümit bağlıyor. Bana kalsa, bütün dış görünüşlere, bu gösterişlere falan hiç aldırılmazdım. Bunu, hayatımı kazanmak için çalışmak istediğimi söylemekle ve iş aramakla ispat ettim, ama, gel gelelim anacığım bu sade ve bugünün şartlarına uygun düşüncelerimi katıyen kabul etmiyor, her hususta anlaştığımız halde, bu noktada benim fikirlerimi hiç hoş karşılamıyor. Bana sorsa, küçük evimizde, yeşillik ve sükûnet içinde çok mesut olduğumu kendisine söyleyeceğim. Fakat sormuyor, beni kendi hazırladığı kalıba göre yoğurmaya kararlıdır. Bu maksatla değil midir ki, beni büyük fedakârlıklara katlanarak bu yüksek muhite gönderdi? Burada gölgede kalmayacağımı umuyor, onu hayal sukutuna uğratmamak için, elimden geleni yapmalıyım ve yapacağım da...

...

Annemin dediği gibi, güzelliğime söz yok. Binaenaleyh onun ümit ettiği parlak izdivacı yapmak şansım var. Fakat o, neden benim ille de sosyete de tanınmamı ve kocamı burada seçmemi istiyor? İşte bunu anlamıyorum. Kendisi basit bir adamla evlenmiş ve pekâlâ da mesut olmuş. Böyle iken benim muhit değiştirmemi, zengin ve sözde kibar kimselerle tanışmamı istiyor. Sanırsınız ki, hayatının en büyük amacı ve ideali budur. Halbuki benim katıyen böyle bir ihtirasım yok (Berkand, 1980c: 44- 47).

Anneler çocuklarının iyi bir evlilik yaparak iyi bir geleceğe sahip olmalarını isterler. Bu yüzden çocuklarının evlenecekleri eşleri de çoğu zaman kendileri seçerler. Yenişehir'de Bir Öğle Vakti romanında, Hatice Hanım kızını ve oğlunu kendine göre en iyi eşlerle evlendirerek çocuklarının mutlu olacağını ve bu mutluluğu kendisinin de hak ettiğini düşünür:

Hatice Hanım, kızını, herkesten önce, herkeslerin oğlundan iyi okumuş, askerliğini yapmış, eli doğru dürüst ekmek tutan biriyle evlendirmeli, oğluna, kabul günlerine gelen gelin adaylarının en hanım hanımcığını, en bâkiresini

almalıdır bir an önce. Çünkü haketmiştir bunu o, öyle, işte haketmiştir. (Soysal, 1975b: 35, 36).

Anneler kendilerinin yaşadıkları olumsuzlukları çocuklarının yaşamasını istemezler. Çocukları için daima daha iyi bir hayat dilerler. Islak Güneş romanında, Madam Mariya gençliğinde teyzesinin kocasıyla yaşadığı yasak aşk sonucunda çocuk sahibi olduğu ve gelinlik giyemediği için kızı Esperans'ı bir an önce iyi bir kismetle evlendirip onun başını bağlamak ister:

Madam Mariya'nın derdi başkaydı: Kızı Esperans'ı, gözü açılmadan baş göz etmek. "Benin damat, yakışıklı olmalı."

"Benin kocasından daha iyisini Esperans'a bulmazsa, bana da Madam Mariya demesin hiç kimsede..."

...
Nikâhlı kocası olmayan Madam Mariya henüz on üç yaşını sürmekte olan Esperans'ın başına kendi başına gelenler gibi bir şeylerin geleceğinden korktuğu için olmalı, kızını hemen baş göz etmek istiyordu. "Esperans gelinlik giysin komşu..."

Annem, onun bu isteği yüzünden çok acıyordu Madam Mariya'ya:

"Ne kadar da çok istemiş gelin olmayı Sait" diyordu.

Madam Mariya'nın başını bağlamak istediği Esperans, zayıf, ince yapılı, kıvrıcık saçlı bir kız çocuğu. Madam Mariya, bir yıldan beri aklını buna takmış, aranıp duruyordu (Kutlu, 1986a: 84, 88).

Bazı anneler çocuklarının zengin biriyle evlenmeleri sonucunda kendilerinin de rahat bir hayata kavuşacaklarını düşünürler. Bu yüzden çocuklarına iyi bir kismet aramaya koyulurlar. Saadet Tacı romanında, oğlu Reha'nın yoksul bir kız ile evleneceğini duyan Nuran Yengenin hayalleri suya düşer:

Bir ara Feyzâ sert bir şekilde:

-Peki ama yenge, dedi. Sizin bu tutumunuz karşısında Reha evlenmekten vazgeçecek mi sanıyorsunuz?.. Ne yapsanız, bu işe mâni olamazsınız bence... Biraz mâkul olun rica ederim...

Nuran, yenge göğsünü, bağrını yırtmak ister gibi hareketler yaparak:

-Doğrusu... diye soludu; bütün ümidimi o yezit oğlana bağlamıştım ben... Bizi şu sefaletten kurtaracak zengin bir izdivaç yapmasını bekliyordum onun...

Feyzâ acı bir hayretle:

-Siz sefalet mi çekiyorsunuz yenge?.. dedi. Bu sözünüz Allah'ın gücüne gider!..

-Ben oğlumun ekmeğini yemek istiyorum, anlaşıldı mı?.. İşte bütün isteğim bu!.. Oğlumun ekmeğini yemek...

Feyzâ, içinden kabaran isyana güç karşı koyuyordu. Elinde olmadan:

-Acaba gelininizin yoğuracağı ekmek, bu sofranın ekmeğinden daha mı beyaz olur yengeciğim?.. diye cevap verdi.

Nuran yenge, yüzüne üflenmiş gibi gözlerini kırıştırdı. Feyzâ'nın maksadını kavramaya çalışırken, kendi sözlerinin bir hayli münasebetsiz kaçmış olduğunu idrak ediyordu. Sanki ne diye o gizli, bencil arzusunu böyle açıklayıvermişti?.. Oğluna zengin bir izdivaç temenni etmekle, yalnız onun vekarını zedeleyici bir istekte bulunmakla kalmıyor, üstelik o izdivacın nimetlerine haris olduğunu da açıkça ifade etmiş bulunuyordu.

Böylece oğlunun saadetini, menfaatler karşısında fedâ etmekten çekinmeyecek bir ana tipi olarak mütalâa edileceğinden şüphesi olmamak icap ederdi. Evet, hatâ etmişti! Söylediği sözlerle kendini küçültmüş; maddiliğini, egoistliğini ortaya koymuştu!.. (Azrak, 1966b: 105, 106).

Geleneksel ailelerde çocuklar eşlerini kendileri değil aileleri seçer. Ailelerinin uygun gördüğü eşe ise çoğu zaman itiraz etme hakları yoktur. Ankara Mahpusu romanında, annesi Zeyneb'i zengin olduğu için yaşlı bir adamla evlendirmeye karar verir. Zeyneb ise sevgilisine bu karara asla karşı gelemeyeceğini bildirerek ondan ayrılır:

- Söyle bana, dedi, hiç olmazsa anlat, niçin bunu yaptın. Niçin?..
- Benim hiç suçum yok... Eğer serbest olsaydım, bunu hiç yapar mıydım... Hiç bu moruğa varmağa razı olur muydum?..
- Onunla evlenmeğe seni zorlayan kim?..
- Kim olacak, o anam olacak karı... Onu sen tanımazsın, onun neler yapabileceğini düşünemezsin... Her şeyi o yaptı...
- Fakat sen bir bebek değilsin, tek başına istediğini yapabilecek yaştasın... Kimse sana istemediğin şeyi yaptıramaz...
- Bezgin bir ifade ile dudaklarını büzüp omuz silkti:
- Sen öyle zannet!.
- Fakat...
- Bunun fakatı, makatı yok. İş böyle, anam, babam her şeyi konuşup hazırlamışlar... Bana danışmadan bile... Hem sen bana bak, biz İstanbullu değiliz, bizde ana baba evlâtlarını istediklerine verirler...
- Sana inanmıyorum.
- İster inan ister inanma, bana vız gelir... Ben sana her şeyi olduğu gibi söyledim. Biz eski kafalı insanlarız... Bir kız, ana baba sözünden çıkmaz...
- Boş lakırdı... Sözlerinin birine inanmıyorum.
- Keyfin bilir... Zaten inanmışsın ne olacak inanmamışsın ne olacak? Artık iş işten geçti...
- Bana bak Zeyneb... Ben seni tanıyorum, sen ana, baba sözünü körü körüne dinleyecek kadar uysal bir insan değilsin. Onlar istediler diye bu kadar iğrenç bir bunakla evlenmeğe razı olamazsınız... Bu korkunç bir şey!.. (Derviş, 1968: 72).

Anneler çocuklarının hep yanlarında olmalarını isterler. Bu istek onları çocuklarının hayatını şekillendirmeye sevk eder. Ak Topraklar romanında, oğlu

Dumrul'un başını alıp gitmesi üzerine Selcen küçük oğlu Yağmur'u Çiçek kız ile evlendirdiği takdirde oğlunun seferden geri geleceğini düşünür. Bu nedenle oğlunu evlenme konusunda razı etmeye çalışır:

... Selcen'in aklına takar olduğu ayrı bir iş vardı. Sefere varmadan Yağmur'u nikâhlamak, hiç olmazsa nişanlamak... Oğlu şehit Yamtar'ın nişanlısının bir karındaşı var kim, ne kız, adı gibi Çiçek. Topuğuna sarmaşanda kara saçlı, kurulu yaya benzer çatma kaşlı, çift badem sığmayan dar ağızlı, güz almasına benzer al yanaklı.. hüneri güzelliğinde mi yalnız. Babası ile anasının baş tacı, evinin dayacı. Bileğinden kınalı ellerinin on parmağında on ayrı hüner; aş pişirmesi, nakışı, dikişi.. konuk ağırlaması sanasın bir toy! Kimselere benzemez. Övünmesi yine hiç yok. Övünmekliğin, hatunlara yakışmadığın iyi bilir; ere erliğini, anınla yarışmakla değil, kadınlığı ile, arıklığı, safça görünüşü ile bildirir. Selcen sanar kim, Çiçek kız, Yağmur için bir eştir. Tanrı kıymıştır nikâhlarını ezelde. Çünkü Çiçek kızın, Yağmur'un oynadığı, durup övündüğü yerlerde hiç işi yoktur. Yağmur erliğinde özgür, Çiçek'se kadınlığında.

Selcen umar kim, Yağmur'u nikâhlar ya da nişanlarsa, dönüp gelmesi olur seferden, Dumrul gibi başın alıp gitmez.

Kızın Yağmur'u istememesi.. düşünülemez! İş Yağmur'u razı edebilmekte... (İşinsu, 1971: 121).

4.1.1.5. *Kültür Aktarıcısı Olarak Anne*

Anneler çocuklarına özellikle de kızlarına içinde yetişmiş oldukları kültürün gerektirdiği davranışları aşılamaaya çalışırlar. Bunun nedeni çocuklarının dolayısıyla kendilerinin toplum tarafından dışlanmaması olarak düşünülebilir. Buna aykırı davranan çocuklar anneleri tarafından çoğu zaman hoş karşılanmazlar. Tutsak romanında, Neslihan Hanım rahatsızlandığında altı yaşındaki kızı Ceren komşuları tarafından annesinin yanından uzaklaştırılır. Eve döndüğü zaman annesi Ceren'e onun başında beklediği için sitem eder. Böylelikle küçük kız annesinin sorumluluğunu üzerine alması gerektiğini anlar:

... daha pek küçükken, henüz altı yaşlarındayken annesinin sorumluluğunu üzerine almayı da bir vazife kabul etmişti... O günlerin birinde, kalb krizi geçirmişti Neslihan Hanım, eve dolan konu komşu, küçük kızı hastanın başından uzaklaştırmayı uygun buldular. Biri onu evine götürdü, yemek yedirdi; sonra çocuklarıyla birlikte çocuk bahçesine gönderdi. Ceren, eğlendi fakat akşamüstü eve döndüğü zaman; annesi yatağında, yüzü asık, sesi sert ve kırılgan: "Demek beni bırakıp gittin Ceren, anacığın bu kadar hastayken başında beklemedin, ölebilirdim Ceren!" diye karşıladı onu. O zaman altı yaşındaki kızın küçücük yüreğine sonsuz bir ağırlık çökmüştü, demek annesi hastayken, kendisinin başında beklemesi gerekiyordu, demek çok büyük bir kabahat işlemişti... "Beni Adalet teyze götürdü." diyemedi, içinde o yük, gözleri

yaşlı, yatağın ayak ucunda, durdu kaldı... İnce omuzlarına yüklenen mesuliyeti, duydu.

Daha sonraları bu yük arttıkça, onu itirazsız taşımayı öğrendi (Işın, 1973b: 40).

Anneler kızlarını ev işlerinde kendilerine yardımcı olarak görürler. Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan ailelere göre kız çocuklarının okumaları gereksizdir, onların annelerine evde yardım etmeleri ve daha sonra da evlenmeleri daha uygundur. Böyle çevrelerde yetişmiş olan anneler kızlarına kadınlık meziyetlerini öğreterek onları iyi bir ev hanımı haline getirmek isterler. Ölmeye Yatmak romanında, evlenmek yerine okumayı tercih eden Aysel ile annesi arasında bu konuda tartışma yaşanır:

Fitnat Hanım, bazı akşamüstleri, kızı okuldan döndüğünde, onun eline mendil kadar tülbenet bezleri sıkıştırıyor: “Ha anam, şunları oyulgayıver” diyordu. Evdeki sessiz düzen, ana-kız açısından da böyle bozulmaya başladı. İlçelerde çocuklar ya çok küçük, ya çok büyük yaşta okula başlarlar. Okuma yazma seferberliği okul sıralarını başka türlü doldurmuyordu çünkü. Aysel de işte bu yüzden, yarı yıl ara vermek zorunda kaldığı halde, bir lise son sınıf öğrencisi olmak için çok küçüktü. O yıl on yedisini sürüyor. Okumaya karşı olan deli ve anlaşılmaz tutkusuna Salim Efendi teslim olduğu sıra, karşısına annesi çıktı. Sanki kendi okumamışlığının öcünü alıyordu. Aysel’e durmadan ev işi buyuruyordu. Kızını her an bir kitabının başından kaldırmaktan nerdeyse gizli bir tat alıyordu. Önüne bir de bebek bezleri oyulgamak işi çıkınca Aysel: “Kendin yap!” deyip fırlatıverdi bezleri. Annesi önce şaşırdı. Sonra artık kızının yaşının erdiğini, onu iyi bir baskıya almak gerektiğini düşündü.

“Yarın senin de çocukların olacak. Kim diyecek bezlerini? Eller mi?” diye çıkıştı.

Herkes evleniyor. Herkesin çocuğu oluyor ve herkes, “Evlenmez olsaydım!..” diye ağlıyor. Semiha da işte...

“Evlenmeyeceğim ben! Çocuklarım da olmayacak!..”

Vurdu holün kapısını, çıktı.

Fitnat Hanım kapıya bakakaldı. İlk aklına gelen, kızını Salim Efendiye söyleyip, “Bunun gözü açıldı artık, alsak mı eve?” diye sormak oldu. Ama yine aynı an’da, kızının ne sinsi bir çetin ceviz olduğunu düşündü. Ondaki inat insanı öldürür. Boşuna babasına duyurup da İlhan’dan gelen dirliksizliğe bir yenisini eklemek istemedi. “Ben usul usul kendim başa çıkarım onunla, alırım zapta rapta. Hep babasına karşı korudum. O da çıktı oturdu tepeme hınzır!” diye geçirdi içinden.

Aysel holün önündeki aralıkta, soğukta durmuş, “Şimdi de sıra çocuk bezleri diktirmeye geldi. Beni ille kendine benzetecek!” diye düşünüyordu. (Ağaoğlu, 1992: 187, 188).

Anneler kızlarına evlenmeden önce oldukça fazla nasihatle bulunurlar. Kızları bu durumun evlendikten sonra biteceğini düşünseler de yanılırlar. Çünkü

anneler kızlarına bu kez evlilikle ilgili nasihatler vermeye başlarlar. Yetiştikleri kültürün etkisiyle kocalarının boş bırakıldıkları takdirde başka kadınlara gideceklerini düşünen anneler kızlarına kocalarını elde tutma yollarını öğretmeye çalışırlar. Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında, annesi kızı Selma'ya, yakın arkadaşı Türkan'ı kocasına yaklaştırmamasını ve kocasını yalnız başına bir yere göndermemesini nasihat eder:

- İpin ucunu kaçırmadan idare edeceksin, diyordu. Bunlar sana büyük sorunlar görünmez, bilirim. Ev işini sevmezsin, genç kızlığından beri pasaklının biriydin, ama söylemeden geçemeyeceğim başka şeyler de var evli bir kadın için, önemli şeyler hem de... Önce partilerde şurda burda gözünü aç. Oğlan hem alımlı, hem de paralı. Bütün karıların gözleri sizin üzerinizde... Evli adamı ayartmak, bekârı ayartmaktan daha kolaydır. Evli adamla dans edersin, şakalaşır, arkadaşlık falan filân ederken, daha rahat, kimse de birşeyler diyemez... Senin şu Türkân örneğin... Okuldan beri azgının biridir... Özgürlük, uygarlıkmiş, hele şuna bak, bal gibi patronu ile yatıp kalktığını herkes biliyor! Babadan yardım, dostundan bol aylık, oh, hanım özgür yaşantısındaymış!.. Sana gelince, Mehmet'i başkalarına kaptırmak istemiyorsan güzel kadınlardan, hele Türkân gibi ahlâk, kural, arkadaşlık nedir bilmeyen azgın karılardan uzak tut. Peşinden ayrılma. Duydum bırakıyormuşun gidip arkadaşlarıyla buluşup, o izba denilen yerde içsin keyfine baksın diye... Bırakma, hiç bırakma, kocan nerede, sen orada... (Yönsel, 1971: 135, 136).

4.1.1.6. Anne-Oğul İlişkileri

Anne oğul ilişkilerinde, anneler kendileri de kadın olmalarına rağmen oğullarını kadınlardan daha üstün görürler. Oğullarının en yakışıklı erkek olduğunu, her şeyin en iyisini yaptığını ve hayatta her şeyin en iyisine layık olduğunu düşünürler. Annelerin bu tutumu oğullarında evlilik yaşantılarında da eşlerinden aynı ilgiyi görecekleleri hissini uyandırır ve oğulları böyle bir beklenti içerisine girerler. Bu derece büyük ilgiyi karısından göremeyen erkekler hayal kırıklığına uğrarlar ve bu durum evliliklerini olumsuz yönde etkiler. Tutsak romanında, karısı tarafından ilgisiz bırakılan Orhan başka bir kadının yanına giderken annesinin devamlı tekrarladığı sözler aklına gelir:

Orhan sigara yaktı, Kızılay'dan Sıhhiye'ye doğru yavaş yavaş sürerken arabasını, iyi tanıdığı bir sesi duydu:

“Kadın mı ne olacak oğlum, biri olmazsa, öbürü. Kadından bol ne var... Sen bir tanesin. Sen güzelsin, akıllısın. Birtanesin, cansın... Erkeksin. Kadından bol ne var oğlum, hepsi kurban önüne, vur birine tekme, al öbürünü...” (İşinsu, 1973b:165).

Anneler oğullarını kendilerinden başka tüm kadınlardan kıskanırlar. Oğullarının yalnızca kendilerine ait olmalarını isterler. Onları evlendirirken içlerinde bir burukluk duyarlar ve evlilikleri boyunca da yaşantılarına müdahil olurlar. Bu durum evlilikte sıkıntıların yaşanmasına hatta bazı evliliklerin sonlanmasına neden olabilir. Güz Şarkısı romanında, Ali'nin annesi oğlunun nişanlandıktan sonra kendisini bir yana iterek yalnızca nişanlısıyla ilgilenmesinden şikâyet eder:

Aliyi güzel nişanlısından, dünyadan kıskandığını kabullendi Nuriye hanım birdenbire. Hiçbir şey istemiyorum, onunla yapayalnız, eskiden olduğu gibi yaşamaktan başka! Ona bakmak, onu dinlemek, onu seyre dalıp, geceleri örtülerini sıkıştırmak, onun okuduğunu, onun yazdıklarını okumak, onun seyrettiğini, gördüğünü görüp seyreterek onunla tartışıp söyleşmek.. Onunla, yalnız onunla!. Fatoşun evlenip gideceğini bile hesaba katmıştı. Sevinçliydim yalnız kalacağız diye! Sonra o kız gelmişti, Nilüfer! Benimle konuşmaz oldu, bana anlatmaz oldu, beni itiverdi bir yana! (Yönsel, 1966: 55).

Anneler oğullarına kimsenin söz söylemesini istemezler. Söz söyleyen kişi, oğullarının babası bile olsa oğullarını sahiplenerek babalarına karşı koruma görevini üstlenirler. Güller ve Dikenler romanında, babası oğlu Ayhan'ın kilosuna hakkında yorum yapınca annesi hemen oğlunu savunmaya başlar:

Komiser Cavit Bey, önündeki etli bulgur pilavına büyük bir iştahla kaşık atıyordu. Karısı Haver Hanım:
 - Cavit, Cavit... diye söylendi. Yine ölçüyü kaçıırıyorsun. Kemerin kavuşmayacak...
 Cavit Bey kaşığını bu defa ayran kasesine daldırarak:
 - Hanım, lokmalarımı sayıp durma Tanrı aşkına, dedi. Sen oğluna bak. O daha bu yaşta doksan kilo!..
 - Ayhan'ıma söz istemem... Onun boyu bosu var... Aslan gibi maşallah!.. Hem gençler çok yemeli... Sen gençliğinde bir oturuşta yirmi tane puf böreğini gık demeden mideye indirirdin... Ben de bununla iftihar ederdim... (Azrak, 1980: 15).

Annelerin oğullarını sahiplendiği gibi aynı şekilde oğlan çocukları da annelerini özellikle dışarıdan gelen tehlikelere karşı savunma çabası içine girerler. Bunun nedeni annelerine duydukları sevgi ve buna bağlı kıskançlık olarak düşünülebilir. Yenişehir'de Bir Öğle Vakti romanında, Ali annesini başkalarının bakışlarından kıskanarak onu hırpalar:

“Annen güzel kadınmış”

Bu cümleyi söyler söylemez pişman oldu Doğan. Ali anasının güzelliğinden söz edilmesini hoş karşılamazdı belki... Ama alınmış görünmüyordu Ali.

“Güzeldi evet. Ona bakmaya doyamazdım. Çok da kıskanırdım. O kadar ki, bir ara anamın babamı aldattığına inanmağa başlamıştım. Anam her gün sokağa çıkarırdı beni. Bir yere gitmez, öyle yürürdük. Meydandaki bankta yanyana otururduk. Bir genç teğmen vardı, dışarı çıktığımız zamanlar peşimize takılırdı. Annem farketmemiş gibi yapardı. Ama kudurdurdum ben. Artık etmediğimi komazdım anama. Oysa bu yürüyüşler annemin tek eğlencesiydi. Annem misafirlige gitmeyi falan sevmezdi, bize de misafir gelmezdi pek. Yolda giderken anama bakan çok olurdu. Bu yüzden ben sokağa çıkmak istemez, sokakta hırsımdan anamı tekmelerdim.” (Soysal, 1975b: 185).

Anneler oğullarını nasıl kıskanıyor ve onlardan ilgi bekliyorsa oğlan çocukları da annelerini kıskanır ve onlardan ilgi beklerler. Anneleriyle geçirilen zaman onlar için paha biçilemezdir. Anneleri onlara ilgi göstermedikleri takdirde onların ilgilerini farklı şekillerde çekmeye çalışırlar. Küçük Oyuncu romanında, ahlak kurallarına aykırı davranan annesi tarafından ilgisiz bırakılan sekiz yaşındaki bir oğlan çocuğunun yaşadığı üzüntü dile getirilir:

Bir kadının spor arabalı sarışın delikanlıyı değil de seni sevmesini istemek ne korkunç şeydir bilir misin? Hele o kadın senin anansa ve sen sekiz yaşındaysan ve çeşitli renklerde, biçimlerde arabalar hiç eksilmiyorsa kapıdan... Ama olmuyor işte, gerçekleşmiyor istekler. Kadın arabaya binip gidiyor... Ya da gerçekleştiği anda bozuluyor. Arabadan inip, gelen kadın, senin gitmemesini istediğin kadın değilmiş meğer. Senin istediğin kadın kapıdan girer girmez boynuna sarılacaktı, ağırlığına aldırmadan kucığına alacaktı seni, odana dek taşıyacaktı. Orada yeni boyadığın resimlere bakacaktınız birlikte... Ama bu kadın öyle değil. Bu kadın, “işim var şimdi” diyerek bir yana itiyor seni; telefonun başına geçip bir saat birileriyle konuşuyor. Bir saat sonra da “ne diyordun sen, hangi resimler?” diye sormayı unutuyor... Zamanla anlıyorsun, hemen o gün değil... Zamanla dank ediyor kafana... Ağlamakla, tepinmekle, hastalanmakla, elindeki tüm küçük olanakları bir bir denemekle geçen yıllardan sonra... (Kür, 1985: 222, 223) .

Annelerine duydukları sevgi ve kıskançlık nedeniyle onu kimseyle paylaşmak istemeyen oğlan çocukları, böyle bir paylaşım söz konusu olduğunda hırçınlaşırlar. Küçük Dünya romanında, annesinin zamanını başka bir adamla geçirmesi sonucunda ilgisiz kalan bir çocuğun zamanla kadınlardan nefret etmesi ve annesine olan hıncını onlardan çıkarması anlatılır:

Öyle çok kızla gezdim tozdu ki Nur, şimdi sorsan ne isimlerini, ne yüzlerini hatırlarım. Sırf kendime eziyet etmek için yapıyordum bunu. Annemin cinsine hakaret ederek, onların aptallıklarıyla eğlenerek, bir nevi işkence ediyordum kendime. Annemi az görüyordum dedim ya, öyle. Ama her görüşümde, onun biraz daha yorgun, biraz daha solgun olduğunu fark ediyordum. Eskiden ona duyduğum o harikulâde sevginin yerine, şimdi bir acıma hâkim olmuştu. Ona ne denli acıyordum, anlatamam (İşinsu, 1984: 86).

Anneler çocuklarının doğru eşlerle evlenerek iyi bir evlilik yapmalarını isterler. Çocukları hata yaptıklarında ise onlara müdahale ederek onları bu durumdan kurtarmaya çalışırlar. Ayrı Dünyalar romanında, annesi lisede okuyan oğlu Murat'ın kendisinden yaşça büyük ve evli bir kadınla birlikte olduğunu öğrenince buna engel olmak ister. Murat'ın kendi hayatını yaşamak istediğini söylemesi üzerine annesinin ne pahasına olursa olsun oğlunu bu tehlikeden koruyacağı anlatılır:

- Sus, sus artık. Tek kelime istemem. Geri alamıyacağın, acısını unutturamayacağın sözler söylemeni istemiyorum senin. Evini terkedeceğini, aileni bırakıp gideceğini söylemene razı değilim. Arkandaki köprüleri yıkma. Şimdi senden sadece şunu istiyorum: İmtihanların bitinciye kadar bekliyeceksin.

- Bir de çocuklarını ne kadar çok sevdiğini söylersin. Çocuğunu seven anne, onun hayatı ile oynamaz.

...

- Kendi hayatımı yaşamak istiyorum. Bizi mahvetmeye hakkınız yok, yok...

Şiddetli bir tokat sesi. Güzide nasıl yapmıştı bunu? Çocukluğunda bile, o kadar yaramazlıklar yaptığı, sabrını taşırdığı zamanlarda dahi dövmemişti onu. Nasıl atmıştı bu tokatı koca oğlana?

Avucunun içi ateş gibi yanıyordu. Murat şaşırmış, donmuş, sanki vurulmuştu yüreğinden. Taş gibi duruyordu kapının yanında. Artık bir şey söylemiyordu.

Ancak annesi odadan çıkacağı zaman harekete geçebildi. Kapıyı açtı, annesine yol verdi.

Genç kadın, kendi odasına girdiği zaman düşecek gibi oldu. Bir an kendisini çok zayıf hissetti. Bu konuda ümitsizliğe düşer gibi oldu. Sonra başını kaldırdı. Sonuna kadar dayanacak, oğlunu göz göre göre içine atılmakta olduğu bu tehlikeli âkıbetten koruyacaktı (Su, 1964: 96, 97).

4.1.1.7. Anne-Kız İlişkileri

Anne-kız ilişkileri incelendiğinde, anneler ile kızları arasında farklı nedenlerden ortaya çıkan çatışmalar söz konusudur. Anneler kızlarını genellikle kendi istedikleri şekilde yetiştirmek isterler. Kızları ise çoğunlukla bu durumdan hoşnut kalmayarak annelerine itiraz ederler. Hatta bazen annelerinden nefret etme

noktasına gelirler. Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında, evlendikten sonra bile annesinin baskılarından kurtulamayan bir kadının annesi hakkındaki düşünceleri aktarılır:

- Çocuğum olursa senin gibi, yaptığı kötülükleri, yaramazlıkları başına kakmam durmadan, dedim. Bütün bunlar aşağılık duygusu verir çocuğa, hınç, umutsuzluk oturur içine. Bilmeden meydana gelen aksaklıkları durmadan önüne seren insana düşman kesilir sonunda... Ben kendi payıma, ne yapacak olsam seni düşünürdüm: “Gene beğenmez, gene karşı çıkar!” diye, kızardım sana. Duralama olurdu, davranışlarımda. “Yoksa sahiden çok kötü müyüm, yeteneksiz miyim?” diye, kuşku yerdı yüreğimi...

- Nankör! dedi annem kısaca.

Gülerek, şakalaşır gibi dedi ama, sesi acıydı. Kahvesine eğilip acele yudumlamaya koyuldu. Öfkesini saklamaya çabaladığını anladım.

Neden böyle! Neden karşılaşır karşılaşmaz hırlaşmaya başlıyoruz onunla? En iyi niyetlerimiz bile önleyemiyor bunu!

Dediklerimin doğru olduğunu biliyordum. Pişmanlık oturuyordu gene de içime.

Yıllarca bizi birer küçük hayvan gibi göttü, kendi istediği hamurda yoğurmak, kendine benzetmekti bütün amacı! diye düşündüm.

Bizi, örneğini çizdiği, hoşuna giden bir el işi gibi işlemeye kalktı gönölünce.. Bu yeterdi ondan nefret etmeme. Oysa acıyordum yalnızca (Yönsel, 1971: 250, 251).

Anne-kız çatışması üzerinde kurulan Üç Yirmidört Saat romanında, Fatma annesinin de bir zamanlar kendi annesiyle çatıştığını söyleyerek kendini haklı çıkarmaya çalışır:

“- O kadar da kızmaya hakkın yok. Dilber anlatırdı, ben seninle nasıl dalaşırsam, sen de annenle dalaşmışsın!”

“- Aynı şey değil! Seninle çatışmamaya dikkat eden benim çoğunca. Bir zamanlar annemle çok çatışıp, kavga etmemin etkisi belki de! Kolay bir insan olmadığımı biliyorum, o da başka...”

“- Hiç değilsin!”

“- Sen de kolay insan sayılmazsın...”

...

“- Anlamak istiyorum senin nasıl bir insan olduğunu, dedi, annesi. Seni tanıyıp tanımadığımı bilmek istiyorum. Sırasında yumuşak, iyilik dolu bir kızsın, babandan aldığın yan olmalı. Sonra birdenbire değişirsin, kendi deyimimle “İplemezsin kimseyi”. Eğlenmek, “Kaçıyor, gidiyor!” dediğin zamanı keyfince değerlendirmek için koşturur durursun. Bir de bakarım elinde Tolstoy! Günlerce, haftalarca, odana kapanıp kitap okuyarak!..”

Onun söylediklerinin yarısını dinlememişti Fatma.

“- Uzatıyorsun! dedi, sıkıntılı.”

“- Kısa kesmeye çabalayacağım. ...” (Yönsel, 1977: 122).

Anne-kız çatışmalarının bir nedeni de annelerin kızlarının aşk ya da evlilik yaşantılarına müdahil olmak istemeleridir. Üç Yirmidört Saat romanında, annesinin, sevgilisiyle görüştüğünü öğrenen Fatma annesine çok kızar. Annesi Ahmet'in Fatma'yı gerçekten sevip sevmediğini öğrenmesi gerektiğini söylese de kızı sevgilisinin bu durumu yanlış anlayacağını düşünerek annesine ateş püskürür:

- ... Onu daha iyi tanımak istiyorum. Sana olan duygularında içten mi değil mi? Kafamı yiyen bu!
 - Neler söylüyorsun sen! dedi, Fatma şaşırılmış.
 - Annesi, gözleri gözlerinde yanıtladı:
 - Açıkcası seni gerçekten sevip sevmediğini merak ediyorum!
 - Sordun mu yoksa bunu ona!
 - Bilmem gerekiyordu!
 - Neyi bilmen gerekiyordu?
 - Seni evlenecek kadar sevip sevmediğini?
 - Bunu sordun ona!
 - Bilmem gerekiyordu, dedim sana!
- Ayağa fırladı Fatma.
- Ne hakkın var, ama ne hakkın var! Nasıl sorarsın bunu onun gibi bir adama! Rezil ettin beni! Belki de kalkıp gitmesi bu yüzdendir!
- Yumrukları sıkılmış, gözleri ateş saçıyor, konuştuğu sesi yükseliyordu perde perde:
- Evlenmek, evlenmemek bizim bileceğimiz iş! Benim yaşantıma karışamazsın sen, karışmaya hakkın yok! Evlenip ayrılmış bir kadın, koskocaman bir kadın! Sevgilimle oturup sorunlarımı kendim tartışırım ben. Anladın mı, ben konuşurum evlenip evlenmeyeceğimi onunla. Hangi çağda olduğumuzu düşünsene! Ahmet'i kızdırdın! Neler düşündü kimbilir benim için! Seni araya koyduğumu sanmıştır. "Küçük kafalı, burjuva kızı" demiştir, "Koca avcısı" demiştir! (Yönsel, 1977: 123).

Üç Yirmidört Saat romanında, anne-kız çatışmasının bir nedeni de çocuk yetiştirme konusundaki tutumdur. Fatma çocukluğundan beri annesinin kendisini ilgisiz bıraktığını düşünürken, annesi kızının kendi kişiliğini bulamamasından korktuğu için onun yaşantısına müdahale etmek istemediğini belirterek kendini savunur:

- Gençsin, güzelsin. Zaman geçmeden deneylerini yaşamını, işe koyulmanı istiyorum. Üniversiteyi bitirdiğinde çok şey kolaylaşacak. Kendi başına, sorumlulukların yükünü omuzlarına alarak çabana sarılmanı istiyorum. Bunun için de yolunun üzerinden benim çekilmem gerekli. Kendine güvenç duymalısın, başka kimseye değil. Dua et yaşamından büsbütün çekilip, yok olmayayım. Bu boğaz ne açar başıma daha bilmiyorum. Ne güzel şeyler yapabilirsin bu gençlikle... Gerçek özgürlüğün tadını çıkararak...

- Özgürlük! Ne kadar çok söylersin bunu! dedi, Fatma. Gerçek özgürlük neymiş söyler misin bana?

- Kendi kendine yetmek sanırım!

- Öyleyse özgürüm ben... Senden de öğüt istemiyorum.

Sesi zor çıktı öfkeden.

- Şimdi kızılıyorsun, anladığında hak vereceksin.

- Beni düşünmediğin, sevmediğin için hak mı vereceğim sana!

- Seni düşündüğüm, sevdiğim için!

- Bırak şimdi, sözcüklerle oynamayı! Kızını çok seviyor hanım, başından atmayı tasarlayacak! Gülerim ben buna.

İçini çekti, ellerini iki yanına açtı annesi.

- Anlayabilsen! Ben yanında oldukça kişiliğini bulamamandan korkuyorum. Yaşam kavganı olanaklı kılmak için bütün davranışlarım. Seni sevgimle kuşatıp, çevreni daraltmaktan her zaman çekinmişimdir. Seni kendime saklayıp hapsedmekten kaçındım durmadan. Özgürlüğe iteledim. Şimdiyse suçlu buluyorum biraz kendimi, “iyi mi yaptım?” diye.

- Palavra! dedi, Fatma. Beni duygulandırıp uyutamazsın. Sen hiç bir şey yapmadın benim için. Genç sevgilinle arana girmiştim, başına belaydım. Neden öbür anneler gibi olmadın? Neden tasalandığımda, yenik düştüğümde, ya da aldanıp yanlış yola saptığımda önlemedin beni? Uzak kaldın, el vermedin, katı kalpli ve ilgisiz! İşte buydun sen!

Kolları yanlarına düşmüş, umutsuz bakıyordu annesi. İçini çekerek,

- Bunları başka zaman konuşuruz, dedi, belki o zaman daha iyi açıklarım düşüncelerimi sana. Bu gece gerçekten ikimiz de yorgunuz, sinirliyiz. Yeteri kadar da saldırdık birbirimize sanıyorum.

- Nasıl bir kadınsın sen! dedi, Fatma. Sesi ıslık gibi çıktı. Arkadaşlarımı, onların analarını düşünüyorum da!

- Onlar gibi telefonları dinlemediğim, mektuplarını açmadığım, giriş çıkış saatlarını ayarlamadığım, sana inandığım, yaşamına, özgürlüğüne saygı duyduğum için mi? Özgürlüğünü kullanmasını bilemediysen suç bende mi? “Yanlış yola saptığında neden uyarmadın?” diyorsun. Mehmet için demedim mi “Sana göre biri değil.” diye? Üniversiteyi bırakmak istediğinde “Evlü bir kadın da okumasını sürdürür, neden olmasın!” diye direnmedim mi, o gergedan kayın validenin alaylarına, oğlanın öfkesine aldırmadan? Uyarmak başka, yasaklamak başka. Bir yaştan sonra yasaklarla durdurmak bir insanı, bulacağını umduğu mutluluğa karşı çıkmak, kolay mı sanıyorsun? Bırakmalı kendini bulsun, insan olmayı öğrensin, acılardan, yanlış deneylerden geçerek! diye, düşündüm, açıkçası bu! Yanlıştaydım belki, sana nasıl yardım edeceğimi bilemedim, bunun için suçluyorum ya kendimi en çok şimdi!

- Saçma! Hiç ırgalamıyor senin bu dokunaklı sözlerin beni. Bu gece anladım, tam anladım senin ne olduğunu!

Parlar gibi oldu Fatma’nın annesi:

- Saygısız konuşacaksan keselim!

- Keselim! Saygılı olabileceğimi sanmıyorum artık sana karşı. Dayanamayıp daha kötü şeyler de söyleyebilirim (Yönsel, 1977: 131, 132).

Aynı romanda Fatma ile annesinin tartışmaları öyle bir noktaya varır ki annesi kızının gözlerinden nefretini okuduğunu iddia ederken, kızı yaşadıkları her şeyin sorumlusu olarak annesini görür:

Sana neyi anlatmak istediğimin bile farkında değilsin! Oysa ne iyi niyetlerle oturdum şu masaya! Özür dilemek bile geçiyordu aklımdan. Sana gereği gibi omuz veremediğim, seni anlamadığım için. Şimdiyse yalnız kızıyorum. Ne söylesem boşuna! Çölde havaya kalkan kumlar gibi sözler, aramızda uçuyor oradan oraya ve zehirliyor, boğazlarımızı tıkayıp içimizi. Tehlike çanlarını çalmak kulaklarında, öğüt vermek, anlatmak her şeyi! Budalalık! Ne pişmanım bilsen konuyu açtığım için. Boşuna yordum hasta boğazımı gece boyunca. Sinirlendim, berbat oldum!

- Ben de öyle, dedi, kısılmış bir sesle Fatma.

- Benden nefret ettiğini, önemsemediğini, gözünde bir damladan daha küçük olduğumu, hepsini öğrendim. Bundan sonra ana kız gibi nasıl severiz birbirimizi! Ne korkunç, görüyor musun, ne korkunç! Buluşmak için girdiğimiz küçük aydınlıktan karanlıklara düştük gene, uzaklaştık! Nefreti görüyorum gözlerinde. Bundan sonra bana nasıl “anne” diyeceksin?

Sözünü kesti Fatma:

- Sen de nasıl “kızım” diyeceksin?

- Bırak, yetişir kötü şeyler söyleyeceğim!

- Birbirimizi döğmeden konuyu kapatırsak iyi!

- Sus, sus artık!

Arkasında durduğu iskemleye yaslanmıştı annesi, yıkılmaktan, düşmekten korkan biri gibi.

Telâşlandı Fatma. Telâşını belli etmemeye çabalayarak kuru bir sesle.

- Özür dilerim! dedi. Söylediğim bütün kaba sözler için! Sen zorladın. Gene de!

Bir şeyler söylemek istedi, başaramadı. Gözlerini aradı gözleriyle. Annesi çok zaman yaptığı gibi kaçırdı bakışlarını. Yavaşça ayrıldı masadan (Yönsel, 1977: 395, 396).

Allah Çocukları Unuttu romanında Oya, annesinin her şeye karıştığını düşünür. Onun arzuladığı gibi iyi bir kız olabilmek istediğini ancak bunu yapamadığı için kendisinden nefret ettiğini dile getirir. Annesi ise Oya'yı, kendisini sevmemekle suçlar:

- Biraz daha omlet al, dedi annem.

Sofradan kalktım.

- Şu karpuzun göbeğini yesene.

- Canım istemiyor.

- Ama çok güzel vallahi.

Güzelse kendin ye, beni rahat bırak.

- Amma inatçı çocuksun.

Kendimi tutmaya çalışıyordum. Münakaşa edecek halim yoktu, bu akşam.

- Yemiyeceğim, dedim. Ne kadar çok konuşuyorsun. Sustu. Dargın bir susuştu bu. Ne düşündüğünü biliyordum. Benim nankörlüğüme şaşıyordu. O da haklıydı bir bakıma. Önemli olan, karnımın tok olmasıydı onun için. Fevkalade bir anneydi kendine göre. Anneme acıdım... Onu sevebilmek, arzuladığı gibi iyi bir kız olabilmek isterdim. Saçma bulduğum konular üzerinde birkaç lâf etmek; sadece gösteriş de olsa, ev işleriyle ilgilenmek, akrabalar ziyaretine mırın kırın etmeden gitmek, ona yaklaşmama yetecekti. Bu kadarcık bir şeydi benden

beklediği. Bense bu ufacak şeyi ona veremiyor, veremediğim için de kendimden nefret ediyordum.

- Bana hiç sevgin yok, dedi annem.

- Yorgunum, dedim. Odama gidiyorum ben (Baydar, 1960: 8).

Çocuklar anneleri ile babalarına nispetle daha yakın ilişkiler kurarlar. Özellikle kız çocuklar annelerini sırdaş olarak görür, babaları ile paylaşamadıkları birçok şeyi annelerine anlatırlar. Böylelikle anne, çocuklar ile baba arasında bir köprü vazifesi görür. Ayrı Dünyalar romanında, Aslı arkadaşları ile olan ilişkilerini annesine anlattıktan sonra pişmanlık duysa da annesi kızını kendisine karşı açık olması konusunda teşvik eder:

- Lûtfen bu saçmalığımdan babama bahsetme anne, sonra bile. Zaten sana bile anlattığım için...

Sustu. Delilik etmiş, gevezelik etmişti. Şimdi ne diyebilirdi?

- Pişman olma bana söylediğin için Aslı. Annenim senin. Çocukların annelerden bir gizlisi olmamalı. Böylesi daima daha iyidir. Sonra anneler de bazı meseleleri, ne zaman babalara açacaklarını iyi ayarlamaya dikkat ederler.

- Bunu biliyorum. Pişman olmamalıyım sana söyledim diye. Ama saçmaladığımı düşünüyorum. Küçük düştüğümü sanıyorum. Ben de anne ile ne zaman böyle konulardan konuşmak lâzım geldiğini iyi ayarlayamamışım işte... (Su, 1964: 92).

Her ne kadar çocukların büyük bir kısmı anneleriyle yakın ilişkiler kursa da bazıları anneden ya da çocuktan kaynaklanan bir nedenle böyle bir iletişim kuramazlar. Küçük Dünya romanında, annesi kendisine oldukça mesafeli davranan bir genç kızın diğer arkadaşlarının anneleri ile olan ilişkilerine özenişi dile getirilir:

Sonra, evleninceye kadar hiç boyanmadım. Annem bağırp çağırılmaz, tehdit etmez, fakat o kadar soğuk ve kesin konuşurdu ki, kanımın iliklerimde buz gibi donduğunu hissederdim âdetâ. Ve ondan sonra da, o şeyi yapmak için yüreğimde bir damlacık heves kalmazdı.

Arkadaşlarım vardı; Anneleri bağıırır, azarlar, hattâ döverdi onları, ama ondan sonra sarmaş dolaş olurlar, ikide bir öpüşürlerdi... Onlara pek özenirdim. Benimki her zaman sakın, her zaman ciddi (Işınsoy, 1984: 26).

Anne-kız ilişkileri incelendiğinde dikkati çeken noktalardan biri de kızların annelerini beğenmemeleridir. Özellikle okuyan kızlar annelerini okumamış oldukları için hor görürler ve onlara karşı alaylı bir tavır takınırlar. Ölmeye Yatmak

romanında, annesini küçük gören Sevil'in annesine bilemeyeceği sorular sorarak onu zor durumda bırakmaya çalıştığı anlatılır:

Okulun çaylı toplantılarında Sevil, hep önde geliyordu. Müsamerelerde, törenlerde oyunculuk yeteneği geliyordu. Ayy!.. Annesi gibi bulaşıkçıbaş olacak değil ya?.. Toz alır hep. Durmadan halıları silkeler. Durmadan soğan kavurur ve taşlı avluya çamaşır asar. “Bil bakalım Gary Cooper kim?” diye sorar Sevil. Annesi: “Şu iskeledeki saraylıya taktığınız ad mı?” diye sorar. Sevil hem gülmekten kırılır, hem kendi gözünde kendisi büyür. “Bil bakalım Barbara Stanwyck kim?” Durur annesi. Omuz silkler. “Cihan Hakimi’nde oynayan artist, akıllı!..” Annesi: “Nerden biliyormuşsun sen?” demeye görsün; Sevil hemen bir omzunu kırar, burnunu kaldırır, sana anlatmak boş, der gibilerden yürür çıkar sokağa. Ardından biraz saygılı, biraz da hüzünlü bir kadın bıraktığını bilir. Annesinin kendisine duyduğu saygıyı büyütme için sanki ya da onun okumamışlığından pişmanlık duygusunu pekiştirmek için, tam da kadının, “Öff, artık çekilmez oldun!” diyeceği bir sırada kemanını alır eline, kollarını gerer, başını yukarı kaldırır, gözlerini kapar ve Berjoret’i çalmaya başlar (Ağaoğlu, 1992: 118, 119).

Kızların annelerini beğenmemesi konusu Islak Güneş romanında, da ele alınır. Kızı tarafından sürekli eleştirilen Nazmiye Hanım saçına perma yaptırdığında, kızı bu saçın annesine “aptal bir görünüm” verdiğini düşünür:

Aman, ne kadar da çirkinleşmiş Nazmiye Hanım. İnsan böyle olmak için para verir mi? Zaten babamın paralarını sokağa atan bu...

“Nasıl olmuşum kızım?” Soruyu boşuna sorduğunu bilmesi gerek. Yalan mı söyletecek bana akli sıra?

“lululululul!”

“Salak!.. Suç, zaten seni adam yerine koyup da soranda.”

“Sorma sen de...”

Yanından hisimla geçip, mutfaktan çıkmak istiyorum. Yanına yaklaşıncı daha da iyi görüyorum. Gerçekten çok çirkin olmuş. Saçları zenci saçları gibi ince kıvrımlarla tepesine yığılı duruyor. Perma, soğuk perma üstelik. - daha pahalı yani, babamın paralarını nerelere harcıyor- Sağ kulağının ardında kalan incecik bir tutam, iyi tutmamış, sivri düz, yapışkan bir parlaklık içinde. Anneme aptal bir görünüm veriyor bu kıvrırcıklık. Kendi bileceği şey. Şaştığım, büyükler kendilerini çocuklardan daha akıllı sanırlar, ama akılları bu kadar.

Asıl çatışma, babam geldiğinde kopacak. Babam, döne dolana, alay ederek annemin ne kadar çirkinleştiğini söyleyecek. O zaman Nazmiye Hanım ağlamaya başlayacak:

“Kırk yılda bir kalkıştığım tek zevkim bu. Tek süsüm. Onu da burnumdan getiriyorsunuz.”

“Süs müs değil bu be karı. Bu, elin serserisinin elinin kafanla mıncık mıncık oynaması, üstüne üstlük paranı sokağa atman, Bu, bu...” (Kutlu, 1986a: 74, 75).

Gecenin Ucundaki Işık romanında, annesinin kusurlarını daima yüzüne vuran ve onu cahil olarak nitelendiren Macide'nin düşünceleri aktarılır:

Annemi başka evlâtların, analarına gösterdikleri kör, bilinçsiz bir sevgiyle sevmediğim doğrudur. Çocukluk yıllarımda duyduğum öfke, kıskançlık zamanla eriyip gitti. Ne var ki kusurlarını görmekten hiç bir zaman vazgeçemedim. Benim için, eski devrin saf, tasasız, cahil kalıntılarından bir örnektir annem. Dünyadan habersiz bir Osmanlı hanımı! (Yönsel, 1963: 15).

Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında, annesinin çocukları ile yalnızca yedirip içirme konularında ilgilendiğini ve çocuklarını hiç tanımadığını düşünen Selma yalnızca kendi annesini değil onun yaşatlarını da dünyadan haberi olmayan kadınlar olarak görür. Kendisini babasına daha yakın bulur, annesini sevmediğini ancak ona acıdığını belirtir. Onun kıskançlık ve hırsına yenildiğini, hiçbir şey bilmediği halde bilgiçlik tasladığını söyleyen Selma annesinin konuşması ile dalga geçer:

Ne geride kalmış kadın annem! Düşünceleri, konuşması, davranışları her şeyiyle yüz yıl öteden sesleniyor bana. Onu sevmiyorum, acıyorum daha çok. O kadar birbirimizden ayırız ki! Babama daha yakınım. Kuru bir bilim adamı olsa bile babam hiç olmazsa düşüncelerinde rasyonel, iyi bir doktor üstelik. Annem kendi takımından birçoğları gibi parazit bir kadın.

Annem beni tanımaz bile. Arkadaşlarımla ilişkilerimi, hangi yazarı sevdiğimi, düşüncelerimin yolunu hiç, hiç birşey bilmez o... Leylâ ile Fethi'yi de tanımadığını, tanımak için de uğraşmadığını sanıyorum. Onun işi çocuklarını yedirip, giydirmek, sağlıklarına bekçi olmaktı yaşantısı boyunca. Evliliğinde, babama karşı bile öyle. Dünyadan habersiz bir kadın annem, bütün yaşatları gibi. Hiç birşey bilmiyor, bilmeden de bilgiç geçiniyor üstelik... “Efem, efem” diye bir yalancı, nazik konuşması vardır onun!

Benim annem kadar yapmacıklı, budala kadın yok dünyada. Ona haince vuruyorum. Budala olması bir çeşit kötülükmiş gibi geliyor bana.. Emine Ninenin yaptığı yemekleri kırıla döküle konuklarına “Ben yaptım efem.” diye yutturması, başkalarına diktirdiği gömlekleri ‘Ben dikiverdim bugün oturdum.’ diye, babamdan alkış beklemesi kötülük sayılmaz mı? Üniversiteye başladığımda arabasıyla gelip Beyazıt meydanlarında tur atarak beni gözetlemesi, Ali telefon ettiğinde “O senin kaba saba komünist arkadaşın, haddini bildirdim!” diye oğlanın yüzüne telefonu nasıl kapadığını açığa vurması kötülük değil mi? Fethi'yi şımartıp, beni göklere çıkartarak zavallı Leylâ'yı baskıya alıp, kıza budala, çirkin olduğunu sezdiren acı saldırılarda bulunup, şimdiden aşâğılık duygusu aşılması kötülük değil mi?

Son yıllarda babamdan daha çökmüş görünüyor. Onu çöktüren tutkuları. Herkesi kıskanıyor, büyüklük budalası üstelik. O yüzden benim varlıklı, namlı Görün ailesinin gelini olmamdan kıvançlı. Melâhat hanımın

kendisini kaymak takıma sokacağını, sonunda gazetelerde, dedikodu sayfalarında okuduğu sosyetiklerden biri olacağını düşündükçe sevincinden deli olduğunu biliyorum.. Bir gün annem için de “Dünkü yeşil melekler balosunda Nilüfer hanım Melâhat hanımın masasındaydı, gecenin en eğlenceli masası, oğullarını yeni evlendiren bu namı ailenin masasıydı.” diye yazdıklarında!.. (Yönsel, 1971: 11, 15, 16, 21, 22).

Anne-kız çatışması üzerine kurulan Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında, Selma annesini “bilinçsiz, bencil bir kadıncık” olarak nitelendirerek kendisinin de bir gün annesine benzemekten korktuğunu ifade eder:

Gerçekten acıyordum ona. Başkalarının yaşantılarının düzeni ile uğraşıp, yola koymaya çabalayan, bununla eğlenen, kocasına, evine, çocuklarına doymuş, kendini onlarla yitirmiş evli kadın örneğiydi. Birgün anneme benzersem! diye korkup durmuştum genç kızlığım süresince. Günlük olayları büyük sorunlarmış gibi kafasında durmadan evirip çeviren onlarla sinirlenen, gülen, eğlenen, herkesi kendi o küçücük dırdırlı dünyasının içine sokup yaşamak isteyen bilinçsiz, bencil bir kadıncık!

...
Anneme benzememek için davranışlarımı ölçüp biçmem, tetikte yaşamam gerek. Bir gün annem gibi, paşa kızı olduğum, dil bildiğim, namı bir doktorla evlendiğim için, burnu havada, akli ise yaşantının kırıntıları günlük işler, bencil istekler, gereksiz gevezelikler kavgalarla küçücük deliğinde, dünyaya bakmak için başını dışarı çıkarmayan kaplumbağa korkusunda bir kadın olursam!.. (Yönsel, 1971: 68, 129).

Anne-kız ilişkilerinde anne ile kızın kader benzerliği ele alınan bir diğer konudur. Geçmişinde kötü olaylar yaşayan anneler kızlarının kendileriyle aynı kadere sahip olmalarını istemezler ve onların hayatlarının daha iyi olması için gayret ederler. Aydınlik Kapı romanında, sevmediği bir kişiyle evlenerek hayatını istediği şekilde yaşayamayan Vildan kızının aynı sıkıntıları çekmesini istemez:

Vildan yine içinden, kendi kendine konuştu: “Aman bana benzemeyin! Sakın, sakın! Bana benzemesin! Kendisi için yaşamayı bilsin o, kendini harcamasın, kendi saadetini kimseye feda etmesin! O rahat, mesut (mutlu) ve şerefli yaşasın Allahım! Büyük Allahım! Onun mesut (mutlu) olmasını senden istiyorum!..” (Zorlutuna, 2001: 315).

Bulutlar Dağınca romanında, kızının babasıyla olan ilk evliliğinde büyük sorunlar yaşayan, kocası öldükten sonra parasız kaldığı için yanlış bir maceraya atılan Naşide kızının doğru bir eş seçerek iyi bir evlilik yapmasını diler:

“Tülay bugün sahiden pek tatlı idi. Delikanlı tamamiyle büyülenmiş gibiydi. Bir aksilik çıkmazsa, nişanlanmamaları için ortada bir sebep yok. İnşallah her şey yolunda gider ve kızım bana benzemez, ilk izdivacında mesut olur. Onun babasından ben az çekmemiştim. Tam on sene o kumarbaz ve müsrif adamın elinde türlü mahrumiyetlere ve üzüntülere katlanmışım. Ölmeseydi, belki hâlâ aynı eziyetler içinde kızım için yaşayacaktım. Öldü ve ikimizi de beş parasız ortada bıraktı. Ne günlerdi ya Rabbi. Bir taraftan ekmek parası için çalışmak, bir taraftan Tülay’a bakmak..” Ve... Bugün düşündükçe yüzünü kızartan o macera... Tâ o mesut güne, Müfit’le karşılaştığı dakikaya kadar... (Berkand, 1980c: 17).

Anne-kızın kader ortaklığı konusu Alnında Mavi Kuşlar romanında, da ele alınmıştır. Kadınlığı ceza olarak gören bir anne kızına erkeklerden nefret etmesi gerektiğini aşlamak ister:

Kendi karanlığının kızının da üstüne ineceğine inanmıştı. Ona göre kadınlık Tanrı’nın en ağır cezasıydı. Tanrı erkekleri de bu cezayı uygulamaları için yaratmıştı sanki. Kızıyla bir kader ortaklığı beklemişti bilinç altı. Beklemiş ve bundan korkmuştu. Kızının da erkeklerden nefret etmesi, uzak durması gerektiğine inanmıştı. Bir tiksintiyi aşlamak istemişti ona (Özakın, 1978: 26).

Anne-kızın kader ortaklığı toplum tarafından da beklenen bir durumdur. Eğer bir kızın annesi kötü yola düşüyse, kızının da gelecekte aynı duruma düşeceği düşünülür. Gençlik Rüzgârı romanında, yıllar önce babasını aldatarak evden kaçan annesi yüzünden genç bir kızın maruz kaldığı suçlamalar anlatılır:

Sus diyorum, ağzını açma! Sesini işitmek istemiyorum. Söyleyeceklerinin hepsi yalandır, hepsi düzendir. Sana itimadım kalmadı artık. Düne kadar beni avuçların arasında tutmuştun, bütün sözlerin samimî ve dost olduğunu kabul etmek benim için en tabîî bir şeydi. Sana hayrandım. Seni seviyordum. Bilerek, isteyerek, şuurumun ve kalbimin bütün kuvvetiyle sana bağlıydım. Seni kendimin, kendimi senin sayıyordum. Fakat bugün hayır... Her şey değişti. Bugün sen benim nazarımda, kocasını birçok erkeklerle aldattıktan sonra nihayet evinden kaçmış ve ondan sonra da herkesin kadını derecesine düşmüş bir kadının, bir fahişenin yolunda yürümeye başlamış bir kızıdan başka bir şey değilsin...

Sana bu yolu kapamaya, seni kurtarmaya çok çalıştım ama muvaffak olamadım. Kanın bozukmuş meğer... Nihayet sen de annen gibi oldun, onun yolunu seçtin işte... Eminim ki yarın da yollarınız birleşecek, birbirinizle anlaşıp kaynaşacaksınız. Henüz onsekizine gelmeden bir erkeğin garsonyerine giden kız, yarın elbette ki her erkeğin kadını olacak... (Berkand, 1967: 38).

Aynı romanda annesi yüzünden toplum tarafından suçlamalara maruz kalan ve bu yüzden annesini affetmeyen genç kızın ruh hali de yansıtılır:

“Sen her erkeğin kadını olmuşsun...” Bana bunu, beni affetmek istediği halde affedemeyen biri, yüzüme bir tokat vururcasına hakaret dolu sözlerle söylemişti.

Bana yazık ettiğini hiç düşünmedin mi anne? Çocukluğumun güzel ve tatlı annesi, sen günahsız kızının alnına o kara damgayı basmaya acımadın mı? Bir erkekten ötekine koşarken, kendi kanından olan etinden kopan kızına:

“- Kötü bir kadının kızı!”

Denebileceğini hiç düşünmedin mi? Bunu nasıl yaptın anne? Bunun günahından korkmadın mı? Halbuki ben, hâlâ senin işlediğin günahın yükü altında ezilmiş bir haldeyim. Böyle olmasaydı, başımı yukarıya kaldırarak, omuzlarımı dik tutacak:

“- Annemin kızı olmakla iftihar ederim!”

Diyebilecektim ve gurur benim hayatımı değiştirecek, belki de bana saadet yolunu açacaktı.

Beni ve babamı bırakıp gidebilirdin... Bu senin hakkındı belki... Fakat benden:

“Kötü yola sapmış bir kadının kızıdır!”

Diye bahsedilmesine sebep olmayacaktın. Buna hakkın yoktu anne. Kendi işlediğin günahın ağırlığını bana yüklememeliydin! (Berkand, 1967: 67).

Bulutlar Dağılınca romanında, kızının kaderinin kendisinininki gibi olmasını istemeyen, zengin bir koca ile evlenerek daha rahat bir hayata kavuşmasını isteyen bir annenin kızı olan Melike aslında annesinin ona yaşadığı üzüntüleri anlatmayarak doğru yapmadığını düşünür:

- Bana hayat mücadelelerini, üzüntülerini ve endişelerini göstermedin, bunlardan beni uzak tuttu, yalnız çatışmalarının sonucunu bana bildirdin. Bir bakıma haklı, bir bakıma haksızdın. Çünkü ben de senin yanında çarpışabiliyordum. Beni koyduğun isme göre büyütmek istedin. Halbuki ben gerçekte ne bir Melike, yani kraliçe, ne de başkalarından üstün bir kızdım. Adımın Melike oluşunu bile çok defa affedemedim ben... Fakir bir kız için bu ne iddialı hattâ gülünç isimdi! Hatta bunu birkaç kere sana da söylediğimi hatırlıyorsun. Fakat sen, bütün yalvarmalarıma karşı koydun, adımla değiştirmemi engelledin. Allaha yüz bin şükür olsun, ben alçak gönüllü ve olgun bir kızım da şımarmadım, yolumu şaşırmadım, muvazenemi kaybetmedim. Benim yerimde bir başkası olsaydı seni hayal sukutuna uğrattırdı. (Berkand, 1980c: 249).

4.1.2. Babalık

4.1.2.1. Otorite unsuru olarak Baba

Ataerkil ailelerde çocuklar anneleri ile daha yakın ilişkiler kurarlarken, baba daha çok otorite unsuru olarak görülür. Bu tür ailelerde izin babadan alınır, bir konu hakkındaki en son kararı baba verir. Bunun dışında çocuklar annelerini ikna ederek

ondan ya babalarından izin almalarını ya da bu durumu babalarından gizlemelerini isterler. Yarın... Yarın... romanında, yazın sıcak günlerinde deniz kıyısına gitmek isteyen üç kız kardeş annelerini de yanlarına alarak babalarını ikna edebilmek için plan hazırlarlar:

O yıl çok sıcak geçiyordu yaz. Sıcaklar arttıkça da, on yaşındaki Günsel'in denize gitme istekleri gerçek bir baskı halini almaktaydı. Yemek yememeğe kalkıyor, aksilikler yapıyor, yerli yersiz ağlamalar tutturuyor, hatta babası kendisine bir şey söylemedikçe konuşmamağa, o zaman bile somurtup karşılıklar vermeğe değin vardıyordu işi. İlle de deniz diyordu. İki büyük kız, babalarının yanında ağız açmak ataklığını gösteremiyorlardı ama, başka her yönden destekliyorlardı kardeşlerini. Gündüzleri ne kumpaslar kuruluyor, babayı faka bastırmak için ne planlar hazırlanıyordu. Analarını da almışlardı aralarına. Gerçi pek yardımcı dokunmuyordu kadıncağızın.. Bunca yıllık kocasından bir tek isteğini koparabilmiş miydi ki, kızlara akıl verebilsin, kurnazlık öğretsin? Yalnızca onlarla birlikte derin derin iç çekiyor, ikide bir de, “Baban dünyada razı gelmez,” diyordu, “Sen ne dersin anne?” diye sorduklarında (Kür, 1976: 58).

Aynı romanda evin en küçük kızı Günsel, babalarının en çok sevdiği kızıdır. Ablaları küçük kızın babalarını ikna edeceğini bildikleri için hep onu öne sürerler. Dünder Edendi bu kızın isteklerini çoğu zaman yerine getirir ancak bu isteklerin sonunun gelmeyeceğini bildiği ve evdeki otoritesinin sarsılacağını düşündüğü için ara sıra onu geri çevirir:

Evde akşamları esen gergin havanın Dünder efendi için de bir onur sorunu durumuna geldiğini ilk Aysel anladı. Babasının bir süreden beri, “Ne o, neden astın suratını gene?” ya da, “ne zırlıyorsun kız?” diye sormaktan vaz geçtiğini, Günsel’le hemen hemen hiç konuşmadığını farketti. Sevgili kızının böyle somurtup dolaşmasına dayanamıyordu, dayanmasına ama, bu tür bir baskıya boyun eğerse babalık onur ve otoritesinin sifra ineceğini düşündüğünden direniyordu besbelli. Aysel taktik değiştirmek gerektiğini kavramıştı (Kür, 1976: 58).

Babanın otorite olduğu ailelerde çocuklar babalarından korkarlar. Toplum arasında kullanılan “baban duyarsa öldürür, gebertir, bacaklarını kırar” gibi ifadeler babanın çekinilmesi gereken biri olduğunu vurgulamaktadır. Yarın... Yarın... romanında, Aysel bir güzellik yarışmasına katılmak için ailesinden habersiz fotoğraf çektirmeye gider. Babasının bunu duymasından korkan Aysel kendi adını değiştirerek yarışmaya katılır:

“Bir sen kaldın öyle mi, küçük hanım?” dedi ve masasının üzerinden bir kâğıt alıp baktı. “Deniz Alaylı... Öyle mi?”
 Karşılık vermezden önce boğazını temizlemesi gerekti Aysel’in.
 “Evet..”
 “Gerçek adın mı bu... Deniz Alaylı?”
 Bir an durakladı kız; adamın yalanını çıkmasına şaşmıştı.
 “Değil,” dedi... “Ama asıl adı söylemem. Babam duyarsa öldürür.”
 (Kür, 1976: 65).

Bazı ailelerde babalar, eşleri ve çocukları üzerinde yalnızca sözel olarak baskı kurmazlar aynı zamanda fiziksel şiddet uygulayarak kendi üstünlüklerini kabul ettirmek isterler. Islak Güneş romanında, annesini babasından dayak yerken gören Sedat babasından inanılmaz derecede korkar. Bu korkusunu bilen arkadaşları onunla alay ederler:

“Gelme ulan bizimle. Hiçbir şey getirmiyorsun. Evine de gelemiyoruz. Ne işin var bizim yanımızda senin?”
 Dudakları kıvrılıyordu Sedat’ın:
 “Yok ki bişey getireyim. Vallaha yok.”
 “Sizin evde oynayalım o zaman.”
 “Yok olmaz. Babam ne der? Olmaz...”
 Zehra Teyzenin tek oğlu, Sedat. Annesinin her akşam dayak yediğini görüyor ve o yüzden babasından korkuyor. Bu korku öyle büyük ve boyutları saptanabilecek bir korku ki, babasından söz edildiği anda, Sedat sağına soluna bakınmaya başlıyor. Yalınayak katıldığı oyunlardan kopup, meydanın bir köşesine bıraktığı takunyalarını ayağına geçirerek, evine ya da annesine erişmek için koşuyor.
 Bunu görünce, çocuklar Sedat’la eğlenmenin bir yolunu daha buluyorlar:
 “Sedat, baban geliyor...”
 Sedat önce duruveriyor, Sonra hemen köşeye koşuyor:
 “Kapaklarımı giyem. Gidem ben... Ben gidem artık.”
 Takunyalarını giymeye çabalarken sürekli söyleniyor, telaşından yana devirdiği takunyanın kayışına etli ayaklarını sokuşturmaya çabalıyor, yan dönmüş takunyayı eğilip düzeltmek aklına gelmediği, ayaklarıyla da bu işi bir türlü beceremediği için mırıldanmaları ve korkusu uzuyor.
 Çocuklar onun başına toplanıyor, korkusunun kendilerine yansıyan hoşnutluğunu içlerine iyice sindiriyor, sonra, Sedat koşarak meydandan uzaklaşırken bağırma başlıyorlar:
 “Dur Sedat... Dur! Şaka yaptık. Babanın geldiği yok!” (Kutlu, 1986a: 36, 37).

Çocukları üzerinde sürekli bir otorite kurmayan bazı babalar gerekli gördükleri zaman babalık otoritelerini kullanmayı uygun bulurlar. Bunun nedeni çocuklarının kendilerini korkulacak bir varlık gibi görmelerini istememeleri olabilir.

Yabancı Adam romanında, kızıyla iyi ilişkiler kuran bir baba, kızının nişanlısından ayrılmak istemesi üzerine otoritesini kullanarak nişanlısıyla barışmasını emreder:

“Hoş geldin babacığım” diyen sevgili kızına yüz vermedi ve çay masasına gidecek yerde sert adımlarla salona doğru yürüdü ve otoriter bir sesle kızına seslendi:

- Buraya gel Suna. Kapıyı kapa ve şuraya otur.

Genç kız cevap verecek kuvveti bulamadan suçlu sandalyesine çöktü. Titriyor, babasının ne söyleyeceğini, nereden başlayarak onu suçlayacağını heyecanla bekliyordu.

- Şimdi söyle bakalım. Ne oldu? Bu sabah ben erkenden bir hastaya giderken karşıma Yılmaz çıktı ve bana nişanınızın boğulduğunu söyledi. Doğru mu?

- Evet babacığım doğrudur. Nişanı bozmak zorunda kaldım çünkü bütün iyi niyetime rağmen onu sevemediğimi anladım. Bu şartlar altında onunla evlenmeme imkân yoktu.

Bu sözleri söylerken sesi titriyor, gözyaşlarını zor tutuyordu. Kızını çok sevdiği halde onun bu üzgün haline aldırmadan doktor hep o sert ve otoriter sesiyle:

- Demek nişanı bozmayı teklif eden sensin, dedi. Bu kararı hiç kimseye danışmadan tek başına nasıl aldığına şaşıyorum ve bu kararını kabul etmiyorum Suna. Düşünmeden, akılsızca alınmış bir karardır bu. Şimdi bir kâğıt kalem alıp Yılmaz’a yazacaksın.

- Yazacak mıyım?

- Evet.

- Niçin?

- Ona çocukça ve düşüncesizce hareket ettiğini, yaptığın işin önemini o sırada düşünemediğini söyleyecek ve ondan özür dileyerek buraya gelmesini rica edeceksin.

Hiç beklemediği bu teklif karşısında genç kız şaşkın şaşkın babasına baktı.

- Benden böyle bir şey isteyemezsiniz baba. Bunu yapamam, özür dilerim kesin olarak yapamam.

- Sebebi?

- Size söyledim. Onu sevmiyorum ve sevemeyeceğim. Aldığım karar da kesindir.

Bu defa şaşırmak sırası doktorundu. Ağır ağır yerinden kalkarak kızına yaklaştı.

- Annenle babanı seversen ve sayarsan bu saçma kararından vazgeçecek ve yanlış attığın bu adımdan geri döneceksin. Bugüne kadar sana karşı hiçbir zaman sert davranmadım ama bu defa babalık otoritemi kullanıyorum ve senden bu emrime başeğmeni bekliyorum. İtiraz kabul etmeyeceğim de aşikârdır. Anlaşıldı mı?

Bu sözleri heyecandan tıkanan bir sesle söylemişti. Kaşları çatılmış, bakışları sertleşmişti (Berkand, 1980a: 102, 103).

Çocuklar çoğu zaman anneleri ile daha yakın ilişkiler kurarlar. Bunun nedeni yalnızca çocukların babalarından uzak durmaları değil, aynı zamanda babaların çocuklarıyla yüz göz olmak istememeleridir. Aslında bu bir çeşit kaçış

olarak da adlandırılabilir. Ayrı Dünyalar romanında, Güzide kocasının oğlu ile erkek erkeğe konuşmasını ister ancak Ulvi işlerini ve yorgunluğunu bahane ederek çocuğuyla ilgilenmekten kaçır:

- Karşına alıp onunla iki iyi arkadaş gibi konuşmanın zamanı geldi sanıyorum Ulvi. Erkek erkeğe bir konuşma. Ona ancak sen yardım edebilirsin. Çocuğun yardımı ihtiyacı olduğunu söylüyorum sana. Ona ancak sen tesir edebilirsin. Bu yaşta çocuklara, özellikle erkek çocuklara, baba otoritesi ve baba dostluğu çok lâzım Ulvi. Bunu sen daha iyi bilirsin ya...

- Yoksa, bir delilik mi yapıyor? Bak, benim bu meselelerde hiç müsamaham yoktur. Yaşı ne, başı ne? Önünde imtihanları var. Liseyi bile bitirmemiş henüz. Başka şeyler düşünmemesi lâzım.

- Bence de öyle ama.

- Evet?

Bunu sorarken sabırsız ve sinirliydi biraz.

- Gençtir. Boşuna delikanlı denmiyor bu yaştakilere.

- Al bir dert, daha... Peki sen konuşmadın mı onunla?

- Eh, şöyle böyle. Ama yeteri kadar mı bilemiyorum.

- Yeteri kadarmıymış. Bilemiyormuş. Kafanı dinlemek için gelirsın eve.

Şöyle bir rahat nefes alayım dersin. Olmaz işte.

- Lâkin Ulvi.

- Sen anlamışsındır mutlak. Bilirim ben. Nedir sıkıntısı, öğrenmişsindir.

- Vazifemdir bu.

- Öyleyse sonuna kadar idare et. Çocuklarla yüz göz olmak istemediğimi bilirsin sen (Su, 1964: 124).

4.1.2.2. Üvey Baba

Kimi zaman biyolojik babası olmadığı halde (üvey) çocuğunu kendi çocuğuymuş gibi sahiplenen kişiler, çocukları tarafından gerçek baba olarak algılanabilir. Zambaklar Açarken romanında, Mete öz babasının Oğuz Albatros olmadığını öğrenince kendisine yıllarca babalık etmiş olan bu adamdan başkasına baba diyemeyeceğini ve onu öz babası gibi gördüğünü ifade eder:

Antreye vardığım sırada arkamdan koşan Mete'nin:

- Baba!.. diye bağırdığını duydum. Nereye gidiyorsun, baba?..

- Buradan uzak neresi olursa...

- Dur, ben de seninle geliyorum...

Şaşkın şaşkın yüzüne bakarken, Mete:

- Evet, diye ekledi. Sesi kararlı ve yumuşaktı. Senden başkasına baba demem ben... Asla baba demem... Bana sen babalık ettin bugüne kadar... Bundan böyle de babam yine sensin benim...

Kolunu boynuma attı ve yanaklarımdan sevgiyle öptü. Gözleri yaş içindeydi...

Ona sarıldım:

- Oğlum... Sevgili oğlum... (Azrak, 1978b: 251, 252).

Aynı romanda Oğuz Albatros da Mete'nin üvey oğlu olduğunu o anda öğrenir. Mete'nin annesi yıllarca kocasını ve oğlunu kandırır. Kocasının bir arkadaşı ile yasak aşk yaşayarak hamile kalır ve oğlunu dünyaya getirir. Mete ve Oğuz Albatros bu durumu öğrenince birbirlerine duydukları sevgide azalma olmaz. Birbirlerini yine baba-oğul olarak görürler. Romanda dışlanan kişiler Mete'nin annesi ve öz babası olur:

Gerçek ne olursa olsun, yıllar yılı bana evlât sevgisi tattırmış, yaşama zevki ve sevinci vermiş olan şu aslan genç benim oğlumdur. Bu inancımı hiç bir şey sarsamaz, yok edemez. Her türlü hakikat ona olan sevgimin büyüklüğü yanında hiç kalır. Ve her şeyle beraber bir büyük kaybın acısıyla birbirimize bağlıyız biz... Evet, onunla aynı acıyı paylaşıyoruz ve paylaşacağız her zaman... Mutluluğu da beraberce arayacak, teselliyi yine birbirimizde bulacağız... (Azrak, 1978b: 253, 254).

Bulutlar Dağılınca romanında, öz babası küçük yaşta ölen Tülay üvey babasının kendisine ve annesine sağladığı olanaklar nedeniyle ona minnettar olduğunu ifade etmektedir:

- ... Sizi ne kadar sevdiğimi biliyorsunuz. Siz dünyanın en müşfik babalarından daha iyisiniz. Bana yaptıklarınızı görmüyor muyum? Annemle evlendiğiniz zaman o, fakir bir kadındı. Beni güçlükle geçindirebiliyordu. Tahsilime ancak devam edebiliyordum. O da annemin muazzam fedakârlıklarıyla. Arkama giyecek pek az elbisem vardı. Hele böyle güzel kıyafetleri ancak rüyalarımda görebiliyordum. Bana her şeyi veren, benim hayatımı değiştiren, liseyi bitirmeme imkân veren sizsiniz. Size karşı o kadar minnettarım ki, hatırlarınız için isterseniz dudağımdaki kırmızı boyayı siler, yüzümü siyaha boyarım (Berkand, 1980c: 6).

4.1.2.3. Babasızlık

Ebeveynlerin ölümüyle çocuklar büyük acılar ve üzüntüler yaşarlar. Onların ölümü çocuklarının ruhlarında yerleri doldurulamayacak boşluklar yaratır. Babanın ölümü özellikle kendilerini model olarak alan erkek çocuklar üzerinde büyük etkiler yaratmaktadır. Bulutlar Dağılınca romanında, babasını arkadaş olmaya başladıkları sırada kaybeden Ertan bu ölümle aydınlıktan karanlığa gömüldüğünü ifade eder:

- Babanızı kaybedeli kaç sene oldu?

- Babamın ölümü, tam onunla iki ahbap ve dost olmaya başladığımız zaman oldu: On sekiz yaşında. Artık bu büyük kaybın hayatımda yaptığı boşluğu anlayabilirdim. Babam hiç hastalanmadan ve bizi bu acıya hazırlamaya vakit bulamadan ölmüştü. Bu sebepten ben birdenbire büyük bir aydınlıktan ayrılarak zifirî bir karanlığa gömüldüm.

- Babasız kalmanın bütün acılarını siz de benim gibi derinden derine duymuşsunuz.

İkisi de kendi hatıralarına gömülmüş gibi sustular (Berkand, 1980c: 67).

Aynı romanda Ertan'ın babasız kalmasıyla üzerine pek çok mesuliyetin yüklendiği ve bunun sonucunda genç adamın tutarsız davranışlar sergilediği anlatılır:

Güzel değildi. Hayır, Ertan için kimse yakışıklı bir erkek diyemezdi. Fakat sevimli, cana yakın ve iradeli bir hali vardı. Tam manasıyla bir erkekti. Vakit vakit gözlerinde beliren garip bir tereddüt ve kararsızlık olmasa, büsbütün kuvvetli görünecekti. Ama çocuk denilecek bir yaşta babasız kalmanın, mühim mesuliyetlerle karşılaşmanın getirdiği karışık ve üzücü vaziyet, onda bu garip tepkiyi yaratmıştı. İradeli ve kuvvetli görüldüğü bir saniyede birdenbire kararsız, tereddütlü bir tavır almakta, karşısındakini şaşırtmakta idi (Berkand, 1980c: 8).

Baba çocuklar için bir sığınaktır. Çocuklar babalarının kendilerini koruyacağını düşünürler. Aksaray'dan Bir Perihan romanında, babasıyla çok iyi geçinen Nuri'nin babasının ölümüyle hüznün ve kederi öğrendiği ifade edilir:

Çehresini müphem bir şekilde hatırladığı babasını çok küçük yaşta kaybetmişti. Babası tatlı ve müşfik bir baba idi. Nuri'nin en yakın dostuydu. Nuri ona, onun daima müsamaha ile affettiği küçük kabahatlerini itiraftan çekinmezdi. O, küçük bir arkadaşı imiş gibi evde ve bahçede Nuri ile oynardı.

Babasının hatırası kalbinde, daima bir saadet duygusuyla müşterek ve birbirine karışmış bir şekilde kalmıştı. Ancak babasının ölümünden sonra Nuri hüznün ve keder nedir öğrenmişti.

Babasından son sakladığı hatıra, gözleri sonsuz bir kederle dolu bakan solgun ve yorgun bir yüzdü. Babası ona son defa olarak bu gözlerle bakmıştı (Derviş, 1997: 99).

4.1.2.4. Geleceğin Planlayıcısı Olarak Baba

Her ne kadar anneler çocukların ilişkilerine daha çok müdahil oluyor gibi görünseler de babalar da çocuklarının geleceklerini şekillendirmek isterler. Özellikle çocuklarının doğru bir eş seçerek iyi bir evlilik yapmaları konusunda anneler kadar babalar da etkili olmaktadır. Eşitekiler romanında, Fikret'in babası kızının ünlü

bir piyanist olmasını istediği için Baytar'ın onunla evlenmek istemesini hoş karşılamaz. O, kızının önce sanatında ilerlemesini daha sonra da kendine layık bir erkekle evlenmesini ister:

Fikret'in babası, kızının piyanosuna, sanatına tapardı; bu yüzden de mutluluğunun bu kadar sağlam olduğunu; çünkü, bütün ailesiyle birlikte gelip geçiciliklerden, ölümsüzlüklerden bu sebeple kurtulmuş olduğunu hesaplardı. Bu baytar ne yapıyor Allahaşkına? Hiç tanımadıkları bir adam, sırasına konmuş bir düzeni nasıl olur da yerinden oynatır? Ötekine gelince; o ölümsüz bir kız. Ölümsüzlerden biriyle evlenecek. Ama o kadar geç, o kadar geç ki. Başına parıl parıl birincilik taçları, sanat taçları; bütün bu büyük adamlar, büyük çevreler var ya, onların içinden ayaklarının ucuna basa basa geçtikten sonra erişeceği sonsuzluğun taçlarını giydikten sonra ve güzelliğinden tazeliğinden hiçbir şey kaybetmemiş olarak. O zaman bir süs adam olacak yanında: Güzel mi güzel, ulu mu ulu, -şey... -zengin mi zengin, saygılı mı saygılı, kızına karşı da uçsuz bucaksız sevgilerle dolu (Muhteremoğlu, 1960: 84).

Babalar çocuklarına eş seçme konusunda tavsiyelerde bulunurlar hatta bazen onlar için doğru eşi kendileri seçerler. Suyu Düşen Hayal romanında, İhsan Bey Meftun'u iyi bir damat adayı olarak görür:

Şimdiden binlerce lira değerinde olan heykellerinin ilerde daha pahalıya satılacağı söylenen Meftun Heper ise, aynı zamanda iyi bir aileden, çalışkan, idareli, terbiyeli ve yakışıklıydı. İşte, toplumda büyük bir takdir gören ve güzel Süreyya'sının hoşuna giden damatların ankası olabilecek bu genç eli altında hazır bulunuyordu.

Evet, İhsan Bey Meftun'u gözüne kestirmiş ve işi kendisine açmak için yakın bir fırsat kollamaya başlamıştı (Azrak, 1979: 112, 113).

Evlilik konusunda aileler bazen çocuklarına danışmadan karar almak isterler. Ne de olsa çocuklarının mutluluğu için en iyi eşi kendilerinin seçeceklerini düşünürler. Bir Çatı Altında romanında, Zinnur'u seven bir genci soruşturan babası, onun kızı için iyi bir eş olacağını düşünür. Kızının fikrini almadan gencin ailesini görücü olarak çağırır:

- Bundan hiç kuşkun olmasın Nebahat. Bu oğlan da babası gibi tutumlu ve hesabını kitabını bilen bir gençmiş... Geçen gün bâzı sözüne güvenilir dostlardan duydum bunu... Sonra, plâk şirketinde, hakkında gizlice soruşturma yaptırıldım...

- Ay ne zaman?

- Necdet'in bizim kıza tutkun olduğuna dair kulağıma bazı sözler çalınca... Evet, Necdet görevinde ciddî, kendisini çevresine sevdirmiş, akıllı

uslu, hem de yakışıklı bir genç... Kızımızı ondan iyisine mi vereceğiz karıcığım?

- Eh, kader kısmet bilinmez! (Azrak, 1990: 75).

Gençlik Rüzgârı romanında, Nur'un babasının, küçük yaşlarda birbirini seven ancak daha sonra bazı nedenlerle ayrılan Nur ile Mehmet Ali'yi yeniden bir araya getirme çabası aktarılır. Yaşlı adam onların birbirlerini hâlâ sevdiklerini ve evlenmeleri gerektiğini düşünür ve bazı planlar yapar:

- Sana düşen vazife de var Turgut! İnatçı kızını yola getirmeye çalışmalısın! Bu delikanlı tam senin gönlüne göre bir damat! Ona emniyet vermeli, onun geldiğini şimdilik Nur'a söylememeli ve aralarını bulmaya çalışmalı!

Yaşlı adam başını koltuğun arkasına dayadı, düşünmeye daldı:

- Bunca sene sonra onun beni arayışı herhalde iyi niyetli oluşuna alâmettir. Doğrusu çok mükemmel bir çocuk! Onu zaten severdim ama şimdi büsbütün takdir ettim. Her bakımdan kendisine güvenilebilir bir adam... Benim hırçın ve mağrur kızım razı olsa, derhal onları elele vermekle ömrümün gayesine varırdım. Nur Mehmet Ali ile evlenirse bu dünyadan gözü açık gitmem! Fakat onları birbirine nasıl yaklaştırmalı? Burada buluşmalarını temin etmek en iyi olur. Bir akşam onu yemeğe davet ederim. Nur gelince onunla karşılaşır. Fakat... Ya bana kızar, gücenirse! Onu sevdiği halde kızar ve gücenir mi? Evet, sevdiği muhakkak... Bunu her haliyle isbat ediyor. Bunca talibi reddedişi, kendisini çalışmaya veriş ve nihayet parmağından o mahut yüzüğü çıkarmayışı hep o sevginin gizli tezahürleri ama bunu kendisine söylemek mümkün değil. Mağrur başı büsbütün dikleşir ve bedbaht olur. İyisi mi? Anlamıyor, bilmiyor görünmeliyim. Bir taraftan Mehmet Ali'yi, sahiden benim için geliyormuş gibi, ahbapça kabul etmeliyim, bir taraftan da Nur'a eski bir dostla buluşmanın tabii olduğunu anlatmalıyım (Berkand, 1967: 140, 141).

Uğur Böceği romanında, oğlunun ve diğer aile fertlerinin dedelerinden kalan mirası alabilmeleri için babası Hamit'i evlendirmek ister ve bunun için detaylı bir plan hazırlar. Hamit babasının bu isteğine kendi geleceğini mahvedeceğini düşünerek her ne kadar karşı çıksa da sonunda ailesini düşünerek ona karşı gelemmez:

- Seni evlendirmek istediğimi biliyorsun evlâdım. Seyhanî ailesinin, belli bir yaşa gelmiş olan erkekleri için, bir nevi mecburiyettir bu. Çünkü ailenin hayattaki fertlerinin ve gelecekte, dünyaya gelecek çocuklarının, refah içinde yaşayabilmeleri ancak buna bağlıdır. Yine biliyorsun ki, dedemizin vasiyeti gereğince, eşlerimizin bir Türk kızı olması gerekmektedir. Biz bu güne kadar bu vasiyeti seve seve yerine getirdik. Bundan sonra da elbette getireceğiz. Ancak, bizim bugünkü vaziyetimiz senin Türkiye'ye gidip bir nişanlı seçmene imkân vermemektedir. O halde, dostluğuna çok güvendiğim Neyir beyden bize, bir idare müdiresi görevini yapabilecek kültürlü ve iyi aileden bir genç kız bulmasını rica ettim. Bu genç kız, eğer sen istersen ve onunla anlaşırsanız, senin

karın olabilir. Neyir beyin bu hususta bana özel olarak yazdığı mektupları sana göstereceğim.

...

- Dedemizin vasiyetnamesi gereğince senin bir sene içinde evlenmen lazım. Otuz yaşın evlenme için son süre olduğunu unutmadın değil mi?

- Maalesef unutmadım.

- O halde, gerçekten evlenmesen bile, evlenmiş görüneceksin.

- Nasıl? Nasıl? Beni çıldırtmak mı istiyorsunuz baba? Böyle şey olur mu?

- Zannettiğin kadar güç birşey değil. Bu hanımı seninle nikâhlanmaya razı edeceğim.

Bu sözleri işitince gerçekten çıldıracağımı sandım.

- Namussuzca bir teklif olur. Kızcağıza yazık değil mi? diye bağırdım.

- İyi düşün oğlum. Aynı çatı altında yaşıyacağın bu kızla belki anlaşır, sevişirsiniz. Görülmemiş bir şey değil bu...

- Zavallı kızcağız. Böyle acayip bir şartı da kabul etmiş mi? Bunu yapmışsa kimbilir ne kadar güç durumda olduğu için yapmıştır.

- Henüz ona böyle bir teklif yapılmış değil.

- Neyir amca ne düşünüyor?

- Şimdilik o da gençleri serbest bırakalım. Anlaşırlarsa evlenirler diyor.

- O halde bu nikâhlanmaya sebep ne? Önce anlaşıalım sonra nikâhlanırsınız.

- Kaç defa söyleyeceğim oğlum, vaktimiz kalmadı. Bir kaç ay içinde nikâhlanmazsan aleyhimize dava açmış olan o adamların eline büyük bir koz vermiş olacağın gibi, kardeşini de, beni de dedemizin mirasından mahrum edeceksin. Halbuki ben, evimize çalışmak için gelen bu küçük hanımın gerçekte senin nikâhlı karın olduğunu isbat edersem davanın bu kısmı olsun ortadan kalkar.

- Bizim yönümüzden bunun olabileceğini farzetsek, görgülü, kültürlü bir genç kızın, bu sözde evliliği kabul etmesine imkân yoktur. Hangi yüzyılda yaşıyoruz baba!

- Sen işin o tarafı ile uğraşma! Şartları ben düzenliyeceğim. Şayet anlaşılamazsanız üç sene sonra onunla aranızdaki özel mukavele feshedilecek, onu boşayacaksın ve o İstanbul'a dönecek. Anlaşırsanız mesele kalmayacak (Berkand, 1974: 241-244).

4.1.2.5. Baba-Oğul İlişkileri

Erkek çocuklar genelde babalarına hayrandırlar. Onlara göre dünyadaki en yakışıklı, en güçlü, en iyi insan babalarıdır. Babalarının başına kötü bir olay geldiğinde ise o zor durumdan kolaylıkla kurtulabileceklerini düşünürler. Küçük Oyuncu romanında, kötü işlere karışmış olduğunu bildiği halde babasına hayranlığı devam eden bir çocuğun onu kaybetme korkusu anlatılır:

Babana hayransın. Uzun boylu, güleç yüzlü bir adam; üstelik çok becerikli... Üstesinden gelemeyeceği bir şey yok dünyada... Ama bir yandan da biliyorsun ki bütün bu güzellik, bu zekâ çok kötü işler için kullanılıyor... Daha bebecikken sezinliyorsun bunu... Sonra her geçen gün biraz daha bilincine

vararak öğreniyorsun... Gece yarısı salonda bar bar bağırın, babanı dolandırıcılıkla suçlayan onu hapislerde çürüttüreceğine yemin eden bir adamın sesiyle uyandığında, yatağın içinde korkudan tir tir titriyorsun. Onu alıp götürmemeleri için tanrıya dualar ediyorsun, en sevdiğin oyuncaklarını adıyorsun... Oysa sabah kalktığında baban gitmiş olacak... Alıp götürmeyecekler onu, doğru. Hiç kimse hapislerde çürütmeyi beceremeyecek... İşini uydurmasını, gerektiğinde ortadan yok olup gerektiğinde dönmesini her zaman çok iyi bilecek... (Kür, 1985: 141).

Kerim Usta'nın Oğlu romanında, da babasını kahraman olarak gören bir çocuğun babasına karşı duyduğu hislerine yer verilir:

Ertesi sabah Emine Teyze ortadan kaybolmuştu. Fısıltılardan Eskişehir'e gittiğini, mutlak Kerim Usta'yı bulup bu işi halledeceğini o gece anlamıştım. Aynı zamanda o dönünceye kadar bizim o civardan ayrılmamamızı da sıkı sıkı tenbih etmişti. Ben bunları alâka ile dinlemiştim. Her halde babamın adının geçmesi beni daima sevindiriyordu. Babam sadece gözümde büyümekle kalmamış, bende, onun bu dünyada yapamayacağı bir şey olmadığı kanaati hâsıl olmuştu. O günlere kadar babama karşı içimde fazla bir muhabbet hissi bile yoktu. Fakat o şimdi artık daha sonraları mektepte okuduğum kahramanlık hikâyelerinde bile içimde uyanmayan heyecanı uyandırmıştı (Adıvar, 1978: 37).

Bir Çatı Altında romanında, karısını oğlunun doğumunda kaybeden Nazmi Şeren tüm sevgisini oğluna verir. Annesini hiç tanıyamayan Suat babasına çok bağlıdır. Babasına hayran olan Suat onu güven verici bulur. Annesinin ölümü ve geçirdiği rahatsızlık nedeniyle hassaslaşan çocuk babasının yalnızca kendine ait olmasını ister:

Koruluğa dalıp çam ve fıstık ağaçları altında yürümeye başladılar. Şimdi Suat babasının koluna girmişti. Çabuk yorulmasın diye Nazmi Bey onu destekliyordu. Ne kadar güçlü ve sağlıklıydı babacığı!.. Ne kadar da iyi bir insandı!.. Yanındaki güven verici varlığı Suat'i ayrıca mutlu ediyor ve onu ne kadar çok sevdiğini yine kendi kendine tekrarlıyordu.

Evet babasını gerçekten büyük bir güven ve hayranlıkla seviyordu Suat... Onun kadar yakışıklı bir erkek de tanımamıştı hayatta... İşte açık renk spor kostümü ve şakaklarındaki hafif kırlarla bugün yine olağanüstü bir çekiciliği vardı. Güzellikle kibarlığı kişiliğinde birleştirmiş eşsiz bir erkekti doğrusu!..

Babacığı olmasa hayatta ne yapardı Suat? Bu öyle bir soru idi ki, cevabını ancak mahşerde verebilirdi. Onsuz bir günü bile düşünemiyordu.

Genç adamın o güçlü ve sıcak koluna daha sıkı sarılarak ve onun yalnız kendisinin olmasını, sonsuza dek de kendisinin kalmasını Tanrı'dan dileyerek yürümeye devam etti (Azrak, 1990: 338, 339).

Baba-oğul ilişkilerinde en önemli sorunlardan biri iletişimsizliktir. Savaş Çağı Umut Çağı romanında, askerden döndükten sonra ailesini terk eden bir babanın çocuğu, babasıyla pek iletişimi olmadığı için onun eksikliğini duymadığını ifade eder:

- Kendimi bildikten sonra, fazla fazla beş kere gördüm, diyor. Anlatmıştım ya sana. Askerden döndükten sonra bizi bırakıp gitti.
- Aramaz mıydın babanı hiç? Özlemez miydin?
- Eksikliğini duymadım, desem yeridir. Neden dersen, zaten köyde babası olan azdı. Erkeklerin kimisi askerdeydi, kimisi hapiste. Ya kan davası yüzünden ya karılarını namus uğruna öldürmekten girerlerdi hapse. Biz köy çocukları babasızlığa alışmıştık. Köyde babalar da sizin bildiklerinize benzemez pek. Bizi elimizden tutup sokaklarda gezdirmez, ya hayvan gütmeye yollarlar ya da küfredip dayak atarlardı. İçtiler mi analarımızı döverler, bizler de yattığımız yerden korkuyla analarımızın feryatlarını dinlerdik. Yine de okulda ya da çamurlu sokaklarda babalarımızla övünür, onlar için kavga ederdik. “Benim babam iki kişiyi temizledi” derdi biri, “Yirmi yıl giydi, şimdi mahpusta”. “Benim babam asker” derdim. “Türk askeri, düşmanı kıtır kıtır doğruyor şimdi.” Oysa, biliyor musun meğer babam askerliğini emir eri olarak yapmış. Yıllarca bulaşık yıkamış, yer süpürmüş (Baydar, 2010: 21).

Ailelerde kız çocukları nasıl annelerini örnek alıyorsa, erkek çocuklar da babalarını örnek alırlar. Kızlar annelerini sırdaş olarak görürlerken, erkek çocuklar da babalarıyla erkek erkeğe konuşmak isterler. Ancak bazen baba ile oğul arasında iletişimsizlik olabilir. Ayrı Dünyalar romanında, Murat annesini her zaman babasından daha yakın bulur. Karı-koca arasındaki iletişimsizlik çocuklarla olan ilişkilerine yansır. Güzide kocasına Murat’ın sorunları olduğunu kocasına bildirir ancak Ulvi işlerini bahane ederek oğlu ile ilgilenemeyeceğini dile getirir:

Evet; erkek çocuk olduğu halde, annesini babasından daha yakın buluyordu. Ona güveniyor, arkadaş oluyordu annesi ile. Küçüklüğünde canı yanınca, düşüp bir yerlerini kanatınca, suçlu suçlu yanına gelir, acısı geçsin diye, o acıyan yeri annesinin öpmesini beklerdi. Büyüdükten sonra da bu, böyle olmuştu. Sıkıntılarında, başı dara geldikçe, hep kendisine koşmuş, ondan yardım ve teselli aramıştı.

Oysa, başlangıçta olduğu gibi, birbirlerini seven, birbirlerinin üstüne titreyen, tatlıyı, acıyı aynı gönül sıcaklığı ile paylaşan, zorluklara beraberce göğüs geren o karı-koca olsalardı, Güzide, bugünkü gibi daha nice zor durumda kendisini böyle yalnız ve çaresiz hissetmiyecekti. Daha başlangıçta bu gizli münasebeti kocasına söyleyecek, çocuğun zihninin nasıl bir kadın tarafından çelindiğini, duyguları ile nasıl insafsızca oynandığını, bin bir çeşit hile ile, dolapla baştan çıkarıldığını, her şeyi, bu konuda bütün bildiklerini ona anlatacaktı. Erkek çocukla, erkek çocukların bu türlü meseleleriyle babaların meşgul olması daha olumlu sonuçlar vermez miydi? Bununla beraber, üstü

kapalı da olsa, ona Murat'ın zor bir durumda olduğunu anlatmaya çalışmış, yardım istemişti ondan. Fakat gene işler ağır basmış; Ulvi Yücel, Hasan Beyle bozuşmuş; onunla ortaklaşa yaptığı bir işi başkasına vermişti. Ortaklığın tasfiyesi herhalde hiç kolay olmuyordu. Hâlâ da ortada birtakım pürüzlü işlerin bulunduğunu tahmin ediyordu. Seyahatler de çıkıyordu sık sık. Bir türlü fırsat bulup şu çocukla konuşamamıştı (Su, 1964: 132, 133).

Baba-oğul ilişkilerinde bazen çocukların babalarını kıskandığı görülür. Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında, Memo'nun babasının parası ve gücü ile onu her zaman yendiğini bildiği, babası gibi olamadığı ve aşağılık duygusuna kapıldığı için babasını kıskandığı iddia edilir:

- ... Memo'nun bütün isteği ne biliyor musun sen? Kolay üne ulaşmak, eline bir paçavra geçirip şuna buna saldırmak.. Babasına bile belki!.. Başından beri böyle! Aşağılık duygusu içinde düşman olmuştur gizliden gizliye babasına. Öğ alacak dergi çıkarıp, babasının karşısına geçerek beyimiz! Neden? Babasını kıskandığından!

- Ne gülünç şeyler söylüyorsunuz!

- Gülünç değil küçük hanım gerçek dediklerim! Babasından hem korkar, hem onu kıskanır.. Cemil de belki biraz üstüne yürümüştür. "Benim gibi çalış, benim gibi kazan, sonra istemesini bil!" diye. Memo onun parası, gücü ile her zaman kendisini yendiğini, yeneceğini biliyor. Babası gibi olamadığı için, ona karşı!.. (Yönsel, 1971: 393).

4.1.2.5.1. Oğlan Çocuğu Soyu Devam Ettirici Olarak Görme

Çocuklar arasında ayırım yapma, eşitlik ilkesine aykırı olsa da, özellikle kırsal bölgelerde oğlan çocuğun kız çocuktan üstün tutulduğu görülür. Bu üstünlük oğlan çocuğun soyu devam ettirecek olmasından kaynaklanır. Anadolu'da bir kadın oğlan doğurduğunda çeşitli eğlenceler düzenlenir, hediyeler dağıtılır, kurbanlar kesilir. Aşk ve Zafer romanında, Eyüp Bey'in ilk eşi üzerine kuma geldikten sonra bir oğlan çocuk dünyaya getirince "veliahd" anası olarak ilan edilir:

İbrahim; efsaneler kaynağı, tarihler otağı bir feyiz ve bereket diyarında; taş odalarının bütün kapıları ve pencereleri geniş bir avluya bakan büyük bir evde dünyaya gelmişti. Yalnız insanda değil, hayvanda bile, kana, asalete her şeyden çok değer veren bu memleketin; en soylu, köklü ailelerinden birine mensuptu.

Babası Eyüp bey; kendi gibi, asil bir soydan olan ilk karısı Zemzem hanımın üstüne -kadıncağız iki kız doğurduğu için- evlenmiş, fakat ikinci kadın da, evliliklerinin onuncu ayında Eyüp beyin üçüncü kızını dünyaya getirmişti.

Erkek evlad sahibi olmamak 'kör ocak' kalmak, o havalide felâketlerin en büyüğü sayılır. Onun için Eyüp bey, üçüncü defa evlenmeğe hazırlanıyordu.

İşte o sırada Zemzem hanım bu İbrahim’i doğurmuştu. Ve bu doğum, yalnız kendi evlerinde değil, bütün muhitte bir bayram havası estirmişti.

Etrafı çiçek saksılarıyla çevrili, büyük mermer havuzlu avluda bir sürü kadın zılgıt -zılgıt veya helhel: kadınların bir çeşit sevinç haykırırları- basarken, selâmlık tarafından birkaç erkek Eyüp beye koşup ‘büyük müjde’yi vermişler, birkaç altın bahşiş almışlardı.

Yedi kurban kesilip fakir fukaraya dağıtılmış; köylerde, -kendi köylerinde- de ayrıca develer kesilip kazanlar dolusu yemekler yapılmış, davul zurnalar tertiplenmişti.

Zemzem hanım da, genç ve güzel kumasına karşı artık muzafferdi. “Veliahd”ın anasıydı; baş kadındı (Zorlutuna, 1978: 30, 31).

Gecenin Ucundaki Işık romanında, oğlan sahibi olma “ululuk örneği” olarak nitelendirilir. Babası tarafından horlanan kız çocuğu da babasının kendisini annesi ile arasına girmiş bir engel olarak gördüğünü ifade eder:

Annem gebe kaldığı zaman erkek evlât beklediklerini de saklamaz. Babam için erkek çocuk adının yeşerip sürmesi, sevdasının coşkun bir gösterişi bütün Türk evlerinde olduğu gibi bir ululuk örneğiydi. Oğlunun adını tasarlamış, hattâ onu sevgili karısı gibi sarışın, beyaz hayâl etmişti. Eline findık faresi gibi simsiyah çelimsiz bir kız çocuğu verdikleri zaman şaşkına dönmüş zavallı!..

... Şaşırtıcı benzerliğimiz bile babamın yüreğini yumuşatmamış olmalı. Bir erkek evlâdı olsaydı yine kıskanır mıydı bilmiyorum. Yalnız bütün hayatınca annemi benden kıskandığına, beni aralarına girmiş bir engel gibi görmüş olduğuna inanıyorum (Yönsel, 1963: 11).

Oğlan çocuk doğuran kadınların el üstünde tutulurken, kız çocuk doğuran kadınların ise horlandığı, şiddet gördüğü hatta terk edildiği görülür. Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında, dördüncü çocuğunun da kız olduğunu duyan koca kapıyı çekip gider:

- Marmaris’te bir kadın tanıdım, güzel genç...

Ayşe mendilini çekti gözlerinden, Marmaris’teki kadından bana ne! gibilerden baktı yüzüme.

- Dinle çok ilginç ama!.. Dördüncü çocuğunu doğurmuş kadın. Bir gün önce, kendi başına, ebesiz!.. Hep kendi doğurmuş. Kocasını sabaha karşı gelmiş. Kadın baygın, yorgun, bebe yanında yatıyor odanın bir köşesinde... Biraz su istemiş kocasından. Kocasını ne yapmış biliyor musun?

...

- Ne yapmış kocası?

- Gene bir kız yumurtladın değil mi demiş, vurmuş kapıyı üzerine çekip gitmiş...

- A hayvan adam! dedi Ayşe... Ne ilkel bir memlekette yaşıyoruz Allahım! (Yönsel, 1971: 160, 161).

Aynı romanda kızları evde çıkan yangında yanarak ölen aile o çocukların oğlan olmamasına şükreder:

- Oğlan anası olmak köyde makbuldür derler!
- Ne olacak, kızlarım da vardı!.
- Nerdeler şimdi?
- Öldüleer!..

...

- Gülsüm hanım demedi mi sana?
- Demedi, dedim.

Başı dimdik, gözleri gözlerimde tıkr tıkr anlatmaya koyuldu: İki kızı varmış. Köye anasının, babasının yanına göndermiş bir yaz. Anası, babası tarlaya gittiğinde ocak devrilmiş, ev de yanmış, çocuklar da... Ondan sonra bu oğlanlar arka arkaya gelmiş. Verem olacakmış az kalsın, iğneler, ilaçlar, kocası iyi adam, baktırmış da böyle kalmış turp gibi işte..

- Allah verdi, Allah aldı, ne yapalım! Şimdi oğlanlara düştük, diye bağladı sözünü.

Artık köye hiç göndermiyorlarmış çocukları. Kocasını istemiyormuş. Hiç olmazsa ölenler kız çocuğuymuş, ya oğlan olsa! (Yönsel, 1971: 359, 360)

Aydınlık Kapı romanında, toplumun oğlan doğuran anneler ile kız doğuran annelere bakışı verilir:

Oğlan doğuranların sesleri biraz yüksek çıkar, kız anneleri ise yalnız kocalarından, kaynanalarından değil, kendi analarından bile hakaret görürlerdi (Zorlutuna, 2001: 160).

Oğlan çocuğu doğurmayan kadınların dışlanması, hor görülmesi özellikle kırsal bölgelerde yaygın olarak görülen bir durumdur. Çiçekler Büyür romanındaki “Bu gelen çocuktur kız değil!” ifadesinden kızların çocuk/birey bile sayılmadığı anlaşılır. Doğumu beklerken bir kız çocuğu olduğunu öğrenen Kemal karısının kız çocuğu doğurmasındansa ölmesinin daha iyi olacağını düşünür. Karısının bir daha çocuk sahibi olamayacağı düşüncesi ise adamın karsından da kızından da nefret etmesine neden olur:

Şu kısırlık da yılan hikâyesi. Anlatırlardı; doğumum pek güç olmuş, üç gün sancı çekmiş annem. Köyün kadınları hep bizim eve dolmuşlar. (O yıllarda iş, işçi takibi bu kadar sıkı değilmiş.) Erkekler de babamı, “Bu gelen çocuktur kız değil! Gelişinden belli! Eee erkek adamın, erkek uşağı olur..” diye şişiriyorlarmış. Derken bir ara öldü sanmışlar annemi, hem ondan hem benden kesmişler umudu. Hattâ bir kadın kapı önüne çıkıp, doğumdan ölen taze gelin için ağıt yakmış. Bunun üzerine dedem, eve koşmuş, babam alıp başını ormana

dalmış. “Tam oğlan doğacağı sırada, geberdi!” Başka bir düşünce geçmemiştir kafasından.

Birkaç saat sonra onu toprağa uzanmış yatar bulmuşlar. Karısının ölümüne üzüldüğünü sanıp, müjdeyi vermişler:

- Kemal, abe Kemal müjdeler olsun, kurtuldu Zehra gelin, kurtuldu!

- Eee?

- Bir kızın doğdu, nur topu gibi bi kız, o da yaşıyor, kızın da yaşıyor.

Taş gibi donup kalmış babam, tek cevap çıkmamış ağzından. Adamlar, tartaklamışlar onu, omuzuna arkasına vurmuşlar.

- Duymadın be Kemal, kurtuldu Zehra bacı, bi kızın oldu.

O zaman silkinip ellerinden kurtulmuş Kemal efendi, ayağa kalkıp bağırması:

- Kız doğuracağına, geberse iyiydi; yerin dibine girsin kendi de, kızı da!

Bu öfkeli hayvan çılgılığı, gözyaşına ve toprağa bulanmış yüzü, adamları ürkütmüş. Bir an önceki neşeli kalabalık pısmış, bir şey demeden, kendi aralarında bile söyleşmeden, dağılmışlar... (İşinsu, 1994: 23, 24).

Aynı romanda erkek olmadığı için babasının kendisinden nefret ettiğini bilen İlay, annesinin çektiği sıkıntıların ve gördüğü eziyetlerin kendisinden kaynaklandığını da bilmektedir. Romanda İlay’ın annesinin bu durumuna çok üzüldüğü dile getirilir:

Kişi zincirlerini farketmeyecek kadar tutsaklaşır mı?

Olurmuş.. öğrendim. Annem, kendi çapında bir timsaldi, o kadar. Zaten onun suçluluğunun ilk ve tek sebebi, benim varlığımı.. bütün öbürleri buna bağlı, bundan kaynaklanan.. Oğlan yerine, kız doğurmuş, zor doğumdan ötürü de, kısır kalmış! Babamın karşısında, köylülerin arasında sırtına yüklenen kambur zamanla genç kadının ruhuyla eşleşmiş olacak, özdeşleşmişler onunla. Ben, annemi farketmeğe başladığım sıralarda, acaip bir yaratık olup çıkmıştı. İnce bedeni, hep iki büküm, boynu eğik, gözleri korkulu.. ve suskun. Küçük, hiç de mühimsenmeyecek fakat varlığını sıkılarak hissettiğimiz ince bir sızı gibiydi aramızda. Babamın azarlamalarını, küfürlerini.. dedemin içe baygınlık veren hoş görüşünü hatırlıyorum (İşinsu, 1994: 20, 21).

4.1.2.5.2. Baba-Oğul Çatışması

Babalar oğullarını soylarını devam ettirecek kişiler olarak görseler de onlarla zaman zaman çatıştıkları olur. Çoğu kez babalarının işlerine karışmasını istemeyen oğlan çocukları babalarıyla tartışmaya girerler. Karar Gecesi romanında, Nusret Bey ile babası bir konuda anlaşamayınca oğlu babasına kendi işini kendi halledebileceğini söyler:

Nusret Bey babasına şöyle bir baktı. Bu bakışta öyle karanlık bir ifade vardı ki, ihtiyar adamın sakalı titredi:

- Yoo, yooo... O düşündüğün şeyi yapamazsın Nusret!.. Buna iznim yok benim... Tanrı'nın gazabından korkarım ben...

Nusret Bey sertçe:

- Ben işimi bilirim baba!.. dedi. Senin öğüdüne muhtaç değilim... Hem aslında sen kıskırttın beni bu işe... Şimdi nasıl oluyor da Tanrı'nın gazabından söz ediyorsun?.. (Azrak, 1976b: 80).

Kaderin Sırrı romanında, Savaş ve Vural ile babaları Nüzhet arasındaki tartışmada oğlanlar hadlerini aşarak babaları ile alay etmeye başlarlar. Buna sinirlenen Nüzhet kayınvalidesini torunlarını şımartmakla suçlar. Çocukların annesi ise köprü vazifesi görerek ortalığı yatıştırmaya çalışır:

Şundan bundan konuşmaya başlamışlardı. Vural boyuna vara yoğa gülüyordu. Bir ara Ziyet masanın altından onun dizini dürttü. Oğlan hemen dikildi:

- Ne tekmeliyorsun be anne?

- Oğlum, biraz saygılı olsana! Misafirimiz olduğunu unutuyorsun sofrada...

- Avukat Bey misafir mi? O da bizden...

Nüzhet, Vural'a ters ters bakıyordu:

- Laubaliliği hiç sevmem bilirsin Vural!

- Gene kafa ütölemeye kalkma ahbap, kes!..

Nüzhet'in kan beynine çıkmıştı:

- Kes ha?.. Yahu ben senin babanım...

- Ahbap olsak ne çıkar yani?..

Ötede, küçük masada iskambil açan Savaş kedi gibi miyavladı. Hepsi o tarafa baktı. Nüzhet fena bozulmuştu. Kafası da bir hayli dumanlıydı:

- Bu veletlerin haddini bildireceğim...

Ziyet:

- Aldırma sen onlara, diye atıldı. Onlar çocuktur... Akılları ermiyor işte!.. Hadi, sen keyfine bak...

Kocasının çenesini okşadı. Nüzhet başını iki yana sallayarak raki şişesine uzandı. Ârif Bey de ciddileşmeye çalışıyordu:

- Efendim, çocuklarımızın bu türlü davranışları bizi gerçekten şaşırtıyor... Ama, bugünün gençleri böyle işte!.. Hanımefendi çok haklılar... Hoşgörelim efendim, hoşgörelim...

- Azizim, bu çocukları böyle şımartan hep bizim kayınvalde...

Ziyet kocasının gözüne baktı. Nüzhet dudağını ısırdı:

- Her neyse... Biz gençken büyüklerimizden çekinirdik, onları sayardık... Hele bir misafir yanında edep ve nezâketten asla ayrılmazdık... Ama bunlar...

Savaş'ın yumruğunu masaya indirerek attığı nara Nüzhet'i yerinden sıçrattı. Sonra kısa bir sessizlik oldu. Nüzhet ayağa kalkmaya davranıyordu. Ziyet onun koluna asılarak:

- N'olur sinirlenme Nüzhet'ciğim, dedi. Aldırma diyorum sana... Bu gece hiç bir şey neşemizi bozmamalı!..

İşaret parmağını kocasının burnuna doğru salladı:

- Tamam mı?

Bira bardağını dolduran Vural alayla:

- Tamam! diye babasının yerine karşılık verdi (Azrak, 1976a: 352, 353).

Baba-oğul çatışmalarında çocuk çoğu zaman babasına karşı geldiği için “küstah” olarak değerlendirilir. Güller ve Dikenler romanında, Komiser Cavit Bey mahallelerinde meydana gelen araba hırsızlığı olayında oğlu Ayhan’ı da sorguya çekmek isteyince Ayhan buna karşı çıkar. Babası ise oğluna işini öğretmemesini söyler:

Ayhan babasının karşısında iri vücuduyla bir kaya gibi dimdik duruyordu:

- Sen gündüzleri de içmeye başlayalıberi ne yaptığını bilmez oldun baba!.. Bütün mahalle arkandan seninle alay ediyor... O kadınlardan ne istedin, söylesene!.. Bir çeteden söz etmişsin... Güya bu çetenin reisini arıyormuşsun!.. Yoksa bir kriz mi geçiriyorsun sen?

Cavit Bey sandalyaya çapraz oturmuş, gizli bir asabiyet içinde sigarasını içiyordu. Savurduğu dumanlar arasından oğluna ters ters bakarak!

- Hele sen dur... dedi. Asıl ben seni sorguya çekeyim... Seninle görülecek hesabı en sona bıraktım zira...

Ayhan bir an durakladı. Fakat hemen şaşkınlığını yendi:

Bütün olanlara gerçekten çok üzüldüm baba... Asıl üzülecek şey, bu meselede senin adının tuttuğu yer...

- Anlayamadım!

- İşte benim de bu noktada aklım durdu ya!..

Cavit Bey birden sandalyayı itip ayağa kalktı:

- Senin hakkında bana verilen rapor, aile şerefimizi iki paralık etmeye yeter... Bundan haberin var mı?..

Ayhan, kollarını kavuşturdu. Bacaklarını pergel gibi açtı. Öylece, vücudunun bütün heybeti ile gergin, babasına meydan okuyan bir bakışla onu baştan aşağı süzdü:

- Sen beni ne sanıyorsun baba? Yoksa gerçekten otomobil hırsızlığı yaptığımı mı inanıyorsun? Hadi, Verdâ Hanımın güllerini de benim yolduğumu, hatta villanın camlarını taşıyanın da ben olduğumu söyle!

Cavit Bey mosmor kesilmişti. Şu anda karşısında duran sevgili oğlu Ayhan mıydı?.. Hayır, böylesine bir çalımla kendisine kafa tutan bu asi genç onun oğlu olamazdı.

- Bu ne cüret!.. diye gürledi. Ne zamandanberi babana karşı böyle küstah oldun? Beni aptal mı sanıyorsun? İşimi bana öğretecek sen mi kaldın? Yapılan bir ihbarı izlemek görevimdir. Ne kadar saçma olursa olsun, bu yolda kovuşturma açarım ve dilediğimi sorguya çekerim... Eğer birtakım budalalar benim arkamdan gülüyorlarsa, az sonra kendi hallerine ağlayacaklardır... (Azrak, 1980: 143, 144).

Aynı romanda Cavit Bey ile oğlu arasındaki bir diğer tartışma da Ayhan’ın en yakın arkadaşı Eşper’in eski sevgilisi Nesteren ile görüştüğünü hatta onu sevdiğini ve onunla evlenmek istediğini öğrenince çıkar. Cavit Bey oğlunun bu ilişkisini onaylamazken, Ayhan sevdiği kızla ilişkisini sürdürmeye kararlıdır:

- Şimdi sen söyle bakalım. Duyduğuma göre, en yakın arkadaşının sevdiği kızı, onun elinden almışsın, doğru mu?..

Ayhan birden sapsarı kesildi:

- Hayır baba... Biz Nesteren'le iki arkadaşız sadece...

- Ama Nesteren Hanım, gezip yürüdüğü yerde seninle nişanlandığından söz ediyormuş!..

Ayhan hayret etti. Ani bir heyecanla soluğunu kesti. Sonra yavaşça:

- Bundan haberim yok! dedi. Nesteren, Eşper'den hınç almak için öyle söylüyordur muhakkak!.. Çünkü ben kendisine henüz evlenme teklif etmedim...

- Etmeyi düşünüyorsun demek?

- !!!...

Cavit Bey, yaylanmış gibi birden fırlayıp ayağa kalktı. Gözlerini oğlunun gözlerine dikerek ağır ağır onun üzerine doğru geldi:

- Doğru mu?.. Seni çılgın seni!..

İki eliyle oğlunun yakasına yapışmıştı. Hâlâ gözleri, gözlerine mıhlı, meslekte alışkın olduğu amir bir tavırla onu altetmeye çalışıyordu.

Ayhan yavaşça yakasını kurtardı ve bir adım geri çekildi. Dudaklarını zoraki bir gülümseme germiştir:

- Bütün bu işler yoluna girecek baba, sen korkma! Yakında sana tatlı sürprizler vaadediyorum!..

- Bu ne saçmalar böyle?

- Yemin ederim ki, Eşper, Nesteren'le mutlu değildi. Onu kendisi bıraktı. Aslında Eşper'le benim aramı açan da, onun kıza karşı bu tutumu olmuştur...

Cavit Bey, soluk soluğa:

- Aklını başına toplamazsan, babalık hakkımı sana helâl etmem!... diye bağırdı.

- İkimiz de kendimize düşeni yaparsak, mesele kalmaz, bence...

Baba-oğul boy ölçüşür gibi birbirini uzun uzun süzdüler. Ama ikisi de tartışmayı burada kesmenin doğru olacağını anlamıştı. Cavit Bey başını tekrar iki yana salladı. Yüzünü bir ifadesizlik maskesi örterken, bakışları donuk, karanlık bir hal alıyordu (Azrak, 1980: 145, 146).

Erkek çocuklar, kız çocuklarına göre daha başına buyruk davranırlar. Ailede bir tartışma yaşandığında kızlar daha çok ağlayıp odalarına kapanırlarken, erkekler çoğunlukla dış dünyaya yönelirler. Bizim Diyar romanında, Ali Bey, Abdülhamit'e karşı faaliyet gösteren gruplar içerisinde yer alan oğlu Rıfat'ın kendilerini küçülteceğini düşünür. Babasının kendisine karşı çıkmasına rağmen Rıfat onu dinlemeyerek evden ayrılır:

- Bu oğlanı bunca yıl niye baktık Gülsüm Hanımağa? dedi Ali Bey. Rütbesini, üniformasını bir yana itip babasının adını ayaklar altına alıp, kendisine leke sürmesi, bizi küçülmesi, kimsenin yüzüne bakamaz hale getirmesi için mi? Ordu içinden bazı zabıtların ihtilâl yapacaklarını işittim. Rıfat'ın zihninden neler geçtiğini bilmez miyim sanırsınız? Onu toprak, ışık, gök ve su kadar iyi tanıyorum.

- Nasıl tanırsın? diye haykırdı kadın. Tanısan severdin ve hak verirdin ona. Tanımıyorsun. Dertlerini hep bana açmıştır. Fikrinden geçenleri hep bana söylemiştir.

- Benim için kavga etmeyin ana, dedi Rıfat. Birbirinizi kırıp, bu evin aydınlığını karartmayın. Babamdır. Elbette o da sever beni ve düşünür. Belki de sen kadar titrer üzerime. Fikirlerimiz birbirini tutmasa da...

Sonra sözünün bittiğini anlatmak ister gibi elini uzattı. Babasının eli hiç kıpırdamadan bir yanına sarkık durdu. Rıfat çabuklukla dönüp, kapıdan dışa çıktı. Boğazı düğümlenmişti (Çokum, 1978a: 171, 172).

Allah Çocukları Unuttu romanında, Metin eve geç gelince, babası ile tartışır. Metin artık on dokuz yaşında olduğunu ve daha fazla hürriyet istediğini belirtir. Babası ise hürriyetin anlamının “serserilik” olmadığını ifade eder:

Eve gitmem lâzım, diye düşündü. Deminki hürriyet hissi kayboluvermişti. Saat tam on ikiyi vururken evin kapısından içeri girdi. Annesi onu koridorda karşıladı.

- Baban çok kızgın. Hiç ortalarda görünme, hemen odana git.

Çocuğun üzerine bir aldırma, bir cesaret gelmişti. Annesine cevap vermeden oturma odasına geçti.

- O... Nihayet gelebildiniz küçük bey, dedi babası.

- Geldim.

- Saatten haberin var mı?

- On iki oldu galiba.

- Neredeydin?

- Gezdim.

- Yanıma gel bakayım, hoh de.

- Lüzum yok içtim.

- Neler söylüyorsun Metin?

- Sorularınıza cevap veriyorum.

- Bizi merak ettirmeye ne hakkın vardı?

- On dokuz yaşıdayım artık.

- Ne demek istiyorsun?

- Daha çok hürriyet istiyorum.

- Senin için hürriyetin manası serserilik mi?

- Kendi hayatımı yaşayabilmek.

- Meyhanelerde, sokaklarda, itlerle, sokak kızlarıyla mi?

- Böylesi hoşuma gidiyor.

Ağlamak geliyordu içinden. Babasının boynuna atılıp; hepsi yalan baba, affet beni, içki içmeyi sevmiyorum, sokak kızlarıyla gezmiyorum. Yalnız bir şey istiyorum baba, bir şey istiyorum, diye hıçkırmak istiyordu.

- Çekil karşımdan yoksa çarpıcam bir tane (Baydar, 1960: 34, 35).

4.1.2.6. Baba-Kız İlişkileri

Çocukların düşüncelerinde babalarının en önemli özelliklerinden biri güçlü olmasıdır. Babalarının onları her türlü tehlikeye karşı koruyacaklarını düşünürler.

Savaş Çağı Umut Çağı romanında, babasının dünyalar kadar güçlü olduğuna inanan küçük kız babasının yenilebileceğine akıl erdiremediğini ifade eder:

- Benim tek eserim sensin küçük kızım. Hayallerimle karşılaştırılırsa pek küçük bir eser belki. Ama sen bütün bir geleceksin. Dünyalar fethedemedim, ülkelere hükmedemedim, işimden bile atıldım ama sen varsın ya. Yine de ömrümü boşuna harcamış sayılmam.

Kalabalık caddelerde ya da kırlarda, babamla el ele dolaşırken bütün bir dünyanın bize düşman olduğunu sanırdım. Yabancı adamlar, babama kötü bir şey yapmışlardı. Onları affedemiyordum. Ama içten içe, onlara karşı koymadığı, onları yenmediği için babama da kıızıyordum.

Babalar: Yenilebileceklerine akıl erdiremediğimiz kişiler...

...

Babamın Hitler'den daha güçlü olduğuna inanarak, uyurdum. Babam dünyalar kadar güçlüydü. Onun kollarındayken kimse bir şey yapamazdı bana. Gece olup siyah perdeler sıkı sıkı kapandığı zaman babama sığınırdım. O, dışardaki bilinmeyene karşı beni korurdu. Tedirgin, umutsuz, yıkıntılar içinde bir dünya vardı dışarda. Biz çocuklar, bu tedirginliği oyunlarımızda yaşırdık (Baydar, 2010: 13, 28).

Babalar kızlarını başka erkeklerle paylaşmak istemezler. Özellikle evleninceye kadar erkeklerle görüşmelerini hoş karşılamazlar. Gurbet Yavrum romanında, baba ile kızı iyi anlaşsalar da erkek arkadaş konusunda baba kızına pek müsamaha göstermez:

Babamın o zamanki işi neydi? Hatırlamakta güçlük çekiyorum. Sanırım Milli Eğitim Kitabevinde satış memuruydu. İyi bir işti bu. Daha önceki işlerinden iyiydi. Eve bol bol klasik kitap getiriyordu. İşte o yıllar benim perdeli, çocukluğu yadsıyan bir sesim vardı. Babam da Mesnevi'yi bana okutmaya başlamıştı. O, başını ağaca yaslar, gözlerini yumar ve dinlerdi. Ben sesimi kısıardım; kimi yerde ağlamaklı, kimi yerde coşkulu yapardım. Babam her bölümün sonunda bana okuduklarımı açıklamaya çalışırdı. Sözü geçen şarabın ve sevgilinin soyutluğuna beni inandırmak isterdi. Bir genç kız olup, bedenimin ve aşkın farkına varacağımdan ürküyor muydu? Babam kendi deyişiyle o yıllarda "aydın bir din adamı"ydı. Benim de aydın, ama tanrı tanır (erkek tanımaz) bir genç kız olarak yetişmem en büyük dilekleri arasındaydı (Özakın, 1989: 33, 34).

Erkek arkadaş konusunda babaların kızlarına karşı pek olumlu davrandıkları söylenemez. Güller ve Dikenler romanında, Nesteren'i eve motosikletli bir gencin getirdiğini gören babası, kızının yakında o gençle nişanlanacaklarını söylemesi üzerine ona şiddet uygular:

Kız geniş bir koltuğa serpilip oturmuş, bacak bacak üstüne atmış, elindeki gazete ile yelpazeleniyordu. Yanakları pancar gibi kırmızı idi.

Sabbek Hatun geniş bir nefes aldı.

Kollarını kavuşturmuş olarak ayakta dimdik duran Tahir Bey Nesteren'i sorguya çekmekte idi. Hiddetten ateş saçan gözleri bir çift fosforlu dehşet kuyusunu andırıyordu.

- Seni buraya kadar motosikletle getiren genç kimdi?

- Ayhan, Başkomiser Cavit Takar'ın oğlu...

- Onunla ne ilişkin var?

- Biz samimi arkadaşız baba... Yakında da nişanlanacağız..

- Ya!?

Bir emekli topçu yarbayı olan Tahir Bey, bembeyaz saçlarını dimdik eden bir öfke içinde kızının üzerine yürüdü ve iri kemikli eliyle suratına bir tokat indirdi (Azrak, 1980: 133).

Babalar kızlarının doğru bir eş seçerek iyi bir evlilik yapmalarını isterler. Eşikteki romanında, Fikret'in babası kızının Baytar ile evlendikleri takdirde kıt kanaat geçineceklerini düşünerek bu evliliği onaylamaz:

-Baytar mı, diyor babası. Şurada ne kadar aylığı vardır topu topu? Ben kızımı prensesler gibi görmek isterim. (Öyle birisini kafese koymak isterim ki...) Bu aylıkla zor geçinirler. Bir de iş hizmet mi yapacak orada? (Senin kapında yapıyordu ya? Ben başka. Biz ona yirmi yıl emek verdik.) (Muhteremoğlu, 1960: 99, 100).

Erkek çocuk sahibi olmayan babalar bazen bunu bir eksiklik olarak görür ve kızlarını aşağılayarak onları cezalandırırlar. Çiçekler Büyür romanında, İlay erkek olmadığı için babası tarafından horlanır. İlay da babasının kendisinden nefret ettiğini bildiği için babasıyla sürekli çatışır. Derslerinde başarılı olan kız babası gibi amele olmayacağını söyleyerek babasının canını acıtmaya çalışır:

- Doktorluk senin neyine be kız; olaydın bi yigit çocuk..

- Senin gibi, ha?

- Benim gibi, ya!

Hançer, ters yüz gidip, babama saplandı.

- Anca bir yol amelesi olurdum, belki tarım işçisi.. Fakat ben kızım ve doktor olacağım!

- Olamayacaksın!

- Doktor olmak için her şeyi yapabilirim, anlıyor musun, yol ameleliğine bile dururum, göze aldım her bir şeyi, parti mâni olamaz bana, sen mi duracaksın önüme?

- Ben ya, ben baban. Yediğin ekmeği ben getiriyorum, amele ekmeği yiyorsun.

- Babamsın da, söylediğin gibi.

- İyi, iyi o amele baban, sana okumak için para buluvermeyecek, sok aklına.

Sesi gümbür gümbür, o sırada dedem girdi içeri, tespihi yüzümüze karşı sallayıp, “Utanmazlık etmeyin.” dedi.. Belli annem karşılamış onu kapıda, “Yetiş babam, yine girecekler birbirlerine,” demiş. Hazırlıklıydı dedem, bana dönüp:

- Yıkıl git anana yardım et, hastalıktan yeni kalktı, yaptırıyorsun yemegi ona, hiç utanman yok.

Dedi, babamın yüzüne bakmadan, ya sabır çeken sesiyle:

- İşler nasıl Kemal.. dedi.

- Sen yüz verdin bu kıza, sen tepemize çıkardın, düşünmedin ki, bu işler kadın işi değildir! (İşinsu, 1994: 110, 111).

Sancı romanında, küçük yaşlarda babasına hayran olan bir kızın büyüdüğü ve siyasal olaylara karışıkça babasına olan hayranlığının azaldığı ve babasını “kaypak” olarak nitelendirdiği görülür:

- Annenin hakkı var, ne oluyormuş bu yürek çürümesi, bilmem efendim, ruh kemirilmesi, daha yaşın ne başın ne, senin ağzına yakışacak kelimeler mi bunlar?

- Ama öyle oluyor işte, oldu!

...

- Mesele ne olursa olsun, sen ille de bir suçlu arıyorsun ve beni suçluyorsun birtanem.

- Değil baba, sizi çok ama.. çok severim. Küçükken, dünyanın en güçlü adamı sanırdım sizi. Şöyle iki kolunuzla tutup, beni havaya kaldırırverirdiniz ya, sevincimden uçardım, sizden daha kuvvetli adam yok sanırdım... Sonra büyüyünce... İşte bu kuvveti, maddede değil de, mânâda aramaya başladım. Açıkçası çocukken duyduğum maddî güvenin yerine, mânevî güven arıyordum. Üf amma eski kelimelerle konuşuyorum, fakat başka türlü nasıl izah edeyim.. neyse.

- Pek tabii eski kelimelerle konuşursun, her meramınızı anlatabilecek kadar yeni kelimeleriniz yok, daha çok, çok uydurmanız gerek!

- Dili bırakın bir yana baba, sizden benden konuşuyorduk.

- Evet, pekiy kızım, neden bulamadın mânevî güven? Seni anlamak o kadar güçleşti ki!

- Sizi, ne bileyim... - duraladı, uygun kelime arıyor, bulamıyordu, nihayet- fazla kuvvetli bulmadım işte, dedi, “kaypak” demek istemiyorum ama babacığım, bencilsiniz, evet bencilsiniz, bu yüzden bazı davranışlarınız kaypak oluyor (İşinsu, 1991: 285, 286).

Aynı romanda Leylâ babasının kadınları önemsemediğini ve bir süs eşyası olarak gördüğünü ileri sürer. Prensesliğin bir kılıf gibi üzerine geçirilerek yalnızca güzelliğiyle övülen bir kız haline getirildiğinden şikâyet eder:

- ... kadınları hiç önemsemiyorsunuz, değer vermiyorsunuz onlara.

- O nasıl söz, ben mi kadınlara değer vermiyorum, hele seni, seni önemsemiyorum, ha?

Evet baba, önemsemiyorsunuz, bu yüzden annemi bir süs bebeği olarak yetiştirmişsiniz, beni de öyle büyütmek istediniz. Annem yaşlanınca, modası geçince... -durdurdu, babasının kırılacağından değil, söylediklerini annesinin duyması ihtimalinden korkuyordu.-

- Anneni önemsemediğim için, onu nazlandırdım, elini sıcak sudan, soğuk suya deydirmemeye çalıştım... dudak büktü:

- Nazlandırmak, fazla önemsemek değildir. Onu bir insan, kendiniz gibi bir insan olarak görmediniz. Hiç bir zaman. Sadece kadındı, süs bebeği! Sizinle o kadar genç yaşta evlenmiş ki, şimdi yaptığı bir sürü hatâ, hiç de kendi kabahati değil!.. Ben çocukken, bilinçsiz olarak hissetmişim ki bunu, az değer verilen anneme değil, çok değerli olan babama benzemek istemişim, bir yanda bu...-Güldü- Hüsnâ!.. Belki eyleme atılışım da, bu yüzden. Kendi değerimi ispat etmek için çırpınma! Sonra sizi tanıdım, olduğunuz gibi gördüm, bu gece de kendi hiçliğimi anladım!

- Âferin kızım, başka?.. Acaba yarın ne keşfedeceksin? Saadettin Bey, alaylı konuşmasına rağmen bozuluyordu.-

- Evet, eylemci olmam bir nevi tatminsizlik sonucu değil mi, siz böyle düşünmüyor musunuz? Ne siz bana yettiniz, ne ben kendime yettim!.. Annemi süs bebeği olarak görmediğinizi iddia ediyorsunuz, oysa vücudü bozulabilir diye, benim doğmamı bile geciktirmişsiniz.

- Ne suçlarım varmış da, haberim yokmuş, ee, söyle kızım, anlat bakalım, daha neler var?

- Bakın şimdi bile ciddiye almıyorsunuz beni, eğleniyorsunuz!

- Fakat sen eğlenilecek sözler söylüyorsun.

- Bilmiyorum, dedi, bilmiyorum, belki siz, bütün öbürleri... Hepiniz haklısınız, ben haksızım.

- Bu amatör psikoanalizin yanlış, mamafih haklı olduğun tarafları da vardır. İtiraf edeyim, ben de artık seni anlamıyorum.

- Hiç anlamaya çalışmadınız ki, prensesliği bir kılıf gibi geçiriverdiniz üzerime, hep o kılıfa baktınız; süsleri, dantelleri, mücevherleri gördünüz, öyle davrandınız bana!

- Yine tahlil, yine tahlil, eh bırak artık şu saçmalıkları. Yok sana kılıf takmışım da, bilmem neymiş! A kızım içimden nasıl geldiyse, öyle sevdim seni, çok sevdim. Güzelliğinle övündüm.

- Bana da miras bıraktınız bu övünmeyi, çirkinleşeceğim diye ödüm kopuyor! Başka hiçbir değerim yok.

- Saçmalama!.. Ne yaptımsa, ne ettimse kabahatliyim senin gözünde, bir suçlu âbidesi, öyle mi?

- Bilmiyorum. -Leylâ derin derin içini çekti, göz yaşları kurumuş, göz pınarları yanıyordu.- (Işın, 1991: 286, 287).

Babalar çocuklarına duydukları sevgilerini anneleri kadar rahat gösteremedikleri için çocuklar annelerini kendilerine daha yakın bulurlar. Ancak çocuklar babalarıyla da zaman geçirmek ve paylaşımda bulunmak isterler. Ayrı Dünyalar romanında, Aslı annesine babasından gerekli ilgi, sevgi ve anlayışı göremediklerini ifade eder. Annesi ise her ne olursa olsun babalarını saymaları ve sevmeleri gerektiğini söyler:

Boş veriyorlar buna. Ama delidolu da olsa neyimi söylesem sana, rahat ediyorum. İçim serinliyor âdeta. Zor görünen bir şey sana anlattıktan sonra bakıyorum ki, sandığım kadar değil. Ama babamla öyle değil. Neden onu biraz yabancı hissedirim? İnanmışımdır şuna: Bizi senin gibi sevmeyen babam. Senin gösterdiğin anlayışı bekliyoruz ondan.

- Babandan bu şekilde bahsetmen hoşuma gitmiyor Aslı.

- Biliyorum bunu. Anlıyorum. Eğitim konusunda çok titizsin. Ama gerçek olan bu. Hatırın için böyle konuşmıyabilirim. İçim değişmez ki. Belki Murat da benim gibi düşünüyordur. O erkek çocuk. Babasının arkadaşlığına her halde benden çok daha fazla ihtiyacı vardır. Büyüdük ikimiz de. Bazı şeyleri görebiliyoruz. Sen ediyorsun belki. Ama biz bazı hataları affetmiyoruz anne.

Genç kadın yüzüne bir tokat yemiş gibi oldu. Neler söylüyordu bu kız? Neleri ima etmek istiyordu?

- Sus, devam etme. Çocukların babaları hakkında böyle konuştukları nerde görülmüş?

- Başkaları gibi elâlemin önünde konuşmuyorum. Konuşmak ne demek? Üstelik konuşturmuyorum. Savunuyorum.

- Bu, yapılması lâzım geleni yapıyorsun demektir. Hem sonra affetmek de ne demek? Affetmek için büyük olmak, kusursuz olmak gerek. Siz de bütün çocuklar gibi babanıza saygı göstermeye, onu sevmeye...

- Sayarız tabii. İdare ederiz. Severiz de belki. Hiç sevmemek de insanın elinde değil. Ama bizim de ondan istediğimiz, beklediğimiz şeyler olabilir. Sadece refah içinde yaşamak yetmiyor insana. Aramızda yaşıyor ama kale duvarlarının arkasına çekilmiş gibi. Yaklaşabilirsen yaklaş.

... Şimdi Aslı, sesini ve sözlerini yumuşatmaya çalışarak konuşuyordu:

- Babama sokulmak, onun kollarına atılıp beni sevmesini, göğsünün üstüne bastırıp içinden gele gele beni sevmesini ne kadar çok istedim. İstemişimdir. Her yere onunla gitmek, bir çok yerde onunla görünmek için neler yapmak gelmiştir içimden. Babamın her zaman, her yerde bizimle bir olmasını, bizzat hiçbir şeyin tadını almamasını arzu etmişimdir. Ama ona bunları bütün isteklerimi, bütün içimden geçenleri söyleyemem. Kayalara çarpmayı göze alamam (Su, 1964: 92-94).

4.1.3. Çocuk

4.1.3.1. Sevgi ve Güven Duygusuna Muhtaç Bir Varlık Olarak Çocuk

İnsanların temel ihtiyaçlarından biri sevmek ve sevilmehtir. Özellikle çocuk yaşlarda insanlar anneleri ve babaları tarafından sevmeye ihtiyaç duyarlar. Onların yanlarında olması çocuklara güven duygusu kazandırır. Küçükken sevmeye ve sevilmeye alışan insanlar daha sonraki hayatlarında da bu alışkanlıklarını sürdürürler ve mutlu olurlar. Özlem Şarkısı romanında, sevgilisi öldüğü için hayattan umudunu kesen Gülçin hamile olduğunu bilmemektedir. Bebeğini doğurduğu zaman kendisini ölüme bırakmış durumdadır. Arkadaşı Rânâ'nın bebeğin annesinin

sevgisine ve ilgisine ihtiyacı olduğunu söylemesi üzerine Gülçin yaşamak için çabalayacağına söz verir:

- Bırak şimdi bu sözleri... Dinle beni altı saat önce bir bebek dünyaya getirdin. O senin benzerin değil. Yaşamak istiyor. Canlı, sağlam bir bebek...
- Gülçin'in gözleri renk değiştiriyordu. Gri bulutlar taze çıkan rüzgârla uzaklaşıyordu gözlerinden. Mavileşiyordu. Üstelik yaşlarla buğulanıyordu az önceki yaşantısız gözler.
- Bir bebek mi? Dünyaya mı getirdim?..
- Tırnaklarını Rânâ'nın avuçlarına batırıyordu.
- Bir kız... Güzel mi güzel bir kız olacak büyüdüğünde. Ama şimdi pek minimini... Çünkü yedi aylık henüz...
- Gülçin, canlanıyordu. Uçuk bir renk gelmişti solgun yanaklarına.
- Yedi aylık bir kız... Benimle Derviş'in... Aşkımızın çocuğu...
- Artık yaşamak zorunda olduğunu anlamıyor musun Gülçin?
- Kirpiklerinin arasından yaşlar sızıyordu, Göğsü geniş soluklarla kabarıp sönüyordu.
- Yaşamak zorundasın Gülçin!.. Kendini öylesine ölüme bırakmıştın ki... Seni kurtarmak için yapılacak hiç bir şey kalmadı elimizde.. Karar vermelisin... Yaşamak için gayret etmelisin... Anlatabiliyor muyum kardeşim?..
- Gülçin, başını salladı.
- Onun için... Madem ki bana ihtiyacı var onun. Çalışacağım... Çalışacağım yaşamağa... (Uçuk, 1968c: 239).

Geçmişte kötü anılara sahip olan, anne ve baba sevgisi görememiş çocuklar yetişkin olduklarında da sevmeyi ve seilmeyi bilmezler. Diğer insanlara karşı bir kabuk oluşturarak onun içerisinde yaşarlar. Bir Gün Sabah Olacak mı? romanında, Nedret Hanım çevresindeki kişiler tarafından seilmeyen bir insandır. Herkese karşı sert ve kaba bir tavır takınır. Romanda bunun nedeni olarak sevgisiz ve şefkatsiz bir evde büyümüş olması gösterilir:

Gerçekten, Nedret hanımı hiç kimse sevmezdi. Zeynep ona yaklaşmayı, aradaki soğuk uzaklığı kaldırmayı çok istemiş ve bu uğurda büyük fedakârlıklar da yapmıştı, ama buna imkân olmamıştı. Mutlaka onun da çocukluğu kendisinin gibi fena hâtıralarla, acı günlerle geçmiş olmalıydı. Mutlak o da şefkatsiz, sevgisiz bir evde büyümüş, kimseden tatlı bir söz, sıcak bir duygu bulmamıştı ve hâlâ da o kötü anıların etkisinden sıyrılamıyordu (Berkand, 1980b: 11, 12).

Ebeveynlerin davranışları çocukların davranışlarını etkilemektedir. Anne ve baba çocuklarına olumlu yaklaşırsa çocuk da olumlu davranışlar sergiler ancak ebeveynlerin çocuklarına karşı tutumu olumsuzsa çocuk bu kez istenmeyen bazı davranışlar sergileyebilir. Tutsak romanında, oğlunun karamsar oluşuna üzülen

Ceren bir pedagoga danıştığında, pedagog ona çocukların davranışlarının anne ve babanın duygularına göre kendiliğinden ayarlandığını söyler:

Yerde oyuncaklarına dalmış gibi görünen Selim, birden başını kaldırdı:

- Keşke hiç doğmasaydım.

- Neden yavrucuğum?

- İşte.

Ceren'in içinde bir şeyler burkuldu. Bu çocuğun karamsar hali, daha doğrusu bütün duyguları ile, âdeta kendisine benzer oluşu, kendisine tercüman oluşu, üzüyor Ceren'i. Bir kaç ay önce bir pedagog; "Siz önce kendinizi düzeltin, çünkü içinde saklamaya çalıştığınız bütün acılarınız yahut öfkeniz, çocuklarınızda, bilhassa Selimde yaramazlık, karamsarlık şeklinde dışarıya vuruyor. Siz farkında olmasanız da, çocuklarınız sizi izliyorlar ve en önemlisi hissediyorlar. Böylece onların davranışları da, sizin duygularınıza göre, âdeta kendiliğinden ayarlanıyor."

"Bugünleri geçtim, daha kundaktayken Selim öyleydi, ben üzgün sinirli olduğum zamanlar, hiç yoktan basardı yaygarayı! Sonra Alev, evet doğru ya, feci bir hamilelik ve kâbuslarla dolu bir loğusalık devri geçirdikten sonra, tam altı ay çocuk için yapılacak bütün vazifeleri saati, dakikası şaşmadan yaptığım halde, onunla hiç konuşup, gülmezdim.. Yapamazdım efendim, yani elimde değildi. Alev de, tam altı ay gülmedi! Doktoru Bahtiyar Bey'di, takılırdı hep, bu kız divan-ı muhasebat azası mı olacak ne, bu kadar ciddiyet olur mu diye... Evet." (Işinsu, 1973b: 144, 145).

Gecenin Ucundaki Işık romanında, anne ve baba sevgisinden mahrum büyüyen Macide, annesinin, kendisini kocasının ölümünden sonra sevmeye başladığına inanır:

Beni sevmediklerini biliyordum. Annemin beni daha çok babamın ölümünden sonra sevmeye başladığına inanıyorum. Onların bana verdikleri, sevdalarımın küçük artığından başka bir şey değildi. Birbirlerinin delisiydiler. Bunu saklamıyorlardı. Hiç bir zaman da saklamadılar (Yönsel, 1963: 10).

4.1.3.2. Evliliğin Kurtarıcısı Olarak Çocuk

Çocuk toplum tarafından evliliğin meyvesi olarak düşünülür. Çocuk olmayan evliliklerin pek uzun olamayacağı inancı yaygındır. Evlendikten bir süre sonra her kadının doğum yapması beklenir. Bunun bir nedeni de kocayı elde tutma inancıdır. Aksaray'dan Bir Perihan romanında, Perihan'ın annesi kızını evlendirirken ona kocasını elinden kaçırmaması için art arda çocuk doğurmasını tavsiye eder:

Nikâh günü, belediye dairesine gitmek üzere, evden ayrılmadan evvel, Perihan'ın annesi, ona şu öğüdünü vermişti:

“Çocuksuz bir evlenme, pek nadir olarak uzun ömürlü olur. Bir kocayı elde tutmak, ancak onu bir sürü mesuliyetler, yükler altında bırakmakla mümkündür. Eğer ‘Evimi nasıl geçindireceğim?’ kaygısı altında ezilmezse erkeğin gözü oynaşta olur. Ben babanızı bu kadar sene böyle idare ettim. Eğer sizleri, birbiri arkası sıra dünyaya getirmeseydim, şimdiye kadar babanız beni çoktan boşamıştı.” (Derviş, 1997: 45).

Yazsonu romanında, da Hatice kocasının başka kadınlara gitmemesi için ona birkaç oğlan çocuğu daha doğurması gerektiğini düşünür:

Kadir’in başka bir kadına göz koymaması için elbet bazı önlemleri de vardı Hatice’nin. Düşünmüş, bulmuştu. Bunları da anlattı: Osman yetmezdi. - Yusuf ötekinden-. Kadir’e art arda birkaç oğlan daha doğurmalıydı (Ağaoğlu, 1980: 177).

Evliliklerde bazen evliliği kurtarmak için çocuk yapılırken, bazen de var olan çocuklar için evlilikler sürdürülür. Evli çiftler birbirleriyle karı-koca ilişkileri devam etmese bile çocukları için bir arada bulunmayı uygun bulurlar. Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında, çocuklarını alıştıkları düzenden ayırarak hayatlarını zehir etmek istemeyen karı-koca birbirlerini özgür bırakarak evliliklerini devam ettirirler:

Bakin ben çekinmeden söyleyeceğim: evliyim ama evliliğin tamamen karşındayım. Benim için insan herşeye alışır, paraya, yokluğa, soğuğa sığa ama evlenmeye asla!

...

- Karınız bilir mi bu düşüncenizi? dedim.

Başını salladı hafiften.

- Tabî bilir! Evlenmenin nasıl doğaya aykırı bir şey olduğunu anlayacak kadar akıllıdır karım. En güzel şeyin aramızdaki arkadaşlık olduğunu kabullenmiştir. Beni rahat bırakır. Ben de ona karışmam. İşlerime yardım eder. Dostları vardır dünyanın dört bir yanında. Dinlenmek istediğinde onlara gider. Sırasında çocuklarla beraber kayak yapmaya Uludağ’a, ya da Şile’deki deniz kenarı evimize gideriz... Birbirimize tam bir özgürlük tanımamıza engel değil evliliğimiz. Dünyada toplum kuralları var. Araya çocuk sorunu da girdiğine göre evlenmekten başka çaremiz yoktu.

Şaşkın dinledim peşpeşe söylediği bu sözleri.

- Çocuklar doğduktan sonra ayrılmayı düşünmediniz mi?

- Hayır, hiç bir zaman! Karıma saygım var. En iyi iş yardımcım üstelik! Çocukları da alıştıkları düzenden ayırıp, yaşantılarını zehir etmeye hakkım yoktu (Yönsel, 1971: 265, 266).

Zambaklar Açarken romanında, karısına boşanma davası açan Oğuz Albatros çevresindekilerin etkisiyle bu davadan vazgeçer. Oğlunun mutluluğunu

yıkmak istemeyen baba “evinin hanımı, çocuğunun anası” olarak karısıyla barışır ancak onunla karı-koca ilişkisi yaşamak istemez:

Bir adım geri çekilerek:

- Bu konuyu bırakalım, dedim. Aslına bakarsan, beni bir tek öğüt hizaya getirdi sadece... Yoksa ölür de bu davadan vazgeçmezdim!..

- Hele bak! Benim uslu, tatlı Oğuz’um nasıl da erkekçe konuşuyor!.. Bundan böyle bir kazak koca ile yaşamaya kendimi alıştırmalıyım!.. Fakat merak ettim doğrusu, böylesine güçlü olan o öğüdün ne olduğunu... Ve onu sana kimin verdiğini?..

- Kimin verdiğini bırak!.. Öğüt şu güzelim: Mete’nin saadetini yıkmamak!..

- Bunu sana öğütlemeye lüzum var mıydı sevgilim?

- Fakat önemli olan nokta, sırf bu yüzden seninle barışmayı kabul etmiş olmamdır!..

...

- Öyle olsun! dedi. Aslında benim için de Mete her şeyden önemli!..

Sonra ince bir alayla gülümsedi:

- Hem, Mete’yi ben doğurduğuma göre, onun için benim yapacağım fedakârlıkların bir anlamı vardır. Oğlumu kendi duygularıyla ve fikirlerimle benimserim... Bu yolda başkalarından öğüt almaya ihtiyacım yok!..

- Mete’nin sen annesiysen ben de babasıyım. Onun hakkında vereceğim kararları elbette ki ben de kalbimin ve mantığımın emirlerinden alırım... Fakat “öğüt” deyimini ben burada bir çeşit baskı anlamına kullandım...

...

- Peki, son olarak, bu evdeki yerimin ne olduğunu bana söyler misin, lütfen!..

- Yine eski yerin! O yere lâayık olmak üzere buraya döndüğünden eminim!.. Evinin hanımı, çocuğunun anası!..

- Ya senin?!..

- Bunu da zaman gösterecek!.. (Azrak, 1978b: 95-98).

4.1.3.3. Bağlayıcı Unsur Olarak Çocuk

Çocuk bazı kadınlar için bağlayıcı bir unsur olarak görülür. Çocuk doğurdukları takdirde hem vücutlarının bozulacağını hem de hayatlarını istedikleri şekilde yaşayamayacaklarını düşünürler. Gecenin Ucundaki Işık romanında, çocukları sevmeyen ve çocuk sahibi olmayan bir kadının onlara bakış açısı yansıtılır:

Çocuk mu yapmak? Bu yumuşacık gemi aslanından mı? Allah göstermesin!

- Hem ben kendim için yaşarım şekerim. Bir piç kurusunun karnıma düşüp vücudumu bozmasına, sonra da vak vaklariyle kafamı şişirmesine dayanamam. Ne demişler: Karnıma düşer kanımı emer, dünyaya gelir canımı emer, ölünce de malımı yer!..

İsterik kahkahalarla gülerdi.

“- Kız ne bakış o öyle! Çocuk sevmemek ayıp mı sanki!” (Yönsel, 1963: 164).

Tutsak romanında, çocuk sahibi olmayan bir kadın, evli ve iki çocuk annesi olan arkadaşını “iki piçin tutsağı” olarak nitelendirir:

Selim’in odaya girip, kucakta sevilişini, kapı aralığından gözetleyen Alev, yavaşça içeri kaydı, vızırdadı:

- Yaa Selim’i kucağına aldın ama beni almıyorsun.

O zaman Selma bağırdı:

- Eeeh çekilin be, sizin elinizden hiç rahat etmeyecek mi bu kadın?

Haydi bakalım çıkın dışarı, haydi kiş... kiş...

Çocukları arkalarından itip, odadan dışarı çıkarttı, sonra kapıyı hızla çekip, kapattı:

- Öf be bu iki piçin tutsağı mısın nedir! (Işınsoy, 1973b: 33).

Aydınlık Kapı romanında, sevmediği bir adamla evlenen Vildan hamile kaldığını öğrendiğinde içindeki varlığı “ıztırap veren küçük mahlûk olarak” değerlendirir. Kocasından ayrılmayı düşünen kadın doğacak olan çocuğuyla bu evde kalmaya “mahkûm” olacağını düşünerek korkar:

O sene, sonbahara doğru kendimi fena hissetmeye başladım ve çok geçmeden anladım ki kadınlığın ezeli-ebedi vazifesine “analık”a hazırlanıyorum.

Bu anlayış bende ani ve müthiş bir korku uyandırdı.

Çocukları -çirkin, pis, hatta huysuz ve aptal çocukları bile- delice seven bir kadın olduğum hâlde gebeliğimin bende niçin böyle bir korku ve ıztırap (acı) uyandırmış olduğunu, bir hayli kafa yorduktan sonra bulabildim:

O güne kadar o evde sürdürdüğüm esaret hayatına, şuurumun altında beslenen bir ümidin verdiği cesaretle katlanmışım: “Hele biraz daha durayım, dayanamayacak hale geldiğim anda çıkar giderim, beni kimse, bu evde kalmaya mecbur edemez!” diye düşünmüş olmalıydım. Fakat artık böyle düşünemezdim. İçimde henüz kımıldamaya başlamadan bana ıztırap (acı) veren bu küçük mahlûk, beni bu evde kalmaya tam manasıyla “mahkûm” edecekti; duymakta olduğum korku ve dehşetin sebebi her hâlde buydu (Zorlutuna, 2001: 234, 235).

4.1.3.4. İstenmeyen Çocuk

Evliliklerde çocuk sahibi olma genellikle istenen bir durum olsa da bazen çocuk istenmeyen bir varlık haline de gelebilir. Aileler çeşitli nedenlere bağlı olarak çocuk istemeyebilirler. Aydınlık Kapı romanında, mutsuz bir evliliği olan, kocası ve onun ailesi tarafından sürekli horlanan Vildan hamile kaldığında yakınlarına haber verir. İçindeki varlığı zaten istemeyen Vildan’ın kocasının, kayınvalidesinin ve

büyükannesinin de bu çocuğu zamansız bulması genç kadının çaresizliğe kapılmasına neden olur:

Gebeliğimin ilk aylarında son derece hasta, bedbin (karamsar) ve bedbahttım (mutsuzdum).

Ne kadar bedbaht olmak mümkünse, o kadar bedbahttım.

Etrafındakiler memnun görünseler belki biraz kuvvet bulacak, hiç olmazsa onları mesut etmenin saadeti ile avunacaktım.

Fakat maalesef bu küçük yolcu, kimseyi sevindirmiyordu.

Kayınvalidem, kendisinin hamileliğini -doğuracağı güne kadar- evdekilerden saklamış olduğunu iftiharla söyleyerek bu vaziyeti böyle erken açığa vurduğum için beni ayıplıyordu.

Kocam: “Şimdi sırası değildi ama oldu bir kere” diyor, bunu mevsimsiz bir emrivaki (olup bitti) olarak kabul ediyordu.

Büyükannem:

- Pek mi lâzımdı, pek mi acelesi vardı sanki?.. diye dudak büküyor; annem de zayıf olduğumu söyleyerek endişeleniyordu.

Bazen o kadar yeise (üzüntüye) kapılıyordum ki içimden; kocaman ekmek bıçağı ile karnımı baştanbaşa yırtıvermek arzusu kabarıyordu.

Fakat, pek kısa süren bu cinnet anlarından sonra, çocuğumu düşürmek için hiçbir şey yapmaya muktedir olmadığımı anlayarak, uzun uzun ağladım (Zorlutuna, 2001: 235).

Yarın... Yarın... romanında, hamile olduğunu öğrenen Seyda anne olacağı için çok sevinir. Kocasının da kendisi gibi sevineceğini düşünür ancak Oktay bu duruma pek sevinmez hatta çocuğu doğurmaması için karısını ikna etmeye çalışır. Ancak genç kadın karnındaki bebeği doğurmaya kararlıdır:

Sigarasından bir iki çektikten sonra, “işte böyle,” diye sürdürdü konuşmasını, ilk önce çok büyük, çok gerçek bir şaşkınlıktan başka bir şey yoktu Oktay’ın suratında.. Evlendiğimde deli dolu kızın biriydim. Sonraları, o demin sözünü ettiğim anlamsızlığın içinde daha da arttı deli doluluğum, şımarıklığım, zıplırlığım.. Anlaşılan Oktay serseri, çılgın Seyda’yı seviyormuş. Analığı yakıştıramıyordu bana. Hele benim bunu kendime yakıştırmamı iğrenç buluyordu. Bir süre kandırmağa çalıştı, yalvardı hatta, “ama nasıl olur Seyda, sen... senin gibi bir kadın, nasıl çocuk doğurur?” dedi durdu. Niyetimin ciddî olduğunu anlayınca, vazgeçti uğraşmaktan, beni doğru yola sokmağa çalışmaktan. Sırtını çevirdi, soğudu, nefret etti benden ve elbette içimde büyümekte olan dirim parçasından... Gene de kalkıp Avrupa’ya gittik o yaz... Eski gidişlerimizde yaptığım gibi bistrot’larda sabahlara dek içmediğim, St. Tropez’de gece yarısı denize girmeğe kalkmadığım, gündüzleri o dükkândan bu dükkâna koşup ortalığı talan etmediğim için daha da nefret etti benden. Bir akşam Paris’te rezalet çıkardı. Hep bebek üstüne alış veriş yapıyordum. Nerde cici bir şey görsem alıyordum. Kız istiyordum o zaman, öyle tatlı şeyler vardır ki kızlar için.. Ama ne olur ne olmaz diye, gerekli her şeyden çift alıyordum, hem pembesinden, hem mavisinden.. Bir gece Oktay oteli birbirine kattı... Sözde yirmi çocuğa yetecek mal almışım, parasını böyle sorumsuzca harcamağa

hakkım yokmuş. Oysa, bir yıl önceki gelişimde aldığım kürk, yalnızca kürk için, bütün bebe eşyasına verdiğim paradan daha çok vermiştim... O gün bu gündür hiç bir konuda düşünce birliğine varlığına kalkışmadık... (Kür, 1976: 167, 168).

Aynı romanda Seyda ve Oktay'ın çocukları doğup büyüdüktan sonra da Oktay çocuğunu bir türlü sevmeyebilir. Karısının oğluna olan düşkünlüğünden nefret eder. Karısını da artık sevmeyen Oktay bu iki sevgisizliğin birbirine bağlı olup olmadığını kestiremez:

... Seyda, Gil'in odasına gireli yarım saat oluyordu neredeyse. Daha ne kadar bekletecekti? Nedense hep babasının işi acele olduğu zaman tutardı oğlanın huysuzluğu. Hoş, o huysuzluk yapmasa bile Seyda bir neden bulurdu ya, iki saat başında beklemek için. Bıkıp usanmıştı karısının çocuğa olan düşkünlüğünden. Zaten daha ötesini düşünmedi. Bu konunun ötesini düşünmekten her zaman kaçınmıştı. Çocuğu sevmediğini, Seyda'yı da artık sevmediğini biliyordu ama, bu iki sevgisizliği bilinçli olarak birbirine bağlamayı aklına getirmek istemiyordu (Kür, 1976: 25).

Çocuk çoğu zaman evlilikleri kurtaran bir öge olsa da kimi zaman çocuğun evlilikleri sekteye uğrattığı düşünülür. Yarın... Yarın... romanında, karısının hamile kaldığı andan itibaren hem bedensel hem de psikolojik açıdan kendisinden uzaklaştığını düşünen Oktay bunun sorumlusu olarak gördüğü oğlunu hiç sevmeyebilir:

... Gil bozmuştu her şeyi.. İşin başında Gil'in olduğunu birden kavradı Oktay. Seyda'yı elinden alan, ondan çekip koparan Gil'di ilk önce.. Daha doğmadan, Seyda'yı çirkinleştirerek, durgunlaştırarak uzaklaştırmıştı. Seyda'yla Oktay'ı birbirlerine bağlayan o en kopmaz sanılan bağı, gecelerin karanlığında onları birbirlerine saran yırtıcı sevişmeleri o kesmişti --hem de daha kolu bacağı, beyni yüreği biçimlenmeden, ufacık bir yumrudan başka bir şey değilken.. Giderek, karısının döl yatağında gelişen dirim parçasını, onun her yanını saran bir kanser olarak görmeğe başlamıştı. Oktay.. Sonra kanser canlanmış. seslenmiş, dillenmiş, bir varlık olarak ayaklarına dolaşmağa başladığında tek çareyi onu unutmakta bulmuştu.. Başarmıştı da bunu.. Arada bir zorla, zorbalıkla varlığını anımsatıp sinirlerini ayağa kaldırdığı zamanlar dışında Gil'i yok sayabilmişti.. (Kür, 1976: 310, 311).

Mutsuz evliliği olan kadınlar ya çocuklarına daha sıkı bağlanırlar ya da onları da mutsuzluğun bir uzantısı olarak görürler. Gençlik Rüzgârı romanında, Fato'nun annesi kızını mutsuz evliliğinin ürünü olarak gördüğü için ondan nefret eder:

- Sus, bağırma diyorum sana! Fato'yu uyandıracaksın.

Küçük kızın dişleri birbirine çarpmaya başladı. Konuşulan şeyleri tamamıyla kavrayamadığı halde kendi adı anılınca kopacak kıyameti pek iyi biliyordu. Şimdi annesi, her zamanki gibi:

- Fato deme! Sinirime dokunuyorsun. Onun adı Fatma'dır.

Diye bağırarak, babası da:

- Hayır, onun adı Nur'dur. Sen Fatma demekten vazgeç.

Cevabını verecek... Halbuki Fato ismini o da pek beğeniyordu. Neden bu yüzden annesiyle babası daima kavgalaşıyorlardı? Fakat, bu sefer, her nedense, annesi bunu işitmemiş göründü, daha müthiş bir cevap verdi:

- Uyansın yumurcak! Senden de, ondan da nefret ediyorum. Ay kolum! Vay omuzum! Alçak, vahşi herif, ben sana gösteririm.

Fato nefesinin tutulduğunu hissetti. Annesi ondan nefret ediyormuş... Niçin? O ne yapmıştı?

- Ne yapabilirsen yap. Bıktım usandım. Bu hayat çekilmez artık! (Berkand, 1967: 6).

Aynı romanda annesinin kendisini sevmediğini öğrenen Fato bunun nedenini annesine sorduğunda, nefret ettiği kocasının kızı olduğu için onu da sevmediği cevabını alır. Annesi onları bir gün terk edeceğini açıklar:

Neydi o günler? Zavallı babası muhtarip yüzüyle bir heykel kadar sert; annesi her gün biraz daha süslü bir bebek, her gün biraz daha evden, vazifelerinden, karılığından ve analığından uzak her gün biraz daha neşeli ve çılgın.. Bunu küçük Fato da görmüştü. Hattâ bir defa ona şu sözleri söylediğini bile şimdi hatırlıyordu:

- Anneciğim, sen babamı ve beni de sevmiyorsun artık... Biz sana ne yaptık? Bize acımiyor musun sen?

Buna karşılık annesi ne yapmıştı? Evvelâ güzel yüzünü çirkinleştiren bir kahkaha atarak ona bakmış, sonra da sert bir sesle cevap vermişti.

- Babandan nefret ediyorum. Seni de o kaba ve haşin adamın kızı olduğun için sevmiyorum. Anladın mı şimdi? Bir daha bana böyle saçma lâflar söyleme... Zaten bunlar senin değil onun sözleri ya! Ben anlamıyor muyum sanki? Bunları sana o öğretiyor, sen de gelip bana tekrarlıyorsun.

- Vallahi değil anneciğim. Babam bana birşey öğretmedi.

- İyi ya, işte kendin öğrenmişsin. Haydi başımdan çekil artık, giyineceğim.

- Sokağa mı çıkıyorsun?

- Evet efendim. Bir gün de bir daha buraya dönmek üzere gideceğim. Daha diyeceğin var mı? (Berkand, 1967: 33).

Evlilik dışı ilişkilerde ya çocuğun aldırılması ya da çocuk doğmadan önce çiftin evlenmesi gerekir. Kadın ya da erkekten biri evli ise çocuk çoğu zaman aldırılır. Ben ve O romanında, Suna sevgilisine bir çocuk beklediğini söyleyince adam bu çocuğu kesinlikle istemediğini söyler. Suna ise tek başına bakmak zorunda kalsa bile bu çocuğu doğurmak ister:

- Bir çocuğum... Bir çocuğumuz...
 O anda yüzü allak bullak olmuştu.
 - Ne diyorsun! Emin misin?
 Korka korka yüzüne bakıyordum.
 - Eminsen eğer... Lâkin bu çok korkunç birşey... Felâket bu... Bir skandal... Derhal çaresine bakmalı.
 Ağlamak istiyordum. İçimden bağıra bağıra ağlamak geliyordu. Kendimi zorluyor, dişimi sıkıyordum. Ağlamamalıydım önünde...
 O şimdi yerinden kalkmış, odanın içinde bir aşağı bir yukarı gidip geliyordu. O zamana kadar görmediğim bir hal içindeydi. Çok sinirli idi.
 - Bir çaresine bakmalı bunun... Olmaz böyle şey... Olmaz.
 O dakikada onu bırakıp gitmeği düşündüm. Yapılacak en doğru şey bu idi. Onu artık görmemeli, onunla yaşamamalıydım bundan sonra. O odanın içinde duvardan duvara gidip geldikçe içimden söyleniyordum. Aldırmam çocuğumu diyordum. Ben ona tek başıma da bakabilirim. Mücadelemini kendi kendime yaparım. Yalnız da kalsam yılmam. O olmadan da çocuğumu yetiştirebilirim (Su, 1970: 14, 15).

Evlilik dışı ilişkilerde zamanında aldırılamayan çocukların doğdukları zaman çoğunlukla cami avlusuna bırakıldıkları görülür. Ben ve O romanında, Ali San'ın bir yaz macerası olarak gördüğü kimsesiz kızın hamile olduğu haberi bir kâbus gibi üzerine çöker. Sonuçta da doğan bebek anne ve babasından uzaklara bırakılır:

İçimdeki şeytan pusuda idi. Geceleri uykularım kaçıyor, ne pahasına olursa olsun bu kıza sahip olmak istiyordum. Ve oldum da... O yaz onunla gizli gizli buluşarak geçti. İstanbul'a döneceğim gün yaklaşmıştı. Bu yaz oyunu da böylece sona erecekti.

Son buluşmamızda: "Bey" dedi, korka korka. "Darılmazsan sana birşey söyleyeceğim."

Söyle dedim. Neymiş bakalım?

Titriyordu. Gözleri yaşlarla dolu idi. O anda bir korku geldi geçti içimden... Acaba dedim ve fena halde bozuldum. Beni ona doğru iten şey, cinsel bir istekten başka birşey değildi. Bu bir yaz oyunu idi. Yalnızlığın, can sıkıntısının ve gençlik deliliğinin sürüklediği basit bir macera...

...

Ali San tekrar anlatmağa başladı:

- O son gece, o ayrılık gecesini... Kızın yaşlı gözleri... Titriyen sesi... Korkusu... Uzun yıllar hafızamdan silinmedi bunlar. Bir kâbus gibi çöktü üstüme... Uykularımı bozdu. Moralimi bozdu.

Hikâyenin sonu belli idi. Bu dramlar günlük olaylar sırasına girmişti. Zabıta olaylarında, Adliye koridorlarında, gazete sütunlarında sık sık rastlanan erkek-kadın ilişkileri... Ve sokaklara, cami avlularına, apartman kapılarına bırakılan günah çocukları... (Su, 1970: 17, 18).

4.1.3.5. Gayrimeşru Çocuk

Evlilik dışı ilişkilerden doğan çocuklar bazen bu durumu hayatları boyunca bilmezlerken bazıları ailelerinden ya da çevresindeki diğer insanlardan gerçeği öğrenirler. Kerim Usta'nın Oğlu romanında, Şinasi "piç" olarak tanındığı için şirretlik yolunu seçerek kendini savunma mekanizması geliştirir:

Şirret Şinasi'nin bu konaklardan birinde kâhya olan bir adamın oğlu olduğu söylenirdi. Fakat çocuklar arasında dolaşan rivayete göre, Şirret Şinasi piçti. Konakta besleme olarak büyüyen annesi köyüne bir yaz yirmi gün için izinle gitmiş, döndükten sonra gebelik alâmeti göstermiş, efendileri kızın bu ayıbını örtmek için, kendinden çok yaşlı olan kâhyaya nikâh etmişler. Ve bu Mustafa adlı kâhya Şinasi'yi oğlu olarak kabul etmiş; Şinasi'nin piç olduğunu bütün o muhit bilirmiş. Şinasi, kendinin mesul olamayacağı bu vaziyeti bütün o civar halkı bildiği için, büyük bir konağa intisabıyla iftihar değil, hacalet duymuş. Şirret olmak yolunu tutmuş, şirretlik bir nevi nefsinin müdafaa silâhı olmuş (Adivar, 1978: 42, 43).

Gayrimeşru çocukların bazıları gerçek durumu hiç beklemedikleri bir anda öğrenirler ve bunu hazmetmeleri kolay olmaz. Zambaklar Açarken romanında, Mete öz babasının Sâbir olduğunu öğrenince, annesi bunu yalanlamaya çalışır. Mete ise buna bir türlü inanmak istemez:

- Ulan sen ne sanıyorsun beni?.. Bu Oğuz denen dangalak da kim oluyor?.. Ben senin için, senin mutluluğun için yüz kere katil olurum be!.. Hem de seve seve...

Mete nefretle:

- Sen bir kaçıksın... Gerçek bir manyaksın!.. diye haykırdı. Beni bu kadar sevmem için ne sebep var?..

- Çünkü... Çünkü sen benim oğlumsun, Mete!.. Senin baban, öz baban o değil, benim... Bu gerçeği öğren artık...

...

Mete beni bir yana itip Sâbir'in yakasına kendisi sarılarak:

- Ne dedin?.. diye soludu. Benim babam sensin ha? Öz babam?.. Seni şuracıkta geberteyim diye mi böyle saçmalıyorsun?..

Sâbir bir kötü bir sırıtışla:

- Annene sor, dedi. O da bu gerçeğin açıklanması zamanı geldiğini anlamıştır elbet!..

Mediha o anda bir hortlağa benziyordu. Yüzü bembeyaz kesilmişti. Gözlerinde zebânî görmüş gibi dehşet dolu bir ifade vardı:

- Hayır, hayır!.. diyebildi.

Sonra, odayı saran meşum bir sessizlik içinde yüzünü elleriyle örtüp hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başladı...

Bunca yıl nasıl dikkat etmemiştim alnının çıkıntısına, güçlü yapısına, Sâbir'inkilerle aynı olan hafifçe çekik gözlerine Mete'nin?.. Hatta bazı

mimiklerine; hele kızdığı zamanlar tıpkı onun yaptığı gibi yumruklarını dizlerine sert sert vuruşuna?.. (Azrak, 1978b: 249, 250).

Evlilik dışı ilişkilerden hamile kalan genç kızlar genellikle bunu ailelerinden gizlerler. Gecenin Bu Saatinde romanında, evlenme vaadi ile kandırılan bir genç kızın hamile olduğunu öğrenince babasının tepkisinden korkarak evden kaçtığı ve daha büyük belalara karıştığı görülür:

İçli içli anlattı. Bir kunduracı varmış mahallelerinde. Akşam Kız Sanata giderken hergün yolunu kesiyormuş. Yavaş yavaş Nilgün ona alışmış. Dükkânına girmeğe başlamış. Ona hediyeler alıyormuş. Sonra dükkânın arka tarafındaki odaya çağırılmış birkaç kere. Bir seferinde vişne şerbeti ikram etmiş ona. Meğerse şerbet değil likörmüş.

- Çok hoşuma gitmişti o likör. Bir kadeh daha içtim. Yanısıra çukolata yedim. Kendimi öyle rahat, öyle mutlu buluyordum ki. Bana ‘seni seviyorum’ demişti. “Yaşının büyümesini bekleyeceğim, seninle evleneceğim.” Ben de onu seviyordum. Artık ona güveniyor, ondan çekinmiyordum. Bir gün nasıl oldu bilmiyorum. Dudaklarımız birleşti. Sonra işte olanlar oldu. Aradan bir süre geçti, o hâlâ ‘Büyümeni bekleyeceğiz, başka çare yok’ diyordu. O büyümemi bekliyordu ama benim karnım büyümeğe başlamıştı. Hâmileydim. Öyle korktum. Ona söylemeğe utandım. Babam duysa muhakkak öldürürdü. Annem yoktu zaten. Evde üvey annem, ondan doğma kardeşlerim vardı. Babamın yanında beni hoş tutarlardı. Onun yokluğunda evin hizmetçisi idim sanki. Niyazi büyümemi bekleyebilirdi ama ben bekliyemiyecektim. Korkuluydum, şaşkındım. Kendimi öldürmeyi düşünüyordum. Onu da bir türlü beceremedim. Sonra bir gün gazetede artistlik ilânı gördüm. İşte bu beni kurtarır demiştim. Oysa ki şimdi burdayım... Herşey o kadar göz açıp kapayıncaya kadar kısa bir süre içinde oldu ki (Uçuk, 1968a: 36).

Babasız doğan çocuklar toplumda hoş karşılanmazlar. Güneş Kokusu romanında, toplumun çocuğuna “piç” damgasını vuracağını bildiği halde karnındaki çocuğu doğurmak isteyen bir kadının duygularına yer verilir:

- ... karnımda onun çocuğu var Ayşe...

Dedi. Onun bu sözleri Ayşenin göğsünde bir ateş tutuşturdu. Demek zavallı Süveydacığının karnında bir evlât yaşamağa başlamıştı. Uzak bir diyarın, yabancı bir adamın çocuğu. Gözlerini, Süveydanın sarımsı renkli, ince uzun parmaklı eliyle okşadığı karnından ayıramıyordu:

- Şimdi ne olacak?

Süveyda, gözlerinde mes’ut bir gülümseme parlıyarak:

- Felâket bu ya! dedi. Ben, karnımdaki çocuğu seviyorum... Onu, doğurmak istiyorum. Şimdi artık yalnız, onu hissediyor, yalnız onu düşünüyorum... Henüz şekli olmayan minimini bir et parçası olan çocuğumu... Şimdiye kadar tanıdığım ve beraber kaldığım erkekler beni, kadınlığımın ölçüsüz heyecanlarına ulaştıramamışlardı. Bu adam, bu şimdi, büyük bir vapurun içinde, artık mazi olan beni düşünen adam, bana şehvetin zirvesindeki

tadını, sonra analığın, her şeyden, bütün güzelliklerden üstün sevgisini duyurdu... İşte felâket bu Ayşeciğim... Ben, bu çocuğu doğuracağım... Fakat içinde yaşadığımız çamur cemiyet bu suçsuz yavruya 'piç' damgasını vuracak. Geçen ay pek az regl olmuşum. Bu ay da reglim gecikti sanıyordum. Bazı zamanlar olurdu. Fakat gecikmenin devam ettiğini görünce, balodan bir gün evvel bir doktora gittim... Üç aylık gebe olduğumu söyledi. Zaten yüreğimde, bir acayip yükseliş hissi duyuyordum. Kendimi bütün kadınlardan daha başka buluyordum. Sonra Ayşe bak! Sana ne tuhaf bir şey göstereceğim...

...

- Çocuğum için memelerime daha şimdiden süt geldi Ayşe!..

Dedi. Ayşe, taş kesilmiş gibiydi. Bu aşkı istediği kadar, evlât sevebilecek kadından, çocuğunu kim istiyebilirdi? Cemiyet mi? Onun yerinde olmıyan hükümlerine boyun eğmemeliydi.

Süveyda, çocuğunu doğurabilir, onu yetiştirebilirdi (Uçuk, 1973b: 99-101).

Yılların Ardından romanında, Berna evlilik dışı hamile kalır ve çocuğunu İsviçre'de dünyaya getirir. Henüz on sekiz yaşında olduğu için çocuğunu orada büyütmece cesaret edemez. Türk toplumunda ise babasız çocuk sahibi olma hoş karşılanmayacağı için Kumru'yu çiftliklerinde çalışan bir aileye evlatlık olarak verir. Zaman zaman pişmanlık duysa da kendini buna mecbur hisseder:

- Acaba Kumru'yu memlekete yollamasa da İsviçre'de kalıp onu büyütseydim daha doğru olmaz mıydı?

Böyle bir projenin tatbik edilemeyeceğini bildiği halde yine de düşünmekten geri kalmıyordu, Gerçi, orada kalmış olsa, çocuğa kendi ismini verir, babasından ayrıldığını söyler, yabancılara karşı vaziyetini kısmen olsun düzene koyabilirdi ama yine de birçok gözlerin şüphesi altında kalarak evhamlanacağı, titizleneceği tabii idi.

Hem, artık olan olmuştu. On sekiz yaşında bir kız bütün bunları düşünememiş, yavrusunu bir başkasına evlât olarak vermişti. Geri dönemezdi.

...

Evet, o, gençliğinde, toyluk zamanında başından geçen kazanın kurbanı olup kalmaya mahkûmdu. Bu hadise belki başka bir cemiyette başka türlü kabul edilir, belki mühimsemezdi ama bizim telâkkilerimize göre çok muazzam bir şeydi ve bunun azametini kurban gitmek de onun alın yazısıydı (Berkand, 1976: 166, 195, 196).

Aynı romanda gayrimeşru bir çocuk doğurmuş olan Berna'nın kendi iç dünyasındaki çatışma yansıtılır:

- Bir başkası benim vaziyetimde olsa, onun hakkında ne düşünürdüm ben?

Bir başkası derken kendi arkadaşlarından birini, meselâ Yüksel'i, yahut Candan'ı veya Füsün'u kastediyordu. Onlardan birinin başından böyle bir macera geçmiş olduğunu ve dünya yüzünde babasız bir çocukları bulunduğunu

tasavvur etmeye çalışıyordu. O zaman o, Berna, bu arkadaşı hakkında nasıl bir hüküm verecekti? Hiç düşünmeden onun için:

- Namussuz!

Kelimesini kullanacak mıydı? Ona karşı aynı dostluğu gösterecek miydi? Onu evine kabul ederek, meselâ kardeşiyle veya akrabasından biriyle evlenmesine razı olacak mıydı? Böyle bir vaziyeti tabii karşılayacak mıydı? Hatta, onun bu gayri meşru çocuğu zannedilse bile bu sosyal rezalete göz yumabilecek miydi?

Bütün bu suallere “evet!” cevabını vermek imkânsızdı. Fakat, hemen “hayır!” diye kesip atamıyordu da... Bu muhayyel arkadaşının ruh halini tahlile çalışıyordu ve kendi yerine onu koyuyordu (Berkand, 1976: 167).

Kadınlar yaşadıkları aşk sonucunda hamile kaldıklarında çoğu zaman bu çocuğu doğurmak isterler. Erkekler ise bu çocuğu bağlayıcı bir unsur olarak görür ve evlenmek zorunda kalacakları için çoğu zaman istemezler. Saadet Tacı romanında, Nermin ile Reha ayrıldıktan kısa bir süre sonra Nermin eski sevgilisine hamile olduğunu iletir. Reha ise bu çocuk doğsa bile ona geri dönmeyeceğini bir mektupla bildirir:

“Nermin,

Artık aramızda herşey bitti. Nefsimle ettiğim uzun ve çetin bir mücadeleden sonra sana kesin kararımı bildiriyorum. İnsan niçin sever bilinmez! Fakat geçici arzular muamma değildir. Tekrar edeyim ki, sana kapılışmda o ateşli varlığının tesiri hâkimdi sadece... Ve bu tesir beni o günah uçurumuna sürüklerken, yarınları düşünemeyecek kadar toydum.

Tehditlerle dolu olan mektuplarını tamamen yaktım; bütün resimlerini yırttım. Artık maziden ne elimde, ne de kalbimde bir şey kaldı... Çocuğu dünyaya getirmekteki ısrarın bile kararımı değiştirmeyecektir. Beni bir vicdan azabının tuzağına düşürmekle kendine bağlıyabileceğini sanıyorsan, aldaniyorsun. Sana tekrar tekrar yalvarırım, beni rahat bırak Sana asla dönmiyeceğim. Reha” (Azrak, 1966b: 94).

Dert Bende romanında, kardeşinin ölen sevgilisinden hamile kaldığını öğrenen Fatma bunu aile şerefine sürülen bir leke olarak görür ancak Süreyya ablasının itirazlarına rağmen bu çocuğu doğuracağını ifade eder:

Fatma’nın şaşkınlığı hâlâ geçmemişti. Hala inanamıyordu. İnler gibi:

- Yüreğime inecek, Süreyya dedi. Peki ama, neden bunu daha önce söylemedin bana?..

Süreyya yavaşça başını kaldırdı:

- Ne diye söyleyecektim?

- Bu da soru mu?.. Bir çaresine bakardık elbette... Vakit geçmeden...

Süreyya, bakışları donuk bir inatla buğulu:

- Onu kaybetmek istemedim, dedi. O bana Tarık'tan kalan tek teselli hayatta...

- Aptal... Aptal!.. Hayatın da, istikbalin de, her şeyin mahvolacak... Haydi kendini düşünmedin, bari ailenin şerefini düşünseydin!.. Ne yapacağız şimdi?..

- Onu doğuracağım abla!

- Bunu söylemesi kolay... Babasız doğacak bir çocuk!.. Şu işe bak... Bir de lohusa şerbeti kaynatalım bari... Bu doğumu kutlayalım... Sana her şey bu kadar basit görünüyor öyle mi?..

...

- Onu doğuracağım abla!.. diye tekrarladı (Azrak, 1973b: 80, 81).

Evlilik dışı ilişkilerden doğan çocukların soyadı ya da kimin nüfusuna kayıtlı olacağı meselesi de romanlarda üzerinde durulan konulardan biridir. Dert Bende romanında, sevgilisi öldükten sonra hamile olduğunu öğrenen Süreyya, çocukları olmayan ablası ve eniştesinin bu çocuğu sahiplenmeleri teklifini kabul etmek zorunda kalır:

- Süreyyacığım, diyordu. Ben senin ablanım. Bu yavru benim de canım, kanım... Ona gerçekten kendi evlâdım gibi bakıp büyüteceğim... Daha doğrusu, beraberce büyüteceğiz onu... En güzel şekilde yetişmesi için her şeyi beraberce düşüneceğiz... Eninde sonunda çocuk yine senin... Bunun aksini iddia edeceğimi elbette hatırına getirmezsın... Senin yapacağın şey, onu şerefli bir ada ve hayata tevdi etmekten ibaret!.. Bu da hepimizi çok mutlu edecek kuşkusuz...

...

Evlâdının elinden alınması, ne şekilde olursa olsun, kendisi için onun kaybı demek değil miydi?.. Analık vasfından yoksun kalacaktı zira... Geriye de dönemiyecekti artık...

Fakat, bu teklifi kabul etmezse ne olacaktı durum?.. Daha mı iyi olacaktı sanki? Hem yavrusu, hem kendisi için kapkara bir gelecek dikilmişti karşısına...

...

Yavrusu onun himayesinde büyüüp yetişecek, şerefli bir ada sahip olacak ve şerefli bir insan vasfı kazanacaktı (Azrak, 1973b: 83, 84).

Babasız doğan çocuk toplum tarafından hoş karşılanmadığı için bazı kadınlar doğumlarını yurt dışında yaparlar. Özlem Şarkısı romanında, Gülçin İstanbul'a babasız bir bebekle döndüğü zaman çevresindeki insanlar tarafından kendisi ve çocuğu hakkında her zaman dedikodu yapılacağını bilir:

Bütün bu yanmış, yıkılmışlığın gerisinde sadece, yalnız, körpecik bir yeşil vardı. Henüz yüzünü bile görmediği kızı Özlem'di. Öyle güçsüz, öyle miniminiydi ki bu bebek; Gülçin, onun varlığına inanamıyordu bile. Sonra

karnını yokluyordu. Boştu artık. Tatlı sırrı yuvasından ayrılmıştı. Bir cam kutunun içinde yaşamaktaydı şimdi.

İki ay geçecekti. Sonra İstanbul'a döneceklerdi. Gülçin'in yüreğinde dayanılmaz acısı, kolları arasında bir bebek. Babasız bir bebek. Gülçin, ona hem baba hem ana olacaktı. Fakat toplum her zaman çevrelerinde bir dedikodu çemberi ile dolanacaktı (Uçuk, 1968c: 243).

Aynı romanda Özlem'in babasız bir çocuk olarak algılanmasını istemeyen Gülçin'in arkadaşları buna bir çözüm yolu ararlar. Rânâ'nın nişanlısı Nedim Gülçin ile nikâhlanarak onun kızına soyadını verecek ve daha sonra boşanacaklardır. Böylece Özlem de bir babanın soyadına sahip olacaktır:

- Neymiş bu Özlem kızın da karıştığı tasarınız?
- Bir susuş oldu. Derinleşti sessizlik odanın içinde. Sonra Rânâ:
- Kızının soyadı konusu! dedi.
- Tabii benim soyadımı alacak kızım...
- Bunun hiç bir anlamı yok toplum içinde... Ona babasız doğmuş bir çocuk diye bakılmasına senin kadar, biz, ikimiz de dayanamayız Gülçin.
- Gülçin, göz pınarlarında hiç eksilmiyen yaşlar boşanıverdi.
- Ama... Ama böyle düşünmemiz onun babasını diriltemez ki...
- Ağlama çok rica ederim Gülçin. Senin göz yaşlarına dayanamıyorum.
- Bağışla kardeşim beni... Ben de istemiyorum ama, söz dinlemiyor ki göz yaşlarım...
- Rânâ, yerinden kalkarak Gülçin'in göz yaşlarını sildi. Alnına, yüzüne kolonya sürdü. Yatağının kenarına oturdu.
- Nedim ile benim tasarımız şu. Sen İstanbul'a evli ve çocuklu olarak döneceksin.
- Gülçin, şaşırmıştı. Bir Rânâ'ya, bir Nedim'e çeviriyordu gözlerini.
- İlk sözlerimi yanlış anlamda anlamamanı rica edeceğim... Nedim kızına soyadını vermeğe hazır.
- Gülçin, elleriyle ağzını örttü. Sonra:
- Siz çıldırmışsınız! dedi ılgılığa benzeyen bir sesle.
- Yanlış anlamamanı baştan rica etmiştim Gülçin.
- İmkânı yok bunun... Böyle bir şeye evet diyemem ben diyemem Rânâ...
- Bak Gülçin anlatacağım şimdi... Pek tabii böyle bir şeyi üçümüz de düşünemeyiz. Nedim, sen ve ben aramızda kutsal bir sır olarak saklayabileceğiz kardeşim. Mühendis Nedim ile çok kısa bir süre için nikâhlanacaksın. Kızının soyadı babası olacak sadece.
- Bu sizin mutluluğunuza bir gölge düşürmez mi?
- Özlem'in babasız bir çocuk olarak büyümesi bizi mutsuzlaştırır. Buna izin verirsen biz çok sevineceğiz.
- Düşünüyordu. Gözleri uzaklara dalmış, sonra baktı onlara.
- Belki haklısınız! Belki ben doğruyu düşünecek halde değilim henüz...
- Sen iyileşince bu işleri yoluna kayacağız... Bebeğimiz dokuz ayı dolduracak böylece yurda döneceğiz.

...

Gülçin, onlara bakıyordu. Bir iç yüklümü dalgası kabartıyordu yüreğini. Küçük Özlem'in babasız bir çocuk olarak büyümesine gönülleri izin

vermemiştii. Sonunda bu kutsal yolu bulmuşlardı. Nasıl nasıl ödeyecekti onların bu iyiliklerini? Ne yapsa ödeyemezdi. Yaşayışı boyunca kendini onlara borçlu hissedecekti. Kendi mutluluklarını, kendi beraber yaşantılarını bir süre geriye atıyorlardı. Hem de bütün bir gönülle.

...

- Kaderinde başkalarının çocuklarına babalık etmek varmış Nedim kardeşim... Ne diyelim? Böylesi hiç olmazsa bilerek ve gönül isteğiyle.

Ellerini sıkıyorlardı. Nedim:

- Bütün kalbimle! dedi (Uçuk, 1968c: 245- 247).

Babasız dünyaya gelecek çocuğun toplum tarafından dışlanacağı düşüncesi anneleri tereddütte bırakır. Bir yandan çocuklarını doğurmak isterlerken, diğer yandan çocuklarının gelecekteki yaşamlarını düşünerek doğurmaktan vazgeçerler. Aynadaki Kız romanında, kendinden yaşça büyük bir adamdan hamile kalan genç bir kızın ikilemi yansıtılır:

Günlerce durumu nasıl idare edeceğimi düşündüm. Kabil değil meselenin içinden çıkamıyordum. Gelecek günler beni korkutuyordu ama, çocuğumu feda etmeği aklımdan bile geçirmiyordum. Jacky'nin yaptığını yapmıyacaktım. Yapamazdım. Nezih'e ait bir varlığı, onun çocuğunu, aşkımızın bu canlı eserini nasıl öldürebilirdim? Bu, bir günâhtı. Lâkin, onu isimsiz bir çocuk olarak hayata atmak da, günah değil miydi? Ömrü boyunca, bebek olarak kalmıyacaktı. Büyüyecek, akıllı bir şeylere ermeğe başladığı zaman, babasını soracaktı. Bir aşk çocuğu olması kâfi değildi. Okulda, hayatta, iş yerinde ve evlenirken, temiz bir isme ihtiyacı olacaktı. Ne yapmalıyım? Ne yapabilirdim? (Su, 1962: 200).

Aşamalar romanında Nursen, gebelik kâğıdını sevgilisi Hakkı'ya verdiğinde, adam ilk önce şaşırır ancak daha sonra başka konulardan konuşmaya başlar. Hakkı'nın kendisine ilgi göstermesini ve bu işi birlikte çözümlemelerini beklediği için, Nursen hayal kırıklığına uğrar:

Nurten, kardeşinin ilerlemiş gebeliğini doğumsuz çözüp atmanın salt bir para işi olduğunu düşünüyordu. Nursen, tam tersine, bunu bir onur, bir sevgi işi yapmıştı:

"Ben onu öldürecek miyim şimdi? Ben onu daha doğmadan mı öldüreceğim. Bunu yapamam. Ben insan öldüremem..." diye ağlıyordu. Bu tür sahneler, ablasının, Hakkı Kotar'ın, ablasıyla ikisinin, Hakkı'yla ikisinin arasında birçok kez yinelendi. İşin garibi, Nursen olayı bu açıdan düşündükçe, gerçeğin de böyle olduğuna öylesine inanmıştı ki, yalnız kaldığında da sık sık ağlıyor ve bu ağlayışının, iki aylık doğmamış bebeği öldürecek olmaktan ileri geldiğine inanıyordu. Oysa bunun altında tümüyle bambaşka duygular vardı ve bu umarsız, tehlikeli, öldürücü ve içinden çıkılmaz duyguları örtmenin başka yolu yoktu. Nursen Hakkı'yı sevmiş, onunla bağıntısının, bütün kadınlarla

erkeklerde görüldüğü gibi sürmesini, sürebilmesini istemişti. Hiç değilse Hakkı ona ilgi göstermeli, ona para bulmalı -bu arada birçok sıkıntıya katlanmalı-onunla birlikte bir bebek olayının doğmuş olmasına sevinmeli ve bu olayı kolayca çözümliyemedikleri için üzülmeliydi. Oysa Hakkı böyle yapmamış, Nursen'in elindeki gebelik testi kağıdına şaşkınlıkla baktıktan sonra hiç konuşmamış, bir süre sonra da ilgisiz ve kayıtsızlığının bütün hafifliğini taşıyan neşeli bir yüzle başka konulardan konuşmaya başlamıştı. Konuşurken kıza karşı sevecendi, utangaçtı, suçlu suçlu bakıyordu ama bir daha da o konuya gelinmemesine çalışıyordu (İlgaz, 1977: 365, 366).

Sonya'nın Aşk romanında, Bizans imparatoriçesi Anna de Savua, İoannis Kantakuzen'e kendisinden hamile olduğunu açıklar. Anna, aile şerefine leke sürüldüğünü düşünse de, Kantakuzen, karısından ayrılarak onunla evleneceğini söyleyince karamsarlıktan kurtulur:

- Pekala bu hakkınız zaten. Madem ki öğrenmek istiyorsunuz söyleyeyim. Hamileyim... Bizans imparatoriçesi Anna de Savua bir piç doğuracak. Belki sizce Paleolegosların şerefine böylesine aşağılara düşmesi sevinilecek bir durum şuna emin olun ki, İoannis Kantakuzen fazla sevinemeyeceksiniz...

- Neler diyorsunuz siz Allahaşkınal...

Donmuş gibi odanın ortasında kalakalan Kantakuzen'in gözleri şimdi iri iri açılmıştı.

- Bir çocuktan bahsediyorsunuz Anna, kimin çocuğu bu?..

- Kimin olabileceğini tahmin etmiyor musunuz?... Neler yaptığınızı hatırlamıyor musunuz yoksa?... Karnımdaki sizin çocuğunuz Kantakuzen...

İkisi de bir an üzerlerine inen ağır sessizliğin altında ezilir gibi oldular. Sadece birdenbire ağlamaya başlayan Anna de Savua'nın hıçkırıkları bozuyordu bu kesif sessizliği. Oturduğu koltuğa sanki yığılıp kalmıştı. Kantakuzen de usulca yanına oturdu. Onu omuzlarından tutup, kendine doğru çekti.

- Yeter artık, yalvarırım ağlamayın, kafi... Herşeye rağmen çok mutluyum Anna. Bu mevzuda şerefimiz asla rencide olmayacak yemin ederim.

Anna çaresiz bir tavırla başını Kantakuzen'in omuzuna yasladı. Saçlarında erkeğin dudaklarını gezdirmesine müsaade ediyordu. Kantakuzen'in eli yavaş yavaş aşağıya doğru indi, yeni bir hayatın kıpırdadığı karında, adeta incitmekten korkar gibi sevgiyle, şefkatle durdu.

- Ne zaman doğacak?..

- Henüz üç aylık zannederim. Şubatla...

- Pekala, Saint-Sophie manastırına çekilmene ve çocuğunu orada doğurmana müsaade edeceğim Anna. Ama asla rahibe olmayacaksın. Kendini günahkar bir insan olarak görmekten de vazgeç. Çocuğumuz pek yakında meşru bir çocuk olacak. Tahtın tek ve mutlak varisi... Çocuğumuz doğduktan bir ay sonra evleneceğiz Anna.

Anna başını Kantakuzen'in göğsünden çekti. Bu asla beklemediği bir teklif olacak ki, hayret ve şaşkınlık içinde imparatora bakmaya başladı.

- İoannis Kantaktlzen evli olduklarını unutuyorlar galiba...

İmparatorun gözleri şimdi bambaşka bir ışıkla yanmaya başlamıştı. Kararlı ve son derece keskin bir ifade vardı bu gözlerde.

- Matyos'un düğününden iki ay sonra, İrena'yı boşayacağım Anna (Sezer, 1972: 19,20).

4.1.3.6. Evlat Edinme

Evliliğin en önemli öğelerinden biri çocuktur. Çocuklar evin neşesi olarak görülür. Ancak bazı evli çiftler kendileri bir çocuk sahibi olamadıkları ve daha sonra da olamayacakları için başka bir çocuğu evlat edinirler. Bir Gün Sabah Olacak mı? romanında, oğlunun ölümüne üzülen sinir krizleri geçiren bir kadının hastanede gördüğü bir kızı evlat edinmesine yer verilir:

Nihayet genç kadın başını kaldırdı. Göz yaşlarıyla ıslanan yüzünün ifadesi değişmişti.

- Onu istiyorum dedi. Sen benim kızım olmak istiyor musun, Fatoş? Benim evime gelmek, her zaman benim yanımda olmak istiyor musun?

Çocuğun saçlarını, yüzünü okşuyordu. Fatoş, Zeyneb'e baktı. Bakışları bir ona bir ötekine gidiyordu. Nihayet Melâhat hanıma:

- Karanlık olduğu zaman benim yanımda duracak mısın? diye sordu. Hem bana masal anlatacak mısın? Bana bir kedi bir de köpek alacak mısın?

Bu sözlere Zeynep kahkaha ile güldü.

- Sizinle âdeta pazarlık ediyor yaramaz. Sahiden onu evlâtlık edinmek istiyor musunuz hanımefendi? Daha gençsiniz, başka çocuklarınız olabilir.

Hasta üzgün bir tavırla başını salladı.

- Hayır, maalesef başka çocuğum olmaz benim. Oğlumu kaybetmek beni bunun için böyle yıktı.

O dakikada kocası kapıdan girmişti.

- Gel şekerim, gel! Küçük kızımızı beğendin mi? Babana güneydin demez misin Fatoş'çuğum.

Fatoş içeri girerek karısını öpen bu uzun boylu adama baktıktan sonra yavaşça:

- Babam yalnız annemi değil, beni de öperdi, dedi ve kollarını uzatan uzun boylu adamın boynuna sarıldı.

Zeynep o dakikada gözlerinin yandığını hissettiği için dışarı fırladı. On beş gün sonra da Melâhat hanım resmen evlât edindiği Fatoş kucağında, tamamiyle iyileşmiş bir durumda hastahaneden çıktı (Berkand, 1980b: 161, 162).

Sevda Sokağı Komedyası romanında, Fildurağı köyü yandığında diğer köyden ziyarete gelen Memet yerden aldığı küçük bir kızı evine götürür. Karısı ile görüşerek bu kızı evlat almaya karar verirler:

- Bu nereden geliyor? Kimin çocuğu, Mehmet?

- Bilmiyon valla, yanan ailelerden olacak. Kimse tanımadı. Yerden aldım gettim. Ne dicesiz?

- Alacağız Memet, o da guzular gibi büyür, bizim işimize yarar.

Bunu söyledikten sonra yavruyu içeri aldı, kundağını çözdü, soydu, bir havluya sararak minderin üstüne bıraktı. Sonra bir kâse süt getirerek kaşıkla bangır bangır bağırarak dudakların arasına dökmeğe başladı.

Yavru ağzını şıpırdatarak sütü içti. Islak ve kirli bezlerden temiz bir havluya geçmenin zevki içinde fındık gözleri kapandı, uyudu.

- Kaç kişi yanmış, Memet?
- Valla bilmiyon ki. Geri kalanların hepsi yaylaya gitti.
- Adını biz koyak, olmaz mı? Ne koyak?
- Ne istersen.
- Emine diyek olmaz mı?
- Olur.

İşte bu meçhul yavrucağın Fildurağı'ndan Deveci köyüne geçmesi ve Çardakçı'ların bir çeşit evlâtlığı olmağa başlaması böyle oldu. Yavrucak orada mutfağın bir köşesinde bir hayvan yavrusu gibi büyüdü. Karı koca Emine'yi korurlar, ihtiyaçlarını sağırlardı. Ona karşı içlerinden hayli derin bir ilgi duyarlardı. Fakat oğulları için o, ahırda doğmuş ve büyümüş bir kuzudan farklı değildi (Adıvar, 1977: 244, 245).

İki Kâlp Arasında romanında, anne ve babası bir uçak kazasında ölen Günseli üç çocuğunu kaybetmiş olan İtalyan bir aile tarafından evlat edinilir. Aile kızı bulduğunda ilk önce anne ve babasını araştırırsa da bir sonuç alamayınca kızın kendileriyle kalmalarını uygun bulurlar. Yıllar sonra bu durumu genç kıza açıklarlar ve onun bir karar vermesini isterler:

- Bak Lili, dedi. Bizi anlamaya çalış ve hakkımızdaki hükmünü ona göre ver. Biz, üç evlâdımızı kaybetmiş, çocuk sahibi olmaktan artık ümidini kesmiş bir karı-koca idik. İkimizdeki şefkat kaynağını ancak hasta çocuklara akıtıyor, onları iyileştirmeye çalışıyorduk. İyileşince de onlar kendi yuvalarına uçuyorlar, bizim elimizi ve kalbimizi bomboş bırakıyorlardı. Seni o kadar sevmiş ve benimsemiştik ki, öksüz olduğunu, konsolosluğun araştırmalarının bir sonuç vermediğini görünce bu işin üstüne düşecek ve seni Türkiye'de ikinci derecede akrabaların eline teslim etmek için çaba gösterecek yerde bağrımıza basmayı tercih ettik. Buna sen bencillik diyebilirsin, bizim hakkımızda fena şeyler düşünebilirsin ama iyi niyetimizden asla şüphe edemezsin. Karı-koca aylarca bunu konuşmuş, vicdanımızla mücadele etmiştik.

Sonunda vardığımız netice şu olmuştu: Lili bizim için her şeydir. Mademki Türkiye'deki akrabalarından (varsa) ses çıkmadı, mademki bu mesele dünya için kapanıp gitti, o halde onu ve kendimizi mesut etmek fırsatını kaçırmamalıyız. Farzedelim ki onun Türkiye'de yakınları vardır. Herhalde Lili'yi onlar da ancak bizim sevdiğimiz kadar sevebilirler, daha fazla değil... Farzedelim ki orada büyük bir servete sahip olabilir. İşte bizim varımız yoğunuz da onundur ve bu servet küçümsenecek kadar az değildir. Tahsil mi? Burada da yapılır. Rahat mı? Burada da sağlanır. O halde, büyüyüp bir karar verinceye kadar durumu böylece devam ettirelim. Günü gelince ne yapacağını elbette kendisi bilecektir.

İşte bizim vardığımız karar bu oldu yavrum ve bu kararı uygulayabilmek için resmî teşebbüsler yaptıktan sonra seni öz evlâdımız olarak sevdik, benimsedik (Berkand, 1972: 23, 24).

Evlat edinilen çocuk her zaman aile tarafından tanınmayan bir çocuk olmayabilir. Bazen evli çiftler tanıdıkları bir çocuğu ya da akrabalarından birinin çocuğunu da evlat edinebilirler. Uğur Böceği romanında, yeni evlenen Esra kocasının yeğeni Vahit'in annesiz ve babasız büyümesine yüreği el vermediği için küçük çocuğu evlat edinmeyi kocasına teklif eder:

- Bak... Hasan... Acaba Vahit'i de getirmek kabil mi? Çocuk orada pek yalnız. Ben anneme ondan da bahsedeceğim. Bu bakımdan çok anlayışlıdır. Çocukları da pek sever ve benim bu yavruya annelik etmemde bir sakınca görmez. Bundan eminim.

Yeşil gözleri buğulandıktan sonra parladı... parladı.

- Sen çok iyi kalbli bir kızsın Esra. Bazen senin yanında küçülüyorum, utaniyorum.

- Öyle söyleme. Bu yavrucağı babasız ve anasız büyütme cinayet olur. Senin öz yeğenindir o. Adı da Seyhanî Vahit. Ona el uzatmak, onu bağrıma basmak benim vazifemdir.

- Fakat sen bunu bir vazife diye yapmağı düşünmüyorsun.

- Haklısın. Onu gördüğüm dakika, mahzun yüzü içime dokunmuştu. Hattâ bir ara ne olursa olsun onun yanına gitmeğe, onu şefkatle avutmağa ve ona yalnızlığını unutturmağı bile düşünmüştüm. Onu seveceğimi ve onunla ilgileceğimi biliyorum.

- Teşekkür ederim benim tatlı karıcığım... (Berkand, 1974: 267).

4.1.3.7. Çocuğa Yönelik Cinsel İstismar

Cinsel istismara maruz kalan çocuklar psikolojik yıkıma uğramakta ve yaşadıkları olayı yıllar boyunca unutamamaktadırlar. Henüz ergenliğe bile girmemiş, cinsel konularda bilgisi olmayan, cinsellik kavramını algılayamayan küçük çocukların tacize ya da tecavüze uğramaları bu çocukların gelecekteki cinsel hayatını da olumsuz etkilemektedir. Yenişehir'de Bir Öğle Vakti romanında, babasının kızına tecavüzü neticesinde dünyaya gelen Aysel ablasıyla birlikte yaşar. Kötü yola düşmüş olan ablası zaten sevmediği kardeşini/çocuğunu tanımadığı adamların eline verir. Henüz bir çikolatayla bile mutlu olabilen Aysel'in canı çok acısa da sesini çıkaramaz. Tanımadığı adamlar tarafından Antakya'ya götürülen Aysel çocuk yaşta bataklığa sürüklenir:

On bir yaşını yeni doldurmuştu. Ablası eve iki erkekle geldi. Ay hali daha başlamamıştı Aysel'in. Erkeklerden biri çukolata verdi Aysel'e. Hayatında yediği ilk çukulataydı bu. Öyle çarçabuk yemişti ki çukulatayı, tadını çukolata

bittikten sonra alabilmişti. Artık yiyecek çukolata kalmadıktan sonra, çukolatanın iyi bir şey olduğunu anlamış, canı müthiş çukolata istemişti. Adam çukolata almamış, ama canını acıtmıştı çok. Aysel ikinci çukolata için dişini sıkıp dayanmıştı. Dişini sıkıp dayanmadan hiç bir şey almanın mümkün olmadığını bilirdi o. Her şeyin bir fiyatı olduğunu. Sonra bir çukolata daha istemişti adamdan, hakettiğini düşünerek. Adam, yarın benimle gel, sana kaç çukolata alacağım, demişti. Kimbilir daha ne çok acıtacaktı canını Aysel'in, ama ablası da acıtiyordu canını, sık sık döverek. Üstelik de aç bırakıyordu onu, çukolata da almamıştı hiç. Ertesi gün yürüdü gitti adamlar. Adam onu birilerine sattı. Çukolata, mukolata almadan. Canını acıtmayı da sattığı adamlara bıraktı. Aysel buna şaşmadı hiç. Ama çukolata için ağlayıp zırladı birkaç gün, belki alır, diye. Adam sonunda kızıp bir tokat vurdu suratının ortasına. Buna da şaşmadı Aysel. Ana-ablasının düzeni sürüyordu, bildiği tek düzendi bu, sürerdi tabii. Adam onu temelli sattı. Başka adamlar Antakya'ya getirdiler Aysel'i. Bir otel odasına kapattılar. Odasının kapısını hiç açmıyorlar, kapısından içeri yemek bırakıyorlar, arada sırada da bir erkek salıyorlardı yanına. Her gelen adamdan çukolata istiyordu Aysel. Gelen bir daha gelmiyordu çoğu kez. Kısa bir süre sonra Aysel çukolatayı başından istemeyi akıl etti. Odasına gelen adamlar önce çukolata vermezlerse diretiyordu. Çevikti ve çoğu kez sarhoş olan adamlarla başa çıkıyordu. Bunun üstüne, onu otele kapayan adamlardan biri gelip ağzını burnunu kanatana kadar dövdü Aysel'i. Aysel üç gün ağladı odasında. Hacı Doğan'da geçen kötünün kötüsü çocukluğunu düşündü (Soysal, 1975b: 261, 262).

4.1.3.8. Çocuğa Yönelik Fiziksel Şiddet

Toplumdaki “dayak cennetten çıkmadır” inancının, incelenen romanlarda da yoğun olarak yer aldığı görülür. Özellikle küçük yaştaki çocuklar, anneleri ya da babaları tarafından terbiye edilmek üzere şiddet görürler. Ebeveynlerin uyguladıkları şiddet daha çok tokat ya da tekme atma şeklindedir. Çocuk ise bu şiddete genellikle karşı koyamamaktadır. Eğer karşı koymak isterse uygulanan şiddetin ölçüsü bir kat daha artırılır. Yenişehir'de Bir Öğle Vakti romanında, annesinin çantasından izinsiz para alırken annesi tarafından yakalanan Doğan'ın babasından dayak yediği anlatılır:

“Git bize çiklet al, o zaman barışırsız,” diyorlardı. O da anasından gizli çiklet alıyordu onlara. Çocukların sandığı gibi zengin değildi ki. Anası çok az harçlık verirdi. Çocukların sevgisini satın almak için birkaç kez anasının çantasından para aşırı. Anası yakaladı. Dehşet içinde kalmıştı kadın. Böyle bir ailenin evlâdı Doğan beyin torunu... Hırsızlık yapsın! Ailenin yüzkarasıydı Olcay. Anası, ilk kez bu yüzden, babasının Olcay'a dayak atmasını sağlamıştı. Gerekli olduğuna karar verilen bir idam cezası gibi soğuk, hain bir cezaydı bu. Olcay önce karanlık bir odaya kapatılarak beklemiş, sonra cezasını çekmişti. Niçin çaldığını kimse sormamıştı. Sorsalardı da cevap vermezdi. Bundan sonra çiklet alması zorlaştı (Soysal, 1975b: 119, 120).

Islak Güneş romanında, aynı mahallede oturan çocukların ailelerinden gördükleri şiddet anlatılır. Çocuklara yönelik şiddet herkesin gözü önünde gerçekleşse de bu duruma hiç kimse müdahale etmez. Cebrail Usta da sık sık alkol alarak kızını döver:

İvon'un Sedat'a olan düşkünlüğünü başlarda anlayamamıştık. Oysa, İvon da çok dayak yiyordu babasından. O yüzden kendisini Sedat'ı korumaya adanmış olmalıydı. Cebrail, kızına dayak attıktan sonra sızıp bir köşede kalıyordu. İvon saatlerce ağlıyordu. Ağdın uzamasından hoşlanıyor gibiydi. Bir kez Nazmiye Hanım bile dayanamamıştı: "Bu kızın uluması yüzünden bunların başına bir bela gelecek," demişti. "Köyde bir it uzun uzun uludu mu mutlaka ölü çıkar o evden." (Kutlu, 1986a: 53).

Aynı romanda Sedat hem annesi hem de babası tarafından şiddete maruz kalır. Kocasından şiddet gören Zehra Hanım bunalınca hıncını oğlundan alır:

Kızdığı bir gün Sedat'ı duvara çalmaya kalkışmıştı.
Sedat'ı annem koşup almıştı elinden. Koşarken bir çığlık atmıştı da, Zehra Teyze o çığlık yüzünden bir ara duralamış çocuğun kafasını duvara vuramamıştı. Bu ara da anneme yetmişti.
Sonra annem avazı çıktığı kadar bağırmıştı sokağın ortasında:
"Aklından zorun var galiba senin. Sizin soyunuz hepten mi deli be kadın?"
Zehra Teyze usulcacık oturmuştu kaldırımın kıyısına:
"Bir gün katil olurum ben. Görürsünüz... Şurama kadar geldi artık. Burama değil. Burama..."
Eliyle önce boğazını, sonra da kafasının üstünü gösteriyor, daha sonra, elini yükseltebildiği yere kadar yükseltiyordu (Kutlu, 1986a: 42).

Alnında Mavi Kuşlar romanında, babasının uyguladığı şiddetten kaçan genç bir kız yağmurdan kaçarken doluya tutulur. Kocasının da babasından kalır bir yanı yoktur. Karısını herkesten kıskanan kocası da kadına türlü eziyetler eder:

Babası kırbaçlamıştı onu. Sırrını kimseye açmamıştı o. Yıllar sonra kızına açtığı sırrını kimseye açmamıştı. Kaçışının sırrını, beyaz sakallı yaşlı adamın hayatı boyunca varlığından silinmeyen izini...
Köye gelen genç postacıyla bir gece, bir trenle, köyleri, kasabaları, şehirleri geçerek bir dokuma fabrikasının bulunduğu, bir ırmağın aktığı bir şehre gelmişti.
Genç postacı kehribar saçlı karısına karşı çok sert, çok kıskanç olmuştu. Sütçüden süt alırken gülümsediği için yürümüşü üzerine. Karanlık bastığında komşu evlerden birinde oturduğu için saçlarından sürüklemişti onu. O da dalgınlığıyla, uzaklığıyla, hastalığıyla öç almıştı ondan (Özakın, 1978: 25).

Şiddete eğilimli kişiler genellikle yakınlarındaki herkese şiddet uygularlar. Aksaray'dan Bir Perihan romanında, karısıyla kavga edip onu döven bir adamın, daha sonra çocuklarını sebepsiz yere dövdüğü anlatılır:

Yalnız karısını sevmemekle kalmaz, çocuklarına karşı da en ufak bir şefkat izhar ettiği görülmezdi. Onları ağır bir yük telakki eder görünürdü. Evde olduğu günler karısıyla hep kavga eder, en ufak bir bahaneyle onu döverdi. Zaten çocukları da babalarından sebepsiz yere sık sık dayak yerlerdi (Derviş, 1997: 43).

Hayat Parçaları romanında, şiddet konusunda çelişki söz konusudur. Kadın çocuğunu döverken, kocası da karısının kızına yaptığı muameleden hoşlanmayıp karısını döver:

Naciye İzmit'de doğmuş, dört yaşına kadar orada kalmıştı. Babası bir fabrikada çalışıyor, annesi de gündelikçi olarak bir yerde hizmet ediyordu. Naciye'yi bir halanın eline bırakmışlardı. Kızcağız tâ iki yaşından itibaren anasıyla babası arasındaki kavgaların tedirgin havası içinde yaşamıştı. Annesi işten dönünce, bir taraftan hala hanımla kavgaya tutuşuyor, bir taraftan da lüzumlu lüzumsuz Naciye'yi pataklıyordu. Babası gelince, önce bir dil dalaşıdır başlıyor, bu bir kavga ve dayakla sona eriyordu. Kavganın çoğu, Naciye'ye yapılan hor muameleden doğuyordu (Adıvar, 1963: 67).

Saadet Tacı romanında, çocuklarıyla ilgilenmeyi pek sevmeyen Cavidan çocuklarının sözünü dinlememesinden şikâyet eder. İkizleri yüzünden canı burnunda olan kadın onlara attığı dayakla övünür:

- Sinâ ile Minâ neredeler? diye sordu.

Cavidan:

- Az evvel bir temiz dayak attım onlara... dedi. Bir yere sindiler muhakkak. Hiç sesleri sedaları yok...

Nuran yenge kaşları çatarak:

- Mutlaka başka bir nane yiyorlardır!.. diye başını salladı. Bir yandan da iskambilleri karıştırıyordu (Azrak, 1966b: 13).

Küçük Oyuncu romanında, oğlunun okuyup iyi bir hayata sahip olmasını isteyen bir babanın oğlunun okumayı gereksiz gördüğünü söylemesi üzerine onu dövdüğü anlatılır. Burada dikkat çeken nokta babanın oğlunu dövdükten sonra pişman olarak ağlamasıdır. Adam çocuğunu dövdükten sonra oturup onunla okumanın gerekliliği üzerine konuşur:

Tahtayı bile doğru dürüst göremezdim. Belki de sırf öğretmene inat olsun diye okumamakta direniştim. Derken, ikinci sınıfta kalınca aklım başıma geldi. Daha doğrusu babam aklımı başıma getirdi. Önce çok temiz bir dayak çekti. Öyle sık sık dövmezdi bizi, ama, dövdüğünde de tam döverdi hani. Belki de bu yüzden iri görünürdü bana, eli ağır olduğu için... Dövdü, dövdükten sonra da ağladı. Benim gibi bir oğlu olduğu için tanrısından “gücüne gitmesin allahım” diyerekten hesap sordu. Daha sonra da beni karşısına alıp insan gibi konuştu. İlk kez insan gibi konuşuyordu benimle. Sürünmekten kurtulmanın, lastik ayakkabılardan, eski pantolonlardan, belimin iple bağlanmasından, en arka sıralara sürünmekten kurtulmanın tek yolunun okumak olduğunu açıkladı. İnandım ona, neden bilmem. Belki de dövdüğünde çok acıtmıştı canımı. Okumanın gerekliliğine erdim o gün. O güne değin sürünmekten kurtulmak bir umut bile olmamıştı. Ama babam karşımda yemin billah ediyordu işte, bir kurtuluş yolu olduğunu söylüyordu, “ben okumadım da, okuyamadım da bu duruma düştüm, oku ki kurtulasın,” diyordu (Kür, 1985: 99).

Çocuğa yönelik şiddet incelenen romanlarda her zaman onaylanan bir davranış olarak karşımıza çıkmaz. Kaderin Sırrı romanında, çocuklarına sinirlenen Ziyneet çocuğunu döveceği sırada Hamza Ağa araya girerek çocuklara şiddet uygulanmaması gerektiğini söyler:

Yemeğin sonlarına doğru çocuklar sofradan kalkmışlar, içeri dışarı koşuşmaya başlamışlardı. Bir ara Nüvide, Hamza Ağa’nın uzun çubuğunu Savaş’ın elinde gördü. Küçük oğlan, ata biner gibi onu bacaklarının arasına sıkıştırmış ‘Deh, deh...’ diyerek salonda çark çeviriyordu.

- Aman, zaman... demeye kalmadı. Çocuk halıya takıldı ve yere kapaklandı. Ayağa kalktığı zaman iki parça olan çubuğu iki elinde sallıyordu.

Feryadı basan Ziyneet, bir hışımla Savaş’ın üzerine yürüyordu ki, Hamza Ağa onu önledi:

- Sakın ha sevgili kızım!.. Değersiz bir çubuk için hiç çocuk dövülür mü?..

- Bırakın beni rica ederim. Ellerini kıracağım onun...

- Ona binlerce çubuk feda olsun! Oğullarımızın kıymetini bilin... Onlarla gururlanın... Hepsi akıllı çocuklar, iftihar edin onlarla... (Azrak, 1976a: 107).

Sokakta yaşayan kimsesiz çocuklar şiddete en çok maruz kalan kişiler arasında yer alırlar. Fosforlu Cevriye romanında, kimsesiz çocuklara uygulanan şiddetten ve çocukların dilendirilerek sömürülüşünden söz edilir:

... yukarıda Fatih’e yakın eski bir medrese vardır, her bir odasında bir fukara barınırdı. Orada Cadaloze Emine derlerdi, bir acuze oturuyordu. Bir gün o benim de aralarında olduğum birkaç çocuğu kandırdı. Biz dilenecek, akşamları ona para getirecektik. O da bize bakacak, yıkayacak, paklayacak, bize yemek yedirecekti. Biz de çalışıp paramızı ona getirecektik. Hepimiz İstanbul

sokaklarında birer köşe başı tuttuk. Bir hayli para yaptık. Akşam paraları getirdik. Bize o akşam börek yapmış, börek verdi. Ama ne börek, vallahi parmaklarımızı yiyecektik. Memnun olduk. O gece hepimizin altına bir hasır serdi. Yan yana yattık. Ertesi sabah yine bizi sokağa saldı. Yine çalıştık. Fakat o akşam bize artık börek değil, bir kurufasulye verdi. Ondan sonra bir gün de bulgur çorbası içtik. Dördüncü gece tek simit. Anladık ki, karı işin dalaveresinde. Bizi aç bıraktığı yetişmiyormuş gibi, gündüzleri de dilendiğimiz köşelerden geçiyor, eğer bizi bulunmamız icap eden yerde göremezse akşam bir de sopa çekiyordu. “Sizi gidi elin günah tohumları sizi. Emine Nine size hayrat mı gelmiş bu dünyaya, akşamları o size bakacak da siz gündüzleri gezip azacaksınız, rahat döşek mi, sıcak yemek mi bulacaksınız burada?..” diye bağırıp çağırıyordu (Derviş, 2000: 136).

4.1.3.9. Çocuk Eğitimi

4.1.3.9.1. Çocuğa Yönelik Disiplin ya da Baskı

Çocuk eğitimi konusu Küçük Dünya romanında, ele alınan konulardan biridir. Romanda kızını okula göndermeyerek küçük yaştan itibaren evinde eğitmeye çalışan bir annenin kızına yaptıkları eleştirilir. Çocuğa gösterilen fazla şefkatin onu bozacağını düşünen anne, okulun da kızını bozacağını düşünür. Onun arkadaşlar edinmesini engeller. Annesinin sürekli baskısı kızının ondan uzaklaşmasına neden olur:

Fazla şefkat gösterisi çocuğu bozarmış. Sık sık tekrarları bu cümleyi, daha neler bozardı çocuğu, meselâ ilkokul! Ya öyle, bu yüzden ilkokula göndermedi beni. Beş yaşında falandım, babam öldükten hemen sonra, harfleri öğretmeye başladı. Odamın bütün duvarlarında, A lar, D ler, C ler; kocaman kocaman sallanır dururdu. Gözümü açsam D nin şiş karnını görür, gözümü kapasam, K kollarını açmış üzerime geliyor sanırdım.

Sonra masallarını kesti. Ciddi ciddi şeyler okumaya başladı. Zorla dinletirdi. Okuduğu şeyler arasında bir tek Yunan Mitolojisini severdim galiba. Babamın masallarına benziyor diye... Annemin de en hoşuna gitmeyi o olmalıydı. Ama, Avrupa kültürüne başlangıç sayılan bir konuyu elbette ki feda edemezdi! Ah o çocukluğumun o bitmez tükenmez geceleri... Yatağımın içine kıvrılıp, Artemis olduğumu düşünür, ikiz kardeşim Apollon için dua eder, yıldızlara ondan haber sorardım. O mademki Işık Tanrısıydı, yıldızlar benden ona, ondan bana haber getireceklerdi (Işinsu, 1984: 26).

Aynı romanda Cevdet, kızına yaşına uygun olmayan bir eğitim vermeye çalışan ablasını eleştirir. O ise kendini savunarak iyi bir eğitim veremedikleri için kendi anne babasını ve kızının aklına yalan yanlış bilgiler sokan ölen eşini suçlar:

“Sen bu çocuğu öldüreceksin abla; yazık, bu ne ihtiras, ayıp.”

“Saçmalıyorsun Cevdet.”

Ne kadar sakindi Allahım. Halbuki, dayım, sinir içinde bar bar bağırıyordu:

“- Onun arkadaşları bebek oynuyorlar, okuma kitabını sökmeğe çalışıyorlar. Sen, parmak kadar çocuğa nasıl böyle yüklenirsin? Günah be! Bir de müslüman geçinirsin.”

“- Başkalarının çocukları beni alâkadar etmez, Cevdet. Bu, benim çocuğum. Eğer benimle de meşgul, olsalardı, Nur’dan daha başarılı olurum muhakkak.”

“- Aman yahu, aman yahu! Daha başarılı olurmuş! Onun okuduklarını ben okuyamam şimdi, anlıyor musun? Okumaya tahammül edemem. Acaba seninle meşgul olsalardı, ne olurdu ha!”

“- Nur’un işi gücü masallarla; akıllı, bir karış yukarda. İnanır mısın, babasının kattığı harcı kafasından bir türlü çıkaramıyorum. Bugün bana: Bütün devler kuvvetlidir, dayım kuvvetlidir, dayım devdir, demez mi? Hâlâ daha devler, periler ve mantıkla, mantıksızlık! İşte, ben böyle olmazdım. Bu kız öğrettiklerimi kavlıyor. Zeki, akıllı. Bana inandığı da muhakkak. Ama, bir de kendi inandıkları var. Onları söküp atamıyorum. Babasının koyduğu harçlar, onlar. Kız, sanki iki dünyada birden yaşıyor.” (Işın, 1984: 27, 28).

Anne babalar çocuklarını en iyi şekilde yetiştirmek isterlerken bazen çocuklar üzerinde gereğinden fazla baskı kurarlar. Bu baskı sonucunda çocuklar kendilerini yalnız hissedebilirler. Güz Şarkısı romanında, kızları Nuriye’yi batılı bir tarzda yetiştirmek isteyen anne ve babası onunla iyi bir iletişim kuramadıklarını fark edemezler. Onlara göre kendileri kızları için her şeyin en iyisini yapmışlardır. Nuriye ise onların kendisini “bir biblo, bir mal” olarak gördüklerini ifade eder:

Lâmbanın altındaki büyük koltukta onun kırılmış başını görüyordu Nuriye hanım. Gazetelerine, kitaplarına gömülmüş, başka dünyada yaşayan bir yabancı! Okula başladığı zaman daha çok ayrılmıştı onlardan. Yemeklerden yemeklere buluşmaya başlamışlardı ve evde Türkçe konuşulmaz olmuştu artık. Annesi öyle istemişti. Yeni öğrendiğim İngilizceyi ilerleteyim, Fransızcamı unutmayayım diye! Babasının çalışma odasını görüyordu. Yeşil deri koltuklar, yüksek arkalı kırmızı kanape, tıklım tıklım kitap dolu camlı dolaplar... Azarlayacakları zaman çalışma odasına çağırmaya başladılar büyüdüğümde. Yaşlanıyor, şişmanlıyordu babası, gözlük takıyordu. Işık altında, gözlüklerini masaya bırakıp. “Bu da nerden çıktı!” gibilerden yüzüme bakarak... Çalışma odasındaki bütün kitapları sırasıyla okumuştum oniki yaşından başlayarak.. Yunan klâsiklerinden Edgar Wallace’a kadar! Sanat dergilerini, Boccassio’nun açık saçık hikâyelerini pek de anlamadan. Modigliani’nin albümündeki resimlerden birini kopya edip “kendim yaptım” diye, bir gün okula götürdüğünü de hatırlıyordu. Çocuk kafası, o kitaplık sayesinde pek erken dolmuştu hikâyelerle, Bronte’lerle Colette’le Edgar Allen Poe ile hep orada tanışmıştı. Baudelaire’dan yarım yumalak ezberlediği Ballade’ları, papağan gibi şakır şakır söylediği zaman Fransız lisesindeki edebiyat öğretmenin ağzı bir karış açık kalmıştı. Sıraladığı sözcüklerden bir çoğunun tam anlamını bilmediğini görünce de bir iyi kızmıştı kadın. O zamanlar çocukla büyük arası garip bir yaratıktım. Durgun ve bilgiç, içten pazarlıklıydım. Kendimi beğenmemi öğretmişlerdi bana.

Kurumluydum, yukardan bakardım dünyaya. Geceleri koridorlarda hayallerden korkarak koştuğumu ve yatağımda sıkıntıdan, yalnızlıktan ağladığımı kimseler bilmezdi.

“- Biz bu çocuğa elimizde ne varsa verdik, ve şimdi o!”

Büyüdüğümü, değiştiğimi kalbim, kafam, düşüncelerim olduğunu anlamadı hiç bir zaman. Vurulmuşçasına, kuş gibi boynu yana eğik, sitemli, acı bakışını görür gibi oluyordu annesinin Nuriye hanım.

“- Bunu yap Nur, bunu yapma Nur, bunu giy Nur, şu kitabı oku Nur. Öyle konuşma Nur, bakma o gözlerle Nur... Senin gibi bir kız, bizim ailemiz, Nur!”

Beni severdi kendine göre. “Kızının delisi bir kadın!” Babasının böyle dediğini hatırlıyordu. Avrupadan alıp getirdiği Murano biblo koleksiyonu gibi! Küçük vitrini zaman zaman açıp ince, renkli cam oyuncaklarını nasıl seyrederse beni de odama girdiğinde yerli yerimde, üzerimde istediği elbisem, elimde seçtiği kitabımla bulmak isterdi. Boynuma sarılarak, küçük boyalı dudaklarıyla çocukluğumu, tâzeliğimi sömürürcesine yapışıp öperek! Benim büyümemi istemedi hiç, çekemedi sonraları da!..

Babası ise tersine büyüdükçe daha çok ilgilenmeye başlamıştı. Kızının gençliği, güzelliği ile öğünen kibar bir adamdı o. Her zamanki gibi uzak ve yabancıydı. Bakışları değişmişti yalnızca. Nuriye hanım nerede olsa onun gözlerini sezerdi üzerinde. Zaman zaman bir sevinç yanardı o gözlerde. Gülerdi belirsiz. Sonra kusur etmiş biri gibi hemen durgun, yukarıdan baba kalıbına çekilirdi gene. Varlıklı, bilgili bir adam, kızını seven bir adam. Beni ellerinin altında görmek isterlerdi ikisi de. Onlar için sırası gelince, usulünce oradan alınıp öbür yana konacak değerli, küçük bir maldan başka neydim? (Yönsel, 1966: 87, 88).

Zor romanında, da oğlu üzerindeki baskıcı tavırları nedeniyle Nesrin eleştirilir. Cevdet Bey oğlunun evden kaçışından karısını sorumlu tutar. Annesi oğlunun sakal bırakmasından gezip dolaştığı kızlara kadar her şeyine karışır. Bu baskıdan kurtulmak isteyen Ertuğrul teyzesine sığınır:

Cevdet Bey, oğlunun evden kopuşunu Nesrin’in bu tür kesin inançlarının yarattığı baskıya bağlıyordu. Ertuğrul, çağın gerektirdiği gibi yetişmeliydi... Ne de olsa, baba hele şu zamanda çocuğuyla pek çok ilgilenemez. Bütün iş anneye düşüyor. “Nesrin, Ertuğrul’un çağdaş bir eğitim görmesini engellemiştir hep. Nasıl da zorlardı Ertuğrul’u oruç tutması için. Sağlığı elverişli değil ki... Sonra çocuk sakal bıraktı diye, bir diskotek kızıyla gezip dolaştı diye az patırtı etmedi... Ne var bunda? Oğlum ilericidir. Yine de silâh taşımaya, çatışmalara katılmasına karşıyım. Devrim Hanım, onu iyi eğitti. Artık Nesrin’in baskısı ortadan kalktı. Duvarlarla konuşuyor artık. Eşyalarla... Çekilmez biri...” (Çokum, 1978b: 56).

Kaderin Sırrı romanında, çocuk yetiştirme konusunda annesiyle bir anlaşmaya varamayan Ziyne evden bir süreliğine uzaklaşan annesine bir telgraf çekerek bu ayrılığın bir bakıma iyi olduğunu söyler. Çünkü kocası ile annesi sürekli

bu konu yüzünden tartışılar. Çocukları üzerinde otorite kurmak isteyen damadı Nüzhet ve kızı Ziyet torunlarına yüz verdiği için Nüvide Antel'i suçlarlar:

Anne -Maşallah sana- Bizi böyle bırakıp gitmeni çok beğendik doğrusu-Çocuklar arkandan günlerce ağladılar-Hâlâ da seni arıyorlar-Bizden uzakta rahatlamış olabilirsin-Eh ne yalan söyleyim biz de burada huzura kavuştuk-Kocamla aranızdaki anlaşmazlıklar yüzünden neredeyse aklımı kaçıracaktım-Bir bakıma sen de haklı olabilirsin-Ama şunu kabul et ki bu adam bu evin erkeği ve çocuklarının babası-Onları kendi dilediği gibi yetiştirmek istiyor-Senin prensiplerin bu çatı altında sökmez-Çocukların terbiyesi yalnızca annesiyle babasına aittir-Yanlış anlama-Sadece onlara fazlasıyla yüz verdiği için yüzüz oldular-Bizim bu konuda anlaşmazlığımız çocukları çığrından çıkardı vesselâm- (Azrak, 1976a: 34).

Bir Gün Sabah Olacak mı? romanında, çocuk sahibi olmayan iki kişinin çocuk yetiştirme konusundaki düşüncelerine yer verilmiştir. Biri çocuklar üzerinde baskının gerekli olduğunu, diğeri ise çocukların kişiliklerinin gelişebilmesi için serbest bırakılmaları gerektiğini savunur:

- ... Böyle insanlara tahammülüm yoktur. Küçükken ona birkaç tokat atmış olsalardı aklı başına gelirdi.

- Çocukları dövmek mi? Hangi devirde yaşıyorsunuz, doktor bey? Allah esirgesin öyle sert bir baba olurdu ki.. Bu zamanda çocuk terbiyesinin ne kadar değişik olduğunu, onların şahsiyetlerinin gelişmesi için serbest bırakılmaları icabettiğini bilmiyor musunuz?

- Bunlar kitaplara yazılan fakat tatbiki kabil olmıyan tavsiyelerdir. Eminim ki sizin de oğlunuz aykırı bir şeyler yapacak olsa ona tokat atmakta tereddüt etmeyecektiniz. Yalnız tahammül etmiyeceğim bir şey varsa o da, çocuğumuz bir kabahat yapsa, akşam babasına anlatacağınızı söyleyerek onu tehdit etmenizdir. Çocukları benden korkmalarına ve beni bir umacı gibi görmelerine asla razı olmam. Bu gibi olayları önlemek görevi size düşecektir, güzelim (Berkand, 1980b: 63).

4.1.3.9.2. Çocukta Serbestlik

Çocuk yetiştirme konusunda bazı ailelerde katıksız bir baskı uygulanırken bazı ailelerde de çocuklara sınırsız özgürlük tanınmaktadır. Bu uygulamaların ikisinin de olumlu ve olumsuz yönleri vardır. Yarın... Yarın... romanında, Seyda annesi ve babası tarafından oldukça serbest yetiştirilir. Onlara göre “öz değer” her şeyin üstünde tutulmalıdır:

Ve bu doğru, doğru dosdoğru bilinmiş düzende büyük bir özenle, öz değerinden başka hiç bir değeri önemsemeyecek biçimde yetiştirilmişti Seyda. Büyüdüğü evde ne para, ne çevre, ne geleneksel ahlâk kuralları saygıdeğer sayılmıştı. Tüm evrende sayılacak, sevilecek yalnızca üç kişi vardı: gerisi yardımcı öge, süs ögesi, ya da kısa bir süre için, o da güçlkle katlanılabilecek geçici gerekli öğelerdi.

Titizlikle, aşırı titizlikle izlenen birtakım kurallar vardı ama (anlam arayışı gibi), yalnızca o üç kişiye özgüydü bunlar, ve o çok önemli, o her şeyin üstünde tutulan “öz değer”i geliştirecek, büyütecek, pekiştirecek nitelikteydiler (Kür, 1976: 90, 91).

Çocukların serbest yetiştirilmeleri bazen olumsuz etkiler yaratabilir. Her istediğinin yapılması çocuklarda herkese ve her şeye hükmedeceği hissini uyandırır. Işık Yağmuru romanında, anne ve babasını küçük yaşta kaybeden ve bir hoca tarafından yetiştirilen Bilge kendisini gereğinden fazla şımarttığı gerekçesiyle hocasını suçlar. Bu kız evlilik çağına geldiğinde ise kendisine para karşılığında kocalık vazifesi yapacak birini bulmaya çalışır:

- Hocam, çok üzüntü duydum, çok ıstırap çektim ama bunda sizin suç payınız da büyüktür. Beni çok fena yetiştirdiniz, lüzumundan fazla şımarttınız. Bir dediğimi iki etmediniz. Ne söylersem kabul ettiniz. Ömür boyunca benim hareketlerimi tenkit eden, bana şu veya bu yolu tavsiye eden olmadı. Bana dünyayı hep güllük gülistanlık gösterdiniz. Kendimi bütün haklara sahip sandım. Herkesin benim karşımda eğilmesini bekledim. Bana yapılanları çok görmedim. Bilâkis, bütün dünyaya hükmetmek hevesine düştüm. İnsanları tanımadım. Yalnız muhitimdeki zenginlerle temas ettim. Çalışanları, ekmek parasını kazanmak için çabalayanları başka bir dünyanın insanları sandım. Kısacası, sizin yanlış terbiye sisteminiz yüzünden ben alelâcayip bir mahlûk olarak yetiştim, okuduğum kitapların tesiri altında kaldım. Dünyayı hep kendi anlayışına göre gördüm.

Bugün benim gibilere ne isim verildiğini biliyor musunuz? Lüks bir kukla... Evet benim gibiler bir kukladan başka bir şey değiliz.

Eğer biraz daha olgun, daha az şımarık bir kadın olsaydım bugünkü duruma düşmezdim, bu garip izdivaç macerasına atılmazdım. Hayat telâkkilerim bambaşka olurdu ve bugün başıma gelen felâkete hazırlanmış olurdum. Beni tecrübesiz, toy bir kız olarak yetiştirmenizin cezasını şimdi fazlasiyle çekiyorum (Berkand, 1966: 175, 176).

Uğur Böceği romanında, Esra babası öldükten sonra sudan çıkmış balığa dönmesinin nedenini, babasının hayattayken kendilerini sorumsuz olarak yetiştirmesi olarak görür:

Ailesini çok seven babacığım, o sağlam ve güçlü erkek, genç denecek bir yaşta iken neden o menhus hastalığın kurbanı oldu? Neden sevgili karısı ile

dört çocuğunu böyle ortada bırakıp gitti? Onun sağlığında farkında bile olmadan rahat ve mesut yaşıyorduk. Onun bizi koruyan gözleri üzerimizde, onun varlığını etrafımızda hissettiğimiz sürece maddî ve manevî bir eksikimiz yoktu, olamazdı da, çünkü onun bütün güçlükleri giderebilecek kuvveti bizi sarmakta idi.

Babam sağ iken nasıl geçindiğimizi, onun albay aylığının bütün ihtiyaçlarımıza yetip yetmediğini düşünecek kadar olgun bir kız değildim. O zamanki malî durumumuzun iyi olduğundan emindim. Şimdi düşünüyorum da, kardeşlerimi, beni hattâ annemi biraz şımarık ve biraz da kayıtsız yapan sebebin babacığımın bize hazırladığı bu rahat ve sorumsuz günler olduğuna inanıyorum. O zaman her istediğimi elde ediyor ve dilediğim okulda okuyor, dilediğim gibi yaşıyor, bunu çok normal görüyordum. İşte sonradan, babasız kalınca ve iş başa düşünce, özellikle bana çok acı oyunlar oynayan bu yanlış görüşüm değil midir? Eğer o kadar şımartılmış bir kız olmasaydım, Fransız lisesini yarıda bırakıp, Amerikan kolejine girmek için o kadar ısrar etmek ve bacağımı buna razı etmek için o kadar tatlı dil dökmek cesaretini kendimde bulabilir miydim? (Berkand, 1974: 12, 13).

Çocuklar üzerinde aileleri tarafından baskı kurulmasının asıl nedeni, onların başına kötü bir olay gelmesini önlemektir. Ebeveynler, çocukları üzerinde baskı kurarak onları her türlü tehlikeye karşı koruyabileceklerini düşünürler. Gençlik Rüzgârı romanında, evliliğinde mutlu olamayan ve başka erkeklerle görüşen Gülçin, kızını her bakımdan serbest bırakacağını, erkeklerle düşüp kalkmasına bile karışmayacağını ifade eder:

İşte bu gece bunu ilk defa olarak incelemeyi düşündü ve daha ilk hamlede bu tesiri inkâr etmek kuvvetini bulamadı. Nasıl inkâr edebilirdi ki annesi daha dört beş yaşından itibaren, çocuğuna, etten kemikten bir insan, yarının bir kadını olarak bakmamış onu yetiştirmeye özenmek şöyle dursun, onunla bir bebekmiş gibi oynamıştı.

Kız mektebe gidecek ve herşeyi anlayacak bir yaşa geldiği zaman da sevgililerinin getirdiği hediyeleri ona vermekte bir mahzur görmemiş, babasına karşı oynadığı oyuna onu da âlet etmiş, erkeklerin bir tehlike teşkil etmediğini, bilâkis evli bir kadının bile herhangi bir erkekle yalnızca gezebileceğini, onu öpebileceğini onu evine kabul edebileceğini kızına telkin etmiş ve onun yanında dostlarıyla öpüşmek cesaretini bile göstermişti.

Ya o kavgalar! Ya o para ve lüks ihtiyacını açıklayan sözler! Ya evin içindeki huzursuzluk, müsriflik, kayıtsızlık!

Fato düşündükçe, kendi görüşlerine, annesinin ne derece tesir etmiş olduğunu daha bariz bir şekilde anlıyordu.

Bir gün de şöyle bir hadise geçmişti: Annesi salonda Süheyla Hanımla otururken, Fato içeri girmişti. Süheyla Hanım, küçük çocukların ne kadar anlayışlı olduğunu düşünmek ihtiyacını bile duymadan:

- Senin kız pek güzelleşti Gülçin! Ayağını denk al! Demişti.

Annesi omuz silkerek gülmüş, şu cevabı vermişti:

- Vallahi ayağımı denk almaya hiç niyetim yok kardeş. Kendi genç kızlığım o kadar üzüntülü, mahrumiyet ve hicranla dolu geçti ki güzelliğime yazık oldu gitti. Âkıbeti de biliyorsun işte... Bu sebepten kızı her bakımdan

serbest bırakacağım. Varsın erkeklerle düşüp kalsın, hayatı tam cepheden öğrensın, anlasın ve benim gibi ölü bir vücut olmasın! Yaşasın o! Onun yaşamasını; ömründen gençliğinden zevk almasını istiyorum. Başka annelerde olan telâş ve korku bende yok... Görüyorsun ya, onunla meşgul bile olmuyorum.

- Peki, ya başına bir iş açarsa!

- Aman açsın, ne olurmuş sanki? Biz vaktiyle yapmadık da ne kazandık? Âkıbet o yola düştük. Vallahi şekerim bunlarla uğraşacak vaktim ve halim yok benim... Ben boş geçen senelerimin acısını çıkarmaya ve yaşamaya bakıyorum. Kimseyi görececek ve düşünecek değilim (Berkand, 1967: 35).

Özellikle maddî durumu iyi olan aileler, çocuklarının her istediğini almakla ve her istediğini yapmakla onları mutlu ettiklerini zannedebilirler. Oysa bunların yanında çocukların sevgiye ve ilgiye ihtiyaçları vardır. Pertev Bey'in Torunları romanında, çocuklarının maddî ihtiyaçlarını fazlasıyla karşıladığı için, çocuklarını mutlu ettiğini düşünen Nermin'in, çocuklarına olan zaafı eleştirilir:

Yoksulluk içinde büyüyen Nermin ise dehşetli müsrif olmuştu. Bu kendisinde rûhi bir hâlet, bir psikolojik vâkıa idi. Kendisi çocukken ve genç kız iken, her şeyden mahrum olarak büyümüşü, şimdi kendi çocuklarına her istediklerini yapmakla, her istediklerini almakla, çocuklarını mes'ud ve bahtiyar ediyordu zannediyordu.

Başta Baskın, ondan sonra Selmin ve arkalarından gelen iki çocuklara cep harçlığı olarak verdikleri paralar, her bir çocuğun eline geçen para ile Türkiye'de orta halli bir âilenin, çoluk çocuk sahibi, kira veren, anasına veya kayınanasına bakmak mecburiyetinde olan, orta halli bir memurun eline geçen ve bütün bir ay sarf ettiği para kadardı.

Baskın'ın ve hemen arkasından gelen Selmin'in sinema plâk magazin ve sonraları karaborsa Amerikan sigarası ve Whisky masrafları ve durmadan arkadaşlara verdikleri partilere giden paralar utanç verecek derecede idi.

Evlâtlarına sevgisinden âdeta sarhoş gibi bir halde olan Nermin, bunu görmüyor, duymuyor ve anlamıyordu. O evlâtlarını böylece bahtiyar ettiğini sanıyordu. Onun için de bu yeterdi (Ayaşlı, 1992b: 8).

Çocuk yetiştirme konusunda bazen anne ile baba arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkabilir. Ayrı Dünyalar romanında, karısını, çocuklarına karşı yumuşak bulan Ulvi Yücel, çocuklar üzerinde baskı kurulmasının şart olduğunu düşünür. Güzide ise çocuklarıyla daha yakın ilişkiler kurarak, onlarla arkadaş gibi olmayı tercih eder:

Ulvi Yücel, çayını bitirmeden fincanı bıraktı.

- Zayıfsın çocuklarına karşı, fazla yumuşaksın. Sakat bu senin sistem diye benimsediğin şey. Sırasında sert olmayı bilmek şart. Her dediğini yaptıran, buna alışan, her arzusu şıp diye yerine getirilen çocuklara ziyan olmuş,

kaybolmuş çocuk diye bakarım ben. Toplum için zararlıdır böyleleri. Hayata atılınca daha ilk adımda tökezler, hapı yutarlar.

- Bizim çocuklarımız böylesi değildir, sen de bunu gayet iyi bilirsin. Lûtfen taş atma şimdi bazı şeylere.

- Sen, gecenin bu vaktinde bir hâdise mi çıkarmak istiyorsun? Son aylarda, ne kadar değiştiğinin farkında mısın? Bir haller oldu sana da.

- Belki, bu dediğin doğru. Ama hadise çıkarmak istemiyorum. Kavga etmekten hiç hoşlanmam.

- Bilirim.

- Ben senden yardım istiyorum. Hem de kim için? Oğlun için. Öz evlâdın için. Sen kalkıyor, nelerden bahsediyorsun? Benim eğitim sistemim yanlış olabilir, sakat olabilir. Düzelt öyleyse lûtfen...

- Geç artık (Su, 1964: 125).

Aynı romanda çocuk yetiştirme konusu toplumsal olarak da ele alınır. Çocuğun yaptığı hatalardan yalnızca kendisinin değil, onun kadar ailesinin ve okulun da bu durumdan sorumlu olduğu dile getirilir. Anne babaların çocuklarını suçlamadan önce kendilerini sorgulamaları gerektiği vurgulanır:

İkinci Dünya Savaşından sonra bir problem olmuştu gençlik, bütün dünyada. Bir âsi gençlik türemişti yer yer, bölge bölge. İş arkadaşlarının bazıları da aynı şeyden şikâyetçi idiler.

“Vazife ve mesuliyet duygusu zayıf bu çocuklarda” diyorlardı. Yalnız kendilerini düşündüklerini, babalarının türlü zorluğa göğüs vererek kazandıklarını kolayca, rahatlıkla harcadıklarını söylüyorlardı.

Bugünün çocukları ile kendi çocuklukları arasında çok fark vardı. Kızlar bir türlü, erkek çocuklar bir türlü idi. Bugünkü gençlerin aralarındaki arkadaşlık bile başka türlü oluyordu. Samimîlikle lâübaliliği ayırt edemiyordu çoğu. Uslu-akıllı okullarına devam edeceklerine, derslerine çalışıp adam olma yolunu tutacaklarına, kaptırıyorlardı kendilerini bir sürü mânasız hevese eğlenceye... Ver yansın gidiyorlardı.

Hele idare müdürlerinden biri, “Toplum bir sarsıntı geçiriyor” diye söylemediğini bırakmıyor, okulu da, aileyi de, başıboş bırakılmış gençliği de suçlandırıyordu.

Başarılmış büyük bir işin akşamında sohbet ederlerken muhasebeci, suçlu olan çocuklar, gençler değil, bizleriz demişti. Onun kanaatince ne aile vazifesini yapıyordu, ne okul. Çocuğu dünyaya getirmek hüner değildi. Zor olan, mühim olan onun bakımı, yetişmesi, adam olması idi. Kapıyı çekip sokağa çıkan çocuğun nelerle karşılaştığı, ne gibi zaafı, ne gibi temayülleri olduğu, nelere ilgi duyup nelerden örnek aldığı belli miydi? Bugünkü hayat şartları içinde, kim çocuğunun yaratılışını, duygularını, kafasının içini dikkate alıp ona gerekli ihtimamı gösterebiliyordu? Kim? Kaç kişi? (Su, 1964: 126, 127).

Alnında Mavi Kuşlar romanında, baskının çocuklar üzerinde olumsuz etkileri olduğunu anlayan bir babanın, çocuklarını artık her konuda özgür bırakmak istediği anlatılır:

Çocuklarının mutlu ve yetenekli olmasını istiyordu Ömer. Onlara boyalar, kitaplar, plâklar alıyordu. Hikâyeler anlatıyordu onlara. Bazan da çocukluk anılarını... Onlara da erdemi öğretmeye çalışıyordu. Baskı yapmanın yanlış bir şey olduğu sonucuna varmıştı artık. Onları oyunlarında, aralarındaki çekişmelerde özgür bırakmak istiyordu (Özakın, 1978: 191).

Aşamalar romanında, Sevda'nın çocuklarının, annelerinin onları nasıl eğiteceğini, onlara nasıl annelik taslayacağını bilemediğinin ayrımına vardıkları ve kendi eğitimlerini kendileri, eğilimlerine göre düzenlemeye koyuldukları ifade edilir:

O sırada büyük oğulları Halil koşmaktan kızarmış olarak ve sevinçli bir aceleyle içeri girdi:

“Anne... İtfaiye arabam nerde?...» diye sordu. Çabuk ver, arkadaşlarım bekliyorlar.”

“Şimdi ne bileyim senin itfaiye arabanı. Oyuncakları bağladık. Hadi, şimdi elindekilerle oyna...”

Küçük oğlan da kapıda durmuş:

“Yaa, itfaiye arabası!...” diye ağlamaya hazırlanıyordu.

Çocuklar, Sevda'nın onları nasıl eğiteceğini, onlara nasıl annelik taslayacağını bilemediğinin ayrımına varmışlar ve kendi eğitimlerini kendileri, eğilimlerine göre düzenlemeye koyulmuşlardı. Bütün mahallenin zengin, yoksul, orta halli ne kadar çocuğu varsa Sevda'nın çocuklarının arkadaşlarıydılar ve evde ne kadar oyuncak varsa, mahalle çocukları tarafından ortak kullanılırdı. O kadar ki kimi zaman iki çocuk, kenardan bakarlar ve öteki çocuklar, onların oyuncaklarıyla ciddi ve uzun süren oyunlara dalarlardı. Tabii bu arada oyuncaklar sürekli eksilir, Hidayet Hanım eğer peşine düşüp onları komşuların evlerinden toplamazsa, unutulur ve üzerinde de çok düşünülmeden yenisi alınırdı.

“Hadi gidin, elinizdekilerle oynayın...” diye bağırان Arif'ten korkan ve konuğun yanında azarlanmaktan çekinen çocuklar:

“Yaa... İtfaiye arabamız...” diyerek merdivenleri indiler. Aşağıdan başka çocuklara:

“Yok. Annemler oyuncakları toplamış, bağlamış...” dedikleri duyuldu (İlgaz, 1977: 25, 26).

4.1.3.9.3. Cinsiyete Göre Çocuk Yetiştirme

Çocuk yetiştirme konusunda, çoğu zaman kız ve erkek çocuk arasında farklılıklar göze çarpar. Kız çocuklarının kadınlık, erkek çocukların ise erkeklik meziyetlerini kazanmaları esastır. Kızların kız çocuğuna, erkeklerin ise erkek çocuğuna yakışır davranışlar sergilemesi beklenir. Toplum tarafından erkek çocukların evcilik oynaması, kız çocukların ise ağaçlara çıkması hoş karşılanmayan davranışlar arasındadır. Genç Kız ve Ölüm romanında, elbiseleriyle dereye giren

küçük kız, halası tarafından kadınlığa yakışmayan bir davranış sergilediği için uyarılır:

Halam o gece yanında yatırdı beni.. Gökyüzüne bakarak konuştu:
 “Kızlara böyle şeyler yakışır mı?” dedi. “Onlar erkek. Sen onlara uyma. Bak görüyorsun enişten çoğu geceler bağa uğramıyor. Geziyor. İçki de içiyor. Ben burada işlerin başından hiç ayrılmıyorum. Sen de benim kızımsın. Ayıp değil mi? dereye giriyorsun, elbiselerin ıslanıyor. Erkek işçiler var.” ...
 “Rahmetli annene benziyorsun, dedi. O da erkeklerle yarışıp dururdu. Kadın kadınlığını bilmeli. İşte annen sonunda...” (Özakın, 1980: 31).

Aynı romanda küçük kızın eniştesi, çocukların meyve ağaçlarındaki meyveleri kopardıklarını görünce arkalarından koşar. Eniştesi, kadınlığa uymayan bu davranışı, küçük kıza yakıştıramaz:

Kıyı ayva ve nar ağaçlarıyla doluydu. Onlar: “Koparalım” dediler. “Hadi” dedim ben de. Bulduğumuz uzun kargılarla meyveleri düşürmeye başladık. Henüz olgunlaşmamışlardı. Ama o an onların yaptığı herşeyi ben de yapmak istiyordum. Topladığımız meyveleri eteğime dolduruyordum. Birden kalın bir erkek sesiyle irkildik. Onlar hemen koşarak dereye daldılar. Bense bocaladım. Meyveleri bırakmak istemiyordum. Adam ağaçların arasından çıktı. Çok uzun, uçları yukarı doğru kıvrılmış bıyıkları vardı. Eniştem gibi külot pantolon giyinmişti. Koşmaya başladım. Derenin sularına dizlerime kadar battığımda onun sesini duydum “Tüh!” diye bağıırıyordu. “Bir de kız olacaksın!” Ağlıyacak gibi oldum. Ama hâlâ eteğimdeki meyveleri sıkı sıkı tutuyordum. Çünkü yine de oğlanların başaramadığı bir şeyi başarma isteği duyuyordum. Beni yalnız bırakmışlardı. Öfkeden titriyordum. Meyveleri götürüp önlerine atacak ve bir tekini bile yemiyecektim (Özakın, 1980: 29, 30).

Çocuk yetiştirilirken yapılan en büyük hatalardan biri, kız çocuğunun fazla baskı altına alınıp erkek çocuğunun fazla serbest bırakılmasıdır. Bu durumun kız çocukları üzerinde olumsuz etkileri vardır. Zamanla kızlar, kendilerini erkeklerden daha değersiz görmeye başlarlar. Genç Kız ve Ölüm romanında küçük kız, sokakların ve ağaçların sahibi olarak gördüğü erkek çocukların, bez bebekleriyle oynayan kızlara alayla baktıklarını düşünerek, kendini onlardan daha aşağıda görür:

Kışın şehre, çarşı içindeki iki katlı eve taşınıyorduk. Kuzenlerimle birlikte okula gidiyordum. Okuldan gelince onlar sokakta oynarken ben halamın öğrettiği kanaviçe, çin iğnesi gibi el işlerini yapıyordum.
 Halamın oğulları hava kararınca kadar dışarda kalabiliyordu. Sokaklarda koşabiliyorlar, alanlarda top oynuyorlar, ağaçlara tırmanıyorlar, sapanla kuş vuruyorlar, öteki erkek çocuklarıyla dövüşüyorlardı. Otomobillerin

yanına sokuluyorlar, markalarını öğreniyorlardı. Çevik, inatçı bacakları heryere götürebiliyordu onları. Bahçe duvarlarından atlıyabiliyorlar, yokuş aşağı kayabiliyorlardı. Bana da oynamam için zaman zaman izin veriyordu halam. Ama ya sofadaki divanın üstünde, ya da kapı önünde... Bezden bebeğimi dizlerimde uyutarak ya da ona elbiseler dikerek oynuyordum. Arkadaşlarımla kendimizi annelere, kadınlara benzeterek oynuyorduk. Erkek çocukları ise çoğu zaman alayla bakıyordu bize. Elllerinde kargılarla, sopalarla, hızla kayan bisikletleriyle geçiyorlardı yanımızdan. Onların oyunlarımızı bozmasından, bebeklerimizi kapıp fırlatmasından korkuyorduk. Onlar sokakların, ağaçların sahibiydi. Biz ise bebeklerin, bebek elbiselerinin ve büyüklerimizin bize öğrettiği el işlerinin... Halam bana çeşitli nakışlar öğretiyordu. Böylece büyüyordum (Özakın, 1980: 27, 28).

Toplumda erkeklerin, kadınlara göre daha sert bir mizacı olması gerektiği inancı yaygındır. Erkeklerin fazla hassas davranmaları, çevresindekiler tarafından yanlış algılanabilir. Büyükanne romanında, torunu Selim'in, hâlâ oyuncak atlarla oynamasına bozulan Paşa, karısının onu pısırık yetiştirdiğini iddia eder:

Fakat Paşa, salona girerken tarasta Selim'in atını görünce kızdı:
 - Bu da nesi?
 - Selim'in atı pašam.
 - Selim'in atı imiş. Selim, oyuncak atlarla oynayacak yaşı geçirdi, çoktan... Hanım darılma amma, sen bu oğlanı pek pısırık yetiştiriyorsun. Yüzü de, huyları da sana benziyor zaten...
 Büyükanne dokunaklı bir sesle:
 - Benim... dedi, benim huylarımdan şikâyetçi misiniz yoksa?..
 - Paşa hafifçe bozuldu ve telâşlandı:
 - Yok canım... Estağfurullah... Onu demek istemedim... Ama o erkek çocuk o! Bu kadar hassasiyet, bu kadar nazlılık, bu kadar merhamet... Kız çocukta iyi amma erkek çocukta hoş değil!
 Büyükanne, biraz mânalıca güldü:
 - Erkek dediğin mutlaka sert, haşın, vurucu kırıcı mı olmalı Paşam?..
 (Zorlutuna, 1971: 48).

Toplumda kadına ve erkeğe yüklenen farklı roller vardır. Her iki cins de, belirlenen bu roller çerçevesinde hareket etmek durumunda bırakılırlar. Örneğin genç kızlık yaşına gelen bir kız çocuğunun, artık bebeklerle oynamayı bırakıp annesine ev işlerinde yardımcı olması beklenir. Erkek çocukların ise belli bir yaştan sonra ağlaması hoş karşılanmaz. Islak Güneş romanında, ağabeylerinden dayak yiyen biri kız diğeri erkek iki kardeşin, bu duruma verdikleri tepki karşılaştırılır:

Nazmiye Hanım, yatağımı toplamadığım için, okuduğum kitapları darmadağın bıraktığım için, elinde süpürgesi başıma dikiliyordu:
 “Büyüdün koca kız oldun, hâlâ düşmedin yakamdan.”

Ortaokulu bitirmiş bir kız olduğumu belirleyen tek şey, artık kendime oyuncak bebekler yapmamak, bebek giysileri dikmemek biçiminde somutlaşmıştı. Ama, bebekler hâlâ çok ilgimi çektiği için sokağın iyi bir ablası olmaya yöneldim. Sokağın hep gelmekte, hep büyümekte olan çocuklarından kız olanları için bebekler yapıyor, bunlara giysiler dikiyordum.

Büyümüş müydüm? Büyümüştüm. Bebeklerle oynamamalı mıydım? Oynamamalıyım. Oynamıyordum. Ağabeyimden dayak yiyordum. Annemi kızdırıyordum. Ağabeyimizin ikimize de haksızlık ettiğini düşündüğümüz için Akkan'la onu kızdıracak şeyleri düşünüyor, hazırlıyorduk. Sonra ikimiz de dayak yiyorduk. Akkan, erkeklığe alışmak için ağlamamaya çabalarken ben bir yandan gözyaşları döküyor, bir yandan da tükenmez ilenmelerle ağabeyimin sinirini büsbütün bozuyordum. Bu ilenmeler beni doyuma ulaştırıyor, kadın mantığına giderek, erişiyordum. Zayıf olmayı ve bu zayıflığın gücünü kullanmayı başka ne zaman öğrenecektim?

Annem bu değişimimden korkuyordu. Kızının sıradan bir kadın olma yoluna girmiş olması kendisini tedirgin ediyordu (Kutlu, 1986a: 146, 147).

4.1.3.10. Çocuklar Arasında Ayrımcılık

Anne babanın, özellikle kız ve erkek çocuklarına farklı muamele etmelerinin, çocukları tarafından fark edilmesi, hem kız hem de erkek çocuk için farklı sorunlar yaratmaktadır. Kendilerinin aileleri için önemsiz ya da değersiz olduklarını hisseden kız çocuklarının, güven duyguları zedelenir ve bu durum gelecekteki hayatlarına da yansır. Fazla ilgi gösterilen erkek çocukları ise kendilerini gereğinden fazla değerli görerek, bir zaman sonra anne babalarını bile değersiz görmeye başlarlar. Ölmeye Yatmak romanında, ailesi tarafından ağabeyine gösterilen fazla ilgi ve sevgi Aysel'in kendini "unutulmuş bir eşya" olarak görmesine neden olur:

"Üzülmeysin siz anne. Ben bulurum ağabeyimi." "Bulur musun? Nerde bulursun? Bulsan bile eve döner mi bakalım?" "Ben getiririm onu." Artık kendine güveni olan kocaman bir kadındır. Annesinin doğum yapacağını babasına da kendisi haber verecek belki. Belki telsizcinin annesine de haber vermek gerekecek. Memnune Hanıma.. "Ben bulur getiririm onu. Bir kardeşimiz oluyor, derim... Ama siz de babama söyleyin. Üstelemesin artık." Annesi yine derin derin içini çekiyor: "Korkma. Üstelemez. O da ancak uyudu zaten. Bütün gece bekledi durdu. Ne olsa tek oğlumuz. Tek umudumuz..."

Aysel, içinde onarılmaz bir kırıklık duyuyor. Yeniden evin kıyıda köşede unutulmuş bir eşyası olduğunu seziyor. İlk gerçek öfkeyi tanıyor. Dışa vurulamayan, o, insanı içten içe durmadan kırbaçlayan, insana kendini aştıran ve durmadan kendini zora koşturan... Eline geçen bu ilk fırsatı ne olursa olsun iyi değerlendirmeli. Kendisinin de bir kişi olduğu akıllarda yer etmeli. Yer etmeli. Hiç çıkmamasıya... (Ağaoğlu, 1992: 206).

Aynı romanda, kız ve erkek çocuk arasında yapılan ayrıma sık sık rastlanmaktadır. Askerî lisede öğrenim gören Ertürk'e, tatillerde evine geldiğinde “aslan” olarak hitap edilmesinden ve kız kardeşlerinin gülmesine dahi izin verilmemesinden söz edilir:

Ertürk, Bursa Askerî Lisesi'nde sert adımlarla yürümeyi, sert bakmayı ve sert yataklarda yatmayı öğrendi. Saçını her hafta tıraş ettirmeyi, öğrenci üniformasının şapkasını yana eğik değil de, siperliği kaşlarının tam koşutunda giymeyi. Kız adı anmamayı, ağlamamayı, anasına değil de babasına mektup yazması gerektiğini...

Tatillerde ilçeye döndükçe, “Aslan oğlum,” diyor büyükler. Sırtını Ertürk'e yaraşır biçimde sıvazlıyorlar: Küt kütleyerek. Kızkardeşlerinin hiçbir şeye hiçbir nedenle gülmelerine izin vermiyorlar. Babası Emin Efendi'nin Yemen anılarını sabırla dinliyor ve ağabeyisi Remzi'nin anasız oğluna sofada yat-kalk talimi yaptırıyor (Ağaoğlu, 1992: 124).

Anne babaların, çocuklarına eşit davranmamalarından, çocuklar olumsuz yönde etkilenirler. Saadet Tacı romanında, annesinin, oğlu Reha'yı tek destekçisi olarak görmesi, Cavidan'ı çileden çıkarır. Nuran Yengenin, oğlunu daha çok sevmesi ve bunu belli etmesi kızının hırçınlaşmasına yol açar:

Nuran yenge, yaşaran gözlerine mendilini bastırarak:

- Reha benim biricik oğlum!.. diye hıçkırdı. Dar dünyada tek desteğim o benim...

Cavidan şimdi, sinirlerinin bütün takatini aşan bir kıskançlık nöbeti içinde kıvranıyordu:

- Ben de biricik kızınım... Ama, evvel ezel senin oğlun kıymetlidir sana... Bugüne kadar her hususta fedaî ben oldum... Sen yine varsa oğlum dedin, yoksa oğlum dedin... (Azrak, 1966b: 106).

Erkek çocukların aileleri tarafından daha üstün görülmeleri, kız çocukların kendilerini değersiz görmelerine ve ağabeyleri ya da erkek kardeşlerine hesap verme gereği duymalarına neden olur. Yenişehir'de Bir Öğle Vakti romanında, çocukluğunda annesi tarafından ağabeyine verilen haklar, Olcay'ın sonraki yaşantısında da, kendisini ağabeyine karşı sorumlu hissetmesini sağlar:

... Doğan'ın sessiz, ama şikâyetçi tavırları üstünde düşünmeğe başladılar. Doğan'ın tavırları ikisini ayrı açılardan tedirgin ediyordu. Olcay bu tavırda, çocukluğunun, “ağabey haklarını” hatırlatan şeyler buluyor, eski cümleler geliyordu aklına:

“Olcay ağabeyinin odasına girme!”

“O hem erkek, hem büyük, onun hakkı!”
 “Ağabeyin hakkı, o erkek!”
 “O erkek, ona gerekli, o erkek, o okumalı, o erkek, yapar, o erkek, alır...”

Çocukluk anılarının cümleleri uzayıp gidiyordu, böyle. Olcay bu cümlelere ne kadar kızsada bunlarla şartlanmıştı. Şimdi de elinde olmadan Doğan’a karşı suçluluk duyuyordu (Soysal, 1975b: 202, 203).

Anne babaların, çocuklarına dengeli bir şekilde sevgi göstermemeleri kardeşlerin birbirlerinden uzaklaşmalarına hatta nefret etmelerine nenen olabilir. Yenişehir’de Bir Öğle Vakti romanında, annesinin ağabeyine ayrıcalıklı davranması, Olcay’ın, ağabeyi Doğan’dan uzaklaşmasına neden olur. Bu durum, yıllar geçse de devam eder ve Olcay hiçbir zaman kendini ağabeyine yakın hissedemez:

Anası sofraya adam başına iki köfteden fazla koymazdı. Ama oğlunun doyması için hizmetçinin hakkını hep oğluna verirdi. Olcay çok kızardı buna. Ağabeyi okuldan döndüğünde, buzdolabından, onun için sakladığı tatlı ya da meyveyi -bu ötekilerin hakkından kısıtlanmış olurdu- önüne sürerdi oğlunun. Oğluna olan sevgisi cimriliğini yenemediği için, bu sevgiyi başkalarına ödetirdi. Bir kış, kızının paltosu çok eskimiş olduğu halde ona palto diktirtmemiş, kendi eski paltosunu bozdurup kızına yaptırmış, ama ilkbaharda paraya kıyıp oğluna bisiklet almıştı. İşte bütün bu ufak ayrıntılar Olcay’ı ağabeyinden uzak tutmuştu. Aynı acıyı da çekseler, eşit koşullarda hissetmiyordu kendisini onunla. Bu nedenle, geceleri, korkuyla battaniyesini başına çektiği, karabasanların yüküyle yatağında ağladığı zamanlar, bir kez olsun, onun odasına gitmemiş, ona sığınmayı düşünmemişti (Soysal, 1975b: 123, 124).

Tutsak romanında, annesi Birgül’e, ağabeyinin hizmetçisiymiş gibi davranır. Orhan erkek olduğu için, annesi her işinin kendisi ve kızı tarafından yapılması gerektiğini düşünür. Annesinin, oğluna düşkünlüğü o kadar fazladır ki oğlunun evlenmesini bile istemez. Kendi kızının da başına bir gün aynı şeylerin gelebileceğini düşünmeyen annesi, oğluna kızlarla yalnızca gönül eğlendirmesini tavsiye eder:

Sen erkeksin Orhan’ım erkek. Tabii ne istersen yap, canın sağ olsun. Birgül, ağabeyinin yemeğini hazırla. Birgül, ağabeyinin pantolonunu ütüle, senin ağabeyin başkaları gibi mi, kimselere benzemez o, bir tanedir güzeldir. Erkek o! Ah bacaklarını yiyeyim senin Orhan’ım... ben ağzına yediririm. Dur oğlum, paltonu tutayım. Sen yapamazsın ben yapayım kahve ister misin? Suyunu getireyim... Evlenecek misin? Ne münasebet! Hayır evlenmiyeceksin. Kız çok oğlum, birini al, öbürünü bırak. Sana yemek hazırlayayım. Birgül, ağabeyin ne isterse, yap, erkek o (Işınsoy, 1973b: 166, 167).

4.1.3.11. Kardeş İlişkileri

Aileye yeni bir kardeşin gelmesiyle pabuçlarının dama atılacağını düşünen çocuklar, genellikle kardeşlerini kıskanırlar. Aydınlık Kapı romanında, bir kardeşi olan Lerzan, kendisinin, ondan daha güzel olduğunu söyler ve onu kimsenin sevmeyeceğini düşünür:

Lerzan, bu hadiseyi hiç mühimsemedi.
 Halbuki o zaman üç yaşında bulunuyordu.
 Bu yaş, bu gibi hadiseleri ehemmiyetle (önemle) karşılayan bir yaştır: Kendi yerini paylaşmaya, gönüllerde kurduğu saltanata ortak olmaya birinin geldiğini çocuk hemen sezer ve telâşlanır, üzülür, hırçınlaşır.
 Lerzan'da bu alâmetlerin hiçbiri görülmedi.
 Kardeşini bir iki gün, büyük bir merakla tetkik ettikten sonra, rahat rahat, kendi odasına, kendi oyunlarına ve oyuncaklarına döndü.
 Hatta eski bir hıncı çıkarmak sevdası ile, onun damarına basmak, onu kıskandırmak, muzdarip (ızdırap vermek) etmek isteyen ahretlik kız Perver:
 - Artık senin pabuçların dama atıldı, artık herkes kardeşini sevecek, sana kimse metelik vermeyecek!
 Dediği zaman, o; boyundan yaşından umulmaz bir alay kahkahası atmıştı:
 - Haydi oydan aptal! O benim dibi (gibi) düzel (güzel) değil ki... Onu kimse sevmez. Maymuna benziyoy! (benziyor).
 Demişti (Zorlutuna, 2001: 4, 5).

Anne babaların, çocuklarına eşit sevgi ve ilgi göstermemeleri, çocuklar üzerinde olumsuz etkiler yaratır. Aydınlık Kapı romanında, herkesin, ablasını daha çok sevdiğine inanan küçük bir kızın yaşadığı üzüntü yansıtılır:

Evet, o güzeldi; o, ablam, güzel, parlak, hayat ve neşe dolu; kırıcı, dökücü, pek yaramaz bir çocuktü. Buna rağmen, herkes onu severdi. Alay ettiği uşaklara, kırıp incittiği hizmetçilere kadar herkes, bilhassa (özellikle) babam!
 Babam ona âdeta âşıktı. Onunla övünürdü:
 - O benim kızım!.. derdi.
 İlk zamanlar: “Acaba ben kimin kızıyım? Başkasının kızı isem niye ona baba diyorum? Niye bu evde oturuyorum.”
 Diye düşünür, âdeta küçülürdüm.
 Sonraları, bu ızdırabı (acıyı) anlayan annem gülerek:
 - Bu da benim kızım! demeye başlamıştı.
 O zaman, kendime bir sahip bulduğum için sevinmiş ve yüreğimde bir emniyet, bir küçük saadet hissetmiş olduğumu hatırlıyorum.
 Mamafih, dünyada en çok sevdiğim insan olan annemin de benden çok onu sevdiğine kaani idim (inanırdım). Bu kanaati daima muhafaza ettim: Herkes benden çok onu seviyordu... (Zorlutuna, 2001:170).

Kardeşlerin birbirlerini sevmemeleri ve aralarında anlaşmazlıkların yaşanması, anne ve babaları oldukça üzer. Çünkü onlar, çocuklarının iyi geçinmelerini ve hayatları boyunca birbirlerine destek olmalarını arzu ederler. Böylelikle hem çocuklarının hem de kendilerinin mutlu olacaklarını düşünürler. Aydınlik Kapı romanında, birbirlerini çekemeyen Sermet ile Behçet'in karşılıklı duydukları nefret karşısında, annelerinin yaşadığı üzüntü dile getirilir:

Maddî durumlarında şimdilik hiçbir aksaklık yoktu. Amma, çocuklar arasında eskiden beri mevcut nefret, babalarının ölümünden sonra daha artmıştı.

Birbirlerini çekemiyorlardı. Bilhassa Sermet Behçet'i bulsa bir kaşık suda boğacaktı. Onun her yaptığı, her dediği batıyordu.

Büyük ne kadar ağır başlı, uslu, temkinli (ağırbaşlı), düşünceli bir genç ise; küçük o kadar serseri ruhlu, aklına seni yapan, apaş (hayta), zıpır bir çocuktur. Her an, bütün manevî kıymetleri çiğnemeye hazır bir pervasız (korkusuz) hâli vardı ki Vildan'ı en çok bu harap ederdi (Zorlutuna, 2001: 317, 318).

Farklı kardeşler arasındaki ilişkilerin sorgulandığı Aydınlik Kapı romanında, Fazilet aşkına engel olduğunu düşünerek, yıllarca kendisine annelik ve babalık etmiş olan ablasından nefret eder. Ablası ise Fazilet'in kendisine kin ve nefretle bakmasına tahammül edemediğini ifade eder:

- ... Kendisinin o hınzır adamla evlenmesine razı olmadığım için Fazilet beni bir türlü affetmiyor. Bana kin besliyor. Asıl feci olan cihet bu müthiş kinin; günden güne eksileceğine, bilâkis artmasıdır. Yıllar geçtikçe o, uğursuz aşkını kendi içinde putlaştırıyor, muhayyilesinde (hayalinde) ona en ideal şekli veriyor. Ve bana kin ile nefret ile bakıyor. Aşkını öldüren bir caniye bakar gibi... İşte ben buna tahammül edemiyorum Vildan. Bütün gençliğimi bütün ömrümü uğruna feda ettiğim bu kızın benden nefret etmesine dayanamıyorum. Beni ayıplama Vildanım. O benim kardeşim, eşim, arkadaşım, çocuğum, her şeyimdi! Onu bu şekilde kaybetmek korkunç bir şey... (Zorlutuna, 2001: 299).

Kardeş sevgisi, en az anne baba sevgisi kadar değerlidir. Kardeş sevgisinin ele alındığı Ayrı Dünyalar romanında, kısa bir süre sonra öleceğini bilen Güzide, öldükten sonra da çocuklarının bir arada olmasını arzuladığını, çocukları ile paylaşır. Kardeşler arasındaki sevginin, annesiz kaldıklarında onlara yardımcı olacağını düşünür:

- Bir kardeşimin olmasını çok isterdim. Kardeş sevgisi çok başka bir sevgidir. Kuvvetlidir. Değeri çoktur. Siz iki kardeş, tatmin ettiniz bu hususta

beni. Çünkü anneler bir kere de çocuklarının şahsında yaşıyorlar. Onlarla beraber sevinip, onlarla beraber mesut oluyorlar. Ben gidince, birbirinize daha çok yaklaşacağınızı biliyorum. Şartlar ne olursa olsun, en iyi iki arkadaş kalacağınıza inanıyorum.

...

Her geçen günle birbirlerine daha çok yaklaşıyor, aralarında sağlam bir arkadaşlık doğuyordu. Güzide, yaşadığı sürece hep bunu istemişti. Çocuklarının birbirlerini içten ve kuvvetle sevmelerini, birbirlerine karşı anlayış göstermelerini, yardımlaşmalarını, destek olmalarını, arkadaş olmalarını istemişti. Çocuklar büyüdükten sonra anne-baba sevgisinden, ilgisinden ziyade, bir dostluğa, kendi yaşlarında ve seviyelerinde birinin arkadaşlığına ihtiyaç duyuyorlardı. Bunu evin içinde, kendi kardeşlerinde bulmalarında büyük faydalar vardı. Onları bırakıp gittiği gün, iki kardeş arasındaki bu sevgi, bu arkadaşlık yardım edecekti onlara. Kuvvet, cesaret ve teselli bu sevgide, birbirlerinde bulacaklardı. Birbirlerine sokulacaklar, acıyı tatlıyı paylaşacak, yalnız olmadıklarını hissedeceklerdi (Su, 1964: 147, 160).

Aksaray'dan Bir Perihan romanında, hırslı bir genç kız olan Perihan, onun tek başına sahip olabileceği şeyleri kardeşleriyle paylaşmak zorunda olduğu için, onlardan nefret eder. Romanda, aynı çatı altında yaşayan dört kız kardeşin birbirlerine yabancı olduklarından söz edilir:

Perihan kızkardeşlerini sevmezdi. Onların mevcudiyetlerine kızardı. Babalarının kendileri için annelerine verdiği az parayı, onlarla paylaştığı için, âdeta onlardan nefret ederdi. Onlara alınan her şeyi, kendi hakkından onlara geçmiş gibi kıskanırdı ve kendi kendine eğer onlar dünyaya gelmiş olmasaydılar kendi hayatının daha geniş olacağını düşünür ve onlara düşman olurdu.

İşte bunun için de dört kızkardeş arasında, ne bir arkadaşlık, ne bir dostluk, ne bir sevgi ve anlaşma vardı. Aynı çatı altında birbirlerinden ayrı ve birbirlerine tamamiyle yabancı olarak yaşarlardı. Hepsinin ayrı bir hayatı, ayrı zevkleri ve kederleri vardı (Derviş, 1997: 43).

Kardeş sayısının fazla olduğu ailelerde, çocuklar ister istemez bir kardeşlerine daha yakın olabilirler. Pertev Bey'in Üç Kızı romanında, evin en küçük kızı Nermin, büyük ablasını, küçük ablasından daha çok sever. Selmin de küçük kardeşine daha çok ilgi gösterir. Kendini derslerine ve kitaplarına veren ortanca kardeş ise diğerleri arasında yalnız kalır:

Nermin'in bir sevgilisi vardı; büyük ablası Selmin!.. Çok sevdiği dadısının kucağında bile olsa Selmin'i görünce hemen atılır ve onun kucağına gitmek isterdi. Bu sevgi tek taraflı değildi, Selmin'in de küçük kardeşi güzel bebek Nermin'e büyük bir zaafı vardı. Bu güzel çocuğa bayılıyordu. Ortanca kardeşi tegâfül ederek, onu aşarak, iki kardeş seviyor, sarılıyor kucaklaşıyorlardı.

Berrin yalnızdı. Dersleri, kitapları, düşünceleri ile başbaşa idi ve gerçekten yalnızdı (Ayaşlı, 1968: 9).

4.2. Aşk

4.2.1. Çözümlemeyen Bir Duygu Olarak Aşk

Yüzyıllardır aşka dair çeşitli tanımlamalar yapılmış olsa da aşkın çözümlenemediği inancı yaygındır. Her insanın âşık olduğu zamanki hisleri ve davranışları birbirinden farklıdır. Kimi insanlar, hayatları boyunca hiç âşık olmadıklarını iddia ederlerken, kimileri de her an kolayca âşık olabildiklerini söylemektedirler. Bu farklılığın nedeni, aşkın tam olarak ne olduğunun bilinmemesi olarak açıklanabilir. Küçük Oyuncu romanında, bir genç kızın âşık olduğu zaman, kendisinde meydana gelen değişiklikler anlatılır:

Görünüşte belirgin bir değişiklik olmuyor. Gene eskiden olduğu gibi yiyor, içiyor, dolaşıyor, gülüyor, uyuyorsunuz. Daha çok gülüp, daha az uyuyorsunuz belki. Gene dolmuş kuyruklarında beklerken üşüyorsunuz, gene yaşam pahalılığından yakınıyorsunuz, gene sinirleniyorsunuz şuna buna, olmadık kızgınlıklara kapılıyorsunuz. Ama bütün bunları yaparken, her an garip bir coşku var içinizde. Hiç eksilmeyen, hep yenilenen bir coşku, korkuyla sevinç karışımı. Yerken, içerken, gülerken, dolmuş kuyruğunda beklerken, üşürken, yaşam pahalılığından yakınıırken, olmadık kızgınlıklara kapılırken hep Özer var, diyorsunuz. Özer’le birlikteyim. Özer’i seviyorum. Özer’siz değilim. Özer’le birlikte olmanın sevinci. Özer’siz kalınılabileceği korkusu. Binlerce, yüzbinlerce kişinin Özer’siz olduğu bilinci. Her anı duymak... Her anın Özer olduğunu. Her anın geçtiğini, bir daha gelmeyeceğini. Üstüne titremek her anın. Gelişini, geçişini, yitişini izlemek. Geçen anın bir daha geri gelmeyeceğini bilerek yakalamak bir sonrakini. Hiçbir olay sıradan değil artık. Yemek içmek, gülmek, üşümek... En küçüğü, en önemsiz coşku dolu. En susuz olduğun anda bile bir dikişte değil de yudum yudum içmek suyu, her yudumu bir bir yaşayarak. Yürürken atılan her adım bir ayrı olay. Yürürken atılan her adım Özer (Kür, 1985: 153, 154).

Aynı romanda, aşkın alışkanlığa dönüşmeden bitmesi gerektiği ve aşkı yalnızca ölümün sonsuzlaştırabileceği görüşü savunulur:

“Bu aşkın sonu hicran gözyaşı dolu” diye bağıırıyordu adam. Düşündüm her aşkın sonu hicran, gözyaşı doludur aslında. Öyle olması gerekir, güzeli de odur diye düşündüm. Yoksa bıktırıcı bir alışkanlığa dönüşür. Sigara, içki gibi keyif vermeyen, hattâ günde üç öğün yemek kadar bile doyurucu olmayan bir alışkanlık... Oysa aşk dediğin bittiği yerde son bulmalı. Hicran gözyaşı dolu olmalı sonu. Sonsuz aşk dediklerine kitaplarda bile rastlanmıyor artık... Aşkı sonsuzlaştıran ölüm var yalnızca... (Kür, 1985: 121).

Aşkın, her insanda meydana getirdiği değişiklikler farklıdır. Kimileri yemeden içmeden kesilirken, kimileri her şeye boş vererek dünyayı umursamaz. Karar Gecesi romanında, güçlü bir iradeye sahip genç bir kadının, aşk nedeniyle benliğinin ve kişiliğinin değiştiğinden söz edilir:

O güçlü iradesine ne olmuştu gerçekten? Duygularına böylesine yenilecek insan mıydı o?.. Evet, bir gün içinde olup biten şeyler, benliğini ve kişiliğini tümüyle değiştirmişti. Bir başka insan, bir başka Türkân'dı şimdi... (Azrak, 1976b: 99).

İnsanlar, gençlik zamanlarında daha çok âşık olurlar ya da olduklarını zannederler. Bunun nedeni, toplumun baskılarına aldırış etmemeleri olabilir. Daha sonraki yaşlarda insanlar, kendilerini toplumun koyduğu kuralara uymak zorunda hissederler. Bu nedenle kendilerini aşkın kollarına bırakamazlar. Bir Çatı Altında romanında, gençlerin aşkı nasıl anladığı sorgulanır:

Aşkı nasıl anlıyorlardı bu gençler acaba?.. Suat için aşk sonsuz bir özlem. Bu özlem öylesine ışıklı, mânalı, güçlü ve renkliydi ki, bir meş'ale gibi ruhu onun donatmış olması mümkündü. Belki de ruh sadece bir aşktan ibaretti! Alınan her solukta hissedilen bu aşk, sonsuza uzanan âlemlerin sırrı, Tanrı'nın sırrı idi (Azrak, 1990: 161).

Hep Yarın romanında, işinden başka bir şey düşünmeyen bir adamın, âşık olması nedeniyle kendisinde meydana gelen değişiklikler dile getirilir. Adam, her an sevgilisini düşünür hale geldiğini ifade eder:

- Seni tanımadan evvel saz ve şarkı dinlerken canım rakı içmek isterdi. Şimdiyse düşünüyorum. Aklımdan işten, ticaretten başka şeyler geçiyor, şarkıların ifade ettikleri mânâları kavırıyorum. Gözlerimde, hayalimde sen yaşıyorsun ve diyorum ki bu şarkılar, bu şiirler, sevip yananların içlerinden, bağırlarından taşmış. Onun için dillere destan oluyorlar. Gökten bir kuş sürüsü geçse, acep benim sevdiğimin şehrinden mi geliyorlar, diye soruyorum. Fırtına bulutları göğü kaplasa, acaba yalnız mı, korkar mı, üzüntüsü yüreğimi burkuyor. İşte beni böyle bir adam yaptın... (Uçuk, 1968b: 230).

Aşk beklenmedik zamanlarda insanların karşısına çıkar ve insanlar genellikle aşktan kaçamazlar. Özlem Şarkısı romanında, aşk “çığ benzeri yüceliğiyle insan varlığını baskısı altına alan” bir kavram olarak ele alınır. Romanda aşktan

kaçamayarak, evli bir adama âşık olması sonucu, Gülçin’de meydana gelen değişiklikler aktarılır:

Gülçin yalnızdı. Her zaman böyleydi. Fakat şimdi kendini büsbütün, yalnız buluyordu koca Dünya üstünde. Yürek çevresine, başını gövdesini, bütün duyuşlarını kaplayan bir fırtınanın ortasında tek başınaydı. Bu fırtına öylesine beklenmedik bir zamanda yanardağ benzeri patlamıştı ki. Kaçma, kurtulma yolları kesilmişti lavlarla. Çevresi ateş ateşti, hep. Aklının kıyısından geçmeyen bir işti başına gelen. Birdenbire dolu dizgin âşık olduğunu anlayıvermek... Sesi kulaklarındamıydı? Yoksa yüreğinde mi? Kestiremiyordu. Söylediği düz kelimelere bile bir gizlilik havası veren sıcak bir sestti bu.

Kulaklardan insanın yüreğine işleyen kanına karışan kalın fakat yumuşak bir sestti. Bakışlarının benzeri sırlı ve derin. Çeşit çeşit ses duymuştu bu yaşına dek. Kalını, incesi, sert, yumuşağı, kabası, naziği. Bu seslerle konuşan kişileri tanımıştı. Konuya gerekli kelimeleri hemen buluverenler vardı içlerinde. Güzel konuşmalar işitmişti. Uyumları ile insanı büyüleyen, sürükleyip götüren sesler duymuştu.

Fakat şimdi yüreğinden seslenenin benzerine rastlamamıştı. Bir iş konuşurken başka bir tartışmada başka, mum ışığında yenen bir yemek sırasında başkaydı bu sesin ahengi.

İçini çekti. Başında, yüzünde, kirpik uçlarında yağmurun serini, yüreğinde ateş sıcaklığı bir sesin yangınları. Ne olacak bundan sonrası? Derinlerin derininde çekirdeği çatlayıp kök salan, sırlı bitki bir gün birdenbire dal budak büyümüş, yaprak, çiçek vermişti. Bu aşkı işte. Gerçekten, çığ benzeri yüceliğiyle insan varlığını baskısı altına alan aşk (Uçuk, 1968c: 49, 50).

Aynı romanda iki genç kızın aşk hakkındaki düşüncelerine yer verilir:

Seviyor musun Nedim’i?..

Doktor Rânâ’nın yanakları pembeleşti.

- Galiba seviyorum!.. Eğer sevgi iş arasında bile yüzünü görmek isteği, sesini duyunca kalbinin çarpması, çocuksu hayallere dalmak sevmekse eğer seviyorum. Biraz sersemlemiş haldeyim doğrusu.

- Tipik âşıkım kızım sen... İlkten öyle başlar, sonra dünya tersine dönmeğe koyulur çevrende. Her şey silinir. Sadece sen ve o vardır bu dünyada.

- Ne yapacağımı, nasıl davranacağımı, bazan sözlerine ne cevap vereceğimi bilemiyorum (Uçuk, 1968c: 211, 212).

Aşk çoğu zaman insanları mutlu etse de, zaman zaman insanlara acı da verir. İnsanlar, aşklarına karşılık bulamadıklarında, sevgilileriyle kavuşamadıklarında ya da birlikte olsalar bile aşkın yarattığı karmaşık duygular nedeniyle acı çekerler. Güneş Kokusu romanında, aşkın insanlara verdiği acıdan söz edilir:

Ayşenin içinde önüne geçilmesi güç bir istek baş kaldırıyordu. Cevadın ellerinin üstündeki kumral tüyleri okşayarak, çekmek, ince keten gömleğinin

altında yanıklığı sezilen geniş, kuvvetli omuza başını bırakmak arzusuydu. Cevadın varlığındaki, görünmez kıvılcımlar, Ayşenin güneş kokan ruh iklimine sokularak, engin koruluğunu, yalnızlıklarını ateşliyor gibiydi. Fakat bu derisini yakan, yüreğine, mübhem, uzak titreyişlerin zevkini sunan duygulara, büyük bir kudretle hükmetmenin gururiyle örtülüydü. Şimdiye kadar böyle -çoban rüyası dışında- içten içe sarsıldığını bilmiyor, bu zaafın güzelliğindeki tatlılığa baş eğmemenin acılığını duyacağını sanmıyordu (Uçuk, 1973b: 381).

Saadet Tacı romanında, sessiz sedasız âşık olan bir kadının aşkı ilginç bir şekilde anlatılır:

Halbuki işte şu anda duyduğu heyecan, -kalbine bir tufan çağılmasıyla değil de, bir şebnem yağmuru gibi sessiz bir kesafetle dökülen heyecan- ömür lâboratuvarının imbiklerinden süzülüp en hakikî evsafa erişmiş zerrecikler muhtevası idi. Ve her zerre, kalbinin darbelerini binbir tahassüsün seda aksiyile sarıyordu (Azrak, 1966b: 84).

4.2.2. İlk Aşk

İnsanlar hayatlarında birkaç defa âşık olsalar bile, ilk aşk genellikle unutulamaz. Çoğu zaman ilk aşkın saf duygularla yaşandığı görülür. İnsanlar ilk aşklarında, deneyimsiz oldukları için, aşka bakışları da farklıdır. Kerim Usta'nın Oğlu romanında, ilk aşkı ile sonraki aşklarını karşılaştıran bir adam, sonrakilerde cinsî bir tarafın olduğu sonucuna varır:

Kalbim bir elektrik cereyanı geçmiş gibi gümbür gümbür atıyor, gözlerim ona yapışmış, garip şey, o da bana bakıyor. Şimdi, o günkü anı vurgunluk ile ve daha sonraları tam erkek olduğum zaman beni çeken kadınlara karşı hislerimi mukayese etmeğe çalışıyorum, ama muvaffak olamıyorum. Sonrakilerde cinsî bir taraf var, ondakini tahlil edemiyorum. Bütün varlığımla ona saplanmış kalmış gibiydim. Dizlerim gevşemiş, kendimden geçmiş gibiyim, fakat ondan ne istediğimi bilemiyorum. Âdeta kendi halimden korktum.

...

Hemen oradan ayrıldım. Ondan sonra da ne kadar zaman bilmiyorum, yatarken, kalkarken, iş görürken içimde o iki altın örgü, o zümrüt gözler... İçime ok gibi saplanmış, varlığından her an haberdar olduğum bir mahlûk (Adivar, 1978: 56, 57).

İlk aşk, romanlarda, genellikle unutulamama özelliği ile ele alınır. Dert Bende romanında Süreyya, ilk aşkı Tarık'ı yıllar boyunca unutmaz ve tekrar onunla karşılaşmak ister:

Süreyya Teğmen Tarık'ı bir daha görmedi... Haftalar, aylar ve yıllar geçti o günün üzerinden... Ama onu bir türlü unutamadı... Bu ilk gençlik tutkusu onun hayatında hayallerinin güciyle beslenip büyüyen köklü bir gönül macerası olmuştu âdeta...

Yediği yemekte, içtiği suda, kokladığı havada, her şeyde, her yerde Teğmen Tarık vardı. Bir gün onunla karşılaşmaktı bütün emeli... Bunun için ne çok, ne çok dua etti... Durmadan Tanrı'dan istedi onu... (Azrak, 1973b: 22).

Aynadaki Kız romanında, on beş yaşında ilk kez âşık olan bir genç kız, aşkı “bir gönül sarhoşluğu” olarak değerlendirir:

Zaten şimdi zihnim tamamiyle çocukluğumun o unutulmaz hâtıralariyle meşguldü. On beş yaşında ölümü göze alacak kadar sevip bağlandığım, benim için bir harikulâde ses, bir ilâhi müzik olan güzel, câzip, yakışıklı genç adam, ilk aşkı, ilk çarpıntıyı duyuran mühim bir insan... Şimdi kafam o günlerin hayali ve hatıralarına saplanıp kalmıştı.

... Zaten, hiçbir zaman olmamıştı da... O, benim on beş yaşımın hayal ve rüyalarıydı. Kalbimde yanıp sönen bir ışık, ilk esen rüzgâr, başı, sonu olmıyan bir ilk aşkı, bir gönül sarhoşluğu idi. Bir yıldız gibi kaymış geçmişti hayatımdan... (Su, 1962: 26).

Hep Yarın romanında, Nevbahar ilk aşkı Fuat'la karşılaşınca heyecanlanır ve onu unutmadığını anlar. Romanda genç kadının hislerine yer verilir:

Koluna biri dokundu. Dokunan seslendi. Hissetmedi, işitmedi.

- Nevbahar!..

Birden başındaki âlem dağıldı. Durdu. Yanındaki erkek Fuad'di.

- Fuat!..

...

Fuat, heyecanlıydı. Nevbahar'ın göz, gönül kamaştıran güzelliği onu şaşırtmıştı. Genç, körpe, yağmurdan sonra arınmış bir fidan kadar narin.

...

Birbirlerine bakıyorlar, birbirlerini içiyorlardı. O ilk gençlik aşkları, büyülü büyülü içlerinde uyanıyordu.

Fuat:

- Seneler geçmemiş gibi!.. dedi.

Nevbahar, yumuşak, nazlı bir sesle:

- Geçmemiş gibi! diye tekrarladı.

Fuat, uzun boyu, güzel başı, gülen ama mahzunca bakışlı gözleriyle Fuat, aynı eski, sevgili Fuad'iydi. Sevdigini kanat altında saklamağa hazır şefkat, halinde tavrında cömertçe görünüyordu.

Nevbahar'ın kalbindeki çarpıntı, ilk gençliğin uyanışındaki tazeliikle beraberdi. Sanki çantası koltuğunda mektepten dönerken, Fuat yolunu kesmiş, saçının kalın siyah örgüsünü sıkıca yakalamıştı. Kendini onun hükmünde hissetmenin tatlı hazzı, zerre zerre ruhundan sızarak vücudüne yayılıyordu (Uçuk, 1968b: 120, 121).

İnsanlar ilk kez birine âşık olup da ondan ayrıldıkları zaman, bir daha hiç kimseye âşık olamayacaklarını düşünürler. Çünkü bu ayrılık acısını ilk defa tatmaktadırlar. Oysa zamanla bu acıya da alışılır. Ayrı Dünyalar romanında, ilk aşkın “tesirinin kuvvetli olmasının tabii olduğu” görüşüne yer verilir. Güzide, ilk aşkı trajik bir şekilde sonlanan oğluna, hayatı boyunca aşkın her zaman onunla olacağını söyler:

- Aşk her şey demek değildir, Bir gün bunu sen de anlıyacaksın, çocuğum. Gençsin. Henüz çocuk denecek kadar gençsin. Uzun bir yol var önünde. Yapacağın çok iş var. Hayat bu. Dayanmak, yıkılmamak gerek. Gene seversin. Bu böyledir. Bu ilkti. Tesirinin kuvvetli olması tabiidir. Bir sarsıntıdır bu. Gececek. Belki unutmak kolay olmayabilir. Bu biraz da yaratılışa bağlıdır. Ama, bir gün bakarsın ki, unutmuşsun. Gelmiş geçmiştir her şey. Bir gün bakarsın, için aydınlanıvermiş. Seviyorsun. Daha güvenli, daha sağlam. Aşk seninledir gene... (Su, 1964: 118).

Aynı romanda, evli bir kadınla ilk aşkını yaşayan Murat’ın aşk macerası anlatılır:

İlk aşkı idi Sevdâ. Büyük aşkı bu! Bir kadın sevmenin, bir kadınla yaşamının, bir kadınla münasebet kurmanın ne olduğunu o öğretmişti ona... Güzeli, çekici, ateşli kadındı. Kendisini baştan çıkarmak, kendisini böyle delice bağlamak için neler yapmamıştı? İlk günlerde böyle olacağını aklına bile getirmemişti. Onun ilgisine, onun takiplerine bir süre önem vermemişti. Ama, sonraları bu kadar güzel, bu kadar sükseli bir kadın tarafından beğenilmiş olmak gururunu okşamış, şaka eder gibi başlamıştı bu maceraya. Lâkin onu yakından tanıdıktan, onunla konuşup buluşmaya başladıktan sonra, işin rengi değişmişti. Fena halde tutulmuştu ona. Onun hastası haline gelmişti. İlk günlerde, o “Sensiz yaşıyamam. Bir gün görmeden olamam seni.” diyordu. Şimdi de aynı şeyleri kendisi tekrarlıyordu... (Su, 1964: 113).

4.2.3. İlk Görüşte Aşk

Aşk öyle bir duygudur ki, bazen ilk görüşte bile insanları sarabilir. Bazen yıllarca kimseye âşık olamamış insanlar, bir anda ilk görüşte birine âşık olabilirler. O kişiyi gördükleri anda, biyolojik ve psikolojik bakımdan değişiklikler yaşarlar. Bir Gün Sabah Olacak mı? romanında, ilk görüşte aşk “yıldırım aşk” olarak tanımlanır. Romanda, Ömer’in, ilk görüşte Zeynep’le evlenmeye karar vermesi anlatılır:

- Heyecanlanmadan, sebepsiz itirazlar etmeden beni dinle Zeynep. Seni ilk gördüğüm dakika sevmiştim. Buna bir “yıldırım aşk” diyebilirsin. Sonradan bu duygum düzenlendi, yerleşti, seni tanıyarak, anlıyarak daha çok sevdim ama ilk gördüğüm gün bile sana:

- Benimle evlenir misin? Sen benim idealimdeki genç kızsın. Hayalimde seni yaşatmış ve bugüne kadar seni beklemiştim. Şimdi seni buldum. Artık ayrılmam, diyebilirdim. Bu sözlerimi ciddiye almazsın diye korktuğum için ilk heyecanımı yatıştırmaya muvaffak olarak seni daha durgun fakat daha derinden sevmiye devam ettim (Berkand, 1980b: 182).

İnsanlar ne kadar gizlemeye ya da engellemeye çalışsalar da, aşk kendini gösterir. Özlem Şarkısı romanında, Gülçin saklamaya çalışsa da, ilk gördüğü günden beri Derviş Bey'i sevdiğini kendine itiraf eder:

Gözlerinde yine anlamı sırlı bakışlar yanıyordu Derviş Beyin. Gülçin, ona bakınca gözleri kararıyordu sanki. Sonra birden olduğu yerde kıpırtısız kaldı. Bütün benliğini bir ışık kuşatıvermişti. Bu ışığın kaynağı yüreği idi ve bu keskin, göz kamaştırıcı ışıktaki beliren gerçeği gördü. Seviyordu. Delice, Şirince, Zührece, Leylâca daha binlerce adsız masalların sevenleri benzeri seviyordu karşısındaki erkeği. Yine derinlerde saklı bir duygu, renk renk hava kabarcıkları misali mavi gizliliklerden yukarı çıkıyor, haykırışlarla, çığlıklarla sesleniyordu. “Daha ilk gördüğüm günden, ilk andan beri seviyordum onu.” (Uçuk, 1968c: 48).

Aydınlık Kapı romanında, sokakta yürürken Fazilet’le karşılaşan bir adam, onun sesine ve gözlerine âşık olur. Aşkı ilân etmek için genç kıza bir mektup yazar. Hiç tanımadığı hatta adını dahi bilmediği bir kıza âşık olmayı “korkunç bir şey” olarak değerlendirir:

Fazilet Hanım!

Sizi seviyorum. Sesinizi duyduğum ilk anda sizi sevdim. Sonra gözlerimiz karşılaştı ve benim için yaratılmış olduğunuzu... Hayır, affedersiniz, sizin için yaratılmış olduğumu, hemen o anda anladım. Ve anladım ki, yanınızdakilere:

“Şu yoldan, doğru yürüyelim!” diyen güzel, emsalsiz (eşsiz) surette güzel sesiniz; bana bütün hayatımda doğruyu, güzeli ve iyiyi gösterecek kudreti haizdir (sahipti).

Gözleriniz beni bir lahzada (anda) aldı, büyüledi. Hâlâ, esrarengiz bir âlemin yıldızlı karanlıkları içinde dolaşıyor gibiyim...

Masallardaki aşklara benzeyen bu “tepeden inme” tutuluşun; beni birdenbire korkutmuş olduğunu inkâr edemeyeceğim. Kim olduğunu, kimin nesi olduğunu bilmediğim benim için -adından ailesine kadar- her şeyi meçhul olan güzel sesli, güzel gözlü bir kıza bir an içinde böyle delicesine kapılıvermek, siz de takdir edersiniz ki, korkunç bir şey (Zorlutuna, 2001: 150).

Bulutlar Dağılınca romanında, ilk gördüğü anda Melike’ye âşık olduğunu söyleyen Ertan, daha önce yaşadıklarının aşk olmadığını ifade eder:

- Seni ilk gördüğüm dakika, o vakte kadar aşk sandığım duyguların bir hiç olduğunu anladım Melike. O duygular aşkın bir gölgesi bile değilmiş meğer... Sana karşı duyduğum o kadar yeni ve kuvvetli bir histir ki varlığımı bir alev gibi sardı... (Berkand, 1980c: 254).

Aşk ve Zafer romanında, balkonda gördüğü bir genç kıza, ilk görüşte âşık olan genç teğmenin hislerine yer verilir:

Genç teğmen başını kaldırıp köşke baktı ve üst katın balkonunda bir peri kızını andıran pembeli hayali işte o vakit gördü.

Kız, onun farkında değildi. Balkondan eğiliyor; şaşılacak kadar uzun, kalın siyah örgüleri yapraklara, çiçeklere karışarak, uzaktaki bir daldan bir menekşe gülünü koparmağa çalışıyordu.

Bembeyaz göz kapaklarının ucunda saçak saçak kirpikler yanaklarına gölge salıyordu.

Genç zabıt, büyülenmiş gibi şaşkın, hayran, “cennet bahçesi”nin “melek”ine bakıyordu. Bu uzun kirpiklerin sakladığı gözleri görmek iştiahiyle de içi tutuşuyordu.

“Bahçenin sesi” herhalde bu genç kızın kemanından çıkıyor olmalı idi. “Ah, bir baksa, bir baksa!” diye kalbi kuşlar gibi çırpınıyordu genç teğmenin.

Balkondaki kız, bir müddet uğraştıktan sonra nihayet, istediği çiçeğe yetişt, onu kopardı, gülümsüyerek kokladı. Sonra da başını kaldırdı, ıssız yola baktı ve gözleri, teğmeninkilerle o anda karşılaştı; parlak öğle güneşi içlerine dolmuş gibi apaydınlık, sımsıcak, koskocaman yeşil gözler!..

Kara yağız gencin içi kamaştı, başı döndü; öylesine döndü ki, yere yıkılmamak için, bahçenin parmaklığına budalaca tutunmak zorunda kaldı.

Bütün ömründe bu kadar güzel bir çift göz daha görmüş değildi. (Zorlutuna, 1978: 28).

4.2.4. Karşılıksız Aşk

Karşılıksız aşk söz konusu olduğunda, âşık olunan taraf çoğu zaman karşı tarafın aşkını umursamaz. Dert Bende romanında, uzun süredir Süreyya’ya âşık olan Durul, aşkına karşılık bulamaz. Başka bir adamı seven Süreyya, zor günlerinde kendisine yardımcı olmak isteyen Durul’un teklifini geri çevirir. Durul ise genç kızın, kendisini seveceği günü bekleyeceğini söyler:

Süreyya yavaşça:

- İlgine çok teşekkür ederim Durul, dedi. Arkadaşlığın ve dostluğun benim için gerçekten değerlidir... Sen eşine az rastlanır bir insansın... Eğer yardımına ihtiyacım olursa, bunu senden hiç çekinmeden isterim... Ama, bugünlerde sadece yalnız kalmak istiyorum... Sadece yalnızlığa ihtiyacım var...

Durul Süreyya’nın ellerine uzanacakken vazgeçti. Ona söylemek istediği şeyler, gizli fırtınalar kopan şu genç kız kalbinde, bu anın şartları içinde yine hiçbir etki yaratmayacaktı kuşkusuz...

Sonsuz bir hüznle:

- Ne kadar uzakta olursa olsun, bana ihtiyacın olacağı günü bekleyeceğim Süreyya, dedi. Hatta daha fazla bir umutla, beni seveceğin günü... (Azrak, 1973b: 55).

Süreyya ise başka bir adamı sevmesi nedeniyle, Durul'a hiçbir zaman karşılık vermeyeceğine inandığı için, onun haline acır.

Süreyya ile Tarık gözgöze geldi. O sırada Durul kalkmış orkestrasının başına dönüyordu.

Onun arkasından bakan Tarık genç kızın kulağına eğildi, yavaşça:

- Bu çocuk seni seviyor Süreyya! dedi.

Süreyya gözlerini indirdi:

- Evet!.. Bir arkadaş olarak benim de en çok sevdiğim insandır... Ona acıyorum... (Azrak, 1973b: 64).

Kaçış romanında Cahit, Ayhan'a âşıktır. Cahit, genç kadından karşılık beklemeden, onu sevmeye devam edeceğini söyler. Ayhan ise eski sevgilisini unutmadığı için, Cahit'e umut vermek istemez:

Ansızın ellerini tutuyor Cahit, Ayhan ellerini çekiyor.

"Beni sevme... Bunu isteyemeyeceğim senden. Bırak ben seni seveyim. Bu sevgimi, seni her şeye, herkese karşı koruyarak sürdüreyim. Senin de bir yerlere sığınman zorunlu... Neden sığınacağın ben olmayayım? Bir dost? Güvenebileceğin biri?.."

"Zor bir insanım ben Cahit. Beceriksizim... Dalgınım. Duygusal yapım tek kişiyi sevmekten öteye, yeni duyguları taşıyabilmeme olanak vermiyor. Ne yapsan, ne kadar süre geçse seni sevemem. Buna gayret bile edemem. Sana kendimi borçlu saymam ben." (Kutlu, 1986b: 91).

Yılların Ardından romanında Berna, Gündüz'ün kendisine olan aşkını fark edince, adama acır. Çünkü Berna, kötü anıları nedeniyle, kalbini aşka kapatmıştır:

Taşlı yolda yanyana yürüdüler. Konuşmuyorlardı. İkisi de ağır ağır inen akşam renklerine dalmış, kendi iç âlemine gömülmüştü. Dalgındılar..

Gündüz düşünüyordu:

- Onu sevdiğimi anlasa, başka bir şey istemiyorum. Beni anlasın ve benden kaçmasın. Yıllarca onu beklerim ben.

Berna düşünüyordu:

- Zavallı adam, beni seviyor. Halbuki benim kalbim ve bütün varlığım aşka kapalıdır. Bunu anlasa, benden bir şey ümit edemiyeceğine emin olsa, belki rahat eder, belki saadeti başka bir tarafta arardı. Yazık adamcağıza! (Berkand, 1976: 174, 175).

Daha önce evlilik teklifi reddedilmiş olmasına rağmen, Gündüz, Berna'ya tekrar evlenme teklif eder. Genç adam, bu teklifi, içinde hiçbir ümit kalmasını istemediği için yaptığını açıklar:

- Sizinle son bir defa konuşmak istedim. Buralardan, sizden ayrılmak benim için çok güç olacak.. Bunu siz belki tahmin edemezsiniz ama ben hissediyorum. İşte bu güçlükleri yenmeye uğraşacağım içindir ki, uzak diyarlarda bana kuvvet verecek son bir ümitsizliği de beraberimde götürmek istiyorum.

- Ümitsizlik mi?

- Evet. Herkes ümit dilenir, ben aksini arıyorum. Size son bir defa daha:

- Benimle evlenir misiniz Berna?

Demek ve sizden:

- Hayır!

Cevabını almak istiyorum. Bu cevabı ben beraberimde götüreceğim ve şayet yalnız gecelerimde, zayıf dakikalarımda:

- Keşke son bir defa daha teklif etseydim, belki kabul ederdi... Belli olmaz... Niçin buna cesaret etmedim? Neden bunu yapmadım?

Düşüncesiyle içimde bir ümit ışığı yakmaya ve bu ışığın sıcaklığında cesaretimi yoketmeye kalkışırsam, sizin beni reddeden sesinizi kulaklarımda, bütün varlığımda duyarak sevgimi yenecek kuvveti bulacağım (Berkand, 1976: 241, 242).

Gençlik Rüzgârı romanında, aşkının karşılıksız olduğunu anlayınca, aşkıdan vazgeçerek, Nur'la dost kalmaya karar veren Çarlı, "hasta ruhlu bir adam" olmadığı için bu şekilde davrandığını ifade eder:

- Hiç inkâr etmiyorum. İlk Nur'u çılgınca sevmiştim ama, sonradan, yani onun his ve fikirlerini yakından öğrendikten sonra, bu duygunun daima bir taraflı kalmaya mahkûm olacağına kanaat getirdim ve geri çekildim. Şimdi aramızda çok derin bir dostluktan başka birşey yoktur.

- Bir defa sevdikten sonra, bunu nasıl yapabildiniz?

- Ben hasta ruhlu bir erkek değilim azizim. Bilâkis hislerim sağlamdır. Onunla mesut olmak ve onu mesut etmek için birleşmeyi istiyordum. Onun bir başkasını sevdiğini anlayınca, gayet tabîi olarak hislerimin yolunu değiştirdim. Bundan tabîi ne olabilir?

- Cidden kuvvetli bir karakteriniz varmış Çarlı. Sizi tebrik ederim, hattâ size gıpta ettiğimi de söyleyebilirim (Berkand, 1967: 112).

Allah Çocukları Unuttu romanında Metin, Oya'nın kendisini geri çevirmesi üzerine, onun aşkını kaybetmekle, hayatının yıkılmayacağını belirtir:

- ... Sana açıkça söyleyim Metin. Seni bir arkadaş olarak çok severim. Bir gün evlenmememiz için hiçbir sebep yok. Fakat çok ilerde tabîi.

- Yine teselli mükafatı, dedi gülerek.
Pencerenin önünden ayrıldı.
- Bugünü unutabilir misin Oya? diye sordu.
- Sen unutmamı istiyorsan unutturum.
- Evet, unutmanı istiyorum. Haklısın, ben kuvvetli bir insanım. Bana kendi gücümü gösterdin. Benim hayatım senin aşkını kaybetmekle yıkılmaz Oya. Bıraktığım yerden eskisi gibi devam edebilirim ben. Mehmet'inse sana ihtiyacı var. Ona yardım etmelisin. Bilmem anlatabiliyor muyum?
- Anlıyorum, dedim. Fevkalade bir arkadaşsın sen Metin (Baydar, 1960: 50).

4.2.5. Karşılıklı Aşk

Aşk, karşılıklı olduğu zaman daha değerli olur. Karşılıksız aşklarda bir taraf hep mutsuz olurken, karşılıklı aşklarda ortada kavuşamama sorunu yoksa her iki taraf da mutlu olur. Karar Gecesi romanında, yıllar sonra birbirlerine kavuşan âşık iki gencin aşkları dile getirilir:

- Turgut, sevgilim! Seninle böyle başbaşa öylesine mutluyum ki!...
- Turgut hemen kaydı Türkân'ın yanına... Onu kuvvetli kollarının arasına çekti:
- Ben de öyle Türkân, hayatım... Sensiz yaşamayı düşünemiyorum bile bir an... Daha önceleri nasıl yaşamışım bilmiyorum... Birbirine sıkı sıkı sarıldılar. Turgut'un dudakları Türkân'ın saçlarının arasında fısıldıyordu:
- Nerede ve ne şartlar altın olursa olsun, dünyada benim için sadece sen varsın!.. Başka hiç bir şeyin önemi yok...
- Benim için de... (Azrak, 1976b: 121).

Aşk Hasreti romanında ise bir zamanlar Nihat ile ağabeyi Ferhat arasında tercih yapmak zorunda kalan Zerrin, Ferhat'ı seçer. Ancak Ferhat'ın bir uçak kazasında kaybolması nedeniyle, Zerrin onu unuttur ve aslında Nihat'ı sevdiğini anlar. Romanda yıllar sonra kavuşan Zerrin ile Nihat'ın birbirlerine olan aşkları aktarılır:

- Sonra her şey bir sis altında kayboldu... Nihat'ın kulağını okşayan nefesi:
- Seni ölesiye seviyorum... diye fısıldıyordu.
- Ben de bir şeyler mırıldanıyordum. Bunlar içimden kopan çılgın hisleri ona duyurmaya çalışan kelimelerdi. Ama ne söylesem, kelimeler, benden daha kuvvetli olan o heyecan dinamosunun gücünü ona aktarabilmekten çok uzaktı...
- ...
- Bir an evvel benim olmanı istiyorum Zerrin, anlıyor musun?.. Yıllarca bitip tükenmez bir sabırla bekledim... O kadar çok bekledim ki, artık tahammülüm kalmadı... Evet, seni deli gibi istiyorum... Hiç değilse

dudaklarını... Onlara bakarken arzudan öleceğimi sanıyorum... Ne olur, bir ara bana bir fırsat ver... (Azrak, 1973a: 137, 172, 173).

Hep Yarın romanında aşk, “içildikçe susuzluğu artıran kevser misali akmakta olan su”ya benzetilir:

Nevbahar, onun göğsünden başını ayırmadan, Emir’e bakıyordu:
 - Ben sana âşıkım Emîr’im! dedi. Güldü. Tatlı tatlı, güldü:
 - Ama aşkı anlat deseler, tarif edemem...
 Emîr, biran onu göğsünde sıkarak, durdu. Sonra:
 - Ben, tarif edebileceğim galiba! dedi. Avuç avuç haşhaş yemiş iki insan. Biri sen, biri de ben. Ama, ayrı dünyalardayız. Diyorlar ki şu yüce dağın tepesinde bir pınar var. Sizi serinletir. Kandırır. Sen ve ben ayrı yollardan tırmanıyoruz. Ve pınar başında birbirimizi buluyoruz. Suyu bakıyoruz. Billûr ve kevser misali akmakta. İçiyoruz. İçtikçe susuzluğumuz artıyor. O zaman birbirimize bakıyoruz. Asıl pınar, susuzluğumuzu kandıracak pınar yüreklerimiz (Uçuk, 1968b: 218).

Genç Kız ve Ölüm romanında, âşıklar kendilerini, “göklerde kanat çırpın bir çift kuş”a benzetirler:

Ne güzel başlayan bir yolculuktu! Karlı gece... Otobüs karanlık karlı yollardan, dağların arasından geçerek ilerliyordu. Umurumuzda değildi dışarıdaki tipi ve karanlık. Birbirimizin yüzüne bakmaya doyamıyorduk. Birbirimizin her sözünü coşkunlukla karşılıyorduk. Sözler içimizdeki ateşten sıçrayan kıvılcımlardı. Pırıltılar içinde görüyorduk birbirimizi. Birbirine bu kadar değer veren iki insan yoktu sanki yeryüzünde. Bu yüzden çevremizdeki bütün insanları geride bırakmış duyuyorduk kendimizi.
 Aynı titreşimlerle gülüyor, aynı ışıkla görüyorduk. Hayatın her görüntüsüne verdiğimiz anlamda birleşiyorduk. Neredeydik? Yoksa göklerde kanat çırpın bir çift kuş muyduk? Çünkü insanlar eşyalardan, yiyeceklerden, hastalıklardan sözederken biz şiir ve aşkın kanatlarıyla yol alıyorduk (Özakın, 1980: 171,172).

Allah Çocukları Unuttu romanında, Oya ile Engin, yıllardır aşkı inkâr ettikten sonra, birbirlerine âşık olduklarını anladıklarında, bunca zamandır aşksız yaşadıkları için pişman olduklarını dile getirirler:

- Hissettin mi Oya? diye sordu.
 Gözlerimi açtım,
 - Evet, dedim.
 - İnanamıyorum, diye mırıldandı.
 - Ben inanıyorum, dedim.
 - Yoksa biz...

- Biz birbirimizi seviyoruz Engin.
- Biz birbirimizi seviyoruz, diye tekrarladı.
- Şaşkınlık dolu bir sesle; ağzının içinde tekrar tekrar aynı kelimeleri söyledi.
- Hani inanmazdık biz? dedi. Aşk mı bu?
- Bilmiyorum, şimdiye kadar böyle bir his duymamıştım.
- Mesut musun Oya?
- Evet galiba en nihayet aradığımı buldum.
- Şimdi anlıyorum, dedi. Şimdi her şeyi apaçık görüyorum. Seni seviyorum Oya, neden bu kadar geç kaldık?’
- Yıllardır aşkı inkar ettikten sonra, ölüme bu kadar yaklaştımışken sevdiğinin farkına varmak.
- Her şeye yeni baştan başlayabiliriz, dedim.
- Yeni baştan başlamak mı? Ümitsizliğimize, yalnızlığımıza dönmek için mi?
- Şimdi herşey değişti Engin, birbirimizi seviyoruz (Baydar, 1960: 158).

4.2.6. Unutulamayan Aşk

Bazı aşklar, üzerinden uzun zaman geçse de unutulamaz. İnsanlar bu aşk yüzünden, bir başkasına da âşık olamazlar. Karar Gecesi romanında, Türkân yedi yıldır görmediği Turgut ile karşılaşınca, onu unutamadığını ve hâlâ sevdiğini anlar:

Türkân’ın rengi uçmuş, şiddetle çarpmaya başlayan kalbi aynı zamanda acı hislerle dolmuştu. Turgut hakkında yüreğinde taşıdığı hicran o anda bir avuç ateş kesilmişti sanki!.. Bununla beraber onu her türlü suçtan arınmak isteğiyle yanıp tutuşmakta idi.

...
Genç kız içinde hâlâ yaşayan hınca rağmen, bu değişikliğin daha ilk andan kendisini feci şekilde etkilediğini hissetti. Hislerine asla yenilmemeye kararlıydı. Fakat bu karar, ruhunu birdenbire saran bu zalim coşkunuğa hükmedebilecek miydi acaba?..

...
Fakat ne yapsa ondan kaçamayacağını çoktan anlamıştı. Aradan geçen o upuzun yedi yıl hiç bir şey silememişti kalbindeki büyük tutkudan demek?.. Buna hem şaşıyor, hem kızıyordu. Burada başaracağı işler, hiç bir hususta en küçük bir za’fa kapılmadan iradesini gereğince kullanmakla mümkün olabilecekti zira... (Azrak, 1976b: 62, 63, 66, 68).

Aşk Hasreti romanında, yıllar önce aşkına karşılık bulamayan Nihat, Zerrin’i unutamaz. Nihat, hâlâ onu sevdiğini kendine itiraf eder:

Sinirleri perişandı. Bütün canlılığıyla hafızasında yaşayan gündüzkü sahne gönlünü tarifsiz bir acıyla ezerken, -Zerrin’e karşı takındığı tavra rağmen- hâlâ onun aşkından öldüğünü kendi kendine itiraf etmekteydi.

Fakat gururu bütün hislerine hâkimdi. Kendisini en zayıf bir anında ezen bir varlığın bugün aynı acılarla karşısında inleyişini elinde olmadan vahşi

bir zevkle karşılıyordu. Onun anlatamadığını sandığı ıstırabını bütün manasıyla bilmekteydi. Her halindeki samimiyete inandığı halde onu böyle üzmekten bir nevi öç alıyordu. Ama açıklamak gerekti ki, bütün bunlar yanında, hatta hepsinden daha kesin bir gerçek olan, ruhunu dolduran sınırsız, esrarlı, harikulâde bir saadetti (Azrak, 1973a: 110).

Gümüşselvi romanında, birbirlerini unutamayan âşıkların, yeniden bir araya gelişi anlatılır:

Eli elime sarılmış, tatlı bir tazyikle sıkıyordu. Beni tekrar kazanmak arzusuyla tutuşan gözlerinin o şahane kudretinden emin, muhteris bir fısıltı ile devam etti:

- Benden ne kadar kaçsan yine bana tutkun olduğunu görüyorsun!.. Ben de seni görür görmez hâlâ sevdiğimi anladım... Şimdi çok daha yakışıklısın... Niçin bana öyle bakıyorsun?.. İnan ki, seni bir gün bile unutamadım... İşte kader, bizi yine birleştirdi. Yine başbaşayız... Tıpkı mazideki o güzel gece gibi... Ne tuhaf!.. İnsan büyük kederler içinde bile bazan mes'ut olduğunu hissedebiliyor!.. (Azrak, 1966a: 120).

Kaçış romanında, eski aşkını unutmak için başka biriyle evlenen Ayhan, eski sevgilisini unutamadığını itiraf eder:

... Üstün'ü hiç düşünmediğim günlerim oldu. Tam, 'kurtuldum galiba'... derken, yenilenerek geldi oturdu yerine. Eskiye unutmak için yeni birisi en iyi ilaçtı hani? Ama, eski, hiç eski olmadı, yeni olabilecek her şeyi yıprattı, eskitti. Cahit'le, Üstün'ü en rahat konuşabileceğim kişi olduğu için evlendim. Oysa beni ondan en çok uzaklaştırmayı amaçlayan birini düşünseymişim seçmeliymişim Cahit'i. Başaramıyor. Başaramadığı için acılaşıyor. Ben de kapanıyorum içime. Debeleniyorum (Kutlu, 1986b: 37).

4.2.7. Platonik Aşk

Çoğu zaman aşklar platonik olarak başlar. Birine gizliden gizliye duyulan aşk zamanla ya karşılığını bulur, ya karşılıksız kalır ya da hiçbir zaman su yüzüne çıkmaz. Fosforlu Cevriye romanında, aşkın, ilk defa birine âşık olan bir hayat kadınına üzerindeki etkisi anlatılır. Cevriye, aşk nedeniyle kendisini “sarhoş” hissettiğini söyler:

Onu tanıdıktan beri her şey ona harikulade görünüyordu. İstanbul sanki bir sihirle Cevriye'ye birdenbire başkalaşmıştı. Sonbaharın lodos fırtınalı akşamlarında Ahırkapı Feneri'nin ta diplerine yakın oturup güneş batarken kurşun ve bakır rengini alan kuduz dalgaları seyrediyor ve onları

seyrederken böyle bir denizi daha evvel ancak rüyalarda görmüş olduğunu düşünüyordu.

Renkler ona çok sevdiği renkli filmlerin parlaklığında ve güzelliğinde görünüyordu.

Kendini ağzına içki koymadığı zamanlarda bile, daima sarhoş hissediyordu. Kuvvetli ve tatlı bir sarhoşluk... “Her zaman sanki çakırkeyif gibiyim... Neyim var anlamıyorum” diyordu.

Hep coşmak, ölesiye coşmak istiyordu. Ondan uzak olduğu zamanlarda hayatı garip bir coşkunluk içinde geçiyordu (Derviş, 2000: 107).

Dert Bende romanında, Süreyya’nın beş yıldır âşık olduğu Tarık’ın, ablası Fatma’yla olan ilişkisini öğrenince yıkıldığı anlatılır:

Bu çarpışmada, daha doğrusu karşılaşmada gerçekten yaralanmıştı. Tarık’ın kendisine karşı bu türlü davranışı onu kalbinin en hassas yerinden vurmuştu. Çünkü kalp tam beş yıldan beri gizli gizli bu yakışıklı denizcinin hayali ve özlemiyle çarpıyordu.

...

Artık genç kızın Yirmidört saatini kafasının içindeki Tarık’a ait düşünceler dolduruyordu. Uyanıkken ve rüyalarında... Beş yıl evvel hayatında yer alan o küçükük mâsum serüven belki de aslında bir rüyadan ibaretti...

...

Süreyya onları dinlerken dalıp gidiyordu hep... Tarık onun bakışlarını yakalayınca da bir suç işlemiş gibi korkuyor, ne yapacağını şaşırıyordu. Ablasının sevgilisine göz diken bir genç kız durumuna düşmektense, ölmeyi tercih ederdi (Azrak, 1973b: 16, 17, 23).

Sanatçılara ya da ünlü kişilere duyulan hayranlık da platonik aşk olarak değerlendirilebilir. Bir Çatı Altında romanında, bir sinema artistine hayran olan Suat büyük bir hastalık geçirmiş ve henüz tam olarak iyileşememiş olduğundan, teyzesi bu aşkın ona zarar vereceğini düşünür:

Onun bu halini gözden kaçırmayan İsmet Hanım, bir ara Nazmi Beye:

- Nazmi, dedi; bu çocuğun heyecanını ben aşırı buluyorum. Böyle bir heyecan, onun zayıf bünyesini sarsabilir. Henüz bir nekahat dönemi içinde bulunduğunu unutmayalım... Üstelik tam bulûğ çağında... Çok dikkatli olmamız lâzım!...

Nazmi Şeren oğlunun heyecanını yürekten paylaşan ve onun en büyük isteğini gerçekleştirebilmekten mağrur bir baba pozunda, kollarını kavuşturarak:

- Yani ne demek istiyorsun İsmet Abla? dedi.

- Ne demek istediğimi gayet iyi biliyorsun, Suat’ın bu güzel artiste karşı böylesine bir ilgi duymasını ben doğru bulmuyorum. Evet, onu bu gece buraya biz davet ettik, oğlumuzu sevindirmek, mutlu etmek için... Ama bu iş burada bitmeli... Bu gibi temasların sürüp gitmesi zararlı, hattâ tehlikelidir.

Genç adam önüne bakarak:

- Suat akıllı bir çocuktur ablacığım, dedi. Siray Ece'ye duyduğu hayranlık, o yaşlarda sembolik bir güzelliğe karşı beslenen sevgiden başka bir şey değil bence!...

- Fakat oğlan ona büyük bir inançla bağlanıyor. Oysa kızın ona karşı gösterdiği candanlığın bir rol olduğuna eminim.

- Bunda yanıyorsun ablacığım.

- Senin gibi iyimser olmayı isterdim. Ama bu işin sonu yok. Çocuğun heyecanlarını körüklemek hatadır.

Nazmi Şeren gülerek:

- Amma da yaptın sen de... dedi.

- Bir artist, bir sinema yıldızı o... Bütün hayranlarına karşı candan davranması normal bir şey... Fakat Suat onun bu davranışını kendisine karşı özel bir ilgi şeklinde yorumlayabilir.

- Çok fazla kuruntulusun ablacığım. Bir tatlı hayranlık, bir kısa beraberlik... İşte Suat'imin mutlu rüyası... Bu rüya uzun sürmese de, bir genç çocuğun ruhuna süresiz gıda olabilir. Onun buna ihtiyacı var...

- Lâkin ümitsizliğe düşerse, bu gıda onu zehirler. İnsan psikolojisini senin benden daha iyi bilmen lâzım Nazmi! (Azrak, 1990: 371, 372).

Sisli Hatıralar romanında da bir sanatçıya duyulan hayranlık dile getirilir. Hakan'ın, ünlü soprano Dürrin Arbel'e olan hisleri aktarılır. Hakan, kendisini karasevdaya tutulmuş olarak görür:

Yarı uyuşuk olan sağ elimin parmaklarını hafif masajlarla açmaya çalışırken, gözlerimin önünde Dürrin Arbel'in çıldırtıcı hayali canlanıyor, onu arzulayan yüreğimin ateşi bir volkan gibi damarlarıma lavlar püskürüyordu.

...

Şu evlenme hülyası bir yana ya, güzel sopranonun yakın ilgisini -kısa bir zaman için de olsa- kazanabilmek çok büyük bir şeydi elbette!.. Onun bir gecelik vuslatı bence dünyaya bedeldi!.. Hatta bir busesine ömrümün yarısını vermeğe hazırdım. Onu çıldırısıya arzuluyordum. Gençliğimin bütün ateşi, bütün ihtirasiyle... Günlerden beri ondan başka şey düşünemez olmuştum. Hayali kollarımda, nefesleri dudaklarımda yanıyordu her an... Biliyordum, bu rüya hiç bir zaman gerçekleşemezdi... Bir yandan da kıskançlık canavarı kalbimi sivri pençeleriyle paramparça ediyordu...

...

Anlatılmaz, fecî bir ıstırap içindeydim. Bu ıstırapı tahlil edemiyor, tam bir açıklıkla adlandıramıyordum. Bir karasevdaya mı tutulmuştum? Yoksa lûgatlerde bile yeri olmayan bir kara humma mıydı bu?.. (Azrak, 1975: 42, 73, 89).

Aynadaki Kız romanında da bir sanatçıya duyulan aşk söz konusudur. Bu aşk öylesine büyüktür ki, Sibel kendisini Nezih Bir'in esiri olarak görür:

Bütün varlığımın parça parça, damla damla Nezih Bir'in ayaklarının altına atıldığını hissediyordum. O, benim için, benim gözümde, bu dünyaya ait

bir kimse olmaktan çıkıyordu. Başka dünyaların, erişilmez derinliklerin ve yüksekliklerin adamıydı o.

Gözlerim yarı örtülü, kirpiklerim tutamadığım yaşlarla ıslak, kalbim o ana kadar asla hissetmediğim bir ürperti içinde ben, ben olmaktan çıkıyor, yirmi dokuz yılı, bütün hâtıralarıyla, acısı, tatlısıyla, bütün hâdiseleri ve vakalarıyla arkada bırakıyordum. Mâzimle ilgimi kesmişim. İçinde bulunduğum hayat şartlarını unutmuştum. Yaşadığım dünya değişmişti.

İşte aşk buydu. Hayat bu demektir. Yıllarca böylesine bir aşk için hasret çeken kalbim dolmuş, ısınmış ve aydınlanmıştı. Onun bir küçük işareti kâfiydi. Ne istese yapabilir, ne derse razı olurum. Dünyanın her yerine, her tarafına onunla gidebilirdim. O, ne derse, o olurdu. Ona, en küçük ve en olmayacak gibi görünen şeyler için dahi hayır dememe imkân yoktu. Bütün varlığımla ona ait olduğumu hissediyordum. Onun esiriydim (Su, 1962: 61).

Aynı romanda Sibel kendisini zor duruma soktuğu için, bu aşkı kalbinden söküp atmak isteğini ifade eder:

Onu bu kadar sevip de, onun hiçbir şeyi olamamak, beni çileden çıkarıyordu. Hayalimde birçok güzel kadın, o çılgın Amerikalı kızlar sevdiğim adamın etrafını sarıyor, onu öpüyor, onu partilerine, pikniklere dâvet ediyorlardı. Bütün dünya, ona yakındı. Ondaki uzak olan ben, sadece bendim. Ve bana yabancı kalan da sadece o idi.

Bu düşünce beni çıldırtıyordu. Duygularım isyan halindeydi. Kalbimi bu aşktan, bu delilikten kurtarmak, beni bu adama zincirleyen bu bağı söküp, atmak için ne yapmam lâzımdı? (Su, 1962: 118).

Güller ve Dikenler romanında, evli bir kadına âşık olan genç bir adamın, bu aşkını kendisine bile itiraf edemediği anlatılır:

Şimdi Verdâ'nın nefis profiline bakıyordu. Kalbinde derin, tatlı ve sızılı bir zonklama vardı. Bütün bağı alev alev yanıyordu. Bu, her türlü minnet ve şükran hissini aşan, büyüklüğü tarife sığmayan bir aşk nöbeti idi. Ama, kendi kendine bile açıklamaktan çekiniyordu her zamanki gibi... (Azrak, 1980: 205).

Allah Çocukları Unuttu romanında Metin, Oya'yı sevdiğini kendi kendine itiraf ettiği halde, onun Engin'i sevdiğinden şüphelendiği için, aşkını ona açıklamamaya karar verir:

Genç çocuk, sevinç, korku ve şaşkınlık içinde anladı Oya'yı sevdiğini. Demek beni rahatsız eden his buydu, diye düşündü. Şimdi sakın ve mesuttu.

Başını gökyüzüne kaldırdı. Yıldızlar daha bir yakın daha bir parlak görünüyordular. Oya'yı seviyorum, diye kendi kendine tekrarladı. Ona bunu söyleyince nasıl şaşırarak kimbilir. Birden yine o rahatsız edici hissi duydu.

- Ya Engin?

- Hadi canım, Engin'in lâfı mı olur?
 - Ya Oya Engin'e kapılıverirse? Bir şey yapmalı ama ne?
 Hiç bir şey yapamayacağını biliyordu. Yıldızlar yine sönük ve uzak göründüler gözüne.
 Onu sevdiğini Oya'ya söylemiyecekti, söylememesi lâzımdı. İlk heyecan geçtikten sonra bunu daha iyi anlıyordu (Baydar, 1960: 30, 31).

4.2.8. İmkânsız Aşk

Bazı aşklar, içinde bulunulan koşullar nedeniyle imkânsız hale gelebilir. Dert Bende romanında, yıllardır âşık olduğu adamın, ablasıyla ilişkisi olduğunu öğrenince dünyası başına yıkılan bir genç kızın imkânsız aşkı anlatılır:

Sonunda, işte duaları kabul olmuş, Tarık'la karşılaşmıştı o gece... Ama Süreyya, onun kendisini tanımazlıktan gelmesiyle dünyaların başına yıkıldığını sandı. Günlerce normal yaşantısına dönemedi. Anlatılmaz bir acı, büyük bir bunalım içinde kalmıştı. Herşeyden fazla, Tarık'ın ablasıyla olan ilişkisi onu mahvetmiş bulunuyordu (Azrak, 1973b: 22).

Hayat Parçaları romanında, Naciye'ye âşık olan George, genç kızın başka bir delikanlıyla aşk yaşadığını öğrenince, kendi aşkından vazgeçerek onların evlenebilmesi için bazı fedakârlıklar yapar. Çünkü George aşkın, yalnızca “cinsî bir macera” olmadığını düşünür:

... o dar ve yoksul sokakta viran evin penceresinden bana altın saçlı bir kız görüldü ve kaçtı, onun resmini aldığım andan itibaren sabır ve sükûna ihtiyaç duydum. Bilir misin, Halim, birkaç defa evlenmeğe teşebbüs ettimse de vazgeçtim. Çünkü, sevdanın cinsi bir cazibeden ibaret olmadığına inandım. Onun resmini o günden beri hep koynumda taşıyorum. (Cebinden bir zarf çıkardı. Naciye'nin o viran pencereden sokağa bakan altın başlı resmini gösterdi). İşte, o sokaktan sonra, artık ciddiyetle evlenmeye karar vermiştim. Bilirsin ki, yaş farkı bende bir tesir yapmaz. Fakat, onun Ahmet Gürleyen'le aşk macerasını öğrenince, içime saplanan oku atmak, o kızı her ne şekilde olursa olsun, mesut etmekle çıkarabileceğime inandım. Çünkü aşk, daha önce de dedim ya, sade, bir cinsi macera değildir. Aşk, aynı zamanda, ana baba, dost ve her türlü hayat desteğidir (Adivar, 1963: 124, 125).

Fosforlu Cevriye romanında, Cevriye hayat kadını olması nedeniyle kimseye âşık olmaması gerektiğini düşünür ve kendi aşkını “karasevda” olarak nitelendirir:

Utçu şarkıya devam ediyordu:
 “Sende karasevda var”

Evet, onda karasevda vardı.

Cevriye de bunu hissediyordu. Cevriye “Şimdiye kadar şu dünyada kimse kimseyi benim onu sevdiğim kadar sevmemiştir” diye düşünüyordu.

Yeis içinde olan kalbi kuduz bir canavar gibi göğsünü dışlıyordu (Derviş, 2000: 247).

Akrabalar arasındaki aşk da imkânsız aşklar arasında değerlendirilebilir. Saadet Tacı romanında, kendisinden yaşça küçük amca oğluna âşık olan Feyzâ bu aşkın imkânsızlığını düşünerek kendisini engellemeye çalışır:

Feyzâ durumundan müthiş sıkılıyordu. Normal formunu bulmaya çalışırken, aralarında açıklanmasa da mevcudiyeti kesin olan bir şeyin bütün bu yapmacık gayretleri ne kadar gülünç kıldığını kabul etmekteydi. Nerede ise göz yaşları boşanacak ve:

- “Reha, ben de seni ölesiye seviyorum!... Bu komedi bitsin artık...” diye haykıracaktı.

Reha’yı ne zamandan beri böyle seviyordu?.. Bunu kendisi de bilmiyordu. Onu çocukluğundan beri bir kardeş olarak o kadar çok severdi ki!.. Fakat bu sevgisinin böyle feci bir istihaleye ne zaman uğradığını hakikaten tayin edemiyordu. Galiba kendine karşı Reha’daki ilk anormal temayüllerin belirtisiyle beraber onun da hisleri değişmeye başlamıştı!.. (Azrak, 1966b: 62, 63).

Aynı romanda birbirlerine âşık olan ve bu aşkın imkânsızlığının farkına varan iki kuzen, mutlu olabilecekleri başka bir yere gitmek isterler:

Gel seninle buradan gidelim... Uzak bir yere, yalnızlığa... Başbaşa kalabileceğimiz bir başka âleme... İster misin?..

Feyzâ soluklarını tutmaya çalışarak:

-Deli çocuk!.. diye gülümsedi.

-Deli olayım... Sen de bana uy... deliler akıllılardan daha çok mes’utturlar... Aklımız bize her an bedbahtlığımızı düşündürmekten başka neye yarıyor? Hiçbir şey düşünmeyelim artık!..

Feyzâ’nın yüzünden yağmur damlaları süzülüyor, gözlerinden sessizce taşan yaşlar bu damlalar arasında eriyordu. Öyle bir iç yorgunluğu ile bitkindi ki, Reha’ya tutunmak zorunda kaldı. İner gibi yavaşça:

- Nereye gidebiliriz ki?.. diye sordu.

- Orasını bana bırak... Sen sadece razı ol!..

Feyzâ, nasıl olduğunu kendi de bilmeden:

- Peki!.. dedi.

Bu “peki”de, bütün ruhuyla muhtaç olduğu bir tesellinin ve özlediği maveraî bir iklimin esrarı gizliydi (Azrak, 1966b: 82).

İki Kâlp Arasında romanında, amcasının oğlu Halûk'un, Günseli'ye aşkını itiraf etmesi üzerine, genç kız bu aşkın imkânsız olduğunu kendisine bildirerek, ondan vazgeçmesini ister:

- Kaçma Günseli! Sana söyleyecek çok, pek çok şeyim var. Aylardanberi duygularımı senden gizlemeye çalıştım ama artık dayanamıyorum. Seni eskisinden de daha derin bir aşkla sevdiğimi haykırmak istiyorum.

- Rica ederim bu sözleri bırak. Ben seni ancak amcamın oğlu ve bir ağabey olarak görüyorum. Başka türlü görmeye de imkân tasavvur edemem. Bunu kesin olarak bilmeni istiyorum.

- Böyle söyleyerek beni çıldırtma Seli! Seni, delicesine seviyorum ben. Senden tekrar ayrılamam. Geçen eski olayları unutam. Elini bana ver! Göreceksin seni ne kadar mesut edeceğim, beraber ne şahane bir ömür geçireceğiz! Akıbalığı, ağabeyliği bir tarafa bırak, beni sev! Benim seni sevdiğim kadar ateşle, ihtirasla sev!

- Hayır Halûk, bu sözleri boş yere tekrarlama! Kalbimde zorla ve ısrarla sana karşı bir aşk uyandıramazsın. Ben seni sevmiyorum ve sevemem de (Berkand, 1972: 247)

Kıvılcım ve Ateş romanında, Fahir ve Bedi aynı anda Nilgöl'e âşık olur. Fahir ile Nilgöl evlenince, Bedi aradan çekilmek zorunda kalır. Fahir ile olan dostluğunun bozulmaması için, Bedi'nin, aşkını hep içinde yaşadığı belirtilir:

Tekrar ediyorum Nilgöl, Fahir yaşasaydı ben hiçbir vakit sana yaklaşmayacaktım. Esasen bunu o da anladığı içindir ki dostluğumuzu bozmadı, beni hayatından uzaklaştırmak lüzumunu duymadı. Eğer benim gibi o da senin gizli hislerini farketmiş olsaydı, mutlaka kıskanacak ve bizi bir daha karşılaştırmamak için her şeyi yapacaktı.

Bunu farketmedi, ben de ona bittabi en ufak bir imada bulunmadım. Lüzumsuz bir aile dramı icat etmek ve sağlam bir dostluğu bozmak neye yarayacaktı!

Evet, Fahir benim sana karşı olan aşkımın aile hayatınız için bir tehlike olmadığına inanmıştı. Benim namusuma ve dostluğuma hudutsuz bir itimadı vardı onun... (Berkand, 1963: 135, 136).

4.2.9. Ölümsüz Aşk

Ankara Mahpusu romanında, kendisini terk eden sevgilisini "mabud" olarak nitelendiren Vasfi'nin aşkı "mistik" aşk olarak değerlendirilir.

Hapishanede yattığı müddet içinde Zeyneb, Vasfi için arzu ve aşkın sembolü olmuştu. O artık bir kadın değil, bir düşünce, bir mukaddes inançtı... Uğrunda herşey feda edilir bir inanç... Onu mabutlaştırmıştı, o bu mabuda kendini kurban ediyordu... Evet diye düşünüyordu; hayatımı, istikbalimi, her

şeyimi mahvettim ama pişman değilim, çünkü bunu Zeyneb için yaptım. Ve bu düşünce onu teselli ediyor, ona kuvvet veriyordu.

Aşkı bir nevi mistik muhabbet haline gelmişti. Sığınağı bu mistik duygu idi... Ümitsizliği içinde oraya sığınyordu... Zeynebe karşı olan aşkı bir ibadet haline gelmişti... Ve işte uzun seneler böyle geçmişti... (Derviş, 1968: 107, 108).

Saadet Tacı romanında, amcasının kızı Feyzâ'ya âşık olan Reha, daha önceki ilişkisinden bir bebeği olacağını öğrenir. Bunu duyan Feyzâ, o kızla evlenmesi konusunda sevgilisine ısrar eder. Bunun üzerine Reha İstanbul'dan kaçır. Mektubunda ise her ne olursa olsun "ölümsüz bir aşkla" Feyzâ'yı sevdiğini yazar:

"Sevgilim,
Mânasız inadin seni böylesine korkunç bir hataya sürükledikten sonra bana ne demek düşer!.. Fakat, bu davranışın da beni sevmediğim o kadına asla dördürmiyecektir. Hattâ İstanbul'da dönmiyeceğim. Hayatımın bittiği bu çöller, belki de mezarım olacak!..

Seni ölümsüz bir aşkla seven
REHA..." (Azrak, 1966b: 186).

Gençlik Rüzgârı romanında, yıllar önce kendisini birçok defa aldatmış ve sonunda terk etmiş olan eski karısına hâlâ âşık olan Turgut, onun ölümü üzerine bir mezarlık yaptırır. Kendisi de öldüğü zaman onun yanına gömülmek istediğini söyler:

- ... Hakikat olan şu ki bazı insanlar ömür boyunca bir tek defa sevebiliyorlar ve ne olursa olsun bu sevgileri ölmüyor.
- Evet... Bunu biliyorum.
- Hattâ araya birçok hadiseler girse de yine böyle oluyor.
- Hakınız var... Sizi çok iyi anlıyorum.
Turgut önüne baktı. Yüzünde mahzun, yorgun bir mâna vardı.
- Hattâ... Hattâ araya ölüm bile girse!
- Ölüm mü?
- Sen Gülçin'in öldüğünü bilmiyor musun?
- Hayır.
-Bunu henüz Nur'a da söylemedim. Beni üzmemek istemediğinden olacak.
Amerika'dan dönüşte annesini sormadı.
- Şüphesiz ki sizi üzmemek istememiştir.
- Geçen sene bir otomobil kazasında öldü zavallı.
- Vah vah. Siz nasıl haber aldınız? Gazeteler yazdı mı?
- Yazdı ama ben daha evvel öğrenmiştim. Bizim doktor Nevzat Bey, İlk Yardım Hastahanesinin hekimlerindendir. Yaralıları oraya götürmüşler.
- Yaralıları mı?
- Evet. İki erkek iki kadın. Büyükdere asfaltı üzerinde yağışlı bir günde... Hususî otomobili kullanan adam hemen ölmüş. Diğer ikisi hafif yaralanmışlar, Gülçin de ağır yaralı olarak hastahaneye kaldırılmış, Nevzat derhal onu tanımış, lâzım gelen ihtimamı göstermiş ve bana haber vermediği

düşünmüş. Kendisine cidden minnettarım. Hemen koşup gittim ama yine de geç kalmışım. Birkaç dakika evvel hayata gözlerini kapamış biçâre... Ben son vazifemi yaptım. Kendimi göstermeden Nevzat vasıtasıyla cenazeyi kaldırttım. Sonra da mezarını yaptırdım.

Turgut Bey yine sustu. Yorulmuştu. Mehmet Ali hürmetle onu dinliyordu. Tekrar konuşmasını sükûnetle bekledi.

- Onun mezar taşının üstünde Gülçin Korman yazılıdır. Benimki yanında olacak ama adım Turgut Erdendir. Kimse onunla vaktiyle karı-koca olduğumuzu anlamayacak, bunu yalnız Nur bilecek... Memnun olur sanıyorum.

Genç adam cevap veremedi. Boğazına garip bir şeyler olmuştu. Utanmasa ağlayacaktı. Hayır, bu hisleri arılayacak kadar yüksek ve olgun ruhlu olmamıştı o... Bu ne hazin bir hikâye idi! (Berkand, 1967: 158, 159).

Uzayan Yollar romanında, bazı aşkların araya ölüm girse bile devam edeceğinden söz edilir:

- ... Ölüler bizim içimizde ve kalbimizde yaşarlarsa sağ olanlardan daha güç unutulurlar. Bizim memlekette bir kız vardı nişanlısı askere gitmiş, bir daha geri dönmemişti. Onun ölüm haberi gelince kızcağız buna bir türlü inanmadı da ömrünün sonuna kadar hep yavuklusunu bekledi. Onu unutamadı. Bizim oğlanın başına da böyle bir iş gelmiyeceği ne malûm!.. (Berkand, 1980d: 46).

4.2.10. Yasak Aşk

İnsanlar bazen hiç âşık olmamaları gereken kişilere âşık olabilirler. Bu kişi, akraba ya da bir arkadaşın eşi de olabilir. Bir Düğün Gecesi romanında, halasının kocasına âşık olan bir genç kızın duygularına yer verilir:

Ayşen bana bakıyor. Biliyorum, o bakış çok kısa sürdü. Yine de hep bana bakıyor Ayşen. Bir saattir şu kapı önünde nasıl görmeden hep beni görmüşse, şimdi de tükettiğini sandığı her şeyin yerine beni koymuş olarak bana bakıyor Ayşen: Dün olsa, sizi sevmekten utanabilirdim. Dün olsa, Aysel halamdan utanabilirdim. Dün olsa, size karşı duyduğum, duymayı engelleyemediğim sevgimi böyle, herkesin ortasında, bu bakışlarımla apaçık söyleyemezdim. Şimdi, siz beni dinlemeye katlandığınız sürece söyleyebilirim bunu. Hiçbir şeyi korumak ve kollamak gerekmiyor. Bir tek şey yapın benim için. Nikâhıma gelin Ömer abi. O rezil düğüne gelin. Orda sonuna dek sizin olduğunuzu bileyim. Yirmi iki yaşında bana kalan tek dayanağımı çekmeyin altımdan. Beni tutamaksızlığın boşluğuna bırakmayın... (Ağaoğlu, 1984: 207).

Yasak aşklarda evli bir erkekle birlikte olan kadın, çoğu zaman sevgilisinin karısından boşanarak kendisiyle evleneceğini düşünür. Eşikteki romanında, bir yıl boyunca evli bir adamla gezen Fikret, sevgilisinin karısından boşanacağını ancak kendisiyle de evlenmeyeceğini duyunca hayal kırıklığına uğrar:

Ablam tam bir yıl evlenme lâfını açmadan tiyatrolarda, sinemalarda, kır gazinolarında, sokaklarda gizlenmeğe katlanabilmiş. Düşünün, yanında saygı değer bir adamla insanın bir yıl boyunca saklanmadan gezmemesindeki kaygı, aşağılama ve türlü özleyişler dolu mutluluğu. Tam bir yıl ona yanındaki adam durmaksızın karısından boşanmak üzere gittiği mahkemeyi, davaları anlatıp durmuş da bizimki ağzını açıp bir kere, o kadının yerini almak istediğini belli edecek bir dokunaklı lâf etmemiş. Bu işbilirliği, ruhbilimciliği, kadınca dümen çevirmeyi ben onda bir daha görmedim. Bir yıl içinde bütün kadınlığı tükenmiş sanırdınız. O bir yıl içinde ablam anlatılmıyacak kadar güzel, tatlı ve neşeliydi. Sonuç hiçbir türlü belli olmadığından piyano çalışmalarında da bir düzensizlik olmamıştı. “Her şeye hâkim olan aşk”ın foyası, adam, karısını boşadıktan sonra çıktı. O ilk hafta içinde ablam niyetini belli etmekten çekinmemiş. Ona tatlı tatlı karısından ayrılışının hikâyelerini tefrika etmekte büyük tadlar bulan sevgili de kararını açıkça bildirmiş. “Senden ve eski karımdan başka türlü bir kadınla evleneceğim.” (Muhteremoğlu, 1960: 43, 44).

Sisli Hatıralar romanında, arkadaşının aşkını elinden aldığı için utanç duyan bir adamın duygularına yer verilir:

Her şeye rağmen, bana yıllarca bir öz kardeş gibi bakmış, iyilikler etmiş bir ağabeyi kaybetmiş bulunuyordum. Onun en kıymetli varlığını, aşkını elinden almış olduğum için de utanç ve ıstırap duyuyordum şimdi... Onu böylesine bedbaht eden ve hayatını yıkan aslında benim ihanetim olmuştu (Azrak, 1975: 228).

Güller ve Dikenler romanında da arkadaşının sözlüsüne aşkını itiraf eden Ayhan’ın duyduğu pişmanlık dile getirilir:

Ayhan düşüncelerinin vardığı bu noktada, soğuk bir ürperti geçirdi. Ne budalalık edip de o yılbaşı gecesi Nesteren’e hislerini açıklamıştı... En yakın arkadaşına sözlü olan, ona ait bulunan bir kıza!.. Çok içkili idi. Ay ışıkları vurmuş denize karşı, kısa bir süre başbaşa kaldıkları masada iradesi elden gidivermişti. Kızdaki reaksiyonu görünce de kendisine gelmiş, ondan af dilemiş, bu sırrın aralarında kalması ve arkadaşlıklarının bozulmaması için yalvarıp yakarmıştı (Azrak, 1980: 20).

Aynı romanda Ayhan’ın babası, oğlunun Nesteren’le aşk yaşamaya başladığını öğrenince, bu durumu “rezalet” olarak nitelendirir:

- Haver, oğlumuz bu son günlerde gece gündüz nerelerde geziyor? Kimlerle geziyor, söyler misin?.. Onun yüzünü hemen hiç göremez olduk. Ateş yanmadan duman çıkmaz hanım...

- Demek ki sen evlâdımızı hiç tanımıyorsun? Ayol o genç, delikanlı bir çocuk!.. Sürü sürü arkadaşı var... Gezmeyi, eğlenmeyi çok seviyor... Üstelik de sevdalanınca...

- Ne dedin?

- Şey... Evet... Onun son günlerde Nesteren'le gezip tozduğunu söylüyorlar, bilmiyor musun?

- Hanım, ben hiçbir şey bilmiyorum... Nesteren'le mi gezip tozuyormuş!? Nesteren Eşper'in nişanlısı değil mi?

- Nişanları bozulmuş. Zaten bizimki ötedenberi bu kız için deli divane oluyordu...

Cavit Bey birden yerinden fırlayıp kalktı:

- Bu ne rezalet!.. Eşper Ayhan'ın en yakın arkadaşı... Onun nişanlısını nasıl elinden alabilir? (Azrak, 1980: 125).

Bulutlar Dağılınca romanında, arkadaşının nişanlısına âşık olan Melike'nin, kendini Ertan'ın kollarına bırakıp bırakmama konusunda yaşadığı tereddüt dile getirilir:

... İşte korktuğu büyük tehlike bu sefer bütün dehşetiyle karşısına dikilmişti. Tülay'a verdiği sözün tamamıyla aksini yapıyor, onun nişanlısını elinden alıyordu. Ertan'ın sesi, feryadı, yalvarışı, bakışlarındaki ümitsizlik, yüzündeki dilenen ifadeleri büyük itiraflardan daha büyük değil miydi? Ya kendi kalbinin çarpıntısı! ... İkisi de birbirinin kollarına atılmamak için insanüstü bir irade sarfetmekteydiler. Uzun zaman hiç konuşmadan kaldılar. Ertan bir robot gibi otomobili kullanıyordu, kaç dakika, kaç saat böylece gittiler?

...

- ... Beni seviyor. Bu muhakkak... Fakat benim onu sevdiğim kadar mı, yoksa onunkisi geçici bir heves ve heyecandan ibaret mi? Hayır, kendimi aldatmayayım. Bunun böyle olmadığını, Ertan'ın duygusunun da derin ve candan olduğunu bilmiyor muydum? İşte buna inandığım için ıstırap çekmiyor muyum? Şimdi ne yapacağım? Bu çıkmazdan nasıl kurtulacağım? Tülay'ı betbaht etmeğe ikimizin de hakkı yok... O halde?! Acaba Ertan da benim gibi mi düşünüyor? Verdiği sözden geri dönmez mi? (Berkand, 1980c: 208, 219, 220).

Gecenin Ucundaki Işık romanında, nişanlısının ağabeyine âşık olan bir genç kızın, bu ilişkiye başlayıp başlamama konusundaki gelgitleri aktarılır:

“- Bir kadına güzel olduğunu söylemenin onu bu kadar ürküttüğünü ilk defa görüyorum!” diye gülüyordu, gözleri hafif çizgileşiyordu. Yüzü iyilikle yumuşuyordu. Olmaz! diyordum, Ahmedin ağbeysi o! diyordum. “Olmaz” dediğim şeyin olmasını bekliyordum. Hayır, üzerime atılmadı, omuzumdan tuttu yavaşça. Kendine çektiği zaman direnmedim, kaydım ona doğru. Çenemi tutmuş yüzüme bakıyordu. Gözlerinin sarı parlak ışığı doluvermişti içime. Sıcak, sımsıcaktım! Dünyayı unutmuştum! Aramızda hiç çekişme olmadı beni öptüğü zaman. Belki gerilen yüzüm büyüyen gözlerim karşı koymaya

çabalıyordu yaklaşan dudaklarına, gerçekte ise yüzüme değen soluğuna vermişim çoktan kendimi.

Kollarından kurtulduğum zaman büyü bozulur gibi oldu. Geriye, arabanın köşesine çekilmiş yılgın bakıyordum ona. Yüzümü, gözlerimi elimle siliyor, saçlarımı düzenlemeğe çabalıyordum. Gözlerimi ayıramıyordum yüzünden, dudaklarımın üzeri ürperiyordu. O zamana kadar hiç bilmediğim tatlı, yakıcı bir şeyler akıyordu içime. Renginin uçukluğu, alınına dağılmış akçıl kumral saçları, yüzünün bozulmuş görünüşü, gözlerinde parlıyan o sarı kıvılcım, hepsi içime işliyordu (Yönsel, 1963: 96, 97).

Aşk ilişkilerinde hiç kimse aldatılmak istemez. Küçük Oyuncu romanında, aldatıldığını öğrenen Semra, sevgilisinin kendisini gerçekten sevdiğine inandığı ve onun başka bir kadına bakmayacağını düşündüğü için, kendisini “aptal” olarak görür:

Zehra gibi bir kadın ve ben! Kimbilir kaç ay aynı çirkin adamı, aynı gıcırdayan yatağı paylaşmıştık... Beyhan’ın ikide bir yinelediği “seni seviyorum”lara inanmışım demek ki, yoksa bu denli şaşırmazdım... Ya da benimle sevişen bir adamın değil Zehra gibisine, başka hiçbir kadına bakmayı aklına getiremeyeceğini düşünecek kadar kendini beğenmiş -daha doğrusu aptalmışım. Gerçekten de hiç mi hiç düşünmemiştim Beyhan’ın benimleyken başka biriyle ilişkisi olabileceğini... (Kür, 1985: 138).

Islak Güneş romanında Madam Mariya, teyzesinin kocasıyla yaşadığı yasak ilişki sonucunda bir çocuk sahibi olur. Madam Mariya ve teyzesinin, Jozef’in her ikisine kocalık etmesini kabullendikleri görülür:

Kocasından daha iyisi... Bunu rahat söylüyordu Madam Mariya ama, kocası yoktu. Esperans’ın babası Jozef Amca, gerçekte Madam Mariya’nın teyzesinin kocasıydı. Madam Mariya’nın teyzesi, kendisinden birkaç yaş küçük kocasıyla birlikte, Beyrut’ta otururken, bir türlü evlenemeyen ablasının kızını yanına çağırmişti. Mariya, hem teyze çocuklarına bakacak, böylece teyze biraz daha özgür kalacak, hem de, iyi bir işi, geniş çevresi olan kocası Jozef’in yardımıyla koca bulacaktı. Teyzenin hesabı buydu. Mariya’nın yüklü bir drahoması, ince bedeni, kocaman kara gözleri vardı. Ev işlerini, yemek yapmasını, dikiş dikmesini biliyordu. Teyze onun bu bilgisinden çok yararlandı. Ne var ki, Beyrut’ta birkaç yıl kaldıktan sonra, Mariya, yine evlenememiş bir kız olarak İskenderun’a, annesinin yanına dönmüştü. Başlangıçta, kızının ardından Jozef’in çıkıp gelmesi, Mariya’nın annesini fazla rahatsız etmemişti, anlaşılan. Gerçeği, az sonra anlayıvermişti kadıncağzı. O zaman da olan olmuş, iş işten geçmiş...

Madam Mariya, annesini sevmezdi. Çocuk düşün diye geceleri uyandırıp, tekmelemiş kızının karnını. Evinden kovmuş. Bunun yararı olmamış. Çünkü Jozef’le Mariya bir ev tutup birlikte yaşamaya başlamışlar.

Madam Mariya’nın teyzesi Beyrut’tan çıkıp geldiğinde, Esperans doğmuş, Jozef Amcanın nüfusuna geçirilmişti bile. Şimdi artık Jozef Amca haftanın üç gününü Madam Mariya’nın yanında, dört gününü karısının yanında

geçiriyordu. Katolikti Jozef Amca. Jozef Amcayı her iki kadın da el üstünde tutuyordu. Ona kırgın değildiler. Buna karşın, teyze ile yeğen birbirleriyle konuşmuyor, karşı karşıya gelmiyorlardı (Kutlu, 1986a: 84, 85).

Türk toplumunda yasak ilişkilerin hoş karşılanmadığı bilinmektedir. Ancak her toplum için aynı durum söz konusu değildir. Kaçış romanında, eğitim için sevgilisini bırakarak Fransa'ya giden Üstün, Mireille ile sevgili olur. Bu süreçte genç kız, Roland'la ve Michel'le de ilişki kurar. Üstün bu durumu yadırgasa da romanda bu tür ilişkilerin orada doğal karşılandığı belirtilir:

... Durgun, o kadar. Mireille, Üstün'ün kendisini sevmiş olduğunu düşünmüş müdür? Mireille için sevginin öylesine somut bir anlamı var ki. Belki de bu yüzden, onun Ayhan'ı sevdiğini bilmesine karşın, uzaktaki kadınla Üstün arasındaki bağın anlamını hiçbir zaman çözemedi, çözmek de istemedi. Üstün'ün Paris'te bu bir yıl içinde kendisinden başka bir kızla ilgilenmeyişi de anlamadı. Oysa o Üstün'le arkadaş olduktan sonra, Roland'la da Michel'le de yatmıştı. Üstün bunu öğrendiği zaman bayağı sarsılmış olduğunu anımsıyor. Oysa, Mireille de Roland da Michel de bu tür bir ilişkiyi çok doğal karşılıyorlardı (Kutlu, 1986b: 26).

Ben ve O romanında, ayrıldığı sevgilisi Suna'nın, en yakın arkadaşı Ali San ile evleneceğini duyan Faruk, arkasından iş çevirdiklerini düşünerek ikisine de olan güveninin yerle bir olduğunu ifade eder:

Bugün teklifini tekrarlamak üzere Ali yola çıkıyor. Demek yıllardan beri onun seni sevdiğini biliyordun. Demek ben olmasam onunla çoktan evlenmiş olacaktın? Bir kadın bir erkeğe hayır demezse, bir kadın bir erkeğin aşkını açığa vurmasına fırsat verirse, o kadın o erkeğe karşı zayıf demektir. Şimdi anlıyorum beni niçin bırakıp gittiğini. Bunu bana yapmamalıydın. Beni böyle haince yere vurmamalıydın. Ben ki senin açık kalpliliğine, dürüstlüğüne hayran olmuş bir adamdım. Karakterinin üstüne toz kondurmazdım. Yapmak istediğin şeyi bana açıkça söyleyemez miydin? Artık beni sevmediğini, benden bıktığını, duygularınla başkasına ait olduğunu ve Ali ile evlenmek istediğini bana söyleyemez miydin? Sözde o benim en iyi arkadaşımdı değil mi? İkinize de ne kadar güvenirdim. Beni fena vurdunuz yere (Su, 1970: 183, 184).

Allah Çocukları Unuttu romanında, kızının sevgilisiyle birlikte olan Filiz'in annesi, arzu ettiği her erkeği elde etmek istediğini ve Ertan yaşındaki bir erkeğin, kendisine asla karşı koyamayacağını belirtir:

- Onun metresi falan değilim, diye devam etti annesi. Beni tanırsın Filiz. Bir erkeği arzu edince muhakkak onu elde etmek isterim. Ertan hoşuma

gitmişti. Yakışıklıydı, gençti. Dünyada hiçbir şey önemli değildir Filiz. Herkes ölüme mahkûmdur. Ertan'ı arzu ediyordum ve onun yaşındaki hiçbir oğlan bana mukavemet edemezdi. Yine de çocuk iyi dayandı diyebilirim.

Yatağın içinde yarı doğrulmuştu. Gözlerindeki pırıltılar da kaybolmuştu artık. Ezik, yorgun, üzgün bir hali vardı.

- Seni seviyordun, diye devam etti. Eminim ki şimdi pek bedbahttır.

Genç kız yine güldü.

- Yo gülme. Bunu sen henüz anlayamazsın. Ben kendimi tanırım. Kim olursa olsun ben istedikten sonra benimle gelmeye mecburdur. O benden nefret ediyor şimdi. Sen de öyle. Herkes nefret eder benden (Baydar, 1960: 76).

4.2.11. Evlilik ve Yasak Aşk

Evlendikten sonra insanların artık yalnızca eşleriyle birlikte olacakları düşünülse de evliliğin yasak aşklara engel olamadığı görülür. Bu konu incelenen romanlarda sıkça işlenmiştir. Aksaray'dan Bir Perihan romanında Nuri, karısının arkadaşı Hale ile tek gecelik aşk yaşar. Bu geceden sonra her ikisi de aralarında hiçbir şey yaşanmamış gibi davranır:

Nuri için Hale sadece bir arkadaş değildi, aynı zamanda bir kadındı. Yalnız bir gece onunla arkadaşlıktan çok daha fazla bir samimiyetleri olmuştu. O zaman karısı, çocuklarıyla İstanbul'da idi. Nuri Ankara'da yalnızdı. Hale onu davet etmişti, küçük apartmanda yalnızdı. Karşılıklı koltuklarda oturmuş konuşuyorlardı, birden Hale yerinden kalkmış, bir pars çevikliğiyle ona yaklaşmış, elleriyle Nuri'nin omuzlarından tutarak onu uzun uzun öpmüştü. Bu güne kadar Hale'nin kendisine karşı böyle bir his beslediğini hiç farketmemişti. Ani doğan bir arzu ile Nuri onu kolları arasına almıştı. Ve ertesi gün her zaman olduğu gibi arkadaşça ve gayet tabii bir surette ayrılmışlardı... Sanki aralarında hiçbir şey geçmemiş gibi...

Nuri karısını ilk defa olarak aldatıyordu. Halbuki Hale güzel bir kadın olmaktan çok uzaktı. Çok kısa boyunun üstünde, çıkık alınlı bir başı vardı. Omuzları dar, gözleri küçük ve siyah, rengi solgun ve dudakları kalın ve kırmızı idi.

O geceden sonra Nuri, Hale'yi yeniden Ankara garında gördü. İkisi de o gün İstanbul'a dönen Nuri'nin karısı Perihan'ı karşılamaya gelmişlerdi. Hale gayet tabii halinde idi. Perihan'ın karşısında sıkılmadığı gibi, Nuri'nin karşısında da en ufak bir heyecan eseri göstermemişti. Bu küçük ve devamı olmayan macera Nuri ile Hale'nin arasındaki arkadaşlığı bozmadı (Derviş, 1997: 10, 11).

Zor romanında, babası ile aile dostları Birgül'ün aşk ilişkilerini bilen bir genç kızın, bu ilişki hakkındaki düşünceleri dile getirilir:

Antalya'ya Alanya'ya gidişlerinde babasının umursamaz halleri, kendine dönük neşesi, yapmacık gülüşleri dayanılmaz olurdu. Kıpırlı sardunyanların devleşmiş, ormanı aşmış görünüşlerine daldığında, palmye

gölgelerinde bir şarkı mırıldandığında nasıl da genç, iştahlı, çocukluğa özenmiş biriydi.. Henüz sararmamış bir muz hevingine bakarken, kimyonlu kebabları sabırsızlıkla beklerken de.. Demek babasının Birgül’e tutkunluğu o sıralarda başlamış... Ama çevresine tertemiz bakıyor, iyi, görkemli duygularla beslenmiş gibi... Suçluluk duygusunu yaklaştırmıyor yanına. Anası, bu sevdanın farkında değil. Belki Birgül’den başkasına duyulacak bir sevgi, Ertuğrul’u bu kadar üzmeyecekti. “Geçici bir dönem. Yalnızca babama has bir davranış değil bu. Çevrede biraz üzüntü yaratır, sonra unutulur gider. Aşağı yukarı bütün erkeklerde görülen dışa dönük bir açlık.” diye düşünecekti o zaman. Ama, neden Birgül? “Nesrin Abla, denize girmeyecek misiniz?” Böylesine saf ve sevimli.. Ama Doktor Cevdet’in karşısında gizlendiği kuytuluktan çıkıveren zehirli bir örümcek. Birlikte oluşları çevrede yadırganmıyor. Çünkü aile dostlarıdır Birgül. Aldatma zorluğu yok (Çokum, 1978b: 125, 126).

Arkadaşının eşiyle ilişki yaşama konusu Tutsak romanında da ele alınır. Karısının ilgisizliğinden yakınan Orhan, çareyi Selma’ya sığınmakta bulur:

- Yani Ceren’e söyle sen, bu lâfları. Bak Selma, tanıdığım en mükemmel kadınsın... Düşüp kalktıklarını seninle, hayır seninle hiç kimseyi mukayese bile edemem... Sana sığınmak istiyorum... Orhan’ın yüzü kızarıyor, sesi yine titremekte: Biliyor musun, bir erkek için, böyle bir itirafta bulunmak ayıptır, züldür! Görüyorsun, itiraf ediyorum işte... utanmıyorum bundan; sana sığınmak istiyorum Selma.

Orhan, başını Selma’nın kucağına koyuyor, ağlamaya başlıyor.

“Başı kucağımda pek kocaman, tüyleri dökülmüş bir hayvan gibi duruyordu... bir hikâye yazacağım... Selma düşünüyor; böyle yazardım bu sahneyi...”

- Sus, lütfen ağlama... diyor genç kadın. Komik, tuhaf... acaip! Akşam üstü karısı, gece kocası!

Deli edecek bunlar beni.

- Belki de Selma, ha, günah işlemekten korkuyorsun. Arkadaşının kocası ile...

Göz yaşları başladığı gibi aniden bitmiş, başını, genç kadının kucağından kaldırmış, gözlerini açmış, en inandırıcı sesi ile konuşuyor. Geniş, iri kemikli yüzünde, küçük ağzı, habire açılıp kapanan bir delik gibi. Fırçalanmamış ama düzgün dişleri... Selma’nın gördükleri... ve işittiği ses, tatlı, yumuşak:

- Doğru günah! Fakat büyük, çok büyük. Muhteşem bir günah. Aşkımız kadar muhteşem bir günah. Cehennem, fakat ikimizin. Tanrı’nın önünde beraber diz çöküp yalvaralım, aşkımızın harareti, günahımızın kefareti ödeyecektir. Ben Allah’a, onun adaletine inanıyorum. O’na sığınıyorum.

- Biraz evvel de bana sığınyordun!

- Beraberce O’na sığınalım Selma, bizi affetsin, bizi kutsasın (Işınsu, 1973b: 159, 160).

Evliliklerde aldatılma söz konusu olduğunda aldatılan taraf, kendinden önce çocuklarının bu durumdan nasıl etkileneceklerini düşünür. Tutsak romanında,

aldatıldığını öğrenen Ceren, kendisiyle birlikte çocuklarının da harcanmasına müsaade edemeyeceğini belirtir:

- Gayri takatim kalmadı Şaban Bey, bu kız da Orhan'a çok benziyor zannederim, ikisini de dokuyan el, tek. O, nişanlısına, Orhan karısına ihanet etmeyi tabii buluyorlar. İkisi de ayrı ayrı, benim ve nişanlının yüzlerimize güler. Şimdi benim karşımda, bir Orhan değil, birbirine sıkı sıkı kenetlenmiş iki Orhan var, onları da idare etmemi, tavsiye etmeniz, çok gereksiz olur değil mi? Bana yazık, kendimi harcayamam. Çünkü kendimi harcarken, çocukları da harcamış olurum, sinirli, hasta, bozuk bir anne, ilgisiz bir baba.. çocuklarının harcanmasına yine, hiç müsaade edemem. Tamam mı, şimdi söyleyin bakalım. Lütfen (Işınsu, 1973b: 190, 191).

Aynı romanda psikolojik durumunun iyi olmadığını düşündüğü için düzenli olarak doktora giden Ceren, aldatma konusu ile ilgili doktorunun kendisine söylediği sözleri aklından çıkaramaz:

- Orhan bırakma, beni yalnız bırakma.
İçimdeki şeytan güldü galiba: "Sen de asalak gibi yapışmasana adama be, ne diyor doktor; erkeklerin fizyolojik ihtiyaçları, tıpkı tualete gider gibi... bu hâl, karısına karşı ihanet kabul edilemez, diyor.. tıpkı tualete gider gibi." (Işınsu, 1973b: 102 103).

Sisli Hatıralar romanında, artık karısına tahammül edemez hale gelen bir adamın, İspanyol dansözü ile yaşadığı yasak aşk anlatılır:

- Şimdi seninle konuşmak istediğim esas meseleye gelelim... Bugün bu meseleden sana biraz bahsettim; ama maksadımı tam bir şekilde açıklayamadım...

- Hangi mesele?.. diye anlamazlıktan geldim.

- Canım, içinde bulunduğum şu evlilik çıkmazı... Emin ol karımla bir çatı altında yaşamaya tahammül edemez hale geldim. Fakat bunu ona nasıl anlatabilirim?.. Ayrılmak istemeyeceğini kesin olarak biliyorum. Bunu bana bir vesileyle söylemişti. Şimdi beni iyi dinle... Ben nefis bir İspanyol dansözü ile tanıştım. Sana herşeyi apaçık anlatayım...

Bu dansözü anlatıyordu artık... Ona delicesine tutulmuştu. Vazgeçmesine imkân yoktu. Beraber İspanya'ya gideceklerdi. Birkaç hafta, kalacaklardı orada... Sonra?.. Sonrasını bilmiyordu hiç... Akli başında değildi... Bütün mesele bu müddet içinde Dürrin'i idare edebilmektir. Ona bu seyahatin bir iş seyahati olduğu söylenecekti... (Azrak, 1975: 174).

Aynı romanda kocasının kendisini bir dansözle aldattığını öğrenen Dürrin, buna inanmak istemez. Kocasının dansözle çekilmiş olan fotoğraflarının,

evlenmeden önceki yıllara ait olduğunu düşünür. Bu haberi Dürrin'e haber veren Nuri Ağabey ise amacının kocasına göz kulak olması konusunda onu uyarmak olduğunu söyler:

- Ben bir seneden beri Hüsrev'le ortağım. O dansözü İspanya'dan ben alıp getirmiştım. Bu defa da yeni bir angajman için yine Madrit'te bulunuyordum. İstanbul'a yeni döndüm; orada iken son bir haftamı onlarla aynı otelde geçirdim... Resimlerini de çektim... Al bak, işte hepsi burada...

...
Elleri titremeden onu açtı ve sakın bir şekilde resimleri birer birer gözden geçirmeye başladı. Ben yanı başında, onunla beraber bakıyordum. Bunlar Atıf'la uzun siyah saçlı, oval yüzlü, güzel bir genç kadının âşıkane pozlarıydı.

...
- Nuri Ağabey, Atıf'ın eski albümünde bu resimlerden bir yığın var. Evlenmeden evvel hayatından geçmiş olan kadınların hatıra koleksiyonu...

Nuri Ağabey yerinden hızla doğrularak:

- Ama yavrum, dedi; bunları ben bir hafta evvel çektim. Resimciden de bugün aldım. Daha kâğıtların nemi bile kurumadı...

- Peki, bana kocamın ihanetini ispat etmekten gayen ne?

...
- Hiç!.. Sadece senin gözünü açmak!... Sana bir dostluk etmek!..
- Gerçekten sadece bu mu gayen?..
- Başka ne olabilir güzelim?.. öteden beri seni ne kadar sevdiğimi bilirsin. Mutluluğunun sarsılmasını istemem. Kocana göz-kulak olmalısın!.. İşte seni uyarıyorum. Böylece vicdanımın bana emrettiği görevi yapmış oldum. Günah benden gitti... (Azrak, 1975: 187- 191).

Güller ve Dikenler romanında Eşper, evli ve yaşça büyük bir kadın olan Verdâ'ya aşkını ilan eder. Verdâ, onu bir kardeş olarak sevdiğini söylese de genç adam aşkından vazgeçmeyeceğini ifade eder:

- Ya ben... ben sizi... ölesiye... bütün canımla seviyorum... Bana hayat, sizsiniz... Dünyam, herşeyim sizsiniz... Sizin için yaşıyorum ben... Sizden başka hiçbir şeyin değeri yok gözümde... Buna yemin ederim...

Baş Verdâ'nın göğsüne kapanmıştı. Bu ılık ve yumuşak göğsün o hafif, sızdırıcı Rêve-D'or kokusu ile kendinden geçerek, kalbinin bütün sırrını böylece ele verdi.

Genç kadın şaşkın ve telâşlı onu hafifçe itti:

- Ne yapıyorsun?.. Neler söylüyorsun öyle?.. Ben seni kardeşim gibi, en yakın, en candan bir dostum gibi seviyorum Eşper... Beni yanlış anlamamı istemem!..

Eşper'in kulaklarında felâket çanları çalmaya başlamıştı... Cidden ne güzel, ne sıcak, ne harikulâde dostluktu o!.. Ömür çölünde yemyeşil yemyeşil bir vaha... Bir mana hazinesi... Verdâ'nın güzelliklerinin prizmasından geçerek Eşper'in kalbine vuran bir ışık demeti...

Fakat delikanlı ne dediğinin, ne yaptığının farkında değildi artık:

- Ama ben sizi... seni bütün bu hislerle beraber, o hislerin de kat kat üstünde bir aşkla seviyorum... İlk karşılaştığımız gündenberi, beni manen felce uğratan büyük bir tutkunun tek ve mutlak sahibisin sen... Senin için seve seve ölümlere bile atılabilirim Verdâ!.. (Azrak, 1980: 208).

Aynı romanda Eşper ile öpüşen Verdâ, bundan büyük bir haz duysa da evli bir kadın olduğunu hatırlayarak bu aşktan vazgeçmesi gerektiğine inanır. Eşper ile aralarına mesafe koymaya karar verir:

Baştan ayağa bir saadet çalkantısı içinde, tatlı bir heyecan dalgasıyla sarhoştı. Damarlarında akan kan kalbini anlatılmaz bir haz tufanı ile yıkıyordu. Evli bir kadındı, ama, ömründe hiç böyle bir aşk öpüşü tatmamıştı. Hâlâ her nefes alışta içine ateşten sağanaklar dökülüyor; bütün mevcudiyeti kesici bir zevkten âdeta felce uğruyordu,

Hayır, hayatını cennet değil, cehennem yapabilecek bir âfetti bu... Bundan kaçması, sakınması şarttır.

Birden kocasının hayali gözlerinin önüne dikiliverdi. Hemen kalkıp yatakta dimdik oturdu.

Büyük bir ıstırap ve mücadele yolu açılıyordu önünde... Bunun için yeteri kadar güçlü ve metin olmalı, iradesini iyice toplayıp gereğince kullanmalıydı. Bu olayı tamamen unutacak, hiç değilse unutmaya çalışacaktı.

İşin zorluğu, bundan böyle Eşper'le aralarındaki dostluğunu normal şartlar içinde yürütebilmekte idi. Ama normal davranmaya ne kadar gayret ederse etsin, ona eski samimiyeti ile yaklaşamayacaktı artık. Aralarına bir mesafe koyması şarttı. Aksi halde bugünden beter bir çıkmaza düşmekten kurtulmasına imkân göremiyordu (Azrak, 1980: 212, 213).

Evli erkekler karılarını rahat bir şekilde aldatırlarken, evli bir kadının kocasını aldatması kocası ve toplum tarafından affedilemez bir durum olarak karşılanır. Güller ve Dikenler romanında, Eşper, Verdâ'nın kocasından ayrılarak kendisiyle evlenmesini ister. Verdâ ise toplumun kendisini lanetlemesinden korkar:

- Benim için dünyada senden başka hiç bir şeyin değeri yok... İzin ver de kocanla konuşayım... Gerekirse onunla vuruşurum... Hatta onu öldürebilirim de...

Genç kadın, acele acele gözlerini kurularken gülümsedi:

- Çocuk olma! Böyle şeylere ne lüzum var'? Bizim beraberliğimiz bize yetmeli!.. Bu dostluğu olduğu gibi korumalıyız Eşper... Ne demek istediğimi anlıyor musun?

- Hayır, hiç bir şey anlamıyorum... Anlamak da istemiyorum...

Eşper, Verdâ'yı omuzlarından tutarak:

- Bana söz ver... diye ısrar etti.

- Ne yapmamı istiyorsun?

- Kocandan ayrılmanı, benimle evlenmeni!..

- Ah! Bu sandığın kadar kolay değil! Benim gibi bir kadın için hiç kolay değil!..

- Neden?
- Çünkü toplumun beni lânetlemesini, çevremde gülünç ve küçük düşmeyi istemem... (Azrak, 1980: 273- 275).

Saadet Tacı romanında, sevmediği bir kadınla hamile olduğu için evlenmek zorunda kalan Reha, Feyzâ'ya olan aşkında ısrar eder. Feyzâ ise evli bir adamla aşk yaşamak istemediğini belirten bir mektup yazar:

Feyzâ mektubunu şöyle bitirdi:
 "... Evine dön, karınla barış... Beni de kendime seçtiğim yolda rahat bırak... Bana sevgini, bu yerinde isteğime uymakla isbat etmeni diliyorum Reha!.. Aramızda geçen şeyler için üzüntümü yeter gör. Birbirimize dostça davranalım... Bizi mahvetmesi mümkün olan bir aşkı, biz elbirliğiyle boğalım... Ben bunun için kadınlığımın bütün imkânlarını kullanıyorum. Sen de hayatın icaplarını erkekçe karşıla, zorlukları erce yenmeye çalış!..." (Azrak, 1966b: 180).

İlâhlar Affetmez romanında, kocası tarafından sürekli aldatılan ve ilgisiz bırakılan Nursel'in bir delikanlıyla yaşadığı yasak aşk anlatılır:

Rabıtamız aylarca sürdü. Ben de kendimi bu maceraya kaptırmıştım. ... İlk günler bana aile geçimsizliklerinden bahsetmişti. Çapkın, zor zaptedilir bir erkeğin karısı idi o. Üzüntülü idi, daima aldatılan bir kadında... Ben de, benimle olan alakasını, bir teselli ihtiyacına veriyordum. Ne var ki kısa bir zaman sonra beni hakikaten sevdiğini anladım.

Aldatılmak sırası böylece Tankut Taner'e geçmişti! Nursel Taner hakikî ihtirası benim kollarımda tanıdı!

Meşhur, zengin mimar, çapkınlık listesine biri birinden parlak zaferler eklerken, karısı, kiraladığım Koca Mustafa Paşa'daki fakir bir bekâr odasında hayatının en büyük aşkını yaşıyordu. Beraberken unutuyordu her şeyi...

Sabahtan gelip akşamın geç vaktine kadar yanımda kaldığı olurdu. Kocasını meşhur av seferlerinden birine gidince de günlerce kapanırdı benimle.

Kış günleri neşe ile çatırdayan saç sobamın karşısında nice mutlu anlar yaşırdık... Hatıra bir değil, bir çok...

Çekinirdi zaman zaman evime gelmeğe. Geçenlerden birinin tanıyıp kocasına yetiştirmesinden korkardı... Böyle olunca sözleştiğimiz günler arabası ile gelir alırdı yoldan beni. Issız bir yerde durur sevişirdik... Bazen de arabadan çıkar daldardık sokaklara... Kol kola yürümek, hele karanlık kış akşamlarında, yüzümüze soğuk yağmur damlaları çarparken yürümek ne hoş bir şeydi...

Kuytu köşelerde sımsıkı sarılırdık birbirimize... Etrafta kış rüzgârı uğuldardı, biz öpüşürdük... (Sözen, 1967: 237, 238).

Evliliklerde karı-koca arasındaki iletişimsizlik ya da anlaşmazlıklar yasak aşkın nedeni olarak görülebilir. Hep Yarın romanında, evde huzuru olmayan bir

erkeğin başka bir kadınla yaşadığı aşka yer verilir. Emîr, karısının evlilik bağı ile kendisini elinde tutabileceğini düşündüğü için onu hatalı bulur:

Nevbahar, Emîr'e baktı. Erkeğin yüzü son derece ciddî bir ifade almıştı.
- Bugüne kadar anlatmağa lüzum görmemiştim. Fakat madem ki seni bu haberler perişan etmiş, anlatacağım... Evliyim bu hakikat. Bunu sana o bağdan kurtulduktan sonra söyleyecektim. Karımı sevmem, çocuğumun anasıdır sayarım. Bir erkek zorla bir kadını sevemez. Zaten benim sevgimi kazanmağa hiç de çalışmadı o. Beni evlilik zinciriyle bağlamış ya, kâfi sandı. Kavga, kavga, kavga. Tadî tuzu olmıyan bir ev (Uçuk, 1968b: 212, 213).

Hep Yarın romanında, yasak aşk ilişkisine Nevbahar ile Raif'in evliliğinde de rastlanır. Hasta kocasını iyileştirmek için türlü fedakârlıklar yapan Nevbahar, kocasını kendi yatağında başka bir kadın ile yakalar:

Nevbahar, titriyordu. Parasızlıklar, annesinin yardımına baş vurmalar, sanatoryomdaki hekimlere yalvarmalar. Yakacığa gidip gelişler. On kilo kaybetmişti Nevbahar. Tam bir koca yıl didinmiş, koşmuş, çabalamış, sağlığını, kuvvetini kocasına harcamıştı. Ve neticede Raif, kilo alarak, mikropardan temizlenmiş bir halde sağ salim evine dönmüştü. Nevbahar, o sevinçli günlerin kısa süreceğini hiç düşünmemişti. Fakat ardından karanlıkları da sürükliyerek geliyormuş meğerse. Raif'in sesini duyar gibi oldu: "Sen bugün annene git Nevbahar!" çocuğunu bağrına basıp yorgun ruhunu anacığının şefkatinde dinlendirmek için gidiyordu. "Sen annene gitmek istersen al sana iki buçuk lira."

"Bugün de annene gider misin?" Böylece her gün, ikinci mevki tramvaylara atlıyor gidiyordu. Meğerse, meğerse, o bir yıl, bin fedakârlıkla bakıp, uğruna bin zorlukla savaşıp iyileştirdiği kocası, onu savuyor, kendi üst katta yeşil gözlü tombul kızla. Ah ah nasıl kıydın bana Raif. Aynaya bakıyordu. O kadar zayıflamıştı ki. Hiç bir erkek, hatta kocası da olsa, onu arzulamazdı. Halbuki yeşil gözlü kız, balık eti, dolgun kalçalı ve ateşliydi. Bunu ilk sezdiği gün, annesine gidecek yerde yarım saat sokaklarda dolaşarak, eve dönmüştü. Kendi yuvasında, kendi yatağında onları yakalamıştı (Uçuk, 1968b: 84, 85).

Özlem Şarkısı romanında, evli bir adamla aşk yaşayan Gülçin'in, bu aşkla ilgili tereddütlerine yer verilir:

Ayrı yaşayamayacağını anlıyordu Derviş'ten. Gecelerini onsuz geçiremezdi artık. Fakat beraber de yaşayamazlardı ki. Evliydi sevdiği adam. İlk anlarda hiçe saydığı, küçük pürüzler olarak umursamadığı bu evlilik, şimdi yollarını kesen korkunç engellerdi karşısında. Kadın ayrılmak istemeyebilirdi. Sonra sonra yüreği karanlıklarla doldu birden. Gözlerine yaşlar yükseldi. Ağlıyacaktı. Hemde hıçkırıklarla. Bunu Derviş'in duymasını istemiyordu (Uçuk, 1968c: 70, 71).

Bıraktığı Yerden romanında, karısını aldatan Mahmut, erkekleri “vücutlarının isteklerine gem vuramayan yumuşak mahlûklar” olarak tanımlar. Erkeklerin hayatına karısından başka kadınların girmesinin, doğal karşılanması gerektiğini düşünür:

- Beni anlamamı istiyorum Lerzan!..
- Lerzan, cevap vermedi ona. Anlamak! Neyi anlamasını istiyordu?
- Beni hoş gör Lerzan!.. Dünyada en güvendiğim, en inandığım, sevdiğim insansın.
- Ben mi?
- Elbet sen!.. Onun için beni dinlemeni, anlamamı istiyorum.
- Seni anlamağa çalışacağım fakat dinlemek istemiyorum. Sürelerden beri duyduklarım ve en sonunda gördüklerimden sonra, bu olayların hikâyelerini anlatmak istemenin bana çok acı vereceğini düşünmelisin.
- Haklısın karıcığım... Yerden göğe kadar... Fakat inan ki.. sana olan sevgime hiç bir leke sürülmemiştir.
- Lerzan, güldü. Sitemsizdi bu gülüşü. Sadece acıydı.
- Mahmut, kadehini almıştı masadan.
- Bir erkeğin hayatına karısından başka kadınlar karışabilir. Bunu kabul etmek gerek. Bizler vücutlarının isteklerine gem vuramayan yumuşak mahlûklarız. Fakat bu demek değildir ki gerçekten sevdikleri kimselerin yerine, başkalarını koyabilirler (Uçuk, 1973a: 30).

Aynı romanda Mahmut, genç bir kadınla yasak aşk yaşayabildiği için şükreder. Hayatın çok kısa olduğunu düşünen adam, karısının kendisini tatmin edemeyeceği için, onu hoş görmesi gerektiğini savunur:

- Üç günlük şu dünyada bir tutamcık zevk duymaktan başka ne vardı? Tanrının bu lûtfuna yüz bin şükür etmeliydi. Bu yaşantıdan gider ayak “gâm” alabilmek de ne büyük mutluluktur.
- Aklının kıyısından Lerzan geçti usulca. O da kırkını aşmıştı. Evi barkı, otu ocağı yerinde, parası cebindeydi. Hem de bol bol. Giyim kuşam her şeyi vardı. Mücevherleri, kürkleri. Daha ne isteyebilirdi? Seyahatler yapıyordu. İstedğini yiyor, istediğini giyiyordu. Ne de olsa kırkını geçmişti artık. Kendisi gibi ateşli bir erkeği doyuramazdı. Hoş görmeliydi çeşitli davranışlarını. Başka yolu var mıydı bu işin? Bugündü her şey! Yarın yoktu dünyanın zevklerinde. Yaşamanın ölüm durağında biteceği gün, saat, dakika bilinmiyordu ki. Bugündü (Uçuk, 1973a: 33, 34).

Evliliklerde yaşanan yasak aşk konusu, Bıraktığı Yerden romanında oldukça geniş bir yer tutar. Romanda Lerzan, Canan ve Malike kocaları tarafından aldatılan üç arkadaştır. Acılarını, birbirleriyle paylaşarak azaltacaklarını düşünürler.

Kadınların üzüldüğü noktalardan biri de çocuklarının bu durumu öğrenebilme ihtimalidir. Bu yüzden onlara bir şey belli etmemeye çalışırlar:

- Ve kocam bana karşı isyan bayrağını açtı.
Lerzan'la Canan bakıştılar. Lerzan:

...

- Yani! dedi. Bizim efendi artık geceleri de eve gelmiyor. Kaç gecelerdir bekliyorum bekliyorum. Gelmiyor. Yok bu işin sonu! Böylesine ustaca, aldatılmak! Bir yıldan beri bana sezdirmeden usul usul benden, evinden, çocuklarından kopmak. Aklım duruyor inanmazsınız düşündükçe aklım duruyor!

Canan, göğsünde, etinde, kemiğinde duyuyordu bu acıyı. Ne demek olduğunu biliyordu bu “aklım duruyor!” deyimindeki anlamı. Kendi aklı da durmuyor muydu? Gün ışıyınca verdiği sözler, gece bastırınca uçup gidiyordu güneşle birlikte. “Üzülmiyeceğim! aldırımıyacağım. O kendi hayatını yaşasın. Ben kendi kendime yeter olmağa çalışmalıyım. Yapacak iş mi yok? Avunacağım, uğraşarak bana baskı yapan acıları çıkaracağım başımdan, yüreğimden!”

Sonra Malike'nin sesini duydu. ...

- Çocuklara sezdirmemeğe çabalıyorum. Küçük kızım kocaman gözlerinde korkulu bir sorgu ile hep yüzüme bakıyor. Ders çalışırken arada bir yanıma geliyor. Öpüyor, kokluyor beni. Sonra masasının başına dönüyor. Babasız kalmak, hem de hastaliksız, ölümsüz onu yitirmek, şaşırttı çocuğumu. Sormuyor çok şükür. Sorsa ne diyeceğim ona. “Baban senden on yaş büyük bir kıza vurulduğu için bizleri bıraktı” mı diyeceğim? Nasıl bir yol tutacağımı bilemiyorum. Düşünüyorum düşünüyorum aklım almıyor Remzi'nin bu bana yaptıklarını. Neyse ki hiç olmazsa dertlerimizi bölüşebiliriz. Rahatlıkla konuşabilir, tartışmalar yapabiliriz bu konuda... Ne dersiniz, bana nasıl bir öğüt verebilirsiniz! (Uçuk, 1973a: 40, 41).

Aynı romanda Şakir, karısı Canan'ı aldattığını kabullenir ve diğer kadını “fıstık fındık kabilinden bir eğlence” olarak görür. Romanda karısını aldatan diğer erkeklerin de karısı dışında birlikte oldukları kadınları, bir eğlence olarak değerlendirmeleri dikkat çekicidir:

- Bana hesap sormağa hakkın yok! Aklı başında bir insanım. Davranışlarım senden önce, beni ilgilendirir. Alçalıp yükselen deniz gibi bir gün yakınımda, bir bakıyorum uzaklardasın. Bir küçük aşiftenin peşinde kendini, toplumdaki yerini, evini, bir karın olduğunu, bu kadının yaşaması için bir ruh düzenine, bir vücut sağlığına muhtaç olduğunu unutmuşsun. Her şey birbirine bağlıdır yaşayış içinde. Halkalardan biri kopunca, bütün bir çözülme başlar. Çözüldük işte! Görmüyor musun çözüldük. Her gün bir tarafımız kopuyor.

Sustu Canan. Çıkmak üzereydi Şakir:

- Dur rica ederim gitme! dedi. Konuşalım.

- Konu?

- Sen ve ben!..

- Başka birisi yok mu aramızda?.. Burada değilmiş kendileri bir süredenberi. Yoksa teşrif ettiler mi yine? Yeniden döndü. Koltuğuna oturdu. Başını pencereden yana çevirdi. Kıpırdısız suların duruluğunda gidişi belirsiz bir gemi vardı. Işıkları denize düşmüştü. Pervanesinin sesi duyuluyordu. Derinden derine vuran bir kalb temposıyla:

- Bu kadar üstünde durulmağa değer miydi bu mesele?
- Duran sensin Şakir...
- Sen öyle sanıyorsun. Aslında benim için önemli olan sensin. O, fıstık fındık kabilinden bir eğlence.
- Biraz derinine bir eğlence değil mi?
- Yok canım... Emin ol sadece çerez (Uçuk, 1973a: 142, 143).

Erkekler, karılarını aldattıklarında bu durumu bazen kolayca itiraf ederlerken, bazen inkâr etme yolunu tercih ederler. Gecenin Ucundaki Işık romanında Kazım, karısının onu sevgilisiyle gördüğünü bilmediği için aldattığını inkâr eder:

“- Gece geç geldim, onun için mi bu sahneler! Toplantım olduğunu haber verdim halbuki. İş güç sahibiyim ben kızım! Sen bir işaret çekeceksin, hop diyeceksin, dizlerinin dibine koşacağım, olur mu böyle iş!”

Ayağa kalkmış, yukarıdan pek küçük gören bir bakışla bakıyordu bana.

“- Çocukça kıskançlık sahneleri! Ne sana, ne bana yakışmaz bu haller kızım!.. Düşünüyorum da evlenmeden evvel, sen şeker gibi uysal, tatlı bir kızdın, ne garip bir kadın oldun sonradan! Şeytan girdi içine sanki!”

Affetmeye, barışmaya, bütün saçmalıklarını unutmaya kararlı, yaklaşıyordu. Güvenli, kurnaz davranışını, yalanların arkasına ne kadar ustalıklı saklandığını görmek vurdu beni sonunda. Birdenbire boğulurcasına söyleyiverdim:

“-Bırak yalanları! Sen dün gece toplantıda değildin, metresinle beraberdin, Nadia’nın evinde!..”

Şaşırmadı hiç. Kollarını iki yanına vurup geriledi odanın ortasına doğru.

“- Hah, şimdi de bunu çıkardı Kirpi Hanım!” diye, gülmeye koyuldu. Ne de candan gülüyordu! Bu yüze, bu gözlere, bu gülüşe nasıl olup da inanmışım! diye donup kaldım karşısında.

“- Kimmiş metresim bakalım?”

Eğlenceli, kaygusuz soruyordu. Sekreterinin adı ağzımdan dökülür dökülmez, odanın ortasında dört dönerek bağırmağa koyuldu:

“- Sonunda bizim Alman kırması çıktı ortaya gene! Zavallı kızcağız, senin zorun onunla zaten! Aman sen de!. Benim işim başımdan aşkın, bir de kadınlarla, sizin gibi kuş kafalarla mı uğraşacağım!”

Ellerimi yüzüme kapamak, örtülerin arasına saklanmak istiyordum.

“-Sus! diyordum, yavaşça, sus ne olursun sus! Korkunç bütün bunlar, bu yalanlar!..”

Soluk soluğa konuşuyor, Nadia’nın pansiyon kapısında gördüklerimi, kızla öpüşüp gülüşmesini, arabasının peşinden koşuşumu anlatıyordum (Yönsel, 1963: 380, 381).

Kazım Işık, karısını aldattığını ilk başta inkâr etse de sonunda kabullenmek zorunda kalır. Bu kez de diğer kadının kendisini ayarttığını söyleyerek suçu onun üstüne atmaya çalışır:

“- Her şeye hazırım ben! diye, tekrarladi. Suçu kabulleniyorum. Oturup konuşalım şimdi.”

...
Yerden göğe kadar haklıydım ben! Ayağı kaymıştı bir kere nasılsa! Kadın öyle peşine düşmüştü ki karşı gelmenin kabalık olacağını düşünmüştü. Tabii, işin gizli kapaklı olması da hoşuna gitmişti. İnkâr edecek değildi. Esasta küçük bir zamparalık ama, suçlu olduğunu biliyordu. Ne istersem dikte ettirebilirdim ona. Yalnız bir şeye asla razı olmayacaktı, olamazdı: Ayrılmaya!

“- Aman şu rezil erkekler! diyeceksin biliyorum, haklısın da. İşte onları akıllı bir kadın gibi sırasında affetmek lâzım.”

Bir daha öyle bir şeyin tekrarlanmıyacağına yeminler ediyordu peşpeşe.. Azgın köpeklere benzetiyordu kendini, çok aşağıdan konuşuyor, yalvarıyordu:

“-Yabancı kuyruk peşine koşmayan köpek gördün mü sen Kirpiciğim! Hem karının yakama nasıl yapıştığını bilsen! Eğer Büroda işime o kadar yaramamış olsaydı.. Kendimi işe feda ettim ben, senin anlıyacağın!”

...
“- Öyle bakma bana kız! İçim eriyor karşında vallahi! Yerin dibine geçiyorum inan! Ama oldu bir kere, Allah kahretsin beni, oldu işte! Canım kızım... karıcığım, yavrum benim! Seni nasıl sevdiğimi bilsen! Dayanağım, inandığım, her şeyimsin sen benim yahu! Tek inandığım insan!.. Bırakır mıyım hiç! İnsan kalbini, kafasını, elini kolunu bırakır mı rüzgâr gibi geçen, boktan bir zevk uğruna!..”

...
- Sen ne istersen, nasıl istersen! Affedeceksin, beni bırakmıyacaksın o şartla... Her şeyi unutacağız, tekrar başlayacağız! Dün evlenmişçesine.. (Yönsel, 1963: 382, 383).

Güz Şarkısı romanında, kızının evli bir adamla ilişkisi olduğunu bilen Nuriye Hanım, onun bu durumuna üzülür. Memo’nun karısından ve çocuklarından ayrılmaya niyetinin olmadığını bilen Fatoş, annesine, sevgilisinden bir beklentisinin olmadığını, yalnızca aşkını özgürce yaşamak istediğini söyler:

Onun acı çektiğini biliyordu. Memoyu karısından, çocuklarından kışkandığını, bir an önce adamı alıp yola çıkmaktan, uzaklaşmaktan başka bir şey düşünmediğini, sevgilisini karısından ayırmayı bir onur sorunu, güç denemesi yaptığını da biliyordu. Memo açık konuşan bir adamdı oysa. “Karımla çocuklar bir yana, sen bir yana!” demişti. Kadın kendiliğinden gitmedikçe ayrılmıyacağını, çocukları ise deli gibi sevdiğini herkes bilirdi. Benim budala kızım! Onun karısından kurtulmak, sevdasını yaşamak için Parise gittiğini sanıyorsa eğer! Adam güzel bir burs kazanmıştı, resim yapmaya gidiyordu

Parise yalnızca. Yanında da öyle gencecik, güzel, cebi paralı bir sevgili götürmek elbette hoşuna giderdi (Yönsel, 1966: 38, 39).

Fatoş, annesinin, Memo'yla olan aşklarını anlamadığına inanır. Evliliğin öneminin olmadığını düşünen genç kız, Memo'nun, yalnızca karısına acıdığı için onunla evliliğini sürdürdüğünü söyler:

“- Seninle arkadaşça konuşuyorum Fatoş, sana dostça söylüyorum!”
Gözleri kinle parlıyordu karşımda.
“- Anlamazsın ki anne, sen anlamazsan ki!”
“- Seni oyalıyor, sana acıyor, seninle hiç bir zaman evlenmeyecek!”
O incecik şey kamçı gibi dikleşip vuruyordu insana, söz Memoya gelince:
“- Yalansız adamdır Memo. Bana acımaz, beni sever Memo. Ne önemi var evlenip evlenmemenin! Benimle gidiyor Memo, önemli olan bu.. Hem sen evlendin de ne oldu anne?”
Ah! Bunu söylememeliydin Fatoş! Büyüdüğün için, sana artık vuramayacağım için hayince oldu karşılığım biliyorum!
“- Bırak benimle babanı sen! Eve gittiğinde karısına da sana söylediği sözleri söyler o Memo.. Öyle bir göz var onda!”
“- Söylesin, ne çıkar!. İnsan acıyınca yalan da söyler..” (Yönsel, 1966: 39).

Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında, yasak aşk konusunda ilginç bir fikir ortaya atılır. Aldatan çiftlerin çok daha mutlu ve rahat olduğundan söz edilir:

- Monden yaşantı içinde kıskançlık kendiliğinden erir gider zamanla şekerim. Bakarsan barbarca bir şey aslında kıskançlık. Bir kadın bir erkekle, bir erkek bir kadınla sevişmiş kime ne, kimin nesi eksiliyor? Dikkat et, çevrene bak, birbirini aldatan çiftler çok daha mutlu, rahat ötekilerden. Senin okul arkadaşın Ayşe örneğin! Kocasının arabasını daha çok sevdiğini, bundan da hiçbir şey çıkmayacağını o kuş aklına koymuş olsa! Başka bir yanda zevkini yapar, işini görürsün. Evine döndüğünde, çingar çıkarmadan sana o zevki bağışlayan, kimseyi daha da çok sever, tatlılaşır, bal kesilirsin. Bak ben Tarığı bu yüzden severim, gerçekten severim hem de. Yoksa bir dakika oturmazdım onunla (Yönsel, 1971: 293).

Alnında Mavi Kuşlar romanında, evli bir adamla aşk yaşayan Armağan ailesi tarafından bu konuda uyarılır. Armağan ise toplumun aşkı hoş görmediği gerekçesiyle sevgilisinden ayrılır:

Bir akşam kitaplıktan çıkıp eve dönünce Armağan salonda annesinin gözlerinin ağlamaktan kızarmış olduğunu gördü. Babası elini alnına koymuş kaygıyla düşünüyordu. Ömer de ikisine doğru eğilmiş konuşuyordu. Üçünün

yüzünde de yerine konulamıyacak bir şeyi yitirmenin bozgunu vardı. Armağan ürkerek yaklaştı onlara “Ne var?” diye sordu titrek bir sesle. Önce, sus tular. Sonra Ömer kalktı, küçük büfenin üstünde duran açık bir zarfı uzattı ona ve pencereye doğru gidip sırtını döndü. Armağan zarfı elinde tutarak bakışları yerde, odanın ortasında durdu. Annesi:

“Odana gidelim.” dedi bitkin bir sesle. Armağan onun arkasından yürüdü. Küçük odada yatağın kıyısına oturdular. Annesi kin dolu ama bezgin bakışlarını ona dikmişti:

“Ağabeyin onu tanıyor. Karısını da tanıyor. Doktor karısı. Namusumuza leke sürüyorsun” dedi.

Armağan tikanır gibi durdu bir an. Sonra elindeki mektubu yırttı. Daha küçük parçalara ayırırken annesi inleyerek odadan çıkıyordu.

“Bak haberin olsun... işe gidip gelirken baban arkada olacak. Görürse... Allah korusun... İnsan ne için yaşar?”

Armağan ressama son kısa mektubunu yazdı. Ressam da şöyle karşılık verdi:

“Aşkı anlayamayan, hoşgörmeyen bir toplumda yaşıyoruz.”

Ressam karısından ayrılamıyordu, çünkü parası yoktu. Düzenli bir işte çalışamayacağına inanıyordu ve gelecekte korkuyordu. Doktor karısı ise güçlü bir kadındı (Özakın, 1978: 59, 60).

Ben ve O romanında, evli bir adamla aşk yaşayan Suna’nın, bu yasak ilişki hakkındaki düşünceleri ve duyguları aktarılır:

Onların baş başa verip, meşru bir çatı altında yaşadıkları anlarda ben ne idim? Ne yapıyordum? Bir arka sokak hayatı yaşıyordum. Gölgede kalmağa mahkûmdum. Aramızdaki gizli bir münasebetti. Birlikte rahatça pek bir yerlere gidemiyorduk. Yıllar hep gizlenmekle geçmişti. Gittiğimiz yerlerde bir tanıdığa rastlamamak, görülmemek endişeleri içinde bir acayip beraberlikti bu.

...

Ben yapamadım bunu. Deli gönlüm bir yasak sevdaya takıldı. Bu seveda ile kendimi kapıp koyuverdim bir sele. Kişiliğimi unuttum. Onun yaratıcılığının meydana getirdiği bambaşka bir varlık haline geldim. Beni, adım adım değiştirdi. Bana yeniden bir biçim verdi. Fikirleri fikirlerim oldu. Onun üstünlüğünü, onun kişiliğini seve seve kabul ettim. Ve ben ondan çok, pek çok şey öğrendim (Su, 1970: 23, 63).

Aynı romanda birlikte yaşadığı halası, Suna’nın, evli bir adam olan Faruk’la yaşadığı ilişkiyi onaylamaz. Faruk’un hiçbir bakımdan, özellikle de medeni durumu nedeniyle ona layık biri olmadığını düşünür. Evden çıkıp gittiği takdirde, tekrar oraya dönemeyeceğini ima eder:

- ... Kader de neymiş? İnsanlar kendi kaderlerini kendileri yaparlar diye az mı söyleniyor, az mı yazılıyor? Bunu böyle yorumlamağa kalkma Suna.

...

- Ondan ayrılamam ben. Ondan ayrılacak olursam ölürüm Hala.

- Büyütme bunu bu kadar. Artık yaşadığımız dünyada sevdadan ölen kalmadı.

- Bu konuda herkesten fazla senin anlayış göstereceğine inancım vardı.

- Buna rağmen sana yanıldığını söyleyebilirim. Ne yaşça dengin o senin, ne de sosyal durumu bakımından sana göre biri. Adı çapkına çıkmış. Gece kulüplerindeki şarkıcılardan tut, film yıldızlarına, tiyatro oyuncularına kadar türlü geçmiş elinden. Kala kala öylesine mi kaldın sen?

...

- Seni zorla tutamam Suna. Baskı yapamam. Fakat çok acı olmakla beraber şunu da bilmelisin. Bu evden çıkıp gittikten sonra...

Yutkundu. Ona bir daha bu eve dönemiyeceğimi söylemek ne kadar ağır geliyordu.

Boynumu büktüm.

- Anlıyorum Hala, üzme kendini daha fazlasını söylemek için...

- Özlerim seni. İçim sizler senin için. Fakat artık bu dünyanın gözleriyle göremeyiz birbirimizi. Göremeyiz yavrum (Su, 1970: 86, 87, 92).

Aldatılan kadınlar, çoğu zaman kocalarına gereken ilgiyi ve sevgiyi göstermedikleri için, toplum tarafından suçlu bulunurlar. Ayrı Dünyalar romanında, kocası tarafından aldatılan Güzide, kayıinvalidesi tarafından suçlanır. Arkadaşları da kocasını yurt dışına yalnız gönderdiği için, bu olaydan Güzide'yi sorumlu tutarlar:

Bir tatil, çocukları alıp Muğla'ya gitmişti. Fakat annesi hiçbir zaman sevmemişti kendisini. Oğlunun kendi istediği, kendi kararlaştırdığı kızla evlenmeyişinin acısını hep gelininden çıkarırdı. Ulvinin o kadınla bir karı-koca hayatı yaşadığı duyulmuştu buralarda. Annesi de biliyordu orada geçenleri. Bu zor günlerinde bile kendisine yardım etmemişti. Bir teselliye bile çok görmüştü. Torunlarına karşı da sevgisinde bir sıcaklık, bir derinlik yoktu. İstanbul'daki ev sahibi, bu çocuklara ondan daha yakındı, çok daha candandı. Oğlunun bu meşru olmıyan münasebetinde âdeta kendisini suçlandırır bir hali vardı. Bir erkeği idare etmenin nazik bir sanat olduğunu söylerdi. Bir erkek, akça pakça birini görünce bir za'fa düşebilirdi. Bir hevese kapılır, bu hevesi bir aşk, bir gerçek sevgi sanabilirdi. Bu baş dönmesi içinde delilik eder, evlenirdi. Sonra da hevesi geçer, yanıldığını anlardı. Umduğunu bulamamaktan gelen bir şaşkınlık içinde daldan dala atlar; maceralara atılır, bu başıboşlukta dert açardı kendine. Sonunda lâfı döndürür, döndürür, kendilerine getirirdi. Kalbi kırılmış, üzülp içlenmiş olarak dönmüştü Muğla'dan...

Aslına bakılırsa, okulda arkadaşları da kendisini suçlandırıyorlardı. Onu yalnız bırakmıyacaktı. Evli bir adamın vazifeleri vardı. Sorumluluğunu bilmesi lâzımdı. Ailece gidenler yok muydu? Hadi, beraber gidememişlerdi. Çocuk küçüktü. Doğum yapacaktı. Ya sonra? Hastaneden çıkar çıkmaz alıp çocukları gitmeliydi arkasından. Tabii önceleri biraz sıkıntı çekerler, düşer, kalkar, sonunda toparlanırlardı. İşler bu mecraya dökülmez, evlilik hayatları böyle sarpa sarmazdı (Su, 1964: 82, 83).

Kıvılcım ve Ateş romanında Fahir, karısını çok sevdiğini ancak başka kadınlara gitmeden duramadığını belirtir. Nilgöl'ün, kendisini bırakıp gitmesi halinde, harap olacağını itiraf eder:

- Ben daldan dala konan bir kelebeğim.. Her güzel kadına koşuyorum.
 - Nasıl? Onu sevmiyor musun artık?
 - Çok seviyorum, belki ilk günlerinkinden de fazla. Fakat başka kadınların cazibesine kapılmaktan da kendimi alamıyorum. Bu fena bir şey... Çok fena! Biliyorum, anlıyorum ve bu geçici kadınlardan sonra Nilgöl'e daha büyük bir hasret ve iştiaqla koşuyorum ama onu mesut edemiyorum. Beni anlıyor mu? Affediyor mu? Yoksa müşterek hayatımızı bozmamak, Ahmet'in ömrünü zehirlememek için mi buna tahammül ediyor? Bilmiyorum. Bazan ne kadar korkuyorum bilsen Bedi! Ona yaklaşınca beni kovacak sanıyorum. Onun gözlerinde bir nefret ışığı yanacak sanıyorum...
- Nilgöl hayatımdan sıyrılıp giderse ben ne olurum? Ne yaparım? O benim her şeyimdir. (Berkand, 1963:127).

Aynı romanda Nilgöl, kocası öldükten sonra, yakın arkadaşı Süheyla ile ilişki yaşamış olduğunu öğrenir. Bir zamanlar şüphelendiği durumun gerçek olması, Nilgöl'ü hayal kırıklığına uğrattır:

- Demek o zamanki şüpheleri doğru imiş... Demek kocası onu yalnız başka kadınlarla değil, Süheyla ile de aldatmıştı. Bu kağıt; korkunç bir şahitti. Böyle bir mektup yazabilmek cesaretini göstermek için Fahir'le Süheyla'nın aralarındaki bağın ne kadar sıkı olması lazımdı! Karı koca rabıtasından da sıkı.
- Demek Nilgöl'ün temiz kalbinden, onlara olan itimadından ikisi de en çirkin bir şekilde istifade etmişlerdi. Vaktiyle bir tereddüt halinde içini kemiren şüphe, demek en açık bir hakikatti.
- Aralarındaki münasebet ne zaman başlamıştı? Nerede buluşmuşlar, o unutulmaz saatleri nerede yaşamışlardı? Şüphesiz Süheyla'nın muhteşem apartmanında...
- Nilgöl'ün aklına Suadiye'de geçirdiği o yaz ayları geldi. Fahir ona Süheyla'ya rastladığını, onunla beraber yemek yediğini söylemişti. Demek o zamandan beri...
- Genç kadın tekrar kocasının resmine baktı.
- Demek böyle Fahir... Beni böyle aldatmıştın sen ha! (Berkand, 1963:146, 147).

Aşamalar romanında Mehmet, Sevda'yı, karısıyla birlikte yaşadıkları eve götürür. Karısının eve gelmesi durumunda, servis kapısından çıkabileceğini söylemesi üzerine Sevda, kimseden korkmadığını belli etmek için geldiği kapıdan çıkacağını belirtir. Mehmet de karısından çekinmediğini göstermek için, birlikte ön kapıdan çıkacaklarını ifade eder:

... Mehmet:

“Benim odama geldik” demişti. “Burası benim odam ve benim memleketimdir. Evin geri kalan her yeri onundur. Burada ben kendi krallığımda gibi özgürce yaşarım. Sizi de seviyorum ve ancak benim odamda sizin, benim olduğunuza inanabiliyorum.” Bir yandan da çingene pambesi bluzu, taşlı tokası olan kemeri ve kara kadife etekliği çıkarıyordu. Sonra Sevda Mehmet’in yeni alınmış kazağından gelen ıslak bir yün kokusu duydu ve ellerini bu yünün üzerinde okşar gibi, onu benimsiyerek, severek, kabul ederek gezdirdi.

Mehmet aralarında başlayan senli benliliğe güvenerek Sevda’ya evin kapılarını gösteriyordu. “Hanım şimdi geliverirse, sen bu servis kapısından çıkarsın...” Sevda ikinci kez yaralanmış ama yaralara alışmış bir köpek gibi hırlamak gereksinimi içinde ıslak gözlerini adama dikerek -ve loş ışıktaki onun bu gözlerdeki ıslaklığı görmediğine sevinerek-:

“Neden ordan çıkacakmışım? Hangi kapıdan girdiysem o kapıdan çıkarım.” dedi. Bu düşüncesiyle tıpkı Nurten’di. Erkeği sorumluluk altına sokmak isteyen, erkeğin kadına yüklemek istediği sorumluluğu ne pahasına olursa olsun, erkekle paylaşmağa çalışan bir kadının hırçınlığı ve kırgınlığı vardı üstünde. Mehmet gene yanlış yaptığını anlamıştı. Kendinden utandı bir ara, sonra üstünlüğü gene ele alarak ve her şeyi kabullenmiş kaderci ve korkusuz bir davranışla:

“Pekala.” dedi. “Ön kapıdan çıkacağız. Hem de birlikte.”

Bunu söylerken, ikisi de karısının eve bu gece gelmeyeceğinden nedense tümüyle inançlıydılar ve ikisinin de dürüstlüklerinin altında bu güvenden bir şeyler vardı.

Sonra giyinip birlikte girdikleri kapıdan çıktılar ve kol kola girip yeni bir taksi aramaya başladılar (İlgaz, 1977: 447).

Sonya romanında, karısının kardeşi Despina ile aşk yaşayan Jan, artık karsını sevmediğini ve Despina istediği takdirde tüm sarayın bu ilişkiyi öğrenebileceğini belirtir. Despina ise Jan’dan, ablası Elena’nın başındaki tacı alıp kendisine vermesini ister:

- Sevdğin ben miyim Despina?.. “Evet” de, bunu duymak istiyorum...

- Evet desem dahi, bunun ikimize de faydası olur mu efendimiz?...

İmparatorsunuz, İmparatoriçe ise benim ablam.

- Sus!... Tahammülüm kalmadı artık, güzelliğini içimde hissediyorum, Herşeyimsin benim... Elimle tutamadığım küçücük perimsin, susuzluktan yandığım halde, kana kana içemediğim pınarımsın.

Jan artık mantığının kontrolünü kaybetmişti. Genç kadının yanına, karyolasına uzandı. Despina’nın çıplak vücudunu usulca okşamaya başladı:

- Bu ızdıraba bir son vereceğim, hem de bu gece...

- Ya Elena, Elena ne olacak efendimiz?...

- Ne isterse olsun... Ablan güzel bir kadın ama, üzerimde tesiri yok. Benim için yalnız ve yalnız sen varsın...

- Ama Elena sizin karınız, İmparatoriçe o...

- Benim İmparatoriçem sensin Despina. İstersen pek yakından bunu bütün saray öğrenir.

O vakit Despina usulca mırıldandı:
 - Elena'nın başındaki tacı alın, bana verin.
 Jan'ın şehveti iptidai bir vahşete dönmüştü:
 - Nasıl alabilirim Despina?... O tacı Elena'nın başına patrik koydu.
 - Size tacı çıkarmanın yolunu göstersem, bana itaat eder misiniz ?....
 İstedğin her şeyi yaparım. Vücudumu şeytana satmayı bile... (Sezer, 1973: 145).

4.2.12. Vatan Sevgisi ve Bireysel Aşk

Özellikle vatanın zor durumda olduğu zamanlarda, insanlar bireysel aşklarını vatan uğruna feda ederler. Çünkü kendi aşklarını daha önemsiz bulurlar. Aşk ve Zafer romanında, Urfa'nın işgali sırasında İbrahim, nişanlısı Zinnur'un aşkını bir yana koyarak vatanını kurtarmak için çabalar:

Bu ne felâketti başlarına gelen?.. Urfa da, işte, düşman çizmeleriyle çiğneniyordu; büyük binalarda düşman bayrakları, sokaklarda küstah kahkahalar ve şarkılar. Memleketin kadını kızı artık emniyette değildir. Herkes kuşkulu, endişeli, umutsuz ve bedbahttı; yarın; karanlıklarla dolu görünüyordu.

İbrahim, bunları dinlerken damarlarındaki kanın isyanla tutuştuğunu; göğsünün dolup taşığını hissediyordu.

Memleketin her köşesinin bu korkunç kâbuslarla kıvrandığını İbrahim bilmiyor değildi ama, bu felâket ilk defa burada, doğup büyüdüğü şehrin ortasında, el tutulurcasına gerçek göründü ona.

Artık ne Zinnur vardı kalbinde, ne Zeliha, ne hasta anası... İçini birdenbire bir başka sevda sarmış, ötekileri köksüz otlar gibi söküp atmıştı (Zorlutuna, 1978: 92, 93).

Zinnur ise İbrahim'e gitme derse kendisini küçülmüş hissedeceğini söyler. İbrahim, Zinnur'un bu hareketi karşısında, onu vatani kadar sevdiğini itiraf eder:

Bir burada ayları, yılları dolduracak işleri saatlere sığdırıyoruz. And içtik kılıncı üstüne, bayrak üstüne, Kur'an üstüne and içtik. Türk toprağında düşman bayrağı dalgalandırmayacağız, düşman geldiği yere dönmezse, onun canını cehenneme gönderip istiklâlimizi, vatanımızı kurtaracağız. Bütün çalışmalarında sen benim yardımcısın Zinnur. Kuvvetimin tükendiğini sandığım dakikada senin güzel sesini duyuyorum; son gün kayaların üstünde bana söylediklerini tekrarlıyorsun:

“Sana gitme diyemem İbrahim.. Demem!.. Dersem, kendimi sana lâyük olmayacak kadar küçülmüş hissederim...” Ve o güzel beyit:

“Yatanın bağına düşman dayamış hançerini,
 Yok mudur kurtaracak bahtı kara mâderini.”

Vatan sen misin yavrum? Bayrağımın üstüne and içerken ayyıldızın ortasında gül yüzün bana gülümsüyordu.. Çetin yolumu sen nurunla aydınlatıyorsun, o harikulâde güzel ellerinle bana hedefimi gösteriyorsun. Seni

canımdan ileri seviyorum, seni vatanım kadar seviyorum Zinnur (Zorlutuna, 1978: 139).

Bizim Diyar romanında, memleket derdine düşen oğlunu evlendirmek isteyen bir anne, ev bark düşünmenin bir fenalığı olmadığını söylerken, oğlu, arkasında yolunu gözleyen birini bırakmak istemediği için annesinin bu isteğine karşı çıkar:

- Memleket derdine düşeli, gönül işlerini unutmuş olmalısın. Yok mudur beğendiğin bir kız. Başını bağlayıverelim.
- Böyle bir zamanda mı ana? Ethem'i gördünüz. Tasası evi ve Asiye'dir. Yarın öbürgün çocuklarıdır.
- Fena mıdır oğul? Ev bark düşünmek fena mıdır?
- Ne bileyim... Peşimde yol gözleyen birini bırakmak istemem.
- Bizi bırakmışsın ya... Bir kişi daha eklenir yanımıza. Elini çabuk tutasın derim. Yoksa beğendiklerini kapıp kaçıverirler (Çokum, 1978a: 147).

Azap Toprakları romanında Bekir, evlenip birine bağlanırsa, Batı Trakya için bir şey yapamayacağını düşünüp Nazlı'nın aşkından vazgeçer. Eğer tek başına olursa, vatani için canını bile verebileceğini düşünür:

Bekir'in boğazına bir yumru tıkanmıştı. Ağzını açamadı. "Ya Nazlı'yı başkasına verirlerse?" İnce bir sızı yaktı içini. Bir karar verip istetse kızı... Yok yok, Bekir'in yapacağı iş değil evlenmek! Karı demek, çoluk çocuk demek, düzenli bir hayat ve de en çok mesuliyet demek, canından başka kişileri düşünmek demek! E sonra? Uğultular, uğultular kulağında, gözlerinde toprağı; güzel yurdu, Batı Trakyası için ne verebilir Bekir, evli Bekir... Yok yok, bir tek canı olmalı tasa edecek, çünkü canının bir kıymeti yok! Batı Trakya için veriverir onu! Elbet bağlı olmamalı Bekir, kuşlar gibi hür, kanat açabilmeli (İşinsu, 1973a: 99).

4.2.13. Birden Fazla Aşk Arasında Bocalama

İnsanlar bazen birden fazla aşk arasında bocalayabilirler. Çaresaz romanında, imam nikâhıyla göstermelik olarak evlendiği Mediha ile âşık olduğunu zannedip resmî nikâhla evlendiği Şehnaz arasında bocalayan Münir, aslında Mediha'yı sevdiğini anlar ve Şehnaz'ın doğumundan sonra Mediha'ya dönmek ister:

- ... birdenbire kapı çalındı, Münir geldi. Nikolaki ona kapıyı açınca bir şey söylemeden yukarıya koştu. Mediha'ya sarıldı.
- Çaresaz'ım sana bin Şehnaz feda olsun. Sen olmazsan ben yokum.

- Münir, ben artık eve dönemem. Zaten öğrencilere buraya taşınacağımı söylemiştim. Hemen hepsi buraya gelecekler. Fakat bunun on gün sonra olacağını sanıyorlardı. Sen bugün eve dön, bugün öğleden sonra geleceklere yarından itibaren buraya gelmelerini söyle. Nikolaki Amca'mla Madam benim eşyayı Hoşkadem'le birlikte toplar, buraya taşırlar. Sen de artık buraya gelme... Artık yeter!

Bu kelimeler Mediha'nın ağzından çıkar çıkmaz, Münir yere çökmüş, kendi kafasını yumrukluyor. Gözlerinden yaşlar akarak:

- Ben sensiz olamam, ben sensiz olamam; o doğuruncaya kadar sabrederim, fakat sonra ondan ayrılacağım, diyordu (Adıvar, 1979: 270).

Hayat Parçaları romanında, karısı Naciye ile balayı yolculuğuna çıkan Ahmet Gürleyen, gemide Dorothy ile tanışarak bir aşk macerası yaşar. Bu iki kadın arasında gelgitler yaşayan adam, Dorothy'nin yalnızca eğlence olduğunu ve karısının gönlünü alması gerektiğini düşünür:

Gürleyen'in gözleri hep denizde, acı acı gülerek düşünüyordu. Evet, balayına çıkmış bir erkeğin ikinci kadına karşı bu açık ilgisi, hatta uyuşması tabii ki dikkati çekirdi. Gürleyen sahiden birkaç gündür Naciye'yi ihmal etmişti. Kendi kamarasında Dorothy ile öpüşürken Naciye içeri girmişti. Acaba bu öpüşmeyi görmüş müydü? Şimdi, artık bu iki kadını birbiriyle kıyaslamak zamanı gelmişti. Acaba Dorothy kendisiyle evlenmeyi kabul eder miydi? Etse, Naciye'yi terk edebilir miydi kendisi? Hayır... Naciye, bir hayat arkadaşıydı, bir hayat gıdası. Dorothy tatlı bir çerez... Kendisini gönlünün istediği erkeğe veren, hepsinin iştahını gideren bir mahlûk... O kadar da değil. Evet, kendisi ile evlense bile, Naciye'den vazgeçemezdi. Dorothy'nin de terk edilmeyecek yanları çoktu. Bir erkek arkadaş gibi onunla her şey konuşulabilirdi. Üstelik çok güzel bir kadındı. Evet, her halde artık Amerikaya gidinceye kadar kendini tutması, Naciye'nin gönlünü alması gerekiyordu (Adıvar, 1963: 101).

Aşk Hasreti romanında, Nihat ile ağabeyi Ferhat arasında seçim yapması istenen Zerrin, yakın arkadaşı olan ve yıllardır kendisini seven Nihat yerine, parlak bir üniformaya sahip Ferhat'ı seçer:

- Seni ilk gördüğüm gece aradığım kadın olduğunu anlamıştım. Emelime erişebilmek için büyüklerimizin de fikirlerini almaya karar vererek hislerimi babama açtım. Nihat bunu duymuş. Benimle konuştu ve seni sevdiğini söyledi. Aramızda geçen bir tartışma sonunda kardeşlik bağlarının kendi tarafımızdan kırılmasına meydan vermemek için kaderimizi senin tercihinine bırakmayı uygun bulduk. Ve bunu hemen bugün sana açmayı kararlaştırdık... Şimdi iki kardeşin istikbali senin aramızda yapacağın seçimle aydınlanacak!..

...

Bana kırgın olmadığına nasıl inanabilirim Nihat?..

- Sana niçin kırgın olayım?. Aramızda bir seçim yapmanı biz senden istedik... Sen de açık kalble hareket ettin... Bundan dolayı suçlu olamazsın

elbette!.. Ben haddimi bilmeliyim. Henüz bir okul öğrencisiydim... Ağabeyimi bana tercih edişin kadar tabii ne olabilir?.. (Azrak, 1973a: 39, 54).

Saadet Tacı romanında, yıllardır kuzeni Feyzâ'yı sevdiği halde, başka kadınlarla birlikte olan Reha'nın duygularına yer verilir:

Reha yaralı bir kaplan gibi inliyordu:

- Ah!.. Bu hazine böyle bir mantıkla yok edilebilir mi hiç?.. Saadete muhtaç ruhumuzu düşün!.. Çektiklerimizi ve çekeceklerimizi düşün!... Seni bilmem ama, ben yıllarca iki hayatlı bir adam olarak yaşadım... Bir taraftan kalbinin kadınına tapan, diğer taraftan beşeri ihtirasının esiri olan bir adam... Evet, kalbim sana aitti, vücudum başkasına... Varlığımı iki ayrı esaretin zincirine vuran bu hazin bölüşmede insanlığım da parçalandı... (Azrak, 1966b: 100).

Güneş Kokusu romanında Ayşe, evlenmek için söz verdiği sevgilisi Ahmet, kendisiyle evlenmek isteyen kendisinden yaşça büyük Turgut ve bir kez gördüğü Çoban arasında kalır:

Makasını alarak, geniş büzgülü kollardan bir çift yeni kol kesti. Lâciverd etekliği üzerine, bu eskiden bozma blüzü giyerek, Canana gidecekti. Aklından bunlar geçerken; kalbi şiddetle çarpmağa başladı. Gözlerinin önüne çoban gelmişti. Sedat belki "çoban"dan bahsederdi. Sonra gülümsedi. Pınarlarında birer damla çapak bulunan mahzun bakışlı, gözleriyle Turgudu hatırlamıştı. Balo gecesinin ertesi günü Cananla Sedad almış rejansa götürmüş, orada saatlerce Ayşeye olan aşkıdan bahsederek, onunla evlenmek isteğini söylemişti. Ayşe tekrar güldü. Ne tuhaf tesadüfler sıralanıyordu. Hayatında evlenme vâdini verdiği Ahmet, gönlünde çoban vardı. Bir de zengin Turgut çıkmıştı. Ahmede duyduğu bütün yakınlık bir acıma hissine dönmüştü. "Çoban" aklına gelince, varlığı ateşle deliniyordu (Uçuk, 1973b: 95).

İki Kâlp Arasında romanında, kendisini seven Doğan ile amcasının oğlu Halûk arasında kalan Günseli, Halûk'un parası yüzünden kendisiyle ilgilendiğini anlayınca Doğan'a gitmek ister ancak onun da artık bir başka kadını sevdiğini düşünür:

O günler ne kadar yalnızdım! Hayatımı dolduran iki erkek arasında, daha doğrusu iki kalb arasında kalmıştım. Bu kalblerin hangisi benimdi? Hayır, daha önemlisi, benim kalbim hangisininindi? Hiç şüphesiz Doğan'ın. Fakat o artık beni sevmiyordu. Onun Aylin'i vardı. Ben de bir dereceye kadar tesellimi Halûk'ta bulmaya çalıştım ama onu sevmek için aynı zamanda ona karşı bir saygı duymam gerekirdi. Halbuki onun kötü huyları gün geçtikçe daha kuvvetle

karşıma dikiliyor, tüylerimi ürpertiyor, beni korkutuyordu (Berkand, 1972: 259).

Ayrı Dünyalar romanında, kendisiyle ilgilenen dört delikanlıdan hangisini seçeceğine karar veremeyen Aslı, bu konu hakkında ne yapması gerektiğini annesine danışır:

- Belki başımız dertte anne. Bu konuda konuşmak kolay değil. Ben bir karar vermek istiyorum. Tereddütler içindeyim. Aralarında bir tercih yapmak çok zor geliyor bana.

Yan yana divana oturdular.

- Bana her şeyi olduğu gibi anlattırsan, belki karar hususunda sana faydalı olabilirim.

Aslı ferahladığını hissetti:

- Biri çok güzel şiirler yazıyor anneciğim. Hele gözlerimle saçlarım için yazdığı iki şiir var ki... Okusan sen de beğenirsin. Yeni, yepyeni, değişik havası olan şiirler bunlar.

- Demek, bana bir şair arkadaşından bahsedeceksin?

- Bir de hukukçu var. Bütün kanun kitaplarını yutmuş gibi. Sen ona işlenmiş bir suçtan bahsedecek ol. Ezberden kanunların bendini, fıkrasını bir çırpıda söyleyiverir. Kaç yıl yiyeceğini, kaç yıl kodeste yatacağını falan.

...

- Demek, bu hukukçu arkadaşın çok çalışkan bir çocuk?

- Evet, kitap kurdu, kitaplık faresi gibi bir şey. Sonra, anneciğim, biri de sporcu. Lise bitirmede takıntısı var. Bu yaz döneminde imtihana girecek. Ama zaten ailesinin zoru ile okuyor. Aslında müthiş bir sporcu. Uzun atlamada, koşuda, kürekte, yüzmede, annesi, babası bıraksa, bütün rekorları kırar.

...

- Biri de Amerikalı.

Genç kadının gözbebekleri irileşti. Biri bir yerine ateşle dokunmuş gibi oldu. Bununla beraber irkildiğini kızına hissettirmeğe baktı:

-Demek, biri de Amerikalı?

- Evet, Texas'tan...

- O da mı gözlerinle saçların için şiirler yazıyor, kızım?

Aslı alaylı alaylı güldü. Şiir kimdi, o kimdi? Gözünü açmış, petrol kuyularını, petrol tasfiyehanelerini görmüştü. Tanınmış bir petrolcünün oğlu idi. Aslı ile evlenmek istiyordu. Genç kız ise şimdi, kendilerine karşı ilgi duyduğu bu dört delikanlıdan hangisini seçeceğini bilemiyordu (Su, 1964: 24-26).

4.2.14. Aşk ve Rekabet

Aynı kişiye âşık olma, beraberinde rekabeti getirir. Taraflardan birinin bu aşktan vazgeçmesi gerekir. Aşk Hasreti romanında, Nihat ile ağabeyi Ferhat aynı kıza âşık olurlar. Nihat yıllardır Zerrin'i sevdiğini söyleyerek, ağabeyinin bu aşktan vazgeçmesini ister:

...Ferhat bir önsezinin tesiri altında sarararak:
 - Meramını anlayamadım!.. diye mırıldandı.
 - Meramımı sana anlatmak ihtiyacımdayım... Ancak söze nereden başlayacağımı bilemiyorum...
 - Daha açık konuş... Benden beklediğin, istediğin bir şey mi var?
 - Bir istediğim var: Zerrin'le evlenmekten vazgeçmeni!..
 Nihat'ın acı bir ilaç yutar gibi gözlerini yumarak bir solukta söylediği bu söz, Ferhat'ı yaydan çıkmış bir ok gibi yerinden fırlattı:
 - Sen çıldırdın mı yoksa Nihat?..
 - Yalvarırım beni sakın dinle ağabey!.. Bugün çıldırmış değilsem bile yarın belki çıldırabilirim. Çünkü seni iki günde kendine bağlayan Zerrin, beni yıllardan beri aşkının zincirine vurmuş bulunuyor. Eğer onu benden alırsan, elinle canıma kıymış olursun. Artık her şeyi vicdanına bırakıyorum...
 ...
 - Ağabey... Sen Zerrin'den vazgeçemezsen, beni hayatımdan geçirmiş olacaksın!.. Ben ona senden çok evvel bağlandım ve bugün senden çok daha fazla bağlıyım... Bu bağdan çözülebilmem, avunup teselli bulabilmem imkânsız!.. (Azrak, 1973a: 29, 30).

Ferhat ise kardeşinin küstahlık yaptığını düşünerek, onun bu aşktan vazgeçmesini ve saadetine engel olmamasını ister. Nihat, henüz hayatını garantilemediği için Zerrin'e açılmadığını ve ondan asla vazgeçmeyeceğini söyler:

-Demek oluyor ki ağabey, ya Zerrin'den, ya hayatımdan, ya da senden geçmem gerekiyor?.. dedi.

...
 - Benim için de öyle!.. Sen hayat yoluna benden çok sonra çıktığın halde beni geçmek istiyorsun... Zerrin'e olan ilgimi zamanla ölecek kadar basit düşünüyorsun... Kalb duygularını armut gibi vaktiyle olgunlaşan veya şiddet ve kuvvetini günlerin geçişinden alan bir şey farzediyorsun... Zerrin'i benden önce sevmiş olman, onun üzerinde hak iddia etmene yeter bir sebep teşkil etmez. Sana tavsiyem, henüz adam sırasına bile girmeden böyle başından büyük işlerle gönlünü yormamandır.

Yıllarca sevdim dediğin bir kıza aşkını açıklamaya dilin varmamış da, ağabeyine küstah öğütler vermeye dilin uzanabiliyor. Sen bunu unut... Ve bu yolda umduğun bir saadet varsa, bu benim saadetime candan katılmaktan öteye geçmesin!..

Nihat ağabeysine yaklaştı. Metin olmaya çok çalıştığı halinden belliydi:

- Sen tamamen yanlış düşünüyorsun ağabey... Ben kendi hislerimi senin hislerinle ölçmek veya bunda zamanın rolünü hesaplamak gibi manasız düşüncelerde değilim... Zerrin'e kalbimi açamazdım. Çünkü henüz istikbalimi garantilememiş ve ona layık bir duruma gelmemiştim... Ama ona bağlılığım sandığından da çok kuvvetlidir. Bir kardeşi feda edecek kadar kendinde değilsen, bu tartışmaya hiç lüzum yok! Ben ne pahasına olursa olsun Zerrin'den vazgeçmem! (Azrak, 1973a: 30, 31).

Sisli Hatıralar romanında, aynı kadına âşık olan üç arkadaşın rekabeti anlatılır:

Üçümüz de sersemlemiş bir halde tiyatrodan çıktık. Çılgın bir ümit ve heyecanla dopdoluyduk. Ama birbirimize açılmıyorduk. Hele ben dutyemiş bülbüle dönmüştüm. Şimdiden bu partiyi kazanmak yolunda at başı giden bu iki yakışıklı genç adam, yanında benim esamim okunur muydu ki?..

Onlar da bir anda iki samimi arkadaş olmaktan çıkmış, iki rakip durumuna düşmüş gibiydi. Birbirini yan gözle süzüşlerinde, bu rekabet apaçık görünüyordu (Azrak, 1975: 25).

Aynı romanda Atıf ile Timur, Dürrin Arbel'i elde edebilmek için gizli planlar yaparlar. Daha önce hiç tartışmamış olan iki arkadaş, bu konuda bir anlaşmaya varamazlar:

- Biz onun ilgisini çekmesini bildik, bunu başardık küçüğüm... Bize karşı davranışlarında herkesten farklı olduğunu sen de görüyorsun... Dragos'a da gelecek... Hem kendi ayağıyla, tıpış tıpış... Ve bir gün....

Timur:

-... İkimizden birinin kollarına muhakkak düşecek!.. diye tamamladı.

Atıf mosmor kesilmişti:

- İkimizden birinin mi?.. Yavaş gel bakayım... Dürrin Arbel yalnız benim olacak.. Anlıyor musun?.

- Hayır, anlamıyorum. Bu meseleyi aramızda hemen şimdi halledelim dilersem!..

Atıf'ın gözleri gittikçe daha parlak kıvılcımlar saçıyordu:

- Bunu aramızda halletmeye imkân var mı budala?..

- Elbette var. Kur'a çekeriz...

...

Atıf yumruğunu masaya vurdu:

- Ne olursa olsun ben bu kadının kalbini kazanacağım... Hayatım pahasına bile olsa!.. Bunun için seninle mücadeleye hazırım... Eğer biz sahiden iki samimi dostsak, ikimizden biri hemen aradan çekilmelidir Timur... Bu sevdadan vazgeçmelidir... Hatta bu partiyi ötekinin kazanmasına yardım etmelidir!..

...

- Beni dinle Timur... Bugüne kadar seninle böyle bir konuda hiç tartışmadık... Bir kadına aynı zamanda hiç tutulmadık çünkü... Bu başımıza gelen gerçekten bir belâ!.. Ama mâkul olursak, birbirimizi kırmadan işleri yoluna koyabiliriz...

...

- Sen nereye varmak istiyorsun?.. Bugün kadar elde ettiğin bütün kadınları kısa bir süre sonra bıkip yüzüstü bırakmadın mı?.. Bunu da geçici bir gönül oyuncağı olarak elde etmek hevesinde olduğunu inkâr edebilir misin?.. Bana gelince... Ben tamamen ciddî bir niyetle bu kadını kazanmak istiyorum... (Azrak, 1975: 38, 39).

Saadet Tacı romanında, Feyzâ kuzeni Reha'yı çok sever. Ancak Reha çocuğunu doğuracak olan Nermin ile evlenmek zorunda kaldığı için, aradan çekilmeye karar verir:

“Hemen kabul et ki üç eşhasından biri bulunduğun bu melodramda, sen arka plandasın. Bu doğrudan doğruya bir Nermin-Reha melodramı... Bu sahnede kahraman yalnız onlar... Sana düşen, bu genç çifti saadete kavuşturmak için gereken yardımcı rolü başarmaktan ibaret!..” (Azrak, 1966b: 96).

4.2.15. Aşk ve Kıskançlık

Aşkın olduğu yerde, kıskançlığın da olması doğaldır ancak belli bir sınırının olması gerekir. Sınırları iyi ayarlanmış kıskançlığı karşı taraf hoş bile karşılayabilir. Ancak sınırlar aşıldığı zaman, ilişkilerde sorunlar ortaya çıkar. Zambaklar Açarken romanında, kıskançlık “insanda mantıktan eser bırakmayan” bir kavram olarak tanımlanır:

- ... Mediha olgun bir kadındır ama, aşırı derecede kıskançtır.
Kıskançlık kadar da kötü şey yoktur dünyada... Çünkü insanda mantıktan eser bırakmaz... (Azrak, 1978b: 194).

Aynadaki Kız romanında, kıskançlık “bir hastalık” olarak görülür. Kıskanç insanların, kendilerine engel olamadıkları ifade edilir. Özgür bir hayat yaşayan Sibel, kıskançlık nedeniyle, bir erkeğin himayesi altına giremeyeceğini düşünür:

Ali de kıskançtı. Ali de her sözümün, her bakışımın ve her hareketimin arkasında bir şeyler arar, bir mâna çıkarmağa çalışırdı. Kıskanç değildim. Kıskançlığı bir hastalık sayıyor ve kıskançlardan hoşlanmıyordum. Çünkü hiçbir kıskancın, dozunu kaçırmıyacağına inanamıyordum. Etrafta bu mevzuda verilecek örnekler, alınacak dersler çoktu. Ben yaratılışım itibarıyla kıskançlığı çekilmez bir hale getiren, huysuz, kuruntulu insanlarla geçinemezdim. Bu yaşa gelinceye kadar, kendime göre birtakım alışkanlıklar kazanmış, hür olmanın, kendi kendisi için yaşamının zevkini, saadetini tatmıştım. Kolay kolay bir erkeğin nüfuzuna, baskısı altına girmeğe tahammül edemezdim (Su, 1962: 33).

Aşk ve Zafer romanında Zinnur, nişanlısı İbrahim'in beşik kurtmesi Zeliha'yı sevmediğini bildiği halde onu kıskanır. Zinnur vatan mücadelesine katılan nişanlısının sağ dönmesi durumunda Zeliha'ya gitmesi ihtimali aklına geldiğinde, onun şehit düşmesini diler. Böylece İbrahim'in yalnızca kendine ait olacağını düşünür. Sonra bu düşüncesinden utanır:

Kendi kendine durmadan tekrarladığı bir mısra var:

“Ayrılan ellerimiz bir daha birleşmeyecek!..”

Evet, birleşmeyecek, hiç şüphesiz, birleşmeyecek.. Zinnur içinden gizli gizli, bu ebedi ayrılık fermanını ölüm mühürlesin istiyor; tek sevdiği erkeğin; büyük aşkı, büyük davası yolunda şehit düşmesini candan gönülden arzuluyor.. Onu bir başka kadınla değil de, toprakla paylaşmış olmanın acı zevkini vücudunun her zerresinde duyuyor sanki. İbrahim’in adını taşıyan altın halkayı öpüyor. Ömrü boyunca onu parmağından çıkarmıyacağına, kendisini çılgınca sevmiş olan bu asil şehidin hatırasına ölünceye kadar sadık kalacağına içinden yeminler ediyor...

Fakat ya İbrahim ölmezse?.

Bu ihtimal, Zinnur’un iç dünyasında fırtınalar koparıyor! Aralarında Zeliha’nın gölgesi upuzun dikilirken, ellerinin birleşmesi mümkün mü?

İbrahim’in kendini sevdiğine Zinnur inanıyor. Belki, Vedia’nın dediği gibi, Zeliha’yı hiç sevmeydi, hiç benimsemedi! Ama ne olursa olsun, Zeliha, İbrahim’in mazisine sahip. Bunca yıl beraber yaşamışlar; çocuklukları elele geçmiş.. Ne çok müşterek hatıraları var kimbilir! Zinnur onların bu müşterek dünyasının eşliğinden bile atlıyamaz!

O halde Zinnur; nişanlısını “Öteki kız”a bırakıp aradan çekilecek. İbrahim; Zinnur’dan bir şey gizlemiş olmanın cezasını görecek.

Bunları düşünürken Zinnur’a ateş basıyor. Kızın içi dışı alev alev yanıyor. Bu ateş; aşkın temizleyen, aydınlatan, yücelten ateşi değil. Bu ateşte kinin, nefretin, kıskançlığın mânevi kuvvetleri kül eden korkunç cehennemi var (Zorlutuna, 1978: 158, 159).

Sevda Sokağı Komedyası romanında, kıskançlık öyle bir dereceye varır ki, genç bir kadın ayakkabıcı olan kocasının, kadın ayakkabısı yapmasını bile istemez:

- Aman anlat bakalım, Saffet Hanım?

- Nereden başlayayım, bilmem? Siz buradayken Macit o hastabakıcı kızla evlendi. Onu çıldırısıya seviyordu. Fakat kız onu o kadar üzüyordu ki... Bir tek gece oğlanı koynuna almadı. İki de birde evinden kovardı. Sonra oğlan oraya iki gün gitmese gelir dükkânının camını çerçevesini indirirdi. Oğlanı o kadar kıskanırdı ki kadın ayakkabısı yapmayacağına yemin ettirmişti (Adıvar, 1977: 334, 335).

Kıskançlık, beraberinde kısıtlanmayı da getirdiği için pek hoşlanılan bir durum değildir. Özellikle erkekler, sevgililerinin ya da karılarının aşırı kıskançlığından şikâyet ederler. Gümüşselvi romanında, sevgilisinin kıskançlığından bıkan Fatin, dünyasının zindana döndüğünü ifade eder:

Olduğu yerde kalakalmış olan Fatin:

- Yahu, kadını gördünüz mü? dedi.

Ferit:

- Gördük! diye cevap verdi.

Dürnev hemen atıldı:

- Kadına âşık mı oldunuz yoksa?.. Şıpsevdi misiniz nesiniz ayol?..

Ferit:

- Benim gönlüm sadece Cadillac’a takıldı sersem kız!.. dedi.

Fatin heyecanını gizleyemiyordu:

- Ne dersen de, gece çektiğimiz cefanın mükâfatını verecek güzel bir gün başlıyor bence!..

- O mükâfatı senin kafana geçiririm, anlıyor musun?

Fatin kıs kıs gülerken, Hacer Abla:

- Siz bu plaja deniz banyosuna mı, yoksa göz banyosuna geldiniz bakayım?.. diye çıkıştı. Fatin:

-Biraz da göz banyosuna geldik tabî Halacığım... Güzellere bakmak yasak mı?.. Bu aptal kızın kıskançlığından bıktım usandım artık... Bana dünyayı zindan etmek istiyor (Azrak, 1966a: 70).

İki Kâlp Arasında romanında, sevgilisinin başka bir erkekle dans etmesini bile kıskanan genç bir adamın düşüncelerine yer verilir:

- Çok güzelsin Seli! Bütün gözlerin sana hayranlıkla baktığını görmek beni deli ediyor. Seni buradan alıp götürmek istiyorum. Yalnız benim göreceğim bir yere... Bu gece benden başkasıyla dans etmeyeceğine söz ver. Yabancı bir erkek elinin belini saracağını, senin saçlarını koklayacağını, seni göğsü üzerinde sıkacağını düşünmek içimde vahşi bir isyan koparıyor. Ne olur, söz ver bana Seli! (Berkand, 1972: 309).

Kıvılcım ve Ateş romanında Nilgöl, Fahir’i başka kadınlarla paylaşmanın kendisine ızdırap verdiğini, bunun “kıskançlık”tan daha öte bir duygu olduğunu belirtir:

-Bu cazip erkek benim, yalnız benimdir. Biraz sonra onun koluna girip buradan ayrılacağım. Öteki kadınların kıskanç bakışları önünden sıyrılarak yuvamıza kaçacağız. O zaman Fahir’in tatlı sözleri yalnız benim olacak. Kuvvetli kollarıyla beni saracak, her zamanki gibi başını omuzuma koyacak, yüzünü boynumda hissedeceğim.

Bana:

- Bir tanem benim! Gülüm benim! Bütün kadınlar bir yana, sen bir yana!

Diyecek.

Gözlerimi kapıyorum. O dakikadaki Fahir’i düşünüyorum. Kalbim çılgın bir saadete doluyor. Seneler geçse, Fahir bu ele avuca sığmayan erkek olmaktan çıksa ve yalnız benim olsa! Onu başkalariyle paylaşmak öyle ıstırap verici bir şey ki bunun adına kıskançlık bile diyemiyorum (Berkand, 1963: 26).

Sonya'nın Aşk romanında, Jan Paleolegos'un Despina'ya duyduğu kıskançlık dile getirilir. Sevgilisinin güzelliğini kıskanan Jan, kendisini aldattığını fark etmesi halinde, onu parçalayacağını ifade eder:

-Jan Paleolegos doğruldu ve bir kolu üzerinde dönerek, genç kıza bakmaya başladı.

- Allahım ne kadar güzelsin Despina!.. Bir su perisi gibi... Gece ve gündüz güzelliğin insana başka türlü tesir ediyor. İnsanı delirten, çılgına çeviren birşey var sende...

- Efendimizin bu sözlerine memnun olmam mı, yoksa üzülmem mi lazım bilemiyorum doğrusu. Aslını arasanız, siz de beni biraz korkutuyorsunuz.

Jan Paleolegos gülümsedi. Bir kaşını kaldırmış, Despinayı süzüyordu.

- Hakikaten benden korktuğunu bilsem, memnun olacağım Despina.

- Neden efendimiz?...

Despina yine o pek masum halini takınmıştı. Fakat bu defa Jan Paleolegos bu masum ifadeye kanmadı. Hisleri ve bilhassa boyuna içini kemiren kıskançlık, beyaz ateş kadar kuvvetliydi, içini kavurup duruyordu. Herşeyi, herşeyi unutturan korkunç bir histi bu...

Ellerini uzatarak, Despina'yı omuzlarından tuttu.

- Beni aldattığını farkedersen, bana ihanet ettiğini anlarsam, seni parçalarım Despina...

Genç kızın gözleri iri iri açılmıştı şimdi. Zira, Jan Paleolegos'un bakışlarındaki mana müthişti. Bir an Despina, bu aşka lanet etti. Sonra sesi titreyerek:

- Omuzumu acıtiyorsunuz efendimiz, diye mırıldandı.

İmparator, Despina'nın omuzlarını bıraktı. Genç kızın fildişi teninde parmaklarının izi kalmıştı. Jan Paleolegos, tekrar dişleri arasında mırıldandı:

- Herşeyi yap, ama bana ihanet etme.

- Ama efendimiz size neden ihanet edeyim?.. Jan Paleolegos'un bilmediği çehresini birdenbire gören Despina, şimdi onu yatıştırmak lazım geldiğinden başka birşey düşünmüyordu, Erkeğe sokuldu ve her zamanki gibi genç adamın yüzü, birdenbire kıpkırmızı kesildi. Vaziyet ne olursa olsun, Despina onu daima heyecanlandırıyordu.

- Benimle bu şekilde konuşmanız ne kadar acı efendimiz. Aşkımı size vermekten başka ne suçum var? Sizi hiç incitebilir miyim? Korkutalp buradayken, onunla alakadar olmamı babam emretti. Babamın emirlerine bu sarayda kim itiraz edebilir? (Sezer, 1972: 182, 183).

4.3. Atatürk ve Cumhuriyet

4.3.1. Atatürk Devrimleri

İncelenen romanlarda, Atatürk devrimlerinin, kimi zaman yanlış anlaşıldığı görülür. Pertev Bey'in Üç Kızı romanında, Harf İnkılâbı eleştirilir. Bu değişiklik nedeniyle insanların birbirleriyle anlaşamadığından, Türk milletinin kendi yazısını okuyamadığı ve kendi lisanını anlayamadığından söz edilir. Böylece Türkiye'nin tarihinden koparıldığı iddia edilir:

Yalnız Nermin mi? Bütün Türkiye, 1929 senesinde yazısından, lisanından, edebiyatından, an'anesinden, tarihinden kopmuş, kökünden kopmuştu. Köksüz, mâzisiz, an'anesiz, edebiyatsız, tarihsiz ve sahipsiz oluvermişti. Harf inkılâbı; koca Türk çınarını yıkmış, onu bir mantar gibi köksüz hale getirmişti. Kitab-ı Mukaddes, manevî keşmekeş ve felâket olarak Babil'deki lisan hercümercini anlatır, kimse kimseyi anlamayan bir belde; ana evlâdı, evlât anayı, sevgililer birbirlerini anlamıyorlar, ifade ve lisan anlaşılmaz bir hale gelirse haliyle zekâ da felce uğruyor. İşte bu Babil Felâketi, misli başka bir yerde gösterilemeyecek keşmekeş, modern zamanlarda yalnız Türkiye'nin başına geldi. Kökünden söküldü ve bütün bir millet kendi yazısını okuyamadı, kendi lisanını anlayamadı, kendi kişileriyle bile konuşamadı, anlaşılamadı... (Ayaşlı, 1968: 147).

Aynı romanda, Ankara'nın başkent olarak kabul edilmesi de eleştirilir. İstanbul'un başkent olmaya daha uygun bir kent olduğu düşünülür. Emniyet nedeniyle Ankara'nın başkent yapılması, "pek kısır bir muhayyelenin mahsulü" olarak değerlendirilir:

- Mademki Garplılaşmak istiyorduk, ne diye İstanbul'u bırakıp, Ankara'ya geldik? İstanbul "Centre du Monde" Dünya'nın merkezi olabilirdi. Ankara ise, dünya muvâcehesinde dâima sönük kalmaya mahkûm bir merkez-i hükümet olacaktır. İstanbul'u istemiyorduk, Garb'a daha yakın olabilmek için o halde Edirne'ye gitmeli idik. Yeni hedefe daha yakınlaşmak lâzımdı. Yoksa; adam, gideceği hedeften tam aksi istikamete gider mi? Askerlik bakımından ise bugünkü kullanılan ve yarın kullanılacak olan silâhlarla ve tayyarelerle birkaç yüz kilometrelik mesafenin farkı olur mu? Ve bugün, bugünün silâhıyla bir kaç yüz kilometrenin arkasında kendini daha emniyette görmek, bir hayli safdil ve bir hayli kısa görüşün, ve pek kısır bir muhayyelenin mahsulüdür (Ayaşlı, 1968: 181).

Pertev Bey'in İki Kızı romanında ise Soyadı Kanunu eleştirilir. Aslında bu kanunun kabul edilmesi, yerinde bir karar olarak görülse de, soyadı alma sürecindeki karmaşıklık ile alay edilir. Bazılarının hak etmedikleri soyadları alırlarken, bazılarının ise "manasız hale getirilerek sözde Türkçeleştirilen" soyadları alarak gülünç duruma düştükleri ifade edilir:

Bir ara soyadı kanunu da çıktı, pek lâzım olan bir kanundu bu. Zira Soyadı olmayışından, altıyüz sene ve daha evveline giden köklü, faziletli, devlete, millete hizmet etmiş ve cidden asil aileler yok olmuş, nesilleri kayıp oluvermişti.

Osmanlı imparatorluğu, kendine hizmet edenlere asalet ünvanı vermemişti. Bu bir bakıma doğru ve büyük bir düşünce idi, zira din ve devlete hiç bir şey mukabeleli olmaksızın hizmet edilir. Ne para, ne mevki, ne de asâlet

ünvanı için. Fakat diğer taraftan devlete ve millete hizmet etmiş bu insanlar ve onların ahfadı soyadı olmamasından tamamiyle kaybolmuşlardı. Bu hal Türk tarihi için de büyük bir kayıptır.

Yeni rejim öyle yapmıyordu, hemen kendi kişilerine imtiyazlı isimler veriyordu. Meselâ, İnönü'de muharebe etmiş olan İsmet Paşa İnönü, Gerede de muharebe etmiş olan Binbaşı Hüsrev Bey'e de Gerede soyadı verilmişti.

Bu soyadı alma işinde de yine bir bozgun havası, manevi bir buhran ve keşmekeş kendini göstermişti. Eski ve köklü ailelerin hemen hemen hiç biri kendi ismini veya lâkabını alamıyordu. Bu yeni rejimden korkudan veya ona yaranmak ve dalkavukluk etme kaygusu ile böyle oluyordu. Türk olmayanlar en çok “öz” “Türk” “alp” gibi isimler aldılar. Alafranga ve batı damgasını isteyenler ise isimlerinin sonuna bir “man veya men” koydular. “Er” ve “Ay” ile biten veya başlayan isimler de pek rağbet buldu.

Gazi Mustafa Kemal de “Mustafa” ismini ve “Gazi” ünvanını attı ve “Kemal Atatürk” ismini aldı. Atatürk ismini bulanın Saffet Bey olduğu rivayet edildi.

Reisicumhur yakınlarına, sevdiklerine, kendisi ad takıyordu, tabîî bu başlıbaşına bir imtiyazdı. Güç Bankası Umum Müdürü olan Muammer de “Ergüç” oldu. Annesi ve ablalarının soyadı meselesi daha güç oldu, zira onlar, ille babamızın ismini, şimdiye kadar kullandığımız ismi istiyoruz diye beyhude ısrar ediyorlardı. Halbuki yabancı bir isim almak kanunen yasaktı. Fakat her meselenin kolayı bulunduğu gibi, isim almada da bir kolayı bulunuyordu. Bulunan bu kolaylıkla isimler manasız hale getirilerek sözde türkçeleştiriliyordu.

Böylece soyadı olarak alabilmeleri için, babalarının ismi de türkçeleşti. Pertev “Ertev” oldu.

Eri anladık ama Tev ne demektir? Ne ise onu da Dil Kurumu ile nüfus memurları manasını her halde bilirler (Ayaşlı, 1992a: 14, 15).

Pertev Bey'in Üç Kızı romanında, Medeni Kanun uygulanırken birçok genç kız ve genç kadının kurban verildiği ancak bundan kimsenin haberi olmadığından söz edilir. Romanda, Türkiye'nin hakiki tarihinin bazı kişiler tarafından gizlenmesi bunun nedeni olarak gösterilir:

Azize Hanım o gece sabaha kadar uyumadı, gözünü kırpmadı:

“- Bu değişen hayata en güzel kızım Selmin'imi kurban verdim, şimdi de en genç kızımı mı kurban edeceğim?” diyordu.

Hakikaten hanım milletvekilleri, hanım hâkimler, avukatlar, doktorlar, velhasıl bütün iş hayatında muvaffak olmuş, hanımlar siz biliyor musunuz yerlerinizi sağlayana kadar, hedefinize vâsıl olana kadar, yolunuzun nihayetine gelene, o merdivenin son basamağına çıkana kadar, kaç tane kurban basa basa gelebildiniz. Bu inkılâplar, devrimler (!..) Kanunu Medenî'nin tatbiki kolay olmadı. Ne kadar genç kız ve genç kadın kurban verdi... Sayısız... Hesapsız... Gürültüsüz ve sessiz olduğu için bilmiyorsunuz, bu sefaleti örten hâlâ Türk ve İslâm terbiyesi ve iffeti ve hayâsı olduğu için bilmiyorsunuz... 40 senelik, 30 senelik, 20 senelik memleketin hakikî tarihini bilmediğiniz için bilmiyorsunuz... İnkılâpların iç yüzünü bilmediğiniz için bilmiyorsunuz... Zira millete, tarihinin doğru bildirilmesi işine gelmeyenler ve Türk Milleti bir gün hakikî tarihini öğrenir düşüncesiyle tirtir titreyenler, ve buna ne olursa olsun, ne bahasına

olursa olsun engel olanlar, hâlâ ayakta, iş başında; dört yol ağızlarını tutmuşlar ve Türk Milletinin kaderine hâkimler. Sizlerin ilk Büyük Millet Meclisine girişinizin arifesinde Recep Zühtü nam mebus, tavuk boğazlar gibi kadın boğazlamıştı. Deli raporuyla hiç bir takibata ve sorguya uğramadan elini, kolunu sallaya sallaya açılan Millet Meclisine gitti. Bu devrede mebus tayin edilen 17 hanımdan hiç olmazsa bir tanesinin Türk kadınlığı namına bu hadiseden dolayı istifa etmesi ne kadar beklenirdi... Ama nerede... Mevki; para ve devlet kesesinden seyahatler ağır bastı... Sesleri çıkmadı, kuzu kuzu oturdular ve mebusluğun bütün nimetlerinden azamî derecede istifade ettiler (Ayaşlı, 1968: 135, 136).

Gurbet Yavrum romanında, Şapka Kanunu'nun “gavurlara özenmekten başka bir şey olmadığı” görüşüne yer verilir:

Ben ortaokulun son sınıfındayken şapka kanunu çıkmıştı. Bir akşam müdür bizi toplayıp şapkayla okula gelmemizi söyledi. Eve uğramadan doğru çarşıya gittim. Şapkayla eve geldim. Kapıyı babam açtı. Şapkamı görünce: “Defol burdan gavur düzü” diyerek beni kovdu. Bir ay sonra kendisi de memur olduğu için başına kalpak bozması acayip birşey geçirdi. Ama hiçbir zaman bu değişikliklerden hoşlanmadı. Ona göre bütün bu yapılanlar gavurlara özenmekten başka birşey değildi (Özakın, 1989: 37, 38).

4.3.2. Atatürk Sevgisi

Atatürk, Türk milleti için ayrı bir yere ve öneme sahiptir. Her zaman için kurtarıcı olarak görülmüş ve ona büyük saygı gösterilmiştir. Atatürk sevgisi, incelenen romanlarda farklı boyutlarda ele alınır. Ölmeye Yatmak romanında, Atatürk'ü çok seven bir çocuğun, onu göreceği için çok heyecanlı olduğundan söz edilir:

Atatürk'ü görmeyi çok istiyorum. Yaz gelip de okul tatil olunca halam beni Florya'ya götürecektir. Belki O'nu orada görebilirmişim. Aklıma geldikçe şimdiden kalbim çarpıyor. O'nun istediği gibi medenî, çalışkan ve vatana faydalı bir evlât olmaya babama ve kendi kendime söz verdim (Ağaoğlu, 1992: 38).

Büyükanne romanında, Atatürk müzesine giden çocuklar, ona ait eşyalar karşısında adeta büyülenirler. Atatürk'e olan sevgilerini derinden hissederler:

Çocukları en çok ilgilendiren, heyecanlandıran yer; Atatürk müzesi oldu.

Kapıdan girer girmez hepsi de büyülenmiş gibi bir durdular! Vitrinler içine özenle yerleştirilmiş elbiseler, gömlekler, şapkalar, pabuçlar, O'na ait daha bir çok eşya...

Büyükanne, küçüklerin; yatağından taşan bir ırmak gibi etrafa yayılıverceklerini hissedince:

- Toplanın, dedi sağdan birer ikişer, gürültüsüz yürüyün. Duya duya, doya doya bakın!

“Duya duya” ve “doya doya” deyimlerini Büyükanne pek yerinde kullanmıştı. Her biri o büyük insandan bir iz, bir hatıra taşıyan bu eşyalara bakarken çocuklar; Ata sevgisinin, Ata hasretinin damarlarında kan gibi dolaştığını duyuyorlardı. Ve onlara bakmağa bir türlü doyamıyorlardı (Zorlutuna, 1971: 158).

Atatürk müzesindeki bir kadın, “Şu paçavralar kadar ömrü olsaydı!..” diyerek ona olan özlemini dile getirir:

Çocuklara en fazla, elbiseler, gömlekler, pabuçlar dokunuyordu. Sebebini anlamadan ağlamak geliyordu içlerinden.

Birden, boğuk bir kadın sesi duydu:

- Şu paçavralar kadar ömrü olsaydı!..

Hep birden dönüp baktılar: Kapıdaki kadın heykellerinden birine çok benziyen bir kadın, ağlıyordu...

Çocukların anlatamadıkları acı; bu yalın cümlede ifadesini bulmuştu (Zorlutuna, 1971: 159).

Büyükanne romanında, Atatürk'ü dinsiz, imansız bir insanmış gibi gösterenler; çocukları ya dinden imandan ya da Atatürk sevgisinden koparmak isteyen kötü niyetli kimseler olarak değerlendirilirler:

- ... Bundan kırk yıl önce, bu evin şu penceresinin arkasında geçirdiğim birkaç saati ömrüm oldukça unutamam. Bu evin üst katında o zaman bir subay arkadaş oturuyordu. Biz, birkaç aile onlara misafir geldik, pencerelere doluştuk, beklemeğe başladık.

- Ne bekliyordunuz?

- Mustafa Kemal Paşa'yı bekliyorduk. O gün 23 Nisandı. Paşa; Büyük Millet Meclisini açmadan önce gelip burada dua edecekti. Bunu dedenizden öğrenmiştim... Nihayet, aralarında beyaz sarıklı din adamları da bulunan bir kalabalık görüldü. Siviller, askerler...

- Paşababa da var mıydı?

- Vardı tabii, binbaşıydı amma Gazi Paşa onu yanından ayırmazdı. Yollara biriken halk, onları alkışlıyordu. Bütün Ankara o gün bir tek kalp olmuştu. Çocuklar, gümbür gümbür çarpan bir tek yürek!

Büyükanne, artık eski hatıralara kendini öylesine kaptırmıştı ki, etrafını görmüyor gibi idi. Kırkiki yılın ardından konuşuyordu sanki:

- Kafile geldi, burada, bu hacet penceresinin önünde durdu. Sarıklı, sakallı efendiler dua ettiler, ötekiler, bir ağızdan ‘Amin!’ dediler.

Mustafa Kemal heyecanla sordu:

- Atatürk?..
 - Atatürk, şimdi benim durduğum yerde duruyordu. Avuçları göklere açıktı; ellerinin inceliği, uzaktan bile farkediliyordu. Yüzü sâkin ve düşünceliydi...

Mustafa Kemal kuşkulu bir sesle:

- Demek dedi, demek... Atatürk inanmış bir insandı!
 - Bu ne biçim soru, Kemal?.. Elbette inanmış insandı Atatürk. İnanmıyan insan; onun yaptığı büyük işlerin bir tekini bile başaramazdı.
 - Bana demişlerdi ki... Atatürk sadece kendine güvenirdi.
 - Sana yalan söylemişler Kemal, Atatürk, haşa, Allahsız değildi. Tanrısına, milletine ve kendine inanır, güvenirdi. Ben O'nu tanımış; O'nun muhterem annesiyle, kız kardeşi ile uzun uzun görüşmüş biri olarak konuşuyorum. Atatürk'ü dinsiz, imansızmış gibi gösterenler; bu memleket çocuklarını ya dinden imandan; ya da Atatürk sevgisinden koparmak isteyen kötü niyetli kimselerdir (Zorlutuna, 1971: 164-166).

Savaş Çağı Umut Çağı romanında, Atatürk sevgisi farklı bir açıdan sorgulanır:

Hepimiz bir Atatürk olmayı kurardık içimizden. Atatürk Tanrı'ydı, her yaptığı doğrudu, güzeldi ve hiç ölmeyecekti.

Her 10 Kasım'da bayraklarla donatılmış bir Atatürk resminin çevresi kasımpatlarıyla süslenir, şiirler okunurdu. Şiir okurken ağladığım için tören günlerinde, ortaya hep beni çıkarırlardı. İkinci sınıfta okuduğum bir şiiri hatırlıyorum.

“Gidiyor, on yedi milyonu takmış peşine
 Gidiyor, bir daha tarihte rastlanmaz eşine.”

Gözlerimden yaşlar akıyordu. Neden ağladığımı kendim de bilmiyordum. Sonunda gözyaşları arasında şiiri unuttum, daha beter ağlayarak indim kürsüden. Öğretmenler beni kucaklayıp öptüler. Böylece 10 Kasım'larda ağlanması gerektiğini öğrendim. Ve yıllar yılı, solmuş kasımpatı kokusu bana Atatürk'ü ve ölümü hatırlattı.

Atatürk ne çok karışmıştır bizim kuşağın hayatına. İlk öğrendiğimiz sözcüklerden biri onun adıdır. En çok onun resmini gördük duvarlarda. Onu tutunacak bir dal, kaybolmuş inançlarımızın yerine konacak bir inanç, kurtarıcı bir umut yapmak istedik. Çocukluk günlerimizin, gerçeküstüne olan susuzluğunu giderecek bir masal kahramanı, bir yarı Tanrı'ydı Atatürk. Bize böyle öğretiler. Onu böyle tanıdık, böyle bildik ve hiç düşünmedik üzerinde. 10 Kasım'larda şiirler okuduk; çiçeklerle süslü büstünün önünden sıra sıra, sessiz ve içimizde garip bir ağırlıkla geçtik. Allah mı büyük Atatürk mü? diye sorduk babalarımıza (Baydar, 2010: 20).

İki Kâlp Arasında romanında, yurt dışında yaşayan Günseli'nin, Türkiye'den gelen bir mektubun üzerindeki Atatürk resmini gördüğü andaki duyguları aktarılır:

Bu akşam eve gelince, bahçe kapısının önündeki sıra üzerinde bir zarf gördüm. Zarfı elime alır almaz kalbim göğsümden fırlayıp uçacak sandım. Mektup Alberto'ya İstanbul'dan geliyordu. Pul üstündeki resim, Atatürk'ündü. Artık o güzel başı, o zeki gözleri nerede görsem hemen tanıyorum. Ona ait yazıları okumaya kanmıyorum. İstiklâl Harbinin kahramanlık hikâyeleri gözlerime yaş getirirken göğsümü gururla kabartıyor (Berkand, 1972: 67).

Gecenin Ucundaki Işık romanında, Anıtkabir dolayısıyla Atatürk olduğu için Ankara'da huzur bulan Macide, ona sığınarak, ondan umut aldığını dile getirir:

- İstanbulu ne kadar seversem seveyim Ankara kurtarmıştı beni. Küçük, temiz bir şehirdi. Belki de Türkiyede hırpalanmadan, yıpranmadan, kirlenmeden yaşanacak tek yerd. Atatürkümün havası esiyordu biraz orada. Ondan sonra gelenler politika oyunları, tutkuları, kötülükleri de şehre yerleşseler bile, eski güzel günlerin izlerini büsbütün süpürüp silememişlerdi. Geniş beyaz yollarda akşamları akan insanların arasındaki eşitlik, yakınlık, elle dokunulur gibiydi. Ataya sığınmıştık biraz orada. O'nun için mi gider gider Anıtkabiri dolanırdık öyle O'na yaklaşmak, Ondan umut almak, karanlık yüreğimize taşının toprağının yanından fışkıracak bir kaynak aramak, buydu amacımız belki de... (Yönsel, 1963: 30, 31).

Aynı romanda, Atatürk'ün yaptığı güzel şeyleri, gençlerin devam ettirmesi gerektiğini düşünen Handan'ın düşüncelerine yer verilir:

Handanın Anıt-Kabre bakarak dua eder gibi mırıldandığı sözler kulaklarımdadır hâlâ:

“- Her şeyi o yaptı, o yarattı, ne iyilik varsa onun elinden geldi. Onu, gücünü, ülküsünü düşünerek direnmek, savaşmak, bir şeyler yapmak yaraşır bizlere de.” (Yönsel, 1963: 228).

Güz Şarkısı romanında Nuriye Hanım, Türk milletini tutsaklıktan kurtaran Atatürk'ü unutmayı ve bir kenara bırakmayı “nankörlük” olarak değerlendirir:

Şöyle düşünüyorum: Annem konuşmazdı! Onun annesi hiç konuşmazdı; tam tutsaktı! Size gelince bir çeşit dilekler atıyorsunuz ortaya, kendinizi geriye çekerek! Benim gibiler, oğlunuz gibiler aklımızdan geçenleri açıkça söyleyebiliyoruz hiç olmazsa. Bütün bunlar iyi adımlar ileriye doğru. Türkiye'nin uyanışını gösteriyor. Sorun, hep birden hamura el koymamızda, ürkmeden çekinmeden...

- Atatürk gibi biri gerek bizim başımıza, diye, mırıldandı Nuriye hanım. Memleketçi, aydın ve korkusuz...

Hiç bir zaman! diye, düşündü içinde. Hiç bir zaman! Atatürk'le beraber birçok şeylerin çürüyüp ölmüş olduğuna inanıyordu. Affedilmez böylesine nankörlük, unutkanlık! Ödeyeceğiz onu unutmuş, bir kenara atmış olmamızı...

Kıza söylemek istedi bunu. Hiç olmazsa Atatürkü ne kadar sevdiğini! Vazgeçti sonra. Yorgunluğunu duymuştu, birdenbire (Yönsel, 1966: 282).

Genç Kız ve Ölüm romanında, bir okula ziyarete giden Atatürk'ün öğrenciler üzerinde bıraktığı etki anlatılır:

Babam bir anısını anlatırdı. Atatürk erkek öğretmen okuluna geliyor. Gecedan kararlaştırılmış iş bölümüne göre öğrenciler inceliyor onu. Biri gözlerine, biri alnına, biri çenesine, biri ağzına, biri burnuna, biri omuzlarına, biri ellerine bakıyor. Öyle kararlaştırmışlar. Her biri ayrı bir yanını anlatacak, betimleyecek, böylece daha iyi tanıyabilecekler onu. Babam Atatürk'ün gözlerine bakıyor. Sevgiyle gülümsüyor bunu söylerken... Odadakileri kutsal, ürkek bir sessizlik kuşatıyor (Özakın, 1980: 53).

Aynı romanda, törenlerde Atatürk'ün portresini taşıyabilmek için öğrencilerin aileleri tarafından girilen mücadeleye yer verilir:

Şimdi ancak filmlerde görülen eski bir ford araba... Kordelâlarla, çiçeklerle, bir gelin gibi süslendi. Arkada yürüyen küçük kızlar kordelâların bir ucundan tutuyor. Arabanın üstünde oklar biçiminde yerleştirilmiş kordelâların... Arabanın üstüne huni biçiminde bir şey yerleştirildi. Beyaz, tüllü, fırfırlı giysileri, çiçekten taçlarıyla arabanın üstüne melek kızlar yerleştirildi. Piramid biçiminde... En üstte bir tek kız, bayramın kraliçesi o. Elinde güneşi o tutuyor Güneşin içinde Atatürk'ün portresi... Bir güneş yapmak ve güneşin ortasına Atatürk'ü yerleştirmek annemin buluşuydu. Ben o güneşi tutamadım, çünkü annem bana ayrıcalık tanımaktan sakınıyordu. Güneşi elinde tutan kızın ailesi onur duyardı. Bazı aileler kızlarının seçilmesi için ısrar ederlerdi. Araya aracı koyarlardı. Şehrin en zengin ailesinin bu isteğini geri çevirmişti annem. Çünkü küçük kızın babası savaş sırasında Fransızlarla çalışmış ve servetini Halep'e kaçırmış bir işbirlikçiydi. Affa uğramış bir işbirlikçi... Annem affetmemişti onu. 'Bu yurt için canını bile esirgemeyen bir vatanperverin kızı benim gözümde daha üstündür.' Öyle söylemişti annem (Özakın, 1980: 54).

4.3.3. Dilde Sadeleşme/Yenileşme

İncelenen romanlarda, dilde sadeleştirme ve yenileştirme çabalarının, kimi zaman bazı insanlar tarafından amacından sapıtılarak yanlış yönlere çekildiği görüşü vurgulanır. Zambaklar Açarken romanında, arı bir kullanılması gerektiğini savunarak mutlaka Türkçe sözcükler kullanmaya çalışan Cemo Fanfan, uydurma sözcükler kullandığı için, arkadaşları tarafından eleştirilir:

Usulca yanlarına sokuldum. Ukalâlığıyla tanınan yeni hikâyecilerden Cemo Fanfan şöyle diyordu:

- Hep arı dil kullanacaksınız arkadaşlar, hep... Örneğin, “O eser ölmezliğe erdi” yerine, “O yapıt, tabutu tepti” diyeceksiniz...

Dişleri dökülmüş gibi konuşması zor anlaşıyordu. “Fanfan” soyadını bu yüzden almış olmalıydı.

Halam gülerek:

- Ya!.. dedi.

-Evet ya!.. Anlaşılmaz bir şey mi söyledim?..

- Hayır! Yalnız bu gramer de tarihe karıştı artık!.. Daha başka yenilikler yapmalısınız delikanlım!..

- Yapıyorum elbet!.. Yapacağım da... Edebiyatımızı bayatlıktan, basmakalıplıktan kurtaracağız biz... Yeni yazdığım kitabı bir görseniz...

- Ama bilerek yapmalısınız yaptığınız şeyleri...

- Kuşkusuz biliriz ne yaptığımızı biz... Sizin anlayacağınız, atomu da biliriz, fatomu da...

Şiirleri artık piyasada geçmeyen bizim şair Süreyya:

- Yahu! diye atıldı. Tatomu da say oğlum, tatomu da...

- Tatom da nedir, Bayım?

- Yeni bir sözcük... Ben uyduruverdim işte!.. Kitabında kullanabilirsin!..

Kahkahalar yükseldi. Cemo Fanfan suratını asarak çekildi oradan... (Azrak, 1978b: 173, 174).

İlâhlar Affetmez romanında, bir baba-oğulun, dile kazandırılmaya çalışılan yeni sözcükler hakkındaki çatışmasına yer verilir. Baba, oğlunun ve onun neslinin kullandığı dili anlamadığını iddia ederken, oğlu “Türk’ün öz malı olan bir dili” kullandığı için kendisiyle gurur duyar:

- Yahu şuna “cihari-dü” desene. Tavla oyunu bu. Hakkını vermek lâzım. Ama dur bakalım buna da ne yeni isim uyduracaksınız.

Biraz evvel Türk diline ilâve edilen, veya daha doğrusu eskilerin yerine konan kelimelerin üzerinde tartışmışlardı. Rasim bey bu yeni isimlerin şiddetle aleyhtarı idi. “Bir lisan, yüzyılların eseridir, diyordu. Şu kelimeyi atalım, yerine şunu koyalım, demekle olmaz. Arapça imiş, farsca imiş... Garp dünyasını misal alalım. Hangi lisan lâtineden, eski yunancadan tamamiyle kurtulabilmiştir? Böyle yapmakla, bir neslin edebiyatını inkâr etmiş oluyoruz. Bazen arkadaşların geliyor da, vallahi konuştuğunuzu anlamıyorum. Beni bırak, ilk okula çocuğunu gönderen bir anne, elinde bir sözlük olmadan derslerine yardım edemiyor artık. ‘Utaniyorum çocuğumdan, diyordu geçen gün birisi. Beni cahil zannedecek diye utaniyorum’. Anamızın dilini konuşmadıktan sonra, artık ne diyeyim, bilemem ki.”

Onur babasını dinlemiyordu, çünkü babası hep yeni kelimeleri tenkit ederdi, o ise hep yeni kelime kullanırdı. Gurur duyardı böyle konuştuğu. Kimseye ait olmayan, ancak Türk’ün öz malı olan bir dildi bu.

Hepsi kulak alışmasına bağlı idi. Kelimeler, hecelerden yapılma idi. Tuhaf gelen, alışılmamış hecelerdi (Sözen, 1967: 55, 56).

Özlem Şarkısı romanında, Osmanlı tarihini okuyabilmek için, eski Türkçeyi okumanın bırakılmaması gerektiği vurgulanır:

- ... Babam eski Türkçeyi bırakmamış okullardan kaldırılınca. Dedem, “çalış, oğlum” demiş. Bu yazı bir stenoya, benzer. Sonra Osmanlı tarihinin bir sihirli anahtarıdır bu yazıyı okumak. Babam dedemi dinlemiş. Evlendiklerinde anneme de öğretmiş. Eğer son yıllarında benim zorlu çalışmalarım olmasaydı sonra onların yaşantıları yetseydi bana da öğretecekti babacığım (Uçuk, 1968c: 101).

Gurbet Yavrum romanında, dilde sadeleşmeyi destekleyen üniversite öğrencilerinin, Türk Dil Kurumu’ndan yetkililer çağırarak “dil gecesi” düzenlediklerinden söz edilir:

Okulda dernek seçimleri oldu. İkimiz de seçildik ve kültür işleriyle görevlendirildik. İlk işimiz anonsları Türkçe sözcüklerle yapmak oldu. “Havale ihbarnamesi” yerine “para bildirisi” diyorduk. Anonsu yemekhanede duyan öğrenciler, çataklarını tabaklara vurup, “Bravo,” diye bağırarak bize gösterilerde bulundu. Şiir geceleri düzenledik. Şairleri okula çağırdık. Dil gecesi de düzenledik. Türk Dil Kurumu’ndan yetkililer çağırdık. Okuldaki ilk yılım böyle yoğun ve hareketli geçiyordu. Çok mutluydum, eve dönmek bu yüzden bana zor geldi (Özakın, 1989: 139).

Büyükanne romanında, Türk diline karışmış olan Arapça ve Farsça sözcüklerin yerine kullanılacak olan Türkçe sözcüklerin, zamanla dile yerleşeceği görüşüne yer verilir:

Büyükanne ile Nuriye hala aralarında, Büyükanne’nin kızlarına, oğluna, gelinine ve damatlarına “ikinci nesil”; torunlara “üçüncü nesil” derlerdi, Yarı şaka, yarı ciddi derken bu deyimler tutunmuş, yayılmıştı. Küçükler kendilerine “üçüncü nesil” diyorlardı. Bir gün büyük damat, Büyükanne’ye:

Niçin kuşak değil de nesil? diye sormuştu.

- Yoksa siz sade Türkçe taraflısı değil misiniz?..

Büyük anne gülerek cevap vermişti:

- Tam tersi! Sade ve güzel Türkçeyi ben, daha sizler dünyada yokken sevmiş ve savunmuştum. Ama (kuşak) kelimesi türkçede bele bağlanan bez parçasının adıdır; köylüsü kentlisi bunu bilir. Nesil yerine bu kelimeyi kullanmak benim hoşuma gitmiyor... Üçüncü nesil bunu beğenir ve kullanırsa mesele yok; dilimize yerleşir o zaman (Zorlutuna, 1971: 35, 36).

4.3.4. Kurtuluş Savaşı

Aşk ve Zafer romanında, Kurtuluş Savaşı sırasında sevdiklerini birer birer kaybeden Zinnur’un üzüntüsü dile getirilir:

Bir leylâk ormanı içindeki eski ahşap köşkün üst kat odalarından birinde de Zinnur, gün doğarken, boru sesleriyle uykudan uyandı ve her zamanki gibi içi bir tuhaf oldu, burkudur gibi, ezilir gibi... Uykuyla uyanıklık arasında hep aynı düşünce: “Harb içindeyiz. Harb... Harb... Gidiyorlar... Bir türlü dönmek bilmiyorlar. Halit ağabey de gitti, dönmedi.. Hiç dönmiyecek.. Zavallı babası, mezarını bile Çanakkale’de boşuboşuna aradı.. Dayım da gitti, boyalarını; fırçalarını bırakıp cepheye koştu arkadaşlarıyla beraber... Allah’ım, o dönsün... Dayımı bize bağışla! Bize bağışla!..” (Zorlutuna, 1978: 7)

Aynı romanda, sağlık durumu pek iyi olmayan yaşlı bir adam, mücadeleye katılmayan gençleri eleştirir:

Hareketleri her gün biraz daha ağırlaşan kollarını, bacaklarını zahmetle oynatarak:

“Ben ihtiyar, malul bir adam olduğum halde yerimde duramıyorum. Siz sapa sağlam gençler, burada nasıl böyle aylak aylak duruyorsunuz? Orada bir cihat başlamışken? Orada bir hayat-memat mücadelesi açılmış iken!” diyordu, sesinde gençleri adetâ küçümseyen bir perde vardı (Zorlutuna, 1978: 72).

Millî Mücadele yıllarının anlatıldığı Aşk ve Zafer romanında, düşman kuvvetlerinin, Urfa’da halka yaptığı zulüm dile getirilir. Rahme Nine, köy halkına, “gavur askerleri”nin kadınlar hamamını bastığını, bir kadının korkudan ölü bir bebek doğurduğunu, düşmanların bu bebeği parçaladıklarını anlatır ve harekete geçmeleri gerektiğini söyler:

- Bugün olan kıyamattan haberiyez yoh mu?..
Dışardan köpek ve çakal ulumalarına karışan düdük sesleri duyuldu.
Ürperdiler. Rahme nine devam etti:
- Sarhoş gavur askerleri avratlar hamamını bastı!
...
İbrahim koştu, kucagında büyüdüğü Rahme ninenin yakasına sarıldı:
- Nene, Allah aşkına doğru söyle!..
- Allah hakkı için dorgu söyliyem!
Nabi, boğuk bir sesle sordu:
- İçeriye girebilmişler mi?
- Bizim uşahlar işi vahtinde haber almışlar, çeppeh davranmışlar; bizim Müslim, mahalleden kendi gibi beş on yiğit toplamış, gitmiş.. Tam sarhoş gavur askerleri hamam kapısına varınca, bizimkiler ulaşip kapıyı tutmuşlar. Orada bir kapışma olmuş. İçerde avratlar birbirine girmiş... Sarhoşlar da papucu çütlemişler, kaçmışlar.. Bacım kızı Nuriya da hamamda imiş..
İdris:
- Acemoğlu Ali’nin avradı, diye mırıldandı, nene tasdik etti:
- Hee. O. Ali Halep’ten hasta gelmişti bilisen. İki ay önce de kara toprahlara yattı, dünyasını değiştirdi.. Bir iki haftaya uşağı doğacaktı. Bugün Nuriya’yı anası zorla hamama götürmüş..
- Eyyy?..

- Eyisi ne olacak ki oğul? Dört yüklü avrat uşağım salmış...
 Bizim Nurya da eve gelince, ölü bir oğlan çocuğu doğurdu!
 İbrahim yerinden fırladı:
 - Bunları yazalım Mustafa Kemal Paşa'ya bildirelim!
 Rahme nine onun sözünü kesti:
 - Dur, daha bitmedi, dinneyin beni: Ölü uşağımızı bir eski Aziziye'ye sardih, götüreh, gömeh, dedik. Bacımın ihtiyar kişisiyle barabar mezarlığa gittik, Ermeni mahallesinden üstümüze kurşunlar gelmeğe başladı. Duramadih, uşağı bir çukura sohtuh, kaçtık...
 Salih, elinde olmadan haykırdı:
 - Yarab, bu ne işdir, yarab!..
 Rahme nene şiddetle:
 - Dinne, diye haykırdı, dinneyin beni: Hindi ben buraya gelirim... Bir hıçkırık, ihtiyar kadının sesini boğdu; Rahme nene, oraya çöküverdi...
 Gençler hemen etrafını aldılar. İbrahim bir bardak su koşturdu, fakat şehitler anası kendini toplamıştı. Facianın son perdesini şöyle haber verdi:
 - Buraya geliydim.. İki itin ağzında ölü uşağımızı gördüm.. Aha şu çıhasıca gözlerimle görmüşem: iki it, o şehidin yetimini parçalayıydı..
 İbrahim:
 - Sus ninem sus artık! İçimiz, bağrımız zehir kesildi, diye inledi.
 Müftü efendi kendi kendiyile konuşur gibi mırıldandı:
 - Şehit yetimlerinin na'sı köpeklerin ağzında geziyor, Allahım! Bu, Gayretullah'a dokunmuyor mu?..
 Rahme nine, bu mustarip sesi cevapsız komadı:
 - Allah size akıl vermiş, kuvat vermiş, el ayak vermiş... Ne durisiz?..
 Sizin bu haliz Allahın gücüne gider (Zorlutuna, 1978: 107, 108).

Aksaray'dan Bir Perihan romanında, Gülter'in, Millî Mücadele yıllarında çektiği sıkıntılar anlatılır. Kocasını mücadeleye katıldığı için köyde tek başına kalan genç kadın, köyleri istilaya uğrayınca, evini ve tarlasını bırakarak oradan kaçmak zorunda kalır:

Harp yeniden başladı. Bütün köyü sonsuz bir haşyet kaplamıştı. Düşman orduları memleketi istila etmiş ve akabinde de İstiklal Harbi başlamıştı. 1914'te askere alınmış olanların bir kısmı azami köylerine dönmemişlerdi. Sağ kalanlar esir düşmüştü. Ortada bulunan köy erkekleri bu defa kendi arzularıyla istiklal ordusuna katıldılar. Fakat bunların arasında, düşmanların tarafına kaymış olan sultanın ordusuna iltihak edenler de oldu. Gülter bu son harbin diğerlerine benzemediğini görüyordu. Köylüler ikiye bölünmüştü. Artık düşmanın ne tarafta olduğunu anlamak imkânsızdı. Pek kısa bir müddet sonra her taraf kanlı bir kıyamet şeklini alıverdi, çarpışmalar, katliamlar, kütle halinde idamlar, yağmalar birbirini kovalıyordu. Bu zulmün, kanın ve ateşin hüküm sürdüğü bir zamandı.

Köyler, kasabalar elden ele geçiyor, bazan sultanın ordusunun bazan Yunanlılar'ın bazen de istiklal savaşçılarının istilasına uğruyordu. Bütün köylüler gibi Gülter de bu afetin önünden kaçmak için, evini ve tarlalarını bırakmıştı. Dağdan dağa, köyden köye perişan bir halde kaçıyorlardı.

Hurşit Ağa uzaklarda idi. Eskiden senelerce yaşamış olduğu dağları iyi bildiği için, istiklal ordusuna gizli silah temin eden bir çeteye rehberlik ediyordu.

İstiklal harbi seneleri Gülter'in hayatının en güç zamanları oldu. Zafer günü o çok bitkin ve yorgundu. Memleket düşman ordusunun mağlubiyeti ve sultanın yurtdışı edilişini büyük bir coşkunlukla kutluyordu. Herkes gibi Gülter de köyüne dönmüştü. Az zaman sonra Hurşit Ağa evine avdet etmiş bulunuyordu (Derviş, 1997: 89, 90).

4.3.5. Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü konusu, Ayaşlı'nın romanlarında ele alınır. Pertev Bey'in Üç Kızı romanında, II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi ile Osmanlıların felakete sürüklendiği ifade edilir:

Büyük Padişah Sultan Abdülhamid Han tahttan indireli henüz birkaç sene olmuştu. İtalyanlar kendilerine hizmet edecek kimseleri İttihad ve Terakki Cemiyeti içinden bulup çıkarmışlardı. Bunların başında o zaman Roma'daki Osmanlı sefiri kebiri geliyordu. Bu sefir, sonradan sadrazamlığa kadar yükselmiştir. Meydana çıkan ihanetinden dolayı muhakeme ve idam edilmesi isteniyordu. Kellesini İttihat ve Terakki ve İtalyan Mason Locası'na mensup oluşundan dolayı kurtarabilmiştir. Kendilerine hizmet edecek kimseleri bulduktan ve hizmetlerinden emin olduktan sonra, İtalya bir baskınla Trablusgarb'ı elimizden almıştır.

Fakat Osmanlılar başlarına gelecek yeni bir felâketten habersiz haz ve huzur içinde, yine kendilerine mahsus o güzel ve harikulâde hayatlarını yaşamaya devam ediyorlardı.

Henüz Balkan harbi felâketi çıkmamıştı. Sene 1912 (Ayaşlı, 1968: 7, 8).

Aynı romanda, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünün, umumî bir çözülmeyle, somut bir hale geldiği belirtilir:

Bütün cephelerden fena haberler gelmeğe başlamıştı, umûmi bir çözülme umûmi bir çöküntü oluyordu. İmparatorluğun yıkılış çatırtıları, kulakla duyulabilecek, gözle görülebilecek, elle tutulabilecek bir hale gelmişti (Ayaşlı, 1968: 45).

Romanda ayrıca Osmanlı Hanedanı'na mensup kişilerin kadın, erkek, çocuk, genç, ihtiyar farkı gözetmeksizin vatanlarını terk etmeye mecbur edilmeleri, “facia” olarak değerlendirilir:

4 Mart 1924 salı gecesi, dünya tarihinin en büyük ve en uzun sürececek olan bir faciasına sahne olmuştu: Osmanlı Hanedanı, Ankara'dan verilen bir emirle vatanlarını terketmeğe mecbur edildiler. Yani devletin bânisi Sultan

Osman'ın, Fatih'in ve Yavuz'un torunları, bilâ tefrik, kadın, erkek, çocuk, genç, ihtiyar hepsi; altın kafesleri açıldı, uçmaya alışık olmayan ipek kanatlarıyla, memleketlerinden atıldılar. Manen ve maddeten âdi iştihalarla bekleyen aç kurtlara ve kuşlara yem oldular (Ayaşlı, 1968: 105).

4.3.6. Cumhuriyet Sonrası Osmanlı'ya Duyulan Özlem

Yaklaşık altı asır boyunca ayakta duran Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü, bazı insanları oldukça fazla etkilemiştir. Ayaşlı'nın romanlarında, Cumhuriyet ilan edildikten sonra bazı kesimlerin, Osmanlı'ya özlem duyduğu görülür. Pertev Bey'in Üç Kızı romanında, “Yeni Türkiye”nin Osmanlı'nın kurmuş olduğu düzen içinde bile başarılı olamadığı dile getirilir:

Ankara'nın muvaffak olmayışının başlıca sebebi, bütün mevkilerin ve memuriyetlerin, velhasıl her işin verildiği kimselere, bu işlerin, bu memuriyetlerin, bu mevkilerin, pek ağır ve büyük gelmesinden, ve hiç bir kimsenin lâıykıyla bir isim altından kalkamamasından ileri geliyordu. Sanki cücelere normal, hattâ normalden daha büyük insanların elbiselerini, paltolarını giydirmişlerdi.

Ankara sanki bir geri zekâlı çocuklar yurdu olmuştu. Bütün idâre ve bütün işler geri zekâlılar tarafından idare ediliyordu. Vekiller, sefirler, doktorlar, mühendisler, profesörler, âlimler hepsi, hepsi yarım veya bir çeyrek adam kabiliyetinde insanlardı ve gördükleri işler de kendi derecelerinde oluyordu. İşte bundan ötürü kırk küsur senedir Ankara çabalamada ve bocalamadadır. Osmanlı Devleti, kırk senede çoktan kurulmuş, kendini bulmuş, fütuhata çoktan başlamış, Cihan İmparatorluğuna doğru dev adımlarla ilerlemişti. Halbuki Yeni Türkiye her şeyi hazır bulmuş, koca bir imparatorluğun mirasına konmuş. Yetişmiş adam bulmuş, devletin bütün defterleri, askerî, idârî ve ilmî nizamını aksatmadan yürüten muntazam bir teşkilât bulmuş, ve bugün bile bir vatandaş tapuda bir kayıt bulabiliyorsa, hâlâ Osmanlı Devleti'nin kurduğu sağlam bir nizam ve teşkilât sayesinde. Esefle, üzülererek söyleyelim ki bugüne kadar Türkiye kendi nizamını kuramamış ve adam yetiştirememiştir (Ayaşlı, 1968: 171, 172).

Aynı romanda, Osmanlı'da farklı sınıflar arasındaki hoşgörünün, “Yeni ve Küçük Türkiye”de bulunmadığı savunulur:

Osmanlılarda, İmparatorluğun verdiği kuvvet, şevket, ve satvetten dolayı namütenâhi bir müsamaha vardı. Selmin, Selmin Hanımefendi olarak itibar görecekti, iki emektar da en azından, yaşlı iki uzak akraba muamelesi görecektir. Demek; Yeni ve Küçük Türkiye'de bu müsâma yoktu. Hiç de morali olmayan Ankara, Selmin'i affetmiyor. Ve sınıf farkı yaratarak şimdiye kadar âilenin birer ferdi olan iki câriyeyi de kapıdan içeri almıyordu. Muammer Bey'in ısrarla Selmin'i bilmemezlikten gelmesi, Azize Hanım'ın çok gücüne gidiyordu. İçinden bir şey koptuğunu hissetti, kimseye bir şey söylemedi, fakat

müstakbel damadına gücendi. Her halde Selmin hakkında bir şeyler duymuş olacak, kimbilir ne yalan yanlış şeyler dedi (Ayaşlı, 1968: 146).

Pertev Bey'in Üç Kızı romanında, Muammer, karısı Nermin'i "yok olmuş bir imparatorluğun çocuğu" olarak görür ve artık onların devirlerinin geçtiğini söyler. Nermin ise kocasını ve onun muhitini, reddettikleri halde Osmanlı'nın mirasını kullanmakla suçlar:

"- ... Yahu, daha anlamıyor musun? Siz iflâs etmiş bir âilenin, iflâs etmiş bir sınıfın, bir zümrenin, yok olmuş bir imparatorluğun çocuklarısınız. Kafanızı biraz çalıştırın, şunu aklınıza koyun, siz yok, biz varız bugün."

Muammer, her zaman çok nâzik ve zarif olan Nermin'den ummadığı bir cevabı aldı ve sustu.

"- Niçin iflâs etmiş bir âileden, iflâs etmiş bir sınıftan kız aldın? Unutma ki; çocukların, işte bu iflâs etmiş âilenin, iflâs etmiş sınıfın çocukları, hiç olmazsa yarı yarıya bu zümrenin, bu sınıfın çocukları olacaklar. Niçin yok olmuş imparatorluğun kırıntılarına bile akbabalar gibi üşüşüyorsunuz? Malikânelerinden tutun da, bacağı kırık yaldızlı kanapesine, kırık saksonya kâsesine kadar yiyecek gibi üzerlerine atılıyorsunuz? Evlerinizde en itibar ettiğiniz, övündüğünüz, birbirinize gururla gösterdiğiniz eşyalar 'Saraydan çıkma'lar oluyor. İstanbul'da filân sultanın, filân vezirin, veya paşanın yalısını, köşkünü, konağını almak en büyük gâyeniz, hedefiniz hayatınızda erişebileceğiniz son hedef oluyor." (Ayaşlı, 1968: 174, 175).

Pertev Bey'in Torunları romanında, Osmanlıların sürdüğü hayat övülür. Ayrıca Osmanlı'dan sonra bir taklit döneminin başladığı ve bu dönemde başka kültürlerin tesiri altında kalan insanların Türk-İslam kültürünü reddettikleri iddia edilir:

Zira Osmanlılıktan uzaklaştıkça, Türk hayatı câzibesini, karakterini, uslûbunu velhasıl asliyetini kayıp ediyordu. Bir bocalama kendi benliğini kaybetme ve bir türlü bulamamasından mütevellid, Türkler için bir taklit devri başlıyordu. Çok hazin.

Gittikleri mekteplerde, yarım yamalak aldıkları kültüre göre, Amerikan mektebine giden Amerika, Fransız mektebine giden Fransız, Alman mektebine giden çocuk da Alman kültürünün tesiri altında kalıyor. Ve bu yabancı tesirin tezâhürü şöyle oluyor. Kendine âid yani Türk-İslâm ne varsa fena kabul ediyorlar. Tarih, edebiyat ve bilhassa yaşama tarzını, topyekun beğenmiyorlar, sevmiyorlar ve reddediyorlar.

Halbuki, Türk-İslâm hayatı, yani Osmanlıların sürdüğü hayat, harikûlâde bir hayattı. Bu, dünya yüzünde kurulmuş olan büyük medeniyetlerin tabîî bir neticesidir. Kendi medeniyeti içine aldığı cemiyete, güzel bir hayat temin etmek (Ayaşlı, 1992b: 5).

4.3.7. Meşrutiyet

Meşrutiyet'in, incelenen romanlarda daha çok beraberinde getirdiği özgürlük ortamı ile ilişkili olarak işlendiği görülür. Aydınlık Kapı romanında, Beyçet Bey'in kullandığı “Şehirde hürriyet ilân edilmiş!” ifadesinden de anlaşıldığı üzere Meşrutiyet ve “hürriyet” kavramlarının ayrılmaz bir bütün olarak algılandığı görülür:

Genç kızın, bir rüya ve hülya âleminin müphem ışıkları, müphem (belirsiz) gölgelerle dolu derinliklerine iyice gömüldüğü akşamlardan birinde, 1908 yılı temmuzunun 24 veya 25'inci akşamıydı, bir haber, çiftliğin sakin havası içinde bir bomba gibi patladı: Şehirde hürriyet ilân edilmiş! Hürriyet!.. Lerzan bu kelimeyi babasının ağzından birçok defalar duymuş olduğunu hatırlıyordu. Bu kelimenin yanında Behçet Bey, kızının başka birinden hiç duymadığı bazı kelimeler de söyledi: İstibdat, vatan, hamiyet, jön Türk... (Zorlutuna, 2001: 64).

Aynı romanda “hürriyet” kavramı “herkesin bir olması” olarak tanımlanır:

- Aman küçük Hanımcığım, siz de!.. Şehirde herkes sevinçten deliye dönmüş... Hürriyet ne demekmiş biliyor musunuz?
- Ne demekmiş?
- Herkesin bir olması demekmiş. Sen de sen, ben de ben!.. Padişah efendimiz bile bizimle bir olmuş!
- Ya niye “efendimiz” diyorsun?
- Ne bileyim ben? Siz Tahir'i bir dinleseniz!.. (Zorlutuna, 2001: 69).

Meşrutiyet ve hürriyet kavramlarının insanlar üzerindeki etkileri farklı olabilir. Aydınlık Kapı romanında, “hürriyet” yaşlı bir kadın tarafından “ayakların baş olması” olarak nitelendirilir:

- Kuzum büyükanneciğim hürriyet ne demek?
- Büyükanne, onu acayip bir bakışla süzdü:
- Ayakların baş olması demek! Gece rüyanda hürriyet mi gördün yoksa?.. Sabah, sabah başka işin yok mu? (Zorlutuna, 2001: 70).

Aksaray'dan Bir Perihan romanında, Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte, iktidarın, mağdurların eline geçtiği ve felaketin sona erdiği ifade edilir:

- “Canım yavrum” diyordu. “Sevin, artık sevin... Anacağımızla babacığımızın celladı artık fenalık yapamayacaktır...”
- Gözyaşları arasında gülüyor:
- “Şimdi iktidar mağdurların elinde... Felaketimiz sona erdi!” diyordu.

Pakize henüz üç yaşlarında bir çocuktü, ablasının heyecanlı sözlerinden bir şey anlayamamış ve ağlamaya başlamıştı. Nadide hep gülüyor, onu okşayarak:

“Ağlama şekerim” diyordu, “bugün ağlanacak bir gün değildir... Bugün bizim gülmekliğimiz lâzımdır... Gülmek sırası artık bizimdir...”

Çocuğu bıraktıktan sonra, Nadide evde bir bayrak aramış ve bulunca titreyen elleriyle onu balkona asmıştı (Derviş, 1997: 77).

Meşrutiyet yıllarını anlatan Bizim Diyar romanında, Abdülhamit’in tahttan indirilmesiyle, Ali Bey’in yaşadığı üzüntü dile getirilir:

O günlerde Abdülhamid’in hal’i sarsıp yıkıverdi Ali Bey’i. O güçlü, Balkan ayazında soluğu kesilmez adamın omuzları çöktü. Durgunlaşıp köşelere çekilir oldu. Kimi zaman sessizliği bir günü aldı. Gülsüm Hanım’ın varlığından habersiz gibiydi. Kerime’nin avutucu sözlerini duymaz gibiydi. Birgün,

- A be saltanat yıkılmadı ya! dedi Gülsüm Hanım. Bir padişah tahttan indi, bir başkası gelip tahta oturdu. Sen böyle durdukça koca konak üzerime çökmüş gibi olur. Hem bunca üzülmeye Ali Bey. O burda. Selânîk’te. Te, şuracıkta.

Ali Bey’in gözlerinde bir aydınlık belirmişti. Ağır ağır başını çevirdi.

- Neye yarar Gülsüm Hanım? İsterse gelip konağımızda misafir olsun, neye yarar. Devlet onsuz olduktan sonra... (Çokum, 1978a: 202).

Aynı romanda ıslahatı gerekli gören Haşim Bey ile ona karşı çıkan eniştesi Ali Bey arasındaki çatışmaya yer verilir:

- Islahat gereklidir enişte. Herşey değişiyor, yalnız biz değişmiyoruz.
- Bizim için “hasta adam” derler Haşim Bey. İşte gör ki değişmişiz. Sarsılmış, kökleri oynamış yerinden ağacımızın.

- Öyleyse yeni bir ağaç dikelim. Öyleyse meşrutiyeti getirmeliyiz.

- Sen ne söylersin bre Haşim Efendi?

Dayı’nın yüzü kızarıvermişti bu söz üstüne. Çünkü “bey”liği geri alınmıştı.

- Sen ne söylersin? Çokları Sultanımız hakkında atıp tutar oldu. Aramıza ikilik düştü. Bir meclis açıvermekle işler düzelecek midir? Söz ortalığa düşecektir bilesin. Baldırı çıplak zabıt bile siyasete bulaşmıştır.

- Padişahın hatası yüzünden o zabitin baldırı çıplaktır efendim.

- Islahatmış... Daha ne olsun? Bulgarın istediği bizden ayrılmaktı. Sayenizde geri kalan toprakları da verir dağıtırız, öyle değil mi efendim?

- Şunca yıl baskı altındayız. Başımızı iki omuzumuz arasına saklar dururuz. Neden hürriyet sözü yabancı gelir kulağımıza? Bilirim ki Namık Kemal’in şiirleri de bu eve girmez.

- Ben bu memleketi Mithat Paşa’dan da Namık Kemal’den de iyi tanırım oğlum. Elimizde Mavzerle eşkiya kovalayan bizizdir, onlar değil!

- Lâkin siz hiç zindana girmediniz enişte (Çokum, 1978a: 9, 10).

Ali Bey, bu konuda oğlu Rıfat'la da çatışır. Ali Bey padişahın suçlanmaması gerektiğini savunurken, Rıfat, vatanlarını kurtarmak için kimseye boyun eğmeyeceklerini ifade eder:

- Oğul, de bana gâvurla mıdır aranızın açıklığı, padişahla mı? Eğer ikisiyle açıksa, padişahı gâvurla bir tutmuş olursunuz.

Rıfat bir an düşüne daldı.

- Meşrutiyet ilân edilse, Sırb'ı, Yunan'ı, Arnavud'u, Bulgar'ı, nereye göndereceksiniz? Eşitlik... Gâvurun diline, dinine, görgüsüne sahip çıktığını söylersin. Nasıl eşit olunur onlarla oğul. Görgümüzü değiştirerek mi? Dilimizi değiştirerek mi? Çünkü bir arada yaşamaktayız. Birinden birinin olması gerekir. Tabi olacak kimdir? Siz mi onlar mı? Benim aklımın ermediği budur.

- Bir arada yaşamaktayız derken aramıza eşitlik getirir sözün. Oysaki zulüm görmekteyiz. Sesimizi işittiremeyiz kimseye. Bizi büyük devletler suçlar durur. Bu konaklar yağmalanmadıysa şaşmamalıyız. Gayrı bizim hükmümüz geçmiyor bu topraklarda. İşte istediğimiz eşitlik budur baba. Toprağımızı huzurla ekelim, köyümüzde korkusuzca barınabilelim. Sınır köylerinde nice isimsiz mezarlara rastladım. Nice yıkık minareler, terk edilmiş evler, ezan sesini silip atmış yerler gördüm. Yollarda göç eden insanlarımızı gördüm. “Çeteciden kaçıyoruz” dediler. Nasıl hükmümüzün hâlâ geçtiği söylenir? Buralar kimlere terkedilmiştir? Aç, yorgun, bitkin bir asker, domuz çiftliklerinde beslenen ve Makedonya için yemin eden bir çeteciyle baş edebilir mi? Ecnebi zabıtların kol gezdiği bu yerlerde Türklükten, sahipliğimizden söz edilebilir mi?

- Oğul, dedi Ali Bey. Fikrinde haksız değilsin. Lâkin padişahı bunca suçlamayın. Bu bir yaradır ki nicedir kanar. Borç gırtlığa kadardır. Her yandan elimiz kolumuz bağlanmış. Yoksa neden boyun eğilsin gâvura? Diklenecek halimizi mi vardır? Şu Rumeli topraklarında bir harp çıksa, yıkılır gider Osmanlı Devleti. Hem de uzun sürmez yıkılması. Büsbütün ortadan silinmesek de kaç yıl doğrulamayız yerimizden. Ben diyeyim kırk yıl... Belki daha fazla... Oğul Girit için savaşıldı, Atina'ya kadar dayandık. Muzaffer olduk. Lâkin çok görüldü bu zafer. İşte gördük Girit'in başına geleni. Sözümüz her zaman yabana atılmadadır. Cılızdır sesimiz. İşittiremeyiz.

- Biz vatan için ölmeye yemin ettik baba. Kimseye boyun eğmeyeceğimizi anlatmak isteriz (Çokum, 1978a: 139, 140).

Aynı romanda, Meşrutiyet'in ilanı halk tarafından coşkuyla karşılanırken, Ali Bey bu duruma çok üzülür:

Şehre varacakları gün, top sesleri duydular. Geçtikleri köylerin kalabalığı bir anda yollara döküldü. Öyle ki Koço arabayı bir kenara çekmek zorunda kaldı. Kadınlar birbirlerine sarılmış, ağlaşıyorlardı. Ali Bey indi. Kalabalığa karıştı. Az sonra döndüğünde, sessizce kızın yanına oturdu.

- Dügün mü var, bayram mı var? dedi Kerime.

- Ona benzer birşey, dedi. Hürriyet ilân olunmuş.

Kalabalık iki yana açıldı. Araba sarsılarak yola koyuldu.

- Hürriyet yalnız şu köylüyü mü sevindirmeli baba? Biz niye sevinmeyiz? Biz niye böylesine coşmayız?

Ali Bey başını döndürüp kıza öfkeyle baktı. O akşam Rifat'a baktığı gibi. Kerime sindi. Omuzları çöktü. Az sonra davul zurna sesi bütün köyleri bir baştan bir başa sardı. Yanlarından sık sık atlılar geçiyor, sırmalı cepkenler bir an parıldayıp sönüyordu. Sonra kadınlar, kızlar çocuklar... Yollarda bir renk karışıklığı, bir sevinç sürüp duruyordu.

- Baba, bu insanlar sevinmemeli miydi? Hep birbirimizi yiyip durmalıydık, öyle mi? İşte hürriyet gelmiştir, Osmanlı ayakta. Gayri düşmanlık bitmiştir. Niye sevinmeyiz?

- Saray ne diyecektir, Babıâli ne diyecektir buna?

Selânik... Kerime şaşkınlığını, sevincini gizleyemiyordu artık. Çiçekler görüyordu, bayraklar. Sevinen, el sallayan, marş söyleyen insanlar görüyordu. Oysa babasının gözlerinde bir yalnızlık, bir küskünlük... Faik Bey'in onları,

- Hürriyet ilân oldu! deyip ağlayarak karşılaması üzerine Ali Bey yavaşça "Bre bunlar dellendi." diye söylendi (Çokum, 1978a: 187, 188).

Bizim Diyar romanında, padişahın aleyhinde çalıştıkları düşünülen "Jön Türk"lerin, Meşrutiyet için uğraştıkları ifade edilir:

- Şimdiki gençlere güvenilmez, dedi Nimet Hanım. Bizim Niyaz Hanım'ın da oğlu jöntürk olmuş. Bir cemiyet kurulmuş imiş. Bunlar Paris'te ve sair yerlerde padişahın aleyhinde çalışırlarmış. Bazıları sürgüne gönderilmiş, mahkûm edilmişler.

- Benim Ethem'le Naci Dersaadet'te ne yapmaktadırlar acep? Şimdi içime bir kurt düştü. Bu jöntürkler padişahın aleyhinde niye bulunurlar Nimet Hanım?

- İsterler ki meşrutiyet olsun. Paşa Efendi'ye "hep mekteplilerin başının altından çıkıyor" dediğimde, benim fikrime taraftar görünmüyor (Çokum, 1978a: 66).

4.4. Aydın

4.4.1. Aydınların Duyarsızlığı

Aydın konusu, incelenen romanlarda daha çok duyarsızlık boyutuyla ele alınır. Güneş Kokusu romanında Ömer, aydınların çoğunlukla büyük kentlerde yaşamayı tercih ettiklerini ve Anadolu'daki halkı aydınlatmak gibi bir amaçlarının olmadığını söyler. Kendisi ve arkadaşlarının ise üniversiteyi bitirdikten sonra, unutulmuş köylerde çalışmak istediklerini ifade eder:

Ömer, tatlı bir hüznle konuşuyordu. Çok pek çok çalışmak gerekti. Memleketin, yüksek kıymette, ölçsüz biri feragatla, kendini verecek bir gençliğe ihtiyacı vardı.

- Annem, yurdumuzun her köşesine en kuytu bucaklarına gidecek, bilgi ışığını sunacak misyonerlere ihtiyacı olduğunu söyler.. Haklıdır.. Hiç kimsenin büyük şehirlerden çıkmağa niyeti yok.. Köylere, kasabalara, hattâ vilâyetlere gitmeği bile "enailik" sayıyorlar. Ben ve arkadaşlarım, inkilâptan sonra; çok

unutulan köylerden, işe başlamanın doğru olacağını düşünüyoruz. Devlet hesabına okumak, beni göndereceği nahiye de olsa gitmek kendi gücümün yettiği kadar, çalışmak istiyorum Turgut enişte. Yurdun iyi örneklerle ihtiyacı çok büyük... (Uçuk, 1973b: 285).

Kaçış romanında, aydınlar göstermelik işler yaptıkları için eleştirilir. Yalnızca şiirler ya da söylevler yazılarak halka ulaşamayacağı dile getirilir:

Ne işe yaradı acaba o çoğaltılan şiirler, söylevler ve yazılar? Kimleri etkiledi? Nereye yanaştırdı kişileri? Hepimiz, bu ülkenin aydını olduğumuz yaftasını taşımaya hak kazandık. Bürolarımızın duvarlarında ya da resmi görevlerimizi yürüttüğümüz masaların ardında kalan bir aydınlık değil mi bu? Varsayılan. Daha doğrusu, uydurulan. Aydın olmayanlara bizler ışık götürecektik. Gerçekte ne götüreceğiz? (Kutlu, 1986b: 222).

Gurbet Yavrum romanında, genç bir kadın ile babasının aydın konusu hakkındaki çatışması aktarılır. Baba, her aydının üzerine düşen görevi yerine getirdiği takdirde halkın aydınlatılabileceğini düşünürken, kızı, bunun bir düzen sorunu olduğunu ve aydınların tek başına verecekleri mücadele ile çözümlenemeyeceğini düşünür:

“En çok neyi arıyorum biliyor musun? Köydeki öğretmenliğimi. Kooperatif kurduracaktım.

Çocukları yatılı okullara yollayacaktım. Onlar da okullarını bitirdikten sonra gelip köylerdeki insanları aydınlatacaklardı. Her köyde uyanık, aydın adamlar olsa bak nasıl kalkınır bütün Türkiye.”

“Baba.” diyorum, “düzen bir bütündür. Bütünün kökten değişmesi gerekir. Kalkınma da ancak böyle olur. İnsanları aydınlatmakla iş bitmiyor. Aydınlanan insanların üretim ilişkilerini değiştirmesi gerekir.”

“Her aydın, her yurtsever kendine düşeni yapsa düzen değişir,” diyor babam.

“Aydınlar tek başlarına ne yapabilirler baba,” diyorum. “Sen tek başına ne yapabildin? Senin durumunda olan bir sürü ilerici, temiz yürekli, haksever insan var, ama bozukluğu, geriliği bir ahlâk sorunu olarak gördükleri için işin içinden nasıl çıkılacağına bir türlü akıl erdiremiyorlar. Ayrıca tek tek hep engellerle karşılaşılıyorlar. Sen hayatın boyunca haksızlıklara, yolsuzluklara karşı çıkmak istedin. Hep engellerle karşılaştın. Kendini bile kurtaramadın.”

Son söylediğim sözün babama bir tokat gibi çarptığını duyup üzülüyorum.

Babam, birden alçak sesle, uzaklara bakarak mırıldanıyor:

“Sen yanmasan, ben yanmasam biz yanmasak, nasıl çıkar karanlıklar aydınlığa?”

“Coşkuyla gülümsüyorum:

“Doğru,” diyorum. “Ama neyin nasıl değişeceğini kavrayarak göze almalı yanmayı. Sen haksızlıklarla savaşmayı istedin, herkesin senin gibi olmasını özledin. Ama bu çıkışlar hep sonuçsuz, yetersiz kalıyor baba.

Düşünceyi sistemli olarak kavramak, öğrenmek, yaşanan olaylardan doğru sonuçlar çıkarmak gerekiyor. En önemlisi de sen hep kendi başına, kendi kafana estiği gibi davranmışsın. Önemli, temel konuları bilimsel olarak öğrenmemişsin. Sınıf kavramı da kafanda karmakarışık. Hem senin sınıfsal durumun da çok değişikliklere uğramış. Kararsız, tutarsız davranışların buradan ileri geliyor.” (Özakın, 1989: 154, 155).

Genç Kız ve Ölüm romanında, Türkiye’deki aydınlar, Batı’daki yazarların gözüyle hayata baktıkları için eleştirilirler. Romanda, bu aydınların artık, “ulusal değerlerimizle beslenen devrimci bir kültürün oluşturulması için” çalışmaları gerektiği vurgulanır:

“O gece tek başıma gitmiştim oraya. Dergideki arkadaşlarımdan ikisi de açık oturumda konuşuyordu. ‘Ulusal Kültürün oluşturulması’. Konuşmacılar ülkede çevirilerle yaygınlaşan batı edebiyatından ve onun olumsuz etkilerinden söz ediyorlardı. Yoksul ve ezilen insanları anlattığı için hayranlık duyulan Dostoyevski mistik, gerici bir yazardı. Daha önceki kuşakları sarmış olan Kafka bireyci, karamsar, umutsuz bir yazar... Camus durmadan hayatın anlamsızlığını ve insanın saçma yazgısını dile getirip duran, Sartre insanın toplumsal ilişkilerin ürünü olduğunu göz ardı eden, bireysel ve soyut bir özgürlüğü savunan bir yazar... Yıllardır türk aydını bir eleştiri süzgecinden geçirmeden benimsemişti bu yazarları ve onların gözüyle, düşünceleriyle bakmıştı hayata. Artık aydınların ülkemizde ulusal değerlerimizle beslenen devrimci bir kültürün oluşturulması için çalışmaları zamanı gelmişti. ...” (Özakın, 1980: 124).

Üç Yirmidört Saat romanında, “aklı bilgisi ile insanlarına yardım etmek bilincine varmış olan” aydın sayısının oldukça az olduğu belirtilir. Ayrıca kadın aydınların, “zamanı değerlendirmek” amacıyla birtakım faaliyetlerde bulunduğu dile getirilir:

- Benim gibi bir çok aydınlar kavga veriyor bu ülkede. Özgürlük, demokrasi kavgası. Memleketini yeni bir düzen, sosyalist bir yönetimle kalkındırarak, köylüsü kentlisi ile insanlarına daha doğru, daha haklı bir yaşama ortamı getirmek amacı içinde.

- Peki ama! dedi, Fatma. Birbirimizi sevmemizin bununla...

- “Ne ilişkisi var?” diyeceksin. Var benim gözümde. Zavallı çilekeş köylü kadınlarımız bir yana, bir avuç aydın kadın, yürekli bir kaç üniversiteli kızdan ötesi, ne yapıyor bizde?

- Çok şey! dedi, Fatma.

Kendini savunurcasına coşkuyla sıraladı:

- Kadın uzmanlarımız, hakimlerimiz, doktorlarımız, ressamalar, yazarlar, mimarlar, öğretmenler...

Cıgarasını tablaya atıp, omuz silkti Ahmet.

- Bir avuç azınlık! Aralarında memleketini, yobazlardan, tutuculardan kurtarmak, akli bilgisi ile insanlarına yardım etmek bilincine varmış olanları parmakla sayabilirsin.

Büyük kentteki sosyetikleri, kaymak takımın hurdalarını at bir yana, ne yapıyor bunların dışında kalanlar? “Zamanı değerlendirmek” diye, bir şey çıkarmışlar, kimi seramik yapıyor, resim yapıyor sergilerde kokteyl verebilmek için! Sıcak Antalya, Alanya güneşinde yanıp, yazın tadını çıkaran ve çabaları ile durmadan öğünen kadın arkeologlar var. Eğlenceler düzenleyerek, ancak kendi sokaklarındaki yoksullara patates, soğan parası çıkarıp, kurumlanan iyiliksever hanımlarımız, evlerinde sıkıldıkları için butik açanlar, biraz da kocalarını rahatça aldatabilmek için sanırım! Eğlence, cümbüşe susamışların yardım dernekleri! (Yönsel, 1977: 266, 267).

Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında Ali, kendi kuşağını “bir çeşit tohum ekici” olarak değerlendirir ve daha sonraki kuşağın halkı aydınlatacağını düşünür. Mehmet ise kendi kuşağının, bu işi başarabileceğine inanır:

Ali ile sanat üzerine konuştuğumuzda babamın yanını tuttuğunu hatırlatıyorum! Alayla yüzüme bakarak:

“- Zaman o zaman mı ablacığım! Resim yapmak zamanı mı!. Başka öyle olumlu çabalar varken önümüzde!” diye...

Sonra gazeteler! Her birini açtığımda karışıyor içim. Kolay değil pencere karşısında oturup karşı yapının siyah demirlerini, yaprak veren ağacın yeşilini boyamak bunca karışıklık içinde...

“- Çaresi yok bizim kuşak harcanacak, bizden sonrakiler ne yaparlarsa yapacaklar. Biz temalcileriz, bir çeşit ekiciler... Tohumları atıyoruz, birşeyler çıkacak o tohumlardan ilerde.” der dururdu Ali. Bizim kuşak için karamsardı.

Mehmet başka türlü konuşuyor. “Ne olacaksa bizimle olacak” diyor o. “Biz yapacağız, biz aydınlar, devrimciler, ülkücüler..”

Umut dolu Mehmet’in çocuk yüreği... Kocamın inançlı, erkek yüreği diyeceğime!..

Yetişiyorlar, aydınlar yetişiyor, yığınlar büyüyor, bilgi, öğretim, reform çağı, insanlık çağının başında Türkiye’imiz...

Gülüyorum kendi kendime. Toplumdan çok kendilerini düşünen, yüreklerini bozmamak için herşeyi toz pembe gösteren, iyimser gazete fıkracıları gibi düşünmeye koyulmam garip!.. Bütün bunlar bir oyun, zamanı geçirmeye, unutmaya yarayan küçük küçük oyunlar... Bir de düşünmeden yaşamak, zamanı unutarak oyuna dalmak var!..

Zamanı öldüren küçük oyunlardan birini oynamayı istemiyorum... Oyunu düşünmeyi istemiyorum! (Yönsel, 1971: 58, 59).

4.4.2. Halkı Aydınlatma

Güneş Kokusu romanında Ayşe, aydınların köylere giderek halkı eğitmeleri gerektiği konusunda bir konuşma yapar ve Namık’a da oralara gitmesini önerir. Daha önce hiç köye gitmemiş olan Namık’ın, köylünün kendisini nasıl karşılayacağı konusunda tereddütleri vardır:

- Diyelim ki; medenî dünyanın kolaylıkları, ışıksız köylerimize uzansın, kara sapan yerini, pulluğa, daha sonra traktörle değişsin. Kumaşlarını rahat kullanışlı tezgâhlarda dokuyabilsinler. Bir çiçek yahut kızamık salgınında üç yüz, dört yüz çocuğu birden alıp götüren köylerde, kendini bir misyoner gibi, onlara bağışlayacak genç hekimler olsun. Zor doğumlarda hamama tersine asılan, ocak karşısında yeni kesilmiş koyun derilerine sarılarak yapılan ırvasalardan sağlık uman genç Türk gelinlerini, liseden sonra ebelik okuyan, idealist Türk kızları kurtarsın... Onlardan vergi alırken; köylümüze aydınlık ve bilgi vermeliyiz...

Mediha, kızının konuşmasını haklı fakat uzunca bulmuştu.

- Ayşe!.. Ayşe!.. Coştun gene yavrum...

Ayşe, gülümsüyerek, annesine döndü.

- Affedersiniz!. Fazla konuştum... Fakat bu benim yurdumun dâvası anneciğim... Suç benim değil Namığın!.. Değil mi Namık?

...

Namık:

- Eğer, Ayşeden bunları duymakla, bilmediklerimi öğrendiğimi söylersem, ona kızmazsınız sanıyorum efendim...

Diye, Medihaya gülümsedi. Sonra Ayşeye:

- Cidden beni aydınlattınız Ayşe... Haklısınız. Biz daima kendimizi beğenmez dışarıdan örnek ararız. Halbuki kendi bilgilerimize yeni akışların üstünlüğünü versek çok yerinde bir iş olur... İlk fırsatta yurdun içlerine seyahat yapacağım... Fakat bilmem ki, benim gibi, onları hiç tanımayan bir adama, onlar kapılarını açarlar mı?

Dedi. Ayşe, Zehrayı gösterdi.

- Eğer bu küçük kılavuzu yanınıza alırsanız, yalnız evlerinin değil, yüreklerinin de kapılarını açarlar Namık... (Uçuk, 1973b: 222, 223).

Güz Şarkısı romanında Nuriye Hanım, Türk köylüsünün aydınlar tarafından eğitilerek, sömürülmekten kurtulması gerektiğini ifade eder. Gazeteci kadın ise aydınların hep aynı şeyleri tekrarladıklarını, aslında hiç birinin ne istediğini tam olarak bilmediğini söyler:

- ... Biz daha insan özgürlüğü kavgasındayız. Ben umutluyum ama... Birşeyler yapacağız sonunda. Kadın özgürlüğüne de sıra gelecek. Bu işler böyle gitmez, gidemez. Türk köylüsünü eğitmek, insanlığını vermek, sömürülmekten kurtarmak gerek. Bir şeyler yapmak, yeniden başlamak, evet yeniden! Atatürkün bıraktığı yerden hem de...

- Bırakın böyle sözleri ne olur! dedi Nuriye hanım. Bırakın benimle gazete ağzıyla konuşmaları. Bir plak gibi hepiniz aynı şeyleri tekrarlıyorsunuz. Ama hiç biriniz ne istediğinizi bilmiyorsunuz tam tamına... Sosyalizasyon, toplumculuk, Atatürkçülük, devletçilik, ama nasıl, hangi biçimde? (Yönsel, 1966: 95).

Gurbet Yavrum romanında, bir köyde öğretmen vekili olarak çalışan bir adamın, köylüleri aydınlatmak için giriştiği çabalar ve bu süreçte karşılaştığı zorluklar anlatılır:

Türkiye'deki son işi bir köyde öğretmen vekilliği idi. Onu görmeye gitmiştim. Dağların arasında Trakya'da küçük bir köydü. Ayçiçeği tarlaları vardı. Babam bana önce okulunu göstermişti. Çocukların elişlerini, duvar gazetesini... Onlara şiirler okuduğunu söylemişti. Kendi kitaplarıyla bir de köy kitaplığı kurmuştu. Yaşar Kemal'den, Aziz Nesin'den, Orhan Kemal'den, Fakir Baykurt'dan kitapları vardı. Gençlere ise basık tavanlı toprak evinde Nazım'ın şiirlerini okuyordu. Muhtarla imam, köylüleri ona karşı kışkırtıyorlardı. Babam gülüyordu. Korkmadığını, mücadeleyi sevdiğini söylüyordu. Yakında kasabada İşçi Partisi örgütünü kurmayı düşünüyordu. Ayçiçeği tarlalarını dolaşmıştık ve bir kavağın dibinde oturmuştuk. "Gençler beni seviyor. Onlara kooperatifçiliği anlatıyorum. Yağlarını aracıya kaptırmamalarını söylüyorum," demişti. Kooperatifçiliği anlatan bir oyun yazmıştı. Yıl sonunda öğrencilere oynatacaktı. Umutluydu.

...

... kızları okutmaları için köy kahvesinde, köyün erkekleriyle bazen güzellikle, bazen öfkeyle konuştuğunu, ama köylüleri inandırmanın zor olduğunu söylüyordu. Her konuda köylüleri aydınlatmaya çalışıyordu (Özakın, 1989: 16-18).

4.4.3. Aydın-Halk Çatışması

Aydın-halk çatışması Türk romanının her döneminde sıklıkla işlenen konularından biri olmuştur. Halkı aydınlatmak için Anadolu'nun ücra köşelerine giden aydınlar, çoğu zaman halkın direnişi ile karşılaşmışlardır. İnsanların sahip oldukları düşünceleri birden söküp atmak zor olduğu için, aydının işi oldukça yorucudur. Aşk Hasreti romanında, verimli toprağa sahip olmak amacıyla ormanları tahrip eden cahil halk eleştirilir. Orman mühendisi Nihat halkı eğitmeye çalışsalar da, bu işin hiç kolay olmadığından yakınıır:

-Buraları evvelce ormanmış... Tahrip neticesi bu hale gelmiş. Köylü kendisine tarla açmak veya otlak yapmak için çok defa ormanı kasten ateşe verir.

Zerrin hayretle:

-Fakat nasıl olur?... diye sordu.

- Önce kendisine lâzım olan az bir yer kayar... Sonra ateşi söndüremez. Bütün ormana yayılır.

- Bu kadar boş toprak dururken neden ormanları yakıyorlar?..

- Çünkü yangından sonra yer verimli bir halde kalır... Fakat bu ancak birkaç seneliktir; köylü bilmez. Bir müddet geçince yağmurlarla toprak kaydığınan taşlar ortaya çıkar, bir şeye yaramıyacak şekilde çorak bir hal alır...

- Böyle olunca her halde kendileri de yaptıklarına pişman olurlar, değil mi?

- İş işten geçtikten sonra ne fayda?.. Bundan başka ormanları tahrip ve mahvetmenin acı bir sonucu daha vardır... Ağaçsız bir yerde sular deli gibi akar... Büyük leylaklar hasıl olur. İşte geçen yıl bizim köye adını veren ve Suadiye köyünden geçerek İzmit körfezine dökülen Serindere şiddetli yağmurlardan taşmış ve Suadiye köyünün bir kısmını alıp götürmüş.

Zerrin:

- Köylüye her şey önceden anlatılmıyor mu?.. diye sordu.

Nihat acı bir gülümseyişle:

- Memleketini ormanlar kadar seven her aydının yapmaya çalıştığı ve yaptığı budur Zerrin dedi. Ama köylünün kafasına bu gerçekleri tam manasiyle sokamazsınız... (Azrak, 1973a: 80).

Sancı romanında, aydınların çoğu “okumuş câhilin yobazı” olarak değerlendirilir. Bu aydınlar, Batı’nın fikirlerini benimseyip, kendi milletlerini küçümsedikleri için eleştirilirler:

- Bak amca, dedi, bu adamlar mürekkep yalıyorlar ama, mühim olan ne kadar çok mürekkep yaladıkları değil, o mürekkebin ne yazdığı mühim. Senin Osmangilin papağanı konuşuyor, değil mi, konuşmak istenirse... Ama ne konuşuyor? İşte o misâl. Bizim okullarda, tâ ilkokullardan itibaren ne veriliyor çocuklara, ne öğretiliyor? Yabanın tarihi, yabanın kültürü, bizimkisi ise yalan yanlış bir tarih, bol bol dedelerimize küfreden bir tarih.

- Dedelerimize mi?

- Yani Osmanlı İmparatorluğu’na, sonra ezber bir coğrafya, matematik, fizik. Ve asıl ne öğretiliyor biliyor musun, bu yabanın yaptığı her işe hayranlık! Bizimkileri de kınama, böyle yetişen çocuk, pek tabii kendisinden utanır, yabana özenir oluyor... Bizim okullarda Türk müziği öğretmek yasaktır, ama gâvurun müziğini bilmezsen çakarsın sınıfta.

- Orası öyle, bir kere, Selâhaddin müzikten ikmale kalmıştı.

- İşte bu yabana hayranlık, yabana özeni var ya, bizi çökerten o. Hani çamurdan olsun, gâvurdan olsun, diyorlar.

- Ulen, ne çekmişsek bu gâvurdan çekmedik mi, az mı uğraştık vatandan atıncaya kadar? Sen benim yaralandığımı bilir misin, gâvurun kurşununu hâlâ bacağımda taşıyorum.

- Biliyorum, işte onların kurşunla yapamadıklarını, biz kendimiz yapıyoruz, gâvurun kültürünü, töresini, âdetini gümrüksüz sokuyoruz memlekete, hem de bayıla bayıla.

- Bu kültür kültür dediğin..

- Geleneği, göreneği, müziği, edebiyatı, inançları, hepsi işte, bi dinlerini sokmadık. Ama İslâm’a karşı da dinsizlik modası çöktü. İslâm’ı küçümsersen adam oluyorsun, câmiye gitmek gericilik, kiliseye gitmek ilericilik oluyor...

- Tövbe tövbe. Dursun ulen, İslâmiyet hristiyanlıktan sonra çıkmadı mı, nasıl hristiyanın yanında gerici oluruz be!

- İşte böyle yetişiyor, senin mürekkep yalamış dediklerin. Gâvurun kültürüne, fikrine şartlanmış, onunla yıkanmış daracık bir kafa. Bu yüzden de kendini, kendi milletini küçümseme illetine tutulmuş. Gayri yabandan gelen ne verirsen, hep yutuyor, Midesine ağır gelirse de, kusuyor. Meseleler üzerinde

düşünmüyor. Çünkü bizim okullarda, düşünme öğretilmiyor, Ezber isteniyor. Bizim okullarda, biz öğretilmiyoruz... Gâvur öğretiliyor. Peki n'apsın bu adamlar? Hani okuyup ettikleri için de, ille bir fikirleri olsun istiyorlar, ve zavallılar gazeteler ne yazarsa, doğru yanlış demeden fikir diye yapıyorlar. Aslında aydın dedikleri, okumuş câhilin yobazı. Hepsi değilse bile, çoğunluğu (İşinsu, 1991: 163, 164).

Aynı romanda Dursun, aydınları, diplomaları olmasına rağmen “boş” olarak görür ve onları “değer yargılarından yoksun beyinler” olarak değerlendirir:

Dursun, daha dükkândan çıkarken, kendini suçlamaya başladı. Selahâddin'in babası ile kâfi derecede ikna edici konuşmadığını zannediyordu. Midesinde bir sancı başladı, asıl lâzım gelenleri söyleyememiş gibi bir his, içini sıktı, ağzı acılaştı. “Peki ama ne?” diye düşündü. “Okumuşların çoğunluğunda eksik olan ne?... Eğitim yetersizliği, noksanlığı; yanlış eğitim? Tamam! Yalnız şahıslarda değil, doğulu ve geri kalmış bir millet olmaktan gelen küçüklük saplantısı? Tamam! Bunları dilim döndüğü, onun anlayabileceği şekilde anlatmaya çalıştım. Başka ne vardır? Bu aydın kişi dediklerimizin noksanı ne? Batı hayranı dar beyinler diyorum, yobaz diyorum... Hepsi doğru ve.. ve... Bir kaç “ve” ilâve etmemiz gerek.”

Evine yaklaşırken ters yüz geri döndü.

“Ve boş!” diye karar verdi, “Bir sürü ezber bilginin yanında, değer yargılarından yoksun beyinler! Bunun için boş. Lise bitiyor, boş, fakülte bitiyor, boş, Allah'ım işte mesele bu, diplomaları var, fakat değer yargıları, sağlam inançları yok! Buna karşılık hiç okumamış zümrede, dinden ve törelerden gelen bir takım kıymet hükümleri var ki, onları aydınların yanında makbul kılıyor. Akl-ı selîm sâhibi yapıyor.” (İşinsu, 1991: 166).

Dursun, aydınları “hasta zihniyetli” olarak görür. Aydınların, kendilerini başka bir millet olarak gördüklerini ve kendileri dışındakileri “halk” olarak değerlendirdiklerini ifade eder. Aydınların, hastalıklarından kurtulmalarının ancak kendilerini halkla beraber görmeleriyle mümkün olacağını ifade eder:

Hasta zihniyetli aydın! Sanki millet içinde bir başka millet: Duygu plânında yerlerde sürünen, fakat idareci olarak başta! İşte bu başka millet, kendinden olmayana “Halk” ismini vermiş, onu küçümsemiş ve tahakküm etmiş. Demokrasi sahnelendikten sonra da ona dalkavukluk etmeğe başlamış. “Dalkavukluk, bilhassa, sosyalizm oyununda başarılı.” diye düşündü Dursun.

“Halk için halkla beraber”, “Halka açık tiyatro, halka açık, üniversite, halka açık...” ... Oysa Milliyetçi Hareket; “milletle beraber, millete hizmet edin.” diyordu... Aydın böyle düşünmeye, böyle hissetmeye başladığı zaman, hastalığından kurtulacak, yerden kalkacak. Ama önce Dursun'un hissettiği acıyı hissetmesi lâzım. Derken gururu duyacak mutlak... Sonra kim durdurabilir artık aydını? Hangi yabanın, hangi yaban kültürü etkiler artık onu?.. (İşinsu, 1991: 311, 312).

4.5. Batılılaşma

4.5.1. Batılılaşma Süreci

Türk toplumunun Batılılaşma sürecinin, Tanzimat'tan bu yana edebî eserlerde farklı boyutlarıyla ele alındığı görülür. İncelenen romanlarda da bu süreç farklı açılardan ele alınır. Tutsak romanında, köyden kente gelerek okuyup mühendis olan bir adamın gecekondudaki yaşantısını beğenmemesi, köyünden tiksinişi, batıya hayranlığı ve Amerika'ya yerleşme isteğinden söz edilir:

Kocasını hatırladı, Kenan'ı... Anasını babası, basbayağı köylüydü, iyilerdi. Köyden şehire göçünce, küçücük gece kondularının içinde, kendilerini mutlu hissetmişlerdi, köydeki hayatlarıyla, bugünlerini mukayese ediyor, Tanrı'ya şükrediyorlardı... Kenan öyle mi ya, onun gözü, apartmanlardaydı, özel otomobillerde... Gece kondudaki yaşantısını, köyü ile değil, şehrin en lüks semti ile mukayese ediyordu, haset ve kin dolu bir hırsı vardı, yakışıklıydı, okuyup mühendis olmuştu, şehirli bir kız almıştı... yine de gece kondulu damgasını silemediğini sanıyordu alnından. Anasının, babasının köylülüğünü unutamamıştı, yüzüne bakan herkes, anlıyor zanneder, yüzüne bakan herkese kinlenirdi. Selma'nın başına dünyayı dar edişi, onu her konuda köle gibi kullanmaya çalışışı, karısına ille de tepeden bakmak istemesi... Köyden tiksinişi, töreden tiksinişi, batıya hayranlığı, Amerika'ya yerleşeceğim diye tutturması... (Işınsoy, 1973b: 123, 124).

Aynı romanda aydınlar, yanlış Batılılaşmanın sorumlusu olarak gösterilir. Selma, Türk toplumundaki aydınların beyinlerinin “batıdan taşıma su ile” döndüğünü düşünür. Gelenek ve göreneklere aydının değil, halkın sahip çıktığını ancak onların da bir gün kendilerini bu özentiye kaptırabileceklerini ifade eder:

Bu yolda, kolejden Cebeci'ye giden yolda, bir zamanlar Ceren'le, bu vakitler yürüdüklerini hatırladı. O yıllarda, Türk Eğitim Derneği Yenişehir Lisesi idi adı. Şimdi Kolej! Liseden koleje geçişte bir burun havalanıyor, kapıda bekleyen özel otomobillerin sayısı süratle artıyor. Kız, erkek öğrenciler âdeta sarmaş dolaş çıkıyorlar okul kapısından. Yoksa o zaman da paralı okuldu, şimdi de. İsim değişikliği bu, kolay mı? Hem batı kokusu taşıyan bir isim değişikliği. Batı'nın havası! Kolej! Tabî artacak özel otomobiller. Tabî böyle daracık formalar giyecek kızlar, saçları berber elinden çıkacak. “Kolejlerde okumanın” fiyakasını satacaklar, sadece “okumanın” değil.” “Tipik aydın kafasının piçleri...” diye düşündü Selma. “Bizim aydının. Ha ha, batıdan taşıma su ile dönen beyinlerin ürünleri! Tanrıya şükür ki, bu sudan nasibini almayan, almayı da şiddetle reddeden bir akli selim sahibi halkımız var. Biraz ayakta isek, bu yüzden.” İçini çekti, “Asıl münevverimiz reddedebilseydi, batıdan taşıma suyu, işte o zaman tam ayakta olurduk. Beli bükülmeyecek bir toplum... Geleneklerimize, kültürümüze, aydın, sahip çıksaydı... Halkın yaşatması, ne

zamana değin sürececek? Bir gün o dahi şartlanmaya başlamıyacak mı, bu özentiyi kaptırmıyacak mı kendini?” (Işın, 1973b: 123).

Gecenin Ucundaki Işık romanında, birkaç defa tekrarlanan “Avrupaî” sözcüğü Batılı anlamında kullanılmıştır. Romanda, Avrupaî olmak için gerekli bazı özelliklerden söz edilmiştir:

Ben de onun kadar telâşlı idim. Gelecekte kaynanam olacak kadının beni en iyi günümde görmesini istiyordum. Ahmet için bile öylesine özenmemiştim. Dudaklarımı boyarken, saçlarımı kabartırken, Nadia’nın sözüne uyup kaşlarımı fırçalayıp kirpiklerimi parmaklarımın uçlarıyla ıslatırken hep karşısına çıkacağım o soylu, varlıklı hanım efendiyi, Ahmedin (Avrupayî) annesini düşünüyordum. (Avrupayî) lâfı kullandığım deyimlerin arasına yerleşiyordu artık. “Avrupayî bir aile Avrupayî bir kadın”, “çok Avrupayî bir iş adamı!”

...

Yemekten evvel, yemekten sonra, yemekte içilirdi. “Avrupaî” geleneklere bu yönden de noktası noktasına uyulurdu. Sarhoş olmamak gerekti, şarttı hattâ. Ben de onlar gibi iki üç bardak içkide sarhoş olmayacak kadar yavaş içmesini öğreniyordum (Yönsel, 1963: 47, 167).

Aynı romanda Nermin Hanım’ın, Batı’ya özenerek uşaklara, hizmetçilere, bahçıvana bile yabancı dildeki karşılıklarıyla hitap ettiği görülür:

Cihangirin adı gelip karışıyordu Serra’nın lâflarının arasına. İyi, hoş kadındı ama çabuk kapılırdı insanlara. Pek hayalperestti üstelik! Dergilerde, kitaplarda hep prenseslerin, kraliçelerin hayatını okuduğunu, bu yüzden tarihî romanları sevdiğini bilir miydim ben? Onlara benzeyebilmek uğuruna gülünç durumlara düşerdi sırasında. Soyluluk meraklısıydı, büyüklük delisiydi. Neden o evde uşaklara (valet), hizmetçilere (femme de chambre), o kara kuru mahalle karısına, Nafia hanıma (gouvernante) deniyordu? Zavallı Ahmet ağa, onun bile Nermin hanım için adı (jardinier) değil miydi? (Yönsel, 1963: 172).

Batı’ya özenen insanların eleştirildiği Gecenin Ucundaki Işık romanında, Cihangir Fransa’yı, Nedime Hanım ise İsviçre’yi yaşanacak yer olarak görür. Nedime Hanım, Türkiye’de dostlarına gösteriş yapamayacak olduktan sonra, Avrupa’ya gitmenin bir işe yaramayacağını ifade eder:

Ahmedi tanıdığım zaman, onun Amerikan hayranlığına kızardım içimden, durmadan Amerikayı örnek gösterip övmesi ile alay ederdim. Sonradan Kaymak takımda sayısız Fransız, İngiliz, Amerikan hayranlarına rastladım. Ahmet makinelerle uğraşan bir mühendisti. Kendi alanında o kadar

ileri gitmiş bir ulusa vermişti yüreğini. Eğitimini orada yapmış, genç yıllarını orada geçirmiş olmasına da verilebilirdi coşkunluğu. Ya öbürleri!

Serra açıkça söylerdi: Böyle geri bir memlekette doğduğu için acılıydı.

Cihangir, ayak ayak üzerine atıp açıklardı: Ona göre yaşanacak yer Fransıydı.

“- İsteddiğini yaparsın, kimse başını çevirip bakmaz!..”

Alay ederdi Serra.

“- Parise gittiği zaman batakhanelerden çıkmaz. Homoseksüel artistlerin peşine takılıp sürter durur. Pigalle’den öteye yer bilmez Pariste bu oğlan..”

Nedime hanım, İsviçre gibi temiz küçük bir yerde yaşamak isterdi. Yalnız yılda birkaç ay olsun memlekete dönüp kendini gösterip caka satmaktan alıkonmamalıydı.

Kocasını ile kaç kere çatıştıklarını gördüm bu yüzden. O büyük devlet memuru bey, ödevi sayesinde çok yabancı tanıdığını, kendine dışarda kolayca iş bulabileceğini anlatır, kurumlanırdı. Karısı arabadan, aşçıdan, uşaktan vaz geçebilse!.. İstanbuldan ayağını çekeceğine söz verebilse!.. Söz vermezdi karısı. Bağları vardı İstanbulda. Ailesi, sevdikleri. Şu güzel Çiftelhavuzlar, şu Villâ Işık, şu güneşle, dostlarla dolu rıhtım!. Bunları söylerken baygın bakardı Kâzım Işığa. Bir gizli niyetle süzülüp gülerdi gözleri. Serra, bozmaktan hoşlanırdı Nedime hanımı.

“-Dostlar, Villâ Işık hep bahane! Gösterişi yapılmadan Avrupa neye yarar? Gezip, görüp, giyinip kuşanıp buraya gelmiyecek, nispet vermiyecek olduktan sonra!” (Yönsel, 1963: 184, 185).

Aynı romanda, Türk toplumunun Batı’yla boy ölçüşebilmek için yüzlerce yıl beklemesi ve Türklerin Batı’da eğitilmesi gerektiğinden söz edilir:

Tembeldik milletçe, gençlik çalışmak istemiyordu. Hep palavrasındaydık işin. Kardeşiyle beraber bütün onun kuşağındakileri yere vuruyor, daha ötelere gidip geçmişimizle alay ediyordu. Göçebe bir ulus olduğumuzu söylüyordu. Ona göre işde olsun, fikir alanında olsun çözülüp dağılmamız bu yüzdendi. Batıyla boy ölçüşemezdik biz. Yüzlerce yıl beklememiz gerekti bunun için. Alay ediyordu acı acı: Türk ulusunu bölüm bölüm başka diyarlara göndermekten, bir zaman batı törelerini, bilimini, çalışkanlığını gösterip, öğretip geri getirmekten söz ediyordu (Yönsel, 1963: 176).

Tanzimat’tan beri yanlış Batılılaşmanın en çok eleştirilen yönü, diğer boyutları göz önünde bulundurulmaksızın, yalnızca şekil ile ilgilenilmiş olmasıdır. Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında Selma, Batı’yı yalnızca taklit ederek Batılılaşmaya çalışan kişilerin, hem kendilerine hem de birbirlerine karşı yabancılaştığını ifade eder:

Cavit bey bütün gece çevremizde dolandı durdu. Dik yaka renkli kravat, bıçak gibi pantolon, ipeğin en güzelinden giysiler, her şey tamamdı adamda.. Bir İngiliz lorduna benziyordu. Orada herkes biraz herşeye benziyordu.

Kendilerine benzemekten korkan bir topluluktur. Tam bir yabancılaşma içinde! Bıyıklar, uzun saçlar, garip giysiler! Ev bile öyleydi. Jour de France’ın “soylu bilmem kimin salonu, yatak odası, banyosu” diye, antikacılardan toplayıp, içine bilmem hangi kokmuş kontesi oturttuğu renkli resimlerdeki gösterişli evlere benziyordu. Herşey taklitti biraz. Kadınların duruşu, davranışları bile o dergideki resimlerde gördüğüm modellere benziyordu. Orada, Ali’nin nefret ettiği batı özentisi kişiler arasındaydım. Başımın ağrısı geçmişti. İçkiyle açılmışım. Anneme sırtımı döndüğümde pek güzel eğleniyordum.

Kocam da kıvançlıydı. İncilerim, güzel giysilerim, saçlarım, boyalı yüzüm, takma kirpiklerimle ona bile biraz yabancıydım sanıyorum. Durup durup elimi tutuyor, omuzuma sarılıyor, kulağıma eğilip sevdalı konuşuyordu. O gece beni değil, özentili kılığım, davranışlarım içinde daha çok bir yabancıyı sevip sevmediğini düşündüm! İkimiz de maymunca taklitçiliğimizle yalancı gülüşler, konuşmalarla oradan oraya dolanarak kendimizi göstermekle kişiliğimizden kopuyorduk. Yabancılaşıyorduk! Kendi kendimize birbirimize karşı yabancılaşıyorduk! (Yönsel, 1971: 84, 85).

Pertev Bey’in Üç Kızı romanında Azize Hanım, kendisinin hatta büyük ninesinin, yeni Türkiye’de “yenileşmeye, Garplılaşmaya” çalışan insanlardan daha ileride olduğunu belirtir:

Azize Hanım’ı eve gelen misafirlere zorla çıkarabiliyorlardı. Zavallı Nermin eski hayatı ile yeni hayatı arasında, kendi âilesiyle yeni intisap ettiği âilesi ve dostları arasında eziliyordu. Annesine:

“- Aman anneciğim, yüreğime incek, sizin için gelmişler, siz çıkmak istemiyorsunuz. Görmüyor musunuz? Muammer’in annesini, köylü bir kadın olduğu halde, evlâdının hatırı için nasıl bura hayatına intibak etmiş, nasıl misafire çıkmasına bayılıyor?” dedi.

Azize Hanım:

“- Elbet öyle olacak, Nermin’ciğim, bu hayat onların hayatı, onların tekâmülü, onların Garplılaşması, onların ortaya çıkması, onların yenileşmesi, bizimki değil ki. Benim büyük ninem, Muammer’in annesinden daha ileride bir kadındı. Üç nesil evveline, nasıl kendi isteğimle dönebilirim,” diyordu.

Hakikaten Ankara’da, yani yeni Türkiye’de, bütün iddialara rağmen bir gerileme ve bir “kalite” düşüklüğü göze çarpıyordu (Ayaşlı, 1968: 175, 176).

Aynı romanda, insanların Batı karşısında “aşağılık duygusu” yaşayarak her şeyi fena gördükleri ve bu yüzden ümitsizliğe kapıldıkları ileri sürülür:

Fakat bu “complexe de supériorite”den öyle bir intikam alındı ki; hafazanallah!.. Bu sefer öyle bir “complexe d’infériorite” aşılandı, Garba karşı öyle bir aşağılık duygusu doğdu ki, nerede ise yer yarılacak, yerin dibine gireceğiz. Artık, tarihimiz, dinimiz, an’anemiz, padişahımız, lisanımız her, ama her şeyimiz fena idi bizim. Bu aşağılık duygusu bizi felce uğrattı. Kendimizi bu kadar kara ve karanlık görmek, bu kadar ümitsizlik bizi kötürüm etti. İyi ki, kollektif intiharlar olmadı memlekette (Ayaşlı, 1968: 19).

Yanlış Batılılaşmanın sürekli eleştirildiği Pertev Bey'in Üç Kızı romanında, Pertev Bey'in evinde Fransız, İngiliz ve Alman kültürlerinin hâkim olduğu; kullanılan eşyalardan dinlenen müziğe, kıyafetlerden çocuk yetiştirme tarzına kadar her şeyde bu kültürlerin etkisinin görüldüğü ifade edilir:

Pertev Bey tahsilini Almanya'da ikmal etmişti. Harbiye mektebini bitirdikten sonra Almanya'ya, gitmiş, Almanya'da Erkânıharp olmuş ve bir müddet de Prusya ordusunda zabıtlık etmişti. II'nci Wilhelmvârî kesilmiş ve burkulmuş bıyıkları, hal ve etvarı ile Almanya'nın ve Prusya ordusunun tesirleri ve izleri Pertev Bey'de pek kuvvetli ve bâriz bir surette gözüktü. Haremi Azize Hanımefendi ise üç nesilden yani Tanzimattan beri Fransız ve İngiliz kültürü ile yetişmiş bir âilenin kızı idi. Binaenaleyh Pertev Bey'in evinde üç ayrı kültür hâkimdi. Fransız, İngiliz, Alman. Okunan kitaplar Fransızcaydı. Çalınan müzik Alman, çok kere de İtalyan müziğiydi. Kullanılan gümüş takımlar ise İngilizdi (Ayaşlı, 1968:6, 7).

Romanda, Pertev Bey'in büyük kızı Selmin'in Batılı pek çok sanatçıyı bilmesine ve onlara hayran olmasına rağmen, Türk kültürü hakkında sınırlı bilgiye sahip olması eleştirilir:

Selmin piyanodan başka pek güzel şiir de söylerdi. "Alfred de Musset"yi pek severdi. "Chopin"e bayılırdı. Bilmem George Sand'ın ruhu ve zevki mi girmişti içine. Türk edebiyat ve kitabet dersleri pek ileri gidebiliyor muydu? Zannedersem Osmanlı edebiyatından o zamanlar pek moda olan Tevfik Fikret'ten başkasını pek bilmiyordu. Resim dersleri de Türk edebiyatı kadar ilerliyordu (Ayaşlı, 1968: 8).

Ölmeye Yatmak romanında, bir köy okulunda yapılacak müsamerede, merkezden gelen emirle "Batı'ya pencere açılması" istenir. Dünder Öğretmen müsamereye polka dansını da ekler. Ancak kız ve erkeklerin sarılıp el ele dans edecek olması köylüleri rahatsız eder. Bazı veliler çocuklarının dans etmemesi konusunda direnirler ancak öğretmen onları ikna eder. Bu olay sonucunda, hoca kötü lakaplarla anılmaya başlar:

"Günlerdir her bir şeyi tek tek anlattım bunlara efendim. Ama suç çocuklarda değil ki. Analarında, babalarında asıl... Bütün evleri tek tek dolaştım. Biliyorsunuz. Tek tek. Yine de..."

Ellerini çaresizlikle iki yana açtı. İcini çekti:

"Buna da şükür!.."

Başöğretmen düşündü. Dünder Öğretmen şükretmekte haklıydı. Doğrusu, iyi kötü, yine de bir şeyler hazırlanmıştı işte. Birinci ve ikinci sınıflar öğretmeni henüz çok yeni, çok da genç olduğu için yük kendisine, en çok da Dünder Öğretmene düşmüştü. Ama o da fazla büyüttü işi canım. Koro, peki. Meslekler, iyi. Türküler, pek güzel. Ergenekon Destanı; pekâlâ, mükemmel... Eee, polkada ne diye diretti bunca? Merkezden gelen emirde, Batı'ya pencere açılması isteniyordu. İyi ya işte; savcının kızı keman çalacak. Kız öğrenciler erkek öğrencilerle birlikte Çiçekler ve Böcekler'i oynayacaklar. Polka ille gerekli miydi? Polkada oğlanlar kızlara sarılacaklar. Elele tutuşacaklar. Evet, belki Batı'ya daha geniş bir pencere açılmış olacak, ama bütün kasaba halkı da ayağa kalktı. Çocuklarını okuldan geri almak isteyenler bile çıktı. Baksana, Kör Enver, kızının müsamereye girmemesi için sonuna dek direndi. Şimdi yolda gördü mü, başını çeviriyor bana. Sağda solda da, kerhaneci, diyesiymiş. Gâvur Hoca adı bitti, şimdi de bu. Kaymakamdan çekinmeselerdi, bunca yıllık hemşerilerimle nerdeyse toptan aram açılacaktı canım. Şu iş bir bitse hayırlısıyla (Ağaoğlu, 1992: 11).

Müsamere sırasında ise velilerin dans ile kirlenen namuslarını örtbas etmek için, gereksiz davranışlarda bulundukları görülür. Romanda, Batılı gibi davranması istenen köylünün, bu mecburî durum karşısında bocalaması dile getirilir:

Seyirciler arasındaki eşraf ve esnaf babalar, polka ve rondo ile kirlenen namuslarını örtbas etmek için durmadan öksürüyor, kafalardaki bütün sıkıcı düşünceleri kovalamak için gerekli gereksiz gülüyorlardı. Medenî olmak buyrulmuştu. Eh, ne yapsın onlar da, medenî olmuşlardı işte. Suç kendilerinde değildi (Ağaoğlu, 1992: 18, 19).

Batılılaşma sürecinde bazı insanların, Batı'nın tüm özelliklerini üstün görerek kendi değerlerini aşağıladığı görülür. Ölmeye Yatmak romanında, Batı'ya özenen Aydın, Batılı kadınları Türk kadınlarından daha ince ve daha üstün bulur:

Aydın'ın gözünde Sevil'in amcası tam bir şövalyedir. Kadının "kızıl alevler" ortasından çıkarıp atının tergisine attığı gibi, bir gül bahçesine götüren o, masallardaki şövalye. Kaptan eniştenin gemisiyle belki de savaşın içinden ilk sıyrılıp çıkan iki kişi işte bu, Sevil'in mimar amcasıyla onun sarı saçlı, iri göğüslü, elleri, ayak bilekleri boğum boğum, ama Aydın'a göre yine de üstünden bir Batıllık taşan yengesidir. Aydın, o yaz kaptan eniştenin kitaplığından gizlice L'Assommoire'ı okumuştur. Türkçesinden tabii. Ders yılı başlayınca okulun kitaplığından romanın Fransızcasını bulacak ve yakın arkadaşlarına sanki bütün kitabı baştan sona Fransızcasından okumuş da anlamış gibi yapacaktır. Sevil'in yengesini işte o romandaki çamaşırcı kadına benzetiyordu Aydın. Yine de Batılı çamaşırcı kadınların kendi ülkesindeki en soylu hanımefendilerden daha ince olduklarına inanıyordu (Ağaoğlu, 1992: 111, 112).

4.5.2. Doğu/Batı Çatışması

Batılılaşma sürecinde, Doğu ile Batı'nın sürekli karşılaştırıldığı görülür. Bu karşılaştırma sonucunda ise çoğunlukla Batı daha üstün bulunur. Doğu ise geri kalmış olarak değerlendirilir. Pertev Bey'in İki Kızı romanında, yeni evine tablo asmak isteyen Muammer, "Avrupa resimlerini, ecnebi ressamların eserlerini" tercih eder. Muammer, Doğu'da duvarların ve masaların boş olup, Batı'da her evde tablo ve biblo olmasını kültüre bağlar:

... bütün bahar ve yaz ayları, Çiftehavuzlara Beyoğlundaki perdeler dikildi, geldi takıldı. Yine en pahalı, fakat ölçsüz ve zevksiz bol ve fena yaldızlı mobilyalar yapıldı ve Çiftehavuzlara yollandı. Şimdi duvarlara asılacak tablolara sıra gelmişti. Genç karı kocanın zihinleri bu tablo meselesiyle pek meşguldü.

Kardeşine bir gün Selmin dedi ki:

"- Her sene resim sergileri açılıyor, bizim ressamlarımızın da güzel eserleri var, Muammerle gidip bu sergileri görseniz, belki beğendikleriniz sevdikleriniz olur."

Nermin hemen itiraz etti:

"- Hayır ablacığım, Muammer Avrupa resimleri istiyor, ecnebi ressamlarının eserlerini" dedi.

Azize Hahım ve iki büyük kızı ses çıkarmadılar, sustular.

Çiftehavuzlardaki köşke Türk ressamlarının resimleri asılmadı ama bir sürü berbat kötü "Kurt" resimler, büyük bir titizlik ve itina ile asıldılar. Evine resimler asıldıktan sonra Muammer yüksekten konuşmaya başladı:

"- Bizde eviçi dekorasyonu bilmezler ki... Gidersin, herif milyonerdir. Evinde bir tablo yoktur, bir biblo yoktur. Duvarlar boş masaların üzerleri bomboşur... Garbta en mütevazî evin kendine göre tablosu, biblosu vardır. Efendim kültür meselesi, kültür," diyordu (Ayaşlı, 1992a: 28).

Pertev Bey'in İki Kızı romanında, Amerikalı bir kızla evlenen Baskın'a, karısının "Şarklı" demesi üzerine, genç adam çok sinirlenir ve "Şarklı" olmadığını üzerine basarak ifade eder. Baskın, Batılı/Amerikalı olmayı iyi bir şey, Doğulu/Türk olmayı ise kötü bir şey olarak algılar:

İlk geçen taksiye Baskın eliyle işaret etti ve arabaya bindiler müşterilerine şoför acaib acaib bakıyordu, zira bu mahalleden hiç kimse hususi taksiye binmezlerdi. Kendisi de tesadüfen buradan geçiyordu. En şık bir İtalyan Restoranının adresini verince Baskın, şoför büsbütün şaşı. Omuzlarını silkti ve gaza bastı.

Baskın ve karısı Restoranda en pahalı yemekleri en pahalı şarapları ve şampanyaları ısmarladılar. Yediler yediler, içtiler içtiler...

Hesap pusulası gelince, Baskın biraz afalladı, yoksa cebindeki para yetmiyecek miydi? Ne ise para yetti ve kıtı kıtına bahşiş de verdi ve Restorandan çıktılar.

Restoranın kapısında duran taksilerden birine Marleyn binmek istedi.
Baskın:

“- Darling, biraz yürüyelim” dedi.

“- Niçin?” dedi Marleyn

Baskın alçak sesle:

“- Taksiyle dönecek paramız kalmadı” dedi.

Marleyn:

“- Aa, Türk lokumu sana ne kadar az para bırakmış,” dedi.

Baskın:

“- Az para değildi Marleyn, ama hesap çok tuttu, çok pahalı restoran” dedi.

“- Keşke bana kürk alsaydın, restoranda yemek yiyeceğimize” dedi Marleyn.

“- Evet ama dedi Baskın, restoranda, yemek yemek, iyi bir yemek yemek şarap ve şampanya içmek ve başka insanların bana hizmet etmesini ve yemekten hemen sonra bulaşık yıkamamak hasretini ve nostaljisini o kadar çekiyordum ki, bir defa olsun bunu yapabilmek için hırsızlık yapmayı bile göze alıyordum. Bu bende önüne geçilmez bir arzu idi.”

Marlyen de Avrupalı bir muhacir kızı idi. Polonyanın veya Letonyanın kim bilir hangi unutulmuş köşesinden anası babası Amerikaya hicret etmişlerdi. Fakat Marleyn yüzde yüz Amerikalı idi. O, zaten o Amerikada doğmuştu.

Kocasının gözünü bürümüş bu lüks hasretini görünce Baskına:

“- Şarklı” dedi, Marleyn.

Anadolunun ortasında doğmuş büyümüş eğitim görmüş Baskın için en korktuğu şey ‘Şarklılık’ idi. Baskın hemen itiraz etti:

“- Ben şarklı değilim” dedi.

İşte, Baskın bu önüne geçilmez arzusunu da yine sevmediği memleketinin ve istihfaf ettiği annesinin parasıyla yapabilişti (Ayaşlı, 1992a: 104, 105).

Gecenin Ucundaki Işık romanında, “geri ve aşağıda bir millet”e mensup olduğu için utanan bir kişinin, Doğulular hakkındaki düşüncelerine yer verilir. Ona göre, Doğulular arasında yalnızca bir avuç insan Batı terbiyesi görerek kendini kurtarmıştır, diğerleri ise “nereye gittiğini bilmeyen bir sürü”dür:

Kendi sınıfından olmıyan kişilerle ilgisi yoktu. Bunu açıklamaktan çekinmezdi. Aşağıdakileri aşağıda görürdü. “Hele bizim memleket!” diye başlardı. “Halk tabakası” diye, adlandırdığı şey, onun için nereye gittiğini bilmiyen bir sürüydü. “Geri ve aşağıda bir millet!” Bizi böyle düşünürdü, Öyle bir millettten olduğu için utanırdı da biraz galiba. Dudağını büker, “Şark canım, sen ne dersen de! Aralarında bir avuç insan, işte nasılsa adam olup çıkmış, Avrupa, Amerika terbiyesi görüp kendini kurtarmış” diye başlardı. Peki kurtulmıyanlar? “Onlar cehennem dibine” demese bile birçokları gibi böyle düşündüğünü sanıyorum. Bizim için her şeyin bittiğinde kararlıydı (Yönsel, 1963: 40).

Özlem Şarkısı romanında, Batı'nın manevi değerler bakımından çökmüş olduğu ileri sürülür. Türkiye'de ağlayan bir kişiye çevresindeki insanların yardım ettiği, Batı'da ise bunun mümkün olmadığı dile getirilir:

Yanaklarına ateş basıyordu. Gözlerine bir sıcaklıkla yükseliyordu. Ağlıyacak mıydı yoksa? Kim aldırır onun ağlamasına? Kim umursardı ağlayan bir kızın göz yaşlarını. Memleketinde olsa ilgi duyardı çevresindeki insanlar. İçlerinden biri dayanamayıp yanına sokulur “Bir yardımım dokunabilir mi?” diye sorardı. Oysa ki batı artık bu yönden batmış ülkeydi. Kimsenin kimseyle ilgisi yoktu (Uçuk, 1968c: 226, 227).

Gümüşselvi romanında, kocasının ölümü üzerine Madam Ayda'ya pek üzölmüş gibi görünmediğı söylendiğinde, o, “şarklı” kadınlar gibi sesle ağlayamayacağını veya intihara kalkışamayacağını, ancak bu durumdan fazlasıyla müteessir olduğunu ifade eder:

Ayda içini çekti. Uzun kirpiklerinin uçlarında birer damla yaş parlamıştı. Titrekleyen bir sesle:

- Halbuki, dedi; ben onu merakta bırakmamak için, fırtınaya rağmen geç vakit dönüşü göze almıştım...

- Ama bu felâket sizi yine de pek fazla üzmüşe benzemiyor Madam Ayda!..

Ayda içini çekti. Uzun kirpiklerinin uçlarında birer damla oluyor gibiydi. Kısa bir duraklamadan sonra:

- Bir şarklı kadın gibi sesle ağlamamı veya intihara kalkmamı mı bekliyordunuz?.. dedi. Kocam çok iyi bir adamdı... Ölümüyle hayatımda sonsuz bir boşluk açılmış bulunuyor... Bundan dolayı fazlasıyla müteessirim... (Azrak, 1966a: 119).

4.5.3. Memleketinden Nefret Etme

Batı'ya özenmeyle başlayan Batılılaşma sürecinde, bazı insanların zamanla daha ileri giderek, memleketlerinden nefret ettikleri hatta vatanlarına ihanet ettikleri görülür. Bu süreç, Türk romanında pek çok yazar tarafından ele alınmıştır. İncelenen romanlarda da memleketinden nefret eden kişilere rastlanır. Aydınlik Kapı romanında Sermet, memleketinde yaşayan insanların “miskin” olduğunu söyler ve onlarla aynı ortamda yaşamak istemediğini belirtir. Oğlunun durumuna çok üzülen Vildan ise, kendisi gibi vatanına bağlı birinin çocuğunun, bu şekilde düşünmesine inanamaz:

- Nefret ediyorum. Ben bu muhitte yaşayamam. Gideceğim... Yeni bir hayata... Hürriyete, medeniyete, gideceğim, anlıyor musun? Bu topraklarda, bu miskin insanlar arasında bunalıyorum ben! diye haykırıyordu.

Vildan göğsüne bir hançer sokulup çıkarılmış gibi, iki avucunu birden kalbinin üstüne bastırarak iki büküm oldu. Bu son darbe -kendisi bunu son zannediyordu!- ona fazla gelmişti. Artık bu yaraya dayanabilecek kuvveti kalbinde bulamıyordu.

- Vatansız!.. Benim çocuğum?.. Bütün zerreleriyle bu toprağa bağlı bir ananın çocuğu? Niçin? Olur mu böyle şey? Olur mu böyle şey? Mümkün mü?

İçinden geçen bu sözler dudaklarında düğümliyordu. Gözlerine hücum eden yaşlar da yanaklarına dökülüyordu.

Bedbaht (acılı) anne, donmuş kalmıştı! Bir an sükût (sessizlik) içinde geçti. Sonra Sermet arkalığine tutunduğu sandalyeyi bir tekme ile ileriye fırlatarak, tekrar haykırdı:

- Ben bu pis memlekette durmayacağım! (Zorlutuna, 2001: 322, 323).

Gecenin Ucundaki Işık romanında, Türkiye'nin yaşanılacak yer olmadığını düşünen Ahmet Amerika'da yaşamayı isterken, annesi Zübeyde Hanım ise Avrupa'da yaşamayı tercih eder. Türkiye'nin hiç bir zaman Batı uygarlığına ulaşamayacağına inanırlar. Hüsnü Bey ise Batı karşısında duyulan "aşâğılık duygusu"ndan cüzzamdan korunur gibi korunmak gerektiğini ifade eder:

"- Efendim diyordu Zübeyde hanım efendi, yazın nereye gidersiniz bu memlekette? Çiftahavuzlara mı? Dünyada istemem! Gençleri rahatsız etmekten hoşlanmam ben, muhitim değil zaten. Kendi ahbablarım, küçük poker partilerim bana yeter... Bir güzel otel, sayfiye yeri yok bizde emin olun... Hatırlıyorum da Evian'da kalmıştım bir yıl! Hem banyo yapabilmek imkânı var, hem biraz oyun, biraz eğlence... yola çıkmak için... Yoksa... Bir sene de İsviçreye gitmiştim, dağa... Bu sene arkadaş bulamıyorum."

O da oğlu gibi Türkiyenin yaşanılmaz, onarılmaz bir yer olduğunu, hiç bir zaman Batı uygarlığına ulaşamayacağını söylüyordu. Ben de aynı şeyleri onlarla tekrarlıyordum. Beraberce bir kötülüğe saldırmanın sevinci içinde sıcağılaşıp coşup yaklaşıyorduk birbirimize: Yaşanacak yer değildi şu Türkiye! İnsan, kazandığı parayı harcıyacak yer bulamadıktan sonra!.. Ahmet, Amerikasını göklere çıkarmak için fırsat bulmuştu. Zübeyde Hanımefendi, Avrupayı daha çok seviyordu. O tiyatrolar, müzeler, o güzel dükkânlar... Ahmet zayıf tarafından yakalamaya çalışıyordu annesini. Eğer Amerikadaki dükkânları, bolluğu, rahatlığı görmüş olsa!..

Bunları konuşuyorduk. Çatalımızın ucunda, kibar kibar yemek yiyorduk. Birbirimize gülümsüyorduk. Uzaktan Hüsnü Beyin şaşkın, yalvaran bakışlarını görür gibi oluyordum. Sesi geliyordu kulağıma. "Bu memleketi siz, biz yapacağız Macide Hanım kızım. Kötü tutkulara, kavgaya düşmeden, kendimizi sakınmadan vermesini bilerek, çalışarak... Bu pek şarklıca aşâğılık duygusundan cüzzamdan korunur gibi korunarak..." Ankara, Hüsnü Bey çok uzaktaydı artık. Gülünç buluyordum hattâ Hüsnü Beyi biraz. Şimdi bile öyle değil mi? Gülserene tutkunluğu, kedileri, köpekleri, tahta çubuğundaki sigaraları, pipoları, her şeyi eskimiş, bakışından fikirlerine kadar sönmüş, silinmiş gelmiyor mu bana? (Yönsel, 1963: 52, 53).

Aynı romanda Serra, “göçebe bir sürüden başka bir şey” olarak gördüğü Türk toplumunu “halk tabakası”, “yarım aydınlar” ve “kaymak takımı” olmak üzere üç gruba ayırır. Böyle bir ortamda yaşanamayacağını düşündüğü için memleketten kaçmak ister. Serra’nın düşüncelerini değiştirmek isteyen Macide ise kendini yavaş yavaş onların arasına katılmış olarak görür ve bu duruma sinirlenir:

Sevmezdi çevresindekileri. Öğünerek söylerdi kendinden başkasına inanmadığını. Onun deyişi ile göçebe bir sürüden başka bir şey Türk toplumu. Köylüyü hiç umursamazdı. Halk tabakası Afrikalılardan geriydi. Yarım aydınlar, Avrupadan Amerikadan çalıp aktarma fikirlerle geçim yolu sağlayanlar gelirdi arkadan. Üçüncü takım da Kaymaklığı ile eğlenip durduğumuz şu cife çalkantıydı işte. Bildiğim, tanıdığım memleket çocukları, ülkücü kişileri, Atatürk yolunda giden gerçek aydınları dizerdim karşısına. Tanımaz, tanımak istemezdi. Bilmediği şeylere inanmazdı da. Vakti yoktu budala çekişmelere. Gülerdi öfkeme. Umutsuzluğun karanlığın önüne dizmeye çabaladığım ışıkları bir bir söndürmekti işi. Alayla, hoyratça ezmeye, çürütmeye bakardı güzel, iyi bildiğim ne varsa. Gene de her şeyin gün gelip değişeceğine inanırdım. Belki yalnızca kendimi aldatırdım bu inanışla...

Ondan, onun gibilerden sık sık duyduğum, duydukça alınıp tasalandığım bir söz de şuydu:

“- Gitmek, bu memleketten kaçmak lâzım!..”

Bozuk sokaklar, kötü dükkânlar, uydurma eğlence yerleri, cahil insanlar, ne pis, ne pisti bütün bunlar!

“- Ama sizin bunlarla ilginiz var mı? Diyordum Serraya. Sen arabandan iner misin, o kötü yollarda yürüyüp, pis dükkânlara gider misin ki! Sen düşünür müsün bir düzene girse şu işler, yardım etsen, bir şeyler yapsan diye!”

Kızardı Serra:

- Ya sen, derdi, ya sen küçük hanım! Paccard arabana binip Beyoğlundan kurula kurula geçmiyor musun şimdi?’

Dediği doğrudu. Bir yönden öbür yöne atlayıp geçivermiştim. Onlardandım artık. Çocukluğum gençliğim, Ankara, Hüsnü bey hepsi uzaklaşıyor, siliniyordu. Yapyalnızdım. Serranın dediklerini kabullenmekten başka çarem yoktu. Karşımdaki güzel kara gözlere, kırmızı kuş gagasına, o kalın sıcak kadın sesine boyun eğmem gerekti. Gene de dağılıp genişliyen kötü bir yağ lekesi gibi kine de, direnmeye de benzer; yakıcı bir duygu ile bozulup kötülüyordu içim. Sağlam duygularımı kesen, gücümü kıran sevdamdan iğrenir gibi oluyordum. Öfkem Kâzım Işığa yöneliyordu gizliden (Yönsel, 1963: 287).

Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında İstanbul, pisliği ve düzensizliği nedeniyle “Şark” kenti olarak görülür ve orada yaşanamayacağı ileri sürülür:

Saçlarını taramış, yüzü kremli, sabahlığının kemerini sıkarak gidip bir pencere açtı. Sokağın gürültüsü, korna sesleri doldu içeri. Şak diye kapadı hemen pencereyi. Kızgın, geldi oturdu yatağın ucuna.

- Ne pis, ne düzensiz şehir! Şark, tam şark işte!. İnsanın parası olmalı, yarı yaşantısını Avrupa’da geçirmeli, Cavit bey gibi! Herif işini biliyor, burada kazanıp dışarda yiyor. Tarık’ı kandırabilsem!

Nice’de geçirdikleri bir tatil sırasında verdikleri otel parasına kızın babasının orada bir kat almayı düşündüğünü, kocasının, İstanbul’dan, işinden ayrılamayacağını öne sürerek buna engel olduğunu anlattı (Yönsel, 1971: 289).

Sancı romanında Saadettin Bey, en büyük amacının, kızı Leylâ’yı bir hariciyeci ile evlendirerek “bu kokuşmuş memleket”ten uzaklaştırmak olduğunu ifade eder:

- Fakat baba, babacığım, farkında değil misiniz, beni de tıpkı onun gibi bir süs bebeği yapma yolundasınız, tatlı sözler... Oyalamalar... Yakın zamana kadar, kendimi gerçekten bir prenses zannediyordum... Hep öyle dediniz, hep...

- Prensessin tabii, my prinses, my dear prinses! Benim için öylesin.

- Fakat ben, sizin için yetişmiyorum ki, şu fakir sömürülen halk için, ona yararlı olabilmek için...

- Leylâ! Kızım! -Saadettin Bey’in sesi tatlılaştı, ihtar etti:- Bırak bu sözleri şimdi, biz bizyiz ikimiz. Yeri değil bu lâfların... En büyük emelim nedir bilir misin, seni bir hariciyeci ile evlendirip, bu kokuşmuş memlekette uzaklaştırmak. Avrupalarda, Amerikalarda gezdirmek... Ben hepiniz için çalıştım yeter, kuşaklar yetiştirdim, yeter. Senin gibi nazlı, güzel bir bebeği...

- Baba, kesin lütfen şu kelimeleri, oh nefret ediyorum, hepsinden; nazdan, prenseslikten, bebeklikten, ikide bir İngilizce konuşmanızdan... Hariciyeci hayalinden, hepsinden! (İşinsu, 1991: 39).

Pertev Bey’in İki Kızı romanında, Amerikalı bir kadınla evli olan ve geçim sıkıntısı çeken Baskın, annesinin memleketine dönerek kendileriyle birlikte yaşama teklifine şiddetle karşı çıkar. Memleketini sevmediği için dönmek istemediğini ifade eder. Annesi Nermin ise oğlunun bu durumundan utanç duyar:

Bu ağır ve boğucu sükûtu Nermin bozdu:

“- Çalışıyormusun Baskın?” dedi.

“- Evet, burada başka çare yok, hayat çok pahalı, şimdi Marlen de çalışmıyor, masrafımız çok, çocuktan sonra daha da artacak.”

Annesi:

“- Memlekete gelirsiniz, beraber otururuz, baban sana iyi bir iş de bulur, bütün bu güçlükler ortadan kalkar dedi.”

Baskın: “Hayır anne” dedi.

Nermin hiddetinden morardı:

“- Ne?” diye haykırdı.

“- Anne bağırma, zavallı kızı korkutacaksın.”

“- Ne? tahsilin bitene kadar, bizi görmeye memlekete gelmiyecek misin?”

“- Hayır” dedi Baskın: “Hiç gelmiyeceğim, memlekete dönmiyeceğim”

“- Nankör dedi annesi, sonra biraz yumuşadı, ‘Niçin oğlum? Niçin evlâdım memleketin Vatanın değil mi?’”

“- Olsun.”

“- Ne fenalık gördün? neden istemiyorsun memleketini?”

Baskın:

“- Hiç..... Sevmiyorum da ondan” dedi.

Annesi:

“- Alçak!..”

Baskın:

“- O! Anne, büyük kelimeler kullanıyorsun, Marlen de kavga ettiğimizi zannedecek, üzerine alacak, zavallı üzülecek” dedi.

Nermin, yine yumuşadı, kendi babasından anlattı, nasıl mütareke seneleri düşman askerini Vatanında görmemek için, sokağa çıkmadığını, kaç muharebeye iştirak ettiğini, kaç defa yaralandığını anlattı. Nermin küçükken kaybettiği ve az hatırladığı babasını bu yabancı evde, yabancı memlekette durmadan hem anlatıyor, hem ağlıyordu. Meğer Nermin, babasını ne kadar sever ve hatırasına ne kadar bağlı imiş, onu hiç unutmamış. Nihayet:

“- Senin Büyükbaban ne kadar Vatanperver ve kahraman bir insandı, Türkoğlu Türktü... Vallahi, babamdan utanıyorum, senin gibi bir evlât yetiştirdiğime” dedi.

Baskın sakın sakın:

“- O senin baban, benim babam değil ki” dedi. “Benim babam Vatan matan vız gelir, ben de kendi babama çekmişim” dedi (Ayaşlı, 1992a: 100, 101).

Pertev Bey’in Torunları romanında Aydın, İren ile evlenerek Fransa’ya gider. Oradaki işinde başarılı olamaz ve uyuşturucu kullanmaya başlar. Romanda Aydın’ın Türkiye’den, Türklerden ve Türkçeden nefret ettiği ifade edilir:

Zaten zayıf, nahif ve Çocukluğundan beri sinirleri bozuk olan Aydın, drug almaya başladıktan sonra, insanlıktan çıkmış, bir paçavra haline gelmişti.

Gazetede vasat, vasattan da aşağı yazıları yazamaz olmuş, gazeteden onu çıkarmak mecburiyetinde kalmışlar, işine son vermişlerdi.

Karısı İren’in merhameti sayesinde, Aydın’ı gazeteden büsbütün kovmamışlar, kendisine yazı yazdırmıyorlar, fakat onun yerine gazete sattırıyorlardı.

Aydın’da üst baş perişan, ağzında dudaklarına yapışmış bir haşışli sigara, tamamiyle bir “clochard” vaziyetinde, Paris’te, büyük bulvarda gazete satıyordu.

Türkiye’den, Türklerden ve Türkçe’den nefret ediyordu (Ayaşlı, 1992b: 178).

4.6. Birey ve Toplum

4.6.1. Özgürlük

İnsanların temel ihtiyaçlarından biri olan özgürlük, geçmişten bu yana, farklı kişiler tarafından yorumlanmıştır. Bu yorumlar, yapıldığı zamana ve mekâna göre farklılıklar gösterir. Yarın... Yarın... romanında “özgürlük” şöyle yorumlanır:

Uçmak, uçmak böylece sonsuzluğa dek..... Özgürlük bu olsa gerek. Kafam hep böyle hafif, hep böyle havadan sarhoş. Yemek, yutmak, sindirmek rüzgârı... ve sonunda rüzgâr olmak. Rüzgâr gibi --hayır gibi değil, rüzgar olarak-- esmek, esmek, esmek... Özgürlük dedikleri..... (Kür, 1976: 9).

Ankara Mahpusu romanında Vasfî, hapishaneden kurtulduğu için fiziksel anlamda hür olsa da, psikolojik anlamda kendisini hür hissetmemektedir. Çünkü sabıkalı olduğu için bir iş bulamaz ve parası olmadığı için karnını bile doyuramaz. Vasfî, özgürlüğün, ancak etrafındaki kimselerle uyum içinde yaşamayı mümkün kıldığı takdirde mutluluk getireceğini düşünür:

O'nun bu mutluluğu da olmayacaktı, mademki çalışmasına imkân yoktu? Şimdi hür bir insandı; ne jandarma, ne de bileklerinde kelepçe vardı. Hür idi işte! Nerde isterse yer, nerde isterse uyuyabilirdi. Buna kimsenin mani olduğu yoktu. Hür idi. Yani hapishaneden çıkmıştı. Fakat, önüne geçemediği güçlüklerin, çaresiz bir hayatın mahpusu idi. Vasfî denilen bu “Hür adam” madem ki hürdü, demek kendi arzusu ile açlık ve yorgunluktan ölüyordu. Kendi kendine: “Hayır, diyordu, Hürriyet bu olamaz. Her halde hürriyetin daha iyi, daha veciz bir tarifi olması lâzım. Hürriyet insana insanlık vekarını kaybetmemek için lâzım gelen şeylerin hepsini birden ve bir arada vermezse ona hürriyet denilemez. Hürriyet lûgat kitaplarında boy gösteren ve tarif edilen bir kelime olmamalıdır. Eğer hürriyet hayatın ihtiyaçları ile tezat halinde ise, eğer sizi en meşru ihtiyaçlarınızın kölesi yapmıyorsa, bilâkis etrafınızdaki kimselerle tam bir ahenk içinde yaşamamızı mümkün kılıyorsa, o zaman size mutluluk getirir...” (Derviş, 1968: 163, 164).

4.6.2. Yalnızlık

Yalnızlık, her insanın hayatının bazı dönemlerinde yaşayabileceği bir duygudur. Alnında Mavi Kuşlar romanında, yalnızlık “yazgı” olarak görülür. Jan Jak yalnız insanların mutsuz olduklarını düşünürken, Sinan, yalnızlığın toplumun yapısından geldiğine inanır:

“Gel, dedi ormana kadar yürüyelim. Birbirimize içimizi dökelim.”

“Durumumu değiştirmek istemiyorum. O kadar çok konuşuyoruz ki zaten, durmadan konuşuyoruz. Yine anlaşıyor gibiyim bana. İnsanlar arasında iletişim kurulabileceğine inanmıyorum. Belki ancak sevişirken kısa bir iletişim anı, o kadar... Birlikte ölüme doğru giden, ölümü seçen insanlar arasında belki... Onun dışında, bu anlar dışında çılgın bir yalnızlık içindeyiz. Bu eğlenceler de yalnızlığın verdiği acıdan, öfkeden yapılıyor gibi geliyor bana. Bittikten sonra da insana bir hiçlik, bir boşluk, gereksizlik duygusu veriyor.”

“İnsanlardaki bu yalnızlığı bir yazgı olarak mı görüyorsun?”

“Tersini kanıtlayacak bir belirti göremiyorum. Yani bugün her toplumda insanların mutsuz olduklarına inanıyorum ben.” dedi Jan Jak.

Sinan parmaklarının arasına bir kibrit çöpü aldı, kırdı:
 “Bu yalnızlığın toplumun yapısından geldiğine inanmıyor musun?”
 Jan Jak başını çevirdi ve ay ışığında Sinan’a gülümsedi (Özakın, 1978: 127).

İnsanlar yakınlarının ölümünden sonra, özellikle de dertlerini paylaşacakları başka kimseleri yoksa, kendilerini yalnız kalmış hissederler. Aydınlık Kapı romanında, kocasından hiçbir zaman ilgi ve sevgi görememiş olduğu için Vildan annesinin ölümü ile kendisini sonsuz bir yalnızlığın içerisinde bulur:

Vildan, bu kışı burada geçirip gençleri İstanbul’da başıboş bıraktığına pişmandı. Gerçi onu dinleyen yoktu amma ne de olsa bir “anne” tarafından idare edilen bir “yuva”nın havası onlara biraz iyi gelecektir, diye dönüyordu.

“Yazı hep birlikte çiftlikte geçirelim, güzün gider İstanbul’da yerleşiriz, çocuklar için böylesi daha iyi...”

Vildan o sabah -serin bir nisan sabahı- kalın bir sabahlığa sarılmış olduğu halde balkonun parmaklığına dayanmış, karşısında dalga dalga gözlere uzanan denizi seyrederek bunları aklından geçirirken korkunç yalnızlığını derinden derine hissediyordu.

Kocası zaten hiçbir zaman ona bir arkadaş, bir dert ortağı olmuş değildi. Fakat anacığını -kocasından az sonra birden bire kaybetmiş olduğu anacığını- şimdi yana yana özlüyor, arıyordu. Şimdi o yanında olsaydı bütün bu düşündüklerini kendisine söyler; ondan, derdine çare olacak öğütler almasa bile acılarını avutacak tesellileri bol bol alırdı.

Bu yorgun başcağzını onun yumuşak, onun iddiasız ürkek sesiyle söyleyeceği birkaç tatlı cümleyi gözleri kapalı dinlemek...

Ah, neden sanki hayatında onunla doya doya konuşmamıştı? Bütün ömürlerinde gündelik işlerden vakit artırıp da şöyle bir başbaşa uzun uzun konuşamamış olduklarını, içi parçalanarak, hatırlıyordu.

Konuşmak için daha çok vakitleri var sanmıştı. Onu böyle birden bire kaybedivereceğini nereden bilirdi ki?.. (Zorlutuna, 2001: 318, 319).

Yazsonu romanında, oğlunun ölümünden sonra, nerede bulunursa bulunsun kendisini yalnız hisseden bir annenin duyguları aktarılır:

Dörtbir yanı camlı yemek salonunda, nemli bir aydınlıkta yapayalnız kalıverdiğimi anladım. İzlenmem durdu. Yadırgadım. Çok, pekçok yalnızdım. Bu kıyılarda, şu motelde bulunuşum anlamsız geldi bana. Hepsi çekilip çekilip gitmişlerdi. Yanımda yöremde kimseler yok. İçimde de. İçimde tek çıtırtı yok. Boşluktayım (Ağaoğlu, 1980: 244).

Ankara Mahpusu romanında, hapishaneden çıkan Vasfi’nin, İstanbul’da kalabalıklar içinde duyduğu “korkunç yalnızlık” dile getirilir. Vasfi, kendisini

öylesine yalnız hisseder ki, bazen sırf konuşmuş olmak için, yanından geçen birine yol sorar. Bu kentte, kendisinin “görünmez bir varlık” olduğunu zanneder:

Vasfi İstanbul şehrini kederli gözlerle seyrediyordu. Bu şehir, ona müthiş kalabalık geliyordu, yollar kaldırımlar, nakil vasıtaları hıncahınç doluydu.. Her tarafta çarşıda pazarda eğlence yerlerinde kadın erkek bütün bu kalabalık içinde ona selam veren, onun halini soran, onun derdini bilen tek insan yoktu.. Evet bu şehirde kimse onu tanımıyor, kimse onun ismini bilmiyordu, kimse onun halini sormuyordu. Bu müthiş kalabalık içinde o kendini yalnız, yapa yalnız, korkunç derecede yalnız hissediyordu.

Evet, kimse ona sêlam vermiyordu.. Hattâ odasının anahtarını kendisine uzatan otel kâtibi bile!

Vasfi de, artık, ona selam vermiyordu.. Kullandığı sözler gayet sınırlıydı, ya sigara aldırıldığı, ya kahve istediği zaman söz söylüyordu... O büyük bir korkuyla: “Bu böyle devam ederse ben konuşmağı unutacağım” diye düşünüyordu, buna inanıyordu? Acaba bundan sonra insanlarla uzun uzun konuşabilecek miydi? İlk önce, bu düşünce ona bir şaka gibi gelmişti fakat gitgide onu sarmıştı, ondan sonra da sabit bir fikir haline gelmişti. Hattâ zaman zaman bir insana yaklaşıyor ve sırf konuşmuş olmak için, lüzumsuz şeyler meselâ bildiği veya gitmesini aklından geçirmediği bir yol soruyordu.

Sırf konuşmak, sırf konuşabildiğini kendine isbat edebilmek için! Kendi sesini duyduğu zaman, bir dost sesi duymuş gibi mutlulaşıyordu.

Hele bir başka insanın, kendisine hitab edişini duymak onun için ne büyük mutluluktı... O İstanbulla geldiğinden beri kendisinin görünmez bir varlık olduğunu zannediyordu. İnsanların arasında dolaştığı zaman kimsenin onun varlığından haberi olmuyordu. Evet, onun bir vücudu, bir görünüşü yoktu sanki. O bir gölge idi, daha doğrusu tabut içindeki bir ölü idi. Bir mezar lahtine benzeyen bir duvar bu şehirde yaşayanlarla onu birbirlerinden ayırıyordu (Derviş, 1968: 110, 111).

Aksaray’dan Bir Perihan romanında, kocası öldükten sonra yalnız kalan Gülder’in, yalnızlığı nedeniyle yaşadığı korkular anlatılır. Evde yalnız kalan yaşlı kadın, geceleri her sestten ve her gölgeden korkar hale geldiği için tek başına kalmak istemez:

Saatlerden beri bekleme salonunda idi. Bir sıranın üstünde hareketsiz duruyordu. Henüz bir karar verememişti, ne yapması lâzımdı? Köyüne dönmeli miydi?

Vaktin geçtiğini biliyordu. Arifiye’ye gidecek son trenin de hareket saati uzak değildi. Bütün gün, bir serseri gibi, büyük şehrin sokaklarında dolaşıp durmuştu. Köyüne dönmesinin lazım geldiğini anlıyordu. Yegâne çaresi bu idi, fakat cesareti yoktu, yeniden o sonsuz yalnızlığa gömülmeğe razı olamıyordu. Boş ve korkunç derecede sessiz olan evi onu korkutuyordu. O, bu yalnızlık korkusu içinde evini bırakmamış mıydı? Ankara’ya giderken kâbuslarının sona ermiş olduğuna inanıyordu, bundan sonra, geceleri, gözleri açık olarak geçirmeyecek, bir nevi korku içinde, eski eşyaların çıtırtılarını dinlemeyecekti.

Hayır, yeniden küçük evinin içine girmeye cesareti yoktu, bu evin içinde pek çok hatıra vardı, bu hatıralarla tek başına kalacak kuvveti kendinde

bulamıyordu, müphem çıtırtıları dinleyerek, sabahlara kadar uyuyamadan kalmak istemiyordu.

Şafaklara kadar uyuyamamak ve baykuşların sesini dinlemek ne korkunçtu. Ahırdaki hayvanların ayak vuruşlarını, durmadan kıpırdanışlarını, her gölgeden şüphelenen köpeklerin havlayışlarını, kudurmuş bir rüzgârın uğuldayışlarını, iri yağmur damlalarının damlara, kepenklere cehennemî bir yeknesaklıkla vuruşlarını, birbiri ardınca dinlemek, bitmez tükenmez geceler tek başına, sade bu sesleri dinlemek ne azaptı.

Gülter karanlığın elle tutulacakmış gibi kesif görüldüğü gecelerden, her bir köşeden binbir gölge, binbir hayal çıkaran inanılmaz kadar berrak bir ışıkla bezenmiş mehtaplı gecelerden korkuyordu.

Bu korkuya dayanamadığı için evinden kaçmıştı. Hayır!.. Artık o bu köye bir daha dönemezdi (Derviş, 1997: 108, 109).

Kaderin Sırrı romanında, hayatı boyunca her istediğini elde etmiş olan Atilla, her imkâna sahip olmasına rağmen aradığı aşkı ve mutluluğu bulamadığı için kendisini yalnız hisseder:

Atilla hüzünlü bir sesle:

- Çok yalnızım! dedi. Buna belki inanmayacaksınız. Ama, gerçeği söylediğime yemin ederim... Bugüne kadar her istediğimi elde ettim... Hayatı kıyasıya yaşadım... Bugün yine dilediğim gibi kendimi avutacak her imkâna sahibim... Fakat... Büyük bir anlamla yaşantımı dolduracak, temeli sağlam bir inanca ve sarsılmaz bir güvene dayanacak, insanlığımın en derin hazinelerine değer katacak o gerçek mutluluğun yoksuluyum... (Azrak, 1976a: 110).

Fikrimin İnce Gülü romanında, bekâr olduğu için arkadaşları arasına alınmayan bir adamın yalnızlığı dile getirilir:

Bayram, çok yalnız, çok arkadaşsız. Şeker Bayramıydı. Gündüz topluca bayramlaştılar. Şurda ya da burda. Münih camisinde özellikle. İşçi bürosuna da gitti Bayram. Herkesi görmek istedi. Akşama doğru kimse ona: “Gel sen de bizimle şuraya,” demediği için yine yalnızdı: Bekârım ya, aralarına almak istemiyorlar. Karılarından kıskanıyorlar. Bari Veli’ye rastlasaydık bir yerlerde. Görünmedi. Hasta olmasın? Hoş, o da sözgelimi çağırdı. Acıdığından işte. Esasta hepsi kıskanır beni... (Ağaoğlu, 1994: 222).

Güller ve Dikenler romanında, mutsuz bir evliliği sürdüren Verdâ’nın, dudaklarındaki tebessüme rağmen, içinin kan ağladığı ve çevresinde birçok insan olsa da kendisini yalnız hissettiği dile getirilir:

Dudaklarından hiç eksilmeyen tatlı tebessümde, içinin soğuk ikliminden bir ürperti vardı âdeta... Sofrasında yer alan bütün bu insanların kendileri hakkında neler, düşünebileceklerini pekâlâ tahmin ediyordu. Kocasının aşırı

neşesi de onu ayrıca sıkmaktaydı. Vakit vakit konuşmalar kulaklarında sadece bir uğultu halini alıyor ve bu kalabalık içinde kendisini yapayalnız buluyordu (Azrak, 1980: 33, 34).

4.6.3. Dostluk

Tüm ilişkilerde olduğu gibi, bir kere parçalandıkları takdirde, dostlukların da eski halini alması imkânsızdır. Karşıdaki kişiye duyulan güven sarsılır. Güller ve Dikenler romanında, Ayhan'ın, Eşper'in eski nişanlısı Nesteren ile evlenmesi, dostluklarının yara almasına neden olur:

Bir ara genç adam, kendi hislerini de tartarak şuna kanaat getirdi ki, bir kere kırılan, parçalanan dostluklar asla tekrar bütünlenemez. Kenetli tabaklar gibi çatlağı belirli ve sakat kalır.

Temiz kalbli Ayhan'ın samimi arzusu ile vücut bulmuş olan bu toplantı, görünüşte bütün kırgınlık ve dargınlıkları yok eden bir havaya bürünmüşse de, kalblerde yer etmiş olan hicranlar olduğu gibi yerinde durmakta idi (Azrak, 1980: 287).

Dostluklarda olması gereken en önemli özellik sadakattir. Güneş Kokusu romanında, bir zamanlar dost saydığı ve uğruna fedakârlıklar yaptığı Süveyda'yı, eski nişanlısı Turgut ile birlikte gören Ayşe'nin yıkılışı anlatılır:

Gözleri, sağ köşedeki çiçekli masaya dönmüştü. Arkası dönük, ensesinde parlak bir topuzu olan, güzel baş onun alâkasını çekmişti. Daha dikkatli baktı. Yanındaki erkeği gördü. Kendilerinden başka hiç kimseyi görmiyen çift Süveydayla Turguttu. Ayşenin yüreğinin derinliklerinde, en güvendiği duygu, bin parçaya bölünerek, kulaklarına uğultularla yükseldi. Bu arkadaşlık, dostluk, inanış müsellesinin çöküşüydü. Kendisini feda ederek yardımına koştuğu Süveydanın Turgutla bir masada oturması, içinde duman halinde tüten kuruntularının cevabıydı (Uçuk, 1973b: 385).

Sisli Hatıralar romanında, dostluk anlayışına ilişkin, gençler ile yaşlılar arasındaki farklılık dile getirilir. Yaşlıların dostluğa daha fazla değer verdikleri belirtilir:

Beni görünce çok sevindi. Öz oğlunu kucaklar gibi boynuma sarıldı...

Biz gençler çok kere böyle kıyıda köşede kalmış ne büyük dostluk ve muhabbet hazinelerinin farkında olmayız. Yaşlıların dostluğa verdiği değer başkadır. Bunu anlıyabilmek için ya benim gibi feleğin sillesini yemiş, gerçek ilgiye ve şefkate muhtaç birisi veya hayatın o yollarından bizzat geçmiş; yaşama probleminin nedenlerini çok iyi öğrenmiş bir olgun insan olmak gerek!.. (Azrak, 1975: 88).

Bulutlar Dağılınca romanında, dostluğun uzun sürede kazanıldığı için kıymetli olduğu ve rastgele sarf edilmemesi gerektiği ifade edilir:

- Bana öyle geliyor ki hayatımda ilk defa hakikî bir dost edindim Ertan. Bunu söylerken sesi çok ağır ve ciddî idi.
- Dost... Güzel bir kelimedir bu.
- Dostluk da çok güzel bir şeydir. O kadar güzel ve kıymetli ki onu terketmek için cesaret ister. Hayır, artık onunla mücadele etmeyeceğim Ertan. Fakat biliyorsunuz ki insan yeni bir his karşısında çok defa korkaklık, çekingenlik duyar. Ben birdenbire gelen bu kadar derin ve gerçek bir dostluğa henüz kendimi hazırlamış değilim.
- Genç kızın sakın sözlerine karşılık Ertan da aynı sükûnetle cevap verdi:
- Ben de buna birdenbire şaşmıştım.
- Böyle bir karşılaşmanın imkânsız olduğunu sanıyorum.
- Ben de...
- Hislerimi açıklamak icabedince aptallaşıyorum, beceriksiz oluyorum.
- Dostluğunuz benim için pek kıymetlidir, çünkü onu çabucak ve herkese vermediğinizi biliyorum.
- Siz de öyle değil misiniz? Herkesle hemen dost olabilir misiniz?
- Hayır. Böyle yüksek duyguları rastgele sarfetmek yazıktır. İnsan çok kimselerle karşılaşır, birçoklarıyla arkadaşlık etmek zorunda kalır. Çünkü dünyadan el çekmek ve yalnız yaşamak kabil değildir. Fakat derin duygular...
- Birdenbire sustu. Denizden gelen tatlı havayı içine aldı.
- Derin duygular başkadır. Onlar ancak esaslı olabilir.
- O halde sizin dostluğunuz da benim için kıymetlidir Ertan. Bundan sonra onu iyi kullanmaya çalışacağıma söz veriyorum (Berkand, 1980c: 103).

4.6.4. Yaşlılık

Yaşlılık döneminin yaş aralığı tam olarak belirlenemese de, insanların kendilerini daha yorgun ve daha halsiz hissettikleri bir dönem olarak kabul edilebilir. Bu dönemde, insanlar çoğunlukla kendilerini yalnız hissederler. Gençliklerinde, bir gün yaşlanacaklarını akıllarına getirmedikleri için pişmanlık duyarlar. Aksaray'dan Bir Perihan romanında, gençliğinde altı çocuğunu çeşitli nedenlerle kaybetmiş olan Gülter, kocası da ölünce boşluğa düşer. İhtiyarlığını emniyet altına almadığı için pişman olan yaşlı kadın, daha sonraki hayatı için endişelidir:

Bazan kalbini sıkkan bir endişe ile; "Allah Allah, diyordu. Bana da ne oluyor, niçin bu kadar yorgun ve halsizim?.. Acaba elimi kolumu böyle külçeletiren ihtiyarlık mıdır?.." Bu kimsesiz ihtiyarlığı düşünmek, Gülter'in benliğini donduruyordu. İhtiyarlamakta olduğu, önüne geçilmez bir hakikatti, elini kolunu sahiden kıpırdatamayarak bir köşede oturacak kadar ihtiyarladığı zaman başına ne gelecekti?.. çalışamaz hale geldiği zaman onu kim besleyecekti?.. Hurşit Ağa ölünceye kadar onun için kimsesiz bir ihtiyarlık diye

bir mesele yoktu. Şimdi bunun nasıl bir felaket olduğunu bütün açıklığıyla kavıyordu. İhtiyarlığını emniyet altına alınmış sanmak için yakınlarının şefkat ve sevgisine güvenmek bir hata idi, bu sevgi ve muhabbetin bu emniyeti temin edemeyeceği durumlar da vardı. ... İhtiyarlık emniyet altında olmalıydı. Bunun ne kadar elzem olduğunu Gülter anlıyor, fakat bunun şeklinin nasıl olacağını bulup çıkartamıyordu.

Büyüyen bir korku içinde her gün kendi kendine aynı suali soruyordu: “İşlerimi kendim başaramadığım ellerimle kollarımla çalışmadığım ve komşuların sadaka verir gibi işimde bana yapacakları yardımları kabule mecbur olduğum gün halim ne olacak?” Bunun kendisi için çok gurur kırıcı olacağını anlıyordu. Bütün hayatı boyunca, gayet çetin çalışmıştı, ihtiyarlığında başkalarının merhametinden daha başka bir şeye hakkı vardı. Gülter:

“İnsan gençken bütün bunları aklına getirmiyor” diye düşünüyordu. İhtiyarlık aklından bile geçmiyor. Halbuki, ihtiyarlık uzun bir ömrün tabii bir neticesi. Öyle ise neden insanlar bu meseleyi bir kere bile hatıra getirmiyor, bu gaflet nereden geliyor? Eğer herkes bunu düşünse muhakkak ihtiyarları yalnızlık ve çaresizlikten kurtaracak bir yol bulunurdu. Ama nedense insanlar hiçbir zaman müşterek dertlerine, müşterek derman aramıyorlar (Derviş, 1997: 138, 139).

Bir Gün Sabah Olacak mı? romanında yaşlı bir kadın, torunlarının, kendisi gibi yaşlıların bir işe yaramadığını düşündüklerini ileri sürer. Ancak yaşlı kadın, kendisini oldukça iyi hissettiğini ifade eder:

- Torunlarımızın bizim hakkımızda bambaşka fikirleri var. Bizim gibi ihtiyarların hiç bir işe yaramadıklarını, köşelerinde oturup geçmiş günlerini düşünmeden başka bir şey yapamayacaklarını sanıyorlar. Ben yetmiş iki yaşında olduğum halde hiç de köşemde oturmaya niyetli değilim. Allah’a şükür kendimi her zaman daha güçlü, daha enerjik, daha verimli hissetmekteyim (Berkand, 1980b: 132, 133).

Zor romanında, ilkel toplumların bazılarında, bir işe yaramayacakları düşüncesiyle, yaşlı anne babaların öldürüldüğünden söz edilir:

İzzet Bey, o çağında evdeki yaşlılara sevgisini kaybetmemiş biri idi. Ama Ertuğrul? Kendisini ilgiden kurtarmak için çırpınıp duruyor. “Ah yaşlılar...” demişti Devrim Hanım. “Büyük bir yanlışlığı bize de yaşatmak istiyorlar.” Böyle demişti. Sonra ilkel toplumların bazılarında yaşlı ana ve babaların, çocukları tarafından öldürülme geleneğinden söz etmişti. “Onlar, bir işe yaramayacakları düşüncesiyle öldürülürler.” Yaşamak. İnsan, hangi yaşa gelirse gelsin, yaşamaktan kolay vazgeçemiyor... (Çokum, 1978b: 52).

Üç Yirmidört Saat romanında Fatma, yaşlanmayı, “korkunç bir şey” olarak değerlendirir. Fatma’nın annesi, çişini tutamadığı için Dilber’i uyarır:

Ne kadar az hasta olurdu Dilber!

Hastalığının ne olduğunu hiç anlatamazdı. Kabız olur bilmez, diyare olur bilmez, öksürür, “Gıcık tuttu” deyip geçer. Son yıllarda bir derdi vardı: Çişi tutamıyordu! Evin içinde inceden ekşi, garip bir koku dalgalanmaya başlamıştı. Pencereleri açmak gerekiyordu sık sık. Annesi önceleri yavaşça söylenmeye başlamıştı.

“- Şu iskemleyi silmeli bir kez daha, Dilber oturmuş belli!”

Sonraları açığa vurmuştu.

“- Dilber senin yıkanma günün geldi gene” diye, yarı alay.

Sonunda söylemiş olmalıydı yüzüne, çiş koktuğunu.

“- Nasıl anlattın ona çiş koktuğunu?” diye, merakla sormuştu Fatma.

“- Odasına çektim, söyledim: Çiş kokuyorsun, dikkat et dedim.”

Dilber de ona öksürüp aksırdığında tutamadığını söylemiş. Ne korkunç şeydi kocamak! (Yönsel, 1977: 218).

4.6.5. Hastalık

Hastalık, incelenen romanlarda, çeşitli boyutlarıyla ele alınan bir konudur. Aydınlik Kapı romanında ciğerleri zayıf olan Süha’nın, bir yıl boyunca okula gidemediğinden söz edilir:

Doktorlar, çocuğun ciğerlerini zayıf bulmuşlardı. Bol yemesi, bol hava alması, istirahat etmesi, neşelenmesi lâzımdı. Malûm teraneler...

Bu tavsiyelerin arkasından ne çıkacağını tahmin etmek güç değildi. Süha’yı o anda kaybetmişim gibi içime bir ateş düşmüştü.

Ve bu ateş, geçen yıllara rağmen, hâlâ hiç küllenmeden yanmaktadır.

Çocuğu hemen yatırdık. Annem, büyükannem, Mihrifelek Kalfa ellerinden geleni yaparak onu kurtarmaya çalışıyorlardı. Ben de sık sık gidiyor; bizim evdekilerin suratlarına, sitemlerine aldırış etmemeye çalışarak kendime düşen vazifeyi yapıyordum.

Süha’cık ilâcını ve yemeğini benim elimden daha kolay, daha zevkli alıyordu. İçim kan ağlarken yüzüm gülerdi. Kırk dereden su getirerek küçük hastayı avutmaya muvaffak oluyordum.

Tabîi o sene Süha’yı mektebe yollamayacaktık. Ömer İstanbul’a yalnız gitti. Biz de gösterdiğimiz ihtimamların semeresiz (verimsiz) kalmadığını; çocuğun kilo almakta ve iyiliğe doğru gitmekte olduğunu çok geçmeden görerek rahat bir nefes aldık. Doktor; çocuğun, hastalığın kapısından geri döndüğünü müjdeledi (Zorlutuna, 2001: 239, 240).

İncelenen romanlarda, çeşitli hastalıklar ele alınır. Aşk Hasreti romanında, doktorlar Zerrin’e “kızıl” teşhisi koyarlar. Bu hastalığın, sıkı bir tedavi gerektirdiği belirtilir:

Düğüne üç gün kala Zerrin’in hastalanıvermesi bütün aileyi şaşırtan bir hadise olmuştu. Boğazında beliren bir acı ile başlayıp, Yirmidört saat sonra birdenbire yükselen ateşle onu yatağa seren bu hastalığa doktorlar kızıl teşhisi

koydular. Bunun difteri ile karışması durumunda büyük tehlike belirmişti. Çok dikkatli ve sıkı bir tedavi gerektiriyordu (Azrak, 1973a: 52).

Bir Çatı Altında romanında, çocuk felci geçiren Suat'ın çektiği sıkıntılar ve tedavi süreci konu edilir:

Suat yavaşça doğruldu. Uyku sersemliği içinde sarışın başı daha çocuksu görünüyor, mahmur yeşil gözleri tatlı ışımlar saçıyordu. Onbeş yaşında güzel bir çocuktur. Ama üç yıl evvel yakalandığı çocuk felci onu sağlıksız bırakmıştı. Bu yüzden normal yaşam koşullarına gereğince ayak uyduramıyor, eğitimini bile özel olarak yapıyordu.

...
Suat ayağa kalkmıştı bile... Ama, dengesini bulmak için karyolaya tutunuyordu. Tanrı'ya şükür altı aydan beri bastonsuz yürüyebiliyordu. O menhus hastalıktan bu kadar ucuz kurtulmuş olmasını gerçekten Tanrı'nın büyük bir bağıışı saymak gerekti.

Evet, üç yıldan beri görmekte olduğu ciddi tedavi sonucunda yeniden dünyaya gelmiş gibiydi Suat... (Azrak, 1990: 5, 6).

Hastalıklar, yalnızca fiziksel kaynaklı olmayabilir. Kimi zaman insanlar, psikolojik nedenlere bağlı olarak hasta sayılabilirler. Güller ve Dikenler romanında, doktorlar, Verdâ'nın sinirsel bir yorgunluğu olduğu için, her türlü üzüntüden uzak durmasını tavsiye ederler:

Dört kalp uzmanı, hastalığın tam teşhisi ve tedavisi için başbaşa verdiler. Çeşitli elektrolar alındı ve bir rapor hazırlandı. Bu rapora göre, Verdâ'nın kalbinde, ruhi bir şokla ilgili, asabi bir yorgunluktan başka hiç bir şey yoktu. Uzunca dinlenmesi, her türlü üzüntüden sakınması lâzımdı o kadar... (Azrak, 1980: 314).

Hastalık dönemlerinde insanlar, çoğu zaman kendi bakımlarını yapamazlar. Yakınlarındaki kişiler onlara yardımcı olurlar. Hep Yarın romanında, verem olan kocasına her gün büyük bir özenle iğnesini yapan Nevbahar'ın fedakârlığı dile getirilir:

Enjektör kaynatılmıştı. Morfin ampulünü silkeledi. Tepesini kırdı. Kendi ustalığına şaşıyordu. İlâcı enjektöre çekti. Sonra bir elinde alkollü pamuk Raif'e yaklaştı. Sesi, tatlı, yumuşak:

- Sevgilim! dedi. İğne zamanın...

Raif, gözlerini açtı. Bakışlarını koluna çevirdi ve gözlerini yumdu.

Nevbahar, pijamanın kolunu sıyırdı. İğne delikleriyle benek benek olan bir deri bir kemik kolda, hayat eseri kalmamış gibiydi. Alkollü pamukla uğduğu

deriye iğneyi saplayınca, hasta hafifçe sıçradı. Gözlerini açıp minnetle karısına baktı. Sonra tekrar koyu renkli göz kapakları gözlerini örttü.

Odanın içine, bütün ıztıraplardan uzak bir ses yayıldı.

Bu hiç bir tesir altında kalmıyan, kederlere, sevinçlere, ölümlere, doğumlara aynı umursuzlukla bakan zamanın sesiydi.

Beş kere aynı sükûnet ve tatlılıkla çaldı.

Hasta, gözlerini açtı. Bir müddet saate baktı. Sonra boğucu bir öksürük nöbeti tuttu. Terli yüzü boncuk boncuk oluverdi.

Nevbahar, bir eczahane tezgâhını andıran yuvarlak masa üzerindeki tülbent destesinden bir tane aldı. Narin ellerinin yumuşak, okşar hareketleriyle kocasının yüzünü, boynunu, göğsünü sildi, kuruladı. Küçük sepete attığı tülbent, daha evvelki ıslakların üstüne düştü. Elini, kocasının boynundan uzatarak sırtındaki tülbendi çekti. Kaynar suya batırılmış gibiydi. Alışkın, incinmez elleri, o ateşli, kemikli sırta, kuru, serin bir tülbent yerleştirdi. Çukurlaşmış göğüs kaburgaları üstüne de bir yenisini soktu.

Hasta, uzak bir yalnızlık âleminde hafifçe gülümsedi o kadar. Islak pamukla yüzünü, kan sızıntısı birikmiş dudak uçlarını sildi.

Raif'in uzun siyah kirpikleri zorlukla aralıklandı. Morumsu bir renkle parlıyan kalın dudakları kıpırdadı. Hırıltıyla, soluk alma arası acayip bir sesle:

- Ellerini yıka! dedi (Uçuk, 1968b: 80, 81).

Gurbet Yavrum romanında, verem olan kadınların, çocuklarından bile uzak tutularak, evin bir köşesinde ölüme terk edildiklerinden söz edilir:

Mağazalara giden kadınlar arasında vereme tutulanlar oldu. O zamanlar verem öldürücüydü.

Doktorlar da erişilmesi kolay olmayan yiyecekler öğütüyorlardı. Bal, et, gece sütü. Bir de hastaya ayrı oda, diyorlardı. Dağda hastasına oda ayıracak evlerin sayısı herhalde beşi geçmezdi. Bir kadın kan tükürdükten sonra ölünceye kadar çocuklarını kucaklamaz, galiba kocasıyla da yatmazdı. Tek korunma yolu bu olmalıydı. Bu kadınlar, karanlık ve nemli odaların bir köşesinde, çeyizlerinde getirdikleri kanaviçeli yatak örtüleri arasında erirlerdi (Özakın, 1989: 93).

Alnında Mavi Kuşlar romanında, kanser hastalığı nedeniyle genç yaştaki insanların art arda ölümü, çevrelerindeki insanları etkiler:

Son yıllarda yakın arkadaşlarından birkaçının ardarda ve birdenbire ölüşünden söz ediyorlardı. Kısa aralıklarla ölen üç arkadaşın da ölüm nedeni kanserdi. Kırk yaşlarının dolayındaydılar.

“Bizim kuşak dökülüyor” dedi Taner,

“Sıra bende galiba.” Sinan bardağını sağa sola sallıyarak, çevresine gülümsiyerek söyledi bunu (Özakın, 1978: 118).

Aşamalar romanında, ameliyat olmasına rağmen kanser hastalığından kurtulamayan Ekrem'in, gittikçe yaklaşan ölümü beklediği belirtilir:

Kış içinde Ekrem'in durumu iyice kötüleşmiş, hem onun için, hem Gülsüm için çekilmez bir durum almıştı. Gülsüm, kocasının ameliyat olması için nasıl yapıp da izin verdiğine şimdi kendisi de şaşıyordu. Kanserin ilerlemiş olduğunu anlayan doktorlar, kafanın arkasını boydan boya açmışlar ve dilin kökündeki kanserli hücreleri kazıyarak yarayı kapatmışlardı. Ama hastalığın üzerinden bir yıl kadar bir zaman geçince, kanserli hücrelerin temizlenmediği ve bütün vücuda yayıldığı, omuriliğe bile geçtiği anlaşılmıştı. Şimdi adam belâğrisından çırpınıyor, morfinlerin ölçüsü her gün biraz daha arttırılmasa, ağrıdan uyuyamıyordu. Bütün göğsünü önce sivilceler gibi kaplamış olan kızartılar, gitgide yara biçimini almış ve sonra da yaralar açılmıştı. Şimdi ameliyat yerindeki yaralar da açık ve cılk bir görünümdeydi. Boyunda açılan boşluk gitgide büyüyordu ve Ekrem'in yediği yemekler bu yaradan dışarıya çıkıyordu. Dakika geçmiyordu ki yarayı kapatmak için yeniden pansuman yapılmasın.

Ekrem bu iğnelerin, bu bakımın artık tedavi için değil, salt yaklaşan ölümü kolaylaştırmak ve acıyı azaltmak için yapıldığını anlıyordu. Artık ölümü yadırgamıyor bekliyordu (İlgaz, 1977: 411, 412).

Pertev Bey'in İki Kızı romanında ise, lösemnin o yıllarda ilacı ve tedavisi olmadığı için, hastaların mutlaka öleceğine inanılır:

Berrin işini bitirmiş, bir an evvel eve gideyim diye hastahaneden çıkarken, Selmini muayene eden iki doktor arkadaşı geldiler. Ve maalesef korktukları çıkmıştı, acı haberi verdiler.

Selmin amansız bir hastalığa, lösemiye tutulmuştu. Ve o seneler daha, bu menhûs hastalığın tedavisi ve ilâcı yoktu.

Doktor arkadaşları, Selmin için:

- Bilinmez ama dediler, üç aydan bir seneye kadar bir ömür tahmin ettiler. Berrinin cesur ve metin olmasını tavsiye ettiler ve oradan uzaklaştılar (Ayaşlı, 1992a: 24).

Hastalıkları engellemek için gerekli önlemlerin alınmaması da bazı romanlarda eleştirilir. Yarın... Yarın... romanında Memet'in, oğlunun lağım sularına bulanmasını doğal bir olaymış gibi karşılaması, Selim'i çok şaşırtır:

Nerelere battın çıktın gene? Anan öldürürse karışmam..”

“Gene lağım sularına bulanmıştır. Adam olmaz bu çocuk,” dedi Doğan.

“Yaaa, kayık yüzdürüyorduk...”

Selim artık gerilerinde kalmış olan su birikintisine ve ona doğru akan ince su yoluna baktı. “Lağım mı bu?”

“Ne olacak başka?” dedi Memet. “Kırk gündür yağmur mu yağdı ki sel olsun? Buralarda her gün bir boru patlar. Zaten doğru dürüst lağım değil bunlar. Foseptik hepsi..”

“O bile iyi,” dedi Doğan..

Selim kolera salgınının yeni bittiğini; salgın süresince, lağım sularıyla uzaktan yakından hiç bir ilgisi olmayan Gil'i hastalıktan korumak için Seyda'nın aldığı aşırı önlemleri düşündü. Memet'in Devrim'ine yeniden, dikkatle baktı (Kür, 1976: 233).

Hastalık konusuna ilişkin olarak, sağlık personellerinin kayıtsızlığı da ele alınan konulardan biridir. Sancı romanında bir hemşire, ölecek olması nedeniyle yaşlı adama iğne yapmak istemez:

Biri:

“- Koş be Dursun, çağır şu kadını, bak kendinden geçti fakir.” diyor.

Nurten Hemşire, taa koridorun dibindeki odada, bir elinde sigara, bir elinde çay bardağı sinema dergisi okuyor.

“- Amca fenalaştı, çabuk Nurten abla, koş Nurten abla.”

Nurten Hemşire, okuduğu dergiden başını kaldırmıyor, yalnız eliyle, “Çekil git” gibilerden bir işaret yapıyor çocuğa.

- Nurten abla, gâziymiş o! Çanakkale’de, Balkanlar’da bile döğüşmüş, Nurten abla, ihtiyar amcayı diyorum.’

Genç kız, nihayet başını kaldırıyor, kısa bir süre ilgisizce süzüyor Dursun’u, omuzlarını silkiyor:

“- Âferim ona, iyi yapmış. Ama ben gelemem, biliyorum fenalaşacağını, daha da fenalaşacak. Bir şey yapamam ben. Gelip de ne olacak.”

Dursun, birden fırlayıp, masanın üstündeki dergiyi kapıyor, sıkı sıkı tutuyor arkasında:

“- Gel! Geleceksin!”

“- Bana bak bücür, kafamı kızdırma, bugün yarın ölecek... Kanser o, kanser! Anladın mı, ölecek. Ben ne yapabilirim, sen de yaklaşma yanına, korkarsın sonra, hortlayıverir ha, bak karışmam, gece rüyalarına girer. Şimdi çekil git başımdan.”

“- Gel morfin yap.”

Dursun’un sesi, o kadar sert, o kadar emredici ki, genç kız, bir an duralıyor... Şu ağzı var dili yok çocuk mu böyle konuşan? Hiç ummazdı doğrusu, farkında olmadan kendini savunuyor:

“- Doktor söylemeden, yapamam morfin, mesul olurum.”

“- Bul doktoru, bul.”

“- Evinde.”

“- Nöbetçi doktora sor.”

“- Ölecek o, diyorum, ne lâf anlamaz şeysin, bırak bir an önce gitsin. Bak, çekmesin daha iyi.”

“- Nurten abla, çekmeden ölsün eğer ölecekse, n’olur Nurten abla kurban olayım, acı çekmesin artık, hiç olmazsa bir serum takamaz mısın?”

“- İyi, takalım bari.”

“- İçine ilâç koyacak mısın, acı çekmesin diye?”

“- Koyacağım bücür kapa çeneni, amma sert cevizmişsin sen de, hiç belli olmuyordu, inatçı köpek seni, bak ama, bak, sen başında oturacaksın ha, bakacaksın seruma ha, tıkanıyor çünkü, damar kalmamış ki herifte.”

“- O iğneden de yapsan, hani morfin olmayan, ağrı kesen o iğne...”

“- Kâr etmez artık, morfine alıştı o, morfine.”

“- Peki tak serumu, beklerim başında.” (Işınso, 1991: 63, 64).

Güneş Kokusu romanında ise cahil köylünün hastalıklar karşısındaki tutumuna yer verilir. Doktor bulunmayan bu köylerde, halkın bazı yanlış uygulamaları sonucunda, hastanın durumunun daha da kötüye gittiği ifade edilir:

Hekimsiz köylerde, üfürükçülerin bilgisiz analara, suçsuz yavrulara olan kötülüklerin önüne geçebilmek için, bir misyoner ailesi gibi, fert fert çalışmışlardı. Annesi, sağlam üç evlâd yetiştirmenin tecrübeleriyle, çocuk hastalıkları üzerinde yarı hekim olmuştu. Yaşayışları boyunca, hastalarını ‘ocak’ denen, sağlık yerine, çok vakit ölüm getiren ‘köy hekimlerine’, hocalara götüren köylüler; köy erkeğinden kaçmıyan, hepsinin “hanım ana”sı olan, bu genç şehirli kadına, her dertlerinde baş vuruyorlardı. O, hiçbir yardım yapamadığı vak’alarda, hiç olmazsa çocukların yarasına taze hayvan gübresi konulmasına, frengili bir çocuk doğuran annenin şehre tedaviye yollanmasına, zatürreeli yavruların, henüz kesilmiş koyun derisine sarılmasına, trahomun geçici ve kötü bir hastalık olduğuna, bulaşık hasta evlerine, “geçmiş olsun”a gidilmemesine dair, onların anladığı dilden konuşarak, kötülüklerin önüne geçiyordu. Bacaları, her zaman bir hava cereyanı yapan köy odalarında kızamıklı, su çiçekli, kabakulaklı çocukları, barındırmak çareleri bulunuyor, bazan ocakta büyük ateşler yaktırdıktan sonra, toprak damda bir delik olan bacaları tıkatıyor, bazan hastayı, iyice yanmış odun ateşile dolu bir mangalın konulduğu cibinlik içinde yatırıyor. Kendi elile “kara üzümle kınakına” şurupları kaynatarak, kansız çocuklarına içirmeleri için, analara veriyordu. Bilgi ışığından uzak, küçük kasabalarda dolaşırlarken, babasile annesini en çok ilgilendiren mevzu, yurt içindeki çocuk ölümleriydi. Köylü ana, her yıl bir çocuk doğuruyor, yaşayabilenler, ölenlerin yanında yüzde yirmiye güçlükle buluyordu (Uçuk, 1973b: 138, 139).

4.6.6. Mutluluk

Mutluluk kavramı, geçmişten günümüze farklı şekillerde yorumlanmıştır. Kimileri için sevdiklerinin yanında olması, kimileri içinse arzu ettiği her şeye sahip olabilmek mutluluktur. Yarın... Yarın... romanında, “mutluluk” şöyle yorumlanır:

... Mutluluk hiç bulunmayan ama hep aranması gereken bir cevher, bir Zümrüdüanka kuşu olup çıkmıştı. Oysa herkesin her an yakalayabileceğince yakın, dümdüz güzel bir şeydi mutluluk (Kür, 1976: 163).

Büyükanne romanında, elli yıldır evliliklerini sürdüren Büyükanne ile Paşababa’nın mutlulukları dile getirilir:

Bunların arasında elli yıllık müşterek hayatın, bu mesut sonucuna erişmiş olan Büyükanne ile Paşababa, sonsuz bir mutluluk içinde birbirlerine bakarak gülümsüyorlardı. Paşababa, kalın sesini boğuklaştıran bir ürperti ile:

- Ey hanımım... Şükür Allaha değil mi? Bugünü de gösterdi bize. Nasılsın bugün?..
- Sen nasılsan Paşam, bende öyleyim işte... Rabbime şükürler olsun. Darısı yavrularımızın, torunlarımızın başına.
- İnşallah (Zorlutuna, 1971: 184).

Ankara Mahpusu romanında Vasfî, sevdiği kıza kavuşamaz, hapse girer, hapse girdiği için üniversiteyi bitiremez. Bunların sonucunda ise mutluluğa inanmaz bir hale gelir ve onu “bir hayal” olarak görür. Karşısındaki genç kadın ise mutluluğun “hayatın ta kendisi” olduğunu ileri sürer:

- Mutluluk, ben bu kelimeyi duymak bile istemiyorum. Anlamı olmayan bir kelime bu... İnsanları boşuna hayale kaptırmamak için bu kelimeyi sözlükten çıkarmak lâzım...
- Hayal mi?... Mutluluk bir hayal midir?... Gerçekten mutluluğa inanmıyor musunuz?
- Bu da sual mi? Bu kadar saf mısınız? Yoksa benimle alay mı ediyorsunuz? Siz sahiden mutluluğa inanır mısınız?..
- Bu da bir sual mi... Diye onu taklit etti... Elbette inanıyorum, nasıl inanmış olmam, ona hepimiz yakınlaşmadık mı? Onun hatırasının bulunmadığı bir kalb var mıdır?..
- Mutluluk bir rüyadan başka bir şey değildir...
- Yok canım ben onun mevcut olduğunu, bir hakikat olduğunu biliyorum.
- Buna inanmak insanların kendi kendilerini aldatmasıdır, onun mevcut olmasını istediğimiz için böyle düşünüyoruz.
- Doğru değil, mutluluk mevcuttur, onu inkâr etmemeliyiz; istesek de, istemesek de o vardır...
- Vasfî dudaklarını kıvırdı:
- Bu mutluluğun nerede olduğunu söyleyiniz, onu bir göreyim...
- Genç kadın mahzun bir gülüşle Vasfîye baktı:
- Onun nerede olduğunu bilmiyorum amma, bu dünyada bir kenarda, sizin benim; bütün insanların olduğuna inanıyorum...
- Sahiden buna inanıyor musunuz?..
- Niçin inanmıyayım?.. Buna eminim, belki de güneşin ışığındadır. Bir buğday tanesinde, insan gücünde, çalışmak imkânında veya istirahattedir. O her şeydedir... Ve biz insanlar onun bir zerresini ele geçirdik mi, onun tamamını bulduğumuzu zanneder ve kısa bir zaman sonra yanıldığımızı anlarız, mutluluk hayatın kendisindedir, onun bir unsuru değil, mutluluk hayatın ta kendisidir. Bütün zerrelerinin birbirini tedirgin etmeden birleştikleri bir ahenktir ve hayat işte bu ahenk olmalıdır.... mutluluk bölünmez bir bütündür... Eğer siz mutlu değilseniz ben mutlu olamam. Başkalarının mutlu olmadığı bir dünyada tek kişi mutlu olamaz (Derviş, 1968: 159-161).

Küçük Dünya romanında, hayatta huzurlu olan kişilerin aynı zamanda mutlu olacakları görüşüne yer verilir:

“Hocanımla, oğlu derlerdi, hiç ayrılmazlar.” Bazen daha güneş doğmadan kalkar, otomobille Soğanlı’da balık tutmaya giderdik. Fevkalâde nefis alabalık çıkar ordan, kahkahalarla balık tutar, hemen orda kızartır yerdik. Bazen çadır da götürdüğümüz olurdu, bir iki gün kamp kurardık. Geceleri ateşin karşısına oturduğumuz zaman annem “Mutluluk budur işte Murat, derdi, bu duyduğumuz huzurdur. Başka ne bekliyebiliriz, bundan daha güzel, başka ne bekliyebiliriz.” (İşinsu, 1984: 77).

Aynadaki Kız romanında, mutluluk herkesin içinde olduğu için, onu uzaklarda aramaya gerek olmadığından söz edilir:

Uzanıp radyonun düğmesini çeviriyorum. Tatlı, tesir edici bir müzik. Sonra bir kadın spiker: “Mesut olmak elinizdedir, sevgili dinleyicilerimiz, diyor. Saadeti niçin uzaklarda arıyorsunuz? Şunu kabul etmelisiniz ki, o sizin içinizde, sizin pek yakınınızda, belki de avuçlarınızın içindedir. Gören gözlerle duyan bir kalble niçin onu aramıyor, niçin onun varlığından şüphe ediyorsunuz?” (Su, 1962: 3).

4.6.7. Kıskançlık

Özellikle aşk ilişkilerinde görülen kıskançlık, yalnızca sevgiliye ya da eşe duyulmaz. İnsanlar ailelerinden birini, arkadaşlarını hatta hiç tanımadıkları birini bile kıskanabilirler. Dert Bende romanında Süreyya’nın, ablası Fatma’yı güzelliği ve zekâsı nedeniyle kıskandığı belirtilir:

Evet, Süreyya çocukluğundan beri ablasını hep hayranlıkla sevmiştir. Fakat onu vakit vakit kıskanmıştı da...

Saçlarının, gözlerinin ve teninin rengini kıskanmıştı. Pratik zekâsını, işlerini dileğince yoluna koymayı her zaman başarmasını kıskanmıştı.

Kendisi de becerikliydі ve güzel bir kızdı. Fakat ablasındaki o şaşırtıcı canlılık, o pratik zekâ, hele hayata karşı olan o büyük güven yoktu kendisinde... (Azrak, 1973b: 9).

Saadet Tacı romanında, Cavidan ile annesi Nuran Yenge, Feyzâ’nın sanat alanında gösterdiği başarıları ve sanat çevresindeki arkadaşlarını kıskanırlar. Bu kıskançlık nedeniyle, Feyzâ’yı küçümsemek ve yermek, onlarda bir alışkanlık haline gelir:

Doktor Muhlis ile izdivacı güzel bir başlangıçla onu emellerine kavuşturmak istidadı göstermişken, ne çare ki doktorun şifasız bir hastalığa tutulup emekliye ayrılmasıyla bütün o emel kâşâneleri yıkılmış bulunuyordu.

Cavidan, bir yandan bu yıkıntılar arasında kendi varlığını, daha doğrusu hayal ettiği üstünlüğünü herkese kabul ettirmek için çabalarırken, diğer taraftan yapmak isteyip de yapamadığı ve başkalarının yaptığı şeylere karşı hasetle

dolup taşarak ve bahtına karşı isyan içinde çırpınarak, günden güne daha şirret, daha karamsar bir vasfı bürünüyor; âdeti yırtıcı bir hal alıyordu.

İşte Feyzâ'ya karşı beslediği hınç da bundan ötürü idi. Feyzâ bir san'atkar olarak herkesten teveccüh ve takdir görmekte idi. Geniş bir muhiti, iyi bir kazancı vardı. Bir zamanlar onun başarılarının iftiharını can ve yürekten paylaşıp görünen Cavidan, yavaş yavaş bu başarıları, kendi hayatını gölgede bırakan birer heyula telakki etmeye ve onları çekememeye başlamıştı.

Eskiden Feyzâ onun kalbinin saf olduğuna inanır, zekâsına da güvenirdi. Fakat görünüyor ki, kalbinin saflığı bir nevi derunî matlıktan başka bir şey değil!.. Zekâsını da hep kötüye kullanıyor...

Evet, Cavidan Feyzâ'yı çıldırmasıya kıskanıyor, onun bir çok şeye sahip oluşunu hazmedemiyordu. Kocasını da bir takım telkin ve tazyiklerle Feyzâ aleyhinde kışkırtmaya çalışıyordu. Bu gayretler, biçare adamı, çok defa hiçbir şey anlamadan, Feyzâ'dan ürkmeye sevk ediyordu.

Nuran yenge de kızının bu hislerine iştirakten geri durmamakta idi. Feyzâ'nın san'atı, san'at muhiti, arkadaşları, başarıları onları çileden çıkarıyordu. O başarıların semeresinden en fazla kendileri faydalandıkları halde, bunu yine Feyzâ'ya çok görüyorlar; her vesile ile onu küçümsemeyi, yermeyi bir alışkanlık, hattâ zevk haline getirmiş bulunuyorlardı. Hasılı Feyzâ'ya muhtaç olmak onları kahretmekte; bu talihsizliğe isyan etmekteydiler. Bahtlarından alamadıkları hıncı da ondan çıkarmak istiyorlardı (Azrak, 1966b: 24).

Islak Güneş romanında, aynı mahallede yaşayan kadınların birbirlerine duydukları kıskançlıktan söz edilir:

Her gelişinde değişik giysiler olurdu sırtında. Şaşar kalırdı hepsi. Hatta Madam Mariya bile şaşardı kadının o kadar çok giysisi olmasına. Evet, Esperans bir zamanlar her gün bir giysi dikerdi kendine ama, Esperans'ın babasının kocaman bir kumaş mağazası vardı. Sonra, dikiş için para vermezdi Esperans. İşini kendi görürdü. Oysa bu kadın, eteğindeki sökük için bile giysilerini terziye gönderiyordu duyduklarına göre. Ayrıca çantaları, ayakkabıları, girdiği yeri sarıp dolduruveren, ağır yapışkan kokuları... Ne kadar beğenmemeye, kendisi için çok para harcamasını ayıplamaya çalışsalar, onun doğal sarı saçları, mavi gözleri, dilini altdamağına bastırarak oluşturduğu şımarık peltek konuşması karşısında bir tür, aşağılanmış oldukları duygusundan kurtulamazlar, kadının evlerine gelmesinden sevinç duyarlardı (Kutlu, 1986a: 166).

4.6.8. Esaret

Esaret konusu, incelenen romanlarda, ya para karşılığı satılarak ya da bir ceza karşılığında esir olma şeklinde görülür. Esaret, kabullenmesi kolay olan bir durum değildir. Aksaray'dan Bir Perihan romanında, para karşılığında bir paşaya satıldığını bilmeyen Gülter, esir olduğunu kabullenmek istemez:

Çocuk, genç kalfasına güzel elbisesini neden çıkarmış olduklarını sordu, kalfa alçak bir sesle fısıldadı:

“Bütün halayıklar gibi giyinmekliğin lâzım...”

Gülter kaşlarını çatarak:

“Ben halayık değilim” diye haykırdı.

Genç kız yavaşça gülerek:

“Halayıksın” dedi, “sen de hepimiz gibi bir esir, bir halayıksın; paşa hazretleri seni satın aldı.”

Demek teyzesi ona yalan söylemişti! Ona, eniştesinin akrabalarının yanına misafir olarak gittiğini söyleyerek onu aldatmıştı! Gülter tam bir hafta gözyaşı döktü, yemek yemek istemedi. Kendisine sorulan suallere cevap vermedi (Derviş, 1997: 66, 67).

Aynı romanda, Hanımefendi kendisinden memnun kalmadığı için, Gülter esir pazarında bir başkasına satılır:

Bir gün, yine kalfasına itaat etmeyen Gülter’i, kalfası başkalfaya şikâyet etti. Bu şikâyet hanımefendinin kulağına kadar gitti. Hanımefendi:

“Bu vahşi kız geldi geleli mütemadiyen münasebetsizlikler yapıyor” dedi. “Civan ağa hemen kendisini esir pazarına götürsün, bu âsi kızdan bir an evvel kurtulmak lâzım.”

Gülter esir pazarına götürüleceğini duyunca dehşetli bir korkuya kapıldı. Büyüklerinden af talep etmeyi bile düşündü amma, buna gönlü razı olmadı.

Bayram günlerinde giydikleri güzel bir elbise giydirip onu esir pazarına götürdüler.

İşte bu esir pazarında kendi yaşında iki küçük kızla birlikte, Gülter, Pakize’nin babasının kâhyası tarafından satın alındı. Küçük kızlar, sarı sakallı, uzun boylu, güler yüzlü olan bu adamı takip ederek esir pazarından ayrıldılar (Derviş, 1997: 68).

Aksaray’dan Bir Perihan romanında, esaret konusu birkaç örnekte ele alınır. Esir olarak bir eve geldikten sonra hanımefendi olan bir kadının, isminin değiştirilmesi konusunda duyduğu rahatsızlık aktarılır:

Şimdi hanımefendi, yanındaki koltukta oturan çok sarışın bir kadına döndü ve tebessüm ederek:

“Siz hayatınızda hiç esir olmadığınız için, bizim gibi esirler için, her sahip değiştirdikçe isimlerinizi de değiştirmeye mecbur kalmak ne büyük bir azap olduğunu bilemezsiniz...”

Şimdi kahkahalarla gülüyordu:

“Benim ismim üç defa değişti... Biraderiniz bile bana başka bir isim taktı...”

“Biraderime karşı bu kadar haksız olmayınız...”

“Ben hakikati söylüyorum. Bana Canan ismini taktı, halbuki benimki Binnaz’dı!..”

“Biraderim size yeni bir isim takmak istememiş, sadece Canan diye çağırıştır...” (Derviş, 1997: 71, 72).

Aşk Hasreti romanında, uçak kazasında ülkesinden kilometrelerce uzaktaki bir adaya düşen Ferhat’ın, kabile reisinin yeğeni ile evlenmek ve o adada yaşamak zorunda kaldığı anlatılır:

Oyunlara katılmış kızilderili genç kızlar arasında, en güzel rakseden muntazam vücutlu, tatlı yüzlü birisi dikkatimi çekti. Li-Ma-Li’ye bunun kim olduğunu sordum... Kabile reisinin yeğeni Ni-Ni-Gay İmiş...

Bir takdir jesti olarak kendisine elimdeki küçük lotiye demetini attım... O akşam Ni-Ni-Gay süslü bir tahtirevan içinde kulübeme geldi... Kolundaki büyük lotiye buketini bana verdi... Tercümanın vasıtasıyla iyiliğimi dilediğini söyledi ve oturmadan gitti...

Li-Ma-Li bana:

“- Demek ki Ni-Ni-Gay ile evleneceksiniz?..” dedi.

“- Ne münasebet!... diye güldüm. Ben memleketimde evliyim... Buradan gitmek için biraz daha iyileşmemi bekliyorum!..”

Kızilderili genç telâşla:

- Buna imkân yok!.. Çünkü Ni-Ni-Gay’in ziyaretini ve çiçeğini kabul ettiniz!..” dedi.

Ben hâlâ:

“- Bundan ne çıkar?..” diye gülüyordum.

Meğerse bilmeyerek korkunç bir hata işlemiş, feci bir esarete kendi kendimi mahkûm etmişim... Birkaç gün içinde halimin pek gülünç, daha doğrusu ağlanacak şekle girdiğini gördüm.

Kabilede reisin yeğeniyle hemen evlenmemiz için hazırlıklar başlamıştı... Li-Ma-Li bu izdivacı kabule mecbur olduğumu, aksi halde birkaç yıl evvel bir tesadüfle yine bu kabile içine düşen bir Kanadalının akibetine uğrayabileceğimi söylüyordu...

Anlattığına göre, bu Kanadalı, göz koyduğu kızilderili bir genç kızla evlenmeye yanaşmayıp gönül eğlendirmek istemiş... Kötü niyetini sezen halk onu linç etmiş... Başî hâlâ kutsal mağaranın kapısında bir demir çubuğa asılı duruyormuş... (Azrak, 1973a: 198, 199).

Ferhat, adadan kaçmak isterken yakalanır ve ölüm cezasına çarptırılır. Kabile reisinin yeğeni olan karısı, onun bu cezasını ömür boyu hapse çevirtir. Böylece Ferhat, adanın kayalıklardan oluşan bir bölümüne sürgün edilir:

... Li-Ma-Li’nin de, benim de cezamız ölümdü, dedi. Onun akıbetini bilmiyorum ama, beni çok seven karım (!) reis amcasının ayaklarına kapanarak bu cezamı müebbet hapse çevirtmeyi başardı. Güney-Doğudaki Prinzen adasının kayalıklardan vücut bulmuş küçük ve ıssız parçası üstünde tam dörtbuçuk yıl sürgün kaldım...

Ni-Ni-Gay arada sırada beni görmeye gelirdi... Adamları her zaman bol yiyecek getirerek beni unutmadılar. İşte orada tropikal iklimin en sıcak

bölgesinde gerçek bir cehennem azabı içinde hemen hemen bir Robenson hayatı yaşadım... (Azrak, 1973a: 201).

Saltanat Rüzgârları romanında, Dilâram'ı ailesinden bin altın karşılığında satın alan esirci Cemalettin, genç kızı, iki bin altını verecek olan herhangi birine satacağını ifade eder:

Ertesi gün öğleden sonra Cemalettin odama geldi. Beni şöyle bir tetkik ettikten sonra kararını vermiş bir insan tavrıyla kendi kendine mırıldandı:

“- Bakalım burada hakiki değerini bulabilecek misin? Hazırlan Dilâram, öğleden sonra seni satışa çıkaracağım.”

“- Beni görmek isteyen kim efendim.”

“- Bütün Agra”. Yüzünü hain ve müstehzi bir tavırla buruşturmuştu. “İki bin altını veren her babayiğit sana sahip olmağa hak kazanıyor demektir yavrum, bunu aklından çıkarma... İsterse bir Hindu, yahut Raçput askeri olsun, hiç bakmam satarım.”

“- Ben de ilk fırsatta kendisini zehirlerim. Babam size söylemedi mi? Kanında asalet olmayan birine asla cariyelik etmem ben...”

“- O senin bileceğin iş kızım, cesaretin varsa zehirle... Ama inşallah şansın yaver gider de istediğin gibi bir efendin olur.” (Sezer, 1962: 6).

Aynı romanda, esirciler tarafından satılan genç kızların yaşadıkları sıkıntılar, bir esir kızın ağzından aktarılır:

Mezadın bütün gürültüsü panayır yerindeki konağın pencerelerinden içeri aksediyordu. Halk bağırıyor, küfrediyor, fakat bu hay huy arasında Cemalettinin kesesine avuç avuç para akıyordu. İri yapılı elleri kırbaçlı zenciler refakatinde şarap fıçıları üzerine çıkarılarak teşhir edilen yüzlerce güzel kadın, arap ve beyaz köle biribiri arkasına satılıyordu. Seslerini işittiğim çığırtkanların sinsi suratlarını da görür gibi oluyordum.

“- Kuşakları altınla dolu olan efendilerim, ileri gelin!... İşte siyah saçlı, siyah gözlü, selvi boylu arap kızları ile Rum diyarının ilâhi güzelleri...”

Hiddetimden kulaklarımı tıkayıp, divanın üzerine yattım. Ağlamak istiyordum, ama gözümde bir damla yaş akmıyordu. Heyecanım son haddini bulduğu bir anda odanın kapısı açıldı, bir harem ağası:

“- Haydi,” diye emretti. “Sıra sende...”

...

“- Zevk sahibi beyzadelerim, şimdi şarkın en nâdide siyah incisini göreceksiniz! Böyle bir güzel bundan evvel ne Hindistanda, ne de başka bir yerde satılabilmıştır.”

...

Cemalettin mezadı 1500 altına açtı. Tehditler, küfürler, duyuldu. Fiatın çokluğuna itiraz edenler oldu. Esirci gülümsüyor, çığırtkanları vasıtasıyla talip çıkmazsa, beni İstanbul'da satmak imkânına da sahip olduğunu ilân ediyordu. Orta yaşlı, beyaz sarıklı bir herif:

“- Ben 1500 verdim!...” diye bağırdı.

“- Bin beş yüz elli...”

“- Bin altı yüz!..”

Fiatım, her an artıyordu. Bir Hintli yanıma sokularak, beni tetkik etmeğe başladı. Elleriyle evvela ayak bileklerimi tuttu, sonra kalçalarımı okşadı, hırstan deli oluyordum. Dişlerimi sıkışmış, ateş saçan gözlerimi gözlerine dikerek geri çekilmesini bekliyordum. Halbuki sözde ölçmek gayesiyle göğüslerimi de avuçladı. Ellerimi bağlayan zincirleri bir kırbaç gibi kullanarak adamın kafasına indirdim. Koskoca herifin yere yuvarlanması görülecek manzaraydı doğrusu... Demirler alnını yarmış, kan boynuna doğru sızmağa başlamıştı. Çok hafif bir sesle:

“- Ahlâksız rezil!...” diye mırıldandım (Sezer, 1962: 6-8).

Esaret konusunun yoğun olarak işlendiği Saltanat Rüzgârları romanında, saraya cariyeye olarak gelen kızların çoğunun, Şehinşah’ın yüzünü bir kez bile göremeden, karanlık odalarda çürüdüğü ifade edilir:

Birden efendim bana döndü:

- “Saraya hediye giren cariyelerin, çoğunun akıbeti nedir bilir misin?...”

Başımı önüme eğip sustum.

- “Biraz evvel çıktığın kasvetli odalarda çürümek. İçlerinde seneler geçtiği, güzelliklerini kaybettikleri halde Şehinşahın yüzünü bir defa olsun göremiyenler vardır. Seni de Hindistanın büyük hükümdarı Muhammet Ekber Padişahı Gaziye hediye etmek niyetindeyim.”

Sözlerinin üzerimdeki tesirini görmeye çalıştı. Arzu ettiği neticeyi yüzümden okumuş olacak ki, birden sordu:

- “O mezara gömülmeğe ister misin?...” Sustum. “Cevap ver!...”

- “Siz hakimim, sahibimsiniz efendim. Benim gibi zavallı bir esire münasip gördüğünüz her şeye, bütün emirlerinize itaat etmeğe mecburdur.” (Sezer, 1962: 17).

4.6.9. Dolandırıcılık

Bir Çatı Altında romanında, yurt dışı bağlantılı bir dolandırıcılık çetesinin, Türkiye’deki faaliyetleri anlatılır. Bu çete, bir ofis kiralar ve oraya bir şirket görünümü verir. Ofiste bulunan herkes, hayali şirkette görevli kişiler olarak tanıtılır:

Bir süre ülke dışına çıkıp bağlı bulundukları örgütün emrinde çeşitli gizli faaliyetlerini sürdürmüştü bu herifler... Bir ay önce de “BÜYÜK PROJE”yi gerçekleştirecek plân gereğince Türkiye’ye dönmüşlerdi.

Bu iki vatan haininin şimdi içinde bulunduğu geniş büro, bir kaç ay evvel Nurhayat Ersen’in sahte subayların huzurunda ölüm-kalım dakikaları geçirdiği mâhut salondur. Çok ustaca dekoru değiştirilerek uluslararası büyük bir firmanın yazıhanesi olacak nitelikte düzenlenmişti. Bu cümleden olarak, yere serilmiş olan yekpare büyük kırmızı halının bir devamı da koridordan sokak kapısına kadar uzanıyordu.

Antrede, firmanın başka ülkelerdeki ağır sanayi imalatını gösteren fotoğraflar, çeşitli kompozisyonlar ve panolar sergilenmiş; bir kaç dilden de afişler asılmıştı duvarlara... Gerektiğinde kapının dış yüzüne ilâştirilmeğe üzere

yerde, duvara dayalı bir pirinç tabelâ duruyordu. Üzerinde kabartma harflerle “TOTİLMAN AĞIR SANAYİ KURULUŞLARI-TÜRKİYE İŞLETMESİ” yazılıydı.

Yazıhanede iki erkek daha vardı. Bunlar cam bölmeler ardındaki iki ayrı masada çalışan memurlar pozunda idiler. Bir de orta yaşlı, ufak tefek bir kadın (Örgüt’ün en tehlikeli elemanlarından “Sarı Tayfun” lakabıyla anılan ve Türkiye’de kurulacak yeni gizli şebekenin merkez şefliğine atanan Helga Mayer, sekreter rolünde) bir başka cam bölmenin ardında, yazı makinası başında oturuyordu (Azrak, 1990: 316).

Dolandırıcılık konusunun yoğun olarak yer aldığı Bir Çatı Altında romanında, bir çetenin, mülk sahiplerini dolandırarak, bedava denilebilecek paralar karşılığında onların mallarına sahip oldukları anlatılır:

- “Minayereyi çalan kılıfını hazırlar” ablacığım... Eğer bu işletme gerçekte bir dolandırıcılık şebekesiyse, her yerde elleri kolları, var demektir.

- Peki bu şebeke ne çeşit işler yapıyor? Bizim Kumla’daki topraklarımız nelerine yarayacak?

- Benim anladığıma göre, bunların yaptığı iş spekülasyon... Yani muamelecilik... Alım-satım işleri... Mülk sahiplerini dolandırmak yoluyla bedavadan elde ettikleri emlakî satarak vurgun yapıyorlar ve görüldüğü gibi de büyük vurgunlar peşindeler...

- Bana kalırsa hemen polise başvurmalıyız Nazmi.

- Bu en sonra yapılacak iş ablacığım, Önce herifleri mahkûm edebilecek kesin kanıtlar elde etmemiz gerek! Bunu da ancak zaman kazanmak yoluyla başarabiliriz. Onları suçüstü kıştırılabilmek için işi son noktaya kadar götürmemiz lâzım. Yâni hiç kuşkuya düşürmeden oyalamak ve varılacak neticeye açık seçik varmak... (Azrak, 1990: 327, 328).

İsmet Hanım’ın, emlakini satmaya razı olmaması üzerine dolandırıcılar, onun yeğeni Suat’ı kaçırmaya karar verirler. Böylece arsayı satmaya razı olacağını düşünürler:

Sansar İdris hınzırca gülüyordu:

- Dünya ne kadar değişse, bâzı köpoğluluklar gene de geçerli kalıyor... İşte aklıma gelen de bunlardan biri... Şu avukat Nazmi Beyin hani körpecik bir oğlu var ya? Tatlı bir kuzu?..

- Ey?

- Hâlâ anlayamadın mı be?

- Dur bakayım, kafam karıştı...

- Kafanı topla... Bu oğlanın sağ kalması için varını yoğunu vermez mi bu aile?..

- Vay canına! Asıl senin kafanda elmas mâdeni varmış! Gerçekten kutlarım seni...

- Evet, anladın işte! Fidyeye... Fidyeye isteyeceğiz onlardan... Oğlan gece gündüz yalının çevresinde, hattâ korkulukta serbestçe dolaşıyor... Bir punduna

getirip onu çuvallamak işten bile değil!.. Sonra basarız şartımızı, isteriz beş milyon...

- Amma ya çakarlarsa işi? Böyle başabaş hesap mide bulandırmaz mı?

- Korku karbonat yerine geçer. Oğlanı bu deliğe bir tıkabilsek, üst yanıkolay...

...

- ... O zaman bak kuyrukları nasıl sıkışacak şaşkolozların...

- Ya bu parayı başka yerden sağarlarsa?

- Avukatla o bunak karıyı kaynatsan, bir milyon nakitleri çıkmaz. Bunu biliyoruz. Sen tasalanma... Şıp diye satışa razı olacaklardır. Böylece paracıklarımız bir elden çıkıp öbür elden gene kasamıza girecek...

- Şeytan sana değil, sen Şeytan'a ders verirsin ulan... Pes dedim kör olayım. Bu iş oldu, oldu billâh!... (Azrak, 1990: 368-370).

Bir Çatı Altında romanında, dolandırıcılığın bir başka boyutu da ele alınır. Dolandırıcılık çetesine mensup Hurşit Haşo'nun yüzü, tanınmaması için ameliyatla değiştirilecektir:

- Şimdi benim işden söz et bakalım... Doktorla görüşme yapıldı mı?

Ameliyat ne zaman ve nerede olacak?

- Buna iyice kararlı mısın Hurşit?

- Ne demek yani? Başka çıkar yolu var mı bu işin? Ben bu suratla kaldıkça, ergeç enselenirim Sansar... Gideceğim yer de darağacıdır. Bunu sen de biliyorsun!..

İdris çantadan bir takım paketler çıkarıyordu:

- Bak, iyi bak sana neler getirdim. En sevdiğin yiyecekler... Havyar, balık yumurtası, fûme dil... Dilediğin kadar da viski...

Hurşit Haşo çantaya bir tekme savurarak:

- Şimdi başlayacağım senin yiyeceklerinden... diye haykırdı. Sorduğum soruya cevap ver be... Doktordan haber ver bana...

- Dinle Haşo: Doktorla görüşme yapıldı. Evet, Alman estetik uzmanıyla... Dün telefonla şifreli bir görüşme yaptı Reis... Maalesef herif Almanya'dan ayrılamıyor... Randevularını iptal edemiyor çünkü... Ama muavinini gönderecek... Akşama sabaha hareketi bildirilecek bu doktorun bize... Yalnız ameliyatın kesinlikle bir klinikte yapılmasını şart koşuyorlar...

- Vay!?

- Burada hokus-pokus'la mı bu ameliyatı gerçekleştireceğiz Haşo?

- Peki, herhangi bir kliniği işgal için zor mu kullanacaksınız?

- Gerekirse, evet! (Azrak, 1990: 333, 334).

Kaderin Sırrı romanında, Hafız Derviş'in cahil halk üzerinde baskı kurarak, onları dolandırdığı anlatılır:

- Baba seni öldürmeye geliyo candarmalar... Şimdik Muhtar emmi habar etti... Sorguya çekmişler onu da komutanlıkta... Tüm ahali kasabada ayaklanmış... Okulu, Belediyeyi, Kaymakamlığı her bi yeri basmışlar. Muhtarları neyi tutuklayıp gözlerini dağılamışlar... Seni de yakalayıp

asacaklarmış... Hem de Göldüzü'ndeki panayırda çarşamba günü... Onca halk önünde...

Hafız Derviş:

- Vay anasını!.. Bu nasıl iş?.. diyebildi.

- Sen isyan çıkartmışsın baba... Bozgunculuk yapmışsın... Çok büyük bi kötülük etmişsin ehaliye...

Hafız Derviş'in beti benzi uçmuştu. Duyduğu dehşeti gizlemeye çalışıyordu. Bir halk düşmanı olduğu öğrenilmişti demek?.. Ama bu nasıl olabilirdi?.. Onca tedbirli, onca dikkatli davranırken?.. Yoksa el altından getirttiği ve kilitli bir sandıkta sakladığı o kara kaplı yasak kitaplardan biri mi ele geçmişti?..

Öyle veya böyle, eğer Fadime'nin dedikleri doğruysa, her şeyin sonu gelmiş demektir. Oysa bu küçük köyde, şeytanî gücünü bir fakir mescidin gölgesine gizleyerek cahil halk üzerinde büyük bir manevî baskı kurmayı başarmış ve böylece işleri, bağlı olduğu örgüte yararlı bir düzene girme yolunu tutmuştu. Neydi bu olanlar şimdi?.. (Azrak, 1976a: 75).

Yenişehir'de Bir Öğle Vakti romanında, hüviyeti olmadığı için karakola götürülen Aysel'e, emniyet âmirinin sahte hüviyet alabileceği birinin adını söylemesi çelişkili bir durum olarak gösterilir:

Emniyet âmiri, Aysel'e polisin sarkıntılık ettiği iddiasında bulunmanın boş olduğunu anlattıktan sonra, ona bir iyilikte bulunmuş, Kızılay'da sahte hüviyet satan berberin adını salık vermişti.

Aysel yine şaşmıştı bu işe "Ulan ne numara be! Hem buraya beni hüviyeti yok diye getirirler, hem de sahtesini almanın yolunu gösterirler." İşte, onunki gibi bir yaşam içinde her gün karşılaşılan çelişkiler, onda suç kavramı diye bir şey bırakmamıştı. Çünkü aynı kavramın, değişik durumlarda, değişik nitelikler kazandığını görmüştü hep. Şimdi de bu âmir, ona suç işleyen birini salık vererek, kendisine daha usturuplu suç işlemenin yollarını gösteriyordu. Ama suçlu değildi o da. Suç işleyen olmasa ona da iş çıkmaz. Yani, benim de, onun da ekmeği suçtan (Soysal, 1975b: 269).

4.6.10. Rüşvet

Fikrimin İnce Gülü romanında, sınır kapısında, Almanya'dan Türkiye'ye gelen gurbetçiler ile gümrük memuru arasında geçen konuşma, rüşvetin taraflar arasında ne kadar benimsenmiş olduğunu gösterir niteliktedir:

... sınır kapısından içeri hemen hemen aynı anda girdikleri halde, ortalarda ne Veli görünüyordu şimdi, ne de Veli'nin karısı. Çünkü onlar, küçükleri arabaya kilitleyip, büyük kızı da gümrükteki eşyaların başına dikerek TV yerine bir elektrikli hesap makinesinin hesabını vermek üzere taa Gümrük Müdürü'nün karşısına dek çıkmış bulunuyorlar. Veli, pul pul terleyip yarım saattir derece derece dert anlatmaya çalışmıştı: Münih Danışma Bürosu'ndan hesap makinesinin gümrüğe tabi olduğunu söylemediler. Hem, bizim Köy

Kalkındırma Kooperatifi'nden istendiği için getirdik bunu. Sırf Kooperatif'e bir yardımımız dokunsun, bizim de oraya bir katkımız bulunsun diye...

Gümrük memuru da zaten, Veli'nin Gümrük Müdürü karşısına çıkmasına, derdini ona anlatmasına Köy Kalkındırma Kooperatifi adını duyduktan, eh biraz da Veli'nin karısının 'çocukların bir armağanı kardeş,' deyip bir gazlı çakmağı usulca avucuna sıkıştırmasından sonra olanak sağladı: Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı, değil mi ya?.. Hem, sizin için bu ayrıcalığı tanıdımsa şahsınıza değildir haa!.. Köy Kalkındırma Kooperatifi namınadır... İyi ama canım, madem bu hesap makinesi Kooperatif içindir, bir sipariş kâğıdı çıkarttırsaydınız, bir tevsik ettirseydiniz ya şunu. Öyle sallapati gelirsiniz ki, sorma gitsin valla. Başım da bir kötü ağrıyor. Hep bu ipsiz sapsız işlerden. Şöyle dön, bura haklı. Böyle dön, şura haklı. Kimde hata peki? Hatayı keşfedeceğim diye diye bu başta hayır mı kaldı? Benim başım ağrımam da kimin ağrısın? Yerli aspirinler de midemi deldi. Sizde Alman aspirini bulunur. Verin iki tane de yutayım bari...

Veli'nin karısı hemen naylon torbalarından birini karıştırmaya başlamıştı: Benim de sık sık başım tutar... Hem yol hali bu. İnsanın canı çıkıyor memur bey. İyi ki bir şişecik atıverdim çantama. Artık biz geldik. Kazasız belasız çok şükür. Artık çok şükür kendi memleketimizdeyiz. Başım ne tutmaz. Tutsa da aldırمام artık (Ağaoğlu, 1994: 34, 35).

Güller ve Dikenler romanında, Haşım Bey işlediği bir suç nedeniyle Komiser Cavit Bey'den yardım ister. Komiser, kanundan kaçamayacağını söyleyerek rüşvet teklifini reddeder. Ancak komiserin kullandığı "Ama, geç kaldın kardeşim... Bu kadar tanık varken..." ifadesi onun gerçek fikrini ortaya koyar:

Büyük bir hızla Pendik asfaltında giden cipte, Cavit Beyle Haşım Bey arasında öyle bir tartışma kopmuştu ki, Komiserin kullandığı direksiyon ikide birde sağa, sola kaçıyordu.

- Bu iş senin elinde be aslanım! Dostluk, arkadaşlık böyle mi olur yani? Tanrı da şahit ki, herif beni tahrik etti...

- Evet ama, sen oraya silâhla gitmişsin Haşım Bey... Bu işi önceden tasarlamışsın... Bu, bana da ihanet oldu bir bakıma... Bu işte tasarlama var... Elimde olsaydı yine sana yardım ederdim tabii... Fakat kanundan kaçamam.

- Yahu, sana da bir çek yazarım. Dilediğin kadar veririm be adam...

- Bana rüşvet teklif ediyorsun ha?..

- Ne kadar istersen veririm, ne kadar istersen...

- Beni de mi para ile satın alacaksın Haşım Bey? Ama, geç kaldın kardeşim... Bu kadar tanık varken...

- Cavit uzatma... Sen istersen işi kitaba uydurursun!..

- Olmaz diyorum yahu! Ne lâf anlamaz adamsın!.. (Azrak, 1980: 330).

Üç Yirmidört Saat romanında, hastanedeki sağlık personelinin, ancak yüksek bahşişler karşılığında hastalarla ilgilendikleri ifade edilir:

Koridorda Adana'lıyla burun buruna geldi. Adamın kaşları çatkın, yüzü karanlıktı.

- Bu nasıl hastahane! diye, başladı. Kimi çağırırsak ortada yok! Ağabeyime röntgen için ilaç verdiler, kusuyor boyuna banyoda!

- Onlara biraz para vermek gerekiyor, dedi Fatma.

- İstedikleri yok ki! Çıkarken nasıl olsa vereceğimize göre!

- Hastahane parası değil, biraz bahşiş ona, buna!

- Bir tanesine vermek istedim, almadı!

- Yanınızda başkası varsa almazlar. Yüz liradan da aşağı olmayacak.

- Beş yüz vermeye hazırım, iş ki insan gibi davransınlar. Zehirledirler mi, nedir ağabeyimi!

Öyle şaşkın bir görünüşü vardı ki, gülmekten kendini alamadı Fatma.

- Haydi.. haydi! dedi. Üzülmeyin geçer, bulantı olmalı (Yönsel, 1977: 167, 168).

4.6.11. Kötü alışkanlıklar

4.6.11.1. Uyuşturucu

Uyuşturucu madde (esrar, haşhaş, kokain, LSD vb.) kullanımı ve bunun bağımlılar üzerinde bıraktığı etki, örnekleme oluşturan romanlarda, sıklıkla ele alınan konulardan biridir. Fosforlu Cevriye romanında, Cevriye'nin yaşadığı ortam göz önünde bulundurulduğunda, bu tür bağımlılara oldukça sık rastlanır. Romanda Sele Şevki'nin, esrara alıştığından beri normal hayatından koptuğu ve esrar kaçakçılığı nedeniyle polise yakalandığından söz edilir:

Yirmi beş yaşındayken, bir arkadaşıyla birlikte gittiği bir genelevde Şişman Hayganoş'u tanımişti ve onu esrara alıştıran işte bu kadındı.

Sele Şevki on dört senedir bu yüzden normal hayatından kopup ayrılmıştı.

Esrar kaçakçılığı yapar, birkaç senede bir polise düşerdi (Derviş, 2000: 45).

Fosforlu Cevriye romanında, esrarın insanlar üzerindeki etkilerinden söz edilir. Ayrıca küçük yaştaki çocukların önce esrara alıştırıldığı, daha sonra satış yaptırmak için kullanıldığı anlatılır:

- Sen hiç esrarlı sigara içtin mi? diye sordu.

- Hayır Cevriye!..

- İyi ettin. Dünyada en kötü şey bu. Nice civanlar gördüm ona bir kere alıştı mı? Mahvolup gitti. Allah ona kimseyi alıştırmasın. Benim arada bir içtiğim oldu. Ben ona ne ısındım ne de ısınmak istedim. O gün birinci defa esrarlı sigara içiyordum. İçtikçe bir tuhaflaştım ve o zaman henüz kopil olduğum için çabucak kendimi kaybetmişim. Ben sızdıktan sonra orası pek

ömür olmuş. Koç Mustafa “Şu sigarayı daha sonra içerim” diye saklamış, hemen içmemiş. İçmeyince de tabii dalgaya düşmemiş, her şeyi görmüş. O bize söyledi. Ben bilmiyorum, hatırlamıyorum ama, güya ortaya çıkmışım, kanto oynamaya başlamışım. Çırtlak Hamdi kendisini Karaköy’deki işaret memuru zannetmiş ortaya çıkmış. Otomobilleri tramvayları idare etmeye başlamış. Birisi “Köpek geliyor, kuduz köpek!” diye bağıra bağıra köşelere kaçmış. Bir başkası uyumuş kalkmış. Yani orası tam bir tımarhaneye dönmüş. Koç Mustafa ‘Bu sigara insanı delirtiyor’ diye korkmuş, kendisinininkini sobaya atmış, fakat bizim dumanlar ona da biraz işlemiş. O hınzır, dinsiz imansız herif sonunda Çırtlak Hamdi’yi de, Topal Şevket’i de esrara alıstırdı. Ben uyandığım zaman berbat bir haldeydim. Başım ağrıyordu. Haşa huzurundan Abi sağa sola kustum. Aman ölüyorum galiba, biraz hava alayım diye bir dışarıya çıktım, çıkış o çıkış. Bir daha geriye dönmedim. Sonradan öğrendim ki, o herif anasının gözüymüş. Hem orada esrar tekkesi işletiyor, hem de küçük çocukları esrara alıştırıp onları kendine bağlıyor ve onlara zanaat öğretip sağa sola salıveriyormuş (Derviş, 2000: 141, 142).

Şafak romanında, hayatında hiç esrar kullanmamış hamile bir kadının, kocasının şiddetinden korkarak, ne olduğunu bile sormadan esrarı belinin kuşağında taşıırken polisler tarafından yakalandığı ve bu yüzden hapse girdiği anlatılır:

Yirmidört yıl gün almış Firdevs, esrardan; esrar kaçakçılığından. Firdevs onca yoksul, onca kimsesiz, onca çaresiz ki, esrar gibi büyük paralar dönen bir suçla onun arasında bağlantı kurmak zor oluyor. Asıl kaçakçılar nerde, hatta işten az payalan Abdullah’lar ? Hiçbiri yok. Yirmidört yıl gün giymiş olan Firdevs var. Şimdi dört yaşında oğlu Cevdet’le Diyarbakır yollarında yakalanmış. Yakalanma nedeni: ihbar. Şimdi memesine bastırıldığı bebesi o zaman daha karnında. Şiş karnına sardığı kuşağından kilo kilo esrar çıkmış. Polisler esrardır diye, nerdeyse karnından bebesini bile çıkartacaklarmış. Çıkarsınlar, çıkacak bir canı, bir de bebesi varmış Firdevs’in besbelli. Ne görüşmecisi var, ne parası. İki çocuk, bir de can bakıyor meydancılık yaparak. Bebesini boklu helâlarda doğurduğu gibi, Yirmidört yıl günü de sineye çekmiş.

“Ben esrarı bilmirem. Ali’nin ve de Cevdet’imin başına, hiç çekmemişem. Benim adam, o adamlar bilir...”

“Hangi adamlar?”

“Bilmirem hankidir. Malin adamlaridir. Benim adam gözüpektir. Bunun içindir mali taşı demişlerdir. O taşırmış. Ben bilmirem. Sonra bana, Firdevs ben ağaların gözünü begenmirem, bu mali sen taşı, sonra seni Suriye’ye kaçirirem, dedi...”

“Nedir, nasıldır sormadın mı?”

“İrkeğe sogri sormak dogri diyeldir... Benim Abdullah bir sogri için beş tokat patlatır, öyle erkek adamdır ki...” (Soysal, 1975a: 141).

Bıraktığı Yerden romanında Münire Hanım, oğlunu, müzik öğrenimi için Belçika’daki bir konservatuvara gönderir. Ancak oğlu, orada uyuşturucu bağımlısı olduğu için, okulunu yarım bırakarak Türkiye’ye döner. Annesinin tedavi teklifini

zor da olsa kabul eden genç adam bir kliniğe yatırılır. Romanda, Münire Hanım'ın bu durum nedeniyle yaşadığı üzüntüsü aktarılır:

- Oğlum LSD almağa alışmış oralarda. Burada da bütün eline geçen parayı o zehire veriyormuş.

Genç kadın, yalvarmıştı oğluna. Sonunda çocuk anasının yalvarışlarına yumuşamış “Anne!.. Beni kurtarın bu deritten” demişti.

- Şimdi bir kliniğe kapadık onu... Bir hafta oldu.

Canan'a baktı. Gözleri yaş, sesi yaştı, Ağlıyan gözleri değildi sade. Yirmi bir yıllık emek, çaba, analık aşkının acısıyla bütün benliği ağlıyordu.

- Yaşamıyor sanki. Bir başka dünyanın çocuğu o. Başka zevklerin, alışkanlıkların tutkunu. Bizi, anasını babasını görmüyor bile.

Canan:

- Yaşıyor! dedi güçle, inançla... Soluk alıyor, yaşıyor. Gerçekten yaşamamasının acısı nicedir bilemezsiniz... (Uçuk, 1973a: 211, 212).

Zor romanında, esrara alışmada arkadaş çevresinin rolü vurgulanır ve esrarın insanlar üzerinde yarattığı etkiye yer verilir:

Aysel'in gülmesi çoğaldı. Sırtını duvara yaslayıp gevşedi iyice. Bir iki şişe devirdi. Elinde, Enise'nin şimdiye kadar görmediği biçimde bir sigara. Ateşli ucu daha geniş. Uzattı.

- Al, sen de çek bir nefes!

Tayfun bir bırakılışın ezikliğiyle yanlarına sokuldu.

- Böyle bir sigarayı ilk görüyorum, dedi Enise. Siz mi sardınız?

- Tütün tütün, dedi Bedri. Kaçak tütün. Tayfun buluyor bunu.

Kız sigarayı beceriksizce tutup inceledi.

- Aldatmayın kızı. Ne olduğunu açıkça söyleyin. Tamam mı? dedi Tayfun.

Aysel Tayfun'a karşı o yabancı duruşunu sürdürerek Enise'yi zorladı.

- Korkuyor musun? İki nefes çek, yeter. Fazlası dokunur. Alışık değilsin.

- Esrar mı?

- Sıkıntıları alıp götürür, dedi Bedri. Çek iki nefes.

Enise içiyor. Dumanı savurduğunda, olabilecekleri bekliyor. Bir nefes daha... Ansızın birisi sırtından itivermiş gibi, bir boşluğa doğru kayıyor. Eliyle duvara tutunuyor. Çevresini iyice araştırıyor. Çok kısa süren sarsıntılı bir gülüş. Sebepsiz. Sigarayı Aysel'e uzatıyor.

- Hadi be siz de... Deli misiniz? (Çokum, 1978b: 141, 142).

Gecenin Ucundaki Işık romanında, Nermin Hanım'ın morfine alışma ve ondan kurtulmaya çalışma süreci anlatılır. Romanda sosyete doktorunun, mide ağrılarına ve sinir bozukluklarına verdiği ilacın dozunu artırması nedeniyle, Nermin Hanım'ın morfine alıştığı ifade edilir:

“- Neden çaresine bakmıyorlar, onu kötü alışkanlığından kurtarmıyorlar? Doktor mu yok, paraları mı yok!”

“- Ne doktorlar görmüştür onu, ne meşhur sanatoryumlara girip çıkmıştır. Viyanada alkoliklere, morfin, eroin tutuklarına bakılan büyük bir sanatoryom vardır. Hâlâ doktorlarından, hastabakıcılarından mektuplar, kartlar gelir yengeme. Servet dökmüştür bu kadıncağzı Avrupada hastahanelere, doktorlara kızım!. Yarı ömrü oralarda geçerdi evvelden zaten, Ama sonra..”

Eğiliyor, kulağıma fısıldıyordu yavaşça:

“- Sonra ona bir hal oldu. Hastahane, tedavi hepsini bıraktı. ‘Nefret geldi bana yabancı diyarları dolaşmaktan!’ diye, dayattı ağabeyime. Adımını atmaz ordu dışarı.”

Usul usul morfine nasıl alıştığını anlatıyordu yengesinin. “Zenginlik hastalığı!” diye, çok alay ederlermiş başlangıçta Nermin Hanımla. Kocası para kazanmaya başladıktan sonra olmuş olanlar, garip bir sinir hastalığı, uyuyamaz, midesi ağrırmış durmadan.

“- O hayata da can dayanmaz hani şekerim! Bir tarafta Fransızca, İngilizce hocalar, bir tarafta balolar, danslar, davetler. Her gece sabaha kadar sefahat! Sosyetenin meşhur bir doktoru onun canına okudu aslında o da başka?

Tanınmış bir profesörün adını söylüyor, şaşkınlığımla gülüp eğleniyordu.

Adam mide ağrılarına, sinir bozukluğuna uyuşturucu bir ilâç vermiş Nermin Hanıma. Kadın sızlandıkça çoğaltmış dozunu ilâcın. İşin kötülüğünü anlayıp ilâcı kestiği zaman Nermin hanım morfine başlamışmış çoktan (Yönsel, 1963: 168, 169).

Pertev Bey’in Torunları romanında, Nâilî ve Aydın’ın uyuşturucu maddelere olan bağımlılıkları dile getirilir:

Nâilî dehşetli içiyordu, şimdi artık içkiye de kanmıyor, eline geçirebildiği zaman Marjuanna, haşış ve eroin de kullanıyordu.

...

Aydın’ın hali, daha da beterdi. Paris’te ilkten alay olsun diye başladığı marijuanna, haşış ve L.S.D.’ye öyle bir müptelâsı, olmuştu ki... Bunlarsız, yani drug almadan yapamıyor, yaşıyamıyordu. Saati gelince deliye dönüyordu (Ayaşlı, 1992b: 149, 178).

4.6.11.2. Alkol

Kötü alışkanlıklardan biri de alkoldür. Uyuşturucu kadar olmasa da, alkol de insanların bedenlerinde ve psikolojilerinde değişikliklere yol açar. Çaresaz romanında, alkol bağımlılığı nedeniyle varını yoğunu satarak borca giren bir adamın, alkole alışma süreci anlatılır:

Belki yalnızlık yüzünden, belki de karısının yokluğunu düşündüğünden, akşamları biraz rakı içmeye başlamış, sinirleri de bozulmuştu. Rakıya, Rum komşularından, vaktiyle sarayda yanında çalışan Nikolaki Efendi’nin evinde içe

içe alışmıştı. Çok geçmeden varını yoğunu satıp savmak, hatta borca girmek zorunda kalmıştı (Adivar, 1979: 223).

Güller ve Dikenler romanında, meyhaneye giderek sarhoş olan Haşim Bey ile karısı, bu yüzden kavga ederler. Romanda, alkol nedeniyle adamın hareketlerinde meydana gelen değişiklikler anlatılır:

Haşim Bey, ayakta hafifçe yalpalarken, dengesini kaybetmekten korktuğu için berjerin arkılığına tutunarak:

- Affedersin karıcığım, dedi. Çok affedersin!.. Verda ellerini, ayaklarını öpeyim... Bir daha asla, asla bir yere gitmem sensiz... Bir kadeh bile içmem sensiz...

Verdâ, kocasına hüznle bakıyordu:

- Nereden geliyorsun böyle?..

- Kör olayım ki, basit bir meyhaneden... Şu yezit Cavit bir kadeh, bir kadeh daha derken işi zıvanadan çıkarttık işte...

Bu sözleri söylerken sendeledi ve düşercesine bir koltuğa çöktü. Verdâ kayıtsızca:

- O belliydi!.. dedi. Haydi soyun da yat...

- Sen hâlâ neye yatmadın bakayım?.. Ah yaramaz!.. Kocanı mı bekledin?.. Seni gidi seni!..

Verdâ'ya şahadet parmağını sallarken bir hıçkırık tuttu. Zaten, dili de dolaşıyor, peltek peltek konuşuyordu:

- Beni azarla hıg... Ah şu zıkkım hıg... Kocasını bekleyen tatlı meleğim! Hıg!.. Benim sevgili karıcığım... Hayatım... Hıg!...

Verdâ'nın onu, süzen hüznü bakışı gittikçe kararmakta idi. Kocasını çok iyi tanırdı zira... Birden beynine kan çıktı. Ve hızla ayağa kalktı:

- Haydi, hemen yat diyorum sana... Duracak halde değilsin... (Azrak, 1980: 226, 227).

Yarın... Yarın... romanında, İstanbul'a göç eden bir ailenin oğlu sarhoş olup da eve geldiğinde babası, büyük kentin oğlunu bozduğunu düşünür:

“Oğlan rakı getirecek şimdi,” dedi Memet. “İstersen biraz beyaz peynir, yeşillik falan doğra.. Birer kadeh bir şey içelim..”

“Salata yapmıştım ama, biraz da ayrıca doğrayayım..” dedi Kadriye hemen mutfağa koştu.

Meze hazırlamasını bilmezdi. Hiç içki geleneği olmayan, üstelik her türlü içkinin, özellikle rakının büyük günah sayıldığı bir evde büyümüştü. Sonraları ağabeyleri içmeğe başlamışlardı ama hep gizli gizli.. Bir keresinde büyük ağabeyi eve sarhoş geldi diye babası az daha koskoca adamı dövecekti, çok iyi anımsıyordu Kadriye.. Nasıl korkmuştu ağabeyi evden kovulacak diye.. O günlerde Rıza ağabeyi Kadriye ile en küçük Hasan'ın okula gönderilmesi için savaşıyordu çünkü.. “İstanbul'a uydu bu da, iyice rezili çıktı” demişti babası.. (Kür, 1976: 235).

4.6.11.3. Kumar

Güller ve Dikenler romanında, Haşım Bey'in bir kumar masasında kazandığı evi, karısı Verdâ “sahipleri tarafından lânetlenmiş bir mal” olarak görür. Karısı kumar oynamasından hoşlanmadığı için, Haşım Bey tekrar kumar oynamayacağına dair karısına söz verir:

- Üzülme karıcığım. Üzülecek hiç bir şey yok... Tanrının bize verdiği nimet elimizden gidenlerle ölçülmiyecek kadar büyük...
- Acaba?
- Bundan şüphe mi ediyorsun? Gidip yeni evimizi bir kere olsun görmedin... Buna bir ev demek hata olur bence... Bir küçük saray Bize piyango çıktı sevgilim...
- Verda acı bir şekilde:
- Sen bunu bir piyango mu sayıyorsun? dedi. Benim için sadece sahipleri tarafından lânetlenmiş bir mal...
- Saçma!..
- Onu bir kumarda kazandın Haşım... Sahibinin yüreğine indiren bir kumarda... Yine bir kumarda kaybetmiyeceğini kim garanti eder?
- Ben!.. Bir daha kumar oynamıyacağıma dair sana söz vermedim mi?
- Seni çok iyi tanırım!..
- Hayır Verda... İnan bana... Bundan böyle asla elime kâğıt almayacağım... Hem kumarı boş vakti olanlar oynar... Şimdiye kadar işlerimi dilediğim gibi yoluna koyamamıştım... Bu yüzden de vakit vakit kumarda teselli aramıştım... Ama bugüne bugün büyük bir ithalât şirketinin ortaklarındanım... Hattâ şirketin bütün hissesine sahip olma şansını elimde tutuyorum... Senin anlayacağın, artık kâğıtlarda şans denemeye ne vaktim, ne de ihtiyacım var... (Azrak, 1980: 10).

Yenişehir’de Bir Öğle Vakti romanında kumarda hile yaparak kazanan Necmi’nin zaman zaman başının belaya girdiğinden söz edilir:

Düğünden önce, karısına ipekli kumaş da almıştı Diyarbakır’da. Orada, sudan ucuza, parlak ipekliler var, demişlerdi ona. Kumaş parasını da iskambilden kazanmıştı. Nefis kâğıt oynardı Necmi. Bir sanatı da buydu. Nefis hile yapardı. Herkes onun hile yaptığını az çok anlardı. Hep kazanırdı çünkü. Ama öyle ustaca yapardı ki bu işi, karşısındaki bir türlü emin olamaz, hilesini anlayacağım diye, oyunu uzattıkça uzatır, kaybettikçe kaybederdi. Ama seyretmesi bile bir zevkti Necmi’nin oyununu. Kimileri sırf seyretmek için, Necmi’yle oynayacak birini bulurlardı. Bu kâğıt işinden başı birkaç kez belâya girecekti nerdeyse. Hele, bir kez, Sakarya’nın köşesindeki şoförlerden biri öbür dünyaya gönderecekti Necmi’yi nerdeyse (Soysal, 1975b: 241).

Işık Yağmuru romanında, kumar oynayan insanların çoğunun, büyük bir hırsla bu işe sarıldıklarından söz edilir. Hatta kumar oynarlarken bu insanların elleri, konuşmaları ve gülümseyişlerinde değişiklikler meydana geldiği ifade edilir:

- İnsanlar kumara karşı nasıl oluyor da bu kadar ihtiras duyabiliyorlar? Evet, bazen eğlence oluyor ama oynayanların çoğu bunun eğlence tarafını kabul etmiyorlar. Yüzlerdeki ellerdeki ifade nasıl başkalaşıyor yarabbi! Yüzün çizgileri değişiyor, hırsla, heyecanla derinleşiyor. O sırada dünyadan haberleri olmadan sade kumarla meşgul oluyorlar. Hele saatler geçip yorulduktan sonraki ifade?! Bütün bu insanlar, cezbe tutulmuş gibi, benliklerinden sıyrılıyorlar. Gülümseyişleri, konuşmaları sahte, bakışlarında kötü bir mâna gizli...

Ellere gelince, parmakların uçları sivri kancalar halinde kâğıtları ve fişleri önlerine doğru çekerken ihtirasla titriyor. Kumar masasında, gençlerin yaşlandıkları yaşlıların ihtiyarladıkları muhakkak.

İşte Bilge böyle düşündüğü için oyunda, para bakımından, en küçük bir heyecan göstermemeğe muvaffak olur, yüzündeki kayıtsız mânayı dudaklarındaki gülümseyiş bozmazdı. Böyle yapmasa, kaybettiği zaman hasis, haris bir kadın durumuna düşmekten korkardı. Herkes onun kumarı bir spor saydığını, bu yüzden kazanmaktan hoşlandığını ve kazandığı parayı hemen dağıttığını nereden bilebilirlerdi! (Berkand, 1966: 116).

Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında, tek tutkusunun kumar oynamak olduğunu söyleyen bir kadın, bu durumu kocasının ilgisizliğine bağlar. Kumarda parası kalmayınca elmaslarını ve zümrüt küpelerini ortaya koyar:

Mehmet'ten duyduğum bir olayı hatırlayarak:

- Elmaslarınızı krupyenin önüne attığınız oluyor mu ara sıra?.. dedim.

Alayla gülümsemekten kendimi alamadım.

Kumarda parası kalmayınca zümrüt küpelerine oynayan, oğluna yardım gerektiğinde parmağını oynatmayan kayınvaldem, kapitalist, sömürücü düzenin tam bir örneği...

...

- O Memo edepsizi sana bunu da anlattı demek! diye umursamadan gülüverdi Kayınvaldem. Sonra, masanın tahtasına vurup,

- Bu günlerde şansım çok iyi, dedi. Neye dokunsam altın oluyor! Bütün kulüp karo onlusuna oynuyor bu yüzden...

Utanmaz kadının teki! Karşımda kabarmış öğünüyor, benim yargımın kendisi için hiç bir anlam taşımadığını, tartıda bir dirhem ağırlığı olmadığını açıklıyordu.

- Oyun oynamayı seviyorsunuz! dedim.

- Benim tek passionum yavrucuğum! diye, içini çekti. Başka türlü nasıl vakit geçer! Gündüz neyse, terziydi, berberdi, arkadaşlarla gevezelik şurası burası derken anlamıyor insan, saatlarca dalıp gittiğini. Akşamları Cemil'in misafirleri. Sofrada iş, politika. Yemekten sonra çıkılmayacaksa senin kayınpeder cump yatak, sabah erken kalkacağım diye... Ben ne yapacağım? Erken yatamam bir kere... Haydi kulübe arabayı alıp. Bana kumarbaz diyor ya, Cemil benden beter bezik düşünüdür (Yönsel, 1971: 380, 381).

4.7. Boşanma

4.7.1. Boşanma Süreci

Evlilikler, her ne kadar bitmek için başlamasa da, bazı evliliklerin sonlanması evli çift tarafından daha uygun bulunur. Kimi evlilikler birkaç günden sonra, kimi evlilikler ise uzun yıllardan sonra sona erebilmektedir. Boşanmaya karar veren çiftleri yorucu bir boşanma süreci bekler. Yürümek romanında boşanma konusu, Elâ ile Hakkı örnekleminde ele alınır. Mahkemenin yalnızca iki dakika sürmesi, Elâ'ya yeniden başlayabilmek için çok kısa gelir. Yaşadığı sıkıntıları, acıları, çatışmaları bu süreye sığdırmanın imkânsız olduğunu düşünür. Romanda mahkemeden bir kesite yer verilir:

“Ankara beşinci asliye hukuk mahkemesinin 13.3.1964 tarihli ve 964-29-6 sayılı ilâmı ile eşi Hakkı'dan boşanmış.”

Böyle anlamsız cümlelerle dolu boşanma ilâmını büfenin üstüne koydu. Beş dakikalık bir yargılama sonucunda yazılmış bu kâğıt şimdi eskiyi, çirkinliği somut olarak sürdüren hantal büfenin üstünde nasıl yetersiz, ufak, buruşuk, Mahkemenin yapıldığı odada, bir sıraya oturmuş beklemişti, Saçma, ama uzun cümleler. Uzun sıkıntıları, acıları, çatışmaları, boşluğu, yetersizliği, anlamsızlığı, saçma gözyaşlarını iki dakika içinde aşivermek, arkada bırakmak, bitirmek. Bunca yılı, sahte, yalan gerçek ve gülünç bunca şeyi iki dakikada bitirdiğini sanmak; aştığını, arkada bıraktığını, sıyrıldığını sanmak. Bu kandırmaca için iki dakika çok az. Buna inanabilmek için çok daha uzun cümleler, sorgu sualler, engeller, zorluklar, suçlamalar gerekli. Bir son, son denebilecek bir oyun, bir patlama, bir deprem, sonradan iyiliğe dönüşen ağır bir hastalık. Mahkeme odasında bunlara benzer birşeyler olmasını bekledi. Sanabilmek için. Yeniden başlayabilmek, bitirmek, atlatmak diye bir şey olduğunu sanabilmek için. Vazgeçilmiş birşeyi büyütme, vazgeçme anını önemsemek, gözdeki kırışıklıkları, saçlardaki yeni akları açık arttırmaya çıkarmak, yaşanan şeyi çok faiz getiren bir banka hesabı gibi sakınmak mı, yoksa dönüp arkaya bakmak mı, ilgilenmemek mi dışkılarla? Bırakmak, vestiyerde unutulmuş paltoyu geri dönüp almamak mı? Yaşamına her an tanık olmak zorunda kalmak mı? Bu tanıklığı büyütüp yaşamaktan öne almak da ne oluyor?

İki yalancı tanık geldi mahkemeye. Biri:

- Gezme konusunda anlaşıyorlar hâkim bey, dedi.

Herkes elini cebine koymamaya, bacak bacak üstüne atmamaya çaba gösteriyordu. Yargıç bey bu gezme konusunu kurcalayacak, tanıkların yalanını yüzlerine vuracak, sağlam gerekçeler isteyecek diye korktu Elâ. Yargıç bey bacakların üstüste atılıp atılmaması üstünde çok duruyordu. En önemli konu buydu.

- Eve alınacak eşyalar, paranın harcanması konularında da anlaşıyorlardı hâkim bey. Biri diyor eve buzdolabı alınacak, öbürü diyor meyve sıkacağı. Anlaşıyorlar bu konuda hiç. Kavga ettiklerini kaç kez gördüm bu yüzden hâkim bey.

- İkisi de suçsuz hâkim bey!
- O zaman boşanamazlar...
- İkisi de suçlu hâkim bey!
- Hangisi?
- Meyve sıkacağını isteyen.
- Almayan.
- Onun yerine buzdolabı alan...

Alnına konan bir sineği öldürdü yargıç. Bütün sözler bir sineğin burun önünde uçmasına gösterilebilecek sabır kadar uzun sürmüştü. Ancak o kadar (Soysal, 1983: 88, 89).

Işık Yağmuru romanında, boşanma kararının, iyice düşünüldükten sonra alınması gereken bir karar olduğu üzerinde durulur. Boşanmanın, evlenmekten de önemli bir karar olduğu ifade edilir:

Bir akşam Münevver hanımdan rica etti:

- Avukata yarın sabah onu görmeğe gideceğimi telefonla bildirir misiniz? Boşanma işini biran evvel halletmek istiyorum.
- Kararlı mısın?
- Evet. Tamamiyle.
- Evlâdım, evlenmek gibi, boşanmanın da bir ömrü bağladığını unutma! Genç kadın acı acı gülümsedi.
- Hattâ boşanma evlenmekten de mühimdir. Çünkü insan ikinci bir defa evlenebildiği halde boşanma kat'îdir (Berkand, 1966: 184).

Aynadaki Kız romanında, evliliklerin hiç bitmeyecekmiş gibi başlayıp, çeşitli nedenlerle bitebileceği belirtilir. Medeni insanların, başka nedenlerle boşanmış olsalar bile, “geçimsizlik” nedeniyle ayrıldıklarını söyleyip, kimseyi ilişkilerine müdahil etmek istemediklerinden söz edilir:

- Bir toplum, ama medenî ve seviyeli bir toplum tasavvur edebilir misiniz ki dedi, fertleri evlenme gibi ciddî bir mevzuda lâubalilik gösterebilsin. Elbet, her genç evlenirken, bu ölünceye kadar devam etmeli, diye düşünür, kararını buna göre verir. Ama bütün iyi niyetlere rağmen, bakarsınız, evlilik devam etmiyebilir. Bunun da çeşitleri vardır. Medenî iki insan, bu sebepleri açığa vurmaktan kaçınır. Durumu idare eder. Geçimsizlik der. İşi kurcalatmaz ve uzatmaz (Su, 1962: 48).

Boşanmak isteyen insanlar çoğu zaman karşılıklı konuşarak bu kararı alsalar da, kimi zaman bu kararın tek taraflı alındığı görülür. Saadet Tacı romanında, evlilik dışı hamile kaldığı için Nermin’le evlenmek zorunda kalan Reha, çocuk doğduktan sonra Nermin’den boşanmak ister ve bu isteği ona mektupla bildirir:

“Nermin,

Seni bedbaht etmeye hakkım yoktu. Fakat, bütün arzuma rağmen, mes’ut olamayacağımızı kesin bir şekilde anlamış bulunuyorum. Her ikimiz için de en hayırlı yolu tezden seçmek gerekiyor...

Yurda ne zaman döneceğimi bilmiyorum. Ayrılmamız için lâzımgelen formaliteleri tamamlamasını avukatıma bildirdim. Çocuk doğmuş olduğuna göre, boşanma davasını hemen açacaktır.

Olgun davranmanı ve beni kendi sebeplerimle mazur görmeni tekrar rica eder, sana hayatta iyi şanslar dilerim.

Affına lââyık olmayan kocan
REHA” (Azrak, 1966b: 166).

Özlem Şarkısı romanında, Gülçin ile ilişkisi olan Derviş, karısından boşanmak ister. Karısıyla arasında resmî bir bağdan başka hiçbir şeyin kalmadığını düşünen Derviş, boşanma teklifini, karısının kabul etmemesi durumunda dava açacağını ifade eder:

- Bazı geceler uyuyamam ben... Bu gece de o gecelerden biriydi. Fakat ayrı bir çeşnisi vardı bu uyanıklığının. Sen yanımdaydın. Yatıyordun soluk alışlarını dinledim. Seni uyandırırım korkusuyla kıpırdıyamıyordum bile.

- Ama niçin niçin?

- Düşündüğüm için... Seni benden uzak tutmaya zorlayan konular üstünde kendimde tartışmalar yaptım. Çareler aradım aramızdaki engeli çıkarıp atma yollarını inceledim. Sonunda çiftliğe bir mektup yazmayı tasarladım.

...

- Ya hayır derse?

- Diyeceğini sanmıyorum. Benimle hiç bir yönden ilgili değildi yıllarca. Şimdi mi bağıllık gösterecek?

- Bilinmez ki nasıl tepki yaratacağı mektubunun?

- Ona açıkça ayrılmaktan söz açacağım. Bu kanun yoluyla bağın bizi hiç bir zaman birleştirmedini anlatmaya çalışacağım. Beni anlıyacağımı umuyorum.

- Ya umduğunun tersine bir cevap gelirse?

Derviş sustu bir süre. Sonra:

- O zaman dava edeceğim, dedi. Ayrılma davası açacağım.

Gülçin, yüreğindeki rahatlığın, gidişine engel olamadı. Yerine kuruntular, korkular doldu. Bu duyguları, sıkı sıkı derinlerde saklamalıydı. Yüzündeki en küçük iz, Derviş’e çok acı verebilirdi. Onu mutsuzluğa düşmüş görmek istemiyordu Gülçin. Kıyamıyordu ona. Onun üzülmesine dayanamadı (Uçuk, 1968c: 95, 96).

Pertev Bey’in Torunları romanında, yaklaşık otuz yıldır evli olan Nermin ile Muammer, Nermin’in isteği üzerine boşanmaya karar verirler. Artık kocasının hayatına ayak uyduramadığını düşünen Nermin, ayrılmak istediğini kocasına söyleyince, Muammer önce kabul etmek istemez ancak daha sonra kendini kabul

etmek zorunda hisseder. Evi ve eşyaları karısına bırakan Muammer, özel eşyalarını almak için eve geldiğinde eski karısıyla karşılıklı ağlarlar. Romanda, bu çiftin boşandıktan sonra da iyi anlaştığı görülür:

Halbuki, Nermin bu sefer boşanma teklifini daha ciddî yaptı ve Muammer'den maddî bir şey istemiyeceğini ve hattâ kabul etmiyeceğini söyledi.

“Biz ablamla, ablamın Kurtuluş'taki apartımanına geçeriz.” diyordu. Muammer

“- Olur mu öyle şey!” dedi, “bu ev zaten senin, sana almıştım, bir gün ayrılabilceğimiz hatırıma gelmediği için seni vergi vermek veya herhangi başka zahmetlerden sakınmak için, ev benim üzerimde idi. Bu vaziyette, hemen gider tapuya senin üzerine satış muamelesini yaptırırım.” dedi. “Otomobili ve evin bütün eşyalarını da sana bırakıyorum, hepsini alıkoy.”

Nermin gözleri yaşlı, Muammer'e teşekkür ediyordu.

...

Avukat bey, boşanma dâvâsı için Kadıköy Mahkemesi'ne müracaat etti. Sessiz sedasız, bu birbirlerini çok sevmiş ve hâlâ kendilerine göre sevişen bu çifti bir celsede boşattı.

Boşanma haberine, Nermin çok ağladı. Belki Nerminden çok Berrin ağladı. Muammer zatî eşyalarını almaya geldiği zaman, sahne çok hazin oldu. Muammer de hüngür hüngür ağlıyordu (Ayaşlı, 1992b: 27, 28).

Aşamalar romanında, boşanmak isteyen Sevda, kocasını yavaş yavaş bu fikre alıştırmaya çalışır. Boşanma fikrine sıcak bakmayan Arif, karısına çeşitli öneriler sunar. Bu önerileri kabul etmeyen Sevda, yalnızca çocuklar için evli kalmanın anlamsız olduğunu düşünür:

Arif'le yarı şaka, yarı ciddi, bir yıldır olgunlaştırmaya çalıştığı “boşanma” sorunu sonuçlanmamıştı. Bir yıldır çeşitli yollardan ve çeşitli yöntemler kullanarak Arif'i boşanmaya razı etmişti Sevda. Hatta onu kendisine suç ortağı etmişti. Ailelere haber vermeden boşanacaklar ama birbirlerini görmeyi sürdüreceklerdi.

Kimi zaman şakayla:

“Arif ne zaman boşanıyoruz?” sözünü bir şarkı dizesi gibi taşıdığı korkunçluktan sıyrarak, söyler kimi zaman:

“Arif'ciğim, kızların nasıl? Onlarla geziyor, eğleniyor musun? Kimbilir seni ne kadar beğeniyorlar, ne kadar seviyorlardır” sözleriyle kocasını başka kadınlara iterdi. Kimi zaman da:

“Ne olacak yani, çocuklar çocuklar... Onlar büyüyüp evlenince bizim anlaşmazlıklarımızla, sorunlarımızla ilgilenecekler mi? Birer kız bulup bizi unutacaklar. Biz kendimizi harcamakla kalacağız. Şimdiden başka yaşamalar denemeli, en iyisini ve mutlusunu aramalıyız. Bulamazsak gene birbirimize döneriz.” korkutmalarıyla Arif'i yavaş yavaş alıştırmıştı dâvâ açmak için. Arif önceleri, koyun gözüne benzer iri, kara, ıslak gözlerini ona dikerek zavallı duygularını anlatmak istemişti:

“Sevda, bu sözleri bırakırsan sana bir yazlık ev alacağım. Yapma ne olur” sözleriyle onu kazanmak istemişti. Çoğunlukla eski kız, kadın ilgilerini bırakıp İzmit’ten haftada iki, üç kez geceleri gelmeye başlamış; çocuklara, eve bağlılığı daha da artmıştı. Ama şimdi o da alışmıştı duruma. Kıyıcı bir kayıtsızlıkla İstanbul’a hafta sonları geliyor, surat ediyor, ilgisiz ve duygusuz görünüyor, hatta çocuklara hiç beklenmediği kadar sert ve acımasız davranıyordu (İlgaz, 1977: 382, 383).

4.7.2. Kadın ve Boşanma

Boşanma sürecinde, her iki taraf yıpransa da, kadınların bu durumdan daha çok etkilendikleri görülür. Çoğu zaman toplum tarafından dışlanırlar. Yürümek romanında, kocasından boşanan Elâ, terk edenin kendisi değil de kocası olması durumunda, çevresindekilerin kendisi için üzüleceklerini hatta ona acıyacaklarını düşünür. Güler’in, boşandıktan sonra aranmak istemeyeceği için kendisini aramamış olması, Elâ’ya yapmacık gelir:

Mutfğa su içmeye gitti Elâ. Güler arkasından geldi:

- Seni aramadım, çünkü aranmak istemezsin diye düşündüm.

Ne anlayışlılık! Belki yalnız bırakılınca sürter burnum, tahtaya tek başına kaldırılmış, cezaya kaldırılmış, ya da anası tarafından kilere kapatılmış bir çocuk gibi, bir süre sonra bir daha yapmamaya söz vererek aranız katılıyım diye değil mi? Ama sonra, suçumu kabullenmek yerine sürdürdüğümü görünce, merakınız dışarda koyamaz sizi, kapımı çalar burnunuzu içeri sokarsınız, ama ben Hakkı’dan boşanıp Memet’le yaşayacağıma, Hakkı terketseydi beni, şefkatli kollarınızı açarak üşüşürdünüz hemen; çok sevimli, çok aranır olurdum, acıdınız, anladınız beni. Aslında benim acımdan gizli bir tad duyardınız, bırakılmışlığımdan, bundan beni aşağılayıcı bir şeyler çıkarırdınız. Bırakılmama yol açan nice kusurumu biliverirdiniz. Bir olay olmaya görsün, durgun beyinleriniz uyanır. Dünyanın bir köşesinde bir ihtilal olur, üç beş adam bir inanç adına hayatlarını tehlikeye atarlar, bir düzeni değiştirirler, yıkılmaz sanılan bir anda yerle bir ederler ardından dünyanın binlerce rahat koltuğunda, binlerce rahat insan bunun üstüne geviş getirirler. Eleştirirler, överler, ahkâm keserler... (Soysal, 1983: 114, 115).

Yenişehir’de Bir Öğle Vakti romanında, Necip Bey’in karısı maddi nedenlerle kocasından ayrılmak istemez. Ancak boşanma davası herkes tarafından öğrenilince, bu kez ahabplarını gezerek kocasını kötüler. Mahkemede ise kocasının sapıklığıyla ilgili hikâyeler anlatarak kendini haklı çıkarmaya çalışır:

Şimdi karısıyla mahkemelik olmuşlardı. Karısı boşanmak istemiyordu. Necip beyi sevdiğinden değil tabii apartmanda gözü olduğundan, mahkeme kararıyla nafakadan olmak istemediği için. Yoksa, Necip bey ahabplarına rezil olmayacağını bilse, onu ne biçim durumlarda... Boşanma davası ayyuka çıktı.

Karısı ahbap ahbap gezip Necip beyin şu ya da bu özelliklerini utanmadan anlatıyor, kendisine şahit topluyor. Bütün o sözde ahbapları da ona akıl verecek yerde azdırıyorlar onu, tabii kulüpte kumar oynarken konuşacak, bitmeyen bir konu verdi onlara karısı. Hepsi de yalancı şahitliğe hazır. Yargıç da işin keyfine vardı. Davayı uzattıkça uzatıyor. Bütün sosyeteyi şahitliğe çağırarak nerdeyse. Kasabalı herifin biri. Necip beyin karısı, adamın nelerine katlanıp da çocukları hatırına boşanmadığını iddia ediyor. Necip beyin sapıklığıyla ilgili utanmaz hikâyeler anlatmaktan çekinmiyor mahkemede. Yargıç da soruları büyük bir zevkle uzattıkça uzatıyor, “Sonra başka ne yapardı, hanımefendi?”

“Yargıç beyefendi, söylemeye utanıyorum, çok garip arzuları vardı efendim.” (Soysal, 1975b: 50, 51).

Aynı romanda Güngör, karısının kendisi için yaptığı fedakârlıkları göz ardı ederek, çok yıpranmış olduğu gerekçesiyle ondan boşanır. Kendisine iyi bakamadığı ve yıprandığı için eski karısını “beceriksiz, ahmak” olarak değerlendirir:

Kadın Güngör’ün ilk dükkânı için apartmandaki hissesini devretmişti. Babası hep desteklemişti Güngör’ü başarı kazanana kadar. Başlarda başarısızlığa uğradığı çok olmuştu. Şimdi Güngör ona boşanma karşılığında iyi nafaka verecekti. Evet, ama yine de üç çocuk doğurmuş, on beş kürtaj geçirmiş, Güngör’ün daima değişen isteklerine cevap vermekten, gece hayatına ayak uydurmaktan tükenmiş, yıpranmıştı. Bundan sonra bir koca bulamazdı kolay kolay. Oysa genç sayılırdı daha. Bu yıpranmış ve tükenmiş durumuyla Güngör için hiç bir şey ifade etmiyordu. Güngör bu konuda, “Bak hemen hemen yaşlarımız aynı, ikimiz de aynı hayatı yaşadık, ama bir ona, bir de bana bak. Ben demir gibiyim. Gençliğimde olduğumdan çok daha iyi durumdayım. Birçok bakımlardan eskisinden çok daha ilerde, çok daha çekiciyim. Konuşmasını, düşünmesini, giyinmesini, iş yapmasını, para kazanmayı, iyi yaşamayı eskisinden çok daha iyi beceriyorum,” derdi.

Karısına ise, ayrılma konusu açıldığında şöyle dediğini anlatırdı:

“Ben ne yapacağım, diye ağlayıp zırlama! Ne yapacağımı bilmiyorsan, bundan ben sorumlu değilim. Sana şimdi, babanın bir zamanlar bana yapmış olduğu yardımın çok üstünde nafaka ödeyeceğim. Başka ne yapabilirim? Ben şimdi senin karşına geçip çok yıprandım diye ağlasam bir anlamı olur mu? Yıpranmasaydın, derler adama. Görüyorsun ki yıpranmadım ben. Tam aksine, şimdi eskisinden çok daha beğenilir durumdayım. Herkes belirli bir yaştan sonraki görünüşünden sorumludur.”

Karısı kocasının bu akı almaz taş yürekliliğini hazmedememişti bir türlü.

Güngör ise nişanlısına şöyle sözediyordu karısından:

“Beceriksiz, ahmak kadın. Demek ki benden düşükmüş yetenekleri. Yoksa o da benim gibi olurdu, Bak ben, kendimden çok daha genç kızların ilgisini çekebiliyorum. Hepsi benimle evlenmek için can atıyorlar. Oysa o, yaşlı bir adamı bile zor bulur. Demek ki benim ayarımda değil. O zaman niçin onunla kalayım. Dengi dengine...” (Soysal, 1975b: 83-85).

Boşanma, yalnızca iki kişiyi ilgilendiren bir olay değildir. Karı-koca dışında diğer aile fertleri de bu durumdan olumsuz etkilenirler. Bıraktığı Yerden romanında,

otuz yıldır evli olan Lerzan, kocası Mahmut'un kendisini aldattığını öğrenmesi üzerine, ondan boşanmayı düşünür. Canan ise yalnızca kendisini düşünmeye hakkı olmadığını, kızını ve torunlarını da düşünmesi gerektiğini söyler ve kocasını "hazırcı"lara bırakmamasını tavsiye eder. Bunun üzerine Lerzan mücadele etmeye karar verir:

- Çok acıklı değil mi Canan!.. Sanki hayatımın sembolik bir benzeri, yıllar yılı yaşamış bir Çin porseleni, yıllar yılı yaşamış bir evliliğin çöktüğü günde bin parça oluyor. Otuzuncu senesine giriyorduk bu gece. Bu soğuk yiyecekleri de kendimize çekeceğimiz şölen için hazırlamıştım. Söylenenlere inanmıyordum. İnanmıyordum daha doğrusu. Belki de inanmak istemiyordum. Oysa ki herşey bitti artık. Yarından tezi yok iş arayacağım...

- Seni bırakacağını mı sanıyorsun?

Lerzan, şaşarak baktı dostuna.

- Pek tabii.

- Ben sanmıyorum. Hem sen de bu kadar aceleci olma... Otuz yıllık yuvayı hemen yıkmak kolay değildir. Torunlarını unutuyorsun galiba! Bugün onların da babaları yok sayılır. Ya kızın? Üç yaşından beri bağrına bastığın, öz evlâttan daha öz evlât olan kızın? Onun da kocasını bir hazırıcı kadın koparıp almadı mı? Sen Mahmuttan ayrılırsan üç çocuk ve kızın ne olurlar bilir misin?

Lerzanın gözlerinde sıtmal bir ateş. En büyüğü on üç yaşında kız torun Ayla, ya oğlanlar?

- Haklısın Canan... Sadece kendimi düşünmeğe hakkım yok galiba...

- Her fırtınada kaptanlar gemilerini terk etseler... Bu bir fırtına! Sen kaptan köşkünü bırakamazsın. Hem, bıraktığın dakika hazırıcı gelip konacaktır yerine... Belki çok süreksiz bir fırtınadır. Belki sürelidir ama, en büyük dalgalar bile, günün birinde yatıştır, deniz süt liman olur. Lerzan, küçük kahkahalarla gülmeğe başlamıştı. Gözleri parlıyordu. Yüzü canlanmıştı.

- Öyleyse can yeleklerini giyelim. Fakat kaptan köşküümüzü bırakmıyalım. Ancak gemi batarsa, başımızın çaresine bakalım... (Uçuk, 1973a: 23, 24).

Aynı romanda, kocası tarafından aldatılan bir kadının boşanma konusundaki ikilemi aktarılır:

Yüreğinde birbirine benzemez iki duygu döğüşe koyulmuşlardı, Birisi "Bırakma eşini, aşını, yuvanı!" öbürü "Zorla olmaz ki!. Beni istemiyorsa beni sevmiyorsa artık, çaba niye?" diyordu. Bu iki çatışmış düşünce, iki karanlık yoldu karşısında. Susuz kuyular benzeri derin ve korkulu. Hangisine gitmeliydi? Hangi sözü dinlemeliydi? (Uçuk, 1973a: 62).

Bıraktığı Yerden romanında Lerzan, kocası Mahmut'un kendisini aldattığını öğrenince onunla kavga eder. Bu kavga sırasında, kocası tokat atınca, Lerzan onu

evden kovar. Kocasının bu davranışını hazmedemeyen kadın boşanma davası açar ve kocasının parasını asla istemediğini belirtir:

Mahmutla büyük kavgamızı bilmiyorsun. Onu evden kovmuştum. “Bir başka kadının koynundan çıkıp benim yatağıma giriyorsun. Tiksiniyorum senden!” diye bağırıyordum yüzüne. O güne kadar kendimi tutarak söylemediklerimi suratına haykırdım. Kuvafor salonu açtığı sevgilisini anlattım ona. “Sana tutkun görünerek seni aldatıyor. Yirmi iki yaşında bir kadın. Altmış yaşında bir erkeği sevemez. Hele senin Sevda İmren gibisi olursa. İsteddiği şey paradır. Ki sen cömertçe veriyorsun ona. Fakat o sana sadece dişiliğini satıyor. Oysa ki onun da bir yüreği var ve bu yürekte bir sevgili yaşıyor. Hasta anası için, senden olduğunu söylediği aslında sevgilisinden olan çocukları aldırma için, daha bin bir türlü masraflar için senden çektiği paraları, son kuruşuna kadar sevgilisi yiyor.”

Mahmut öylesine bozuldu ki bu sözlerimden. “Parayı ben kazandım istediğim, dilediğim şekilde harcarım kimse karışamaz buna!” diye bağırdı.

“O favorili, uzun saçlı, göğsünde otomobillerden çalınma markaları taşıyan sevgili de yiyebilir demek!” deyince kızılca kıyamet koptu Canan’cığım. Üstüme yürüdü ve bana bir tokat attı. Hâlâ yanağımda o elin, kırılınca o elin ateşi, acısını duyuyorum. İşte o zaman bende onun üstüne yürüdüm. “Defol defol! git! Git cehenneme kadar... Nereye istersen! Daha bir dakika bu evde kalamazsın!” diye haykırdım. Bavullarını topladı ve gitti evden.

Bir hafta eve kapandım ağladım ve düşündüm. Sonunda artık onunla yaşayamayacağımı anladım. Avukatımla görüştüm. Derhal boşanma davası açtık. Büyük bir tazminat isteyelim dedi avukatım. Beş parasını almam! dedim. Bir celsede ayrıldık (Uçuk, 1973a: 106, 107).

Hayat Parçaları romanında, imam nikâhı ile evlendikten sonra boşandığı kocasının şiddetinden kaçan bir kadının korkusu dile getirilir:

Bebek’te durdukları zaman, kıyıda dolaşan kıyafetleri Anadolu’lu olduklarını hissettiren birkaç adam kadını korkutmuştu. Dilli Kaval deli gibi başını bacaklarının arasına sokmuş ve heyecanlı bir sesle “Aman burada durmıyalım” demişti. Kenan: “Niçin?” deyince, “Kıyıda belki bizimki dolaşıyordur” diye cevap vermişti. Bu, Kenan’ın dikkatini çekti. Acaba, bunlardan niçin kaçıyordu? Sebebini sorunca:

“Boşandığım herif beni görmesin, nerde olduğumu bilmesin” diye cevap verdi.

Şadiye Hanım sebebini sorunca, Dilli Kaval uzun bir macera anlattı. Meğer, o adamla imam nikâhı ile evlenmiş. Boşanması kolay olmuş ama, herif onu hâlâ kendi karısı sayıyormuş. Çok çılgın tabiatla olan adamın tecavüzünden korktuğu apaçıktı. Her halde İstanbul’a o heriften kaçmak için gelmişti (Adıvar, 1963: 84, 85).

Saadet Tacı romanında, çevresindekilerin baskısıyla Bihruz’la evlenen Feyzâ, ondan boşanmak isteyince, Bihruz türlü iftiralarla onun kadınlık şerefini lekelemeye çalışır:

Muallâ büyük bir ciddiyetle:

- Kendini toparla bakayım Feyzâ’cığım, dedi. Evet, şimdi bu meseleden resmen sıyrılman için yapılacak işlerimiz var... Dilersen, ben vekâletini alır, ve işlerin en kısa zamanda halline çalışırım...

Fakat işler sanıldığı kadar kısa zamanda hallolamadı. Zira, Bihruz’la görüşen Muallâ, ondan mahkemede hiçbir zorluk çıkarmıyacağına dair söz almış olduğu halde, boşanma davası açıldı sonra, kancık adam bu davayı reddedip, mukabil bir dava ile Feyzâ’nın kadınlık şerefini lekeleyici bir intikam yolu tutmaya kalkmıştı.

Bu olay Muallâ’yı çok kızdırdığı gibi, baştanberi hep Bihruz’un tarafını tutmak temayülü gösteren Nuran yenge ile Cavidan’ı da şaşırtmıştı.

Ama Nuran yenge yine de kardeşini müdafaa yolundan şaşmıyarak, Feyzâ’ya çıkışarcasına:

- Bihruz sana karşı kocalık vazifesini yapamadı diye, erkeklik gururunu da ayaklar altına atacak değil a kızım! diyordu.

Feyzâ onlara artık cevap bile vermiyordu...

.....

Dava, Bihruz’un akla hayale sığmaz iddiaları ve iftiralarıyla safhadan safhaya girmeye başlamıştı. Gizli celselerde zapta geçen ifadeler, namuslu insanların, insanlık haysiyeti namına, kanını beynine sıçratacak bir iğrençlik taşıyordu.

Muallâ, her celseden sonra Feyzâ’ya izahat verirken, nefretten titreyerek:

- Ömrümde böyle rezil mahlûk görmedim!.. diyordu. Senin evlenme alanında uğradığın bütün felâketleri elinde birer koz olarak tutuyor... Halbuki o felâketlerin sebeplerini gayet iyi bilen ve senin hakkını her zaman bağıra bağıra en çok müdafaa eden de kendisi idi!.. (Azrak, 1966b: 224, 225).

Güz Şarkısı romanında, çocukları için evliliğini sürdüren Nuriye Hanım, onlar artık kendi yollarını çizmiş oldukları için, kocasından ayrılmaya karar verir:

Şöyle söyleyebilirdi belki: “Çocukların, doktorun zoruyla buraya geldim Nihat. Yol boyunca düşündüm. Venedikte seninle kalamıyacağımı anlıyorum. Bırak beni kendi yoluma gideyim. Yalnız yaşamam, kendimi dinlemem gerekiyor. Önemli kararlar almak üzereyim, ikimizin yıllardır sürüp giden garip evlilik durumumuz, kızla oğlanın sorumsuz davranışları..” Daha açık olması en iyisiydi belki de. Kısaca doğruyu söyleyerek: “Güç bir kriz geçiriyorum Nihat. Hastayım, sinirlerim bozuk benim. Döneceğim bu vapurla İstanbul’a. Sana oradan yazarım. Çocuklar için, kendim için, senin için bir karara varmamız gerekiyor.. Fatoşla Ali kendi yollarına gitmeye karar vermişler, bizim de ayrılmamız kolaylaşır böylece.. Çünkü ben seni büsbütün bırakmaya karar verdim Nihat..” (Yönsel, 1966: 272).

Bazı kadınlar, aldatıldıklarını bilseler de, düzenlerinin bozulacağını düşündükleri için boşanmak istemezler. Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında, kocası tarafından aldatılan Melâhat Hanım, kocasının, başka bir kadın yüzünden boşanmak istemesi üzerine, birlikte yurt dışına gitmeyi teklif eder. Orada kocasına Alman bir manken ayarlayarak, diğer kadını unutmasını sağlar:

- Bak diyordu, bu senin kayınpederin var ya, bir kez az kalsın bu Melâhat hanımı boşuyordu. Sen tanımazsın. Ankaralı bir dula sevdalandı. Kadın kurnaz, ne verdiyse hayır deyip kaçıyor Cemil beyden, “Ben namuslu kadını, evlenmeden olmaz” diye dayatıyor. Cemil bey de sırlıslıkla âşık. Gelip karısına açıyor işi. “Ne istersen vereyim, ayrılalım” diye.. Melâhat hanım gibi kurnaz tilki yutar mı? Hinoğlu hin kadın.. “Peki demiş kocasına. Bir şartla demiş. Önce deneyelim. beraber yolculuğa çıkalım, dönüşte gene diretirsen ayrılırız” demiş.. Bunlar Paris’e gidiyorlar. Parisde Alman mankeni kocasına peşkeş çeken, güzel kızları çevresine toplayan Melâhat hanımdır derler. Öyle eğleniyorlar, öyle eğleniyorlar! Cemil bey Ankaralı sevgiliyi unutuyor. Alman kız daha genç, güzel hem de kolay! Döndüklerinde bir daha boşanma lâfı çıkmıyor ortaya. Alman mankenin istediği para yalnız, Cemil bey’de bundan bol bol var. Neden işini bozsun adamın?. Melâhat hanım da rahat.. Hattâ kızı İstanbul’a çağırır yazın Suadiye’ye.. Evinde ağırlar, kul, köle olur ona. Kazığı yiyen Ankaralı dul oldu. Yağlı parçayı kaçırdı elinden. Kartlaştı hâlâ koca arayıp duruyor... (Yönsel, 1971: 142, 143).

Pertev Bey’in Torunları romanında, kocasının hayatına ayak uyduramadığı gerekçesiyle Nermin, ondan boşanmak ister. Romanda Nermin ve Muammer’in boşanma konusundaki görüşlerine yer verilir:

- Muammer daha hayat dolu bir insan hâlâ Vekil olmak, belki Başvekil olmak hevesinde ve bunun için çalışıyor. Ben bundan sonra ne vekil ve, ne de başvekil karısı olamam. Tekrar Ankara’ya gidip oturamam. Sen ve Selmin bana kâfisiniz. Kendimi hayattan ve hayhuydan uzak görüyorum. Kendimi bunlar için çok yorgun hissediyorum’ diyordu.

Bir kaç gün sonra Muammer geldi, yalnız kaldıklarında, Nermin ona:

“- Muammer biliyor musun, ben kendimi senin ayağına bağlanmış bir engel görüyorum. Ben senin hiç bir şeyine iştirak edemiyorum ve seni çok yalnız bırakıyorum. Bunları biliyor, ve çok üzülüyorum. Bari sana büsbütün hürriyetini vereyim” dedi.

“- Bu ne demek? Bu da nereden çıktı?” dedi Muammer:

Nermin:

“- Yani ayrılalım, yine dost kalarak birbirimizi incitmeden ayrılalım” dedi.

Muammer’in gözünden iki büyük yaş indi: ‘Nerminciğim benim canım, karıcığım, ben senden, bir gün dahi ayrılmasını düşünmedim. Sen bunu nasıl düşünebildin?’ dedi.

Fakat, o gece sabaha Muammer köşkteki odasında hiç uyumadı ve hep bu teklifi düşündü.

Hakikaten, bir hayli zamandan beri Nermin’le ayrı yaşıyorlardı. Ve Nermin’in ona hiç bir yardımı dokunmuyordu. Onunla arkadaşlığı, dostluğu bile yoktu. Muammer’in indinde en fenası Nermin’de hiç bir ihtiras kalmamıştı. Nermin gençliğinde yeni gördüğü refah ve bol para ile bir hayli müsrif kadın olmuştu. Lâkin zamanla, yaşla o da geçmişti. Şimdi temkinli, kendi halinde hanım, hanımcık bir kadın olmuştu Nermin.

İşte bu Nermin, Muammer’in ölümü idi ve bunun için karısından ve evinden kaçıyordu (Ayaşlı, 1992b: 23, 24).

4.7.3. Boşanmış Aile Çocukları

Boşanma olayından yalnızca çiftler değil, en az onlar kadar hatta bazen daha fazla çocukları etkilenirler. Hem anne ya da babasından ayrı kalma korkusu hem de toplum baskısı çocukları olumsuz yönde etkiler. Gençlik Rüzgârı romanında, annesi ile babasının boşanmasının, arkadaşları tarafından yanlış algılanacağını düşünen Fato, onlara annesinin hastanede olduğunu söyler. Başka bir arkadaşının da ailesinin boşanmış olduğunu öğrenince, durumunda bir fevkaladelik olmadığını düşünerek rahatlar:

... bir gün, denizde yüzdükleri sırada, Nezahat birdenbire Fato’ya sordu:

- Annen hastahanede çok mu kalacak?

Fatma Nur bu suali beklemiyordu. Birdenbire şaşırdı, imdat istiyormuş gibi Memo’ya baktı. O zaman Nezahat, yaşının getirdiği kayıtsızlıkla ve insafsızca şu sözleri söyledi:

- Sen boş yere bizden saklıyorsun, annenle baban ayrılmışlar. Bunu geçen gün Lütfiye teyzemden işittim. Ne diye hastahanededir diyorsun?

Bu sözlere hemen Memo cevap verdi:

- Ayrılan yalnız onlar mı? Fehmi’nin annesiyle babası da ayrılmışlardır. Öyle değil mi Fehmi?

- Evet.

Bu sade cevap Fato’ya rahat bir nefes aldırılmıştı. Demek bunda bir fevkalâdelik yoktu. Demek kendisiyle aynı durumda olan başka çocuklar da vardı (Berkand, 1967: 15, 16).

Tutsak romanında, çocukları için evliliğini devam ettiren Ceren, kızının ve oğlunun da babalarını istemediklerini anlayınca, boşanmaya karar verir:

- Anneciğim canım benim, seni çok seviyorum.

- Ben de seni, ikinizi çok ama çok seviyorum.

Yere dizlerinin üstüne oturdu, çocukları yanında:

- Böyle üçümüz ne kadar mutluyuz, değil mi canlarım?

Küçük oğlan irkildi:

- Babam eksik!

Alev, annesinin omuzuna daha çok yaslandı, dudaklarını büktü:

- Babam zaten hep eksik. Hep üçümüzüz biz, hiç yok ki babam.

Ceren, âdeta nefes bile almaktan korkarak, oğlunun cevabını bekledi, bir kaç saniye, ama ne uzun bir bekleyiş!

- Kaç gündür görmedim babamı, yüzünü unuttum, gelsin istiyorum.

- Ama hep üçümüzüz, babanın yüzünü unuttunsa, resmine bak, gelmesin anne.

Susuyor ve bekliyordu... Yine saniyeler...

- Belki resmi daha iyi dedi sonunda Selim, hiç olmazsa bağırıyor, hep gülüyor.

“Artık boşayabilirim seni Orhan! Oğlun da müsaade etti. Boşanacağım senden Orhan.”

Gülmeye başladı:

- Oğulcuğum benim; benim oğulcuğum (Işın, 1973b: 218).

Genç Kız ve Ölüm romanında, kocasından boşanan Nuray, kızına haksızlık ettiğini düşünür. Bu durumu, omuzlarında bir yük gibi taşıyacağına inanır:

İkisi başbaşa akşam yemeklerini yerken Nuray özgürlüğü seçişini kızının omuzlarına bir yük gibi bıraktığını düşünüyordu ve soruyordu kendine “Buna hakkım var mıydı?” Bütün bunların karşılığı ne olmuştu? Özgürlük düşlerinin yerini kapalılığa bırakışı ve oniki yaşında bir kız çocuğunun mutsuzluğu... (Özakın, 1980: 194).

Ayrı Dünyalar romanında Güzide, kocasının kendisini aldattığını bildiği halde çocukları için, evliliğini sürdürmeye karar verir. Çocuklarının ikiye bölünmesini ve anne ya da baba hasreti çekmelerini istemediğini ifade eder:

Kapanırdı küçük karyolaların demirlerine. “Kalblerinizi ikiye bölmiyeceğim. Büyüklerin hatasını sizlere çektirmeyeceğim. Kurban etmiyeceğim sizi, ne onun aşkına, ne kendi gururuma. Boşanmalarda ne olursa çocuklara oluyor. Bunu görüyorum, anlıyorum her gün öğrencilerimin hayatlarında. Boynu bükülmüş, bir tarafta yaşarken öteki tarafın hasretini çeken, acısını duyan çocuklar var karşımda. Onları gibi hayatlarınız kırık, kalbleriniz kırık olsun istemiyorum.” İşte bunun için, işte sadece bunun için susmuştu. Meydan okumuştı sükûtu ile bütün dedikodulara. Aldırmaz görünmüştü. Başına geleni dünyanın en tabii bir olayı gibi kabullenmişti. İçinin kan ağladığı günlerde yüzü gülerdi. Yalana alışmıştı. Rol yapmaya alışmıştı. İşin sonunda cefaya alışmıştı (Su, 1964: 82).

Yazsonu romanında, annesi ile babasının ayrılık haberini duyan Güney, bu olayda suçlunun olmadığını, her şeyin “çok karanlık” olduğunu söyler:

Güney’e anlatmıştık. Kopuşu. Ayrılığımızı. Yüzü bir örtülmüş, puslar altında kalmış, sonra, bu sabah, bu odada patlayan günışınları örneği, bizim tutsak duvarlarımızda menevişlenmişti: Güldü.

Sadece güldü.

Yeni yıl yemeğini üçümüz birlikte yedik. Dünyü, bugünü; geleceği; hiçbir şeyi konuşmaksızın. Oğlumuzu, yarın adına en küçük bir güven, bir ipucu vermeksizin. Bir gece için buluşmuş üç eski tanış. Uzun yıllar sonra, bu ilk karşılaşmada ne konuşulacağını bilemeyenlerdik. Zaman herkesi değiştirmiştir. Konuşulursa, hiç buluşulamamaktan korkulur.

Hasan, onunla ancak iki gün sonra konuşabilmiş. Güney, üniversitesine dönerken. Pek dinlemek istememiş. Tek şey söylemiş:

“Suçlu yok. Çünkü her şey çok karanlık.”

Bunu, Hasan’ın sesinden duydum. Doğuya, yeni bulduğu işinin başına gitmeden önce bana telefon ettiği zaman. Hasan’ın sesi: Suç yok, suçlu yok, çünkü her şey çok karanlık (Ağaoğlu, 1980: 149, 150).

4.7.4. Toplumun Boşanmış Ailelere Bakış Tarzı

Yenişehir’de Bir Öğle Vakti romanında, boşanma “büyük ahlâksızlık” olarak değerlendirilir. İnsanlar eşlerini kendileri seçseler de seçmeseler de, bir kez evlendiklerinde, bu evliliği sonsuza dek yürütmeleri gerektiği görüşüne yer verilir:

Boşanmak da büyük ahlâksızlıktır. İnsan kendi seçsin seçmesin, evlilikle bir durum içine girer. Durumlar kökünden değiştirilmez; tam karşısı, giderek sağlamlaştırılması gerekir durumların. Buydu dünya görüşü. Duvar da asılı olan gümüş çerçevenin içindeki resim değiştirilemez. Ama çerçevenin gümüşü haftada bir ovulmalıdır. Evlilik de öyle. Karı kocayı giderek evlilikten daha önemli bağlar bağlamalı, bir apartman, birkaç çocuk, edinilmiş eşyalar gibi (Soysal, 1975b: 139).

Aydınlık Kapı romanında ise boşanma “ayıp” olarak değerlendirilir:

Yalnız kalmak imkânını bulduğumuz vakit Süha, ağlar:

- Onu pek çok sevmese hiç bu kadar eziyetini çeker mi teyzeciğim? derdi.

Güzel gözleri ıztırapla açılarak, onu -anasını- müdafaa (korumamı) etmemi beklerdi.

- Ne yapsın zavallı, derdim. O uzak diyarlara kadar gitti bir kere.

- Ayrılıp gelsin teyze. Bize gelsin yine.

- Amma kocadan boşanmak ayıptır Süha. Hele bizim gibi tanınmış aileler için, büsbütün ayıp. Üstelik de bu İsmail, biliyorsun, annenin ikinci kocası (Zorlutuna, 2001: 237).

Zambaklar Açarken romanında, halası, Oğuz’a karı-koca ilişkisi devam etmese de aile şerefini korumak için, karısından boşanmadan aynı evde yaşamayı gerektiğini söyler:

- Mediha dava açmaktan vaz mı geçti yani?..

- Evet! Onu vazgeçirdim ben... Seni de bu sevdadan vazgeçireceğim... Aranızda olanları hiç kimse duymamalı... Her şeyin meraklısı olan İclâl bile!.. Karını koynuna ister al, ister alma!.. Ama bir çatı altında onunla birlikte yaşa!.. Ailemizin şerefi için... Benim hatırım için... (Azrak, 1978b: 197).

4.8. Cinsellik

4.8.1. Aşkın Doğası Gereği Cinsellik

Cinsellik, özellikle muhafazakâr ortamlarda, evlilik öncesi yaşanılmaması gereken bir olay olarak gösterilir. Böyle bir ortamda gençler, cinsellikten uzak yetişirler. Savaş Çağı Umut Çağı romanında, ilk kez cinsel ilişki yaşayan bir genç kız, bunun sonucunda kendinde fiziksel ve psikolojik bakımdan bazı değişiklikler olacağını zanneder. Kızın mutlu olmadığını hisseden sevgilisi, birbirini seven iki kişi arasındaki cinselliğin kötü bir şey olmadığını ifade eder:

- İlk defasında... böyle mi olur hep? Yoksa ben mi?
-.....
- Yorgunum.
- Sokul bana, dinlen biraz. İyi misin? Mutlu musun?
-.....
- Kızma, kötü bir şey yapmadık. Birbirimizi sevdikten sonra önemi yok.
- Önemi olmalıydı.
- Mutlu değilsin. Çok şeyler mi beklemiştin küçüğüm?
- Belki de evet.
- Korkuyordun değil mi? Yarının çok geç olmasından korkuyordum. Seni sevişmeğe zorlayan, istek değil korkuydu.
- Korkuyordum, doğru.
- Bir şeylerin değişmesini istedin. Sen bir erkekle yattın diye dünya tersine dönecek sandın. Oysa hiçbir şey değişmez küçüğüm.
Hiçbir şey değişmez mi gerçekten? Yattığım yerde bir sevişme sonrasının yorgunluğunu ve şaşkınlığını yaşıyorum (Baydar, 2010: 10).

Aksaray'dan Bir Perihan romanında, Perihan'la her gün baş başa birkaç saat geçiren Nuri, zamanla onun tenine alışır ve onsuz yapamaz hale gelir. Romanda, bu durumun Nuri için bir "iptilâ" haline geldiği ifade edilir:

Bir gölge gibi yanından ayrılmayan bu kadına Nuri çabucak alışmıştı. Her zaman onun yanında idi. İş saatinden sonra onu hiç yalnız bırakmıyordu. İş saati bittiği zaman Nuri'den evvel hazırlanıp çıkıyor, onu tramvay durağında bekliyordu. Her gün beraberce, Nuri'nin, bekâr bir arkadaşının kendisine birkaç saat için terkettiği garsonyere gidiyorlardı. Nuri her gün bu saati ateşle bekliyordu. Onu kolları arasında bulmaktan hoşlanıyordu. Ona sahip olmaktan duyduğu hisse sade sevinç denilemezdi, bu daha fazla ve daha kuvvetli bir şey bu... Onun tenine alışmıştı. Bu, başta bir itiyat iken yavaş yavaş bir iptilâ oldu.

Bu artık bir arzudan da fazla idi. Bütün kadınlar içinde bilhassa onu istiyordu (Derviş, 1997: 42).

Suya Düşen Hayal romanında, birçok gönül macerası yaşamış olan Meftun, âşık olduğu genç kızı öptüğünde, daha önceki ilişkilerinde böyle bir mutluluk tatmadığını anlar:

Âdeta bir dehşet duraklaması oldu. Ama geri dönemezlerdi artık... Meftun genç kızı kendine doğru çekti. Onun aralık duran nefis dudaklarına dudaklarını bastırdı... Bütün ruhiyle susadığı buseden vücudunun her noktasına hayat iksiri dağıtıyordu sanki!.. Geçirdiği onca gönül macerasının hiçliğini ve böyle bir saadeti ömrünce tanımamış olduğunu kendi kendine itiraf etti (Azrak, 1979: 166).

Güller ve Dikenler romanında, evli bir kadın olan Verdâ ile genç sevgilisi Eşper'in, birbirlerine duydukları aşk nedeniyle, içlerindeki cinsellik arzusuna karşı koyamadıkları anlatılır:

Verdâ feci bir an geçiriyor, renkten renge giriyordu. Bu inatçı, güzel başı içinden gelen, karşı konmaz bir istekle kalbinin üzerinde kuvvetle sıktı. Sonra, yine bir irade tepkisiyle, onu kendinden uzaklaştırmak için direndi... Ama Eşper'in kollarının arasında idi şimdi... Yüzünü tarayan ateşli soluklara karşı koyamıyordu bir türlü... Sonunda, dudaklarını ona bıraktı...

Bu öpüşme belki asırlarca sürecekti... Ama tam tepelerinde çakan bir şimşegin gökleri başlarına yıkan gümbürtüsü onları kendine getirdi...

Verdâ, isyanla:

- Yeter, dedi. Yeter artık...

Ve bu defa sert bir direnişle kendini delikanlının kollarından kurtardı. Nefes, nefese ve altüst bir halde idi. Eşper onun bileklerine sarılarak:

- Bağışla beni... diye yalvardı. Kendimi kaybettim bir an... Bir daha yapmayacağım... Sana söz veriyorum... (Azrak, 1980: 209).

Özlem Şarkısı romanında, Gülçin evli bir adama âşık olur. Derviş'in evli olması Gülçin için bir sorun teşkil etmez. Romanda, aşklarına engel olamayarak birlikte olmaya başladıkları anlatılır:

Gülçin, nerelerden sızdığını kestiremediği bir ışığın içinde bir çift gözün yüzüne baktığını gördü. İçinden "Beni öpecek ah" dedi. Omuzlarını bastıran kuvvetli ellerden kaçabilir miydi? Kalbi bir kalb değildi, binlerce binlerce kalb'di, tek olmuşlardı o güçle çarpıyordu göğsünde. Sonra soluğunu duydu yüzünde. Verdiği soluğunu o alıyordu. Onun soluğunu Gülçin içiyordu soluksuz kalınca. Sonra sonra kurumuş yanan dudaklarını esirgemedi. Onlar

kendi aralarında anlaşmışlardı sanki. Öyle bir konuşmasız bir anlaşmaydı ki bu. Yüz yılların birikmiş özlemiydi onları birbirine doğru iten.

- Benimsin Gülçin artık... Benim olacaksın.

- Ah.. Evet.. Seninim...

Bütün söz hepsi hepsi bu kadarcıktı. Sonra kızın uzanan yaklaşan, dudaklarını erkeğin dudakları istekle, hoyratlıkla, ateşle kavradı, örttü.

Gülçin, bir daha kendine gelemeydi. Bu ilk öpüşleri ne zaman başlamıştı? Ne zaman bitmişti? Bilmiyordu.

...

Boynuna değen dudaklardan Gülçin'in vücuduna bir akım geçmişti. Bir anda kanında dolandı o ateş. Sonra yüreğine doldu birden.

Derviş, kucakladı onu iskemlesinden. Uçurucasına öbür odaya götürdü. Yatak odasına. Terlikleri düştü Gülçin'in. Kendini geniş yatakta buldu. Rob döşambırı çıkardı sırtından. Yorganı çekti boynuna kadar. Havlu kaymıştı başından. Nemli saçları tüy yastığın üstüne dağıldı.

- Benim Gül'üm.. Gül'üm... Gül'üm...

Diyordu kulağına.

- Benim sadece, yalnızca benim. Hep benim...

Gülçin

- Sen de benim... Sadece... Yalnızca hep benim...

Bütün sözleri bu kadarcıktı. Sonra vücutlarının kutsal beraberliğinde o sonsuz yolculuğa doğru uzanıp gittiler (Uçuk, 1968c: 54, 67).

Ben ve O romanında evli bir adamla ilişki yaşamak istemeyen Suna, Faruk'un isteklerine bir süre dirense de, sonunda aşkına yenik düşerek kendini onun kollarına bırakır:

Yattığı yerden hafifçe başını kaldırmış, yüzüme ihtirasla bakmış ve kollarını uzatıp beni yerden kaldırmış, yanına çekmişti.

Az önceki yorgun adam değildi şimdi. Kemikli büyük elleri vücudunda dolaşıyor, ateş gibi dudakları enseme, boynumu, omuzlarımı, göğsümü yakıyordu. Tam bir aşk sarhoşluğu içindeydi. Direnmek istiyordum. Kollarından sıyrılıp ayağa kalkmak, kendimi bu ateşten kurtarmak istiyordum. Ama mümkün mü idi bu? Kanım damarlarımda alevler gibi akıyordu. Kalbimde tatlı, bayıltıcı bir çarpıntı... Bakamıyordum gözlerinin içine. Eridiğimi hissediyordum.

- Kafamın da, kalbimin de, vücudumun da kadınısın sen. Herşeyinle cevap veriyorsun. Bütün hayatımı dolduruyor, bana her buluşmamızda yepyeni bir kadın tadı tattırıyorsun. Sevgilim, sevgilim, çıldırtıyorsun beni sen.

Kendimi tamamiyle ona bırakmıştım. Şimdi bu dünyada içimizden başka canlı, cansız hiçbir varlık yoktu. Ne dünü düşünüyordum ne yarını... Yaşadığımız şu an yeterdi. Aşkın doruğuna yükselmiş, yüreklerimizde, kanımızda mutluluğu derinden duyuyorduk (Su, 1970: 51, 52).

4.8.2. Toplumsal Durum ve Cinsellik

Cinselliğin bir tabu olarak kabul edildiği toplumlarda, insanlar kendilerini kısıtladıkları için, bu olaydan zevk alamaz hale gelirler. Savaş Çağı Umut Çağı

romanında, böyle bir ortamda yetişen bir genç kızın, annesinin, babasının ve toplumun göstereceği tepkilerden korktuğu için kendini rahat hissedemediği anlatılır:

Belki de korktuğumun ne olduğunu biliyordum. Sevişmemiz boyunca annemin yüzü, babamın çatık kaşları, evde annemin arkadaşları toplandığı zaman yapılan dedikodular gelmişti aklıma. İşte beni zevk almaktan alıkoyanlar bunlardı. Geleneklerden, kurulu düzenden, kurallardan tam anlamıyla kurtulamıyordum. Sevişme isteğim, gerçek bir arzu olmaktan çok kurallara karşı açılan bir savaştı. Oysa kurallara yeniliyordum işte. Zevk alamıyordum, kendimi veremiyordum. Düzen korkunç bir şekilde işlemişti içime (Baydar, 2010: 70).

Karar Gecesi romanında, yeğeni Turgut ile kızı Fatma'yı yarı çıplak bir halde yakalayan Halit Bey, yeğenini döverek evinden kovar. Çevresindekiler bu durumu, çocukların toyluğuna vermelerini isteseler de Halit Bey onları bağışlamaz:

Fakat asıl felâket onu kapının dışında bekliyordu: Habersizce seyahatten dönmüş olan babası salonun ortasında dikilmiş duruyordu.

Türkân yarı çıplak, yüzü pancar kesilmiş, saçı başı perişan bir halde babasının karşısında, hortlak görmüş gibi dehşet içinde kala kalmıştı.

Halit Bey kızının haline bir an ateş saçan gözlerle baktıktan sonra, onun suratına müthiş bir tokat patlattı. Sonra ortadaki masayı bir tekmede devirdi. Misafir çocuklar çığlık çığlığa kaçıştılar...

Halit Beyin gürleyen sesi yeri göğü inletiyordu. Panik içinde kendisinden af dilemeye çalışan yeğenini de ayağının altına alarak pestili çıkasıya dövdü ve evinden kovdu...

Bu olay çevrede büyük bir skandal yaratmıştı. Araya giren eş dost, hısım akraba, her şeyi çocukların toyluğuna vermesi ve onları bağışlaması yolunda Halit Beye yalvarıp yakardılarsa da, onu kararından döndüremediler (Azrak, 1976b: 20, 21).

Halit Bey'in Turgut'u suçlayarak evden kovmasına karşılık, Turgut'un babası Mehdi Bey, kardeşini kızını eğitmemekle, kızı Türkân'ı ise oğlunu baştan çıkarmakla suçlar:

Uzun süre olayın dedikodusu her yanda çalkandı durdu. Hatta, Mehdi Efendi tarafından kardeşine gelen bir mektuptan, işin Bodrum'a kadar yankılandığı anlaşıldı. Bu mektupta sert bir dille, bu zamanda oğlanların hep kızlar tarafından baştan çıkarıldığı iddia ediliyor ve Halit Beye, hoppa kızına bir Müslüman kadınına yaraşan edep ve terbiyeyi öğretmesi öğütleniyordu.

Halit Bey bu mektuba öyle bir ağır cevap döşendi ki, değme gitsin!.. Evlât diye evine alıp bağrına bastığı o çıyan oğlan kızına tecavüze kalkmış, hem de buna evinin hariminde düzenlediği bir içki âleminde uluorta cüret etmişti!.. (Azrak, 1976b: 21).

Gecenin Bu Saatinde romanında, cinsel istismara uğrayan genç kızların fotoğrafları çekilip, bunlarla kızlara şantaj yapıldığı görülür. Anne babasından ve toplumun baskısından korkan bu kızların, onların her isteklerini yerine getirmek zorunda kaldıkları anlatılır:

İkinci mektup “Niye gelmedin? bu defaki çağırışıma da gelmezsen seni getirtmesini biliriz!” diyordu. Günlerim zehir oluyordu bana. Fakat gitmiyordum, gitmiyecektim de. Eğer beni çılgına çeviren bugünkü üçüncü mektup gelmeseydi. Buna mektup da denemezdi ya. Zarfın içinde bir resim vardı. Benim resmim. Geniş yatakta sere serpe yatan çıplak resmim. Kısa birkaç satır yazılı altında. “Eğer bu sefer de gelmezsen elimizde bulunan yüzlerce resmin İstanbul hovardalarının ceplerinde gezecek, birer tane de anana babana gönderilecek.”

...

- Bak!.. Bak!.. dedi, öfkeyle.

Eğilerek baktım. Ayakta, soyunurken, gülerken, ağlarken, yatakta yüzünü göremediğim bir adamın kollarında. Hepsi de birbirinden yüz kızartıcı resimler.

- İşte bu resimler seni bize zincirlerle bağlamağa yeter değil mi? Otursana! Ne o öyle kazık gibi çakılmışsın karşıma, otur diyorum sana... Amma alık şeymişsin be...

İskemlenin üstüne iliştirdim...

- Ne olur acıyın bana... İzin verin bu resimleri yırtayım evime döneyim. Ne olur, ne olur... Gözlerimden yaşlar akıyor, gözlüklerimin kara camı buğulu...

- Allah aşkına... Muhammet aşkına... acıyın...

Hıçkırıklar omuzlarımı, vücudumu sarsıyor, ağlıyor ağlıyordum (Uçuk, 1968a: 24, 25, 27).

4.8.3. Cinsel Eğitim

Cinsellik konusundaki bazı bilgiler, özellikle çocukluktan ergenlik dönemine geçiş sürecinde verilmelidir. Bu konuda eğitim verilmeyen çocuklar ya da gençler, bilgisizlikleri nedeniyle bazı hatalar yapabilirler. Yürümek romanında Elâ, Aleko’yla öpüştüğü için hamile kaldığını düşünür. Aleko’nun böyle bir durumun mümkün olamayacağını söylemesi üzerine genç kız, cinsellik hakkında hiçbir şey bilmediği için kendisini kötü hisseder:

Elâ birden eski saflığıyla:

- Ben gebeyim galiba.

Aleko, anasının üvey olduğunu birdenbire öğrenmiş bir çocuğun kırıklığıyla sordu:

- Kimden?

- Kimden olacak senden tabii!

- Ama biz o... şeyi yapmadık ki, yani çocuk yapmak için...
- Biliyorum, ama once öpüştük... ne bileyim işte, hastalanmadım bu ay.
- Öpüşmekten çocuk olmaz.
- Ben de biliyorum ama işte...

Hiç bir şeyi doğru dürüst bilmiyordu aslında. En ufak, beklenmedik bir olay bütün bildiğini sandığı şeyleri kökünden sarsıyordu. En cahil bir insan gibi herşey mümkün oluyordu onun için.

Birden ağlamaya başladı. Aleko onu sardı.. Kucağında bir çocuk gibi salladı.

- Bana çocuğun nasıl olduğunu iyice anlat Aleko. Öyle elle tutulur gibi anlat ki, bir gün çocuk istersem, bunu bile bile yapayım (Soysal, 1983: 52).

Yenişehir’de Bir Öğle Vakti romanında Olcay’ın, yalnızca kitaplardan edindiği bilgilerle kendisini cinsellik konusunda yetiştirmek istediği, ancak bu durumun onun cinsiyete gereğinden fazla önem vermesine ve bazı erken ilişkiler kurmasına neden olduğu anlatılır. Bu ilişkiler sonucunda, genç kızın karamsarlığa kapıldığı ve bazı yanlış genellemeler yaptığı aktarılır:

Çok güzel olacaktı, biliyordu bunu. Kolejdeki öğrenciliğinde, öyle her kitaba saldırdığı zamanlar, Freud okumuş, cinsiyet konusuna gereğinden fazla önem vermişti bir süre. Cinsiyetin önemini büyütüyor, bu alandaki özgürlüğün kişilik sorunlarını çözeceğini sanıyordu. Çevresinde, özellikle ailesinde tanık olduğu bu alanlardaki dar görüşlülük ve iki yüzlülük, kendisini sıkan şeylerin cinsiyet sorunuyla bağlantılı olduğu düşüncesini vermişti ona. Çevresine ilk başkaldırışı bu alandaki tabuları yıkmak oldu bu yüzden. Sonuç olarak pek düşünmeden ve seçmeden bazı erken ilişkiler kurdu. Bu ilişkiler, ona hiç bir şey vermemişler, ondaki sıkıntıyı arttırdıkları gibi bir de suçluluk ve başarısızlık duygusu duymasına yol açmışlardı. Sevgi konusunda yanlış bazı genellemeler, karamsarlık ve boşluk duygusuyla kapamıştı bu dönemi.

Ali’yi tanıdıktan, bir yığın konu üstünde, yeniden ve daha sağlıklı bir biçimde düşünmeğe başladıktan sonra, cinsel tabulara bireysel bir savaş açmanın, temeldeki tatsızlığı değiştiremeyeceğini kavramıştı. Böyle bir davranış, sadece ve sadece bu düzenin kendisini daha çabuk yozlaştırıp tüketmesine yardımcı olacaktı. Ali’ye duyduğu ilgi değişik nitelikteydi. Ali ile aralarında vücutça bir yaklaşma olması, ilişkilerinin nitelik değiştirmesine yol açmayacaktı; böyle bir bütünleşmenin dostluklarını yeni bir paylaşmayla güçlendireceğini, onları daha yaratıcı, daha eksiksiz bir birlikteliğe götüreceğini düşünüyordu. En azından kendi açısından böyle olacaktı bu. Ya da kısaca, istiyordu Ali’yi, nasıl olursa olsun, ne getirirse getirsin (Soysal, 1975b: 198).

Islak Güneş romanında, aileleri tarafından cinsellik konusunda bilgilendirilmeyen aynı mahallede yaşayan çocukların, ilk cinsel bilgilerini, İvon’un, anne ve babasının hikâyelerini anlatması yoluyla öğrendikleri belirtilir:

Sokağın tüm çocuklarının ilk cinsel bilgilerinin kaynağı Cebrail Ustayla karısı Sara oldu. İvon, babası sabaha karşı ayıldığında annesine ne yapıyorsa anlatıyordu. Önceleri Sara istemezleniyordu. Cebrail Usta zorluyordu. Utanıyor, kulaklarımızı tıkamak istiyorduk. Ama tıkamıyorduk. Daha doğrusu az tikiyorduk. Duyacak kadar. İvon, anlattıklarını kesiyor, halimize gülüyordu. Cebrail Ustayı gördüğümüzde tanıyorduk. Sara'yı hiç utanmadan sokakta dolaşır görünce onun adına da utanıyorduk (Kutlu, 1986a: 54).

Yarın... Yarın... romanında, cinsel hayatta başarısız olduğunu düşünen Seyda, cinsel eğitimini ihmal ettikleri gerekçesiyle anne ve babasını suçlar:

Kötü olan Oktay'ı sevmiş olmak değil, sevgiyle cinsel isteği ayırt edememek... Ah, Melâhat hanım, Mehmet bey, ne büyük bir özenle yetiştirdiniz beni, ama bu arada nasıl olduysa oldu, cinsel eğitimim unutuldu, değil mi? Kim atladı orada? Deha üstü kızın da cinsel istekleri olabileceğini kim düşünmedi? Ben, ilk kez on sekiz yaşında Faruk'la öpüştüğüm zaman sınıf arkadaşlarımın her biri kaçır erkeği deneyden geçirmişlerdi dersiniz? İlk öpücük ve on sekiz yaş! Gülünç. Hangi çağda olursa olsun gülünç! Hayır suç Oktay'ı sevmek değil. Sevmemek. Şu duyduğum istekten, sabırsızlıktan, açlıktan öte, daha büyük ne olabilir, diyecek kadar bilgisiz olmak.. Sırf aklım Oktay'da olduğu için matematik sınavını başaramadım diye, Oktay'ı matematikten önemli sayacak kadar şaşkın olmak... Suç bu işte, bu, bu! Bunların hepsi... Keşke sevmiş olsaydım Oktay'ı. Hiç değilse... Ama sınav sonucunu aldığım gün delice nefret etmişim ondan! (Kür, 1976: 100, 101).

Güneş Kokusu romanında bir doktor, kendisine kürtaj için gelen bir kadının şahsında birçok kadını, cinsellik konusundaki bilgilerinin azlığı nedeniyle eleştirir:

- Üç aylıktan büyüktür... Dört buçuk aylık. Burada kürtaj yapmamıza imkân yok. Lütfen ininiz..

Süveyda, bacakları titriyerek masadan indi. Giyinirken, ellerini yıkayan doktora:

- Üç aylıktan bir gün fazla olmasına imkân yoktur efendim...

Dedi. Doktor, birçok faraziyeler yürütüyordu. Zaten genç kadınların cinsî bilgilerinin azlığı, birçok felâketlere sebep oluyor, hekimler, zorluklarla karşılaşılıyorlardı.

- Bu husustaki bilgilerimizi imtihan etmeniz için gelmedim. Yalnız, çocuğumun üç aylık olduğunu tekrarlıyacağım. Bazı hesaplar vardır ki, onda en cahil kadın bile yanılmaz...

- Olabilir efendim... (Uçuk, 1973b: 127, 128).

4.8.4. Kadın ve Cinsellik

4.8.4.1. Kadının Nesne Haline Getirilmesi

Kadının nesne haline getirilmesi konusunun, incelenen romanların pek çoğunda işlendiği görülür. Fikrimin İnce Gülü romanında Bayram, arabalı vapurda bir kadınla tanışır ve ona yeni arabasını göstermek ister. Arabada otururlarken, Bayram kadından yararlanmak ister, kadın ise buna izin vermez ve erkekleri “fırsatçı” olarak değerlendirir:

Ayfer, birdenbire Bayram’ın ağzını boynunda, kocaman, sert ellerini göğüslerinde buluverdi. Geriledi, gerildi: Daha bir adresimi sormamış. Daha neyin nesiyim, evli miyim, serbest miyim sormamış. İstikbale ait tek laf etmemiş. Ben de durmuş, buna memelerimi elletecekmişim. Kalkmış, bir de Bursa’ya gidecekmişim. Hoş geldin Ziya’nın yabanı!

“Çekin elinizi!”

“Kimse görmüyor, korkma kız. Kimseye göstermem ben...”

“Çekil be! Hırt!”

Bayram’ın eli Ayfer’in pantolon ağzını buluvermişti. Ayfer, hızla açıp itti kapıyı. Kapı, Mercedes’in sağındaki bir otoyola küt diye vurdu. Ayfer, kendini dışarı attı. Sıyrılıp çıktı. Bayram, daha küt sesini işitir işitmez ayılmıştı. Fakat Ayfer’in:

“Çabuk bavulumu ver, çabuk! Irz düşmanı mısın nesin?” haşlamalarını duymuyor bile. Seğirtmiş, sağ kapının vuran yerine bakıyor. Oradakiler, bu küçük patırtıdan pek bir şey anlamıyorlar. Bayram, alı al, moru mor; sağ ön kapının yanında, sıkıştıkça çırpınıyor.

...

“Hepinizin canı cehennemle! Hepiniz fırsatçısınız zaten! Ayı gibi herifsin! Ayıdan beter!” (Ağaoğlu, 1994: 188).

Evliliklerde kadınlar, çoğu zaman kocalarının isteklerine boyun eğmek zorunda olan kişiler olarak görülürler. Zambaklar Açarken romanında, kocasıyla cinsel ilişkiye girmek istemeyen Perran’ın “kadınlık görevinden kaçtığı” ifade edilir:

... Perran’ım, benim dünyalar güzeli, melek yüzlü yavrum... Sevgili Mete’sine nasıl böyle acı çektirebilirdi?.. Sebep ne olursa olsun, kocasına karşı kadınlık görevinden nasıl böyle kaçardı?.. Mete’yi sahiden sevmiyor muydu yoksa? Hayır, bu mümkün değildi bence! Çılgınlar gibi sevişip evleneli daha bir ay bile olmamıştı. İşin bu şekli alması için çok başka, çok önemli bir sebep olmak gerekti!..

Birden kafamda bir şimşek çaktı. Yoksa, Mete’nin kadınlara karşı savaşta yaya kalacak gizli bir özrü mü vardı? Bu ihtimal benim babalık onurumu da yaralardı doğrusu... Vücudumu soğuk bir ter bastı (Azrak, 1978b: 130).

Bazı erkekler, kadınları cinsel bir nesne olarak görüp, her fırsatta onlardan yararlanmak isterler. Bir Çatı Altında romanında, Sırrı'nın uygunsuz isteklerde bulunması üzerine Müşerref ona bir iğne batırır. Bu duruma çok bozulan Sırrı'nın, özür bile dilemeden çekip gittiği aktarılır:

Binnur hemen kendini filme kaptırdı. O kadar kaptırdı ki, arkadaki fısıltıların çekişmeli bir konuşma halini aldığını bile farketmedi. Yanında Ziya'nın hiç kıpırtısız oturmasından, onun da kendini filme kaptırdığı anlaşılıyordu.

Fakat bir süre sonra Binnur'un dikkatini arkada gittikçe yükselen fısıltılar dağıttı. Ne oluyordu arkada?...

Müşerref'in kısık sesi:

- Hayır, olmaz, olmaz... diyordu boyuna.

Sırrı'nın bir takım uygunsuz isteklerde ısrar ettiği anlaşılıyordu. Derken "Ay!" diye boğuk bir feryat yükseldi. Sırrı'nın sesiydi bu... Oğlan yılan sokmuş gibi yerinden fırlamıştı birden... Can havliyle:

- Allah kahretsin seni... diye inledi.

Ziya Sırrı'nın koluna yapışarak:

- Ne oldu yahu? dedi yavaşça.

- Ne mi oldu? Bu kız yerin dibine girsin! Bu kız aşağılık, beyinsiz bir yaratık... Şu iğneye bak kardeşim. Bittim be, bittim...

Bu sözleri etraftan duyulmayacak bir şekilde söylemişti.

- İğne mi? diyerek Ziya sessiz bir kahkaha bastı. Yahu iğne de ne oluyor?..

- Lanet olsun! Gidiyorum ben... Tövbe be!.. (Azrak, 1990: 182).

Saadet Tacı romanında Feyzâ, karı-koca ilişkisi yaşamayacakları vaadi üzerine Bihruz'un evlilik teklifini kabul eder ancak evlendikten sonra Bihruz'un bu vaadi yerine getirmediği görülür. Bihruz, zor kullanmak mecburiyetinde bile kalsa, karısına sahip olacağını ifade eder:

Bihruz suratını astı. Sigarasından üstüste nefesler çekerek odada dolaşmaya başladı. Sonra evlendikleri gündenberi -aşağı yukarı bir haftadanberi- geceleri iki yabancı gibi paylaştıkları yatağa gözlerini dikerek âsi bir sesle:

- Ben senin kocamın Feyzâ!.. dedi. Senin her isteğine kuzu kuzu boyun eğeceğimi sanıyorsan, aldanıyorsun...

Feyzâ hayretle doğruldu:

- Ne demek istiyorsun?..

- Şunu demek istiyorum ki, artık saçma kaprislere paydos etmen gerek!.. Ben bu kaprisler karşısında acze düşecek enayilerden değilim... Seni nikâhı altına alıp da sana hiç bir şekilde sahip olamamış bir Dağıstanlı Kasım hiç değilim!..

Feyzâ şimdi iyice doğrulmuştu. Bir harabe halindeki beyinde korkunç istifhamlar kıvrılırken, yüreğindeki cehennemden bir kızgın soluk gibi kopan sesi birden parladı:

- Benimle böyle konuşmaya hakkın yok Bihruz!..
- Neden?..
- Çünkü bu tarz konuşmadan nefret ederim. Beni olduğum gibi kabul etmeyi vaad etmiştin... Bence ötekilerden farkın da bu esasa dayanıyordu... Vaadin, beni kandırmaktan ibaret bir tuzak mıydı yoksa?..
- Bihruz ellerini pantolonunun ceplerine soktu. Feyzâ'ya istihza ile baktı:
- Sen tuzağa düşecek cinsten bir mahlûk değilsin kızım!.. Ama, kendi tuzağına düşürdüklerin çok oldu... Bana sorarsan bunlar bir alay miskinler, kılıbıkların!.. Senin karşında kılıbıklık sökmez. Sen, saçından tutulup yatağa zorla sürüklenecek kadınlardansın!..
- Feyzâ'nın kısık dudaklarından soluk bir tebessüm uçtu:
- Bunu bir dene bakalım!..
- Elbette deneyeceğim... Hem de gecikmeden... (Azrak, 1966b: 203, 204).

Evlilik ve aşk yaşantılarında başarılı olamayan Feyzâ, Bihruz'la yapmış olduğu bu son evliliğinin de olaylı bir şekilde bitmesini istemediği için onun isteklerine boyun eğmek zorunda kalır. Kendini bir “manken hissizliği” ile onun kollarına bırakır. Bihruz ise emeline ulaştığı için mutludur ancak karısının mutlu olup olmadığı umurunda bile değildir:

Feyzâ makul olmalıydı. Bir evliliğin bütün icaplarını müdrik insandı. Bu icaplara uyması lâzımdı. Aksi halde mazereti ne olursa olsun hayatta, bu sahada başından geçmiş olan skandallara bir yenisini eklemekten başka bir şey yapmış olmazdı.

Bu düşüncelerle, kocasına kayıtsız şartsız itaate karar verdi. Görüyordu ki, herkesten anlayışlı ve insan sandığı bu adam da, ne acı, ne keder tanıyan bir egoistten başka bir şey değildi. Öteki erkeklerden hiç bir farkı yoktu. Hattâ, kendisinin de payı olması gereken bir felâketi hiçe saymakla, onlardan da hissiz ve bencil olduğunu ortaya koyuyordu.

Gece odalarında yalnız kalınca, bir manken hissizliğiyle soyundu. Ve yatağa Bihruz'un yanına uzandı. Bu sessiz hareketin öyle mânalı bir dili vardı ki, erkek fırsatı kaçırmadı; hemen onu kollarının arasına aldı...

Feyzâ gözlerini yumdu... Somyanın hafif gıcırtısı, kendisini bütün ruhiyle uzak bir aşk gecesinin o ölümsüz hâtırasına götürmüştü... Dudaklarını ezen haris öpüşlerde, o uzak gecenin ateşin buselerinde aldığı sızdırıcı hazzı bulmaya çalışıyordu... Fakat bütün çabası boştu... Kocasının hoyrat okşayışları o hâtırayı sislendiriyor; bütün kanı, hattâ canı içine çekiliyor; vücudu soğuyor, buz gibi soğuyordu... (Azrak, 1966b: 205).

Yarın... Yarın... romanında, aralarında karı-koca ilişkisi kalmadığı halde, Seyda'nın sağlık durumu yalnız yaşamaya uygun olmadığı için, ondan boşanamayan Orhan, zaman zaman karısının yanında yatmaya hatta onunla birlikte olmaya başlar. Bunu yaparken, Orhan'ın, karısının rızasını almayı aklından bile geçmediği ifade edilir:

...İsviçre'ye kapağı attıktan sonra en kötü günlerinde bile belli belirsiz bir acıma duygusundan, arada iç sıkıntısından başka hiç bir şey uyandırmamıştı Oktay'ın içinde. Şimdilerde arada bir gelip giden cinsel istek de vardı, ama o kadar. Seyda hastayken, Oktay iç sıkıntısını ya kendini evden dışarı atarak giderir, ya da evde oturup onun sakat sessizliğine katlanarak kendi ruh yüceliğine olan hayranlığını okşardı. Onun hiç üstüne varmayışında hekimlerin sözüne uymanın ötesinde bir ilgisizlik vardı. Karısını rahat bırakmak daha çok işine gelmişti. İsviçre'ye ilk gittiklerinde Seyda'nın sağlığı yalnız yaşamasına el vermediğinden ayrılmaları olanaksızdı. Ama sonraları iyileşip toparlanmıştı. O zamana değin birbirlerine hiç ilişmeden, birbirlerini unutmuş olarak birlikte yaşamağa mı alışmışlardı, yoksa her ikisi de boşanma sözünü karşı tarafın açmasını mı beklemişti bilinmez evlilik sürüp gitmişti. Gecelerden bir gece Oktay Seyda'nın yatağına bile girmişti. Kadının sevişmeye herhangi bir katkıda bulunmadan boyun eğişi sinirine dokunmuştu önce. Sonra hoşuna gitmeğe başladı. O geceden beri canı çok istediğinde, Seyda'nın rızasını sormağa en ufak bir gerek görmeden yanına gidiyor, garip, sessiz bir sevinç, kendi kendinden bile gizli bir sadizmle seviyordu karısını (Kür, 1976: 337).

Tutsak romanında, kocasının birlikte olma isteğini geri çeviren Ceren pişman olur. Bu durumun, kocasının başka kadına gitme ihtimalini artıracakını düşünür:

Gülümsedi, saçlarımı okşadı. O an nanca mutluydum. Bütün vücudumun gevşediğini, iliklerimin ısındığını hissettim. Öyle muhtacım ki... Kahvesini içerken, eli; saçlarımdan, boynuma, boynumdan göğüslerime kaydı. Bu eldeki heyecanı iyi tanırım, irkildim; toparlandım;

- Sevişmek istemiyorum.

- Karıcığım, karıcığım!

Orhan'ın sesi tatlı, fakat sabırsız ve ihtar ediciydi. Kalktım yanından, şaşırdı:

- Nereye gidiyorsun?

- Su içeceğim.

- İşte böylesin... Böylesin işte.

Bu adam, bana karşı hiç kaba olmadı belki, belki pek az. Bu sözlerde de bir şey yok, fakat sesinin tonu, yüzündeki anlam, suratıma atılan bir tokat gibi. Ezildim sanki. Odadan çıkarken,

- Bana da bir su getir, dedi.

Başımı buz dolabına dayayıp öyle kalakaldım. Kendimi suçluyordum... "Niçin böyle yaptım, ya yarın gider başka bir kadınla sevişirse..." Ah içimdeki şeytan! Bir de hemen daima, hak terazisini dengelemeye çalışan var; "Başka kadınlarla seviştiğinden kuşulanırsan onun temasından bunca sinirlenmezsin, suçlama kendini." dedi (Işınso, 1973b: 97).

Çiçekler Büyür romanında, sevgilisi İlay'dan uzak bir yerde, parti istediği için Vera'yla aynı odada yaşamak zorunda kalan Mehmet Ali, onu hiç sevmediğini

ve yalnızca bir “nesne” olarak gördüğünü, bu yüzden onu sürekli hırpalayıp aşağıladığını itiraf eder:

Düşlerimde bile sana anlatma olanağı arayıp durdum. Yapamadım... Saplantı oldu şu anlatım. Anlatayım: O, benim çevre içinde saygınlık gereksinmemdi. Yeni pazarda onların evinde kaldım, bir yoldaşı benim için, o kadar. Kendisi de Peter Beron’a seçilince Şumnu’ya beraber geldik, bir oda tutup, beraber kalmamızı önerdi, böylece parasal durumdan fazla sıkıntı çekmiyecektik. Onun beni gözleme görevini yüklendiği sanıyordum, çünkü bana da onu gözleyip ona ilişkin raporları komsomola vermemi buyurmuşlardı. Bu nedenle önerisini kabul ettim.

Tek oda tek yatak.

Gözlerimi kapayıp sensin diye yaklaştım ona. Yumuşak, sıcak ve tatlıydı. Hemen boyun eğdi. Gözlerimi açınca İlay’ı değil Vera’yı gördüm! Kara saçları açılmış yastığın üstüne serpilmişti, parmaklarımı daldırıp içlerine çektim, çektim. Çektim başı ve tüm vücudu, istediğim gibi eğip bükeceğim, kırıp parçalayacağım bir oyuncak gibi göründü bana. İlk oyuncağım hem de canlı!.. O halde cariyemdir. O anda coşkumu seninle bölüşme gereksinimini duydum ve birdenbire usuma düştü ki bu olayı sana anlatamam. Oysa her yaptığımı sana anlatıp, övünçlenmek isterdim.

Giderek coşku kayboldu. Vera kaldı. Bana ilişkin herhangi bir nesne gibi. Efendisi olmak Vera’nın, beni doyurmadı artık... Bir tümcen usuma düştü..

“Kendinden böyle nefret ederken bir ikincisine tahammül edebilir miydin?”

İyi saptamışsın. Vera’yı hiç sevmedim. Onu hırpalamak hoşuma gitti. Yatakta yeni yeni deneylere girişirken canını acıttığımı söylerdi. Oysa benim canım yanıyor sanısı içindeydim. Sonra hep yanımda sızılar, yorgun, anlatımsız bir doyum içinde yatarken, onu aşağısardım: “Kalk artık işin bitti çekil git.” Ağlamaya başladılar susuncaya kadar saçlarını okşardım, sonra itip başını: “Haydi... derdim.. bana çay yap.”

İşte, işlevi buydu Vera’nın ve bana anlatımsız bir zevk sağlıyordu bu durumu (İşinsu, 1994: 353, 354).

Üç Yirmidört Saat romanında Fatma, eski kocasının kendisini “şişirme bir bebek, bir araç” olarak gördüğünü söyler. Hevesini aldıktan sonra, sevgisinin de bittiğine inanır:

Kocasını anımsadığında şaşıyordu Fatma: Onunla nasıl oldu bu iş! diye. Yarışa çıkmak gibi bir şeydi sevişmek Mehmet’le. Sevişmenin tadını beraber duymak için yorulup terlemek, çabuk olmak, çok, çok çabuk olmak gerekirdi. Kimdi o sinema artisti, şişirme bebekle yatıp kalkan, dolaşıp yaşayan garip konulu filmde? İşte öyle şişirme bir bebek, bir araç olmuştu Mehmet’in yatağında. Cinsel yatışması ile beraber sevgisini de yitiren, sırtını dönüp uyuyan, kaba herifin biri. Üstelik horlayarak! (Yönsel, 1977: 66).

Genç Kız ve Ölüm romanında Nuray, henüz on dokuz yaşında bir genç kız iken evlendiğinde, kocası Cemil tarafından cinsel bakımdan oldukça hırpalanır. Romanda, evlilikle birlikte karısının bedenine sahip olduğunu düşünen erkekler gibi, Cemil'in de karısına âdeta saldırdığı ifade edilir:

Cemil ilk gecedan başlayarak ona saldırmaya hakkı olan bir erkek olarak çıkmıştı karşısına. Cemil'e olan güveni böyle sarsılmıştı. Evlilikle birlikte karısının bedeninin sahibi olduğunu göstermeye çalışan bir erkek... İsteyen, coşan, alan oydu. Açtı, ilk olarak bir kadın bedenine kavuşuyordu. Nuray anlamalıydı onu. Sevildiği için gurur duymalıydı. Gücünü onda deneyecek, erkekliğini onun bedeninde kazanacaktı. Nuray ise ondokuz yaşındaydı. Beden ürkütücü, karanlık geliyordu ona. Kendi bedeni, erkeğin bedeni... Cemil'in ağırlığı altında karanlığa daha da fazla gömüldüğünü hissediyordu. Kendisi sanki varlığının bir köşesine çekiliyor, büzülüyor ve seyrediyordu. Bu yabancı ne yapıyordu öyle? Bedenini parçalıyor ve yutuyordu sanki. İşte böylece korkuya alıştı ve aşk hayallerinde, duygularında kalsa da terketti bedenini. Mahzun, ürkek, içten içe ağlayan bir kız çocuğu hep yaşadı içinde. Kadın olan bedeni ise erkeğin ağzındaydı, yutuluyordu. Cemil "Tad almalısın." diyordu. Erkek tad almak görevini de yüklüyordu ona. Nuray "N'olur beni bir kız çocuğu gibi sev, beni avut, beni bedenime alıştır, bana bedenimi kazandır" demek istiyordu ona. Cemil Yirmidört yaşındaydı ve o güne kapar ürkererek, gizlice, uzaktan izlediği kadın bedenine kavuşmuştu. Kadın bedeni üstündeki haklarını kazanmıştı artık. Bu şöleni çılgınca kutluyordu. Şiirleriyle kadını yücelten, bir sığınak olarak tanımlayan Cemil bir kadını incelikle anlamak yerine ele geçirdiği bir ava saldırır gibi davranıyordu. Nuray onun kollarında yalnızlık duyduğunu kime anlatabilirdi? (Özakın, 1980: 165).

4.8.5. Erkek ve Cinsellik

Ataerkil düzende erkekler, evlendikleri zaman kadının bedenine de sahip olacaklarını düşünürler. Bu tür evliliklerde cinsellik konusu ile ilgili hâkim düşünce, Asılacak Kadın romanında şöyle açıklanır:

... Bir erkek nikâhlı karısını istediği gibi kullanabilir. Kadın karşı çıkmadıkça, hattâ resmen şikâyet etmedikçe kimsenin yasal olarak karışmağa hakkı yoktur! Böyle düşünüyorlardı besbelli. Yüzyılların alışkanlığı böyle düşünmeyi olağan kılmıştı onlar için (Kür, 1979: 160).

Erkeklerin büyük bir kısmı, evlendiklerinde artık çapkınlık yapamayacaklarını düşündükleri için, evlenmeden önce farklı kadınlarla görüşmek isterler. Değirmen Taşı romanında, evlenmeden önce erkeklerin hovardalık yaparak deneyim kazanması konusu Feyzo örneğinde ele alınır:

- Şey... Anam... Biz uşaklarla şehre gidecektik de. Hani anama bir haber vereyim dediydim...

Ayşe Ninenin yüzündeki tatlılık kızarıverdi. Gülümsemesi söndü. Yerinden doğrulup oğlunun karşısına dikildi:

- Bu da nereden çıktı böyle birdenbire?..

- Şey... Birdenbire... Değil be anam... Çoktan tasarlamıştık... Hani şöyle bir gezip tozak dediydik...

Sesi kısılmıştı. Zorlukla konuştuğu besbelliydi. Oğlunun çocukluğundanberi değişmeyen huylarından biri de, suçlu iken, yasak bir işi yapmağı düşündüğünde, böyle başını öne eğmesi, yanan bakışlarını anasından saklamasıydı. Bir zamanlar, bunu sezinleyince, işler kolay olurdu Ayşe Nine için. Hemen kol kanat açar, yavrusunu korurdu. Amma şimdi pişkin delikanlıydı. Artık kanat altına alamıyordu onu. Yüreğine avuç avuç ağıu serpilmişti,

- Şehre ne diye gidecekmişsiniz?.. Ne varmış şehirde?

Feyzo'nun sesi daha kısık, daha boğuktu artık:

- Şöyle bir hovardalık yapalım demiştik.. bir kaçımız yavuklu... Dünya evine girmeden... Hele bir dünyada neler varmış görelim dediydik... Söz verdim... Gideceğim onlarla... (Uçuk, 1966: 70, 71).

İncelenen romanlarda ele alınan erkekte cinsel tutukluk, erkek ve cinsellik konusunun alt boyutu olarak değerlendirilebilir. Yazsonu romanında cinsel tutukluk yaşayan Hasan'ın, bu nedenle hırçınlaştığından ve bu durumu her şeyin merkezi haline getirdiğinden söz edilir:

... Hasan'la ayrılmıştık. Hasan'da, daha kırkına gelmeden, nedeni hemen seçilemez bir cinsel tutukluk, en kötüsü de onun bu tutukluğu her şeyin merkezi yapması... Dayanılmaz içe çekilişleri, hırçınlıkları, tutukluğunun temel nedenlerini görmezden gelişleri, o nedene değil, inatla bu sonuca sarılışları. -Bir erkeği yenen, çürümüşlük ve kan kokuları da olsa, o erkek ortada ve kendi dışında bir galip bulunabileceğini kabullenmemeli- en yakınındakine hırçınlıklarla, kalabalıklarla hâlâ o güçlü erkek olduğu kanıtlanmalı. Konuşulmamalı, dertleşilmemeli, içine çekilmeli en soylusundan.. (Ağaoğlu, 1980: 138).

Nevin, kocası Hasan'ın cinsel tutukluğu nedeniyle, evliliklerinin yalnızca cinselliğe dayalı birliktelik haline geldiğini, bu yüzden birbirlerinden uzaklaştıklarını ve koptuklarını dile getirir:

Hasan'ın bilinçaltında büyük bir korkunun, bu korkunun çöreklandığını kimse anlamadı. Ne ben, ne kendisi. Cinsel gücü alaşağı edilmiş yiğitlik ve erkeklik bilinci kendini böyle savundu. Gizlenerek. Artık bir nesneydik işte. Korkmaz, geri çekilmez. Üzüldüğümüz yerden koptuk o zaman. Yaşamı da, artık her an kopmaya, çatlayıp dağılmaya aday bir nesne gibi yalınlaştırdık. Tek bir çizgiye indirgedik. Cinsellik. Yaşamsa, durma karmaşıklıyordu (Ağaoğlu, 1980: 148).

Saadet Tacı romanında, cinsel tutukluk yaşayan Bihruz, karısına rezil olduğunu düşünür ve yardım almak için doktora gider. Ancak çabalarının bir sonuç vermediğini gören adam daha çok sinirlenir. Romanda, bu durumun karı-kocayı birbirinden uzaklaştırdığı ifade edilir:

Fakat çok geçmeden erkeğin de birden donup kaldığını hissetti... Panik dolu bir çift göz gözlerine dikilmişti. Vücudünden yavaşça çözülen kolların yana düştüğünü, bir şeyler söylemek için açılan ağızda dişlerin birbirine vurduğunu hayretle gördü...

Bu böyle acaip bir sürprizdi ki, bir an durumu kavrayamadı. Sonra gülümsedi... Ve erkeğin bu feci bozgunluğunu sakın bir merakla seyretti... Hafiften başlayan gülüşü küçük, sessiz kahkahalara dönmüştü... O mağrur egoizmi böylesine yenik ve perişan görmekten zalim bir zevk duyuyordu âdeta!..

Yataktan fırlayıp kalktı; kendini bir koltuğa attı. Bihruz orada, utanç ve zilletle simsiyah kesilmiş ve tesbih böceği gibi kıvrılıp kalmıştı.

Feyzâ artık gülmüyordu ama, hâlâ dudaklarının ucunda, içinden taştan büyük hıncın muzaffer ve müstehzi ifadesi duruyordu, Yavaşça:

- Üzülme, dedi. Bunu ben değil, sen istedin. Benim senden istediğim sadece bana müşfik arkadaşlığını... Ondan ötesinin bence hiç ehemmiyeti yok!..

Bihruz ertesi gün soluğu tanıdığı bir doktorda almıştı. O akşam koltuğunda bir takım ilaçlarla eve geldi ve Feyzâ'ya:

- Göreceksin bak, dedi. Biraz takviyeden sonra işler nasıl yoluna girecek!.. Doktor, şu iğnelerin mucize yaratacağını söyledi. Bana teminat verdi... Bu hale 'heyecan şoku' denirmiş... E, geçirdiğim heyecan küçümsenebilir mi yani?..

Feyzâ biran sükûttan sonra, gözlerinde karanlık bir ifade ile:

- Asıl geçirdiğimiz felâketler küçümsenemez. Bihruz!.. dedi. Doktora gitmene ne lüzum vardı?.. Felâket içinde anormal olan herşey normaldir... Biraz sabır edemez miydin?..

Bihruz inatla başını salladı:

- Sana rezil oldum... Bunu hazmedemem... Ben erkeğim yahu!..

- Demek ki beni hiç tanımıyorsun Bihruz?..

- Sen benimle niye evlendin?.. Ne dersen de, evliliğin temeli bu esasa dayanır...

Feyzâ günlerce Bihruz'u teselliye çalıştı durdu. Fakat ona hiç bir söz tesir etmiyor, bir türlü teskin olmak bilmiyor; bir sabit fikirle yanıp tutuşarak her gün muntazaman doktora gidiyordu.

Bir hafta da böyle geçti... Ve ikinci kâbus gecesi Feyzâ'yı birinciden daha çok çileden çıkardı... Bunu takip eden geceler de, yine o neticesiz ısrarların sürekli kâbuslar dizisi oldu...

Feyzâ, bütün iyi niyetine rağmen, gittikçe sabır ve tahammülünün tükenmekte olduğunu hissediyordu. Bu üzücü, tiksindirici uzlaşmazlık kocasıyla aralarındaki uçurumu gittikçe derinleştirmekteydi. Yalnız geceleri değil, gündüzleri de birbirine karşı sinirli ve soğuk davranıyorlardı (Azrak, 1966b: 205, 206).

Feyzâ, kocasını hoş görmesi gerektiğini söyleyen Cavidan’a, kocasına karşı hoşgörölü davrandığını ancak Bihruz’un bunu yanlış anlayarak bir gurur meselesi haline getirdiğini ifade eder:

Dayımın nihayet bir erkek olduğunu unutma Feyzâ!..
 - Yâni, her ne şekilde olursa, olsun ona hak vermek lâzım, öyle mi?..
 - Canım, ona hak vermekle, sen tamamen haksızsın demek istemiyorum... Yalnız kendisine karşı biraz daha anlayış göstermen, çok daha samimi davranman icabeder bence..
 Feyzâ şimdi sobanın başına geçmişti. Sırtında soğuk ürpertiler dolaşarak, uzun zaman öyle durdu. Sonra yine sakın bir şekilde:
 - Bir şeyi istemesini de, almasını da bilmek büyük birer meziyettir Cavidan’cığım!.. dedi. Teessüf olunur ki, dayın bu meziyetlerden mahrum!.. Bana vazifelerimi öğretmeye lüzum yok... Saadetimiz için elimden gelen her şeyi yapmaktayım... Akıllı bir erkek, eşinin iyi niyetlerini kötüye kullanmak yolu seçmez... Hele kendine göre bir takım kusurları varsa, bunları karısının hoş görmesinden pir izzetinefis dâvası yaratmaya kalkmaz!.. (Azrak, 1966b: 211).

4.8.6. Bekâret

Bekâret konusunun, incelenen romanlarda oldukça sık ele alındığı görülür. “Namuslarını kaybedecekleri” kaygısıyla genç kızların, kendilerini evlenecekleri erkeğe sakladıkları vurgulanır. Yürümek romanında, daha önce Aleko ve Bülent’le aşk yaşayan Elâ, onlarla cinsel bir ilişki yaşamadığı için kendisini sorgular:

... Yeni açılmış Hilton Otel. Kendini bilen, yani toplumdaki yerlerini bilen bütün yeni evliler balaylarını orada geçirmeye can atıyorlardı. Hakkı da bunu düşünüp sevindirmek istemiş olmalıydı Elâ’yı. Kapıyı her açısında düşünüyordu: buraya niçin geldim? Aleko’dan, Bülent’ten esirgediğimi Hakkı’ya vermek için mi? Bunu onlara beni Hilton’a getirmedikleri için mi vermedim? Nikâh ve Hilton’da balayıyla şartlanmış biriyim demek ki. Bunları düşünmemek olmuyordu. Balayında sevişmek nasıl kaçınılmazsa öyle. Aleko’yu, Bülent’i Hakkı’dan az mı sevmiştim? (Soysal, 1983: 71).

Evliliğin ilk gecesinde, kadının bekâretinin kontrol edilmesi konusu romanlarda eleştirilir. Bekâretin, yalnızca kadınlara özgü bir kavram olarak algılandığı görülür. Şafak romanında Zekeriya’nın, karısının bakire olup olmadığını anlamak için onu çimdiklediği ve daha sonra akan kanı incelediği anlatılır:

İlk gece Zivnet’i soymamıştı bile Zekeriya. Önce arasını kabaca çimdiklemiş, sonra, zorlamasıyla boşalması bir olmuştu. Ardından, “az yana çekil kız” diye Zivnet’i iteleyip çarşaftaki kanı incelemişti. Sevişme denen şeyin

böylece başlayıp bitmiş olduğunu kavrayan Ziyet, apış arasının sızısıyla durmamıştı üstünde (Soysal, 1975a: 69).

Yenişehir’de Bir Öğle Vakti romanında Ahmet, bakire olmayan kızlar için “bozulmuş” ifadesini kullanır ancak kendisi de bâkire olan kız arkadaşıyla cinsel ilişkiye girebilmek için ısrar eder:

“Ahmet?”
 “Ne?”
 “Günseli kız mı dersin?”
 “Sana ne?”
 “Canım merak ettim!”
 “Beni merak etsen daha iyi edersin. Birkaç aydır dolaşıyoruz, bir kez olsun...”
 “Kes... Terbiyesiz sen de!”
 “Günseli senin gibi aptal mı? Boş kalmaz o. Kimbilir şimdiye kadar kaç kez?”
 “Ne biliyorsun?”
 “Biz bir kızın bâkire olup olmadığını on metreden anlarız kızım.”
 “Bâkire değil mi yani?”
 “Onun kızlığı çoktan develüasyona uğramış.”
 “O da ne demek?”
 “Erkek lafı. Para bozulunca, develüasyon oldu denir ya, işte öyle, bozulmuş demek.” (Soysal, 1975b: 24, 25).

Ahmet’in bu isteği karşısında öfkelenen Şükran’ın söylediği sözler ise toplumun bekârete bakış açısını yansıtır niteliktedir:

Hınçla baktı Ahmet’e Şükran. Elinden gelse gözleriyle bir temiz pataklayacak. Dürzü! Benimle gezece, eğlenece, elliyece, aklına kalsa her bi şeyi edece, sonra, âlemin oğlu paşa paşa gelip beni alacak. Herkes enayiydi çünkü. Sen çamaşırı kirlet başkası yıkasın. Gittikçe artıyordu Şükran’ın öfkesi... (Soysal, 1975b: 26, 27).

Asılacak Kadın romanındaki “Bir kere bozduktan sonra ne diye alsın.” ifadesi de toplumun bekâret konusundaki görüşlerini yansıtmaktadır:

... İlk kim becerdi acaba. Kopuğun biri alırım seni falan diye kandırmıştır allah bilir. Bir kere bozduktan sonra ne diye alsın. Rukiye kim. Gerçi yoktu onda pek palavra yutacak göz ama. Sonradan açıldı gözü belki. Herif ne nikâhı kızım hadi sana geçmiş olsun deyip kırışi kırdıktan sonra. Biz hayatta onu bile yapamadık (Kür, 1979: 44, 45).

İlâhlar Affetmez romanında, üstünlüğün, kadında bırakılan etki ile ölçüldüğünü düşünen Tankut, kendinden emin bir erkeğin her zaman bir kadının hayatında “ilk erkek” olacağına inanır:

Tankut, Aynur’un bir bakire olmadığına artık emindi. Bir çok erkeğin, bir dişinin seks hayatında ilk olmaktan duyduğu gurur, ahmakça bir imtiyazdı zaten öteden beri gözünde. Kendinden emin bir erkek, her zaman ilk erkekti bir kadının hayatında. Üstünlük, kadında bırakılan etki ile ölçülüyordu (Sözen, 1967: 107).

Yarın... Yarın... romanında Haluk, Aysel’i bakire olduğu için yüksek bir ücret karşılığında, bir geceliğine Adanalı’ya satar. Ancak Haluk adama rezil olmamak için Aysel’i bakirelik kontrolünden geçirir:

“Bana bak,” demişti Haluk sabahleyin, “şimdiye dek yalan söyledinse, doğru söylemeğe başlamanın tam zamanıdır. Akşam rezil olmayalım herife. Gerçekten hiç kimseyle yatmadın mı buraya gelmeden önce?”

“Yatmadım.”

“Bak kızcağızım, baban değilim ben, tamam mı? Ne döveceğim ne öldüreceğim seni. Ona göre önlem alacağız yalnızca.. El değmemiş dedik herife. Bozuk çıkarsan parasını geri ister valla.. Başımıza belâ olur bir şey değil..”

“Yatmadım Haluk.”

Uzandığı yerden, yarı kapalı gözlerini açmadan, tembel tembel konuşmuştu Tarık:

“O Ali puştuna güven olmaz. Çaktırmadan becermiştir, kesin. Bu aptal nerden bilecek?”

“Yalan!” diye bağırırmıştı Aysel, karalamaya uğramış yeni gelinler gibi.

“Bir bakalım,” diye doğrulmuştu Haluk. Tarık da kalkmıştı yerinden, “Bir kere yaptıysa bakmakla anlaşılmaz ya, neyse” demişti. Kızıl kürk örtülü divanın üstüne yatırmışlardı kızı, bacaklarını iyice açıp büyük bir dikkatle incelemeğe koyulmuşlardı.

“Şunu zamanında bir hekime baktırmayı neden akıl etmedin, bilmem.”

“Biz bile çakamazsak o geri zekâlı herif nerden anlayacak?”

“Kan görmezse öyle bir anlar ki!” (Kür, 1976: 196, 197).

Özlem Şarkısı romanında, Gülçin bekâretin bedende değil fikirlerde aranması gerektiğini düşünür. Ona göre, kirli oyunlarla erkekleri “kafeslemek” isteyen kadınlar, bekâretlerini kullanırlar. Gülçin, bu kadınların bakire olsalar da, aslında erkeklerle pek çok şey yaşamış olduklarına inanır:

- Seninle bir basamaktayız Derviş. Ama, bu gün benim düşüncemde kızlar da var, başka çeşit düşünlerde. Vücutlarını pazara çıkaranlar. Ama ben

onlara çok acıyorum. Çünkü küçücük, akılsız kafalarının içindeki dünyaları öylesine kurak ki. Onlar çocuksu yaşta birer kadındırlar.

Erişmek istedikleri tek ülkü erkekleri kafese koymaktır. Bunun için akla gelmedik yollarda yürürler. Oysa ki bizim mevsimlerimiz bile başkadır. Onların dışı oldukları çağda, bizler çocuk sayılırız. Onlar, bin çeşit kirli oyunlar içinde, bekâretlerini yitirmemeğe bakarlar. Onların yüz akıdır bu. Fakat biz sevdiğimiz zaman sevdiğimiz armağan ederiz bunu (Uçuk, 1968c: 91, 92).

Gülçin, Derviş'ten önce hiçbir erkekle cinsel ilişki kurmamış olmasının nedenini, kimseyi sevmemiş olması olarak açıklar. Derviş'in, onun yalnızca bedeninin değil; yüreğinin, duygularının ve kalbinin de ilk erkeği olduğunu ifade eder:

- Beni suçlamıyor musun?

Şaşırdı bu soruya Gülçin.

- Suçlamak mı? Ama niçin?

Erkek cevap veremedi bir süre. Saçlarını okşuyordu Gülçin'in. Sonra o sırlı sesinde ateş sıcaklığıyla kulağına fısıldadı.

- Belki seni üzecek ama, benimki bencil bir duygu bu, fakat senin ilk erkeğin olduğuma.

- Sus, dedi Gülçin. Bunun önemi yok bence... Çok mutluyum Derviş. Evet, ilk erkeksin hayatımda. Fakat sadece vücudum söz konusu değil... Yüreğim, duygularım, kalbimin de ilk erkeğisin.

- Üzülmüyorsun demek, pişman olmayacağmısın sonra?

- Seni, seviyorum seni... Ama hiç konuşmak istemiyorum, şimdi. Kelimeler öylesine zavallı ki? Duygularımın yüceliklerini, mutluluğumun sonsuzluğunu anlatabilecek kelime yok Derviş.. Ama yine de seni doğulu bir erkek kaygularından kurtarmak istiyorum. Ben, yeni dünyanın kıızıyım. Belki beni böyle düşündüğümünden ötürü yadırgayacaksın. Eğer bu güne kadar böyle kalmışsam kimseyi sevmemişimdendi. Niçin üzülüyor sun? Niçin kendimi sana bıraktım biliyor musun? Bunu anlatabilmek zor. Fakat bilmelisin... Ben şimdi kadınların en mutlusuyum. Vücudumu ilk verdiğim erkeğe daha önce kalbimi vermiştim. Seni seviyordum. Belki ilk gördüğüm günden başlamıştı bu aşk. Biliyordum. Sana tutulduğumu. Bilinç altı duyuşlarım, benden önce sezinlemişti. Derinlerde, çok derinlerde başlamıştı bu ateş. Sonra usul usul yukarılara yüze çıktı. Korkuyordum. Birdenbire, anlamıştım sevdiğimi. Dünyada kaç kadın sevebileceği erkeğe rastlar. Kaç kadın seve seve kendini bir erkeğe verebilir. Kaç kız, daha ilk beraberlikte böylesine olgunlaşabilir? (Uçuk, 1968c: 57, 58).

Kaçış romanında bakire olmayan genç bir kadın, evleneceği kocasının, kendisini "haksızlığa uğramış" gibi hissedeceğini düşünür:

... Bir bağışlama, adını bana vermesinin bedeli olarak kendisine bir eldeğmemişlik bile armağan etmeyeişime karşı, yiğitçe bir susma ve dayanma havasına girecek o. Bir eksikliği bilerek kabul etmiş, ancak, gerçekte bunu hak

etmemiş -hak etmek ne söz- haksızlığa uğramış gibi görececek kendisini daha sonra (Kutlu, 1986b: 50).

4.8.7. Ensest

Ensest ilişkilerin, daha çok cinselliğin bastırıldığı ortamlarda yaygınlaştığı görülmektedir. Yenişehir’de Bir Öğle Vakti romanında Aysel, babasının ablasını iğfali neticesinde dünyaya gelen bir kızıdır. Romanda, bu babanın, her iki kızının da başına bela olduğu anlatılır:

Aysel’in başbelâsı yakını çok azdı. Babası ablasını iğfal etmiş ve bu birleşmeden doğmuştu Aysel. Yani babası önce Aysel’in ablasına belâ olmuş, sonra da Aysel’in doğumuna sebep olarak onun başını sarmıştı belâyâ. Anası da hamile kızını evden kovmuştu. Aysel’in ana-ablası beşinci sınıf bir pavyonda çalışmaya başlamıştı. Böylece, çimdikleme, küfrede, ite kaka dünyaya olan nefretini kustuğu kızına da bakıyordu (Soysal, 1975b: 260).

Aynı romanda Aysel kendisini “piç” olarak değerlendirir:

“Başka kimin var?”
 “İşte anam bir, ablam bir.”
 “Ne demek o serseri?”
 “Anamla ablam bir gari.”
 “Kız patlıycam, ne demekmiş o?”
 “Hiç ne olacak... Babam ablama saldırmış, ben piç olmuşum...”
 Mahallesindeki çocukların anlattığı gibi anlatmıştı hikâyesini (Soysal, 1975b: 265).

Gecenin Ucundaki Işık romanında, Cihangir’in, ağabeyinin karısı Nermin’e saldırışı ve genç kadının ona karşı verdiği mücadele anlatılır:

Odaya girdiğini duymamıştım. Kimbilir ne zamandan beri beni seyrediyordu!

Banyoya geçmek, yıkanmak için kımıldayınca gördüm onu. Fırladım ayağa. Kalakaldım korkulu, şaşkın karşısında. Ayaklarıma doğru atılışını, gözlerini, beyaz, bozulmuş yüzünü ömrüm oldukça unutamıyacağım.

Ayaklarımın dibinde yüzü bana dönük, mavi gözleri ateşli, soluk soluğa mırıldanıyordu:

“- Canım, canım benim! Üzdüm mü, ağlattım mı seni aptallar gibi!..”

Daha başka şeyler de söylüyordu. Benim gibi bir kadını aldatan ağabeyine küfrediyordu. Bana kızdığını, beni ondan kıskandığını, beni kışkırtmak, üzme istediğini söylüyordu. Kadınlığımı, güzelliğimi göklere çıkarıyordu. Tutulmuştu bir kere! Yapamıyordu bensiz! Deliye dönmüş, bambaşka bir adam olmuştu. Görmüyor muydum nasıl değiştiğini, nasıl sevdalandığını? Bana sevmenin, sevişmenin ne menem şey olduğunu

öğretecekti. Beni istemekten, düşünmekten deliye dönmüştü kendisi. Beni de deliye döndürecekti. En ince tatları, onunla tadacaktım. Tanımıyordum, bilmiyordum onun ustalığını, erkek gücünü ben...

Bacaklarıma sarmaşık gibi sarılmıştı. Etlerimi eziyor, canımı acıtıyordu, “- Korkma Kırpiciğim, korkma yengeciğim, korkma bir tanem!..”

Korktuğum için karşı geldiğimi seziyordu. Sesinin, ellerinin, o güzel mavi gözlerinin gücünü, büyüünü biliyordu. Kaçıncı tecrübesiydim onun kimbilir! Sesi bir garip inceliyor, yumuşuyor, iyicene kadınlaşıyordu yalvarırken. Sesi o gözlerin, ellerin, sözlerin sesi değildi. Bir garip titreyip bozuluyordu. Beni yere çekmeye koyuldu sonunda. Haliya, yanına düşürmeye çabalıyordu. Kurtulmak için silkiniyor, direniyor, bağırıyordum. Yüzünü tırmalamış olacağım. Bütün gücümle vuruyordum omuzlarına. Sonunda kırıp açtım kollarının çemberini, soluk soluğa uzaklaşıp kaçtım banyo kapısına doğru. Orada eşikte durup büyümüş, korkulu gözlerle baktım ona.

Cihangirin tırmık içindeki güzel yüzü. Cihangirin düşman, ürkütücü bakışları! Doğrulup kalktı yavaşça. Geriledi kapıya doğru. Başıma indirmek ister gibi kanadı vurup çıktı odadan.

Öylesine koşuyordu ki koridorlarda, merdivenlerden yuvarlandığını sandım. Sonra bir kapı yıkılırcasına kapandı aşağıda. Yere düşmemek için arkama yaslanıp kaldım. Bu gerçek olamaz, bana bunu yapamaz! diye dört bir yanıma bakınıyor, korkulu bir rüyadan uyanmak istercesine kollarımı, çıplak omuzlarımı yokluyordum (Yönsel, 1963: 358, 359).

4.8.8. Eşcinsellik

Aynı cinsten kişilerin ilişkisi eşcinsellik olarak adlandırılır. Yarın... Yarın... romanında eşcinsellik konusu Tarık ile Haluk örnekleminde ele alınır. Altı ay boyunca onlarla aynı evde kalan Aysel, onların ilişkilerine yakından tanık olur. Romanda, Tarık’tan hoşlanan Aysel’in, onların ilişkisini öğrendikten sonra bile umudunu kesmediğinden söz edilir:

Tarık, Haluk zorlamadıkça kadınlara el sürmezdi. Hiç bir biçimde saklamağa çalışmadığı bir nefret vardı içinde kadın kısmına karşı. Haluk’un kadınları alaya alan, küçümseyen, adam yerine koymayan, ama çok ince bir kurnazlıkla onları kullanmasını, etkilemesini bilen tutumunun tam karşıtı, açık seçik bir tiksintiydi Tarık’ın gözlerinde okunan. Çok şey görmüştü Aysel altı ay içinde. Nice kavgalara, itişip didişmelere, nice sarhoş kıskançlık sahnelerine, kendisinin katılamadığı sevişme olayları ile sonuçlanan içki âlemlerine tanık olmuştu. Kimi geceler uyuyamayıp, iki erkeğin paylaştığı yatak odasından gelen sesleri dinlemişti. Gene de vazgeçememişti Tarık’ı istemekten.. Gene de umudunu tümüyle kesmemişti --bu güne dek... (Kür, 1976: 196).

Gecenin Ucundaki Işık romanında Serra, Cihangir’in “erkek düşkünü” olduğunu, bir çıkarı olmadıkça kadınlarla flört etmeyeceğini belirtir:

“- Vallahi öyle! diye, yeminleri basardı arka arkaya.. Vallahi erkek düşkünüdür o Macideciğim! Kadınlardan hoşlanmaz pek. Sen aldırma Süzan hanımla olanlara. Eskiden yüzüne bakmazdı kadının. Kocasını öleli ümitleniyor, elde ederim evlenirim Zengin olurum, ağabeyimle aşık atarım sevdasında... Kadınlara sırnaşmaya başladı mı işin içinde iş vardır muhakkak. Çıkarı olmadıkça flört etmez kadınlarla. Bak arkadaşlık eder ama! Hem de sevimlidir kâfir. ...” (Yönsel, 1963: 161).

Aynı romanda Cihangir ile Rum bir oğlan arasındaki aşk anlatılır. Cihangir’in, arkadaşına nazlı bir genç kızmış gibi davrandığı ifade edilir:

Serra en çok garsonyerini bırakmasına şaşırılmıştı onun. Orada bir Rum oğlanla buluştuğunu biliyordu. Ona göre iki gencin arasında sapık bir ilgiden çok platonik bir bağlantı olmalıydı. Fakirdi Rum oğlan, ilgisizdi. Cihangirin gösterişe, aklına, cana yakın, hınzır büyüüne kapılmış olmalıydı. Serranın diyiyiydi bu. Süzan hanıma kalırsa, gecelerini çok zaman iki oğlanın arasında geçirmişti kadın. Onların kendisini unutacak kadar birbirlerine vurgun olduklarını görmüştü. Gözleriyle. Cihangir’le bir olup öbür oğlanı çingene kızı kılığına soktuklarını, oynatıp pek güzel eğlendiklerini de anlatmıştı. Cihangir, arkadaşına nazlı nazik bir genç kızmış gibi davranıyordu. Bir keresinde pişirdiği kahveye teşekkür etmek için kibar bir davranışla elini öpmeye kalkmış, Süzan hanımı kahkahalarla güldürmüştü (Yönsel, 1963: 301).

4.8.9. Cinsel Açlık

İncelenen romanlarda, cinsel açlık konusunun, erkeklerle ilgili bir kavram olarak ele alındığı görülür. Asılacak Kadın romanında, “kadınsızlık” nedeniyle erkeklerin, cinsel açlıklarını gidermek amacıyla randevu evine gittiklerinden söz edilir:

... Kadınsızlık. Bütün gençlik boyu. Hattâ bir ömür boyu süren kadınsızlık. Para biriktirip umumhaneye gitmek. Kolay mıydı para biriktirmem Hukukta okurken. Kantinde garsonluk yaparak sınıf arkadaşlarımdan topladığım bahşişlerle geçinmek. Kitap almak. Artanını bir kenara koyup altı ayda bir kerhaneye gitmek (Kür, 1979: 32).

Tutsak romanında, karısıyla ilişkisi pek iyi olmayan Orhan’ın, randevu evine gittikten sonra kendine olan güveninin geldiği aktarılır:

Uzun bir süre böyle bozuk geçiyor... Ta ki Orhan, karısının başarısını hazmedinceye kadar... Bu hazma da, şüphesiz, randevu evlerine gidip, orada bir iki kadınla yatması, yardımcı oluyor; “Oh, diyor, bir arkadaşına, kendime güvenim geldi yahu!” (İşinsu, 1973b: 53).

Aynı romanda Orhan'ın, kendini cinsel bakımdan tatmin etmek için, sürekli farklı kadınlarla birlikte olduğu ifade edilir:

Orhan karar verdi, eve gitmeyecek, keskin bir viraj alıp, döndü Çankaya yolundan, Serçe sokağa gitmeli. Orada, her zaman, bekleyenler vardır Orhan'ı, istediği her saat.

Deminki hızına karşı, ağır ağır sürüyordu arabayı... Çok ağır, bir taraftan içiyordu: “Selma olmazsa, Ayşe var ya... Ayşe, her zaman var iyi ya, olsun... Koşar, boynuma sarılır: Ne kadar beklettin beni, ne zalimsin!” Orhan, Ayşe'nin sivilceli, sarı, ak tenini düşünüyordu. Aslında canı, Serçe sokaktaki, o evi de çekmiyordu. Sarı-ak bir ten, sarıp da bırakmayan kollar, hırslı incecik dudaklar, solucan gibi, kıvranan vücut; Ayşe! İyi, fena değil... “Belki de, gerçekten seviyor o kız beni!” Fakat sonradan, açılan o avuç yok mu! (İşinsu, 1973b: 164).

Şafak romanında, uzun süre hapishanede kalan Mustafa'nın, karısı olmasa da, herhangi bir kadınla yatma isteğinden söz edilir. Mustafa cinsel bakımdan o kadar açtır ki, çok sevdiği karısını düşünemeyecek durumdadır:

... Mustafa korkuyor. Pisipisine yeniden tutuklanmaktan, karısını bile göremeden, bir kadınla, bunca zaman sonra herhangi bir kadınla yatamadan, yeniden tutuklanmaktan. Bütün yorgunluğu çekilmez bir gerginliğe dönüşüyor. Yatmak istiyor, bir kadınla, kiminle olursa olsun. Bu açıdan, karısı hiç önemli değil şimdi. Aylarca özlediği, düşlerinde yücelttiği karısı. Düşünemiyor onu şimdi. Ansızın bütün benliğini saran istekle bütünleştiremiyor. Sarı, uzun boyunlu bir kadın düşünüyor, Oya gibi. Mustafa irkildi, hiç tanımadığı, bambaşka gözle bakması gereken Oya'yı istemek (Soysal, 1975a: 191, 192).

4.9. Devlet

4.9.1. Devletin Görevleri

Devletin en önemli görevlerinden biri hizmet götürmedir. Aşk Hasreti romanında, yaşadığı yeri “ham ve ilkel” olarak gören Ada muhtarı, Belediye teşkilatı ve doktoru olmadığı için devletten şikâyetçidir:

Kahvede oturan yerliler bize merakla bakıyorlardı. Burası, ne olsa, henüz ham ve ilkel bir yer... Yirminci asrın icaplarına henüz gereğince alışmamış.

Adanın muhtarı olduğunu öğrendiğimiz iri yarı, asık yüzlü bir adam, adadaki hayat hakkında pek iyimser olmayan bir nutka girişti. Belediye teşkilatı ve doktoru olmadığından şikâyet yollu sözetti. Kızılay bile henüz oraya yardım elini uzatmamış... Bir tek ebesi varmış o kadar... Hastalar, -gerekirse- motorla Erdek'e götürülüyormuş... (Azrak, 1973a: 176).

Gurbet Yavrum romanında, Kanada’da yaşayan baba oradaki insanların birbirlerini unuttuklarını ve yalnızca kendileri için yaşadıklarını söyleyince, kızı da Türkiye’de devletin insanları unuttuğunu ifade eder:

“Orası öyle ama, burada insanlar birbirlerini unutmuş gibi yaşıyorlar. Refahları, garantileri oldu mu dünya umurlarında değil. Böyle hayat olur mu yahu? Her insan kendisi için, yalnız kendisi için yaşıyor. Hem bizde çocuklar ana babalarını böyle unutmazlar.”

“Bizde de devlet unuttur,” diyorum.

“Öyle,” diyor, babam, ‘evet, orası öyle, ama...” (Özakın, 1989: 22, 23).

4.9.2. Ekonomi

Genç Kız ve Ölüm romanında Tuğrul Bey, Türkiye ekonomisi hakkında bilgi verir. Türk endüstrisinin yüzde yetmiş beşinin üretim bakımından özel sektörün kontrolünde olduğunu ancak kredi olanaklarının kısıtlandığını söyler:

Beyazıt Bey bir süre dikkatle bu konuşmaları dinledikten sonra eski bakan Mehmet Bey’e yaranmaya çalışırcasına ve çok önemli bir gerçeği aydınlatır gibi:

“Beyefendi, dedi, en önemlisi şu günlerde ne devletten devlete, ne de özel bankalardan kredi bulma imkânları kalmıştır.”

Mehmet Bey üzgün üzgün başını sallayarak onayladı bu sözleri.

Tuğrul Bey bir süre dalgınlaşıp kadehinden bir yudum aldı ve ağır ağır konuştu:

“Aslında Türkiye’de son yıllara kadar özel sektörde son derece süratli bir gelişme olmuştur. Bugün Türk sanayinin yüzde yetmişbeşi üretim bakımından özel sektörün kontrolündedir. Bu bir ülke için sevinilecek bir şeydir. Elde böyle bir güç varken kalkıp da siz durun size imkân vermiyeceğiz demek çok yanlıştır.”

“Evet evet” dedi Mehmet Bey, sonra da söylev verir gibi parmağını sallıyarak:

“Çıkmazlardan biri de budur, politika bakımından. Bugün özel sektörün sıkıntıya düşmesinin ana sebeplerinden biri devlet teşebbüslerinin âtıl durumlarıdır.” (Özakın, 1980: 135, 136).

Gurbet Yavrum romanında, Türkiye ile Kanada’nın ekonomik durumu karşılaştırılır:

Babamın kâğıt tabağıma koyduğu etleri yiyorum. Öteki masalarda da çiçekli kâğıt tabaklar, kâğıt bardaklar. Kanada’da kâğıt ve elektrik enerjisi çok tüketiliyor. Kâğıttan çiçekli peçeteler, çeşit çeşit kurulama bezleri, çocuk bezleri... Aklıma, ülkemde kâğıt sıkıntısından kitap ve dergi basımının karşılaştığı engeller ve yükselen kâğıt fiyatları geliyor (Özakın, 1989: 153).

4.9.3. Kapitalizm

Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında Selma, mevcut düzene karşı, arkadaşlarıyla birlikte dergi çıkarmak isteyen kocası Mehmet’e, bu durumda evinden, arabasından vazgeçmek hatta babasını karşısına almak zorunda kalacağını söyler. Mehmet ise babasını “namuslu bir kapitalist” olarak değerlendirir. Mehmet babasının bazı düşüncelerini eleştirse de, onun sömürücü olmadığını savunur:

- Ne kadar garip olursam olayım gerçekleri görüyorum. Bu dergi güç iş, bu işi başardığında değil arabandan, bir çok alıştığın şeylerden kopman gerekecek. Belki ilk önce babandan! Okuyucuyu eğitir, aydınlatmaya çabalarken vuracağın kişiler baban gibiler, sömürücüler olacak..

Kollarımdan sıyrılıp uzaklaştı.

- Başlama rica ederim! Babama senden çok ben kızıyorum, eleştiriyorum. Düşüncelerinde tutuculuğunda ayrım. Ama sömürücü değil senin bellediğin gibi o. Namuslu bir kapitalist babam. İşini bildiği, parası olduğu için ona insafsızca vurmaya kalkıyorsun.. Bunu ne zamandır söylemek istiyordum sana.. Sırasında alaylarını paylaşıyorum, kızıp küfür savuruyorum ben de, ama, onun babam olduğunu unutma. Kötü bir insan da sayılmaz. Seni ne kadar sevdiğini düşünüyorum da... (Yönsel, 1971: 317).

Kapitalist bir düzende, para hayattaki en önemli şeydir. Para olmadığı zaman, insanların hayatlarını devam ettirebilmesi neredeyse imkânsızdır. Savaş Çağı Umut Çağı romanında, bir genç kız paranın onun için “mutluluk ve huzur”u ifade ettiği belirtir. Okumak istemesinin nedenini ise “para kazanmak hırsı” olarak görür:

- Beş yüz lira para alıyordu babam. Ara sıra dışarıdan iş bulurdu. Elimize en çok altı yüz lira geçerdi ayda. Bütün kavgalar para yüzünden çıkardı. Çocukluğumdan beri bu kavgaların kâbusuyla yaşarım. Gerçekte nefret ederim paradan ama benim için para mutluluk, huzur demektir. Belki okumak istememin nedeni de para kazanmak hırsıydı (Baydar, 2010: 33).

Kapitalizmde güçlü güçsüzü, zengin fakiri ezer. Gecenin Ucundaki Işık romanında, zengin insanların “aşağıdakiler”e yukarıdan baktıkları görüşüne yer verilir:

Hüsnü bey, paranın tek kuvvet olduğunu kabullenmesin istediği kadar.. İnsanlık, doğruluk, hak, adalet türküsünü söyleyip oyalansın. Bütün o güzel, parlak inançları alaya alan başka bir dünyadan geliyorum ben. Paran olacak sıcak sıcak koynunda, yukardan bakacaksın aşağıdakilere... Gününü gün edeceksin.. Öleceğini bilip yaşadığın her anı şurup gibi içecek, yay gibi çekecek, işi başarıp kılıcı kuşanıp göklere çıkacaksın.. Yukarı, yukarı!. Bırak

aşağıda, çukurda kaynaşsın yoksullar, dermansızlar, beceriksizler (Yönsel, 1963:106).

4.9.4. Adalet Sistemi

Devletin adalet sistemi, Değirmen Taşı romanında Ayşe Nine aracılığıyla eleştirilir. Oğlu öldürülen Ayşe Nine, derdini Vali'ye kadar iletir ancak hiçbir sonuç alamaz. Kendisine acıyan bir memur, ona boşa uğraştığını söyler. Ayşe Nine hakkını aramaktan vazgeçip, kendi işini kendi halletmeye çalışır:

Ayşe Nine, kendisine acıyan küçük bir memurdan öğrenmişti gerçeği. “Sen vaz geç Ayşe kadın bu sevdadan! Karşındaki güçlü kişi. O, seni de ezer istese. Ama, sen yanıp yakıldıkça o kendini temize çıkarıyor işine geliyor böylesi! Telgrafın yerine gitmedi bir yol olsun. Buradakilerin hepsi doyuruldu. Vazgeç Ayşe kadın... İşi Allaha bırak!” demişti.

Ayşe Nine, İlçeden sonra, İle gitmişti, Vali paşa ile görüşmüştü.

Sonunda anlamıştı ki hükûmet kapılarında babayığit oğlunun öcü alınmıyacaktı.

O zaman bir daha gitmedi büyük memurların kapılarına. Yüz sürmedi kimselere (Uçuk, 1966: 136).

Gurbet Yavrum romanında, kaçakçılığı ihbar eden ve bunun için işlem yapmak isteyen bir subay ihtarla cezalandırılır. Kaçakçılıkla ilgili emir bir günde değiştirilir. Yozlaşmış düzeni gören genç subay, büyüklerinin ona oynadıkları oyunu bozar:

Yağmurlu bir gün. Muhbir, bir koyun sürüsünün sınıra beş yüz metre uzaklıkta, bir tepe gerisinde konakladığını hava kararınca sınırı geçeceğini bildirdi. Çok güvendiğim ve sevdiğim, gözünü budaktan esirgemez muhafaza memuru Recep'le atlara bindik. O yöne doğru uçarak gittik. Gerçekten bir tepenin gerisinde büyük bir koyun sürüsünün geceyi beklediğini gördük. Sahibinin Kuzucuzadeler'den olduğunu öğrendik. Bu adam, Gümrük ve Jandarma Komutanlarını elde etmiş yaman bir kaçakçıydı. Hatay Valiliği, kaçakçılığı önlemek için koyun sürülerinin sınıra 1500 metre kala bir uzaklığı aşmamalarını bir genelge ile bize bildirmişti. Bu emre göre kaçak işlemi yapılması gerekiyordu. Sürüyü karakola getirdik. Tutanak düzenledik. 1500 koyun vardı. İki saat sonra Gümrük ve Jandarma Komutanları bu koyunların kaçak olmadığını, sahibine geri verilmesi gerektiğini telefonla bildirdiler. Bense, eldeki emre göre kaçak olduğunu, yazılı emir verirlerse geri verilebileceğini söyledim. Yazılı emir vermeye yanaşmadılar. Ertesi gün sürüyü tutanakla, birer ve bir memur eşliğinde Antakya'ya gönderdim. Bir saat sonra er atını koşturarak geri geldi. Gümrük Tabur Komutanı ve savcının arabayla yolda kendilerini karşıladığını, sürünün geri çevrilmesini emrettiklerini, beni beklediklerini söyledi. Gittim. Komutana emrin yazılı olmasını rica ettim. Komutan böyle bir emri yazamayacağını, ama vilâyetin bu 1500 metrelik

uzaklığı 500 metreye indirdiğine dair yazılı emri olduğunu söyledi. Bir gün önceki tarihi taşıyan emri gösterdi. Emir bir günde değiştirilmişti. Sürü geri verildi. Ben karakola geldim. Durumu bir yazıyla Gümrük ve Tekel Bakanlığı'na bildirdim. Gümrük Muhafaza Genel Komutanlığı'ndan başvurayı aştığım için ihtarla cezalandırıldığımı dair bir yazı aldım.

Vali de dahil, dört büyüğün kızgınlığını üzerime çekmiştim. Dürüst çalıştığım ve açık vermediğim için bana dokunamıyorlardı. Bu olaydan bir hafta sonra Kuzucuzadeler'den bir adam karakola geldi. Beni bir yana çekerek, öteki memurlar gibi bu işlere göz yumarsam istediğimi vereceğini söyledi. Bin lira istedim. Ertesi sabah on birde dükkânına gidersem paranın hazır olacağını açıkladı. Ben işin içyüzünü çakmışım. Büyüklerin bir oyunuydu tabii. Rüşvetten suçüstü yapacaklardı. Renk vermedim. Geleceğimi söyledim. Ertesi gün dükkâna belirtilen saatten iki saat önce gittim. 300 liranın bana hemen bir iş için gerektiğini, gerisini de on birde gelip alacağımı söyledim. Adam telâşlandı. Sağına soluna bakındı. Çaresiz, 300 lirayı verdi. Cumartesiydi. Subay ve memur, bütün arkadaşlarımı Asi nehri kıyısındaki gaziinoya davet ettim. Gece yarısına kadar dilediğimiz gibi yiyip içtik. Ben de hepsine bunun rüşvet parası olduğunu söyledim (Özakın, 1989: 57, 58).

Aynı romanda, ağa karşısında ezilen bir gencin gözler önünde ölümüne, kimsenin ses çıkarmayışı ve Adalet Bakanlığı'na yazılan dilekçenin hiçbir çözüm getirmeyişi anlatılır:

Bir ilkyaz sabahıydı. Yıl: '44. Demirköprü köyünün de pazarı. Pazar yerinde tanımadığım jandarma er ve onbaşların dolaştığını gördüm. İçlerinden Ahmet onbaşıya sokulup nedenini sordum. "Bugün pilâv yiyeceğiz," yanıtını verdi. Hiçbir şey anlamamışım.

İkindiye yakın, göreve gitmek için, iki memurla atlara binmeye hazırlanıyorduk. Birden karakola yüz metre uzaklıktaki Asi ırmağının iki kıyısında bir kalabalığın biriktiğini gördük. Atları bırakarak o yana doğru koştuk. Gördüğüm manzarayı bugün bile bütün canlılığıyla hatırlarım. Suda bir delikanlı, üstünde yamalı bir ceketle çırpınıyor, beceriksizce yüzmeye çabalıyordu. Ben hemen soyunmaya başladım. Ahmet onbaşı koşarak yanıma geldi. Beni durdurmaya çalıştı: "Mehmet bey soyunmayı bırak, işimize karışma," dedi. Zaptedilmez bir öfke duydum. Onbaşiyi kenara ittim. Soyunmaya devam ettim. Yanımdaki adamlara da: "Niye birşeyler yapmıyorsunuz vicdansızlar!" diye bağırdım. Herkesin yüzünde anlayamadığım bir çaresizlik vardı. Birden delikanlı korkunç bir anafora yaklaştı. Son bir çabayla: "Gençler şahit olun!" diye bağırdı. Anafora gömüldü. O an ırmağın korkuluğuna dayandım. Öylece bir süre daldım. Herkese tiksintiyle baktım. Kendimi zor tuttum.

Bütün işleri bıraktım. Boğulan delikanlının kimliğini araştırdım. Anasının yakın bir köyde oturduğunu öğrendim. Yağmurlu bir geceydi. Recep'le birlikte köye gittik. Kerpiç kulübede, tek başına, ocakta yanan tezek aydınlığının karşısında büzülmüş, yumak kadar bir kadınla karşılaştık. Durumu bilmiyordu. Oğlunun gazla ekmek getirmesini bekliyordu. Boğazıma, birşeyler tıkanı. Konuşamadım. Recep'e kadının adını öğrenmesini ve boş bir kâğıda parmağını bastırmasını söyleyip dışarı çıktım. Ağlamayı beceremeyen bir adamım, ama o gece yağmur altında bayağı ağladım.

Karakola döndük. Parmak basılı kâğıda kadının ağzından bir dilekçe yazıp Adalet Bakanlığı'na yolladım. Bu adam İzzet Ağa'nın öküzünü çalarak Suriye'ye götürmekle suçlanıyordu. Oysa köylüler bu adamın İzzet Ağa'nın yanında ırgat olduğunu söylediler.

Ertesi gün delikanlının cesedi uzak bir köyde bulundu. Keşfe savcıyla doktor geldi. Savcı arkadaşımdaydı. Durumu anlattım. Jandarmanın tutanağına göre bu adamın intihar ettiğini, kendisinin bir şey yapamayacağını söyledi. Suratına tükürmemek için kendimi zor tuttum (Özakın, 1989: 58-60).

4.9.5. Doğu Anadolu'nun İhmali

Gurbet Yavrum romanında, Doğu'da bir ağanın oğlu olan ve hapishaneye girip çıkan bir adam, artık Batı'da yaşamak istediğini ve bunun nedenlerini açıklar. Ona göre, Batı kalkınmakta iken, Doğu inatla geriliğini yaşamaktadır. Doğu'da yaşamaya devam ettiği takdirde aydın bir insan olamayacağını düşünen adam, çocuklarının da geleceğini düşünerek İzmir'e taşınmaya karar verir:

Hapiste bol bol Ege kıyılarını düşündüm, harita buldum. Baktım durdum. Parmağımı İzmir'in üstüne koyuyordum. Dayın orada askerdi, bizim dayıoğlu da topraklarını satıp oraya yerleşmişti. Orada yeni bir insan olabilirdim. Kimse benim geçmişimi bilmezdi. Sizleri de okutmak istiyordum. Hayat oralarda daha güzeldir diye düşünüyordum. Doğudaki ağalık, haksızlık düzeninde iyi insan olmak zordu. Bense iyi, çalışkan ve aydın bir adam olmak istiyordum. Sizlerin de öyle olmasını istiyordum. Batı benim için yepyeni bir dünyaydı. Orada fabrikaların kurulduğunu, yolların düzenli olduğunu, limanın gitgide hareketlendiğini duymuştuk. Batı kalkınıyordu. İş olanakları daha çoktu. Doğu ise inatla geriliğini yaşıyordu. Değişmiyordu. Doğuya yenilikler getirilmiyordu. Doğuda yaşayan birçok insanın da gözü batıdaydı artık. Toprağını kaybeden, işsiz kalan, ya da topraklarını satıp batıda iş alanı açmak isteyen birçok insan İstanbul'a, İzmir'e akıyordu. Ben de, İzmir, dedim. Anasını satayım, İzmir (Özakın, 1989: 66, 67).

Çoğu zaman Doğu'nun ihmal edildiği, Batı'daki hizmetlerin oraya ulaştırılmadığı düşünülür. Aşk Hasreti romanında Muhip, Anadolu'nun doğusunda yer alan köylerin çoğunda, bir doktorun bile olmadığını ifade eder:

Baygın olan Nihat'ı yatağına yatırdılar. Zerrin, onun ağır yaralı olduğunu hemen anladı. Bu durum karşısında serinkanlı ve metin olmak gerekti!.. O da bütün gücünü toplamaya çalışarak yaralıyı tedaviye koşan sıhhat memuruna yardıma başladı.

Fakat Nihat'ın durumu bir doktor çağrılmasını gerektiriyordu. Zira sol kolunda bir kırık olması mümkündü. Vücudunun muhtelif yerlerinde de önemli bereler vardı.

Gelgelelim, işletmenin doktoru bir gün evvel İzmit'e gitmişti. Zerrin:

-Hiç böyle şey olur mu?. diye isyan etti.

Muhip:

-Bu bir aksi tesadüf Zerrin!.. dedi. Yoksa Serindere örnek bölgelerimizden biri.. Ya doğudaki köylerimizi görsen ne yaparsın?. Onların çoğu doktor yüzü bile görmez... (Azrak, 1973a: 100, 101).

Alnında Mavi Kuşlar romanında, Doğu'daki işsizlik nedeniyle insanların, Batı'ya göç ettikleri ancak gecekondularda yaşamak zorunda kaldıkları belirtilir. Bunun yerine, Doğu'da da fabrikaların kurulmasının daha iyi olacağı görüşüne yer verilir:

“Senin düzenle işin ne?”

Sarışın daha alçak sesle konuştu:

“Doğuda da fabrika kurulmuş olsa daha iyi değil mi? Buralar bize yaramaz... Barakalarda gecekondularda... Herkesden uzak...”

“Tabii fabrikalar burada kuruluyor. Çünkü burada deniz var” dedi esmeri.

“Orada da dağlar var.” dedi sarışını (Özakın, 1978: 145).

4.10. Dış Türkler ve Türk Dünyası

4.10.1. Zulüm

Türkiye Cumhuriyeti dışında yaşayan Türkler, tarih boyunca zulümle karşılaşmışlardır. Bu zulüm karşısında, kimileri doğup büyüdüleri toprakları bırakıp gitmek istemezken, kimileri çareyi göç etme yolunda bulmuşlardır. İncelenen romanlar arasında, özellikle Emine Işınsoy'un romanlarında bu konu ele alınmış, Balkanlar'da ve Kerkük'te yaşayan Türklerin maruz kaldıkları zulüm dile getirilmiştir. Azap Toprakları romanında Batı Trakya'daki Türklerin yaşadıkları acılar, üzüntüler ve bu insanların çaresizlikleri anlatılmıştır. Romanda, Muhsine Rumlara karşı çıktığı gerekçesiyle işkence görür. Mahmut Ağa, kızını görmeye gittiğinde, Muhsine tanınmayacak haldedir. Karakolda, Mahmut Ağa da tehdit edilir:

Ertesi gün haber gönderdiler. Baba gitti karakola. Niko masasının başına oturmuş, kibrit çöpleri ile çürük dişlerini temizliyordu:

- Al şıfıntı kızını, bak bakalım, bir daha bana kafa tutacak hali kalmış mı?

İyice doymuş gibiydi, gevşek gevşek esnedi:

- Onun yüzünden biz de uyuyamadık...

Mahmut Ağa'nın yüzünde çizgiler donmuştu. Kirpiklerinin arasından baktı Niko'ya, ses çıkarmadı. Bodruma indi. Yolu iyi bilirdi, kaç kişiyi sırtlamış çıkarmıştı oradan... Önce karanlığın içinde bir şey göremedi. Yanık kokusu, çürümüş soğan kokusu çarptı burnuna. Keskin bir sigara dumanı vardı, tıkanı, öksürdü. Adım atmaktan korkarak arandı. Birden Muhsine'nin beyaz çıplak

vücudunu seçti. Eğildi, kızı nemli toprağın üstünde serilmiş yatıyor. Gözleri pırıl pırıl, alabildiğine açık; içlerinde ne korku, ne ıstırap!

Baba, dokunamadı, seslenemedi. Dudakları büzüldü kaldı, nefesi kesildi. Sarı çiçeğinin saçları yolunmuş, kana bulanmıştı. “Niçin öldürmedin Allahım, niçin...” Başka birşey düşünemedi. Çömelip başında bekledi. “Niçin öldürmedin Allahım niçin?..” Neden sonra, ceketini çıkarıp, sardı kızı. Zaten küçücüktür, inceciğdir Muhsine. Şimdi daha da küçülmüş. Baba kucakladı kızını, dizlerinin üstünde doğruldu. Niko gelmiş, içkili sıcak nefesini duydu ensesinde, kalktı.

- Kimseye bir şey söylemeyeceksiniz, köy dışına sızmayacak haber.

Mahmut Ağa'nın donuk yüzünde tek çizgi kıpırdamadı. “Niçin öldürmedin Allahım, niçin?”

- Anladın mı, girdi mi o odun kafana. Kızı bir yere götürmek de yok. Evden dışarı çıktığını duymayayım, gebertirim bu sefer. Anladın mı?..

Kapıda durmuştu Niko; baba yürüdü. İri yarı rum, elinde olmadan bir adım geri zıpladı, omuzundan dizlerine kadar uzanan kolları, ipleri çekilmiş gibi havaya kalktı. “Herifin suratı değişmiş be... bir gecede.” Ürkmesinden ar edip, güldü. Havada duran kolları, ensesinde kilitlendi.

- Neye benzemiş suratın biliyor musun, Gümülcine'ye gelen sirkteki maymuna... İşte biz böyle yaparız; adamı, maymun yaparız!.. (İşinsu, 1973a: 20-22).

Muhsine'ye yapılan işkencenin boyutu, onu gören kadınların ifadelerinden anlaşılmaktadır:

Muhsine'yi yatağa yatırdılar. Nefise Teyze'nin melhemi, akşamdan hazırdı. Sakine'nin yaptığı bezler yetmedi. Bir çarşaf daha yırttılar. Gözleri garip garip ışınıyor, anlamsız bakıp duruyordu. Bakanın ağlıyası geliyordu... Muhsine ne onları gördü, ne söylenenleri duydu...

Nefise Teyze süt kaynatıp zorla içirmeye çalıştı. Kızın boğazından gitmedi, hep geri geldi.

Kadınlar fısıldaşıp durdular:

- Abe, her yerini dağlamışlar

- Saçlarını yolmuşlar ya'u!

- Bacakları çürük içinde.

- Abe, orasını da yakmışlar!

- Elektrik cereyanı geçirmişler, dedi Nefise Teyze (İşinsu, 1973a: 22, 23).

Batı Trakya'da Türklerin mallarının, Rumlar tarafından işgal edildiği belirtilen Azap Toprakları romanında, evini ve tarlasını satmak istemeyen Mahmut Ağa tehdit edilir. Kızı Muhsine'nin başına gelenlerden daha kötüsünün, kendisine yapılacağı söylenir:

Belli belirsiz bir mırıltı dolaştı, sonra buz gibi sükût. Niko dışarının ayazını getirmiş sanki içeri. Ufak, kanlı gözleri ile Mahmut Ağa'yı aradı buldu. İğrenerek baktı, burnunu karıştırdı:

- Sana, gel tapuyu imzala demiştım!
 - Satmayacağım ev yerceğizimi!
 - Kızının halini gördün değil mi?
 - İki hançer fırladı babanın gözlerinden, Niko'nun gözlerine, sustu.
 - Daha fenası senin başına gelecek koca öküz.
 - Daha fenası olmaz Niko. En fenasını yaptın sen, baştan yaptın!
 - Babanın soluğu kesildi. Niko hırslandı, koca yumruğunu indirdi masaya, yüzü morardı:
 - Görürsün vire köpek, daha fenası olur mu olmaz mı görürsün!
- (Işınsu, 1973a: 31).

Türklerin mallarının, Rumlar tarafından işgal edilmesi konusu, romanda birkaç kez tekrar edilir. Hüseyin Ağa'nın önceden satın almış olduğu topraklar, belediyenin merası olduğu gerekçesiyle elinden alınır. Daha önceki kumandan zamanında tapuyu aldığını söyleyerek, malının elinden alınmasına karşı çıkan Hüseyin Ağa'ya, artık kumandanın değiştiği, o hükmün de geçersiz olduğu açıklaması yapılır:

- Buyur, duydum ki mahkemede tarlanın senin olduğunu isbat edip, karar almışsın.
- Ya.
- Yani şimdi o tarla senin oldu, öyle mi?
- Eskiden de benimdi.
- Bak hele... Hele bak!
- Hüseyin Ağa irkildi, oturduğu yerde kıpırdadı. Kara su ayaklarına doğru yürüyordu!
- İsterseniz gidip getireyim kararı.
- Getir ya, getir iyi olur.
- ...
- Buyur.
- Sofidis, gözlüğünü çıkardı, mendili ile dikkatle temizledi, baktı. Sonra ağır ağır okudu, bir daha okudu, bir daha okudu. Gözlüklerinin altından baktı:
- Evet haklısın, mahkeme öyle demiş. Bu da gösteriyor ki, sen aldatmışsın mahkemeyi.
- Abe aldatmayı nereden çıkardın, Allah hakkı için aldatmadım. Sözlerimin bi teki bile yalan değildi ya'u. Herkes bilir o arsanın benim olduğunu, tapum da var. O zaman sizin yerinizde Binbaşı Yeorgios vardı, rahmetli Osman dayıdan satın almıştım.
- Be adam, burada arsa satın alınmayacağını bilmiyor musun, o senin tapu dediğin noter senedi birkere; geçmez. Hem Yorgi'yi de nasıl aldattınız kimbilir...
- Allah hakkı için aldatmadık, imzası var tapuda, mahkeme de gördü.
- Ne kalın kafalı şeysin be, Yorgi yok artık; ben varım. Ve diyorum ki o arsa senin değil, Osman'ındır. Osman da ölüp, varis bırakmadığına göre, arsa Belediye'ye geçmiş demektir. İşte bu kadar.
- Hüseyin ağanın kafası davullara denk şişti, inledi:
- Fakat binbaşı...
- Al, al oku, bir de şu kâğıdı oku.

Sofidis, Hüseyin ağanın önüne bir kâğıt fırlattı; adam uzanıp almadı bile.

- Al oku be, oku da girsin kafana, Belediye o arsayı mera ilân ediyor.

Hüseyin ağa, yerden aldı kâğıdı, elleri titriyor, midesi bulanıyordu; yazıda harfler birbirine karışıyordu. Okudu, tekrar okudu; evet arsa, yani kendi öz malı ev yerceğizi Belediye'nin mer'asıymış!

Başını kaldırdı, Sofidis'in yumuşak, babacan tebessümünü gördü. Ne alay, ne hakaret vardı bu tebessümde... Sadece gülüyordu adam, işte öyle gülüyordu! Hüseyin ağa şaşkınlıktan ne dediğini bilemedi:

- Kâğıt bende kalsın mı?

- Orası beni ilgilendirmez. Senin ismine yazılmış, ister sakla, ister at. Karışmam değil mi? Yalnız tarlaya dokunma artık, Belediye mer'asına işlemek suçtur, biliyorsun, büyük suç! (İşinsu, 1973a: 105-107).

Aynı romanda Türklere her alanda yapılan haksızlıklardan, zulümden söz edilir. Kalça kemiğini kıran ve ayağını sürüyerek yürüyen Reşat'a, hastanedeki doktorlar "sağlamdır" raporu vererek gönderirler. Kendi yöntemleriyle tedavi edilmeye çalışılan kemik yanlış kaynar ve Reşat'a çok acı çektirir. Hastaneye giden her Türk'e kötü muamele yapıldığı anlatılır:

İki ay önce yük arabasından eşya indirirken düşüp kalça kemiğini kırmıştı. Gümölcine'de röntgen çektirip hastahaneye müracaat etti. Doktorlar, Dramadaki Kemik Hastalıkları hastahanesine sevkettiler. Reşat, kendisi gibi sakatlanmış köyün Rum öğretmeni Kosta ile, Dramaya gitti. Muayene edecek doktor önce Kosta'ya bakıp, tedavi için yatırdı. Reşat'ın evrak zarfında TÜRK kelimesini görünce birden sinirlendi, filmi yırtıp, çöp tenekesine attı. Reşat'ı koğuşa gönderdi. Bir hafta kaldı Reşat hastahannede, inat edip doktorların önüne çıktı, halini, ıstırabını anlatmaya çalıştı. Hepsi de söz birliği etmişçesine "yalancı" diye kovdular onu. Hafta sonunda da, eline "sağlamdır" raporunu verip, taburcu ettiler. Reşat Gümölcine'ye dönüp, tekrar eski hastahaneye müracaat etti. Adamların canları sıkıldı, "Sana sağlamdır raporu verilmiş biz ne yapabiliriz. Demek bir şeyin yokmuş." Reşat bacağını sürüye sürüye döndü köye, ağrısı dayanılır gibi değildi. Nefise Teyze sardı etti ama galiba yanlış kaynıyor kemik, gülünç şekilde topallıyor. Kosta ise dönmedi daha, hastahannede tedavide... "Reşat'a yaptıklarını Hüseyin'e de yapmaz mı bu herifler! Hem çocuğun aklı da karışık." (İşinsu, 1973a: 33).

Romanda dükkânını yalnızca beş dakika kapatan Türk bir esnafın, ağır para cezasına çarptırıldığı ve hapis cezası aldığı anlatılır:

- Halil ağabeyin başına gelenleri duydun mu? Dükkânı beş dakika geç kapattı diye, 15 bin drahmi para cezası kesmişler, yetmiş gün de hapis cezası vermişler. Battı ki adam, ne battı (İşinsu, 1973a: 68).

Azap Toprakları romanında, Batı Trakya’da yaşayan Türklere, Türklüklerinin unutturulmak istenmesi konusu üzerinde de durulur. Onlara, “müslüman Yunan” kabul edildikleri söylenerek, kendilerinin Türklükle hiçbir ilgilerinin olmadığı görüşü benimsetilmeye çalışılır:

Oysa binbaşı genellikle yumuşak davranır , usul usul konuşurdu.
 “Siz aslında Rumsunuz, Yunanlısınız, derdi. Türklükle hiç bir ilginiz yok. Osmanlılar sizi müslüman yapmış, kendinizi Türk sanmışsınız. Hem biliyor musunuz, Türkiye şimdi Şeriatı yasaklıyor. Halbuki biz size karışmıyoruz. Mekteplerinizde Kur’an harfleri öğretiyoruz. Sizleri müslüman Yunan kabul ediyoruz. Siz de yavaş yavaş anlıyacaksınız bunu. Kıymetimizi bileceksiniz. Biz sizi sevmesek, istemesek dininizi serbest bırakır mıydık?” derdi (Işınsu, 1973a: 60, 61).

Aynı romanda, Rumların Türklere duydukları kin ve öfkenin akıl almaz boyutta olduğu görülür. “İçlerindeki Türklük mikrobu kuruyana kadar” işkence edilmesi gerektiğine inanan kumandan, köyün ateşe verilmesini ister.

- Yumruğunu eksik etmiyeceksin kafalarından. Bir yudum ekmek korkusuz geçmeyecek boğazlarından.
 - Emredersiniz!
 - İçlerindeki Türklük mikrobu kuruyana kadar, kurutacaksın eşşekleri.
 - Emredersiniz!
 ...
 Hayır, yetmiyordu. Hiç bir şey yetmiyordu Sofidis’e. İçinde sanki kızıl köpükler kabarıyordu. Göğsü daralıyor, boğazı kuruyordu. Yakasını gevşetti, masanın kenarına tutunup bağırdı:
 - Yak köyü!
 - Efendim?
 - Aç kulaklarını, köyü yak dedim... İki evi ateşe versen tamam, sarar hepsini.
 - Emredersiniz.
 Sofidis’in ağzından köpükler geldi, göğsü rahatladı biraz. Kafasının içinde alev alev yanan köy!
 - Hepsi geberirler, umarım! (Işınsu, 1973a: 62, 63).

Romanda, “Türk Okulu” yazılı tabelayı okulun girişine astığı için, öğretmen Aydın Bey uyarılır. Kendilerinin Türk olmadıkları, Müslüman oldukları için kendilerini Türk zannettikleri söylenir:

“... Aydın Bey, öğretmenliği sırasında koskoca bir tabelâ yazdı, kırmızı üstüne beyaz yazdı: Türk Okulu, diye. Daha o gün görmüş Niko...”
 Öfkesinden mosmor oldu. Aydın Beyi çağırttı karakola:
 - Ne halt etmişsin be! Şimdi gidip indireceksin o tabelâyı.

- Niçin?
- Niçin'i var mı be? Türk müsünüz siz de Türk yazarsınız oraya?
- Evet, Türküz.
- Hayır değilsiniz. Siz... siz kendinizi Türk sanan öküzlersiniz. Belki karakaçan belki pomak, belki de çingenesiniz. Müslüman olmuşsunuz diye. Türk sanıyorsunuz kendinizi...
- ...
- Ha ne diyordum, inecek o tabelâ. Beyaz üzerine mavi Müslüman yazılacak. Anladın mı?
- Bak Niko, "Türk Okulu" tâbiri Yunan kanunlarının bize verdiği haktır. 3065 sayılı kanun der ki...
- Niko'nun suratı allak bullak oldu. Yumruğunu indirdi masaya:
- Kanunmuş, ulan it, burada kanun benim, daha öğrenmedin mi? (İşinsu, 1973a: 73, 74).

Çiçekler Büyür romanında, Türklerin Bulgarlardan gördüğü zulüm anlatılır. Romanda, il parti sekreteri Gavazof, halk karşısında yaptığı konuşmasında, Türklerle Bulgarlar arasında bir ayırım yapılmadığını, onların da tarım işlerinde, yol işlerinde, maden işlerinde çalıştığını belirtir. Bu nedenle, Türklerin azınlık olmadığını ve azınlık hakkı istemeye haklarının olmadığını söyler:

- Partinin, Türk halkına yaptığı iyilikleri görmemek, bunları görmezden gelmek nankörlük değil, ihanettir yoldaşlar, ihanet! Söyleyin bu köyde, herkesin para kazandığı bir işi gücü yok mu? Söyleyin, cevap verin...
- "Var.. var.." sesleri.
- "Sıkıysa olmasın.. diyorum.. İdarenizde, her kişi yalnız sizin istediğiniz, sizin tayin ettiğiniz işde çalışmaya, sizin tayin ettiğiniz miktarda para almaya, sizin istediğiniz gibi yaşamaya mecburdur. Düşüncelerimizi tayin edemiyordunuz, her ne kadar beyinlerimize sahip olup, onlara yön vermeyi istediyseniz de, beceremediniz. O halde yeni formül, ha.. siz düşünmeyin, sizin için düşünen bir parti var. Elhak, düşünmektedir bizi!"
- Türk Bulgar ayrılığı da ne demek?.. Sosyalizmin eşitlik ilkesi altında, burada herkes hür ve eşittir. Soruyorum sizlere Türkler tarım işlerinde, yol işlerinde, maden işlerinde çalışıyorlar da, Bulgarlar çalışmıyorlar mı?..
- "Çalışıyorlar.. çalışıyorlar.." sesleri.
- "Yalnız onlar; İşçi başı, Amele başı, İdareci, sorumlu kişi.. Yetkili memur, manga başı olmaktadır. Toprakda, yolda, madende adı işçi olan ise yalnız Türklerdir. Bulgar başına yahut kışına bir ünvan eklemeden en işçi olursa aldığı yevmiye Türk'den fazladır, bunu bilmez misin yoldaş Gavazof, biz biliriz.."
- O halde Türkler azınlık değildir ki, azınlık hakkı istemeye hakları olsun. Burada Bulgaristan vatandaşı olmayan var mı?..
- "Yoktur.. yoktur.." sesleri.
- O halde Razgrat'daki şu gerici bölücülük ocağı üyelerinin her biri için, ben Razgrat İl Parti sekreteri olarak, idam talep edeceğim! (İşinsu, 1994: 132, 133).

Aynı romanda, Türklerin yükselmeleri istenmediği için eğitim olanaklarından yoksun bırakıldığı görüşüne yer verilir. Bir Türk'ün eğitimine devam edebilmesi için, öncelikle Bulgarlara bağlılığını ispat etmesi gerekir. Bu bağlılığı ispat etmek için, bazen çok önemli şeyleri feda etmek gereklidir. Romanda, İlay Eminofa'dan, bağlılığını, babasının bir örgüt üyesi ve Bulgaristan düşmanı olduğunu yazılı ifadeyle beyan etmek suretiyle, ispat etmesi beklenir:

- Yoldaş komsomol, bir kişinin sizin gibi hırslı, yükselmek isteyen bir kişinin partiye ne kadar bağlı olduğunu ispat edebilmesi için, bazen ona çok özel bir şans tanınabilir. Anlıyor musunuz?..

- Evet efendim.

- İyi bir öğrenci, komsomolsunuz, Güzel şiir okuyor, kolektif çalışmalarında başarı gösteriyorsunuz, ayrıca parti direktifleri doğrultusunda oyunlar yazıyorsunuz, bunlar iyi puanlar, ancak yeterli değil. İstediklerinize ulaşmanız için yeterli değil. Şimdi şu anda, bahsettiğim şans size tanındı, eğer babanızla anlaşmazlığımızı rejimimiz yüzünden olduğunu itiraf eder ve Kemal Eminof'un Razgrat'daki örgütle iş birliği halinde bulunan, sosyalizm ve Bulgaristan düşmanı bir adam olduğunu söyler ve yazılı ifadenizi imzalarsanız, şansını yakalamış olursunuz, partiye bağlılığınız, bizlerin önünde ispat edilir. Belki ilerde sosyalist doktorlar birliği, senin gibi bir üye kazanmakla şeref duyar.. Yahut şansını kayırabilirsin, senin elinde, düşün bakalım.

Köyde babam aleyhine şahitlik yapabilecek bir kaç kişiyi kolayca bulabilecekleri halde, bana eziyet etmelerinin sebebi demek buymuş!

... pek iyi bilmektesin ki İlay Eminofa, ne okunan rapor, ne Kemal Efendi'nin varlığı mühimdir şu adamlar için, sınanan sensin. Sensin!.. Sosyalistliğinin ispatı istenmekle, iyi bir komsomol dar boğazda öz babasına bile ihanet edebilmeli, edebilmeli ki, ilerde gerektiği zaman bütün Türkleri de bir kalemde silip atabilsin. Onların istediği böyle bir eleman. Ortam müsaittir, deneyin kızı!

...

Yamyassı şekil karşısında hissettiği ise, acılıktır... Şimdi kız büyümüş, karşısındaki şekil ete kemiğe dönüşmüş, ona bir yumruk.. ona bir yumruk: Babam haindir. Sonra, yol açılacak.. Tahsil, belki doktorluk. Hattâ partili bile olabilirim. Köyden kurtuluş, kentlerde yaşayan seçkin, zengin sınıfın bir üyesi; İlay Eminofa. Soru çok basit: Davaya, köyde yaşayan basit bir toprak işçisi olarak mı, yoksa kentte oturan, seyahat hürriyeti olan bir partili seçkin kişi olarak mı daha iyi hizmet edebilirim? Cevap da çok basit; elbet ikinci hâlde. Zaten şimdiye kadarki gayretlerin hep bu ikinci 'hal için değil miydi'?.. Böylece incek tek yumrukta her türlü faydanın tümü toplanıyor.

...

- Evet efendim.. dedim.. Düşündüm, iyice düşündüm, babam ne rejime, ne Bulgaristan'a ihanet etmemiştir. Razgrat'daki teşkilâtla hiç bir ilişkisi olamayacağına, ben eminim. O, böyle işlerin adamı değildir. Hem aramızda bir fikir ayrılığı da söz konusu olamaz, çünkü babamın fikri yoktur. Basit bir işçidir, iyi çalışır, muntazam çalışır, yoldaş, babam istediğiniz kişidir, düşünmeden çalışan bedendir.

...

- İlay Eminofa, okunan rapor babanızın suçluluğunu yeteri kadar ispat etmektedir. Onu alacağız, Şumnu'ya mahkemeye sevkedilecek. Size gelince, gerek bir vatan haininin kızı olmanız, gerekse biraz önceki davranışlarınız tahsilinize devam etmenize mânidir. Okuldan kovuldunuz. Şimdilik sizi düzeltme kampına göndermiyor, bu köyde tarım işçisi olarak çalışmanızı uygun görüyoruz. Yarın sabah iş başı yapacaksınız, annenizin manga başına müracaat edin, evrakınızı hazırlar.

Şimdi serbestsiniz evinize dönebilirsiniz (Işınsu, 1994: 178-182).

Çiçekler Büyür romanında, Türklere yapılan işkenceler İlay'ın gözünden aktarılır:

Bizim köyde ise tutuklamalar, Belediye bodrumunda yapılan işkenceler hiç tükenmez gibiydi. Hemen her aileden kadın erkek demeden bir iki kişiyi mutlak yatırmışlardı falakaya, Yollarda, işde kafası sarılmış, yüzü gözü morarmış, kolu bacağı kırık insanlara rastlamak pek tabii bir hâl olmuştu. Erkeklerin bazı organlarından, kadınların göğüslerinden cereyan geçirildiği.. hayır ayrıntıları hatırlatmak istemiyorum. Tiksinti duyuyorum, midem bulanıyor. Sonradan benim başıma gelenlerle karışıyor (Işınsu, 1994: 210, 211).

Aynı romanda, Türklerin her konuda kısıtlandığı hatta yalnızca onların verdiği özgürlük çerçevesinde yaşamalarına izin verildiği görülür. Türklere uygulanacak kurallar, maddeler halinde şöyle sıralanmıştır:

Kâğıda baktım, ilk madde kırmızı ile yazılmış: “Türk dilinin gereksizliği,” sonra öbürleri “Eğer din seçmek gerekiyorsa, Bulgar-Ortodoks dini seçilmeli.”, “Türklerin cenazesi Bulgar papazlar nezaretinde gömülmeli.”, “Türk ve müslüman isimleri gericiliğin ifadesidir. Bu yüzden bu isimleri taşıyanlar, idarelere hiçbir zorluk çıkarmadan, birer Bulgar ismi seçmelidirler.”, “Hayvanlar arasında fark yoktur, bu yüzden domuz eti mutlaka yenmeli, yakın zamanda, Türk köylerine yalnız domuz eti sevkedilecektir.”, “Evlerinde tavuk, koyun besleyenler bunları, yakın zamanda domuzla değiştireceklerdir.” (Işınsu, 1994: 355).

Romanda yetkileri genişletilen Bulgarların, Türklere yaptıkları zulmün derecesini biraz daha artıracakları ifade edilir. Türklerden, Anadolu'ya çekip gitmeleri beklenir:

- Bu başlangıç, dur bakalım... Tepkiler başlasın, hepimizi seferber ederler. Anlamıyor musun ne; evlerinizde Türkçe konuşmamıza aldıracağımız yoktu, şimdi engelleyeceğiz, Türkçe bilen çocukları dövmüyorduk, şimdi döveceğiz, hem iyi... Burjuva sünnetinize, arada bir camiye gitmenize, caminin orada durmasına karışmıyorduk, görmezden geliyorduk, şimdi en keskin gözle göreceğiz ve icabını yapacağız. Anladın mı! Öldürmeye varan yetki aldık.

- Evet, evet anlıyorum.. dedim. Kahrolun!
- Siz kahrolun, çekin gidin Anadolu’nuza be, çekin gidin...
- Emekçi sıkıntısı çekersiniz yoldaş!
- Canın cehenneme İlay Eminofa! (Işınso, 1994: 358).

Türklerin maruz kaldığı işkencelerin anlatıldığı Çiçekler Büyür romanında, İlay’a yapılan işkence, kendi ağzından romana aktarılır:

Biri, yüzüme vurdu; burnumdan ağızma doğru tuzlu bir sıvı indi; kan! Akacak kanım varmış, ha! Ne komik! Gülmeye başladım, gülmek denirse hayvan gibi bağılıyor, gırtlığım parçalanırcasına kahkahalar atıyordum:

- Seni kaltak.. dedi birisi., deli numarası yapma bize; ne kalles, ne numaracı olduğunu biliriz! Demek deliler böyle gülmüş!.. Daha çok güldüm. Bir daha vurdular, beynim sallandı, gözlerimden, burnumdan sular aktı. Hep gülüyordum, iskemleden ittiler, düştüm, tekmelediler.. gülmeye devam ettim, duyduğum acı dayanılacak gibi değildi... Üstüme soğuk su döktüler, titredim.. kahkahalarım böğürttü gibiydi artık, fakat hiç susmuyordum. Ağızma tekme attılar, tuzlu sıvı.. boğulacak gibi oldum, sesim kesildi.

- Geberttiniz mi yoksa? Dikkat edin, dedim, dikkat, gebermeyecek!

Bu sesi bir kere daha duymuştum, nerede?.. Şu var ki o kişi, gebermemi istemiyor. Niçin?.. Tekrar su döktüler üstüme, ürpermeler içindeyim, sesimi çıkarmadım. Beni, öyle bırakıp, gittiler.

Ne kadar zaman geçti, bilmiyorum. İnleyip duruyordum, birileri girmiş odaya, dürtükleyip kaldırdılar, kollarımdan tutup bodruma sürüklediler, tam kapıda, yanımdaki:

- Bak.. dedi.. konuşmazsan, seni de onlar gibi yaparız.

Sırtıma bir tekme indirdi, merdivenlerden paldır küldür düştüm.. Ardımdan kapı kapandı. Karanlıkta bir şey göremedim. Ne yapmışlardı kadınlara?... Kimse seslenmedi bana; pis koku ciğerlerime doldu. Ayağa kalkmaya çalıştım, beceremedim, oturduğum yerde bekledim sessizce. Gözlerim karanlığa alışınca, yerde yatan elbiseleri parçalanmış kadınları farkettim. Çıplak.. kanlı.. besbelli ağlayacak takatleri bile kalmamış. Sürünerek Zeliha’nın yanına vardım, birbirimize sarıldık.

Ben çıktıktan sonra, köpek sürüsü gibi kudurmuş kızgın milisler dalmışlar bodruma! (Işınso, 1994: 380, 381).

Tutsak romanında, Kerkük’te yaşayan Türklerin gördüğü zulüm anlatılır. Tarık’a yapılan işkence, Ceren’in anlatımıyla romanda yer alır:

“Merkez komutanı seni çağırıyor.” “Giyineyim” demişsin.. “Lüzumu yok!” demişler.. Ata ağabeyini sormuşsun, “Onu da götürdük,” demişler. Kapıdan terlikleriyle, üzerinde eski pantolonuyla çıkarken daha, başına vurmuşlar. Annen bayılmış. iyi ki bayılmış, değil mi. Seni sürüklerlerken, demirli sopalarla vuruyorlarmış. Görmemiş, neyse! Kolun fırlamış önce. Sonra, kafan parçalanmış. Bacakların kırılmış, yarım cesedini, elektrik direğine asmışlar. Biri de, tam kalbine nişan almış. Kaç kez öldürdüler seni Tarık kaç kez!.. (Işınso, 1973b: 213).

Aynı romanda, Kerkük'te Türklere yapılan saldırıdan bir kesit sunulur. “Turancılara ölüm!” çığlıklarıyla başlayan saldırıda, Türklerin öldürülmekle kalmayıp, öldürüldükten sonra parçalandıkları anlatılır:

Silâh sesleri! İşte başladılar...

Nereden çıktı bu kadar silâh... Ucu demirli sopalar da var. Biri, onunla vuruyor, Osman Hıdır'ın kafasına. Osman, düşüyor. “Yiğidin düştüğü yerde bir millet canlanır.” bunu sen mi söylemiştin bana Tarık? Barzani'nin kudurmuş itleri, hepsi birden Osman'a çullanıyorlar, ayağına ipi geçirip, sürüyorlar. Nasıl da bağıyorlar, hayvan çığlıkları! “Turancılara ölüm!” Osman'ın vücudu, taşlara topraklara çarpa çarpa, tekmelene tekmelene sürükleniyor. Yüzü parçalanıyor önce. Sonra, ayaklarını ters giden iki cibe bağlayıp, gövdesini ikiye bölüyorlar. Cesetleri, elektirik direklerine asıyorlar...

Silâh sesleri! Gayri niçin tükenmez? Kaç cana susamış bu sürü?.. Ölüm yeterli değil, öleni parçalıyorlar. Öldürmeye doyamıyor Barzani'nin itleri. Bir yerde yangın. Kızıl alevler, sürüye yol gösterirken, cipler geçmeye başlıyor, bazılarının tekerleklerine takılmış cesetler var, bir adam bağıyor: “Evlerinize kapanın, evden çıkma yasağı kondu, evlerinize kapanın...”

Hangi evlere? Yananlara mı, yıkılanlara mı, talan edilenlere mi?

Silâh sesleri hiç bitmiyor. Çığlıklar hiç durmuyor: “Turancılara ölüm!” “Kerkük, Kürdistan olacaktır!”

Ahali hep kaçışıyor... Köşe başlarında sopalılar, arkalarında silâhlılar...

Ahali kaçışıyor. Garajlara, dükkânlara sığınmaya çalışıyorlar (İşinsu, 1973b: 212, 213).

Bizim Diyar romanında, topraklarını bırakarak göç eden Türklerin yolda gördükleri işkence anlatılır. Çocukların bile bu işkenceden nasibini aldıkları dile getirilir:

- Ne istersiniz! dedi Gülsüm Ana. Bırakın yolumuza gidelim.

Askerin biri, yaklaştı. Gülsüm Ana'nın beline el attı. Çabuklukla keseyi çıkarıp arkadaşına fırlattı. Öbürü kolayca yakaladı keseyi. Sonra birisi Asiye'nin başındaki örtüyü çekti. Elmas küpeler parıldayıp göz aldı. Çıra yüzüne degecek kadar yakındı. Geriye çekti yüzünü. Uzandı el. Koparıp aldı küpeyi. Sonra ötekini.. Yıkılıp düştü Asiye. Mürvetle Ahmet çıkırıp analarının üstüne kapandılar. Asker, çırayı Ahmet'in bacaklarına değırdi. Can verir gibi bağırdı çocuk. Kaçmaya çabaladı. O kaçıkça asker gülüp üstüne vardı; yanıkların acısıyla katılıp kaldı çocuk.

- Dokunmayın, ilişmeyin onlara! dedi Rıza Hoca. Beni öldürün, ilişmeyin çocuklara!

Birden Zeyneb'in çığlığıyla sarsıldı. Ateşler sağından solundan hızla geçiyor. Üzerine bir dağ yıkılmış gibi Rıza Hoca'nın. Bir an Zeyneb'in sürüklenişini aydınlatıyor çırılar, sonra gölgeler gizliyor kızı. Hoca doğruluyor. Koşup askerlerin arasından sıyrılmağa çalışıyor kızını. O güçsüz kollarıyla. Tüfeklerin dipçikleri yüzüne iniyor. Acısını duymuyor, kan boynuna doğru iniyor. Sonra Gülsüm Ana'nın haykırışı...

- Götürdüler gelinimi! Sırma saçlı, ince dalımı vah! (Çokum, 1978a: 273, 274).

4.10.2. Esaret

İncelenen romanlarda, Türkiye dışında yaşayan Türklerin, kendilerini “tutsak” olarak hissettikleri görülür. Çiçekler Büyür romanında, hür düşünemeyen insanların, kendilerinin tutsak olduklarının bile farkında olmadıkları görüşüne yer verilir. İlay ve Mehmet Ali, biri rejim, öbürü Bulgar milliyetçiliği olmak üzere iki zincirle sarılmış olduklarını düşünürler ve bu zincirlerden ancak eğitimle kurtulabileceklerini ileri sürerler:

- Hür düşünebilen büyük düşünebilen, büyük düşünebilen kısaca hürriyetin anlamını kavrayabilen kafa, böyle bir kafa en azından, insanı boynu bükükler sürüsüne katılıp gitmekten alıkor, ne diyordun sen onlara, otlar!. Hıı, fena bir benzetme değil, ancak otların bile haysiyetleri vardır. İlk tarlaya çıktığın gün, uzaktan çalışan insanları gözlemiş ve o insanların sana bir fotoğraf gibi göründüğünü anlatmıştın, onlar bana tek boyutlu göründü, şüphesiz varlık değildiler, demiştin. Hatırlıyor musun?

- Tabii, düşünerek varılmış bir netice değildi, o, sadece bir his!

- Nefis! Onlar sana tek boyutlu göründü, çünkü onlar, büyük bir kısmı diyelim, hür kafalara sahip değildirler. Onlar, tutsak olduklarının bile farkında değildirler!

- Ben de hep düşündüm bunu, çocukken annemle onlar arasında büyük bir benzetme kurardım, annemin üstünden baskı kalkınca, kendini bulmaya başladı, en azından “hayır” diyebilmeyi öğrendi. kendi başına, kendi lehine karar verebilmeye başladı.

- Tutsağın üzerinden baskıyı kaldırmak, bu bir metot. Genelleme yaparsak, şu anda bizler için pek zor, çalışmayacak bir metot. O halde ihtiyacımız olan insana kavuşmak için başka metot deneyeceğiz, üzerimdeki her türlü baskıya rağmen, boynuna dolanan zincirlere rağmen, beynini hürleştirmeye çalışacağız insanların. Bu da eğitimle olacak İlay, ne dersin?

- Haklısın sanırım, sanırım değil, tamamiyle haklısın. Allah kahretsin bizler iki zincirle sarılmışız biri rejim, öbürü Bulgar milliyetçiliği!.. İkisini kırmak için de önce eğitim şart ve sonra sürekli hareket!

- Hedefe varıncaya kadar, hedefe vardığın an, hür ve mutlu, Türk milletine kavuştuğun an; değerlerine sahip olabilmek, onları elde tutmak ve geliştirmek için, eğitime devam...

- Sürekli eğitim! (İşinsu, 1994: 269, 270).

Aynı romanda Arif, kendilerinin üç türlü “tutsak” olduklarını düşünür: kendilerinin, Bulgar’ın ve rejimin. Kendi tutsaklığını aşabilen insanların, diğerleriyle mücadele edebileceğini savunur:

- ... Arif açıkla n’olur, kaç türlü tutsağız biz?

- Sen açıkladın kızım, işte ferdi reddeden sistem, ferdi bütün duygularını pek güzel sömürmekte! Kaç türlü tutsağız, ha? Önce kendimizin, nefsimizin, sonra Bulgar'ın, sonra rejimin! Üç mü oldu, oysa nefis diye kısaca geçtiğimiz kavram; duyguları, ihtirasları, bencilliği, boynu büküklüğü, aç gözlülüğü, aşırı tatminler peşinde koşmayı içine alır, bunlar numaralarsak... Vazgeçelim ve diyelim ki çocuklar, fert önce kendini kurtarabilirse, özünün tutsaklığını aşabilirse, işte ondan sonra öbürleriyle mücadelesi pek kolaylaşır... (İşinsu, 1994: 286).

4.10.3. Mücadele Etme

Yaşadıkları topraklarda zulüm gören Türklerin bir kısmı göç etme yolunu seçerken, bir kısmı doğup büyüdüleri yerleri bırakmamakta direnirler. Bizim Diyar romanında Ali Bey, ucunda ölüm olsa bile teslim olmayacağını ve memleketini bırakmayacağını ifade eder:

- Burda bir gece durup gidersiniz herhalde, dedi Rıza Hoca.
 - Sözlerim anlaşılmamıştır, dedi Mihail. Size yumuşak davranmışım. Usturumca teslim oldu, herkes yollara düştü, bu anlaşılmamış mıdır?
 - Bu toprağı bırakmayız diye gürledi Ali Bey. Teslim olanın boynu kırılsın. Bırakamayız memleketi. Ölmeye razıyız. Yeter ki sürülüp gitmeyelim doğduğumuz yerlerden.
 - Ordumuz Tekirdağ'a varmıştır Ali Bey. Çarigrad'a girmemiz çok zaman almaz. Duydunuz mu? (Çokum, 1978a: 260, 261).

Azap Toprakları romanında, Mahmut Ağa'nın kızı Muhsine'ye, topraklarını satmamakta direndikleri için işkence edilir. Mahmut Ağa her şeye rağmen, doğup büyüdüğü toprakları bırakmamakta ısrar eder. Karısı ise, onu bu inadından vazgeçirmeye çalışır, kocası gelmese bile çocuklarını da alarak oralardan kaçacağını ifade eder:

Nefise Teyze, yatağını Muhsine'ninkinin yanına serdi.
 Uyumadılar bütün gece.
 Ana ağlayıp durdu, baba Kur'an-ı Kerim okudu. Nefise Teyze, kızın yanık vücudunu yelpazeledi.
 Sabah çabuk erişti. Nasıl bir sabahsa, aydınlığı yok. Bulutların ardında, kurumuş kalmış gri bir sabah. Mahmut Ağa aptest almaya çıktı, karısı ellerine su döktü:
 - Satsaydın şu yere batasınca arsayı, satsaydın. İyi mi oldu şimdi, kör inadın yüzünden, bir kara toprak uğruna, toprak ettiler kızımızı... İyi mi oldu şimdi?..
 - Amentübillahi...
 - Sat dedim, o kadar sat dedim...
 - Ve melâiketuhu...
 - Çok da para verdiler, alıp memlekete giderdik...

- Ve kütübihi...

Mahmut Ağa, burnunu sümkürdü, sonra dönüp karısına baktı:

- Hiç bir yere gidişim yok karı. Yok ya'u. Abe benim memleketim burası.

- Senin memleketin olsa, kızının başına bu iş gelmezdi. Senin memleketinmiş, tüh...

- Tabi benim ya'u, tabi benim... Bu zorbalara mı bırakırım ben toprağımı, Allah yazdıysa bozsun... Dedemden miras bana bu yerler, miras haktır, karı, hak!..

- Abe kal öyleyse, bi kuru kafana kal. Kız iyileşsin. oğlanı da alıp gideceğim ben...

- Git ya'u... git istersen, amma şimdi sus!

Nasıl susarım ağa, yüreğim yanıyor, yüreğim.

- Ya benim, dedi baba.

Ana ona baktı bir, sonra sustu. "Belli yanıyor" diye geçti kafasından. Döktüğü suya göz yaşı karıştı. Mahmut Ağa, aptest tazeledi (Işinsu, 1973a: 24, 25).

Aynı romanda, Bekir'in de yaşadığı toprakları bırakmaya niyetinin olmadığı görülür. Hristo ise Bekir'e, yaşadığı yerlerin onun toprağı olmadığını, hatta Türkiye'nin bile onun toprağı olmadığını söyler:

- Kaç buradan be Bekir, git İzmir'e, insan gibi yaşa. Çekilir mi bu eziyet?

Bekir İzmir'i özlemekten vaz geçer, burulurdu.

- Gitmem Hiristo, abe benim toprağım burası. Yerim yurdum burası ya'u. Gitmem bir yere. Hiristo sivri burnunu kaşır, küçücük gözlerini fıldır fıldır oynatır, güler:

- Öyle mi paşam, öyle mi?.. Ulan nereden oluyormuş senin toprağın? Sana toprak yok, yok anladın mı? Bunlara kalsa, İstanbul da senin değil; İzmir de... Yalan mı? (Işinsu, 1973a: 37).

Tutsak romanında, iki kardeşten birinin İstanbul'a gittiğinden, diğerinin ise yaşadığı topraklarda kaldığından söz edilir. Suphi Bey, Kerkük'ün de kendileri için vatan olduğunu öne sürerek İstanbul'a gitmeye karşı çıkar:

Ağabeyi, Orhan'ın babası; İstanbul'a yerleşince Suphi Bey'i de çağırmişti Türkiye'ye. Ve Suphi Bey, hayatında ilk kez itiraz etmişti büyüğüne:

- Ben, doğduğum toprakları bırakıp, bir yerlere gitmem. Ora vatan da, bura gâvur malı mı? Esirmişiz lâf! Hele bakalım, bu İngiliz oyunu ne kadar sürer. Hele halledilsin Musul meselesi. Gazi Paşa atar mı, bizi ana kucağından, atmaz! Atsaydı Lozan'da atardı, niçin geri bıraktırdı Musul meselesini; Gazi demişler ona, tereyağından kıl çeker gibi, çekip alıverecek bizi (Işinsu, 1973b: 82).

4.10.4. Mücadeleden Kaçma

Çiçekler Büyür romanında Mehmet Ali, “Türk olmayı, yani tutsaklığı seçtiler!” diyerek tutsaklığın bir tercih meselesi olduğunu vurgular. Türk olmanın tek faydası olmadığını düşünen Mehmet Ali’ye karşılık İlay, kendini Bulgar kabul etmenin köpeklik olduğunu savunur:

- Köpeklik etmek değil, kendimi Bulgar kabul etmek İlay, yok başka bir çare yok! Canı cehenneme milliyetin bilmem neyin. Bana Bulgarsın diyorlar, tamam mı kabul ediyorum çünkü bana fayda sağlayacak olan Bulgar görünmektir, aslında hiçbiri umurumda değil!

- Midemi bulandırırıyorsun Mehmet Ali, fakat sen de beni dinle faydalı dediğin yol, Bulgar olmayı seçmek yani sana uygun değil, ters düşer senin benliğine, yabancı düşer, beceremezsin, ve o zaman benim kınadığın yüzlerimi, benden milyon kere fazla yapmak zorunda kalırsın.. Anla bunu, ne olur anla. Yabancı seçemezsin yol diye, faydalı diye... Yok bir faydası çocuk, yok! Sanırım okulda, çok iyi tekrarladığın Osmanlı barbarlığı tesir etmiş sana, o yüzden böyle konuşuyorsun..

Ben ağlamaklı, mız mız... o ise öfkeli ve gaddar, birbirimizin aklını çelmek için kıvranıyoruz.

- Evet çok haklısın.. diye bağıyor.. rahatsız oluyorum Osmanlı kalıntısı olmaktan. Tutsaklıktır, zavallılıktır! İnsanın en aşağılığıdır burada, bu senin toprağımız dediğin yerde! Ben solucan gibi hissediyorum kendimi. O halde, anlıyor musun, o halde seçimimi yapmam lâzım!.. Con Ahmet’in oğluyum, evet seçimini yapar Con Ahmet’in oğlu... İlay canım, bak ben sana Bulgar olmanın yüzlerce faydasını sayabilirim, ama sen bana Türk olmanın tek faydasını söyleyebilseydin... Söyleyebilseydin.

Yanıma yaklaşmış, iyice, dikkatle yüzüme bakıyor. İri kahverengi gözlerindeki yeşil benekleri seçiyorum. Zor konuşuyorum:

- Con Ahmet’in oğlu olduğunu kabul ettiğin gibi, Türk olmayı da kabul etsene. Asla değiştiremeyeceğin iki şeydir bunlar.

- Birinde seçim hakkım yok, kabul etmek zorundayım.. Öbüründe ise var. Var biliyorsun. İlay, Türk olmanın tek faydası yok, bunu da sen biliyorsun (İşinsu, 1994: 84-86).

Aynı romanda, okullarda çocuklara Osmanlı barbarlığının öğretildiği ve böylece aşağılık duygusuna kapılmalarının sağlandığından söz edilir. “Osmanlı kırıntısı” olmaktan nefret eden Mehmet Ali, “esir Türk olmaksansa, hür Bulgar olmayı” tercih ettiğini ifade eder:

- Evet, evet, duruma ve şartlara göre yönümüzü onların tesbit etmesi çok gerekli, biz yani Bulgar devleti kendi başımıza karar verecek değiliz ya. Sadece Bulgaristan değil, hiçbir sosyalist ülke; sosyalizmin çıkarları konusunda kendi başına karar veremez. Bunu söylüyorum, Bulgaristan’ı küçük görme diye, yoksa Rusya nazarında bütün sosyalist ülkeler eşittir.

- Eh lider, her bir ülkeye bu hakkı tanıyorsa, ne güzel! Fakat şaşırdığım senin biz dedikten sonra, Bulgar Devleti demen...

- Ya ne diyecektim. Türk Devleti mi?
- Hayır, ne bileyim çok benimseyerek söyledin!
- E İlay aferim doğrusu, bunca zamandır en çok çalıştığım ne, şu benimseme değil mi? Gayem neydi benim, bir Bulgar'la aynı seviyeye erişmek değil mi?.
- Umutsuzca söylendim.
- Tarih okudun, o kadar tarih okudun.
- İyi ya, yardım etti bana ve seçtim İlay, esir Türk olmaksansa, hür Bulgar olmayı seçtim! Artık tereddüt etmiyorum, düşünmüyorum, kararlıyım!
- ...
- Bulgar'ın hür olmadığını birçok kerre konuşmuştuk Mehmet Ali.
- Evet, istersen ezilen olmaksansa, ezen olmayı seçtim diyelim.. Çünkü sen bilemezsin İlay, şu ortaokulda öğrendiğin tarihle, benim okuduklarım arasındaki büyük farkları. Burada hissettiklerim bir şey değilmiş meğer! Nasıl derin bir utanç içine düştüğümü bilemezsin, Osmanlı kalıntısı olmaktan nasıl tiksindiğimi! Onların ezmesi bir yana; ben ezildim, bittim. Hamamböcekleri gibi hissettim kendimi.. anlayamazsın, burada okudukların..
- Hay Tanrı'm, burada okuduklarımın daha genişletilmişini okudun sen, daha ayrıntılısı, değil mi.. netice tek; Osmanlı barbar..
- Kafasız, uygarlıktan uzak bir güç, bir hayvan! (İşinsu, 1994: 299, 300).

4.10.5. Göç

İncelenen romanlarda, zulme dayanamayan insanların, topraklarını bırakarak, başka yerlere göç ettikleri görülür. Bizim Diyar romanında, evlerini, bağlarını, bahçelerini bırakıp kaçmak zorunda kalan insanların, düştükleri durum hakkındaki düşüncelerine yer verilmiştir:

- Yüklü arabayı süren Âgâh Bey'di. Ağır ağır arkadan geliyordu. Cemil Bey başını yan çevirip ardına, kadınlara seslendi.
- Muşambayı üstünüze bürleyin! Bir de hastalık derdi çıkmasın başımıza.
- Abe gümüş kaplar alınmış mıdır, güzel kâselerimiz? Ya piriñç mangalımız? Saklarsınız benden. Eşyanın çoğu yüklenmemiştir. Yaşlı kişiyi aldatmak kolaydır.
- Bre hatun benim udum bile alınmıştır. Sen ne söylersin? Çalivereceğim size. Mangalı da yakar başına geçeriz. Şöyle oynak havalara çalarım.
- Biz de oynarız... Değil mi gelinim? Döne döne oynarız. Nerde uygun yer görür, dururuz değil mi Cemil Bey? Muhacir olmuşuz artık. Bağ bahçeyi, Abdullah Bey'in çeşmelerini, koyduğu diktiği her taşı bırakıp gitmedeyiz. Arkamızda dimdik durur mu bu taşlar? Yıklarlar değil mi gelinim? Yıkar da geçerler. Kalk da gör benim cömert elli babam, fakirlerin babası Abdullah Bey! Rumeli ne hale gelmiştir gör! Kızın torunun yollara düşmekte ve senin ocağını terketmektedir, gör! Mangal yakar, döne döne oynarız.
- Elbet dedi Cemil Bey. Bir eliyle gözlerini yanaklarını sildi. Elbet oynarız. Çalarım size oynak havalara (Çokum, 1978a: 252).

Aynı romanda, insanların, uzun sürecek bir yolculuğa hazırlanışı anlatılır. Genç kızları tehlikelerden korumak için saçlarına beyaz un sürdükleri ve sırtlarına birer yastık bağladıkları, ayaklarını korumak için çuval bağladıkları, hasta olmamak için sıkı giyindikleri aktarılır:

Camiye girdiğinde, bekleyen kızlarına,
 - Tez hazırlanın, dedi. Elinize birer değnek alın kızlarım. Yüzünüzü örtün. Saçınızı una bulayın. Sırtınıza birer yastık bağlansın. Rıza Hoca, Neyzen Dede ve öteki kocamışlar da sıkıca giyinsinler. Aman kızım tapuları iyi saklayın. Namaz kılınıp, dualar edilsin. Ayacıklarınıza çuval parçası sarın. Onca yol yürüyeceğiz.
 - Gayrı birbirimize destek olalım diyordu Rıza Hoca. Birbirimizden kopmayalım. Telâşa korkuya kapılmadan yola düşelim (Çokum, 1978a: 269).

Aynı romanda, memleketlerini bırakmaya zorlanan insanlar, göç yolculuğunda da rahat bırakılmazlar. Eşküyalar, Cemil Bey ve ailesinin yolunu keserek altınlarını isterler:

Birden kar sisinin içinde atlılar belirdi. Cemil Bey dizginleri çekip atları durdurdu. Atlılar tez gelip kuşattı çevrelerini.
 - Kesildi yolumuz! dedi Mükerrerem.
 Sacide Hala'ya sokuldu. Ellerini tuttu. Elleri ürkütücü bir soğukluktaydı.
 Sabırsız atlıların göğüslerine sığmaz nefeslerini işitiyor... Sonra Cemil Bey'in öfkeli, karşı çıkan sesini...
 - Bre yolumuzdan çekilin! Memleketi bıraktık size, çekilin.
 - Altın... altın isteriz diyor birisi...
 - Memleket bıraktık size. Elmas ve altın nedir ki onun yanında? Çekilin, savulun bre kâfirler!
 Mükerrerem muşambayı aralayıp baktı. Bir süngü parladı, hızla indi. Cemil Bey yıkılıp düştü. Mükerrerem'in çığlığı göğsüne sığmadı. Can verecek gibi ardarda titreyerek haykırdı (Çokum, 1978a: 253, 254).

4.10.6. Türkiye'den Yardım Bekleme

Türkiye dışında yaşayan ve yaşadıkları topraklarda zulüm gören Türkler, Türkiye'nin kendilerine yardım etmesini beklerler. İncelenen romanlarda, bu beklentiye karşılık, bir eylemin söz konusu olmadığı görüşüne yer verilir. Azap Toprakları romanında, Türkiye'nin, ellerinden tutmadığını düşündükleri halde, yine de ondan umutlarını kesmezler. Kendileri harekete geçtikleri takdirde, Türkiye'nin de destek vereceğine inanırlar:

- Elimizden tutacak yok, ne Türkiye, ne Birleşmiş Milletler, ne öbür müslüman devletleri... Değil mi ha?

- Türkiye'ye bağlı umudumuz derdin ya, abe, sen derdin!

- Yine derim, herkesin içinde derim, çünkü istemem düşman olsunlar Türkiye'ye. Fakat şimdi bizbizeyiz, açık konuşalım. Türkiye'nin bir şey yapacağı yok, ha... Bak belki bizi bekliyor, buna aklım yatıyor. Biz bir şey çıkaralım istiyor, o arkadan gelecek. Bizim böyle oturup beklememiz olmuyor (İşinsu, 1973a: 124).

Aynı romanda, Ankara'ya gidip yaşadıkları dertleri anlattıkları takdirde, Türkiye'nin bu duruma kayıtsız kalmayacağı görüşüne yer verilir:

“... Fazlasını değil, kendi öz topraklarını alsa Yunan'dan yeter.” Böyle düşündü, bir kuş olup Ankaraya uçmayı kurdu. Uçsa gitse... Bir bir anlatsa. Yoldan geçen adamları, kardeşlerini tutup anlatsa, Meclisin önüne gidip otursa, anlatsa. Gazetelere, kitapçılara gidip anlatsa... “Yunan hainliği geçmez, korkaklığı bitmez, zulmü tükenmez” dese; “Çocuklarımızı okutmuyor, bir iki okumuşumuzu subay yapmıyor, tarlalarımızı, arsalarımızı zorla elimizden alıyor. Bir hastahaneye bile yatırmıyor. Her gün dayak; her gün işkence...” dese. “Yumruğunu başımızdan eksik etmiyor, kanımızı iliğimizi emip, kemiklerimizi unu ufak ediyor...” dese. “Ondan da geçtim, küçücük kızanlara siz Türk değilsiniz, müslüman olmuş Rumsunuz diye öğretiyor...” dese; elbet bir şey yaparlar canım, çünkü bunları duyduktan sonra, bir rahat lokma geçmez boğazlarından. “Türk olduğunu söylemek en büyük suç orada” dese, burada Türkler kızmaz mı? (İşinsu, 1973a: 49, 50).

Azap Toprakları romanında, Birleşmiş Milletler'e gidip, maruz kaldıkları zulmü anlatsalar bile, onların kendilerine yardımcı olmayacağını düşünen Bekir, Türkiye'ye kızar. Türkiye'nin, kendilerini savunması gerektiğini ileri sürer:

Bekir gitse, taa Birleşmiş Milletlerin kapısına otursa; giren çıkan o ciddi yüzlü adamlara, Yunanistan'ı, köyünü, işkenceleri, arsa işlerini, haksız kesilen vergileri, cezaları anlatsa... Maddî manevî işkencenin türlü var, dese... Bir gelin bakın, sorun soruşturun, ama korkmadan sizinle konuşacak olanlardan sorun, dese... Yunanistan, Amerika dostudur. İngiltere, Fransa, İsviçre'nin de dostudur, el ederler, göz ederler birbirlerine mutlak! Bir de Bekir'i dinlesinler a canım, Türk Bekir'i, madem insan denen mahlûka bu kadar önem verir gözüktüyorlar; Hasan gibileri değil ama Bekir gibileri dinlesinler!.. Bekir pek anlatamıyor, toparlıyamıyor amma seziyor; bu insan hakları denen şey, düzme bir oyundur, bir yuvarlak toptur aslında; insan hakları, ha?! Kendisine bile itiraf etmiyor Bekir, içinin bir köşesinde Türkiye'ye kızıyor, “Abe kendi öz milletim el uzatmazsa bana, elin Amerikan gavuru ne etsin; Amerika beni dinlemez ama, pekâlâ Türkiye dinler... O söylesin, bir Batı Trakya var, desin, benim millettaşlarımın kökü kuruyor orda desin... Gayri ne yapacaksınız yapın bu Yunanistan'a desin... Sade Kıbrıs mı, meselemiz yani, desin...” (İşinsu, 1973a: 116).

Tutsak romanında Tarık, Türkiye’yi “vefasız yâr” olarak değerlendirir. Irak’ta yaşayan Türklerin tek umutlarını Türkiye’ye bağladıklarını, Türkiye’nin ise orada yaşayan Türkleri unuttuğunu düşünür:

İlk gelişinde çok daha mutluydu Tarık. Türkiye gazetelerine iletecek haberi vardı, İstanbul ve Ankara’daki Irak Türklerinin teşkilatlanmaları, bir dernek kurmaları gerekiyordu.

- Bu derneğin görevlerini uzun bir liste halinde yazıp getirmişti. Faydalı olacağına imân etmişti derneğin, bir kere Irak’la Türkiye arasında yarı resmî bir bağ kurulacak; hemşehrilerinin dertleri, onun vasıtasıyla, kabineye, Büyük Millet Meclisi’ne daha çabuk iletilecekti. Hattâ böyle bir derneğin mevcudiyetin iktidarı olduğu kadar muhalefeti de, son derece etkileyeceği zannına kapılmıştı. Basının ilgi göstereceğine inancı tamdı. Sanatkârların, eğer haberleri olursa; yalnız Irak’taki Türklerin değil, bütün dünyadaki tutsak Türklerin ıstıraplarını haykıracaklarına emindi. Şiirle, hikâye ile, resimle, hattâ müzikle... sanatçılar, bu büyük şarkıyı terennüm edeceklerdi. Türk’ün tarihî macerası içinde çözümlü dağılışı... bir vücudun parçalanışı gibi; kolları, bacakları, beyni ve yüreği ile, parçaların her biri, bir başka toprakda kanıyordu. Bu kanı, cümle Türklerin tek hür memleketinin sanatkârları anlatmıyacak da, kim anlatacaktı... yeter ki bilsinler. Kerkük hoyratları, anca uzaktaki bir sevgiliye hitap edebilir meselâ... açık açık söyleyemez Türkiye özleminin, tek umudunu Türkiye’ye bağladığını... Bir meçhul sevgiliye der ki: Ağlama naçar ağlama - Gündü geçen ağlama - Bu kapını bağlayan - Bir de açar ağlama... Apardı Bayad meni - Bir zülfü sayyad meni - Aparırsan sen apar - Aparmasın yâd meni... Apardı tatar meni - Kul kimin satar meni - Yarım vefalı olsa - Ahtarı tapar meni...

Ve Tarık, ilk kez, “vefasız yâr”ı uyarmaya gelmişti Türkiye’ye (Işınsu, 1973b: 76, 77).

Tarık, Türkiye’nin ağırlığını koymadığı takdirde, Irak’ta yaşayan Türklerin başına büyük felaketlerin geleceğini hatta katliam yapılarak yok edileceklerine inanır:

- Olacak tabîî, Kerkük Belediye Reisliğine, Moskova’da yetiştirilmiş bir kızıl Barzanici getirilirse, olacak tabîî! Şimdi yavaş yavaş sarılıyoruz Ceren, önemli mevkilere, kilit noktalarına kendi adamlarını getiriyorlar. Türklerin ellerinden mevkileri alınıyor, silâhları alınıyor. Bizim şehirlere hep komünist Arap, ya da Barzanici göçmenler getirilip, yerleştiriliyor. Sonra... Sonra da tabîî, bizi topyekun temizleme faaliyetine girişecekler. Apaçık meydanda. Katliam olacak, hissediyorum, anlatamıyorum.

- Allah korusun.

- Türkiye ağırlığını koymazsa ortaya, kaçınılmaz bir felâkettir bu Ceren (Işınsu, 1973b: 141).

Çiçekler Büyür romanında, Bulgar hâkimiyetindeki topraklarda yaşayan Arif, Türkiye'nin kendilerine yardım ettiği takdirde, özerklik kazanabileceklerini düşünürken, Rıza, Türkiye'ye umut bağlamanın boşuna olduğunu savunur:

- Asır geçti dedi Arif, şu topraklar üzerinde ne çok şehit ve ceset verdik, ne halletti? Ne kadar mesafe katettin ülküne giden yolda?..

- Peki Arif.. dedim.. ne olacak, bizler ve bizden sonraki nesiller, varlığının şuuruna sahip tutsaklar olarak yaşayacaklar ve ecelleriyle ölecekler, öyle mi?

- Sakin ol... İsyanı, ne istediğimizi bilerek başlatacağız, yalnız bilekçe değil, kafaca yetişmiş ve güçlü olacağız. Biz anarşist değiliz, varmak istediğimiz bir yer var ve o yere ulaşmak için gayret ediyoruz, mücadele veriyoruz. Eğer Türkiye de, hiç olmazsa kâğıt üzerinde bize sahip çıkacak duruma gelirse, ilk adımda Sovyet tipi bir muhtariyet kazanmamız mümkün olacak, nihai gaye elbet bu değildir, bir adımdır sadece. Şimdi böyle bir isyanı düzenleyecek teşkilâta bu teşkilât için yetişmiş kafalara ihtiyacımız var, bir de tabii Türkiye..

- Türkiye'den hayır ummak boşuna.. dedi Rıza... Biz öyle bir çocuğuz ki, kendi göbeğimizi kendimiz keseceğiz (Işınsoy, 1994: 338).

4.10.7. Turancılık

Çiçekler Büyür romanında tarih boyunca, bazı insanların ihtirasları ve kıskançlıkları nedeniyle, Türklerin bir araya gelemedikleri ve birbirlerini düşman olarak gördükleri ifade edilir:

“- Evet.. diyorum.. tarih boyunca nasıl yemişler Türkler birbirlerini, nasıl da tüketmeye çalışmışlar soylarını, tıpkı düşman gibi!”

“- Dış düşmanın bir iki dürtüklemesi kâfi, düşman içimizde! Düşünsenize, on altı İmparatorluk ve irili ufaklı bir çok kiralık, devletçik, beylik.. Neden tek değil, aynı ruh, aynı soy, aynı töre, aynı din... neden tek değil? Bir çok sosyal, hattâ ekonomik sebepler bulunabilir, tarih; milletler mücadelesidir, bunu biliyoruz, fakat çocuklar, tarihi yapan adamların ruhî durumları çok çok mühim bence; şu kişi ihtirası, şu kişi kıskançlığı yok mu!... Düşman içimizde!” (Işınsoy, 1994: 461).

Tutsak romanında Tarık, “Turancı” olmanın, hem Irak'ta hem de Türkiye'de kötü bir şey olarak algılandığını düşünür. Irak'ın korktuğu için böyle tutuma sahip olduğunu düşünürken, Türkiye'deki insanların bu tutumuna bir anlam veremediğini ifade eder:

- Sen de amma takmışsın bu Turancılık korkusuna be Orhan. Kerkük'e gidiyorum, “Turancı” diye, parmaklarını uzatıp gözümüzü çıkarmaya bakıyorlar, millet gizlemeye çalışıyor emellerini, doğru çünkü tutsaktırlar.

Buraya geliyorum; “Aman adım Turancıya çıkmasın.” sanki cüzzam, sanki veba! Hem de senin gibi şuurlu bir millîyetçinin ağzından duyuyorum... Araplar, Barzaniciler için, bu korku, bu nefret haklıdır. Çünkü Kerkük’te Turancı olmak; Türkiye âşık olmaktır, Anadolu ile birleşme arzusudur, yahut da hiç olmazsa muhtar bir idareye, kendi idaremize kavuşmaktır. Ya burada, hür topraklarımız üzerinde, sizlere ne oluyor be... (İşinsu, 1973b: 75).

Aynı romanda Orhan, aydın tarafından da halk tarafından da Turancılık’ın, “kaçınılması gereken bir mikrop” olarak algılandığını ileri sürer. Tarık ise Turancılık’ın bir ülkü olduğunu savunur:

- ... Fakat unutma, ben müteahhidim, müteahhidin ticaretle uğraşan partisi, ideolojisi, bilmem nesi olmamalı... Aksi halde, adamın belini bir kırarlar ki, bir daha doğrultamaz... Aşırı gitmeden, aşırı olmadan, cümlesine şirin görünebilirim ne âlâ. Şimdi Turancılık kaçınılması gereken bir mikroptur, aydının kafasında da, halkın kafasında da...

- Turancılık bir ülküdür, dedi Tarık, ülküsü olmayan bir millet nasıl yaşar, yahut neden yaşar?... kafası almıyordu!

- Karnını doyurmak için, dedi Ceren, alay ediyordu, Tarık ciddiye aldı:

- Karın doyurmak, iktisadî kalkınma... hattâ sosyal düzen, hepsi için bir mânevi hedef gerekmez mi, mânevi hedefin yolu da şüphesiz maddi hedeften, iktidardan geçer (İşinsu, 1973b: 69).

4.10.8. Dil Meselesi

Türkiye dışında yaşayan Türkler için, dil en önemli sorunlardan biri olmuştur. Dillerini, hatta Türklüklerini unutmaları amaçlanarak, kimi yerlerde Türkçe konuşmaları yasaklanmıştır. Çiçekler Büyür romanında, daha önce Türkçe çıkan bir gazetenin dilinin Bulgarca’ya döndürüldüğü ve yayın sayısının azaltıldığı belirtilir. Romanda bu durum, “Bulgarca’yı ana lisan etme gayretinin bir parçası” olarak değerlendirilir:

Selim Bilâlof, “Yeni Işık” gazetesinin yöneticisiydi. Geçen yıllarda Türkçe ve her gün çıkan bu gazete; dil akımıyla beraber bu sene Bulgarca’ya dönmüş ve haftada üç kez yayınlanmaya başlamıştı. Çünkü partili büyüklerimiz öyle münasip görmüşler... Aslında bu, Türkçe tedrisat yapan okulların kapatılması gibi; Türk halkına, Bulgarca’yı ana lisan etme gayretinin bir parçasıydı. Artık Aziz, Nesin, Yaşar Kemal hattâ Nazım Hikmet’in eserlerini de Türkçe’den değil Bulgarca tercümelerinden okumamızı istiyorlardı... (İşinsu, 1994: 46).

Aynı romanda, Türkçe’yi unutturmak amacıyla, okullardaki dilin yanı sıra dergi ve gazetelerin dilinin de Bulgarca’ya döndürüldüğü ifade edilir:

Stefan Karova, bizim köyde de daha sıkı emniyet tedbirleri alınacağını anlatıyor. Nihayet, Süleyman Gavazof'un bizim köye, nutuk çekmeye geleceğini, müjdeliyor! Adam, meydanda konuşacakmış. Bu şerefli misafiri dinlemek üzere, yediden yetmişe bütün köy, orada bulunacakmış. Şerefli misafir, ayda bir çıkan "Yeni Hayat" dergisi yazarlarından, 1960'a kadar "Yeni Işık", "Halk Gençliği" ve "Eylülcü Çocuk" gazeteleri Türkçe yayımlanır, propagandayı Türkçe yürütürlerdi. O yıl Türkçe'yi unutturma kampanyası başladı, okullardaki dil gibi, gazete ve dergiler de Bulgarca'ya döndü (Işinsu, 1994: 117).

Çiçekler Büyür romanında, halka Türkçe'yi unutturabilmek için Türkçe, Bulgarca ve Rusça sözcüklerin ve eklerin birbirine karıştırılmış olan bir dilin, radyo yayınlarında kullanıldığı belirtilir:

Bir cümlede Türkçe, Bulgarca ve Rusça kelimeleri takıları ve ekleri birbirine karıştırarak, pek iyi kullanım. Böyle konuşmak, halka Türkçe'yi unutturabilmek için, son düşünülen tedbirlerin biri. Sofya'dan Bulgaristan'daki Türk halkına seslenen radyo hep böyle başı tavus, bedeni inek, ayakları keçi bir dil kullanır. Oysa yine aynı istasyondan Türkiye'ye yapılan yayında çok temiz Türkçe kullanıyorlarmış. Pek iyi anlayamıyorum amma dalga uzunluğu mesafeleri yüzünden biz onu dinleyemiyoruz (Işinsu, 1994: 125).

Aynı romanda Gavazof, Türk okullarının kaldırılıp, eğitimin Bulgarca yapılmasının nedenini, Türkçe okuyan çocukların lise ve üniversiteye devam edememelerine bağlar. İlay ise bunun bir bahane olduğunu, Bulgarca okusalar bile ilkokuldan sonra eğitimlerine devam etmelerine izin verilmeyeceğini düşünür:

- Biliyorsunuz, üç yıldır Türk okullarını kapatıp, çocuklarımızın tahsillerini Bulgarca yapmalarını sağladık. Niçin mi?.. Parti, sizi düşündüğü için. Çünkü Türkçe okuyan çocuklar, lise ve Üniversite tahsillerinde başarılı olamıyorlardı. Mekteplerden, köye tarım işçiliğine dönüyorlardı. Halbuki sizlerin çocuklarının da okuyup, yarının doktorları, mühendisleri, öğretmenleri olması mümkün. O halde tek dil, Bulgarca'dır yoldaşlar.

Adamda, asla inanmadığı bir fikri, başkalarına telkin etmenin güçlüğünü çeker gibi bir hâl mi var, yoksa ben mi öyle görmek istiyorum. İç konuşmamı sürdürüyorum:

"Bulgarca'yı ne kadar iyi bilsek de, Üniversite kapıları bizlere kapalı, bilhassa bu son yıllarda yoldaş Gavazof, bunu biliyorsun. Yani Türkçe'nin yasaklanması ile Üniversiteye kabul arasında bir alâka yok. İş ki senin gibi göze girmiş bir partinin kızı veya kısrağı olalım." (Işinsu, 1994: 132).

Azap Toprakları romanında, Türkçe'nin unutturulma kampanyasına karşılık Bekir, Türkçe'yi unutmamak için gizli gizli Türkçe kitaplar okur ve okuduktan sonra onları yakar. Romanda, Bekir'in, köydeki çocukların da, kendi dillerini unutmalarına engel olmak için, duyulmamasına dikkat ederek onlarla Türkçe konuşmaya çalıştığı ifade edilir:

Çok okurdu Bekir. Rumcası iyiydi, az buçuk İngilizce kıvırırdı. Gizli gizli elde edip, sonra yaktığı Türkçe kitaplarla şivesini İstanbul şivesine benzetmişti. Bilhassa çocuklarla, gizli gizli Türkçe konuşur, onların dilini düzeltmeye bakardı, “Bir okumuş adam, yüz kara cahile bedeldir” derdi hep. Köylüyü de okumaya zorlardı (İşinsu, 1973a: 66).

4.11. Din

4.11.1. Farklı İnançlara Saygı

Islak Güneş romanında, aynı mahallede yaşayan farklı dinlere mensup insanların, birbirlerine karşı gösterdikleri hoşgörü anlatılır. Hristiyanların oruç tuttuğu, Müslümanların kiliseye gittiği belirtilen romanda, çocuk ya da yetişkin herkesin din ayrımı yapmaksızın birbiriyle iyi geçindiği görülür:

Şaşırtıcıydı sokaktaki dinsel inançlar. Madam Mariya da, Sara da, her ramazan oruç tutar, zorunlu olarak yedikleri günleri de bayramın hemen ardından tamamlarlardı.

Bizler de yortularda, bazen de pazar günleri, kilisedeki ayinlere giderdik. Paskalyalarda Madam Mariya, tüm çocukların adları yazılı çörekler yapardı.

Kiliselere gittiğimizde -Cebrail Usta ve ailesi Ortodokstu- kimse engel olmaz, neden geldiniz demezdi. Ayini izlerdik, müzik dinler, şaraplı ekmek yerdik. Tek özen gösterdiğimiz şey, haç çıkarmamaktı. Böylece dinimizi sağlam tutuyorduk.

Çarşamba günleri, Esperans Katolik kilisesindeki din derslerine giderken bizi de yanına alırdı. Onlar ders yaparken, bizler, Pederin verdiği topla geniş bahçede oynar, Esperans ve diğer çocukların çıkmalarını beklerdik. Peder genç bir adamdı. Sarışın. İtalya'dan gelmişti ve bizlerden Türkçe, diğer çocuklardan Arapça öğrenmeye çalışırdı. Kiliseyi gezdirir, anlamadığımız bir dilde bir şeyler anlatırdı. Anlamadığımızı bildiği halde yine bir şeyler söylemesi, istemediğimiz halde bizi güldürürdü. Ona hem gülerdik, hem de güldüğümüz için kırılmamasını isterdik. Bunu yürekten isterdik. Belki de bunu anladı, gülme krizlerimizi görmezden geldi (Kutlu, 1986a: 86, 87).

Aynı romanda, Hristiyan ve Müslüman insanlar arasındaki olumlu ilişkiler de yansıtılmıştır:

Dünyanın en sevimli insanlarından biriydi Jozef Amca. Bilgiliydi. Çok öykü bilir, bunları güzel anlatırdı. Büyük küçük, herkesi güldürmekten hoşlanırdı. İncil'i de Kuran'ı da hemen hemen ezbere bilirdi. İsa'yla alay ederdi. Madam Mariya kızıp suratını asınca hemen açıklamaya koyuluyordu:

“Mariya, sana yakışmıyor bu tutuculuk. Ben, Katolik İsa'yla eğleniyorum. Gerçek İsa hiçbir zaman ne Katolik, ne de başka bir şey olmadı ki...”

Muhammed'i beğendiğini, gelmiş geçmiş en akıllı ve kurnaz adamın o olduğunu söylüyordu. Sait Bey üsteliyordu:

“Haydi haydi Mösyö Jozef, sen Katolik değil Müslüman doğmalymışsın. Mamafih işine geldiği için, Muhammed'in yolundan gidip karıları hiç değilse ikilemişsin. Şu halime bak, ben bana verilen haklarımı bile kullanamıyorum!” (Kutlu, 1986a: 85, 86).

Bizim Diyar romanında, bir zamanlar Müslüman yaptığı kişilerin tekrar eski dinlerine döndüklerini öğrenen Gülsüm Hanım, zorla güzellik olmayacağını düşünür:

- Bunları besleyen, giydiren bizdik. Ben kaç Sırp karısını, Arnavud'u müslüman yapmışım. Kalplerini bilmem, lâkin hepsi ibadetlerinden şaşmazlardı. Birlikte camilere gitmişiz. Yoksa öyle mi görünmüşlerdir? Kimi aldatırlar? Günahları boyunlarına. Şimdi kapılarımıza gelmez oldular. Bunlardan birkaçının yeniden kiliselere gittiklerini işitmişim. Ne yapalım oğul? Zorla güzellik olmaz (Çokum, 1978a: 146, 147).

4.11.2. Tanrı-Kul İlişkisi

Büyükanne romanında, küçük bir çocuğun kafasında oluşan “Tanrı imajı”na yer verilir. Selim Allah'ın renginin beyaz olduğunu düşünür ve yerin altında olduğunu zanneder. Allah'ın yerin altında olduğunu, bahçıvanbaşından öğrendiğini söyler. Bu durum, dinî bilgilerin kazanılmasında, yetişkinlerin, çocuklar üzerindeki etkisini göstermektedir:

- Ben hayatta birçok zorlukları, birçok acıları hep Allaha güvenerek yendim Selim, dedi. İhtiyarlıkta da böyle mızımlıklara teslim olmayacağım!

Çocuk bu sözlerden bir şey anlamadı ama, kafası bir kelimeye takıldı; çoktan beri merak ettiği bir konu idi bu:

- Büyükanne, Allahın rengi beyaz mıdır?

- Bu da ne demek Selim?.. Allahın rengi, biçimi olmaz. O, hiçbir yaratığa benzemez, çocuğum. O tek yaratıcıdır.

- Allah, toprağın, altında mıdır Büyükanne?

- Bunu da nereden çıkardın Selim?..

- Bahçıvanbaşı söyledi bana!

Ay, Bayram Ağa seninle konuşuyor mu? kimseyle konuşmazdı. Bir tek annenle biraz konuşurdu eskiden. Demek şimdi de seninle.

O, ağaçlarla, çiçeklerle konuşmağı çok severmiş de ondan.

- Başka ne dedi bakayım?..

- Bütün bu ağaçları, çiçekleri, domatesleri, patlıcanları... Hep Allah büyütüyor, dedi.

- Doğrudur. Hepsî; hepimiz, Allahın emri ile büyür, yetişir, olgunlaşırız, Ama bu demek değildir ki Allah toprağın altındadır. Haşâ! Allahın kuvveti her tarafı tutmuştur Selim. O, her yerde hazır nazırdır. Hepimizi görür, her yaptığımızı, hattâ her düşündüğümüzü yalnız o bilir...

Çocuk, belki de hiçbir şey anlamıyordu ama yine de hayran hayran dinliyordu (Zorlutuna, 1971: 11, 12).

Hep Yarın romanında, hayatında çeşitli acılar yaşamış olan bir kadının, Tanrı'ya yakarışı aktarılır:

- Allahım!.. Allahım!.. Sen nerelerdesin? Niçin beni böyle yalnız bıraktın? Muradın nedir? Beni potalardan potalara aktarıyorsun. Posalarımın kurtulup, durulmam, billûrlaşmam için mi? Çözülmez çilelerin ucunu bulayım diye mi? Nedir Allahım nedir bu hayatım? Bu düzensizliğin mânası nedir? Bana yürek verdin duy diye, ateş verdin yan diye. Öyle duyar, öyle yanar oldum ki, şimdi rahmetini bekliyorum. Yetiş imdadıma Allahım... Yetiş Rabbim... Dardayım, bir uçurumun kenarındayım. Bana acı Allahım... (Uçuk, 1968b: 167).

Güneş Kokusu romanında, camiye giden Ayşe, kendini orada Allah'a daha yakın hisseder. Ondan, hasretini çektiği büyük aşkını vermesini ve kendisinden uzak tutmamasını diler:

Ayşe, mabedin içinde kalbi çarparak ilerledi. Yüksek camlardan güneş ışıkları süzülüyordu. Açık kapılardan koşup geçen serin rüzgâr, fısıltılarla ortalığı dolaşüyor, havada Ayşeyi titreten büyük, kudretli bir sır gizli gibiydi.. Çocukluğunda girdiği mabetlerde o isimsiz, baş döndüren duygu coşkunluğuna yeniden kavuşmuştu. Uzaklardan, çocukluğunun gecelerinden kalma tek bir sesleri işitiyor, kendini Allaha yakın buluyordu. Altındaki güneş ışığı, Allahtan ona uzanan sıcaklık değil miydi? Kulaklarındaki sesler, yıllar boyunca dualarile Tanrılarını bulmak isteyen kulların yalvarışları değil miydi? Ayşe de yalvarmak, dileklerini söylemek istiyordu. Gizli bir gönül dilile: "Yüce Tanrım.. Sana güveniyor, senin erişilmez büyüklüğüne inanıyor, sığınıyorum... Bulur gibi olduğum zamanlarda birdenbire kaybettiğim yolumu aydın et... Kalbim hep üşüyor.. Bana sıcaklığını sun.. Yüreğimde, hasretini çektiğim büyük aşkı ver... Dünyamı yaşamak istiyorum.. Sana gelince, senin büyüklüğünde eriyecek olan kulunu, kendinden uzak tutma Yarabbi..." diyor, kapalı gözlerinden sızan yaşlar, çenesinde kavuşuyordu... (Uçuk, 1973b: 54, 55).

Aynadaki Kız romanında, inananlar için Tanrı'nın her yerde olduğu görüşüne yer verilir. Kiliseyi ziyaret eden Müslüman bir kadın, nerede dua ettiğinin bir önemi olmadığını, önemli olanın Tanrı'ya sığınmak olduğunu ifade eder:

Meşhur San Salvador Kilisesini geceleyin gördüm. Müthiş bir Kolera salgınından sonra, Tanrıya şükran için, bu kiliseyi yapmışlar. Âyin vardı. Halk, derin bir huşû içinde bu âyini tâkip ediyordu. Bir sütuna dayanıp koroyu dinledim. Orglardan gelen seslerle büyülenmiş gibiydim. Öylece ne kadar kaldım, bilmiyorum. Sonra, içimden; Tanrım, dedim, Ulu Tanrım. Sana bütün ruhu ile inananlar için sen her yerdesin.

Sana açılan eller, camilerde açılmış ya da kiliselerde ne farkeder? Sana sığınıyorum. Yolumu aydınlat, beni terk etme, benimle beraber ol, sevgili Tanrım... (Su, 1962: 121).

Allah Çocukları Unuttu romanında Oya, kendisini mutlu hissetmediği için, Allah'ın olmadığını, olsaydı da nefret edeceğini dile getirir:

- ... Düşün ne boş geçiyor hayatımız. Halbuki biz doğmak istememiştik. Allah yok biliyorum. Olsaydı da nefret ederdim ondan.
- Söyleme böyle.
- Neden söylemeyecekmişim? Mesut olmak istiyorum. Hakkım yok mu?
- Tabii var.
- O halde neden mesut değilim?
- Şu anda kaç kişi bu soruyu kendi kendine soruyor bilsen Oya. Etrafına bak biraz (Baydar, 1960: 25).

4.11.3. Din Değiştirme

Ak Topraklar romanında, din değiştirme konusu Eliza örneğinde ele alınır. Eliza ile evlenecek olan Bayındır, müstakbel karısının kendisi ne isterse yapacağını öğrenmesine rağmen, o, dinini değiştirmesini kendi isteğiyle yapmasını ister:

- Babasını daha bu küçükken, aklı ermez bir kızcağızken vurmuşlar, burada, sokakta... Anası da bunu, özü anasına ısmarlamış, görünmez olmuş... Anlayacağın şu ki, Eliza'yı ninesi büyüttmüş, böyle sokaklara salıvermiş. Mariya ile yoldaş olmuşlar.
- Mümkünü var.. anca, şunu bilesin, hiç bir Oğuz, evdeşi Rum da olsa, çocuğunun adın Rum adı komaz.
- Eliza'nın aklında kaldığına göre, Uçay'mış adı, ya Gökay. Ninesi Eliza etmiş ve dahi kimselere başka söyletmemiş.
- Şimdi değiştirecek mi?
- Men istersem.
- Kangı peygambere inanır?
- Ninesi İsa'yı Allah'ın oğlu belleiptir, Eliza kimseyi.
- Dini, peygamberi yok mu?
- İsa'yı sevmez, bizimkini de pek bilmez.
- Ninesi n'olmuş?
- Ölmüş, daha bu, Mariya'yı yoldaş etmeden önce. Yamtar, içini çekti, söyledi:
- Belki bana sormak yakışmaz... anca...

- Sor.
- Şimdi sen evdeşinin adın değiştirip, hak dinin belletecek misin?
- Eliza söyler kim men istersem yapacakmış... men de beklerim kim, özü isteyip yapsın (İşinsu, 1971: 112, 113).

Azap Toprakları romanında, âşık olduğu Selim'in, Müslüman olmadığı için kendisine bakmadığını düşünen Eleni, dinini değiştirmek için Ak Hoca'ya gider. Ak Hoca, yalnızca bu nedenle din değiştirmenin doğru olmadığını ve daha sonra bu dinin şartlarını yerine getirmek gerektiğini söyler. Kızın inatla direnmesi üzerine, babasından yazılı izin kâğıdı ister. Eleni, babasına bu durumu açıkladığında, adam kızına etmediğini bırakmaz:

- Bak Eleni, abe kusura bakma ama doğrusunu diyeceğim; Selim seni hem Rumsun diye istemez, hem Muhsine'yi unutamamıştır daha.
- Vire nedir bu Türklük, Rumluk; isterse vaz geçerim Rumluğumdan, müslüman da olurum. O kız da ölmüş, mezardan çıkıp boğazına sarılacak değil ya, er geç unutacak onu.

Sana bir akıl vereyim mi?

- Ver.

- Git Ak Hocaya müslüman ol.

- Olayım.

- Annen baban bir şey demezler mi?

- Aman be, nihayeti bir sopa atar babam, ona da alıştım zaten.

- Abe durma koş öyleyse.

- Müslüman olurum da, yine bakmazsa suratıma?

- O kadarına karışmam; ama müslüman olmak, hristiyan olmaktan iyidir Selim'in gözünde.

- Peki...

Eleni daha fazla düşünmedi bile, daha o akşamüstü yakaladı Ak Hocayı; ihtiyarın durgun yüzüne bir şaşkınlık yayıldı; inanamadı, gülümsedi:

- Abe annen babanın haberi var mı?

- Yok.

- Kızlarlar ama.

- Kızarlarsa bana kızacaklar.

- Bak Eleni, hemen müslüman oldum demekle bitmez iş, müslüman kadınlar gibi giyinip, onlar gibi hareket etmen lâzım; namaz dualarını bellemen lâzım, aklın yatıyor mu?

- Evet.

Adam düşündü, buruk bir tat geldi ağzına, ağır ağır konuştu:

- Yine de... Evine git, iyice bir düşün kızım.

- Vire çok düşündüm ben, ondan sonra geldim.

Ak Hoca sakalını sıvazladı, hiç lüzumu yokken karısı gelmişti aklına, gözünün önünde süngüledikleri karısı; çoktan beri kaybettiği bir hayâldi bu, şimdi sanki elini uzatsa, ulaşacak ona! Heyecanlandı, kıza belli etmemek için önüne baktı, sordu:

- Peki niçin müslüman olmak istiyorsun?

Eleni bocaladı, bu temiz yüzlü adama açılma mı iyi, yoksa açılma mı; birden karar veremedi. Omuzuna düşen buklesi ile oynadı bir süre; "Papaza

günah çıkartmaya gitmiyor muyum; bu da müslüman papaz işte, söyleyim” diye düşündü.

- Bir Selim var, biliyor musun?

- Evet.

- İşte onun için!

- Abe, o mu sana söyledi müslüman ol, diye?

Kız bozuldu; yalan da söyleyemedi:

- Yoo, onun bana baktığı yok... Fakat... Yani diyeceğim, belki müslüman olursam, anladın mı?..

- Anladım, dedi Ak Hoca... Abe yalnız bu yüzden olacaksın müslüman, vaz geç derim; çünkü müslüman da olsan, Türk de olsan kâr etmez... Selim’in bir sevdiği vardı, öldü.

- Muhsine’yi, biliyorum.

- Ee, ya’u...

- O ölmüş artık, halbuki Selim yaşıyor, ben de yaşıyorum...

Ak Hoca, “Lâhavle...” çekti... “Bu kız utanmayı sıkılmayı hiç bilmiyor...” diye geçirdi içinden, yine de açık konuşması hoşuna gitmişti, yumuşak yumuşak:

- Peki Eleni dedi, git annenin babanın yazılı iznini getir, ondan sonra ben yardım edeyim sana...

Eleni, çaresiz boynunu büktü:

- Peki.

O gece babası pek sarhoştı, söyleyemedi, ertesi sabah açıldı Eleni... Hani “Bir sopa nihayeti...” demişti, fazlasını hiç düşünmemişti fakat adamın deli deli açıldı gözleri, boğazından hırıltılar çıktı; aklı uçtu gitti kafasından, sopayı Eleni ile anasına beraber çekti (İşinsu, 1973a: 216-218).

Pertev Bey’in İki Kızı romanında, Matmazel Durand dinini değiştirerek Müslüman olmak ister. Arif Dede Efendi, bu konuda karar vermek için iyice düşünmesini tavsiye eder. Matmazel Duran ise bu dini çok sevdiğini ve kararından vazgeçmeyeceğini ifade eder:

Azize Hanımla Matmazel Durand domino oyunlarına devam ederlerdi. Fakat her ikisinde de bir uyanış vardı. Melle Durand tutturmuş, müslüman olmak istiyordu. Bu arzusunu bir gün Arif Dede Efendiye söyledi:

“- Çok rica ediyor, ben sizde, İmam Efendi Hazretleri, siz beni müslüman yapacak bana müslüman kâğıt verecek, müslüman pasaport verecek” dedi.

Arif Dede Efendi:

“- Hristiyanlık da büyük bir dindir, iyi düşünün, vicdanınızla baş başa kalın öyle karar veriniz, eğer kararınızda sabit iseniz, Beşiktaş müftülüğüne müracaat edersiniz, o makam bütün icabları tamamlar” buyurdu.

...

“- Beyefendi İmam, ben müslüman olacak, çünkü ben bu din çok beğeniyor, çok seviyor, ama ben küçük çocuk ben alıştı eklesaya gitmek, çünkü imam beyefendi bu Evropada nasıl söylüyorum bu bir terbiye, bu bizim (education) içinde giriyor, şimdi gitmez, olmaz çünkü adet bu bizde adet.” (Ayaşlı, 1992a: 20).

4.11.4. Dinin Yozlaştırılması

Dinin, bazı insanlar tarafından kötü kullanılarak yozlaştırıldığı görülür. Karar Gecesi romanında, Tanrı'nın adını dillerinden düşürmeyen bazı insanların, onun buyruklarını kendi çıkarlarına göre kullandıkları ifade edilir:

- Bunlarda din iman, bir mintandır, dedi. Merhametten, insaftan yana nasipleri yoktur... Tanrı'nın adını dillerinden düşürmezler ama, Tanrı'nın emirlerini kendi buyruklarına uydurmuşlardır... Sonra da sizden şefaet dilerler... (Azrak, 1976b: 49).

Kaderin Sırrı romanında Hafız Derviş'in, halkın cahilliğinden yararlanarak, batıl inançlar yoluyla dini kötü emellerine alet edip, onları susuzluğa ve kıtlığa sürüklediği anlatılır:

- Peki kim yapacak bu işi?
- Sen...
- Ben mi?
- Evet, sen... Üç yıl evvel Ethem Kobra, Dazdak köyündeki mescitte seninle görüşmeye geldiği zaman, ona her türlü işde tecrüben olduğunu söylemişsin... Bu arada dinamitlemede ustalığınla da övünmüşsün... Zaten biz adamlarımızı seçerken onlar hakkında gerekli bilgiyi çok önceden ediniriz. Kapasitelerini gayet iyi biliriz... Senin, iman cübbesi altında ne menem bir herif olduğunu öğrenince, hemen örgüte alınmana karar verdik... Kobra Ethem de bunun üzerine gelip seni o köyde buldu...
Hafız Derviş:
- Ama ben... diyecek oldu.
- Aması ne?... Bugüne kadar senin bu çorbada hepimizden çok tuzun var sayılır... Uygulanacak intikam planında bir ön hazırlık olarak Tunçboğalar'ın sahip olduğu köylerin cahil halkını batıl inançlar yoluyla susuzluğa ve kıtlığa sürüklemeyi başarmadın mı?... (Azrak, 1976a: 230, 231).

Gurbet Yavrum romanında, dinin, başlangıçta “uygarlığa götürücü, ilerletici ve haksızlıkları önleyici” iken, cahil ve çıkarıcı kimselerin elinde “insanları uyuşturan bir araç” haline geldiği anlatılır:

“Din yobazlığının da bu ülkeyi nasıl uçuruma sürüklediğini anlamıştım,” diyor, ilericilik savaşını anlatan mektubunda.

Bu konuda babamla liseyi bitirdiğim yıl, felsefe derslerinden, okuduğum kitaplardan edindiğim bilgilere dayanarak tartışmıştım. Babam yobazlığa karşıydı, ama dinin, başlangıçta, toplumu uygarlığa götürücü, ilerletici ve haksızlıkları önleyici bir görev yüklendiğini, sonradan ise bilgisiz ve çıkarıcı sömürücüler tarafından insanları uyuşturma ve sindirme aracı haline geldiğini söylüyordu. Kendisi, dinin insancıl, saf özünü savunup onu aydınlığa

kavuşturmak, dinin adaleti gerçekleştirmedeki işlevini kanıtlamak istiyordu (Özakın, 1989: 42).

Batmayan Güneş romanında, Cinci Hoca'nın, yalnızca herkesin arasında olduğu vakitler namaz kılarak insanları aldattığı ve rüşvet yoluyla zengin olduğu ifade edilir:

Saat beşe yaklaşmıştı.

Namaz kılmak için bitişik odaya geçti.

Fakat bu sadece köleyi aldatmak içindi. Hoca ancak herkesin arasında olduğu vakitler namaz kılardı. Bitişik odaya geçer geçmez, arkasından kapıyı kilitledi ve odadaki sütunlardan birine yaklaştı. Edirne işi oyma sütunda gizli bir kapak vardı. Şifre ile açılan bu kapağı kaldırdı. Sütun, bir kasa vazifesini görüyordu. Hüseyin Hocanın servetinin bir kısmı orada saklı idi.

Hürrem kasrında, Boğazdaki yazlık köşkünde, İstanbuldaki sarayında, Cinci daima böyle yerler bulunduruyordu. Zeki Kadıasker her ihtimali düşünen bir adamdı. Osmanlı ülkesinde rüzgârların ne kadar çabuk değiştiğini biliyordu. Bir gün, her ne sebeple olursa olsun, İstanbuldan kaçmak mecburiyetiyle karşılaşınca, nerede bulunursa bulunsun, vakit kaybetmeden servetinin bir kısmını böylelikle yanına kolay alabilirdi.

Cinci kasadaki mücevherlerden bir kaçını çıkararak, kıymetli taşlarla oynamağa başladı.

Aldığı rüşvetler, hediyeler sayesinde çok zengin bir elmas koleksiyonuna sahipti. O taşın her rengi vardı kendisinde. Beyazı, pembesi, mavisi, siyahı, sarısı, yeşili hatta en nadir rengi sayılan, menekşe renklisi...

Sevgili taşların seyrine öylesine dalmıştı ki, yaklaşan bir araba sesini, kasrın açılan giriş kapısını duymadı bile (Sözen, 1963: 16, 17).

4.11.5. Batıl İnançlar

Batıl inançlar konusu, Kaderin Sırrı romanında yoğun bir şekilde ele alınır. Köylüler, köyde bulunan bir gölün lanetli olduğunu düşünerek, ondan yararlanmayı bırakırlar. Ne içmek için, ne de tarlalarını sulamak için bu gölün suyunu kullanmazlar. Kötü niyetli kişiler tarafından, bu suyu kullandıkları takdirde, başlarına türlü felaketlerin geleceğine inandırılırlar. Tembelliğe alışan halk, zamanla iş yapmaz hale gelir. Köye yeni atanan okul müdiresi ise köylülerin bu tutumuna anlam veremez:

Nüvide:

- Suyu tatlı mıdır bu gölün? diye sordu.

Şoför:

- Şeker gibidir Müdire Hanım, dedi. Amma... Dedim ya, her kim ona yaklaşacak olsa, o saat belâsını bulur...

- Öyle şey mi olurmuş?

- İnanın buna... İşte bakın “Hıyarcık” köyüne yaklaştık... Bu köyde benim yeğenler vardı... Onlar öyle halk uydurması sözlere pek kulak asmazlardı... Bu yüzden de gölden tarlalarını suladılar... Gürpınarlar’dan da su içtiler...

- Şu halde bu suların kullanılmasında hiç bir sakınca olmadığı ortada...

- Ne gezer? O aile hemencek felâketlere uğradı...

Bir ay sonra babayı avda vurdular... Büyük oğul askere gitti, bir daha evine dönmedi... Küçük oğul karısını bıçaklayıp mahpushaneye düştü... Yaşlı anaya da inme indi...

Nüvide bu sözlere inanıp inanmamakta kararsızdı:

- Belki rastlantılar, kötü rastlantılardır hep bu olanlar, dedi.

- Yok be Müdire Hanım. Köylüler hepten sindiler... Tanrı’ya sığınıp o lânet inmiş sulara bir kez daha lânet ettiler... O gün bugün hiç kimse bu gölün kıyısından salavatsız geçmez oldu... (Azrak, 1976a: 44).

Köydeki erkeklerin boş oturmasını yadırgayan müdire, köy halkına gölden yararlanarak tarlalarını sulayabileceklerini söylese de, onlar gölün lanetli olduğuna inandıkları için göle yaklaşmak bile istemezler. Romanda, köy halkının, Hafız Derviş adlı bir düzenbaz tarafından nasıl kandırıldığı anlatılır:

Nüvide:

- Erkekleriniz neden işlerini bıraktılar? diye sordu.

Memiş’in anası:

- Gayrı erkeklerimize göre iş kalmadı köylerimizde... dedi. Bire yüz viren tarlalarımız susuzluktan hep kurudu... Meyva bahçalarımız pesperişan oldu... Ne itsin erkeklerimiz gayrı?.. Arda kalan işler neki?.. Onu biz de yapmaktayız...

Nüvide tatlılıkla:

- Yine çalışırlarsa ekmeklerini eskisi gibi topraktan çıkarabilirler, dedi. Topraklarınızı sulayacak koskoca bir gölünüz var işte!..

Kadınlar hep bir ağızdan:

- Tövbe, tövbe!.. dediler. O göl lânetlidir.

- Bunu da nereden çıkarıyorsunuz?

Orta yaşlı bir kadın söze atıldı:

- Bu bir yalan değil Müdüre Hanım... Bizim çok büyük bir “ermiş” vardır, şu Mirit dağının en yüce doruğunda yatar... Üç yıl önce, o haydutlar Tanrı’nın rahmeti ve de yöremizin bereketi olan sularımızı kuruttuklarında, bir gece bu “ermiş” bizim Hafız Derviş’in düşüne girmiş... Ertesi gün Hafız köylüyü topladı, onlara virdi talkını, virdi talkını... Düşünde o büyük “ermiş” ona demiş ki, “Sakin ola bu pınarlardan bi yudum su içmeyin... Gölün ve de derelerin bi damla suyun gullanmayın... Kuraklığı getiren kötü ruhlar onların üzerine inmiş, onları zaptetmiştir...” İşte, o günden bu yana pınarlara ve de göle bir yaklaşan olsa, binbir belâ yağar başına...

Nüvide mahzun bir acılıkla gülümsüyordu:

- Böyle şeylere inanmak doğru değil bence... Sizin Hafız Derviş bir garip düş görmüş olabilir. Bunun anlamını yalnız Tanrı bilir.

Köylü kadınlar önlerine bakıp inatla sustular...

Nüvide anlamıştı. Köylüde böylesine kökleşmiş olan bir inanç üzerine söz söylemek boşunaydı. Hemen başka konulara geçti... (Azrak, 1976a: 48).

Aynı romanda, köy halkı yakamozu, “şeytanın yaptığı şenliklerdeki alevler” zanneder. Bunun, Tanrı’dan kendilerine bir ihtar olduğunu iddia ederler:

- Yine Hızır Delibalta:
- Çok geceler o gölün üzerinde gücümencik alevler gezindiğini görmüşük, dedi. Şeytan şenlikler yapar sıkça sıkça orda... Bunlar bize hep Tanrı’dan bir ihtardır...
- Gülmesini zor tutan Sevdâ Şengül:
- Hiç öyle şey olur mu Muhtar efendi? diye lafa karıştı. Sizin gördüğünüz şey sadece suyun yakamozudur...
- O dediğin de ne?
- Geceleri, genellikle ay ışığı olmadığı zaman sularda fosforlu pırıltılar yanar söner... Buna “yakamoz” denir...
- Geç be hatun...
- Regaip Haha elini kaldırdı:
- İşte, kadın gısmiyle iş gördün mü, sonunda böyle zeklenir seniyle...
- Rica ederim Muhtar Efendi, yanlış anlamayın... (Azrak, 1976a: 64).

Batıl inançlardan en yaygın olanı nazardır. Başkalarının kötü bakışları nedeniyle ortaya çıktığı düşünülen nazarın, toplumun her kesiminden birçok insan tarafından benimsendiği görülür. Kaderin Sırrı romanında, Sevdâ öğretmenin kahveyi dökmesi uğur sayılırken, kendisine nazar değdiğine inanılır ve üzerlikle tütsülenmesi tavsiye edilir:

- Birden, Sevdâ’nın elindeki fincan kaydı; kahve üstüne dökülürken de:
- Ay!! diye çığlığı bastı. Kahveyi helâl etmedin mi yoksa bana Hacı?
- O nasıl laf öyle? Dükkanımın tüm malı sana helâl olsun Sevdâ kız. Kahve dökülmesi uğur sayılır. Amma sana nazar, değdi, nazar... Kem göz var senin üstün de!..
- Huriye kadın ayağa kalkarak şöyle bir belini doğrulttu:
- Hacı, bu küçük hanıma biraz üzerlik ver... Bir iyicene tütsülensin bu akşam!.. (Azrak, 1976a: 146).

Halk arasında “göze gelmek” olarak da bilinen nazara karşı korunma yollarından biri de kurşun döktürmektir. Saadet Tacı romanında, kendilerine nazar değdiğini düşünen Cavidan kurşun döktürmek ister:

- Cavidan bir kere daha içini çekerek:
- Biz topumuz okunmalıyız !.. dedi. Eskiden bir kurşun dökücü Hacı Sabbek Hanım vardı... Şimdi sağ olsaydı da... (Azrak, 1966b: 151).

Bir Gün Sabah Olacak mı? romanında, babası Zeynep’e Çin’de nazar boncuğu olarak kullanılan tahtadan bir düdük hediye eder. Bu düdüğün, kızına uğur getireceğine inanır:

- İşte hediyem kızım.
- Soluk yeşil renkte küçük bir şeyi ona uzatmıştı. Zeynep dikkatle bu şeye baktıktan sonra:
- Ne tuhaf, tahtadan bir düdük... dedi.
- Hayır, tahtadan değildir. Kıymetli bir taşdır bu... Çin’de nazar boncuğu olarak kullanılır. Uğur getirirmiş diyorlar.
- Bunu en kıymetli bir hediye olarak saklayacağım. Teşekkür ederim babacığım (Berkand, 1980b: 263).

İki Kâlp Arasında romanında, dualar ederek nazardan korunulacağına inanılır:

- Günseli, arabaya binerken ihtiyar kadın arkasından hâlâ dua etmekte, okuyup üflemekteydi:
- Allah nazardan saklasın! Allah görünür görünmez kazalardan korusun, Allah ona çirkinler talihi versin! (Berkand, 1972: 307).

Toplumda, bazı nesneler ve meydana gelen olaylar “uğur” ya da “uğursuzluk” olarak nitelendirilir. Küçük Dünya romanında, bardakların kırılması “uğur” olarak değerlendirilir:

- Saz coştı, Kadınlar coştı. Penbeli, eflatunlu tül mendiller uçuştı, Biri şerbet tepsisine çarptı, kristal bardaklar kırıldı. “Uğurdur” diye sevindiler. (İşinsu, 1984: 95, 96).

Aynı romanda, bir genç kız “ay”ın kendisine uğursuzluk getirdiğine inandığı için, onu sevmediğini belirtir:

- Sen, mehtabı pek sevmezdin galiba.
- Değil, mehtabı severim de ay’ı sevmem. Sarışın, aptal yüzlere benzetirim. Sonra, bana uğursuz gelir.
- Hadi canım sende! Ay’ın uğursuzluğu da olur mu? Bak, ne güzel gece. Sıkılacak bir şey oldu mu hiç?
- Daha gece bitmedi ki.
- Ama şekerim sen böyle konuşursan, bu derece inanırsan buna, mutlaka üzülecek, sıkılacak birşey çıkar (İşinsu, 1984: 148).

Batıl inançlardan büyü ve fal daha çok kadınlarla ilişkilendirilir. Kocalarını kendine bağlamak isteyen kadınların, falcılara veya büyücülere başvurdukları görülür. Kadınlar, onların verdiği reçeteyi eksiksiz uyguladıkları takdirde, dileklerinin gerçekleşeceğine inanırlar. Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında, kocasının sürekli arabasıyla ilgilendiğini ve kendisine hiç vakit ayırmadığını düşünen genç bir kadının, falcının verdiği domuz yağı ve çeşitli otlardan medet umması anlatılır:

Bir falcı bulmuş. Dehşet bir çingene karısı. Kendi çıkamadığı için eve çağırış kadını. İlle benim de o gün kendisine gitmemi istiyor.

O gün önemli bir işim olduğunu söyledim. Yalan da değil. O gün Cavit beye gideceğim.

İğrenç şeyler yaptığının farkında değil kız. Birşey açıkladı şaştım kaldım: Kocasının arabasının kapısına domuz yağı sürmüş, soğusun arabadan diye! Çayına, çingene karısının verdiği bir ot karıştırmış. Kocasını amel olup abdeshanelere taşınmış tam üç gün...

Deliler gibi gülmeye koyuldum telefonun başında. O da gülüyor.

Bir zamandır o zavallı adamın neler yiyip içtiğini düşündüm! Asıl büyü'nün ona yapılması gerektiğini, böyle giderse kuşku kıskançlık yüzünden tımarhaneyi boylayacağını, ya da kocasının ellerini domuz yağına bulaştırmaktan, sinamekili çay içip amel olmaktan bıkip kapıyı çekip gideceğini söyledim (Yönsel, 1971: 325, 326).

Fosforlu Cevriye romanında ise falcılığı ve büyücülüğü geçim kapısı haline getiren bir kadına yer verilir. Üfürükçü Arap Fazile, en çok parayı hapishanede kazandığı için kendisini zorla oraya attırmayı başarır. Oradaki çaresiz kadınların paralarını ve umutlarını sömürür. Hâkimlerin ağzını, dilini bağlamak için dualar öğretir, kadınların sevgililerine kavuşmaları için muskalar hazırlar. Romanda, kadınların parayı buldukları anda ona koşarak fal baktırdıkları ifade edilir:

Tevkifhanenin en meşhur tipi Üfürükçü Arap Fazile'ydi.

Ne karydı o...

Tevkifhane'ye kendisini zorla attırmıştı. Mahsus cürmü meşhutlar suçüstüler yaptırırdı. Çünkü en fazla para kazandığı yer burasıydı.

Burada genç kadınlara ne muhabbet muskaları yapmıyor, ne büyüler tertip etmiyor, mahkemeye girerken hâkimin ağzını, dilini bağlamak için ne dualar, ne tılsımlar öğretmiyordu!..

Kahve falına mükemmel bakıyordu. Mahkûm kadınların hepsi onun falı çok iyi düşürdüğünden emindiler.

Arap Fazile'nin en meşhur büyü'sü muhabbet büyü'süydü. Hapishanede genel bir kanaat vardı. O bir erkeği bir kadına bağladı mı, bir daha o erkek o kadından ölünceye kadar ayrılmazdı.

Cevriye de cebinde para olunca hemen ona koşuyordu. Ona fal bakıyordu. Kadın kaç kere kendisine büyü yapmayı teklif etmişti.

Fakat Cevriye her defasında azametle: “Sevdiğim zaten beni seviyor!” diye reddetmişti. “Büyüye ihtiyacım yok...”

Ama fala ihtiyacı vardı (Derviş, 2000: 210).

Suya Düşen Hayal romanında, dünyaca tanınmış bir falcının torunlarından olduğunu söyleyen bir kadının, her kesimden insanı nasıl sömürdüğü anlatılır. Aslında falcı ve arkadaşı çete gibi çalışarak, insanların hayatları hakkında öğrendikleri şeyleri, para karşılığında kendilerine aktarırlar. Böylece romanda, bu tür falcılara ya da büyücülere giden insanların eleştirisi de yapılır:

- Şu bitişikteki tabelâdan bir şey anlayamadım. Komşunuz terzi midir?.. diye sordu.

Katip:

- Hayır, dedi. Falcıdır!..

- Ya!.. Üstadının çok acayip bir adı var. Hiç kimseden bu adı duymadım...

- Olabilir. Ama bu Hambarazamba dünyaca tanınmış olan bir falcıdır. Bir Hintli-Fransız kırmasıymış. Ünlü Norman’ın torunlarından... Matmazel Norman Fransa’da bir vakitler öyle ün salmış ki, herkes onun Napolyon Bonapart’la evlenmeden onbeş yıl evvel Jozefin’e bir gün İmparatoriçe olacağını müjdelediğine inanmış!..

İhsan Bey hayretle dinliyordu. Cazip bir dedikodu bulduğuna memnun görünen kâtip:

- Evet, diye sözünü yürüttü: Ünlü “Hambarazamba”nın asistanı olan Madam Estalla’nın burada, zengin hanımefendilerden, küçük hizmetçi kızlara kadar pek çok müşterisi vardır. Birtakım iş adamları, hatta tanınmış diplomatlar değişik adlarla ona gelirler.

- Kahve falına mı bakıyor?

- Hayır, kâğıt falına bakar, Bazen içinden doğacak olursa, yani müracaat edenler fazla cömert davranırlarsa, kâğıda bakmaya da lüzum görmez. Saatlerce konuşur, konuşur... (Azrak, 1979: 179).

Batıl inançların, kimi zaman tedavi amaçlı kullanıldığı görülür. Sonya romanında, İmparatoriçe’nin zehirlenmesi üzerine, büyücü Feyyaz’dan yardım isterler. Feyyaz, içirdikleri zehrin panzehri olmadığını ancak belki bir şeyler hazırlayarak onu kurtarabileceğini belirtir:

Gennadios, “İmparatoriçe ölüm halinde Feyyaz” diyor. “Onu diriltmenin bir çaresi varsa, ancak sen bilebilirsin.” Feyyaz soruyor, “Hastanın halini bana tarif edin.” “Gözleri cam gibi, ağzı bükülmüş, dudakları mosmor, tırnaklarının etrafı morarmış. Panzehir Feyyaz, panzehir bul. Ölüyorum sana... Hiç vakit kaybetmezsek, onu belki kurtarabilirsin.” Durun bakalım asılzadem,

kurtarmak imkânı varsa, elimden geleni yapacağım. Anlattığına göre nasıl bir zehir içirdiklerini anladım. Bu zehirin panzehiri yoktur. Yalnız belki ben birşeyler yapabilirim...

Adam mahzen gibi bir yere iniyor ve oradan bazı otlar çıkarıyor, çantasına koyuyor, saraya gidiyorlar (Sezer, 1973: 134).

Aynı romanda, Feyyaz'ın ateşten yardım alarak Oktavia'yı tedavi etme sürecine yer verilir:

Arap ayağa kalktı. Gizli yolları, dar dehlizleri ile esrarengiz mağarayı andıran dükkanın içine daldı. Feyyaz tekrar odaya dönmüştü. Bir müddet bu küçük odada aşağı yukarı dolaştı. Mangal hala alev alev yanıyordu. Dar bir duvarı kaplıyan kadife perdeyi kaldırdı, ortaya çıkan dolabın kapağını açtı. Dolabın içi çeşit çeşit şişeler, kavanozlar, kutularla doluydu. Feyyaz bu şişelerden birini aldı. Dolabın en altındaki çekmeceyi de çekip ayna haline gelinceye kadar parlatmış bakır levhayı uçlarından tutarak yavaş yavaş ateşe yaklaştırdı.

Odaya Oktavia girdiği zaman, bakır levha yavaş yavaş kızarmaya başlamıştı. Feyyaz bir an genç kıza baktı. Sonra karşısındakinden itaat görmeye alışmış bir efendi edasıyla emretti.

- Ateşin yanına diz çok Oktavia!...

Genç kız bu emri hemen yerine getirdi...

Sihirbaz mangala elindeki şişeden bir kaç damla renksiz su damlattı. Oda safran kokusu ile dolarken, mangaldaki ateşin de rengi değişmişti Ateş yeşile çalan bir renk alıyordu.

Feyyaz kendinden geçmiş bir halde, elindeki bakırı o yeşil aleve tutmaya devam etti. Sonra Oktavia'yı saçlarından yakalayarak ateşe doğru itti.

- Safran alevi al bu kıızı sana veriyorum!... diye haykırdı. Feyyaz sert bir hareketle, Oktavia'nın başını bıraktı. Elini mangalın yanında duran güvercin kanına batırıp, bakır levhanın üzerine Yehuda, Mitatron Elahim, Adonay diye yazdı.

Bakır levhanın uçlarını tamamen kendinden geçmiş olan Oktavia'nın eline verdi.

- Levhaya bak ey alevin kızı, gördüklerini söyle!... Melek Anael ona yardım et!... Ona yardım et!...

Mangal ateşi ile buğulanmış olan aynanın buğusu yavaş yavaş dağılıyordu. Feyyaz Oktavia'ya doğru eğildi. Büyücünün vücudu ter içinde kalmıştı.

- Gördüklerini söyle! ... diye emretti.

- Neyi görmemi emrediyorsun? ..

- Kalbimden geçeni bilirsin ey aziz melek Anael. ..

- Bir erkek dönüyor bakırın etrafında. Elinde bir şişe var. Bir, iki, üç, dördüncü dönüşünde durdu. Şimdi şişedeki suyu içiyor.

Feyyaz derin bir nefes aldı. Aynayı üfledi. Ayna birdenbire tekrar buğulandı ve artık bir şey görünmez oldu. Oktavia olduğu yere yığılmıştı. Feyyaz güçlkle doğruldu. Ateşin üzerine bir bakır kapak kapattı.

- Kutsal alev bizimle beraber ol!... diye inledi.

Alnından terler akıyordu. Nefes nefeseydi. O da yorgunluktan yarı ölgün bir halde olduğu yere yığılırken, şafak sökmek üzereydi (Sezer, 1973: 161, 162).

Aşk ve Saltanat romanında, Diya'nın, Şehinşah'a baktığı el falından ve kader küresinden söz edilir. Diya, insanların avuçlarından her şeyi görebileceğini iddia eder:

- Elinizi bana verin efendimiz, dedi.
- Avuçları arasında tuttuğu Ebu Sait'in eline gözlerini dikmişti. Uzun müddet hiç konuşmadan bu eli tetkik etti. Sonra tehlikeli bir edayla gülümsedi:
- Şehinşah Hazretlerinin falları çok garip.
- Genç adam doğruldu. Birdenbire Diya'nın sihrinden kurtulmuş, kaşlarını çatmıştı:
- Ne dediğinizin farkında mısınız küçüğüm?
- Genç kız sadece gülümsedi, sesini çıkarmadı.
- Bana ne diye Şehinşah diye hitap ediyorsun? Değil şah, asil bir kimse dahi değilim. Sadece basit bir askerim, bunu söylemişim.
- ...
- Kim olduğunuzu herkesten saklıyabilirsiniz efendimiz, ama benden değil. Eliniz avuçlarımda arasında orada herşeyi görürüm.
- Sahiden sihirbaz mısınız?
- Diya gülümsedi ve Ebu Sait'e doğru eğildi. Keskin bakışları garip bir alevle parlıyordu.
- Falınıza bakayım mı?
- Pekâlâ bakın bakalım.
- Mazinizden bahsetmiyeceğim efendimiz. Zira bunu herkes gibi ben de biliyorum. Arkanızda kanlı yollar, bir sürü düşman bırakmışsınız. Kalbiniz arasına aşkla coşmuş, ama bunların hepsi geçici, az ömürlü. Elde ettiğiniz kadından bıkiyorsunuz. Bir yenisini, sonra bir yenisini daha istiyorsunuz.
- Evet Diya.. Zaten hayat bu demek değil mi? Şimdi söyle bakalım yeni aşkım nasıl nihayete erecek. Sevdığım kadın bana kollarını açıyor mu?
- Falcı kıs sustu. Yüzünde muammalı bir hareketsizlik belirmişti.
- Bu son aşktan çekininiz efendimiz, diye fısıldadı. Size çok pahalıya malolabilir. Çizgileriniz karışıyor.
- Devam edin..
- Söyliyeceklerim bu kadar.
- Ne ölümden ne de aşktan korkarım kızım. Aşk ne kadar pahalı olursa olsun, bir şehinşah için önlenmesi güç olmaz.
- Belki de. Kader küresine bakmak ister misiniz? Orada sonunuzu kendi gözünüzle görürsünüz. Şehinşah dahi olsanız yine de bir sonunuz vardır efendimiz (Sezer, 1966: 309- 311).

Saltanat Rüzgârları romanında, Dilâram'ın, Padişah'a baktığı el falından söz edilir. Dilâram falda, Padişah'ın güvendiği kadınlar tarafından aldatıldığını görür. Padişah'ı dikkatli olması konusunda uyarır:

- "... Dağıstanda fal bakmasını, istikbali okumasını bilmeyen hemen hemen yok gibidir."

Padişah bir an duraladı. Garip bir alevle parlayan keskin bakışlarını üzerime dikmişti. Acaba ne yapacak diye merakla bekliyordum. Nihayet:

“Sen de fal bakmasını bilir misin?...” diye sordu.

- “Evet Efendimiz...”

- “Ne falına bakarsın?”

- “Elinize...”

- “Bak öyleyse!...”

Bakışlarımdaki sevinç ışığını görmemesi için başımı önüme eğdim.

“Hayır efendimiz” dedim, “gördüklerim sultanımızın hoşuna gitmeyebilir. Gerçi hayatımın hiç bir değeri yok ama, sizin tarafınızdan cezalandırılmak benim için ölümden de beterdir.”

- “Falımda, hoşuma gitmeyen bazı şeyler bulunabileceğini nereden tahmin ediyorsun bakayım. Korkma, müneccimler hayatımın şans ve şöhret içinde nihayete ereceğini söylüyorlar.”

- “Tanrı sizi korusun büyük sultanım. Allah hepimizin ömrünü size ihsan etsin. Bundan şüphem yok...”

- “O halde?”

- “Ellerinizi avuçlarımda arasında aldığım an, artık kendime hakim olamam. İyi veya kötü ne görürsem söylerim.”

- “Kaldır başını! Falıma bakacaksın, böyle istiyorum.”

...

- “Ne garip bir falınız var efendimiz. Parlak bir yıldız, taç, taht, ihtişam ve servet... Bütün ömrünüz harp meydanlarında geçmiş. Düşmanlarınız atlarınızın altında kalıyor. Fakat hayatınızda aşk yok... Hiç kimseyi sevmemek sizi bedbaht ediyor.”

- “Bilâkis Dilâram ben bütün güzel kadınları severim. Haremime bak, şarkın en nadide çiçekleriyle süslü...”

- “Ama efendimiz bu çiçekler size sadık değil ki... Etrafınızda suikastler, entrikalar hazırlanmakta olduğunu görüyorum. Uyanık olun ve kendinizi koruyun. Bilhassa kadınlardan çekinmelisiniz. En hoşunuza gidenler bile sizi tatlı sözlerle oyalarken başkalarına kalbini veriyor. İçlerinden biri ise oğlunuza âşık. Hayalleri onunla dolu. Huzurunuzda raksederken size gülümsüyor, fakat hakikatte vücudunun her hattını şehzade Cihangire göstermeğe çalışıyor. Başınızı dizlerinize dayadığı zaman, sevdiği erkeği elde edebilmenin çarelerini araştırıyor. Tıpkı avını kibarca yakalamak için nazlı nazlı hareket eden bir avcı gibi...” (Sezer, 1962: 38- 40).

4.11.6. Tasavvuf

Aydınlık Kapı romanında, Allah’a ulaşma isteğiyle yanıp tutuşan ölüm döşeğindeki bir kadının düşünceleri aktarılır. Genç kadın bu dünyadaki bedenini, Allah ile aralarında bir engel olarak görür. Öldüğü zaman bu “duvar”ın yıkılacağını ve Allah’a ulaşacağını düşünür. Romanda, kendini ölüme yakın hisseden bu kadının mutluluğu dile getirilir:

Bu çiçekler de konuşuyorlar, bana bir şeyler söylüyorlar... Bu ışıltı dünyası, nağme nağme içime doluyor, içimden boşalıyor... Ah Vildan... Sevgili Vildan. Bu sesleri sana ve dünyaya bir an evvel dinletmek istiyorum...

Sonra... Vazifem bitmiş olacak ve “O”nunla aramızda kaskatı duran “cisim duvarı” yıkılacak “Aydınlık Kapı” dan geçip ona ulaşacağım... Çok mesudum Vildan! Çok mesudum (mutluyum)! (Zorlutuna, 2001: 322).

Aynı romanda, insanların hayatta hangi yolu seçerlerse seçsinler, sonunda varacakları yerin aynı olduğu ancak insanların bu yolda yürümeyi bilmedikleri dile getirilir:

“Şeriat, tarikat yoldur varana
Hakikat meyvesi andan içeru!”
Der ve ilâve ederdi:
- Bütün yollar “ORAYA” götürür amma... Biz bilmiyoruz, yürümeyi bilemiyoruz Vildan!.. Ondan sonra da uzun uzun susardı... (Zorlutuna, 2001: 334).

Tasavvuftaki “yaratılanı yaratandan ötürü sevmek” inancına, Aydınlık Kapı romanında yer verilmiştir. Vildan, insanları, Allah’ın kulu olduğu için seveceğini ve onlara yardım edeceğini ifade eder. Hayatı boyunca acı çeken Vildan, nihayet Allah’a kavuşacağı için kendini mutlu hisseder:

“Hepsini seviyorum... Allah rızası için... Rabbim senin için!.. Senin kullarını senin için seviyorum. Onları daima seveceğim. Onlara yardım edeceğim... Yardım edeceğim.”
“Dünyanın üstünde Vildan bir zerrecik, âlemler ortasında dünya, bir zerre bile değil!”
Bu sonsuz acizle (çaresizlik) mi başkalarına yardım!
Fakat Vildan şimdi böyle düşünmüyordu! “O”ndan aldığı kudretle (güçle) “O”nun kullarına yardım etmek isterken içinde Tanrının sonsuz kudretinden bir parça ışıldıyordu, kalbi ışıkla dolmuştu.
“Allahu nurussemavâtı velard...”
Ve Fazilet’in sesi kulağına fısıldadı:
“Bir şulesi var ki şem’i canın
Fanusuna sığmaz asumanın!”
Hayatı boyunca ızdırap (acı) çektikten, kıvrandıktan, yandıktan sonra nihayet haktan hakka giden ışıklı yolu bulmuştu. İşte AYDINLIK KAPI!..
Zayıf ellerini göklere açarak Allaha tekrar hamd ü senalar (şükürler) etti...
Vildan, ömründe hiç olmadığı kadar, mesuttu (mutluydu)... (Zorlutuna, 2001: 375, 376).

Güneş Kokusu romanında, tasavvuf konusuna farklı bir açıdan yaklaşılmıştır. Ayşe, bu dünyada yaşananların anlamsızlığı üzerine düşünürken, ninesinin tasavvuf hakkında söylediği sözler aklına gelir. Kendisinin de Tanrı aşkını

arayıp aramadığını sorgulayan genç kız, henüz yaşı çok küçük olduğu için bunun mümkün olmadığını ancak gerçek aşkı aradığını anlar. Yaşamının ilerleyen dönemlerinde, soyundaki diğer kadınlar gibi, Tanrı'ya ulaşmak için çabalayacağını düşünür:

Ayşe, geniş mermer basamağın üzerine kayarak, uzandı. Keskin ve beyaz yüzlü ılık ay tepesindeydi. Hiç bir şey düşünmek, duymak istemiyordu. Fakat gökten fânîlikler fısıldayarak Ayşenin yüreğindeki dinmez özleyişlere, bir usanç duygusu ekliyen bir yağmur yağıyor gibiydi. Niçin bu kadar heyecanlı, gözleri arayışla uzaklardaydı? Ne bekliyordu? Hayat, yemek, içmek, günlük küçük zevklerle avunmağa çalışarak, yokluğa karışmak üzere, yavaş yavaş erimek değil miydi? Bunları bildikten sonra yaşamaktan ne ummalı, ne istemeliydi? Mantığı bunu söylerken; ruhundaki, vaitlerle dolu sesler, niçin susmadan, hislerine tükenmez, bir ümit sunarak çağlıyordu? Yoksa Ayşenin içinde, Tanrının aşkı mı vardı? Büyük ninesinin tasavvuf felsefesiyle: “Bunlar Allahı özleyiştir.. İman arayışları, ahiret hasretidir” deyişini ona söylememişler miydi? Bu adsız duygular onu hep dıştan, iç derinliklerine, baş döndürücü sonsuzluklara doğru çekmiyor muydu? Bazen kalbinde bulur gibi olarak, sevinçten bir ra’şe içinde titrerken, kaybettiği dinsel, ulvi duyguları yok muydu? Soyu boyunca Tanrı aşkında ermiş, insanlığın üstün hasletlerine kavuşmuş dünya zevklerinden sıyrılmış nineler sıralanıyordu. Büyük annesinin ninesi, “Heybetullah hanım” nakşibendi tarikatının akışı içine kendini vermiş, Allah nurunda erimiş bir kadındı. Onun dilden dile, nineden toruna söylenen hikâyeleri Ayşenin çocukluğunda, ışıklı rüyalarıydı.

Denizden kopan serin bir rüzgâr onun yüzüne çarptı. Derinlerden yüzerken, birdenbire suyun aynasını parçalayıp çıkmış gibi oldu. Sırtı taşların ılık güneşini, gözleri yıldızları solmuş gök yüzünün beyaz ay ışığını, solukları çiçek kokularını emiyordu.

- Koca sersem!.. Sen, henüz Allahı arayacak yaşta değilsin.. Sen aşkı arıyor, onu bekliyorsun!.. Çağın aşk çağı!..

Diye, kendi kendini azarladı. Belki bir gün kanı ateşini, kalbi koşan çarpmasını kaybederek, yavaş atmağa başlayınca; o da ceddinin kadınları gibi, fânîliklerin derinliklerinde Tanrı ateşini bulmak, ona kavuşmak için çırpınacak, yanacaktı (Uçuk, 1973b: 364, 365).

“Ney”, insanın Allah’a yakarışında bir araç olarak düşünülür. Ney sesiyle insanlar, kendilerini Allah’a yaklaştırmış hissederler. Küçük Dünya romanında, ney sesinin, içindeki kavgaları dindirdiğini ifade eden genç bir kadının duyguları aktarılır:

“25 yıl ney üflemiş.”

Müzik yolu ile Allah’a ulaşmak isteyen bir san’atkar. Varlığından etrafa nağme gibi, koku gibi duyulan birşey dağıtıyor, içimize ve bütün eşyaya siniyordu. Yavaş yavaş neyini dudaklarına götürdü. Gözlerimi kapadım. Gayri bir ben vardım, bir de o ses. İçimde senelerden beri devam eden kavgaya sustu. Vücudumun her zerresi ayrı ayrı eridi ney’in içinde kayboldu. Ben ney oldum,

ney ben oldu, tâ babamın mezarına uçtuk. Onun beyaz mermerlerine başımı dayadım, ağladım, ağladım... (İşinsu, 1984: 142).

Aynı romanda, yapılan bir ayinden ve zikirden söz edilir. Zikre katılan insanların, bu dünyadan sıyrılarak bir cezbe halinde oldukları ifade edilir:

Acele bir selâmlaşmadan sonra herkes yerine oturdu. Neyler, kemanlar, kudümler tekrar ele alındı, âyine bırakıldığı yerden devam edildi...

Sonra zikir başladı. “Allah” adı, yüreklerin ta içinden; daha doğrusu, yüreklerin derinliğindeki bir başka yürekten kopup havayı sarıyor. İçimde, yerini bilemediğim bir boşluğu dolduruyordu. O zaman, Yunus’dan bir mısra yükseldi dudaklarıma:

“Bir ben vardır bende, benden içeru.”

Dervişler coştukça, zikir hararetleniyor, âdeta çılgınllaşıyordu. Bu insanlar artık bu diyarda yaşamıyorlardı, kendilerinden geçmişlerdi gayri. Cezbe denilen ilâhi coşkunun, ilâhi sarhoşluğun sonsuz ummanı içinde birer muazzam dalga gibiydiler; dalgalar gibi kabarıp yükseliyorlar parçalanıp dağılıyorlardı (İşinsu, 1984: 144,145).

Pertev Bey’in İki Kızı romanında, Selmin ile Arif Dede arasındaki mürit-mürşit ilişkisine yer verilir. Arif Dede’nin, Selmin’e doğru yolu göstererek, onun Allah’a ulaşmasına yardım ettiği belirtilir:

Selmin, haftada iki defa teşrif eden Arif Dede Efendi ile odasına çekiliyor, Mesnevi okuyor, Dede Efendi ile beraber Tanbur ve Rebab çalıyordu. Dede Efendi Ney üflüyordu. Selmin ilâhiler de öğrenmişti, küçük fakat güzel ve hazin sesiyle ilâhiler okuyordu. Efendisi onu irşad ediyor, her gün biraz daha Hakka doğru götürüyordu (Ayaşlı, 1992a: 5, 6).

4.11.7. Tarikat

Tarikat konusu, Pertev Bey’in İki Kızı romanında yoğun bir şekilde ele alınmıştır. Mevlevi tarikatına mensup Selmin, sarı benizli oluşunu, Mevlevilerin özelliğine bağlar:

Selmin gün geçtikçe daha sararıyor, soluyor ve zayıflıyordu. Annesi merak edip:

“- Selmin’im, benim sarı gülüm, yine pek sarardın soldun, yoksa rahatsız mısın.” diye sordukça:

Selmin:

“- Hayır anneciğim, bir şeyim yok. Al yanaklı Mevlevi olmazmış. Mevleviler ince, zayıf ve sarı benizli olurlarmış, beni de inşallah Hazreti Pîr kabul ediyorlar ki, işte böyle sararıp soluyorum.” diyordu (Ayaşlı, 1992a: 6).

Aynı romanda, geçmişte evli bir adamla metres hayatı yaşamış olan Selmin, yaptığı zina nedeniyle pişmanlık duyar. Ancak mürşidinin ona doğru yolu göstermesiyle ve Hazreti Mevlâna'nın himmeti ile Allah'ın, onun tövbesini kabul etmiş olduğunu rüyalar aracılığıyla kendisine bildirdiği ifade edilir:

Hep zina üstünde duruyordu, kalbine başka endişe ve vesvese gelmiyordu. Zira şimdiye kadar ömründe kimsenin bilerek kalbini kırmamıştı, çok cömert ve çok gâni idi. Haris değildi, kıskanç hiç değildi. Allah onu güzel ahlâklarla süslemişti. Fakat yüreğinde daimi bir baskı, bir ağırlık vardı, bu gençliğinde işlediği günah, idi. Tarikata sülûk ettikten ve musalli olduktan sonra, mürşidinin onu doğru yola koymasıyla ve Cennab Pîr Hazreti Mevlânânın himmeti ile HAK onun tövbesini kabul etmiş ve tövbesini kabul ettiğini rüyalarıyla ebedî bakire Hz. Meryemle, ikisini birleştirmekle, her ikisini birlemekle, Selmini de bakire kabul ettiğini, onun yalnız ye yalnız Haletin nişanlısı, Haletin kadını olduğunu kabul ettiğini tebşir buyurmuştu. Merhamet, lûtuft ve kerem sahibi Hazreti HAK Selmine bunları rüyalarıyla bildirmişti (Ayaşlı, 1992a: 19).

Selmin, Hazreti Meryem'le ilgili gördüğü rüyaları ilk başta Arif Dede'ye anlatmaz ancak daha sonra mürşitten bir şey saklanmaması gerektiğine inanarak, bu rüyaları ona anlatır. Arif Dede, geçmişte zina yapan Selmin'in, tövbe etmesi nedeniyle Allah tarafından affedildiğini kendisine söyler:

Selmin Şeyhi ile kâh mesnevi okuyorlar, kâh rebabla ney çalıyorlar ve hazin hazin ilâhîler okuyorlardı. Selmin sık sık Hz. Meryemi rüyasında görmeğe başlamıştı. Bidayette Hazreti Meryemi, Hazreti Meryem olarak görüyor, sonraları kendisini Hazreti Meryem olarak görmeğe başlamıştı. Uzun müddet bu rüyaları Mürşidine söylemedi, sonra bir devre geldi, uzun bir düşünce ve tereddüt devresi, Şeyhine bunları söyleyip söylememe devresi... Fakat bu rüyalar o kadar benliğini sarıyor, sarsıyor ve ve benliğine hâkim oluyordu ki, mürşitten bir şey saklanmıyacağını da biliyordu, bilhassa bütün benliğini saran bu rüyaları nasıl saklıyacak söylemeyecekti. Uzun uykusuz geceler ve düşüncelerden sonra, sıkıla sıkıla şeyhine rüyalarını söyledi.

Arif Dede Efendi:

“Biliyorum, biliyorum Hanımefendi kızım biliyorum” dedi ve Âli İmran Suresini okumağa başladı. Meâli kerimi:

“- Adını Meryem koydum. Onun ve zürriyetinin mel'un şeytanın şerrinden korunmasını sana bıraktım. (ayet 37) Tanrısı onu hüsnü kabul ile karşıladı. Ve pek güzel yetiştirdi. Zekeriyayı ona bakmağa memur etti. Zekeriya (onu görmek için) mihraba girdikçe onun yanında yiyecekler bulur ey Meryem! Bunlar sana nereden geliyor? dedikçe (Meryem) Allah tarafından derdi. Allah dilediğine sayısız rızk verir.”

Selmin kıpkırmızı kesildi Hakikaten rüyalarında onu himaye eden yaşlı bir pîr de görüyordu. Burada Resulullahın “Ümmetimin velileri beni İsrail peygamberleri gibidir” hadisi şerifi zuhura geliyordu.

Selmin titriyor ve hüngür hüngür ağlıyordu. Mürşid ile mürid arasındaki büyük sır çözülmüş, Mürşit Mürid, Mürid Mürşid olmuş ve ikilik ortadan kalkmıştı. Arif Dede Efendi de kendine gelmiş ağır ağır söylüyordu.

“- Allah feyzini arttırsın, Allah feyzini arttırsın. Makamı Meryeme eriştiniz,” dedi (Ayaşlı, 1992a: 17, 18).

Pertev Bey’in İki Kızı romanında, Nermin ve Berrin’in de kendilerini bu dünyadan soyutlayarak, mürşit ve tarikat aramaya başladıkları belirtilir:

Pertev Bey’in iki kızı ise hayat sahnesinden çekiliyorlar, Dünyadan, Dünya meselelerinden kendilerini tecrit etmişler, kendilerine Mürşit ve tarikat arıyorlardı. Bütün düşünceleri hangi tarikata girelim? Kadirî mi Nakşibendî mi yoksa Uşşakî mi? Kimi Mürşit bilelim ve tamamiyle dünyadan çekilelim (Ayaşlı, 1992a: 121).

Pertev Bey’in Torunları romanında, Nermin’in kızı Selmin, annesine danışarak “Nakşibendiye” tarikatına girer. Böylece Selmin’deki korku ve asabiyetin yerini sabır, sükûnet ve temkinin aldığı ifade edilir:

“- Anne, insan teyzem gibi, teyzem kadar nasıl iyi olabilir ona şaşıyorum!”

“- Allah’ını severse olur!” dedi annesi.

“-Anne, ben de Allahımı çok seviyorum. Fakat sizin gibi, teyzem gibi sevmek istiyorum, namaz kılmak, tesbih çekmek ve sizin gittiğiniz ve beni götürmediğiniz yere, ben de gitmek istiyorum.” dedi.

Nermin yavaş yavaş kalktı, kızına doğru gitti, onu kucakladı, gözlerinden her ikisinin de yaşlar iniyordu. Fakat, bu yaşlar, keder gözyaşları değil, saâdet yaşları idi.

Şu anda, Selmin iki defa kızı olmuştu. Nermin’in.

Akşama, Berrin gelince, usul usul, Nermin kızının bu arzusunu ablasına da anlattı. Berrin’in saadetine payan yoktu.

Berrin:

“- Kim bilir belki bu bir tertibi ilâhi” dedi, “böyle bir felâketten böyle bir saadet zuhura geldi.”

Artık küçük evde namaz kılanlar iki kişi değil üç kişi olmuşlardı, Selmin namaza çabuk alıştı, teyzesi onu çabuk alıştırdı.

Bir gün de eski şoförlerine haber verdiler, Ali Efendi geldi, Selmin’in çok iyi bildiği ve bütün çocukluğu içinde geçmiş olan büyük, siyah Buick araba ile üç hanımefendiyi aldı. Araba vapuru ile karşıya geçti ve onları Fatihe götürdü.

Fatihte Efendi Hazretlerini ziyarete gelmişlerdi. Annesi, kızını takdim etti. Selmin de annesi ve teyzesi gibi Efendi Hazretleri’ne intisap etti ve Turuku Aliyyeden Nakşibendiye tarikatına girdi.

Selmin, gözle görülür gibi, her gün, biraz daha değişiyordu. Korkusu, asabiyeti zail oluyor, bu makbul olmayan hallerin yerine, sabır, sükûnet ve temkin geliyordu (Ayaşlı, 1992b: 140, 141).

4.12. Eğitim

1960-1980 yılları arasında Türk kadın yazarların “eğitim” kavramına yaklaşımları, yazarların bu konudaki görüşlerini yansıttığı düşünülen alıntılardan hareketle gösterilmeye çalışılacaktır.

4.12.1. Eğitimde Fırsat Eşitliğinin Sağlanamaması

Kaderin Sırrı romanında, bina yapısı sağlığa uygun olmadığı gerekçesiyle, köydeki okulun kapandığı ve çocukların okula devam edemediklerinden söz edilir:

Nüvide Antel çocuğu ilgi ile dinliyordu. Sönmek üzere olan ateşe bakışlarını çevirerek:

- Sobaya biraz kuru odun atıver oğlum, dedi.
- Emredersin!

Memiş hemen sobanın kapağını açtı. Önünde diz çöküp uzun maşa ile ateşi dürtükledi. Sonra küfeden aldığı odunları üslûplu bir biçimde sobaya yerleştirdi.

- Nüvide Antel bir yandan işine devam ediyor, bir yandan göz ucuyla onu izliyordu.

- Kimin kimsen var mı senin köyde?
- Bir yaşlı anam var...
- Okur yazar mısın?

Çocuk bu soruyu hemen cevaplamadı. Dudağını ısırarak önüne baktı. Kıpırmızı olmuştu.

Nüvide Hanım yavaşça:

- İlkokula gitmedin mi? diye üsteledi.
- Yok... Köyde üç sınıflı bir ilkokul açıldı yıllar önce... Emme yapısı sağlığa uygun olmadığından hemencek kapattılar onu...

- !.. (Azrak, 1976a: 18).

Aynı romanda, köylerinde okul olmayan ve diğer köylere gitme imkânı bulamayan Memiş’in okuma yazma bilmemesi, Nüvide’yi hem şaşırtır hem de üzer. Memiş’e okuma yazma öğreteceğini ve ilkokul diploması aldıracağını söyleyince, çocuk buna çok sevinir.

- Ne zamandan beri dışardasın sen? diye sordu.
- Eyicene oldu Müdüre Hanım... Hep size bakıyodum camdan...
- Neden ama?
- Yazı yazmanıza bakıyodum...
- Yazı yazmamda ne var?

Çocuk yutkundu. Üşüyen ellerini hohladı. Sonra kekeledi:

- Hep... hep o çocuklar da yazıyolar... Ve de okuyola... Yazmasını, okumasını çok istiyom ben de... Bunu size bi türlü diyemedim şimciye dek...

Nüvide gülümsedi:

- Şöyle sobanın yanına geç otur bakayım...

Memiş sobanın yanındaki sandalyeye ilişti. Nüvide de yerine geçti ve ona uzun uzun bakıp tekrar gülümsedi:

- Senin okuma yazma öğrenmeni ben de çok istiyorum Memiş. Seni tanıdığım günden beri istiyorum bunu... Ama bu işi ele almam için fırsat olmadı hiç... Sana bir ilkokul diploması aldırarak istiyorum... Hem bilirsin, buna herkes zorunludur ulusumuzda... Akıllı çocuksun. Bu kadar da istekli olduğuna göre, çalışır, çabuk başarırın bunu...

Memiş, dua eder gibi ellerini birleştirdi. Zeki gözleri heyecandan parlıyordu. Yanakları da al al olmuştu.

- Ben çalışırım, çok çalışırım Müdüre Hanım. İşlerimi de gene yaparım...

- Güzel! Seni okutacağım. Her akşam yemekten sonra bana gel... Bir saat kadar seninle meşgul olabilirim... Öğrenmen gereken her şeyi öğretirim sana... Sonra da açıktan sınav verip bir ilkokul diploması alırsın...

Çocuk sevinçle sıçrayıp ayağa kalktı. Ağzı kulaklarında Nüvide'ye doğru koştu:

- Gerçek mi bu dedikleriniz?..

- Bunda olmayacak ne var?

- Verin elinizi öpem...

- Dur hele, işleri başaralım da... Hemen yarın kitap, defter aldıracağım sana... Günlük işlerin bittikten sonra da her akşam burada bekleyeceğim seni...

- Emredersin Müdüre Hanım!.. (Azrak, 1976a: 186, 187).

Karar Gecesi romanında da köylerinde okul olmadığı için, özellikle kız çocukların, eğitimlerine devam edememeleri üzerinde durulur:

Türkân, köyün onarılmasında yapılmasını düşündüğü şeyleri sıralarken:

- Burada üç sınıflık bir ilkokul açılması için de teşebbüse geçeceğiz, dedi.

Recep avuçlarını sevinçle birbirine sürterek:

- Yaşa be bacım! diye ayağa fırladı. Allah bir, buna çok büyük bir ihtiyaç var bu köyde... Tüm güççük kızların, oğlanların gış giyamette gasabaya gadar varmaları bir dert ki!.. Benim güççük gardaşım Gül kız da bu nidenle okula gidemiyor... (Azrak, 1976b: 141, 142).

Zambaklar Açarken romanında Perran'ın, maddi sıkıntılar nedeniyle Akademi'yi bırakarak, mankenliğe devam etmek zorunda kaldığı anlatılır:

Fakat geçim zorluğu her şeyi altüst etti... Annem yeterince para gönderemiyordu bana... Kısa bir süre, özel bir enstitüde mankenlik yaptım... Fakat bu işle Akademi'yi bir arada yürütemedim... Mankenliği seçmek zorunda kaldım... (Azrak, 1978b: 18).

Maddi sıkıntılar nedeniyle eğitimi yarım bırakma konusu Güneş Kokusu romanında da ele alınmıştır. Zehra, zengin ve şımarık sınıf arkadaşlarının tutumu yüzünden okulu bırakır. Romanda, Zehra'nın bu konudaki pişmanlığı dile getirilir:

Zehra, yüreğinde baş kaldıran isyan duygusunu yatıştırmak için dişlerini sıkıyordu. Bulaşık çukurunun deliğinden lâğım kokuları çıkan, köşede bucakta mantarlar fişkıran, bacası çekmiyen bu yeraltı mutfağında kömürle yemek pişirmekten usanmış bıkmıştı. İçinden bir ses: “Kabahat senin!. Zorluklara göğüs gererek okusaydın, ocak başı sana kalmazdı..” diye haykırıyordu. Okuyamamıştı. Çünkü mektepte hergün bir hâdise oluyordu. Sınıf arkadaşlarının çoğu varlıklı kimselerin şımarık çocuklarıydı. Herşey paraya bağlıydı. Zehra üzülüyordu. Mektebi bırakmıştı (Uçuk, 1973b: 78).

4.12.2. Batılılaşma ve Eğitim

Eğitimde Batı'nın örnek alınması konusu, Türk romanında pek çok yazar tarafından ele alınmıştır. Bu romanlarda, en çok eleştirilen taraf ise millî değerlere sahip çıkılmaması olmuştur. Pertev Bey'in Torunları romanında, yabancı okullarda veya yurt dışında okuyan öğrencilerin, yabancı kültüre ayak uyduramayıp, kendi başarısızlıklarını, kendi kültürlerine ve memleketlerine yükledikleri ve bunun sonucunda onlardan nefret ettikleri belirtilir. Bunun dışında Türkiye'deki okullarda da millî değerler benimsetilmediği için, kardeşlerin bile birbirlerine düşman oldukları ifade edilir:

Yabancı mekteplere veya yabancı memleketlere giden çocuklarımızda bu yabancı kültür, hiç bir müspet tespit yapmıyor ve “adoptif” kültürlerinde ve adoptif dünyalarında kat'iyen bir varlık gösteremiyorlar, sevdikleri, beğendikleri ve benimsedikleri bu yeni âlemlerinde de tam bir kabiliyetsizlik ve başarısızlıktan başka bir şey elde edemeyen bu çocuklar ve gençler de, kendi muvaffakiyetsizliklerinden dolayı, geri tepen, memleketlerine ve kendi kültürlerine bir hınç ve kin görüyoruz. Kendi kendilerine bile itiraf edemedikleri bu kabiliyetsizliklerinin günahını ve suçunu asıl kültürlerine yüklemek istiyorlar ve bu mensup oldukları medeniyete amansız birer düşman kesiliyorlar.

İşte Türkiye münevverlerinin büyük dramı!.. geçelim.

Gelelim kendi mekteplerimize bunların durumu daha da feci!.. Sistemsizlik veya sinsi ve hain bir sistemle, kendi mekteplerimizde de ne tarih ne edebiyat hiç biri lâyikeyle çocuklarımıza okutulmuyor, bilâkis bunlar yalan yanlış okutuluyor. Mekteplerimizde tatbik edilen program, eski emperyalist devletlerin müstemlekelerinde tatbik ettikleri program gibi... millî tarihten, millî heyecandan mahrum yetiştirilen çocuklar.

Böylece, liseyi bitiren gençlerimiz, genç kızlarımız, ekilmemiş, fakat her türlü tohum için hazırlanmış boş tarlalar halinde...

Maâlesef, en kıymetli varlığımız olan bu insanlar, ya kendi hallerine bırakılıyor veya neler, ne güzel şeyler yetişecek olan bu münbit topraklarda yaban otu veya daha fenası kötü tohum ekiliyor.

İşte böylece küçük bir vatan olan ailelerde kardeşler arasında, muhtelif ve birbirine zıt kültürle yetişmiş çocuklar arasında ideolojilerin çarpıştığını ve bu kardeşlerin veya âile ferdlerinin değil artık birbirine yabancı olmak, birbirlerine düşman kesildiklerini sık sık görüyoruz (Ayaşlı, 1992b: 5, 6).

4.12.3. Eğitimde Disiplin Sorunları ve Ceza

Geçmişte eğitimde karşılaşılan disiplin sorunlarının, çoğu kez ceza ile çözümlenmeye çalışıldığı görülür. Öğretmenlerin sınıfta otorite sağlamak için, genellikle öğrencilere tokat attıkları ya da onları dövdükleri, ailelerin ise “eti senin, kemiği benim” anlayışı ile öğretmenlerin bu tutumlarını destekledikleri bilinmektedir. Kerim Usta’nın Oğlu romanında, Ömer Hoca’nın öğrencilerini uzun bir değnekle korkuttuğu anlatılır:

İkinci vakti, yanımızdaki sokağın köşesindeki mektebi gösterdi. Talebe dağılıyordu. Pencereleeri sokağın üstünde tek dersaneli bir mektep. Üstündeki küçük odada Ömer Hoca’nın ailesi yaşarmış. Ömer Hoca elinde bir değnekle kapıda ayakta duruyordu. Siyah sakallı, yeşil sarıklı, sert bakışlı bir adam. Hüseyin Amca ile selâmlaştılar... Geç kalan çocuklar mektebin kapısından birbirlerini iterek çıkarken değneği omuzlarına iniyor, “yavaş, itişme bre... yersin ha!” diye çocukları korkutuyordu.

- Hocaefendi değnek yenir mi?

- Yenir bre evlât ama benzemez helvaya...

Hüseyin Amca Ömer Hoca’ya benim de mektebe gelmem imkânı olduğunu söyledi.

- Kalmadı yer, ama sıkıştırırız onu da bir yere. Pencereden içeriği görmek için, ayaklarımın ucuna bastım. Yerde küçük minderler, önlerinde mini mini rahleler... Hocaefendinin yeri pencerenin önünde, rahlesi büyük, minderi yüksek, yanında ucu sivri, kırbaçvari uzun bir değnek asılı (Adıvar, 1978: 39).

Ömer Hoca’nın Şirret Şinasi’ye değnekle vurması üzerine, sınıftaki diğer öğrencilerin buna sevinmesi düşündürücüdür. Bu kırbaçlardan bazılarının kendilerine isabet etmesi de onlar için olağan bir durum haline gelmiştir. Romanda, Ömer Hoca’nın, sınıfa hükmedebilmek için, her kesimden öğrenciye aynı muameleyi yaptığı belirtilir:

Sınıfta bazen arkadaşlarını çileden çıkaran alaylı fısıltıları, yerinde durup oturamayan ölçsüz hareketleriyle etrafında bir huzursuzluk yarattı, Kırbaça benzeyen uzun değnek en fazla onun kafasına uzanır, fakat o hiç bir aksülamel göstermezdi. Buna karşılık, Şirret Şinasi’ye yapılan herhangi ceza

talebeyi sevinçten çıldırttı. Ben âdeta bütün talebenin “Oh, ya, oh ya” diye hocayı alkışlarken sevinçlerini, Amerika’nın cenubunda, herhangi zenci linç edilir, işkenceye maruz kalırsa, muayyen bir sınıfın gösterdiği şevke benzetiyordum. Fakat hocaefendi, diğer talebenin herhangi yaramazlığına tahammül etmez, onlar “oh ya, oh ya..” diye el çırparken kırbaç gelişi güzel bütün sınıfın tepesinde şaklardı. Bizim hocaefendi ister aşağı tabaka, ister yüksek makamda olsun, elinin altındakileri yumuşak bir hamur gibi yoğurup istediği şekle sokmak isteyen bir nevi tahakküm insiyakı taşıyordu (Adıvar, 1978: 41, 42).

4.12.4. Kız Çocuklarının Eğitimi

Geleneksel toplumlarda, özellikle kırsal bölgelerde kızların eğitim hakları kısıtlanır. Böyle ortamlarda kızların okuması için yapılacak masraf, israf olarak düşünülür. Kızların ev işlerinde annelerine yardımcı olmaları ve iyi bir kismetle evlenip çocuk sahibi olmaları beklenir. Ölmeye Yatmak romanında, kızların okumak istemesi “yeni moda” olarak değerlendirilir ve kadının en kutsal görevinin analık olduğu düşüncesi vurgulanır:

“Bu da yeni moda işte! Kızlar okuyormuş... Öyle. Bizimki de okuyor. Hakim olacakmış. Vay, vay... Kadının en kutsal görevi, analıktır, analık!..” (Ağaoğlu, 1992: 144).

Aynı romanda, Aysel’in okumak için verdiği mücadele anlatılır. Annesi ve babası tarafından okutulmak istemeyen Aysel’in karşısına bir de ağabeyi engel olarak çıkar. Ağabeyi, üniversiteye giden kızların kötü yola düştüğüne inanır. Aysel ise her türlü engele rağmen okuma isteğinde kararlıdır ve babasının, kendisini okuldan almaması için onun isteklerini yerine getirmeye çalışır:

“... Hanımefendimiz ders çalışacakmış!.. Niye okuyorsun bir kere sen? Kadın kısmına okumak nereden çıkmış? Anandan mı gördün, ninenden mi? Yarın lise bitince bir de üniversiteye gitmeyi düşünüyorsan, nah gidersin! Babam bıraksa, ben bırakmam. Oralarda okuyan kızların ne mal olduğunu şimdi çok iyi biliyorum ben. Üniversite öğrencisi adı altında bir yığın yırtık orospu!..”

Aysel ilk kez o akşamüstü umutsuzluğa düştü. İçinden: “Ne talihsiz kızmışım ben! Herkesin kızları okumak istemez, anaları babaları zorla okuturlar. Özel hocalar tuta tuta... Ben okumak isterim, karşıma ya babam dikilir, ya annem. Şimdi de bu çıktı işte!” diyerek ağlamaya başladı. Neden sonra annesi mutfaktan gelip: “Sus, baban böyle yumruk gibi gözlerle görmesin seni. Bir şey var sanır. Birine tutuldun falan sanır!..” deyince aklı başına geldi. Öyle ya, abisi o sözleri söylerken ya babası evde olsaydı! Ya hazır yanında bir destek de bulmuşken, yeniden: “Hadi bakalım artık eve!” deseydi? Hayır. Babasının aklına getirmemek gerek; ne büyüdüğünü, ne de hâlâ okumakta

olduğunu. Bir bardak su istedi mi, hemen fırlayıp vermeli. Ders çalışıyorum falan dememeli.

Böylece kendini evin içinde yeniden unutturmak için elinden geleni yaptı (Ağaoğlu, 1992: 189, 190).

Kız çocuklarının eğitiminin kısıtlanması konusu, Ölmeye Yatmak romanında yoğun bir şekilde ele alınır. Memnune Hanım, okutulan kıza yazık olacağına inanır ve kızlar için kurtuluş yolunun “kocaya vermek” olduğunu ifade eder:

Aysel ona kahve yapıyor. Memnune Hanım, ev sahibinin kızını oğluna alabilmeyi tasarladığı için: “Kahve yapan güzel ellerini seviyim senin, yavrum” diyor. “Aman kardeş, bu kıızı okutup da ne edeceksiniz? Yazık değil mi? Baksana gül yüzü solmuş. Ver kocaya, o da kurtulsun, sen de. Hem ortalık kötü,” diyor. Tabii bunu Aysel odada olmadığı bir sırada söylüyor (Ağaoğlu, 1992: 196).

Salim Efendi, kızı Aysel’i bir yıl okuldan alır ve daha sonra onu enstitüye göndereceğini söyler. Ona göre, kız kısmına yakışan dikiş-nakış öğrenmektir:

Evcek buraya taşınmadan önce babamın ben bir yıl okulumdan alıkoyduğu yetmiyormuş gibi, şimdi de enstitüye göndereceğini söylüyor. Ortaokul bitsin, doğruca oraya yollayacakmış. Hiç değil, dikiş-nakış öğrensin. Kız kısmına asıl bu yakışır, deyip duruyor. Ben, bilirsin nakış yapamam. Ellerim terler. Bakalım ne olacak? Ağabeyim bana arka alır sanıyordum. Fakat hiç arka aldığı yok. Üstelik hep babamdan yana çıkıyor (Ağaoğlu, 1992: 97).

Aynı romanda, annesi hamileyken ona yardım etmeyen Aysel’e kızın babası, kızların işten kaçmak için okula gittiğine inanır:

“... Memlekette, Salim Efendi büyük şehirde de tutunamadı, dedirtmemek için, ardımdan güldürmemek için milleti, varsa yoksa dükkâna sarıldım dört elle. Yetmezmiş gibi, başım boktan kurtulmadı. Böyle böyle bunun gibi senin de başın boşta kaldı, değil mi? Yoo ama, artık bitti! Yağma yok. Şu ananın, haline bakmazsın. Karnı burnunda, demezsin. Elde çanta, kırta kırta mektebe... İyiymiş! İşten kaçan soluğu mektepte alıyor.”

Aysel’in yüreği güm güm atmaya başladı. Ne iyi unutulup gitmişti işte. Artık okula gidersin, gitmezsin savaşı bitmiş gibiydi sanki. Babasının aklına gelmemeye, gözüne çarpmamaya çalıştı durdu (Ağaoğlu, 1992: 199).

Adı bir gençle aşk dedikodusuna karışan Aysel’i, artık kimsenin almayacağını düşünen Salim Efendi, kızının okumasına izin verir:

Salim Efendi'nin Bursa dönüşü kararı: "Bu kız artık evde kaldı. Gitsin meret, okusun bari de bir iş sahibi olsun..." (Ağaoğlu, 1992: 293).

Bir Çatı Altında romanında, Abdülsâbir Efendi üç kızının da ilkokuldan sonra okumasına izin vermez, kendisi onlara din dersi vermeyi uygun görür:

Küçük kız, -ondört yaşındaki Zarife- en akıllılarıydı. Ortanca Nuriye, orta zekâlı ve romantik bir kızdı. Ama en büyükleri, onaltı yaşındaki Hamdiye kuş beyinlinin tekiydi. İlk okuldan sonra her üçünün de eğitimine son verilmiş, babalarının emriyle din dersleri almaları uygun görülmüştü.

Abdülsâbir Efendi kızlarının hafız olmalarını istiyordu. Fakat, bunca zaman onlara her gün saatlerce bizzat kendisi ders verdiği halde, harfleri bile doğru dürüst belletememişti. Kızların kafaları gerçekten bu kadar kalın mıydı? Yoksa babalarının tutumuna karşı olup öğrenmek mi istemiyorlardı? Orasını ancak Tanrı bilirdi.

Ortada olan hakikat şu idi ki, her gün evde bir ders şamatasıdır kopmakta ve her gün dersler kızların yanaklarında ve enselerinde şaklayan tokatlarla bitmekte idi (Azrak, 1990: 80).

Kimi aileler kız çocuklarının okumasına izin vermezken, kimileri de okutmak istedikleri halde maddi sıkıntılar nedeniyle okutamazlar. Saadet Tacı romanında, ilk kızları Muallâ'yı okutup avukat olmasını sağlayan ailenin, küçük kızları Neclâ'yı okutmaya güçleri yetmez. Annesinin ve babasının bakımı ile ev işlerini üstüne almak zorunda kalan Neclâ'nın geçim derdine düştüğü belirtilir:

Muallâ, -büyüğü- Hukuku bitirmiş, stajını avukat olan amcasının yanında tamamlamış, sonra da yine onunla birlikte çalışmaya başlamıştı. Fakat avukatlığı hiç sevmiyor bu mesleği amcasının tesiriyle seçmiş olduğunu söylüyordu. Ufak tefek, sevimli iyi huylu ve güler yüzlü kızdı. Tahsil yıllarını muhafazakâr bir ailenin evlâdına yaraşır bir ağırbaşlılıkla geçirmiş, meslek hayatına atıldıktan sonra da yine vakarlı ve şerefli bir insan vasfı muhafaza etmişti. Uygun bir talibi çıkmadığı için de evlenememişti.

Neclâ'ya gelince, ablasından daha gösterişli ve daha alımlıydı. Onu bazı isteyenler çıkmıştı ama, gözü çok yükseklerde olduğundan, hepsini birer bahane ile red etmişti. Neclâ liseyi bitirdikten sonra Üniversiteye devam etmemiş, özel bir enstitüde çiçek ve şapkacılık öğrenmişti, Ne yazık ki, sonradan bu bilgisini de elindeki lise diplomasıyla beraber uyutmaya ve kendini evin kaba işlerine vermeye mecbur kalmıştı. Çünkü anneleri nüzüllü, babaları çok yaşlı idi. Evde eski hizmetkârlar artık mevcut olmadığından bu iki ihtiyarın bakımıyla evin bütün diğer işleri hep Neclâ'nın üstüne kalmış bulunuyordu. Muallâ ancak geçim peşinde koşmakta idi (Azrak, 1966b: 53).

Savaş Çağı Umut Çağı romanında, üniversitede okuyan bir genç kız okumaya devam ettiği için annesi tarafından eleştirilir. Annesi üniversitede okumak yerine, kızının evlenip çocuk sahibi olmasını tercih eder:

- Bu yıl üniversiteye başlayalı dört yıl bitecek, diyor annem. Dört yılda dört paralık faydan olmadı eve. Bir şeyler öğrendiğini de pek sanmam. Hani şöyle bir doktor, bir mühendis olacak olsan anlarım, ama nedir o senin gittiğin yer. İşte orayı anlayamıyorum. Bari bitiyor mu bu yıl?

- Bitiyor anne.

- Bitse ne olacak sanki. Neye yarar? Dipsiz kile boş ambar.

- Belki bir şeye yarar.

- Dört yılda neler olmazdı ki. Evlensen üç yaşında çocuğun olurdu. En iyisi de oymuş ya, bilemedik. Öyle bir sürü serserinin arasına kapıp koyuvereceğimize bir an önce evlendirseydik.

- Anne rica ederim. Ben evleneceğim zamanı da bilirim, okuyacağım zamanı da...

- Dört yıl bu; koca dört yıl!.. (Baydar, 2010: 74).

Şafak romanında, “tek umut” olarak görülen oğulların okutulması gerektiği inancı yer alır. Eğer oğlan çocuklar, aileleri tarafından okutulamazsa, akrabaları onlara yardım ederler. Romanda Ali’nin, yeğeni Mustafa’yı okuttuğu için büyük kızını ortaokula gönderemediği anlatılır:

Kendi çocuklarından ayırmamıştı Mustafa’yı Ali. Çocuğu gibi değil, oğlu gibi tutmuştu, kızını okutamamıştı çünkü. Mustafa’nın düşüncesizce okulda yitirdiği kalemler, silgiler kimbilir ne pahasına alınmıştı? Bunu sonraları çok düşündü Mustafa. Ali hiç bir şeyi vurmamıştı yüzüne. Evde okuyan var diye, büyük kızını ortaokula göndermemişti. O zaman Mustafa doğal karşılamıştı bunu. Okutulacaksa erkekler okutulur. Oğul sahibi olanın gücü yetmezse, amcalar, dayılar, oğlanın okuması, evlenmesi, ya da askerliği için yardım ederler. Güçler birleşecek, özellikle oğullar için. Oğullar umut, tek umut çünkü (Soysal, 1975a: 23, 24).

Yarın... Yarın... romanında, köyden kente göçüp gecekonduda yaşayan bir ailenin kızı olan Kadriye’yi, babası on yaşına kadar okula göndermez. Oğlunun ısrarı üzerine geç de olsa kızının okula gitmesine izin verir. Ancak oğluna kızan baba, Kadriye’yi okula göndermekten vazgeçer:

... Başlangıçta, köydeki verimsiz tarlayı amcaoğluna yok pahasına satıp dört çocuğuyla karısını toplayıp İstanbul’a göçtüğü ilk yıllarda, gecekonduda mahallesinde köy tipi yaşantısını sürdürmüştü. Okul da ne demek? Hele kız çocuğunun okulda ne işi var? Kadın dediğin evinde oturur. Ama koca

İstanbul’da aileyi bir arada, babanın demir pençesi altında tutmak kolay mı? Daha o zamanlar bile çalışma çağında olan iki büyük oğlan babalarından daha kolay iş bulmuşlar, adamcağız inşaat işçiliğinde sürünürken oğulları fabrikaya girmişlerdi.. Çok kısa bir süre sonra da kılık kıyafet düşünür, akşamları geç gelir, bazı bazı içki içer olmuşlardı. Kadriye’nin okula başlama çağı geçmiş, en küçük Hasan’ınki de yeni gelmişken Rıza “Bunları okutacağım” diye tutturmuştu. O sıralar on yaşında olan Kadriye bir yandan okula gitmek istiyor, bir yandan da yedi yaşındaki Hasan’la aynı sınıfta olacağından utanıyordu. Rıza ağbisinin bir gece eve sarhoş gelmesi umutlarının da korkularının da boşa çıkmasına yetti. Babası aradığı bahaneyi bulmuş, “bu sarhoşun aklına uyup çocuk mu okutacağım?” deyip çıkmıştı işin içinden. Sonraları baba oğul barışmış, uzlaşmaya varmışlardı ama, Kadriye’ye yaramamıştı bu. Uzlaşma sonucu küçük Hasan okula yazdırılmış, Kadriye evde oturmak zorunda kalmıştı. İçkinin kötülüğü konusunda işittiği, bellediği her şeyin dışında bir de okumamışlığını bu zıkkıma borçlu olması nedeniyle, korkmaktan öte, nefret eder olmuştü içkiden de içenlerden de.. (Kür, 1976: 236).

Islak Güneş romanında, Cebrail Usta ikiz çocuklarından erkek olanını ortaokula yazdırırken, kızını okula göndermez. Kızını “kafasız” olarak gören Cebrail Usta, adam olmanın okumakla ilgisi olmadığını düşünür:

Cebrail Ustanın ikinci çocuğu kızdı. Evde oturuyordu. Kardeşlerini, annesini, babasını hiç sevmeyen bir kız. Bizden üç yaş büyük olmalı. Bazı bazı çok yalvarırsak, bebeklerimize giysiler diker, ama hiç konuşmazdı. Babasına, “Azrail” diyordu. Okula gitmek istemiş, babası göndermemiş. “Kafasızın birisin sen, anan gibi” demiş. “Hem okumak da neymiş? Ben okudum da mı adam oldum? Amma... Adam oldum.” Bir türlü kabullenememişti kız okutulmamış olmayı. Onurlu bir kızdı galiba.

Corç, ikiziydi bu kızın. O zaman ortaokula yeni başlamıştı. Çalışkan değildi. Başarısız bir öğrenci de sayılmazdı (Kutlu, 1986a: 51).

Aynı romanda, evlilik hazırlıklarının daha önemli olduğunu düşünen Madam Mariya’nın, nişan takıldıktan sonra, kızı Esperans’ı okula göndermediği anlatılır:

Esperans nişanlandığı sırada Kız Enstitüsü’nün ikinci sınıfında okuyordu. Nişanın takıldığı gecenin sabahı okula gitmedi Esperans. Bir daha da gitmeyeceğini söyledi Madam Mariya. Artık evlilik hazırlıklarıyla uğraşması gerekiyordu kızının. Okumak da ne demektir? (Kutlu, 1986a: 93).

İncelenen romanların bazılarında, kız çocuklarını okutmak için fedakârlık yapan ailelere de rastlanmıştır. Yılların Ardından romanında, Yalova’da oturan bir ailenin, tek kızları Berna’yı okutmak için her hafta İstanbul’a getirip götürdükleri anlatılır:

Berna'nın dünyaya gelişi genç karı-kocanın başlarını göğe erdirmişti. Yavrularının üstüne titriyorlar, onun sıhhati, onun tahsili biricik hayat gayelerini teşkil ediyordu.

Berna ilkokulu Yalova'da bitirdikten sonra, onun çok kabiliyetli olduğunu gören anne ve babası, büyük fedakârlığı yapmaktan çekinmemişler, ayrılığı göze alarak onu Nişantaşı'ndaki hususi liselerden birine yollamışlardı.

Hafta sonlarında Turhan İstanbul'a iniyor, kızını alıp Yalova'ya getiriyor, pazar akşamı yine kendisi onu götürüp mektebe bırakıyordu.

Berna, bu şefkat kaynağından taşan sevgiyi bol bol içerek büyümüş ve buna lâyık olduğunu okuldaki çalışmalarıyla, annesiyle babasına gösterdiği sonsuz saygı ve muhabbet ile isbat etmişti (Berkand, 1976: 148, 149).

Gençlik Rüzgârı romanında Turgut Bey, kızı Nur'un üniversite tahsiline devam etmesini destekler:

- Bu sene çalışacağım baba... Kolejden Diplomamı alınca beni üniversiteye gönderir misin?

- Sen nasıl istersen kızım. Fakat fazla yorulmayacak mısın? Üniversite tahsili kolay değil.

- Ben okuyacağım. Bir meslek sahibi olacağım. Okumak ve çalışmak ihtiyacını duymaktayım.

- Güzel ama...

- Söz ver bana tonton babacığım. Söz ver, bu sene seni üzmezsem beni üniversiteye yollayacağına söz ver.

- Eğer ağlamazsan... Üzülmezsen...

- Şart koşma! Elimden geleni yapacağım.

...

- Ne tahsil edeceksin Nur? Yani hangi mesleği seçmeye niyetlisin?

- Buna henüz kâfi olarak karar vermedim ama ya kimya mühendisi olacağım, yahut da çocuk doktoru.

- Sen bilirsin ama kimya mühendisliği daha iyi değil mi?

- Evet. Belki onu seçerim. Bunu tekrar konuşuruz babacığım (Berkand, 1967: 45, 47).

Pertev Bey'in İki Kızı romanında da Muammer'in, kızı Tülây'ı üniversite devam etmesi için teşvik ettiği görülür:

Babası sordu:

“- Kızım ne yapmak istiyorsun? seni ablan gibi İtalyaya göndereyim mi? Bak seramik yapıyorsun, orada daha ilerletirsin.”

Tülây:

“- Hayır baba, ben Hukuka gideceğim” dedi. Ve o sene kaydını yaptırıp Üniversiteye devam etmeğe başladı (Ayaşlı, 1992a: 111).

Alnında Mavi Kuşlar romanında, babası ve ağabeyinin, Armağan'ın okuyup yükselmesini istedikleri ancak evle okul dışında hiçbir yerde vakit geçirmesine izin vermedikleri anlatılır:

O yaşlarda Armağan da içekapanık bir kızdı. Evle okul arasında uzun bir yol vardı. Yol parasından başka da parası olmuyordu. Mahalledeki yaşlıları ya dokuma fabrikasında, ya evlerindeki tezgâhlarda çalışıyorlar, ya da evde kalan küçük kardeşlerine bakıyorlar, ev işlerini yapıyorlardı. Armağan liseye giden tek kızdı o mahallede. Bu yüzden bütün gözler üstündeydi. Kızlar, kadınlar bu kadar çok okumanın sonucunu merakla bekliyor gibiydiler. Babayla artık üniversiteye giden ağabey onun okuyarak yükselmesini istiyorlar, ama evle okul dışında hiçbir yerde vakit geçirmemesini istiyorlardı ondan. Gittiği okula varlıklı aile kızları devam ediyordu. Onlar gibi çarşıya, sinemaya, birbirlerinin evlerine gitme olanağı yoktu onun. Okul dışında onlarla arkadaşlık etmesi de yasaklanmıştı. Mahalledeki işçi arkadaşlarıyla da arasına uzaklık girmişti. Armağan okul arkadaşlarının gülererek koşabildiğini, ırmak kıyısında kolkola yürüyebildiğini görüyordu. Onların kullandığı hakları kullanamayınca onları küçümsemenin yollarını aradı. Onlara boş şeylerle oyalanan, değersiz insanlar gözüyle bakmaya başlamıştı (Özakın, 1978: 87).

4.12.5. Eğitim İçin Büyük Kente Gitme

Yaşadıkları yerde okul olmayan ya da çocuklarının daha iyi okullarda öğrenim görmesini isteyen ailelerin, büyük kente ya çocuklarını gönderdikleri ya da ailecek taşındıkları görülür. Ölmeye Yatmak romanında, ilçede bir okul olmadığı için Aydın İstanbul'a gönderilir. Aydın'ın ilk başlarda ailesini çok özlediği dile getirilir:

İlçenin bir ortaokulu yoktur. Bunun için babam beni bu yıl İstanbul'a yolladı. Kendisi beni Galatasaray'a yazdırdı. Bütün iyi aile çocukları Galatasaray'da okuyormuş. Halamın kocası, yani eniştem, kaptan olduğu için onlar da burada oturuyorlar. Hafta sonları halama çıkıyorum. Halam bana öz çocuğu gibi bakıyor. Fakat ne olsa bu yıl ailemden uzakta ilk yılım olduğu için annemi, babamı ve kardeşim Nurten'i çok özliyorum. Ne yalan söyleyeyim, bazı geceler yatağimde gizli gizli ağlıyorum (Ağaoğlu, 1992: 36).

Aynı romanda, Ertürk'ün de ailesi tarafından Bursa'ya, Askerî Lise'ye gönderildiği belirtilir:

İlkokulda bizim sınıftan Ertürk'ü Bursa'ya Askerî Lise'ye göndermişler. Bana bir resmini yollamış Ertürk. Okulun üniformasını giyinmiş olarak çektiymiş. Şapkası-koca kulaklarının üstüne hiç yakışmamış doğrusu. Babası, Emin Efendi diye biri. Hali vakti fena değil. Ama, ne olsa köylü işte. Avrupaî kafalı biri olsa o da oğlunu Avrupaî bir okula gönderirdi. Bakalım ilerde Ertürk'ün boyu uzayacak mı hem? Bu haliyle yakışıklı bir subay olamaz bence. Türk subayı, uzun boylu ve iriyarı olmalıdır (Ağaoğlu, 1992: 41).

Aşk ve Zafer romanında Eyüp Bey, oğlu İbrahim'in İstanbul'daki bir okulda tahsiline devam etmesini isterken, karısı Zemzem Hanım oğlunun fettan kadınlar tarafından baştan çıkarılacağını düşünerek, onun yanlarında kalmasını ve babasının servetini idare etmesini ister:

Rüştiye mektebini -ilk ve orta arasındaki 6 sınıflı ve hayli zengin programlı bir okul- birincilikle bitirince, babası onu bir lüks, görülmemiş bir "ileri fikirlilik" olarak İstanbul Sultanisinde -lisesinde- okutmak istedi.

Annesi buna şiddetle itiraz etmiş, yirmi yıllık erkeğine ilk defa kafa tutmuştu: Oğluna yetecek kadar servetleri mi yoktu?.. Sekiz on köyün sahibi "eşraf" bir adamın; en büyük en kıymetli oğlunu dünyanın öbür uçlarına okumağa göndermesi ne demekti?..

İstanbul!..

Zemzem hanımın gözünde İstanbul; oyuncu kızlarla, fettan kadınlarla dolu, etrafı tuzlu sularla çevrilmiş acaip bir şehirdi, bunlar, -bu İstanbul'lu kadınlar, bu Marika'lar, Eliza'lar- zaman zaman tâ buralara kadar sokulup ev bark yıkarlar; toy eşraf çocuklarını baştan çıkarıp servetleri kül ederlerdi. Şimdi kendi iki tanecik evlâdından -üç kızı tabii evlâttan sayılmıyordu, onlar el malı idiler- birini tutup o bataklığın içine göndermek Eyüp beye yaraşır mıydı?.. Ama asıl kabahatin kimde olduğunu Zemzem hanım pekâlâ biliyordu: O mektep müdürü ile maarif müdürü söz birliği edip Eyüp beyi kandırmışlardı: Kendi karıları söylemişlerdi Zemzem hanıma, İbrahim çok akıllı imiş de, güya, İstanbul'da okursa büyük adam olurmuş!.. Olup da ne olacak?.. Oturup rahat rahat babasının servetini yemek varken?..

Eyüp bey, "kadın sözü"ne kıymet vermediği için bu lâflar bir kulağından girip öbüründen çıkmıştı.

İbrahim de zaten gitmeğe can atıyordu.

Ve böylece işte, bir gün İbrahim yıllardan beri rüyalarını süslemekte olan "payitaht"a ayak bastı; İstanbul Sultanisine talebe oldu (Zorlutuna, 1978: 31, 32).

Yarın... Yarın... romanında, kızları Seyda'nın üstün zekalı olduğunu düşünen annesi ile babası, kızlarının geleceği için tayin isteyerek İstanbul'a gitmeyi planlarlar:

... Mehmet bey, yıllar yılı, kendine özgü bir biçimde kızının zekâsını ölçmüş, denemişti. O sıralar dünyada pek yaygınlaştığı halde Anadolu'nun uzak kentlerine henüz ulaşmamış olan zekâ ölçme yöntemlerinden yararlanmadan, kendi bildiği, uydurduğu yöntemlerle yapmıştı bunu. Ve, kız ilkokulu pekiyi ile bitirdiği gün (ama orta halli bir Anadolu kentinin orta halli bir ilkokulunu pekiyi ile bitirmek neydi ki Seyda için? Olağandan, çok kolaydan başka ne olabilirdi?) okuldaki önemsiz törenden sonra, evde çok daha önemli bir tören yapıldı. Ana baba çocuklarını karşılarına oturtular. Âdet yerini bulsun diye geleneksel bir armağan (bir kol saati) alınmıştı ama, asıl armağan, büyük bir kıvançla, coşkuyla verilen haberdir. Seyda'ya çok üstün, akıllara sığmayacak kertede

üstün bir zekâsı olduğunu söylediler. Karı kocanın gözleri yaşlanmıştı bunu söylerken. Öylesine harikaydı ki Seyda, bunu sözcüklerle anlatmağa kalkmak olanaksızdı. Bu durumda ancak ağlanabilirdi. Karşılıklı ağlaştılar, kıvançtan, sevinçten. Ve küçük ailenin İstanbul'a taşınacağı açıklandı, Seyda üstün zekâsına, yeteneğine uygun, bu zekâyı ve yeteneklerini geliştirecek bir eğitim görebilsin için. Ancak, yıllar yılı Anadolu kentlerinde süründükten sonra İstanbul'a çifte atama sağlamak kolay değildi. Önce Ankara'ya gidilip "Vekil"le görüşülmesi gerekti. Gerçi o sıradaki vekil Melahat hanımın yıllar önce sırt çevirdiği akrabalarından birinin yakın dostuydu ama, başka zaman bu yakınlıktan yararlanıp bir ayrıcalık istemek aklından bile geçmezdi. Oysa şimdi... çocuğun geleceği söz konusu olduğu için..... (Kür, 1976: 94, 95).

4.12.6. Maddî Zorluklara Rağmen Eğitime Devam Etme

Çeşitli nedenlerle maddi sıkıntılar yaşayan bazı aileler, ne olursa olsun çocuklarının eğitimlerine devam etmelerini isterler. Ankara Mahpusu romanında, babası öldükten sonra geçim sıkıntısı çektikleri için, liseden ayrılarak çalışmayı düşünen Vasfî'ye, annesi izin vermez. Oğlunun tahsiline devam ederek, günün birinde doktor olmasını ister:

Bu sıralarda ufak bir işle, bir müessesede çalışmak için liseden çıkmayı düşündü. Fakat buna annesi, bütün kuvveti ile mâni oldu. Dul kaldığı gündənberi, zengin evlerde gündelikçi olarak çalışan bu kadın, oğlunun tahsil etmesini istiyordu.

- Hayır yavrum, diyordu. Tahsiline devam edeceksin, ben bunu istiyorum, tahsilini bitirmeden çalışmaya mecbur olmayacaksın... Babandan kalan tekaüd parası yetmediği için ben çalışıyorum. Çünkü senin de baban büyük baban gibi tahsilini tamamlamış olmanı istiyorum (Derviş, 1968: 31).

Kaderin Sırrı romanında, maddi sıkıntılar nedeniyle bir süre okula devam edemeyen, daha sonra köy okulunun müdiresi Nüvide Hanım'ın desteğiyle diploma sahibi olan Memiş, yine onun desteğiyle üniversiteye devam eder:

O gün ziyafet hazırlıklarında en çok emeği geçenlerden biri de Memiş'ti. Memiş, bütün bir kış süren sıkı bir çalışma sonucu sınavlarda tahminin üstünde başarı göstererek ilkokul diplomasını iyi dereceyle almıştı. Nüvide, onun eğitimini sürdürebilmesi için küçük bir burs niteliğinde bankada adına bir de fon ayırmıştı (Azrak, 1976a: 274).

Yenişehir'de Bir Öğle Vakti romanında, Salih'in babası, ancak ailesini geçindirebilecek bir bakkal dükkânına sahip olduğu için, oğlunun okumasını ister. Oldukça yoksul çocukların öğrenim gördüğü bir okula giden Salih, babasının emeğini boşa çıkarmamak için var gücüyle çalışır:

Böylesine tedbirli, tedbirli olmak, zorunda olan bir mahallelinin bakkal kazancını, mahallelinin pek seyrek tutan tedbirsizliğine dayandırırsa, kazancı da ona göre olur tabî. Salih beyin babasının dükkânı da aileyi ancak geçindiriyordu. Salih bey, en büyük oğluydu. Onun için okumasını istiyordu babası. Bu sinekli, yapışık dükkânın ilerde hem Salih'in kuracağı ailenin, hem de büyük ağabey olarak sırtına yüklenebilecek olan kardeşlerinin karnını doyuramayacağını biliyordu. Salih ilkokulu Ulus semtinde, ufak bir ilkokulda okudu. Okul çocuklarının hepsi de Salih'in durumunda, oldukça yoksul çocuklardı. Ama Salih, daha o zamanlar, kendisini onlardan ayrı tutar, ayrı olmak isterdi. Ayrı olmayı koymuştu kafasına (Soysal, 1975b: 96, 97).

Değirmen Taşı romanında, genç yaşta dul kalan Ayşe Nine'nin, oğlu Feyzo'yu okutabilmek için, yıllarca hep aynı yamalı elbiseyi giymek zorunda kaldığı anlatılır:

Kasabanın mektebine baktı. Feyzo'yu bu mektepte okutabilmek için ne zorluklara katlanmıştı. Kitap derlerdi alırdı, defter isterlerdi alırdı. Kalem, boyaydı, çantaydı, hepsini tedarik eylemişti. Eylemişti ama, ne zorluklarla. Sırtına yıllarca bir yeni urba giymeden, yama yama üstüne yama vurmuştu. Urbalarının sayısı yıllardır bir tane idi. O bunlara göğüs germeği bilmişti. "Nartanesi nur tanesi anasının bir tanesi" diye oğlunu severken; yamalardan öz kumaşını unuttuğu urbası için de söz eklerdi: "Yenisi gelip partalı yanası." Yamalıydı ama, üstü başı güller gibi temizdi. Yıkamaktan, paklamaktan yorulmazdı. Fakirlikle yoksullukla okutmuştu oğlunu (Uçuk, 1966: 63).

Islak Güneş romanında, Nazmiye Hanım masraflardan kısarak ev sahibi olmak isterken, kocası Sait Bey buna karşı çıkar ve dört çocuğuna da yüksek tahsil yaptırmak istediğini ifade eder:

Nazmiye Hanım ödün vermiyordu:

"Sait diyor ki, ben dört tane çocuk yetiştiriyorum. Hepsine yüksek tahsil yaptırmak boynumun borcu. Ötesi benim işim değil. Kendilerinin işi. Hem, diyor, çocuklarımla kursağından kesip taşa demire para saçamam ben." (Kutlu, 1986a: 156).

Bir Gün Sabah Olacak mı? romanında, anne ve babası olmadığı için halasının yanında kalan Zeynep, halasının ölümü üzerine hem Doktor Turgut'un muayenehanesinde çalışır hem de okula devam eder:

Fehime hala hasta ve hırçın bir kadındı. Sözleri zehir doluydu. Kanunlar kendisini mecbur ettiği için beni ilkokula göndermişti. Ona ve eve bakan, bütün işleri gören yine bendim. Beni ortaokula yollamamış, belki yollayamamıştı. Bilemem. Fakirdi, hastaydı.

Onun ölümünden sonra beni doktor Turgut evine aldı. Hem ortaokula gidiyor, hem de vakit buldukça onun muayenehanesine gelen hastaları kabul ediyordum. Allah ondan razı olsun! Hâlâ onu gider görürüm. Beni hemşire okuluna gönderen de odur. Bütün masraflarımı görüyor, beni öz evlâdı gibi seviyordu (Berkand, 1980b: 186).

Gecenin Ucundaki Işık romanında, Macide'nin annesi, kızının üniversite tahsilini tamamlaması için evini satar. Macide'ye de öğleden sonraları çalışması için bir kitapçıda iş bulur:

Annemin inadı, zoru yüzünden, Üniversiteye girmeye, Hukuk Fakültesini seçmeye boyun eğmiştim, Çok gençtim, baş kaldıramamıştım ağlamalarına, yalvarmalarına. Beni adam etmek isteyen, bunun için son varımız küçük evi satmaya kalkan bir anaya nasıl karşı gelinir? Evi satmış, Üniversite yakınına taşınmıştık. Bankadaki para çabucak erimesin diye, Babîlîdeki kitapçılardan birinde iş bulmuşlardı bana. Öğleden sonraları gider çalışırdım (Yönsel, 1963: 29).

Pertev Bey'in İki Kızı romanında Safiye Hanım, kendisi okuyamadığı için kızı Ayten'i okutmak ister. Ayten, annesinin çabalarıyla liseyi bitirir ancak üniversiteye devam edemeyeceğini anlar:

Kendi büyük bayanları ve sayın mebus bayanlar büyük salâhiyetle Hayır Cemiyetleri vasıtasıyla bu sosyal işleri yürütüyorlardı. Zavallı fakir kadınlar bütün bu eziyete katlanıyorlardı, katlanmak mecburiyetinde idiler. İşte Safiye Hanım da bu meyanda idi. Hayır Cemiyetlerinin, kliniklerin, polikliniklerin kapılarında bekler dururdu.

Ağızına virt ettiği "Ben okumadım, cahil kaldım, ondan bu kadar sıkıntı çekiyorum, Aytenimi okutacağım, adam edeceğim," diyordu. Benim gibi sürüm sürünmesin. Bu gayesi için, başını vurmamak yer kalmıyordu, bir sayın bayan mebus göreceğim diye günlerle Kızılay, Çocuk Esirgeme, Yardım Sevenler kurumları kapısında saatlerce, günlerce beklerdi.

Bu mahrumiyet ve yoksulluk içinde hastalıklı ve zayıf bünyesiyle Ayten kendisinin ve annesinin gösterdiği gayretle ilk mektebi, orta mektebi ve liseyi bitirdi, ama ana kızda takat da bitti.

Artık fakülteye gidemeyeceğini anlayan Ayten iş arıyor, arkadaşlarına soruyor, gazete ilânlarına bakıyordu (Ayaşlı, 1992a: 79, 80).

4.12.7. Eğitimi Gereksiz Görme

Bıraktığı Yerden romanında, liseyi bitirmenin bir genç kız için yeterli olduğu dile getirilir:

“Mektep ne oldu? Hâlâ üniversite diye, inadında duruyor musun?”
 “Liseyi bitirdim bu sene.” “Biliyorum!.. Haberim var!.. Ama yeter artık okumak. Ben okuyamadım diye senin okumanı istemiyorum sanma Canan! Okumak iyi hoş ama, hayat çok kısa. Yaşamağa vakit kalmıyor bilgi toplamak idealin ise, anahtarları eline almışsın artık. İstedğini oku, istemediğini bırak.”
 (Uçuk, 1973a: 131).

Yenişehir’de Bir Öğle Vakti romanında Çingene Necmi, üniversitede okuyan Ali’nin, kendisine yazık ettiğini düşünür. Necmi, küçük yaşta çalışmaya başlayan insanların, bu konuda daha erken ustalaşacaklarına inanır:

Ali Necmi’yi gördü. Gülerek el salladı. Sonra kalabalık arasından sıyrılarak yaklaştı. Yanında Doğan’la.

“Nasıl gidiyor iş?”

“İyi iyi. Sen okumakta berdevam. Bari hükümet adamı ol da, pabuç boyatma kanunu çıkart. Bize de bir hayrı dokunsun hükümetin.”

Ali güldü yeniden.

“Yani okuyorsun ha.”

“Öyle.”

“Vah Ali’cim vah! Yazık ediyorsun be gurbanım. Şu hayat dediğin kaç yıl. Yarısını okumakla geçirirsin. Sonunda birkaç para kazanmak için. Madem işin sonu para kazanmaya çıkıyor, şu işe başından başlasana. Para kazanmak da ayrı bir hüner, ne kadar erken başlarsan, o kadar ustalaşırsın, en ömrünün yarısında piyasaya çaylak çıkacan, bakacan ki bebeler senden yırtıcı, alıcı kuş kesilmiş. Parçalamaya hazır.” (Soysal, 1975b: 252, 253).

Zor romanında Kerim, okumanın gereksiz olduğunu düşündüğü için okulu bırakır. Ona göre, makineler üzerine uzmanlaşmak daha faydalıdır. Kerim zekâsının kıt olmadığını, futbola merak saldığı için okuyamadığını ifade eder:

Nadir yatağına uzanıp, ellerini başının altında kenetledi.

- Neden bıraktın okulu?

Belli ki konuşmak, ona yakınlık göstermek isterdi. Böyle düşündü Kerim.

- Sökemedim. Hesabı aklım aldı da öbürlerini sökemedim.

Adam, kırmızı ışığı söndürdü. Oda karanlığa gömüldü. Neden sonra belirsiz bir aydınlık girdi içeriye.

- Okuyup da ne etmeli? diye ekledi Kerim. Bilmediğim türlü makina var. Bunları bellese insan, iyi birşeydir.

- Ben meselâ sebat etseydim, mühendis filan olurum belki. Kimbilir.. Şu kavgalara katılır mıydım bilmem. Kız kardeşime söylüyorum hep; okuyup da ne yapacaksın diyorum. Oku oku.. Bu işin sonu yok. Bir yandan da düşünüyorum ki öğrenmek iyi birşey. Anlatabildim mi. Sen de boykotçu mu olacaksın diyorum ona. İşte.. Dediğim gibi. Omuz vurup kendine bir yer açacaksın. Necedir bu boykot kelimesi, onu da bilmem.

Kerim, onun yatağa iyice bir yerleşmesini duydu.

- Futbola merak saldığım için okuyamadım ben ha! Yoksa zakâm kıttır sanma. Bir keresinde bir futbolcuyu omuzlarımda taşıdıldım. İki gol atmıştı. Havaya, göğe savuracaktım nerdeyse. Koşarak, tek başıma taşıyorum omuzumda. Sonrasını hatırlamıyorum. İlâç atmışlar ağzıma. Ben şimdi İlerispor takımıyla uğraşıyorum (Çokum, 1978b: 103, 104).

Ölmeye Yatmak romanında, bir öğretmenin, çocuğunu okutmak istemeyen ailelere karşı verdiği mücadeleden söz edilir. Ali'nin annesi, oğlunun tarlada kendisine yardım etmesini istediği için, okula devam etmesini istemez. Dündar Öğretmen ise çocuğun yakınlarıyla konuşarak, onları ikna etmeye çalışır:

“Söyle bakalım kadın, ne yapıyor oğlun şimdi?”

“Heeç...”

“Ne demek hiç. Okula gitmiyor mu?”

“Eee, getti ya? Bitti çok şükür.”

“Öyle çabucak biter mi bu iş?”

Çabuk mu deyon? Beş yıl...”

“Bana baksana sen... Çocukları tırnak kadarken tarla işine sürüyorsunuz. Davar güttürüyorsunuz... Ayıp değil mi bu?”

Ali tırnak kadar da değildi üstelik. Okula, ilçedeki birçok çocuğa göre geç başlamıştı. Artık on üçünü bitirmişti. Yazboyu da serpilip irileşti.

“Nesi ayıpmış? Bubanın tarlasını kim sürüyo peki? Kim otlatıveriyö hayvanını, varsa eğer?”

Bu kadın nereden biliyor babasının bir tarlası olduğunu? Sürdürecekt adam bulamayıp ortakçıya verdiğini söylese mi? Söylerse nasıl inandırabilir kadını, Ali'nin ille okuluna devam etmesi gerektiğine? O bunları düşünürken Ali'nin anası daha da baskın çıktı. Sözü nereden nereye varacağını çoktan anlamışçasına:

“Benim bi bu yetimim var işte. Kızları sayma. Yanımda erkek diye bi bu var. Başka da kimsem yok. Amucası, emmilerim var emme, onlar anca kendi işlerine. Eh, çok şükür, yine de arka aldılar şimdiye dek. Ali mektebi bitirsin diye dişlerini sıktilar...” dedi ve acele oğluna dönüp, onu azarladı:

“Hadi len, yürü. Akşam ezanı okunacak nerdeyse. Karanlığa galacaz eyice...”

Ali fırladı: “Öpüym elinizi öğretmenim,” deyip Dündar Öğretmenin eline sarıldı. Onun şaşkınlığı geçmeden de, elindeki çomağı merkebe batırdı, yürüyüp gittiler. Artlarına bakmadılar hiç.

Ana, yaklaşan bir tehlikeden böylece kurtulduğunu sandı. Ali, anasının kendini öğretmenin önünde daha çok utandırmasını böylece önleyebildiğine inandı. Ama bu inancı çok sürmedi. Yolboyu kendini ayıpladı. Daha fazla okuyabilmeyi hiç düşünmemişti. Buna hiçbir olanak görmemiş. Yine de bir öğretmenin iyi niyetinin, ilgisinin böyle havada kalışından acı duydu. Onların böyle kaçırları ise, Öğretmen Dündar'ı daha da bileli. O akşamdan sonra Ali'yi bir ortaokula ya da sanat okulu olan bir yere gönderebilmek için durmadan planlar kurdu. Yollar aradı. Bunu kendine yeni bir ülkü edindi. Başkente dilekçe üstüne dilekçe yazdı. İlçenin ileri gelenlerine, büyük memurlarına teker teker akıl danıştı. Ali'yi okutacak bir kişi ya da bir yol ararken, bu arada belki yedi

kez çocuğun köyüne gitti. Anasıyle, yakınlarıyla teker teker konuştu. İşi, onları “vatan hainliği” ile suçlamaya kadar götürdü (Ağaoğlu, 1992: 52-54).

Savaş Çağı Umut Çağı romanında, “çalışacak adam lazım” olduğu gerekçesiyle, okumasına izin verilmeyen bir çocuğun köyü terk ederek, kente okumaya gitme serüveni anlatılır. Liseyi bitirip köye döndüğünde ise artık orada kalamayacağını anlayan çocuk, üniversite tahsilini yapmak üzere tekrar kente gider:

- Nasıl okudun, buralara nasıl geldin Süleyman?

- Bir rastlantı... Zaten bizim oralarda okumak, aydınlanmak, köyün dar çemberinden çıkmak hep birer mutlu rastlantıdır. Okulumuz üç sınıflıydı. Öğretmen beni severdi. Üçü bitirince, “Okumak istersen seni kentte okuturum,” dedi. Anama, dedeme söyledim “Olmaz” dediler. “Erkek lazım bize, çalışacak adam lazım” dediler. “Okuyanlar gâvur oluyor, bizleri beğenmiyorlar sonra.” Anam, “Baban gitti, seni de yollamam” diye ağladı. On yaşıdaydım; bir yorgunluk, bir bıkkınlık çöktü üzerime. Biliyor musun, orada kalabilirdim; anamın, babamın, kardeşlerimin yolundan giderdim; çift sürer, ırgatlık yapar ya da kente göçüp işçi olurum. Şimdi burada bulunmam, seninle konuşabilmem, sizlerin arasına karışabilmem bir rastlantıdan başka nedir ki! Kardeşlerim köyden hiç çıkmadılar. Kızlar evlendi. Oğlanın biri askere gitti, biri de tarlada çalışıyor. Anam henüz kırkında yok ama bir görsen yetmişlik dersin.

- Eee... Sonra okul işi?

- Gidip öğretmene anamın, dedemin dediklerini anlattım. “Onlar istemedikten sonra elim kolum bağlanır sonra köyde tutunamam. Ama sen kendine güveniyorsan yine de git, kente var; sana birkaç mektup veririm, belki ilgilenen bulunur” dedi.

Eylül başında evden kaçtım. Bir gece düzöldüm yola. “Ana gidiyorum, okuyup adam olacam” diye yazdım bir pusulaya. Kente varmak yürüyerek üç saat sürerdi. Kentte öğretmenin verdiği mektupları yerlerine dağıttım. Oranın ilkokullarından birinin öğretmeni beni yanına aldı. İlki, ortayı onun yanında bitirdim. Ev işlerine yardım ediyor, ayak işlerini görüyordum. Lise çağına gelince ufak bir iş buldum, kimsenin yanında kalmak istemiyordum artık. Üç yıl hep yarı aç gezdim. Bazen köye dönmeyi düşündüğüm bile olurdu...

- Hiç dönmedin mi köye?

- Liseyi bitirene dek hiç dönmedim. Bilmem neden yeniden o hayata dönmekten korkuyordum. Sanki köyün havası beni yutuverecekmiş gibi geliyordu. Onlardan tümüyle kopmak istiyordum. Anamın mahzun yüzünü, kocaman kırmızı ellerini hatırladıkça içim bir tuhaf oluyordu. Oraya dönmemeye kararlıyım. Sonra belki...

...

Sonra dedem geldi. Gözleri yaşardı ihtiyarın. “Döndün mü artık bütünlüğüne?” diye sordu. “Daha yüksek okula gidip okuyacağım” dedim. “Var mı daha yükseği?” dedi. Bana saygıyla bakıyordu. Birden orada bulunmayı gereksiz buldum. Onlarla hiçbir ortak yanımlı kalmamıştı. “Kal” dediler, kalmadım. Hemen o gece kente döndüm (Baydar, 2010: 16-18).

Aydınlık Kapı romanında, okumak istemeyip keyfince yaşamak isteyen Sermet, okuldan, derslerden ve hocalardan nefret ettiğini ifade eder. Vildan ise oğlunun bu durumuna çok üzülür:

- Çünkü keyfim öyle istedi valide hanım. Anladınız mı? Moruk varken onun belâsından bir tarafa kıpırdıyamadık. Şimdi de.

Vildan:

“Ah! Ne kelimeler!.. Ne konuşma yarabbi!” diye düşündü. Kalbinin kanı sanki sıcak sıcak, içine sızıyordu. Boğuk bir sesle mırıldandı:

- Mektebin? Şimdi derslerin sıkı zamanı, değil mi?

Çocuk, küstah ve çılgın, ileriye atıldı:

- Bırakın artık bu rolleri!.. Değiştirin bu kafayı!.. Derslerden nefret ediyorum. Mektebi de, mektebi icat eden de Allah kahretsin! Hoca milletin topunun Allah belâsını versin! Okumak istemiyorum. Yaşamak istiyorum. Servetime sahip olmak, keyfimce yaşamak istiyorum!

Vildan titredi.

Bu cümleleri bir kere daha, bir başkasından duymuş olduğunu hatırlıyordu. Oğluna, dehşet içinde baktı.

Yeşil ve turuncu parıltılarla yanan bir çift göz!.. Bu korkunç güzel gözler, işte kendisine bir kere daha meydan okuyorlardı.

Sermet’in teyzesine bu derece benzediğini Vildan nasıl olmuştu da bu ana kadar fark etmemişti? (Zorlutuna, 2001: 321, 322).

Zambaklar Açarken romanında Mete, okumayı gereksiz görür ve İtalya’daki bir futbol kulübünden gelen teklifi kabul edeceğini belirtir. Babası ise bunun mümkün olmadığını ifade eder:

- Sana bir haberim var, baba... Gelirken bizim kulübe uğradım... Al şu mektubu oku... İtalya’daki bir kulüpten bana transfer teklifi yapıyorlar. Önümüzdeki hafta İtalya’ya gideceğim. Kulüple anlaşabilirsek orada kalacağım...

Birden denenleri anlamamış bir halde:

- Dur, dur bakayım... dedim. Neler saçmalıyorsun sen?

- Saçmalamıyorum, ne dediğimi biliyorum.

- Fakat, buradaki durumun? Sınavların?..

- Hepsine boşver! Vız gelir bana hepsi!..

- Olmaz öyle şey!.. (Azrak, 1978b: 128).

4.12.8. Yurt Dışında Eğitim

İncelenen romanlarda, eğitim görmek istedikleri alanın Türkiye’de bulunmaması ya da yurt dışında daha iyi bir eğitim alınabileceği gerekçesiyle, insanların ülkelerinden ayrıldıkları görülür. Yenişehir’de Bir Öğle Vakti romanında, atom fizikçisi olmak isteyen Doğan, liseyi başarıyla bitirdikten sonra Paris’e gider. Büyük bir hevesle başladığı eğitimini, çok zor geldiği için yarıda bırakır:

Şimdi fizikti onun tutkusu. Atom fizikçisi olmayı kuruyor, füzelerle ilgilenmeğe devam ediyordu. Bu konuda kitaplar, dergiler buldukça sıkılmadan saatlerce okuyordu. Okuldaki ders durumu da çok iyiydi. Her yıl iftihara geçiyordu. Mevhibe hanım kabul günlerine gelen saygıdeğer konuklarına, oğlunun atom fizikçisi olacağını söylüyordu övünerek. Doğan; liseyi başarıyla bitirdi. Burs kazanıp Paris'e gitti. Paris'te geçirdiği iki yıl içinde atom fiziğinden bıktı. Bunun başlıca nedenlerinden biri, Fransa'da bu konuda kendisini oldukça geri hissetmesiydi. Okuldayken, kimseler özel olarak fiziğe fazla ilgi göstermediğinden olacak kolayca üstünlük sağlamış olduğunu farkettiler. Oysa şimdi onun bilgisi hiç bir ayrıcalık vermiyordu kendisine. Ayrıca atom fiziğine ilgi duymak da, hiç de olağanüstü bir şey değildi. Üniversite arkadaşları ise Doğan'dan ileri durumdaydılar. Burada fizikçi olmak, kabul günlerinde annelerin övündüğü çok özel bir durum değildi. Doğan, kısa bir süre içinde, ancak fakülte derslerinden başka hiç bir şeyle ilgilenmezse başarı gösterebileceğini anladı. Ancak dar bir çembere kapanırsa... (Soysal, 1975b: 153, 154).

Hep Yarın romanında, kızının Londra'da eğitim alabilmesi için, tüm mücevherlerini satan bir annenin fedakârlığı anlatılır. Nevbahar, hiç parası kalmasa bile, kızını gönderdikten sonra, dikiş dikerek geçimini sağlayabileceğini düşünür:

Gülnuş'u Londra'ya götürecekti. İcap ederse eşyalarını, son mücevherleri satacaktı. Gülnuş'un elmasları antika parçalardı. Çok para ederdi. Onu götürüp döndükten sonra çalışacaktı. Dikiş dikebilirdi. Gülnuş hayatını kurtaracaktı. Geriye kalan bir lokma ekmek değil miydi nasıl olsa çıkarabilirdi (Uçuk, 1968b: 260).

Yılların Ardından romanında, ziraat mühendisi olmak isteyen Yılmaz'ın, burs sağlayarak Amerika'ya gittiği ifade edilir:

Gerçek, Yılmaz'ın hayat gayesi de tam manasıyla bu kelime ile ifade edilebilir. Nitekim, liseyi bitirir bitirmez, ziraat mühendisi olacağını ailesine söylemiş ve bu kadarla kalmayarak binbir yere başvurmuş, nihayet Amerika'ya gitmek için bir burs temine muvaffak olmuştu (Berkand, 1976: 56).

Bazı aileler, çocuklarının yurt dışında okumasını istemezler. Pertev Bey'in İki Kızı romanında, üniversite tahsilini Türkiye'de yapmak istemeyen Baskın, Amerika'ya gitmek ister. Babası, oğlunun bu isteğine karşı çıksa da, annesi onu ikna eder. Böylece Baskın Amerika'ya doğru yola çıkar:

Üniversite kayıtları başlamıştı. Baskın tutturdu:

“- Ben Türkiyede okumam, ben Amerikaya gideceğim” Muammer itiraz ediyor kattiyen razı olmuyordu.

“- Okumazsa okumasın teres” diyordu. “Er olarak Erzurumda askerliğini yapsın da akli başına gelir o zaman.”

Nermin ne yaptı yaptı Muammeri ikna etti ve Baskını Amerikaya göndermeğe karar verdiler. Bu kararı anası, babası Baskına söyleyince, Baskın lütfen biraz gülümsedi.

Muammer karısına:

“- Nermin karar verdim ama, iyi düşün, yine en çok sen üzüleceksin,” diyordu. Ne ise kararlarından dönmediler, ve büyük gün geldi çattı.

Dünya kadar para sarfı ile Basıkını Amerikaya tahsile gönderdiler (Ayaşlı, 1992a: 91, 92).

Ayrı Dünyalar romanında, üniversitedeki hocaları tarafından Avrupa’da ihtisas yapmak için seçilen Ulvi, çocuğunu ve hamile karısını bırakıp gitmek istemez. Ancak karısı Güzide, daha sonra pişman olacağını düşünerek, Ulvi’nin bu fırsatı değerlendirmesini söyler ve onu gitmesi yönünde teşvik eder. Romanda, karı-kocanın bu konu hakkındaki düşünceleri aktarılır:

- Profesörler Kurulu ihtisas için beni Avrupaya göndermek istiyormuş diye başlamıştı. Beni seçiyorlarmış. Bakanlığa yazacaklarmış. Bizim hoca bugün beni odasına çağırıp söyledi. “Karımla konuşmam lâzım” dedim. Hoca: “Böyle bir fırsat kaçınılmaz...” falan gibi lâflar etti.

Güzide heyecanlanmıştı. Biraz da bozulmuştu. Fakat içinde kımıldıyan huzursuzluğu gene de hissettirmemeye muvaffak oldu. Ama neler çekerek...

Güzide Yücel, sakın sakın:

- Ben de hocanın fikrindeyim, Ulvi dedi. Profesörler Kurulunun seni seçmiş olması fevkalâde bir şey. Önünde imkânlar, fırsatlar, istikbalindir bahis mevzuu olan. Reddedilmez tabî Bu bir teveccüh...

...

- Sevgilim, karıcığım, sensiz benim şuradan şuraya kımıldamam bile bahis mevzuu olamaz. İnsan, kalbini bir tarafta bırakıp bir yere gidebilir mi? Sen kalbim gibisin benim. Sırasında beynim bile sensin. Sen yanımda olmayınca, kafamın bile düzenli bir şekilde işlemediğine inanmış adamım ben.

- Lâkin Ulvi.

- Bugün birdenbire oldu. Kestirip atamadım. Ama şimdi ne yapacağımı, ne yapmam lâzımgeldiğini biliyorum. Beraber gitme imkânlarını araştırırız. Olmazsa, başkasını gönderirler. Şart değil Avrupaya gidip ihtisas yapmak.

- Niçin şart değilmiş, anlamıyorum bunu Ulvi. Sen her şeyden önce mesleğine aitsin. Kendi janrında yapmak istediğin çok şey var senin. Ben de bunları biliyorum, seni tanıyorum. Nasıl göz yumarım senin fedakârlığına?

- Ben fedakârlık saymıyorsam?

- Şimdi böyle düşünebilirsin. Ama ilerde yanıldığını anlıyacağından eminim ben. O zaman geç kaldığını, hata ettiğini düşünecek, kaçırdığın fırsat için yanacaksın.

- Kâhinler gibi konuşuyorsun bu gece sevgilim.

- Hayır, karın olarak konuşuyorum, Senin mesleğinde ilerlemeni, yükselmeni istiyorum. Yapmak istediğin hamleyi yapmanı istiyorum. Bu, hepimiz için güzel bir şey. Benim için ve çocukların için...

- Peki, “Evet” dediğimi farzedelim. N’olacak sonra?

- Gideceksin.

- Sensiz gitmek mi? Çok rica ederim, olmayacak bir şeyin münakaşasını yapmıyalım.

- Niçin olmuyormuş? Gidenler yok mu?

- Ateş düştüğü yeri yakar. Ben senden ayrılmayı, kısa bir zaman için dahi olsa, senden ayrı kalmayı göze alamıyorum. Düşün bir kere, seni sıhhatinin bu çok nazik devresinde yalnız bırakıyorum. Çocuğumu bırakıyorum. Yollara düşünüyorum. Niçin?

Ulvi, bu niçinin karşılığını veremiyor, sözün sonunu getiremiyordu.

- Beni yalnız bırakıyor değilsin Ulvi. Kızım var. Onun arkadaşlığı küçümsenebilir mi? Sonra mesleğim var. Çocuğumuzu beklemek, dünyaya getirmek gibi büyük, mühim bir vazifem var. Bu itibarla gidersin. Gözün arkada kalmadan hem de.

- Acaba çocuk doğar doğmaz yola çıkabilir miyiz? Orada ilk işim bir ev aramak olur. Belki biraz darlık çekeriz. Sıkıntılarımız olur. Ama beraber olmak yeter bize. Mihnati zevk etmeyi biliriz, el ele verince (Su, 1964: 65-67).

4.12.9. Eğitim ve Evlilik Arasında Seçim Yapma

Bazen insanların hayatına evlilik ve eğitim fırsatları aynı anda çıkabilir. Kendilerini, bu ikisi arasında seçim yapmak zorunda hisseden insanların, kimi zaman birini seçtikleri, kimi zaman da her ikisini birlikte yürütmeye çalıştıkları görülür. Hayat Parçaları romanında, ihtisas yapmak için Amerika’ya gitmek isteyen Ahmet’e, babası, öğrenimini bitirdikten sonra evlenmesi şartıyla yardım edeceğini söyler. Ahmet bunu kabul eder ancak hiç beklemediği bir anda Naciye’ye âşık olur. İki “sevda” arasında kaldığını belirten Ahmet, okuma tutkusunun ağır bastığını ifade eder:

“Üniversiteyi pekiyi dereceyle bitirdikten sonra, Amerika’ya gitmek, oradan dönüp profesörlük mesleğine atılmak ve sonra evlenmekti niyetim. Bilirsiniz, babam da, profesördür. Zengin değildir. Beni Amerika’ya ancak büyük bir fedakârlık yaparak gönderebilecek. Belki Millî Eğitim Bakanlığı da yardım edebilecek. İşte, bende bu ilim tutkusu yanında bir de Naciye’ye tutkunluk çıktı şimdi.”

“Onunla hemen evlen, sonra al onu yanına, Amerika’ya götür.”

“Babam bana yardımı ancak Amerika’daki öğrenimimi bitirdikten sonra evlenmem şartıyla yapmaya söz vermişti. Ben de onun bu sözünü kabul etmiştim. Naciye ile münasebetim geçici bir flört gibi başladı. Ama, zaman zaman, bir ateş gibi, bazan bir kıvılcım halinde başlıyor, sonra dört bir yanını tutuşturuyor. Bu tutkunluk beni biraz fazla sardı ve tutuşturmağa başladı. Bir gün, tam bu pencerenin önünde onunla otururken, kendisiyle evlenmek istediğimi, Amerika’dan döndükten sonra bunu yapabileceğimi söyledim. Fakat o ‘Amerika’da bir kıza tutulup kalmıyacağını nereden bileyim’ dedi. Bunun

üzerine, etraftan bizi görmelerine önem vermiyerek, ilk defa olarak öpüştük. ... Ondan sonra, içimde iki sevda birbiriyle yarışa başladı. Ama, galiba Amerika’da tarih ve psikoloji okuma tutkusu ağır basıyor.” (Adıvar, 1963: 57, 58).

Kaderin Sırrı romanında, kızının eğitimine devam etmesini isteyen Nüvide, onun evlenmesine engel olmaya çalışır. Ziynet ise okumaktansa, evlenip çocuk sahibi olmayı tercih eder:

- Anne, sen de benim yaşımdayken evlenmedin mi? Neden bana engel olmak istiyorsun sanki?.. Nüzhet’e ticaret hayatında diploma gerekli değil!.. Bana gelince, okuyup ta ne yapacağım?.. Ben en azından yarım düzine çocuk doğurmak istiyorum. Bütün zevkim ve mutluluğum yuvamla çocuklarım olacak!.. (Azrak, 1976a: 37).

Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında, Selma’nın babası, kızının uygar ülkelerdeki kadınlar gibi üniversite tahsilini tamamlamasını ve iş hayatına atılmasını ister ancak kızı tıp tahsillini yarıda bırakarak evlendiği için ona bozulur. Kadınların ancak maddi özgürlüklerini kazandıkları takdirde, bir süs eşyası olmaktan kurtulacaklarına inanır. Nil ile annesi ise süs eşyası olmaktan memnun olduklarını ifade ederler:

Babam açıkça sitem etti önceki gün. Doktorluğu yarım bıraktığım için!
- Hiç olmazsa peşpeşe doğurur, kendi çocuklarına bakarsın artık! dedi.
Acı gülüyordu.

...

Yemekten sonraydı. Kahveleri içerken.

- Benim işim Mehmet’in karısı olmak bundan sonra, dedim, babama. Onun yolunda yürümek, onun çocuklarına ana olmak. Bu işlerin de doktor olmak kadar olumlu yanları var sanıyorum.

...

Babam alaylı bakıyordu yüzüme. Alayında acılık vardı.

- Bu dediklerini gereğince yaparsan büyük başarı! Ama kaç kadın sonunu getirmiş ki, sen getireceksin! dedi.

...

Bizim Beyaz fil, babamın yanını tuttu nasılsa. Pürosunun kocaman külünü düşürdü yere aldırmadan. Büyük laf eden birinin kurumlu kasılığıyla,

- Doktor doğru söylüyor, dedi. Parmakla sayılmaz bugün, bizim analarımız, ninelerimiz gibi evine saçını süpürge eden kadınlar...

Mehmet bana bakıp güldü.

- İşte babamın kadın anlayışı! Saçını eline dolamış köşe bucak süpüren bir kadın düşünebiliyor musun?

Nil bastı kahrkahrayı.

- Hiç bir kadının öylesine gür saç olabileceğini sanmıyorum!.

Türkân her zaman söylediği sözü tekrarladı:

- Bu çağın kadını, saçını süpürge yapmaktan çok daha önemli işler bekliyor. Bugünün kadını herşeyden önce erkeğine yük olmak, süs eşyası, ya da odalık, hizmetçi yerine konmaktan kurtulma çabasında...

Babam dönüp soğuk gözlerle süzdü Türkân'ı. Onun evli bir adamla seviştiğini biliyordu.

- Küçük hanımın ne demek istediğini pek iyi kavramadım ama, bence kadının süs eşyası olmaktan kurtulması ancak iktisadî özgürlüğünü elde edebilmesiyle tutarlıdır dedi.

... oradakiler ne derse desin doktorluğu bırakmakla çok iyi yaptığımı düşündüm.

- Eğer Selma üniversiteyi bitirseydi, muayenehanesini açsaydı ve o zaman evlenseydi çok daha iyi yapardı dedi, babam. Ben öyle düşündüm, gene de öyle düşünürüm. Çağımızın kadınının erkeği ile eşit olması, evlilikte dayanışmayı sağlar.

Gülerek bakıyordu bana.

- Selma da önceleri böyle düşünüyordu ama, sonra bir rastlantı, baktık sevda ağır basmış! Çoğu arkadaşlarının girdiği kafese kolayca giriverdi Selma'cık...

...

Anneme baktım. Gözlerini gözlerimden kaçırdı. Kayınvaldem:

- Aman ne mutlu rastlantı! dedi. Kızın kocası para kazanıyorsa, ona bakabiliyorsa! Ama öyle değil mi doktorcuğum? diye, şıkır şıkır güldü.

Annem canlanır gibi oldu.

- A şuna bak, biz şimdi hepimiz süs eşyası, parazitler miyiz yani.

Nil kahkahayı patlattı.

- Ben süs eşyasıyım, hep öyle kalmak istiyorum! Diye.

İçlerinde en cana yakını oydu.

Babam ciddi ciddi:

- Çağımız değişiyor, dedi. Biz de, Fransası, Amerikası, Rusyası gibi, daha bir çok uygar memleketlere göre adımlarımızı ayarlamak zorundayız. Üniversitede erkeklerle boy ölçüşen kadınlar var, hattâ genç kızlar daha da verimli, daha da çalışkan diyebilirim. Doğrusunu ararsanız ben kızımı onlar arasında görmeyi çok istemişim. Onun için de evleneceği zaman üniversiteyi bırakmasına karşı çıktım.. Bakalım Leylâ ne yapar! Dağınık bir aklı var bizim küçüğün, sonra tembel, oğlana bağladık sonunda umudumuzu, o da mühendis olmak istiyor... (Yönsel, 1971: 176-180).

4.12.10. Üniversite

4.12.10.1. Üniversite Mezunu Olma

İncelenen romanlarda, zaman aralığı dikkate alındığında, üniversite mezunu olmanın günümüze göre daha zor olduğu söylenebilir. Kimi insanların üniversite tahsiline hiç başlayamadıkları, kimilerinin ise çeşitli nedenlerle (maddi, ailevi, siyasi vb.) yarıda bırakmak zorunda kaldıkları görülür. Kaderin Sırrı romanında, ancak kocasının ölümünden sonra okuma fırsatını yakalayan Nüvide'nin, geç de olsa liseyi

ve üniversiteyi bitirdiği anlatılır. Türkoloji bölümünü bitiren Nüvide, öğretmen olarak çalışma hayatına başlar:

O tarihten sonra Nüvide'nin hayatı bir bakıma normal bir yaşantı dönemine girdi. Doktordan kendisine hatırı sayılır bir servet kalmıştı. Çiftelhavuzlar'daki güzel villalarındaki düzen hiç bozulmadı. Aşçısı, hizmetçisi ve çocuğunun bakıcısı vardı.

İşte o sıralarda Nüvide açıktan lise sınavlarını vermiş ve üniversiteye kaydolmuştu. Kaynanası da öldükten sonra, kendine çizmiş olduğu yolda daha serbest yürümeye başladı. Kendi hayatına tamamen sahipti artık... Ve öteden beri içinde kaynayan okuma aşkı büyük bir ihtiras halinde ona olağanüstü bir gayret vermekteydi.

Böylece çalışmalarını sürdürürken yıllar geçti... Bu arada Ziynet büyüüp okul çağına erişti... Fakat okulunda tembel ve yaramaz bir öğrenci oldu küçük kız... Hem annesini, hem öğretmenlerini çok üzüyordu...

Nüvide Edebiyat Fakültesinin Türkoloji bölümünü bitirdiği gün hayatının en büyük mutluluğunu duyduğu söylenebilir. İlk öğretmenlik görevini de o semtteki bir ortaokulda aldı... Bunun ardından gerçekten upuzun pembe yıllar yaşadı... (Azrak, 1976a: 36).

Bir Çatı Altında romanında, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde okuyan Nurhayat'ın, evlendiği halde tahsiline devam ettiği ve sonunda mezun olduğu anlatılır:

O zaman Nurhayat Siyasal Bilgiler Fakültesini bitirme sınavlarını veriyordu. Ailesi İstanbul'da olduğundan Ankara'da bir öğrenci yurdunda kalmakta idi. Metin'in de ailesi İstanbul'daydı. Genç adam Ankara'da Genel Kurmay'da görevli bir yüzbaşıydı o sıralarda...

...

Bu mutluluk ve beraberlik döneminde Nurhayat çalışmalarını aksatmamış, sınavlarını başarı ile vermişti. Çelimsiz görünümünden hiç anlaşılmayan büyük bir irade gücüne sahipti bu genç kadın. Günlük yaşamını şaşmaz bir program çerçevesinde sürdürüyordu. Disiplinli bir mesleğin adamı olan kocası da bu düzene rahatça uymuştu (Azrak, 1990: 105).

İlâhlar Affetmez romanında, Fen Fakültesi'nin Kimya Bölümü'nde okuyan Aynur ile Onur'un üniversiteyi bitirerek, asistan olma macerası dile getirilir:

Aynur'la Onur, Fen fakültesinin kimyaya ayrılan kısmın koridorunda yanyana yürüyorlardı. Mezun oldukları fakülteye asistan namzeti olarak girmişler ve biraz evvel, lisan müsabakasının neticesini öğrenmişlerdi. Aynur İngilizce'den Onur ise Almanca'dan imtihan edilmişti. Muvaffak olmuştu ikisi de. Asistanlık yeni bir şey değildi onlar için. Daha mezun olmadan, son sınıfın yetmiş kredi saatini dolduran bu iki iyi öğrenciye, ders profesörleri yardımcı

asistanlık vermişlerdi. Kendilerinden küçük sınıflardaki arkadaşlara lâboratuar hocalığı yapmışlardı aylarca...

Artık “İlmi Yeterlik” imtihanı kalmıştı ve sonra asistanlık... Doktora tezine doğru ilk adım atılmıştı (Sözen, 1967: 143).

Yenişehir’de Bir Öğle Vakti romanında, Salih’in Hukuk Fakültesi’ni bitirerek önce asistan olduğu, daha sonra hızla profesörlüğe yükseldiği ifade edilir:

O zamandan bu zamana neler olmuştu? Salih hep iftihara geçerek, leylî meccanî sınavlarını kazanarak liseyi, sonra bursla hukuk fakültesini bitirmiş, hocasının bütün yazılı işlerini, araştırmalarını öğrenciliğinde yüklenerek gözüne girmiş, asistan olmuş, çalışkanlık ve saygınlık sonucunda bütün aşamaları çarçabuk aşarak çok genç yaşta profesörlüğe yükselmişti (Soysal, 1975b: 101, 102).

İncelenen romanlarda, bazı kız çocuklarına ilkokulda okuma hakkı bile tanınmadığı, bazılarının ise yüksek ihtisaslarını dahi bitirerek yüksek mevkilere geldiği görülür. Özlem Şarkısı romanında, Rânâ’nın, ikinci ihtisasını yapan bir doktor olduğu belirtilir:

Şimdi iyi bir hekimdi Rânâ. Hem memlekette, hem de bir batılı profesörün yanında ikinci ihtisasını yapmıştı (Uçuk, 1968c: 217).

Yılların Ardından romanında, ziraat mühendisi olmak için İsviçre’ye giden Berna, tahsilini bitirdikten sonra Türkiye’ye dönerek çiftliğinin başına geçer:

- Şaka değil, koskocaman ziraat mühendisi oldun Berna. Kapı kadar diploman var.
- Alay etme Coşkun.
- Alay değil. İsviçre’de ziraat tahsili etmedin mi?
- Sen de ziraat mühendisisin.
- İyi ya.. Benim çiftliğim bu yüzden adamakıllı canlandı, mahsul bollaştı ve iyileşti. Yoğurtlarımızın şöhreti yurdu sardı. Hele şeftalileri görme! Her biri bir kilo... (Berkand, 1976: 11).

4.12.10.2. Üniversiteler ve Siyasal Karışıklıklar

İncelenen romanlarda, yazıldıkları tarih göz önünde bulundurulduğunda, özellikle 27 Mayıs ve 12 Mart döneminde yaşanan olayların ele alındığı görülür. Bu olaylar, özellikle üniversite çevresinde yoğunlaşmaktadır. Üniversite öğrencileri çeşitli gruplar oluşturarak, mensup oldukları grubun görüşlerini savunma

mücadelesine girerler. Bu mücadele sırasında, bazen olaylar çığırından çıkar ve istenmeyen sonuçlarla karşı karşıya kalınır. Yarın... Yarın... romanında, üniversiteleri “komünist yuvası” olarak gören bir adam, kapatılmaları gerektiğini savunur. Öğrencileri azdıran kişilerin ise profesörler olduğunu düşünür ve hepsinin temizlenmesini ister:

“Ben bu memleketin başında olsam ilk iş üniversiteleri kapardım bir kere,” diye sürdürdü adam, komünist yuvası hepsi. Kapatacağsın! Ama böyle bir iki günlüğüne değil. Hepten! Ne gerek varmış üniversiteye? Sonra o eli silahlı piçlerin topunu birden ipe çekeceksin! Mikrop bunlar mikrop!”

“İpe çekmiyorlarsa daha kolayını yapıyorlar, sokak ortasında kurşunluyorlar el kadar çocukları.” dedi Seyda. Sesi titriyordu. Doğan şaşkınlıkla ondan yana döndü.

“Pek iyi ediyorlar, beter etsinler,” diye kükredi adam. Dili biraz önceki kadar dolanmıyordu. Sesi de yükselmişti. “Temizlemek gerek bu mikropları. Öğrenciymiş! Nasıl öğrencilik bu be? Ama kim azdırıyor bunları bilmez değiliz.. Asıl moskof uşakları o profesör olacak herifler. Onlar öğretiyor çocuklara.. En önce onları temizlemek gerek! Dizeceksin kurşuna topunu....” (Kür, 1976: 271).

Sancı romanında, Yüksek Öğretmen Okulu’nda, yetmiş iki saattir mahsur kalmış arkadaşlarına yiyecek ve silâh ulaştırmak isteyen üniversiteli gençler, İlahiyat Fakültesi’ne sığınmak isterler ve bunun için Dekan Bey’le görüşürler. Fakültede olay çıkmasını istemeyen Dekan Bey, ilk başta sığınmalarına izin vermese de, öğrenciler sonunda onu ikna etmeyi başarırlar:

Birer ikişer dağıldılar. Bir kısmı Ocak’a gitti. O gece Ocak’ta 18 Mart Çanakkale Zaferinin yıldönümü kutlanacaktı, görevleri vardı.

Bir gün önce, yine Ocak’ta, karar almışlardı. Yüksek Öğretmen Okulu’nda, yetmiş iki saattir aç bekleyen, mahsur kalmış arkadaşları vardı. Onlara yiyecek ve silâh temin edip, götürmek gerekiyordu. Ağabeylerine danıştılar: Evet arkadaşlara yiyecek ve silâh ulaştırılsın; fakat işgal, silâhlı hareket katıyetle yasak!.. O halde bir sığınak bulmalı, Yüksek Öğretmen Okulu’na yakın bir yerlerde... Meselâ İlâhiyat Fakültesi? Olabilir... Geçici ve barışçı bir yerleşme, mümkün!

Gel gör ki, akşam üstü ayrı ayrı yollardan, ikişer ikişer fakülteye gelen on arkadaşı, fena karşıladı Dekan Bey. Üç genç sokak kapısında nöbet bekliyorlardı, yedisi konuştu hoca ile. Olağanüstü bir nezaketle, niyetlerini izah ettiler. Sabahleyin fakülteyi terkedeceklerine dair söz verdiler. Cevap kesin ve sertti:

- Hayır, olmaz! Bu mektebi de sizlere oyuncak edemem. Gidin buradan, def’olun. Hâdise istemiyorum.

O zaman, olağanüstü nezaketten eser kalmadı:

- Bu akşam burada kalmak zorundayız hoca, dendi; işte orada, biraz ilerde, arkadaşlarımız solcuların elinde, yiyecekleri, suları ve kendilerini koruyacak silâhları yok. Biz yardım etmezsek, halleri ne olur?

- Efendim, bu memlekette Hükümet var. Emniyet kuvvetleri var.

- Gereken yerlere müracaat ettik; yetmiş iki saattir bekliyoruz, gayri bıçak kemiğe dayandı, bu yüzden hoca geceyi burada geçireceğiz. Ve yardım ulaştıracağız. Kararımız kesindir hoca. İtiraz etmezseniz iyi olur. Arkadaşlarımız yoldalar zaten, biraz sonra teker teker ulaşırlar buraya.

Hoca kem küm etti. Karşısında duran, kararla gerilmiş, sertleşmiş genç yüzlere baktı.

- Hadise istemiyorum, diye mırıldandı.

- Hadise olmayacak hoca, hiç değilse bu binanın, fakültenizin içinde. Şeref sözü, ülkücü sözü veriyoruz!.. Siz de, polis çağırmayacağınıza dair bize söz verebilir misiniz?

O zamana değin, Dekan'ın arkasında kendini gizlemeye çalışan bir genç -Fakültenin Öğrenci Birliği Başkanıydı- âniden patladı:

- Ülkücü sözüymüş!.. Sanki sizin komünistlerden ne farkınız var, onlar gibi kavga etmiyor musunuz, dinsizler!..

Yedi genç hayretle baktılar. Çocuğun toparlak yüzü kıpkırmızı olmuş, öylesine saftı ki.. Ona cevap vermek gereğini duymadılar. Dekan'a, soruyu tekrarladılar:

- Söz mü hoca?

Hoca onlara teker teker baktı.. Yüzüne dikilen bu siyah, elâ, kahverengi gözlerde, sanki patlamaya hazır dinamitler vardı.. ki fitilleri kendi avuçlarında! İster istemez bakışlarını önüne, masa üzerindeki kâğıtlara çevirdi, içini çekti:

- Peki, dedi, söz! Sizler de sözünüzü tutacaksınız ama (İşinsu, 1991: 7-9).

Geceyi İlahiyat Fakültesi'nde geçiren gençler, mahsur kalan arkadaşlarının uyarıları üzerine sabaha kadar beklerler. Sabah ise arkadaşlarına ekmek götüren gençler ile diğer grup arasında çatışma çıkar ve gençlerden biri vurularak yere yığılır:

Yüksek Öğretmen Okulu'nu ellerinde tutan, ülkücüleri dışarı koyuvermeyen gençler de bekliyorlardı. Silâhları vardı, kurşunları bol. Bina kapılarına, merdivenlere demir karyolalar bağlamışlar, cereyan veriyorlardı. Kendi çaplarında iyi tahkim edilmiş birer kale idi binaları, ki girip çıkmanın imkânı yok... Yine de İlâhiyat'ta yanıp sönen ışıklar, arsadaki dövüşme olayı... Caddeyi kaplayan polis arabaları sinirlerini bozuyordu. Bir hücumla, her an hazır, bekliyorlardı. Beyinleri donmuş gibiydi, küfür etmeye bile takatleri kalmamıştı. Ufak bir gürültü ile, ancak tetiklere basabilirlerdi!

Yetmiş iki saattir aç olanlar da bekliyorlardı. Kapıdan çıkarlarsa, belki vurulacaklarını düşünen yok. Ölüm hiç akıllarına gelmiyor. Bir daha okullarına dönememek korkusu, içlerine sinmiş. Varlıkları ile tutabildikleri bu iki bina on sekiz, yirmi yıllık ömürlerinin ilk vatani sanki. Şuurla kenetlenmişler, açlığı duymuyorlar. Gece, İlâhiyat'ta yanıp sönen yanıp sönen ışıklar, dost kuvvetlerin ulaştığını haber verdi. Sağır karanlığa bağırıyorlar:

- Buraya gelmeyin!.. Sakın gelmeyin!.. Polis çağırın, silâhlı hepsi.. Polis çağırın...

Sabahla birlikte, silâhlar birden patladı...

Koşan arkadaşlarını gördüler... Alt kat binalarda camlar kırılmış, bazı paketler fırlatılmış içeri... Solcuların bir kısmı da dışarı uğramıştı, yakın dövüş oluyordu. Bazılarının yaralanıp düştüğünü gördüler... Hele biri, pek iriyarıydı! Çevresine ekmekler dağılmıştı.

- Bize ekmek getiriyormuş fakir, ölmüş olmasa bari

Kıyâmet koptuğu gibi birden durdu. Ateş kes çağrısı!.. Gelen taksiler, koşuşanlar.

Fikret'in bağırdığını duydular:

"Bu kanın öcü alınacak!"

- Ölmüş galiba, dediler... Ya öbürleri?.. (Işınsu, 1991: 10, 11).

Aynı romanda sağ ve sol gruplar arasındaki çekişmede adam kaçırma olaylarının da meydana geldiği görülür. Sağ gruptan üç adam kaçırılması üzerine, onlar da kaçırılan arkadaşlarıyla takas etmek üzere sol gruptan üç kişiyi kaçırmaya karar verirler:

Saat on ikiyi geçiyordu, haber geldi:

- Solcular, bizden üç kişiyi kaçırmışlar!

Heyecanları, boğazlarına takıldı; sorular, sorular:

- Kimi?

- Nerede?

- Nasıl?

- Nereye götürmüşler?

- Kim götürmüş?

- Biri Kürşat'mış, Fen Fakültesi'nden hani, öbürlerini bilmiyorum.

"Ne yapacağız şimdi?"

Soru, yüreklerinde, gözlerinde. Nihayet karar verildi:

- Biz de onlardan üç kişiyi kaçıracağız!

"Nasıl?"

- Yüksek Öğretmen süresiz kapatıldı ya, solcuların büyük kısmı bu gece boşaltıyorlarmış okulları... Yarına da kalan olur. Bizim arkadaşları karşılamak bahanesi ile gider, gözümüze kestirdiğimiz üç kişiyi alıp getiririz,

"Nasıl?"

- Sıkı sıkı kollarına girdik mi, birimiz arkadan silâh dayar; tam onların metodu işte, biz de uygulamak zorundayız gayri, çâresi yok!.. Ses çıkarmazlar sanırız.

- Türkler, esirlere iyi muamele ederler, töre budur.

- Kötü muamele edeceğiz demedik, sadece kaçırıp, takas isteyeceğiz.

- Kabul... Kabul... Yarın sabah, erkenden (Işınsu, 1991: 12).

Üniversitelerde aynı görüşe sahip öğrenciler bir araya gelerek, benimsedikleri görüşü savunma mücadelesine girişirler. Bu gruplanmalar çeşitli boyutlarda olabilir. Bazı üniversiteler belirli bir görüşün merkezi olarak görülmüş ve aynı görüşe sahip öğrenciler, bu üniversitelere yönelmişlerdir. Sancı romanında, Gazi Üniversitesi örneğinden hareketle üniversitedeki gruplaşmalara yer verilir:

Gazi Terbiye'nin resim bölümünden Coşkun Karakaya üzerinde elbisesi, ayaklarında çizmeleri hâlâ uyuyordu. Gece, Ocağa gitmemiş, olaydan sonra bir iki sandöviç atıştırmış, herhangi muhtemel bir olaya karşı soyunmadan yatağa uzanıvermişti.

Yatakhane'yi yirmi genç bastı. Suratları asık, elleri silâhlıydı. Diğer çocuklara "susun" işareti çekip, Coşkun'un yatağını sardılar.

...

- İşte bu, Coşkun Karakaya, Resim Bölümü'nden... Yastığının altında bu sustalığı bulduk, hepimiz şahidiz.

"Ahaa mesele buymuş!.." "Beni bir suç âleti ile yakalatmak, okuldan uzaklaştırmak, eh sustalının cezası ne olur, bir iki ay yatar çıkarım." Coşkun rahatlamıştı. "Ya maazallah tabanca bulduk, esrar bulduk üstünde deselerdi, zor kurtarırdım paçayı, yine dürüst davrandılar!" Cinayet suçu hiç aklına gelmiyordu.

Onu, arabaya bindirip, Yenimahalle Savcılığı'na götürdüler (Işınsoy, 1991: 13, 14).

Aynı romanda, mevcut üniversite düzenine karşı, çeşitli kentlerdeki öğrencilerin aynı anda birlik ve beraberlik içinde, bilinçli olarak eylem yaptıkları anlatılır. Leylâ, üniversite düzenine karşı birleşen bu gençlerin, Türkiye'nin düzenini değiştirme konusunda, hareket noktası ve metot bakımından ayrıldıklarını ifade eder:

"Ne heyecanlı günlerdi!" Leylâ farkında olmadan gülümsedi. Yatağın ayak ucunda gittikçe küçülen, buruşan kardeşini unutmuş gibiydi... "İmtihanları asmak da hoşumuza gidiyordu, belki de en hoşumuza giden eylem oydu... "Ne kraldı, ne kraldı! Ankara, İstanbul, İzmir, Eskişehir her şehirde, aynı anda! Gençlerin sesi gümbür gümbür patladı: Köhnemiş üniversite düzenine karşı, birlik ve beraberlik içersinde ve de bilinçli olarak! Karanlık gecede gökyüzüne fırlayıp, dağılan renkli havâî fişekler gibiydi bu ses, sanki karanlığa inat, sanki karanlığı örtecek... Sanki sürüp gidecek..."

Derken derken, köhnemiş üniversite düzenine karşı çıkan genç sesler, yıllanmış üniversite öğrencileri ağabeylerinin yardım ve desteği ile hazırlanan pankartlarda, bir gecede yazılıp, binlerce teksir edilen bildirilerde, "Nato'ya hayır", "Yüzde yüz bağımsız yabancı üslerden ve törelerden arınmış bir Türkiye" yazmaya başladılar... Değişecek olan, üniversiteden önce, Türkiye'nin düzeni idi. Bu bir öncekinden daha zevkli, daha heyecanlı bir sorumluluktu. Ne de çok önemsiyorlardı kendilerini. Basbayağı büyükleniyorduk... Leylâ, "Fakat işte bu noktada ayrılmaya başladık öbürleriyle..." diye düşündü. "Yoksa işgal ve boykotlarda, bozuk üniversite düzeninde hep beraberdik... İşe memleket karışınca, ayrıldık... Onlar da düzenin bozuk olduğu kanısındaydılar, onlar da değiştirme isteğindeydiler... Ammaaa..." Genç kız içini çekti, soluğu alev gibi, ağzını dağladı. Hareket noktamız da değişti, metodumuz da!.. (Işınsoy, 1991: 122, 123).

Üniversitede yaşanan sağ-sol olayları üzerine kurulan Sancı romanında, birkaç öğrencinin, Müdür'e, tehdit edildiklerini ve çatışma çıkacağını söylemesi

üzerine, polisleri iki saat önce göndermiş olan Müdür, “güpegündüz okul bahçesinde adam vurulur mu, olmayacak şey, kuru sıkı tehdit etmişlerdir sizi, gözünüzü korkutmak için, olay yaratmayın” diyerek onları başından savmak ister. Ancak o anda gruplar arasında çatışma başlar. Romanda, bu çatışmada yaşananlar aktarılır:

Hoca bahçeyi seyrediyordu:

- Halim’i dövüyorlar, dedi. -Çok yavaş, âdeta duyulmasından çekinerek söylemişti.-

Gençlerin dördü birden pencereye koşular. Dursun belki on belki onbeş kişinin bir yere topladığını, havaya kalkan ve inen demir çubukları, yumrukları gördü. Boğazını bir el tutmuş sıkıyormuş gibi bir duygunun içinde bunalı. Ve gençlerin dördü birden aynı anda kapıya doğru koşular, dinamit ve silâh sesleri o sırada duyuldu, hoca hiç de kendinden beklenmiyen bir güçle fırlayıp, önlerini kesti:

- Deli misiniz siz, çıkmayın dışarı, pisi pisine ölürsünüz! Hayır, müsaade edemem, çıkmayın.

- Dur Hoca! -Mustafa delirmiş gibiydi.-

Hoca inat etti; Mustafa’nın omuzlarını yakalamıştı;

- Evlâdım, silâh seslerini duymuyor musunuz, duymuyor musunuz, biraz önce tehdit edildiğinizi söylediniz, biraz bekleyin bakalım. Yaptığınıza cesaret değil, delilik denir, kendinize gelin bakayım. Haydi, haydi toparlan bakayım. Böyle çıkarsan, ne elde edersin, ölürsün be, ölürsün. Hem de bir şey yapamadan!

Gençler duraladılar, “Hem de bir şey yapamadan” hocanın, farkında olmadan söylediği bir cümle, dördü için de büyük mânâlar ifâde ediyordu. Onlar boşdular ve dışarda silâhlı, demir çubuklu, öldürmeye susamış büyük bir kalabalık vardı... Kalabalığın içine dalmak, gerçekten bir şey yapamadan, pisi pisine ölmek demekti. Dördü de yavaş yavaş pencereye yaklaştılar. Müdür:

- Dinamit atıyorlar, silâh değil, bir şey çıkmaz, durdururlar şimdi, gibilerden bir şeyler geveliyordu ağzında.

O toplaşan kalabalığın içinden, perişan ve kan içinde Halim’in fırladığını, bir iki adım attıktan sonra düştüğünü gördüler. Peşinden dört beş kişi yürüdü, bu kez kalkıp inen bacaklar! Yerde yatanı tekmeliyorlardı. Çocuk sürünerek ilerlemek istedi, arkadan bir demir çubuk indi kafasına. Dursun’un midesine bıçak gibi sancılar girip çıkıyordu. Uzakta, Gazi Terbiye yolu üzerinde koşuşanları gördü, silâh sesleri o yandan geliyordu. Dursun, yanında arkadaşlarının küfür ettiklerini duydu.. Halim’i öyle bırakmışlardı, belki yaralı, belki de ölmüştü, yerde kanlı bir paçavra gibi, dertop olmuş yatıyordu (İşinsu, 1991: 171-173).

4.12.10.3. Hatalı Öğretmen-Öğrenci İlişkileri

Ölmeye Yatmak romanında, üniversitede öğretim üyesi olan Aysel’in, erkek öğrencisiyle ilişki kurduğu anlatılır. Aysel, “kendini tek başına özgürleştiremediği ve tek başına özgürleşme düşü içinde boğulduğu” için öğrencisiyle birlikte olduğunu itiraf eder:

Evet. Bir kez yattım öğrencimle. Bu yatıştan kısa süren, değişik bir tat aldım. Burası gerçek. Bedenimden çok, beynimde kurulan bir imparatorluğun şehvetiydi belki. İnsan kendini tek başına özgürleştiremezse ve tek başına özgürleşme düşü içinde boğulmuşsa, kendinden sonra gelenlerin altına yatmalıdır.

Cafcaflı sözleri, üstüne ilk keşfediliyormuş kokusu püskürtülen düşünceleri bir yana bırakmalı. Ortada yalın bir şey var şimdi: Gebeysem bu çocuk ondandır. Öğrencimden (Ağaoğlu, 1992: 43).

Aynı romanda Aysel, öğrencisiyle birlikte olduktan sonra, bunu yalnızca merakından yapıp yapmadığına karar veremez. Ancak öfkeli olmadığını ve utanmadığını ifade eder. Kocasıyla ilişkisine zarar vermediğine inanır. Bu konu hakkında daha fazla düşünmek istemediğini dile getirir:

Engin'in odasındayım. Eğri tavanlı, tek küçük penceresi tavana yakın bir oda. Bir hafta önce matbaada açıkladığı ve benim de üstüme alınmamakta ustalık gösterdiğim isteğini aynı ustalıklı anlamazlıktan gelememiş olacağım. Salt bir merak da olabilir bu. Bilmiyorum. Ordayım işte. Demir bir somya üstüne atılmış yataktan kalkmışım. Bir gömleğe silinip giyinmişim. Onunla yatmaktan aldığım tat bitmiş. Hiçbir şey olmamış gibi. Öfkeli miyim? Sanmam. Utanıyor muyum? Neden? İki kişiyle yapılabilen bir iş bu. Ömer'e saygım mı azaldı? O saygı, o, olabildiği kadar iyi, olabileceği kadar güzel birliktelik zedelendi mi? Neden? Her şeyi merak eden karısıyım. Bu da onun bir uzantısı belki... Kimbilir? Düşünmek yersiz (Ağaoğlu, 1992: 216).

4.12.11. Öğretmen

4.12.11.1. Olumsuz Öğretmen Modelleri

Öğretmenlerin, öğrencilerine karşı tutumu, onlar üzerinde oldukça etkilidir. Öğretmenlerin olumsuz davranışları, öğrencilerin dersten hatta okuldan soğumalarına neden olabilir. Gurbet Yavrum romanında, öğretmenlerin çok kötü kalpli olduğunu düşünen bir genç kız, kimya öğretmeni onu dövdüğü ve ona hakaret ettiği için okula gitmek istemez. Babasına okuldan nefret ettiğini ve artık evde okuyup yazmak istediğini söyler. Babası ise sonraki yıllarda çok pişman olacağı için, okulun zorluklarına katlanması gerektiğini ifade eder:

“Baba,” dedim, “seninle konuşmak istiyorum.” Babam beni odasına aldı. Mangal, odaya tatlı bir sıcaklık vermişti. Masanın üstünde, babamın kâğıtlarının yanında portakal kabukları duruyordu.

İkimiz mangala yakın iskemlelere oturduk. Babam o akşam çok dingin, iyi yürekli, anlayışlıydı. Gecenin bu saatinde ona açılmak isteyişim onu çok duygulandırmıştı. Ona karşı açık, içten olmamı bekliyordu. Ona artık okula gitmek istemediğimi söyledim, “Baba, ben yazar olmak istiyorum. Solucanların solunum sistemini öğreneceğim de n’olacak? Fizik, kimya formülleri ne işime yarayacak? Hangi tarihte nerede hangi savaş yapılmış, ırmakların uzunluğu ne kadar? Bunlardan bana ne? Öğretmenler çok kötü kalpli. Geçen gün, kimya öğretmeni beni dövdü, kulağımı çekti, Cemile hanım... Sırık kadar boyun, kuş kadar beynin var, dedi bana. Okuldan nefret ediyorum. N’olur evde oturayım, kitap okuyayım, senlen birlikte ben de yazayım, okula gidersem yazar olamam ki,” dedim.

Babam gülümsedi, “Her şeyi öğrenmek gerek,” dedi. “Sonra çok pişman olursun. Önünde, çok uzun yıllar var. Okulun zorluklarına katlan, yoksa evde söner gidersin.” Portakal soydu babam bana. Kuru incirlerin içine ceviz koyup verdi. “Akşamları gel, derslerini birlikte çalışalım,” dedi (Özakın, 1989: 28, 29).

4.12.11.2. Olumlu Öğretmen Modelleri

Öğretmenlerin olumlu davranışları, öğrencilerin gelecekteki hayatlarını bile etkilemektedir. Ayrı Dünyalar romanında, çalışma hayatının ilk yıllarında kendini mesleğine adanmış olan bir öğretmenin, yatılı okuldaki kimsesiz çocuklara gösterdiği ilgi ve sevgi anlatılır. Güzide’nin sığınacak kimseleri olmayan bu çocuklara, yalnızlıklarını unutturabilmek için çeşitli etkinlikler düzenlediği, yere sağlam basmaları için gerekli her şeyi onlara öğretmeye çalıştığı dile getirilir:

Akşam saatlerinde gündüzlü çocuklar evlerine dağılırlardı, mektep tenhalaşır, etüt saatlerinde sınıfları dolaşır, mektebin iç hayatından sorumlu olduğunu bir dakika olsun unutmazdı. Sonra, geceleri... Yatakhaneleri dolaşmadan içi rahat etmezdi. Kimsesiz çocuklardı bunlar. Yere düşmüş yorgalarını kaldırır, yastıktan kayan başlarını düzeltirken onlarla kendi çocukluğunu yaşardı. Bazıları uykularında konuşurlardı. Onları karyola demirlerine dayanarak dinlerdi. Uykularını bozan dertlerini öğrenmek, onlara yardım edebilmek için onların kendi küçük dünyalarına girebilmeye çalışırdı. Hafta tatili gecelerinde yastık muharebelerine azıcık göz yumardı. Onlara yalnızlıklarını unutturmak için neler yapmazdı? Konferans salonunda toplanır, çalar, söyler, oynar, nasıl da eğlenirlerdi... Her birinin bir şeye istidadı vardı. Bu yatakhanelerde işlenmeyi bekliyen bir yığın ham madde uyurdu. Onların içlerindeki cevheri bulup işlemek, onları her birini kabiliyet ve istidatlarına göre yetiştirip kuvvetli bir şekilde hayata hazırlamak, yere sağlam basmaları için onlara gerekli her şeyi vermek ve öğretmek... Ülkücü öğretmendi o yıllarda. Aşkla, inançla kendini, bütün ruhunu mesleğine vermişti... Ne günlerdi, hayatının en güzel tasasız günleriydi onlar (Su, 1964: 47).

“Örnek öğretmen” olarak görülen Güzide, yatılı okuldan ayrılacağı zaman, öğrenciler onun gitmesini istemezler. Güzide de onları bırakmak istemez ancak yeni

bir okulda görevine devam edecektir. Ulvi, onun diğer öğrencilerin de dünyasına girerek, onlarla da mutlu olacağını söyler:

Çocuklar, gidiyor diye ağlamışlardı. Hele kızlar. Hele yatılı oğlanlar... Etrafını almış, bırakmak istemiyorlardı. Elini, eteğini çekiştiriyor:

- Gitme, gitme... diye yalvarıyorlardı.

İşte o zaman kendisini tutamamıştı. O da, onlarla birlikte çocuk gibi ağlamıştı, tıpkı küçük çocuk gibi.

Mektebin kapısı önünde kendisini bekliyordu o. Böyle perişan, yüzü göz yaşları ile sırsıklam görünce, sıkı sıkı elini tutmuştu:

- Geçer, demişti. Ayrılık acıdır; böylesi dahi olsa. Ama üzülme, oradakileri de seveceksin. Mektepler değişir, sınıflar değişir, ama çocuklar değişmez. Güzeli, çirkini, akıllısı, az akıllısı, çalışkanı, tembeli, hepsi az-çok birbirine benzer. Birer küçük dünyadır hepsi de. Sen o dünyalara girmeyi bilen nadir insanlardansın. Tanrı, düşünmüş, düşünmüş, işte bir öğretmen yaratıyorum, demiş, örnek öğretmen... (Su, 1964: 60, 61).

Aynı romanda, öğrencilerini çok seven Güzide'nin, onların kişilik gelişimlerine olumlu katkıda bulunabilmek için, derslerin dışında da onlarla ilgilendiği belirtilir:

Güzide, mektepte iken kendisini çok daha kuvvetli hissedirdi. Sınıfa girince öteden beri dünyayı unutturdu zaten. Talebelerini çok severdi. Her birinin davranışı üstünde dikkatle durur, şahsiyetlerinin oluşumuna yardım etmek için derslerin dışında da onlarla yakından ilgilenirdi. Oyunlarına katılırdı. El ele tutuşmuş, üçlü, beşli gruplar yaparak gezerlerken, yanlarına gider, o da birinin elini tutar, onlarla yürürdü. Çocuklar yanında rahatça konuşurlardı. Sevinçlerini dinler, dertlerini dinler, zararsız yaramazlıklarını daima hoş görürdü. Oyalanırdı mektepte iken (Su, 1964: 68).

Çaresaz romanında, olumlu özellikleri nedeniyle çok sevilen bir öğretmenin, öğrencileri hasta olduğunda da onlarla yakından ilgilendiği ifade edilir:

Okulda çocuklar ona tapınır. Gerçi hiç birine yüz vermez, kimseyi şımartmazdı ama, hiddet ve şiddet de göstermezdi. Her dersi kuşkusuz dikkatle hazırlar, her çocuğa da durumuna göre bir soru sorardı. Aralarında hastalık eseri gösteren olursa, hemen ilgilenir, çocuğu alır, evine kadar götürür, gerekirse doktor da çağırır, çocuk iyileşinceye kadar onunla ilgilenirdi (Adıvar, 1979: 221).

4.13. Erkekler

4.13.1. Kadın Bakış Açısından Erkekler

Kadınların, yaşadıkları kötü olaylar nedeniyle, erkekler hakkında bir genellemeye vardıkları görülür. Güneş Kokusu romanında Ayşe, tanıdığı erkeklerin, kendisine farklı sözlerle aradıkları kadının o olduğunu söyledikleri için, erkekleri “anlaşılmaz mahlûklar” olarak görür. Erkeklerin “hayvanî duygular” nedeniyle, bir kadına âşık olsalar bile, başka kadınlarla gönül eğlendirebildiklerini ifade eder:

- Sende, çok sevdiğim bir kadının ruhunu görüyor gibiyim Ayşe.. O benim mesai arkadaşımıdır.. Onun, mevcudiyetime saplanmış, kanıma karışmış varlığı olmasaydı Ayşe; sen benim için aradığım kadındın..

...

Ne garip tanıdığı üç erkekten sonra; şimdi de Cevat, aynı sözleri tekrarlıyordu. Ahmet, “Çoban”, Turgut, değişik sesler, birbirine benzemez kelimelerle: “Aradığın kadın sensin!” demişlerdi.

- Ne tuhaf!..

Dedi. Sonra, kendisine tekrarlanan sözleri Cevada anlattı:

- Ben niçin aradığın kadın oluyorum? Sen, aradığın insanı bulmuş bir erkek değil misin? Senin benliğine karışmış bir kadın varken; niçin bana “sen aradığım kadınsın” diyorsun.. Erkekler ne anlaşılmaz mahlûklar.. Şimdiye kadar hayatıma karışmak isteyen, yüreğimin kapısına yaklaşmağa çalışan iki erkek de falso sesler çıkardılar.. Birisi çok gençti, yaşlı bir kadının parasını yiyerek küçüldü. Öbürü yaşlıydı, benim gençliğimden korktuğunu söyleyerek kaçtı. Cevat, erkekler bir kadına kalbleriyle bağlı iken, başka kadınları isterler mi? Ben bunun ipliğini çözemiyorum.

Ayşenin yüzünde, ruhunun o andaki çocukluğu vardı. Cevat, güldü. Onun ıslak saçlarını karıştırmak, çekmek arzusunu, güçlkle tutarak anlattı. Erkekleri, bir çok zamanlar iğrenç ve küçük yapan hayvanî duygular, onları gönüllerinde hakiki aşk yanarken bile yakar, gündelik kadınların peşinde sürüklerdi (Uçuk, 1973b: 358).

Suya Düşen Hayal romanında, bir erkek tarafından kalbi kırılan Süreyya’nın üzüldüğünü gören Madam Karolina, erkeklerin “egoist ve kendi arzularının esiri” olduklarını söyler:

Mavi lâkeden yaldızlı takımlar üzerine vuran güneş, yatak odasında ılık ve rüyalı bir iklim yaratıyordu. Atlas divana yüzükoyun uzanmış olan Süreyya, yüzünü gömdüğü kuştüyü yastığı didikleyerek hıçkırmaktaydı.

Yanıbaşında oturan Madam Karolina onun dağınık sarı saçlarını okşayarak:

- Üzülme yavrum!.. diyordu. Hayattan küçük bir ders aldın; o kadar... Bunu bir izzetinefis meselesi yapman doğru değil!.. Erkekleri henüz tanıımıyorsun... Onlar egoist ve kendi arzularının esiridirler... Sevdiklerini elde etmek için her türlü çılgınlığı yaparlar da sevmediklerini her şeyiyle çiğneyip

geçmekte tereddüt bile etmezler... Demek ki bu heykeltraş seni hiç sevmiyormuş!.. Demek ki sana lâayık bir eş de değilmış!.. (Azrak, 1979: 199).

Bıraktığı Yerden romanında Şayeste Kalfa, erkeklerin ikiyüzlü olduğunu düşünür ve onları “darphanede dökülmüş paralar”a benzetir:

- Kocan gelmedi mi?
 - Şimdi telefon etti ninecim!
 Çabuk çabuk söylüyordu. Telefonu anlattı.
 - Ya pek güzel!.. Sen nereye?
 - Ben Lerzan’a gidiyorum...
 - Başı dertte miymiş yine?
 - Bilmem ki nineciğim... Sadece telefonda gel! Dedi kocası
 mesaideymiş!
 Şayeste kalfa, güldü. Neşeli, yürekten, iç açan bir gülüştü bu.
 - Topunun birden!..
 Sözüünü başka yola çevirerek:
 - Hepsi darphanede dökülmüş paralara benzer... İki yüzlüdürler (Uçuk, 1973a: 16).

Işık Yağmur romanında, evlilik şirketinden bulduğu biriyle evlenen ve bunun karşılığında para ödeyen Bilge, erkeklerin “hem maddî, hem de nankör” olduklarını düşünür:

Hocamın hakkı var. Ona yaptığım bütün iyiliklere karşı Cem böyle davranmamalı idi. Erkekler hem maddî, hem de nankör oluyorlar. Ceplerinde para olmadığı halde, hattâ belki asıl o zamanlar daha mağrur ve daha kibirli oluyorlar. Dünyaya karşı kendilerini zengin göstermek hevesine kapılıyorlar. Para nedir ki? Paradan daha önemli neler var neler? diyorlar. Ancak bunu karınlarını doyurduktan, üstleri başları giyindikten sonra söylüyorlar, ancak o zaman bazı prensipler ileri sürüyorlar ve izzeti nefislerini düşünüyorlar. Ondan evvel değil... (Berkand, 1966: 173).

Yılların Ardından romanında, Suat’ın, hamile olduğu halde Berna’yı terk etmesi, genç kadının erkeklerden nefret etmesine neden olur. Bu yüzden Berna, erkeklerin “alçak ve korkak mahlûklar” olduklarını düşünür:

Onun durumunda dünya yüzünde binlerce, yüz binlerce kadın vardı. Bunu gözünde tutması gerekti. Başından bir kaza geçti diye ömrünü felce uğratması gülünç olurdu.

Fakat... Görüş ve telakkilerindeki bu değişikliklere rağmen yine de eski Berna’yı hatırlatan buhranlı saatleri olmuyor değildi. O zaman erkeklerden nefret ediyor, onların hepsini Suat’ın arkasında görüyor, hepsinin alçak, korkak mahlûklar olduğunu düşünüyordu.

Böyle zamanlarında, yanındaki erkek arkadaşlarından bile kaçıyor, vahşileşiyordu. Erkekleri peşinden koşturan belki de Berna'nın bu karışık duygularının getirdiği tesirlerdi... Bir gün bir çocuk sokulganlığıyla yaklaşmış inandığı dostuna bir başka gün yabancı bir insan gözüyle bakıyor, ondan kaçıyor.

Muhakkak, olan bir şey vardı: Berna'nın içindeki ateş sönmüştü. Hiç bir erkek onda Suat'a karşı duyduğu kör ihtirası ve alevi yeniden canlandıramazdı. Esasen bunu o da istemiyor, bundan kaçıyor, bundan korkuyordu.

Kalbini ve vücudunu bu ateşe karşı kalın bir zırh içine sarmıştı... Hayatına bir erkeği sokmak istemiyordu, evlenmeyi düşünmüyordu. Bunu nasıl ve ne hakla düşünebilirdi? Onu, başından geçen hadiseye rağmen, yaşayan Kumru'ya rağmen, hayatına alacak bir erkek tasavvur edebilir miydi? Böyle biri çıkarsa bile Berna sadaka kabul etmez sevgisiz, aşksız, ihtirassız bir birleşmeye razı olmazdı.

Sevmek! Berna, insanların iki defa bu hissi tadabileceğine o zaman inanmıyordu. O Suat'ı sevmişti.. Gözü kapalı sevmişti.. İkinci bir defa da aynı duygunun kalbinde ve vücudunda canlanmasının ihtimali olamayacağına emindi. Hem, böyle bir ihtimali düşünse bile karşısına çıkacak adamın da aynı aşk ve ateşle sevebilmesine imkân tasavvur edebilir miydi?

İnanmak hissini kaybetmişti o...

İşte Berna bu ruh hali içinde Türkiye'ye dönmüştü. Hayatına bir erkek almadan çalışacak, vaktini çiftliğe hasredecek ve ikinci bir defa aldanmamak için aşktan kaçacaktı. Kararı duydu... (Berkand, 1976: 161, 162).

Uzayan Yollar romanında Sevim, erkekleri “doğuştan kendilerini beğenmiş mahlûklar” olarak değerlendirir. Bu nedenle Sibel'in, nişanlısına fazla kompliman yapmasını eleştirir:

Konuşmanın biraz sevimsizleşmeye yüz tuttuğunu anlayan Sevim, tatlı ve yatıştırıcı bir sesle lâfa karıştı:

- Sen de biraz heyecanına hâkim ol şeker kardeşim. Hislerini bu kadar açıkça ortaya sermeye sebep yok. Nişanlını sevebilirsin elbette; yalnız aklını başından uçurmak biraz mübalâğalı bir taşkınlık değil mi? Allahtan ki Dünder Bey burada yok. Bu sözlerini işitse ve seni bu halde görse öyle şımaracaktı ki, ömrünün sonuna kadar onun naz ve şımarıklıklarını çekmek zorunda kalacaktın. Erkeklerle fazla kompliman yapmaya gelmez. Zaten doğuşlarından kendilerini beğenmiş mahlûklardır. Bir de pohpohlanınca artık tahammül edilmeyecek kadar kabarıp gururlanırlar.

Sibel bu sözlerle itiraz etti:

- Dünder böyle bir adam değildir. Zeki, anlayışlı ve olgundur. Öteki erkeklere benzemez.

Doktor Ayhan Çakır gücenmiş bir tavır alarak somurttu.

Öteki erkekler adına teşekkür ederim Sibel. Bir bakıma sana da karıcığım. Bizim hakkımızda çok iyi şeyler düşünüyorsunuz (Berkand, 1980d: 31) .

Saadet Tacı romanında, bir erkek arkadaşıyla yemeğe çıkan Feyzâ, arkadaşının sürekli kendisine baktığını fark edince, erkeklerin kadınlarla dost olmayı beceremediklerini düşünür:

Fakat yemeğin sonlarına doğru, genç adamın kendisine garip bir ısrarla bakmaya başladığını farkederek, biraz toparlandı. Şu erkekler, bir kadınla aralarında temiz bir dostluğun devamını neden mümkün göremezlerdi acaba?.. Ergeç o dostluğa, sâfiyetini bulandırıcı bir kötü niyet zehiri katarlardı?.. (Azrak, 1966b: 111).

4.13.2. Erkek Bakış Açısından Erkekler

Işık Yağmuru romanında Cem, erkekleri “acayip mahlûklar” olarak görür. Hemcinslerinin kaba bir tarafı olduğunu düşünen Cem, öfkelenedikleri zaman sinirlerine hâkim olamadıklarını ifade eder:

- Erkekler acayip mahlûklardır. Dedi. Ufak bir sebeple parlayıverirler. Onları öfkelenmek doğru değildir.

Kocasının tekrardan bu mevzua girdiğini gören Bilge titredi. Biraz evvel kendi kendisine söylediği sözü açığa vurdu:

- Kaba adamlar!

- Hakkınız var. Erkeklerin bu kaba tarafı vardır. Bu uyuyan yılanı uyandırmamak gerektir. Öfkelenedikleri zaman sinirlerine hâkim olamazlar (Berkand, 1966: 127).

Aynı romanda, erkeklerin tehditlerden hoşlanmadıkları ve çok mağrur oldukları için, karılarının sadakatlerinden emin olmak istedikleri belirtilir:

- Bana, bir defa giderse geri dönmeyeceğini haber vermişti.

- Lâf! Bütün erkekler böyle lâflar etmesini severler. Bu cümleyi ne vesile ile söylemişti?

- Şayet geceyi dışarıda geçirirse benim de onu taklit edeceğimi bildirmiştim. Onu tehdit etmek istemişim.

- Hoş bir söz söylememişsin. Esasen erkekler böyle tehditlerden hiç hoşlanmazlar ve kendileri ne yaparlarsa yapsınlar karılarının sadık kalmalarını isterler. Çok mağrurdurlar. Hattâ sevmedikleri karılarının bile sadakatlerinden emin olmaktan zevk duyarlar (Berkand, 1966: 170, 171).

Hayat Parçaları romanında, çocuk gibi oldukları için, erkeklerin hayatının mutlaka bir kadın tarafından idare edilmesi gerektiğinden söz edilir:

“Erkekler çocuk gibidirler. Onların özel hayatını ya anaları, ya da eşleri idare etmeli. Erkeklerin yuları elinizden kaçtı mı, çifte atıp sizi bırakırlar.” (Adivar, 1963: 33).

Bıraktığı Yerden romanında, erkeklerin, mayaları farklı olduğu için kadınlara benzemedikleri ve bu yüzden onların ölçülerine göre değerlendirilmemeleri gerektiğinden söz edilir. Erkeklerin karılarını aldatmasının olağan bir şey olduğu ve evlilik ilişkilerini güçlendirdiği ifade edilir:

Senin üzülmeni hiç bir zaman istemem Canan... Zaten üzülmen için de bir sebep yok ortada. Olsa bile her erkeğin hayatında olağan şeylerdir bunlar... Niçin erkekleri kendi ölçülerine vurur bu kadınlar bilmem ki. Bizler, kadınlara benzemeyiz. Mayamız daha başka hamurdan. Ufak tefek kaçamaklar erkeğe yeni sıçrayışlar için kuvvet verir. Buna ihtiyacımız vardır. Ama bu demek değildir ki evimizden kopacağız. Eşimizden ayrılacak. Aksine daha da güç kazanıyor evimize olan bağlarımız. Bunu anıyamıyor kadınlar (Uçuk, 1973a: 120).

4.13.3. Çapkın Erkek

Gümüşselvi romanında, çapkınlıklarıyla meşhur Fatin’in her macerasında büyük heyecan duyduğu ancak hiçbir aşkının uzun sürmediği ifade edilir:

Fatin’in çapkınlıkları dillerde destandı. Aşkları gayet kısa; bazan ancak bir mevsimcik sürüyordu. Bununla beraber her macerası onu büyük bir heyecan tufanına boğar, sarsar; hattâ melankoliye düşürdüğü olurdu. Kızları başlangıçta, ciddî niyet sahibi bir adammış gibi “nişanlım” diye eşine dostuna prezanta ediyordu. Sonradan ne olup biter de öyle sessizce ayrılıverirlerdi bilinmez! (Azrak, 1966a: 7).

Sisli Hatıralar romanında, istediği kadını elde eden Atıf’ın çapkınları anlatılır:

Biz de konuşmaya daldık. Başlıca konumuz Atıf’ın çapkınlıkları ve hovardalığı idi. Maceraları dillerde geziyordu. Tuttuğunu mutlak koparır, meramını her zaman elde ederdi kâfir... Kadınlar arasındaki süksesıyla ve aşk oyunlarındaki başarılarıyla ün salmıştı. Timur gibi artistik bir cazibesi yoktu ama sıhhatli, gösterişli, Tarzan gibi bir gençti (Azrak, 1975: 12).

Güller ve Dikenler romanında, erkeklerin evlenmeden önce çapkınlık yapmasının olağan olduğundan söz edilir. Müştak Bey’in çapkınlığına neden olarak peşini bırakmayan kadınlar gösterilir:

Doktor:

- Şimdi safsataları bir yana bırakıp işi realist bir gözle görelim, dedi. Bu Mahmure Hanım denen terzi her halde zayıf iradeli bir kadıncağız mı!.. Müştak Bey gibi kurtlar böyle kadınları pek kolay avlarlar...

Niyazi Bey ayağa kalkmış, şaşkın bir halde dolaşıp duruyordu. Kız kardeşine ters ters bakarak:

- Sen de ona hemencecik kapıldın! dedi. Seni de evlenme masalıyla avladı. O rezil herifin çapkınlıkları dillerde destan...

Doktor söze atıldı:

- Yo, ben bu fikirde değilim Niyazi’ciğim. Her erkek bekârlığında az çok çapkınlık eder. Benim duyduğuma göre Müştak Beyin peşini bırakmayan kadınlar mı!.. Bu zavallı Mahmure Hanım uzaktan da akrabası oluyordu, değil mi?

Pakize Hanım parlarcasına:

- Yani ne demek istiyorsun ağabey? dedi. Mahmure Hanım mı onu baştan çıkardı dersin?!...

- İşin içyüzü bilinmez Pakize! (Azrak, 1980: 190).

Aynı romanda, çapkınlıklarıyla tanınan Müştak Bey, bazı kadınların “evlilik zokası” ile kandırılabilceğini düşünür ve Kübra’ya evlilik teklif ederek gönlünü eğlendirir:

Erkek ayağa kalktı:

- Sizinle ben daha açık konuşayım mı?.. Siz Kübra gibi şımarık ve densiz bir kızla benim sahiden evleneceğimi mi sanıyorsunuz? Onun gibiler oltaya ancak “evlenme” zokası ile gelirler. Bu zokayı yutarlar ve bir süre sizin hayatınızın bir parçası olurlar...

Verdâ birden sinirlendi:

- Bu parçalarla yamanan hayatınız pek sefil, pek iğrenç olmalı Beyefendi!.. Demek ki bu zavallı kızı da aldatıp terketmek kararındaydınız!..

Müştak Bey kırdığı potu anlamış, yaptığı açıklamaya pişman olmuştu. Telâşla:

- Yok canım... dedi. Ben şaka ettim sadece...

Zoraki, küçük kahkahalarla güldü:

- Elbette evlenme kararında ciddî idim... Ama, görüyorsunuz ki, beni çok zor durumda bıraktılar. Sinirlerim berbat bir halde... Ne yapacağımı bilmiyorum...

- Yapacağınız şeyi ben artık kesin olarak tayin etmiş bulunuyorum... Sorunuza şimdi cevap verebilirim... Fikrimi değiştirdim... Kübra ile derhal bütün ilginizi keserek bu meselenin bir an önce unutulmasına bakın!.. Kübra için bu üzücü olabilir ama, zararın neresinden dönülse kardır!.. (Azrak, 1980: 196, 197).

Saadet Tacı romanında, erkeklerin ufak tefek çapkınlıklarının, karıları tarafından görmezden gelinmesi gerektiği üzerinde durulur:

- Feyzâcığım, erkek adam çapkın olur!.. Bu bir kusur sayılmaz. Sen “sadakat” kelimesinin mânasını edebiyat derslerinde bellediğin gibi bilirsin.. Ama hayat öyle bir okuldur ki, oradaki dersler kitaba sığmaz... Bana bak kızım, şunun bunun sözüne kanıp da kocanın azıcık hoppalık, züppelik yapmasını hazmetmemeye kalkma sakın!.. Sonra pişman olursun!.. (Azrak, 1966b: 217).

İlâhlar Affetmez romanında, çapkın Tankut Taner, “Don Juan” olarak değerlendirilir. Atakan, bir kıza iltifat etmemenin ve ondan randevu istememenin de bir çapkınlık yöntemi olduğunu söyler:

Kıyıda bekleyen arkadaşlardan en evvel Atakan’la karşılaştı. Gencin kaşları çatıktı.

- O adamın motöründe ne arıyordun, diye sordu.

Cümle sert bir lisanla söylenmişti. Aynur hayretle arkadaşının yüzüne baktı.

...

- Neye sordun? Onu tanıyormusun yoksa?

- Suale bak, “Onu tanıyormusun?” Kim tanımaz? Meşhur Don Juan işte, yüksek mimar Tankut Taner... İş gücü kız karı peşinden koşmak! Şimdi de seni tavladı!

- Tavladı filan değil. Hepiniz gördünüz. Az kalsın kaza oluyordu, o da kendisini affettirmek için beni biraz gezdirdi... Merak ediyorsan bir donjuanlık da yapmadı...

Tatsız gelmişti Aynur’a Atakan’ın sözleri. Tankut Taner’in üzerinde bıraktığı tesir büyüktü. Onun namlı bir çapkın olarak bilmek hoşuna gitmiyordu. Atakan kızın öfkeli sesini taklit etmeğe çalışarak,

- Bir donjuanlık ta yapmadı... Ne anlarsın sen böyle şeylerden, gel de benim gibi erbaba sor, teknik bu, teknik, kızım... Bahse girerim ki senden randevu istemedi, kompliman yapmadı, sözün kısası, sulanmadı! Erbabı böyle başlar.

Atakan durdu. Yoksa biraz ileri mi gitmişti?

Hüzün çökmüştü karşısında duran yeşil gözlere. O halbuki sadece o güzel gözleri hayat kötülüklerine karşı açmak istemişti. İstemezdi Aynur’un başına bir kötülüğün gelmesini. Gruplarının en saf, en temiz kızı idi.

Her zaman yaptığı gibi biraz da boş vermek lâzımdı dünyaya... Aynur’un çenesini okşayarak,

- Beni hoş gör, dedi. Bilmeni istedim, gezdiğin adam böyle bir herif işte (Sözen, 1967: 12, 13).

Yılların Ardından romanında, Coşkun’un, güzel kadınlara yaklaşmayı “tabii bir erkek hakkı” olarak gördüğü belirtilir:

Biraz evvel dediğim gibi, Coşkun her güzel kadına yaklaşmayı tabii bir erkek hakkı olarak kabul etmektedir. Berna bunu hoş karşılayamazdı. Füsün bile güç tahammül ediyor. Geçenlerde bir gece hep beraber Kervansaray'a gitmiştik. Siz yoktunuz. Füsün'la Coşkun arasında kavga denilecek bir kıskançlık hadisesi geçti (Berkand, 1976: 94).

Tutsak romanında, Haldun'un, karısını aldatarak ona karşı üstünlük sağlamaya çalıştığı ve karısını aldattıkça kendisini "tam adam" saydığı ifade edilir:

- ... Haldun'un diploma eksikliği erkekliğinde yansıyor ve karısını ne kadar çok aldatırsa, özünü o kadar tam adam sayıyor... Müzikte bir şeyler yapmak istemiş, onu da becerememiş, dayanabildiği tek sağlam şey, değiştirdiği kadın sayısının kabarık olması. Bu adamdan sana hayır gelir mi? (Işınsu, 1973b: 25).

Gecenin Ucundaki Işık romanında, çapkın bir adamın, ilk defa bir kadını garsoniyerine değil de evine davet ettiği için, kendisinin de şaşırdığı belirtilir:

- Bir gün bir kadını garsoniyerime değil, evime davet edeceğimi, elini öperken saadet duyacağımı söylemiş olsalar gülerdim evvelden!' (Yönsel, 1963: 204).

Gurbet Yavrum romanında, babasının çapkın olduğunu bilen küçük bir kız, onun evli bir kadınla olan ilişkisini annesinden öğrenir:

Babamın öteden beri çapkın olduğunu biliyordum. Annemin en büyük kını bu yüzdendi. Kadınlarla şakalaşmaya bayılırdı. Uzatmalı aşkları da olmuş. Ben on bir yaşındayken babamın kitapları arasında, omuzları geniş ve şişkin, dikdörtgen yakalı, kıvrıkcık, kabarık saçlı, dudaklarına gül yaprağı yapıştırmış gibi görünen bir kadın fotoğrafı bulmuştum.

"Mürüvvet bu," demişti annem. "Yeşil gözlü. O da evliydi. Birlikte kaçıp bir süre gizlendiler." (Özakın, 1989: 21).

Ben ve O romanında, sevgilisinden ayrıldıktan sonra, kulüplerde her gece başka bir kadınla görülen Faruk'un çapkınlığı dile getirilir:

Ben içimi alt üst eden bir kıskançlığın azabını çekiyorum. Faruk, gazetelerin, magazinlerin dedikodu sütunlarında baş köşeleri tutuyor. Editör Faruk Tem çok hızlı yaşamağa başladı diyorlar. Dolaştığı gece kulüplerini, yanındaki kadınları yazıp duruyorlar. Onun iş hayatını gazetelerdeki radyolardaki reklamlarından, özel hayatını da sosyete yazarlarından

öğreniyorum. Bu gece şu güzelliği ve maceraları dillere destan olan ses sanatçısı ile, başka bir gece tiyatronun tanınmış aktrislerinden biri ile, bir başka gece yabancı bir yıldızla... Meydanı boş buldu diyorum. Benden önce de onun bir gece hayatı vardı. Hele o plâtin saçlı bar kadını. Nerdeyse karısı gibi gelip hayatına girecek, kurulacaktı (Su, 1970: 178).

Ayrı Dünyalar romanında Aslı, Doğan'ı, kendisi için yazmış olduğunu söylediği şiiri, başka bir kıza okurken yakalar. Aslı, onun yazdığı şiirleri, kızları ayarlamak için kullandığı “yem” olarak görür. Doğan'ın çapkın bir erkek olduğunu anlayan Aslı, onunla birlikte olmaktan vazgeçer:

Bir gün onu Kantinde bir kızla görmüştü. Oturduğu yer loştu. O kendisini görmemişti. Kıza yavaş yavaş bir şeyler söylüyor, kız da gözlerinin içine bakarak rol yapıyordu. Birigitte Bardot taklitçisi bir kızdı. Doğan ona da şiirler yazıyor olmalı idi ki, tıpkı bir gün kendisine yaptığı gibi çantasından o meşhur defterini çıkardı. Karıştırdı. Aradı, arandı. Sonra başladı okumaya. Aslı yavaşça oluşturduğu yerden kalktı. Onların oturduğu masaya yaklaştı. Doğan'ın arkası dönüktü. Romantik bir sesle okuyordu şimdi. Bir mısraı yakaladı. Bir kahkaha kopardı. Bu gürültülü gülüşe ikisi de başlarını çevirdiler. Doğan fena bozuldu. Aslı için yazdığını söylediği şiirlerden biri idi bu. Şimdi de bu kıızı avlamak için aynı şiiri yem olarak kullanıyordu.

O günden sonra başını çevirip Doğan'ın yüzüne bile bakmadı, ilk adımda yalan söyleyebilen biri idi o. Nasıl güvenilirirdi böyle birine? Bu hikâye de böylece bitmişti işte... (Su, 1964: 98, 99).

4.13.4. Güvenilmez Erkek

Kadınlar, erkeklerle olan kötü anıları nedeniyle, çoğu zaman onları güvenilmez olarak görürler. Uzayan Yollar romanında, erkeklerin her sözlerinin ve her davranışlarının yalan olduğu, bu yüzden onların sözlerine güvenilmemesi gerektiği ifade edilir:

Ah şu erkekler! Size söyledikleri sevgi kelimeleri yalan, her halleri yalandır. Onlar kararsız, vefasız insanlardır. Durmadan komedya oynarlar. Onların hiç birisinin sözüne inanılmaz (Berkand, 1980d: 194).

Gümüşselvi romanında Ferit, Rüheyima'yı Müşfik'ten kıskandığı için erkeklerin güvenilmez olduğunu söyler:

Rüheyima ile küçük bir yarışma yaptık ve tabiatıyla bunu ona kazandırdım...

- Hayır, bunu saymam!.. diye çırpınıyordu.

Biz münakaşa ederken, hâlâ sığılıkta dolaşan Ferit:

- O kadar açılma Rüheyma!.. diye seslendi.
- Rüheyma ona elini salladı:
- Korkma, Müşfik yanımda!..
- Ne denize, ne erkeğe güven olur!.. Geri dön artık rica ederim...
- Ama burası öyle güzel ki!.. (Azrak, 1966a: 74).

Yazsonu romanında Hatice, kocasının, ilk karısının üstüne kendisini aldığı gibi, onun üzerine de başka birini alabileceğinin mümkün olduğunu düşünür ve erkek milletine güvenmediğini ifade eder:

Az önce Hatice geldi. Çocuklar uykudaymış. Hemen, dışardaki banklardan birinin üstüne yerleşti. Koynundan dörde katlanmış bir kâğıt çıkardı: “Şuna bir baksan? Kadir, tarlayı, evi senin üstüne yaptım, diyor ya, bakalım doğru mu?”

Gülmek istiyorum ama, Hatice çok ciddi. Onun konuya bu çok ciddi ilgisinden biraz da bana geçti:

“Kocanız sizi kandıracak değil ya Hatice hanım?”

Der demez de kendimi gülünç buldum, sabırsızlandım. Ama Hatice’nin umurunda bile değil. Başını çok bilmişlikle iki yana sallayıp duruyor:

“Erkek denen koca milletin ne yapacağı nerden belli olur? Ne malûm, ilk karının üstüne bana göz koyduğu gibi, benim üstüme de başka bir karıya göz koyamayacağı, değil mi ya?” (Ağaoğlu, 1980: 176, 177).

Güller ve Dikenler romanında Pakize Hanım, Müştak Bey’in, bir kadını yüzüstü bırakıp başka bir kadına evlenme teklifi ettiğini duyunca, erkeklerin neredeyse tamamının “viddansız” olduğunu ve erkeklerden vefa beklenmemesi gerektiğini belirtir:

- Evet, onunla artık evlenemem... Bu kadar viddansız bir adamla yaşayamam ben... Zavallı kadını baştan çıkarıp böyle yüzüstü bıraktıktan sonra bana nasıl evlenme teklif edebildi?..
- Pakize Hanım hınçla:
- Sahiden çok viddansızmış! dedi. Ama ne bekliyordun Kübra’cığım? Erkeklerin yüzde doksan dokuzu böyle değil mi? Boşuna söylememişler, “erkekten vefa, zehirden şifa!..” diye... (Azrak, 1980: 189, 190).

Bir Gün Sabah Olacak mı? romanında, erkeklerin güvenilmez olduğunu belirtmek için, “zavallı kadınlara ıstırap ve acı çektirmek için dünyaya gelmiş yılanlar” ifadesi kullanılır:

- Erkeklerden sakın Zeynep! Hele güzel erkeklerden her zaman kaç! Onlar zavallı kadınlara ıstırap ve acı çektirmek için dünyaya gelmiş yılanlardır.

İlkin yumuşak ve tatlı hareketlerle yaklaşırlar, daha sonra zehirlerini akıtıp giderler (Berkand, 1980b: 10, 11).

Aynı romanda, erkeklerin hepsinin birbirine benzediği ve onların “bencil” ve “felâket getiren uğursuz kişiler” olduğu belirtilir:

Erkekler zevk aramak için kadınlara yaklaşan bencil kişilerdir. Dünyaya felâket getiren uğursuz kişilerdir. Onlardan uzak kal Zeynep, onların sana yaklaşmalarına da mâni ol! Türlü vaatlerle, tatlı sözlerle seni kandırmaya çalışacak olan bu adamlar kalbini yaraladıktan sonra arkalarına bakmadan defolup gideceklerdir. Hepsi birbirine benzer onların. Bunu sakın unutma (Berkand, 1980b: 239).

4.13.5. Kılıbık Erkek

Evlilik yaşantısında, karılarının sözünden çıkmayan erkekler “kılıbık” olarak değerlendirilirler. Çoğu erkek kılıbık olarak görülmeyi istemezken, bazıları bu durumu olağan karşılar. Hayat Parçaları romanında, Âkile Hanım’ın kocası, kılıbık olmayı “rahatlık” olarak değerlendirirken, ihtiyar bir hanım bu tür erkeklerin seçim hakkı olmadığını ifade eder:

Âkile Hanım’ın kocası da gülüyordu: “Kılıbık olmak rahatlıktır. İnsana karısı evde çocuk gibi bakar.”

İhtiyar Hanım: “Ama, resim yapanın modelini, yazı yazanın konusunu seçmesine yer yok, değil mi o zaman?” (Adıvar, 1963: 34).

Bir Çatı Altında romanında, deli dolu bir genç kız olan Binnur’un, evlendikten sonra kocasını hâkimiyeti altına aldığı ve onu “kılıbıklar şahı” yaptığı belirtilir:

Eski Binnur bir kat daha ipe sapa gelmez bir yaratık olmuştu. Kocasını da avucunun içine aldığı, o ağır başlı genci kılıbıklar şahı yaptığı gün gibi ortada idi (Azrak, 1990: 271).

Zambaklar Açarken romanında Oğuz Albatros, kendisinin, kadınların elinde bir kukla haline geldiği için, kendi haklarını dilediği gibi kullanamadığını ifade eder:

Şu kadınların beni bir kukla gibi oynatmalarına müsaade etmiyecektim. Bir baba olarak da, bir koca olarak da vazifelerimi müdriktim. Bana ait olan

hakları dileğimce kullanmama hiç kimse engel olamıyacaktı (Azrak, 1978b: 197).

Islak Güneş romanında, karısından korkması nedeniyle, kaymakamın, mahalledeki kadınların diline düştüğü anlatılır:

Karısının, kaymakama, “Hımbıl herif, hâl bir şey olmadın” diye bağırdığını Zehra Teyzeden duyuyorduk. O yakışıklı, uzun boylu kaymakamın gerçekte mızızın birisi olduğunu, kendi sağlığından başka şeye önem vermediğini, boyuna hastalıklar yaratıp iğne olduğunu, ilaç yuttuğunu, karısından çok korktuğunu hep o anlatıyor. Kadınların kafasında oluşmuş “Kaymakam”ın değerini har vurup harman savuruyordu (Kutlu, 1986a: 80).

Küçük Dünya romanında, karısı akıl verdiği için öfkelenen bir adamın, çevresindekiler tarafından “kılıbık” olarak değerlendirilme endişesi taşıdığı görülür:

- Çok güzel doğrusu, fevkalâde akıllar veriyorsun!..
- Akıl vermiyorum, hakikati söylüyorum.
- Çok güzel dedim ya, ben arkadaşlarımla arasında rezil olayım, karısına bir ricasını bile dinletemedi, desinler, kukla gibi, kılıbık herif desinler, güleyim böyle hakikate (İşinsu, 1984: 104).

Yazsonu romanında, karısının aşağılayıcı sözleri ve davranışları karşısında ezilip büzülen Saffet’in tutumunun, hem kendisini hem de çevresindekileri boğduğu ifade edilir:

Aylâ, Saffet’i sürekli küçültmüştü. Onları bu denli yakından hiç görmemişlerdi. İlişkileri nasıl çirkindi! Aylâ, şiddetti. Nevin, şimdi adlandırabiliyor bütün o günleri. Aylâ’yı ve Saffet’i şimdi, bu aynı odada, aynı taraçada görür gibi oldukça... Evet, öyle, Aylâ şiddetti, Saffet, şiddete kapılarını bacalarını ardına dek açık tutan, onu besleyen, büyüten, bu nedenle de o şiddetten en büyük payı alandı. Karısının onca küçültücü sözleri, bakışları, davranışları karşısında ezik-büzük duruşu, Hasan’ı da, kendisini de boğmuştu (Ağaoğlu, 1980: 93).

4.13.6. İdeal Erkek

Her kadının idealindeki erkek, özellikleri itibariyle farklılık gösterse de, bazı erkekler sahip oldukları özellikler nedeniyle “ideal erkek” olarak değerlendirilirler. Bir Gün Sabah Olacak mı? romanında Ömer Gürkan, görünüşü, giyinişi ve kibarlığı nedeniyle “her genç kızın idealindeki koca” olarak değerlendirilir:

- ... Fikret’le evlenmemekte yerden göğe kadar hakkın vardı ama Ömer Gürkan için durum tamamiyle başkadır. O, her bakımdan güvenilirliğe değer bir insandır. Sana iyi niyetle yaklaşmakta olduğuna ve seni sevdiğine inanıyorum ben. Onun hakkında bana çok güzel şeyler söylediler. Her genç kızın, yani normal ve akıllı olan her genç kızın idealindeki kocadır. Keşke beni seçseydi, ne kadar mesut olurum! Onu ilkin sevmemiş olsam bile sonradan seveceğime inanarak onunla evlenmeye razı olurum. Tekrar ediyorum. Görünüşü, giyinişi, kibarlığı, her şeyi olan bir beyefendidir o... Onu beğenmemek için kör olmak lâzım (Berkand, 1980b: 148).

Pertev Bey’in Üç Kızı romanında, kendi kendine okuyarak mevki sahibi olan Muammer, ideal erkek olarak gösterilir:

“- İşte, erkek dediğin böyle olur, küçükten yetim kalmış, kendi kendine okumuş, adam olmuş, mevki sahibi, olmuş, bravo Muammer’e, bravo!” diyordu (Ayaşlı, 1968: 149).

Ben ve O romanında Ali San, yakışıklı, kültürlü, görgülü ve başarılı bir iş adamı olması nedeniyle, kadınların peşinden koştuğu bir erkek olarak tanıtılır:

Oysa Ali Sanla evlenebilmek için can atan kaç kızı, kaç genç kadını yakından tanıyordu. Kaç aile biliyordu, kızlarını onunla evlendirebilmek için ne türlü plânlar tasarlıyorlardı. Öyle pek genç değildi ama çok yakışıklı idi. Görgülü ve kültürlü idi. İyi giyinirdi. Dünyayı gezmiş, görmüş adamdı. Sırasında piyasayı etkileyen başarılı bir iş adamı idi. Fabrikası her yıl biraz daha büyüyüp genişliyordu. Yaşamasını bilirdi (Su, 1970: 22).

Uğur Böceği romanında Esra, idealindeki erkek tipini, yaşı, fiziksel özellikleri, yüzünün ifadesi, sesi, tahsili, mesleği, ailesi, serveti, ahlakı ve giyinişine göre şöyle açıklar:

İşte bugünkü konuşmamızdan sonra yalnız kalınca ilkin Feriha’yı hatırladım ve onun ideal erkeğinin nasıl olabileceğini tahmin ederken kendim için de bu soruyu sorabileceğimi düşündüm. Evet, benim idealimde bir erkek tipi var mı? Varsa nasıldır? Çok önemli bir soruydu bu, cevabı da ciddî bir şekilde verilmeliydi. Bu kararına gülerek işte soruları ve cevaplarımı yazıyorum:

- Kaç yaşında olmalı?
- Benden sekiz on yaş büyük.
- Uzun boylu mu kısa mı? Şişman mı, zayıf mı?
- Uzun boylu, zayıf geniş omuzlu.
- Esmer mi, kumral mı, sarışın mı?
- Kumral.

- Gözleri, kaşları, dudakları, elleri?
- Gözleri yeşil ve şakaklarına doğru hafifçe çekik, kaşları ne fazla kalın ne de çok ince, dudakları etli, parmakları uzun ve mânâlı:
- Yüzünün ifadesi?
- Tatlı, ciddî, zeki ve iradeli.
- Sesi?
- Kalın ve yumuşak.
- Tahsili?
- Yüksek tahsil yapmış olacak, yabancı dil bilecek .
- Mesleği?
- Mühendis, mimar, kimyager, avukat.
- Ailesi?
- Benim ailem seviyesinde.
- Serveti?
- Geçinebileceğimiz kadar. İcabında ben de çalışabilirim.
- Ahlâkı?
- Karakter sahibi fakat yumuşak başlı, dürüst, ciddî, müşfik, neş'eli olacak, kinci ve alıngan olmayacak, eğlenceden hoşlanacak, kumar ve içkiye düşkün olmayacak, saygılı olacak, lüzumsuz kıskançlıklarla evin huzurunu bozmayacak.
- Giyişi?
- Yaşına ve sosyal durumuna uygun şekilde ve temiz giyinecek, züppelikten kaçacak (Berkand, 1974: 144, 145).

4.13.7. Jigololuk

Yaşlı ve zengin kadınların sevgilisi olmak koşuluyla geçimini sağlayan erkekler “jigolo” olarak adlandırılırlar. Saadet Tacı romanında, yaşlı kadınların oğlu yaşındaki geçlere “metreslik” etmeleri eleştirilir:

- Şu Serdar alçağı da senden ne istedi kuzum?.. dedi. Bu heriften oldum olası hiç hoşlanmam. Kendisine bir Kazanova süsü verir... Halbuki âdi jigolonun biridir. Esas meseleyi biliyorsun değil mi?..
- Evet!.. O gün Müyessercik çok acayip şeyler anlatmıştı bana...
- Bizim kayınvaldenin muhakkak muvazenesi bozuk!.. Kalıbımı basarım, karımın felâketine anasının yüz karası sebep oldu!..
- Feyzâ ona şöyle bir baktı. Bihruz acele sözünü yürüttü:
- Maalesef ahlâk kaideleri bu toplumda çoktan iflâs etmiş bulunuyor Feyzâ. İşte elini hörmetle öptüğümüz yaşlı kadınlar oğlu yerindeki gençlere metreslik ediyor. Hem de içtimâî mevkiileri hiç sarsılmadan...
- Feyzâ yavaşça:
- Bu cemiyet çöküyor, dedi. Temeli ahlak kaidelerine dayanmayan bir kapı elbette çöker. Her sahası çöküyor... Ve yirminci asrın atomu bu çöküntüleri dolduramayacak!.. (Azrak, 1966b: 134).

Güneş Kokusu romanında, Ahmet’in, hem yaşlı bir kadına jigololuk ettiği hem de onun kızıyla nişanlılık hayatı yaşadığı belirtilir:

- Ayşeciğim... Söyliyeceklerim belki sana acı gelecek. Belki değil, hattâ muhakkak acı gelecek. Fakat atalar sözüdür: Dost ağlatır, düşman güldürür derler. Bir hayli zamandanberi duyduklarımı haber veremiyorum. Ayşe, nasıl olsa, günün birinde duyar, yahut sezer diyordum. Fakat bugün hayatına iyi şekil vermek imkânı karşısında, susmıyacağım...

- Ahmet hakkında mı?

- Evet yavrum... Senin gibi, her sahada üstün bir kıza söz vermiş bir gencin, yaşlı bir kadınla yaşayarak, ondan para çekmesi, hiç de güzel bir hareket sayılmaz değil mi? İşte Ahmedin bu marifetleri de var...

...

- Ahmedin bir metresi var demek?

- Buna metres denmez Ayşe! Metres, bir erkeğin para mukabilinde, yahut her hangi bir şekilde gayri meşru yaşadığı kadındır. Ahmede jigolo adı daha münasiptir. Uzun sözün kısası Ahmet, o kadına jigololuk yapmaktadır. Hem yalnız bu olsa yetse, yaşlı kadının kızıyla de nişanlıdır. Sıskalıktan kadavra haline gelmiş, çirkin bacaklı, anormal kıza, nişanlı rolü oynayarak, kadının evine girip çıkması, mevki sahibi, zengin kocanın gözüne hoş görünmek içindir... Bunları, seni kandırmak için söylüyorum sanma Ayşe... Karı koca, seni çok severiz. Bu hareketleri yüzünden dürüst, mert bir erkek bulmadığım, Ahmedi sana lâıyk görmüyorum...

... Birdenbire gözlerinin önünde bir pencere açılmış gibi oldu. Ahmedin tırl tırl ipek gömlekleri, içleri yeşil krep saten kaplı zarif rugan iskarpinleri, değişik giyilen güzel kostümleri, her gelişinde “Löbon”dan çikolatalar, “Parizyen”den, “Haylayf”dan (boğazdan geçmediği söylenerek) gelen pastalar, daha birçok küçük hediyeler, bu pencerenin açılan kanatları ardına sıralanıyordu. Ahmedin ailesi, mütevazı gelirli insanlardı. Halbuki oğulları, varlıklı bir evin çocuğu gibi rahat, üzüntüsüz, kaygısız yaşıyordu (Uçuk, 1973b: 151-153).

Pertev Bey’in Üç Kızı romanında, işleri iyi gitmediği için Selmin’in kazandığı para ile geçinmek zorunda kalan Câvidan, kendisini “jigolo” olarak görür ve bu durumu hazmedemediğini ifade eder:

“- Câvidan, nen var? Rahatsız mısın?”

“- Hayır,” dedi Câvidan ve bir telgraf uzattı. Bu, Beyrut’tan gelen bir telgraftı. Mühim bir iş için acele Câvidan’ı istiyorlardı. Selmin’in boğazı düğüm düğüm olmuştu. Kısaca:

“- Câvidan, gidecek misin?” dedi. Câvidan:

“- Evet Selmin, gideceğim, fakat kat’iyen üç aydan fazla kalmıyacağım,” dedi. “Görüyorsun, buradaki işlerim berbat, bir türlü düzeltemiyorum. Sana karşı da mahcûbım, kendi kendime karşı da. Bu yaşta senin gibi genç ve güzel bir kadına jigolo olmak, cep harçlığı için bile onun eline bakmak çok gücüme gidiyor.” (Ayaşlı, 1968: 150, 151).

4.13.8. Erkeklik

Toplumsal cinsiyet rolleri, insanlara bazı sorumluluklar yükler ve bazı davranışların kısıtlanmasına neden olur. Halk arasında “erkeklik” ile ilgili pek çok

ifade vardır. Bunlardan en çok bilinenleri; “erkekliğe sığmaz, erkekliğe yakışmaz, erkeklik şerefi, erkeklik gururu”dur. Azap Toprakları romanında, karısının sözüyle hareket ettiğini başkalarının öğrenmesini istemeyen Mehmet, bunun erkekliğe yakışmayacağına inanır:

Zaten hocanın kendisine arka çıkmayacağını biliyordu, fakat onun rızasını almadan gidemezdi de.

Boynunu büktü:

- Ben de senin gibi düşünüyorum ya, Hocam... Sakine’yi bilirsin... Çok korkuyor!

- Bilirim evlât, bilirim... Hoca bir durup düşündü, sonra ağır ağır; sen karı sözü ile hareket etmezsin! İncecik alayı anlamadı Mehmet:

- Tabii Hoca etmem, dedi, fakat... Yani o korktukça acıyorum kadıncağıza.

Ak Hoca sakalını sıvazladı, bir hoş baktı ona, anlamıştı. Çünkü diyemezdi Mehmet, “ben karımı çok severim, öl dediği yerde ölürüm” diyemezdi; ayıp sayardı, erkekliğine yakıştıramaz, utanırdı!.. (İşinsu, 1973a: 53).

Aksaray’dan Bir Perihan romanında, küçük yaşlarından itibaren şerefli bir erkeğin sahip olması gereken özellikleri babasından öğrenen Nuri’nin, babası öldüğünde, çok üzülmesine rağmen erkeklik şerefine yakışmayacağını düşündüğü için ağlamadığı ifade edilir:

Onu artık bir defa daha görememek Nuri için büyük bir ızdırıp olmuştu. Babasının yokluğu ona bir işkence idi. Çok küçüktü amma biliyor, daha doğrusu hissediyordu ki babası uzakta, çok uzakta bulunuyor, harp ediyordu ve hayatı daimi bir tehlike içindeydi. Ölümün ne demek olduğunu pek bilmiyordu amma, dehşeti küçücük kalbini donduruyordu.

Onu bir daha görememekten ölesiye korkuyordu ve bu korku kalbine hâkim olunca bağırarak, çırpınarak, vahşi hayvanların, canı yanan yavruları gibi uluya uluya ağlamak istiyordu. Fakat gözleri yaşarmıyordu bile... Babasından kimseye, hattâ annesine bile bahsetmiyordu, onun ne zaman döneceğini sormuyordu. Babası ona şerefli bir erkeğin hiçbir zaman korkmayacağını, kendini telaşa kaptırmayacağını öğretmişti. Erkeklik haysiyeti ve şerefi onu derdini başkalarına göstermekten menediyordu (Derviş, 1997: 99).

Gençlik Rüzgârı romanında Mehmet Ali, Nur araba kullanırken kendisinin, onun yanında oturarak etrafı seyretmesinin, “erkeklik gururuna dokunduğunu” ifade eder:

- Yalnız sizden bir ricam var Nur hanım.

- Buyurunuz efendim.

- Arabayı kullanmama müsaade eder misiniz?
 - Neden? Bana emniyetiniz yok mu? Fena mı kullanıyorum?
 Mehmet Ali neşeli bir kahkaha attı.
 - Ne kadar alıngansınız? Hemen emniyetsizlikten bahsediyorsunuz?
 Hayır efendim, şoförlüğünüze bir diyecek yok. Esasen sizin hiçbir şeyi yarım yaptığınızı görmedim. Ya hiç yapmazsınız, yahut da pek mükemmeli...
 - Şimdi de alay.
 - Hayır, gayet samimiyim.
 - O halde böyle bir teklifi yapmak lüzumunu neden duydunuz? Bu sabahki hadise yüzünden mi!
 - Kediye mi kastediyorsunuz? Yok canım! Doğrusunu söyleyeyim öyle ise; Siz arabayı kullanırken yanınızda kollarımı bağlayıp oturmayı ve etrafı seyretmek hoş olmuyor, biraz erkeklik gururuma dokunuyor. Normal olarak, otomobili ben sürmeliyim, siz etrafı seyretmelisiniz.
 Genç kız hayretle karışık bir istihza ile ona baktı.
 - Öyle ise erkeklik gururunuz kırılmasın! Buyurun.
 Sükûnetle onun yanına oturdu. Mehmet Ali gülümseyerek gaza bastı
 (Berkand, 1967: 177).

4.14. Evlilik

4.14.1. Evlilik Sorunları

4.14.1.1. Eş Seçimi

Evlilikte eş seçimi, insanın, hayattaki en önemli kararlarından biridir. Doğru eş seçip iyi bir evlilik yapan insanların hayatları boyunca mutlu oldukları, yanlış seçim yapanların ise mutluluğu yakalayamadıkları görülür. Geleneksel toplumlarda, kadınlar çoğu zaman eşlerini kendileri seçemezler. Evlenecekleri kişiye aileleri karar verir. Aşk ve Zafer romanında, Fahrünnisa'nın annesi ile ağabeyi, onun Tahsin ile evlenmesine izin vermezler. Genç kız, arkadaşı Zinnur'a, Tahsin'i çok sevdiğini ve onunla evlenmek istediğini anlatır. Zinnur ise annelerinin ve ailenin diğer büyüklerinin sevdikleri kişiyle evlenmediklerini ancak evlendikten sonra kocalarını sevdiklerini söyler:

Fahrünnisa'yı ailesi, sevdiği jandarma zabıtine vermiyordu. Kız bu yüzden pek dertliydi. Hayatta tek sırdaşı Zinnur olduğu için, ikide bir ona gelir, derdini döker ağlardı.

Zinnur hayretler içinde, ona bakar her defasında şüpheyle sorardı:

- Fahuş sahi mi söylüyorsun. Sahiden onu çok mu seviyorsun?
 - Yalan olur mu; Zinnur ?.. Deliler gibi seviyoruz birbirimizi.
 - Onu bırak o sevebilir amma sen?.. Meselâ... Ağabeyinden daha mı çok seviyorsun?

- Canım o başka bu başka. Bu iki sevgi birbiri ile mukayese edilemez ki... Hem ben ağabeyimi sevmiyorum ki artık. Benim istikbâlimle, hayatımla oynuyor. O olmasaydı annem beni Tahsin'e verecekti. Annemi o kandırıyor.

- Tahsin ile yine buluşuyor musunuz?

- Tabii. Ama ne zorluklarla, bilsen. Anlatsam şaşar kalırsın.

- Değer mi sanki Fahuş?..

- Elbette değer. Birbirimizi seviyoruz diyorum sana, anlamıyor musun?

Ah, sen de bir sevsen! O zaman sorarım sana değer mi, değmez mi?..

- Aman Allah esirgesin!..

- Amma niçin Zinnur?.. Bunda ne fenalık var?.. Tahsin de ben de bekâriz. Hayatlarımızı birleştirmek, mesut bir yuva kurmak istiyoruz. Fena mı?..

...

- Ninelerimiz, dedelerimizle; annelerimiz, babalarımızla evlenmemişler mi?.. Tabiatın şaşmaz kanunu bu. İnsanlar evlenmeseler dünya devam edemezdi ki... Düşünsene!

Zinnur dalgın dalgın, adeta farkında olmadan cevap verdi:

- Evet evlenmişler amma, sevişmeden. Yani evlenmeden evvel değil, evlendikten sonra sevmişler birbirini. Bu temiz bir şey. Eskiler: "Sevip dostuna varma, boşanıp kocana varma!" demişler... (Zorlutuna, 1978: 18,19).

Aynı romanda, Süreyya, ailesine karşı gelerek yaptığı evlilikte mutlu olamaz. Onun mutsuzluğu ise yaptıklarının cezası olarak değerlendirilir:

Onun köşke gelip gittiği günlerin akşamında ekseriya, annesiyle babasının arasında -manasını ancak yıllardan sonra anladığı- şöyle konuşmalar geçerdi:

- Paşam bugün Süreyya hanım geldi.

- Yine kalmadı demek?..

- Kalabilir mi paşam?.. O canavar adam neler yapmaz sonra?..

- Cezasıdır çeksin.. Kendi düşen ağlamaz..

- Hanım tedbirde kusur edip takdire bühtan etmek, insan olana yakışmaz. Cenab-ı Hak, irade-i cüz'iyemizi elimize vermiş... O ahlaksız züppe oğlanla evlenmesine aile içinde bir akli başında insan razı oldu mu?.. Ama kabahatin büyüğü yine bizim hemşirede. O, zayıf davranmasaydı bu iş olmazdı.

- Ne yapsındı zavallı?..

Böyle sorular karşısında, babasının çelik parıltılı gözleri büsbütün katılaşıp, sesi yükselirdi:

- Ne mi yapsındı?.. Sersem kızına bir temiz sopa çekip köşkün kulesine hapsedseydi... Elbette günün birinde akli başına gelirdi... (Zorlutuna, 1978: 20, 21).

Eşikteki romanında, insanların yaşı ilerledikçe, eş konusundaki beklentilerin yavaş yavaş azaldığı belirtilir. Gençlik yıllarında büyük aşklar yaşayarak evlenmek isteyen insanların, zamanla bu isteklerini kaybettikleri ifade edilir:

Ablam, yaşlanmış kadınların güven verici baş sallayışlarıyla anlatıyor:
 -Önce, bütün ömrü kaplıyacak kadar kutsal ve kimselere nasip olmamış “aşk”lar beklenir. -Alaturka şarkılara, buhranlı sevda şiirlerine, kedilere ve çocuklara yönelen sevgilerden sonraki çağ- Sonra, “şimdilik” fena olmayan, hattâ iyi bile olan ama yine de daha iyisini düşünmeyi engellemeyecek bir başkası. Sonra, senden dört beş yaş küçüklerin evlenme pazarına sürüldüğünü haber alırsın. Bundan sonra da oturup bu konuda resimler çizmek gerekir. Artık, beklenen, kutsal aşkın yaratıcısı değildir. Kuklalar gibi yürümeyen, balıklar gibi bakmayan ve belki, katırların içgüdüünde olmanın biri (Muhteremoğlu, 1960: 7).

Aynı romanda Dilârâ, ablasının, severek evlenmek istediği halde, yaşı ilerleyince bu düşüncesinden vazgeçerek, saygıdeğer bir adamla evlenme düşüncesine sıcak baktığını belirtir:

En sonunda, evliliği de adamakıllı olmalı. Hiç olmazsa öyle başlamalı. Saygıdeğer bir adamla, saygıdeğer törenlerle, saygıdeğer geleneklere boyun eğerek -çok tabii ki, eğmiş görünerek.-

Ablam, aşağı yukarı bunları kabul etmiş. Çünkü evliliğin öbür tarafına, dedikodulu, alışverişli, olduydu, olmadıydı, evde kalmalı, erken evlenmeli kaygılarına katlanmak daha güç. Düşlerini anlatmayı canı istemediği sabahlardan, görülmüş resimler gibi sıkıcı günlerden korkuyor. Bunlara bir şartla sabreder. Sevgiye özlem duyduğu vakit boş duvarlara bakakalmasa (Muhteremoğlu, 1960: 71, 72).

Bir Aşkın Romanı romanında, servet içinde büyüyen Nihan, evleneceği erkeğin de kendisine aynı koşulları hatta daha iyisini sağlamasını ister. Seçeceği eşin fiziksel özelliklerini pek önemsemeyeceğini belirten genç kız, giyinmesini bilen, akıllı, sevmeyi ve sevilmeyi bilen bir kişi olacağını dile getirir:

- Önce... Şunu belirteyim ki, ailem -özel bir prensip olarak- kızına çeyiz vermeyecektir. Yani, her şeyi damattan bekleyecektir... Ama ister esmer, ister sarışın olsun, orası umurumda değil!.. Onun akıllı, şık, sevmesini ve sevilmesini bilen; fakat her şeyden önce son derece cömert ve zengin olmasını isterim. Ben avuç avuç para harcayarak, büyük bir bolluk ve servet içinde büyüdüm. Bu hayatın böyle devam etmesinin gerektiğini siz de teslim edersiniz elbet!.. Hattâ daha artık güzelleşmesini... Benim rüyalarım hep şahane elbiseler, göz alıcı tuvaletler, mücevherler, şenlikler ve esatiri zevklerle doludur... Evlenince bütün bunlar gerçekleşmeli... İşte benim idealim!.. Sizinki nedir?.. (Azrak, 1978a: 34, 35).

Suya Düşen Hayal romanında, Süreyya, sevdiği bir eşle evlendikten sonra servetin pek önemli olmadığını belirtir. Meftun ise evliliğin sağlam bir temele

oturtulabilmesi için sevginin tek başına yeterli olmayacağını, evlilikte en az sevgi kadar önemli başka etkenlerin de olduğunu ifade eder:

- Babam beni çok sever... Çok zengin olmazsam, mesut olmam sanır... Halbuki ben saadeti başka türlü düşünürüm. Kocamın fakir biri olmasını dilemem tabii, ama, her şeyden önce onu sevmek isterim. Hatta en büyük arzum budur.

Meftun, sıkıntılı bir şekilde susuyordu. Süreyya devam etti:

- Siz bir kızı sevecek olsanız, onun serveti olup olmadığını düşünür müsünüz?..

- Hayır!.. Sevdiğim kız benim için en büyük servettir.

- Öyle ise pek güzel anlaşıcağız...

Meftun bu tehlikeli konuya makul bir yön verebilmek amacıyla:

- Fakat evlenmek ayrı bahistir Süreyya Hanım!.. dedi. İnsan her sevdiği kızla evlenemez. Sevgi kadar kutsal ve önemli olan daha başka birtakım etkenler de vardır. Evlilik yapısı, sağlam bir temel üzerine kurulabilmek için bu çeşitli etkenlerin birleşmesine muhtaçtır!.. (Azrak, 1979: 64).

Aynı romanda Süreyya, evleneceği erkeği iyice tanınması ve onun hayatını öğrenmesi gerektiğini dile getirir:

- Eh, anlaşmalar da başka türlü olamaz kızım... Âdet olmayan şeyleri deneyemezsin. Görünüşü olduğu gibi kabule mecbursun. Rahmetli annen de babanla böyle bir güvenle evlenmişti. Hiç bir zaman da pişman olmadı... Evlenmeden evvel kendisini ancak iki üç kere gördü, sen ise...

- Ben ondan fazla görüp anlamak isterim. Kocam olacak erkeği iyice bilip tanımalıyım... Hayatını öğrenmeliyim... (Azrak, 1979: 107).

Saadet Tacı romanında, daha önce bir kez evlenen, bir kez de nişanlanan Feyzâ, üçüncü kez eş seçiminde yanıldığını anlayınca, seçimlerinden ötürü kendisini suçlar:

Neclâ'nın gözleri yaşarmıştı. Çantasında mendilini ararken:

- Ah!.. dedi. Bihruz sana göre bir eş miydi?.. Senin hatan, eşini yine kendine uygun seçmemekte oldu Feyzâ!..

Feyzâ başını salladı:

- Evet, yine aynı hataya düştüm... Asıl suçlu olan benim... Cezamı da elbet çekeceğim...

Bir zaman sustu. Sonra dalgın dalgın:

- Tek bir şeye muhtaçtım; tek bir şey arıyordum hayatta!... dedi. O da insanlık!.. (Azrak, 1966b: 215).

Çocukları evlenme çağında olan bazı aileler, çocuklarını evlendirmek için eş aramaya başlarlar. Bu konuda, bazen çocuklarının da fikirlerini alırlar. Değirmen

Taşı romanında, kocası yıllar önce ölen Ayşe Nine, ölmeden önce oğlunun mürüvvetini görmek ister. Oğlu Feyzo'ya sevdiği bir kızın olup olmadığını sorar. Feyzo, civar köylerden Kiraz'ı sevdiğini ve onun dışında kimseyle evlenmek istemediğini söyler:

- Gönlün olan bir kız var mı? Sana kim olsa kız verir... Baban alını açık merd adamdı. Memleketi için şehit düştü. Ananı bütün köylüsü tanır. Sen daha çocukluğundan bana yardımcı oldun. Bugün düzenimiz kuruldu. İşlerimiz yolunda. Kim olsa kızını sana seve seve verir ama, senin gönlünde biri varsa, elbet onu alırız...

...
- Var anacığım! dedi. Bunu sormasan, ben sana diyemezdin. Madem ki sordun ben de söylerim.

...
- Belki bir yıl var ki... Günüm gecem hep onu düşünmekle geçiyor...

...
- Kim bu kız, bahtı güzel?

...
- Kiraz... dedi. ... Zümrütlü köyünden Ali Durdu Ağanın kızı Kiraz... Dalda kiraza benzer, yaşı onbeş var yok, güzel mi güzel bir kız... Pazara giderken anasıyla değirmene uğramışlar. Baklava yazmak için ipek elekten un öğütür müsün, diye sordular. İşte o zaman görmüştüm. Saçı belki elli bölük... Saçı bizim köyün kızları gibi kara değil, başak sarısı... Gözleri buğulu koruk yeşili... Boyu söğüt dalı.. narin, uzun... Beli incecik... Şöyle iki elimle sarsam parmaklarım kavuşur belinde... Onu alırsan evlenirim... Yoksa kimsecikleri almam anacığım... (Uçuk, 1966: 27, 28).

Bir Gün Sabah Olacak mı? romanında, evlilik konusunda, iki kişi birbirini sevdikten sonra, doğuştan getirilen özelliklerin ve geçmişe ait herhangi bir olayın öneminin olmadığı ifade edilir:

- Ben sizin çevrenizden değilim Ömer, dedi.

Genç adam hemen onun sözünü kesti.

- Yine aynı hikâye mi? Seni üzen sadece bu mu? Niçin anlamak istemiyorsun yavrum? İki kişi birbirini sahiden seviyorsa, sosyal durumun, zenginliğin, doğuş farkının ve geçmişe ait her hangi bir olayın ne önemi kalır? Bunun üzerinde durmaya bile değmez.

Meselâ, benim babam bir suçtan ötürü mahkûm edilseydi, bense iyi bir insan olsaydım, babamın suç lekesini benim üzerime sıçratmak büyük bir haksızlık olmaz mıydı? Bu ve buna benzer düşüncelerle benim saadetimi bozmak doğru olur muydu? Böyle bir durum karşısında sen benimle evlenmeyi reddeder miydin? Tekrar ediyorum, ben de asil bir ailenin çocuğu değilim. Esasen asalet nedir? Kalp asilliği her şeyin üstünde değil mi? Demek istiyorum ki ben de üstün bir insan, bulunmaz bir koca sayılmam. Bu düşünceleri bırak, doğru ve mantıklı ol Zeynep'çiğim (Berkand, 1980b: 184).

Işık Yağmuru romanında Bilge, o güne kadar, evlilik koşullarını hep erkeklerin belirlediğini ancak artık kadınların da kendi eşlerini seçerek, onlara kendi koşullarını kabul ettirebileceklerini belirtir:

- ... Şimdi benimle evlenmek isteyecek olan meçhul gençlerle karşı karşıyayım. Bugüne kadar evlenme şartlarını hep erkekler ileri sürmüşler, birçok kızlar da, evde kalmak korkusuyla onların bütün isteklerine boyun eğmişlerdi. Bundan sonra işler ters dönecek. Biz de kocalarımızı bizzat seçecek ve şartlarımızı onlara kabul ettireceğiz. Göreyim sizi küçük beyler, karşıma çıkın bakayım! (Berkand, 1966: 20).

Aynı romanda, Türkiye’de kurulan “Yuva Kurma Şirketi”nden söz edilir. Şirketi kuran Fazıl Ünver, başlangıçta çok az başvuru olmasına rağmen, sayının gittikçe arttığını belirtir. Eşlerini kendileri seçmek isteyen gençlerin, bu şirkete gelerek isteklerini bildirdiklerini, böylece uygun eş adaylarıyla görüştiklerini ifade eder:

- Evlendirme müessesesi mi? Bizde böyle bir işyeri var mı?
Bu, çok zaman böyle olur, Fazıl Ünver “Yuva Kurma Şirketi” hakkında tafsilât vermek zorunda kalırdı.
- Var efendim. Beş sene evvel ben böyle bir müessese kurdum.
- Çok enteresan bir şey bu... Dünyanın her tarafında var ama...
- İşte biz de memleketimizde böyle bir eksikliği tamamlamak istedik.
- O halde ben de biraz evvel Hamdi Beyin sorduğu suali tekrarlayacağım: çöpçatanlık yapabiliyor musunuz?
- Başlangıçta pek az müracaat olmuştu. Malum ya, bizde hâlâ birçok ailelerde görücü usulüyle evlenmeler yapılmaktadır. Fakat bu tarzı beğenmeyen, aynı zamanda kendisine bir eş seçmek kolaylığını da bulamayan gençler, yavaş yavaş bize yaklaşmağa başladılar.
- Daha ziyade hangi sınıf halk müracaat ediyor?
...
- Orta sınıf halk, memurlar ve çalışan kızlar zenginlerden evvel bizim kapılarımızı çaldılar ama, daha sonra ötekilerden de müracaatlar başladı. Modern gençler, seçecekleri eşlerin şu veya bu evsafa olmalarını istiyorlar. Ailelerinin tavsiye ettikleri adaylar arasında bütün şartları haiz olanını bulmak güç... Hem onlarla açıkça konuşamıyorlar. İyisi mi? Bize geliyorlar, bütün isteklerini bildiriyorlar.
Öyle ki bir çok talipler arasından seçecekleri eş, maddî ve mânevî bütün şartları evvelceden bildiği ve kabul ettiği cihetle sonradan aralarında uyuşamamazlıklar, anlaşamamazlıklar pek olmuyor (Berkand, 1966: 21).

Ak Topraklar romanında, Selcen, oğlu Yağmur’a nasıl bir eş istediğini sorar ancak onun için en iyi eşi yine kendisinin seçebileceğini düşünür:

- Ya sen nasıl kız istersin?

Yağmur ne söylesin, bir tek isim verse.. yetmez mi ola? Anca ar etti. Veremedi o adı, eyitti kim:

- Meni evereyim dersen, bana lâıyk kız nice olur? Söz temsili, ben yerimden durmadan, o, durmuş ola. Ben kara koç atıma binmeden, o, binmiş ola. Ben kanlı kâfir eline varmadan, o, varmış ola.

Selcen, Yağmur'un gönöl koyduğı adı, bilmesine çok iyi bildi anca bilmezden geldi, güldü:

- Karanlık gözlerimin aydını bellediğim oğul, sen kız değıl, bir cilâsın bahadır da değıl, erenler evreni istersin.. böyle evdeş mi olur?

Yağmur yüz eydi:

- Olmazsa .. bana evdeş ne gerek!

- Men kim, Bayındır Beg'in evdeşiyim, dört oğlanın ve dahi senin ananım, sana nasıl kız gerek olur, bilirim. Er kişiyi yüzü açık eden, evinin dayağı olan kız nasıl olur, bilirim.

- Bana danışmaklığın yok, öyle mi?

- Senin iyiliğın içinse, ko olmasın!

Yağmur yerinden uru durdu.. yine bir öfke kabarmakta içinde.. (İşinsu, 1971: 126).

Güz Şarkısı romanında, babasının baskısından bunalan bir genç kız, babasının seçeceğı bir eşle evlendirildiğı takdirde, ya boşanacağını ya da onu aldatacağını ifade eder:

- Benim kalbim açık, babama söyledim içimdekini. Mademki beni evlendirmek istiyorsunuz dedim, bırakın gönlümce seçeyim bari dedim. Param olduğuna göre seçmek hakkım benim. Ben kafama uygun birini, seyahat, dans, müzik seven ince bir adam isterim koca diye. Babamın evinde olduğu gibi kapanıp sıkılacak olduktan sonra evlenmek, gönlümün çekmediğı birine kocam diye boyun eğmek niye efem! İsterse evlendirsinler o hesap makinesi mühendisle, hemen boşanırım, aldatırım daha olmazsa... (Yönsel, 1966: 71).

Sonya romanında, Marika'nın annesi, babasının seçtiğı bir eşle evlendiğı için evlilik hayatı boyunca mutlu olamaz. Bu yüzden kızına, henüz genç kızlara kocalarını seçme hakkı verilmemiş olsa da, sevdiği bir erkekle evlenmesini istediğini dile getirir:

-Hayır kızım. Gerçi evlenecek olan genç kızlarımıza kocalarını seçme hakkı henüz verilmedi ama ben, yine de evlenirken, kocanı sevmeni arzu ediyorum. Hiç değılse, onu beğenmelisin.. Bana bunu yapmadılar Marika. Andronikos'u uzaktan olsun, bir kere görmemiştim. Onunla evlendim fakat kocamı hiç bir zaman sevmem. Bu evlenme, babamın hayatında işlediğı en büyük hata oldu. Evet, İmparatoriçe oldum ama, hiçbir zaman mes'ut olmadım. Şikâyetçi miyim, hayır... Benimle yaşıt akraba kızlarının hemen hepsi aynı şekilde evlendirildiler. Aralarında benden çok daha bedbaht olanlar var. Zamanımızda usul böyledir Marika... (Sezer, 1973: 44, 45).

4.14.1.2. Sınıf Farklılıkları

Farklı sınıflara mensup kişilerin evlenmeleri durumunda, çoğu zaman evlilik yaşantıları boyunca sorun yaşayacakları düşünülür. Aydınlik Kapı romanında, “küfûv” kavramından söz edilir. Toplumda evlenecek kişilerin birbirine denk olması görüşünün yaygın olduğu ancak bazı insanların buna aykırı davrandıkları belirtilir:

Gerçi, yaşadıkları devir ve muhit içinde “Küfûv” (denk) dedikleri bir mefhum vardı: Evlenecek tarafların asalet bakımından birbirlerine uygun olmasını ararlardı. Fakat, masallarda çobanlara âşık olan Sultan Hanımlara rastlandığı gibi, hayatta da babasının kâtibine, hattâ kâhyasına kaçan yüksek aile kızlarına tesadüf olunuyordu (Zorlutuna, 2001: 44).

Aynı romanda, Lerzan’la evlenmek isteyen Ziya, genç kızın, farkında olmadan “paşazade” olduğunu ima etmesi üzerine, bu kararından vazgeçer. Lerzan ise yaptığı hatanın farkına varır ve onu kırdığı için çok üzülür:

- Cüretimi af buyurun! Siz tahsil görmüş, münevver bir küçük hanımsınız. Üstelik Behçet Bey merhum gibi, açık fikirli bir zatı muhteremin de kızımanız. Buna rağmen, hâlâ, bu asrı hürriyette, “paşalık, paşazadelik” gibi köhne, örümcekli fikirlerin esiri olmanız bendenizi isyana sevketti, kendime hâkim olamadım... Veliyüddin paşaların kızını almak için mutlaka paşazade olmak lâzım geldiğini şimdiye kadar düşünemediğim için hata bende.

Mehtapsız gece içinde Ziya, Lerzan’ın kıpkırmızı kesildiğini göremedi, fakat sesinin titrediğini duydu:

- Estağfurullah! O nasıl lakırdı? Ben böyle şey söylemedim!

- Söylediniz, Lerzan Hanım... Belki kendiniz de farkında olmadan... Fakat iyi oldu... Bu neticesiz maceraya kendimi öyle kaptırmıştım ki...

Ziya, tekrar, biraz evvelki meyus (umutsuz) ve biçare (çaresiz) hâline dönmüştü, yine başını elleri arasına aldı.

Bu defa Lerzan da ağlayacak hâldeydi. Onu en ince yerinden kırdığını anlıyor, içinden, kendi paşazadeliğine lânet ediyordu (Zorlutuna, 2001: 81).

Hayat Parçaları romanında, Naciye ile Ahmet evlenmek isterler. Şadiye Hanım, Ahmet’in annesinin bu evliliğe, sınıflarının farklı olması nedeniyle karşı çıkacağını belirtir:

Şadiye Hanım: “Ben profesör Gürleyen’in eşini biraz tanırım. O kadar sınıf ayrılığına bel bağlamıştır ki, dünyada oğlunun bir mahallebici kızıyla evlenmesine razı olmaz.”

Yazar: “Ama onlar diretir ve babası razı olursa, hanım da belki kabule yanaşır.”

“Ama bunu kim sağlayabilir? Kadın bir terzi, yani pespaye diye kabul etmez kızı, sanırım.” (Adivar, 1963: 62).

Aynı romanda, Naciye’nin annesi kızının bir profesörün oğluyla evleneceğini duyunca, kızına öğüt vermeye gelir. Zengin ve fakir insanlar arasında büyük uçurumlar olduğunu, bu evliliğin cezasını öldükten sonra da çekeceğini ifade eder:

“Naciye ben seninle konuşmaktan ziyade sana bazı öğütler vermeğe geldim.” dedi. Bunun üzerine, Naciye anasını yukarıki odaya çıkarıp mindere oturttu. Kendisi de oturdu. Ağzını açıp bir şey söylemedi bir müddet. Emine ise, durmadan, nefes aldırmeden konuşuyordu:

“Sen profesör Gürleyen’nin oğluna varıyormuşsun... Bir hizmetçi ile bir mahallebici kızının onunla evlenmesi ne demektir. Hiç düşündün mü? Hizmetçi kullanan, hizmetçileri köle zannedenlerin hepsi zındık, hepsi masun. Senin ananın hizmetçi olduğunu bilmiyorlar mıydı?”

“Beni zengin ve meşhur bir Amerikalı evlât edindi. Onun için sevinerek alıyorlar.”

“Hah hah hay! Sen bunun ne demek olduğunu ancak musalla taşında anlayacaksın, Naciye.” diye başladıktan sonra, hizmetçi veya her hangi bir işçi sınıf ile bu profesörler ve memurlar ve karıları arasındaki uçurumu öyle büyüterek, öyle ressam ve romancıvari bir dille anlattı ki, kız şaşırıp kaldı. Âdeta, bu zındıklar için hizmetçiler hep, köle, hep sınıf dışı. Bir de gâvur babalık eklenirse, Naciye cehennemde cayır cayır yanacaktı... Daha neler, neler... (Adivar, 1963: 69).

Zambaklar Açarken romanında Mediha Hanım, oğlunun yurt dışında tanışarak evlendiği Perran’ın, ailelerine uygun bir gelin olmadığını düşünür ve kocasının onu korumaya çalışmasına sinirlenir:

- Bu kız, bu kız... Sen bana baksana! Mete’nin bilmem nereden bulup getirdiği bir aşifeyi senin daha fazla tepene çıkarmana müsaade etmeyeceğim ben... Zaten onun, bizim ailemize denk olmadığını baştan beri bilmen gerekirdi!.. Üstelik oğlumuzu da mesut etmeye hiç niyetli görünmüyor... (Azrak, 1978b: 187).

Aynı romanda, gelini hakkında tahkikat yaptıran Mediha Hanım, Perran’ın eskiden mankenlik yaptığını, annesinin ise bekar çamaşırları yıkadığını öğrenir ve onun, ailelerine yakışmayacağını düşünür. Kocasını ise maddi sıkıntılar nedeniyle çalışmak zorunda kaldıklarını belirtir:

- ... Üstüne titrediğin o küçük hanımın bize gerçek manada gelin olmasına imkân var mı sence?.. Ben bu kız hakkında tahkikat yaptırđım. Annesi İzmir’de bekâr çamaşırları yıkayan bir kadınmış! Kendisi de eski bir manken...

Bu sözler birden kanımı kamçıladı:

- Babasının emekli bir öğretmen olduğunu, onun ölümünden sonra malî durumlarının bozulduğunu ve imkânları içinde hayatlarını kazanmak zorunda kaldıklarını da tahkikat sonucu öğrenmiş olmalıydın Mediha Hanım!.. (Azrak, 1978b: 187, 188).

Güneş Kokusu romanında, oğlunun Zehra ile evlenmek istediğini öğrenen Namık’ın babası, Zehra’yı ve ailesini bu fikirden vazgeçirmek için evlerine gider. Çünkü o, oğlunu, kardeşinin zengin ve öksüz kızıyla evlendirmek ister. Gerekirse oğlunu mirastan mahrum bırakacağını belirtir. Zehra, bu durumu Namık’a iletince, Namık, bu sevdadan asla vazgeçmeyeceğini, razı olmadıkları takdirde onlara karşı geleceğini ifade eder:

Ağustosun ortasında bir akşam üzeriydi. Kapılarında taksi durmuştu. İçinden, fırlamış dikenli, kalın kaşlarının altında kirli ve inatçı bakışları gizlenen, ince yüzlü, uzun boylu altmış yaşlarında, bir adam inmişti.

Kapıyı açan Zehra, sonradan annesine: ‘Onu, mânalarıyle değil, fakat renkleriyle benzettiğim gözlerinden, Namığın babası olduğunu tanıdım. Kalbimin kötü kötü çarpması, onun fena bir maksat için geldiğini söylemişti zaten’ demişti. Namığın babası, Zehranın temiz varlığı karşısında sarsılmamış değildi. Fakat oğlunu kendi kardeşinin, zengin ve öksüz kızıyla evlendirecekti. Buna kararı katıydı. Bahçede hep beraber oturmuşlar. Ayşenin pişirdiği köpüklü kahveyi içerken; Mediha ağır başlı sükûtu, Zihni beyin tavazu’la karışık gururu, kızların boyasız yüzlerindeki samimî ifade ve güzellik, onu yumuşatıyordu. Belki bir az daha kalsa elçiliğini yüklediğini karısına: “Oğlan haklı!.. Hepsini beğendim!” cevabıyla dönerek, evde müthiş bir kavganın patlak vermesine sebep olacaktı. Fakat dışını sıkmış, bu izdivaca izin vermiyeceğini, icap ederse oğlunu mirastan mahrum edeceğini söylemişti. Ayşenin yüzünde, sesinde, ihtiyar adamı çileden çıkaran keskin bir inanışla: “Zannedersen beyefendi haksızsınız.. Böyle olduğu için de, Namık sizi dinlemeyecektir.” Deyiş; ailenin müşterek isyanlarının, tek ifadesiydi.

“Muhterem Bay Soyak böylece gitti Namık!”

Diye; babasının gelişini, sözlerini delikanlıya anlatan Ayşe onun büyük bir öfkeye kapılışını yerinde bulmuştu. Namık, bir çocuk gibi şaşırmış, hayatının, onlar tarafından çıkarılan müşküllerini yenmek için, ne kadar uğraşıp çabaladığını, sesi titreyerek birer birer söylemişti; “Babam mirasımdan mahrum edebilir. Annem analık sütünü helâl etmez.. Fakat ben, kolleje girmek için orta mektepten itibaren onlarla mücadele ettim. Amerikaya gitmek arzularını kabul ederek, hatırları için en büyük idealimden vaz geçtim. Bu en hayatî meselem için de, elimden geldiği kadar, rızalarını almağa çalışacağım.. Bunu kabul etmediklerinde, beni Zehradan vaz geçireceklerini sanmasınlar.. Onu seviyorum. Birbirimizi seviyoruz hanım anacığım.. Önümüzde bir yıllık sabırla geçirmeğe mecbur kaldığımız zaman var. Sonra beni zincire bağlasalar, onları koparıp, parçalar, Zehraya koşarım.” Onun bu sözleri gelecek yılların plânlarını

kendi kendine kurmuştu. Zehra; “Onların bakışlarının hareketi altında seninle gezemem Namık.. İşlerini yoluna koyup, hürriyetini elde ettiğin zamana kadar, seni görmemeğe razıyım... .. Nasıl olur deme Namıkcığım. Bugün baban gelecek. Yarın annen kapımızı çalacak.. Bunlara dayanmam. Ocağımın sükûnetini hiç kimsenin bozmağa hakkı yoktur.. Sevdiklerime ıstırap vermektense, ölmeği tercih ederim.” (Uçuk, 1973b: 392, 393).

Yılların Ardından romanında Yılmaz, patronu Berna’ya âşık olur ancak Berna’nın zenginliğinin aralarında bir ayrılık yaratacağını düşünerek, ondan uzak durmaya çalışır:

Evet, Yılmaz da bunu böylece kabul etmiş ve âdeta istemeyerek Berna’yı sevmişti, istemeyerek... Çünkü her şey onları ayırmaktaydı. Evvelâ o zengindi ve Yılmaz onun emrinde çalışan bir mühendisti. Gururu onu patronuna yaklaşımdan korumalıydı. Düşünce, Yılmaz’ın mantığı bunu böyle anlıyordu. Kendisinden zengin olan bir kadınla evlenmeyi prensip itibarıyla hoş karşılamıyordu. Bu zenginlik, bir gün, aralarında bir ayrılık, bir görüş farkı yaratacak en kuvvetli bir sebep olabilirdi (Berkand, 1976: 219, 220).

Uzayan Yollar romanında mühendis Tunç Başar’ın, babasının çalıştığı fabrikayı iflastan kurtarmak için, patronun kızı Sibel ile evlenecek olması, fabrikadaki işçilerin farklı yorumlar yapmasına neden olur:

- Neden olmayacakmış? Tunç yakışıklı erkektir, akıllıdır. Okumuştur. Daha ne istiyorlar? Öteki tereddütle başını kaşdı.

- İyi, hoş, fakat fabrika sahibinin kızıyla evlenmek başka şey... Ben ne olursa olsun, hanımefendinin bunu kabul edeceğini sanmıyordum. Burnu havada, kendisinden başkasını görmeyen bir kadın... Tunç’a gelince, ne de olsa vaktiyle senin gibi benim gibi bir işçi olan Ali ustanın oğludur. Biri nerede, öteki nerede!..

- Biz onu parmak kadar çocukken tanımiştık. Onu severiz, beğeniriz ama dediğin gibi, bizim sevmemiz başka, onun böyle bir piyango kazanması yine başka.

- Sen ne diyorsun kardeş, bazen bir işçi en büyük ve en zengin adamlardan daha kıymetlidir (Berkand, 1980d: 36).

4.14.1.3. Eşler Arasındaki İletişimsizlik

Evliliklerde, eşler arasındaki iletişimsizlik nedeniyle, zamanla aradaki bağların koptuğu görülür. Sisli Hatıralar romanında Atıf, çok severek evlendiği halde, artık karısının ilgisizliğine tahammül edemediğini belirtir ve onu “cansız manken”e benzetir. Kendisinden uzak bir dünyada yaşadığı için onunla iletişim kuramadığını ifade eder:

- ... Ben bir cansız mankenle evlenmişim... Bu kadın başka bir şeye benzetilemez... Onun bu hali bütün aşkımı söndürdü...

...

- Evet, artık ona tahammül edemiyorum. Operası da, başarıları da canımı sıkıyor. Hepsi kendinin olsun!.. Onunla evlendiğime bin kere pişmanım!..

Ben de ayağa kalktım ve Atıf'ın karşısında dimdik durdum!

- Ondan ayrılmak mı istiyorsun?..

- Bunu nihayet anlayabildiğine memnunum... Fakat ayrılmak için ortaya koyacak meşru bir sebep yok... Bana karşı çok uysal ve tatlı!.. İyi bir eş olmak için elinden geleni yapıyor... Ama, şurası muhakkak ki, elinde olmayan sebeplerle beni mahvettiğinin farkında bile değil!..

- Belki sen işi büyütüyorsun Atıf!.. Lüzumsuz kuşkuların, bu hususta aşırı bir hassasiyetin var!..

- Hayır Hakan. Onun ruhundaki esrarı bir türlü çözemiyorum. Gizli bir hasret çekiyor sanki... Bir nev'i daussılâ var içinde... Bana en çok yakın olduğu anlarda bile benden dünyalar kadar uzak... Evet, benim için ruhsuz bir mankenden farksız bu kadın... (Azrak, 1975: 162, 163).

Işık Yağmuru romanında Bilge, aynı çatı altında yaşayan evli çiftlerin birbirlerine yakınlık göstermesi gerektiğine inanır. Genç kadın, kocasıyla aralarında iletişimsizlik olduğunu düşünür ve kocasının onu yok saydığını dile getirir:

- Halbuki olay çok sade: Evli iki insan bir çatı altında yaşıyorlarsa, ikisi de gençse aralarında bir hoşnutsuzluk yoksa, birbirlerine güveniyorlarsa, erkeğin kadına biraz yaklaşmağa çalışması, onun hislerini okşayarak aralarında bir yakınlık yaratmağa uğraşması tabiidir. Halbuki Cem Timur bey hiçbir zaman benim ne giydiğime, ne yaptığıma dikkat etmediği gibi gözlerimin rengiyle bile ilgilenmiş değildir. Benim bir kadın olduğumu, onun karısı olduğumu anlamak bile istememiştir. Gûya ben yanında yaşamıyordum, onunla aynı çatı altında bulunmuyordum (Berkand, 1966: 180).

Zambaklar Açarken romanında Perran, futbolcu kocasının, spordan başka hiçbir şey düşünmediğini ve onunla iletişim kuramadığını ifade eder:

- Ah! Öyle özledim ki seninle bu gezmelerimizi... Dağda müthiş sıkıldım...

- Mete ile beraber olduğun halde ha!?!..

- Sana birşey söylüyeyim mi, şekerim: Mete'yi spordan başka hiç bir şey ilgilendirmiyor...

- Yok canım!

- Evet!.. Sonra... Kadınlara karşı da haşın bir tutumu var. Kadın ruhundan anlamıyor hiç!..

- Neler söylüyorsun? (Azrak, 1978b: 141).

4.14.1.4. Anlayış Farklılıkları/Kişilik Uyuşmazlıkları

Evliliklerde anlayış farklılıkları, çoğu zaman tartışmalara neden olmaktadır. Güller ve Dikenler romanında, kendi işine karışılmasından hoşlanmayan Haşim Bey, karısının ona akıl vermesine sinirlenir. Onun, piyano ve notadan başka bir şeye aklının ermeyeceğini söyler. Verdâ ise, bu evlilik nedeniyle on iki yıldır ızdırıp çektiğini ifade eder:

Haşim Beyin güleç yüzü birden gerildi:
 - Sana böyle ne oluyor kuzum?.. Sert hayat pazarından ne anlarsın?..
 Beni tahkir mi etmek istiyorsun yoksa?..
 Verdâ hayretle:
 - Ne münasebet? dedi.
 - Karımsan, bir kadın olarak haddini bil!..
 Haşim Bey, bir anda öyle değişmiş, kabalaşmıştı ki, az evvel karısına o tatlı sözleri söyleyen adam olduğuna yüz bin şahit isterdi. Hırsından soluyarak:
 -Evet, diye ekledi. Hem de bütün vaktini piyano başında nota çizistirmekle geçiren budala bir kadınsın sen... Başka şeye aklın ermez...
 Verdâ zehir gibi bir ifade ile gözlerini kocasına dikmişti. Kısık dudaklarından şu sözler döküldü:
 - Zaten budala bir kadın olmasam, seninle yaşamazdım Haşim... Bir eş olarak sana uyabilmekte on iki yıldır çektiğim ıstırap da bana hayatta yeter bir cezadır.
 Haşim Bey sigarasını yere atarak topuğu ile çiğnedi:
 - Ahlâk hocalığından da, kibarlığından da bıktım artık, anlıyor musun?..
 Ben bir iş adamıyım ve işimi bilerek yaparım... Kimsenin öğüdüne ihtiyacım yok... İşte o kadar... (Azrak, 1980: 12).

Özlem Şarkısı romanında, anlayış farklılığı nedeniyle “görünüşte” sürüp giden bir evlilik anlatılır:

Bizi ailelerimiz evlendirmişti. O bir kız lisesinde yatılı okuyarak yetişmişti. Sıkı ve kuru bir terbiye sistemi vardı ailesinin. Kızlarını, eline erkek eli değdirmekten, yetiştirmeye çalışmışlardı. Fakat insanoğlu tabiat kanunlarının dışına, çıkabilir mi? Kızlarına erkek eli değdirmemişlerdi ama, onun kötü alışkanlıklar edinmesinin önüne geçememişlerdi. Evliliğimiz görünüşte, sürüp gitmişti. Fakat sadece görünüşteydi bu. O, eski okul arkadaşlarını çiftlikte ağırlıyordu, kendine göre bir yaşama biçimi kurmuştu. Ben toprağı seviyordum. Yetişen ağaçlar, bahçeler kuru çatlak toprağın bağrından fışkıran sular. Kendimi, kaptırmıştım. Sonra sık sık İstanbula geliyordum. Senede üç dört defa Avrupa seyahatları yapıyordum (Uçuk, 1968c: 42).

Güneş Kokusu romanında Handan, para hırsı nedeniyle, kocasının gözünün başka bir şey görmediği ve sağladığı lüks hayatın kendisini mutlu edemediği

gerekçesiyle kocasını terk eder. Handan, sevmeye ve sevlilmeye muhtaç olduğunu düşünerek, başka bir erkekle yeniden başlayacağını ifade eder:

“Turgutcuğum.. Seni bırakıp gitmek zorundayım. Çok acı, fakat hakikat bu. Sevgisiz yaşıyamam. Hem maddî, hem, manevî sevgi... Sende ikisi de kalmadı dostum.. Günlük iş hayatının içinde, asıl özünü, cevherini harcadın kocacığım.. Bilirsin ki, seni deli gibi sevmiştim. Gençtin, kalbin vücudunla beraberdi. Bu son yıllar içinde ne kadar değiştin. Yatağında horluyor, uyanık olduğun zamanlar da hep para düşünüyordun.. Halbuki ben, birçok şeylere kavuşmanın tokluğuyla, güzel, daha doğrusu bilmediğim heyecanların özleyişini duyuyorum. Artık elbiselerim, mücevherler ve bütün bu kavuştuğum şeyler bana zevk veremez olmuştu.. Kanıksamıştım.. Eğer sen bu hâleti ruhiyemi görebilseydin, belki önüne geçebilirdin. Fakat sen, para kazanmanın hırsına kendini kaptırmış dolu dizgin gidiyor ve sanıyordun ki, karın lüksle, gezmek ve süslenmekle kâfi derecede memnundur. Bilmiyordun ki, insan ruhu doymak bilmez bir canavardır. Her istediğini verdikçe, iştahası artar ister, ister... Makinelerin dilinden, derdinden anlarken, bana daha yakındın. Şimdi ise, para adamı, iş adamı oldun. Gözlerin renkli binliklere alıştı. Başka şeyler alâkanı çekmiyor. Nevzat, şu uzun boylu, ateş adamın beni öptüğünün sabahı, sende bir parlama doğmasını, bana kızmanı, bağırmanı boş yere bekledim. Fakat sen bir robot gibi hareketsiz kaldın. Ne bir şikâyet, ne bir sitem... İşte azizim senin sezmediğin küçücük şeylerle doldum, taşım. Beni çağıran, yaşıyan, kalbi çarpan bir erkeğe gidiyorum. Beraber geçen güzel günlerimizi düşünmek, ömrünün sonuna kadar yeter. Çocuğun yeri, anasının yanındır. Onu almağa kalkma. Hoşça kal. – Handan” (Uçuk, 1973b: 29, 30).

Bir Gün Sabah Olacak mı? romanında ise tam tersi bir durum söz konusudur. Kocasının kazandığı parayı az bulan Nuriye'nin, yoksulluktan şikâyet etmeye başladığı ve kocasına olan sevgisinin gitgide azaldığı anlatılır. Kocasısı ise Nuriye'yi memnun edemediği için kendisini suçlar:

Sevişiyorduk, mutlu idik. Maalesef bu mutluluğumuz uzun sürmedi. Nuriye benim kazancımı yeter bulmamağa, şikâyet etmeğe başladı. Onda bir lüks merakı vardı. Güzeldi. Güzelliğini gösterecek elbiseler, ayakkabılar filan istiyordu. Bu yüzden de geçinmemiz her gün biraz daha güçleşmekte idi. Ev kirası, yemek içmek ve sair masraflar gittikçe artıyor, bunlar arttıkça evdeki huzurumuz ve rahatımız kaçıyor. Bir süre sonra yeni ahbaplar da edindi. Bunlardan hoşlanmıyordum. Aramızda kavgalar da başladı. Konumuz hep para idi. Nuriye bir düzüye benim fakirliğimden gençliğinin güzelliğinin benim yanımda yok olduğundan şikâyet ediyor, hakaretleri gün geçtikçe dayanılmaz bir hal alıyordu. Yine de sabrediyordum. Her şeye rağmen onu seviyordum. Onun sevgisi ise gitgide sönüyordu. Bunu görmemek için kör olmak lâzımdı. Çaresizdim, ona istediği yaşayışı temin edemediğim için kendim suçlu bulmaktaydım (Berkand, 1980b: 255, 256).

Gençlik Rüzgârı romanında, parasız saadet olamayacağını anlayan Gülçin, yaptığı evlilik nedeniyle pişman olur. Gençliği ve cahilliği nedeniyle parasız biriyle evlendiğini belirtir:

- Ben bunu inkâr etmiyorum ki... Evet, onların zengin akrabaları ve arkadaşları var, beni de otomobilleriyle alıp gezdiriyorlar. Bazan da çay içmeye buraya geliyorlar, Suç mu bu?

- Hem de büyük bir suç... Ben evde yokken, sen nasıl erkek misafir kabul edebilirsin? Akraba, bhusus arkadaş dediğin o adamlar İstanbul'un en çapkın mirasyedileri...

- Babalarından kalan parayı elbette yiyecekler. Zenginlik fena mı? Herkes bizim gibi mi olsun? Bak kaç senedir evliyiz, kapımızda arabamız var mı? Bir kere Avrupa seyahati olsun yaptık mı? Herkes oralara gidip neler getiriyor! Vallahi o canım kürkleri, çantaları gördükçe sana daha fazla kızıyorum. Bir benim giydiklerime bak, bir de Avrupa'dan ve Amerika'dan getirilen o fevkalâde şeylere...

- Benim gücüm bu kadara yetiyor. Zengin olmadığımı bildiğin halde bana ne diye vardın? Neden o zaman benim karım olmaktan başka bir şey düşünmediğini, parada gözün olmadığını tekrarlayıp duruyordun?

- Gençlik, cahillik! Bugünkü aklım olsaydı.

- Ne yapardın? Söyle ne yapardın?

- Dünyada parasız saadet olmayacağını, bir kadının, hele güzel bir kadının lükse ihtiyacı olduğunu, ondan ötesinin boş sözler olduğunu anlar ve kendime koca olarak bir milyoner seçerdim. Benim başkalarından eksikim ne? Güzelim, gencim. Hattâ, lüks hayat yaşayan kadınların pek çoğundan daha güzel ve gencim.

- İyi ya, sen de bir milyoner bulsaydın. Gel gör ki, kapınızı benden başka çalan pek olmamış sayılır.

- Kim demiş? Bu yalanı kim uydurmuş? Beni az isteyen mi oldu? (Berkand, 1967: 4, 5).

Küçük Dünya romanında Nur, kocasıyla birbirlerini anlayamadıklarını, anlayabildikleri takdirde daha kolay mutlu olabileceklerini düşünür:

Neyleyim işte, ne o beni anlıyor, ne ben onu. İyimser olduğum zamanlar, "Anlatamıyorum" diyorum. Canım sıkıldığı vakitler: "Anlamıyor, anlamıyor" diye dertleniyorum. Oysa normal olanı, o galiba. Kendime, anormal demek istemiyorum ama, onun gibi olmadığım da muhakkak. "Keşke, onun gibi olabilseydim" diye düşünürüm bazen. "O zaman mutluluğu yakalamak daha kolay olacaktı!" (İşinsu, 1984: 63).

Zambaklar Açarken romanında Oğuz Albatros, karısının, lüks yaşam içinde kendi isteklerini yaptırarak, onu bir kukla gibi oynattığını düşünür. Evliliklerinin hatalı bir birleşme olduğunu ifade eder:

Salonla mutfak arasında gidip gelen Mediha'nın ayak sesleri mırıldandığı bir şarkı, yatak odasının parfüm kokan havası hatırlamak istemediğim maziye bana geri getirmişti yeniden... Burada, bu sesleri duyarak, bu havayı koklayarak yıllar yılı yaşamıştım. Mutlu bir koca olduğumu da sanmıştım zaman zaman... Ama şimdi bütün ihtişamı ile bu lüks hayat içinde bir kukla kahraman olmaktan öteye geçmemiş olduğumu daha açık bir şekilde görüyordum.

Ne burada benden bir şey, ne bende buradan bir şey vardı aslında... Zorlanmış bir hayat, hatalı bir perçin, bir budalalıktı hepsi... (Azrak, 1978b: 119).

4.14.1.5. Eşlerin Yabancılaşması/Uzaklaşması

Yarın... Yarın... romanında Oktay'ın, karısına olan sevgisinin, Aysel ile olan ilişkisinden çok önce tükenmeye başladığı ifade edilir. Sevgisizliğin bir süre sonra nefrete dönüştüğü belirtilir:

Birdenbire geçmemişti sevgisi. Sevgisizlik yavaş yavaş, Aysel'den çok önce, içini sarmağa başlamıştı. Evliliklerinin bir dönemine dek nasıl büyümüşse içindeki sevgi, bir yerden sonra öylesine küçülmüş, sonunda tümüyle yok oluvermişti. Eskiden karısının her yaptığını nasıl beğendiyse, şimdilerde her yaptığı öylesine batıyordu. Gene de, hiçbir zaman bu akşamki kadar patlamamıştı sevgisizlikten. Düpedüz nefretti duyduğu. Sevgisizlikten, isteksizlikten öte bir nefret (Kür, 1976: 33).

Aynı romanda, Seyda da Oktay'ın varlığı ile yokluğunun bir olmaya başladığını fark eder. Aralarındaki uzaklaşma nedeniyle, bir arada yaşamamanın pek anlamlı olmadığını düşünür:

Ağır ağır, isteksiz, sıkıntılı başladı dönüş yoluna. Evde ne yapacağını bilmiyordu. Oktay'ın hâlâ uyanmamış olmasını istedi canı. Sabah kalkarken kocasının yanında olup olmadığına bile bakmadığını anımsadı birden. Ne garip.. Yanında yatan adama başını çevirmeden fırlayıvermek.. İlk kez mi oluyordu bu acaba? Yoksa artık her sabah unutup mu kocasını? Oktay'ın varlığı ile yokluğu bir olmağa başlayalı çok olmuş muydu? Çözemedi. Bundan böyle dikkat etmeğe karar verdi. Eğer gerçekten birbirlerinden bu denli uzaklaşmışlarsa, bu uzaklaşmayı fark edemeyecek kadar birbirlerine aldırış etmez olmuşlarsa birlikte yaşamayı sürdürmenin ne anlamı vardı? Kendi kendine güldü. Şimdi, durup dururken birlikte yaşamayı sürdürmenin ne anlamı vardı? (Kür, 1976: 82, 83).

Güz Şarkısı romanında, yaklaşık bir yıldır birbirini hiç görmeyen, uzun yıllar boyunca da yılda yalnızca birkaç defa görüşen bir çiftin nasıl uzaklaştıkları anlatılır:

- Bir yıla yakındır görmedik birbirimizi.

...

- Üç yıl önce Amerikada ödevliydi. Orada hastalandı. Yanına gittim. Bir ay kaldı hastahanede. Kalb sanmışlar önce, sonra sinir, yorgunluk dediler. İyileşince o İtalyaya ben İstanbula döndük Amerikadan.

- Üç yıldır ayrı mısın kocandan!

Zaman zaman hastalık yüzünden, çocuklar için, sırasında dışarıyı kollayıp söz olmasın diye kısa buluşmalarla birleşip ayrıldıklarını söylemeli miydi ona?

- Bir iki kere buluştuk arada, diye, mırıldandı.

- Boşandığınızı, arada sırada buluşan iki arkadaş gibi kaldığınızı mı anlatmak istiyorsun!

- Arkadaşlık, evet, boşanmadık ama...

- Sevmiyorsun onu?

- Dedğim gibi, iyi arkadaşız. Evlilikte başka bir şey de aranmaz yıllar geçti mi. İnsan dost olur, arkadaş olur sonunda.

Hiç evlenmemiş, işin içyüzünün bilmiyen birine bilgiçlik taslamaktan kurumlanıyordu biraz da.

- Ayrı yaşıyorsunuz siz demek!

...

- İyi bir insan, dedi Nuriye hanım. Kötülük görmedim ondan. Beni rahat ettirmek için elinden geleni yaptı. İş dışarda, o yüzden uzaklaştık biraz da. Yabancı memleketlerden hoşlanmayan, geri, alaturka bir kadınla evlendiyse suç onda mı! (Yönsel, 1966: 75).

Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında Nil, iki yıldır kocasıyla ayrı odalarda yattıklarını ve yalnızca maddi nedenlerle birbirlerine bağlı olduklarını ifade eder:

- Bak cicim, biz iki yıldır ayrı odalarda yatıyoruz Tarıkla. Aramızda karı kocalık diye bir şey kalmadı gibi. Birbirimize daha çok başka şeylerle bağlıyız. Tarık ihracat işini büyütmek, İsveç'te bir firma ile ortak iş kurmak istediği bir zamanda karşısına çıktım ben. O da bütün İstanbul gibi benim kim olduğumu, ne olduğumu biliyordu. Bilerek aldı (Yönsel, 1971: 104, 105).

Ayrı Dünyalar romanında, Güzide ile Ulvi'nin, aşk evliliği yapmalarına rağmen, zamanla aynı çatı altında ama ayrı dünyalarda yaşamaya başladıkları belirtilir:

- Lütfen bana bir şey sorma. Geç gelmişim, sokağa çıkmışım, aldırma. Rahat bırak beni. Kendi halime terket beni.

Ulvi Yücel, Avrupa'ya gitmeden önceki adam olsaydı, bu dakikada karısının içinde bulunduğu ruh halini anlayabilirdi. Ama yıllardır her gün biraz daha birbirlerinden uzaklaşmışlardı. Bir çatı altında yaşıyorlardı ama, aralarında aşılmaz mesafeler, boşluklar vardı. Birbirlerini çoktan kaybetmişlerdi, Yirmi yıl

önce aşkla, inançla, en güzel hayaller ve ümitlerle kurdukları kendi dünyaları yıkılmıştı. Şimdi ayrı dünyalarda dolaşıyorlardı (Su, 1964: 38).

Zambaklar Açarken romanında, bir süre ayrı yaşadıktan sonra, çocuğu için karısıyla tekrar bir araya gelen Oğuz, ayrı odalarda yatmak ister. Mediha bu düşünceden hoşlanmaz. Oğuz ise kendisini aldatan bir kadınla aynı yatağı paylaşmanın kolay olmayacağını ifade eder:

- Lütfen kapıyı kapat!.. Benden hemen uzaklaşmak ister gibi bir halin var. Geldiğime memnun olmadın mı yoksa?..

Kapıyı kapadım:

- Geldiğine memnun oldum tabii!.. Bir kadının yuvasına dönmesi güzel bir şey!..

- Eşine kavuşması da herhalde?..

- Evet!

- Ama bu kavuşmada gereken en tabii bir seremoniye bile lüzum görmeyişin tuhaf!..

- Anlayamadım!..

- Seni daha anlayışlı bulacağımı sanıyordum!..

Bir insanın bir büyük aşkı gizlemekte çektiği zorluk kadar, bir büyük nefreti gizlemesinde de zorluk vardır.

Susuşum karşısında Mediha hafifçe kaşlarını çatı:

- Yatak odalarımızı ayırmaya neden lüzum gördün, sorabilir miyim?

- Mediha!..

- Kafanda konusunu hazırladığın bu yeni oyunda bana nasıl bir rol vermek istediğini çok merak ediyorum!

Dosdoğru gözlerinin içine baktım. En açık şekilde:

- Seninle aynı odada yatamam!.. dedim. Hiç değilse bir süre... Bazı şeyleri kolay kolay unutamam... onları hazmedebilecek kadar zaman lâzım bana!..

- Ya!?..

Yavaşça bir koltuğun ucuna ilişti. Boyalardan başka yüzünde renk kalmamıştı muhakkak! Fakat yenikliği hemen kabul edecek, hele benim otoriteme girecek yaradılıştaki bir kadın değildi. Bütün evliliğimiz boyunca yaşantımıza hep o hükmetmişti.

- Demek ki evlilik çatımız altında yeni bir düzen kurmak kararındasın?..

- Evet!.. (Azrak, 1978b: 94).

4.14.1.6. Sıradanlaşma

Büyük bir aşkla başlayan evliliklerin bile zamanla alışkanlık haline geldiği görülür. Şafak romanında, Muzaffer Bey ile karısının, yıllardır alışkanlık haline gelmiş evliliklerinden söz edilir. Her sabah karısının, Muzaffer Bey'e kahve getirişi ve hiç konuşmadan geri gidişi anlatılır:

Elinde kahve tepsiyle karısı. Yıllardır, yıllardır olduğu gibi. Sevgisiz ama alışık köpekler gibi. Uykulu gözleriyle bir günaydın bile demeden, ama unutmadan kocasının sabah kahvesini. Muzaffer için önemli olan da sadece kahve. O her gün şaşmayan şeyler ister; istediği şaşmamasıdır her gün önemsenen ayrıntıların. Kahve tepsisini balkon kenarına bırakıp içeri giren karısıyla konuşmadılar. Sözler değişebilir şeylerdir, değişmez şeyler safına girmezler, yoktur önemleri Muzaffer beyin gözünde. Bugün boyunca ne yapacak karısı? Hiç ilgilendirmiyor Muzaffer beyi. Karısını, sabah kahvesi gelmeden önce düşünür. Kahveyi getirip getirmeyeceğini, görevini şaşırp şaşırmayacağını saptamak için. Ondan sonrası, Muzaffer beyin kontrol alanına girmiyor (Soysal, 1975a: 218).

Küçük Dünya romanında, kocasının sevgisini göstermemesinden şikâyet eden Nur, “kırk senelik evli” karı-kocalara benzemek istemediğini ifade eder:

“Beni sevdiği muhakkak, diye düşünüyorum bazen, ama kendince bir sevgi, anlayamadığım, belki de hiç anlıyamıyacağım bir sevgi! Onun karısıymış işte, tatlı, küçük karısı. Bu bana nasıl yetmez? Ferit, açlığını anlamıyor, kendisini de tatmin olmuşların, o hiçbir şeyi umursamaz rahat havasından arada sırada çekip çıkardığım zaman, şaşıyor, kızıyor. Basbayağı rahatsız oluyor. Artık bütün sevgisini yatak odasına saklar oldu. Beraber çalıştığı insanların ciddi, muhafazakâr havasına bir giriş girdi ki, tuhaf.”

“- Daha evleneli bir sene bile olmadı, diyorum.”

“- Aşkımızı teşhir etmemiz mi lâzım, diye cevap veriyor.”

Hayır, şüphesiz teşhir etmek değil benim maksadım. Ama öyle ununu eleyip, eleğini asmışçasına, kırk senelik evli karı kocaların haline dönmek istemiyorum (İşinsu, 1984: 63).

Güller ve Dikenler romanında, Verda ile Haşim Bey’in, evliliklerinin ilk gününden itibaren anlaşılamayacaklarını anlamış olsalar da, beraberliklerinin bir alışkanlık halini aldığı belirtilir. Aynı çatı altında, kendi hayatlarını özgür bir biçimde yaşadıkları anlatılır:

Gel gör ki, bu evlenme onları hiç mi hiç mutlu edemedi. Dünyaları birbirinden o kadar ayrı idi ki, daha balayları içinde hiç bir hususta anlaşılamayacaklarını gördüler. Ama bu geçim tevekkülü ile müşterek yaşantılarını sürdürdüler. Beraberlikleri bir alışkanlık halini aldı. Verdâ kendini musikî sanatına, Haşim Bey de şahsî işlerine vererek her ikisi de birbirini kendi alanında özgür bıraktı (Azrak, 1980: 13).

4.14.1.7. Yaş Farkı

Güneş Kokusu romanında Turgut, kendinden yaşça çok küçük Ayşe ile evlenmesi durumunda, onu elinde tutamayacağını düşünür. İlk evliliğinde, kadınları

para ile kendisine bağlayamayacağını tecrübe eden Turgut, Ayşe'yi çok sevmesine rağmen ondan vazgeçmek zorunda kalır:

Gece, sabaha doğru ilerledikçe; Turgudun yüreğine kokular çöküyordu. Geniş yatağın içinde, sarı bir gül gibi altın başı heyecanlı iri gözleriyle bir çocuk gibi kalan, küçük kız; bağrına döktüğü ateşle, onun için büyük bir tehlike değilmidi? Ömrünün yarısını çoktan geçmişti. Duyduğu derin ve güzel duygular, Ayşenin inkişafı, onun açılan gençliği yanında yürüyebilecek miydi? Kızın ruhunda gizlenmiş bir yanar dağ vardı. Varlığındaki sıcaklık onun iç dünyasında alev alev yanan ateşten taşmıyor muydu? Gece, yemek salonunu bir kasırga gibi birbirine karıştırmıştı. Bu birkaç yıl için Turgut, belki Ayşenin sevgisini kazanabilirdi. Güzel kalbliydi. Fakat daha sonraları, Turgudun vücudundaki son gençlik, başını alıp gidince, genç ve güzel Ayşeyi, hangi bağlarla tutacaktı? Aralarında yılların açtığı bir mesafe vardı. Birbirlerine “sen” diyemiyorlardı. O boşluk hiç bir zaman dolmayacak, hattâ genişliyecekti. Zengindi. Fakat parayla, yalnız kalb satın alınmadığını, Turgut, büyük ve acı tecrübesiyle öğrenmişti. Boynuna dolanan, Ayşenin kollarındaki çocuk sadeliği, dudaklarının candan ve temiz busesiyle, çarpan kalbi, kuruntuların fırtınası içinde yavaşlıyordu (Uçuk, 1973b: 259).

Ankara Mahpusu romanında, Şakir Efendi'nin, kendinden yaş bakımından oldukça küçük bir kadınla evlenmesi, mahallede alay konusu olur:

Annesi:

- Ha öyle mi dedi!. Bu kadar genç bir kızla evlenmek için Şakir amca aklını şaşırdı herhalde...

Vasfi bir şey söylemiyordu, boş gözlerle annesine bakıyor, onun söylediklerini duymuyordu. Annesi ilâve etti.

- Mahallede herkes bu işten bahsediyor herkes Şakir efendi ile alay ediyor, bunu yapmamalı idi... (Derviş, 1968: 68, 69).

Güller ve Dikenler romanında, Haşim Bey'in, karısından yaşça bir hayli büyük olmasına rağmen, oldukça dinç ve hareketli olduğu belirtilir:

... gür kaşları altında kurnaz kurnaz ışıldayan küçücük sarı gözleri ile Haşim Bey, orta sınıf bir iş adamı örneği idi. Karısının babası yerinde; fakat onun ağabeyisi yaşta olmayı bile reddedecek kadar dinç, canlı ve hareketli bir erkekti (Azrak, 1980: 10, 11).

Yarın... Yarın... romanında Selim, genç bir kızla evlenecek olan babasının, kızın yalnızca parası için onunla evleneceğini bildiğini ancak anlamazlıktan geldiğini ifade eder:

“Nerelerde baban, kuzum?” diye sordu Oktay. “Epeyidir görmedim suratını..”

“Florya’daki köşkünde bu yaz. Evlenme hazırlıkları içinde.”

“Deme yahu! Gene mi?”

“Gene ya. Hem bu seferki pek genç bir şey. Benden küçük değilse en çok benim kadardır.”

Oktay gevrek gevrek güldü.

“Harika herif şu senin baban! Ellisini çoktan aştı, değil mi?”

“Evet ama, söylemiyor elbet. Kızın da sırf parası için kendine vardığını bilmezden geliyor.” (Kür, 1976: 119).

Gecenin Bu Saatinde romanında, altmış yaşındaki El Saburi’nin, on altı yaşındaki nişanlısı Eda’ya “kızım” diye hitap etmesi, genç kızı rahatsız eder. Eda, kendisini daha olgun hissettiğini ve bunu ona ispat etmesi gerektiğini düşünür:

- Adamlar şaşıyorlar seni görünce! Yiyecekler benim güzel kızımı.

İçimden kadınca bir duygu başkaldırdı. Kızdım ona.

- Ben sizin kızınız değilim El Saburi...

Birden durdu olduğu yerde. Kolumdan çıktı. Omuzlarımdan tuttu. Yüzünde anlamını kavrayamadığım, bir ifade vardı. Sevinmiş miydi, öfkeli miydi?

- Bir daha tekrarla o söylediğini kızım!

Bana niçin kızım diyor bu adam? Hele şu dakikalarda kendimi, olgunlaşmış buluyorum. On altı değil yaşımda yirmi altı, belki de otuz altı. O bana küçücük bir kız gözüyle mi bakıyor yoksa? Hergün biraz daha büyüdüğümü, kadınlaştığımı sezmiyor mu El Saburi? Ona bunu ispatlamayalım.

Hâlâ bekliyor elleri omuzlarımda. Gözleri gözlerimde. İçimden bağırarak, haykırmak, onu dövmek geliyor. Ben çocuk değilim artık.

- Ben senin kızın değilim. Nişanlın, sevgilinim, sonra da karın olacağım El Saburi (Uçuk, 1968a: 167, 168).

Küçük Dünya romanında, kendisinden oldukça küçük bir kadınla evli olan generalin, evinde cıvıl cıvıl bir kadın bulmak istediği için onunla evlendiği düşünülür:

Generali gördün mü? Hah, bigör; ağır uslu aklı başında bir adamcağız. Karısını kızı sanırsın. Zaten aralarında 17-18 yaş fark varmış. Birkaç sene önce evlenmişler. Adam kışlalar, askerler, toplar, tüfekler derken eve gelip cıvıl cıvıl bir kadın bulmaktan hoşlanıyor olmalı... Bir nevi sinir ilacı, işte (Işınsoy, 1984: 12).

Saadet Tacı romanında, Reha’nın, kendisinden birkaç yaş büyük Feyzâ’ya âşık olması ve onunla evlenmek istemesi, Feyzâ’yı tedirgin eder. Bunun, erkekler için bir sorun teşkil edeceğini düşünür:

Sesi acı alayla titriyerek:

- Rehacığım, dedi. Aramızdaki yaş uçurumunu hiç düşünmüyor musun?..

- Yaş uçurumunu mu?.. Birkaç yaşın ne ehemmiyeti var? Sen kendini benim gözümle gör... Kalbimdeki yerin o kadar büyük ki, asırlar bile o yeri sarsamaz... Nasıl olursan ol, benim tek sevdiğimsin... Sensiz hayatın bence hiçbir değeri yok!... (Azrak, 1966b: 84).

Aydınlık Kapı romanında, babasından kalan serveti tüketen Sermet'in, yaşlı bir kadınla evlenerek hayatını devam ettirdiği anlatılır:

Sermet hissesine düşen serveti yabancı memleketlerde har vurup harman savurduktan sonra -fakir ve yorgun- memlekete dönmüş, iyi bir tesadüfün, karşısına çıkardığı, kendinden bir hayli yaşlı zengin bir kadınla evlenmişti.

Vildan'a haber getirenler:

"Bayan eskiden yaramazmış, çok gezmiş tozmuş amma, şimdi uslu akıllı oturuyor. Sermet'e âşık, ona bir anne gibi itina gösteriyor!" demişlerdi (Zorlutuna, 2001: 352, 353).

4.14.2. Evlilik Tipleri

4.14.2.1. Küçük Yaşta Yapılan Evlilik

Kız çocuklarının küçük yaşta evlendirilmesi, özellikle kırsal bölgelerde görülen bir durumdur. Ergenlik dönemine yeni girmiş olan kızlar, genç kızlıklarını yaşayamadan kadınlık görevlerini üstlenmek durumunda kalırlar. Bu durum, pek çok sorunu da beraberinde getirir. Alnında Mavi Kuşlar romanında, on üç yaşındayken bir köy sahibinin oğluna verilen genç kızın yaşadığı sıkıntılar anlatılır:

Onun babası geniş toprakları olan bir din adamıydı. Çarşafını aralayan kızının başını duvara vuruyordu. Sesi bir gök gürültüsü gibi büyük, eski taş yapıyı sarsıyordu. Onu onüç yaşında bir başka köyün sahibinin oğluna vermişti.

Mücevherlere boğmuşlardı onu. Çocuk gözleri mücevherlerin ışıyla dolmuştu. Sonra onyedili yaşındaki kocasının babası, köyün sahibi olan yaşlı adam beyaz uzun sakalıyla bir ikindi vakti üstüne doğru gelmişti.

O da ertesi gün, gece, bütün köy uyurken kocasının atına tek başına atlamış ve doludizgin kaçmıştı. "Belime inen saçlarım kehribar gibiydi."

Körpe boynunu, bileklerini saran mücevherleri çıkarıp kapı eşğine bırakarak karanlık tarlalara savurmuştu kendini.

[Kararan hayatının en parlak ışığı belki de kaçış gecesinin ay ışığıydı.] (Özakın, 1978:24, 25).

Aydınlık Kapı romanında, on dört yaşındayken ailesi tarafından evlendirilmek istenen bir genç kızın isyanı dile getirilir. Genç kız, anne ve babasının, kendisini “başlarından atmak istedikleri” için bu şekilde davrandıklarını düşünür:

- Ne münasebet?.. diye isyan etti, daha yaşım ne, başım ne, anne?.. Siz, daha eski zamanlarda yetiştiğiniz halde, on sekiz yaşında evlenmişsiniz. Beni neden daha on dört yaşında başınızdan atmak istiyorsunuz? Ben size ne yapıyorum? Hem de kaldırıp babam yerindeki o kocaman karınlı, dazlak kafalı, kırmızı suratlı adama vermek istiyorsunuz?.. Bana yazık değil mi? Size o kadar fazla mı geliyorum?.. (Zorlutuna, 2001: 59, 60).

4.14.2.2. Aşk Evliliği

Dert Bende romanında Fatma, Bülent’in önce zenginliğiyle ilgilendiğini ancak evlendikten sonra onu sevdiğini belirtir. Kardeşi Süreyya’ya, kendisini çok seven Durul ile evlenmesini tavsiye eder. Süreyya ise aşk evliliği yapmak istediğini ifade eder:

- Ah Süreyyacığım!... Çok budalalık ediyorsun... Bu çocuk sana delicesine tutkun. Hem de çok iyi bir insan... Her zaman hazır seninle evlenmeye... Neden onu istemiyorsun sanki...

Süreyya hafifçe kaşlarını çatı:

- Abla, bu konuda seninle çok konuştuk...

- Evet, konuştuk... Onu sevmediğini biliyorum... Ama ilerde seversin... Muhakkak seversin...

- Sevgi yetmez!

- Ne istiyorsun? Servet mi?..

- Hayır, hayır...

- O halde?

Süreyya’nın gözleri daldı. Hafifçe kızarmıştı:

- Büyük, çok büyük bir aşk!.. diye fısıldadı.

Sesi heyecanlı ve inançla doluydu.

- O da olur elbet! Bak, Bülent’in önce zenginliği ilgilendirmişti beni... Sonra sevdim.

- Ama duygularınız karşılıklıydı...

- Ne demek istiyorsun? Yoksa sen karşılıksız aşka mı tutuldun?.. Son zamanlarda bir tuhaflaştin sen!.. (Azrak, 1973b: 9, 10).

Aynadaki Kız romanında Sibel, evlenmiş olmak için evlenemeyeceğini, birini çok sevdiği takdirde evlenebileceğini dile getirir:

- Sonra bazı tesadüfler oldu. Evlenmiş olmak için evlenemeyeceğimi anladım. Yaradılışım müsait değil buna Ferda.

- Anlıyorum. Sen aşk evlenmesi yapmak istiyorsun. En tabîî bir hak bu... Bilhassa senin gibi duygulu, zeki ve hayatı anlamış bir kız için.

- Evlenmek için birini çok, pek çok sevmeliyim. Uğrunda her şeyi, ölümden daha kuvvetli şeyleri göze alabilecek kadar sevmeliyim birini (Su, 1962: 69).

Ayrı Dünyalar romanında Aslı, annesi ile babasının aşk evliliği yapıp yapmadığını merak eder ve bunu annesine sorar. Güzide ise onların evlilik hikâyesinin üzerinden uzun yıllar geçtiğini söyleyerek, kızının sorusunu yanıtsız bırakır:

- Siz babamla aşk evlenmesi mi yaptınız anne?

Güzide Yücel gülmeye çalıştı, gülemedi:

- Bu da nereden aklına geldi şimdi?

- Eğer sence bir mahzur yoksa, n'olur doğrusunu söyle bana anneciğim... Lütfen... lütfen olduğu gibi söyle.

Genç kadın duvardaki guguklu saate baktı:

- Sabah sabah beni yirmi yıl öncesine götürmek de nereden aklına esti bilmem ki?

- Çünkü seninle konuşmam lâzım, anneciğim. Mutlaka her şeyi, hepsini anlatmalıyım sana. Eğer evlenmeden önce babamı sevdiysen... ama, aşkla, büyük bir aşkla sevdiysen... Anne... onunla evlenmiyecek olursan kendini öldürecek kadar sevdin mi babamı sen?

Güzide Yücel dikkatle kızının yüzüne baktı. Onun kendisine neden bahsetmek istediğini anlamıştı. Şakalaşır gibi:

- Bu konuyu, yani bizim evlenme hikâyemizi zaman aşımına uğradı deyip burada böylece bitirsek olur mu Aslıcığım? (Su, 1964: 9, 10).

4.14.2.3. Mantık Evliliği

Evliliklerin çoğu zaman aşka değil de mantığa dayandığı görülür. Aşkın geçici olduğu görüşü ile hareket eden insanlar mantıklarını kullanarak, kendisini mutlu edebileceğini düşündüğü kişilerle evlenmeyi tercih ederler. Eşikteki romanında bir genç kızın, kendisini aşksız bir mantık evliliği fikrine alıştırmak için sıraladığı maddelere yer verilir. Genç kız, bu şekilde kendi kendini ikna etmeye çalışır:

Konusu evlilik yahut büyüklük çarpışması olan bir romanın arkasındaki boş sayfaya sıralanmış maddelerle ablam kendi kendini, aşksız bir evliliğe razı etmeğe çalışıyor. Ölünceye kadarki mutlulukları, bir evlenmenin arkasında bulmağa inanmış kızlarla aynı cinsten olmadığına inanmağa çalışıyor:

1- O seni herkesten önce sevmesini bilmişti. Sen çarpık bacaklı, kara bir maymun ve o güzelken.

- 2- Onu tanıyorsun. Güzel tarafları olduğunu biliyorsun.
- 3- Sen büyümeğe yüz tutmuşken, o da herkes gibi alelâde kalacağını biliyorken, seni sevmekten kaçınmadığına bakılırsa korkusuzluğuna da diyecek yok.
- 4- Bu evliliğe sanatın için katlanmalısın.
- 5- Kalbin rahat ve boş kalmalı.
- 6- Akralara, dostlara kapılar kapansın.
- 7- Sen erkekler ve kadınlar konusunda atıp tutmalarını içinde saklıyamazsan ve şu bir yılda değiştirdiğin bunca erkekten biriyle olan ilgin duyulurur, hâpı yuttun demektir. İnsanca bir mutluluktan ümidini kes.
- 8- Büyük adamların karılarının içinde hiç suya sabuna dokunanı var mı? Senin kocan da ev kadınları gibi, eşyalara vurgun olmalı.
- 9- Senin için çok acı çekti. Ona armağanını ver (Muhteremoğlu, 1960: 52, 53).

Ben ve O romanında, annesi ve babası öldükten sonra, ağabeyi ile yengesinin yanında yaşamaya başlayan bir genç kızın, onların evlilik konusundaki ısrarlarından kurtulmak için evlendiği görülür:

- Eniştemle evlendiğin zaman onu sevmiyordun değil mi? Ama sonraları?
- Ben eniştenle evlenmiş olmak için evlendim kızım. Babanla evlenme meselesinden sık sık tartışmaktan kurtulayım diye... Biliyorsun, annemle babamı kaybettikten sonra ağabeyimin yanına gelmişim. Gelir, beni ondan isterlerdi. O da annenle konuşur, sonra ikisi birden üstüme düşerlerdi. Bu sahneler son vermek istedim. Baktım ki, ille de evlenilecek. O zamanki âdetler daha başka idi. Gidip dışarda çalışamazdım. Ayrı bir ev tutup kendi başıma yaşıyamazdım. Ağabeyimin mevkiini düşünmek zorunda idim.
- Ah Halacağım...
- Halam, yine hafiften içini çekti.
- Enişten yaşlı idi. Beni aile arasındaki bir toplantıda görmüş, ısrar ediyordu. Onunla zengin diye evlendiğimi alttan alta söyliyener oldu. Aldırmadık. Tek şartım düğün yapılmasıydı. Evlendik. İlk zamanlar ona alışmak çok zor oldu. Ama son derece iyi ve anlayışlı adamdı. Kendisine saygım vardı. İyi halleriyle beni kendisine bağladı. Bir dostu olarak onu gerçekten sevdim. Ama.
- Ama bu yine de bir aşk olmadı değil mi?
- Halam cevap vermedi.
- Bir kitapta okudumdu. Büyük aşk herkese göre değilmiş, çoğu kimse sevgiyi aşkla karıştırır, birisinden fazlaca hoşlanıp onu kendisine yakın bulunca âşık olduğunu sanırmış.
- Belki de öyledir (Su, 1970: 39).

Aynı romanda, mantık evliliği yapan kişilerin zamanla birbirlerine alıştıkları belirtilir ve dostluğun aşktan daha değerli olduğu görüşü vurgulanır:

- Ben kararlıyım Suna. Bugün, yarın, hattâ birkaç yıl beni sevmiyebilirsin. Seyahatler ederiz. Sanat hareketlerini kaçırmayız. Sosyal işlere zaman ayırırsın. Kadınca oyalanacağın şeyler bulursun. Bir çatı altında yaşarken beraberce hoşlanabileceğimiz şeyler bulunabilir. Çocuklarımız olur. Ve bir gün bakarsın ki, benim karım olarak yaşamak bugün sandığın kadar tatsız birşey değildir. Alışırısın bana. Bugün aşk herşey demek değildir. Ondan üstün sayılabilecek dostluklar vardır (Su, 1970: 58).

4.14.2.4. Çıkar Evliliği

Bazı evliliklerin, yalnızca maddi çıkar gözetilerek yapıldığı görülür. Ankara Mahpusu romanında Vasfi, sevgilisi Zeynep'in, amcası Şakir ile evleneceğini duyunca yıkılır. Vasfi, amcasının, yengesine çok eziyet çektiğini ve çok hasis bir adam olduğunu söyler. Zeynep ise annesinin, ondan "ağırlık" istediğini ve genç bir kadınla evleneceği için kendisine karşı hasis davranmayacağını ifade eder:

Onlar istediler diye bu kadar iğrenç bir bunakla evlenmeğe razı olamazsınız... Bu korkunç bir şey!.

- Korkunmuş... Biraz ileri gitmiyor musun? Neden korkunç bir şey? Ben yaşta bir genç elbette dengi ile evlenmek ister. Bu evlenmem hoş bir şey değil, o kadar; amcan da iğrenç bir adam değil, nur gibi bir insan...

- Amma yaptın ha... Nur gibi imiş... Senin gözünde nur gibi ışıldayan onun altınları... İtiraf etsene, sen parası için onunla evlenmeğe razı oluyorsun...

Zeynep cevap vermedi, gülümsüyordu. Vasfi acı bir gülüşle:

- Amcam zengindir amma, dedi son derece de hasis bir adamdır. Sen onun parasına sahip olamazsın... Bu paradan asla istifade edemezsin, zavallı yengemin nasıl yaşadığını sen de gördün...

- Şaşarım senin aklına... Ayol senin yengen zavallı ihtiyar kadının biri idi... Ben gencim, Şakir efendinin torunu olabilirdim... Sen hiç kasavet çekme, o, bana karşı hasis olamayacaktır. Buna emin ol...

Zeynep biraz evvel olduğu gibi kederli ve yorgun görünmüyordu. Gözlerinde sert ve alaylı bir bakış vardı, devam etti:

- Ben hiç bir şeyden korkmuyorum. Amcan, evlenmeden evvel bana ağırlık verecek... Adam akıllı bir ağırlık. Bunu kabul etti... Annemle herşeyi kararlaştırdılar, annem çok akıllı, becerikli bir kadındır... Amcana: "Zeynep boşanmış bir kadın olmakla beraber çok gençtir" demiş "ona tıpkı evlenmemiş bir kıza verilecek ağırlık lazımdır." İhtiyar her şeyi kabul etmiş... (Derviş, 1968: 72, 73).

Aynı romanda, yaşlı bir adamla evlenen Zeynep'in, kocasını sevmemesine rağmen ona sadık kaldığı belirtilir:

O boşanmış bir kadındı yeniden rahat ve sıkıntısız bir hayat kurmak evinin hanımı olmak istemişti. Fakir bir aşçının kızı idi. Şakir amcanın serveti gözlerini kamaştırmış olacaktı. Tabii kocasını sevmiyordu amma ona sadıktı,

çünkü Zeyneb bütün görüşüne rağmen ciddi ve namuslu bir kadındı. O muhakkak sonuna kadar kocasına sadık kalacaktı, bunu refahı, kocasına borçlu olduğunu hissettiği için yapacaktı, onun cömertliğine bu suretle teşekkür edecekti... (Derviş, 1968: 94)

Bir Çatı Altında romanında Necdet, ailesinin, zengin olmadığı için Binnur'u istemediğini düşünür. Sırf para için evlenmesi gerekiyorsa, mahallelerindeki dul ve zengin kadınlardan biriyle evlendirebileceğini söyleyerek, onlarla alay eder:

- Amma da yaptınız ha! Babam da, sen de hep önyargı ile hareket edersiniz zaten... Aslında Binnur bir zengin kızı olsaydı, böyle konuşmazdınız...

Rauf Bey:

- O ayrı sorun, dedi.

Necdet ayağını yere vurdu:

- Hayır, asıl sorun bu.. Size kalsa bana İsmail Efendinin o çıkırdım ikizlerinden birini alırdınız. Çünkü yorgancı her iki kızına da birer apartman katiyle birer araba ve mükemmel çeyiz vereceğini ilân etmiş, öyle değil mi?

- Yorgancı diyip de geçme! İsmail Rüzgâr bugün İstanbul'un kalbur üstü esnafından... Para babası herif...

- Sizin düşüncenize benim aklım ermez. Mademki sırf para için evlenmemi istiyorsunuz, o zaman dükkânı arı kovarı gibi işleyen kuvaför Fıtnat Tatarcık'ı, ya da ölen kocasından yüklü bir mirasa konmuş olan şu Mehpere Güneşçiçeği'ni alırdım daha iyi...

- Bence çok daha akıllıca bir iş olurdu bu gerçekten... (Azrak, 1990: 88, 89).

Hayat Parçaları romanında Dorothy, Lord Rawlinson ile evlendiği takdirde Lady unvanını alacağı için, onun evlenme teklifini reddetmeyeceğini belirtir:

“Ben olsam, bana Lady ünvanını verecek adamı, bir maymun da olsa, reddetmem. Lord Rawlinson, üstelik yakışıklı da.”

“Bekâr da... Hemen onu elde etmeye çalış, Dorothy.”

“Ben bir problem karşıındayım. Lady olunca, tabî başka erkekle flört edilmez. Oysa, flört benim ruhumun gıdasıdır. Ama, Lord Rawlinson beni istese ne yapar yapar kabul ederim. Ünvan benim için her şeyin üstünde...” (Adıvar, 1963: 102).

Aynı romanda Seyyare Hanım'ın evleneceği adam, nikâh gününe kadar apartman katının hazır olacağını ve Kadillak'ı da en kısa zamanda alacağını söyleyince, Seyyare Hanım, evlilikleri boyunca kocasına her şeyi yaptırtabileceğini düşünür:

“Ben bugünden itibaren onu sağlayabilecek şartları hazırlıyacağım. Bizim nikâhımız için gereken işler de bitecek. Nikâh günü apartman katımız da hazır olacak ve biz içine gireceğiz.”

Seyyare gülerek: “Demek, o zamana kadar Kadillak’tan vazgeçeyim, öyle mi?”

“Hayır. O da olacak. Fakat, elimdeki önemli bir dâvayı bitirir bitirmez alacağım parayla olacak.”

Seyyare Başaran karşısındaki adamın çekiciliği yanında, her hangi bir adam gibi tuzağa düşürülecek bir insan olmadığını anladı. İçinden: “Sen bunu kendi isteğinle yaptın sanıyorsun. Hayır, benim isteğimle yapıyorsun. Hayatımız böyle geçerse, benim için altından köşk, gümüşten merdiven yaptırtacağım sana. Fakat şimdilik bu kadar olsun. Zararı yok. Sen bunları içinden kendi isteğinle yapmış gibi düşün.” diyordu.

Nihayet, nikâhlarının nerede yapılacağını ve şahitlerin kimler olacağını konuştular. Adam nikâhın Hilton’da yapılacağını söylediği zaman, Başaran’ın yüzü güldü (Adivar, 1963: 116, 117).

Güller ve Dikenler romanında, Haşim Bey’in, çıkarı nedeniyle Verdâ ile evlendiği söylentileri, evlilikleri boyunca genç kadını rahatsız eder:

Verdâ kocasına umutsuzca baktı. Onunla evlendiği günlerde sağdan soldan kulağına çalınan birtakım söylentileri düşünüyordu. “Bu adam hayatta çıkarından başka hiç bir şeye önem vermez. Seni de çıkarı için alıyor...” demişlerdi.

Gerçekten, eski bir şehbender torunu, gün görmüş bir ailenin tek evlâdı olan Verdâ, birtakım felâketler sonucu, veraset yolu ile içine battığı borçlar yüzünden Haşim Beyle evlenmek zorunda kalmıştı.

Haşim Bey, bir aile dostu olarak bazı alım satım işlerinde Verdâ’nın büyüklerine geniş krediler sağlamış, sonra da bunları bir bezirgân cambazlığı ile kendi hesabına muazzam bir kâr şekline sokmayı başarmış bulunuyordu.

Verdâ hayatta yapayalnız kalınca, karşısında, ödemesine hiç bir surette imkân olmayan korkunç bir borç yığını ve alacaklı olarak Haşim Beyi bulmuştu.

Haşim Bey o zamanlar komisyonculuk, simsarlık gibi işler yapıyordu. Kırk yaşlarında, neşeli, canlı ve tuttuğunu koparan bir adamdı. Henüz on yedi yaşında olan ve hayattan korkan bu genç kızı tavlamakta hiç güçlük çekmemişti. Verdâ güzeldi, kibardı, alımlıydı. Haşim Beyin o güne kadar tanıdığı kadınların hiç birine benzemiyordu. Erkek ona tutuluvermişti birden... Onu mutlu etmeye de yürekten kararlı görünüyordu (Azrak, 1980: 12, 13).

Şafak romanında, toprakları var diye şimdiki karısıyla, annesi tarafından zorla evlendirilen Zekâi Bey’in, aslında karısını hiçbir zaman sevmediği, yıllardır ona katlanmak zorunda kaldığı belirtilir:

... Uyanmaz. Sabah kalkmayı öğrenemedi miskin! Karısı aklına gelince yüzü karardı Zekâi beyin. Karataş ilçesinde toprakları var diye, evlendirmişti anası bu kadınla. Ama bunca zaman, yılda bir iki teneke zeytinyağından başka

bir şey görmedik Allah için. Buna karşılık bu ölü doğmuş kadının ahlak yüzüne, mora kaçan esmer tenine, durmadan bel ve bilmemne ağrılarından sızlanan bed sesine hergün katlanmak zorundaydı. Karısı oflaya puflaya zar zor kalkardı sabahları. Yastığın üstünde kalan kara, kalın, yağlı saç telleri geldi gözünün önüne, midesi bulandı. Yine de haftada bir yatarı karısıyla. Öyle. İşinde, adamlarına zılgıt geçmeye karar verdiği günler, odasına daldığı gibi, hışımla, gereğini düşünerek (Soysal, 1975a: 147, 148).

Yenişehir’de Bir Öğle Vakti romanında, Salih Bey’in, Doğan Bey gibi arkası kuvvetli ve zengin babası olduğu için Mevhibe Hanım’la evlendiği ifade edilir:

Mevhibe, bu nedenden, genç kızlığında, hastalıklı, sarı benizli, biçimsiz giysiler içinde dolaşan tatsız bir gölgeydi. Kimse onun koca bulacağına ihtimal vermiyordu. Ama insanın Doğan bey gibi bir babası olursa. Salih bey gibi ciddi, ileri görüşlü ve hırslı bir genç, Mevhibe gibi çevresi olan ve babasının ölümüyle hatırı sayılır bir mirasa konan bir genç kıza her zaman tâlip olur (Soysal, 1975b: 136).

İki Kâlp Arasında romanında, dedelerinden kalan mirası başkasıyla paylaşmak istemeyen Haluk, amcasının kızı Günseli’yle evlenerek onun hakkına da sahip olmak ister. Bu durumu sezen Günseli, Haluk’un gerçek niyetini öğrenmek ister ve kendisine para teklif eder. Haluk ortada var olan bir paradan yararlanmak istediğini itiraf eder:

- Buradan gitmek, beni bir daha hiç, hiç görmemek ve aramamak şartıyla benden ne kadar para istediğini söyle!
- Seni istiyorum ve avans olarak şimdilik yüzbin lira... Evlendikten sonra da beraber yaşayacağımıza göre ayırımız, gayrımız kalmayacak.
- Yani benimle evlenip servetime ortak olmak istiyorsun. Açıkçası bu değil mi?
- Sen çok zenginsin, ben fakirim. Bundan normal bir şey olamaz.
- Bütün servetini tükettiğin, çarçur ettiğin zaman bu sonucu düşünseydin!
- Bu boş lafları kıymetli halamdan da çok dinlemişim.
- Faydası oldu mu?
- Çocuk değilim. Vasiye ihtiyacım yok benim. Ortada bir para var, bundan faydalanmak istiyorum. İşte bu kadar.
- Sadece paraya ihtiyacın var değil mi?
- Seni de seviyorum.
- Beni ve paramı...
- Kabahat mı bu?
- Bütün paramı sana veririm beni rahat bırakır mısın?
- Nefessiz kalmıştı:
- Bunu yapmayacaksın, yalan söylüyorsun. Seni şeytan seni!

- Yaparsam!
- Bir saniye tereddüt etti ama sonunda büyük gerçek ağzından döküldü:
- O zaman giderim, bir daha da seni görmem. Hatta İstanbul'a bile ayak basmam. Burada işim ne?
- Alçak! (Berkand, 1972: 250).

4.14.2.5. Formalite Evliliği

Uğur Böceği romanında Esra, babası öldükten sonra, hasta annesi ve okuyan kardeşlerinin geçimini sağlayabilmek için çalışmak ister. Türkiye’de kendine uygun bir iş bulamayan Esra, Suriye’de yaşayan bir ailenin iç işlerini idare etme teklifi gelince hemen kabul eder. Ancak oraya gittiğinde, evin oğullarından biriyle formalite evliliği yapması gerektiğini, bu evliliği yapmadığı takdirde tazminat ödemesi gerektiğini öğrenir. Üç yıl sonra hükümsüz kalabilecek bu evliliği kabul etmek zorunda kalır:

“MADDE 4 - Esra Aydemir hanım, Tayfur Seyhanî Paşa konağının iç işlerini kendi ailesinin şerefine uygun olarak, yani bir memur gibi değil, bir hanımefendi sıfatıyla idare edebilmek için, Tayfur beyin oğullarından biriyle nikâhlanmayı şimdiden kabul eder.”

...

- ...Tayfur bey bu nikâhı sadece size saygı göstermek, etrafa ve hizmetçilere karşı sizin şerefınızı korumak maksadıyla istemektedir. Sahici bir evlenme olmayacaktır bu.

- Ne demek istiyorsunuz? Lütfen izah edin.

- Sözlerimi anlamayacak kadar çocuk değilsiniz. Yani siz sözde evli olacaksınız.

- Nikâhlanmayacak mıyım?

- Nikâh yapılacak ama, karı koca durumunuz olmayacak.

- Ya?!

- Hattâ siz Tayfur beyin iki oğlundan hangisi ile evlendiğinizi bile bilmeyeceksiniz.

- Nasıl? Nasıl?

- En ufak bir anlaşmazlık olmaması için şu özel anlaşmada Hasan veya Hamit beyin bütün ismi yazılı değildir. Yalnız H. Tayfur Seyhanî diye yazılmıştır. İkisinin isimlerinin de ilk harfi H değil mi?

- Çok garip... gittikçe daha garip ve çapraşık bir anlaşma.

- Siz Türkiye’de de, medeni kanun kabul edilmeden evvel nikâhın nasıl yapıldığını bilmiyor musunuz ?

- Vaktiyle babam anlatmıştı. Fakat bir genç kızın evleneceği adamın adını bilmediğini bana söylememişti.

- Hakkınız var. Bunu Tayfur bey bir ihtiyat tedbiri olarak size bildirmeyecek ama, kendisinin muhafaza edeceği nikâh kâğıdına şüphesiz yazılacaktır.

- Yani ben o nikâh kâğıtlarını bile görmeyeceğim. Öyle mi? Çok mükemmel hazırlanmış bir plân. Fakat maalesef ben bu oyuna giremeyeceğimi tekrar ediyorum.

- Size bu anlaşmaların en geç üç sene sonra hükümsüz olabileceğini söylersem!..

- Yani üç sene sonra serbest kalacağım öyle mi? (Berkand, 1974: 48-51).

Aynı romanda Hasan, dedesinin vasiyeti nedeniyle bu formalite evliliğe razı olduğunu belirtir. Babasını, ağabeyi Hamit'i ve ölen kardeşi Vahit'in oğlunu mirastan mahrum bırakmak istemediğini ifade eder:

İlk tanıştığımız günlerde senden hoşlanmamıştım Esra. Aksine, mağrur tavrın, kendinden çok emin görünüşün, meydan okuyan bakışların benim üzerimde fena tesir yapmıştı... Hele bu acayip nikâhlanmayı zorla kabul etmiş olduğunu belirten imalı sözlerin, beni uzun zaman senden uzaklaştırmıştı. Sen de bunu istiyordun değil mi? Anlıyor ve sana hak veriyorum. Senin tabirince “satın alınmış bir gelin” durumunda olmak da yine haklı olarak gururunu kırıyordu. Hele nikâhlandığın adamın iki kardeşten hangisi olduğunu bilmemen affedilmez derecede gülünç ve çirkin bir tertipti. Bu sebepten senin karında kabahatli bir insan vaziyetine düşüyordum ki bu da benim gururumu zedelemekte idi. Çünkü sen babamla bir anlaşma yapmıştın, benimle değil. Bu anlaşmayı, zorla da olsa, kabul ettiğine göre bize yüksekten bakmakla haksızlık etmekte idin. Çünkü seni biz zorlamamıştık. Babamla aranızda ticarî diyeceğim bir mukavele imzalanmıştı. Ben bu kâğıdı ilkin görmek bile istememiştim. Sen nasıl kendi ailen için fedakârlık yapıyor idiysen, ben de benimkiler için aynı şekilde davranmakta idim, Bana kalsaydı, mesleğimde çalışarak kazancımla ailemi pekâlâ geçindirebilecek ve dedemin bugünkü görüşlere uymayan vasiyetnamesini bir kenara bırakacaktım. Fakat babamı, Hamit'i ve Vahit'in oğlunu düşünüyordum. Onları bu muazzam servetten mahrum etmek çılgınlık ve gelecek için büyük ihtiyatsızlık olurdu (Berkand, 1974: 245, 246).

Ben ve O romanında Suna, eski sevgilisinin en yakın arkadaşı ile formalite nikâhı yapmaya karar verir. Nikâh günü kararından vazgeçmek istese de artık bunun için çok geç olduğunu anlar ve etrafa rezil olmaktan çekinir:

Zaman herşeyi gün ışığına çıkaracak. Lütfen direnme. Davetlileri Nikâh Dairesinin kapısından döndüremeyiz. Sana söz veriyorum, bu nikâh şekilden ibaret kalacak. Sana söz veriyorum, sen istemedikçe bu şekil değişmeyecek. Gerçek anlamında karı koca olmıyacağız.

Başımı kaldırdım, yüzüne baktım. Bir yolun yarısına gelmiştim. Dönsem de birdi, devam etsem de...

Hiç değilse elâlemin diline düşmemeli, ne olursa olsun beni sevmiş, beni istemiş, geçmişimi maceramı bildiği halde benimle evlenmekten çekinmemiş bu adamı etrafa karışı küçük düşürmemeliydim. Ve bunun da üstünde Halamı düşünmeliydim (Su, 1970: 186).

Aynı romanda Suna, formalite evliliğin hep aynı düzende ve çevrelerindeki insanları aldatarak devam ettiğini düşünür:

Hayatımın bu safhası, üstünde durulmağa değmiyecek kadar basittir. Tek çizgi üstünde bir gidiş, geliş. Hizmetçilerin önünde durumu idare etmek. Sırasında konuşmak, sırasında gülmek. Mutlaka gidilmesi gereken kokteyller, toplantılar. Verilmesi zaruri olan yemekler. Partiler, tiyatrolar, konserler. Ve birkaç küçük seyahat. Bu acaip evlilik böylece sürüp gidebilir mi? (Su, 1970: 189).

Suna'nın eşi Ali San ise bu formalite evlilikten oldukça memnun görünür. Ona göre, Suna ile birlikte geçirilen zaman, mutlu olması için yeterlidir:

- Bizim yaşama düzenimiz dediğin gibi tabii olmayabilir. Herkesin kendine göre bir mutluluk ölçüsü vardır Suna. Benim ölçülerime göre ben mutsuz sayılmam. Sabahları seni görüp güne başlıyorum. İşimde artık en küçük ayrıntılara kadar inip uğraştığım için kendimi unutuyorum. Akşamları da evime gidiyorum, Suna ile birlikte yemek yiyeceğiz, yalnız değilim, tiyatroya gideceğiz.

Suna bu akşamki kokteylde de herkesin ilgisini çekecek, bu geceki yemekte Suna o mükemmel ev sahipliği ile yüz ağartacak, yarın Suna ile Bursa'ya gideceğiz... Daha sayayım mı? İşte eve dönüşlerde bu gibi şeyleri düşünmek, benim sevinçlerim bunlar... (Su, 1970: 191).

4.14.2.6. Anlaşmalı Evlilik

Işık Yağmuru romanında, evli olmadığı için rahat yaşayamadığını düşünen Bilge, “Yuva Kurma Şirketi”ne başvurarak, kendisine göstermelik bir koca bulmak ister. Yapacakları anlaşmaya göre, Bilge'nin isteklerine göre gezip eğlenecekler, eve geldiklerinde ise herkes kendi odasına çekilecektir. Bilge'nin, bu anlaşmalı evlilik karşılığında, her ay kocasına para ödemeyi göze aldığı görülür:

- Seçeceğim erkek rahat ve güzel bir hayata kavuşacak, seyahat edebilecek, dilediği gibi gezecek, büyük otellerde yaşayacak, iyi elbiseler giyecek, hususi otomobili olacak... Hülâsa, paranın verebileceği bütün zevk ve konforlara sahip olacak.

- Şimdi sizi daha iyi anlıyorum efendim.

Bilge muzaffer bir eda ile gülümsedi.

- Seçeceğim erkeğe cep harçlığı olarak ayda üç bin lira, hattâ daha fazla verir ve diğer bütün masraflarını ben ödersem bu evlenme şartlarını pek ağır bulmaz sanıyorum. Neticede benim aradığım sadece benim evimde yaşayacak bir erkek arkadaşdır. Bunu evvelceden kabul ederse o da kendi görüşlerini ve

yasayışını buna uydurabilir. Bana karşı saygı gösterir, görünüşte benim sahici kocam olur ama eve gelince iş değişir, herkes kendi odasına çekilip kendi âleminde yaşar (Berkand, 1966: 17).

Saadet Tacı romanında, Feyzâ ile evlenmek isteyen Bihruz, o istemediği sürece, bu evliliğin formaliteden ibaret kalacağını belirtir. Feyzâ, karı-koca hayatı yaşamayacaklarına dair Bihruz'dan söz aldığı takdirde, onunla anlaşmalı bir evlilik yapabileceğini düşünür:

Bihruz şimdi yalvarmaya başlamıştı... Candan ve ısrarlı bir sızlanışla Feyzâ'nın gönlünü etmeye çalışıyor; hattâ, daha ileri giderek, onu senelerdenberi çıldırasıya sevdiğini itiraf ediyordu... Sırf bir çatı altında, adı adına bağlı olarak beraberce yaşayabilmek için her türlü fedakârlığa razı idi. Hattâ, Feyzâ dilerse, -onun dilediği müddetçe- bu evlilik bir formaliteden ibaret kalacaktı!..

Feyzâ, Bihruz'un şahsî kusurları üzerinde durmayı düşünmüyordu artık... Şimdi, sadece kendi "kusurunu" bu evliliğin şartları içinde halledebilip edemeyeceğini hesaplıyordu. Bütün bu hesaplar yanlış çıkabilirdi... Fakat Bihruz'un son teklifi birden yüreğine su serpmişti... (Azrak, 1966b: 177).

Uzayan Yollar romanında, ailesinin şirketini kurtarabilmek için mühendis Tunç Başar ile evlenmek zorunda kalan Sibel, bu evliliğin "bir iş anlaşması" olduğunu hatırlatarak, ondan başka hiçbir şey beklenmemesini ifade eder:

- Şimdilik sizden istediğim bir şey var, o da sizi şefkat ve sevgiyle sarmama izin vermenizdir.

- Sizin ne şefkatinize, ne de sevginize ihtiyacım var benim. Bu evlenme bir iş anlaşmasından başka bir şey değildir. Ortada bir şirket var, biz de onun iki ortağıyız. Başka bir şey değil. Anlaşıldı mı? En ufak bir dostluk ve yakınlık bile kabul etmeyen bu kesin sözlerle karşı Tunç sadece ve sessizce baş eğmekten başka bir şey yapmadı...

- Bir taraftan iflâs etmek üzere olan Harmancı ve ortakları şirketi ki; bunun başlıca ortakları olan annem, ben ve henüz işleri, idare edebilecek tecrübesi olmayan kardeşim Selçuk Harmancı var. Doğrusunu isterseniz bu fedakârlığa en çok onun için katlanıyorum ben... Çünkü annemin ve hatta kendimin mahrumiyet ve yokluk içinde yaşamamız beni o kadar ilgilendirmiyor. Evet, bir taraftan, birkaç küçük ortakla bizim ailemiz, diğer taraftan da genç, bilgili ve enerjik olan ve ölmek üzere bulunan bu şirketi kurtarıırken kendi ihtirasını da tatmin ederek istikbalini emniyet altına almak isteyen siz. Binaenaleyh hepimiz dürüst ve efendice bir iş yapmaktayız. Ben size bugüne kadar şerefiyle yaşamış olan bir firmayı getiriyorum, buna karşılık siz de bu şerefli firmayı batmaktan kurtarmayı kabul ediyorsunuz. Sizin namuslu ve becerikli bir iş adamı olduğunuza hepimiz inanıyoruz.

"İş adamı" kelimeleri üzerine kuvvetle basmıştı. Tunç'un yüzü birdenbire sertleşti ama cevap veren ses yine durgundu:

- Evet efendim. Durum tam böyledir.

...
- Ben, karınız sıfatıyla vereceğim imzaya sadık kalacağıma söz veriyorum. Evliliğin bana birçok vazifeler de yükleyeceğini biliyorum. Bunları yerine getireceğimden şüpheniz olmasın.

...
- Evet, bütün vazifelerimi yapacağım ama, en uzak bir tarih için bile olsa başka bir vaatte bulunmama imkân yoktur. Bunu yapmak namussuzluk olur. Size karşı ne bir şefkat, ne de aşk duyabilirim. Bunu size şimdiden söylemek bir vicdan borcudur benim için...

- Anlıyorum efendim. Ben de sadece sizin takdirinize lâıyk olmaya, kendimi beğendirmeye çalışacağım (Berkand, 1980d: 58- 60).

Kerim Usta'nın Oğlu romanında, kadın hastalarının ilgisinden bunalan Doktor Kasım, annesinin tavsiyesi üzerine, yanında çalışan Nuriye Hanım'la evlenmeye karar verir:

Anneme dedim ki:

- Acaba muayenehaneye “kadın hasta alınmaz” diye bir ilân mı koysam?

Elini başıma koydu:

- Senin için bir tek çare evlenmektir, Kasım!.

- Evlenmem.

- Evleneceksin... Senin için bir nevi bu gibi vakaların önüne geçecek bir sığınak, bir kale olacaktır.

- Kiminle anne... Sen benim hayat arkadaşım olarak yetiyorsun.

- Fakat ben daimî değilim Kasım. Sen Nuriye Hanım'la evlen... Senin için hakikî kale o olur, ben de gözlerimi sükûn içinde kaparım. Bugünlerde kalbim yine çok kötü bir vaziyet aldı.

- Nuriye Hanım mı?

Güldüm.

- Niçin gülüyorsun? Yaşı senin yaşın, başı da sağlam.

Ondan sonra Nuriye Hanım'ı yakından tetkike başladım. Evet, yaşlı değildi. Hatta çirkin dahi değildi.

- Nuriye Hanım benimle evlenir misin?

Annemin dediğini söyledi.

- Peki.. Bir nevi hayatta sizi kadınlara karşı koruyacak bekçi.

Elini yakaladım.

- Hayır, hayat arkadaşı.

- O da olur.

Bir hafta sonra nikâhımız kıyılacak. O yine vazifesine devam edecek. Ben de kalp hastalıklarına dair çoktan tasarladığım bir tetkike kendimi vereceğim... Neyleyelim, hiç bir zaman tedbire takdir uymuyor ki!.. (Adıvar, 1978: 90, 91).

4.14.2.7. Zoraki Evlilik

Aşk Hasreti romanında, uçak kazasında bir adaya düşen Ferhat'ın, Kızılderili bir kadınla evlenmek zorunda kalışı anlatılır:

-... Haftalarca süren bu ayinlerle kutlanan evlenme töreninden sonra hergün biraz daha derinleşen manevî bir ıstırapın pençesinde kıvranmaya başlamıştım... Kafese kapatılmış bir kaplan gibiydim. Böylece bana tapınırcasına bağlanmış olan kızılderili kadının yanında geçen günlerim gerçek bir kâbus oluyordu... (Azrak, 1973a: 200).

Kaçış romanında, sevdiği adamla değil de onun yakın arkadaşıyla evlenen Ayhan kendisini ve eski sevgilisi Üstün'ü sorgular:

Ne oluyor bana? Aylardan beri ilk kez kendi bilincimi kullanarak vardığım bir kararı uyguluyorum. Evleniyorum. Evet. Evlenmek denince aklıma gelen kişi değil evlendiğim.

...

Doğru mu yapıyorum?

Üstün'ün gidişinden bu kadar kısa bir süre sonra, sanki onun benim için bir anlamı olmadığını başkalarına kanıtlamak zorunluğundaymışım gibi, hemen evlenmeye kalkışıyorum? Nedir beni bunca tez davranmaya iten? Ona olan olağanüstü bağlılığımı anlayamadı. Kendisini sıradan bir ev erkeği yapacağımdan korktu. Oysa onun niteliklerinin buna el vermediğini anlamıştım. Böyle bir şeyi istemediğimi de belirtmiştim. Bana inanmadı. Ya da sevmiyordu beni. Doğrusu bu. Yeteri kadar sevmiyordu. Gözüne, koşullarına engel göründüğüm anda arkasını döndü ve gitti. Bir daha bakmadan. Bakmayı bile düşünmeden (Kutlu, 1986b: 40-42).

Küçük Dünya romanında, ailesi tarafından amcasının oğluyla zoraki evlendirilen bir genç kızın kaderine boyun eğişi anlatılır:

- Zorla veriyorlar amcasının oğluna, âdet olmuş bir kere. Oğlan da bir hayli büyükmüş kızıdan. Bizim Canan'la pek arkadaşır Hatcecik, önce direktmiş epey, kendimi vururum da yine varmam diye, ama... Ne yapsın kismet (İşinsu, 1984: 76).

Bir Düğün Gecesi romanında İlhan, göz altına alınan kızı Ayşen'i kurtarabilmek için, Hayrettin Bey'e, Ayşen ile oğlunu evlendirme konusunda söz verir. Ayşen ise bu durumu kabullenmek zorunda kalır:

Kıştırıldın İlhan. Nasıl olduysa, iki taş arasında kaldın. Ayşen, biricik kızın bu kadar uzaklaşmaydı senden, o anarşist takımı kızını senden bu kadar koparmasaydı, ne acelesi var, inatlaşmazdın sen de. Bırakırdın istediğine varsın. Fakat kendi haline koymadılar. Ayşen'i içerden çıkarmak için bir kez pas vermiş bulundun Hayrettin'e. Bana onun canı, bana onun namusu lazım. Millete rezil olup durmaktansa, ne yapaydım? (Ağaoğlu, 1984: 140).

Saadet Tacı romanında, ailesinin baskısıyla Bihruz’la evlenmeyi kabul eden Feyzâ’nın kendisini “cariye” gibi gördüğü ifade edilir:

Nikâhta iki şahitle birkaç akraba ve yakın aile dostu bulundu sadece... Feyzâ, ölüm kararı imzalanan bir mahkûm gibi bitkindi.

Tevekkül dolu gözleri ömrünün trajedisine gülümsemeye çalışıyor; etrafındakileri birer hayalet gibi görüyordu. Artık ne geçmişten, ne de gelecekte tasası vardı. Yalnız yaşadığı ânın zorluğunu yenmeye, oynadığı rolü başarmaya çalışıyordu.

...
Feyzâ, hayat tecrübelerinin kendisine vermiş olduğu bir olgunlukla gülümseye muvaffak oldu. Acısını içinde uyuşturmaya ve nefesine işkenceye o kadar alıştı ki!..

Yavaşça başını Bihruz’un omuzuna bıraktı. Ve -satılmış bir cariye haleti ruhiyesiyle- onun kendisini okşamasına müsaade etti... (Azrak, 1966b: 201, 202).

4.14.2.8. Görücü Usulü Evlilik

Görücü usulü evliliklerde, kızlara talip olmanın farklı şekillerde olduğu görülür. Bazı bölgelerde damat adayı ailesiyle birlikte kızın evine ziyarete giderken, bazı bölgelerde evlenme çağındaki kız ile erkek görüştürülür. Aşk ve Zafer romanında ise görücülerin resim vasıtasıyla kızlara talip olmasından söz edilir. Zinnur’un on yedi yaşına geldikten sonra, kendisine talip olanların resimlerini görmeye başladığı ancak bu taliplerden hiçbirini beğenmediği ifade edilir:

Zinnur onyediyi yaşını, bitirmiş, o zamanın hükmünce “Gelinlik kız” olmuştu. Buna rağmen değil hayatında, hayalinde bile bir erkek gölgesi yoktu. Ta onüç yaşından beri kendisini “İsterlerdi”. Birçok “Talip”i vardı. İki de bir paşa babasına bir heyet gelir “resim” getirirdi. Kızın; zamanın âdetine göre, “Görücüye çıkarılması” şiddetle menedildiği için onu görmek veya istemek üzere harem dairesine uğramağa kimse cesaret edemezdi. Paşa önceleri, kız küçükken bu resimleri harem dairesine sokmazdı, talipleri de hemen red ederdi. Fakat Bedia evlenip gittikten sonra, Zinnur da on yedi yaşına bastıktan sonra, gözünün tuttuklarını, Cemal-i Fer Kalfa vasıtasıyla, Zinnur’a haber veriyor, resimlerini gösterip kızın fikrini soruyordu. Bunların hepsi de -Zinnur’un görüşüne göre- çirkin, aptal suratlı şeylerdi. Kiminin elinde baston, kiminin belinde kılıç, bıyıkları modaya uygun olarak, Wilhelmvâri kıvrılmış bir alay züppe! İşin doğrusu Zinnur evlenmekten de, sevmekten de korkuyordu. Daha resmine bakarken ürperdiği bir adamla başbaşa, diz dize bütün bir ömür geçirilir miydi?.. Amma sevmek, yabancı bir erkeği sevmek!.. Onun hükmüne girmek, onun arzularına boyun eğmek!.. Bu, daha da korkunçtu. Bu ayıp, çirkin bir şeydi...

Neden çirkin?.. Zinnur bunu bilmiyor... Fakat çirkin... Çirkin işte! (Zorlutuna, 1978: 15).

Aydınlık Kapı romanında, Lerzan'nın ailesi, genç kıza gelen görüclere görünmesi için ısrar ettiğinde, genç kız onların kendisini “satılık inek gibi müşteriye çıkardıklarını” düşünür. Görücüye çıkmadan da koca bulunabileceğini iddia eder:

Lerzan, gelenlere çıkmak istemez, hırçınlaşır, kimbilir hangi kitapta görüp öğrendiği bir cümleyi sık sık tekrarlayarak dadısına, annesine hatta büyükannesine kafa tutardı:

- Beni satılık inek gibi müşteriye çıkarıyorsunuz!.. Gülfıdan Bacı, bu lafa pek kızar; yakasını ısırarak:

- Tu tu tu tu!.. Ayo, bu zamane kızları başımıza taş yağdıracak!.. Ayıp ayo, ayıp... Bu nasıl lakırdı? Anneciğin inek mi idi, hâşa, tövbe estağfurullah!.. Günde üç defa görücüye çıkardı... Çıka çıka bizim rahmetli Beyefendi gibi ay parçası kocayı buldu ya... Görücüye çıkmadan koca bulunur mu imiş? diye çırpınır dururdu...

Lerzan, bu sözleri burun kanatlarında müstehzî kıpırdamalar, dudaklarında alaycı gülüşlerle dinler, içinden “Deli Arap!” derdi. Görücüye çıkmadan koca bulunur mu, bulunmaz mı, ben sana göstereyim de gör! (Zorlutuna, 2001: 24, 25).

Evlenecekleri eşi kendileri seçmek isteyen genç kızların, görücü karşısına çıkmak istemedikleri görülür. Bir Çatı Altında romanında, ailesi tarafından görücüye çıkarılmak istenen Binnur'un evden kaçtığı belirtilir:

- ... Bizim iki moruk gene beni görücüye çıkarmaya kalkmışlar. Şu işe bak... Boşver kardeşim... Böyle oyunlar söker mi bana?... Bastım kaçtım evden işte!.. (Azrak, 1990: 82).

Bazı bölgelerde kız istemeye damat adaylarının gitmediği, yalnızca aile büyüklerinin kızı istedikleri görülür. Değirmen Taşı romanında, Ayşe Nine'nin, oğlu Feyzo'nun sevdiği kızı babasından isteyişi ve kızı aldıktan sonraki mutluluğu anlatılır:

Ayşe Nine, kızı ilk önce babasından istemişti. Ali Durdu, onu dinlemiş ve “Kız senin Ayşe Bacı!.. Feyzodan iyisini nereden bulacağız... Hayırlı olsun.” demişti.

Kulaklarında anasının “Allahın emri, peygamberin kavliyle senin Kiraz'ı oğlum Feyzo'ya istemeğe geldim” sözleri tekrarlanıyordu. Yüreği davul misali göğsünü döğüyordu. Kız gayri onlarındı. Her sabah koynundan çıkacak. Ocağı çatan, sütü sağan, ekmeği, katığı hazırlıyan taze gelin sırma bölüklerindeki altınları şıkırdatarak evlerinin içinde, bağında, bahçesinde dolanacaktı.

Anasının sesi derinlerden gelir olmuştu. Feyzo'nun kanı bir deli çay kesilmiş, gövdesinde dolanırken kulaklarına uğultularla çarpıyordu.

- Kiraz sırma yollu mavi bir gezi urba giymişti. Altın başı başında, sırma saçlarında yaldız altınları parpar yanıp dururdu... Ali Durdu ile söz kesince; bu kes kızı anasından istedim. O da "bundan gayri kızın anası sensin Ayşe Ninem... Ne mutlu bana ki senin gibi bir dünürüm oldu." dedi. Sarmaş dolaş oluvererek ağlaştık, İkimizin de ilk mürvetimizdi bu (Uçuk, 1966: 45,46).

4.14.2.9. Akraba ile Evlilik

Aşk ve Zafer romanında, kardeş çocuklarının, birbirlerinin "tabii namzet"i sayıldıkları için, dışarıdan kimsenin talip olamayacağından söz edilir. İbrahim eğitim için İstanbul'a gitmek istediği zaman, annesi, Urfa'da kalıp amcasının kızı Zehra ile evlenmesi gerektiğini ifade eder:

"Helbet kaçırırlar oğlum" demişti. "Artık ikiniz de büyüdüğünüz maşallah. Baban bu mektep işini başımıza çıkarmasaydı bu güzün sizi evlendirirdik... Gel İbrahim, gel vazgeç şu mektepten. Bayramdan sonra everelim seni. Evinde, yurdunda, malının başında bulun. İstanbul'larda işin ne oğlum?!"

"Sen ne konuşuyorsun nenem?.. Ben Zeliha ile mi evleneceğim?.."

İbrahim bunu ilk defa duymuyordu ama, şimdiye kadar üzerinde ciddiyetle durmamış olacak ki, ilk defa duyuyormuş gibi hayret etmişti. Hem de içine garip bir korku düşmüştü.

O havalide kardeş çocukları birbirlerinin tabii namzedi sayılırlar ve "emmi oğlu" varken bir kıza, dışarıdan kimse talip olamaz.

Gerçi Zeliha, İbrahim'in tek amca kızı değildi. Ne de oğluydu. Büyük amcaları Mehmet beyin de kızları, oğulları vardı. Fakat küçücük yaşlarından beri İbrahim ile Zeliha, birbirlerinin nişanlısı sayılmıştı. Herkes bunu böyle biliyordu (Zorlutuna, 1978: 35, 36).

Saadet Tacı romanında Feyzâ ile amcasının oğlu Reha evlenmek istediklerini söyledikleri anda, tüm akrabalarının buna karşı çıkacaklarını ve kendisini suçlayacaklarını düşünür. Evlenseler bile mutluluklarının çok uzun sürmeyeceğine inanır:

Reha ile evlenmek kararını açıkladıkları zaman, aile arasında kopacak fırtınayı düşündü. Hele Nuran yenge ile Cavidan şüphesiz yaygaraları basacaklar ve bu işe karşı koymak isteyeceklerdi. Onlarla girişilecek mücadeleyi biran tasavvur etti. Sonra, diğer akrabalar, -Bunlar arasında Belkıs'ı da sayabilirdi- ve aile dostları da her halde bu evlenmeyi doğru bulmayacaklardı. Bir çoğu tereddütsüz Feyzâ'yı ayıplayacaktı!.. Her şeyi hiçe sayarak kuracakları yuvanın saadetini devamlı kılmak mümkün olacak mıydı acaba?.. İşte, asıl önemli olan buydu... (Azrak, 1966b: 87).

Pertev Bey'in Üç Kızı romanında Halet, dayısının kızı Selmin ile evlenmek ister. Selmin, halasının bu evliliğe karşı çıkacağını düşünür. Halet ise kararından asla vazgeçmeyeceğini ifade eder:

Halet, Selmin'in ellerini almış, öpüyor ve:

"- Selmin, seni seviyorum, benim karım olacaksın!.." diyordu. Selmin:

" Ağabey, halam istemez, çok üzülecek, onu üzmeylem." dedi.

Halet:

"- Selmin, yemin ederim ki; senden başka hiç bir kadın benim karım olmayacaktır, bil ki bu bir söz değil, bir yemindir. Yarın Moda'ya gideceğim, dayımdan seni isteyeceğim."

Selmin:

"- Halet dedi, (o gece ilk defa Halet diye hitap ediyordu.) Ben de seni seviyorum, ben de senden başkasının karısı olamam, olmayacağım, bil ki, bu da, benim yeminimdir. Fakat acele etme, halamı yavaş yavaş alıştıralım!.." dedi ve Halet'i biraz beklemek için ikna etti (Ayaşlı, 1968: 25).

4.14.2.10. Yabancı ile Evlilik

İncelenen romanlarda, yabancılarla evlenmenin pek hoş karşılanmadığı görülür. Gençlik Rüzgârı romanında Nur, babası bir yabancı ile evlenmesini istemediği için, yurt dışına giderken, yabancı erkeklerin ona yaklaşmaması için parmağına bir nişan yüzüğü takar. Ancak karşısına gönlüne göre bir Türk erkeği çıkarsa bu yüzüğü çıkaracağını belirtir:

İki aylık seyahatim beni oldukça tecrübe sahibi yaptığı için, lüzumsuz ve nahoş vaziyetlere düşmemek maksadıyla Paris'ten kendime bir nişan yüzüğü aldım. Şimdi parmağımda halka olduğunu gören yabancılar bana madam diye hitap ediyorlar, yakınlarıma da nişanlı olduğumu söylüyorlar. Maksadımı anlıyorsun değil mi? Bir emniyet süpürü... İstanbul'dan ayrılırken söylediğin son sözler hâlâ kulağımdadır.

- Kızım, beni üzme istemezsen bir ecnebi ile evlenme!

- Ben daha iyisini yapıyorum baba: burada herkese nişanlı olduğumu söylüyorum. Şayet tanışacağım Türk gençleri arasında gönlüme göre birini bulursam onun uğruna bir nişanlımı!!! feda ederim. Sen hiç merak etme! Hem de feda edeceğim nişanlı kim biliyor musun? Almanya'da doktorluk tahsilini yapmakta olan bir genç. Onu öyle seviyorum, öyle seviyorum ki başkasına bakacak gözüm yok. Anlıyorsun ya, hiç yoktan bir adam yarattım ve bir roman uydurdum. İnan bana, uzak diyarda rahat yaşamak için bu iyi bir buluştur ve daha şimdiden faydasını görmekteyim. Başım dinç kalıyor. Bu yalanın kötü tarafları diye bir şeyler vehmetme canım babacığım, emin ol ki kalbimden sıcak bir ses yükseldiği dakika parmağımdaki halkayı fırlatıp atacağım (Berkand, 1967: 80).

İki Kâlp Arasında romanında, Günseli ile evlenmek isteyen Boceti, Günseli'nin yabancı bir erkekle evlenmek istemediğini öğrenince, onun bu mazeretini anlamsız bulur. Bu konuda dinin ya da milliyetin önemi olmadığını düşünür:

Genç doktor Boceti bana âşık... hem de delicesine. İlle de benimle evlenmek istiyor. Ancela'ya birkaç kere yalvarmış. O da bana söyledi. Tabii reddettim ama, adam çamsakızı kadar yapışkan. Lâf anlamıyor. Ancela benim Türk olduğumu, bir yabancı ile evlenmek istemediğimi söylemiş. Bu mazereti manasız buluyor. Birbirini sevdikten sonra milliyetin ve dinin ne anlamı varmış! (Berkand, 1972: 113).

Ben ve O romanında, yabancılarla evlilik “kayıp” olarak değerlendirilir. Ayrı dünyalara sahip insanların evlenmelerinin, bir hata olacağı görüşü vurgulanır. Bu evliliklerde çocukların da mutsuz olacakları belirtilir:

- Evet. Bu evlilik ikimiz için de hata olacaktı. Ayrı dünyalardan iki insandık. Görgümüz, yetişme tarzımız, gelenek ve göreneklerimiz, milliyetimiz, dilimiz, dinimiz, canım hemen hemen herşeyimiz ayrı idi. Bir ayrılıklar kompozisyonu... İlk günlerin sıcaklığı geçince boşluklarda, karanlıklarda kalacak, birbirimizi kaybedecektik. Ve çocuklarımız dünyanın en mutsuz çocukları olacaktı.

- Şimdi yabancılarla evlenenler çok ama... Kızlar bile artık yabancı memleketlere gelin gidiyorlar.

- Kayıptır bu... Özellikle kendileri için.

- Aşkın iki ayrı dünyayı birleştiren en güçlü bir duygu olduğunu siz kabul etmiyor musunuz? (Su, 1970: 75, 76).

Aynadaki Kız romanında da benzer bir görüşe yer verilir. Sibel, kendisini yetiştiren toprağa karşı vazifelerinin olduğunu düşünür ve memleketinden ayrılmayacağını ifade eder. Aynı zamanda Eddi'nin de kendi yurdundan ayrılmaması gerektiğini düşünür:

- Ben toprağıma bağılıyım, dostum. Düşün bir kere. Burada doğmuşum. Bu hava, bu su, bu toprak, beni yetiştirmiş. Benim bunlar. Ben de onlara aidim. Kendimi dünyanın hiçbir yerinde, burada olduğu gibi hür ve mesut hissedemem. Beni yetiştiren bu toprağı karşı vazifelerim var. Nasıl kaçırım bundan? Nasıl olur da bir vazife kaçığı durumuna düşerim ben?

- Sen vatanından ayrılmak istemezsen, belki de Eddi gelir, burada yerleşir.

- Ne sebep var onu da kendi yurdundan, kendi çevresinden etmeğı?

- Ama, o seni seviyor. Bunu yapabilir senin için.
 - Böyle bir fedakârlığa lüzum yok. Bu imkânsız bir şey benim için.
- Bunu anlamayı rica ederim Jacky (Su, 1962: 110).

Ayrı Dünyalar romanında Güzide, kızı Aslı'nın, kendisinden hoşlanan Toni'den söz etmek istemesi üzerine, ona yabancılarla evlilik hakkında öğütler vermeye başlar. Güzide, ayrı dünyalara sahip bu insanların, tam manasıyla birbirlerine ısınamayacaklarına ve sonunda ayrılacaklarına inanır. Evlenerek yurdunu bırakıp gidenlerin, ailelerini utandırdıklarını düşünür. Çeşitli örnekler vererek, kızını, Toni'den uzak durması konusunda uyarır:

“Şimdi sıra Toni’de...” diye radyonun düğmesini çevirdi. Odasının sessizliği içinde, bir tuhaf çekingenlik ve ürkeklik duyarak onu düşünmeye başladı. Annesi bu konuda tek kelime bile dinlemek istememişti. Mübeccel’in bir Amerikalı ile evlenmek için fakülteyi yarıda bıraktığını söylediği zaman:

- Acıdım bu kıza, demişti. Kendisini yetiştiren toprağı bırakıp nasıl uzaklara gidebilir? Dil ayrılığı, din ayrılığı, gelenek, görenek değişikliği onları birbirine gerektiği kadar yaklaştıramaz. Isınamazlar tam mânası ile birbirlerine. Çok geçmeden yanıldıklarını anlıyacak, kırılacaklardır. Hele çocuklar doğunca...

Annesi böyle konuşurken ona çevreden örnekler vermişti, tanınmış aile kızları arasında, öğretimini dışta yaparken yabancılarla evlenenler yok muydu? Erkekler dışardan yabancı kızları alıp alıp geliyorlar, bu da öyle pek ayıplanmıyordu. Alışılmıştı bu tipten evliliklere. Kızlara gelince; onların bu yolu tutmaları daha büyük tenkidlere uğruyor, yaygaraların kopmasına sebep oluyordu. Kızların yabancı bir erkeği seçmesi niçin alışılmışın dışında sayılıyordu? Dünya değişmişti. Her gelen günle şartlar değişiyordu.

Annesi:

- Hele çocuklar olunca, diyordu, araya çok daha büyük anlaşmazlıklar girecektir. Kolay mıdır yurdu bırakıp gitmek? Aileyi bir utançla yüz yüze getirmek? Yurdunu, evini bırakıp gidenin karakterine güvenilebilir mi? Bir gün yeni hayatıma da bir tekme vurup başka ilgilerin, başka münasebetlerin peşinden koşmıyacağı ne belli, diye düşünülemez mi?

Aslı, annesinin bir arkadaşının yaptığını vesile edip kendisine ders vermek, nasihat etmek istediğini anlamıyor değildi. Bunları söyleyip gözünü korkutmak istiyordu tabî. Bununla beraber, söyledikleri realitelere uygundu. Annesine yabancılarla evlenen tanıdık kızlarından örnekleri verirken, fakültede duyduklarını hiç hesaba katmamıştı. Gidenler arasında aldanmış hayal kırıklığına uğrayıp dönmek için çareler arıyanlar da yok değildi (Su, 1964: 99, 100).

Güneş Kokusu romanında, yurt dışına tahsil için gidip yabancılarla evlenen erkekler eleştirilir. Bu evliliklerden doğan çocukların, annesinin terbiyesine bağlı yetiştiği ifade edilir. Cevat, memleketindeki kızlar dururken, yabancı bir kadına bağlandığı için kendisini suçlar:

Yurdunun yarası onun yüreğindeydi. Cevat, Ayşenin için için bir deniz gibi coştığını görüyordu. Memleket kızının, memleket çocuğuna en haklı sitemleriyle doluydu. Vatanın dışına giden her erkeği, Türk kızı bir daha kendine dönmek üzere kaybediyordu. Bilgi kazanmak için giden delikanlı, Türk cemiyeti içine melez çocuklar vermek üzere, yabancı bir kadınla dönüyordu. Bu çocuklar hiç bir zaman babanın malı olamıyor, anasının kanına, onun terbiyesine, onun dinine bağlı olarak yetişiyordu.

Ayşe söylerken, sesindeki ince dikenlerle Cevadı avlıyordu. Kendisini haklı bulduğu bir dâvayı kazanamamış, Ayşenin karşısında suçlu yerine geçmişti.

Gözlerinin parıltısında gölgeler vardı.

- Hayatımın en büyük ıstırabını bana verdin Ayşe...

- Niçin Cevat?

- Çünkü bana, hakikati bir tokat gibi, hem de çok haklı olarak çarptın...

Kendimi, senin gibi kızlar varken, yabancı bir toprağın kadınına bağladığımı için, günahkâr ve küçük görüyorum... (Uçuk, 1973b: 373, 374).

Pertev Bey'in Üç Kızı romanında, Avusturya kontu Rollhausen'ın Selmin'le evlenmek istemesi üzerine Pertev Bey, kontu çok sevmesine rağmen, bu evliliğin mümkün olmadığını ifade eder:

"- Bugün" dedi, "Selmin ve benim için çok mühim ve hayatî bir mesele için geldim. Kerimenizi seviyorum ve izdivacına talibim."

...

"- Azizim Kont!.." dedi, "ben sizi çok severim ve takdir ederim, fakat nasıl olur, İslâm bir kızla Hristiyan bir erkeğin evlenmesi, bir Türk kızının bir Avustralyalı ile evlenmesi, bu imkân ve ihtimal haricindedir. Dinim, memleketim ve âilem bu izdivacı imkânsız kılmaktadır, sizi reddettiğimden dolayı çok esef etmekteyim, fakat bu başka türlü olamaz." (Ayaşlı, 1968: 47).

4.14.2.11. Kurtarıcı Evlilik

Evliliğin maddi sıkıntıları, aile ve toplum baskısı, okuma isteği gibi çeşitli nedenlerle kurtarıcı olarak değerlendirildiği görülür. Eşikteki romanında, anne baba baskısından bunalan bir genç kızın, yalnızca hür olmak istediği için evlenmek istediği belirtilir:

"Evlenirsem, bu sırf hür olmayı istediğim içindir" demiş. Çünkü analar babalar hep birilerine karşı sıkboğaz ederler çocuklarını. Hep o, kaçınılmıyacak tehlikeye karşıdır çocuklarına analık babalık taslamaları. Dünya yüzünde, hiç değişmeyen ve birbirinden doğmayan, bir ana babalar, bir de çocuklar sınıfı bulunmalıydı. O zaman, ana babaların bitip tükenmiyecek sevinçleri, çocuklarının büyüyeceklerini bildikleri için, çekilmez derecede artardı. "Ben sana, bir kadın -yahut adam- olası diye mi bu kadar emek verdim?"

Başkalarına bu kadar çabuk sevgiler duyasin diye mi, seni sevdim? Sana bakarken, senin için çektiğim acıları hatırlıyorum. Sense bunlara kayıtsızsin. Acı çekmiyorsun çünkü başkalarını sevmeye ümidin var.” Bunlar, birdenbire adını bulduramadığımız bir annenin söylemek istediği, ama annelik çalımına uygun düşmeyeceği için söyleyemediği bir yakındır (Muhteremoğlu, 1960: 64).

Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında Selma, biraz da eski apartmanlarından, kardeşlerinin gürültülerinden, annesinin eleştirilerinden ve babasının baskısından kurtulmak için Mehmet’le evlendiğini itiraf eder:

Bütün eski günlüklerimi yaktım evden çıkarken. Hiç bir iz kalmasın arkamda istedim. Genç kızlık mektuplarımı yırtıp attım. Herşeye yeniden başladığımı biliyordum. Yaşamaya yeniden başladım sayılır Mehmet’le evleneli. O büyük köhne apartmandan, kardeşlerimin gürültülerinden, annemin vızıltılarından, babamın herşeyi yasaklayan zorbalığından kurtulduğum için ne kadar kıvançlıyım! Ali’den de kurtuldum sayılır (Yönsel, 1971: 20).

Genç Kız ve Ölüm romanında ailelerinin baskısından ve kısıtlamalarından bunalan, kurtuluşu evlilikte arayan genç kızların, evlendikten sonra da kocalarının baskısı altına gireceklerinden söz edilir:

Birgün otobüste ya da çalıştıkları iş yerinde kendileri gibi az maaşla geçinen, çekingen delikanlılar onlara ilgi duyabilirdi. Daha ilk buluşmada kızlar erkeklerin niyetlerinin ciddi olup olmadığını anlamaya çalışacaklardı. Çünkü bir tek hayatı düşlemeye alışmışlardı: Mutlu bir yuva. Oysa bir süre sonra mutlu yuva ev işlerinin, altı değiştirilecek çocuğun ve karısının bedeninde yorgunluklarını unutmaya çalışan erkeğin kendilerini beklediği bir yer olacaktı.

Annelerinin babalarının yanında yaşamaktan sıkıldıkları için evlenen genç kızlar... “Sofrayı kur, bulaşıkları yıka, çamaşırları as, kardeşine bak.” “Bir saat içinde dön, uzağa gitme, bir daha onlarla görüştüğünü görmiyeyim, gülme yollarda, oturup kalkışına dikkat et...” Bu sözlerin sıkıntısıyla yatağında düşler kuran genç kız... Bir evi olacak, eşyaları kocasıyla birlikte seçecek, evinde dilediği yemeği pişirecek, birlikte sinemaya, gazinoya gidecekler, çocukları olacak ve evi kendisi yönetecek. Bu düşlerle kurtuluş arayan kızlar... Yine de kamyon çehizlerini almaya gelince içlerini bir hüznün kaplıyor. Annelerinin babalarının boynuna sarılınca ağlıyorlar. Bir önsezi ürkütüyor onları (Özakın, 1980: 33, 34).

Saadet Tacı romanında, daha önceki evlilik teşebbüslerinde başarılı olamayan Feyzâ, çevrenin baskısından yine evlilik yoluyla kurtulabileceğini düşünür:

Şu hengamda gerçekleşecek bir izdivaç, hayatının en büyük hatası, aynı zamanda en büyük felâketi olabilir. Bu, o güne kadar bu yolda çektiği

işkenceleri tazelemekle kalmayıp, bunu hepsinden sunturlu kılabilir. Şu halde içinde uyanmış olan şu hazlı sızının mânası ne idi?

Hislerini derin derin yokladı ve şu neticeye vardı: Bir mucize olmuştu!.. Hayatının en kritik anında vâki olan bu evlenme teklifi, kendisine bir kurtuluş mesajı getiriyordu. Bunun, evvelkiler gibi bir serap değil, serin bir vaha olduğu elle tutulacak kadar kat'î bir hakikattı. Oradan kana kana içeceği su, alev alev yanan kalbine çelik verecekti!..

Evet, Feyzâ artık yaşamak istiyordu. O güne kadar olduğu gibi, nefsinin fedâ yoluyla bahtından hınç almak değil!.. İşte karşısına çıkan bu yakışıklı ve iyi niyetli genç adam da kendisini hem o mağdur aşkın cehenneminden, hem de şu hayat çölünden kurtaracaktı!.. (Azrak, 1966b: 113, 114).

Aynı romanda Feyzâ, kendisinden yaşça küçük kuzeni Reha'nın ümidini tamamen kırabilmek için, en iyi yolun bir başkasıyla evlenmek olduğuna karar verir:

Evet, bu badireden tek çıkar yol, Feyzâ'nın acele bir başkası ile evlenmesiydi. Kendini denize atamadığına veya bir tutam Arsenikle hayatına son vermediğine göre, Reha'nın ümitlerini hepten yıkacaktı bundan başka çaresi yoktu. Fakat acele kiminle evlenebilirdi?..

Kafasının içi bomboştu. Ömrünün o çözülmez problemini, o kadar titizcesine üzerine eğildiği bir hayatî ve kutsal davayı böylesine aceleye getirmekle halledebileceğini nasıl umardı?.. Bu, halledilmesi öyle güç, hattâ imkânsız bir dava idi ki!.. (Azrak, 1966b: 168).

Yabancı Adam romanında Suna, maddi bakımdan ailesine yük olduğunu düşünerek, Akademi'yi bitirdikten sonra hemen evlenmeye razı olur. Genç kız, kocasının kendisine vereceği harçlığın bir kısmını ailesine vermeyi bile düşünür:

Suna dalgın adımlarla yürüyüp bunları düşünürken kendi duygularını incelemeye lüzum görmüyor, evlenmesinin annesiyle babasının yaşayışlarına getireceği rahatlığı da düşünerek için için seviniyordu.

Sevgili babası doktor Ömer Yücel, sabahdan akşama kadar bir hastadan ötekine koştuğu halde devamlı surette para sıkıntısı çekmekte idi. Bunu ne kadar saklamak istese Suna'nın sevgi ve ilgi dolu bakışlarından kaçmasına imkân olamazdı. İşte bu sebepten değil midir ki Güzel Sanatlar Akademisi'ni bitirir bitirmez evlenmeye razı olmuştu. Böyle olunca babasının üzerinden bir yük eksilecek, hatta zengin kocasının kendisine vereceğini umduğu harçlıktan bir kısmını kendi özel ihtiyacı için sarf etmiyerek babasına yardım edebileceğini umuyordu (Berkand, 1980a: 13, 14).

Pertev Bey'in Üç Kızı romanında, Nermin'in, yaşadığı yoksul hayattan kurtulmak için Muammer'le evlendiği belirtilir:

Muammer Bey nişanlısına, bu İstanbul kızına iyice tutkundu. Nermin de seviyor, sevmiyor değildi. Fakat Nermin daha ziyade Muammer'in vereceği imkânları seviyor, onu bu fukara hayattan kurtaracak bir kurtarıcı olarak seviyordu (Ayaşlı, 1968: 148).

Uzayan Yollar romanında Sibel, yalnızca aile şirketlerinin kurtulması için Tunç Başaran'la evlendiğini, bu evlilikle ilgili kendisinden başka hiçbir şey beklenmemesi gerektiğini dile getirir:

- Benden hiç bir şey beklememelisiniz anne. Ben yapabileceğim, daha doğrusu bir insanın yapabileceği fedakârlıkların en büyüğünü yapıyorum. Size son defa tekrarlıyorum. Şirketin kurtulması için benden beklenen şeyi yapmaya, kendimden ziyade sizin, hayır, sizden çok Selçuk için razı oldum. Bana artık iflâstan, sefalet düşmekten, Harmancı ailesinin şeref ve namusundan, kardeşimin durumundan bahsetmeye kalkışmayın. Bütün bunlar büyük felâketimin yanında küçük şeyler kalıyor. Benim hayatım yıkıldı, kökünden koptu. Bunu neden anlamak istemiyorsunuz?

- Şey...

- Rica ederim beni dinleyin. Fabrikanın emektarlarından birinin oğlu olan bu gencin bizim için bir kurtarıcı olacağı, Harmancı firmasını idare edeceği ve mucizeler yaratacağı söyleniyor. Ben bu sözlerle inanarak boynuma esaret zincirini geçirmeye razı oluyorum. İşte bu kadar (Berkand, 1980d: 49).

Gurbet Yavrum romanında, okuldan kurtulmak için evliliği çare olarak gören bir genç kızdan söz edilir:

Biyoloji, fizik, coğrafya dersleri benim için çok anlamsızdı. Hep roman okumak istiyordum. Öğretmenler sert, yaşlı, eli sopalıydı. Tek istedikleri ödev ve ezberdi. "Ah!" diyordum kendi kendime, "bir evlensem de okuldan kurtulsam!" Hem evlenmeyi, hem de yazar olmayı istiyordum (Özakın, 1989: 28).

Alnında Mavi Kuşlar romanında, büyük kente giderek okumak isteyen Armağan, ailesinden izin alamaz. Ailesi, kızlarının bu başkaldırışına ancak bir evliliğin çare olabileceğini düşünür:

"Annem senin üzüntülü olduğunu söylüyor."

"Yoo..."

"İstersen sana bir iş bulabilirim. Büyük şehirde tek başına yaşyamazdın. Evde de kendini yetiştirirsin. Kitap okuyabilirsin."

"Olur."

Ömer bu sessizlikteki, uysallıktaki öfkeyi seziyordu.

"Önemli olan diploma değil, insanın kendini yetiştirmesi..."

Armağan'ın yüzüne kadınlığın sinsi gölgesinin sokulduğunu görüyor, o da annesiyle babasının tasarladığı şeyi düşünüyordu. Bu başkaldırışı ancak bir evlilik durdurabilirdi (Özakın, 1978: 52, 53).

4.14.2.12. Zengin Biriyle Evlilik

Küçük Dünya romanında Canan, evliliklerde para mutluluk getirmese de, parasızlığın mutsuzluk getireceğine inanır. Yaşadığı yoksul hayattan sıkılan Canan, çocuklarının da aynı sıkıntıları yaşamaması için, zengin bir koca aradığını itiraf eder:

Canan para budalasıdır biraz.

- Parasız bir insana âşık olabileceğim aklıma gelmez, Nur, der.

- Canım para saadet getirmez ki.

- Para saadet getirmez, doğru ama, parasızlık mutsuzluk getirir. Ben buna inanmışım bir kere. Kendimi bildiğimden beri, bir para lafı döner evde. Canımın çektiği birşeyi almak istersem, evvelâ fiatına bakarım. Geçen kış bir palto yaptırmışsam, tayyör yaptırmamışım demektir. O bu seneye kalmıştır.

- Beş kız bu, kolay mı?

-Biliyorum kolay değil, kimseye kabahat bulmuyorum zaten. Ablamın eskilerini giyerken, dikkat ederim; benden sonra Ayten'e bir şey yapılacaktır çünkü. İşte bunlardan sıkıldığım için, zengin bir koca arıyorum. Çocuklarım benim sıkıntılarımı çekmesinler diye... (Işınsoy, 1984: 70, 71).

Dert Bende romanında Fatma, evlilikte önemli olanın aşk değil servet olduğunu belirtir:

- Bülent'i sevdiğinden bu kadar eminsin demek?

- Evet!..

- Tarık'ta olmayan neler buldun onda?..

- Güçlü bir kişilik ve muazzam bir servet...

- Servet babasının ama...

- Bülent de çok kazanıyor. Üstelik bu servetin tek vârisi... Hayatımızın yarısı dış memleketlerde geçecek...

Süreyya, gözlerinden yeniden yaşlar taşmasından korkuyordu. Sesi titreyerek:

- Seni çok seven birinin aşkını ve uğrayacağı hayal kırıklığını hiç düşünmüyorsun demek?. dedi.

- Bülent de beni çok seviyor. Hem de yıllardan beri... Aslında onun aşkı değil benim için önemli olan... Anlıyorsun ya benim romantik kardeşim?.. (Azrak, 1973b: 35).

Saadet Tacı romanında, Feyzâ'nın zengin biriyle evlenecek olması, ailede çocuklar dahil herkesin düşler kurmasına neden olur:

-Seni mes'ut edeceğim Feyzâ... Hemen kararını ver... Yarın nişan yüzüklerini takalım... Çarşıya çıkıp dilediğin bütün şeyleri alalım. İstersen Suadiyedeki villâmda, istersen Taksimdeki apartmanında otururuz. Derhal bir daire boşalttırabilirim... Arzun ne ise, çekinmeden söyle bana... Evimizi senin seçeceğin mobilya ile dilediğin şekilde yeni baştan döşeyeceğim... Her şey istediğin gibi olacak!..

Bu tatlı vaadlere pek kanmak istemeyen, daha doğrusu Feyzâ'nın başına böyle bir devlet kuşunun konabileceğine ihtimal vermeyen Nuran Yenge, yine için için şişinerek:

- Onu bizden ayırmanız ne olsa bizi üzer doğrusu!.. diye söylendi.

- Sizden ayırmak mı?.. Bu da ne demek?.. Hep beraber otururuz efendim... Villâm gayet büyüktür... Böylece, bütün aile oraya sığabiliriz...

Bihruz ile Müyesser şaşkın şaşkın dinliyorlardı. Dr. Muhlis de ağzını bir karış açmış, yavru kaplumbağını bile unutmuştu... Reha ise, dalgın bir şekilde önündeki ekmekleri ufalıyor, sanki bu sözleri hiç duymuyordu.

Pamukçu sözüne devamla:

- Cins köpeklerim ve tavşanlarım var, dedi. Çocuklar için çok enteresan sürprizlerim var... İki arabamdan birini eşimle benim, diğerini de ailenin emrine tahsis edeceğim... Bir de güzel kotram var... Deniz kıyısındaki villâmda ayrıca yüzme havuzu da mevcut... İdeal bir hayat yaşatacağım sizlere... Param bol... Dünyalığım yerinde... Kötü bir adam da değilim... İşte karşınızdayım, görüyorsunuz beni...

Mecliste şaşkınlık ve heyecan arttıkça artmaktaydı. Çocuklar bile yaramazlığı bırakmışlar; tavşanların, köpeklerin, arabalarla kotranın, yüzme havuzunun ve enteresan sürprizlerin esrarlı, cazip mânalı üzerinde zihinlerini gezdirmeye başlamıştı. Daha başka güzel vaadler duymak hevesiyle içleri içlerine sığmaz bir halde bekliyorlardı (Azrak, 1966b: 31, 32).

Güneş Kokusu romanında Canan, ailesi maddi sıkıntılar yaşayan Ayşe'ye, zengin biriyle evlenerek rahat bir yaşama kavuşmasını tavsiye eder. Ayşe ise sözlüsü Ahmet'i feda edemeyeceğini düşünür:

Canan, gülüyordu:

- Her zaman söylerim bilirsin ya... Çok hülyacısın... Hakikati görmeyecek kadar hülya içinde yaşamak, bence pek akıllılık değil...

- Beni akıllı sayman için ne yapmalıyım?

Canan, artık gülmüyordu:

- Çocukça hülyalarınla beraber, o züğürt sözlüyü bir tarafa bırakarak, kendine zengin bir koca bulmalısın...

Ayşe, gülerek başını çevirdi. Ahmet'in siyah saçlı başını, kocaman berrak mavi gözlerini düşündü. Yumuşak, iyi bir arkadaşı. İyi bir koca olabilecekti. Bunu derinden derine incelememişti. Fakat Ahmet'i seviyor gibiydi. Çocuklukları beraber geçmişti. Belki asıl sevgi Ahmet'deydi. Ayşenin rahat bir ömür geçirmesini istiyerek, mesleklerin en gücü olan doktorluğu seçmiş, çalışıyordu. Ayşe onu feda edebilir miydi?

Canan, arkadaşının cevap vermediğini görünce:

- Susuyorsun işte... Kendi düşüncelerinle yaşamakta devam et... Ahmet'in tahsilinin bitmesine dört uzun yıl var... Bekle yavrum ömrün artsın... (Uçuk, 1973b: 7, 8).

Uğur Böceği romanında Esra, evliliklerde öncelikle sevginin ve anlaşmanın önemli olduğunu, para da olursa mutluluğun tamamlanacağını ifade eder:

- ...Bence para saadeti hazırlayan biricik unsur değildir. İlk gençlerin birbiriyle anlaşması, sevişmesi gelir. Para da olursa saadet tamamlanır elbette... onu küçümsemiyorum.
- Senin bu husustaki fikirlerini biliyorum. Fakat, Ferihacık dışarıda çalışacak... yazık değil mi ona? Karşısında onu isteyen bunca kıymetli ve zengin genç varken onun çalışması hoş bir şey mi?
- İyi ya, mesut olmak için çabalayacak demektir... Bundan güzel bir şey olur mu? (Berkand, 1974: 188).

Allah Çocukları Unuttu romanında Ayşe, kendisinden yaş bakımından oldukça büyük, zengin bir adamla evleneceğini söyleyince, Oya, Ayşe'ye adamla değil, "otomobille nikâhlanacağını" söyler:

- Hani sana son model bir araba yakalamaktan bahsederdim hep.
- Yakaladın mı?
- Öyle gibi bir şey.
- Deme? Nasıl oldu bu iş?
- Basbayağı oldu işte. Hem de 59 modeli.
- Sen beni gece vakti işletiyorsun galiba.
- Vallahi değil, vaziyet gayet ciddi. Biraz evvel beraber Boğaza gittik, konuştuk. Fena adam değil, kesin bir cevap bekliyor.
- Beni işletiyorsun sen. Adı neymiş?
- Murat?
- Desene Murat Bey, eniştemiz olacak. Kaç yaşında?
- Otuz üç.
- On beş yaş fark var aranızda. Tahsili var mı bari? Ne iş yaparmış?
- Lise mezunu, sonra Amerika'ya gitmiş, ticaret yapıyormuş. Ben adamda değilim. Otomobili fevkalade, görsen sülün gibi.
- Desene otomobille nikâhlanacaksın, sen garanti işletiyorsun beni.
- İster inan, ister inanma. Ben ne yapacağımı düşünüyorum şimdi.
- Eğer senin evlenmeye niyetin yoksa, adamın adresini ver, diyorum ben.
- Yağma yok (Baydar, 1960: 103).

4.14.2.13. İkinci Evlilik

Kaderin Sırrı romanında, Atilla'nın evlilik teklifi üzerine Nüvide, çocuklarını ve torunlarını utandıracağını düşünerek ikinci kez evlenmesinin uygun olmadığını ifade eder. Atilla ise evlilik nedeniyle kimseye karşı sorumlu olmayacaklarını belirterek Nüvide'yi ikna etmeye çalışır:

- İmkânsız diyorum sana... Hem çocuklarımın yüzüne nasıl bakarım?.. Çevrem ne düşünür hakkımda?.. Yapamam Atilla... Böyle bir şeyi asla yapamam ben...

Atilla onu bileklerinden sıkıca kavradı:

- Bırak her şeyi... Yalnız ikimizi düşün... Benimle evlenmeyi kabul et sadece... Bak nasıl mutlu olacağız, göreceksin...

- Hayır, hayır, utanırım ben... Utançtan ölürüm... Çünkü bana yakışmaz böyle bir davranış... Hem ben aslında sana lâayık da değilim... Orta yaşlı bir kadını... Sen dilediğin genç kıızı alabilirsin... Kendine uygun bir evlilik yaparsın... Rica ederim Atilla, anlayışlı ol biraz...

Atilla gözlerini yumdu ve sesi, yüreğinden kopan candan, duyguların bir yankısı gibi, tatlı ve sıpsıcak fısıldadı:

- Ya seninle evlenirim, ya da hiç Nüvidem!..

- Acaba içki mi dokundu sana?

- Hayır, tamamen ayığım... Dünyanın bütün genç kızlarına senin bir tırnağını bile değişmem... Benim için en gençten genç, en güzelden daha güzelsin... Hayat dolu, füsün dolu bir kadınsın. Kalbimin, ruhumun kadınsın... Evlenmek en tabii hakkın... Birtakım bencil ve acımasız insanlar için kendini fedâ etmekte hiç bir mâna yok!...

Nüvide'nin kirpikleri yaşlarla ıslanmıştı. Öylesine zavallı bir hali vardı ki, Atilla gülümseyerek onun çenesine dokundu:

- Çocuk asıl sensin! Belki çok anı oldu teklifim... Ama sensiz yaşayamayacağımı kesinlikle anlayıverdim. Evlenmemiz ne bir suç, ne de günah!.. Bundan ötürü hiç kimseye karşı sorumlu olacak değiliz!.. (Azrak, 1976a: 140).

Bir Çatı Altında romanında, karısını bir hastalık nedeniyle genç yaşta kaybeden Nazmi Bey, oğlu Suat'ı, evlerine gelecek yeni bir kadın konusunda alıştırırmaya çalışır:

Suat yine babasının koluna girdi. Ağır ağır kıyı boyu yalının yolunu tuttular. Yolda Nazmi Bey:

- Bak Suatciğim, dedi. Bir yuvada ev işlerini yoluna koyan bir kadının bulunması ne güzel şey! Hakikaten ev işi erkek işi değil... Eğer teyzen olmasaydı, şimdi yorgun argın balıkları temizleyip pişirmek bize düşecekti... Bulaşıkları yıkamak da...

- Doğru babacığım. Keşke teyzemle Zağferan her zaman bizimle kalsalar...

- Buna imkân yok tabii... Ama... Evimizde devamlı bir kadın varlığı gerekli yavrum... Öyle değil mi?..

Suat babasına göz ucuyla baktı. Neden böyle söylemişti acaba babası? Oysa Suat'le başbaşa yalnız yaşamlarından son derece memnun görünüyordu her zaman...

- Nasıl bir kadın babacığım? diye soluk bir sesle sordu.

- Şey... Özel yaşantımızda hem yardımcımız, hem arkadaşımız olacak; pek çok seveceğimiz ve bizi pek çok sevecek bir kadın... (Azrak, 1990: 407, 408).

Saadet Tacı romanında, bir kez evlenen bir kez de nişanlanan Feyzâ'nın tekrar evlenecek olmasını, amcasının kızı Cavidan, yürütemeyeceği gerekçesiyle onaylamaz. Belkıs ise, Feyzâ'nın da aşka ve mutluluğa ihtiyacını olduğunu belirterek Cavidan'a karşı çıkar:

Eskiden Feyzâ'nın evlenmesini herkesten fazla desteklemeye çalışan, bu yolda sonsuz sevinç ve heyecan gösteren bu amca kızı, bu defa işin ciddileşmek istidadını görünce birden tuhaf bir asabiyete kapılmış, hattâ açıktan açığa Feyzâ'ya karşı hücumla geçerek onun evlenmesine taraftar olmadığını belirtmişti:

Şekerim, diyordu. Evlenmekten ağzının payını yeteri kadar aldın... Ben senin yerinde olsam artık bu konuyu aklımdan bile geçirmem... Şurada beraberce yaşayıp gidiyoruz işte... Nen eksik?.. Başına yeni belâlar mı satın almak istiyorsun?..

Bu menfi ifade üzerine ötekiler de Cavidan'a karşı hücumla geçtiler. Hele Belkıs, Feyzâ hesabına içinde birikmiş olan kinleri, bu vesile ile ortaya dökmekten kendini alamıyarak:

-Evet Cavidan, dedi. Feyzâ evlenmesin... Hayatı kupkuru bir makineden farksız geçsin, aşksız, saadetsiz, huzursuz, bahtsız yaşasın... Onu hep böylesine istismar edelim, öyle mi?..

Cavidan kıpkırmızı kesilerek:

-Ne münasebet Belkıs abla!.. dedi. Biz egoist değiliz... Onun saadetine engel olmak aklımızdan bile geçmez. Bu işleri yine yüzüne gözüne bulaştıracak da onun için söylüyorum (Azrak, 1966b: 23).

Hep Yarın romanında, ikinci evliliklerde çocukların durumu sorgulanır. Emîr ile evlilik hazırlığı yapan Nevbahar, çocuklarını kendilerinden ve evlerinden mahrum ettikleri için, onlara acıdığını ifade eder. Emîr ise onların, kendi yollarında hiçbir fedakarlık yapmayacaklarını belirterek Nevbahar'ı rahatlatmaya çalışır:

Gözlerinde Gülnûş'un yanında küçük oğlan canlandı. Talihsiz çocuklardı. Birinin babası, oğlanınsa artık evi yoktu. Ayrı bir ana baba arasında perişan olacaktı. İçini çekti. Yüreğinde aşkı kadar büyük bir merhamet kıvılcımlandı. Yavaş yavaş ateşlendi ve birden alev alev yükseldi. Acımak öyle genişledi öyle büyüdü ki; Nevbahar'ın bütün yüreğini sardı ve ondan gayri duyguları eritti.

- Çocuklarımıza acıyorum, dedi. Onları kendimizden, ve kendi evlerinden mahrum etmeğe hakkımız var mıydı?

Emîr:

- Fazla hassassın, dedi. Böyle düşünme, onlar, bizim için kendi yollarında hiç bir fedakârlık yapmayacaklardır. Bu dünyada herkes, büyük küçük, genç ihtiyar kendi hayatını yaşar. Onlar da bu kaideye uyacaklardır... Nevbahar'ın göğsündeki acıma daha, daha genişledi. Kızını yol ortasında yalnız bırakmış gibiydi. Kız, nereye gideceğini bilmiyor, annesinden yardım istiyor, fakat Nevbahar ona ellerini uzatamıyordu (Uçuk, 1968b: 250, 251).

Bulutlar Dağılınca romanında, ilk evliliğinde büyük sıkıntılar yaşayan Naşide, onu ve kızını zor durumdan kurtardığı ve kendisine “rahatlık hissi”ni verdiği için kocası Müfit’e minnettar olduğunu ifade eder:

- Hiç bir şeyi, hatta gençliği bile kıskanma Müfit! Seni geç tanıdığım için, ilk gençliğimi sana veremediğim için ne kadar üzgünüm bilemezsin. Sensiz geçen senelerime acıyorum. Ben ancak seninle, senin yanında saadete kavuştum. Senin gibi bir adamın karısı olmak, senin tarafından seilmek benim için harikulade birşeydir. Böyle güzel ve yüksek bir aşkı hayalimden bile geçiremezdim ben. Sana ne kadar muhtaç olduğumu bilemezsin. Senin yanında kendimi emniyette hissediyorum. Senden evvelki hayatım bir hiçlikten başka bir şey değildi. Tülay’ın babasıyla ne gibi şartlar altında evlendiğimi sana anlatmıştım. Onun yanında neler çektiğimi biliyorsun. Sen beni bambaşka bir âleme getirdin. Maddî bakımdan söylemiyorum. Gerçi paranın aile hayatında çok büyük bir rolü olduğunu inkâr edecek değilim. Ama ben sende daha ziyade bana verdiğin büyük rahatlık hissini seviyorum. Bunun için sana minnettarım. Beni sefaletten kurtardığın için değil. Seni seviyorum Müfiteğim. Sana inanıyorum. Seni beğeniyorum. Bu her kula nasip olan bir saadet değildir.

Heyecandan sesi titriyordu. Müfit bey karısını kuvvetle göğsüne bastı.

- Sen benim her şeyimsin Naşide. Dünyada iyi ve güzel ne varsa, sendedir. En büyük emelim, seni mesut görmektir. Senin istirahatini, senin rahatını temin edince, kalbim huzura kavuşuyor. Ben de sensiz geçen boş senelerime acıyorum. Sen hayatıma bir bahar havası getirdin, beni gençleştirdin (Berkand, 1980c: 13).

4.14.2.14. Yıldırım Nikâhı

Zambaklar Açarken romanında Mete, İtalya’dan babasına yazdığı mektubunda, yıldırım nikâhı ile evlendiğini haber verir. Kendisi bir süre daha İtalya’da kalacağı için, İstanbul’a dönecek olan karısına göz kulak olmasını tembih eder:

“26 Mart 19..... -Roma

Tonton Babacığım,

Bizim maçlar olağanüstü başarılı geçiyor. Turnuvarın tafsilâtını gazetelerde okuyorsunuzdur herhalde... Takımın bir yıldızı olarak oğlunu kutlamak için sabırsızlandığına eminim. Şu son günler içinde bir oldu-bitti şeklinde gerçekleşen önemli bir olay nedeniyle de beni ayrıca kutlaman gerekiyor... Sana büyük bir sürprizim var: Ben dün burada yıldırım nikâhıyla evlendim!.. Dur, hemen bozulma canım... Karım güzeller güzeli bir Türk kıızı... Adı Perran... Onunla Roma’da, ilk maçımızı yaptığımız gece tanıştık... ikimiz de delicesine mutluyuz... Fakat, bağlı olduğumuz görevler yüzünden, kısa bir süre için birbirimizden ayrılmak zorundayız. Ben, turnuvarın sonuna kadar burada kalacağım. Perran İstanbul yolunu tuttu bile... Ayın birinde aşağıdaki adreste bulunacak. Onu hemen çiftliğe aldırmanı istiyorum. Çünkü, ailesi İzmir’de... Ben gelinceye kadar kendisine göz kulak ol, e mi tatlı babacığım?..

Senin sevgili oğlun
 Mete Albatros” (Azrak, 1978b: 5, 6).

Aynı romanda Perran, Mete ile İtalya’da yaptıkları yıldırım nikâhının hikâyesini anlatır. Mete’nin, onu “elinden kaçırmaktan korktuğu” için bir an önce evlenmek istediğini ifade eder:

- ... Birkaç gün içinde birbirimize çılgınlar gibi tutulduk... Fakat hemen ayrılmak zorundaydık... Çünkü, bizim acentenin gezi programına göre, maçları izlemek üzere Roma’da sadece beş gün kalabilecektik... Mete, programda küçük bir değişiklik yapmamızı ve kuzeybatı Avrupa gezimizin dönüş yolunu yine Roma’dan geçirmemizi teklif etti. Aptal aptal yüzüne baktığımı görünce de:

“- Seninle evlenmek istiyorum kız!..” dedi. “Burada, sefarette evleniriz... Nikâh için gereken işlemi sen dönünceye kadar hazırlatırım ben... Arkadaşlarım var orada...”

“- Bu ne telâş?” dedim.

“- Seni elden kaçırmaktan korkuyorum!..” dedi.

“- Kaçmaya niyetim yok ki!” dedim.

İşte böyle Sayın Oğuz Albatros!.. Oğlunuzla bu şekilde evlendik... Sakın beni onu baştan çıkarmakla suçlamayın! Güvensiz bir dünyada yaşıyoruz. Onun beni kendisine bir nişan halkasının bağlamaya yeterli bulmaması normal değil mi?... Bir yıldırım tutkusu bahiskonusu olunca işler böyledir işte!.. (Azrak, 1978b: 20).

Oğuz Albatros, oğlu Mete ile Perran’ın tanıştıktan sonra bir hafta içinde evlenmelerine ve ardından iş nedeniyle ayrı kalmalarına anlam veremez:

- ... Mete de sizin gibi uysal mı acaba?

- Onu yeterince tanımadığın anlaşıyor!

- Elbette tanımıyorum. Beraber olduğumuz günlerin toplamı bir haftayı geçmez.

Perran’ın gülerek söylediği bu sözleri ilk defa ürpererek idrak ettim.

Bir hafta!.. Yedi gün... Her şeyi, her şeyi içine alan yedi gün?!.. Tanıştılar, sözleştiler, evlendiler... Peki ama, bu yavrucuklar kaç gün evli kalmışlardı?.. Kaç güncük balayı yaşamışlardı?..

Perran o zeki yan bakışıyla kafamdan geçenleri hemen okudu:

- Sadece bir gün!.. diye cevap verdi.

- Bir gün mü?..

- Evet, Mete’nin sevgili babası... Ve onun gecesi de olmadı!..

- !!??.. (Azrak, 1978b: 57).

Saadet Tacı romanında, Neclâ ile ablası Muallâ’ya aynı anda ümit veren Avukat Nasuh Bey’in, zengin bir kadınla yıldırım nikâhı yapması, abla kardeşin hayal kırıklığına uğramasına neden olur:

Neclâ:

- Ah kardeşlerim!.. diyordu. Başımıza gelenleri sormayın!.. Ablam dün intihara kalkışıp tentürdiyot içti. Doktorlar hayatını güç kurtardılar...

Bu ifade üzerine Feyzâ, partiyi kaybedenin Neclâ değil Muallâ olduğu hükmüne vardı. Ve Neclâ'nın bu halinin sebebini vicdan azabına verdi. Fakat tam o anda Neclâ asıl sürprizi yaptı:

-... Ablamla bana aynı zamanda kur yapan Avukat Nasuh Bey dün yıldırım nikâhiyle zengin bir dulla evlendi!.. (Azrak, 1966b: 68).

4.14.2.15. İmam Nikâhı

İncelenen romanlarda, resmî nikâh olmaksızın yapılan imam nikâhının eleştirildiği görülür. Bir Çatı Altında romanında Abdülsâbir Efendi, ilk karısı kendisine bir çocuk veremediği için, imam nikâhı ile Adalet Hanım'ı alır. Resmî nikâhın eskiden beri kafasına ters düştüğü belirtilen Mürsil Efendi'nin, kızını hiç tereddüt etmeden Abdülsâbir Efendi'ye imam nikâhı ile vermesi eleştirilir:

Adalet Hanım kısa boylu, tombalak, beyaz tenli bir kadındı. Kendi boyadığı saçlarını genellikle ince bir eşarpla örterdi. Aslen Adanalıydı. Oranın eşrafından olan babası Mürsil Efendi, Abdülsâbir Efendi ile kardeş çocukları idiler. İlk karısı İkbâl Hanımdan çocuk sahibi olamamış olan Abdülsâbir Efendi, bir gün amca oğluna uzun uzun dert yanmış ve onun, gözüne kestirdiği kızı Adalet'i Allah'ın emriyle kendisinden istemişti.

Mürsil Efendi katı bir taassup güden cahil bir adamdı, Tanrı'nın buyruklarından başka kanun tanımazdı. Geleneklere körü körüne öylesine bağlıydı ki, bu cümleden olarak, Belediye Nikâhı da öteden beri kafasına hep ters düşegelmişti. Bu yüzden Adalet'i, zengin ve namuslu bir tüccar olan Abdülsâbir Nuh Efendiye imam nikâhı ile vermeyi tereddütsüz kabul etmişti (Azrak, 1990: 78, 79).

Çaresaz romanında, Mediha ile Münir Bey'in, imam nikâhıyla göstermelik olarak yaptıkları evlilik anlatılır:

O hafta imam nikâhı kıyıldı, tören yapılmadı. Öğleden sonra, daha doğrusu akşama doğru öğrenciler geleceği için, nikâh sabahleyin yapıldı. Büyük Hanım'ın sevincine sınır yoktu. Sanki kendisi nikâh oluyormuş gibi giyindi, başına beyaz bir başörtüsü örterek imamı odasına çağırdı. Merhum kocasından kalma bir gümüş ağızlık hediye etti. Hoşkadem Bacı da börekli, baklava bir öğle yemeği ikram etti. İmam bir hâkimin şer-i şerife özgü bir geleneği kabul etmesinden çok haz duyuyordu (Adıvar, 1979: 240).

Hayat Parçaları romanında, imam nikâhını meşru zanneden bir kadının çaresizliği anlatılır. Kocasının eziyetinden bıkan kadın, köyünden ayrılarak İstanbul'a gelir. Romanda, imam nikâhının meşru bir bağ sayılmadığı vurgulanır:

“... Arzu ederseniz, ifadenizi burada alayım” dedikten sonra bir sandalyeye oturarak kalemini çıkardı ve yazarın ifadesini aldı. Yazar dedi ki: “Bu kadın İstanbul'da yer arıyordu. Bizim de bir hizmetçiye ihtiyacımız vardı. Teklifimizi hemen kabul etti. Hem, polis efendi, kocası dediği herifle münasebetleri bir imam nikâhından ibaretmiş. Tabii, meşru bir bağ sayılmaz bu.”

Polis: “Teşekkür ederim. Şimdi kadının kendisine soracağım. Niçin birkaç sene beraber yaşadığınız kocanızı İstanbul'a geleceğinizden haberdar etmediniz?”

“Ben imam nikâhını meşru zannedirdim. Herif beni bütün gün döğüyor, hırpalıyordu. Hem, ben köyden ayrıldığım zaman o Zonguldak'taydı. Ben mezara giderim, o herife gitmem.” (Adivar, 1963: 91).

Pertev Bey'in İki Kızı romanında Perizat'ın annesi, kızının Muammer ile metres hayatı yaşamasını eleştirir ve imam nikâhının geçersiz olduğunu söyler. Perizat ise kendisinin de babasıyla yıllarca imam nikâhı ile yaşadığını ileri sürerek, kendini haklı çıkarmaya çalışır:

Perizat, annesini teskin ediyordu:

“- Vallahi imam nikâhımız var anne” diyordu.

“-Kızım şimdi imam nikâhı sayılmıyor” deyince annesi.

Perizat:

“- Ee, babamla sizin de belediye nikâhınız yoktu var mıydı?”

Huriye hanım:

“- Yoktu.”

Perizat:

“- O halde siz de babamda metres hayatı sürdürünüz demek” diyordu.

Bu mantık karşısında Huriye hanım susuyordu. Hem de, şimdi artık palazlanmış ve kafa tutan oğullarını da bu mantık ile susturuyordu (Ayaşlı, 1992a: 97, 98).

4.14.2.16. Çok Eşlilik

Türkiye'nin İsviçre Medeni Kanunu'nu kabul etmesiyle birlikte, tek eşle evlilik zorunluluğu getirilse de, özellikle kırsal bölgelerde çok eşliliğin devam ettiği görülür. Bu bölgelerde kadınlar da çok eşliliği benimseyerek, kaderlerine razı olurlar. Aşk ve Zafer romanında, Eyüp Bey'in imam nikâhı yaparak üç kadınla evlendiği ve birçok çocuk sahibi olduğu anlatılır:

Birkaç yıl önce -erkek evlât bahanesi de olmadığı halde- üçüncü kadını nikâhlanmış olan Eyüp beyin konağı acaip bir âlemde.

Bir bey, üç hanım ve büyüklü küçüklü tam bir düzine çocuk. Bir sürü de hizmetkâr.

Avluda ve odalarda her zaman birkaç beşik sallanırdı (Zorlutuna, 1978: 32).

Aynı romanda, Eyüp Bey'in ilk karısı Zemzem Hanım, oğlu İbrahim'in hem İstanbul'daki nişanlısı hem de amcasının kızı Zeliha ile evlenmesinin, onun gibi bir delikanlıya yakışacağını düşünür:

- Senden toy düğün istiyen kim? Yeddi kurban adamışam, keserem; fakire, fukaraya yedirirem... Benim dileğim Zeliha ile seni evlenmiş görmek. Ben...

İbrahim, yay gibi yerinden fırladı, dehşet içinde:

- Ne?.. dedi, Zeliha ile mi?..

- Zeliha ile, helbet Zeliha ile.

- Sen benim İstanbul'da nişanlı olduğumu bilmiyor musun?. Nişan takımlarını sen hazırlayıp göndermedin mi?...

Genç adamın sesinde öyle bir isyan titriyordu ki, hasta anasının gözleri korku ile büyüdü:

- Onu alma demedim ki... Onu da al İbrahim... Senin gibi delikanlı... (Zorlutuna, 1978: 90).

Zeliha da yengesi gibi İbrahim'in birkaç kadınla evlenmesinin uygun olduğunu düşünür. Küçüklüğünden beri amcasının oğlu İbrahim'i seven Zeliha, onun İstanbul'daki nişanlısına mektup yazarak, İbrahim'in kendisini de almasına engel olmamasını ister:

Benim hâlim perişandır, yengemin hâli de perişandır. Gece gündüz ağlıyor.. Onu görsen yüreğin dayanmaz. Zinnur bacım, sana demek istediğimi bir türlü diyemiyorum. Bu mektubu şunun için yazıyorum ki amcamın oğlu İbrahim'in benim nişanlım olduğunu bilersiniz diye. Beni daha beşikte iken İbrahim'e adanmışlar, bizim memleketimizde âdet böyledir. Ben gözümlü açtım, onu gördüm; onu sevdim. Onu nasıl sevdiğimi size anlatamam, yazı ile de anlatamam, söz ile de anlatamam. Şu göğsümün içinde bir kürek köz var. Dayanamıyorum...

İbrahim orada seni gördü, burada beni bırakıp seninle nişanlandı. Sana âşık olmuş. Çok güzelmişsin sen. Ben çok güzel değilim. Ama sen onu benim sevdiğim gibi sevemezsin. Benim canım ona kurbandır, kanım ona helâldir. O seni sevdiği için, ben de seni seviyorum Zinnur ablam, sen yirmi yaşında varmışsın, ben daha onaltı yaşındayım. Sen benim ablamsın, büyüğümün. Ne olur izin ver de İbrahim beni de alsın.

Yengem, İbrahim'in annesi, bu yüzden dertli oldu, ölüm döşeklerine düştü. Bana acımazsan ona acı. Eğer sen "al" dersen İbrahim beni de alır. Bizim erkeklerimiz bir kadınla kalmazlar, İbrahim gibi bir beyzadeye sen lâıksın amma ben de onun amcası kızıyım; vebalim boynundadır. Beni çiğneyip geçmeğe kıyamaz. Benim sana bir zararım dokunmaz ablacığım; yılda bir ay İbrahim'i bize gönder, senden başka bir şey istemeyiz (Zorlutuna, 1978: 137, 138).

Zeliha'nın mektubunu okuyan Zinnur, onun zavallı olduğunu düşünür. Erkeklerin sevdikleri kadını bir başka erkekle paylaşmaya razı olamayacağını düşünen Zinnur, kendisinin de aynı şekilde sevdiği erkeği bir başka kadınla asla paylaşamayacağını belirtir:

- Teyze pek zelil, pek aşağılık bir mahluk bu kız.
- Büyük söyleme, Zinnur. Kız nasıl seviyor, görüyor musun?
- Sevdiği adamı bir başka kadınla paylaşmağa razı oluyor. Akıl alır mı böyle şeyi?..
- Doğru akıl almaz. Ama aşkın akılla, mantıkla alakası yoktur ki...
- Teyze, beni şaşırtıyorsunuz. Aşkın zilletle alâkası olabilir mi?
- Zeliha, İbrahim'i, İbrahim'in seni sevdiği gibi seviyor.
- İbrahim beni bir başka erkekle paylaşmağa razı olur mu dersiniz?
- Vedia irkildi:
- O nasıl söz?.. Elbette olmaz.
- Gördünüz mü?
- Ama o başka, o erkek o...
- Zinnur, başını isyanla sarstı:
- Teyze, siz münevver bir kadınsınız. Erkeğe tanıdığınız hakkı kadına niçin tanıtmıyorsunuz? Erkek ölür, öldürür; kadını kimse ile paylaşmaz. Kadın boynunu büküp: "Ben ona yetmem. Birkaç kadın daha alsın da paşa gönlünü eğlendsin!" der, öyle mi?.. Olmaz böyle şey, teyze. Olmaz! Ben erkeğimin bir bakışını bile bir başka kadınla paylaşmağa razı olamam! (Zorlutuna, 1978: 142).

Bir Çatı Altında romanında, Abdülsâbir Nuh Efendi'nin, birisi imam nikâhlı iki karısı olduğu belirtilir:

Serbest ticaretle meşgul olan Abdülsâbir Nuh Efendi, başında siyah beresi, çember sakalı ve elinde tesbihi ile, aşırı tutucu bir yobaz örneği idi. Birisi imam nikâhlı olan iki karısı ve üç kızı vardı (Azrak, 1990: 19).

Pertev Bey'in İki Kızı romanında, Türkiye'de İsviçre Medeni Kanunu ile yasaklanan çok eşliliğin, Ankara'da yüksek mevkilerde bulunan kişiler arasında fiilen mevcut olduğu ifade edilir:

Sanki Vekil, Umum Müdür Beylere, kademe kademe bütün mevki sahibi beylere, evleri, hanımları, çocukları, mevki ve servetleri kâfi değilmiş gibi, bunlardan maada bu beylere, beyefendilere, bir veya bir kaç memleket çocuğu, memleket kızı kurban adanmıştı. Kendilerinin getirdikleri İsviçre kanunu ile yasak olan taaddüdü zevcat, Ankarada büyükler arasında fiilen mevcuttu (Ayaşlı, 1992a: 81).

4.14.3. Evlilik ve Kadın

4.14.3.1. Kadınların Evlilik Yaşı

Evlilik yaşı erkekler için pek sorun olarak görülmemekle birlikte, kadınların belirli bir yaştan sonra evlenemeyecekleri ve “evde kaldıkları” düşünülür. Bu yüzden genç kızların ve ailelerin evlilik konusunda telaşa kapıldıkları görülür. Eşikteki romanında, yirmi yaşını bitiren Fikret, o yıl mutlaka evlenmesi gerektiğini belirtir:

Defterin onuncu sayfasında “yirmi yaşımı bitirdim” diye yazıyor. “Artık evlenmeliyim. Hemen bugünlerde, bu yıl çıkmadan.” Bütün mevsimlerden öc almalı, yahut onlarla dost olmalıyım. Mevsimlerin güzelliklerine kayıtsız kalabilmesi, sanatındaki heyecanların da durulup oturmasını sağlamış. Anlıyorsunuz ya sanat filan bir yana; bizim kız saygılı, büyük aşklardan ümidini kesmiş. Dişlerini birbirine sımsıkı kenetliyerek, gözlerini - yüceliğinin çilesini çekmekte olan- büyük adamlar gibi kıсарak, bedeniyle alay eden bir Hint fakiri gibi, sırtına kamburlar oturarak, işi yargılamış. En sonunda, bu yıl mutlaka evlenmeliyim, sonucuna vararak yeni bir karışıklığın ödevin ağırlığını yüklenmiş (Muhteremoğlu, 1960: 36).

Bizim Diyar romanında Zeynep, Rıfat’a, onu otuz yaşına kadar bekleyebileceğini ifade eder:

- Kaymakamla evlenmeğe razı mısın?
- Değilim.
- Üç dört ay bekler misin beni Zeynep Hanım?
- Beklerim efendim. Yeter ki otuzumu bulmasın yaşım. Çünkü ondan sonra beğenilmez oluruz (Çokum, 1978a: 149).

Aynı romanda Gülsüm Hanım, kızı Kerime’nin yirmi beş yaşında olmasına rağmen hâlâ evlenmemiş olmasına üzülür. Genç kızlara rağbetin daha çok olacağını düşünür ve Kerime’ye zamanında evlenmesini tavsiye eder:

- ... Şimdi ben sana ne söyleyeceğim bilir misin? Ali Bey kulağına bükme incinirsin diye söylemezdim kızcağızım. Yaşın yirmibeşi buldu. Eller senin üzerine konuşup durur. Derler ki “bu kız niye evlenmedi.” Onca kısmeti geri çevirdin. Geçende Ali Bey yaşını sordu senin. Baban kocamış gayrı. “Yirmisinde var mıdır?” dedi. Ben de “Yirmiyi geçti Ali Bey” demiş bulundum. Ayağını yere vurmasıyla konak başıma göçüyor sandım. “Tez evlendirilsin.” diye gürlledi. Kimisinin kısmeti kapalı olur. Sen öyle misin ya? Kapılar henüz açık. Lakin onbeşinde kızlar daha çok rağbet görür. Düşün taşın kızım. Ethem Bey’in kardeşi hekim çıktı. Asiye Ablan “ille de Naci Bey’e alalım Kerime’yi” der durur. Zorla razı edecek değilim. Şöyle bir düşün (Çokum, 1978a: 205).

Islak Güneş romanında, Madam Mariya’nın, evlilik için on beş yaşı uygun görmesi eleştirilir:

Sonunda, Ramon’un Brezilya’daki ablasının yanına gitmesi, iş edinip oraya alıştıktan sonra Esperans’ı yanına aldırması kararlaştırıldı. Ramon, sekiz aylık nişanlıydı Brezilya’ya gittiğinde. Askerliği gelmişti, oysa o askerlik yapmak istemiyordu. Gidişin çabuk gerçekleşmesinin nedeni bu olsa gerekti. Önce turist olarak ıspanya’ya oradan da Brezilya’ya gitti. Madam Mariya, haklı buluyordu Ramon’un askerlik yapmak istememesini. Çekip gidecek olduktan sonra niye askerlik bitene kadar beklesindi çocuklar?

Ramon’un gidişinden ancak bir yıl sonra Esperans da gidecekti. O zamana kadar büyüdü de. On beşine gelirdi. Evlenmek için bundan iyi yaş olur muydu? (Kutlu, 1986a: 97).

Aynadaki Kız romanında, otuz yaşına basan Sibel, bu yaşı evlenmek için bir “son had” gibi görür:

... ben artık hayallerle dolu bir kız değildim. Hayal içinde yüzmek, hâdiselere kendi çıkarıma göre mânalar değerler vermek için yaşım müsait değildi. Artık ne on beş yaşında, ne on sekizimdeydim. Tekrar otuz yaşına basmakta olduğum aklıma geldi. Yine içimi o garip ateş kapladı. Neden bilmem, bu yaş bana evlenmek için bir son had gibi görünmeğe başlamıştı. Tanıdıklarımın arasında daha yaşlı, daha çirkin birkaçı vardı ki kırk yaşlarına doğru evlenmiş, gayet iyi evlenmeler yapıp mesut olmuşlardı. Aralarında yaşça kendilerinden daha küçük olanlarla, evlenenler bile vardı. Çocuklar doğurmuş huzura kavuşmuşlardı. Refah içinde yaşıyorlardı (Su, 1962: 21).

Aynı romanda Sibel, otuz yaşına girmesiyle beraber, içini “evlenememek korkusu”nun sardığını itiraf eder:

Bugün 30 yaşına giriyorum. 30 yaş... Hafifçe göğüs geçiriyorum. İçimde bir ürperti var. Benliğimde korkunun soğukluğunu hissediyorum.

Evlenememek korkusu bu... Niçin, niçin diye yerimden fırlıyorum (Su, 1962: 3).

Kıvılcım ve Ateş romanında, Nilgöl'ün anne ve babası, on sekiz yaşına yeni başlamış kızlarının evlenmesine izin vermezler. En azından yirmi yaşını beklemesini isterler:

- İkisi de çocuk. Evlilik oyunu mu oynayacaklar? Hele birkaç sene geçsin. Nilgöl yirmisine gelsin, Fahir de yirmi beş yaşında olsun, tahsilini bitirsin, İstanbul'a gidelim (Berkand, 1963: 11).

İncelenen romanlarda yaşı ilerlemiş olmasına rağmen henüz evlenmemiş olan kadınlar için “ihtiyar kız” kavramının kullanıldığı görülür. Gecenin Ucundaki Işık romanında, otuz bir yaşındaki Macide, nişanlısı Ahmet'in onu “ihtiyar kız” olmaktan kurtaracağını düşünür:

Orada, Nadia'nın pansiyonunda, temiz, lavanta kokulu çarşafların arasında yatan geçkin kızın sabah uyanınca ilk aklına gelen ne olmuştu? Saklamak neden? Ahmedi düşünmemiştim, başka nişanlı kızlar gibi ürperip tatlı tatlı gerinmemiştim. Sevdalımın gözleri de değildi hayalimde parlıyan. Yalnızca sınırsız, rahat güldüğümü hatırlıyorum. Şöyle diyordum kendi kendime: Macide hanım kızım, herkes seni otuzunda bile dursun, sen iki ay sonra otuz birini tamamlayacaksın. Ama artık buna ne senin, ne annenin, ne de Hüsnü beyin üzülmeye gerekmez. Biri geldi, seni ihtiyar kız olmaktan kurtardı. Bu birine kul köle olmalısın, onu çok sevmelisin, onu mutlu kılmalısın hayatın boyunca! (Yönsel, 1963: 45).

Aynı romanda, Macide'nin annesi, herkese bir kusur bulduğu için evlenemeyen kızının “ihtiyar kız” olup evde kalacağını düşünür. Hüsnü Bey ise otuz yaşına kadar evlenmemiş olan kadınların genç sayılamayacağını belirtir:

Bu benim neyimi beğendi böyle! diye, alay ediyordum içimden. Beraberliğimizin geçici bir rastlaşmadan başka hiç bir önemi yoktu gözümde. Saf, sade, biraz da Amerikan züppesi, ama saygılı çocuk, diye, ölçüsünü veriyordum. Annemin sesi çınılıyordu kulaklarımda: “Onun keli var bunun körü var diye diye ihtiyar kız olup evde kalacaksın!” İhtiyar kız olup kalmak benim de hoşuma gitmiyordu. O zamana kadar sevdâ peşinde koştuğumu da söyleyecek değilim. Yalnızca istediğim biri karşıma çıkmamıştı. Bu mavi gözler de benim için değil diyordum kendi kendime. Gene de ailesini, ayda kaç lira kazanabileceğini düşünüyordum. Hüsnü bey geliyordu gözümün önüne. “Beğenilmeyecek adam değil Macide hanım kızım, istikbalî var iyi aileden, ahlâkı mükemmel!” Zaman zaman aklımdan geçmiyen isteklilerle karşısına geçip beni evlenmeye zorladığı olmuştu. “Otuzundan sonra evlenmemiş kadın

genç sayılmaz” derdi Hüsnü bey. Beni kışkırtmak, kızdırmak, kandırmak için diye gülerdim aynalara bakıp (Yönsel, 1963: 32).

Saadet Tacı romanında Neclâ, genç kızların evlenecekleri kişi ile ilgili pek çok hayal kurduklarını ancak “ihtiyar kız” oldukları zaman, pek çok kusuru görmezden gelip önlerine çıkan kişileri kabul etmek zorunda kaldıklarını ifade eder:

Feyzâ’nın gözü birden kızın parmağındaki alyansa ilişti ve hayretle:
 - Ay!.. dedi. Bunu daha önce neden söylemedin?.. Tebrik ederim...
 Neclâ hemen yüzüklü elini öteki eliyle örttü ve:
 - Pek önemli değildi de ondan... diyerek omuz silkti. Emekli bir Yarbay.. Yâni bizim gibi ihtiyar kızların eninde sonunda kabullenmek zorunda kaldıkları neviden klâsik bir tip!.. İnsan bütün gençlik yılları boyunca neler neler hayal ediyor da... Her neyse...
 Neclâ birkaç cümle içinde, adamın iki evli kızı olduğunu; torun sahibi bulunduğunu; ama mâli durumunun yerinde sayılabileceğini anlattı. Ve bu bahsi kısa geçmek isteyen o garip telâşi içinde salebini yudumlamaya başladı (Azrak, 1966b: 214).

4.14.3.2. Evlilikte Kadın Özgürlüğünün Kısıtlanması

Evliliklerde, kadınların özgürlüklerinin çoğu zaman kocaları tarafından kısıtlandığı görülür. Eşitekiler romanında, erkeklerin, çok bilgili olmayan ve kendilerine boyun eğen kadınlardan hoşlandıkları belirtilir:

Kıracı kızını, (okumamış bir kızı, kocası olacak erkeğe tapmağa hazır uykulu kızlardan birini) öylesine içi çekiyordu ki. “Erkekler bunun için bilgin kadınlardan kaçıyorlar” sonucuna vardı. Kadere tatlı tatlı boyun eğen, -baş kaldırmak için alelâde kavgalar çıkarmaktan başka bir şey yapamayacağını sanan- kadınlar ne hoşturlar. İşte onlara âşık olmalı. Onları kaderin karşısında olanca güzellikleriyle, olanca analıklariyle süklüm püklüm görmek birilerini pek sarhoş eder (Muhteremoğlu, 1960: 86).

Bir Çatı Altında romanında, Kâmile Hanım’ın, her zaman baskı altında yaşadığı için, kişilik sahibi olamadığından söz edilir. Kocasıyla sık sık tartışsa da hiçbir zaman bu tartışmalardan galip çıkamadığı ifade edilir:

Kızlar gülüşürken arkalarında yavaşça odanın kapısı açıldı; anneleri Kâmile Hanım içeriye girdi. Kâmile Hanım ufak tefek, avurdu avurduna çökmüş, bulaşık ve çamaşır yıkamaktan elleri mantarlaşmış, başı yemenili, altın dişli tipik bir Arnavut kadını idi. İyi huylu, akli başında bir kadındı. Ama her zaman baskı altında yaşamış, bir kişilik sahibi olamamıştı. Çoktan canına tak demişti bu yaşam... Kocasıyla sık sık çetin tartışmalara girer; fakat hepsinden

yenik çıkardı bunların... Şükür ki kızlarının ikisi de kendisine çekmişti. Sessiz, iyimser, üstelik te neş’eliydiler (Azrak, 1990: 131).

Saadet Tacı romanında, “koca” vasfını taşıyan erkeklerin yüzde doksanınin, karılarını “hizmetçi” ya da “esir” gibi gördükleri, eşleri üzerinde sürekli baskı kurdukları ve onlara değer vermedikleri ifade edilir:

O güne kadar tanıdığı evli erkeklerin eşleri üzerindeki baskılarını; egoist bir zihniyetle, kadını çok defa bir hizmetçi telâkki etmekten öteye varmamalarını; ona eşitlik hakları tanımak şöyle dursun, en normal hayatî ölçüleri bile kendi ellerinde tutmalarını ötedenberi hoşgörmezdi. “Koca” vasfını taşıyanların yüzde doksanıni teşkil eden bu tip erkeklerin şu hazin eseri; maalesef hâlâ beynindeki örümceklerden temizlenip medeniyet ışığına çıkmamış geri kafaların mahsulü idi. Kadına bir inekten fazla kıymet vermemiş, en ârifi bile ona esir gözüyle bakmış olan bir zümrenin mirası!.. (Azrak, 1966b: 93).

Islak Güneş romanında, Hidayet Bey’in, karısı Zehra Hanım’a her şeyi yasakladığı ifade edilir. Deniz kıyısı da yasak olmasına rağmen, dört çocuklu Nazmiye Hanım’ın kimseyle “aşna fişne” edemeyeceğini düşünerek, onunla birlikte gitmesine izin verdiği belirtilir:

Güneşi de, aydınlığı da uzatmalı yaz günlerinde rahat bir soluk alamamanın sıkıntısıyla yüklü olurdu Zehra Teyze. Deniz kıyısı yasaktı. Belli ki, günler öncesinden alınmış bir izni vardı. Çünkü anneme, günler öncesinden, birlikte geleceğini söylüyordu. Bu izin, yalnızca annemle birlikte olması koşuluyla çıkıyordu. Çünkü annemin dört çocuğu vardı. Dört çocuğu olan bir kadın, herhalde güvenilir bir kadındı Hidayet Beyin gözünde. Üstelik Nazmiye Hanımın kocası huysuzdu. Belli bir saatte evde olmasını isterdi karısının. Yani, hiçbir şeye takılamazdı Nazmiye Hanım. Kimseyle, aşna fişne edemezdi. Ortaokulda okuyan oğlu yanındaydı. O zamanlar, Nazmiye Hanım, Hidayet Beyin bu düşüncelerini bilseydi, onun karısını yanına alır, deniz kıyısına götürür müydü? Hiç sanmıyorum. Ama, bilmiyordu o zamanlar, Zehra Teyze salt kendisiyle gönderiliyor diye hoşnutsuzluk bile duyuyordu (Kutlu, 1986a: 63).

Aynı romanda Zehra Hanım’ın ikinci kocası tarafından da her konuda kısıtlandığı ve kıskançlığı nedeniyle darp edildiği anlatılır:

“Zehra Hanım mı? Görme şimdi Zehra Hanımı, Alkan’ın ortaokuldan bir arkadaşı vardı hani. Canım nasıl hatırlamazsın, kasapların evinin karşısındaydı evleri, şu sağdaki sokakta. Saraçın oğlu Memet... Memet’le evlendi Zehra Hanım. Şimdi, ahçısı var, hizmetçisi var, iki tane. Çok

seviyormuş karısını. Gözünden kıskanıyor diyorlar. Çalıştırmıyor da. Zehra Hanım kısa kol giyemez. Giymesin diye kollarını dişliyor, morartıyormuş. Öyle herkesle görüşmesi yasak. Kime gidecekse Zehra Hanım, arabasıyla bırakıyor kocası, sonra da gidip alıyor...” (Kutlu, 1986a: 236).

Yabancı Adam romanında da Suna’nın özgürlüğünün kocası tarafından kısıtlandığı görülür. Çetin, Suna’nın kendisinden başka kimseyle dışarı çıkmasını istemediğini ifade eder:

- Çok mu geç kaldım? Açıkta mı? Affedersin kocacığım diyerek onun boynuna sarıldım. İki eliyle kuvvetle beni itti, kendisinden uzaklaştırdı. Yanımdaki masayı tutmasaydım yere yuvarlanacaktım.

Bir saniye içinde soğukkanlılığımı kaybederek öfke ile:

- Ne oluyorsun? diye bağırdım. Boğuk bir sesle sordu:

- Söyle, kiminle idin ve nerede idin?

Gözleri yerinden fırlamış gibiydi. Beni döver diye korktum. Mümkün olduğu kadar sükunetle ona cevap verdim:

- Bir arkadaşım telefon etti.

Lâfi ağzıma tıkadı:

- Arkadaşın kim? Senin telefon numarasını nereden bulmuş?

- Çıldırın mı? Benim, daha doğrusu senin telefon numaranı bulmak güç mü?

- Cevap ver. Kimdi? Senden ne istedi?

- Arkadaşım Ferhan beni çaya davet etti.

- Evinde başkaları var mıydı?

- Eve gitmedik. Hilton’da çay içtik.

Yavaş yavaş benim tepem atmaya, sabrım tükenmeye başlamıştı. Bu saçma sorgulara katlanmak güçtü.

- Yalnız mı idiniz? Parayı kim ödedi?

- Bunu sormaya hacet yok. Elbette ikimizin hesabını da o ödedi. Benim cebimde para var mı? Oraya gitmek için bile dadıdan beş lira ödünç aldım.

Yarı alaycı, yarı öfkeli bir sesle söylediğim bu sözler onu büsbütün zıvanadan çıkardı.

- Benden başkasıyla çaylara gitmeyeceksin.

- Emredersiniz efendim (Berkand, 1980a: 161, 162).

Aynı romanda Suna, Türkiye’de, üniversite tahsili yapmış pek çok kadının, evlendikten sonra mesleğini yürütemediğini söyler:

Benim para kazanmak için çalışmamı istemeyen sevgili kocam, bu defa beni engelleyemeyeceksin. Çünkü ben bu para ile özgürlüğe kavuşacağım. Sonrası için şimdiden karar veremiyorum. Olayların nasıl gelişeceğini bilemem. Fakat Çetin direnirse, öyle sanıyorum ki kocama olan aşkım sanat aşkımı yenecek.

Acı gerçektir ama, benim gibi akademi veya üniversite tahsili yapmış olan pek çok kadının evlendikten sonra mesleğini yürütemediğini görüyorum. Acaba başka ülkelerde de durum böyle midir? (Berkand, 1980a: 173).

Bir Gün Sabah Olacak mı? romanında Ömer, hemşire olan Zeynep'in, evlendikten sonra çalışmasını istemediği için, onu çalışmama konusunda ikna etmeye çalışır:

- Ömer bana senin bir hemşire olduğunu söylemişti. Mesleğini seviyor musun Zeynep?
- Genellikle seviyorum. Bazı günler yorucu oluyor ama yine de bu işi seçtiğime memnunum.
- Evlendikten sonra da devam etmeğe niyetin var mı?
- Zeynep'in bakışları Ömer'den babasına, tekrar birinden ötekine gitti, kekeleyerek.
- Ben.. ben... dedi.
- Devam edemedi. Onun yerine Ömer cevap verdi:
- Burada kendisine hepimizin çok ihtiyacımız olduğuna onu inandırmaya muvaffak olursam devam etmiyecek. Sen söyle, ona ihtiyacımız var değil mi? (Berkand, 1980b: 258).

Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında, bekar olan Türkân, evli arkadaşlarının özgürlüklerinin kocaları tarafından kısıtlandığını düşünür ve onları “tutsak” olarak değerlendirir:

- Bu gece, ağlayışların değil, yalnız gülüşmelerin duyulduğu bir yere gitmeliyim. Bizimkine boş vereceğim, sevdaya boş vereceğim. Bir hippy partisi var bürodaki desinatörlerden birinin evinde, oraya gideceğim...
- Kapıda yanaklarımdan öperken gülüverdi.
- Sen yapabilir misin, kocanı atlatıp benimle hippy partisine gelebilir misin? İşte özgürlük! Anladın mı, gönlünün istediğini yapman kimseye bağlanmadan, sevdasından geberdiğin biri bile olsa sırasında boş vererek!.
- Ben kocamı boş vermeyecek kadar seviyorum! diye, gülmeye çabaladım.
- Ayşe:
- Ben dünyada gidemem, öldürür vallahi beni kocam! diye açıkladı.
- Tutsaklığından mutluydu, gülüyordu.
- Sahibinin sesi bu! dedi Türkân.
- Ben neyim? dedim.
- Söylersem kızarsın gene! diye, güldü.
- Söyle, söyle! diye, asıldım.
- Tutsaklığının farkında olmayan bir tutsak! (Yönsel, 1971: 125, 126).

4.14.3.3. Evliliğin Esaret Zinciri Olarak Görülmesi

Evliliklerde, kocaları ve onların aileleri tarafından kısıtlanan ve yalnızca ev işleriyle uğraşmak zorunda kalan kadınlar, evliliği “esaret zinciri” olarak görürler.

Işık Yağmuru romanında Bilge, nikâhlandığı için “zincirle bağlandığını” düşünür ve erkekler için durumun farklı olduğunu ifade eder. Kocasını ise bu konuda kadınla erkek arasında bir fark olmayacağını belirtir:

- ... Nikâhlandım. Zincirle bağlandım demektir.
- Ben de öyle...
- Siz erkeksiniz. Durum aynı değildir.
- İstiklâl ve hürriyet bahis konusu olunca erkekle kadın arasında bir fark olamaz sanıyorum (Berkand, 1966: 83).

Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında, genç kızlar evliliği “bir adamın boyunduruğuna girmek” olarak değerlendirirler. Türkân’ın, evliliklerde erkeğin adının kadının adından önce yer almasından şikâyet ettiği görülür:

Bir zamanlar evliliğin kadın özgürlüğünü baltalayan kaçınılacak bir kuruluş olduğunu düşünürdüm. Türkân da öyle düşünürdü. Başka kız arkadaşlarım da vardı öyle düşünen... Yatakhane geceleri fısıllı fısıllı konuştuklarımız hep bunlardı... Ergenlik yaşında, okulda, hele son yıllarda evlenmekten, erkekten başka şey yoktu aklımızda... O zamandan bu zamana yıllar geçmişcesine düşündükçe şaşıyorum, neden öyleydi, neden öylesine açtım diye? Erkek doğal bir gereksemek belki, evlilik neden öyle olsun? Çocuk sorunu, geleneksel kuruluş, yasalar, hepsi bir yana derdik, bir adamın boyunduruğuna girmek?

Türkân’ın bir sözünü hatırlıyorum:

“- Ben adamın önde, geride yürümesini umursamam ama, bir adamla bir yatakta yattığım için kapımda, pasaportumda, her adım başında onun adının önde yürümesine dayanmam” derdi (Yönsel, 1971: 49).

Aynadaki Kız romanında Sibel, evlenince kadınların bir dereceye kadar “esir” olacağını düşünür. Kadın ile erkek arasındaki farklılıkların, evliliği zamanla “cehennem”e çevireceğine inanır:

- ... her şeyden çok sevdiğin hürriyetle ne kastediyorsun sen Sibel? Evlenince esir olacak değilsin ki.

- Bir hadde kadar evet, esir olunur. Küçük şeyleri ele alalım: Meselâ: Erkek, pencereleri açık yatmak ister, kadın hava cereyanı olacak diye, camları şeritlerle tutkallamağa kalkar. Erkek, geç yatmaktan hoşlanır. Kadın, erken yatıp, erken kalkmağı tercih eder. Kadın, geceleri evde kendisini ilgilendiren bir şeyle meşgul olmak, sakin yaşamak ister. Erkek, eğlence yerlerine bayılır. Kadın temiz ve derli topludur. Buna mukabil, erkek belki de biraz dağınık ve savraktır. Ne bileyim, daha da bir sürü böyle küçük şey. Bunları dizip dökmeğe, sözü uzatmağa ne lüzum var? Bu küçük şeyler, zaman olur, evi, karı-koca hayatını cehenneme çevirir.

- Evet, senin bu dediklerin de olur ama evlilik zaten fedakârlık demek. Taraflar karşılıklı fedakârlıkları göze almadıkça, müsamahalı olmadıkça, zaten yürümez evlilik. Ama, bizim aramızda bunlar istersek halledilebilir meselelerdir Sibel (Su, 1962: 41).

Küçük Dünya romanında, ev işlerinden ve evinin düzeninden bunalan Nur, kendisini bir kocanın sorumluluğunu almaya hiç hazırlamadığı için annesi suçlar:

Artık dünyama hükmeden kocam, O'nun yemeği, ütüsü, çamaşırı... Evin işi bitmek tükenmek bilmiyor, biri biterken öbürü başlıyor.. Eskiden önemli olan, bendim. Benim dersim, benim vazifem, benim yemeğimin saati! Oysa şimdi rolleri Ferit'le değiştik. Önemli olan o ve onun işleri. Ve kimsem yok. Bütün bunları anlatabileceğim, beni haklı bulacak kimsem yok. Evimin, saatlerimin muntazam düzeni boğuyor beni. Alıp başımı gidemiyorum, canımın istediği gibi gezemiyorum sokaklarda. Yapılması lâzım gelen işler... Yetiştirilmesi lâzım gelen yemekler... Ama bana kızmayın birtanem. Kabahati kendinizde arayın. Beni, bütün bunlara hiç hazırlamadınız ki! Bir evin, bir kocanın mes'uliyetini yüklenmeğe hiç hazırlamadınız ki.. Bakın ben kızıma... (İşinsu, 1984: 57, 58).

Genç Kız ve Ölüm romanında Nuray, evli çiftlerin yalnızca baş başa vakit geçirmelerinin ve kendileri dışındaki her şeye sırt çevirmelerinin, sonunda bir patlamaya neden olacağını düşünür. Nuray karı-kocaların, başka insanlarla da paylaşımında bulunmaları gerektiğine inanır:

Kocamla birlikte Ankara'ya gelmiştik. Sokaklardan yükselen sesler çağırdı beni. Bir cumartesi öğleden sonra Cemil evde yeni aldığımız plâkları dinlerken ben içimde bir rüzgârın uğultusunu duyarak sokağa çıktım. "İnsan olmak istiyorum" diye yineliyordum kendi kendime. "İnsanların arasında, insanlarla birlik olmak istiyorum." Geride kalan şeyler köhne ve küf içinde görünüyordu bana. Bir erkekle bir kadının başbaşa olmaktan başka bir şey beklememesi... Kendilerinin dışında kalan herşeye göz yumması... Yeni düşünceler, yeni insan ilişkileri sızmasın diye sımsıkı kapanan perdeler.. Dünya bir evin içine nasıl sığdırılır? İnfilâk.. Evet öyle çıktım evden (Özakın, 1980: 91).

Aydınlık Kapı romanında, kocasının Lerzan'a yaşattığı hapis hayatından söz edilir:

Kadına elbiselik almıyor, manto yapmıyor, mevcut esvaplarından kimini kısa, kimini ince, kimini dar diye parçalıyor, Lerzan'ın adına gelen paraları postadan geri çeviriyor, çocuklarının, anasının mektuplarını yok ediyordu.

Bir zaman geldi ki Lerzan'ın sokağa çıkmasına ve misafir kabul etmesine mani olmak için kapıya süngülü nöbetçi dikti.

Küçük yaşından beri hürriyete, hem de kayıtsız şartsız bir hürriyete âşık olan bu serseri ruhlu kadın için bu korkunç mahpus (hapis) hayatı elbette dayanılır şey değildi (Zorlutuna, 2001: 161).

Aynı romanda, kocasının zulmüne isyan ettiğini belirten Lerzan, kardeşi Vildan'ın, kocası ve kayınvalidesinin karşısında “el pençe divan” durmasını eleştirir:

... Ayol sen onun karşısında hep öyle elpençe divan mı duruyorsun?!

- Âdetleri böyle.

- Yere batsın âdetleri... Kızım ben on beş yaşında kocaya kaçtım biliyorsun. Bir damlacık çocuktum. Yine de senin bu yaşta takındığın budalaca tavrı takınmadım, hayır hiçbir gün takınmadım!

- Neye yaradı abla? Mesut (mutlu) mu oldun?..

- Hiç olmazsa esir yaşamadım. Bu da başlı başına bir saadettir. İsmail beni dünyanın bir ucunda taş odalara kapattı, kamçı ile dövdü ama beni hiçbir zaman esir edemedi. Müsavi iki düşman gibi dövüştük. Zulmüne daima isyan ettim, hakaretini daima hakaretle karşıladım.

- Netice ne oldu?

- Söyledim ya: Esirliği kabul etmedim! Sen bu cadının karşısında tir tir titremekle mesut mu oluyorsun? Ah Vildan Vildan... Sen pek acayip kızsın! Oldum olası sen bir acayıpsindir zaten (Zorlutuna, 2001: 260, 261).

4.14.3.4. Evliliklerde Kadınların Bunalımı

Aydınlık Kapı romanında Vildan, kocasının ve kayınvalidesinin kendisine çektirdiği eziyetlerden kimsenin haberi olmadığı için, dışarıdan bakıldığında evliliği çok iyiymiş gibi görünse de, aslında çok mutsuz olduğunu ifade eder:

Bana dışardan bakanlar da:

“Bu kadının ne derdi olabilir?..” derlerdi; bu sözler kaç defa kulağıma gelmiştir:

“Genç, güzel, sıhhatli, zengin! Döşeli dayalı evleri; kadın, erkek hizmetkârları; aslanlar gibi kocası var. Yarın çocuğu da olacak. Ohh!.. Gel keyfim gel! Dört başı mamur işte!..”

Bu döşeli dayalı, aşçılı hizmetçili evde, yanımda aslan gibi kocam ve karnımda kıpırdayan çocuğumla, ne derece bedbaht (mutsuz) olduğumu Allahtan başka kimseler bilmezdi! (Zorlutuna, 2001: 241).

Kim şüphe edebilirdi bu kadının evlilikte mutlu olmadığından?.. İşte, dünyanın en tatlı, en işveli dışıydı eşine karşı... Bu apaçık görünüyordu!.. Yirmi üç yıl evvel değil, o gece evlenmiş gibiydiler (Azrak, 1978b: 172).

Saadet Tacı romanında, Müyesser ve Bihruz örneğinden yola çıkılarak, evliliklerde kadınların hep mutsuz oldukları belirtilir:

Feyzâ:

- Bihruz da oynuyor mu?.. diye sordu.

- Oynamadığına dair bana yeminler ediyor .. Fakat ona inan olmaz ki!.. İki cebinde beş parası yok... Dün de anneme bir miktar borcu olduğunu ağzından kaçırdı... Ah Feyzâcığım!.. Kocasının olmayanın bir derdi, kocası olanın bin derdi var derler ya, pek doğru!.. Bunu böyle bil... Haline şükret... Koca derdi!..

Feyzâ gülümsedi... Evet, az evvel iki arkadaşının yaşadıkları melodramı, kendi hayatını yer yer karartmış olan faciaları, hasılı bütün kadınlık alemini kasıp kavuran fırtınaları yaratan şu klasik konu!..

Her biri bir başka şekilde cemiyet bünyesinde yaralar açan bu konuya müteallik olayların aile kızlarını buluş çağından çok defa hayatının sonuna kadar kovalayan ızdırapların adını taşıyan kader!.. Eğer bu kader, mücessem bir varlık, canlı bir yaratık olsaydı, bir çok kadın onu tereddütsüz alnından vurur ve katil olduğuna da pişmanlık getirmezdi muhakkak!.. (Azrak, 1966b: 56, 57).

Yarın... Yarın... romanında, evlilikte aradığı mutluluğu bulamayan Seyda'nın özgürlük özlemini, oğlu Gil'in bile dizginleyemediği ifade edilir:

Herşeyin, herkesin, tüm yaşantısının ne denli anlamsız olduğunu bilmenin verdiği gizli üstünlük, uzun süre onun tek yaşam gücü oldu. Zamanla, bu üstünlük de anlamsızlaştıkça, evlenmekle yitirdiği tek şey özgürlükmüş gibi, özgürlük nedir bilirmiş gibi, özgürlük özlemini kendine iş edindi. Eski anlam arayışının yerine geçen bu özlemi Gil bile, zaman zaman anasını oyalamaktan öte, dizginleyemiyordu (Kür, 1976: 109).

Islak Güneş romanında, kocasının alkol nedeniyle bir yerlerde sızıp kalmasından şikâyet eden Sara, onun ölmesini dahi ister:

Cebrail Usta nerede sızıp kaldıysa, büyük kızıyla karısı onu oradan alıp yatağına taşıyordu. Uzun boylu değildi, şişman da değildi Cebrail Usta ama ağırdı. “Domuz gibi bir herif bu beninkisi...” diye yakınırdı karısı Sara. Cebrail'i taşıırken söver, beddualar ederdi. Açıktan açığa herkese söylüyordu. “Bir ölse şu adam. Bir kurtulsa biz bundan, ele güne karşı göbek atacak ben. Hem de daha cenaze evden çıkmamış, göbek atacak.” (Kutlu, 1986a: 54).

Gurbet Yavrum romanında, evlilik yaşantısı boyunca dayak, açlık, yoksulluk gibi sıkıntılar yaşamasına rağmen, namusuna leke sürmediğini belirten bir kadın, kocasının, geçimsizliği nedeniyle bir işte tutunamadığını ve kendisine “gün yüzü göstermediğini” söyleyerek ona beddua eder:

“Sebatsız. Geçimsiz. Her işte birileriyle kavga etti. Yükselmek için insan biraz göz yummalı. Sabırlı olmalı. Biraz da insanların huyuna gideceksin. Bu her defasında yok bilmem haksızlık... Yok bilmem yolsuzluk... Kendisi de bize haksızlık ediyor. Çil yavrusu gibi dağıldık. Neden? Kimin yüzünden? Arkadaşları neredeyse, emekli olacak, hem de yüksek mevkilerden. Şinasi profesör, Fethi Bey müsteşar, Cevat Bey albay. Bir bizimki bir baltaya sap olamadı. Çuç edip bir yerde kalamadı. Hadi dedim yavrularım perişan olmasın, şimdiye kadar katlandım. Bakalım sizler de takdir edecek misiniz? Babanıza çekerseniz emeklerim boşa gitti demektir. Ama vicdanım müsterih. Her şeye katlandım. Dayak, açlık, yoksulluk, hiçbirinizin alınına leke sürmedim. Allah bana onun yüzünü bu dünyada gösterdi, ahirette göstermesin. Neydim ben eskiden! Yoldan geçerken bütün kahvelerden kalkıp bana bakarlardı. Kimler istemedi! Alinyazısı. Bir yüzbaşı vardı. Karşımızda otururdu. Hep bizim eve doğru keman çalardı. Acaba kaşımı kaldırıp da bir erkeğe baktım mı? Namusum için yaşadım. Çok şükür Allah biliyor ya. Allah’ın nezdinde hiçbir şey kaybolmaz. Bu dünyada olmasa da öteki dünyada. Bari o evi satmasaydın be adam! Az mı emeğim geçti? Ustalarla elele çalıştım. Tam biraz rahat edecektik. Bana gün yüzü göstermedi. Allah da ona göstermesin!” (Özakın, 1989: 140, 141).

4.14.3.5. Kadının Aldatılmayı Kabullenmesi

Evliliklerde, kadınların, aldatıldıklarını bildikleri halde çoğu zaman kurulu düzenlerini bozmamak için bu durumu kabullendikleri görülür. Pertev Bey’in İki Kızı romanında Nermin’in, kocasının bir metresi olduğunu bildiği halde, bilmezlikten geldiği, hatta kocasını oyaladığı için biraz da memnun olduğu belirtilir. Nermin’in, kendisi ile Ayten’in durumunu “Kadınefendi ile halayık” gibi gördüğü ifade edilir:

Aytenin, Nerminin üzerinde yaptığı tepki ise “Hiç”ti. Annesi ve kızkardeşi bidayette biraz üzölmüşler, sonra onlar da alışmışlar ve unutmuşlardı. Nerminin hali büsbütün başka idi, bu kızın kendisine rakip olacağı veya yerini alacağı aklının köşesinden bile geçmediği gibi, için için de biraz memnundu.

Zira Muammeri meşgul edecek bu kızcağız olmasa, kendisi İstanbulda bu derece rahat edemiycek, Muammeri daha çok düşünecek onu bu kadar yalnız bırakmaya vicdanı el vermiyecekti. Halbuki şimdi çok rahattı.

Muammer’e bu hususta tek bir kelime bile söylemedi. Bilmemezlikten geliyordu. Halbuki kocasının bu münasebetini ilk o haber almıştı.

Hattâ Muammerin kıza bu derece hasis davrandığını ve kızın üstü başı hiç olmadığı bilse, Muammere:

“- Canım kıza biraz üst, baş al, biraz da para ver” diyecek, hatta kendisi gizliden para veya eski elbiselerini bile gönderecekti. Bunu sade kendisi değil Annesi ve Ablası da yapardı.

Halbuki Anadolunun bu fakir fakat mağrur çocuğu, kendi emeği ile geçinen, annesini çalıştırmamak için ve iki odalı bir gecekonduya sahip olmak için, kendini satan bu Anadolunun asil kızı hiç bir zaman kimseden bir şey istemiycek ve halini kimseye bildirmiyecekti.

Nermin kendisi ile Aytenin vaziyetini biraz Kadınefendi ile halayık vaziyeti gibi görüyordu.

Halbuki Ayten hiç bir zaman halayık değildi. Aytenin, Muammere maddi ve manevi verdikleri Muammerden aldıklarıyla kıyas edilmeyecek kadar büyüktü. Kibar ve cömertti (Ayaşlı, 1992a: 82, 83).

Bir Düşün Gecesi romanında, Müjgân'ın, kocası İlhan ile İnci arasındaki ilişkiyi bildiği halde, bu duruma ses çıkarmadığı belirtilir. Tezel'in bu ilişkiyi herkesin ortasında ima etmesi "ahlaksızlık" olarak değerlendirilir:

"Ne var bu bardaklarda?" diye sorarken Tezel, reklâmcı kadına şöyle demesin mi:

"İlhan'la işin tıkırında, anladık. Bu erkek manken ne oluyor peki?"

"Aa, aşkolsun ayol!"

Bütün yanıt bu. Ve bir kahkaha. Ne anlama geldiği asla anlaşılmayan, daha doğrusu işi gürültüye getirmekten gayri hiç bir amacı bulunmayan bir kahkaha. Reklâmcı İnci'nin kuyu gibi açılan ağzı. Sonra büzdürüp o kuyu ağzını Tezel'e, sus ayol sus, duyar şimdi herkes, -Semih'e aldırıldığı yok-demeye getirişi...

Yine de burda Tezel'i uzaktan yakından tanıyan üç kişi varsa, o üç kişi için de orospu olan Tezel. Özellikle Müjgân için. Müjgân, kocasıyla reklâmcı İnci arasındaki ilişkiye göz yumabilir. Bu Semih de İnci ile İlhan arasındaki ilişkiye severek katlanabilir. Çünkü bu ilişkinin ucunda bir çıkar ilişkisi de var. Ama Tezel'inki ne? Tezel'inki düpedüz aile ahlâkını hiçe saymak. Müjgân'ı da, İlhan'ı da elâlemin gözünde rezil etmek (Ağaoğlu, 1984: 125).

Saadet Tacı romanında Müyesser, genç bir kadınla ilişkisi olması nedeniyle kocasının her manada tükendiğini dile getirir:

Müyesser konuşkan bir insan olmadığı gibi, o güne kadar ne hayatından, ne de kocasından hiç kimseye şikâyet etmiş de değildi.

Feyzâ onu dinledikçe hayreti artıyor, hattâ sözlerinin bir kısmını şüphe ile karşılamaya başlıyordu. Mesela Müyesser, Bihruz'la aralarında bir müddetten beri karı kocalık münasebetlerinin de kesilmiş olduğunu yana yakıla anlattı. Buna sebep olarak, o kızla ilgisinin Bihruz'u her mânâda tüketecek bir şekilde alıp yürümüş bulunmasını gösteriyordu.

- Her erkek bir olmaz kardeşçğim... Bir adam kırkıktan sonra körpe bir kadınla böyle sıkı fıkı münasebet kurarsa, elbette ki karısı ile artık kardeş yaşamak zorunda kalır!.. (Azrak, 1966b: 58).

İlâhlar Affetmez romanında, kocasının kendisini aldattığını sezen Nursel'in, kocasına hislerini belli etmekle, kadınlık gururunun ayaklar altına alınacağını

düşündüğü ve kocasını tamamen kaybetmekten korktuğu için susma yolunu tercih ettiği belirtilir:

Altıncı hissi, ona muhakkak ki bir şeyler fısıldardı. Kocasını seviyordu. Onun hüviyetinin bir tarafına artık hükmedemediğini seziyordu. Ama buna karşı koymak için bir türlü silkinemiyor, bu konudaki hislerini kocasına belli etmek için kadınlık gururunu ayak altına alamıyordu. Veya bilmiyor gibi görünmekle, bir şeyler kazandığını sanıyordu belki de. Kocasını büsbütün kaybetmekten korkan bir çok kadın gibi o da sükut politikasını seçmişti (Sözen, 1967: 95).

Bıraktığı Yerden romanında Sacide Yenge, kocası, kendisini aldattığı zaman ilk başta hemen ondan ayrılmayı düşündüğünü fakat daha sonra tüm ailenin dağılacağını düşünerek bundan vazgeçtiğini ifade eder. Bu durumun, hemen hemen her kadının başına geldiğini belirterek, kadınların mutluluklarını kendilerince devam ettirdiklerini dile getirir:

- ... gençliğimin en güzel yıllarında, ona taptığım, güvendiğim, öl dese öleceğim yıllarda, en yakın arkadaşının karısı ile beni aldattı. Arkadaşına da bana da ihanet etti.

Bunları söylerken yengesi gülümsüyordu. Tıpkı Canan'ın son yıllarda gülümseyişlerine benziyordu acı, ağulu.

- Hem de kaç yıl ortalığı uyutarak işini yürütmüş. Ben, gelecek günleri için hazırlanışına yardımcı olmağa çabalıyordum hep. Geç gelişlerine sitem etmiyordum. Ya konferanslarda, ya toplantılardaydı.

Sonra bir gün ayılıvermişti yengesi. Gerçek bütün acılığı ile ortaya çıkmıştı. İlk aklına gelen hemen ayrılmaktı.

- Sonra uzun uzun düşündüm. Çil yavrusuna dönecekti aile. Çevremize toplananlar, kardeşler, yeğenler, gelinler, damatlar. Hepsi hepsi çözülecekti. Etrafımızdaki gençlere kötü bir örnek olacaktı kocam. Bizi ideal bir çift olarak görenler, bize benzemek için çabalıyan yakınlarımız.

...

- ... Erkekler böyle işte! Kadın kalbinin, ama seven, gerçekten seven kadın kalbinin bir yol kırılınca, bir daha düzelmeyeceğini bilemiyorlar, Bilemezler... Onun için ağlama! Sil güzel gözlerinin yaşını... Bu hemen hemen her kadının başına gelir. Bir geçittir. Bir çoğu sezinlemez, kendince mutluluğu sürdürür gider. Bazıları başka sevgilerin ağına düşer. Kimisi çocuklarına çevirir sevgisini (Uçuk, 1973a: 196, 197).

Güz Şarkısı romanında Nuriye Hanım'ın, İtalya'da yaşayan kocasının bir metresi olduğunu bildiği halde, kendisinin ve çocuklarının düzenini bozmamak için bilmezlikten geldiği ifade edilir:

Kolayca boyun eğecekti çocukların isteklerine. Kızıp söylenip, acı mektuplar yazarak... Rahatının, dışarıda kurduğu hayatın bozulmaması için baş eğecekti biraz nazlanıp. İtalyada bir sevgili edinmişti kendine. Şuraya buraya yaptığı yolculuklarda kadını beraber taşıdığını, otel defterlerine “karım” diye yazdığını duymuştu Nuriye hanım... O güzel tatilini kıyıp benimle geçirecek, sevgilisini uzaklaştıracak başka yerlere korkusundan!.. Küçük metresciklerinin, eğlencelerinin, yolculuklarının, hepsinin içine okumaya gidiyorum! İki yabancı, zaman zaman buluşmaktan hoşlanan iki eski dost! Utandı birdenbire kocası için öyle düşünmekten (Yönsel, 1966: 11).

Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında, Nil ile Tarık’ın ilişkisinde, her iki taraf da birbirini aldatmasına rağmen, kimsenin ses çıkarmadığı belirtilir:

Annem çoktan bulmuş kocayı. Tarık ile evleneceğimi söyledi. Evlendim ben de... Gül gibi de geçinip gidiyoruz, ilk yıllar çok yapışkandı. Gene de beni sever. Ama eskisi gibi odamı kilitletiğim geceler kapımı kırmaya kalkmıyor. Arkadaş kalmamızın daha rahat olacağını anladı. Beni rezil etmeyecek biçimde gizliden aldatmış ne çıkar! Ödeşiyoruz nasıl olsa.. (Yönsel, 1971: 108).

Kıvılcım ve Ateş romanında Nilgöl, kocasının Süheylâ ve diğer kadınlarla olan ilişkilerini bildiği halde, onların yalnızca bir maceradan ibaret olduğunu düşündüğü için üzerinde durmadığını belirtir:

- Senin kocanı ben baştan çıkarmadım. Bana yaklaşan kendisidir.
- Yalan! O zaman ben, senin bütün fetanlığını görüyordum.
- Öyleyse neden onu muhafaza etmeğe çalışmadın?
- Buna tenezzül etmedim. Fahir’in daldan dala uçan bir kuş olmasına rağmen yine de beni sevdiğini, başka kadınlara yaklaşmasının sadece bir macera hevesinden ileri gitmediğini biliyordum.
- Demek aramızdaki münasebetten haberin vardı!
- Kati surette birşey diyemezdim. Şüphe ediyordum. Fakat Fahir beni o kadar kuvvetli bir aşkla seviyordu ki bu şüphe üzerinde bile durmak istemiyordum (Berkand, 1963: 150).

4.14.3.6. Evliliğin Kadın İçin Bir Zorunluluk Olarak Görülmesi

Saadet Tacı romanında, yalnız ve genç bir kadının, erkekler tarafından her zaman hedef olarak görüldüğü belirtilir. Feyzâ, başına gelen olaylar nedeniyle, Belkıs’ın evlenme konusunda söylediği sözlerle hak vermek gerektiğini düşünür. Belkıs’a göre, bu tür olaylardan korunmanın tek yolu evlenmektir:

Feyzâ insanlığının en derin yerinden yaralanmıştı. Kendi kendini yiyerek:

- Nasıl, nasıl beni... Feyzâ'yı, adı bir sokak kadını gibi böyle bir otel odasına götürmeye cür'et edebilir?.. diyordu.

O güne kadar kendisine kur yapmak, üstü kapalı-açık tekliflerde bulunmak suretiyle iz'acata varmış olan bir çok erkek tanımıştı. Bunların her biri, kendine mahsus bir tâbiye ile, Feyzâ'nın kadınlığından istifade yolu aramış; fakat sonunda hepsi de hüsrana uğramıştı.

Feyzâ artık şunu iyice idrak etmişti ki, yalnız ve genç bir kadın, erkeklerin doymaz ihtirasına açık bir hedeftir. Ona, sahipsiz bir malmış gibi, dileyen dilediğin el koyma hakkını kendinde buluyor!..

Evet, yalnız ve genç kadın fırsat düşkünü erkeğin cinsel açıklıktan dönmüş gözünde, kendi istifadesine arzolanmış, bir matahtan başka bir şey değil!.. O kadın, insanlık haklarına ve bütün hukukî hürriyetine rağmen, kendisini daima korumak ve böylece cemiyet içinde pasif kalmak zorundadır. Bu tasallut salgını, bu korkunç ve menfur doyumsuzluk o kadının sosyal bünyede dilediği yeri almasına da imkân vermiyecektir. Terbiyeciler boşuna ciltler doldursunlar!.. Bu cinsel vahşet, ahlak zaafiyle beslenen bir tabiat kanunudur!..

Feyzâ derdini kimselere açamazdı. Kendisini en iyi anlayabilecek olan Belkıs bile, sonunda mutlaka:

- "Feyzâ'cığım, evlenmelisin... Evlenmedikçe bu türlü belâlardan emin olamazsın... Bir kadının namus ve iffetini kocası korur!..." yolundaki teraneyi tekrarlıyacaktı.

Bu basit terane Feyzâ'nın bıkkınlık ve yeis dolu ruhunu açık bir hakikatin alârmıyle sarsıyordu... (Azrak, 1966b: 80).

Aynadaki Kız romanında, "Desti kadar kocası olanın kulpu kadar hatırı sayılırmış." ifadesiyle kadınlar için evliliğin bir nevi zorunluluk olduğu belirtilir. Halasının ve tüm ailenin, evlilik konusundaki bakışına rağmen, Suna, evlenmiş olmak için evlenmeyi dürüstlük saymadığını ifade eder:

Lütfen bundan vazgeçin... Sizin yanınızda olsaymışım kanadınızın altında, iyi bir izdivaç yapabilir, bu başıboş, zevksiz ve sevimsiz, toplum ölçülerimize aykırı hayattan kurtulur, ben de evimi, yuvamı, bilirmişim. Desti kadar kocası olanın kulpu kadar hatırı sayılırmış.

Benim hâlâ evlenmemiş olmam, bütün aile, sizlerin huzurunu kaçırıyor, dert oluyormuş size. Aman halacığım, ihtiyar kız kalırım diye hiç endişelenmeyin. İstesem bu, şimdi de, hattâ şu dakikada bile olabilir. Ama, istemiyorum. Gönlümce yaşamak hoşuma gidiyor. Çünkü evlenmiş olmak için evlenmeği dürüstlük saymıyorum ben (Su, 1962: 137, 138).

Işık Yağmuru romanında Bilge, dilediği gibi gezip eğlenmek ve peşindeki erkeklerden kurtulabilmek için, parasını ödeyerek kendi seçeceği bir erkekle evleneceğini ifade eder:

- ... gezip eğlenmek, istediğim yere girip çıkmak, köşesinde kalmış bir kız olmamak, bilhassa peşimde dolaşan erkeklerden yakamı kurtarmak için bir koca bulmağa karar verdim. Onu kendim seçeceğim ve paramla alacağım.

- Senin bütün kaprislerini yapacak, her istediğine boyun eğecek zümrütü anka kuşunu nerede bulacaksın?

Bu sözler genç kızın cesaretini kırmadı. Bilâkis, çok mağrur bir eda ile:

- Fiyatını ödedikten sonra her şey bulunur, dedi.

Yaşlı kadın öfkeden titreyerek onun yüzüne baktı.

- Bu çirkin, bayağı pazarlığı kabul edecek kadar seciyesiz bir erkeği karşına çıkarmamasını Allaha dilerim. Kendi eliyle felâketini hazırlamak buna derler.

Bu sözler Bilge'yi hiddetlendirmişti.

- Karşısındaki genç kıza: “Seni seviyorum!” derken “Parandan başka bir şey beni ilgilendirmez!” diye düşünen bir adam, bir iş pazarlığı yapmayı mertçe kabul eden erkekten daha mı üstündür? (Berkand, 1966: 11, 12).

Aynı romanda, bekar olduğu için, evli arkadaşlarının gittiği yerlere gidemeyen Bilge, evlendiği için artık onlara muhtaç olmadığını ve göstermelik kocasıyla her yere gidebileceğini düşünür:

Şimdi aradığı kocayı bulmuştu. Artık evde yalnız başına kalmayacak, her zaman arkadaşlarının peşine takılıp gece sinemalarına, kulüplere ve tiyatrolara gitmeyecek, bir seyahat etmek isterse yanında yaşlı hoca hanımı görmeyecek, hulâsa evli, serbest bir kadın olmanın bütün zevkini sürecek ve parasını dilediği şekilde sarfedebilecekti. Kimse ona bundan böyle:

- Sen genç bir kızsın, bizim her gittiğimiz yere gelemezsin!

- Sen filancanın kocasının yanında oturmuşsun, adamın gözleri hep sende imiş! gibi sevimsiz sözler söylemeyecek (Berkand, 1966: 56).

Aynı romanda, Türk toplumunda evlenmemenin “sosyal bir sakatlık” olduğunu belirten Bilge, kadının yalnız yaşamasının mümkün olmadığını ifade eder:

- Çünkü maalesef bir kadının yalnız yaşamasına imkân olmadığını görüyor, anlıyorum. Hele bizim cemiyetimizde, evlenmemek, yaşlı bir kız kalmak, âdeti sosyal bir sakatlıktır. Bunu siz benden iyi takdir ediyorsunuz hocam. Serbestçe her yere gidemiyorum. Etrafımı bir sürü adam sarıyor rahatsız oluyorum. Yalnız çıksam bir türlü, arkadaşların peşine takılsam bir türlü... İşte bütün bunlar beni evlenmeğe mecbur eden sebeplerdir (Berkand, 1966: 64).

Tutsak romanında Ceren'in, evlilik dışında bir yaşantıyı düşünemediği, ızdırıp çekmesine rağmen, başına geleceklerden korktuğu için evliliğini sürdürdüğü belirtilir:

O zaman, dehşetle farkettiler ki, insan denen mahlûk, bizzat kendisi istiyor, tutsak olmayı. Bir nevi emniyet ve rahatlık zinciri aradığı. Çocuk, “son sayı” diye tuttururken, Ceren de, “Evliliğim” diye, mânâda olmayan fakat isimde kalan bir bağa sıkı sıkı yapışıyor. Alev’in kafası bir milyondan öte, sayıyı almıyorsa, Ceren’in kafası da, evliliğinin dışında bir yaşantıyı almıyor. Orhan’dan başka bir koca düşünemiyor! İstirap çekiyor, kahroluyor, yine de o emniyet zincirinden vazgeçmekliğı yok. Çünkü bu zincirin ötesi kafasının almadığıdır, korkulandır (Işın, 1973b: 203, 204).

Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında Nil, bir kadının evlenmekten başka çaresi olmadığını belirtir. Selma ise evlenmiş olmak için evlenmenin doğru olmadığını inanır:

- Gene de ben bir kadının sevsin sevmesin evlenmekten başka çaresi olmadığına direneceğim. Güç şey bile olsa evlilik. Bir takım sorunlar çıkıyor ortaya karı koca arasında. Bilmez değilim. Kim bilir senin de ne sorunların vardır! Saklarsın, benim gibi açık değilsin.

- Sen işi karıştırıyorsun biraz. Evlenmek için evlenmedim ben Mehmet’le. Sevdiğim için evlendim onunla Senin düşündüğün gibi evlilik amaç değildi benim için (Yönel, 1971: 295).

Genç Kız ve Ölüm romanında, kocasından boşanan Nuray, kadınların, yalnızlıklarını gidermek için, evlilik dışında yollar aramasının “suç” sayıldığını ifade eder. Kadınların çoğunun, evlilikte mutluluğu yakalayamaması da, kocalarından ayrılmaya cesaret edememelerin nedenini, boşandıktan sonra daha iyi anlatır:

Karanlık basınca sokaklar, pastaneler, kahveler, lokantalar, evler yasaktı bana. Tek başıma çıkarsam her an bir saldırıya uğrayacakmışım gibi tetikte durmam gerekirdi. Kendimi bildim bileli gazeteler kadınlara karşı girilen şiddet eylemleriyle doluydu. Bir erkekle görüldüğü için erkek kardeşi ya da babası tarafından öldürülen kadınlar, bir erkekle kaçtığı için yakalanıp sevdiğiyle birlikte öldürülen kızlar, tarlada çalışırken bir grup erkek tarafından dağa kaldırılan, dağlarda, yol kıyılarında cesedi bulunan kızlar, kadınlar... Kıskançlık yüzünden kocası tarafından tabancayla, av tüfeğiyle, bıçakla, baltayla, keserle öldürülen kadınlar, evlerinde tek başlarına yaşarken tecavüze uğrayan kadınlar, çok genç yaşta aldatılarak kaçırılan, erkeklere satılan, bedenini satarak yaşamaya mahkûm edilen kadınlar... Bütün bu şiddet olayları kadınların her an erkeklerin saldırısına uğrayabileceğini öğretmişti bana. Saldırganları haklı çıkaran düşünceler... Namus uğruna işlenen cinayetler... Gece tek başına dolaşmaya kalkışan bir kadın saldırganları çağırmış, kışkırtmış oluyordu. Nasıl alacaktım bu haksızlığın öcünü? Yalnızlık ayıptı neredeyse, yalnızlığı gidermek için evlilik dışında yollar aramak suçtu. Bir erkekle beni evimde başbaşa görseler daha da artacaktı çevremdeki bakışların şiddeti. Birbirlerine şikâyet edeceklerdi beni. Hatta beni mahalleden uzaklaştırmanın yollarını arayacaklardı. Böyle şeyler de oluyordu. Yalnızlığıma duydukları kuşkuda biraz acıma payı vardı ama onları umursamayıp erkeklerle arkadaşlık

edecek olsam bu acıma duygusu bir saldırma isteğine dönüşecekti. Hep birlikte üstüme saldırma, beni yoketme isteğine... Kadınların çoğunun mutsuz da olsalar evliliğin koruyucu saçağının altından çıkmaya neden cesaret edemediğini anlıyordum (Özakın, 1980: 86, 87).

Alnında Mavi Kuşlar romanında, ailesi tarafından evlendirilmek istenen Armağan, yalnızlığın ve geleneklerin insanları evlenmeye zorladığını belirtir:

Armağan Ömer'in, ona nasıl bir yaşama düzeni önermek istediğini anlıyordu. Toplumun kurallarının dışına taşmadan, tehlikesiz ve güvenli bir yaşayışa kavuşmasını istiyordu kardeşinin.

“Anlıyorum, dedi Armağan. Artık evlenmem gerektiğini düşünüyorsun.” Bir an düşündü: “Toplumdaki herşey, evler falan sonra... Yalnızlık, gelenekler daha başka şeyler insanları evlenmeye zorluyor. Ama insanların çoğu, daha çok kadınlar evlenince birçok şeyden vazgeçiyorlar. Amaçlarını, düşüncelerini değiştiriyorlar. Tembelleşiyorlar. İşte ben buna kızıyorum. Oysa insanlar ölünceye kadar gelişmeli, birşeyler yaratmalı, bir değer yaratmalı, amaçlarını unutmamalı.” (Özakın, 1978: 211).

4.14.3.7. Evliliğe Dış Müdahaleler

İncelenen romanlarda, evliliğe genellikle kayınvalidelerin müdahil oldukları görülür. Kayınvalideler, gelinlerini kışkandıkları ya da oğullarının daha iyilerine layık olduğunu düşündükleri için onlara eziyet ederler. Aydınlık Kapı romanında, kayınvalidesi tarafından hor görülen Vildan'ın yaşadığı sıkıntılar anlatılır:

O, hiçbir hareketimi gözünden kaçırmaz, her birini ayrı ayrı tenkit ederdi. Kocamın yüzüne gülerek baksam kabahat, görümcemin çocuğu ile şakalaşsam cürüm, umumî hamam günü haricinde saçlarım nemli görünse cinayet sayılırdı. Hizmetçilere emir vermek, uşaklara söz söylemek ne haddime!..

Kırk yılda bir yanılıp birine bir iş buyuracak olsam kaynanam kızır köpürür.

- Bir evde on hanım olmaz! Ben elli sene ev idare etmiş bir kadını. Benim emrim yapılacak. Gelin hanım bilmez! diye haykırırdı.

Ben, elli sene ev idare ettiği halde bu işe doymamış olmasına şaşırırdım.

Benim giyeceğim elbiseye, saçımın biçimine bile karışır, tıpkı çocukluğumda büyükannemin yaptığı gibi kendi aldığı kumaşı kendi istediği biçimde diktirip bana giydirdi.

İtiraz etmezdim. Çünkü onun sesi yükselirken benim nefesim kesilir, dilim damağım kururdu. Kavga etmek, münakaşa etmek istemiyordum, karakterim buna müsait değildi. Acemi bir hizmetçi kız gelip bir şey soracak olsa “evet” veya “hayır” demeye çekinir; hakarete uğramak, acı söz işitmek korkusuyla hemen:

- Ben bilmem, ben karışmam hanımanneme sorun! derdim.

Yanılıp da birine bir dizi boncuk, yahut bir çift eski terlik verecek olsam, kaynanam küplere biner, bir demediğini koymazdı (Zorlutuna, 2001: 226, 227).

Azap Toprakları romanında, gelinine ayrı ev açılmasına bozulan Sadık'ın annesi, şimdilik ses çıkarmadığını ancak evlendikten sonra ona gününü göstereceğini ima eder:

İki gün sonra, Ak Hoca'nın evini, Sadık'ın babası kiraladı, çocuklara yeni bir yuva açmak istemişti. O gün Hocanın tek gözlü evi badanalanıp, Nazlının çeyizleri taşındı. Sakine kendi elleriyle dantel perdeler gerdi pencereye... “Allah ev yapanla, evlenene yardım edermiş...” dediler. Nazlı'nın evi kuruldu, beyaz badanalı, dantel perdeli, yerde kaynanasının dokuduğu kilimler. Kadın bu ayrı ev işine bozulmuştu ama kocasına karşı ses çıkaramadı, öfkesini yoğurduğu ekmek hamurundan alıyor, söylenip duruyordu; en çok da oğluna kızıyordu: “Bir hâl geldi ki üstüne abe hallere benzemez, sanki evlenecek de, adam olacak! Güzelmiş Nazlı, herkese nasip olmazmış: dur bakalım dur, hele geçsin bir kaç sene, onun güzelliğinin de solduğunu görürüz. Bu zahmete kim dayanmış ki, Nazlı dayanacak... Hem zaten şimdiden solmuş sararmış... İstemiyormuş Sadık'ı... Abe Sadık onu beğenmiş istemiş de, kına yakacağına parmaklarına burun kıvırmış, şımarık! Ama dur, hele bir gelin gelsin!” (Işınsoy, 1973a: 228, 229).

Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında Selma, evlerindeki eşyaları kayınvalidesinin seçtiğini, yiyecekleri ve içeceklerine kadar her şeye karıştığını belirtir. Ancak kendisi ve Mehmet'in, ona aldırış etmeyerek istedikleri şekilde yaşadıklarını ifade eder:

Benim evimi de kadın, kendi düzenine sokmak istiyor! Döşenirken “Siz gençsiniz, bilmezsiniz” diye gönlünce döşedi evi. Duvar dibinden halılar, tavandan tepemize düşercesine uzayan, yakmadığımız çirkin kristal lâmbalar, salonun en uzak köşesine itip önüne küçük paravan çektiğimiz kırmızı ipek koltuklar hep onun işi... Evden bir sürü şeyi toz ettiğimizi bilmiyor kayınvaldem. Masa kurmaktan kaçınıp mutbakta, demir masanın önünde yemek yediğimizi, etleri tavadan oturduğumuz yerden çatal ucuyla balık avlarcasına alıp, ağızımıza yana yana, ortadan bölünmüş taze ekmeğe katık ettiğimizi hiç görmedi!

Rakı içerken katılıyorduk gülmekten. Yemiş almayı unutup, oğluna portakal niyetine portakal reçeli yedirdiğimi bilse Melâhat hanımefendi!..

Oysa evlenirken neler öğütlemişti bana: Oğlu çıplak ayak gezmeye bayılmış, “Aman vaz geçir kızım!” diye, oğlu çabuk nezle olurmuş, “Aman pencere açık kalmasın yatak odasında!” diye, balık sevmezmiş de kızarmış patatese bayılmış, geceleri pijamasız yatar, camları açık unutur hastalanmış. Kadın, çok zaman ikimizin pencereyi açık unutup ayaklarımızı yıkamadan tabanlarımızı simsiyah, çırılçıplak yattığımızı nerden bilecek! (Yönsel, 1971: 54).

Aynadaki Kız romanında, ilk geceden itibaren kayınvalidesinin, evliliklerine müdahil olması nedeniyle, Nebile'nin ancak kırk gün tahammül edebildiği ve tüm baskılara rağmen boşanmaya karar verdiği dile getirilir:

Kazarâ onunla evlenmiş olsaydım mutlaka hayatım kırılmış olacaktı. Oğluna marazî bir şekilde düşkün olan, oğlunu avuçlarının içinde dilediği gibi yuğurup şekillendirmeğe alışmış olan bu kadın, bize aslâ rahat vermiyecekti. Onun yüzünden evlilik hayatımız zehir olacaktı. Bunları düşünerek, hislerimi bir tarafa itip aklımı kullanarak onu unutmaya çalışıyordum. Bu mevzuda gayet samimî bir arkadaşımın alabileceğim ders de vardı. Nebile'yi bedbaht eden de böyle oğluna deli gibi düşkün bir anne değil miydi? Daha evlendikleri gece mahiyetini ortaya vurmuş, genç gelini çileden çıkarmıştı. Bir düğün gecesi, tasavvur edin. Gençler odalarına çekilmişler. Aradan iki saat geçmeden, oda kapısına vuruluyor. Kapıyı yumruklayan oğlunun annesidir. Oğlunun yorulmaması, artık istirahat etmesi lâzımdır. Onu ayrı bir odaya çekiyor. Sadece bu kadar değil. Hemen hemen her gece oğlunu odasından çıkaracak bir bahane mevcuttur. Ya annenin sancısı tutar, ilâç ister. Ya yalnız kalınca korkar, evham sarar. Ya o gece canı sıkılıyordur. Kısacası genç karı-kocaya rahat, huzur yoktur. Nereye gidecek olsalar o da beraber olacak, evde, sokakta, her yerde, her zaman bir üçlü hayat süreceklerdir. Nebile, bu hayata kırk gün tahammül edebilmişti. Onun bu kadar kısa bir zamanda babasının evine dönüşü tabî epey bir söylentilere yol açtı. Fakat o, ne ailesinin baskısına, ne çevrenin dedikodusuna aldırmadı. Kararından dönmedi, birkaç celsede boşandılar (Su, 1962: 17, 18).

Bir Düğün Gecesi romanında Fitnat Hanım, kendisiyle gelini Müjgân ve torunuyla kayınvalidesi Nuriye Hanım örneklerinden yol çıkarak, “kaynanaların sevilmediğini” ileri sürer. Ancak bu durumun zamanla düzeleceğine inanır. Kendisinin ilk başlarda gelinine ısınamadığını ancak oğlu ve torunları üzülmessin diye derdini içine gömdüğünü ifade eder:

Kaynanalar sevilmez ya, Ayşen'im de bir türlü sevemedi Nuriye'yi, hanımefendiyi. Alışır. Zamanla düzelir. İlk sıralar biz nasıldık Müjgân'la? Evlerindeki bütün artık kurabiyeleri, şekerleri bana yolluk, bayramlık diye getirirdi. Çok gücüme giderdi. Alıp başına çalasım gelirdi. Oğlumun saadeti der, içime gömerdim. Torunumun hatırı için yüzlemezdim. Evet, oğlum sevemedi Müjgân'ı. Arada çocuk, ne yapsın? Ayrılırsalar ne olacak? İyi ki dişimi sıktım. İlhan da sıktı. İşte bu günlere erdik. İşte olup gidiyoruz. Şimdi Allah var, kendi kızımın çok, bu Müjgân yakın bana. Demin geldi bir ara, hatırı sordu. “İyi misin anneciğim, bir arzun var mı?” dedi. Bütün o büyük adamları, karılarını da gönderiyor yanıma (Ağaoğlu, 1984: 149).

4.14.3.8. Evlilik Dışı İlişki

Evliliklerinde aradığı mutluluğu bulamayan bazı kadınların, mutluluğu başka erkeklerde bulmaya çalıştığı görülür. Yürümek romanında Elâ, kocasını neden aldattığını ve Bülent’le neden birlikte olduğunu sorgular. Kocasını Hakkı’ya niçin “hayır” demediyse, Bülent’e de o yüzden “hayır” demediğini belirtir. İkiyle de istemeden birlikte olduğu için bunun aldatma olmadığını, bu durumun ancak “kendini cezalandırma” olarak nitelendirilebileceğini ifade eder:

... Niçin aldatmıştım Hakkı’yı? Niçin yatmıştım Bülent’le? Şimdi, bu birbirinden farksız ilişkileri bir anda boşadımsa, yalan üstüne kurulmuş bir yaşamın kurgusunu salıvermeli, oyuncak kutunun içindeki palyaçoğu.

...
Bülent’in ne istediğini anladı Elâ. ... “Hayır” demedi. Niçin desin? Hakkı’ya “hayır” dedi mi? istemediği bunca gece “hayır” dedi mi Hakkı’ya. “Hayır”ın “evet”in önemini çoktan unutturmuş kendisine. Şimdi ansızın öğrenilir mi bu? Unutulmuş önemli, dayanılmaz bir buruklukla hatırlanır belki, ya da o bile olmaz. Yatmamak Bülent’i önemsemek olurdu. Önemliyi hatırlamak için daha doğru, daha güzel bir seçim yapmalı. Sadece, o çok önemliyi yeniden hatırlamak için, seçilmiş biri için “hayır” sözü kullanılabilir artık, “evet” sözü kullanılır, konuşmayı yeni öğrenmiş bir çocuğun sevinciyle. Şimdi ne “evet”, ne de “hayır”. Seyretmek. Şimdi “hayır” demek. Bülent’le yatmayı önemsemek olurdu. Daha önceki anlamsız yatmalar zincirini rastgele koparmak. Bilmeden, anlamadan, zamanını seçmeden başkaldırmak. Daha önce kolaylıkla verilmiş birşeyin birdenbire, üstelik Bülent için verilemez bir şey olması gülünç gelmişti Elâ’ya. Sakınacağı, gizleyeceği ne vardı? Niçin aldatmıştı Hakkı’yı? Hakkı’yla niçin yattıysa aynı nedenlerden işte. Kendini aldattığı için, yıllarca sadece kendini. İstemeden, nasıl yaşadıysa Hakkı’yla yıllarca, öyle yatmıştı Bülent’le de. İkisi de aynı önemde; ya da önemsizlikte. Bunun adı niçin aldatma olsun? İki kişi arasındaki alışverişin, cinsel de olsa, üçüncüyle ilişkisi ne? Başta önemli bir eksiklik olup olmadığı üstünde durulmayacaksa. Bu olsa olsa yıpranma, kendini cezalandırma, harcama olarak nitelendirilebilir. Kötü bir rahatlık getiren. Böyle zırva düşünceler arasında yatmıştı Bülent’le. Kalkmaya, uyanmaya ilk başlangıç belki de (Soysal, 1983: 90- 92).

Hayat Parçaları romanında, Şekip Taş’ın karısının, üç aylık oğlunu kocasına bırakarak, kendi köyündeki bir delikanlıyla kaçtığı belirtilir. Şekip Taş’ın ise karısından intikam almaya çalışmadığı, onu boşayıp çocuğuna sahip çıktığı ifade edilir:

Günün birinde, komşu köylerden birinde dolaşırken, çatık kaşlı, esmer bir yosmaya tutulmuş ve ailesinden ayrı yaşamak için tepedeki evi kurmuştu. Birkaç yıl çocuğu olmamış. Nihayet, günün birinde, karısı bir oğlan doğurmuş ama, çok geçmeden, kadın kendi köyünde rastladığı Zonguldak’lı bir

delikanlıya gönül vermiş, üç aylık çocuğunu kocasına bırakıp kaçmıştı. Köy halkı, bir zaman, Şekip Taş'ın karısının peşinden gidip onu öldüreceğini sanmışsa da, Şekip karısını boşayıp çocuğu yanında alıkoymuştu (Adıvar, 1963: 8).

Aynı romanda, Emine'nin kendisinden oldukça genç amcasının oğlu ile kaçtığı, Mehmet Efendi'nin ise karısını boşayıp, kızını ona hiç göstermediği belirtilir:

Çocukları olduktan, bilhassa köylüleri, akrabaları gelip gitmeğe başladıktan sonra, tamamen değişmiş. Sözü'n kisası, hatun kendisinden hayli genç olan amcasının oğlu ile günün birinde kaçmış. Tabii, mahallebici Mehmet Efendi de onu boşamış. Kızı da kendi yanında alıkoyup anasına hiç göstermemiş. Anlaşılan bu olay esnasında Naciye sekiz yaşlarındaymış. Oysa, kız şimdi yirmisine basacakmış. Mahallebicinin en büyük kaygusu kızının annesine benzemek ihtimaliymiş (Adıvar, 1963: 51).

Ankara Mahpusu romanında, mahalle kasabının karısı ile Vasfi arasındaki yasak ilişki anlatılır. Kadının, kocasının evde bulunmadığı saatlerde Vasfi'yi evine aldığı ve bu ilişkinin aylarca devam ettiği ifade edilir:

Kısa bir zaman sonra da, mahalle kasabının güzel karısı Vasfiyi, - Kocasının bulunmadığı bir saatte- evine davet etti... Bu ufak tefek, penbe tenli, sarışın bir kadındı...

Vasfi bir müddet bu kadına bağlandı. Maceraları aylarca devam etti... Sonra, kasap işini büyüttmüş olduğundan, mahalle arasındaki küçük dükkânını bırakarak Mısırcarşısına nakledince, evlerini de bırakarak, karısını, şehrin başka bir tarafında bir eve yerleştirdi... Bu suretle sevgilisi ile buluşmak Vasfi için epeyce müşkül oldu. Az bir müddet sonra da artık onunla meşgul olmaktan vazgeçti... Kendini tecrübeli, hayatı anlamış ve ondan bıkmış bir adam zannediyordu (Derviş, 1968: 30, 31).

Zambaklar Açarken romanında, kocasını aldatan Mediha'nın pişmanlığı dile getirilir. Kocasından özür dileyen Mediha, ayrılmak istemediğini açıklar:

Gerçekten Mediha'nın, bana karşı saldırıya geçip geçmemekte kendi kendisiyle çeliştiğini farkettim. Sonunda işi tatlılıkla, daha doğrusu dişice bir taktikle halletmek yolunu seçmiş olacak ki, kalkıp yanıma geldi ve sıkıca kollarımdan tuttu. Sıcak, âdeta isterik bir sesle:

- Senden bir kere daha özür diliyorum, beni bağışla! dedi. Ben seni değil, kendimi aldattım aslında... Rica ederim Oğuz, beni anlamaya çalış! Bir arada geçirdiğimiz mutlu günleri, mutlu yılları düşün!.. Seni her zaman sevdim... Senden başka hiç kimseyi sevmedim hayatta... (Azrak, 1978b: 95).

Aynı romanda Oğuz, kocasını seven bir kadının, onu aldatamayacağını düşünür ve artık birlikte olamayacaklarını ifade eder. Mediha ise aldatma olayını “bir kapris” ya da “bir kriz” olarak değerlendirir ve her zaman kocasını sevdiğini dile getirir:

- Bazı şeyler insanın elinde değildir, Mediha! Bu gülünç evliliği sürdürmek için daha fazla ısrarda mana yok! Seni mesut edemediğim için gerçekten üzgünüm... Yalnız, aramızdaki bağı önce sen kopardın, bunu kabul et!..

Karım içini çekti. Gözlerini kuruladığı mendilini sinirli parmaklarıyla didikliyordu. Sesi titreyerek:

- Evet, dedi. Haklısın!.. Fakat bilmeni isterim ki, seni... Her zaman sevdim... Her zaman...

Kısık bir hıçkırık sözünü böldü.

- Kocasını seven bir kadın onu aldatamaz!.. diye acı acı gülümsedim.

- O bir kapristi diyorum... Yahut bir kriz...

- Bu meseleyi çoktan kapattık, Mediha!.. (Azrak, 1978b: 190).

Güller ve Dikenler romanında, Verdâ'nın Eşper'le yaşadığı yasak ilişki nedeniyle hiçbir pişmanlık ve utanç duymadığı belirtilir. Onu sevdiği için hayatının olumlu yönde değiştiği ifade edilir:

Evet, hiçbir pişmanlık ve utanç duymuyordu onu sevdiği için... Bu sevginin farkına vardığındanberi yaşadığını hisseder olmuştu. Daha önce hayat kendisi için kuru bir yaşama çabasından başka bir şey değildi. Ömrünün geçmişte kalan yılları, taşıdığı bütün renkler ve manalarla beraber yine de bir boşluktan, bir hiçlikten ibaretti (Azrak, 1980: 240).

Gençlik Rüzgârı romanında, Gülçin'in, kocasını aldatma olayına, kızı Fato'yu da alet ettiği görülür. Gülçin, evlerine Orhan Amca'nın geldiğini, babasına söylememesi konusunda kızını tehdit eder. Küçük kız bu duruma bir anlam veremese de, annesinin hışmından korkarak sesini çıkaramaz:

- Şayet o adamlar bizim eve gelirlerse onu öldürmüş dedi.

- O adamlar kimlerdir?

- Orhan amcamla Ömer amcam... Ama asıl Orhan amcam geliyor. Babamın bundan haberi yok.

- Niçin geliyor acaba?

- Annemi görmeye geliyor. Bana da çikolata getiriyor. Geçen gün bir de kocaman bebek getirdi. Hani sana göstermişim ya! Ama annem kendisinin aldığını babama söyledi. Bana da tenbih etti. Şayet Orhan amcam getirdi dersem bebeği elimden alacakmış hem de beni cezaya koyacakmış.

- Söyleme sen de.
- Hiç söyler miyim? Sakın sen de ağzından kaçırma!
- Olur. Ama baban niçin Orhan amcanı sevmiyormuş?
- Bilmiyorum. Hem benim yanımda onun lâfını etmiyorlar ki...
- Sahici amcan değil mi o?
- Hayır. Süheyla teyzemin akrabası... Hani bize gelen kadillac otomobili var ya, işte onun sahibi. Annemi gezmeye götürüyor, babam da buna kızıyor.
- Bunda kızacak ne var ki...
- Ben de anlamıyorum. Annem gezmeye gidince en güzel elbiselerini giyiyor, şıklaşıyor, neşeleniyor, gülüyor. O zaman benim çok hoşuma gidiyor ama babam buna niçin razı olmuyor acaba? Senin annen de öyledir değil mi? Gezmeye gitmesini seviyor o da.
- Evet ama benim annem babamdan başkasıyla sokağa çıkmıyor.
- Ben de bu akşam babama söyleyeceğim. Madem ki öyleymiş, annemi gezmeye götürsün bari!
- Sakın bir şey söyleme Fato! Belki baban sana da kızar (Berkand, 1967: 9).

Gecenin Ucundaki Işık romanında, aldatma olayının farklı bir bakış açısıyla ele alındığı görülür. Serra, kocasını aldatmakla ona iyilik yaptığını düşünür. Gönülünü başka erkeklerle eğlendirdiği zamanlarda, kocasını hırpalayacak zamanının kalmadığını, böylece ilişkilerinin yıpranmadığını ifade eder. Ayrıca kendisinin tek bir erkekle yetinemeyeceğini belirtir:

“- Ben bir erkekle duracak kadın mıyım şekerim! Bu bir temperaman meselesi! Belki bir gün seveceğim adamı bulursam.. Gene de!.. Şakire sadık kalmaya kalksam ihtiyarlarım, çirkinleşirim vallahi! Bütün bayramlara elveda o zaman!. Canım, adamın bakışları eskiyor, elleri eskiyor, okşayışları eskiyor, eskiyor, eskiyor, eskiyor işte. Koca dediğin ne zaten? Karısı olduğu için insanı ayda birkaç kere şöyle alıp bırakıveren bir otomat.”

Edepsizce gülüyor, viskisini yerlere saçmamak için bardağını masaya bırakıyordu.

“- Ben Şakiri aldatmakla ihya ediyorum emin ol! Başkalarıyla gönülümü eğlendirmeye başlayınca daha uysallaştım, neşem yerine geldi. Onu yiyecek, hırpalıyacak zaman kalmadı. Yoksa çekilir adam mı Şakir! Yalnız bir terbiye, güzel bir kalıp! Başkaca tın tın öten bir kabak!” (Yönsel, 1963: 186, 187).

Güz Şarkısı romanında, eskiden sevdiği adamla yıllar sonra gemi yolculuğunda karşılaşp birlikte olan Nuriye Hanım'ın pişmanlığı dile getirilir. Nuriye Hanım, onu hâlâ sevmesine rağmen, kocasını aldattığı için mutlu olamadığını ifade eder:

Biraz sonra, küçük duş yerinde suları alabildiğine açmış yıkanıyordu. Geç kaldığını bildiği için telâşlıydı. Gene de oğup duruyordu omuzlarını,

kollarını, her yanını. Derimi sıyrıp çıkaracağım geliyor üzerimden! Günah işlemiş olmanın kötülüğü mü bu sıkıntı içimde! Eski tutucu duygular mı yüreğimi ezen böyle? Gülünç buluyordu o türlü düşünceleri. Kocamı aldattığım için yakınacak değilim ya! Çoraplarını acele çekiyor, eteğini ilikliyor, alayla gülüyordu. Haberi olsa rahatları Nihat. “Kadın nasıl olsa başının çaresine bakmış, belki benim peşini büsbütün bırakır!” diye, sevinirdi belki de. Çocuklar da öyle.. ““Senin gibi genç bir kadın aylarca erkeksiz yaşasın, doğala aykırı anacığım!” Oğlanı kovalamıştı bu sözleri söylediği zaman ve tam bir hafta konuşmamıştı onunla! Şimdi bunu da anlamsız buluyordu. Kız da edepsizliği, marabetler gibi erkeksiz nasıl yaşayabildiğini sormaya kadar götürmüştü bir gün. Hakkı değil miymiş çocuklar? Sevişirken deliye dönmedin mi? Sevinçli, mutlu değil miydin? Evet, evet diyordu öfkeyle sorularına. Giyimli, saç başı taralı, çantası elinde, yatağın üzerine çökmüş, ne yapacağını bilmez, şaşkın oturuyordu. Onu seviyorum, onu hâlâ seviyorum! Ama mutlu değilim! (Yönsel, 1966: 119).

Aşk ve Saltanat romanında, Şeyh Hasan’la evli olan Bağdat Hatun’un, Ebu Sait ile yaşadığı yasak ilişki anlatılır:

- Çocuksunuz siz beyzadem.. Ben Emir Çoban’ın kızıyım ve Şeyh Hasan’la evliyim. Tahmin edersiniz ki, ikinci bir defa evlenemem.

Ebu Sait cevap vermedi fakat onun elini tuttu.

- Söyleyin bana, aramızda hiç bir engel olmasaydı isteye isteye, seve seve bana gelir miydiniz?

Bağdat Hatun cevap vermedi. Yanakları kıpkırmızıydı, önüne bakıyordu.

- Konuşun yavrum, artık susmanızı istemiyorum?

- Kimsiniz siz beyzadem?

- Bunu ilk günden beri öğrenmek istiyorsun Bağdat. Söyliyeceğim ama şimdi değil. Evvelâ cevabını bilmeliyim.

Bağdat Hatun susuyordu, fakat bakışlarında tuhaf bir ifade vardı. Erkeğin onu kolları arasına almasını, kendine çekmesine itiraz etmedi. Yalnız için için titriyordu. Yavaş yavaş bütün vücudunu okşıyan buseler ona şimdiye kadar hiç bilmediği bir zevki tattırıyordu....

- Burada, burada olmaz!.. diye inledi.

- Korkma yavrum, korkma küçücüğüm bizi hiç kimse rahatsız edemez.

... Bu erkeğin, bu hiç tanımadığı erkeğin olmak istiyordu. Genç adama sımsıkı sarıldı. Artık o da kendisini okşıyan ellere mukabele ediyor, Ebu Sait’in yetiştirdiği her yerini öpüyordu.

...

Ayrıldıkları zaman Ebu Sait genç kadına sokuldu. Onu bakışlarıyla, elleriyle okşamağa, teskin etmeğe çalıştı, fakat Bağdat Hatun’un buna ihtiyacı yoktu artık ..

- Gidin buradan dedi, gidin beyzadem. Bu gece yalnız kalmak ve düşünmek istiyorum (Sezer, 1966: 74, 75).

4.14.4. Evlilik Süreci

4.14.4.1. Evlilikte Aile Onayı

Geleneksel toplumlarda, evlenecek çiftlerin ailelerinden onay alması beklenir. Çaresaz romanında, Şehnaz ile evlenmek isteyen Münir, onu babasından istemeye gider. Şehnaz'ın babası ise kızı evlenmeyi kabul ettiği takdirde, kendisinin de razı olacağını belirtir:

Hâkim Münir kalktı, ihtiyar adamın elini öptü ve dedi ki:
 - Şehnaz Hanım'ı sizden istemeye geldim.
 - Kendinden istemediniz mi? (Bunu söylerken gözlerini kırpyordu.
 - Hayır, müsaadeniz olmadan bunu yapmak geleneğe uygun olmazdı.
 İhtiyar ayağıyla yere vurdu:
 - Emine, Emine! diye seslendi.
 Emine gelince hemen:
 - Git, Küçük Hanım'ı çağır, çabuk gelsin, dedi.
 Belki bir çeyrek saat sonra Şehnaz hareli yeşil gözleri, altın saçları ve çıplak beyaz kolları, daha fazla dikkati çeken koyu renk bir entari ile geldi.
 - Gel, buraya!
 İhtiyar askerin epeyce sert çıkan sesinden ürkmüş gibi yaklaştı.
 - Hâkim Münir Bey seni benden istiyor. Ben memnuniyetle razı olurum, fakat daha önce senin kararını öğrenmek gerek.
 - Çok anî değil mi baba? Yirmi üç yaşında bir kız nasıl Beyoğlu'ndan esvap alır gibi birdenbire karar versin?.. Düşünmek gerek.
 - Epeyce zamandır birbirinizi tanıyorsunuz. Elbet içinde olumlu, olumsuz bir duygu uyanmıştır... Sus... Beni dinle... Şimdi git hazırlan, Münir Bey'le bir arabaya atlar, Çamlıca'ya gidersiniz. Orada konuşur, anlaşsınız.
 Akşam gelir bana verdiğiniz kararı bildirirsiniz (Adıvar, 1979: 251).

Ankara Mahpusu romanında Vasfi, Zeynep ile evlenmek ister ancak genç kız, ailesinin bir öğrenciyle evlenmesine razı olmayacağını ifade eder. Vasfi ise evlenmek için onlardan izin almanın gerekli olmadığını düşünür:

- Zeyneb senin amcamla evlenmeni istemiyorum.
 - Saçmalayıp durma...
 - Ben seni kaybetmek istemem, annene herşeyi anlat, uzun zamandan beri tanıştığımızı, birbirimize âşık olduğumuzu kendisine anlat... Hayatını benimle birleştireceğini söyle... Zeyneb biz hiç beklemeden evleneceğiz, bu kâbusun bitmesi lazım...
 Zeyneb bir kahkaha attı:
 - Sen basbayağı delisin!.. dedi...
 - Zeyneb seni sevdiğimi biliyorsun, tahsilimi ikmal edeceğim, doktor olacağım. İlerde sana rahat bir hayat temin edeceğim, buna inan!
 - Annem evlenmemize katiyen razı olmaz, sen daha talebesin.

- Annen razı olmazmış... Sen kimseyi dinler misin hiç? Sen her istediğini yapan bir insansın...
 - Hiç de doğru değil...
 - Bu zamanda ana baba çocuklarına eskiden olduğu gibi karışmıyorlar... Onların artık çocukları üstünde baskıları kalmadı, evlenmek için onlardan izin almağa lüzum yok... (Derviş, 1968: 74).

Dert Bende romanında nişanlısı Tarık'ın görevi nedeniyle Amerika'ya gitmesinden sonra, Bülent'le yakınlaşan Fatma, küçük yaşlardan beri kendisine analık ve babalık etmiş olan amcasından evlenmek için izin ister:

- Tarık gideli beri Bülent'le arkadaşlık ediyoruz amcacığım. Önceleri tam bir arkadaşlıktı bu... Çok yalnız kalmıştım... Benim için oyalayıcı oluyordu beraber yaptığımız gezmeler... Sonra sonra Bülent beni kişiliğinin etkisi altına almaya başladı. Oysa bunca zamandır tanışıyoruz... Üstelik bana evlenme teklifi bile yapmıştı, biliyorsunuz. Ama Tarık parlak üniformasıyla aramıza girivermişti birden... Doğrusu çok akılsızlık etmişim amcacığım. Bülent'i kırdığıma çok pişmanım... Hatamı anladım bugün... Bülent'le birbirimizi deli gibi seviyoruz. Eğer izin verirsiniz, onunla evlenmeğe karar verdik... (Azrak, 1973b: 32).

Karar Gecesi romanında, Türkân'ın, annesi ve babası öldükten sonra yanlarında yaşadığı dayısı ve yengesinden onay almadan, Turgut'la evlenme kararı alması, onları bir hayli üzer:

Jale Hanım dizlerini dövüyordu:
 - Mutlaka ona büyü yaptılar... Yoksa Türkân aptal bir kız değildir... Rahman, biz hemen kalkıp gidelim oraya... Mesele bir oldu-bittiye gelmeden kızı bu sevdadan vazgeçirelim... Ne olup bittiğini de esaslı şekilde anlayalım!..
 - Ben işlerimi bırakıp bir gün bile İstanbul'dan ayrılamam hanım... Dilersen sen kalkıp gidersin... Ama, mektuptaki ifadeye göre, kız kararını kesin şekilde vermiş...
 Jale Hanım hüngür hüngür ağlıyordu:
 -Türkân bunu nasıl yapar bize?.. Sonra bu kadar aceleye ne lüzum vardı?.. İstanbul'a gelmeliydi! . Bizimle etraflıca konuşup görüşüp kararını öyle vermeliydi!.. (Azrak, 1976b: 98).

Aşk Hasreti romanında, Ferhat'ın, geleneklere bağlı yetiştiği için, evlenme konusunda büyüklerine danıştığı ve onların rızasını almadan hareket etmek istemediği ifade edilir:

Bu iki eski aile geleneklere çok bağlı olduğundan, çocuklarını da bu geleneklere uygun birtakım muhafazakâr ölçüler içinde yetiştirmişlerdi. Onların

kendilerine karşı saygı ve itaati esastı. Çocuklar da bu esası daima gözetirler; asla zamane gençleri gibi başına buyruk hareket etmezlerdi. İşte koskoca bir erkek olan Ferhat'ın evlenme konusunda büyüklerine böyle danışması ve onların rızasıyla hareket etmesi de bu yüzdendi... (Azrak, 1973a: 42).

Kaderin Sırrı romanında, annesinin evleneceğini öğrenen Ziyet, ona bir mektup yazar. Mektupta, kırkıdan sonra evlenmenin kendisine yakışmadığını, bu olay nedeniyle kocasından utandığını ve torunlarının çok üzüldüğünü belirtir:

“Sen çıldırmışsın anne! Anlaşılan övündüğün aklını, kasabadaki o pis bakkal dükkânının tozlu raflarına kaldırmışsın!.. Kırkını aşkın bir kadınsın ayol! Hem de torun tosun sahibi bir kadın... Bu yaştan sonra kocaya varmak isteyenlere ne derler bilirsin!..

Haberi aldığım anda dünyalar başıma yıkıldı. Senin adına Nüzhet'den utandım. Çocuklar ağlaşmaya başladılar. Evimiz bir matem yerine döndü...

...

Aklını başına topla anne! O günden beri iki gözüm iki çeşme... Kocamın yüzüne bakamıyorum... Çocuklara gelince, senin sevgine ve şefkatine çok güvenen yavrucukların da boynu büküldü. Yere göğe koyamadıkları Nüviş'lerinin bir yabancı adam için kendilerini fedâ edeceğini öğrenince, üçü de yemeden içmeden kesildi...

Sözün kısası, seni insafa ve sağduyuya davet ediyorum. Bizi sevindirecek mektubunu acele gönder. Eğer vermiş olduğun bu saçma karardan dönmezsen, bizi de yok bil artık, anladın mı?..

Bu mektuba hepimiz imzamızı atıyoruz:

SEVGİLİ ÇOCUKLARIN

Ziyet, Nüzhet, Şahin, Vural, Savaş” (Azrak, 1976a: 155, 156).

Saadet Tacı romanında, Reha'nın ailesine danışmadan evlenme kararı alması, annesi ve ablasını çileden çıkarır. Ablası Cavidan, kardeşinin onlara emrivaki yaptığını ifade eder:

Bu haberin Nuran yenge üzerindeki ilk tepkisi, bir şaşkınlık nöbeti olmuştu. Başını ellerinin arasında alıp sağa sola sallıyarak:

-Ah!.. ah!.. Şu işe bakın... Şu işe bakın hele!.. diye söylendi. Sonra acayip bir öfke dalgasına kapıldı:

Başımıza gelmedik bir bu vardı dostlar!.. Küçük beyimiz adam olmuş da evlenmeye kalkmış!.. Hem durun bakayım ben burada anasıyım... Bana bir kerre sorup danışmak yok mu?.. Kendi kendine böyle gelin güvey olmak ne demek oluyor?..

Cavidan yaylı bir sandalyeden fırlar gibi ayağa kalkarak:

- Sen anasısın, ben de ablası!.. diye bağırdı. Biz burada dururken sırlarını başkalarıyla paylaşıyor. Kararlarını bize açmadan başkalarına açıklıyor.

Feyzâ sabırla:

- Cavidan, dedi. Rehanın ben de bir ablasıyım... Fakat bence, onun bu mes'eleyi doğrudan doğruya size açmaktan çekinmiş olmasını, aile terbiyemizin

tabii bir icabı olarak kabul etmek yerinde olur... Ben arada sadece bir vasıtayım...

Cavidan ellerini kalçalarına dayamış, soluk soluğa gelmişti:

- Sen hangi terbiyeden bahsediyorsun şekerim?... Bu, düpedüz bir emrivâki!.. (Azrak, 1966b: 103, 104).

Uğur Böceği romanında Esra, Şam’da yaşayan bir Türk genci ile evlenmek için annesinden izin ister. Annesi ilk başta kızından ayrı kalacağı endişesiyle kızını vermek istemez ancak Esra’nın mutluluğu için bu evliliğe razı olur:

- Ne yapalım kızım, mademki çöpçatan böyle çatmış, bize söz düşmez. Allah hakkında hayırlısını versin. Benim gayem senin mesut olmandır.

- Onu tanırsan sen de seveceksin ve benim onunla saadete kavuşacağıma inanacaksın. Babacığım sağ olsaydı, gözü kapalı olarak bu nişana “evet” derdi. Bundan eminim.

- O sağ olsaydı belki ben de bu ayrılığı daha kolaylıkla kabul edecektim. Yalnızlık belimi büküyor.

- Yalnız değilsin. Arslan gibi üç çocuğun senin yanında...

- Sağ olsunlar. Hepsi de bana sevgi gösteriyorlar ama onlar başka, sen başka... sen benim ilk göz ağrısın. Benim için o kadar büyük fedakârlıklar yaptın ki...

- Şimdi bu sözleri bırak da bana açıkla, gözlerimin içine bakarak cevap ver. Hasan Seyhanî’nin karısı olmama gönül hoşluğu ile razı mısın? Hayır dersen, hemen ona telgraf çeker, İstanbul’a gelmemesini söylerim.

Annemin gözleri buğulanmıştı,

- Senin mutluluğun için her şeye katlanırım ben... Yeter ki yüzün gülsün Esra (Berkand, 1974: 258).

Aydınlık Kapı romanında, Vildan’ın ailesi, kızlarını çiftliklerinde çalışan kâhyaya vermek istemeseler de, Vildan’ın ısrarı üzerine vermek zorunda kalırlar:

O, beni Ali’ye vermek istemiyordu.

Nihayet çiftliğimizde kâhya bu adam! “Müdür” lâkabını taktık diye işin aslı değişmedi ya! Gibi sözlerle bu izdivaca razı olamayacağını bildirmişti. Elçisi de Mihrifelek kalfa idi. Birden isyan ettim:

- Dadı! Siz canınız isterse veriniz, istemezse vermeyiniz. Ben bu adamla evleneceğim! diye bağırdım.

Yapacağımdan değildi. Fakat ne de olsa “Lerzan’ın kardeşi” idim. Yapacağıma inandılar ve beni Ali’ye verdiler (Zorlutuna, 2001: 225).

4.14.4.2. Başlık Parası

Evlilik sürecinde, özellikle kırsal bölgelerde başlık parası sorunu gündeme gelir. Küçük Dünya romanında, “kesim kâğıdı” âdetinden söz edilir. Başlığın da yer

aldığı bu kâğıda, damattan istenen şeylerin yazıldığı belirtilir. Oğlan tarafı bu listedekileri almayı kabul ederse kızı verdikleri, yoksa damat adayını geri çevirdikleri ifade edilir:

Buranın âdeti, kız babası damada bir kesim kâğıdı yolluyor. Bu kâğıtta neler yok, neler. Önce başlık. Zenginliğe göre beş yüzden beş bine... Sonra, kıza takılacak mücevherler, altı çift bilezik, bir kelep inci, bir kalın altın zencir, geline elbiseler, akrabalarına hediyeler, hattâ gelinin her zaman gittiği hamamdaki ustalara birer çift ayakkabı...

Kesim kâğıdı böylece uzayıp gidiyor. Oğlan tarafı bunu kabul ederse, iyi. Etmezse, kız verilmiyor. Bazen pazarlığa girildiği bile oluyormuş (Işınsoy, 1984: 66, 67).

Aşk ve Zafer romanında da “kesim kâğıdı” âdetine değinilir. Fahreddin Paşa’ya, kızı karşılığında neler istediği sorulunca, paşa “satış yapmadığını” ifade eder:

Memleket âdetince, “kesim kâğıdı” Fahreddin Paşa’ya sunulup ne kadar para, ne kadar mücevher, ne kadar at, deve... istediği sorulunca, paşa kaşlarını çatmış; kısa ve kesin:

“Ben kız evlendiriyorum; satış yapmıyorum!” demişti.

Bu cevapla, oğlan tarafı büsbütün telâşa düştü. “Onlara lâayık” neler hazırlasınlar?..

İbrahim’in memleketinden gelen bir külep iri inci ile üç çift ağır altın bileziğe İstanbul’dan alınan bir tek taş pırlanta yüzük, bir alyans, birkaç kat elbiselik; Lobon’dan alınmış bonbon ve çukolata kutuları; ve o zamanın moda kokusu olan “Divinya” lâvantaları ilâve edilerek ağır bir “nişan sepeti” hazırlandı (Zorlutuna, 1978: 55).

Hayat Parçaları romanında, genç kızların pazarlık yapılarak âdeti bir eşya gibi satılmalarından söz edilir:

Ertesi akşam Emine hatunla Şekip Taş kaya dibindeki eve gittiler. Kız evde yoktu, fakat Osman gelmişti. İki erkek hemen pazarlığa giriştiler. Osman çok büyük ağırlık istiyor, üç bin lira almadan kızı vermiyeceğini söylüyordu. Fakat kızın halası:

“Ben o gızı başgöz etmek için üçyüz liraya da razıyım” dedi.

Şekip Taş yine sırtıttı. Fakat, Osman, âdeti inek satar gibi, pazarlıkta diretti. Sonunda, Şekip Taş Osman’ın üstüne bir tarlasını vermeğe razı oldu. Halaya da üçyüz lira vermeyi kabul edince, gece yarısına kadar teferruat üzerinde konuşup anlaştılar. Ertesi sabah, Osman’da dahil, köy erkekleri birleşerek, cuma namazından sonra düğün gününü kararlaştırdılar (Adıvar, 1963: 12).

Gecenin Ucundaki Işık romanında, bir genç kızın, babası tarafından para karşılığında amcasının oğluna satıldığı belirtilir:

Bir gün Yusuf efendinin karşısında göbek atarken yakalamıştım onu. Pek uzun durmadı yanımda. Garsonlarla oynadığını söylerdi Nadia. Babası gelip aldı. Boynuma sarılıp ağladı kız bir zaman.

Babasının, köye evlendirmeye götürdüğünü, kızı beşyüz liraya amcasının oğluna sattığını gene Nadia anlatmıştı (Yönsel, 1963: 317).

4.14.4.3. Çeyiz

Evlilik sürecinde, çeyizin önemli bir yeri olduğu görülür. Bizim Diyar romanında, evlenme çağındaki kızların, çeyizleri tamamlanmadan evlenmelerinin uygun olmayacağı belirtilir. Genç kızların, çeyizlerinde gösterdikleri hüner ile tanındıkları ifade edilir:

Kemanını akort eden Mahitab Hanım bir gümüş arkalıklı aynada yüzüne bakan Pembeyi gösterip,

- Gülsüm Hanımağa, Pembe'nin güzelliği dillere destan oldu dedi. Kısmetler sıraya girdi. Ola ki yakında düğün dernek görürüz.

Gülsüm Hanım,

- Daha çeyizleri bitmemiştir, dedi. Pembe kızım on dördüne bastı, zamanıdır. Görgüsünden, bilgisinden şikâyetim yoktur. Dayılarından, babalarından ders görürler. Ben de meşgul oldum. Küçük iğne ve ipek iplik kızlarımın ince parmaklarından kurtulmaz. Pembe Kızım “komşu çatlatan” da bilir. Zor bir nakıştır. Peşkirlere sırma işlemeyi de öğrenmişlerdir. Geçen yaz, Pembe, halasının yanında kilim de dokudu. Atıverdi sandığına. Halası ve teyzesi çok marifetlidirler. Bütün Sırp ve Rum karıları gelip iş öğrenmişlerdir onlardan. Çoraplarına, önlüklerine bizim işlerden işlemişlerdir. Ben de anacığımın öğrendim herbir işi. Anamın Üsküp'te dillere destandı aş, yemeği. Babam, doksanüç harbinde şehid gidince, ağlamaktan anamın gözüne perde indiydi. Hâlâ saklarım görür iken yaptığı dantelleri, örtüleri (Çokum, 1978a: 15, 16).

Aynı romanda, Pembe'nin sandığı açılarak, içinden çıkan çeyizler teker teker sayılır:

Sandıklar açıldığında,

- Hey gidi günler dedi Teyzesi. Biz bunca çeyiz yapamamıştık. Muharebe belimizi bük müştü ya. Ben Paşa efendiye vardığımda babam daha sağdı. Anan talihsizdir. Ona pek el atılmadı.

- Kaç sandık çeyiz getirdiğini söyler anam.

- Öyledir de bunlarla ölçülmez kızım.

Hem konuşuyor hem de sandık içindekileri parmaklarıyla okşayıp bir bir çıkarıyordu. Peşkirler, dokuma çarşaf, kilimler, yağlıklar, çevreler,

mendiller, uçkurlar, bindallılar, şalvarlar, cepkenler, bohçalar, yastık yüzleri, yaygılar, çeşitli torbalar, keseler, sedef nalınlar, gümüş taslar, sırma işli Kuran kapları, seccadeler, içlikler, çoraplar, oylar, nihâliler, kehribar, akik, necef tesbihler, kadifeler, atlaslar, döşemelik çatmalar, canfesler, çuhalar, şayaklar, klaptanlı kumaşlar, manyalukalar, uçuk renklerde sırma işli telliler, şetariler ortaya saçıldı. Gül, lavanta ve misk kokusu birbirine karışıp ağırlaştı. Çeyizlerin en üstüne düşen bir lâhurî şal kıvrım kıvrım açılıp bir yaz bulutu gibi döküldü (Çokum, 1978a: 24, 25).

Islak Güneş romanında, doktordan hamile kalan Zehra'ya, doktorun annesi hem koca bulur hem de ona çeyiz düzer. Romanda, doktorun annesinin sözünde durarak “evlat çeyizi” verdiği belirtilir:

Zehra'nın çeyizi, doktorun annesinin bulduğu, Ermeni dönmesi Hediye Kadının evinin üst katındaki tek odaya yerleştirildi. Topuzlu, kromajlı yüksek karyola, ak ipek üstüne Antep işli karyola eteği. Çarşafın bir bölümü yandaki sedire konuldu atlas bohçaya sarılıp. Damat için çamaşırlar, yere bir halı -küçük ama Demirci değil, Isparta- bir Antep kilimi, en has boyalılarından. İki yatak üst üsteydi karyolada. O yüzden karyolaya çıkmak için iyice sıçramak gerekiyordu. Karyolayı hiçbir zaman karı koca kullanmadılar. Bir kişi yattı içinde: Hidayet Bey. Zehra ile oğlu, Zehra'nın hemen uydurduğu bir mindere kıvrıldılar, yere. Sedat, bir kez yattı o karyolada. İsterse yatırmasındı Hidayet Bey. O zaman Zehra Hanım gider çok daha iyisini alırdı oğluna. Sünnetiydi oğlunun. İstesin de yatmasın, olur muydu?

Bakırlar, pırıl pırıl kalaylıydı. Maraş bakırı: Dövmeler. Tencereler: Üç boy. Sahanlar, kaşık çatallar. Tahta kaşıklar ayrıca. Su tasları: İki tane. Çinko tabaklar, bir gazocağı, çamaşır leğeni, sofraya tahtası. Aynalı konsol.

Namazlık, Kuran kabı, başörtüleri... Hiçbir şeyi eksik değildi Zehra'nın. Gerçekten de doktorun annesi sözünde durmuş, evlatlık çeyizi değil, evlat çeyizi vermişti (Kutlu, 1986a: 202, 203).

Genç Kız ve Ölüm romanında, Nuray'ın babası ölüm döşeğindeyken, kızına, yeni karısından gizli olarak bankada bir hesap açtırdığını ve ona çeyiz parası biriktirdiğini söyleyerek banka defterini verir:

Babam on gün sonra öldü. Ölmeden iki gün önce yanımdaydım. Gözlerini kısarak, çok uzağa bakar gibi bakıyordu herşeye. Bir ara karısını bakkala gönderdi. Bisküvi istiyordu. Karısı kapıdan çıkınca yüzünde şakacı bir gülümsemenin gölgesini gördüm. Bisküvi falan istediği yoktu.

“-Seçkin'e bir hesap açtırmıştım, dedi, Garanti Bankasında. Sürpriz olsun diye söylememiştim. Vadeli... Çehiz parası”

Acıyla gülümsedim:

“Neler düşünüyorsun baba? dedim, sen iyileşmeye bak.” (Özakın, 1980: 108).

Şafak romanında Oya, çeyiz kamyonlarını sokaklarda gezdirenlerin yoksullar olduğunu düşünse de, düğün dernek yapacak kadar varlıklı olanların ancak bu kamyonları gezdirebilecekleri ifade edilir:

... Oya, hemen her gün otelin önünden de geçen bu çeyiz kamyonlarını çok sever. Kamyonun arkasında, ayakta, davul sesine uyup göbek atan delikanlılar, kızlar, yoksulluğun bayram bilen şen yüzü gibi gelir ona.

Yanılıyor ama. Çeyiz kamyonlarının yoksullukla ilgisi yok. Kızlarının çeyizini mahalle mahalle gezdirenler, yine de varlıklılar. Çevre köylerinde toprağı olanlar, dükkân sahipleri, en azından ev tarla sahipleri. Adana'nın orta köylüleri. Bunlar Adana zenginleri yanında yoksul sayılırlarsa da, düğün, dernek, sünnet denince geleneklerin hakkını verecek kadar paraları var (Soysal, 1975a: 56).

4.14.4.4. Düğün

İncelenen romanlarda, düğün törenlerine ve düğün âdetlerine yer verildiği görülür. Pertev Bey'in İki Kızı romanında, Nermin ile Muammer'in, kızları Selmin'i Büyükelçi Ayhan Erteğün'le, yeni açılan Hilton'da yaptıkları “muhteşem ve muazzam” bir düğünle evlendirmeleri anlatılır:

Nermin uçuyordu sevincinden, Ayhanı seviyor yakışıklı buluyordu. Güzel kızının da genç yaşında Sefire olacağına sevinmiyor değildi. Ana kız cihaz yapmak için Parise gittiler. Neler, neler getirmedi. Yüklerle, denklerle İstanbul'a döndüler. Sonbaharda Ayhanın tayini çıktı, yeni, büyük, şık bir otel yapılmıştı: Hilton.

Hilton'da, Nermin ve Muammer 50 bin lira sarf ile büyük kızları Selmine muhteşem ve muazzam bir düğün yapmışlardı. Bütün Türkiye'nin zenginleri, şöhretleri o gece düğünde idiler. Nermin Paristen Büyük Evlerden aldığı çok güzel bir elbise giyyordu. Berrin de 52 yaşında saçları beyazlaşmış, o da pek güzel giyinmişti. Anneleri Azize Hanımefendi 75ini çoktan aşmış olmasına rağmen kızları kadar şıktı. Nermin ona Paristen gri dantel bir elbise getirmişti. Saçları güzel yapılmış manikürlü elleriyle “face a main” elinde gelenleri, gidenleri, davetlileri seyrediyordu. Herkesi merak ediyor yanından ayrılmayan Berrine soruyordu (Ayaşlı, 1992a: 108, 109).

Karar Gecesi romanında, Türkân ile Turgut'un, Bodrum'da yapılan şenlik havasında geçen düğünlerinden söz edilir:

Düğün KALE gazinosunda yapıldı. Bütün rıhtım, Kale meydanı hıncahınç davetlilerle doldu. Bodrum Bodrum olalı böyle bir şenlik görmemişti hiç! Yer yerinden oynadı... Renkli ışıklarla donanmış teknelerle denizde bir de fener alayı düzenlendi... Şafak düğüncüleri uyanık karşıladı...

Türkân başdöndürücü bir cümbüş içinde sevdiği erkekle hayatını birleştirmiş, Alacadal ailesinin gelini olmuştu (Azrak, 1976b: 101).

Kaderin Sırrı romanında, Sevda ile Mahmut Şevket'in, "debdebe" niteliğindeki düğünüyle, kasabadaki gösteriş meraklısı bazı kişilerin kendilerini gösterme fırsatı yakaladıkları belirtilir:

Davetliler çoktan gelmeye başlamıştı. Kasabanın hemen bütün ileri gelenleri bu düğüne çağrılmıştı. Yerli ve köklü ailelerden de birçok davetli vardı... Mahmut Şevket Binatlı, zengin akrabasından yediği mirası bu düğün gecesinin ihtişamına gömmek kararında görünüyordu.

Küçük kasabanın hayat standardına göre, o güne kadar görülmemiş bir "debdebe" olarak nitelendiriliyordu bu evlenme töreni... Gösteriş meraklısı birtakım kimseler için böylesine güzel bir fırsat ilk defa ele geçiyordu. Birçok aileler gelinlik kızlarının alımlı olmasına –güçleri ölçüsünde- özen göstermişler; hattâ birkaçı bunların tuvaletlerini büyük şehirlerdeki ünlü terzilere diktirmişlerdi... (Azrak, 1976a: 210).

Küçük Dünya romanında, Urfa civarındaki çeşitli düğün âdetlerine yer verilir:

Dört yol ağzında bir kalabalık, zurna, davul, çığlık çığlığa çocuklar, ortada bir adam, başında çiçeklerle, meyvalarla süslenmiş bir tepsi. Birisi şarkı tutturmuş, bağıırıyor:

"Kalenin altı tandır,
Yandır Allahım, yandır.
Beni bir çift kuş eyle,
Yarin göğsüne kondur."

- Hala hala heyyy... Hala hala heyy...

Hep bir ağızdan çekilen, bu uzun ahenkli naradan sonra; başka birisi, bir başka maniye daha başladı.

- Ne oluyor, Murat, ne oluyor?

- Damat elbisesi gidiyor!

- Damat elbisesi mi?

- Hı, tepsinin içinde, damadın düğün günü giyeceği elbiseler, çamaşırlar vardır. Çiçeklerin altında. Bunu kızın evinden alıp, damadın evine götürünceye dek, böyle sokak sokak dolaşır, maniler, şarkılar söylerler.

- Ay çok hoş, ne değişik, hadi arkalarından gidelim! Manileri ezberlemeye çalışalım (Işınsu, 1984: 59).

4.14.5. Evlilikten Kaçış

Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında Selma, çevresindeki evli kişilerin yaşadıkları hayatı dikkate alarak, evlenmekten kaçtığını belirtir. Evliliklerde aşkın bir

süre sonra alışkanlığa dönüştüğünü ve çeşitli nedenlerle insanların evliliklerini sürdürmek zorunda kaldıklarını ifade eder:

Sen bilmez misin insanlara, hele erkeklere inançsızlığımı, evlenmekten kaçındığımı? Belki de sizi görüyordum karşımda ondan! Babam yorgun, sen sinirli anlıyor musun? Sonra başkalarını görüyordum.. Yeni evlileri. Ayşe yeni evli değil miydi? Düğünde beyaz tüller içinde, yüzü güneş gibi parlak, kocasından çok konuklarla gülüp şakalaşan Ayşe! İki gün geçmeden “Aman sen de..” diye, kocasının koynuna arabasını vereceğini söyleyip evliliği ile alay eden Ayşe! Başkaları, bütün o senin şanlı şerefli ailendekiler! Teyze kızları, hala oğulları.. Senin “Ayol meğer o da şey yapıyormuş!” “Ayol meğer öbürü de karısının en yakın arkadaşıyla!..” diye anlattıklarını!. Evlilik buydu benim için!. Evlilikte sevdadan söz edilemezdi. Sevdalansa da alıştırdı insan, alışınca eh işte uyuşabiliyorsa, çocuklar varsa, para sorunu, çevreye rezil olmamak... Sen demez miydin bunları, herkes demez miydi? (Yönsel, 1971: 69).

Kerim Usta'nın Oğlu romanında Doktor Kasım, çevresindeki insanların baskılarına rağmen, kadınlara güvenemediği için evlenmek istemediğini dile getirir:

Bütün bu devrede, bilhassa Cağaloğlu'na geçip de namlı bir doktor olduktan sonra, beni tazip eden şey, eşin dostun hatta bazen hastaların beni evlendirmek için açmış oldukları fasılasız kampanyadır. Fakat ben, artık bu hayat tecrübesinden sonra, umumiyetle kadınlardan hayat arkadaşı olarak kaçınırdım. Gerçi, arada bir güzel kadınlarla, eğer muvafakat ederlerse, -hastalarımın haricinde olmak şartıyla- sevişmekten çekinmiyordum. Fakat hiç birinin bana hâkim hayat arkadaşı olmasına razı değildim. Bunu annem pekâlâ, bana hükmetmek istediğini belli etmeden yapıyordu. O günlerde, yakalaması güç, fakat her nasılsa cazip bir âşık olduğum kanaati de kadınlar arasında yayılmıştı galiba. Muhtelif vesilelerle bundan önce kaç kere söylemiş olduğumu tekrar edeceğim. Kadınlara itimat olmadığına inanıyordum. Kadınların ne şekil alacağını tahmin öyle güç birşeydi ki... Beklemediğiniz zaman sakın, sonra birdenbire coşan, hülâsa bir deniz hüviyetine sahip olduklarını biraz müşahede ve tecrübe neticesiyle iyiden iyiye biliyordum (Adıvar, 1978: 86, 87).

Bir Aşkın Romanı romanında, güzel ve zengin olduğu belirtilen Süreyya'nın, aşk evliliği yapmak istediği için, o güne kadar evlilikten kaçtığı belirtilir:

-Fakat niçin evlenmiyor?..

-Çünkü kocasını sevmeden evlenmeyeceğini söylüyor... Kendisi de tabii sevmek şartıyla... Halbuki talipleri arasından bir kısmı doğrudan doğruya servetine göz dikmişti... Bir kısmı güzelliğine çılgınca vurulup ona aşırı derecede kul köle oluyordu... Diğerleri türlü hile ve dolap kurmaktaydılar. O, hepsini başından savdı. Hattâ bir veliahtı bile reddetti... Ve bunun gibi daha ne mükemmel partileri... Beni hesaba bile katmadı (Azrak, 1978a: 11).

Saadet Tacı romanında Feyzâ, yaşadığı kötü evlilik deneyimleri nedeniyle artık evlenmek istemediğini açıklar:

Tekrar ahizeyi yerine koydu. Bihruz heyecanla:
 - Yahu, dedi. Bir yağlı kuyruksa kaçırma şunu... Herif neler söylüyor Allahaşkına?..
 Feyzâ söylenenleri nakledince Bihruz bir kat daha coştı:
 - Sen deli misin Feyzâ? Bana kalırsa bu bir kuyruklu yıldız... Şaka değil, bakarsın başına bu def'a bir devlet kuşu konar...
 Feyzâ yorgun bir tebessümle:
 - Nasibimi tekrar tekrar denedikten ve her birinden binbir acı ibret dersi aldıktan sonra yeni bir maceraya mı atılayım?.. dedi.
 Bihruz onun sözünü kesti:
 - Mesele kaderinin sana artık gülebilmesinde!..
 - Bundan hiç emin değilim... Hem rica ederim bırak bu bahsi... (Azrak, 1966b: 20).

Kaçış romanında Üstün, evliliği “ilkel bir kurum” olarak değerlendirir. Evlenmeyi düşünmediğini ve kendisine güvenilir bir yarın sağlayamayacağını belirterek Ayhan’dan ayrılır:

... Seni kendime bağlamaya hakkım yoktu. Evlilik, aklıma bile getirmek istemediğim, ilkel bir kurumdu. Seninle evlenmeyi düşünemezdim. Sana, başka türlü güvenilir bir yarın da sağlayamazdım (Kutlu, 1986b: 14).

Işık Yağmuru romanında, Bilge’nin, koca adaylarının kendisine para için yaklaştıklarını düşündüğü için, evlenmek istemediği belirtilir:

Remziye çekingen bir sesle sordu:
 - Niçin evlenmedi acaba?
 Münevver hanım üzüntülü bir tavırla başını salladı.
 - İşte derdimin en büyüğü o... Peşinde sürü ile adam dolaşiyor, her gittiği yerde, her girdiği muhitte etrafını birkaç erkek sarıyor.
 - Kimseyi beğenmiyor mu?
 - Beğense de kendisine koca seçmekte haklı olarak tereddüt ediyor.
 - Çünkü parası için herkesin ona yaklaştığını zannediyor.
 - Allah Allah.
 - Öyle deme! Bilge düşünceli bir kızdır. Bana: “Keşki daha az param olsaydı da içimde boşluk olmasaydı!” dediği bile olmuştur.
 - Paranın bu kadar güçlükler doğurabileceğini hiç düşünmemiştim. O halde evde kalacak, hiç evlenmeyecek o...
 - Allah esirgesin! (Berkand, 1966: 5).

Üç Yirmidört Saat romanında, çalışmalarına ve siyasi kavgalarına engel olabilir düşüncesiyle evlenmekten kaçan Ahmet, Fatma'yı tanıdıktan sonra, evliliği denemeye değer görür:

Saatına bakıyordu. Tedirgindi görünüşü. Yeni bir cıgara yaktı sinirli.
- Sorun şuydu sana rastlamadan benim için: Bir kadına bağlanmak, ev ocak açmak, çabama, çalışmalarına, kavgalarına engel olabilir gibi bir saplantıya kaptırmıştım kendimi. Her bakımdan bağısız, özgür bir yaşam sürdürmeye kararlıydım. Bir rastlantı köşe başında, pof! Hepsi suya düştü. İstanbul'a geldiğim ikinci haftasında yakından tanıdığım bir editörden, Ankara'dan mektup geldi. Adam Sartre'ın yaşamı üzerine yeni çıkmış bir yapıtın çevirisini istiyordu benden, ve koskoca Sartre sana kurban gitti kızım! Anlıyor musun şimdi! İki gün önce Üniversiteden çağırı geldiğinde "Hasta olduğum için gelemiyorum" diye rapor çıkartacaktım az kalsın! Ne demek bütün bunlar? Oğlum Ahmet sen tutuldun kancaya demek! Sonunda anladım sensiz olamayacağımı. Düşünce payı bırakmıştım kendime Ankara'da kalacağım bir iki gün süresince. Şimdi buna da gerek görmüyorum. Seninle kendim için tasarladıklarım boş bir düş bile olsa denemeye değer. Seni seviyorum, önemli olan bu! (Yönsel, 1977: 267, 268).

Ayrı Dünyalar romanında, Güzide'nin, birçok talibi çıkmasına rağmen, kendisini evliliğe hazır hissetmediği için onları geri çevirdiği belirtilir:

Ertesi gün de müdür kanalı ile kendisine tâlipler çıkmıştı. Aralarında doktor, hukukçu ve şehrin tanınmış tüccarlarından birinin oğlu da vardı. Güzide evlenmeyi henüz düşünmüyordu. Mesleğini seviyordu. Muvaffak oluyordu. Yatılı bir okulda çalışmanın birtakım avantajlarından faydalanıyordu. Hiç erkek arkadaşı olmamıştı. Evlilik üzerine bilgisi yoktu. Zorca olacağını, birtakım fedakârlıklara dayanacağını tahmin ettiği o mesuliyetli hayata karşı kendisini hazır ve arzulu hissetmiyordu. Müdürün ikazlarına rağmen "Evet" diyemedi (Su, 1964: 49).

4.15. Kadın

4.15.1. Toplumun Kadına Bakışı

4.15.1.1. Kadının Aşağılanması

İnsanlığın var oluşundan bu yana kadınlar "ikinci cins" muamelesi görmüşlerdir. Toplum tarafından kadının görevi ev işleriyle uğraşmak, kocasını hoş tutmak ve çocuk doğurup onları büyütmek olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede içerisinde kadınlar da erkeklerden daha değersiz olduklarını kabullenerek onlara boyun eğmek zorunda kalmışlardır. Erkeklerin kendilerini kadınlardan daha üstün görerek aşağılaması ve kadınların da kendilerini karşı cinsten daha aşağıda görmesi

konusuna incelenen romanların pek çoğunda rastlanır. Eşikteki romanında, kadınlığın ağırlığı ve utancı altında ezildiğini ifade eden bir genç kızın “bu cinsin sahipsizliğinin vereceği utanç”ı henüz tatmadığından söz edilir:

Yalnız günlerin acısını tatmadım daha. Öyle bir çağdayım ki, denenmiş veya denenmemiş yolların hiç birisinden ümit kesemem. Ağırlığı, utancı altında ezildiğim bu cinsin ‘sahip’sizliğinin vereceği utanç da var daha, onu da tatmadım. Bayırlarda yetişivermiş cılız ve kaba renkli kır çiçekleri kadar can sıkıcı olacağım o zaman. Benim olmıyan çevrelerin içinde bu çevrelerin insanlarıyla boy ölçüşürken, onların anlayabileceği bir cins yaşayışın savunmasını yapmam gerekecek. Onların karşısına sevgisiz, isteksiz, zavallı duygularla çıkmak istemem. “Çünkü bir kimse kendini yenene kul olur.” (Muhteremoğlu, 1960: 6).

Kadın konusunun yoğun olarak işlendiği bu romanda, kadın olmanın utancını taşıyan Dilârâ, kadınların erkeklere bağımlı kaldıkları sürece özgürlüklerine kavuşamayacaklarını düşünür:

Dişilikten, hiçbir şey olmamaktan, omuz çukurlarımıza değmiş solukların anısına yıllar yılı bağlı kalmaktan kurtulduğumuz gün, bizi sayacaklar. Dostça, kardeşçe, insanca -ama erkekçe değil- bakışlarla bizi kutlayacaklar. Sonra atlar gibi, şımarık veya kocamış kediler gibi bacaklarını birbirine sürte sürte, başka ‘omuz çukurları’na gidecekler (Muhteremoğlu, 1960: 8).

Dilârâ aynı zamanda kadınlığı “talihsizlik” olarak nitelendirir. Kadın olmanın köle olmak demek olduğunu düşünen genç kız, kadınların hayatları boyunca toplum tarafından belirlenen kurallara göre yaşamak ve bundan mutluluk duyuyormuş gibi görünmek zorunda olduklarını ifade eder:

Ablamın en büyük talihsizliği, kendindeki sanat yeteneğini tanıdığı içindir, ilk bakışta. İkincisi, bununla birlikte kadın olduğu için. Üçüncüsü de kadın olmaktan artık hoşlanmamağa başladığı için. Kadın olmak demek, saf anlamıyla, baskı altına girmek için zindancısına yalınmak demek. Büyük bir cinsten olmak kabahatmiş gibi, ille de köleliklere vurulmak demek. Dünyanın düzeni uğruna numaralar yapmak, dolaplar çevirmek kolay mı? O kadar sevgi çokluğunu, yönetmeliklere tüzüklere -insanlığın yönetmelik ve tüzükleri-sığdırmak, ömrünün sonuna kadar da, burada belirtilenlerden başkasını sevmiyormuş gibi görünmek? (Muhteremoğlu, 1960: 45).

Üç Yirmidört Saat romanında, kadınların hangi konumda olurlarsa olsunlar, kocalarından ya da sevgililerinden bir adım geride onların gölgeleriymiş gibi durduklarından ve ikinci sınıf olmayı kabullendiklerinden söz edilir:

Ahmet’le beraber katıldığı toplantıları anımsadı. Öğretmen, yazar, sanatçı, aydın kişilerdi dostları. “İstanbul tanışlarım” derdi onlara yarı alayla Ahmet. Çoğu hoş insandı. Kadınlar da öyle. Güler yüzlü, canlı, bilgili. Erkekleri konuşmaya başladığında silinip yok olurlardı nedense. Sevgililerinin sıcaklığı ile karışık bir saygı ile ya susup dinler, ya da içki masasını düzenleyip, mutfakta pişen yemekleri kotarırlardı. Daha çok evcil yardımlarla sararlardı çevrelerini erkeklerin. Bunların arasında devrimci sevgililerinin makinede yazılarını tiktaklayıp, çevirilerine el verenler, kurumlarından belli olurdu.

Kocanın, sevgilinin dirlik içinde, rahat çalışmasını sağlamak için çocuklarını susturan, geçim derdine, ev işlerine kendilerini vermiş, parasal bakımdan yardımcı olmak için gücünü katmış kadınlar da tanıdıktı aralarında. Erkeklerinin yere düşmüş gölgeleri bir çeşit! Işığın çevresinde pervane! Kadınlıklarını sakatlık gibi taşıyan, ikinci sınıf insan olmaya kolayca baş eğerler! (Yönsel, 1977: 164, 165).

Ataerkil düzende erkekler, para kazanarak evi geçindiren kişiler oldukları için evin reisi olarak kabul edilirler. Bu anlayışa göre, kadınlar kocalarının maddî ve manevî himayesi altında onların isteklerini yerine getiren kişilerdir. Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında Selma, “tutsak” olarak gördüğü kadınların görevinin, efendi olarak gördükleri kocalarının söylediklerini onaylamak olduğunu söyler:

Ya o kadınlar! Çoğunca şık, güzel, alımlı kadınlardı. Kendilerini o türlü değiştirip, güzelleştirmesini becerecek hünerleri vardı, o yana akılları çok güzel işliyordu gergedancıkların... Masa başına oturunca bütün yaptıkları burun kaldırmak, kayınpederimin karşısında olduğu gibi, sıkılıp, boş gözlerle baş sallamaktı.

“- Çok doğru, çok doğru..” demekti işleri. Berberlerini, terzilerini, keyiflerini, dostlarını düşünerek, “Çok doğru, çok doğru” diye... Tutsakların yılışık, yalancı gülüşüyle, kendilerini beğendirmek çabası içinde çırpınarak yaltaklanarak, “Çok doğru... Çok doğru..” diye... Kocaları konuşuyordu. Herşeyi bilen onlardı, efendi onlardı, kazanan, getiren onlardı... Masa altından karı bacağı avına çıkıp kibarca işlerini yürüten onlardı. Önemli kişilerdi hepsi (Yönsel, 1971: 97, 98).

Aynı romanda Selma, Türk toplumunda kadınların tutsaklığı kolayca kabullendiğine inansa da, kocası Mehmet yeni neslin bu durumu değiştireceğini düşünür. Ali ise büyük kentlerde yaşayan kadınların bile özgürlüklerini kazanamadıklarını ve özgür olabilmek için çaba göstermeleri gerektiğini ifade eder:

Önümüzden çeşit çeşit insanlar akıyordu. Dikkat ettik Mehmetle. Çocuklar zıplaya, oynaya en önden gidiyor. Kadınlar en arkada, erkekler bir adım önde çoğunca. Başları örtülü kadınların boyunları bükük, yüzleri yorgun, önde giden erkeklerin başları yukarda, yürüyüşleri kurumlu.

- Şu Türk kadını gibi tutsaklığı kolayca kabullenen kadın yoktur dünyada! dedim.

Mehmet boynumdan aşırıldığı elile omuzumu sıktı.

- Sen varsın! dedi. Senin kuşağından binlerce kadın kız var.

Ali'nin sesini duyar gibi oldum:

“- Siz, büyük kentin kızları, kadınları kendi tutkularınızın tutsaklığından kurtulun hele bir... Aşama çabası içindesiniz belki ama daha gırgırdan başka bir şey yaptığınız yok hani!. Özgür olmak istiyorsan çalışacaksın ablacığım, çalışacaksın...” (Yönsel, 1971: 310).

Her ne kadar 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünyada ve Türkiye’de kadın haklarının genişletilmesi konusu gündemde olsa da toplumda kadının yerinin erkekten sonra geldiği inancı yaygındır. Güz Şarkısı romanında, Batı’da bile kadının gerçek yerini alamadığına inanan Sahir Kırtay doğurganlığı nedeniyle onların baş tacı edilmesi gerektiğini ifade eder. Ancak erkeklerden geri kalmalarının nedeninin yine bu özellikleri olduğunu düşünür:

... Ben batıda bile kadının gerçek yerini alamadığına inanırım. Yaratılışı yüzünden belki. Oysaki kadın en büyük yaratıcıdır. Anadır kadın yahu! Bu yetişmez mi onu baş tacı etmemize!.. Analığıdır onu geri koyan erkekten belki de. Doğurmak ne demek, biraz da parçalanmak, dağılmak, demek değil mi?

- Sence kadın, döl yetiştiren, parçalarını oraya buraya dağıtan bir zavallı araç öyleyse! Kadına tutkunluğun da cıgarana, içkine olduğu kadar, öyle bir şey işte... (Yönsel, 1966: 217).

Feminist eleştiri ataerkil düzende dilin de kadını aşağılama ve ezme aracı olarak kullanıldığını belirtir (Moran, 1999: 262). Toplumda kadınlar, kendilerini üstün gören erkekler tarafından sürekli aşağılanırlar. Erkekler kadınları aşağılamak için pek hoş olmayan tabirler kullanırlar. İncelenen romanların pek çoğunda kadınların erkekler tarafından sözel olarak aşağılandığı görülür. Karar Gecesi romanında, Nusret Bey kadınları “kancık” olarak görür ve kadınların sözünün hükmünün olmadığını düşünür:

- Gidi imansızın oğlu!.. dedi. Tümümüz senin hesabına ırgatlık, gulluk itmeyi gabulleniyoruz da, bizi rızgımızdan itmeyi, bu topraklardan sürmeyi

düşünüyon he?... Senin yüreğine daş demek, daşa hakaret olur... Yuf olsun senin insanlığına!..

Nusret Bey birden kızdı:

- Sen lafa karışma kancık! diye bağırdı. Bas geri... Senin gibilerin sözü nah şu kazın tıslamasından farksızdır bana...

- Ama benim sözümde ganun var, hak var... diye kadın hışımila üsteledi. Biz bu topraklarda yerleşmişik, ev bark gürmüşük... Arıcılıkta ünümüz, meralarda davarımız var... Tüm bu çevre illere, ilçelere biz meyva satarık... Ürünlerimizin alıcısı, tüketicisi çoktur... Burası bir bolluk, bir bereket kaynağı olan bir köydür... Bu köyün daşına toprağına sen sahip çıksan da, Tanrı'nın bunca vergisini yok etme hakkını ganun sana virmez...

Nusret Bey kadının üstüne yürüyerek:

-Defol be kocakarı!.. diye gürledi. Şimdi seni alırım ayağımanın altına... (Azrak, 1976b: 50, 51).

Geleneksel evliliklerde kadın, kocasının bir uzantısı olarak görülür ve kocasının her isteğini yerine getirmek zorundadır. Bu tür evliliklerde, erkeğin nikâh ile karısını ve onun tüm haklarını elde ettiği düşünülür. Karar Gecesi romanında, kardeşi Turgut'un arazi meselesinde karısını ikna etmesini isteyen Nusret Bey, kardeşi karşı çıkınca, onun nikâhlı karısından korkmasıyla alay eder. Evli bir kadının, kocasının sözünden çıkamayacağını söyler:

- Oğlum; lâm cim yok, bu iş olacak, anladın mı?... Ne yapıp yapıp karını razı edeceksin bu...

Hem de en kısa zamanda... İnşaat malzemesinin bütün siparişleri verildi, biliyorsun... Mr. Smith'in aracılığıyla İngiltere'den getirttiğimiz teknisyenlere iki aydan beri ağırlıklarınca para ödemekteyiz... Bazı yabancı firmalara ısmarlamış olduğumuz makinelerin de büyük bir kısmı fabrikalardan yola çıkarılmış bulunuyor... Bir züppe kızın kaprisine birkaç milyonluk işimi feda edecek enayilerden değilim ben...

Turgut yavaşça ayağa kalktı. Rengi sapsarıydı. Kollarını kavuşturup ağabeysinin karşısına dikildi, durdu:

Muhteşem plan!.. diye hafifçe alaylı ve hınçlı bir sesle konuştu. Sen bu işde beni bir maşa gibi kullanmak istiyorsun ağabey!.. Ama şunu bil ki, karıma yapacağım baskının hiç bir etkisi olmayacaktır. Türkân'ı aptal sanmakta hata ediyorsun...

Nusret Bey:

- Aptal asıl sensin!.. diye haykırdı Nikâhın altına aldığı bir kadının aklından korkuyorsun ha?... Evli bir kadın, her şeyiyle kocasına aittir... Eğer bazı şeylerini ondan esirgiyorsa, erkek hakkını zorla elinden çekip alır!.. (Azrak, 1976b: 111).

Özellikle kırsal bölgelerde, kadının sözünün hükmü olmadığı inancı yaygındır. Kadınlar ancak kocalarının sözlerini doğrulayabilirler. Kaderin Sırrı romanında, köydeki bir okula müdire olarak atanan Nüvide, köy halkına daha iyi bir

hayata kavuşmaları için, birlik olup çalışmalarını söyleyince aralarından biri, kadın kısmının sözüyle iş yapılmayacağını ifade eder:

... İnsanlar için Tanrı'nın her lûtfu bir nimettir. Çalışın, birleşin, kendinize düşen görevleri yapın ve köylerinizi kalkındırın... Böylece size lâyük olan uygar bir hayat düzeyine ulaşmaya bakın...

Nüvide'nin bu sözlerini derin bir sessizlik izledi. Sonunda Regaip Haha dişlerini sıkıp yumruklarını dizlerine dayayarak doğruldu:

- Sen çok şey biliyon Müdüre Hanım! Emme velâkin biz senden çok yaş yaşamışık... Tanrı gatında hatanın da sevabın da yirini senden daha iyi bilirik... Bize nankör dimeye getiriyon... Bize tembel diyon, kinci diyon... Bunca gusurumuzu yüzümüze furmağa mı çağırdın sen bizi?..

Yaşlı muhtar hızla kalkmaya davranınca, vanıbaşında oturan Mahmut Şevket onu omuzundan eliyle bastırdı:

- Dur Muhtar Efendi, acele etme! Sözlerine de dikkat et... Müdire Hanım size kötü bir şey söylemedi... Bunca zahmeti ve yorgunluğu da sizin iyiliğiniz için göze aldı... Ona karşı anlayış ve saygı göstermeniz gerek!...

Regaip Haha hiddetle:

- Ben gadın gısmının emriylen nah şu serçe parmağımı bilem oynatmam!.. dedi.

-Öyledir de çağrısına neden koşup geldiniz?

-Bunu baştan anlattık... Halt ettik dedik a!.. (Azrak, 1976a: 65, 66).

Güller ve Dikenler romanında, kadınların herhangi bir konuda fikir beyan etmeye ve erkeklerin işlerine karışmaya haklarının olmadığı dile getirilir:

Sofrayı toplayan Haver Hanım kuşku ile kocasını süzerek içini çekti:

- Sen imam efendinin söylediklerine bakma Cavit. O, başını seccadeden kaldırmayan, dünya işleri ile ilgisi olmayan mübarek bir adam... Bu adam ne diye kalkıp gelsin de sana böyle bir fitil versin? Bana sorarsan, mutlaka onu kışkırtan biri olmalı!..

Cavit Bey elindeki gazeteyi hızla katlayarak:

- Hanım, diye doğruldu. Sen elinin hamuru ile erkek işine karışma! İmamın söyledikleri boşa atılacak lâflar değil! (Azrak, 1980: 124).

Toplumda kadınlar için kullanılan “saçı uzun, aklı kısa” tabirine incelenen romanlarda da rastlanır. Bir Çatı Altında romanında, Abdülsâbir Bey kadınları “kısa akıllı cahil yaratıklar” olarak görür ve onların cehennemde yanmaları gerektiğini düşünür:

- ... Nasıl oldu bilmem, selâm verdiğimde başımdaki takke maymunun başına geçmişti!.. Kolları boynumda, beni bırakmıyordu bir türlü... Ondan kurtulmak için feryada başladım; yardım arandım... Amma evde kimseler yoktu... Ölsem hiç kimsenin haberi olmayacaktı... Bu hanımlar burada yılbaşı

sefası yapıyorlardı ha?... İşte kadınlara güvenmenin cezası... Bu kısa akıllı cahil yaratıklar cehennem kütüğü olmaya lâyıktır. Bu yaratıklar mahşer gününde Zebanilere yem olacaktır... (Azrak, 1990: 165).

Kadınlar, haklarının genişletilmesiyle birtakım özgürlüklere kavuşmuş olsalar da, toplumdaki konumu yine erkekten sonradır. Sisli Hatıralar romanında, kadının konumu ne olursa olsun, kadının hiçbir zaman erkekten daha üstün olamayacağı görüşüne yer verilir:

- Senin kafan hâlâ o bayat, doğulu kafası... Bu bahsi tadında keselim... Kadını esir pazarından mı alıyorsun?..
- Bir İmparatoriçe de olsa bence farketmez. Kadın kadındır, erkek erkek... (Azrak, 1975: 40).

Kadınların, erkeklerden farklı bir grup olduklarını ve onlardan farklı davrandıklarını belirtmek için genellikle “kadın milleti” ifadesi kullanılır. Güller ve Dikenler romanında, Haşim Bey kadın milletini “illet” olarak görür ve her zaman bir sorun çıkaracaklarını düşünür:

Haşim Bey, arabanın ön kapısını açmış, direksiyon başında keyifle sigara tellendiren Cavit Beyin yanına oturmuştu:
- Çek kardeşim... Bu kadın milleti, millet değil illet!.. Bizim hatun gelmiyor mızımızlanıp durdu... Çek yahu!.. Biz erkek erkeğe eğlenmesini bilmiyor muyuz yani?..
Komiser sevinçle:
- Oh be kardeşim yaşadık!.. dedi. Sana izin çıktı ya, üst tarafına boşver... (Azrak, 1980: 217).

Kadınlar, erkekler tarafından cinsel açıdan da aşağılanır. Toplumda yer alan “evlenilecek kız” ve “eğlenilecek kız” sınıflandırmasına incelenen romanlarda da rastlanılmaktadır. Yürümek romanında Mahmut, Ece’yi “eve atılacak kız” olarak değerlendirir:

Mahmut hem şarkıyı dinliyor, hem Ece’nin baldırına bakıyor, hem de kendi deyimiyle “felsefe yapıyordu”. Gündelik konulardaki görüşlerini açıklarken hep, ‘benim felsefeme göre’ diye başlardı cümleye.
“Benim felsefeme göre, üniversiteye adımını atmış kızla evlenilmez”,
“Benim felsefeme göre, milliyetçi öğrenciler daha temiz giyinirler”, ‘Benim felsefeme göre, Türkiye ancak askerî disiplinle kalkınır’ falan.
Şu anda da Mahmut’un felsefesine göre...
“Ece anasını gönderip istenecek ağırlıkta bir kız” değildi.

“Atın hafifi, kızın ağırı.”

Ama Zeynel’in anahtarını bir eline geçirse, ilk yapacağı şey Ece’yi eve atmaktı. Ece gelir miydi? Anahtar olmadıkça, o herşeyin belli olduğu, neyin ne olup olmadığının belli olduğu ana kadar, böyleydi bu, Ece ayarlanır, atılırdı eve.

“Tam eve atılacak kızdı Ece” felsefesine göre Mahmut’un (Soysal, 1983: 59).

Kadınların erkekler tarafından cinsel açıdan aşağılanması konusuna Küçük Oyuncu romanında da yer verilir. Tiyatroda kendisine iyi bir rol verilen bir genç kız, bu rol karşılığında tiyatronun sahibi ile yatmak zorunda öğrenmesi sonucunda kendisini “bir kukla, bir mal, bir nesne” gibi hisseder. Bu teklifi kabul etmemesi durumunda ise oyunculuk kariyerinin tehlikeye gireceği söylenir:

“... Açıkça söylenmese de bir iş sözleşmesidir bu, benim yatağında mühürlenene! Benim, seni canım çekti. ‘Evet’ demekse senin çıkarına uygun her zaman için! Bana ‘hayır’ diyenlerin oyunculukta pek ilerleyemediklerini işitmişsindir herhalde. Hiç yaşatmam demiyorum ama, öyle çok iyi yaşatmayacağım kesin. Sen de eninde sonunda diyeceğin “evet”in değerini artırmak uğruna sevmekti, gerçekten istemekti gibi süslü sözcüklere sığınmaya kalkma. Yutmam! Yaşına başına, aklına yakışmıyor üstelik!”

Nasıl bir karşılık verebilirdim bu sözlerle? O alaycı, küçümseyen bakışlara? ... Karşı koymaya kalkan her kıza aynı sözleri ediyordu belki. Ama o anda bana, salt beni en can alıcı yerlerimden vurmak için en etkili sözcükleri birer birer seçiyormuş gibi geldi. Sen bir eşyasın diyordu açık açık. Oyuncu bile değilsin, olamazsın bensiz... Gözümde insan katına yükselebilmene ise hiçbir biçimde olanak yok diyordu... Eşyasın, istediğim gibi kullanabileceğim. İstersem kırıp atabileceğim. İstersem bir başkasına satabileceğim, hattâ gönlümden koparsa parasız verebileceğim.... Bir eşya! Bir şey. Bir mal. Bir nesne... Canı çekmiş. İspanaklı börek de çekebilirdi bu akşam canı. Beni çekmiş. Ben bir hiçim yoksa. Onun canının çektiği bir yaratık olmak dışında varlığım yok! Kullanılmayı benimsemek, ilerde kullanabilmek için... İnsanlıktan vazgeçmek... Büyük oyuncunun dünyası! Özer’in sözünü ettiği. Beyhan’ın bir türlü ulaşamadığı. Bir Büyük Oyuncu karşımdaki. Bense onun nesnesi... Şeyi. Bir kukla ip çekişlerine bağımlı...

Baş kaldırmaya çalışan bir kukla! Düğmesine basıldığında beklenildiği gibi, prospektüste yazıldığı gibi işlemeye başlamayan bir nesne. Ben insanım diye bağırmaya çalışan, ama sesi çıkmayan. Dokunduğu anda her parçası bir yana dağılıverecek olan...

Her bir parçam her bir yana dağılmak üzereydi, evet. Her yanımda titremekteydi. Ağzımı açsam, bir şeyler kekelemeye kalksam hüngür şakır ağlamaya başlayacağımı biliyordum. Ne yaparlar kırık bir kuklaya? Pencereden mi atarlar? Üstüne basıp geçerler mi? Karşısına geçip kahkahalarla gülerler mi?

Ne yapmalı bu adama? Ne demeli? Alay etmesini, gülmesini, eşyalığımı bir kez daha suratıma çarpmasını engellemek için ne yapmalı? İnsanım ben! İnsanlığımı o kabul etmiyor, baksanıza. Dudağını bükmüş bakıyor yüzüme. Ne zamandan beri? Bir saat? Bir an? Bilmiyorum! (Kür, 1985: 211- 213).

Günlük yaşantıda birçok kadın erkeklerin cinsel tacizlerine maruz kalır. Bu durum kadınları olumsuz yönde etkiler. Genç Kız ve Ölüm romanında Nuray, dolmuşta aralarında kısa bir diyalog geçen adamın elini kendi elinin üzerinde hissedince, bunu erkek tarafından aşağılanma olarak kabul eder ve tanımadığı bir adamla kolayca konuştuğu için kendini suçlar:

Dolmuşta yanına oturan temiz ve uygar görünüşlü, orta yaşlı bir erkekle yolların düzensizliği ve havanın soğukluğuyla ilgili kısa bir konuşma geçmişti aralarında. Küçük bir şaka sonra... Geçici, insanca bir yakınlık... yumuşak bir güven duygusu... Hastaneye gidiyordu Nuray. Dolmuş kalabalık caddede ilerlerken susmuştu ikisi de. Nuray birden çantasının üstünde duran kendi eline değen elin varlığıyla irkilmişti. İçinde acı bir duygu, yeniden bir düşünüş, hayalkırıklığı... Erkek sanki aşağılıyordu onu. Tanımadığı bir erkekle bu kadar kolay konuşan bir kadın... Nuray elini çekmiş ve yüzünü pencereye çevirmişti. Hep erkek tarafından aşağılanma korkusu... Erkeğin tensel yönelişinin uyandırdığı ürküntü... Hem bu ürkütüyordu onu hem de hiçbir erkeğin ilgisini çekmeyecek bir kadın durumuna gelmek... (Özakın, 1980: 149).

Şafak romanında, polisler tarafından eve yapılan baskın sonucu erkeklerle içki sofrasında birlikte görülen evli ve çocuklu bir kadın olan Oya, karakolda komiser Zekâî Bey'in aşağılamalarına maruz kalır. Komiser kadını ahlaksızlıkla suçlar:

“Evli bir kadının, hem de çocuklu bir kadının, âlemin herifleriyle içmesini nasıl açıklarsınız hanımefendi?”

Hanımefendi sözcüğü pis bir şamar gibi şaklıyor.

“İçki içmiyordum ben.”

Oya kızarıyor. Hay Allah, içirim içmem. Bu adamın amacını bile bile kendimi savunmaya kalkmam, kendimi temize çıkarmaya çalışmam ne gülünç! Böyle konuşarak beni ezmek istediğini bile bile. Anlayışsız okul muavinine dert anlatmaya çabalayan çocuklar gibi dil döküyorum. İçkinin bütün olan bitenle ilgisi ne? Üstelik bu akşam içmemiş oluşum sadece bir raslantı, pekâlâ içmiş de olabilirdim. Bu neyi değiştirirdi? Kara bakışlı adamlar Ali'nin evini basmayacaklar mıydı o zaman? Başını yeniden kaldırıyor, dik dik bakıyor Zekâî beye.

“İçiyormuşsunuz! Biz her şeyi biliriz.”

“İçerim içmem. Sizi ilgilendirmez.”

Zekai bey durakladı. Eşit şartlarla oynamak isteği azaldı. Hemen girişmek fena olmayacak. Tuttu kendini. Dur bakalım, nasıl olsa başın ezilecek. Şimdi soluğunu boşa tüket dur.

“Ne işiniz var onca erkek arasında?”

“Kadınlar da vardı.”

Yine savunmaya giriştiğine kızıyor Oya. Kafamıza sinmiş bir burjuva namus anlayışıyla. Her yerde korumaya çalışıyoruz bu anlayışı, istemesek de. Yanakları yeniden kızarıyor Oya'nın. Alışıldık, bildik, anlamsız utanmalardan

sıyrılmaya karar veriyor yeniden. Büyük bir solukla dışarı atıyor bunları. Güçlenen bir sesle bağıırveriyor.

“Ahlâk zabıtası mısınız yoksa?”

Zekâi bey oyunun bozulmasından öfkeli.

“Akşam akşam orospuluğa ha?”

“Polis misiniz, yoksa seksomanyak mı?”

Oya ayakta. Haykırıyor. Aynı anda yüzünde patlayan tokatla yıkılıyor koltuğuna.

Burnundan soluyor Zekâi bey. Vay orospu. Oyunumu bozdurmam ona. Şimdiden yoruldu. (Soysal, 1975a: 97- 99).

Geleneksel toplumlarda parayı kazanan kişinin erkek olması gerektiğine inanıldığı için, kadının parasını yemek söz konusu değildir. Yenişehir’de Bir Öğle Vakti romanında Ali, kız arkadaşının parasıyla bir yere gitmek istemez. Olcay ise bu durumun, kadını aşağı gören bir doğulu anlayışından kaynaklandığına inanır:

Buluştukları zaman genellikle yürürlerdi. Ali parası olmadığı için Olcay’ı bir yere davet edemez, Olcay’ın çağrılarını ise, “Biz Osmanlıyız” diye kesinlikle reddederdi. Olcay Ali’nin bu tavrının temelinde kadını aşağı gören bir doğulu anlayışının yattığını söylerdi. O zaman Ali, “Belki haklısın, ama böyle ince işlerin çözümünün sırası değil henüz” derdi. Bir gün, bir inşaatın yanından geçerlerken, işçilerden birini göstermiş, “Şimdi buna kadın erkek eşitliğinden söz etmenin anlamı var mı bacı?” demişti. “Ya da bunun karısına? Bir ev dar geldi miydi önce duvar yıkılır. Yeni ev yapılsın bakalım bir, bacasını sonra düşünerüz.” (Soysal, 1975b: 197).

Kadınların en önemli görevlerinden biri kocalarını hoş tutmaktır. Kadının günü nasıl geçerse geçsin, kocası, karısının ona bir şey belli etmemesini ve ona gülmesini ister. Yenişehir’de Bir Öğle Vakti romanında, ayakkabı boyacısı olan Çingene Necmi eve gittiğinde karısını asık suratla görürse, onu hemen evden kovacağını söyler:

Necmi fırçayı boya kutusuna vurup gürültü yapmaya başladı. Kalabalıktan biri duyar da pabuçlarını boyatır, belki diye. Bu akşam rakı param çıkmayacak. Gözleri, karşı kaldırımında dikilen Olcay’a takıldı. Kız güzel, güzel ya neşesiz. Şu kibar kızların çoğunda ölü kaldırıcı suratı var nedense. Birlikte büyüdüğü, oynadığı çingene kızlarının hepsi neşeliydi. Gülmeyeni, küfür etmeyeni, düğünlerde, sünnetlerde oynayıp türkü söylemeyeni yoktu. Bu Türk kızları böyle, kefe gibi ağır olurlar. Bunlarda böylesi makbul. Al bunları, boynuna bağlayıp denize atla. Öbür dünyaya asık suratla gitmek için bundan iyisi olmaz. Ulan güzel kızsın, gülücen de pulların mı dökülecek? Vallaha akşam eve döndüğümde benimkini bunların suratıyla bulsam bohçasını eline tutuştururirim. Sen bu suratı çamaşıra gittiğin hanımlar aybaşı bezlerini

yıkattıkları zaman, onlara takın, diye eşeğe bindiriveririm, hadi yallah! (Soysal, 1975b: 246).

Toplum tarafından ev işleri ve çocuk bakımı ile görevlendirilen kadın zamanla iş hayatına atılmaya başlar. Kadına uygulanan ayrımcılık meslek seçiminde de kendini gösterir. Bu kez kadına yalnızca bazı meslekler uygun görülür. Yılların Ardından romanında, büyük bir çiftliğin sahibi olan ziraat mühendisi Berna, çiftlikte çalıştırmak üzere bir mühendisle görüşür. İlk karşılaşmalarında genç adam, patronun kadın olduğunu öğrenince şaşırır. Berna toplumdaki patronların erkek olması gerektiği inancına karşı çıkar:

- Ben Yılmaz Beye yerden göğe kadar hak veriyorum, Berna. Onun yerinde kim olsa şaşırırdı. Malûm ya, yalnız bizde değil, dünyanın dört bucağında senin durumunda bir çiftlik sahibi hanıma pek sık rastlanmaz.
- Benim durumumda bir fevkalâdelik mi var?
- Esasta hayır. Fakat en medeni memleketlerde bile büyük bir çiftliğin yegâne sahibi olan ziraat mühendisi bir genç kadını adım başında görmek kabil değildir. Buna mukabil, bu şartları haiz yüzbinlerce erkek vardır. Bunu gözönünde tutarak senin evvelden kendini takdim etmen gerekirdi. Kanaatim budur.
- Genç kızın öfkesi son hadde gelmişti. Onu dikkatle tetkik etmekte olan Yılmaz, o dakikada onun çok kibirli ve otoriter bir patron olacağını düşündü ve buna canı sıkıldı. Berna arkadaşına çıkışıyordu:
- Saçmalama Coşkun. Bir kadın da bir erkek gibi çiftlik sahibi ve mühendis olabilir.
- Aksini iddia etmiyorum şekerim. Fakat dünya yüzünde patronların ekserisi erkektir ve böyle olması da çok tabiidir.
- Erkek hodbinliği ve manasızlığı.. Ciddi bir esasa dayanmayan bu sözleri sana hiç yakıştıramıyorum Coşkun (Berkand, 1976: 61).

Toplumdaki statüsü ne olursa olsun her kesimden erkeğin kadınları aşağıladığı ve her kesimden kadının erkekler tarafından aşağılandığı görülür. Asılacak Kadın romanında, kadın hâkimin, geçmişteki kötü anıları nedeniyle kadınlara düşman olan erkek meslektaşları tarafından kadın olduğu için aşağılanması dile getirilir:

... Hep susuyorlar. Suçluluğu kesin olanlar. Ne yapsalar suçluluktan kurtulamayacaklarını bilenler. Susmak. Neden. Çünkü her dediği daha bir çirkefe batıracak onu. Susuyor ki bildiği söylemediği bir şey var sansınlar. Nitekim Mefaret öyle sanmadı mı. Kaç yıllık tecrübeli hakim olduğu halde hem. İşin içinde bir iş var diye ille de inat etmedi mi muhalefet şerhinde. Aldatmasını

bilirler tabii. Bunun da aldatmasını iyi bildiği ayan beyan anlaşılmadı mı şahitlerin ifadelerinden. Gene de kandı işte Mefaret. Ne de olsa kadın.

...

... Muhalefet şerhini koymakta directti allahın cezası kadın. Zaten, o Mefareti ceza diye belâ diye sardılar başıma. Benim başkanı olduğum heyette kadın hakim olur mu. Olmaz. Daha doğrusu kadın hakim olur mu. Olmaz. İçi dışı pislik olmasa bile. Mesela bu Mefaretin içi dışı pis değil. Kabul. Meslekdaşımızdır diye saygı da gösteriyoruz insan içinde. Ama olmaz ki. Kadından hakim olmaz. Bir kere hepsi de zayıf karakterlidir bu kadın milletin. Sonra hissi. Hislerine göre karar veren bir hakim adaletini tecelli etmesine mani olabilir. Mefaretin inadına boyun eğsek adli bir hata yapabilirdik.

...

... İbrahim bey sonunda ikna oldu. Senelerin tecrübeli hakimi ne de olsa tabii. Fakat o Mefaret inatçısı muhalefet şerhini koymadan edemedi. Sanki başı göğe erecek. Sonuç değişmiyor ki. Sırf kadın olduğu için işte. Hemcinsini koruma arzusundan. Sanık erkek olsaydı gene itiraz eder miydiniz diye sorduğumda o ukalâ kaş kaldırması neydi öyle. Karar verirken sanığın cinsiyetini göz önünde tutmadığımı çok iyi bilirsiniz sayın başkanım. Lâfa bak lâfa. Kim öğretiyor bunlara böyle dünyanın sahibiymiş gibi konuşmayı. Öyle de bir söylüyor ki sanki ben. Hiç de değil. Ben kadın erkek ayırd etmem. Gene de şurası kesin. Kadından hakim olmaz. Olamaz. İşte bu kadar. Hüküm vermek işi kadınların başından çok aşkın bir şey. Avukat da olamazlar ayrıca. Hukuk fakültesine kız öğrenci almak kabahat. Allahtan fakülteye girenlerin ancak yüzde biri hukukçuluğu meslek diye seçiyor. Üniversiteye gitmelerinin asıl sebebi okumak değil ki zaten. Koca bulmak. Gelene geçene kuyruk sallarlardı. Göz süzerler. Gülümserler. Sonra da. Herkesi koca diye beğenmezler o başka. Ben gibi garibanları (Kür, 1979: 12, 49, 51).

Aynı romanda kadınlara düşman olan bir erkeğin annesini bile aşağıladığı görülür:

... Ötekinin o Melek denen karının her türlü numarası da yerinde zaten. Arada o domuz gözlerini kucağına indiriyor önünde kavuşturduğu ellerine bakıyor ki masum sansınlar. Halbuki pis elleri. Pis. Pis. Ne kadar yıkanmış olsa da pis. Ne kadar gün boyu çivitli sudan çıkmamış olsa da pis. Anam olacak karı öyle derdi. Gün boyu çivitli sudan çıkmıyor ellerim sen okuyasın diye. Gene de pisti her yanı. Çamaşırları ağartan çivit ellerini karaya mı boyardı. Erkek eli gibi kocaman eller. Parmaklar boğum boğum. Çatlak çatlak. Başkalarının evini temizleyip bizim eve döndüğünde mi dolardı çatlaklara pislik. Pis pis kokardı. Hepimiz pis kokardık (Kür, 1979: 12, 13).

Bizim Diyar romanında, kadının erkekten daha değersiz görülmesi bir yana, Yorgo tarafından kadının katırla bir tutulduğu görülür:

Uzun yolun ötesinden kara giyimli, ağır yürüyüşlü, sırtı yüklü bir kadın gelmekteydi. Yaklaşınca yaşlılığı iyice belli oldu.

- Bre bu kadın bu yükü nereye gitmektedir gün altında?
- Ola ki köşke üzüm meyva taşımaktadır.

- Köşkün taşıyıcı uşağı yok mudur? Eşeği katırı yok mudur?
 - Vardır beyim. Lâkin Yorgo kadınla katırın farkını bilmez.
 Koço'nun böyle konuşması bir şaşkınlık uyandırmıştı Haşim Bey'de
 (Çokum, 1978a: 39).

Islak Güneş romanında, kadınların ayrıntılarla ilgilendikleri için büyük şeylere zamanlarının ve akıllarının kalmadığından söz edilir:

Nazmiye Hanım, konuşmayı her zaman olduğu gibi, kocasına aktardı:
 “Bir şeyler var Sait. Bu doktorla Zehra Hanım arasında bir şeyler geçmiş.”

“Sana ne karı... Olmuş, geçmiş. Bırak şu herkesin işine burnunu sokmayı.”

“Yahu ne biçim adamsın, bir şeyin aslını öğrenmek neden başkasının işine karışmak olsun?”

Belki de bu soruydu kadınlarla erkekler arasındaki fark. Kadınlar her şeyi öğrenmeye hakları var sanıyor, o yüzden ayrıntıların içinde yitip gidiyor, büyük şeylere ayıracak zamanları kalmıyordu. Belki akılları da (Kutlu, 1986a: 167).

Çiçekler Büyür romanında, erkek çocuk sahibi olmadığı için kızından nefret eden ve onu sürekli aşağılayan Kemal, kadın kısmının aklının kısa olduğunu düşünür:

- İlay, sanki bir kaynaşma var köyde, ne ola?
 - Nasıl bir kaynaşma dede?
 - Yok öyle gözle görülür, elle tutulur şey değil aslında, sezdim bir şeyler, anlatması güç, sen anlarsın.

- Belki.. dedim.

- Mümkündür, ha?

- Allah korusun, esirgesin.

Annemin fısıltısını babamın sesi bastırdı:

- Sen anlarsın, anlar, öyle mi? Neden anlayacakmış o? Neden baba?.
 Bak İlay, karıştırsan bu işlere, ben kendi elimle çekerim seni ipe!

- Beni ipe çekmek pek mi hoşuna gider?

- Sen ne demek istedin Kemal?.

- Şunu demek istedim ki baba; bu kızdan sonra gözün erkek görmedi, kadın kısmıdır demeyip, ona akıl fikir danışır oldun, akıl fikir verir oldun. Senin kızın oldu, senin çocuğun oldu, iyi.. İyi ya.. Beni alâkadar etmez! Anca bu kısa aklı ile bir şeyler karıştırır gibi, karıştıracak gibi, anladın mı baba? (İşinsu, 1994: 112, 113).

Kadınlar kimi zaman erkekler tarafından cinsel bir obje olarak görülürler. Bu düşünceye sahip olan erkekler kadınları cinsel açıdan istismar ederler. Gecenin Ucundaki

Işık romanında, kadınları zevk ve eğlence aracı olarak gören bir adamın kadınlar hakkındaki düşünceleri aktarılır:

Nefreti, kini, öfkeyi görmüştüm gözlerinde. Yalnız bana değil, bütün kadınlara düşman oluvermişti birdenbire.

“- Kadın dedin mi alacaksın, hoşuna gittiği, zevk verdiği, eğlendirdiği kadar...”

Çok kaba bir deyim kullanmıştı:

“-... İşte o kadar işin bitti mi çekiver kuyruğundan..”

Gerçek düşüncesini açıklıyordu böylece (Yönsel, 1963: 273).

Toplumda erkeklerin tavırlarından rahatsız olan kadınlar kendilerini gizlemek zorunda hissederler. Geçmişte George Sand ve George Eliot gibi erkek adı kullanan kadın yazarlar sokaklarda rahatça dolaşmak ve kadınlıklarını gizlemek için erkek giysileri giymişlerdir. Alnında Mavi Kuşlar romanında da yazar olmak için ailesini terk ederek İstanbul’a gelen genç bir kadının, büyük kentten ve erkeklerden çekindiği için erkek gibi giyinerek onlar gibi davranmaya çalıştığı görülür:

Sabah olunca valizinde getirdiği ütüsüyle kahverengi döpyesini ütiledi. Giyindi. Açık kumral saçlarını ensesinde bir tokayla tutturdu. İş arayan bir erkek gibi duymak istiyordu kendini. Erkek gibi davranabilirse ancak isteklerini gerçekleştirebileceğini sanıyordu. Ürkekliğini, yabancılığını gizlemek istiyordu (Özakın, 1978: 30).

Genç Kız ve Ölüm romanında da erkek kıyafetleri giyerek erkek gibi güçlü görünmeye çalışan Nuray’ın yorgunluğundan söz edilir:

Yılmaz öteki arkadaşlarına nasıl bakıyorsa öyle bakıyordu Nuray’ın gözlerinin içine. Kızgın küle gömülmüş sevecenliğiyle, sorumluluğunun sertliğiyle.. Nuray da kadınsı çizgilerini gizleyen bol erkek kazağı, kadife pantolonu, kısacık kestirdiği saçları, kamburlaştırdığı sırtı, parmaklarının arasında sigarasıyla, ve ciddileştirdiği yüzüyle dinliyordu onu.

...

Masalarda oturanlar süzüyordu onu. Nuray ise yine davranışına ve yüzüne erkeksi bir anlam vermeye çalışıyordu. Kendine güvenen, kendine yeten bir kadın... Yorgunluk duyuyordu Nuray. Hep olduğundan başka türlü görünmeye çalışmak, erkek gibi güçlü görünmeye çalışmak... (Özakın, 1980: 96, 146).

4.15.1.2. Korunması Gereken Bir Varlık Olarak Görülmesi

Kadınlar, erkeklerden daha zayıf bir varlık olarak kabul edildikleri için, onların mutlaka bir erkeğin korumasına ihtiyaçları olduğu düşünülür. Hayatları boyunca kocaları, babaları ya da ağabeyleri tarafından koruma altına alınırlar. Bulutlar Dağılınca romanında Tülay, erkeklerin kadınları korumak zorunda hissettiklerini söyler:

- Erkekler ne garip mahluklardır. Genç kızların etrafında her zaman bir tehlike vehmederler ve onları himaye etmek mecburiyetinde olduklarını sanırlar.

Bu sözleri öyle tuhaf bir sesle söylemişti ki, Ertan kahkaha ile gülmekten kendini alamadı:

- Seni himaye etmek, böyle bir hakka sahip olmak benim için büyük bir saadet olur Tülay (Berkand, 1980c: 9).

Geleneksel toplumlarda kadının evlenerek kocasının himayesi altına girdiği ve ondan her konuda güç aldığı düşünülür. Gecenin Ucundaki Işık romanında Handan, yalnızca geleneklerin zoruyla değil, “yapısındaki çürüklük” nedeniyle de kadının bir kocanın koruması altına girmesi gerektiğini savunur:

O kötü yalnızlık duygusunu ancak erkek yenermiş kadında. Kadının kocasından aldığı güç başkaymış. Başka şeyleri de tartışıyor Handan! Kadın milletin özgür, en inandığı yolda giderken bile bir yönden çekilmeye, güçlü bir baskının altına girmeye zorlayan yalnız gelenekler değilmiş. Erkekten ayrı yaratılışında, yapısının çürüklüğünde aramak gerekirmiş herşeyi. Okul sıralarında olduğu gibi çatışmaya kalkıp, kadının bir rahim, iki yumurtalıktan. akılsız bir kafadan meydana gelmiş aşağılık bir yaratık olmadığını, erkek olsun, kadın olsun iki yanında mutluluğu yalnız eşitlikte bulabileceklerini Handana karşı savunmaya kalkışmam garip olacak. Gücüm de yok yeni kavgalara (Yönsel, 1963: 231).

Aynı romanda, toplumsal statüsü ne olursa olsun kadınların mutlaka bir erkeğin korumasına ihtiyacı olduğu görüşüne yer verilir:

Kadının gerçek mutluluğa erişebilmesi, sağlığını, güzelliğini elde etmesi için çok zaman erkeğe dayanışı gerekiyor. Ne kadar bilgili, aydın olursa olsun, erkeksiz, sevdasız kadın, destekleri kaymış güzel bir yapı gibi yıkılıveriyor.. Böyle olmak istemiyorum ben! Kendi kendime dayanmak gücünü göstermeliyim. Bu da bir başka türlü Narcissime galiba. Erkeklerin gözlerinde kendimizi seyrede seyrede büyütmedikçe inanca eremiyoruz (Yönsel, 1963: 128).

Kadınların korunma ihtiyacı yalnızca erkekler tarafından değil kadınlar tarafından da benimsenir. Genç Kız ve Ölüm romanında, kadının ancak kendisinden üstün bir erkek tarafından himaye edilebileceği görüşü savunulur:

Merakla baktık birbirimize. Belki o benim görevlerimi yerine getirip; onu her zaman mutlu edip edemeyeceğimi anlamak istiyordu. Bense benim okuduğum kitapları okumamış olan bir insanla hangi anlamı bölüşebileceğimi merak ediyordum. O erkekti ve bir erkek bir kadından daha bilgili olmalıydı. Yoksa üstünlüğünü nasıl sağlayabilirdi? Bu üstünlük sağlanamazsa kadını nasıl kanatları altına alabilirdi? Kadın kendini bu sert, saldırgan ortamın içinde nasıl korunmuş duyabilirdi? Ancak güçlüye değer veren bu ortamda... (Özakın, 1980: 113).

Aynı romanda, kadının erkek tarafından korunma ihtiyacı konusunun şarkılarda bile yer aldığı belirtilir:

Birden bir şarkı doldurdu bahçeyi: “Seni çok özledim yavru kuşum meleşim” Radyodan genç bir erkek sesi... “Yavru kuşum...” Nuray dumanını hınçla üfledi birden. Erkeğin avuçlarının arasında yavru kuş... Erkeğin koruyacağı, avucunda tutup okşayacağı bir kuş... Kadın. Kuş beğimli... Erkek kadının kuş beğimli oluşuyla hem alay eder hem de yavru kuşa benzediği için severdi onu. “Meleşim...” Melek gibi saf güzel ve kuş beğimli... (Özakın, 1980: 176).

Genç Kız ve Ölüm romanında, bir erkeğin kadın-erkek ilişkilerinde ve evlilikteki işlevinin kadını her türlü tehlikeden korumak olduğunu düşünen Cemil, kadınların yalnızca bu yüzden evlendiklerini iddia eder:

“Kadınları sevemedim ben, dedi Cemil. İşte ben de sana sırrımı açıyorum. Kadın... Hesaplı, sahtekâr. Kadının makyajı, modaya uyması, kibarlık düşkünlüğü, erkekten de kibarlık beklemesi, sigarasını yakacaksın, mantosunu tutacaksın, tuvalete götüreceksin, her yerde onu önden geçireceksin, ona iltifat edeceksin, ona hediyeler alacaksın, çiçek götüreceksin, sonra koruyacaksın kadını. Her zaman bütün tehlikelere karşı koruyacaksın kadını; bütün erkeklere karşı, karanlığa karşı, hatta yollarda otomobillere, taşıtlara karşı... Erkeğin fonksiyonu bu sanki. Sanki bir kadın, bunun için bir erkekle birlikte olmak ve evlenmek istiyor. Komik göründü bütün bunlar bana komik ve sahte...” (Özakın, 1980: 190, 191).

Evlilik kadınlar için bir korunak olarak görülür. Tutsak romanında Ceren, kadının, kocasının soyadını almasıyla “namusunun, şerefının ve kadınlık haysiyeti”nin korunduğunu söyler:

Ben, müteahhit Orhan Erbilli'nin karısı, Ceren Erbilli. İsme bak! Kayınpederimin babası Erbil'liymiş, neyse. İşte bu isim, toplum içinde, alnıma ak pırıltılar düşürüyor. Namusumu, şerefimi, kadınlık haysiyetimi daha ne ilâve edilebilir? -tümünü birden koruyor! Çünkü Orhan Erbilli'nin karısıyım. Karısıyım, Mücteba beyden tasdikli, nikâh cüzdanım var! (Işın, 1973b: 10).

Kadınların, bir erkeğin himayesine muhtaç oldukları düşünüldüğü için yalnız yaşamaları hoş karşılanmaz. Alnında Mavi Kuşlar romanında, gece vakti tek başına dışarı çıkmayan yaşlı bir kadın, İstanbul'a yalnız gelen genç bir kadının, yanında koruyucu bir erkek olmadığı için zor anlar yaşayacağını düşünür:

“Hiç tavsiye etmem. Yalnız genç bir bayan için çok zor şehirdir. İnsanın bir evi, arabası yoksa bence bu şehirde oturmamalı. Sizin yerinizde olsaydım, aileme yakın, sakın bir yerde oturmayı tercih ederdim. Türkiyemizin her tarafı güzel. İstanbul artık eski İstanbul olmaktan çıktı. Afedersiniz it kopuk dolu. İlerde beni hatırlarsınız. O abla doğru söylemişti dersiniz. Sizi karşılayacak kimse de yok mu? Allah kolaylık versin. Sakın yabancı olduğunuzu belli etmeyin. Neler duyuyoruz. Aman buranın erkeklerine güvenmeyin. Gerçi siz akıllı başında bir hanımsınız... Ben doğma büyüme İstanbulluyum. Yaşımı başımı da aldım. Hâlâ gece vakti tek başıma dışarı çıkamam. Kocamla oğlum karşılayacaklar. Çok kötü bir zamanda yaşıyoruz.” (Özakın, 1978: 23).

4.15.1.3. Özgür Kadınların Dışlanması

Toplumdaki kurallar insanların davranışlarını kısıtlar. Erkek ya da kadın olsun insanlar dışlanacakları korkusuyla kendilerini bu kurallara uymak zorunda hissederler. Bu kurallar özellikle kadınların davranışları için daha belirleyicidir. Bu kurallara uymayan özgür kadınlar toplum tarafından dışlanırlar. Aynadaki Kız romanında, çevrenin kendisi hakkında vereceği hükümlere aldırmayacağını söyleyen genç kız, aslında toplumun düzenine göre davranarak ölçülü bir şekilde yaşamaya dikkat ettiğini itiraf eder:

... biraz tereddütlüydüm. Çevreye, birtakım kimselerin verdikleri hükümler türlü zanlara, dedikodulara, şuna, buna ehemmiyet vermem desem de, bunlar boş sözlerdi. Samimî olarak söylemediğim basma kalıp şeylerdi. Aslında hiç de böyle düşünüyor değildim. Bütün bu dediklerimin aksine inanmış, ailemden gelen tesir ve telkinlere bağlı kalmıştım. Adımlarımı ölçülü atmağa, yaşayışımı, davranışlarımı bizim cemiyetin görüşlerine, kendi gelenek ve göreneklerimize göre düzenlemeğe alışmıştım (Su, 1962: 22).

Aynı romanda kendinden başka kimseye hesap verme mecburiyeti olduğuna inanmayan Sibel'in, kendi davranışlarını topluma göre ayarlayamayacağını söylemesi üzerine, Necdet Rey, toplum kurallarına aykırı davranan kadınların Türk toplumunda hoş karşılanmayacağını ifade eder:

- Epeyce gezdik, dolaştık. Yemekte, tiyatroda, kahvelerde göründük. Gizlenecek bir şeyimiz yoktu.

- Siz gizlenecek münasebetlere tenezzül edecek kız değilsiniz, Sibel.

Böyle söylediği için, Necdet Rey'e teşekkür edecek değildim. O, devam ediyordu:

- Bütün hareketleriniz açık sizin. Konuşmalarınız ve bütün davranışlarınız kendinize göre ölçülü... Samimî... Çok dürüst olduğunuz muhakkak. Ancak bu açık kalbliliği, bu samimiliği, bu cesur hareketleri toplum nasıl manalandırır? Arkadaşça, dostça münasebetler, çevremiz tarafından ne şekilde ifadelendirilmektedir? Bunu biliyoruz, görüyoruz.

Bu sözler beni hizaya mı getirecekti yani? Kimseye karşı sorumlu değildim. Kendi kendim için yaşamak hakkımdı. Kendimden başka kime hesap vermek mecburiyetim vardı? Bu inanışladır ki Necdet Rey'e:

- Ben, benim, dedim. Âlemin keyfine göre kendimi ayarlıyamam.

- Çok ileri toplumlarda, bu prensip müsait karşılanır. Ama bizim topluluk için.

- Bir toplumun seviyesini, o topluma mensup olan kimseler meydana getirir (Su, 1962: 76).

Özgür kadının dışlanması konusunun yoğun olarak yer aldığı Aynadaki Kız romanında, Türk toplumunda kadınların aldıkları görgü ve eğitimle kendilerini geliştirdikleri, yeni birtakım haklara sahip oldukları ancak yine de kadın-erkek ilişkilerinin açık bir şekilde yaşanmasının hoş karşılanmayacağı ve kadının bu yüzden güç duruma düşeceği aktarılır:

Necdet Rey, pek mâkul davranmış, tatmin edici bir cevap vermişti. Büyük halamın mektubundan sonra, dönüşte kendisiyle eski dostluğumuza devam edemeyeceğimizi onu kırmamağa dikkat ederek, bildirdim.

"Haklısın Sibel" diye yazıyor. "Çok haklısın, Elâlem görünüşe göre hükümler verir. Gerçi bugünkü genç kıızı, dünkü genç kızdan ayırdetmek, mutlaka lâzım. Dünkü kızın şahsiyeti gerektiği şekilde teşekkül etmemiştir. Dört duvar arasında öğrendiği şeyler, görgüsü, bilgisi pek mahduttu. Dış hayata bu durumuyla çıktığında, şaşırması mümkündür. Ama, bugün okuyan, gören, aktüaliteleri takip eden, filmlerin, tiyatroların, türlü sosyal münasebetlerin olgunlaştırdığı kız, kendisini idare edebilir. Şahsiyetini korumasını bilir. Gel gör ki bunu henüz ortama anlatmak, pek mümkün değildir.

Ne kadar çağdaş milletlerin medenilik seviyesine ulaşmakta olduğumuzu iddia etsek, gene de Şarklı tarafımız bâkidir. Bu itibarla, ikimizin dostluğu, ara sıra bir yerde çay içmemiz, bir yemek yememiz, hoş karşılanmaz. Buna, başında ben meydan vermemeliydim. Seni güç durumlara düşürdüğüm

için, cidden üzüldüğüm. Ama, bütün o yaptıklarımın, ısrarlarımın, seni görmek, seninle konuşmak için, zeminler hazırlamamın bir mânası vardı. Bir gayeye mâtuftu. Sebep ve gaye sence malûm. Özür dilerim.” (Su, 1962: 142, 143).

Kadınların davranışlarının toplum tarafından kısıtlanması Genç Kız ve Ölüm romanında, genç bir kadının bakış açısından verilir:

Oysa şu anda upuzun bir yılanın boğumları gibi caddeyi kaplamış arabalar ve kaldırımda tedirgin, alaycı, sıkkın, hınçlı, dalgın insan yüzleri... Birbirlerini tanıyan erkeklerle kadınlar kuşku ve çekingenlikle selâmlıyorlar birbirlerini. Aynı işyerinde çalışan, aynı mahallede oturan ya da aynı apartmanda oturan kadınlarla erkekler, yollarda raslaşınca... Yanlış anlaşılma korkusuyla, yarım, silik gülümseyişler ve gizli duygularla... “Merhaba”, derken, tokalaşırken, “nasılsınız?” diye sorarken.. Açıklığı, neşeyi, güveni kısan, geri çeken birşey var. Kaldırımda bir erkek arkadaşına sevinçle sarılan birşeyler söyleyip kâhkahalarla gülen bir kadını hemen nasıl da kısıtıyor çevredeki yadırgayıcı bakışlar, soğuk, bakışlar... Herşey ölçülü, herşey kısık ve hüznü.. (Özakın, 1980: 174, 175).

Ben ve O romanında, evli bir adamla ilişkisi olan Suna, yanında yaşadığı halasına sevgilisiyle aynı evde yaşamak istediğini söyleyince halası sarsılır, yeğeninin doğru yoldan saptığını ve bu durumun “ölüm”e eşdeğer olduğunu düşünür. Suna ise ancak dokuz yıl sonra, sevgilisinin çocuğunun kendisine metres dediğini duyunca toplumdaki durumunun farkına varır:

- Biz birbirimizi seviyoruz Hala. Anlaşıyoruz ve birlikte yaşamağa karar vermiş bulunuyoruz.

Halam sapsarı oldu. Gözleri iri iri açıldı. Bir şoka girmesinden korktum. Yerimden fırladım. Kolonya almak, ilâç getirmek, su vermek, birşeyler yapmak istiyordum.

Elini uzattı:

- Otur yerine, dedi. Nasıl, ne şekilde birlikte yaşayabileceğinizi de anlat, bitsin bu dram.

- İzin verirsen Hala, razı olursan ben bundan sonra ayrı bir evde oturacağım.

- İzin vermezsem, razı olmazsam?

Yine de bir ev tutacağım kendim için. Bunun başka türlü yok artık, diyemiyordum. Susuyordum, utanıyordum. Eziliyordum.

- Senin bir gün bir oldubitti ile karşıma çıkacağını düşünmedim hiç. Beni çok sarstın. Beni büyük, çok büyük bir hayal kırıklığına uğrattın. Bu, benim için ölüm gibi birşey..

Affet beni diyemiyordum. Af dilemek neye yarardı? Onun doğru bulduğu yoldan çıkmış, onun görüşüne göre çıkmaz sokağa sapmışım ben.

Bunun sahiden de bir çıkmaz sokak olduğunu anlamak, bu acı gerçeği kabul etmek için aradan tam dokuz yılın mı geçmesi, bacak kadar bir çocuğun bana hakaret etmesi mi lâzımdı? (Su, 1970: 88).

Kaderin Sırrı romanında, dişilik özelliklerini ön plana çıkaran bir kadın, çevresindekiler tarafından başkalarının yuvalarını yıktığı gerekçesiyle yargılanır. Adı okulun önceki müdürüyle aşk dedikodularına karışan Sevda öğretmen, halk tarafından cinsel bir nesne olarak görülür ve dışlanır:

Ateşli ateşli konuşan Huriye kadın sözün hızını birden Hacı Mevlût'a yöneltti:

- İşte daha dün o Sevda yosmasına saç boyası sattığını gözlerimle gördüm Hacı... Sen bu kıza bir de kredi mi ne açmışsın diye duydum. Ortaokulda muavin olmakla herkesten fazla nesi var? Giden müdürle aralarında geçenleri kimse unutmadı daha... Adamın az kaldı yuvasını yıkacaktı şıllık... Dikkatli olasın Hacı, dikkatli...

Huriye kadın bu sözleri söylerken, Hacı Mevlût'a bir uyarma anlamında işaret parmağını sallıyordu.

...

Şimdi yeni bir telâş aldı bu Sevda Hanımı, Huriye kadın, dedi. Haberiniz yok mu? Okulumuza atanan yeni müdür bekârmış!.. Kıyasıya da yakışıklıymış!..

- Vay canına!.. diye elini dizine vurdu Muhtar. Desene bu kez iş tamam... Bu sevda kız insanı dininden, imanından eder... Böyle bir kasaba okulunda onun gibi öğretmen de olmaz ola, muavin de...

Hacı Mevlût gevrek gevrek güldü:

- Hadi canım! Kızı gözünüze diken etmişsiniz bir kez... Aslında güzel kız... Birazcık ta fıkırdak, amma o müdürle arasında olan işde onun hiç bir suçu, taksiri yoktu bence...

Mahmut Şevket ince kara bıyıklarını sıvazlıyordu:

- Amma da yaptın Hacı! İkisini okulun arkasındaki ardiyede suçüstü ben yakaladım, biliyorsun... Müdür onun için kalkmadı mı karısını boşamaya?.. Bu ıskandal yüzünden de adamcağız görevinden alınmadı mı?..

Bakkal kaşlarını çatmıştı:

- Bu işleri bırakın gayrı... Bu soruların üstüne bir hat çekin siz... Şimdik yeni müdüre bakalım. Bu gelen hem bekâr, hem de yakışıklı olduğuna göre, bizim Sevda'nın ağına çok geçmeden düşeceği muhakkaktır.

Hacı'nın bu sözlerini Mahmut Şevket sert bir baş hareketiyle reddetti:

- Yağma yok! Biz neciyiz yahu? Bu defa böyle işler için meydan bulsunlar bakalım... Burası bir ortaokul mu, yoksa aşk oyunlarına sahne olan bir tiyatro mu? (Azrak, 1976a: 6, 7).

Kıvılcım ve Ateş romanında, hayatını özgürce yaşadığı ve erkeklerle yakın ilişkiler kurduğu için Süheyla'nın, özellikle evli çiftler tarafından dışlandığı görülür:

Birdenbire onun yüzünün bembeyaz olduğunu, ellerinin titrediğini, düşecekmiş gibi sendelediğini gördüm. Boğuk bir sesle:

- Sen çok iyi kalbli bir kızsın Nilgöl, dedi. Fakat benimle meşgul olma, beni düşünme! Bunu senden rica ediyorum. Bırak beni dilediğim gibi yaşayayım. İster mesut, ister bedbaht olayım. Allaha ısmarladık.

Elini bile uzatmadan yürüyüp gitti. O kadar şaşırmışım ki eve gelince bunu Fahir'e anlatmaktan kendimi alamadım. Onun cevabı beni büsbütün şaşırttı:

- Süheyla ile meşgul olma, onunla artık görüşme sen... Sana göre bir arkadaş değildir o...

- Niçin Fahir? Pekala biliyorsun ki onunla çocukluğumuzdan beri beraberdik.

- Çocukluk başka. Bugün muhitleriniz, ahabplarınız, hayatlarınız tamamıyla ayrılmıştır. Onunla eskisi kadar dost olmana imkân yok. Hatta, onu kabil olduğu kadar az görmeğe çalışmalısın (Berkand, 1963: 25).

4.15.1.4. Kadına Değer Verme

Kadının erkekten daha değersiz görülerek aşağılanması incelenen romanlarda yoğun olarak yer alırken, birkaç romanda kadına verilen değer üzerinde durulduğu tespit edilmiştir. Büyükanne romanında, kadınlarla erkeklerin her sahada birlikte yükseleceği inancı Atatürk'ün sözüyle desteklenmiştir:

Fatih:

- Meselenin iç yüzünü daha öğrenemedim amma, çalışmalarımızdan kızları uzaklaştırma doğru değil. Atamız ne demiş:

“Yalnız erkekleri çalışan bir millet, tek kanatla uçmak isteyen bir kuşa benzer, yükselemez.”

Bu sözleri duyan kızların yüzleri mağrur bir gülüşle ışılandı (Zorlutuna, 1971: 147, 148).

Aynı romanda Paşababa, çocuklarının yanında karısının elini öperek onu yücelten sözler söyler:

Ve, birden eğildi. Büyükanne'nin mani olmasına meydan vermeden onun elini öptü. Sonra, çocuklarına döndü:

- Bunlar, dedi, öpülecek ellerdir çocuklar. Tertemiz, hünerli, sabırlı eller... Her güçlüğü hafifleten, etrafına daima yardım için uzanan mübarek eller... (Zorlutuna, 1971: 192).

Yarın... Yarın... romanında, evine arkadaşlarını getiren Memet, karısının bir hizmetçi gibi yalnızca onlara hizmet etmesini istemez. Karısının da bir birey olduğunu düşünen Memet, onun da sofrada bulunarak sohbete katılmasını uygun bulur:

İki çocuğunu mutfakta yedirip, yıkayıp yatırdıktan sonra daha bir süre konukların yanına gidemedi Kadriye. ... İçkiyi sevmemesinin yanı sıra, yabancı erkeklerle, herhangi bir sofraya oturmağa bir türlü alışamamıştı. Oysa Memet altı yıldır sürekli ısrar eder, kimi zaman zorla kolundan tutup masaya getirirdi.. Ne demek erkekler oturacak da sen hizmet edeceksin? Yanaşmalar gibi mutfakta karın doyuracaksın?.. Bu evin bir kişisisin sen de.. Yaşamımızı, her şeyimizi paylaşıyoruz, soframızı neden paylaşmayalım? Arkadaşlarımızı neden paylaşmıyalım? Ben eve konuk getiriyorsam, ikimizin de konuğu bunlar.. Senin de onlara söyleyecek sözün, onlardan işiteceklerin, öğreneceklerin var... (Kür, 1976: 246).

Genç Kız ve Ölüm romanında, kadınların da her sahada söz sahibi olmaya başlaması olumlu bir durum olarak değerlendirilir:

“Efendim ben gazetede haberi okuyunca bir hanımın bu başarıyı göstermesinden pek memnun oldum. Bence bir memleketin medeniyet seviyesi o memlekette erkekler kadar başarı gösteren kadınların sayısıyla ölçülür. Kadınlarımız artık her sahada söz sahibi olmaya başladılar. Bu da çok müsbet bir puan bence...” (Özakın, 1980: 46).

4.15.2. Kadın Bakış Açısından Kadınlar

Kadınlar hemcinsleri hakkında olumlu ya da olumsuz çeşitli düşüncelere sahiptirler. Eşikteki romanında, evlenme yaşına gelmiş olan genç kız, çevresindeki evli çiftlere dayanarak kadınlar ile kocalarını sınıflandırır:

Şimdi, kendi derdinin etrafındaki hayatlardan, bibliyografyalar yapar. (Her dertlenişinde ona başvurmak üzere).

a) Mutlu kadınlar. b) Mutlu olmıyan kadınlar.

Kocaları:

a) Dış görünüşleri. b) Tahsil durumları. c) Hareketlerindeki özellik.

d) Karılarına karşı olan anlayış ve tavırları.

Kadınlar:

a) Güzellik dereceleri. b) Ev işlerine ve aşka -pek az- bağlılıkları.

c) Okuma durumları. -Yahut bitirdikleri okullar- d) Hayattan bundan başka bir şey bekleyip beklemedikleri (Muhteremoğlu, 1960: 62, 63).

Islak Güneş romanında, kocasından korkan Zehra Hanımın komşuları, bu konuda kadının kendisini suçlu bulurlar. Onlara göre, bir kadın kocasına mahkûm olduğu sürece özgürlüğüne kavuşamaz. Bunun için kadınların haklarını araması gerektiğine inanırlar:

Kocasının evden gitmesinden az sonra kendisini sokağa atan Zehra Teyze, o kapı senin, bu kapı benim, dolaşmaya çıkıyor. Öğle geçip, güneş döndükten sonra da huzursuzlanmaya başlıyor. İki de bir saat soruyor. Kocasının dönüş zamanına yakın, ortada dolaşan bir laf varsa lafı, beş kuruşa açmalı konken oynanıyorsa, oyunu kesiyor, sokağa fırlıyor, oğlunu daldığı oyundan koparıp, çekiştire çekiştire götürüyor, evine kapanıyor.

Annem de Madam Mariya da Remziye Teyze de onun bu korkusunu alaya alıyorlar:

“Ne varmış anam? Herifi bunca yükseğe çıkartıp da kafana sızıracak?”

“Ben anlayamıyorum” diyordu annem,

“Şöyle bir kolundan savursa, herif balkondan aşağı uçar. Yarısı kadar bir adam. Bu kadar mahkûm olunur mu erkeğe canım?” (Kutlu, 1986a: 28, 29).

Aynı romanda mahalledeki kadınlar, komşularından birinin sürekli hamile kalmasında yine suçlu taraf olarak kadını görürler:

Annesi, dokuzuncudan mı, yoksa onuncu çocuğundan mı ne, yine lohusaydı. Hep gebe bir kadındı zaten. Hep emzikliydi. Emzikliyken çocuğu süttten kesiyor, yeni bir çocuğa aşermeye başlıyordu. Kocaman bir göbeği vardı. Gebeliklerinde büyüdüğü fark edilmeyecek, doğumlardan sonra da küçülmeyen koca bir göbek... Kadını görünce bizim annelerimiz hemen dedikodusunu yapıyorlardı:

“ ‘Abovvv’ anam! Kariyi sütü de korumuyor ki Allah korusun. Hem, bu kadar azgın olanı Allah nasıl korusun?” (Kutlu, 1986a: 69).

Islak Güneş romanında, kadınların kendilerine olan güvensizliklerinden söz edilir. Henüz evlenmemiş olan bir genç kız, ev işlerinden sürekli şikâyet eden kadınların (annesi de dâhil) paraları olsa bile kendilerine güvenmedikleri için bir hizmetçi kadın almayacaklarını söyler:

Paraları olsaydı bile, bu kadınların hiçbiri evine yatılı hizmetçi almazdı. Onca yürekli değillerdi. Kendilerine de güvenmezlerdi, kocalarına da. Çünkü biliyorlardı, kocaları erkekliklerin tek bir kadın üstünde duyuyor olmaktan doyumsuzluk içindeydi. Erken evlenmiş, gözleri dışarda kalmıştı. Eve giren bir değişik dişi, erkekleri olmadık duygulanımlara ya da davranışlara itebilirdi (Kutlu, 1986a: 141, 142).

4.15.3. Erkek Bakış Açısından Kadınlar

Erkekler çoğunlukla geçmişteki yaşantılarına göre kadınlara bir değer verirler. Kadınlarla iyi bir geçmişi olan erkekler onlar hakkında olumlu düşüncelere sahipken, kadınlarla ilgili kötü anılara sahip erkekler onlar hakkında olumsuz düşünceler geliştirebilirler. Kerim Usta’nın Oğlu romanında, henüz evlenmemiş olan

Doktor Kasım tarafından kadınlar “kaypak” olarak görülür. Onların yapmacık davrandığını düşünen Kasım kadınlara güvenmez ve annesi dışında hiçbir kadını sevmez. Bu durumu ise kadınların üstüne fazla düşmelerine bağlar:

Ta çocukluğumdan itibaren (anam müstesna) dişi mahlûkattan pek hoşlanmam. Meselâ kız çocuklarla hiç bir zaman arkadaşlık beni tatmin etmemiş, onlara karşı tam bir emniyet hissetmemişimdir. Ne bileyim, Şirret Şinasi bile bütün çarpık hatta ahlâka uymayan taraflarına rağmen bana daha fazla güven telkin ederdi.

Gerçi tarih, fikir ve analık sahasında kadınların göğüs geremeyeceği felâket ve işkence olmadığını göstermiştir.

Analık tarafı, bütün dişi mahlûkatın paylaştığı, fetholunmaz bir sadakat ve fedakârlık kalesidir. Fikir sahasında darağacına giden kadınlar da yok değildir. Fakat umumiyetle erkeklerle münasebetlerinde -istisnaları olsa bile- bana daima kaypak gibi gelir. ...

Kadınlarda, zahirî olmasa bile, yine de garip bir hususiyet, yedisinden yetmişine kadar erkeklerle münasebetlerindeki o biraz yapmacık biraz da balık avına çıkmışların oltalarıyla erkekleri yakalamak istediklerini hatırlatan halleridir. Belki bunu onlara hayat tecrübeleri telkin ediyor, çünkü erkekler bir nevi naz ve istiğnadan haz duyarlar.

Belki şahsî ahlâkım bu hallerine karşı fena bir his bırakmıştır. Belki şahsî ahlâkımın başkalığından ziyade, dişilere her nedense çekici görüldüğüm için üstüme fazla düşmeleri de bu hissime âmil olmuştur. Bu, belki oltalarının yemine kendini kaptırmayan bir erkek olmamdan ileri geliyordu (Adıvar, 1978: 57, 58).

Yılların Ardından romanında, genç ve bekâr bir adamın kendini beğenmiş kadınlar hakkındaki düşünceleri aktarılır:

Esasen, ondan pek hoşlanmadım ben. Kadın olarak benim tipim değil. Hiç değil. Ben yumuşak başlı kadınlara bayılırım. Benimle boy ölçüşmeye kalkacak yerde kedi gibi bana yaklaşıp sokulacak, maddi ve manevi kuvveti benden alacak, bana sığınacak bir kadını istiyorum ben.

Burnu Kafdağında kendini dünyanın en güzel, en akıllı, en okumuş kadını gören, yahut dışarıda böyle bir his yaratan zengin ve şımarık kadınlardan nefret ederim ben... Nefret... (Berkand, 1976: 75).

İlâhlar Affetmez romanında, Rasim Bey’in kadın ve kadının yaratılışı ile ilgili ilginç görüşlerine yer verilir:

Kadınlar hakkında kendine göre bir “kodeks”i vardı. Buluşları çok zaman isabetli idi. Din kitapları, Havva’nın, Adem’in kaburga kemiğinden meydana geldiğini söyler. Rasim beye göre ise kadını Allah şöyle yaratmıştı:

Dünyanın en güzel ve en çirkin hayvanları, en güzel ve en zehirli çiçekleri, en tatlı ve en acı meyvaları bir araya getirip, harman etmiş Allah.

Kadın işte böyle doğmuş. “Bir gül kadar yumuşakken birden bir yılan kadar zehirli olabilir. Bir ceylan kadar tatlı iken, bir anda bir kaplan kadar yırtıcı olur.” derdi. Daha kime benzetmezdi ki, Rasim bey, kadını... İnatçı keçiye, çifte atan katıra ve bunların yanında, yasemine, karanfile, bazen kar çiçeği edelvayze, bazen zakkuma, çok kızdığı zaman da, meyvalardan keçiboynuzuna...

Başlıca vasıflarından biri ise, “Merak”ı kadının... Bu değil mi idi zaten cennetten kovulmasına sebep? Kadın karakteri hakkında olduğu kadar hayvanlar üzerinde de ansiklopedik malumatı olan Rasim bey, bu merakı temsil edecek hayvanı çabucak buluverdi. Hayvan ve çiçek karışımı, kadın tablosunu çizerken, “Kadın, aynı zamanda, Afrika ormanlarının Puma’sı kadar meraklıdır da” derneği hiç ihmal etmezdi...

“Hiç bir şey kadının gözünde ‘Memnu meyva’ haline sokulmamalıdır! Akıllı erkek buna hiç meydan vermez, Napoleon misali, demir yumruk üzerine kadife eldivenini takar, kadını ustalıklı idare eder!..” (Sözen, 1967: 59, 60).

Azap Toprakları romanında, dinlerin kadınlar için olduğundan ve Allah’tan korkmadıkları takdirde hepsinin kocalarını aldatacağından söz edilir:

- Bak Bekir, dedi Sofidis; aslında din, bütün dinler, korkaklar bir de budalalar içindir. Ha, tabii bir de kadınlar için, Allah’tan korkmasalar hepsi boynuzlarlar kocalarını, yaa! (İşinsu, 1973a: 231).

4.15.4. Kadın Özgürlüğü

Kadının özgürlüğü konusu Genç Kız ve Ölüm romanında yoğun olarak yer alır. Erkeklerin ve kadınların eşit olmadığı, erkeklerin herhangi bir saatte istedikleri şeyleri yapabildikleri, kadınların ise toplum tarafından sınırlandıklarından söz edilir. Erkeklerin kadınları “kutsal aile kadınları” ya da “erkeğin çeşitli niyetlerini hak edenler” olmak üzere iki türe ayırdığını belirten Nuray, kadınların gece saatlerinde televizyon ekranına mahkûm edildiklerini söyler:

Evlerin dışında da erkeklerin egemenliğin sürüyordu. İnanmıştım buna. Yollarda, deniz kıyılarında, kahvelerde yüksek sesle konuşup gülebilenler, birbirleriyle çekincesizce şakalaşanlar, küfürler savurabilenler, kızınca dövüşebilenler, bir yolda diledikleri kadar gidip gelenler, beğendikleri kadını süzebilenler, dönüp bakanlar, parklarda, kahvelerde, kıyıda duvar üstlerinde oturabilenler, gerinenler, şarkı söyleyenler, toprağa uzanıp uyuyabilenler, her yere yalnız girebilenler, lokantalara, kuytulara ve kalabalıklara... denizde tekneyle dolaşabilenler, balık tutanlar ve ormanlarda da avlamaya gidebilenler, eve sarhoş dönebilenler erkeklerdi.

Biz kadınlar eteklerimizi sıkı sıkı örterek onların karşısında oturuyoruz. Bize bulaşmasınlar diye gözlerimizi onlardan kaçırarak... Başiboş dolaşmayı göze alamıyoruz. Konuşurken, gülerken sesimizi onlardan gizlemeye çalışıyoruz. Canımız sıkılıyor, canımız sıkılıyor. Biz erkekler gibi dışarda çalışan kadınlar.. Yalnız çalışma hakkına kavuşmuşuz gibi, çalışma hakkı ve

evlerimizi yaşatabilme ödevi... Biz can sıkıntımızı nasıl giderebiliriz? Biz yalnız ve kendine güvenen kadınlar... Varlığımızın her noktasına sanki bir ölçü aleti yerleştirilmiş. Yürürken şöyle, konuşurken şöyle, otururken şöyle, bakarken şöyle, bu yüzden çok benziyoruz birbirimize. İçimizden geldi de kahkahalarla güldük mü erkek başları aşağılamayla ya da bencillikle çevriliyor bize. Bir kahveye girip oturmak mı? Bir parkta dinlenmek mi? Herşeye kızıp da sarhoş olmak mı? Bunları deneyen kadın bu deneyden ürküntüyle vazgeçiyor. Erkekler bu kentte de bizi iki türe ayırdı. Ya kollanacak kutsal aile kadınları ya da erkeğin çeşitli niyetlerini hakedenler... Biz kadınlar bu haksızlığa dayanma gücünü nereden buluyoruz?

Akşam yemeği yeniliyor ve kadınlar televizyon ekranının karşısına gömülüyor (Özakın, 1980: 87, 88).

Aynı romanda, kocasından ayrılan Nuray, hayata kendi gözleriyle bakabildiğini dolayısıyla özgürlüğünü kazandığını düşünür:

Genç bir karı koca geçiyordu yanbaşımdan. Erkeğin başı dik, yürüyüşü gergindi. Kadın ise erkeğin kolunda, onun bakışının çizgisine uydurmaya çalışıyordu kendi bakışını. Erkeğin bakmadığı bir yere bakmaktan kaçınıyordu. Hayatı onun gösterebileceği kadar tanımaya karar vermişti sanki. Beyaz tenli, süslü ve ürkekti. Erkek ise şişkin göğsü ve emin, sert adımlarıyla gösteriyordu kendini. “İşte, dedi, Nuray, kendi kendine, bunu kazandım ben, hayata kendi gözlerimle bakabiliyorum.” (Özakın, 1980: 118).

Kendi hayatının romanını yazan Nuray, kocasından ayrılarak kendi özgürlüğüne kavuşsa da, toplum baskısı nedeniyle kocasıyla yaşadıklarını ayrıntılarıyla romanına yansıtamaz:

Nuray’ın romanında, anlatmayı isteyip de anlatamadığı çok şey vardı. Bunları yazma cesaretini gösterebilseydi bir kadınla bir erkeğin arasına giren düşmanlığın, yabancılığın kaynağını da gösterebilirdi belki. Nuray kendisinin de bir roman yazabileceğine inandığı gün kendi hayatından başka bir konu bulamamıştı. Ama kendi hayatının bütün gizlerini açığa vurabilir miydi? Örneğin ona önceleri yumuşak bir dost, özverili bir sevgili olarak davranan Cemil’in evlendikleri gece birden onun çıplaklığına bir düşman gibi saldırdığını nasıl anlatabilirdi? Kendisini vermemekte, korkmakta direnirse ona eter koklatacağını, bayıltacağını söylemişti Cemil. Cemil’i birden bire bu kadar değiştiren şey neydi? Birkaç saat önce büyük bir kalabalığın tanıklığında imza atmışlardı. Kalabalığa ve nikâh memuruna söz verilmişti sanki. Erkek ve kadın olduklarını göstermeleri isteniyordu onlardan. Cemil başbaşa kaldıkları anda bu sözü yerine getirmek istemişti hemen. Bir kocaydı artık, bir sevgili, bir dost değil... Oysa o güne kadar kurdukları yakınlığın eşsiz olduğuna inandırmak istemişti onu Cemil. Nuray ilk olarak çıplak bedeniyle bir erkeğin karşısında varolduğu o gecenin derin hayal kırıklığını anlatamamıştı romanında.. Romanını yazarken çevresinde kalemini gözetleyen, itiraflarını aşırı bulan, açıklığına sınır koyan bir sürü gölge vardı sanki. Kızı, artık ayrı da olsa kızının babası olarak kalacak olan Cemil, işyerinde onu saygıdeğer ve mazbut bir kadın

olarak tanıyan insanlar, hergün karşılaştığı mahalle halkı, mahallenin manavı, bakkalı.... Nuray bedeninin, gizlerini açacak olursa bir daha nasıl bakacaktı onların yüzüne? Nuray zaman zaman bu baskıya karşı koymaya karar vermişti. Evde olmadığı saatlerde kızı göz atmıştı onun yazdıklarına. “Ne o anne seks romanı mı yazıyorsun yoksa?” Nuray çıkarmıştı o bölümleri. Bir kadının evlilik hayatından niçin sıkıldığını ve coşkun duygularla başlayan bir aşkın nasıl söndüğünü anlatmak istiyordu (Özakın, 1980: 164, 165).

Kadınlar özgürlüklerini kazanabilmek için mücadele etmek zorundadırlar. Özgürlüklerin kazanılabilmesi için toplumun kadına bakışının değiştirilmesi gerekir. Aynadaki Kız romanında, bir zamanlar kimsenin kendisine karışamayacağını, hayatını kendi istediği şekilde yaşayacağını söyleyen Suna, tek başına mücadele etmenin faydası olmadığını görünce toplumun kurallarına boyun eğmeye karar verir:

Bir münasebette, bir dostlukta, bir arkadaşlıkta kadınla, erkek arasında roller aynı değil. Kadının tutumu çok daha başka olmak lâzım geliyor.

- Değişmişsin sen.

- Hem de nasıl? Büyük halamdan bir mektup aldım. Yüzüme bir şamar yemiş gibi oldum, kendime geldim âdeta. Gün geçtikçe hak veriyorum aileme. Mektup, bana çok tesir etti. Ne kadar uğraşsak, cemiyet nizamlarının üstüne çıkamayız. Mademki bizim toplumda kızlara, erkeklere olduğu kadar haklar tanınmamış. Boyun eğmek gerek. Tek başına bu işin mücadelesi olmaz ki... Yapılamaz ki... (Su, 1962: 140).

Saadet Tacı romanında, toplumun baskısından sıkılan bir kadının düşüncelerine yer verilir:

Kısa bir düşünceden sonra, hareketlerini hep başkalarının arzuları ölçüsüne uydurmaktan hayatı kasvetli bir inhisarın daimi çerçevesinde olan, muaşeret icaplarını manevî bir işkence olarak omuzlarında taşıyan bir insanın o derin ve ezeli isyanı birden içinde kabarıverdi. Kendisini kısıvrak bağlayan bir takım zincirleri kırmak için zaman gelmiş de geçiyordu. Sonra, bu kadar derin yaralı olduğu şu hengamda, kendi başına buyruk olmanın, en muhtaç olduğu bir teselliye sağlayabileceğini de kabul etmek yerinde olurdu (Azrak, 1966b: 109).

Güz Şarkısı romanında, kadın özgürlüğü konusunun Batı’da bile daha ele alınmamışken, Türk toplumunda bunun için mücadele etmenin henüz erken olduğu görüşü savunulur:

- Şöyle başlayabilirim yazıma diyordu Güler Işık: “Bu memleket bizim, bu köy bizim diye şiir okutarak çocuklarımızı yalan hayallerle büyütmenin modası çoktan geçti, gözlerimiz açıldı, palavra yutmuyor bu millet!” diye,

başlarım. Bakın şu köylü kadına kaç yama var şalvarında! Ürkekliğine bakın! Aydan inmiş insanlarmışız gibi görüyor bizi. Bu yollarda, yalnız burada mı, bütün Türkiye yollarında kadın, el atıp alınacak, saklanacak bir mal, insan değil. Neler var değişmesi, yoluna konması gereken, ne büyük güç işler var yapılacak şu Türkiye'de!

- Kadın özgürlüğü daha Batıda bile ele alınmamış bütünü ile siz ne diyorsunuz! diye, güldü Nuriye hanım (Yönsel, 1966: 95).

Aynı romanda Türk toplumunda kadın özgürlüğü konusundan önce insan özgürlüğü konusunun halledilmesi gerektiğinden söz edilir:

- ... Hele biz kadınlar!. İnsan özgürlüğü peşindeyiz. Şimdilik kadın özgürlüğü uzak daha. Acı değil mi? Belki bu yüzden aşırı davranışlarımız, herkesten büyük adım atmak zorunda olduğumuz için. Geriye itilmek, yeniden tutsaklaşmak, hakları kaçırmak var işin ucunda. İnanmıyacaksınız ama ben kendi hesabıma belki korkudan, belki utançtan çok zaman saldırcı, acı, edepsiz oluyorum vallahi! Her yerde erkeklerin arasına karışıyorum. Onlarla beraberken aynı kampta olduğuma, özgürlüğüme inanmak daha kolay... Gene de ne diyorlar! Biri şöyle söyledi yüzüme karşı bir gün benim: "Canım kadın doktor, kadın hâkim palavra bunlar! Kadın yazar da öyle. Sen örneğin, yaptığın ne sanki? İçten, duygulu bir gevezelikten başka!" dedi. Hem bunu kimdi diyen bilir misin?

Masanın üzerinden Nuriye Hanıma doğru eğilmiş gözleri ateş saçarak konuşuyordu. Gülüverdi sonra.

- Kocam! O iyi çocuk batı kafalı, Avrupalarda okumuş adam!. Bu yüzden ayrıldım ondan diyemem, yalnız bu sözler için değil, ama o kafada daha buna benzer ne hayvanca düşünceler kaynaştığını, beni yatağında, evinin dört duvarı arasında yalnız bir araç gibi, insan gibi değil anlıyor musunuz? Yalnız bir araç gibi gördüğünü anladığım zaman paydos deyip kapıyı çekiverdim arkamdan (Yönsel, 1966: 320, 321).

Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında da kadın özgürlüğü konusu benzer şekilde ele alınır. İnsanları özgür kılmadan kadın özgürlüğünü savunmanın anlamsız olduğu görüşüne yer verilir:

Karar verdim, Mehmet dergisini çıkardığında yazılar yazacağım kadın erkek ilişkileri üzerine, yemek reçetesi verir gibi çiftleri mutlu kılacak öğütlemeler yazmak, kadınları uyandırmak, kadınları özgürlüğe çağırmak!

Ne budalayım! Mehmet belki çok parlak bulurdu söylesem çıkaracağı dergi için tasarladığım şeyleri.. Ali duysa gülerdi biliyorum. Memleketi, insanların özgür kılmadan, kızlara değil, oğlanlara eğitim vermeden kalkıp kadın özgürlüğünü savunmak!.. Ali, tarlada çalışan evde kaynana buyruğunda ezilen, sevdâ, sevişmek nedir çok zaman tadını bilmeden ard arda çocuk yaparak yirmisinde kocayan, doğduğu ildeki kadınları ele alırdı (Yönsel, 1971: 31).

Aynı romanda, kadınların mücadele etmeden özgürlüklerini kazanamayacakları belirtilir:

Türkânlar, Ayşeler, Niller; annem, kayınvaldem, hepsi, bütün o kadınlar beni ürkütüyor. Bir gün onlara benzersem diye, birgün gerçekten “sosyetik” dediklerinden, azınlık bilinen, ama gittikçe türeyip çoğalan o parazitlerin içlerine karışırsam diye ödüm patlıyor...

Ali’nin dediği gibi: “Bir kadın çaba göstermeden, çorbaya tuzunu atmadan özgür olamaz, hiç bir zaman; bunu aklına koy hanım hanımcık burjuva kızı...”

Nefret ediyorum Ali’den. Aklıma geldikçe kızıyorum ona. Başkalarının bin kez söylediği sözleri sakız gibi çiğneyip çürüten bir herif... İnancı yok onun, kadınlara inancı yok hiç!.. Oysa halkına, insanlarına inandığını söyler durur! İnsan ne demek budala herif... İnsanın içinde kadın yok mu? (Yönsel, 1971: 45).

Üç Yirmidört Saat romanında Fatma, annesini “kavanozda yaşayan bir konak kızı” olarak görür ve özgürlüğünü yaşayamadığını düşünür. Annesi ise gençliği sırasında buna olanak olmadığı şeklinde kendisini savunur:

- Seninle benim kuşağım arasında uçurumlar var, kesin bu dedi. Atatürk kuşağı olmamıza karşın, bizler için tam özgürlüğümüzü kullanma olanağı yoktu. Hele benim gibi, senin deyiminle, romantik, duygulu, kavanozda yaşayan bir konak kızı! (Yönsel, 1977: 389).

Kadınların çoğu evlendiklerinde ya da çocuk sahibi olduklarında kısıtlanacaklarını düşünürler. Yarın... Yarın... romanında, özgürlük düşleri hep yarım kalan Seyda, bu durumdan oğlunu sorumlu tutamayacağını düşünür:

Biraz önce özgürlüğünü yakalayamayışını, ya da, yakaladığı anda yitirişinin sorumluluğunu oğluna yükleyemeyeceğini düşündü kadın. Oğlu yokken de kıvıramamıştı o işi.. Hiç bir zaman kıvıramamıştı. Hep yarım kalmıştı özgürlük düşleri. Yarım kalan düşlerin suçlusu kimdi? Ya da, düş kurmak mıydı suç olan? (Kür, 1976: 10).

Aynı romanda, Seyda ile Selim’in özgürlük üzerine yaptıkları konuşmada Selim, Seyda’nın özgürlük ile sorumsuzluğu birbirine karıştırdığını iddia eder. Seyda özgürlüğü tüm bağlarını koparmak olarak tanımlarken, Selim bu tanımın tersine özgürlüğün bir şeye bilinçli olarak bağlanmak ve eyleme geçebilmek olduğunu savunur:

“... Genç kızlığımda özgür sanırdım kendimi.. Her istediğimi yapardım sanki. Sözde tüm önemli kararlarımı kendim verirdim.. Ama o zaman da bağılıyım.. Yani, nasıl diyeyim, kararlarımı o bağlara göre vermişim aslında. Şimdi daha da beter, şimdi daha da çok bağlarım. Her yanımdan bağılıyım ufacık ufacık bağlarla --Gülliver gibi.. Küçükçük bağları koparması kolay sanıyor kişi, ama öyle değil.. Koparamıyor, koparamıyor...”

...

“Bağları koparsan ne yapacaksın?”

“Belki de hiç bir şey!” diye bağırdı Seyda. “Ama bağımsız olduğumu duyacağım, özgür olduğumu... Her istediğim an her istediğimi yapabileceğimi...”

“Bağımsız olmak mı yani özgürlük? Her istediğini yapmak mı?”

“Ya da hiç bir şey yapmamak, anlamıyor musun? Hiç bir şey yapmama özgürlüğünü istiyorum..”

... Senin biraz önce yaptığın tanıma göre özgürlük demek, düpedüz sorumsuzluk demek oluyor. Ne var ki, sorumsuzluğun doruğuna çıktığın anda, bu kez evreni çevreleyen tüm havayı ciğerlerine dolduramadığından, doğanın koyduğu sınırlamalardan yakıncaksın. Nitekim yakınıyorsun da.. Çünkü asıl derdin sorumsuzluk! Dinle bak, ille de özgürlük sözcüğünü kullanmak gerekiyorsa, gerçek özgürlük nedir biliyor musun? Birtakım sorumlulukları bilinçli olarak yüklenmek, yüklendiğin bu sorumluluklar adına eyleme geçebilmek. Bağlardan kurtulmak, bağımsız olmak, değil yani. Tersine bağlanmak, bilinçli olarak, her şeyinle bağlanmak..’ (Kür, 1976: 169-171).

Kadınlar arasında kocaları ya da sevgilileri tarafından kısıtlandıkları görüşü yaygındır. Tutsak romanında, yalnız olduğu için özgür olduğuna inanan bir kadının düşüncelerine yer verilir:

Çorbanın altını yakıp, ısıtmaya üşendi. Biraz kaşar peyniri, bir kaç muz çıkardı dolaptan, bardağına votka doldurdu, tepsisini salona getirip, halının üstüne, bağdaş kurup, oturdu. Yiyip, içmeye başladı. “Bir de beraber yemek yiyecek koca diye, düşündüm. Vay canım, hangi herif seninle şöyle halının üstüne bağdaş kurup peynir yer, hem ocakta çorba, dolapda balık varken. Hürüm be. Yalnız olan, hürdür, tamam mı. ...” (İşinsu, 1973b: 150).

Kadının özgürlüğünün evlilik ile kısıtlanacağı görüşü Eşikteki romanında da yer alır. Fikret, Baytar ile nikâhlandığı takdirde özgürlüğünün biteceğine inanır:

Dükkânlara, satılık eşyalara, sokakta rastladığım ve yüzde yüz ev kadını olduklarını anladığım -o kadar belli ki bu- kadınlara barışık bir kayıtsızlık duymanın rahatlığı içindeyim. Ama içimde bir rahat olamayan taraf var. Bu kadar rahat olmama sebep yok. Çünkü ben büyük bir erkek değilim. Büyük bir kadını. Kadının büyüğünün de küçüğünün de açık açık borusunun ötemeyeceği sınırlanmalar içindeyim. Benim özgürlüğüm, Baytarın, elime bir yüzük geçirmesine, beni eş olarak kabul ettiğini gösterir imzayı nikâh defterine atmasına bakar (Muhteremoğlu, 1960: 72).

4.15.5. Namus Kavramı

Namus kavramı incelenen romanlarda en çok işlenen konulardan biridir. Romanlarda “namus” yalnızca kadınla ilgili bir kavram olarak ele alınır. Kadınların namuslu ya da namussuz oluşundan söz edilir. Hanım hanımcık diye tabir edilen kadınlar ailelerinin ya da kocalarının sözünü dinledikleri ve onlara karşı gelmedikleri için namuslu olarak değerlendirilirken, kendi hayatını yaşamak isteyen ve ailelerinin dolayısıyla toplumun onaylamadığı davranışlar sergileyen kadınlar namussuz olarak görülürler. Fosforlu Cevriye romanında, çocukluğunu sokaklarda geçirmiş olan bir hayat kadınının namus hakkındaki düşüncelerine yer verilir:

- Sevdğin bir cana nasıl kıydın?
 - Beni aldatıyordu.
 - Suçu seni aldatmak mıydı?
 - Evet Cevriye... Hem de evvela iğfal ettikten sonra. Beni sevdiğini zannediyordum, halbuki sonra.
 Gözleri nemliydi.
 - Namusumu mahvetmişti, demişti.
 Namus!..
 Cevriye bunun ne olduğunu bilmiyordu. Hiçbir insanın onun namusunu mahvetmesine imkân yoktu.
 “Acaba Allah beni neden böyle namussuz yaratmış!” diye düşünüyordu. Bu kadar kıymetli olan bu şeyden Allah niçin onu mahrum etmişti. Niçin ona hiç namus vermemişti?
 “Halbuki ben iyi bir kızım.”
 Cevriye iyi bir kızdı.
 Bunu kendisi de gayet iyi idrak ediyordu.
 O halde namussuz insanların da iyi olmasına imkân varsa, neden “Edalı Şefika” bir adamı namusunu mahvettiği için öldürüyordu.
 “İnsanların hepsi eşit doğarlar” diye düşünüyordu. “Herhalde ben de doğduğum zaman benim de bir namusum vardı. Benim namusumu kim mahvetti?”
 Sokakları düşünüyordu. Sokaklar, kalabalık insanlar gözünün önüne geliyordu. Kendisinin böyle oluşundan kimseye karşı hınç duyamıyordu.
 “Biz köprüaltı çocuğuyuz. Köprü altında namus Hak getire!” diyordu.
 “Köprünün altında namus olur mu?” (Derviş, 2000: 208, 209).

Aydınlık Kapı romanında, dişiliğini ön plana çıkarması ve erkeklerle olan maceraları nedeniyle Lerzan’a pek çok lakap takılır. Namuslarına leke sürüldüğünü düşünen kadının ailesi ve çocukları bu durumdan utanç duyarlar:

Lerzan’ın dış güzelliği eşsiz bir cennet vaadi ile erkekleri cezbediyor (çekiyor), teshir (büyülüyor) ediyor, mesut ediyordu.

Sonra, iç âleminin cehennemi, onları birden -yahut yavaş yavaş- yakıp küle çeviriyordu...

Bu, yıllarca böyle devam etti.

Yıllarca Lerzan, tek başına, koca İstanbul'u kasıp kavurdu. Yalnız İstanbul'a değil, vakit vakit Ankara sosyetesine, hatta arada muhtelif Avrupa şehirlerine de yangın verdi.

Ekseriya kırmızılar giydiği için, İstanbul'un edebî mahfilinde (çevre) ona Hâmit ağzı ile "Hur-i cehennemberduş" diyorlardı; bu meclislerde bir adı da "dişi pars" idi. Ordu mensupları arasındaki ahbabları ise kendisine "kızıl belâ" adını takmışlardı.

"Alev Kadın", "Kahkaha Kraliçesi" yahut "Prenses" ve daha şimdi hatırlayamadığım ne lâkaplar, neler... Ve hayatı, her gün bir yeni filme mevzu olacak kadar zengin maceralarla dolu idi.

Biz de, bütün aile, onun bu çılgınca hayatına, elimiz kolumuz bağlı, seyirci kalıyorduk.

Çok ıstırap çektik, kıvrandık, arlandık (utandık). Fakat neye yarar? Ona mâni olamıyorduk. Gözleri kararmıştı. Kimseyi dinlemiyordu. Ne şeref duygusu, ne aile ismi, ne de utançlarından her gün damla damla ölen yavruları... Bilhassa zavallı Süha... Hayır, Lerzan bunların hiçbirini görmüyor, düşünmüyordu (Zorlutuna, 2001: 269).

Eşikteki romanında, el değmemiş genç kızların kocalarına namuslarını götüreceklerini söyleyen Fikret, namusun gözle görülür bir şey olmadığından, kocalarının onlara namus belgesini vermek için derinlemesine araştırmalar yapacaklarından söz eder:

-Aa. Fikret abla, ayıp. Bunu daha önce düşünmeliydin. Kaç kişiyi ümitsizlendiriyorsun bak. Kiracılar var, Ninenler var, Baytarın arkadaşları var, koca E. halkı var işin içinde.

-Peki, ben burada bitmeli miyim?

Dilârâ böyle önemli konuşmalarda; bu kadar düzgün, özentili cümlelerden hoşlanmaz. Suratsız bir müdür yardımcısı gibi anlamazlıktan gelerek soruyor:

-Nerede?

-Evlendiğim yerde?

-İyi ama bu senin yaptığın düpedüz kötülük. (Sevgilileri bırakmak çirkin kızlara özel bir hak olarak kalmalı) çocuğu perişan mı edeceksin?

Fikret, Dilârâ'ya kendine olduğundan daha derin bir acıma ile bakıyor.

- Göz bile değmemiş kızlar böyle konuşurlar. Kocaları olacak adamları düşünürler de hep. Onlara silme namus götürecekler. Bir de dışlarında belirtilmiş olsa bu. "Namusları bir bakışta görülebilse" Ama bu namus belgesini onlara vermek için ince eleyip sık dokumalı. Gönüllerini, duygularını derinden derine taramalı (Muhteremoğlu, 1960: 101, 102).

Genç kızlar erkeklerle gezip tozmaya başladıkları takdirde, aileleri kızlarının adının çıkacağını düşünürler. Ölmeye Yatmak romanında, Aysel'in, Ali ile

görüştüğü haberi üzerine annesi ve babası kızlarının namusunun elden gittiğini düşünerek çok üzülürler ve kızlarını hırpalarlar:

Emin Efendi'nin büyük oğlu, Aysel'i görmeye gelmedi. Onun yerine küçük oğlu Ertürk gelip Salim Efendi'ye bir pusula verdi: Kerimenizin köylüklerimizden Ali oğlanla gizli münasebet kurmuş olduğu öğrenilmiş bulunduğundan.....

Salim Efendinin Hüsnügüzel'de tuttuğu dört kişilik odadan o akşam yükselen iniltiler nerdeyse Hiroşima'daki iniltileri, ağlaşmaları geçti. Kocasının zoruyla Fitnat Hanım, kızını çok sıkıstırdı. Hiçbir şey öğrenemedi. Hamamda gövdesini inceden inceye gözden geçirdi. El değip değmediğini keşfe çalıştı. Bu kız başına gelen felâketin hiç mi farkında değildi? Babasından şu yaşında onca dayak yedi de, bir ağlamadı. Sanki üstüne geçici bir şey çullanmıştı, sıyrılıp gideceği zaman bekliyordu. Yalan demiyordu; yapmadım, demiyordu, töbe, demiyordu ve evet, hattâ ağlamıyordu. Kızının yerine Fitnat Hanım bol bol ağladı. Kendine öğretildiği ve kendine de yapıldığı biçimde kızına duyduğu sevgiyi içine gömdü. “Kırk yılda bir, bir gezme. O da burnumdan geldi. Kaplıcaya rezil olduk. Kızımın adı çıktı!..” deyip deyip ağlıyordu. Artık kimbilir başka daha nelere ağlıyordu! Adlandıramadığı ince, derin sızılar... (Ağaoğlu, 1992: 292, 293).

Namus meselelerinde çoğu zaman kadınların aileleri ve toplum tarafından suçlanarak cezalandırıldığı görülür. Özellikle kırsal bölgelerde namus meselesi yüzünden cinayetlerin bile işlendiği görülür. Yenişehir’de Bir Öğle Vakti romanında, kaynıyla samanlıkta basılan Döndü köy halkı tarafından taşlanır:

Bir Döndü kız vardı, Türkan Şoray gibi aynen. Ağbiyi Döndü’yü samanlıkta yakalamış. Hem de kaynıyla. Kızı saçından süre süre ahıra, ineklerin yanına kapamış. Geceleyin kapım deli deli vuruldu. Baktım Muhtar, daha birkaç köylü. Ellerinde bir fener. “Hoca Hanım sizi götürüleceğiz?” –“Niçin?” –“Şahit olacaksınız. Döndü kıza ailesi hüküm giydirecek.” Ne olduğunu anlayamadan, hep birlikte ahıra gittik. Döndü yerde, yarı baygın, saç baş dağılmış melûl melûl bakıyor. Kaynı da iyice dövmüşler, ağzı burnu kan içinde ve ayakta. Ne oluyor, diye sormama kalmadan muhtar anlattı. Kızın ailesi, kız murdar oldu, hüküm giymeli diye dayatasıymış, meclis kurup kıza kayalıklardan ataymışlar. Muhtar hükmü duymuş, kızın babasına, ağbeyine dert anlatayım, diyerek, çağırmış beni. Bir saat yalvardım hepsine. Nuh diyor, peygamber demiyordu babayla oğul. Köyün muhtarı, ihtiyarı da, sanki memlekette kanun yokmuş gibi baba oğulun ağzının içine bakıyor. Bıraksam kızı yardan aşağı atıverecekler. Sabaha jandarma işe el koyacak koyacak ya, kız çoktan ölmüş olacak. Sonunda size şöyle ederler böyle ederler, diye korkuttum muhtar, vallahi suç ortağı diye mahkemeye verdirtirim, dedim de muhtar işe daha bir gönüllü sarıldı. Yoksa hepsi babanın, ağbiyin yanında. Neyse, iş köy heyetine kaldı. Sonunda kızı köy meydanında, köycek taşladılar. Öyle heyet kararıyla. Kız, nerdeyse yardan atılmıştan beter olacaktı. Jandarma haber almış, zamanında gelmeseydi öldürdü mutlak. Öyle kudurdu köylü. Hele kocakarılar, kızın güzelim yüzüne Allah

yaratmış demeden... Kızın kara gözleri hiç çıkmaz aklımdan (Soysal, 1975b: 22, 23).

Döndü'nün namus meselesi üzerine konuşan Şükran ile Ahmet olaya farklı açılardan bakarlar. Şükran, Döndü'nün durumuna acırken, Ahmet, namusuna sahip çıkmadığı için kızı suçlar:

“Ne öyle üzgün üzgün bakıyorsun aynada kendine?”
 Şükran Ahmet'in sesiyle irkildi.
 “Hiç, Döndü kıza acıdım da.”
 “Hangi Döndü?”
 “Canım, Günseli var ya, onun öğretmenlik yaptığı köydeki Döndü... Samanlıkta basılmış da...”
 “Sana ne?”
 “Siz erkekler böyle, sade kendi keyfinizi düşünürsünüz zaten.”
 “Kız, nerden çıktı şimdi bu? Döndü'yü ben... Tövbe bozduracaksın ağzımı. Tanımam etmem. Basılmışsa basılmış, bana ne? Benim ne suçum var bunda?”
 “Ya, sen öyle de. Siz sade kadından hevesinizi almaya bakarsınız. Ağbisiyle babası kızı kayalıktan atmağa kalkmışlar. Kötü oldu diye...”
 “Namus meselesi bu, karışılmaz.”
 “Ya, peki kızı bozan herifi niye atmıyorlar?”
 “O erkek... Kız kendi namusuna sahip çıkmadıktan sonra o niye...”
 “Anladık anladık. Senden zaten ne beklenir?” (Soysal, 1975b: 23, 24).

Aynı romanda, üç günlük sevgilisiyle bir mağazanın bodrum katına inen Şükran'ın, sevgilisi Ahmet tarafından namussuz olarak değerlendirildiği görülür:

Bir ton para harcadım bu şıllığın gözünü boyayacağım diye. Şimdi ağzını havaya aç bakalım. Şu vitrinde gördüğüm mor kazağı alırdım o kadar parayla. Namus numarası yapıyor bize haspam. Daha çocukluğunda mahallesinde kırmadığı ceviz kalmamış. Murat ballandıra ballandıra anlattı o kadar. İnek. Alıcam mı sanıyor ne? Alınacak kız mısın sen ulan? Üç günlük sevgilisiyle Büyük Mağaza bodrumuna inen kızı alıcak enayi suratı var mı bende? (Soysal, 1975b: 29).

Namus kavramının yoğun olarak işlendiği Yenişehir'de Bir Öğle Vakti romanında Şükran, namusun yalnızca yoksul insanlar için geçerli olduğuna, zenginlerin ise böyle bir sorunla karşı karşıya kalmadığına inanır:

Anası hep altının ağırı para eder, kızın ağırı koca bulur, der. Sen gel de bunu gönlüme anlat. Ahmet aramıyacak, diye ödüm pathıyor. Bir daha aramıyacağını bilsem, hemen... Aman bu namus belâsı da bizim gibilerin derdi. Bak Elizabeth Taylor'a. Beş kocayı, ağırlıkla mı buldu? Benim de kürklerim,

elmaslarım, arabalarım, öyle dünyalara yayılmış şöhretim olsun da, bak nasıl benimle, değil evlenmeğe, şöyle iki laf atmağa bile can atar. Pis, kendisine pay çıkarmak için pezevenkliği bile eder (Soysal, 1975b: 30, 31).

Ben ve O romanında, evlilik dışı hamile kalan bir genç kızın şiddet uygulanarak evden kovulması, dağa kaldırılıp tecavüz edilmesi ve bunlar üzerine intihar etmesi anlatılır:

- ... Kızın çocuk beklediği anlaşıncı kıyametler kopmuş. Kıyasıya döğmüşler zavallıyı. Kıyasıya, öldüresiye... Aç bırakmışlar, samanlığa kapamışlar. Türlü işkence... Ama yine kıza çocuğun kimden olduğunu söyletememişler. Bunun üzerine evden koğmuşlar. Nerede istersen piçini orada doğur demişler. Yakın köylerden kıızı görenler olmuş. Şaşkın şaşkın şurada burada, kırlarda dolaşır dururmuş. Sonra en korkuncu, köy delikanlılarından birkaçı dağa kaldırmış, o halinde zavallıya saldırmışlar. Ve dağdan kaçıp kurtulduğu gün...

...

- O dağa kaldırılma olayı yıkmış zavallıyı anlaşılan. Haberim olmadı bütün bunlardan, haberim olmadı. Yani o sıralarda...

- Haberinizi olsaydı, demekten kendimi alamadım.

- Evet, vaktinde haberim olsaydı... Şimdi şöyle yapardım, böyle yapardım demek kolay. İş işten geçmiş, herşey olup bitmiş. Ama o zaman ne yapardım? Bunu olayı duyduğum günlerde daha sonra da hep kendi kendime sormuşumdur. Gençlik duygululuğu ile kıızı alır, İstanbul'a getirirdim diye düşündüğüm çok olmuştur. Ve nihayet işte sonuna geldik dramın. Bir gün onu her zaman altında durup suları seyrettiği, saçlarını çözüp ördüğü o söğüt ağacının bir dalına asılı bulmuşlar (Su, 1970: 18, 19).

Bıraktığı Yerden romanında, evliliğinde aradığı mutluluğu bulamayan ve kocası tarafından aldatılan Lerzan, namus kavramına farklı bir açıdan bakar. Sait'le aralarındaki güçlü bağ, Lerzan'a nikâhtan ve namustan daha değerli görünür:

Bana öyle güzel elbiseler, süsler, çantalar alıyor ki, bayılacaksın. Dün uyku ile uyanıklık arası "istersen gidip nikâh olalım" dedi. Çok güldüm onun bu sözlerine. Nikâh, evlenme, anlamlarını yitirdiler gözlerimde. Öylesine önem verdiğim bağlardı bunlar. Yaşayışımca saydığım, üstüne titredığım evliliğim ne kadar köksüzmüş. Sadece bir görünüşü varmış. Taze bir et. Evet taze, dik bir çift meme, parlayan gözler, yalancı gülüşler, dudaklarda süslenen sözler, yıkılmasına yeter geldi. Oysa ki Saitle nikâh yok aramızda. Evli, değiliz. İçlerinde birbirimizin adları yazılı yüzükler yok parmaklarımızda. Fakat öyle bir güç var ki beraberliğimizde. Kökleri çocukluğumuzun saflığında, tazeliğinde derinlere, derinlere inmiş, orada biz bilmeden kaynaşmışlar, karışmışlar birbirlerine.

Ben gülünce; Sait, şaşırır biraz. "Yok yok! dedim öyle mahzunlaşma! Söz, dedikodu, şeref, haysiyet, namus diye düşünüyorsan, hani Lerzan lekelenir filan diye üzülüyorsan, benim bu konularla hiç bir ilgim kalmadı. Seninle

beraberliğim en lekesiz namus, en büyük şeref, kötü sözlerin, dedikoduların ulaşamayacağı bir yüceliktir. Allahın bizlere sunduğu bu mutluluğu, dünyada değişebileceğim bir başka isteğim yok. Bilmem ki anlatabiliyor muyum sevgilim?” dedim ona. Beni kollarına aldı. “Hayatım boyunca özlediğim kadınsın! dedi.” (Uçuk, 1973a: 110, 111).

Yabancı Adam romanında, Suna’nın nişanlı iken başka bir adamla gece yarısı sokakta görülmesi üzerine, annesi namusunun lekелendiğini ve kızını artık kimsenin istemeyeceğini düşünür:

- Ne yaptın? Ah ne yaptın sen? Sana bu kadar inanmış ve güvenmişim. Öürsem bu yüzden öleceğim. Bu rezalete dayanamayacağım ben. Birkaç saat içinde bütün ahabplarımızın ağzına sakız olacağız. Artık sen evlenmekten ümidini kes. Ömrünün sonuna kadar bir kız kurusu kalacaksın. Hiçbir aile seni evine kabul edemez, çocuklarını sana yaklaştıramaz (Berkand, 1980a: 108, 109).

Bir Gün Sabah Olacak mı? romanında, annesi kötü yola düşen Zeynep’in, hayatı boyunca bu leke ile yaşamak zorunda kaldığından söz edilir:

O felâketli günü düşündükçe Zeynep, insanların böyle zamanlarda bile ne kadar merhametsiz olabileceklerini de, acı acı anlıyordu. Fehime hala ile ona sözde başsağlığı dilemek için gelen komşu kadınların sözleri yıllarca kulağında çınlamıştı:

- Su testisi su yolunda kırılır.
- Bütün kızların kulağına küpe olsun bu! Kötü yola düşenin akibeti böyledir.
- Kötüler ergeç cezalarını bulurlar.
- Buna müstahaktı. Çekmeden öldüğü de tanrının bir lûtfu.
- Allah günahlarını affetsin!
- Güzelliğine kurban gitti. Ne diyelim!
- Keşki çirkin olsaydı da sonu böyle olmasaydı.
- Kendi etti kendine. Doğru yoldan ayrılmasaydı.
- O adamın arabasına âşık olmuştu her halde.
- Bilinmez ki. O kadınlar böyledir işte.

O kadınlar... o kadınlar... Zeynep’in küçük kalbi buna isyan etmişti. Melek yüzlü, tatlı, müşfik anacığı fena değildi, olamazdı.

Olamazdı ama bu sözler, bu leke ve bu aşağılık duygusu ömür boyunca onun başının üstünde keskin bir kılıç gibi asılı kalacaktı (Berkand, 1980b: 28).

Gençlik Rüzgârı romanında, annesi namussuzlukla suçlanan Fato’nun namus kavramı hakkındaki düşüncelerine yer verilir:

- Babaannem geçen gün bir misafirine şöyle diyordu: Namussuz bir kadındı, birçok erkeklerle düşüp kalkıyordu o... Aile arasına sokulmasına imkân yoktu...

Bu sözlerin mânası herhalde çok derin ama ben anlayamıyorum. Ne yazık! Erkeklerle düşüp kalkmak ne demektir? Niçin böyle bir kadına namussuz diyorlar? Namus nedir? Neden hep bu sözleri kadınlar için söylüyorlar? Erkeklerden bahseden yok... Onlar serbest... Neden acaba? Keşke ben de erkek olsaydım! (Berkand, 1967: 19).

Namus kavramı toplumda yalnızca kadınlarla ilgili olarak görülür. Kadınların kocasını aldatması namussuzluk olarak değerlendirilirken, erkeklerin başka kadınlarla ilişki kurması bir macera ya da kaçamak olarak algılanır. Işık Yağmuru romanında, Bilge evlilikte her iki tarafından sadık olması gerektiğini savunur:

- O halde, benim de geceleri sokağa çıkıp etrafımda dolaşan, benden iltifat bekleyen beylerden biriyle buluşmamı tabîî karşılayacaksınız.

Cem yüksek sesle bir kahkaha attı.

- Saçmalıyorsun yavrum.

- Yarın benim de keyfim ister ve sizin yaptığınızı yaparsam, buna ne buyuracaksınız?

- Bu mânasız sözleri bırakalım. Siz namuslu bir kadınsınız.

- Müsade edin. İzdivaçta erkekle kadın müsavi haklara sahiptir. Sadakat da karşılıklı olmalı (Berkand, 1966: 132).

Pertev Bey'in Üç Kızı romanında, kızı Selmin'in geceyi dışarıda geçirmesi üzerine, Pertev Bey namusunun lekелendiğini düşünerek kızını evden kovar, karısı ve diğer kızlarına Selmin'i görmeyeceklerine dair yemin ettirir:

Ertesi günü, uzun gün yine Selmin yok ve Selmin'den haber yok. Akşam üstü, her zaman, geldiği saatte, hiç bir şey olmamış gibi, Selmin eve geldi. Pertev Bey, onu merdivenin başında, yüzü hiddetten mosmor olmuş, öyle karşıladı.

"- Nerede idin?" diye haykırdı.

Yine Pertev Bey, avazı çıktığı kadar bağırdı:

"- Sana nerede idin diyorum?.."

Bu hal karşısında, bütün ev halkı yerlerine sinmiş susuyorlar, zavallı Selmin, şaşırılmış ceylân yavrusu gibi tirtir titriyordu. Fakat bütün söyledikleri, gece bekçisinin söylediklerinden başka bir şey değildi. Zavallı yavrucak anlatıyordu, üzerine fenalık gelmiş, bayılmış. Gani Bey çok "gentil", çok iyi davranmış, onu Tokatlıyan oteline götürmüş. Ertesi gün yine büroda mühim ve acele işler varmış, onun için yine büroya gitmek mecburiyetinde kalmış. İşte şimdi de evine dönmüş. Pertev Bey:

"- Haydi, geldiğin yere git!.." dedi. 'Benim bir satılmadık namusu askerim kaldı.'

Bu çıkışlardan, bu sözlerden bir şey anlamayan, şaşırان, afallayan, korkan, yerinden kıpırdıyamayan Selmine, yine bütün hiddet ve şiddetiyle bağırdı:

“- Duymuyor musun? Defol!.” dedi, avaz avaz bağırmaya başladı:

“- Sana defol buradan diyorum!.”

Azize Hanım ve iki kızı Berrin ve Nermin, Pertev Beyi zorla odasına aldılar, soydular, yatağına yatırdılar. Pertev Bey, karısına ve iki kızına artık bir daha Selmin’i görmeyeceklerine yemin ettirtti (Ayaşlı, 1968: 74, 75).

Kıvılcım ve Ateş romanında Nilgöl, Süheyla’nın, kocası Fahir’i elinden almasını “namussuzluk” olarak değerlendirir. Süheyla ise kimsenin yuvasını yıkmadığını, yalnızca birkaç gün gönöl eğlendirdiğı için bunun “namussuzluk” sayılamayacağını ifade eder:

Herkesin gözünü çeken erkekleri kendime bağlamak isterim. Fahir’i de güzel, cazip olduğı için istemiştim.

- Benim dostum ve akrabam olduğun halde...

- Nonoşum benim, dostluk başka bu başkadır. Seni yine severim ben. Bunu niçin anlamıyorsun? Ben senin evini yıkmadım ki...

Kocan bana gelmese başkasına gidecekti.

- Evimi yıkabilirdin de...

- İşte anlaşılmadığımız nokta budur: Sen, namus mefhumunu ve buna benzeyen bir takım hisleri, edebiyatçıların, ruhiyatçıların uydurdukları kocaman kelimeleri ileri süren bir kadınsın. Benim için onların manası yoktur. Ben kendim için yaşayan bir kadını. Kendi seçtiğim ve beğendiğim yolda yürürüm.

Kaldı ki senin evini bozmak benim hiç işime gelmezdi; çünkü bir kaç gün sonra Fahir’in benden benim ondan bıkaçağı. biliyordum.

Bu düşünüş ve görüş tarzı Nilgöl için yepyeni idi. Hayretle Süheyla’ya bakmaktan kendini alamıyordu. Gitmek istediğı halde, acaip bir etüd romanı okuyormuş gibi onun fikirlerini sonuna kadar öğrenmeyi merak ettiğı için yerinden kıpırdamıyordu.

- Öyle ise sence benim kocamı elimden almak bir namussuzluk değil mi idi?

- Hep büyük kelimeler söylemeğe meraklısın kızım.

- Kocamı elimden almak da namussuzluk... Alçaklık... Nankörlük!

- Hayır efendim hayır, ben senin kocanı elinden almış değilim. Onunla birkaç gün gönöl eğlendirdik, seviştik, koklaştık. İşte bu kadar. Bunun, senin hayalinde büyüttüğün kadar bir dram tarafı yoktur. Fakat sen, oldum bittim, her şeyi bir facia şekline sokmağa bayılırsın (Berkand, 1963:152, 153).

4.15.6. Kadının Edilgenlikten Kurtulması

Özlem Şarkısı romanında, ikinci ihtisasını tamamlayan Doktor Rânâ çocukluklarında, büyükannelerinin “kafes arkası yaşayışları”nı dinlediklerini ancak kendisinin ve yaşlılarının özgür olduğunu ifade eder:

Doktor Rânâ, yatağın yanındaki koltuğa ilişti. Görüşemedikleri iki günün olaylarını anlattı ona. Sonunda:

- Şimdi de bir müjdem var! Dedi. İmtihanlarım bitti. Sonuçlar çok başarılı.

Gülçin, arkadaşının boynuna atıldı.

- Ah!.. Ah Rânâ tebrik ederim kardeşim... Artık ikinci bir ihtisasın oldu demek?

- Evet öyle! Çok çalıştım ama, başardım... Bunda senin de Nedim'in de, Derviş Beyin de paylarınız çok büyük. Seni bulmadan yalnızlıktan boğulacak haldeydim. Sen, sonra Nedim'in alâkası, Derviş Beyin dostlukları, bana yeniden yaşama gücü verdi. Derviş, baş uçlarına gelmiş, onlara bakıyordu.

- Bütün kalbimle başarınızı kutlarını Rânâ Hanım dedi. Yeni Türkiye'nin erkeği aşk için isteyen kültürlü, okumuş, meslek sahibi kızları.. Sizlere güvenilir, sizlerle dostluk, arkadaşlık kurulabilir. Sevgilerinizin geri plânında gizli bir tuzak yoktur sizlerde. Yaşamak korkusu yoktur içlerinizde. Bir erkeği geçim köprüsü diye kullanmazsınız. Çünkü kollarınızda alın terinizle kazanılıp takılmış altın bilezikleriniz vardır. Dünyanın neresinde olursanız olun sizler para kazanabilirsiniz.

Doktor Rânâ'nın iri gözlerinin parıltılarla tutuşan maviliklerinde sadece sevinç vardı.

- Teşekkür ederiz Derviş Bey... Hem Gülçin, hem kendim, hem de bizim benzerimiz kızlar adına. Haklısınız gerçekten böyleyiz bizler... Büyük annelerimizin kafes arkası yaşayışlarını masal benzeri dinledik çocukluğumuzda (Uçuk, 1968c: 202, 203).

Genç Kız ve Ölüm romanında, İslâmiyet döneminde eve kapanan Türk kadınının, edilgenlikten kurtularak tekrar yükseldiği ifade edilir:

Bir erkeğin gösterebileceği başarılardan daha üstün başarılar göstermek için didinen annesini düşündü birden. Hırsla kucaklamak istiyordu, hayatı o. Salonda bir konuşma yapmıştı. "Etiler zamanında hükümdar Kadeş anlaşmasını karısıyla birlikte imzalamıştı. Amazonlar Türk topraklarında yetişmişti. İslâmiyet döneminde ise eve kapanmıştı kadın ve işte yeniden Türk kadını en yüksek yere çıkarılıyor, milletvekili bile olabiliyordu." (Özakın, 1980: 177).

Bir Çatı Altında romanında, Abdülsâbir Efendi'nin iki karısı İkbâl Hanım ve Adalet Hanım yıllarca kocalarının kendilerine yaşam hakkı tanımadığını ve her şeyden mahrum ettiğini düşünürler. Yıllardır kocalarının baskısı altında kalan bu iki kadın aralarında anlaşarak Abdülsâbir Efendi'yi alt etmeyi düşünürler:

- Bak Efendi, dedi. Bütün gün işten güçten baş alıp komşularımızla doğru dürüst görüşmeye vakit bulamıyoruz. Böyle bir fırsat her zaman ele geçmez. Sen dilersen kal, ibadetini et... Ama bizim bu toplantıya katılmamızı engelleme!...

Abdülsâbir Efendi akşam namazı için abdest tazelemiş, mintanının kollarını indiriyordu. Birden tepesi attı:

- Bu ne demek? Siz yaşlı başlı kadınlar kendinizi çocuklarla bir mi tutuyorsunuz? Size yılbaşı eğlencesi neymiş?..

Adalet Hanım öfkeden morarak:

- Bu çok saçma! diye bağırdı. Eğlenmek gençler kadar yaşlıların da hakkıdır. Hem biz o kadar yaşlı mıyız? Yıllarca senin mânasız baskının esiri olduk. Bize hiç göz açtırmadın. Taassubun yüzünden her şeyden mahrum yaşadık...

İkbal Hanım sözü ortağının ağzından kapıp:

- Çok doğru söylüyor Adalet Hanım, dedi. Sen bize hiç yaşama hakkı tanımadın bugüne dek... Ama Efendi, şunu bil ki.....

Abdulsâbir Efendi hışımına:

- Susun be kadınlar! diye bağırdı.

Adalet Hanım ayağını yere vurdu:

- Demek gitmemize izin vermiyeceksin?

- Evet, vermiyeceğim. İkiniz de o gece yatsıdan sonra hemen yatacaksınız.

İki kadın bakıştı. Bu bakışmada niçe niçe defa aralarında kocalarından gizlenmiş konularda varılan dilsiz anlaşmanın ifadesi vardı. Bu işin bir çözüm yolunu bulacaklardı elbet! (Azrak, 1990: 102, 103).

Kadınların edilgenliklerden kurtulabilmeleri için öncelikle bir meslek sahibi olarak kendi ayakları üzerinde durabilmeleri ve kendi geçimlerini sağlamaları gerekir. Bir Gün Sabah Olacak mı? romanında yaşlı bir kadın, hemşire Zeynep'e kimseye muhtaç olmadan yaşamak için çalışmasını nasihat eder:

-Kızım, çalış kimseye muhtaç olma! Kimseden bir şey bekleme! Vazifeni yaptığın müddet hiç bir şeyden ve kimseden korkma! İnsanları sev, kalbinde kin değil, sevgi duyguları yaşat. Bir hemşire için en önemli duygu budur. Sen her zaman hastalarla karşılaşacaksın. Onlar senden medet umuyorlar, senden şefkât bekliyorlar.

Sen vazifeni yaparsan kendi hayatını da kurtarmış olacaksın. O zaman yarına ümitle bakabileceksin (Berkand, 1980b: 43).

İnsanlar hayatlarını kazanabilmek için çalışmak zorundadırlar. Ancak bu maddî durumu iyi olanların çalışmayacağı anlamına gelmez. İnsanlar bir şeyler ürettikçe var olurlar ve kendilerini geliştirebilirler. İki Kâlp Arasında romanında, kendisine büyük bir miras kalan genç kız diplomasını alır almaz mimarlık mesleğini icra edeceğini söyler:

Çocukluğumdan beri para sıkıntısı çekmediğim için mi nedendir bilmiyorum. Bu zenginlik beni hiç de heyecanlandırmıyor. Hatta halam:

- Belki bundan sonra hayatını kazanmak için çalışmaktan vazgeçersin.

Dediği zaman şaşkın şaşkın yüzüne baktım.

- Mimarlık diplomamı alır almaz çalışmaya başlayacağımdan şüphenez olmasın, dedim. Üniversite yıllarım boşa mı gitsin?

Doğrusu da budur. Mesleğimi bırakmak için bir sebep yok. Esasen para benim için birinci derecede önemli bir şey değil. Paramla ancak başkalarına faydalı olacağımı düşünürsem seviniyorum. Gerçekten, ne kadar fakiri mesut edebilirim, bir gün! Bunu düşünmek içime rahatlık veriyor. Bazı geceler kendi kendime projeler bile kuruyorum: Meselâ, Alberto'nun çocuk hastahanesine benzeyen bir kliniği burada açmak yahut yaşlılar için bir tesis kurmak... (Berkand, 1972: 124).

Evliliklerde kadınlar kocaları tarafından kısıtlanırlar ya da toplumdaki baskı nedeniyle kendilerini kısıtlatırlar. Yalnızca ev işleriyle ve çocuklarıyla ilgilenirler. Tutsak romanında, evliliği boyunca çalışmayan bir kadının dul kaldıktan sonra, hayatını kazanmak için sandıkta duran diplomasını kullanarak tayin edileceği yere gideceği anlatılır:

- Biliyor musun, ben gitmeye karar verdim.
 - Gitmeye mi, nereye?
 - Bilmiyorum, maarife müracaat ettim, gayri nereye tayin ederlerse. Sandıkta duran diplomamı kullanma zamanı geldi, sanıyorum. Artık geldi. Bu kokuşmuş çevreden uzaklaşmak ve kendimi, kendime ve dahi topluma ispat edebilmek için; meğer gerekiymiş o diploma!
 - Nasıl ispat?
 - Kadının başına bir sıfat takılmadan; dul evli, bilmem ne bak, yani erkeğe bağlı bir sıfat takılmadan; sadece insan olarak bir şeyler yapabileceğinin ispatı; yeteneklerimi, beni hiç tanımayan bir çevrede kullanabileceğimin ispatı. Daha ister misin? Korkak olmadığının, böyle erkekli bir sığata ihtiyaç hissetmeden, hayatımı kazanacağımın ve saygı göreceğimin ispatı ya! (İşinsu, 1973b: 195, 196).

Kadının edilgenlikten kurtularak özgürlüğünü kazanması konusunda eski ve yeni kuşağın karşılaştırıldığı Güz Şarkısı romanında, Fatoş, annesinin ve onun kuşağının kendilerine verilen özgürlüğü kullanamadığını düşünür. Kendi kuşağının ise onlara benzemediğini, özgür olduğunu ve erkeklerden destek istemediğini savunur. Genç kız annesini, kendisini de özgürlük yolundan alıkoymakla suçlar:

“- Amerikalıların bilmem kaç bin yıl sonra açılmak üzere yer altında yaptıkları istifler var hani... Çağımızın uygarlığı anlaşılın diye ellerine geçeni koyuyorlarmış toprağın dibine. Yere indirdikleri şeylerin arasına sizler gibi neye yaradığını, ne olduğunu, ne olacağını bilmeyen hanımlardan da bir kaç tane koymak gerek vallahi! Size özgürlüğünüzü de verdiler vermesine, ama ne yapacağınızı bilemediniz onu, rafa kaldırdınız sonunda.. Kızma anacığım, neydi ne derdi Fikret: ‘Acı şeyler bunlar Halûk..’ Öyle değil mi ama!”

...
 “- Verilen şeyin tadımı olur ağbey! İnsanın zorla aldığı, kendi kopardığı şeydedir tat!”

“- Bak hele şu küçük tavşana!” demişti oğlan. Sesinde sevgi titriyordu. Kardeşine bir hoş bakıyordu. Nasıl yakındılar birbirlerine!

“- Ben, benim gibiler erkeklerden korkumuz yok! demişti Fatoş, aynayı koltuğa fırlatıp. Öyle bir özgürüm ki ben! Davranışlarımdan sorumluyum ve korkusuzum, yetiyorum kendi kendime. Erkeklerde aradığım arkadaşlık, sevgi, anlayış. Korkuluk, destek aramıyorum. Benim kuşağımdaki hiç bir kız aramıyor bunu. Annem beni akıllı bir şeye ermez, oğlan peşinde, gözü sürmeli küçük bir kız sanıyor ama, sırası gelince kendi çorbamı kendi ateşimde nasıl pişirdiğimi o da görecek.”

Ben onun annesiydim, oğlanın da! O özgürdü, oğlan da öyle! Özgür olmayan bendim! Dört bir yandan bağlı olan bendim! Geçmiş bir kuşak, eski bir kafa! Hayır bu değilim, ben bu değilim diye bağırarak geliyordu içinden. Anaları, evlerini çekip çeviren kadın, yürümek koşmak istedikleri yolda ayaklarının kösteği, durmadan mızımızlanan, kendini beğenmiş, kuru ve kurumlu bir yabancı!

“- Sen bu evin kraliçesisin anacığım!”

... bıkmıştı özgürlük edebiyatından artık Nuriye hanım. Bilinç altında saklı tutsaklık korkusu mu tekrarlanan bu sözcüğü onlara durmadan?

...

Birdenbire kendi kızının, Fatoşun sözleri çınladı kulaklarında:

“- Sen çağının dışında yaşıyorsun, bütün kavgalarımız, anlaşmazlıklarımız bu yüzden anne! Dünyada, kadınlar yavaş da olsa erkeklerle eşit bir özgürlüğe yürüyorlar. Sevinmelisin buna. Tersine, eski haremelerin tutsakları gibi saklamak, yolumdan alıkoymak çabasıdasın beni. ...” (Yönsel, 1966: 66, 67, 132).

Fatoş, annesinin kuşağının kendilerine Atatürk tarafından verilen özgürlüğü yakalayamadığı için, kendi kuşağının uğraştığını söyleyerek onları sorumlu tutar:

- Kadını demiyor, insanım diyor önce o! Bana söylediğine göre kadın özgürlüğünü tam elde edip insanlığa geçemeyişimizin baş sorumlusu bizim kuşakmış. Atatürkün verip de sizlerin, büyük kentlerdeki kadınların olsun yakalayıp almasını bilemediğiniz özgürlüğümüzü şimdi almak için bizim kuşak uğraşıyor diyor Fatoş. Haksız da değil kız bütün bütün. Yüz yıllar ister belki insan özgürlüğünü aşır kadın özgürlüğünü almaya Türkiye’de, ama çabasına da değer doğrusu! (Yönsel, 1966: 134).

Simone de Beauvoir’ın tüm dünyada etkili olan “Le Deuxième Sexe” (İkinci Cins) adlı kitabında, kadının ikinci konuma itilişinin, onun doğal ya da yapısal özelliklerinin bir sonucuymuş gibi gösterildiği ifade edilir. Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında, bu yazarı okuyan Türkân, Türk kadınlarının da bir gün her şeyi erkeklerle eşit olarak paylaşacaklarını düşünür:

Türkân içini çekti derin derin.

- Bu günlerde Simone de Beauvoir’ı okuyorum da! Ne kadın, ne müthiş kadın ama!

- Onun için bugün çoştun öyle! diye, güldü Ayşe, havayı yumuşatmak istercesine.

- Bu dünya yalnız erkeklerin malı değil dedi Türkân. Bu kadını okudukça daha iyi anlıyorum bunu. Bizim gibi geri kalmış memleketlerde belki bir kaç kadın farkında ne olduğunun, kim olduğunun. Oysa işin yolu değişti. Bir gün erkekle kadın dünyayı, dünya sorunlarını, ekmeği olduğu gibi, sevişmeyi de aynı eşitlikle paylaşacaklar...

- Bizim çocuklarımız! dedim.

- Belki bizim çocuklarımızın çocukları! (Yönsel, 1971: 124).

Aynadaki Kız romanında, çeyizini hazırlayarak evinde koca bekleyen kızların devrinin geçtiğini belirten Suna, gezip eğlenmeye hakkı olduğunu düşünür. Kimseye hesap vermek lüzumunu görmeyen genç kız yalnızca Tanrıya, kendi haysiyetine ve vicdanına karşı sorumlu olduğunu savunur:

Son zamanlardaki gezip tozmalarına gelince, niçin kendi hayatımı yaşamam, kendi ayaklarımın üstünde yere sağlam basıp, yürümem, sizleri bu kadar sinirlendiriyor hala? Kafes arkasında, gergef başında çeyizini hazırlayarak kismet bekleyen kızların modası geçti. Tarihe karıştı o kızlar, hiç değilse, büyük şehirlerde... Medenî bir memlekette, medenî bir insan gibi yaşamamı kötüye yorumlamak haksızlık. Benim de gezmek, benim de bir kahvede oturup, bir lokantada yemek yemek hakkım. Hele tiyatrolar, sinemalar, konserler. Bunlar benim manevî gıdalarım hala. Onlarsız hayatı, hayat saymam bilirsiniz. Ama, böyle umumî yerlerde yanımda erkek arkadaşların bulunması, hoş görülmeyebilir. Çünkü yalnız yaşayan bir kıyım. Bu, birçok kimseye hakkımda menfi kanaatler edinmek, dil uzatmak için kâfi bir zemin ve sebep teşkil edebilir.

Lâkin elâlemden bana ne? Ben, kimseye hesap vermek lüzumunu duymuyorum. Kendi kaderimi, kendi hayatımı yaşıyorum. Kime ne?

Şimdiye kadar, kendi gelenek ve göreneklerimizin icaplarına yaşamağa dikkat ettim. İşimle, evim arasında mekik dokudum. Umumî yerlerde erkek arkadaşlarla görünmedim. Ali'den sonra, gölgemden korkar gibi yaşadım. Gitmek için içim titrediği halde, birçok daveti kabul etmedim. Birçok partiyi kaçırdım. O zaman da aynı kıydım. Erkeklerle bir yerlerde görünmek, bende neyi değiştirdi? Neyi değiştirebilir?

Siz hiç üzülmeyin. Lütfen bana nasihatlar etmek için de kendinizi yormayın, halacığım. Ben sadece Tanrıya ve kendi haysiyetime, vicdanıma karşı sorumluyum... (Su, 1962: 138).

Alnında Mavi Kuşlar romanında, taşrada geleneksel bir ailede büyüyen Armağan'ın "yeni bir insan" olmak için ailesini karşısına alarak İstanbul'a gidişi anlatılır. Taşralı genç ve bekar bir kızın tehlikelerle dolu büyük kentte tek başına yaşaması kolay olmayacaktır. Ancak Armağan her şeyi göze alır ve yola çıkar:

Artık emekli olan yaşlı babasına İstanbul'daki bir kütüphanede çalışacağını söylemişti.

“Gidersen, artık Armağan adında bir kızım yok benim” demişti babası. Susmuştu ve eşyalarını toplamıştı Armağan. Engelleri aşmak istiyordu. Aile, gelenekler ve korku engellerini... Tanımadığı, bilmediği bir şehirde, bütün yakınlıklardan uzak, bu tehlike, heyecan dolu geceden başlayarak yeni bir insan olmak istiyordu. Son maaşı çantasındaydı. Ucuz ama temiz bir otele yerleşmeli, elindeki para bitmeden yeni bir iş bulmalıydı. Kütüphanelerde çalışmayacaktı artık. Evdekilere yalan söylemişti (Özakın, 1978: 27).

Özgür olmak amacıyla İstanbul'a gelen Armağan'ın büyük kente uyum sağlaması zaman alır. Hem özgür hem de erdemli olmak isteyen genç kız nasıl davranması gerektiği konusunda tereddütler yaşar:

Kendini, davranışlarını değiştirmeye karar vermişti. Korkusuz, uygar, özgür, öyle olmak istiyordu. Sanat alanında arkadaşları olacaktı. Kadınların çoğu önemli konulardan söz etmeyi sevmezdi. Öyleyse İstanbul'da arkadaşları daha çok erkekler olacaktı. Çağdaş ve devrimci bir şeydi bu. Cinsel duygulardan uzak kadın erkek arkadaşlığı... Yine de dergi sahibinin tutumunda tedirgin edici bir şeyler vardı. Sesinin titreşimlerinde, bakışlarının dalgınlığında belki...

“Peki nasıl davranmalıyım?” Kendi kendine bu soruyu soruyordu. Sert davranırsa onu ilkel görgüsüz bulabilirlerdi. Yumuşak davranırsa onun uçarı, kolay bir kız olduğu düşünülebilirdi. Hem özgür, hem de erdemli olabilecek miydi acaba? (Özakın, 1978: 36).

Kadınlar, erkekler tarafından güçsüz ve korunmaya muhtaç varlıklar olarak görülürler. Korunma ihtiyacını pek çok kadın kabullense de bazı kadınlar buna karşı çıkarlar. Genç Kız ve Ölüm romanında, tek başına kalmaktan korkmayan Nuray, erkeklerin değişerek kendisi gibi güçlü kadınların da var olduğunu fark etmelerini ister:

Dimdik oturdu; kollarını göğsünde kavuşturdu. Bir ağırbaşlılık kalıbına dökmüştü kendini. Salonun dip tarafında bir kanape vardı ve orada da iki erkek hem konuşuyor hem de televizyon seyrediyorlardı. Asık bir yüzle, dimdik oturdu Nuray. Erkeklerle gereksinme duymayan, onların arasında tek başına kalmaktan da korkmayan bir kadın.... Hırs bürümüşü içini. Değişsinler diyordu, kendi düşünce kalıplarının dışına çıksınlar artık! Evde bıraktıkları karılarının ya da dışarda gördükleri çekingen, çocuksu güçsüz kadınların ve hayatlarını yırtarak kendilerini başıboşluğa bırakan kadınların dışında başka kadın kişiliklerinin var olduğunu görsünler. “Onlara karşı düşüncelerim ve sözlerim var benim.” (Özakın, 1980: 148).

4.15.7. Kadının Çalışma Hakkı

Evlenmeden önce çalışan kadınlardan bazıları kocalarının etkisiyle evlendikten sonra çalışmazlar. Kocaları, onların ev işleriyle ve çocuklarıyla ilgilenmelerini isterler. Bu durum ise kadınları ikilemde bırakır. Bir yandan çalışarak maddi özgürlüklerini kazanmak, diğer yandan evlilik hayatını sorunsuz bir şekilde sürdürmek isterler. Eşikteki romanında, tanınmaya başlayan sanatçı bir genç kız, sanatını devam ettirmekle evlenmek arasında gidip gelir:

-Abla, bunca yıllık emeklerini nasıl unutursun? Tam tanınmağa başlamıştın. Sanatta kırılmamanın, kedere düşmemenin yollarını öğreniyordun.

-Evet ama, evlenmemiş olarak da bir ömür geçiremem. S... Hanım (Evlenmediği için yanıp duran, şimdi de kim olursa olsun evleneceğini herkese bildiren mahallelerindeki bir memur bayan) gibi olmak istemiyorum. Sonra, öyle sevimli erkekler var ki Dilârâ... (Muhteremoğlu, 1960: 78).

Evlilikleri boyunca hiç çalışmamış olan bazı kadınlar çeşitli nedenlerle çalışmak zorunda kalabilirler. Bu nedenlerden biri de artık kocanın çalışamaması durumudur. Suyu Düşen Hayal romanında, kocası hasta olduğu için çalışarak evini geçindirmek zorunda kalan bir kadın anlatılır:

Portakalcı kadın omuz silkti:

- Doğrusu kaybedecek vaktim yok bayım.. Kendi işime bakmam gerek!.. Kocam dört aydır romatizmadan yatıyor... Ben çalışmazsam aklıktan ölürüz (Azrak, 1979: 52).

Evliliklerde bazı erkekler karılarının çalışma hakkını ellerinden alırken, bazıları ise evlendikten sonra evin geçimine destek olmaları için onların çalışmasına izin verirler. Fikrimin İnce Gülü romanında Kezban, yengesinin gündelikçilikten aylıklı hizmetçiliğe geçerek ağabeyine maddi açıdan destek olduğunu anlatır:

Hiç soluk almadan anlatıyor Kezban. Yengesinin çocuklarına nasıl baktığını, nerde nasıl gündelikçilik ettiğini, böyle böyle ince işi de öğrendiğini, ütüyü yapmayı, yer cilalamayı, sofrayı kurmayı nasıl bir bir öğreniverdiğini, derken gündelikçilikten aylıklı hizmetçiliğe nasıl terfi ettiğini, aylıklı hizmetçiye eline şu kadar lira para geçtiğini, ev kirasında, bakkal borcunda abisigile nasıl destek olduğunu hep sayıp döktü. Gecekonduya dikiş kurslarına bile gitmiş de, etek nasıl bastırılır, dikiş makinesinde nasıl ilk açılır onları bile öğrenmiş (Ağaoğlu, 1994: 164).

İnsanlar genellikle eğitim durumlarına ve uzmanlık alanlarına uygun bir işte çalışmak isterler ancak hayat koşulları bazen onları farklı işlerde çalışmaya mecbur kılar. Kerim Usta'nın Oğlu romanında, paraya ihtiyacı olan üniversite mezunu bir genç kızın gerektiği takdirde temizlikçi ya da biletçi olarak bile çalışabileceği anlatılır:

- Ben üniversiteden bu sene çıktım, iş arıyorum.
- Üniversite mezunu canbazhanede ne iş yapar?
- Meselâ hesaplarınızı tutar. Hatta...
- Hatta?
- İcap ederse koridorları siler. Sonra çok kalabalık oluyormuş, ikinci bir biletçiye de ihtiyaç vardır, diyorlar (Adivar, 1978: 73).

Özlem Şarkısı romanında, çalışmak zorunda kalan üniversite mezunu iki yabancı dil bilen bir genç kızın iş hayatı anlatılır:

Çalışacaktı. Üniversite mezunuydu. İki dil biliyordu. Kolayca Türkçeden İngilizceye; Almancaya çevriler yapacak ustalıktaydı, bu dil bilgisi.

Bir gazete ilânına gitmişti. Yeni kurulan modern bir yayın eviydi bu. Patron ciddi bir adamdı. Avrupa ölçüsünde yayınlar yapmak istegindeydi. İki saat konuşmuşlardı, Gülçin'e "Ne zaman işe başlayabilirsiniz?" diye sormuştu Derviş bey. Gülçin'in "İsterseniz hemen" diye cevap verisi çok hoşuna gitmişti Derviş Bey'in.

Bir senedir temposunu her gün, biraz daha arttırarak çalışıyordu. Mutluydu. Çalıştığı süre kendine göre bir yaşayış kurabilmişti sonunda. Sabah erkenden işine gidiyordu. Öğlenleri yayın evine yakın bir lokantada yemek. Sonra geç saatlere kadar çalışmak. Sık sık çalışma saatlerini aşan zevkli bir kendini unutuşla. Çoğu zaman büroda yarım kalanları gece evinde tamamlardı (Uçuk, 1968c: 9, 10).

Zambaklar Açarken romanında, babası ölünce maddi sıkıntı çeken Perran'ın, Akademi'ye devam ederken önce bir süre mankenlik yaptığı ardından turizm acentesinde çalışmaya başladığı anlatılır:

- ... Akademideyken geceleri steno-daktilo kurslarına devam etmişim... Altı ay evvel bir turizm acentesinde dolgun ücretle iş buldum ve mankenliği bıraktım... Acente, iyi dil bilen elemanlarına seyahat fırsatları da veriyordu. Daha doğrusu, bu elemanlar acente tarafından düzenlenen yurtdışı gezilerde yolculara rehberlik ediyorlardı. Bu suretle ben de birkaç defa Avrupa'da tur attım (Azrak, 1978b: 18).

Geleneksel ailelerde kadınların çalışmasına bekar iken babaları ve ağabeyleri, evlendikten sonra da kocaları tarafından karar verilir. Kadınların bu konuda söz söyleme hakları pek olmamaktadır. Yarın... Yarın... romanında, İstanbul'a gelince on dört yaşındaki kızı Kadriye'yi fabrikaya işçi olarak vermek zorunda kalan Hüseyin Efendi, hayatının en büyük ödününü verir. Babası kızının namusuna leke sürülmemesi için gerekli tüm önlemleri alır. Onun fabrikada çalışan diğer kızlar gibi "şırfıntı" olmaması için çabalar:

... Eve fazla para vermek zorunda kaldığı için istediği gibi gezip tozamayan Ali'nin de zorlamasıyla Hüseyin efendi İstanbul kentine verebileceği en büyük ödünü verdi: on dört yaşındaki Kadriye fabrikaya işçi girdi. Namus belâsından okula bile yollamadığı tek kızını orospu saydığı gelini gibi işçi yapmak Hüseyin efendiye çok dokunuyordu dokunmasına ama ekonomik güçlükler karşısında çaresiz kalmıştı. Kadriye fabrikaya girdi ama, hiç değilse aynı yerde çalışan öteki "Şırfıntı"lara benzememesi için gereken önlemler alındı. Bir kere "ustanın gözdesi" dolayısıyla kabadayı Ali'nin kızkardeşine yan gözle bakılmayacağını herkes ilk ağızda öğrendi. Sonra sabahları işe gelirken Ali getiriyor, akşam çıkışta da gene kapıda bekleyip eve değin bırakıyordu. Ali'nin kardeşini eve götürme bahanesiyle kapıda beklemesi öteki kızlarla ilişki kurmasına yardımcı olduğundan bu görevi hiç unutmazdı delikanlı. Kadriye ağabeyinin dalga geçtiği kızlar gibi kıkırdasa, kırıtsa bir temiz dayak yiyeceğini bildiğinden çevresine bakmağa bile korkardı. Aylarca çalıştıktan sonra bir tek erkek işçinin yüzünü görmemiş, pek çok kadın işçiye bile bakmamıştı. Çalışırken başı eğik, gözü tezgâhta; yemekhanede, avluda, kapı önünde gene başı eğik, gözü yerde.. Sonradan anladığı kadarıyla Ali'nin "oynaşı" olduğu için kendisine yanaşan, güler yüz gösteren Gülümser'e bile doğru dürüst bakmamıştı. Hele, üçü birlikte eve doğru yürürlerken Ali'nin çaktırmadan kızın şurasını burasını ellediğini, Gülümser'in de kıkırdayarak buna izin verdiğini görüp de görmezlikten geldiğinden beri, onun kötü bir kız olduğuna iyice inanmış, ama bir türlü yanından uzaklaştıramamıştı. Kız her akşam fabrika çıkışında yanında bitiveriyor onunla birlikte Ali'yi bekliyordu (Kür, 1976: 237, 238).

Gençlik Rüzgârı romanında, Nur ile babası çalışma hayatı hakkında çatışır. Nur devam etmekte olduğu üniversiteyi bitirip kimya mühendisi olduktan sonra, Amerika'da yüksek tahsilini tamamlayıp Türkiye'de çalışmayı planlar. Babası ise kızının iyi bir eşle evlenip yuva kurmasını ister. Nur babasının bu düşüncesine karşı çıkar:

- ... Şimdi söyle bakalım, bu Amerika meselesinin kötü tarafı sence hangisidir?
- İyi taraflarından başlayalım istersen.

- O kısım malûm... Mamafih seni dinliyorum babacığım. Fikrini açıkça söyle; çünkü pek fazla vaktimiz kalmadı sanıyorum.

- Önümüzde iki sene var değil mi?

- Bir buçuk... Amerikan müessesesi ile anlaştıktan sonra muamelesi uzun sürer elbette...

Turgut Bey gülümsedi.

- O kadar uzun sürmez ama yine de bu meseleyi konuşmak ve bir karara bağlamak zamanı gelmiştir. Mademki istiyorsun, evvelâ beni üzen kısmı söyleyeyim.

- Neymiş o?

- Senin beş sene müddetle ve bir mukavele ile bir müesseseye hizmet mecburiyetin...

- Fenalık bunun neresinde baba. Herkes çalışacak ver ararken, ben bilâkis, daha ilk adımda beş senelik bir vazife temin etmiş olacağım. Hem de yüksek bir maaşla ve İstanbul'da değilse de şehre yakın bir yerde...

- Birincisi: Ben senin çalışmanı pek istemiyorum.

- Amma yaptın! Kimya mühendisi olup evde mi oturacağım? Bu neye yaradı?

- Ona da ben pek taraftar değilim doğrusu.

- Sen ne istiyordun?

- Senin mes'ut olmanı!

- Yani ?!

- İyi bir adamla evlenip yuva kurmanı.

- Sence saadet orada mı başlıyor baba? Bunu söyleyen sen misin?

Turgut Bey hafifçe kızardığını hissetti. Konuşmanın birdenbire bu yola çıkması onu şaşırtmıştı.

Mamafih, şahsî kanaatlerini bir tarafa bırakmaya ve umumî bakımdan konuşmaya muvaffak oldu.

- Dünyanın kanunu budur çocuğum.

- Yani, bir insan, ister kadın, ister erkek olsun, evvelâ saadetini bir aile kurmakta aramalıdır öyle mi?

- Zannediyorum.

- Sesin biraz fazlaca müteredit çıktı. Neyse... Demek ki sence insan evvelâ, yani gençlik çağında, ümitlerle ve enerji ile dolu olduğu zamanda bir yuva kurmaya teşebbüs edecek; saadetini orada bulmaya çalışacak, bulamadığı takdirde, ya şu veya bu sebeple yuvayı bozup saadeti başka bir yolda aramaya kalkışacak... Bunu mu demek istiyorsun baba?

- Aile tablosunu biraz sert çizgilerle tasvir ettin Nur. Dünyada anlaşılan ve mes'ut olan çiftler pek çoktur (Berkand, 1967: 59, 60).

Pertev Bey'in Üç Kızı romanında, savaş sırasında tüm varlıklarını kaybeden zengin bir ailenin kızı olan Selmin, yalnızca babasının emekli maaşıyla geçinmek zorunda kaldıklarında, ailesine destek olabilmek için iş arar. Bir süre sonra mütercim-kâtibe olarak çalışmaya başlar. Aldığı maaşın tümünü babasına teslim eder:

Selmin, piyano dersi vermek istemesine rağmen, bütün bir sene bir tek talebe bulamamıştı. Ve bütün bir seneyi Pertev Bey âilesi, otuz lira tekaüd

maaşına ve sattıkları eşyalardan ellerine geçen hazır parayı ekleyerek geçirmişlerdi. Artık Selmin, ne olursa olsun bir büroda çalışmak mecburiyetinde kalmıştı, ve iş arıyordu. İşi yine Berrin buldu. Gazetede bir ilân gördü. Avrupa ile iş yapan husûsî bir Türk şirketi, lisan bilen, muhaberatı idare edebilecek bir mütercim-kâtibe arıyordu. İki kardeş beraber gazetede yazılı adrese gittiler. Şirketin sahibi ve aynı zamanda müdürü Abdülgani Bey'i gördüler. Selmin susuyordu. Kendisi hakkında konuşulurken, yüzüne hafif hafif kan çıkıyordu. Ablası namına hep Berrin konuştu, maaş pazarlığı yaptı, şartları tesbit etti. Nihayet müzakere ve pazarlık neticesi, Selmin kırk beş lira maaşla mütercim-kâtibe, ve bütün muhabereyi idare etmek şartıyla Abdülgani Bey'in şirketine girdi. Her iki kardeş şirketten ayrılınca bir oh dediler, zira her gün daha kötüye giden Pertev Bey âilesinin malî vaziyeti, Selmin'in getireceği kırk beş lira ile epey düzelebilecekti. İki gün sonra Selmin şirkette işine başladı.

...

Selmin, kendinden ümit edilmeyecek derecede gayret sarfediyor, feragat gösteriyordu. Muntazam işine devam ediyor, aldığı parayı doğruca babasına teslim ediyor. Ve tıpkı eskisi gibi sıkılarak, utanarak yine babasından yol parası ve harçlık rica ediyordu. Büroda işlerine de oldukça çabuk alışmıştı, pekâlâ tercüme yapıyor, muharebeyi idare ediyordu. Vâkıa yazdığı iş mektupları, biraz fazla edebî oluyorsa da yavaş yavaş kuru ve katı iş mektupları yazmayı öğreniyordu (Ayaşlı, 1968: 62-64).

Aynı romanda Selmin çalıştığı şirketin patronu Abdülgani Bey'le ilişki yaşamaya başlayınca adam artık onun çalışmasını istemez. “Karı çalıştırmamanın erkeklik şerefine yakışmayacağını” düşünür:

Garson mükellef bir kahvaltı getirdi odalarına. Kahvaltı ettiler. Gani Bey saatine baktı.

“- Geç kalmışım!” dedi.

Selmin de davrandı.

“- Ben de giyineyim, büroya geleyim,” dedi.

Gani Bey onu şöyle gülerek bir itti.

“- Çalışmak olmaz artık Selmin,” dedi.

Öyle ya, Selmin artık patronun metresi, karısı olmuştu. Bir tane de zaten nikâhlı karısı vardı. Gani Bey:

“- Karı çalıştırmak erkeklik şerefine yakışmaz!” dedi.

Bu işe Selmin ziyadesiyle memnun oldu. Zira çalışmaktan bıkmış ve nefret ediyordu (Ayaşlı, 1968: 77).

Aynadaki Kız romanında, kendi ayakları üzerinde durmak isteyen Sibel'in iş hayatındaki serüveni anlatılır:

... ben hayatımı herkesin arzusuna göre tanzim edecek değildim. Kararımı vermiştim bir kere. Kendime uygun geleni, kafamın doğru bulduğunu yapmağa başladım. Önce birkaç ay bir bankada çalıştım işi sevmedim. Sonra S.İ.S. Şirketine girdim. Hareketli bir hayatı seviyordum. Şirketin reklâm işleri önceleri bana câzip göründü. Bunu bir meslek olarak benimseyebilirdim. İşi

sevdim ama, beraber çalıştığım kimselere ısınmadım. Maddî bakımdan tatmin ediciydi. Lâkin paradan çok huzurumu düşünüyordum. Bir Amerikalı arkadaşımın yardımıyla o seyahat acentesine girdim. Orası, İngilizceyi ilerletmem bakımından çok faydalı oldu. Yıllık izinlerimde de kolayca dışta seyahat etme imkânını buldum. Oradan gazeteye geçtim. Şimdi, iş hayatımdan son derece memnunum. Yolumu bulduğumu anlıyorum (Su, 1962: 68).

Özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde, statüsü daha yüksek olan mesleklerin erkeklere yakıştırıldığı görülür. Kaderin Sırrı romanında, bir köy okuluna müdire olarak atanan Nüvide Antel köye vardığında, yeni müdürün kadın olduğunu gören halkın şaşkınlığı dile getirilir:

Yarım saat sonra okulun önünde bir taksi durmuştu. Üzeri tozdan bembeyazdı.

Yere atlayan şoför arabanın kapısını açtı; yeni müdürün inmesi için saygılı bir tavırla bekledi.

Arabadan yakışıklı bir erkek yerine, genç bir kadın inmişti. Güzel, alımlı, kibar bir kadın... Açık gri renkte bir tayyör vardı sırtında... Orta boydan az uzun ve ince yapıydı. Kumral saçlarını başının arkasında toplamıştı.

Mahmut Şevket şaşkın bir halde ona elini uzatırken:

- Siz... siz... diyebildi sadece.

- Ben Nüvide Antel... Okulunuzun yeni müdiresi...

- Yeni müdire... Fakat... şey...

Genç kadın hafif bir hayretle:

- Bugün geleceğim, Milli Eğitim Müdürlüğünden bildirilmişti sanıyorum, dedi.

-A evet... Yalnız... Biz bir erkek müdür bekliyorduk da...

Nüvide Antel gülümsedi:

- Hakkınız var. Son dakikada kadroda bir değişiklik yapılmış...

- Ama bu güzel, çok güzel bir sürpriz oldu bize... (Azrak, 1976a: 11).

İş hayatında kadınların daha yüksek bir mevkide olmaları, onların emrinde çalışan erkeklerin gururuna dokunabilmektedir. Bir kadından emir almak düşüncesi bile erkeklerin hoşuna gitmemektedir. Yılların Ardından romanında, bir kadın patronunun çiftliğinde çalışan mühendis Yılmaz'ın duygularına yer verilir:

Patronumun bir kadın oluşu neden bu derece kibrime dokunuyor benim? Evet, doğrusu budur. Kibrime dokunuyor. Sanki dünya yüzünde kadının maiyetinde çalışan erkek yalnız benmişim gibi... Halbuki, bilhassa Amerika'da az mı kadın müdür, kadın fabrikatör, kadın tüccar gördüm? Onlarla konuşurken erkek olmadıklarını bir saniye bile düşünmek lüzumunu duymamıştım.

Şimdi kendi memleketimde bir Türk kızının çiftliğinde çalışmak bana neden ağır geliyor? Sebebi? Allah için söylemeli, maiyette çalıştığım da yok... Bilâkis, sanki patron benmişim gibi, bana danışmadan karar vermiyor ve bunu da nezaket olsun diye yapmıyor. Çünkü her işe benim kadar onun da aklı eriyor. İsviçre'de fevkalâde iyi çalışmış ve mesleğini tam manasıyla kavramış. Beni

yanına bir arkadaş aldığı halde âdeta müşavir muamelesi ediyor. Aramızda en ufak bir ayrılık gözettili yok... Beni çiftliğin misafiri addederek daima merasimli konuşuyor (Berkand, 1976: 79, 80).

Aynı romanda, çiftlikte işçi olarak çalışan Ali'nin Berna hakkındaki düşünceleri aktarılır. Ona göre, kadınlar evde oturup kocalarına ve çocuklarına bakmakla yükümlüdür. Bu yüzden maddi durumu çok iyi olduğu halde çalışan Berna'yı eleştirir:

- Başka memleketlerde, böyle kadınlar çok mu Mühendis Bey?
- Yılmaz, onun kimi kasdettiğini anladığı halde, sordu:
- Nasıl kadın Ali?
- Şu bizim hanım gibi...
- Çok...
- Onlar da toprakla uğraşıyorlar mı? Mektepte okumuşlar mı? Elllerinde diplomaları var mı?
- Var Ali.
- Ben şaştım doğrusu.. Kadın kısmı...
- Sözünü bitirmedi, yutkundu. Tekrar:
- Ben, böyle erkek gibi kadın görmedim Müdür Bey.
- Neden erkeğe benziyormuş Ali? Bütün Anadolu kadınları toprakta çalışmıyorlar mı?
- Yılmaz, şimdi Ali ile alay eden bir tavır almıştı. Sade ruhlu köy çocuğu, bunun farkında olmadan devam etti:
- Onlar başka... Bunun nesi eksik beyim. Neden çalışıyor? İşte sen varsın ya, artık evinde otursun, rahatına baksın. Allah Efendimiz, erkeği çalışmak için yaratmış; kadın da evinde oturacak, kocasına, çocuğuna bakacak (Berkand, 1976: 80, 81).

4.15.8. Kadın Eğitimi

Kadınların eğitimlerine devam edememesi konusunda çaba göstermeyen kadınlar da erkekler kadar hatalı görülmektedirler. Ölmeye Yatmak romanında, okumak için ailesine karşı direnen Aysel'in davranışı övülürken, kadınların eğitim alarak erkeklerden daha kültürlü olması konusu Atatürk'ün sözüyle desteklenir:

- “... Ben ara sıra Semiha'dan mektup alıyorum. Düğünü olacakmış. Çok üzülüyorum. Kendisi de çok üzülüyor.”
- “Niye üzülüyorsunuz? Onun da kısmeti böyleymiş. Herkes sizin gibi olamaz ki...”
- Aysel sesini çıkarmadı. Başını eğip durdu.
- “Elbet herkes sizin gibi olamaz. Siz, babanızı dinlemediniz. Okuyacağım diye direttiniz. Geçen yıl sizi eve kapamışlar da nasıl Nuh deyip Peygamber dememişsiniz. Duydum. Semiha diretmedi. Ne demiş Ata'mız? Kadınlarımız, erkeklerimizden daha kültürlü, bilgili, uyanık olmak

mecburiyetindedirler. Şayet gerçekten bu milletin anası olmak istiyorlarsa böyle olmalıdırlar, demiş.” (Ağaoğlu, 1992: 94).

Yarın... Yarın... romanında, toplumun belirli bir kısmı tarafından kadınların üniversiteyi bitirmiş olmaları “görgüsüzlük” olarak algılanır. Romanda bu durumun, kadınlara yaraşmadığından hatta zamanında koca bulamadıkları için okumaya devam ettiklerinden söz edilir:

“..... bir iki yıl üniversite okumuş olmak hafif bir üstünlük sağlayabilir --özellikle karılı kocalı bir arada oldukları zaman. Hiç ummadığın anda karının biri Kafka der söz gelimi, ya da tiyatrodan söz açar. Ama kadınlar bir aradayken bu gibi lâflar etmek düpedüz görgüsüzlüktür. Üniversiteyi bitirmiş olmak da bir ayrı görgüsüzlük. Kadınlığa yaraşmayan bir şey bir kere. İşi aşırı ciddiye almak, fazla ileri götürmek ne bileyim... Bir de zamanında koca bulamamış olmak elbet! (Kür, 1976: 265).

Aynı romanda üniversiteyi yarıda bırakarak evlenen Seyda'nın bilinçli olarak bu yola girdiği ve kendisini evlendikten sonra da okurum diye aldatmadığı anlatılır. Kadının, yaptıklarının tümüyle yanlış olamayacağı inancına dair görüşlerine yer verilir:

... Oktay'ı sevmediğini, onsuz pekâlâ yapabileceğini, hatta onsuz daha da iyi yaşayacağını biliyordu. Bitip tükenmez bir tartışmadır sürüyordu kafasında... Kendi kendine dediklerini bir başkası söyleyecek olsa, sanki deliye dönüyor, hemen savunmaya geçiyordu. Sonunda bile bile --ama başkasının aynı şeyi bilmesini kesinlikle engellemek çabaları içinde evlendi. Bile bile attı kendini anlamsızlık çukuruna, bir tek anlama-- ya da anlam saydığı şeye sıkı sarılıp. İlerisi için umduğu her şeyden bilinçli olarak vazgeçti.. Ve aldatmadı kendini, evlendikten sonra da okurum. Milyoner karısı olduktan sonra da fizikçi olabilirim diye.. Bir yerde, kafasının gerilerinde bir yerde, oraya kakıla kakıla yerleştirilmiş bir inanç parıldıyor, belki de yol gösteriyordu ona: yaptığı hiç bir şeyin, bu Oktay gibi bir züppeyle evlenmek bile olsa, okumayı yarıda bırakmak bile olsa, tümüyle yanlış olamayacağı inancı (Kür, 1976: 107).

Bizim Diyar romanında, kadınların tahsil görerek çeşitli görevler almaları konusuna değinilir. Bir genç kızın piyano çalmak, beste yapmak, yabancı dil bilmek gibi pek çok meziyeti olan yengesine özenişi dile getirilir:

- Babam, odalara kapanıp kitap okuduğunu söyler. Öğrenmenin ucu bucağı yoktur ama, epeyce yetiştirmiş olmalısın kendini.
- Selânik'ten pekçok kitap getirdim. Haşım Dayım da tavsiyede bulunur. Sonra yengem. Onu hiç görmedin. Bir görsen ağabey. Düşün...

Parmaklarıyla piyano çalar gibi yaptı.
 - Piyano çalıyor, bazen beste yapıyor, hem Fransızca hem de İngilizce biliyor. Hayran oldum ona. Özeniyorum, onun gibi olmak istiyorum.
 - Acaba, o da dağlara varmayı, geçiriyor mudur aklından?
 - Bu duyguyu bana o verdi. Bu isteği o verdi ağabey. Kadınlarımızın tahsil görmesini, çeşitli vazifelere girmesini de istiyor. Çok da zarif. Hâkî renkte gözleri var (Çokum, 1978a: 144, 145).

4.15.9. Anadolu'daki Kadının Durumu

İncelenen romanlarda bazı kesitlerle Anadolu'daki kadının durumu yansıtılmıştır. Özellikle kırsal bölgelerde kadınların kapasitelerinin de üstünde iş yaptıkları gerçeği ile karşılaşılır. Karar Gecesi romanında, köyün erkekleri kahvede otururlarken kadınların tarlada çalıştıkları görülür:

- Siz kadın cinsine hiç değer vermezmişsiniz, öyle mi Muhtar Efendi?!..
 Muhtar bir an durakladı. Sonra hem şaşkın, hem saygılı bir şekilde:
 - Haşa!.. dedi. Kadınlar da Tanrı'nın gullarıdır. Bizim gadınlara garşı şefgatımız ye merhamatımız sonsuzdur..
 - Öyledir de, tarlalarda gördüklerimiz neden hep kadınlarınız .. Neden şu gençler, şu dayılar kahvelerde böyle oturuyorlar onlar güneş altında çalışırken?..
 Muhtarın dili dolaştı:
 - Vallaha... şey... diyerek bir iki yutkundu. Erkeklerimiz de çalışırlar elbet!.. Ama arada bir mola verirler... Şimdik guşluk vaktidir... Gadınlarımız da döneceklerdir evlerine... Ya da azıklarımı yimek için gölgeliklere çökeceklerdir... (Azrak, 1976b: 48, 49).

Aşk Hasreti romanında, erkeğin hayvanın sırtına bindiği, fiziksel olarak daha güçsüz olan kadın ve çocukların ise ağır yükler altında yürüdüğü belirtilir:

O sırada yanibaşlarından bir köylü grubu geçti. Merkebe binmiş bir ihtiyarla sırtlarındaki heybeler altında bükülmüş iki kadın ve çocuklar... Kadınlar yalnız gözleri görünecek şekilde başlarını sımsıkı örtmüşlerdi... (Azrak, 1973a: 80).

Değirmen Taşı romanında, erkek ya da kadın işi diye ayrım yapmadan her işini kendi gören dul bir kadının yaşayışı anlatılır:

Ellerine bakıyordu. Bu eller ne işlere sarılmamıştı. Erkek işi, kadın işi, zanaat işi. Tarlada sapan demirine, çapa, kazma, kürek sapına yapıştığında erkek misali kuvvet kesilirdi. Evde ekmek hamuru yuğurur, yufka ekmeği açar, bayramlık baklava yufkası yazarken, çıkırık çevirip, yün eğirip, tezgâh dokurken kadın eli oluverirdi (Uçuk, 1966: 21).

Kırsal kesimlerde kadınların çoğu zaman hayatlarını sorgulamadıkları görülür. Zaten o kadınların buna vakti olduğu da pek söylenemez. Günlük işleri yetiştirme telaşı içinde kendi acılarını, üzüntülerini, hayal kırıklıklarını unutup giderler. Savaş Çağı Umut Çağı romanında, kocası tarafından terk edilen bir köylü kadının mutlu olup olmadığını sorgulamadan kaderine boyun eğdiği anlatılır:

Süleyman'ın anası... Artık anısı bile unutulmuş bir kadın. Varla yok arası bir şey; bir hiç.

- Hiçbir gün düşünmemiştir hayatında, der Süleyman.

İyi ki düşünmeyi bilmiyor.

- Mutlu mudur? Memnun mudur hayatından?

- Böyle şeyleri sormaz kendine. Bazen çeşme başında ya da bir komşuda toplandıkları zaman öteki kadınlara dert yazar. “Sabahtan beri belim tutmuyor,” der. “Ne diyeyim, boyu devrilesi herif bizi çoluk çocuk koydu da gitti, şimdi koca kentte avrat peşindeymiş diyorlar” diye ağlar. Ama mutlu olup olmadığı yine de aklına gelmez. Bizim analarımız için söz konusu değildir böyle şeyler (Baydar, 2010: 62).

Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında, Anadolu'daki kadın ile kentte yaşayan kadın karşılaştırılır. Bunun sonucunda, tüm gününü erkeğine yardım ederek geçiren Anadolu kadını daha üstün bulunur. Ayrıca toplum tarafından Anadolu kadını tutsak olarak görülse de, aslında kentte yaşayan kadınların tutsaklığının onlardan daha fazla olduğu görüşüne yer verilir.

Ali derdi ki:

“- Kadın dediğin Anadolu kadınıdır ablacığım! derdi. Onu tutsak sanırsınız siz büyük kentteki hanımlar ama, değil. Tutsak olsa bile verimlidir hiç olmazsa. Çabasını erkeğinin çabasına katan yalnız odur benim Anadolumda. Büyük kentteyse sizler tam anlamıyla birer mal olup kalmışsınız. Tüm tutsaklık içinde, her yandan çevrili... Avukat olun, doktor olun, hâkim olun, bu böyle hepiniz için... Sizler en çok bu yüzden savaşınızı bizim yanımızda vermeye zorunlusunuz. Biz sosyal düzeni, devrimleri korumaya çabalarken, siz kadınlar omuz başımızda, kavgada ön sırada kendi kendinizi mal olmaktan, kurtarmaya bakmalısınız. Erkekle kadının gerçek eşitliği çabada onunla beraber, ağırlığına bakmadan yükü çekmekle olur değil mi ablacığım!”

...

“- Kadınların olanaklı bir değişime girmesi, erkekle dünyasını bir edebilmesi güç iş ablacığım! Anatomi dersinde gönlün bulanmayacak, ölü tavşanı önüne sürdüklerinde sıçramayacaksın çocukça korkuya kapılıp, kocaman kitapların ağırlığından yakınıp Ali ağabeyin koluna yüklemeyeceksin onları değil mi ya? Bu memleketi kurtarmak için kadını, erkeği, sapana çekilmiş öküz gibi kitap çekecek ağırlığını ih demeden... Sana, bana, kentlere, köylere kitap, yalnız kitap...” (Yönsel, 1971: 352, 353).

4.15.10. Türk Kadının Durumu

Güneş Kokusu romanında, Namık'ın Alman kadınlarını övmesine sinirlenen Ayşe Türk kadınlarının üstünlüklerini anlatır. Genç kız yabancılara özenmek ve onları örnek almak yerine kendi içimizdeki güzellikleri fark etmemiz gerektiğini savunur:

Namığın kalın fakat yumuşak tonlu sesiyle verdiği nutku; Ayşe, kesti:

- Siz, Türk köylüsünü tanısaydınız, Alman kadını övmeye diliniz varmazdı... Şimdi sayısız üstünlüklerini anlatsam, eminim ki, şaşacaksınız. Söyliyeğim. Kitaplar, mecmualar, mektepler gibi çeşitli yardımcısı olan Alman kadını için yaptıkları, bence mühim değildir. Fakat bütün aydınlıklardan, uzakta, memleketin bağrına gömülü toprak damlı basık evlerde yaşayan öz Türk anaları, Alman kadınlarından daha çok tutumludur. Köy evleri birer küçük fabrikaya benzer... Orada koyundan kırkılan, deveden yolunan yünler eğrilir, bükülür, kök boyalarla boyanarak, giyim için çeşitli kumaş dokunur. Bu hayvanların sütünden peynir, yoğurt, katık, çökelek yapılır. Çökelek, yağ alının ayranın, ocakta kaynatılarak alınan küspesi, bir çeşit peynirdir ki; ondan arta kalan yeşil su ile, köy kadını, her gün bulaşığını yıkar... Haşladığı fasulye suyuyla da aynı işi görürler. İptidaî de olsa, bir aile için, en büyük ve en küçük ihtiyaçlar, bu kadınların becerikli ellerinden çıkar. Kış için bütün sebzeler, nar, koruk, somak gibi sulu ve susuz ekşiler, yoğurtlu tarhanalar, domates salçaları; un; bulgur, nişasta, erişte, çorbalık erişte, meyva; pekmezler; kesmeceler, sucuklar, pastuhlar, ateş ve güneş yardımıyla yapılan bütün kış kileri hazırlıkları, insanı şaşırtacak bir üstünlüktedir. Kışlık, süt, yumurta kurutan Anadolu köylüleri tanıyorum.

Ayşe, yanakları kızarmış, gözleri kıvılcımlar saçarak, yurdunun bir ev için gereken bütün eşyasını dokuyan, işliyen, böylece çeyizini yapan, ince belli, kırk örgü saçlı genç köy kızlarını, tatlı yumuşak bir sesle anlatıyordu.

- Onlar kuş gibidir! dedi. Kendilerine gerek olan her şeyi, kimseye baş eğmeden yaparlar... Evlenecek erkek samanlı topraktan kopardığı çamurla kerpiç döker, evini kurar, kız, halısı, kilimi, cicimini, çevresi, bürümcüğü, dokur; oyasını işler; örer. Arılar gibi çalışmaktan yılmaz. Zaten bütün uğraşmalara rağmen bizi yıkamadıklarının iç nedenleri bu üstün yaradılıştaki köylümüze dayanışımızdandır sanıyorum... Bir köy evi görseniz, göğsünüz kurumla dolardı. Raflarda kalaysız bakırlar, kendi bakırlarımızdan döğülmüştür. Sırmalı urbası içindeki gelin, kendi kumaşlarımızla süslüdür. Bastığımız halı, kilim yaylalarımızın sürülerinin yününden, köy kızının eliyle dokunmuştur. Gelin döşeginin içi dışı kendi malımızdır. Kahve rengi dokuma şalvarı, yakası kolu oyalı gömleği, sakosuyla, ayağında yemenileriyle köy erkeği, köyünün içinden giyinmiştir... Bana öyle geliyor ki, başka ırkta, başka dinde yabancılara bakacak, onlara imrenerek örnek almağa çalışacak yerde; dışa değil, kendi içimize dönelim... (Uçuk, 1973b: 220- 222).

Çiçekler Büyür romanında İlay, Türk kadının duygu ve düşüncelerini sabırla işledikten sonra paylaştığı için isyanının tevekkülde eridiğini belirtir:

Biz Türk kadınları, her türlü duygumuzu hattâ düşüncelerimizi önce, içimizin derinliklerine salıyor; onları can suyumuzla karışmış sabırla, ince ince işleyip, Allah vergisi nurumuzla aydınlattıktan sonra, sessizce, yumuşak yumuşak seriyoruz gözler önüne. Kadrimizin her zaman bilinmeyişi, çoğumuzun gölgeler içinde ömür tüketip, karanlıkta göçüşü bu yüzden değil mi?.. Kadrimizi bilenler ise, neyi, nanca anlayabiliyorlar?.. Kuş kanadının temasında öfkemizi, bir tılsımlı yediveren gülünün kokusunda sevincimizi duyabiliyorlar mı?.. İsyân ise, tevekkülde eriyip, kızıl mordan, pembe eflatuna dönmekte (Işınsoy, 1994: 107).

Büyükanne romanında, Türk kadınına haklarının hediye edilmediğinden, o hakları İstiklâl Savaşı'nda cephede bizzat bulunarak alınının teri ve bileğinin kuvveti ile kendilerinin kazandığından söz edilir:

Nazlı yutkundu:

- Kadınlara da bütün kadın haklarını hediye etmiş Ata.

Büyükanne biraz düşünceli; küçük kızın bu sözlerini düzeltti:

- Ona hediye demek pek doğru olmaz Nazlım. Türk kadını; haklarını; gönlünün ve kolunun kuvveti ile, ak alınının teri ile kazandı. İstiklâl Savaşı'nda biz, cepheye geriden yardım etmekle kalmadık; şehirli aydın kadın, hastahanelerde kahraman gazilerin yaralarını sararken köylü Türk kadını kağırlarla cepheye erzak ve mermi taşıyordu.

...

Bunlardan başka cephede, düşmana kurşun atan kahraman kadınlarımız da vardı... (Zorlutuna, 1971: 164).

Aynı romanda, vazifeye gitmek zorunda olan Türk subayına, karısı, Türk kadınının korkmayacağını söyleyerek bir an önce gitmesi için onu yüreklendirir:

- Yine böyle bir kış gecesi idi işte; soğuk, fırtınalı bir gece. Gece yarısı telefon çaldı, yerimizden fırladık. O zamanlar Ankara'da yol yoktu, bağlarda elektrik yoktu; suyu kuyudan çekerdik. Ama Mustafa Kemal Paşa subay evlerine askerî telefon bağlatmıştı. İstedğini acele çağırabilmek için. Paşababa hemen telefona koştu:

- Emredin Paşam! Baş üstüne Paşam! Şimdi geliyorum!

Dedikten sonra telefonu kapattı. Bana baktı, üzgünce bir sesle:

- Paşa beni istiyor dedi. Sen yalnız korkamaz mısın?..

Korkmaz olur muydum?.. Hemde ölesiye korkuyordum Ama bunu ona söylemedim. Söylesem ne olacaktı? O, beni dinleyip vazifeden mi kaçacaktı?.. Canını başını yurda, yurdun istiklâl davasına adanmış bir Türk Subayı hiç vazifeden kaçarmı? Bizim oracıkta öleceğimizi bilse o yine gidecekti. Halbuki benim tek vazifem de onu yüreklendirmek, işini kolaylaştırmaktı:

- Korkmak mı, dedim?.. Türk kadını korkmaz! Ben kapının kol demirini senin arkandan kapar, kızıma sarılıp yatarım. Sen merak etme bizi. Haydi yolun açık olsun! (Zorlutuna, 1971: 125, 126).

İncelenen romanlarda, çoğunlukla çeşitli meziyetleriyle övülen Türk kadınları Aydınlık Kapı romanında, düşman subaylarıyla dans etmeleri nedeniyle eleştirilir:

Birden, sağımızdaki ekâbir masalarından uçan bir emirle tango çalınmaya başladı ve o zaman, bizim masayı yeisten katıltan, donduran bir şey oldu. Kara yılların, hafızamda kalan en kara hatırası budur:

Yabancı zabitler, yani “Müstevliler”; yurdu, haksız ve insafsız istilâ etmiş olan orduların zabitleri; masalarındaki şık Türk kadınları ile dansa kalkmışlardı!

Bu, o tarihe kadar görülmüş, işitilmiş şey değildi.

Türk kadını, Müslüman kadın, umumî bir yerde dansa kalksın! Hem de kimlerle Yarabbi! Toprağımıza, istiklâlimize, canımıza kasdetmiş şımarık müstevlilerle! (istilâcılar)..

Bu kadınlar belki sarhoştular, belki de iffetsiz kadınlardı, bilmiyorum. Fakat ne olursa olsun, “Türk kadını” idiler; yahut, hiç olmazsa, herkes onları öyle sanıyordu! Onların -beyaz tülleri rüzgârda bir duvak gibi dalgalanarak- düşman zabitlerinin kolları arasında dönmeleri, bizim başlarımızı ölçüsüz bir acı ile döndürüyordu.

Bu hassasiyet, bugün belki fazla görülebilir amma, o gün tam yerinde idi, hiç de fazla değildi. İçimiz param parça olmuştu. Fazilet, iki elini alnına siper gibi dayamış, usul usul ağlıyordu (Zorlutuna, 2001: 213).

Gecenin Ucundaki Işık romanında, yabancı erkeklerin Türk kadını hakkındaki görüşlerine yer verilir:

Serranın hakkı vardı. Yabancı erkeklerin hele Türk kadınları karşısında dilleri başka türlü çözüldü. Çoğu kadınsız çıkmış olurdu yola. Çetin iş çekişmelerinden sonra aradıkları şarkvâri eğlenceler, hattâ garabetlerdi. Bir şarklı ile konuştuklarını, karşımızda hiç bir vakit unutmadıklarını sanıyorum onların. Bir garip süzülme gelirdi gözlerine. Nazlı, nâzik gülümser, bir Pierre Loti hayranlığı içinde, ince şairane araştırmalarla bir türlü eremedikleri sırları çözmeye çabalarlardı. Türk kadını onların gözünde Eyüp sırtlarından seyrettikleri yabancı, uzak saltanatlı bir geçmişi hatırlatan görünüş kadar dokunaklı bir şeydi. Yüzlerimize yaşmaklarımızı, peçelerimizi, nereye sakladığımızı sormak ister gibi, özlem dolu bir bakışları vardı (Yönsel, 1963: 312, 313).

4.15.11. Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet

Kocasından şiddet gören kadınların çoğunlukla kaderlerine boyun eğdikleri görülür. Yenişehir’de Bir Öğle Vakti romanında, kocasından şiddet gören bir kadının

kocasıyla yaşamaya devam etmesi ve aynı sorunu sürekli yaşaması anlatılır. Romanda polisin aile içi olaylarda pek etkili olmadığı görüşüne de yer verilir:

Komşularından biri her akşam döverdi karısını. Kadın da kapının önüne çıkıp “polis!” diye bağırdı. Kocas, kadın sesini duyurmasın diye arkadan çöp tenekesini geçiriverirdi karısının başına. Polis gelir, ikisini de karakola götürürdü. Bir süre sonra dönerlerdi evlerine ifade verip. Birkaç akşam sonra yenilenirdi aynı olay. Bu kadının, hep aynı dayağı yediği, başına hep aynı çöp tenekesi geçirildiği ve karakolda da bu durum değişmediği halde, niçin, yine de “polis!” diye bağırdığını anlamazdı Aysel (Soysal, 1975b: 259).

Aynı romanda, kocasından şiddet gören bir başka kadının artık bu durumu kabullendiği hatta onun da kocasına ağzına geleni söyleyerek rahatladığı anlatılır. Şiddetin karı-koca tarafından olağan bir durum gibi algılandığı görülür:

Hep tehlikeye giriyordu ekmeği. Hatice kocasının bağırp çağırımlarını, canını acıtmadığı süre, çocuklukta edinilmiş bir vurdumduymazlıkla karşılar, ses etmediği gibi, anladığını belirten bir işaret bile yapmazdı. İşte bu durum Mevlût’un çaresizliğini hudutsuz bir öfkeye dönüştürür, o da kafayı çektikten sonra, Hatice’yi bağırtı bağırtı döverdi. Hatice de ağzına geleni söylerdi bu arada. İkisi de biraz rahatlarlar, çaresizliği düşünemeyecek kadar yorulurlardı (Soysal, 1975b: 291, 292).

Aşamalar romanında, Ferda’nın, kocasından dayak yediğini söylemesi üzerine annesi, kadınların hâlâ dayak yemesini anlayamadığını ifade eder. Doktor Ferda’nın kocasından dayak yemesi, toplumun her kesiminde kadına şiddet uygulandığının göstergesi olarak kabul edilebilir:

“Dün akşam gene beni dövdü...”

Annesinin bütün o çeşitli duygularını yansıtan karmakarışık ve zeki yüzü duruldu duruldu, taş gibi kesin ve bir tek anlamı yansıtan bir görünüm aldı. Bu bir tek anlam da hiçbir şey değil sadece kızına karşı duyduğu küçümsemeydi.

“Nasıl oluyor bu, anlamıyorum...” diye söylendi hiç kıpırtısız, hareketsiz yüzünü kızına çevirerek.

“Nasıl olur? Zamanımızda, hâlâ... Bir kadının dayak yemesi... Üstelik senin gibi değerli... Bir işi olan...”

Dayak yiyen kendisiymiş gibi, ağlıyor ya da hıçkırıyormuş gibi kesik kesik ve şaşkınlıkla konuşuyordu.

“Evet, görüyorsun ki oluyor. Zamanımızda hala dayak yeniyor ve bunda benim hiçbir suçum yok...” (İlgaz, 1977: 293, 294).

Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında, aile içi şiddet başka bir boyutuyla ele alınır. Zengin bir muhitte, dayak yiyen bir kadının pahalı hediyeler karşılığında kocasını affettiği anlatılır:

- Onu eleştirir, örneğin Cavit bey gibi akli, bilgisi ile parlayamadığı için dırdırlanır durur.

- Peki baban?

- Yorgun değilse, keyfi yerindeyse pek aldırılmaz. Okşayıp gönlünü alır sanırım. Ama yorgunsa, dinler dinler sonra başka türlü okşar karıcığını, bir güzel pataklar...

Ayda yılda bir olurmuş öylesi. Çok pahalıya oturmuş bizim Beyaz fil'e.

- Annem büyük bir armağan koparmadan yediği dayağı bağışlamaz dünyada! diyor, Mehmet.

Anlaşılan o güzel zümrütler, pırlantalar, yediği dayakların anılarını parlatıyor beyaz gerdanında! (Yönsel, 1971: 29).

Islak Güneş romanında, kocasından şiddet gören Zehra Hanım moraran kollarını ve bacaklarını saklamaya çalışsa da, çocuklar dâhil mahalledeki herkes onun kocası tarafından dövüldüğünü bilir. Romanda Zehra Hanım'ın yaşadıklarını başkalarına anlatması durumunda, kocasının onu "deleceğini" duyan genç kız korkuya kapılır:

"Ne oldu gözünüze Zehra Teyze?"

Yüzüne yapışık duran, o kendine acıyan anlamı bozuveren bir telaşla toparlanıyor:

"Kapıya çarptım."

"Peki bacağınıza?"

"Ne olmuş bacağıma?"

"Çimdikledi dediniz ya demin. Kim çimdikledi?"

Nazmiye Hanım dikleniyor:

"Öyle bir şey demedi. Sen kapı arasından dinlediğin için uydurdun tabii."

Kapı aralarından dinlemiyordum kimseyi o zamanlar. Odanın içindeydim.

Aynı gece, yattığım yerde, annemin, ağzını babamın kulağına yaklaştırarak fısıldadığı sözleriye, gerçekten kulağımı diktiğim için duyuyorum:

"Kocasını her akşam dövüyormuş Zehra Hanımı Sait. Her akşam... Sonra da korkutuyormuş. Bağırırsan ya da birine söylersen delirim seni, diyor."

Zehra Teyzenin delineceğinden korkuyorum önce. Sonra da nasıl delineceğini, adamın karısını neresinden deleceğini düşünerek uykuya dalıyorum.

O geceden sonra, Zehra Teyzeye daha dikkatli bakmaya başlıyorum. Kollarında diş izleri oluyor. Yanağında morluk... O geçiyor, bu kez bacağında. Yerleri sürekli değişiyor, ama izler bir türlü bitmek bilmiyor.

Geceleri öğreniyorum:

“Dün gece, odunla vurmuş bileğinin üstüne. Görsen Sait, elim büyüklüğünde bir yeri morarmıştı kolunun.”

Karşıdaki Madam Mariya’nın kızı, yukarda oturanların iki kızı, yanda Cebrail Ustanın kızı, hepsi biliyor, Zehra Hanımın neresinde ne izi olduğunu. Ben de biliyorum (Kutlu, 1986a: 27, 28).

Kocanın baskıcı bir tavır takındığı ailelerde, kadınlar kocalarından izin almadan hiçbir şey yapamazlar. Bu tür ailelerde koca, karar verme mercii olarak görülür. Islak Güneş romanında, kocasının izni olmadan hiçbir şey yapamayan Zehra Hanım’ın, saçlarını kimseye sormadan yaptırdığını söylemesi, kocasının baskısından kurtulmaya başladığını gösterir:

“Siz de mi soğuk perma yaptırttınız Zehra Teyze?”

Soğuk perma demesini bildiğim için pek beğeniyorum kendimi.

“Hıııı...”

“Hidayet Amcadan izin almış mıydınız?”

Hidayet Beyden izin almadığını pekâlâ biliyordum. O yüzden dayak yiyeceğini düşünüyor şimdi. Dertli görünüyor ya gözüme, dayak korkusundan. Dayak yemek beklemek dayak yemekten zordur, biliyorum.

Oysa bu akşam sürekli yanılgılar içindeyim. O bildiğim Zehra Teyze değil karşımdaki:

“Hidayet’e neymiş benim saçımdan? Kendim kazandım, istedim, boyattım. Ağzını bile açamaz...”

Duyduğum sözle ağzım açık kalıyor. Ama geri çekilici değilim. Beni aptal sanıyor galiba. Sanki sokaktaki herkes onun kocasından yediği dayakları bilmiyor da! Gerçi nicedir yüzünde, gövdesinde iz yok, yakınmıyor da. Ama onu artık eskisi kadar çok göremiyoruz, gelmiyor da ondan. Hidayet Bey dayak atmaktan neden vazgeçsin? (Kutlu, 1986a: 77).

Şiddet kadınlar üzerinde hem fiziksel hem de psikolojik bakımdan hasarlar bırakmaktadır. Fiziksel hasarlar çoğunlukla kısa zaman içerisinde iyileşse de, psikolojik hasarlar kolay kolay düzelmez. Pertev Bey’in Torunları romanında, kadına yönelik şiddet konusu Tülây ile Nâilî örneğinde ele alınır. Kocasından yediği dayaklar sonucunda, Tülây’ın hem ağrılar çektiği hem de istemsiz bir şekilde sürekli güldüğü anlatılır:

“- Sen isterik bir burjuva bir komprador kızısn!.. Senin ne işin var burada? Ne işin var benim yanımda!..” demişti. Zavallı Tülây ona cevap vermeğe davranırken Nâilî ona öyle vurmuştu tokatlarını Tülây’ın suratına ve sonra tekmeleri Tülây’ın beline iniyordu. Tülây’ın ağzından burnundan kan boşanmış ve günlerce böbrek ağrısı çekmişti.

Bu hakaret ve dövüş sahnelerinden sonra da Tülây yine Nâilîye olan aşkı devam etmekle beraber ondan ürkmüş ve korkar olmuştu.

Bu sarhoşluk ve dayak sahnesinin uzun zaman tesiri altında kalmış ve bu sahnenin bir daha tekrarlanmaması için ne yapsa ne söylese ne kadar küfür etse susuyor ve bir otomat gibi gülüyordu. Fakat bu gülmekten ziyade takallus etmiş adelerin bir ifadesi gibi idi (Ayaşlı, 1992b: 81).

Tülây hamile olduğu halde günde birkaç kez dayak yemesine rağmen, alkol ve uyuşturucu bağımlısı kocasını terk etmemektedir. Genç kadının durumuna üzülen ev sahibi durumu anlatmak için babası Muammer Bey'in yanına gider. Üvey annesi Hilâl Hanım, kızlarına maddi yardım yaptıklarını belirterek kadını geri çevirmek istese de Muammer Bey gidip kızını göreceğini söyler:

Artık, Tülây'ın yediği dayak faslı, her güne binmişti. Hem de bir kaç nöbet olmak üzere.

Tülây Nâilî'den tirtir titriyor ve dayaktan çocuğunu düşürmek korkusundan, zavallı elleriyle karnını koruyor yumrukların ve tekmelerin karnına gelmemesine çalışıyor ve dolayısıyla dünyaya gelecek olan küçücük yavrusunu muhafaza ediyordu.

Zira artık yalnız içki içmiyor içki ile beraber Marijuanna ve L.D.S. de kullanıyor ve bunları kullandığı zaman bir deliye, çılgın ve vahşî bir hayvana dönüyor karısını tekmeliyor ve tekmelerken nereye geleceğini, Tülây'ın karnına mı? böğrüne mi? belinin ortasına mı? kestiremediği gibi hiç de düşünmüyordu.

Tülây, o kadar fena bir vaziyette idi ki; nihayet ev sahibesi, Rum kadın, isyan etmiş, Tülây'dan gizli, yarımıyamalak bildiği adresle babasını bulmuştu ve:

“- Siz baba değilsiniz? Siz ana değilsiniz? Acımıyorsunuz Tülây'a? Bu miskin herif, yani kocası herif veriyor her gün dayak, veriyor her gün dayak, gebertecek Tülây, gebe karıda olur mu böyle şey?”

Diye söyleniyor, babasını ikaz ve kızının üzerine alâkasını ve merhametini çekmek istiyordu.

Hilâl hemen ortaya atılmış ve Muammer'den evvel vaziyete müdahale etmiş ve Rum kadına cevap vermişti:

“-Madamcığım, sen biliyorsun, tabii, biz Tülây'a karşı alâkasız değiliz, her ay yardım, para yardımı yapıyoruz Tülây'a,” demişti

Rum kadın:

“- Haydi vre, köpeğe atıyor bir kemik, kıza veriyor bir az para, ikisi de aynı, aynı şey, ben diyor sizde, ölecek bu kız, dayak dayak, her gün dayak olur mu?”

Hilâl:

“- Yok madamcığım..” diye yine müdahaleye kalktı ise de kadın onu susturdu.

“- Eh, bayancığım, sen doğurdu Tülây? Yok, eh sana kolay, ben geldi burda söyleyecek babasına, yok sende.”

Ve sonra Muammer'e dönerek devam etti:

“- Beyefendi, ver bana Tülây annesi adres ben gidecek annesine.”

Muammer çok müteessir olmuştu:

“- Eksik olma madamcığım, teşekkür ederim ben kendim gidip Tülây'ı göreceğim,” dedi. (Ayaşlı, 1992b: 149-151).

Erkeklerin kullandıkları alkol ve uyuşturucu maddeler nedeniyle saldırganlaşıp kadınlara şiddet uyguladığı görülür. Pertev Bey'in Torunları romanında, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı ile şiddet arasındaki ilişki Nâilî karakteriyle verilmiştir. Nâilî bu maddeleri kullandıktan sonra kendinden geçer ve hamile karısını tekmeler. Maddi sıkıntı yaşayan adam, karısına, zengin babasına giderek para istemesini söyler:

Yine bir gün Rum kadın, sokaktan eve geldiğinde, yukarıda, kiracılarının katında müthiş gürültüler duydu. Bardak, tabak şangırtılarından masada, iskemle, masa devrilmesi sesleri de geliyordu.

Koşa koşa yukarı çıktı, içeriye girdi, Naili yine Haşış kullanmış ve bu âdeta beynine vurmuş deli gibi, Tülây'a hem tekmeler atıyor, hem de küfürler ediyordu:

“- İsterik karı, neye bana geldin, bu işler bedava olmaz, komprador babandan para iste,” diyordu.

Zavallı Tülây, Nâilî'nin tekmelerinden kaçıyor ve bir iskemle almış eline onu kendine siper ediyor, onunla kendisini ve karnındaki yavrusunu koruyordu.

Madam, odalarına girdiği zaman bu manzara ile karşılaştı ve açtı ağzını, yumdu gözünü:

“- Miskin herif, pis herif böyle güzel kız buldun, daha para istiyorsun, sen hiç utanmıyorsun” diyordu.

Rum kadının, birdenbire odada görünmesi, Nâilî'de bir şok yapmıştı, gözleri fal taşı gibi yuvalarından fırlamış bir halde yere yıkılıverdi (Ayaşlı, 1992b: 152, 153).

Aynadaki Kız romanında, kadına yönelik şiddet farklı bir açıdan ele alınır. Karısına şiddet uygulayan bir koca, bundan pişmanlık duyarak artık onunla aynı evde yaşayamayacağını düşünür:

- Bir şey yapamazsın. Kendini ne sanıyorsun sen? Gümüş bıçağı hazmeden adam, çok şeyi de eder.

Bu söz üzerine, deli gibi üstüne atıldım ve onu tokatladım.

Parmaklarımın izini yüzünde görünce, içimi müthiş bir utanç ve acı kapladı. Vahşî bir hayvandan farkım kalmamıştı. Onu dövmüştüm. Neden, niçin bunu yapmışım? Bu kadar alçaldıktan sonra, onunla bir çatı altında kalabilir miydim? Olduğu yerde duruyor, gözlerini kırpmadan yüzüme bakıyordu. Böyle susmasa, bir şeyler yapsa, bir şeyler söylese, hakaret etseydi, o da bana vursaydı...

Başımı eğdim. Derin bir utanç içinde:

- Özür dilerim, dedim. Bunu yapmağa hakkım yoktu. Artık birbirimizin yüzüne bakamayız, Ayrılmak için ileri süreceğin bütün şartları kabul ediyorum. Bu mevzuda sen ne istersen, o olacak (Su, 1962: 81).

Sonya romanında Sonya, Matyos'un kendisine uyguladığı şiddeti ayrıntılı olarak anlatır. Sırtı kamçılanan Sonya, yavaş yavaş uyuştüğunu ve acı duymamaya başladığını ifade eder:

- Lanet orospu diye gürledi. Kendini Marika'nın yerine koymaya nasıl cür'et ettin?.. Parça parça edeceğim seni. Bana çektiirdiğın ıstırabı katre katre çıkaracağım senden.

Kocaman eliyle suratıma bir tokat vurdu. Sonra beni duvara kadar sürükledi. Bir iple ellerimden odayı süsleyen mermer sütunlardan birine bağladı.

- Seni kırbaçlıyacağım diye homurdandı. Sana öyle bir iş edeceğim ki kıyamete kadar unutamayacaksın.

İlk tokatta yüzüm kanamış, bir kan çenemden göğsüme doğru akmaya başlamıştı. Fakat yine de ürpererek, kamçıyı bekliyordum. Ah o ilk darbeyi beklemek, ölümden de daha acı birşey. Sırtım adeta tetikteydi. Sanki etim çekiliyor, seyiriyor, birşeyler oluyordum.

Matyos yağlı kamçıyı boydan boya okşar gibi sıvazladı. Sonra ilk darbe, omuzlarımdan belime doğru indi. Canhıraş bir feryat kopardığımı hatırlıyorum. Feryat gırtlığımdan çıkarken, biran boğulacağımı sandım. Her darbe inişte vahşi bir hayvan gibi böğürmekten kendimi alamıyordum.

Prens bu işin hakikaten, emsalsiz ustasıydı. Yavaş yavaş sırtım uyuşmaya, eskisi kadar acı duymamaya başladım. Adalelerim yavaş yavaş dayanılmaz bir krampin gerginliğini hissetmeye başlıyordu. Bileklerimi sıkın ipin bulunduğu yerden ılık, ıslak bir şeyin, dirseklerimden süzölüp, belime damladığını hissediyordum, Sonra yavaş yavaş gözlerimin önünde ateş gibi bir şeyler uçuşmaya başladı ve herşey bitti, her şey.. (Sezer, 1973: 57).

Saltanat Rüzgârları romanında, harem ağasına itaat etmeyen kadınların, kırbaçlandığı ve çevredeki insanların bu işkenceyi büyük bir zevkle izledikleri ifade edilir:

Nitekim yaptığım terbiyesizlikten dolayı beni halkın gözü önünde kırbaçlamaya karar verdi. Islıklar, açık saçık şakalar arasında harem ağalarından biri tül elbisemi bir çekişte belime kadar yırttı. Kırbaç beyaz cildimin üzerinde iz bırakmasın diye yumuşak bir kremle vücudumu ovdular.

Zincirli ellerimi göğsüme kavuşturmuş, işkenceyi görebilmek için sıkışın kalabalığa sakın sakın bakıyordum. Bu insanlar kurbanlarının bağırıışlarını hayvanî zevk çığılıklariyle karşılamağa alışıktilar. Ama onlara bu fırsatı vermiyecektim. Hissettiğim büyük korkuyu yüzümden, yahut halimden anlamalarına imkân yoktu. Ne başımı eğmiş, ne de esirciye yalvarmışım. Tetikte bekliyordum. İlk darbe omuzumdan belime kadar kıpkırmızı bir kan şeridi husule getirdi. Bağırmamak için dişlerimi sıkmışım ama yine de dudaklarımdan arasından boğuk bir feryat yükseldi (Sezer, 1962: 8).

4.15.12. Kadının Cinsel Açıdan İstismar Edilmesi

4.15.12.1. Hayat Kadını

Kadının erkekler tarafından cinsel bir nesne olarak görülmesi ve istismar edilmesi, incelenen romanlarda hayat kadınıyla birlikte olma, metres tutma ve dul kadınlara yaklaşma olarak farklı şekillerde ele alınır. Hayat kadınları, ekonomik güçlükler nedeniyle para karşılığında erkeklerle birlikte olurlar. Bu kadınlardan bazıları içinde bulundukları durumdan nefret ederler, bazıları ise mecbur kaldıkları için bu eylemi gerçekleştirdiklerini düşünüp bu durumu kabullenirler. Fosforlu Cevriye romanı, hayat kadını olma meselesi üzerine kurulmuştur. Onların ayakları üzerinde durma mücadeleleri, erkeklerin onlara karşı tavırları ve bu kadınların hayata ve kendilerine dair düşüncelerine yer verilir. Kendisini tanıyan erkekler arasında Cevriye'ye tutkun olmayan yoktur:

Güzelliği kadar ismi de kaldırımlarda meşhurdy.

“Fosforlu Cevriye...”

İstanbul'un izbe sokaklarının, yangın yerlerinin, mezarlıkların, surların, Tekfur Sarayı harabeleri ve bostanların en cazip kızıydı.

Serseriler onu birbirine tavsiye ederler, onunla birlikte bulunmuş olmak aralarında en büyük övünme mevzuu olurdu...

- Dün gece sabaha kadar Mecidiyeköy'de Fosforlu oynattık. Cevriye, asıl oynadığı zaman fosforlanıyordu...

Cevriye'nin oyununu görüp de onun için deli divane olmamak mümkün müydü?..

Kaç kişi şimdiye kadar bu fosforlu kaldırım yıldızı için birbirine girmişti?..

Cevriye bugüne kadar kaç gencin canına kıyılmasına veya hapisanelere düşmesine sebep olmuştu?..

Onu bir tek Allah bilirdi...

Fosforlu bunlardan hiçbir şey bilmezdi... (Derviş, 2000: 10).

Her hayat kadınının ayrı bir hayat hikâyesi vardır. Aynı romanda Güllü'nün hayat kadını olma hikâyesine yer verilir:

Güllü masada oturuyordu.

Şişman vücutlu, kumral çatık kaşlı, yeşil gözlü, beyaz tenli, al yanaklı bir köy aşiftesiydi.

Daha on beş yaşındayken, babasıyla aralarında bir sınır ihtilafı olan bir köylü, üç beş serseriye para vererek onu, intikam olsun diye dağa kaldırmıştı.

O gün bugün Güllü köy hovardalarının gönül eğlencesi olmuş bir daha baba evine dönmemişti.

Kendisi de bu hayattan hoşlanmış mıydı? Başına gelen bu maceradan elem veya utanç duymuş muydu? Bunu kendisine de sorsanız anlatmazdı.

...

Güllü dağların en usta fahişesi olmuştu: serserilerin de eğlence âleminin de yine gözbebeği idi. Bir Konya havası oynar, bir çiftetelli kıvrır, bir kaşık kullanırdı ki, değme rakkase onunla rekabet edemezdi.

Bu şişman ve iğrenç vücudun her bir yağ kümbetinin paluzeler gibi tir tir titreyişi hovardaları zevkten coştururdu, ‘Yaşa Güllü!’ diye el çırpınlar, o günkü vurgununu onun alnına yapıştıranlar, pek çoktu (Derviş, 2000: 45- 47).

Romanda Fosforlu Cevriye’nin yalnızca para karşılığında değil, canının çektiği bir delikanlıyla da birlikte olduğu anlatılır. Ancak Cevriye içinde bulunduğu hayatın koşulları nedeniyle hiçbirine bağlanmak istemez:

Erkeklerle karşı bigâne bir kız değildi.

Onlara sade menfaati için, bazen de gönlünü eğlendirmek için sokulurdu.

Ve her zaman erkekten menfaat beklediği için, vücudunu onlara vermezdi. Bazen karayağız bir oğlan, bazen sarışın bir delikanlı, bazen kumral bir babayiğit, hoşuna gider ve sırf hoşuna gittiği için ona sokulur, birkaç saatini veya bütün bir gecesini onunla geçirirdi. Fakat onun şimdiye kadar erkeklerle karşı duyduğu alaka hoşlanış ve hazzediş seviyesinden hiçbir zaman yukarıya çıkmamıştı. Onlardan hiçbirini bir kereden fazla görmek istememiş, eğer görmüşse boyuna onun tarafından yapılan mühim ısrarlar ve yahut her ikisinin de dahli olmayan tesadüfler neticesinde olmuştu (Derviş, 2000: 73).

Hayat kadınları, çoğu zaman kötü fiziksel koşullarda çalışmaya mahkûmdurlar. Birlikte olacağı erkeğin götüreceği yeri kabul etmek zorunda kalırlar. Cevriye beğenmediği koşullarda işini yapmaktan hoşlanmasa da, işi bittiği anda o dakikaları kafasından sildiği için rahat eder:

... yanındaki yabancı delikanlıyla birlikte meyhaneden çıktı ve onun ardından Fındıklı’ya gitti.

Fındıklı’da bir tatlıcı dükkânının arkasındaki bir merdivenle yukarıya çıktılar. Kenarda bir tek kerevet ve penceresinin içinde kırık bir ayna olan, sinek pislikleriyle kararmış bir kordonun ucunda ölgün bir ampul yanan bir odaya girdiler.

Cevriye için bu odada geçen zaman hiç şüphesiz ki, hayatının en azaplı dakikaları olmuştu.

Bu zaman tükenmeyecek, bu sarhoş kollar, vücudundan hiç çözülmeyecek zannediyordu.

Bütün vücudunun bigâne kaldığı ve kendisine ikrah veren bu kucaklamaların sonunu büyük bir sevinçle karşıladı. Kırık aynanın karşısında saçlarını düzeltirken yatağında uyuklayan erkeği çoktan hayatından silip atmıştı.

Kapıdan çıkarken onun yanına giderek omuzlarından silkti:

- Aygır gibi horlamadan uçlan mangizleri, dedi. Adam gözlerini araladı. Ona baktı ve bir küfür savurdu. Sonra kolunu uzatarak yerde atılı ceketinin cebini aradı. Bulduğu parayı Cevriye'nin avuçlarına sıkıştırdı.

Cevriye buradan çıkmak için duyduğu bütün iştiyaka rağmen profesyonel bir merakla avucunu açarak baktı. Bir gümüş lira ile iki tane de bozukluk vardı.

Sevindi, avucunu kapadı ve merdivene doğru seğırtti (Derviş, 2000: 74, 75).

Romanda çocukluğundan beri “dilenci çocuk, köprü altı çocuğu, sokak süprüntüsü, en adi fahişe, sürtük” olarak anılan Fosforlu Cevriye'nin kendisinin başka türlü bir hayata sahip olabilmeyi hiç düşünmediğinden söz edilir:

Cevriye, hayatta kendisinin başka türlü olabileceğini, başka türlü telakki edilebileceğini, bir erkeğin kendisiyle sırf en basit hayvanî zevkleri tatminin dışında bir münasebet kurabileceğini hiç düşünmemişti.

Çocukluğundan beri dilenci çocuk, köprü altı çocuğu, sokak süprüntüsü, en adi fahişe, sürtük telakki edilmişti.

Şehvanî hırslarını tatmin etmek isteyen isimsiz, hatta çehresiz insanlar kendisine yanaşır da birçok defa bu tanışmalar karanlık bir sokak köşesinde başlar, karanlık bir yangın yerinde biterdi. Yahut birtakım memurlar kendisine hakaret ederler, karakoldan karakola, zührevî hastalık muayenelerine, müdüriyetlere götürür dururlardı.

O, herkes için, seven ve sevmeyenler için, hatta Barba için bile “Fosforlu Cevriye”ydi. Karakolda Fosforlu’ydu. Sokakta, meyhanede, yangın yerlerinde, Ahırkapı mağaralarında, Tekfur Sarayı harabelerinde, Çeşmemeydanı’nda her yerde, her yerde “Fosforlu Cevriye” diye anılır ve öyle muamele görürdü (Derviş, 2000: 105).

Hayat kadınlarının durumu, çocukları üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Romanda annesinin hayat kadını olduğunu bilen küçük bir erkek çocuğunun annesi hakkındaki düşüncelerine yer verilmiştir:

“Sizi doğuran anaların içi dışına uğrasın, onlar sizi aramazlar mı?”

“Benimkinin hovardalarıyla uğraşmaktan beni düşünecek vakti yok” dedi. “Karı Yirmidört saatin yirmi beşini heriflerle yatakta geçiriyor. Eve gidip ne yapayım? Boynuz mu yaldızlayayım?” Bizim Topal Şevket o zaman ancak yedi sekiz yaşındaydı. Onun bu sözü adamın garibine gitmiş olacak ki, hem güldü, hem de:

“Enayi” diye cevap verdi. “Sen daha süt kuzususun. Sende boynuz çıkmaz ki yaldızı olsun. Burada kakırdıyacağına git evine. Ananın hovardalarından sana ne?” (Derviş, 2000: 138, 139).

Romanda, hayat kadınlarının da tüm kadınlar gibi ilgiye ve sevgiye muhtaç oldukları Cevriye'nin şahsında belirtilir:

Ayrılmadan evvel, Kerim odaya girmeden evvel artık Cevriye’yi göğsü üstünde, “Yavrum” diye sıkıyordu.

Hiçbir erkek ona böyle tatlı ve böyle müşfik bir sesle, “Yavrum” dememişti.

Erkekler Cevriye’den hep kendi zevklerinin tatminini istemişlerdi. Cevriye’ye zevk ve saadet vermeyi, Cevriye’yi korumayı, Cevriye’yi kendileri için değil, Cevriye için okşamayı bilmemişlerdi. Cevriye’ye o kadar temiz bir şefkatle yaklaşan, ona yakınlık gösteren, onu o kadar temiz okşamasını bilmiş olan tek erkek oydu (Derviş, 2000: 203, 204).

Şafak romanında, Güllü’nün hayat kadını olma macerasına yer verilir. Güllü kendisini geneleve soktuğu için Abdullah’a minnettardır:

Köylüymüş Güllü. Yok ne olacaktı, memur kızı? Kocasını Avusturya’ya işçi gitmiş. Kocasının ailesi Güllü’yü istemez olmuşlar. Kuması vardı Güllü’nün. Bütün bunlar öyle alışılmış ki. Aile kumayı tutar, Güllü’yü tutmaz. Güllü de bebesi Menderes’i yüklenip yollara düşer. Sonunda geneleve varan uzun, engebeli, ama aslında beklenen bir yola.

“... Gençlik Parkı var ya, işte orda otururkene benim rahmetli düzü var ya?”

“Abdullah mı?”

“Ha Abdullah, işte o yanaştı. Allah razı olsun, geneleve soktu beni. Menderes’imin de, benim de karnımız doydı. Abdullah hayını iki yılda tam beş bin liramı çitir çitir yedi. Yemesi içmesi caba. Ama helâl olsun. Verdiğime bir gün gam yimem. O kariya gitmeyeydi...” (Soysal, 1975a: 132, 138).

Yarın... Yarın... romanında, hayatında ilk kez bir erkekle birlikte olacak Aysel’in yaşadığı korku ile kısa bir sürede kazanacağı para arasında yaşadığı ikilem yansıtılır:

... Sabahleyin Haluk bu gece Adanalı ile yatması gerektiğini söylediğinden beri geçmemişti titremesi. Elleri ya da dudakları titremediği zaman bile beyninin içi titriyordu sanki. Kendi kendini yüreklendirmek için durmadan aynı şeyleri geçiriyordu kafasından ama boşunaydı çabası. Adanalı’yı görmüştü. “Kızıma giysi alacağım” uydurmasıyla kaç kez gelip gitmişti moda salonuna. Aysel karşısında belki yüzlerce değişik giysiyle salınmıştı. “Kumaşı yakından göreyim” diye durmadan bacaklarını ellemişti herif. Çirkindi, şişkoydu. Kocaman, sarı sarı dişleri vardı, hep tükürük içinde olan pos bıyıklarının altında kalın ve etliydi dudaklar. Öylesine yılışıktı ki gülüşü, öylesine mide bulandırıcıydı ki hızlı hızlı soluması.... Ama on bin lira veriyordu işte bir gece için -ne bir gecesi? yarım saat için... Yarım saat gözlerini sıkı sıkı kapayabilir, dişlerini sıkabilirdi Aysel.. (Kür, 1976: 192, 193).

Aysel'in ilk defa bir erkekle üstelik para karşılığı birlikte olduğu gece maruz kaldığı fiziksel şiddet, genç kızın ruhsal durumunda da olumsuz etkiler yaratır:

Bu on saat içinde ancak birkaç saatlik uykusu vardı Aysel'in. Belki o kadar bile değil. Sözde içi kof olan Adanalı sanıldığından çok daha zorlu çıkmıştı çünkü. Belki de ödediği paranın büyüklüğünden gayrete gelmişti.. Bir tek geceye birçok geceler sığdırmak kararlılığıyla çullandı kızın üstüne. Yatağa sırt üstü yuvarlandı Aysel.

Ondan sonrası korkulu bir düş --korkulu düştten de öte, çok öte, çok daha derinden duyulan bir acılar dizisiydi, bitmek bilmeyen. Işıklar yanıyordu çünkü. Ve Aysel, en korkulu düşte bile kişiye elle tutulur gerçeğin dışında bir yerlerde bulunduğunu unutturmayan uyku bulutundan yoksundu. Işıklar yanıyordu çünkü. Ve Aysel, sıkı sıkı kapadığı gözlerini açışlarında koruyucu, örtüp saklayıcı, sıcak bir karanlığa sığınmak olanağından yoksundu. Işıklar yanıyordu. Çünkü Adanalı, ister korkulu olsun, ister güzel, bir düş gibi yaşanmasından yana değildi gecenin. Elle tutulur gerçeği, altındaki ufacık, körpecik kızı yani, tüm duyularını kullanarak kendine mal etmek, son kan damlasına dek sömürmek çabasındaydı. Onun için didindi gece boyu. Hiç durmamacasına değil elbet. Arada uyuyarak; doğum sancısı çeken kadınların, iki sancı arasında geçen altmış saniye içinde dalabildikleri derin uykulara dalıp, gene bir sarıcı keskinliği ile geri gelen istekle uyanarak... Gençliğini çalmak çabasıyla hırpaladığı körpe gövdenin kendisini canlandıramayacağını, tersine tüketmekte olduğunu bilmeden. Asıl istediğinin gençliği çalmak, ya da, çoktan yitirdiği gençlikten, bu kızın gövdesi aracılığı ile öc almak olduğunu bilemeden. Her istediğine tepkisiz boyun eğen, dönen, çevrilen, ama hep kaskatılığını sürdüren "el değmemiş" kız gövdesinden zevk aldığını sanarak (Kür, 1976: 199, 200).

Aynı romanda, Aysel'in hayat kadını olduktan yıllar sonra Oktay ile olan ilişkisinde, adamın onunla sevgili olduğunu açıklamaktan çekindiği aktarılır:

"Karının yanında dans edecek misin benimle?"

Oktay durakladı. Kılçıklı bir sorundu bu onun için. Karısından çekindiği yoktu. Hatta kimi zaman, Aysel Alsan'la seviştiğini karısına söylemek için can atardı: özellikle canını yakmak istediği anlarda. Asıl sorun, Aysel'le olan ilişkisini çevresine açıklayıp açıklamamaktı. Utanıyordu kısacası. Orosu olduğunu saklamayan (gecesi 7500 liradan kiralandığı söyleniyordu her yerde, ama bu konuda kendisine bir şey sormaktan kaçınmıştı şimdiye dek) bir kadını, ciddî bir sevgili olarak koluna takıp şurada burada gezerse alaya alınacağından korkuyordu. Bu yüzden gizli tutmuştu ilişkisini; karısından çekindiği için değil. Arkadaşları arasında Aysel Alsan'ın sözü geçtiğinde, yarı alaylı, yarı istekli konuşmalar, bol abartmalı iç çekmeler, kahkahalar olurdu hep. Yedi bin beş yüz kâğıdı bastırıp onunla yattığını açıklayanlar da çıkardı arada bir. Böyle durumlarda çok bozulurdu adam. Sevdği kadını --sevdiği mi, hayır, yalnızca istediği, anlayamadığı bir biçimde çok, pek çok istediği... sevgi sözcüğü yanlıştı burada, sevdiğini yadsıyordu şimdilik-- savunmak için çırpınır, ama genellikle pek ses edemezdi. Ara sıra yaptığı çıkışlar bile, "yok canım. o kadar da değil", "dediğiniz gibi salak olsa böylesine çabuk yükselebilir miydi?" ya da "herif onca parayı verecek kadar enayiye o da alır elbet" şeklinde, yarım ağzılı

çabalar olurdu. Ve biliyordu ki, bu geceki toplantıda Aysel’le bir kez dans etmesi bile, hemen oracıkta bir takım göz kırpmalara, birkaç gün sonraki kumar masasında ise gevrek, biçimsiz kahkahalarla, açık saçık yakıştırmalara yol açacak, üstelik Seyda bile durumu ciddiye almayacak, yüzünde belli belirsiz, küçümseyen bir gülümseme, yanındakilerle konuşmayı sürdürecekti. Hatta belki, karısına yanaşmak için fırsat kollayan seraserilerden biri, Aysel’le ilgili açık saçık bir olay anlatacak ve Seyda, çevresindekilerle birlikte dans eden çifte gülecekti (Kür, 1976: 18, 19).

Yenişehir’de Bir Öğle Vakti romanında, toplumda hayat kadınlarının “namussuz” oldukları inancının yaygın olduğu ve bazen polislerin bile onları istismar ettikleri anlatılır:

Emniyette, kâğıdın yok diye sabahlattıkları gece, polisin biri yanaşmaya kalkmıştı Aysel’e. Parmak izini bastırırken arkadan sürünmüştü. “Höst geri bas!” demişti Aysel. Öteki polisler gülmüşlerdi. Onuru kırılan polis, “Ne o, namus numarası mı orospu!” demişti. “Namus bizde ne gezer, lüks diye kullanmıyorum. Yine de senin gibi donsuz kalmadık, bir gecelik kazancım la senin gibi donsuzun namusunu satın alırım ben.” (Soysal, 1975b: 267).

Bizim Diyar romanında, “ecnebler” tarafından çalıştırılan bir meyhanedeki ortam aktarılır:

- Bir yıl olmuş mudur sen gelmeyeli? dedi kadın.
Şalını düzeltti, ağırca bir esans kokusu üzerinden yayıldı.
-Emret beyzadem! Neler getirilsin masana?
- Meze ve rakı, ondan sonra iyi pişmiş et, dedi Haşim Bey.
Kadın Haşim Bey’in kulağına eğildi.
- Yukarı katta güzel kızlar var ki gülüşleri ömrüne ömürler katar efendim.

Adam, önceki yılları düşündü. Sık sık gelirdi buraya. Sabaha karşı yorgun, kulaklarında sazların uğultusu, üstüne başına sinmiş şarap, rakı kokusuyla eve dönerdi. Şimdi orada tuhaf, ürpertici bir kalabalık... Sarhoşluğun ilk belirtilerindeki ardarda gülüşler, yakaları karanfilli ecnebler, göğüsleri açık, elmas gerdanlıkları kadınlar garip, sevimsiz, rengârenk... Dumanlar ardında belirip kayboluyor görüntüler. Omuza atılmış bir kol, beyaz ve diri olarak beliriyor, bazen gülen bir kadının arkaya düşmüş başı ve gerilen boynu, çizgili bir ceketin üst cebinden taşmış bir ipek mendil, pürolar, alevler içinde götürülen kebab etler, havaya kaldırılan bir kristal kadehin parıltısı.... Şarkıcı kız “Viran Dağlar”ı söylüyor (Çokum, 1978a: 112).

Yürümek romanında, sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan bir bölgedeki ilkokulda okuyan iki erkek çocuğun “genelev” hakkında yaptıkları konuşmaya yer verilir:

Kurumuş akasya dalıyla, Dumlupınar İlkokulunun, denizi gören toprak bahçesinde, Memet, toprağa bir dikdörtgen çizdi. ...

- İşte genelev böyle bir yer!

Rıfat'ın gözleri, şişik kapaklarının aralığıyla bir kapandı, bir açıldı:

- Kapısı nerde len?

Akasya dalı çizgisinin bir yerinde durdu.

- Nerede olacak alık, burada işte!

Memet dudaklarını dişledi. Tirebolu köprüsünün müteahhitliğini yapan babası Mühendis Necip beyin plan incelerken takındığı bütün tavırları takındı, Yerdeki çizgilere uzaklaşıp yakınlaşarak, arada kafasını kaşıyarak:

- Burası kapısı, burada koridor; burada odalar; hepsinde geniş bir karyola, dolap, sandık, (anasıyla babasının yatak odasında ne varsa saydı hepsini) şurada bir iskemlede yaşlı bir kadın oturuyor. Yanında bir masa, masanın üstünde lekeli bir örtü, bir tabak, tabağın içinde on kuruşluklar (şimdi de Tirebolu'nun en yeni, en lüks yapılarından belediye helâsını anlatıyordu).

- Deme, genelev on kuruş mu?

Bir yanlışlık yaptığını; genelev uzmanlığıyla bağdaşmayacak bir yanlışlık yaptığını hemen çağırdı Memet:

- Bazıları bozuk veriyor. Kapıcılar, odacılar falan. Hep geneleve gider onlar (Komşu kaymakamınki oraya buraya koşturduğu kocasının odacısı ne zaman gecikse, “eşşoğlu eşşek geneleve gitmiştir, başka nereye gider o dağayısı” derdi anasına).

...

- Peki kaç para gerek geneleve girmek için?

- On lira.

Bir ıslık çaldı Rıfat.

- Onca parayı nerde buldun len?

Zil çaldı. Memet ayağa fırladı. Okula koştu. Koşmaya başlamadan önce ama, ayağını Rıfat'ınkinin önüne koydu, uykusundan silkinip koşmaya yeltenen Rıfat yuvarlandı çelmeyle. Yüzükoyun kapaklandı, genelev planının üstüne. Burnundan boşalan kan, Memet'in çizdiği, Memet'in elle tutulur gibi anlattığı, Memet'in var kıldığı karyolalara doğru aktı (Soysal, 1983: 16, 17).

4.15.12.2. Metres

Evli erkeklerin metres tutması incelenen romanlarda sıkça işlenen konulardan biridir. Erkekler genellikle buna hakları olduğunu düşünürler. Bıraktığı Yerden romanında, kocasının bir seneden beri metresi olduğunu öğrenen Canan'ın, bunu onunla paylaşması üzerine aralarında çıkan tartışmaya yer verilir. Kadın kocasından hesap sorunca adam parasının olduğunu, istediğini yapabileceğini ve kimsenin ona karışamayacağını söyler:

- Gerçekte üzülmemek gerek... Fakat elde mi? En büyük kavgayı yaptık bugün. Şeytan dürttü sanki bugün!.. Beyoğluna alış verişe inmiştim. “Gidip bak!” diyordu bir ses içimden. Fesatçı, bozguncu bir sestir bu. “Git bak!

Arabasını her zaman bir apartmanın önünde görüyoruz diyorlardı. Git bak! Gerçekten orada mı? O sarışın kadınla girdikleri evin önünde mi?” Gittim. Köşeyi döndüm. Araba oradaydı. İkinci anahtarı bende dururdu. Açtım girdim içeri. Yabancı bir koku vardı. Hafiften Diyorsimo kokuyordu. Küllükte boyalı sigaralar. Küçük dolapta yarısı yenmiş bir İsviçre çikolatası üzerinde sarı saçlar ince bir kadın tarağı. Onları birer birer toparlayıp çantama yerleştirirken, soğukkanlı mıydım, donmuş muydum bilmiyorum, kalbim bile temposunu değiştirmemişti. Belki bir saat orada, köşeye büzülmüş bekledim. Gözlerim apartmanın kapısında. Sonra Mahmud’u gördüm kapıda. Yukarı bakıyordu gülerek. Kadını gördüm balkonda. Uçuk mavi dantel bir sabahlık vardı üstünde. Sarı saçları uzun ve dağınıktı. Birbirlerine el salladılar. Sonra kocam otomobile yöneldi ve beni gördü içinde. Birdenbire yüzü sarardı. Sonra öfkeleni. O korkunç maske, o beni korkutan sindiren maskesini takmıştı yüzüne. Cam rengi, derinliksiz gözler, eski bir bıçak kesiği, soluk, soğuk ağız. Yaşantısız bir anlam. Arabaya girdi. Anahtarını kontağa sokarken eli titriyordu. Bende ise bir ölü duygusuzluğu vardı. Hattâ gülümsüyordum. Belki de bir yıldır süregelen kuruntularım, gerçeğin rahatına kavuştuğundandı bu hâlim. Beni belki hayatta ilk olarak böylesine tepeden bakar görmek onu çıldırtmıştı sanki. “İşin ne burada?” diye gürledi. Omuzlarımı silktim. Paketlerimi gösterdim. “Alış verişten dönüyorum. Arabanı görünce sevindim kocacığım. Niye sinirlendiğini anlıyamıyorum.” Fakat ben ağırdan ağıra kaynamağa başlamıştım. İlken kahaahalarla güldüm. Bu onu deli etti. “Karışamazsın bana karışamazsın!” diye bağııyordu. Sonra kontağı çevirmesi ile, trafiğı hiçe sayarak fırlaması bir oldu. Eve geldik. Paketlerimi attı kapı önüne. Evliliğimizin otuzuncu senesine basıyorduk. Hediyeler almıştım ona. Antika Çin porseleninden bir kahve fincanı. Antrenin mermerinde bin parça oldu. İşte o zaman kızılca kıyameti kopardım. Her şeyi bildiğimi söyledim. Bir seneden beri metresi olduğunu, ona bir kat aldığını, Avrupaya seyahatlere götürdüğünü, haykırdım yüzüne. O da bağııyordu. Davranışlarına gem vuramazmışım İsteddiğini yapabilmış. Parası varmış. Çalışmış alınının teri ile. Kimseye minneti yokmuş. Ağlıyordum artık. Sonra kapıyı vurdu ve gitti (Uçuk, 1973a: 19, 20).

Bıraktığı Yerden romanında, Malike’nin kocası Remzi’nin de metresi vardır. Malike, kocasının yalanlarına hep kandiğı için metresinin oturduğu yere giderek işin aslını öğrenmek ister. Kocasının metresini ve onun yaşadığı yeri gören kadının düşünceleri aktarılır:

Sonra Malike usul usul, kısık, acılı sesi ile anlatmağa koyuldu.

Canan’ın gözlerinde canlanıyordu resimler. Malike’nin mavi gözlü sevgilisini o kenar mahalledeki evde görüyordu. Belden aşağı konuşan kadınların arasında. “Bayan!. Bayan!. Kocana senin veremediklerini kızım verdi. Sen de kadın mısın sıska meret... Adamın gözü karı gördü.” diyordu meyhanecinin karısı.

- Bu Remzi’nin yeni kayınvaldesi demek?..

- Evet! dedi Malike... Beni onların elinden kurtaran taksinin şoförü oldu. Gelmediğimi görünce eve dalmış. Beni yarı baygın çıkardı oradan.

- Doğru yapmamışsın Malike’ciğim...

- Haklısın fakat iyice inanmam için gözlerimle görmem lâzımdı...

Yoksa hep aldanıyordum tatlı sözlerine, yeminlerine, gönderdiği aşk

mektuplarına. Fakat artık hiç bir söz, özür, yalvarma beni kandıramaz... Yatak benim yatağımın örneği. Yatağın üstündeki eflatun dantel sabahlık bana son hediyesinin eşi. Terlikler yine benimkilerin tıpkısı. Sadece benzemeyen yanları benimkiler gibi otuz beş numara değil. Belki kırk numara. Yayılmış ve deforme olmuşlar. Yatağın baş ucunda Remzi'nin camlı bir resmi asılı. Altında "Sevda'ya Kerem'inden Remzi" yazılı. Samatya'da meyhaneci K r Halil'in kızı. Meşhur kasa hırsız Ferhat Numan'ın metresi ve gayri meşru çocuğunun anası. Bütün bunları olağan işler diye kabul edebilirim. Bir meyhaneci kızı olmak, bir gangsterin çocuğunu doğurmak benzeri. Fakat kadın bir şeye benzese. Yanyana büyütülmüş beraber resimleri de asılı duvarda. Remzi'nin, o güzel adamın koltuğu altında bir boy. Permal  kuzu kıvrırcığı sarı boyalı saçlar. Yolunmuş kaşlar. Belden aşığıs  sade kalça ve bacak. Garip bir yaratık. Düşündükçe ağıyorum bu kadının uğruna mı bu hallere düştü diye (Uçuk, 1973a: 64, 65).

Aynı romanda kocasının metresi olduğunu  ğrenen Canan'ın, bu tür kadın kadınlar hakkındaki düşüncelerine yer verilir. Canan aldatılan diğer arkadaşları gibi kocasını metresine bırakmayacağını ve yuvasını kurtarmak için elinden geleni yapacağını söyler:

 evresine baktı. Evindeydi.  st ne titrediği yuvasında. Kurmak için bir ömür harcadığı evinde. Yaşlılık günlerinde sığınacağı düşündüğü evindeydi. Rahat vermiyorlardı ki. Bütün güçleri bu evden çıkıp gitmesini sağlamak değil miydi? Hazırcılar diye adlandırdığı, kurulu, düzenli yuvalara g z dikenler vardı böyle her evin, her erkeğin peşinde. Hazırcı diyordu. Çünkü hiç emek vermeden, başka kadınların, bin bir zorlukla temelinden çatısına dek kurmak için hayatlarını verdikleri yuvalara  reklenmek istiyorlardı.

- Beni yuvamdan, e imden, açımdan edemiyecekler. Kurduğum hayatı ben yaşıyacağım. Karşımdaki gizli d ş manlarla d ğ ş ceğim. Beni yenemiyecekler...

Ne Lerzan gibi her ş yi yüz üstü bırakıp gidecek, ne de Malike'ye benziyecekti.

  inden bir öfke kabarıyordu yıldırım yüklü bulutlar benzeri. Kocasına kancasını takan o küçük a ıfte alanı hiç bir gün boş bulamıyacaktı. Bu sessiz, sözsüz, patırdısız bir d ğ ş  olacaktı. Kendi yaşama çevresinden kaçıracaktı o akılsız di iyi (Uçuk, 1973a: 113, 114).

 ncelenen romanlarda yalnızca aldatılan evli kadınların değil, metres konumunda olan kadınların da düşüncelerine yer verilir. Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında, patronunun metresi olan Türkân, artık ikinci kadın olmak istemediği için ondan ayrılmaya karar verir:

- Bu bir inanç sorunu! Öyle bir adamla beraber yaşamak, onun yoluna, onun düşüncelerine kapılıp, yanına ikinci bir kadın gibi sığınmak, bana attığı

kemiği yalamak hoş gelmedi birdenbire. Sevdaya kurban vermek istemedim kişiliğimi, senin anlayacağın!

- Sen mi söylüyorsun bunları! Özgürlüğünü savunan, yaşantını kimseden korkmadan gönlünce sürdüreceğini durmadan söyleyen, toplum kurallarına metelik vermeyen Türkân hanım, güçlü, uygar, ve korkusuz arkadaşımız!..

- Coşma coşma gene herzamanki gibi! diye beni azarladı. Bunları yalanlayan kim? gene öyleyim. Öyle olduğum için yapıyorum bu işi. Sen yaptığın şeyin güçlüğünü nerden bileceksin! (Yönsel, 1971: 362).

Pertev Bey'in Üç Kızı romanı, Selmin'in yaşadığı metres hayatı üzerine kurulur. Romanda, onun patronu Gani Bey'in metresi olma süreci anlatılır:

15 günde Selmin iyileşti. İşe gitmemek, sıcak, rahat, banyolu bir oda, ona ilaçlar kadar iyi geldi. Bu 15 gün zarfında Gani Bey ona çok iyi davranmıştı, eli eline hiç değmemişti. Bu rahat hayatta Selmin'in rengi gelmiş, biraz toplanmış ve güzelleşmeye başlamıştı. Fakat aldığı avansları ve bu Tokatlıyan oteli masraflarını, doktor ve ilaç paralarını, bütün bu ihtimamı ödeme sırası şimdi Selmin'e gelmişti. Bu çok güç ve feci idi.

"- Artık yarın, gece misafir kabul edersiniz inşallah Selmin Hanım," dedi Gani Bey.

Zavallı Selmin'in düğün gecesi olacaktı bu. Ne hazin, ne elîm, ne feci bir düğün gecesi, Selmin, bu korkunç gece için hazırlığını yaptı. Tokatlıyan'dan Lebon'a kadar yürüdü. Lebon'dan bir kilo şokola aldı. Sert içki olarak çocukluğundan beri içtiği Metaksas konyasını almak için de Dimitrakopulo'ya girdi, büyük bir şişe konyak aldı. Ve yine otele, odasına döndü. Gani Bey daha gelmemişti.

Durmada konyak içti, şokola yedi; şokola yedi, konyak içti. Gani Bey geldiğinde, Selmin'i körkütük sarhoş buldu. Böylece yarı sarhoş, yarı baygın bir halde, pek bir şeyin farkına varmadan, bir ameliyat olur gibi, bir fena rüya görür gibi patronu Gani Bey'in metresi oldu (Ayaşlı, 1968: 76, 77).

Metres olmanın da bir adabı olduğu Pertev Bey'in Üç Kızı romanında ele alınır. Gani Bey'e güler yüz göstermeyen ve kötü davranan Selmin'e, diğer metres kadınlar bu oyunu kuralına göre oynaması gerektiğini söylerler:

Kadınlardan Ermeni olanı, Selmin'e döndü, kaba bir babacan tavrıyla:

"- Kızım Selmin, sana söyleyeyim." dedi. "Mademki bu yolun yolcusuyuz hepimiz, burada ne paşa kızlığı, ne prenseslik, ne sultanlık söker. Bu işde erkeği memnun etmek var. Tatlı dil güler yüz, hep şen olacaksın, evi temiz tutacaksın, yemek bilme, zararı yok, ama mezenin envanını bileceğin, yapacağın veya yaptırtacağın; o, senin bileceğin iş, ama muhakkak, muhakkak erkeğin sevdiği mezeler sofrada olacak ki; yediğin ekmek helâl olsun. Gani eyi çocuktur, eyi adamdır. Bizimkilere bunu yapsan tavanı başımıza yıkarlar." dedi.

Gani Bey'in pek hoşuna gitti, Selmin'e verilen bu ders.

...

"- Bu bizim karıda akıl yok, kafa yok, kafası işlemez." dedi.

Selmin ağır ağır, sakın sakın sofradan kalktı, odasına gitti, yatağına uzandı, hüngür hüngür ağlamaya başladı. Arkasından Rum metres Eleni geldi:

“- Kaymeni, pedimu.” diye başını okşadı. “Kolonya yok? Sinir ilâç yok?” diye sordu.

Ermeni metres Jale Hanım da geldi, hizmetçi Marika da geldi. Selmin’i soydular, yatağa yatırdılar, büyük dozda sinir ilâcı verdiler. Jale hâlâ söylüyorlardı:

“- He yavrum, sana kötü söz etmedik, sana akıl verdik. Gani Beyi kaybedersen sonra başkasını kolay kolay bulamazsın, parası var, cömert, sen bulamazsın ama, Gani bugün istese onbeş yaşında kız bulur, koynuna alır, sen Selmin kızım, ne söylüyorsun.” dedi.

Gani Beyi de teselliye başladılar.

“- Aldırma Gani vre, başka sefer daha iyi olur, aldırma!..” diyorlar ve göz kırpyorlardı.

Yani, gelecek davetine kadar sana da bizden birini buluruz ve nasıl rakı sofrası hazırlanır görürsün, demek istiyorlardı (Ayaşlı, 1968: 110, 111).

Bir süre metres hayatı yaşayan kadınlar, bu ilişkileri bittiğinde sudan çıkmış balığa dönerler. Utandıkları için ailelerinin yanına dönmeye cesaret edemezler, maddi özgürlükleri olmadığı için tek başlarına yaşayamazlar. Çoğu zaman yeni bir adamın himayesi altına girmeyi tercih ederler. Dört sene metres hayatı yaşayan Selmin serbest kaldığında artık evine annesinin ve iki kız kardeşinin yanına gidemeyeceğini düşünür. Kendi namusunun lekelendiğini düşünen genç kadın, ailesine de bu lekeyi bulaştırmak istemez. Başka bir adamla metres hayatı yaşamaya başlayan Selmin yazar tarafından tenkit edilir:

Annesine gitmedi, çünkü onlara yük olmak istemiyordu. Bu geçim yükü annesinden çok Berrin’in omuzlarında idi. Kardeşlerinden de utanıyordu. Onları düşünüyordu. Berrin 22, küçüğü 13 yaşına gelmişlerdi. Dört sene metres hayatı yaşadından sonra, tekrar onların yanına, gül gibi tertemiz çocukların yanına nasıl gidebilirdi, gitmeye hayâ etti ve gitmedi.

...

... Selmin, ikinci defa olarak birinin metresi oluyor ve onunla beraber yaşamaya başlıyordu.

Bütün bunlardan ne annesinin, ne de kardeşlerinin haberi vardı. Allah hiç bir kimseye, hiç bir cemiyete, hiç bir millete manevî çöküntü vermesin!. Estekti, köstekti niçin öyle yaptı, niçin böyle yaptı; hepsi boş. Tedbire takdir uymuyor. Elbette enkaz altında kalacaktı kurbanlar. Şaka mı bu, koca İmparatorluk çöktü, ve beraberinde kimleri ve neleri çökertti, ve altında ezdi (Ayaşlı, 1968: 118, 124).

Pertev Bey’in Üç Kızı romanında, Gani Bey örneğinden yola çıkılarak metreslerin ecnebilerden olması gerektiği belirtilir. Romanda hem o kadınlar hem de evde namuslu karılarını bırakarak onlarla ilişki kuran Türk erkekleri suçlanır:

Tövbe, tövbe... diyordu. Allah göstermesin, bir daha paşazâdeden metres. Ne kendi etti rahat, ne halka verdi huzur... (Bu tekerlemeyi de Gani Bey, her nasılsa öğrenmişti ve kullanmasını severdi.) Metres dediğin ecnebiden olmalı, diyordu.

Gani Bey için ecnebi; yerli Rumlar, Ermeniler, Yahudilerdi. Gani Bey, aradaki farkı kat'iyen tefrik edemezdi. Onun için ecnebi; Müslüman olmayan insandı. Evet, âdi Türk erkekleriyle ecnebi dedikleri bu Rum, Ermeni, Yahudi karıları şayanı hayret derecede uyuşuyorlardı. Hiç bir vakit bir Mümin, Müslüman, Türk hatunuyla uyuşamayacak derecede uyuşuyorlardı. Fena kokan yağda, ucuz balık kızartması, çarçabuk yapılan bir salata, bir çabuk hazırlanmış rakı tepsisi, kaba ve müstehcen bir şaka, iki çirkin kahkaha, çabuk para yapabilen, Anadolu'nun kimbilir hangi kıyıcığından gelen bu adamları avlamaya tatmin etmeye kâfi geliyordu. Ne çabuk büyük şehrin sefil ve sefih ve müstehcen hayatına intibak edebiliyorlar, onu seviyorlardı. Kendi temiz hayatlarını, iffet sahibi, pâk hatunlarını unutuyorlardı (Ayaşlı, 1968: 120).

Metres olduğu öğrenilen kadınlar çoğu zaman aileleri tarafından dışlanırlar. Bazı aileler kızlarını reddetmeseler ya da evden kovmasalar bile kızlarının durumuna çok üzülürler. Pertev Bey'in İki Kızı romanında, Ayten annesine Vekil Muammer Bey'in metresi olduğunu söyleyince kadın dövünmeye başlar. Romanda Ayten ve annesi "zavallı" kişiler olarak değerlendirilir:

Annesini, artık çalıştırmıyordu, annesiyle beraber Cebecide bir evin iki odalı bodrum katında oturuyorlardı. Yine Vekil Beyle bir baraj gezmesi dönüşünde, eve geç ve biraz sarhoş gelmişti. İçki ona sarhoşluk değil de sadece konuşabilme cesaretini vermişti.

- Anne üşüyorum ben, dedi. Halbuki hava sıcaktı. Işığı da söndürdü sadece sokak lâmbası odayı aydınlatıyordu. Bu alaca karanlıkta, Ayten pisi pisine kendisini nasıl bir pula bile değil harcadığını anasına anlattı. Anası evden ölü çıkmış gibi ağlamaya, dövünmeğe, inlemeğe başladı:

"Kız Ayten nasıl yaptın bu işi utanmadın mı? Allahtan korkmadın mı? Kör olsun inşallah o domuz herifin gözleri çıksın" diyordu, dövünüyor ağlıyordu:

Ayten:

"- Vekile bir şey söyleme, onun yüzünden artık çalışmıyorsun, el kapılarında çamaşıra, tahtaya, abdesthane yıkamaya gitmiyorsun" dedi.

"- Keşke gitseydim, bütün ömrümce gideydim, saçımı süpürge edeydim de bu felâket başımıza gelmeseydi" dedi.

Sabaha karşı annesi sızmıştı uyudu.

Ayten ise sabaha kadar hiç uyumadı ve annesini evde uyur bıraktı, uykusuz yorgun ve perişan bir halde Vekâlete işine gitti.

İşte bu kadar korkulan Ankaranın meşhur fettan daktilo metres-kızları ve büyücü dedikleri anaları bu kadar zavallı, biçare, yalnız ve kimsesiz kadınlardı (Ayaşlı, 1992a: 80, 81).

Ankara'dan İstanbul'a taşınan Muammer "İstanbul'a göre bir metres olmadığını" düşünerek sekiz sene kendisiyle metres hayatı yaşayan Ayten'e bir miktar para vererek, onunla ilişkisini bitirir. İstanbul'da kendisinden yaşça çok küçük yeni bir metres bulur. Perizat Muammer'i yaşlı ve cimri bulsa da, hislerini ona belli etmez:

Beraber kaldığı küçük hanım, tam istediği gibi idi, uzun boylu, balık etinde, sarışın bir İstanbulun kenar dilberi. Vaktiyle gazinolarda şarkı söylemiş, şimdi de arada sırada film yapıyordu. Genç güzeldi, neşeli idi, 28 yaşındayım diyordu ama ferah ferah 35 yaşında vardı. Fakat yine 60 yaşına gelen Muammerle aralarında büyük yaş farkı vardı.

Perizat Muammeri sevmiyordu, fakat nazik ve neş'eli olduğu için hisleri belli olmuyordu. Muammere göre çok müsrikti. Gerek giyimi, gerek ev hususunda Perizatın istekleri bir türlü bitmezdi. Muammere yabancı kadınlara para sarf etmesi güç geliyordu. Muammer bir tek kadına cömertti, o da hayatının kadını olan Nermine.

Perizat işte bu hale tahammül edemiyordu, arkadaşlarına:

"- Hem yaşlı, hem hasis, hem üstelik çok zengin, çekilir dert değil vallahi" diyordu (Ayaşlı, 1992a: 93, 94).

Evli kadınların kocalarını ellerinden alan kadınlar olarak görülen metresler, toplum tarafından dışlanırlar. Ben ve O romanında, uzun süre metres hayatı yaşadığı adamın çocuğunun Suna'ya "fena kadın, kötü kadın" diye hitap etmesiyle genç kadın, kendini kötü hisseder:

- Sen Suna Selevsin değil mi? Sen babamın metresi imişsin. Metresler fena kadın olurlar. Ben büyüyünce koğacağım seni oradan. Seni sokağa atacağım.

Kulaklarına inanamamıştı bir süre. Tokatlanmış gibi yüzü kıpkırmızı olmuştu. Elleri titriyordu. Kulaklık elinde şaşırılmış ve donmuş bir halde öylece duruyordu.

- Fena kadın... Kötü kadın... Ve sonra telefon şırak diye kapanmıştı.

Ne anlardı bu yaşta bir çocuk metresten? Metres oluştan... Bunu ona bir söyleyen, bir öğretene olmalı idi. Belki de anneannesiydi çocuğu böyle zehirliyen... (Su, 1970: 12).

Aynı romanda Suna, metresi olduğu adamın çocuğunun telefonuyla kendine gelir. Böylece sevgilisinin hayatındaki kendi konumunu görür ve "öteki kadın" olduğunu anlar:

Ama benim gibi sadece bir aşk kadını, gölgedeki kadın? Öteki kadın... Bu dokuz yıl uykuda gibi yaşamıştım. Çocuğun o telefonu olmasaydı böylece bu gaflet uykusu sürüp gidecekti belki.

‘...Sen babamın metresi imişsin. Metresler fena kadındırlar. Ben büyüdüğüm zaman koğacağım seni oradan...’ İşte bu sözlerle büyü bozuldu. Şimdi gözlerimi başka bir dünyaya açmış gibiyim. Artık onun hayatındaki yerimi, onun nesi olduğumu bütün açıklığı, bütün çıplaklığı ile görüyorum. Sallantıda kaypak bir yer... Sonu bilinmiyen bir beraberlik. Bugün var yarın yok gibi (Su, 1970: 53).

Romanda metres oluşu nedeniyle Suna’nın dokuz yıl boyunca yaşadığı acılar, üzüntüler ve hayal kırıklıkları dile getirilir:

Dokuz yıl ahlâk anlayışını, kanunları hiçe sayarak yaşadım onunla. Belli bir çerçeve içinde, ölçülü, dikkatli, gizlenerek. Ve sonra çocuk olmasın diye onun endişelerinin içinde yarattığı acılar.

Buluşacağımız geceler sevinçli, mutlu hazırlanırdım. Sofra kurulu. Ben süslenmişim. Bürodaki iş kadını ile en küçük bir benzerliği olmıyan şık, bakımlı... Saçının taranışından makyajına, ayaklarının ucuna kadar değişmiş bir kadın. Neşeli, cıvıl cıvıl, ateşli, ihtiraslı... Ona unutulmaz saatler yaşatmak isteyen, aşkın mucizesiyle yaratıcılığı harekete geçmiş bir bambaşka kadın...

Telefon çalardı. İçim hop ederdi. Gelmiyeceğini, gelemiyeceğini anlardım. Ya karısının krizi tutmuş, ya çocuğunun ateşi çıkmıştır. Akı, kalbi bendedir ama, gelemiyecektir işte.

Kırılırdım. Bir yerine ateş değmiş balon gibi sönüverirdim. Yine de onu üzmemek için düştüğüm hayal kırıklığını belli etmemeğe çalışır, onu takviye etmeğe bakardım.

- Başka bir gecemiz olur sevgilim. Başka bir gecemiz (Su, 1970: 58, 59).

Bazı aileler kızlarının metres olmasına kesinlikle karşı çıkarlarken, bazı aileler bu durumu olağan karşılarlar. Savaş Çağı Umut Çağı romanında, babası hapse giren bir genç kızın, ailesinin ekonomik sıkıntıları nedeniyle kendini feda ederek metres oluşu anlatılır. Annesi, kızının durumunu bildiği halde düzenlerinin bozulmaması için ses çıkarmaz:

- Bir yıldır o adamın metresiyim, var mı bir diyeceğin?

- Ya anan baban?

- Babam hapisteyken buldum o adamı. Gerçekten forslu bir adam. Partinin bir şeyi. Bucak başkanı falan olmalı. Eskiden, babamın çalıştığı şirkete uğrardı ara sıra. Beni orada görmüş. Babam hapise girer girmez evimizin kapısında bitti. O saat anladım niye geldiğini.

...

- Annen de bir şey demedi mi?

- Hayır. Ne diyebilirdi zaten? Belki adama inandı, belki inanır göründü. “Ben kocanızın eski dostuyum, durumunuzu biliyorum, izin verin hiç olmazsa

çocukların okumasını üzerime alayım. Büyüyüp, iş gücü sahibi oldukları zaman öderler bana” diyordu. Yaptıklarının karşılığını isteyeceğini, o karşılığın da ben olduğumu biliyordum. Annem, belki en büyük çocuk olduğum için, belki de adamın ne istediğini anladığı için, ne düşündüğümü sordu. “Beyefendi çok iyi kalpli bir insan. Bence yardımını kabul etmekte bir sakınca yok” dedim. Ve nasıl bir kumar oynadığımı hemen anladım. Hayatımın üzerine oynamış, kaybetmişim. Adam hakkını alacaktı (Baydar, 2010: 32, 33).

4.15.12.3. Dul Kadın

İnsanlar eşlerinden boşandıktan ya da eşleri öldükten sonra “dul” olarak tanımlanırlar. Ancak “dulluk” genellikle kadınlar için kullanılan bir kavram haline gelmiştir. Kocaları hayatlarından çıktıktan sonra kadınların hayatı bir anda değişir, her şey onlar için daha zor bir hal alır. Serbest kaldıkları düşünüldüğü için, evli çiftler onları evlerine sokmak istemezler. Dul kadınların yaşadıkları zorluklar Tutsak romanında ayrıntılı olarak ele alınır. Bir yıl önce boşanan Selma, arkadaşlarının, kocalarını kendisinden kaçırmalarını “ahlaksızlık” olarak değerlendirir. Bazı arkadaşlarının ise davranışlarını görünüşte değiştirmediklerini ancak arkasından konuştuklarını dile getirir:

- Şu bir yıldan beri, yani şen dulluğa terfi edeli beri öyle sinir, yok sinir değil pis, iğrenç sahnelerle karşılaştım ki... O karıların, sevgili arkadaşlarımın, kocalarını, hah sanki bir matah malmış gibi benden kaçırışlarına o kadar şahit oldum ki...

Uzun bir nefes alıp, bıraktı. Ceren, “Peki ama bütün bunlardan bana ne... Ben hiç öyle yapmadım ki...” diye düşünüyordu, Selma devam etti, öyle kırık dökük, sanki kendi kendine konuşur gibi:

- Hele bak, beş yıl, on yıl ahbaplık et, hiç bir şey yok, en sevgili arkadaşları, dert ortaklarıyım, bilhassa koca çekiştirme bahsinde. Sonra ben boşanıncaya... Düşünebiliyor musun, ilk iş, zencirinden boşanan deli gibi, onların kocalarına saldıracağım... Yahu ayıp be... Ahlâksızlık böyle düşünmek be Ceren... Olur mu bu Ceren?..

Ceren:

- Peki ama ben... diyecek oldu... Selma, sözünü kesti:

- Peki ama sen, sen tabî. Bir sen başka türlü davrandın. Daha doğrusu davranışını hiç değiştirmedin, bu değiştirmemekte de rol yoktu, samimiydin. Çünkü bazıları da özellikle davranış değiştirmeme rolü oynadılar, güldü... Yaa, bir gün yanımda Mehmet delirdi sanki, “Sen Işık’ı arkadaş bellemişsin, arkadaşım sanırsın amma, vallâhi değil... billâhi değil, yüzüne başka, arkandan başka...” diye, sonra kem küm... kem küm!(İşinsu, 1973b: 33, 34).

Dul kaldığından beri arkadaşlarının kendisine olan tavırlarının değiştiğini iddia eden Selma, dul olmanın evli olmaktan ya da genç kız olmaktan çok farklı bir

durum olduğunu belirtir. Her adımında bir mana aranmasından rahatsız olan genç kadın, gittikçe kötümser olmasını çevresindekilerin tavırlarına bağlar:

- ... Kolay değil, kavrayabilmen, çünkü insanların tümüne bu nikâh halkasının içinden bakıyorsun, onlar da sana öyle. Yüzüğü çıkardığın an, çehreler değişiyor... Anlayamazsın, çünkü genç kızlık gibi de değil, bu... Bu garip bir şey... Çehreler değişiyor, doğru. Olayların bir değil, iki değil, belki üç, belki dört yüzü birden beliriveriyor karşında. Dulluğun öyle ışıklar saçıyor ki, nefis!.. Pek çok şey, aydınlığa kavuşuyor. Şaşırp kalıyorsun... Şu Şaban'ın karısı var ya, Meliha... Onun benden yalnız kocasını değil, arkadaşımızın, müşterek bir arkadaşımızın kocasını da esirgediğini biliyor musun? Kendi nâmına mı, yoksa o kadıncağızın namına mı bilemem tabî..

- İşgüzar! dedi Ceren...

- Öyle, maşallah pek işgüzar!.. Bak, kendimi nasıl hissediyorum biliyor musun? Kobay gibi, kısıvrak yakalanmışım, her adımım izleniyor ve her adımında bir mânâ, orospuca bir mânâ aranıyor... Neden? Çünkü, elimde şu halka yok, vardı... Şimdi yok... Doğru söyle Allah aşkına, dul olalıberi, bir değişiklik oldu mu bende, eskiden nasılsam, öyle değil miyim şimdi, ha?

- Eskiden... bu kadar... nasıl söyleyeyim, kötümser değildin.

- Ah evet... değer hükümlerim değişmeye başladı, doğru... Eee, bunun suçlusu ben miyim, yoksa onlar mı?.. Bazen neyin iyi neyin kötü olduğunu da karıştırıyorum...(İşinsu, 1973b: 35, 36).

Selma evliyken üzerinde hem kocasının hem de toplumun baskısının olduğunu, boşandıktan sonra ise kocasının baskısından kurtulduğunu ve toplum baskısına artık aldırmadığını ifade eder:

- Ceren, sen benden daha... ne bileyim, daha iyi olmalısın. Yani güzel bir evin, çocukların var, para kazanma endişen yok.

-İstersen, sen de tekrar evlenirsin, aynı şeylerin olur!

Selma, şiddetle itiraz etti:

- Yok, aman hayır, bu gördüklerimden sonra bir daha evlenemem! Ne olursa olsun böyle daha çok özgürüm, bir kuru başımın sorumluluğunu taşıyorum, memnunum.

- Acaba mı?

Selma, bir an düşündü, sonra kesinlikle:

- Evet, dedi; eskiden hem kocamın, hem toplumun baskısı vardı üzerimde, şimdi yalnız biri kaldı.

Ceren, iri ve anlamlı gözlerini arkadaşına dikmişti, onun gözlerini buldu bakışları:

- Toplumun baskısının arttığından şikâyetçiydin.

- Ah ha, öyle! Fakat insanları o kadar iyi tanımaya başladım ki... Bu yüzden... artan baskıları da... onlar da... hepsi cehennem dibine. Takmadığın şeyin başkasını da takmazsın bir gün, aldırılmazsın. İnsanların tümünü birden ve teker teker siliyorum (İşinsu, 1973b: 45, 46).

Üç Yirmidört Saat romanında, kocasından boşanarak evine dönen Fatma'nın sık sık dışarı çıkmaya başlaması üzerine annesi, kızına dul kadınların erkekler tarafından algılanışına dair açıklama yapar:

Ayrılıp eve döndüğünde, eski arkadaşları ile bağlarını kurmuştu hemen. Telefonlar, çağrılar, eğlenceler, vur patlasın!

Geceleri sık sık çıkmaya başladığında annesi uyarmıştı:

“- Bilirsin, işlerine karışmak istemem. Arkadaşça kulağını çekeceğim: Dul kadınsın, çok gençsin. Herifler arı gibi vızıldamaya başlayacaklar çevrende. Sorun şu bana kalırsa: Zamanı doldurmak, kadın yanını yatıştırmak için adam değiştirmek başka, sevmek başka! Ondan buna gide gele çabuk orospulaşır insan!”

Ne pis vurucu konuşurdu sırasında! Kavga etmişlerdi. Ağlamıştı odasına kapanıp Fatma, “Ben böyle biri miyim?” diye. Bir hafta, on gün konuşmamışlardı (Yönsel, 1977: 65).

Dul kadınların yaşadığı zorlukların yoğun bir şekilde ele alındığı Genç Kız ve Ölüm romanında, dul bir kadının hangi kesimden olursa olsun toplum tarafından aynı şekilde algılandığı belirtilir:

Yuvasını ortada hiç bir neden yokken bozan bir kadın... Bu kadının onu tanımazlıktan gelişine kırılmış gibiydi. Yuvasını bozmuş bir kadın, bir dul... ister dansöz olsun, ister bir yazar... İkisinin arasındaki ayrıma fazla önem vermiyormuş gibi bakıyordu şimdi Nuray'a (Özakın, 1980: 67).

Dul kadınlar toplumun baskısını sürekli üzerlerinde hissederek. Erkeklerin kendilerini her türlü maceraya hazır gibi görmelerinin yanı sıra kadınların kocalarını ellerinden alabilecek bir rakip olarak görmeleri ve kimlerle gezip tozduğunu takip etmeleri onlar için hayatı çekilmez hale getirir. Genç Kız ve Ölüm romanında, kocasından boşanan Nuray, bir yazar olarak kendini topluma kabul ettirdiği takdirde, üzerindeki baskının azalacağını düşünür:

Tuğrul Bey törene televizyon kameramanlarının da geleceğini söylemişti. Birden bazı tanıdık yüzler canlandı gözünde. Mahallede, yokuşun başındaki iri yarı esmer kasap, durağın karşısındaki kahvede birbirleriyle yüksek sesle konuşarak yalnız yürüyen kadınlara lâf atan arsız, kabadayı adamlar, pencerelerin kıyısından uzak ve derin bir merakla Nuray'ı süzen ev kadınları, kızını ve eve gelen arkadaşlarını, kuşkuyla inceleyen komşular... Hepsi her akşam olduğu gibi televizyonlarının başındalar ve şaşkınlıkla açıyorlar ağızlarını “Bu o değil mi? Şu 7 numarada oturan dul...”

Bir sigara yakıp hınçla gülümsedi Nuray. Artık eskisi gibi kuşkuyla ya da küçümsemeyle süzemeyeceklerdi onu. “Beyiniz öldü mü?” diye soran

bakkal... Karşiki pencereden göğsünü gererek ilgisini göstermeye çalışan ve kaçak bir serüvene hazır olduğunu belli eden, üç çocuklu komisyoncu... Eve erkek geliyor mu diye her adım sesi duyduğunda mutfağın penceresine koşup bakan ev sahibi kadın... Artık çekineceklerdi ondan (Özakın, 1980: 85).

Nuray, insanların gözünde kadınların üç türe ayrıldığını düşünür: “bakire kızlar, evli kadınlar ve dullarla, ötekiler”. Üçüncü türde yer alan Nuray, bir dul olarak değil bir insan olarak var olmak istediğini söyleyerek topluma karşı isyan eder:

İşyeri ve çatı katı arasında gidip geliyordum. Birden cesaretim azalmıştı. Artık geç saatlarda tek başıma dolaşamazdım. “Çevremdeki insanlar benim için ne düşünürlerse düşünsünler diyemiyorum” artık. Arkadaşılarımdan uzaklaşınca sanki birden dul bir kadın olduğumu anlamıştım. İşyerinde bazı erkeklerin bana bir boşluktan sızmak ister gibi baktıklarını farkettim. O zaman bu insanların gözünde kadınların üç türe ayrıldığını düşündüm. Bakire kızlar, evli kadınlar ve dullarla, ötekiler... Ötekiler bu üç devreyi geçirdikten sonra, dulluk basamağından atlayıp uçuruma yuvarlanmış olanlardı. Gençtim, yeniden ikinci tür arasında yerimi alabilirdim. Süslenmeli, sesimi yumuşatmalı, neşeli olmalıydım. Beklemeli ve erkekleri kollamalıydım. Öfkeyle, utançla doluyordu içim. “Ben bir dul değilim, bir insanım bir insan olarak var olmak istiyorum.” diye bağırarak geliyordu içimden. Caddeler, işyerleri kadınları üç türe ayıran insanlarla doluydu. Ankara’nın o suskun günlerinde gitgide azaldığımı hissettim (Özakın, 1980: 99).

Dul kadınların karşılaştıkları bir diğer sorun ise evliliklerinin sonlanmasından sorumlu tutulmalarıdır. Nuray, evlilik hayatından sıkılarak kocasını terk eden bir kadın olarak görüleceği için herkesin onu suçlayacağını bilir. Ayrıca kadınların kocalarından boşandıktan sonra özgür kalacaklarına inanmaz. Ona göre, kadın toplum tarafından daha da sınırlanır. Her şeye rağmen içindeki cesareti söndürmemek için boşanmayı göze alır:

Kızımı yanıma alarak İstanbul’a doğru yola çıktım. Cemil eşyaların toplanmasında, kargoya verilmesinde yardımcı oldu. Halamın oğlu İstanbulda bana bir şirkette iş bulmuştu. Kabul etmişim ben de. Bir süre kızımınla birlikte halamın evinde kalabilirdik. Cemil’le eşyaları birlikte ambalajlarken zaman zaman göz göze geliyorduk. Bana hınç ve hüznle bakıyordu “işte kazandın özgürlüğünü”. Bense bir yandan dönüşü olmayan bir yolda olduğumu düşünüyor, bir yandan da suçluluk duygularıyla hırçınlaşıyordum. Evlilik hayatından sıkılarak kocasını terkeden bir kadını kim haklı görebilir? Sen meyhanelere gidebileceksin, başka kadınlarla kendini deneyebileceksin, geceleri sokaklarda dolaşacak, kahvelere gidebilecek, ellerin ceplerinde ısıklık çalarak yürüyebileceksin. Bense kızımı yetiştirecek, hayatımı sevmediğim bir işle kazanacak, dul olduğumu gözlerden saklayabilmek için giyimimde,

yürüyüşümde hatta gülümseyişimde ağırbaşlı olacağım. Bütün bunları Cemil’e söyleyemiyordum. “Öyleyse niye gidiyorsun?” diye sorabilirdi bana. “Daha mutlu, daha özgür olacağına inanmıyorsan niye üçümüzün de alıştığı hayatı değiştiriyor bozuyorsun?” Herkesin gözünde ben suçlu olacaktım, biliyordum, ama insanların kurallara boyun eğmek için içlerindeki merakı, cesareti, sevgiyi söndürerek yaşamlarının suçlusu kim oluyordu? (Özakın, 1980: 101).

Genç Kız ve Ölüm romanında, kocası öldükten sonra dul kalan bir kadın, Nuray’a güçlü görüldüğü takdirde, kimsenin onu yıpratamayacağını nasihat eder:

... benim kocam öldü. İki çocuğumla birlikte dul kaldım. Hayata küsebilirdim. Ama öyle olmadı. Kendi kendime, hayat devam ettikçe kendime haksızlık etmeye hakkım yok, dedim. Cemiyet hayatından kopmadım. Fırsat buldukça yine seyahatlara çıktım. Biliyorsunuz bizim toplumda insanlar dedikodu yapmaya çok meraklıdır. Ama ben şunu anladım ki güçlü görünürseniz kimse sizi yıpratamaz. İnsanlar sizi ürküteceğine siz onları ürküteceksiniz. Ben kocamdan sonra başka erkekler tanıdım. Her zaman haklı olduğuma inandırdım kendimi. Çevremdeki insanları da... (Özakın, 1980: 129).

Aydınlık Kapı romanında, “flört tiryakisi” olarak nitelendirilen Lerzan’ın çevresindekilere yalnızca ümit verdiği ve erkeklerle ilişkilerinde asla ileri gitmediğinden söz edilir. Romanda, şuh bir dul kadının çevresinde daima pervane gibi dönen âşıklar olacağı belirtilir:

Lerzan, pek eğlenceli bir hayat sürmesine rağmen, “İsmail’i aldatmamak” prensibini; -kendi telâkkilerine, (görüşlerine) kendi mantığına göre- daima muhafaza ediyordu. Etrafında pervane gibi dönen âşıklara bol bol ümitten başka bir şey vermiyor, ileriye gitmelerine asla müsaade etmiyordu. Fakat onları büsbütün kendinden uzaklaştırmak da elinde değildi. Lerzan, tıpkı bir morfin müptelâsı (düşkünü) gibi; “flört tiryakisi” olmuştu. Bu tehlikeli iptilânın (düşkünlüğün) kendisini nelere ve nerelere sürükleyeceğini hiç düşünmeden etrafında mütemadiyen, konpliman yapacak, kur yapacak erkekler istiyor ve gayet tabîi olarak, istediğinden fazlasını buluyordu.

Pek genç, pek güzel, pek şuh bir dul kadın, kendine âşık arar da bulamaz olur mu? (Zorlutuna, 2001: 155, 156).

İster köyde ister kentte olsun dul kadınlara bakış açısı değişmemektedir. Onlar her zaman kendisinden yararlanılabilecek kadınlar olarak görülürler. Değirmen Taşı romanında, genç yaşında dul kalan Ayşe Nine’nin ilk zamanlarda yolunun köyün hovardaları tarafından çok kesildiği, kendisinin ve oğlunun namusuna leke sürdürmemek için çok uğraştığı anlatılır.

Bütün gün arı misali çalışan kadın, komşu kadınlar benzeri çit diplerinde, kapı önlerinde, pınar başlarında konuşmağa vakit bulamazdı. O, çalışırsa hayatları değirmen taşı tıklarında dönerdi. Yoksa, oğlanı, dullukla bu boya getirebilir miydi! Artık gençlik yıllarının zorlukları gerilerde kalmıştı. Başı dik, alını ak yaşayabilmek için çeşitli zorlukla döğüşmüştü. Gençti, güzeldi ve erkeğini kaybetmişti. Köyün zorbaları, hovardaları birer birer yolunu kesmişlerdi.

Güldü, Hepsi geçmişti artık. Bütün o tavşan peşinde itler misali saldıran erkekler eteğinin ucunu bile tutamamışlardı. Yedi cedi namuslu kimselerdi. Soylarından bir kahbe kadın, bir puşt oğlan çıkmamıştı ki. Çoğu kadınlar namuslu kalırlardı ama, kendilerini tutabilmek için kapıp koyvermemek için zorluk çekerlerdi, Halbuki o bir kaya parçası kesilivermişti. Duldu gayri. Anaydı. Hem kendi alnına, hem de ciğer paresinin alnına kara çalmamıştı. Bir zamanlar peşinde koşup da, ona ulaşamayanların sağ kalanları, şimdi ona büyük bir saygı gösteriyorlardı. “Erkek gibi kadın” derlerdi (Uçuk, 1966: 12).

4.15.13. Kadın ve Beden

4.15.13.1. Hamilelik ve Doğum

Dokuz aylık hamilelik süreci boyunca, kadınların bedenlerindeki fiziksel değişiklikler onları psikolojik bakımdan da etkiler. Bedeninin bozulduğunu düşünen kadınlar kendilerini çirkin bulurlar. Dert Bende romanında, hamileliğinin son aylarında sağlık durumu nedeniyle morali bozulan Süreyya’nın, kendisini karamsarlığa kaptırmasından söz edilir:

A!.. Sen şişmanlamışsın Süreyyacığım! dedi. Bak kalçaların, karnın bayağı fark etmiş...

...

Fakat Süreyya’nın sağlık durumu pek parlak değildi. Doğum tarihi yaklaştıkça morali büsbütün bozuluyor; zaman zaman kendini bir karamsarlığa kaptırıyordu (Azrak, 1973b: 79, 88).

Karnında istenen bir bebeği taşıyan anneler, hamilelik sürecinde kendilerini oldukça mutlu hissederler. Ancak istenmeyen bir bebeği vücutlarının bir parçası olarak taşımak zorunda kalan kadınlar için bu süreç hiç de kolay tamamlanmamaktadır. Aydınlık Kapı romanında, kendisi, kocası ve ailesi tarafından istenmeyen bir bebeği karnında taşıyan Vildan’ın diğer hamile kadınlara özenişi ve kocasının ona karşı takındığı tavıra yer verilir:

Yanaşmalardan birinin kızı, birinin de karısı olan Hayriye ise, komşuda görüp beğendiği dallı bir basmayı almak üzere kocasının şehre indiğini anlatırken nazlı nazlı gülümseyerek:

- Eskiden olsa gitmez, demişti. Bebe için, hep onun hatırı için...

Bunları dinlerken gayri ihtiyari kendi hayatımı düşünüyör, sonsuz bir yeise (üzüntüye) kapılıyordum. Çünkü bu basit kadıncıklara üstün bir hak, bir imtiyaz veren “karındaki bebek” bana hiçbir şey vermemişti. Bilâkis onunla kendimi biraz suçlu gibi hissediyordum...

Yemek yiyemedikçe kaynanam tarafından şiddetle ayıplandığım için, zorla, boğula boğula bir şeyler yemeye çalışır, sonra da bu yediklerimi kimseye sezdirmeden çıkarırdım.

Kocama: “Bir şey yiyemiyorum!” diye şikâyet edecek olsam:

“Canın ne istiyorsa pişirt de ye, Vildan, senden esirgeyen yok ya!” cevabını alırdım. Hem bu neşeli zamanının cevabıydı. Asabı bozuksa, içimi karmakarışık eden, beni olduğum yerde donduran bir somurtkanlıkla:

- Bırak Allahışkına, derdi. Her kadın böyle çocuk doğursa kimse ana-baba olmazdı! (Zorlutuna, 2001: 242).

Aynı romanda, genç yaşta hamile kalan Vildan’ın, bu süreçte çektiği sıkıntılar, kocasının kendisinden uzaklaşması ve kayınvalidesinin ona karşı geliştirdiği olumsuz tavır da konu edilir:

Düşününüz on altı yaşında anne olacağım! Öyle de zayıfım ki!..

İlk aylarda müthiş hasta idim. Bulantı beni öldürüyordu. Hiçbir şey yiyemiyordum; su bile içemiyordum...

Okuyamıyor, yazamıyor, gezip dolaşamıyor, hattâ giyinemiyordum.

Arkamda soluk buruşuk bir sabahlıkla, akşamlara kadar, gözlerim kapalı, dişlerim kilitli, yatıyordum.

Yaşama zevkini tamamıyla kaybetmişim. Perişan ve bedbahttım (mutsuzdum)...

Kocamın günden güne benden uzaklaşmakta olduğunu garip bir kayıtsızlık içinde seyrediyordum. Kaynanam:

“Bu ne kadar naz, a kızım?.. Hiç mi çocuk doğurmadık? Böylesini ne gördüm, ne duydum!.. Zahir, Paşazadelerin gebelikleri de bir başka türlü...” diye benimle alay ediyordu (Zorlutuna, 2001: 103, 104).

Kadınlar hamile olduklarını öğrendiklerinde çoğu zaman çok sevinirlerken, bazen uygun koşullara sahip olmadıkları için bu haber onları üzer. Aydınlık Kapı romanında, sevmediği bir adamla evlenen ve beklenmeyen bir zamanda hamile kalan Vildan’ın bu haberi öğrendikten sonraki duyguları aktarılır:

Fakat, kadınlık hayatında mühim, pek mühim, en mühim sayılan o ezeli, ebedi hadise dolayısıyla o kadar altüst oldum, o kadar şaşırdım, sersemleştım ki bugün oğlum iki aylık olduğu halde ben henüz kendimi toplamış değilim. Maddeten olduğu gibi manen de bitkin bir hâldeyim (Zorlutuna, 2001: 106).

Bu dönemde hassaslaşan kadınlar, kocalarından ve yakınlarından özel ilgi beklerler. Halk arasında “aşerme” olarak bilinen olay hamile kadınlar tarafından sık kullanılan bir nazlanma yöntemi olarak görülür. Aydınlık Kapı romanında, hamile olan genç bir kadının çektiği sıkıntıları, kocasının da çekmesini istediği için, ona sürekli naz yaptığı anlatılır:

Nesibe -pek cahil, basit, fakat kurnaz bir kasaba kızı- bir gün, büyük mavi gözlerini süzerek demişti ki:

- Ben de inadıma nazlanıyorum, yiyeceğim varsa da yemiyorum; olmadık şeyler istiyorum. Birinden “Hindistancevizi reçeli” diye bir şey duymuştum; geçende “İlle ondan isterim, başka bir şey yemem!” diye tutturdum; bizimkinin iki ayağını bir pabuca soktum, İstanbul’a telgraf çekti...

Ben aptal aptal sormuştum:

- Peki ama, neden böyle yapıyorsun, Nesibe?.. Ayıp değil mi?..

O, küstah ve dişi bir kahkaha atarak:

- A! A! A!.. Neden ayıp olsun, demişti. Tabii yaparım, Vildan Hanımcığım! Biz onların yüzünden nelere katlanmıyoruz. Şu hallerimize bak bir kere... İnsan kılığından çıktık, karnımız küpe döndü... Şeytan azapta gerek... Azıcık da onlar sıkıntı çeksinler... (Zorlutuna, 2001: 241).

İstenen ve beklenen hamileliklerde, erkekler hamile olan karılarının üzülmesini ve sıkılmasını istemedikleri için, onları el üstünde tutarlar. Her isteklerini yerine getirerek, onları mutlu etmeye çalışırlar. Onların iyi bir hamilelik dönemi geçirdikleri takdirde, çocuklarının sağlıklı bir şekilde dünyaya geleceğine inanırlar. Ancak bazı kadınlar, kocalarının kendilerine gösterdiği ilgiyi suiistimal ederek, onları zor durumda bırakırlar. Aksaray’dan Bir Perihan romanında Perihan, kocasının kendisine gösterdiği ilgiden yararlanarak onu çevresindeki eskiden beri hoşlanmadığı yakınlarından ve arkadaşlarından koparmaya çalışır:

Karısı ona bir çocukları olacağını söylediği zaman Nuri çok sevinmişti. Müstakbel çocuğunun annesi olacak bu kadına karşı nihayetsiz bir muhabbet ve şefkat hissediyordu. Perihan ondaki bu histen de istifade etmesini becerdi ve onun üzerinde biraz daha nüfuz kazanmasının yolunu buldu.

Rahatsızlık bahanesiyle o eve dönmeden kısa bir zaman evvel odasına çekilmeye başladı. Akşam yemeklerini sofrada yememeyi bir itiyat edindi. Bu rahatsızlık bir bahaneydi amma onun vaziyetinde bir kadının böyle hasta olabilmesi pek tabii olduğu için Nuri bunun naz ve yapmacık olduğunu bir an bile düşünmedi. Zaten karısı o halinde, kendisine naz etseydi de Nuri onu seve seve şımartırdı. Akşam yemeklerini kendi odalarına getirip başbaşa yediler. Nuri bu suretle kendi eski muhitiyle, daha, o muhit içinde iken yavaş yavaş münasebetlerini kesmeye başladı. Nuri akşam yemeklerinden sonra, birkaç

dakika için salona giderek, Pakize'yi ve misafirleri varsa onları selamlayıp, yine hasta karısının yanına dönmeğe başladı (Derviş, 1997: 52).

Ayrı Dünyalar romanında da karısını hamilelik döneminde el üstünde tutan bir kocadan söz edilir. Karısının hamile olduğunu öğrenince çok sevinen Ulvi'nin, ona karşı takınmış olduğu olumlu tavır anlatılır:

- Sevgilim, diyordu, canım benim, diyordu. Dünyanın en güzel kadını neyi saklıyor kocasından? Anlıyabilir miyim?

Dili tutulmuş gibi bakıyordu yüzüne. Elleri arkasında, avuçlarının arasında minik örgü...

Sonra yaklaşıyordu. O gece, Marmara'da ay ışığının ikisini de büyülediği, duygu sarhoşu haline getirdiği o gece yaptığı gibi, kollarını kavramıştı. Patiği elinden kapmış, yukarıya doğru kaldırmış, bir ona, bir yüzüne bakıyordu. Gördüğü şeye inanamamış gibi idi. Bu kadar büyük ve güzel bir şey olamazmış gibi şaşırılmıştı önce. Sonra çılgın gibi kollarının arasına almış, saçlarını, yüzünü, ellerini öpmüş:

- Artık hiç yorulmamalısın, demişti. Kendine bakman lâzım. Dikkat etmeliyiz her şeye. Çocuğun sağlığı, morali ve eğitimi senin tutumuna, senin davranışlarına bağlıdır, bilirsın.

O akşamdan sonra da kendisini bir çocuk yerine koymuş, doktor gibi, ana-baba gibi bakmıştı. Ne kadar itina ederdi. Üzülmesin, yorulmasın diye gözünün içine bakardı. Şefkatle üstüne titrerdi. Güzide, o aylarda, hayatında hiçbir zaman hissetmediği şeyleri hissetmiş çok, pek çok mesut olmuştu.

Doğumevine giderlerken, koca adam, çocuk gibi ağlıyordu. Ellerini sıkı sıkı tutuyor:

- Dayan sevgilim... Bu, bir geçittir... diyordu.

Sonra kendisine kuvvet ve cesaret vermek isterken şaşıyor:

- Bana bak, mızıkçılık istemem. Oyunbozanlık yok. Yarı yolda bırakamazsın kocanı. Sensiz bir dünyayı ben düşünemiyorum bile, anlıyor musun, düşünemiyorum... diyordu (Su, 1964: 63).

Annelik her ne kadar bebek dünyaya geldikten sonra başlıyor gibi görünse de, aslında kadının hamile kalması ile başlar. Anne onun varlığından haberdar olduğu andan itibaren, göremediği ancak hissedebildiği yavrusuna bağlanır. Hamilelik döneminde, karnında bebeğinin hareketlerini hisseden kadın “annelik ” duygusunu yaşar. Hep Yarı romanında, hamile olan genç bir kadının bu dönemde yaşadığı değişiklikler ile bunların kadın üzerindeki etkisine yer verilir:

Karnında fiskeler, seğirmeler, küçük ayakların tekmecekleri vücudünü bir haz, bir ürperti sardı. Canı içinde bir can büyüyordu. Memeleri “O”nun için hazırlığa başlamıştı bile. Yanıyorlar ve tepeleri koyu pembeydi. Daha şimdiden o doyulmaz tad, analık sevdası yüreğinde buram buramdı. Burnuna yeni doğmuş bir bebeğin baş döndüren, tazecik kokusu geldi. Bu koku ebediyetin

kokusuydu. İlk zamanlar çiçek kokularının en güzellerinden daha güzel kokarlardı. Sonra yavaş yavaş uçar, silinir, giderdi (Uçuk, 1968b:111).

Bıraktığı Yerden romanında, hamile bir kadın hayatta “daha büyük, daha yaşatıcı ve daha güçlü” bir mutluluğun olamayacağını düşünür:

“Geciktim galiba!..” diye düşündü. Uyuya kalmıştı her halde. Gitmiş miydi Şakir? Kıpırdadı yatağın içinde. Ona kahvaltı hazırlıyamadığı zamanlar, akşamadek üzüldü. Yine üzülecekti. Bütün gün, aç gitti diye. Sonra sevindi. Elleri karnına uzandı. Orada karnının gergin tazeliği altında yavrusu büyüyordu. Mutluluğun daha büyüğü, daha yaşatıcısı, daha güçlüsü olabilir miydi bu dünyada? Sevgilerinin, eksiz bölüksüz beraberliklerinin, ateşlerinin, heyecanlarının, anlaşmalarının, sevdalarının yemişi idi karnındaki varlık. Doğumuna çok az kalmıştı. Günleri sayılıydı. Şakir, delidivaneydi sevincinden. Canan, arada bir “Allahım! Allahım! diyordu. Sen bize sağlam akıllı bir evlât ver.” (Uçuk, 1973a: 77).

Aşamalar romanında, kadınların hamile kaldıkları andan itibaren, bedensel ve psikolojik birtakım değişiklikler yaşadıkları belirtilir. Hamilelik döneminde yaşanan tüm olumsuzluklara ve yaşamaktan bir süre kopacaklarını bilmelerine rağmen kadınların, içlerindeki bebeği sevmekten vazgeçemedikleri ifade edilir:

Gebe kalan kadınlar da böyle bir ruhsallık içine girerler. İçlerinde bir tohumun büyümekte olduğunu sezdikleri günden başlayarak değişirler. Ondan hem korkarlar hem onu severler. Çünkü artık ondan kurtuluş yoktur. Onu içlerinden çıkarıp atmanın olanağı yoktur. O kendilerininindir ve onu korumak görevi kendilerine verilmiştir. Onun orda, etin ve suyun içinde büyümesini beklemekten, izlemekten, buna yardım etmekten başka hiçbir şey yapılamaz artık. Ve onu gitgide sevmeye başladıklarını sezerler. Bütün mide bulantılarına, kusmalara, organizmanın altüst olmasına, bedenlerinin büyüüp ağırlaşmasına ve onları yaşamaktan bir süre için, belki de sürekli koparmasına boyun eğerler ve bütün bunlardan dolayı da onu severler (İlgaz, 1977: 184).

Hamilelik döneminde bedeninde ve psikolojisinde meydana gelen değişiklikler nedeniyle kadınlar bunların hiçbir zaman düzelmeyeceği hissine kapılırlar. Ayrıca kadınlar, bu süreçte, kendilerini diğer insanlardan farklı bir konumda görürler. Küçük Dünya romanında, hamile bir kadın kendisini “anormal bir varlık” olarak nitelendirir:

- Dağ havası, yükseklik çarptı galiba. Midem bulandı. Bu bulantılar âsabımı bozuyor. Sanki bütün öbür insanlardan ayrı imişim gibi. Anormal bir varlıkmışım gibi.

- A estağfurullah, bizden ayrı olduğunuz muhakkak! Bir eser meydana getiriyorsunuz.
- Bu yönden düşününce öyle, fakat bu bulantılar bana iyiyi düşündürmüyor.
- Sinir bozukluğu... Ablam hamile iken, deli oluyor zannettik. Sonra bebek doğunca, herşey normalleşecek, merak etmeyin.
- İnşallah, Murat da öyle söylüyordu demin (Işınsoy, 1984: 127).

4.15.13.2. Kürtaj

Hamileliğin sonlandırılması olarak tanımlanan “kürtaj”, özellikle evlilik dışı ilişkilerde görülür. Böyle ilişkilerde hamilelik durumu söz konusu olduğunda ya çiftlerin evlenmesi ya da çocuğun aldırılması gerekir. Kadın çoğu zaman erkek tarafından istenmeyen bu çocuğu aldırma zorunda kalır. Güneş Kokusu romanında, kürtaj konusu Süveyda örneği ile ayrıntılı olarak ele alınır. Evlilik dışı bir ilişki sonucunda hamile kalan Süveyda birkaç doktora gider. Romanda, güven telkin etmeyen ilk gittiği doktorun muayenehanesinde yaşananlar anlatılır:

- Arkadaşım gebe galiba? dedi. Sizin methinizi işitmiş... Çocuğunu aldırma istiyor. Kendisi pek zayıf. Yavrunun çelimsiz bir şey olacağından korkuyor..

- Evet. Kaç aylık...

...

- Süveydacığım, doktor bey, çocuğun kaç aylık olduğunu soruyor. Söyler misin?

Süveyda, omzunu okşıyan sevgili elin, vücuduna, kuvvet, cesaret verdiğini hissediyordu. Bu acayip hekime gelmekle, hemen şu pis masasına yatmağa mecbur değildi ya.

- Üç aylık!

Dedi. Hekim, daha bir sürü şey soruyordu. Son reglisini ne zaman görmüştü? Midesi bulanıyor muydu? Kaç yaşındaydı? Kocas, buna razı mıydı? Süveyda, başını doğrultarak:

- Üç aylık gebeyim. Doğurmak istemiyorum. Kürtaj yapıyor musunuz?

Diye, ona cevap vermeden, sordu.

Ayşe, yüreğinde artan bir çarpıntı ile, doktoru dinliyordu. Her kelime bıyıklarını oynatarak ağzından çıkıyordu. Bu mes’uliyetli bir işti. Eğer çocuk kırk günlük kadar olsaydı, o zaman daha kolaydı. Zaten son sözünü muayeneden sonra söyleyebilirdi.

- Hanımefendimiz müsaade buyurlarsa, kendilerini muayene edeyim.

Ayşeyle Süveyda, göz göze geldiler. İkisi de kat’î olarak, bu adamla iş görmemeye kararlarını vermişlerdi, Fakat büyülenmiş gibiydiler. Süveyda, buna lüzum olmadığını bir türlü söyleyemedi.

Bir emir almış gibi, kalkarak paltosunu çıkardı. Ayşenin kucağında duran çantasının üzerine bırakarak, arka tarafa geçti.

Doktor, üstü bir kir tabakasıyla örtülü lâvabonun önünde ellerini yıkayarak, çiviye asılı renksiz havluya kurularken; Süveyda, büyük bir ıstırap, dayanılmaz bir kusmak isteğiyle soyundu.

Doktor, döndüğü zaman genç kadını, muayene masasının basamağı önünde, şaşkın bir tavırla bekliyor buldu.

- Lûtfen efendim şöyle çıkınız...

Süveyda, bu acayip masanın üzerine çıktı. İçinde çılgın bir isyan baş kaldırıyordu. Bu aşağılık yerlere gelerek, çocuğunu kopartmağa, onu kim zorluyordu? Çıldırılmış mıydı?

Doktor, sol elinin orta ve şahadet parmaklarını bir pomat kutusuna daldırırken; Süveydanın iç fırtınası en coşkun tepeye ulaşmıştı. Bu muayene yüz kızartıcı bir şeydi. Hem de ne gaye ile yapılıyordu? Bir canavarlık için, karnındaki yavrusunu kopartmak için değil miydi? Bu, kasıklarına bastırarak, bıyıklarını oynatarak, konuşan adamın karnına bir tekme vurup şu menhus masadan atlayıp kaçmalıydı.

- Gevşek durunuz efendim. Kendinizi sıkmayınız efendim... (Uçuk, 1973b: 125- 127).

Aynı romanda, kadınların istenmeyen hamileliklerini sonlandırmak zorunda kalmaları durumunun, bazı doktorlar tarafından hastalarından gereğinden fazla para almak suretiyle suistimal edilmesi eleştirilir:

- Benden ne alacaksınız efendim?

Doktor, birkaç kere yutkundu:

- Kürtaj için bir takım muamelelere tâbi bulunmaktayız. Çocuk doğuramayacak bir hastalığınız olduğuna dair yazılmış ve iki mütehassıs hekim tarafından imzalanmış bir rapora ihtiyaç kat'idir. Sonra herhangi bir mes'uliyeti üzerimizden alacak, bir senet vermeniz, birçok hekimler için şartsa da; ben ve bazı arkadaşlarım, hastalarımızı bu gibi formalite zorluklarından kurtarıyoruz...

...

- Bir haftalık istirahatile, kahvaltı yemekler dahil (.....) yurdunda ameliyatınız için iki yüz elli lira isteyeceğim.

Süveyda, beklenti odasındaki kadının: "Yirmi beş papelimiz bulunur ağabey!" sözile, iki yüz elli lira arasında, bir benzerlik, bir yakınlık olmadığını düşündü.

- Ben, küçük işler için, meselâ burada yaptığım kürtajlar için seksenle yüz lira arası, bir para alırım...

Süveyda, ayağa kalktı. Masanın üzerine muayene ücretini bırakırken:

- İzahatınıza teşekkür ederim dedi. Ben, iki üç gün sonra size gelirim. Fiat meselesi bence mühim değildir. Yalnız, benden istediğiniz biraz fazla gibi görünüyor. Çünkü kürtaj, kürklü veya yırtık mantolu kadın üzerinde, aynı şekilde yapılır sanıyorum. İçeride yirmi beş lira bir kürtajınız var...

Doktor, pişkin bir gülümsemeyle onu dinledi, sonra bıyıklarını oynatarak:

- Onlar, birer haftalık rötaları için müracaat eden bir sınıf hastalarımızdır...

Dedi. Artık konuşacak bir şey kalmamıştı (Uçuk, 1973b: 128, 129).

Daha sonra gittiği doktor ise hijyen kurallarına uyduğu ve zor durumda olan genç kadına nazik davrandığı için, Süveyda üzerinde olumlu bir izlenim bırakır. Gerekli koşullar üzerinde konuşarak bir anlaşmaya varırlar:

Ellerini uzun uzun yıkadıktan sonra, lavabonun solundaki küçük masa üzerinde duran havlulardan birini alarak, ellerini kurulamış, sonra nemli havluyu nikel kovanın içine atmıştı. Sol eline, incecik sarı lastik bir eldiven giyerek, Süveydanın bulunduğu paravananın arkasına yürümüştü.

Birkaç dakika sonra, aynı özenişle yıkanırken; Süveyda, gözlerinde sakın bir pırıltı ile, Ayşenin yanına dönmüştü. Bu hekim de formalite zorlukları çıkarmıyordu. Şehrin güzel bir bakım yurdunda, bir hafta yatmasını şart koşarak, genç kadına kürtaj yapacaktı.

Ameliyathane, ilaç, yemek, oda için, hastanenin sahibile anlaşır. Kendisine maddî kazanç az olmakla beraber, “müşkül vaziyette kalmış genç kadına yardım için!” yapacağı bu tehlikeli işi karşılığında, Süveydadan üç yüz elli lira alacaktı. Süveyda, bütün şartları kabul etmişti. Hemen iki gün sonra, hastaneye gideceklerdi. Yalnız, kardeşi de kendisile beraber gelecek, bir hafta hastanede kalacaktı. Araya bu “refakat” işi karışınca dört yüz elli lirada anlaşılardı (Uçuk, 1973b: 131).

İnsanların içinde yaşadığı toplumun kuralları, onların davranışlarını sınırlar. Babasız çocuk doğurma toplum tarafından hoş karşılanmayacağı için, kadınlar çok isteseler bile çoğu zaman bu çocukları doğuramazlar. Güneş Kokusu romanında, Süveyda’nın yanında refakatçi olarak kalan Ayşe, çocuk sahibi olmak bir tabiat kuralı iken tabiatı uzaklaşarak cemiyet kuran insanların bu kurala aykırı davrandığını ve kendi zincirlerini kendilerinin oluşturduğunu düşünür:

Ayşe, bütün bu olanlardan, bir şey anlamaz hale geliyordu. Yanındaki güzel kadın, niçin bu kadar ıstırap çekiyordu? Ayşe, kendi kalbinde kadınların, sırrı çözülmez analık dertlerinin, tılsımlı sevgisini duyuyordu. Henüz olan yavruyu bir avuç içine sığacak kadar küçücük bir hayat parçasını o da seviyordu. Bu ölüm ortaklığına karışmasında ne mânâ vardı? Bütün ömrünce, kendini suçlu bulacaktı. Fakat mecburdular. Şuursuzca birbirini isteyen, bir erkekle bir kadını birleştiren tabiat, izinsiz meyvasını vermişti. Çiçeklerin, böceklerin, yaşayan bütün mahlûkların üremeleri için, bu birleşme ne kadar tabii idi. Şu halde, kanındaki coşkunluğu, yaşama, üreme ateşinin, gizli sevki tabiiisile, dünya kanunlarına uyan Süveydacık, niçin suçluydu? İnsanların bütün didinmeleri, aranmaları, çalışmaları içinde saklı olan, hep bu, kendinden sonra yaşayacak birini bırakmak kaygısı değil miydi? Böyle düşünürken, görenek ve terbiyenin varlığına sinmiş, yerleşmiş mevcudiyeti, onu için için hırpalıyordu. Ayşe, cemiyeti, usulleri, insanların selâmeti için uyulması gerek kaidelerin dışına çıkan düşüncelerile, bir günahkâr mıydı? Fakat hiç te günahkâr olamazdı.. Kendisi de tabiatın bir parçası idi. Dereler nasıl yatakları içinde akıp gidiyor, bahar gelince kuşlar yuva yapıyor, ateş böcekleri göz kırpan ateşleriyle birbirlerini çağırıyorlar, bütün tabiat bir kasırga halinde eşlerini buluyordu. Şu

halde insanları tabiat dışı yapmakta ne mâna olabilirdi? Birden kendisini çok garip düşünceli buldu. İnsanlar, tabiattan uzaklaşmışlar, cemiyet kurmuşlardı. Kaidelerin görünmez zincirleri, boyunlarına birer lânet halkası, ayaklarına pranga olarak geçmişti. Bir rüzgâr gibi esemezler, bir dere gibi çağlıyamazlar, kuşlar, böcekler, hayvanlar gibi başıboş yaşayamazlardı.

- Ne düşünüyorsun Ayşeciğim?

Ayşe, gözlerinde küskün bir bakışla ona dönerek:

- Saçma! dedi.

- Nasıl saçma?

- Senin yavruyu aldırmağa kalktığımız için, isyan ediyorum... Buna ne hakkımız var?

Süveyda, acayipleşmiş gözlerinin, vahşi pırıltılarıyla kapıya baktıktan sonra:

- Ben de, hep bunu düşünüyorum. Karnımda yaşayan çocuğuma, nasıl bağlıyım bilsen? Buradan kaçalım Ayşe... Delirecek gibiyim... (Uçuk, 1973b: 133, 134).

Romanda kürtajın yasak olduğu bazı ülkelerden kendilerine hastaların geldiği ve kadınların çoğu zaman vücut güzelliklerinin bozulmaması için hamileliklerini sonlandırdıkları Süveyda'nın kürtajını gerçekleştiren doktor tarafından anlatılır:

Hekim, güler yüzlü bir pazarlık içinde, onlara ne sırlar dökmemişti? Kendi müessesesi, yurdun en mükemmel şifa yurduydı ve buraya isimli, adsız birçok kimseler geliyorlar, sonra görünmeden, hiçbir dedikodu dalgası uyandırmadan, çıkıp gidiyorlardı. Hekim, sınıf farkı gözetmiyor, odalarında her milletten hastalar yatıyordu. Hattâ kürtajın yasak olduğu bazı Balkan memleketlerinden, İtalyadan, seyahat bahanesile gelerek, bu müessesenin “şefkat dolu!” göğsünde kaldıktan sonra yurdlarına dönüyorlardı. Hem dünya harbi başlamıştı. Ateş yavaş yavaş ortalığı saracaktı. Sonra çocuk, genç kadının vücudunu bozar, taze memeleri gevşetirdi. Hele “hanımefendi”nin “tenasübü endamı harikulâde” idi. “Bu güzel vücudu, ne olacağı meçhul bir çocuk için bozmak, güzellik namına bir suçtu, bir günahı.” (Uçuk, 1973b: 138).

Yarın... Yarın... romanında, Seyda evlendikten kısa bir süre sonra hamile kalır. Hamile kaldığını kocasına söyleyen genç kadın hoş bir tavırla karşılaşmaz. Kocasını dikkatsizliği yüzünden Seyda'yı suçlar ve bu durumun hemen düzeltilmesi için ona baskı uygular. Seyda ise kocasının baskısına rağmen çocuğunu doğurmak ister:

“Anlat, n’olursun. Seviyorum seni dinlemeği..”

“Diyelim ki yaşamının bir noktasında.. Hatta diyelim ki Oktay’la evlendikten çok kısa bir süre sonra, tüm anlamımı yitirmiştim.. Yani, benim için hiç bir şeyin anlamı kalmamıştı. Önce biraz debelendim, bir süre bocaladım,

sonra yavaş yavaş alıştım anlamsızlığa --ya da alıştığımı sandım. Derken yanlışlıkla gebe kalıverdim. Yanlışlıkla diyorum, çünkü aklımın köşesinden bile geçmemişti çocuk doğurmak. Öylece sürüklenip gidiyordum. Ama işte, gebe kalınca birden toparlandım sanki. Anlamlandım.. ya da anlamlanmadımsa bile, yeniden anlam aramağa başlayabileceğimi kavradım. Öyle mutlulandım, öyle mutlulandım ki, sevinçten uçacak gibi oldum.. Oktay’a haber verdiğimde.... çok bozuldu. Önce dikkatsizliğimize sövdü saydı. Sonra, kendisince çok düzgün bir mantıkla, bu dikkatsizliğin sonucunu hemen ortadan kaldırma işlemlerine girmeğe kalktı. On on beş güne dek Avrupa’ya gidecekti. Her şeyin bir an önce olup bitmesini, yolculuğun aksamamasını istiyordu. Ama benim çocuğu aldırma niyetinde olmadığımı öğrenince... şimdi bile gözümün önüne geliyor suratı... Şimdi bile gülerim anımsadıkça....” (Kür, 1976: 167).

Hep Yarın romanında, kocası ölen Nevbahar, evlilik dışı ilişkisinden hamile kaldığını öğrenir. Bu çocuğu doğurursa, ölen kocasının kemiklerini sızlatacağını düşünür. Nevbahar’ın çocuğunu doğurmakla doğurmamak arasındaki gidiş gelişleri aktarılır:

Karnını elledi. Kasıklarında hafif bir kabarma ve sertlik belirmişti. Bunu aldıracağını bildiği halde hesaplamaktan kendini alamadı. Aylar birer birer, renkli renkli gözlerinden geçti. İlkteşrinde doğuracaktı. Ah doğurabilseydi. İçini çekti. Fakat doğuramazdı ki. Herkes acıyacaktı. “Zavallı kadın ölmüş kocasının ardından doğurdu. Zavallı yavru!” diyeceklerdi. Bunu yapmağa hakkı yoktu. Raif’in kemiklerini sızlatamazdı. Aldıracaktı. Buna mecburdu. Aldıracaktı.

Karnında rahatsız kıpırdanışlar, tekmecekler. Kanı kanında, canı canındaydı. “Yapma! Bana kıyma!” diyordu sanki.

Göğsüne keskin keskin acılar saplanıyordu (Uçuk, 1968b: 112).

Zor romanında, nüfus artışının yarattığı sorunlara karşı iki buçuk aya kadar kürtajın olağan bir durum olduğu, kürtaj yapan bir kadın tarafından dile getirilir:

“Bırak doğsun o çocuklar. Ben bir çiçeği koparmağa kıyamazken, sen kaç canı parçalayıp atıyorsun bir küvete.”

Böyle söylerdi Nesrin.

“İki buçuk aya kadar kürtaj olağan birşeydir. Hem nüfus artışının yarattığı sorunlara karşı.”

“Artsın varsın. Ne olacakmış? Savaşlarda az mı kıyılmışız? Anam sağ olsaydı da anlataydı göçlerini...” (Çokum, 1978b: 56).

Kaçış romanında, siyasal olaylara adının karışması nedeniyle evlenmek ve çocuk sahibi olmak istemeyen Üstün, sevgilisinin hamile olduğunu öğrenince, çocuğa yasal yerini veremeyeceği için bu çocuğu istemez. Sevgilisiyle birlikte bu hamileliği sonlandırma kararı alırlar:

Sonra “Su” geldi. Bizim çocuğumuz. Korkularıma, sana kötülük etmiş olmak seni acılara sürüklemek, belki de büsbütün yitirmek korkusu eklendi. Su’yu istedik ikimiz de. Bunu etimle, kanımla duydum. Ama onun gelişi, her şeyin sonu olurdu. Ona yasal yerini vermemelik edemezdim. Bunu sen istemesen de başka türlü düşünmem olanaksızdı. Sonra onu, yaşamına başlamadan yok etmeyi birlikte kararlaştırdığımız günü hatırlıyorum. Sen güçlüydün. Yiğitçe karşılamıştın bu kararı. Bense, zayıflığımı, güçsüzlüğümü, bencilliğimi kanıtlamış oluyordum böylece (Kutlu, 1986b: 16).

Aynı romanda Ayhan, Üstün’ün evlilik teklifini bir görev olarak yaptığını ve yalnızca çocuk için evlenmenin bir hata olduğunu düşünür. Ayhan’ın çocuğunu aldırmadan önceki duyguları ve kürtaj sırasında yaşadıkları dile getirilir:

İstememişlerdi. Ama olmuştu. Test doğrulamıştı. Ayhan korkular içindeydi. Yüzüne bakan herkesin, toplumun hiç, ama hiç onaylamayacağı bir suç işlediği için onu eleştirdiğini sanacak kadar koyu bir duyarlılık içindeydi. İstememiş miydi gerçekten o çocuğu? Şimdi artık bunu kesin olarak söyleme olanağı yok. İstememişti galiba. Üstün’ün çocuğu kendisiyle evlenmek için kullanabileceğini düşünebileceğinden, koşullarını zorladığını sanmasından, sevgileri dışında bir bağa gereksinme duyduğunu düşünmesinden korkmuştu.

Üstün önce, “Evlenelim” diye direktmişti. Ama zayıftı direnci. Bu evliliğin bir görev olduğunu düşündüğü belliydi. Ayhan korkuyordu. Çocuğu alabilecek bir doktor aramaktan, bu doktoru bulmaktan korkuyordu. Doktorla karşılaşmaktan korkuyordu. O yüzden, zaman zaman en kolayını seçip -üstelik bu en kolayda Üstün’le yasal bir birleşme de vardı- çocuğun sağladığı olanağı kullanmayı düşünüyordu. Uykusuz ve kuşkuyla kaç gece geçirmişti. Üstünden, onun yürekten istemediği hiçbir şeyi istememek, bunun için hiçbir eylemde bulunmamak, birlikte oluşlarının o en sağlam yönünü hiçbir biçimde yaralamamak düşüncesi ağır basmıştı. Acı çekse bile. Dahası, ölse bile...

Ama ölmemişti işte. Üstelik, onun yiğitlik yaptığını bile sanmıştı Üstün. Acıya dayanma gücü yönünden yanılttı bu değerlendirmesi. Parlak madenin daha ilk dokunuşunda pişman olmuştu. Sonra acıdan bayılmıştı. Doktorun ödü patlamıştı. Her şey bittikten sonra dakikalarca kusmuştu. Yine de Üstün’ü tedirginlikten kurtardığı sevinci içini kanatlandırır gibi coşkunluklar veriyordu (Kutlu, 1986b: 135, 136).

Çocuk aldırma olayında kadınlar, kendi kanlarından ve canlarından bir parça gittiği için, hem fiziksel hem de psikolojik açıdan yıpranırlar. Ancak bu durum, erkeklerin bu olaydan hiç etkilenmediği anlamına gelmez. Kaçış romanında, sevgilisinin kürtaj olmasının Üstün’de bıraktığı etkiye yer verilir:

... Sadece Su’ya gebe kaldığında midesinin çok bulandığını görünce, çocuğu aldırma için, bu rahatsızlığa kurtarıcı gibi sarılmışlardı. Annesine Su’yu anlattığında bu bulantılardan söz etmişti.

“Bunlar geçici şeylerdir oğlum. Her kadında az çok olur böyle şeyler. Mademki çocuğunuz olacak... Ne bekliyorsunuz? Evleniverin gitsin. Ben torunumu sevmek isterim. Sen, o çocuk istemiyor diyorsun ya, inanmam. Hiçbir kadın gönlüyle vazgeçmez çocuğundan. Düşün, babana kalsaydı, şimdi sen bir hela çukurunda çürümüş olacaktın...”

Bir hela çukurunda... Su, kanlı, küçücük et parçasından başka bir şey değildi. Yüreğinin çarpmasına vakit bırakmamışlardı.

Telefonun başında, Ayhan'ın doktordan çıkarken yollayacağı haberi beklerken hep bunu düşünmüştü. Doktora birlikte gitmelerini istememişti Ayhan. Ölüm gibi bir şeydi o bekleyiş. Doktorun adını bilmiyordu. Bir şeyler olduysa nasıl öğreneceğini bilmiyordu. Ayhan için korkuyordu. O bekleme sırasında, bir varlık olmaktan çoktan çıkmıştı Su, bir imgeydi. Bir korku. Daha sonra, Ayhan'ın telefon edip de her şeyin çok kolay olup bittiğini söylemesinden sonradır ki Su, yaşam boyu yüreğinden çıkaramayacağı bir ağırlıkla kendini duyurmaya başladı (Kutlu, 1986b: 165).

Gecenin Ucundaki Işık romanında, hamileyken kocasının kendisini aldattığını öğrenen Macide'nin, çocuğunu doğurup doğurmama konusundaki tereddüdü anlatılır. Genç kadın, karnındaki bebeğe kıymanın kendi canına kıymak gibi geldiğini belirterek, bunu yapamayacağını dile getirir:

Gebe kadınların iyi şeyler düşünmesi gerekirmiş. Öfke, kuruntu zehir edermiş doğacak çocuğun kanını. Rüyalarıma kadar giren bu bitip tükenmiyen iç kavgalarından, geçmişi anmaktan, hâtıralarla pençeleşip koyun koyuna yaşamaktan nasıl kurtulacağım ben!.. Hem neden doğuruyorum bu çocuğu? Bütün davranışlar, olaylar, dünya ve insanlar gibi çocuğun da, onu doğurmanın da anlamı yok benim için. Kendi zevklerimiz uğruna kaygusuz, ilgisiz insan çıkarmak ortaya, benim için korkunç gerçek bu işte! Çocuğu, umutsuz bir dünyaya salıvereceğim. O istemeden, onun haberi olmadan yapacağım bunu. Sonunda etimden, canımdan gelmiş olan o yabancı varlığın karşısında sorumlu ben olacağım! Eğer korkmasam, eğer yolunu bulabilsem?.. Ona kıymak, canıma kıymak gibi geliyor. Yapamıyacağım, bunu yapamıyacağım!.. (Yönsel, 1963: 55).

Evlilik dışı ilişki sonucunda hamile kalan ve bu hamileliği sonlandıran kadınlar, çevresindekiler bu olayı bilmeseler bile, genellikle kendilerinden utanırlar. Ben ve O romanında, evlilik dışı ilişkiden hamile kalan ve kürtaj olan bir kadının toplum tarafından ayıplandığını hissetmesi konusu işlenir:

Çocuk sahibi olmak. O doğmadan öldürdüğümüz, bir ameliyat masasında küvete fırlatılıp atılan çocuk. İstenmiyen çocuk... O içimin geçmiyen bir yarası idi. Faruk'a ait ilk öfkem, ilk kırıklığım onunla başlıyordu. Şu anda yine kendimi o ameliyat masasına utança, kırgınlıkla uzanmış gördüm.

Mendilimi yüzüme kapamıştım. Terliyordum. Titriyordum. Doktor, sıkmayın böyle kendinizi, deyip duruyordu. O vitrinlerdeki pırıl pırıl âletler,

masaların üstündeki küvetler, ilaç kokulu oda, beyaz gömlekli adam... Bütün bunlar bana korku veriyordu. Uzandığım masadan dünyayı bir başka gözle görüyordum. Ve sonra karşımda bir pencere açılıyor, bu pencereden yüzlerce, binlerce insan bana bakıyor, beni bu halimde görüyor, ayıplıyor gibi geliyordu (Su, 1970: 163, 164).

Sonya'nın Aşk romanında, İoannis Kantakuzen'den hamile kalan Anna de Savua, imparatoriçe olduğu gerekçesiyle, çocuğu düşürmeye çalışmanın en doğru hareket olduğunu belirtir. Kantakuzen ise doğacak çocuğunun başına Bizans'ın hakiki tacının konacağını ifade eder:

- Bence yapılacak en doğru hareket bu çocuğu düşürmeye çalışmak İoannis. Eğer muvaffak olamazsak, doğar doğmaz ölmesini temin edelim. Gerçi bir anne için bunu düşünmek bile canavarlıktır ama, ben başka annelerle kıyaslanamam ki, ben her şeyden evvel bir imparatoriçeyim... Bizlerin yükleri diğer insanların taşıyabilecekleri yüklerden daha ağırdır.
- Sizin üzerinize hiçbir yük yüklenmeyecek Anna. Çocuğumuz erkek de olsa kız da olsa başına Bizans'ın hakiki tacı konacak. Buna ben söz veririm, hatta yemin ederim (Sevda Sezer, Sonya'nın Aşk, 21).

4.15.13.3. Kadın ve Güzellik

Kadınların büyük bir kısmı için yüz güzelliği ve vücut güzelliği önem taşır. Fiziksel bakımdan çevresindekiler tarafından beğenilen kadınların, kendilerine daha çok güvendikleri görülür. Aydınlik Kapı romanında, kardeşinin huy güzelliğinin yüz güzelliğinden daha önemli olduğunu söylemesi üzerine Lerzan, kardeşiyle alay ederek buna ancak çirkin kişilerin inanabileceğini ifade eder:

- Hangimiz güzeliz?..
- Sen güzelsin, anladık! Beni bırak! Ben zaten güzel olmak istemiyorum ki...
- İstemiyor musun?.. Neden?!..
- Yüz güzelliğinden bir şey çıkmaz ki... İnsanın huyu güzel olmalı! Yüz güzelliğinden kırk günde bıılır ama, huy güzelliğinden...
- Lerzan, bir gülme buhranına (krizine) tutulmuş gibi üst üste kahkahalar atarak, kız kardeşinin sözünü yarıda bıraktı:
- Sus, aman sus! Katılacağım!.. Bunlar hep o sersem kambur feleğin yumurtladığı cevahirler değil mi?.. Kendi surat fukarası olmuş da ne olmuş? İşte kimsecikler yüzüne bakmamış, evde kalmış, dört tarafa saldırıp duruyor!.. Yüzü güzel olmayanın huyu da güzel olamaz, merak etme! Sen aptallığı bırak da güzel olmaya çalış! (Zorlutuna, 2001: 37).

Güzel kadınlara, erkekler tarafından bazı benzetmeler yapıldığı görülür. Bir Aşkın Romanı romanında, güzel bir kadının “heykel” ve “tablo”ya benzetilmesi söz konusudur. Enis ise böyle kadınları “tapınılacak mahlûk” olarak değerlendirir:

Bu arada Fikri, bazı kimselerle selamlaşıyor ve onlar hakkında Enis’e kısacık bilgiler veriyordu.

Birden:

- İşte, İstanbul’un en güzel kızı!.. diye heyecanla fısıldadı.

Arkadaşının işareti üzerine başını çeviren Enis, gök mavi şahane bir spor Cadillac’ta, görenleri hayranlığa düşürmek için tahrir edici bir poz almış hissini veren, olağanüstü güzel bir genç kız gördü.

Arabanın içinde ayağa kalkmış, bir dizini kanapeye dayamış, vücudunu geriye atmış, bir yalı balkonundaki gençlerle işaretlerle gülüşe konuşuyordu. Orada, sanki evindeymiş gibi, etraftan hiç çekinmiyordu. Enis, onu bir an, kaidesi üstünde bir heykel, daha doğrusu bir “tablo divan” gibi seyretti ve hafif bir baş hareketiyle arkadaşına hak verdiğini belirtti.

Şimdi iki genç, yol üzerinde durakladığı için trafiği aksatmış olan mavi Cadillac’ın yanına gelmiş bulunuyorlardı.

Sabırsız klaksonların ve yolu açmak için şoföre sert işaretler veren trafik polisinin telâşına hiç aldırmadan hâlâ konuşmasına devam eden genç kıızı sessizce seyre koyuldular.

Omuzlarının yuvarlak çizgisi, sıvanan etekliğin açıkta bıraktığı düzgün bacakları, yandan mağrur bir çizgi çizen nefis profili ve altın saçları rüzgârda uçan zarif başıyla hakikaten nefesi kesecek kadar güzeldi.

Enis:

- Cidden tapınılacak mahlûk!.. diye mırıldanmaktan kendini alamadı (Azrak, 1978a: 6, 7).

Erkeklerin çoğu yanında taşıdığı kadının güzel olmasını ister. Onlara göre, kadın her yaşta güzel olmalıdır. Eşlerinin güzel olmasının, toplumda onlara bir ayrıcalık kazandıracağını düşünürler. Yenişehir’de Bir Öğle Vakti romanında, ilk karısını çok yıprandığı için boşayan Güngör, yanındaki kadının giyimine dikkat ederek ilgi çekici olmasını arzular:

Yakında evleneceklerdi. Daha doğrusu Güngör boşanınca evleneceklerdi. Hoş adamdı Güngör. Nekes değildi önce, sonra kadın giyimiyle ilgilenirdi. Daha doğrusu özel bir önem veriyordu yanındaki kadının giyimine. Şöyle derdi: “Benim yanımdaki kadının kötü giyinmesi, dükkânımın iyi iş yapmaması gibi bir şey olur. Nasıl dükkânımın vitrinine önem veriyorsam, bedestenden aldığım pahalı antikayı gözümü kırpmadan vitrine koyuyorsam, yanımda taşıdığım kadının koluna gözümü kırpmadan girebilmem için onun bir vitrin gibi iyi düzenlenmiş, ilgi ve müşteri çekici olmasına dikkat etmeliyim...” (Soysal, 1975b: 80).

Erkeklerin karılarını güzel ve bakımlı görme arzusu Pertev Bey'in Torunları romanında da görülür. Muammer karısının saçlarına gereken özeni vermediğini görünce, karısına, onu şık ve itinalı görmek istediğini söyler:

Daha dikkatle baktı birkaç zaman berbere gitmemiş olacak ki; saçlarının dipleri yarım parmak beyaz çıkmıştı. Bu, yüzüne pek âdilik veriyordu. Dayanamadı Muammer:

“- Hilâlcığım galiba çok meşgulsün, berbere gitmeye vaktin olmadı son günlerde.” dedi.

Hilâl fena halde bozuldu fakat fire vermedi.

“- Vatan aşkı Memleket işleri omuzumuzda hürriyet mücâdelesini bizim için süsten evvel geliyor. Maâmafih karınızın süsü ile yakından ilgilendiğiniz için teşekkürlerimi sunarım,” dedi.

Muammer:

“- Ona şüphe mi var? Hilâlcığım,” dedi “elbet ben karımın şık ve itinalı olmasını isterim.”

Şimdi fırsatı yakalamıştı. Hilâl de vuracaktı:

“- Ne yapalım” dedi “biz büyük Elçi Hanımları, Demokrat Hanımları gibi şık ve itinalı değiliz, olamayız da,” dedi (Ayaşlı, 1992b: 58).

Genç Kız ve Ölüm romanında, evliliklerde “erkeklerin hoşuna gitmenin, erkeklerin övünç duyacağı kadınlar olmanın” bir görev olduğundan söz edilir. Nuray, kadınların bu görevi yerine getirdikleri sürece, kendilerini güven içinde hissedeceklerini ve diğer tehlikelerden (başka kadınlardan) uzak olacaklarını ifade eder:

Orhan'ın gömleklerini ütüledim. Büfeyi yeniden yerleştirdim. Akşam gelecek konuklar için yemekler hazırladım. Balkondaki saksıları suladım. Sonra giyinip sokağa çıktım. Köşedeki kadın berberine girdim. Mizaşpili, manikür ve pedikür yaptırdım. Yeniden bir erkeğin istediği gibi olmaya karar vermişim. Öteki kadınlar da sırtlarını dikleştirip, bacak bacak üstüne atarak, berberle şakalaşıyor, saçlarının dökülmesinden, ya da tırnaklarının kırılmasından söz ediyorlardı. Güven içinde ve tehlikelerden uzak görünüyorlardı onlar. Kadın olarak görevlerimizi yerine getirmeye çalışıyorduk hepimiz. Erkeklerimizin hoşuna gitmek, erkeklerimizin övünç duyacağı kadınlar olmak... (Özakın, 1980: 114).

Aynı romanda Nuray, çirkin kadınların, erkekler tarafından önemsenmediğini ve daha çok yalnızlık duyduklarını ifade eder. Ayrıca “çirkinlik, yoksulluk ve yaşlılık”ı kadınların düşmanı olarak görür:

Nuray içinde bir eziklikle bir başka mağazanın vitrinindeki elbiselere baktı. Emprime desenli mavi bir elbise... Çevresinde gördüğü kadınlar bu kadar göz alıcı giyimler içindeyken kendisi silik ve zevksiz görünmeyi istemiyordu. Kadınlar yarışıyor gibiydi. Güzeller önemli, çirkinler önemsiz görünüyordu. Çirkinler güzellerden daha çok yalnızlık duyuyordu. Çirkinlik, yoksulluk, yaşlılık düşmanıydı kadınların (Özakın, 1980: 168, 169).

Gecenin Bu Saatinde romanında, El Saburi'nin güzel olmayan bir kadını yanında gezdirmek istememesi üzerine, nişanlısı, kızların başka meziyetleri de olabileceğini söyler:

Çevremize bakıyordu. Yanımızdaki masada çirkin bir kızla yakışıklı bir delikanlı oturuyorlardı. Hem de çok âşık görünüyordu delikanlı.

- Erkeklerin bazıları da ne kadar zevksiz oluyorlar, dedi, El Saburi. Bu kıızı kadın diye yanında gezdirmek için.

- Ama belki birçok üstünlükleri vardır! diye sözünü kestim (Uçuk, 1968a: 138).

Aynı romanda, daha önce kendi güzelliğinin farkına varamamış olan Eda, bu özelliğini fark ettikten sonra Tanrı'ya şükreder:

El Saburi ayna karşısında yeni bir kravat bağlıyordu. Aynanın içinde belirmediğini görünce öylece kaldı bir süre kıpırtısız.

O beni seyrediyordu, ben kendimi. Ne İstanbul'daki Eda ne de o mahut evdeki kızdı aynadaki kız. Kırk yıldan beri lüks içinde yaşayan giyinmesini bilen, gülümsemesini bilen, gerçekten kibar bir kızdı. Ve öyle güzeldi ki... Bu güzelliğin gerçek olduğuna inanmak da zordu benim için. Kelebek, kelebek kanadı, uçuculuğunda en ufak dokunuşla dağılıverecek çeşit bir güzelliği karşımdaki. İnce narin rüyalı bir güzellik.

Belki Allah'ın en yüce armağanıydı bu güzellik bana. Bugüne dek güzelliğin ne büyük ölçüde değeri olduğunu düşünmemiştim bir kere olsun... Bir kerecik bile Allahıma bana böyle gözler verdiği için şükretmemiştim. Boyum, inceliğim, belim, göğüslerim, ellerim, ayaklarım bütün vücudumdaki uygunluk için sevinmemiştim. Bana güzelsin dediklerinde omuz silkmiş, dudak bükümüştüm hep.

O dakikada içimden doğan sevinçler, dua dua yükseldi. Gönlüm Allah'ın önünde şükranlar secdesine kapandı (Uçuk, 1968a: 164, 165).

Bulutlar Dağılınca romanında, güzelliklerine önem veren iki genç kızın, bu konu hakkındaki düşüncelerine yer verilir. Melike herhangi bir sebeple vücuduna bir zarar gelmesinden korkarken, Tülay güzelliğini hiçbir şeye değişmeyeceğini ifade eder:

- ... Güzel olduğuna pek aldırmıyor gibisin sen.
- Bilâkis buna çok kıymet veririm. Allah esirgesin, bir gün meselâ bir otomobil kazası yüzünden veya başka bir sebeple vücudumun veya yüzümün bir kısmının çirkinleşebileceğini düşününce tüylerim ürperiyor.
- Ben de bu hususta çok iddialıyım doğrusu. Güzelliğimi hiç bir şeye değişmem ve feda etmem. Sen benden daha güzelsin. Ama gerçeği ararsan, ben senden daha zarıfım. Bende modern anlamda bir güzellik var, seninki klâsik... (Berkand, 1980c: 50, 51).

Kadınlar, kendileri için olduğu kadar erkekler için de güzelleşmek isterler. Güzelliğe önem veren kadınlar, erkekler tarafından beğenilmek için oldukça fazla zaman ve para harcarlar. Bulutlar Dağılınca romanında, bir genç kızın erkekler tarafından iltifat görmediği takdirde üzüldüğü aktarılır:

- ... tuvalete düşkünüm, incik boncuğu severim, gezip eğlenmek, gülüp söylemek başlıca zevklerimdir. Bundan başka...
- Evet, devam et şekerim.
- Erkeklerin bana kompliman yapmasını, güzel olduğumu, esvabımın bana yakıştığını, iyi dans ettiğimi söylemelerini isterim ve bunlardan mahrum olunca pek üzülürüm (Berkand, 1980c: 185).

Kadınların erkekler tarafından beğenilmeme kaygısı Genç Kız ve Ölüm romanında işlenen konulardan biridir. Nuray, kadınların, kendilerinin hep en güzel olarak görülmek istediklerini düşünür:

Otelin çatısındaki orkestra eski bir vals çalıyor. Tuvaletlerin dalgalanışını görür gibi oluyor Nuray. Kadınlar çatıda, otelin rufunda birlikte dans ettikleri erkeklerden güzel olduklarını işitmek istiyorlardır şimdi. En güzel olamamanın korkusu içlerini ürperti yordur. Herbiri kendini değerli bir mücevher gibi duymak istiyordur (Özakın, 1980: 92).

Aynadaki Kız romanında da kadınların erkekler tarafından beğenilme arzusuna yer verilir. Çevresindekiler tarafından beğenildiğini hisseden genç kız, gururun okşandığını ifade eder:

Can Palas'a geldiğim zaman, hafifçe kalbim çarpıyordu. Cazip bir seri hatırlatan teras pek kalabalık değildi. Masalardan çevrilen başlar, ayna karşısında geçirdiğim zamanın boşa gitmemiş olduğunu ispat yordu. Bu alaka gururumu okşadı. Beğenilmek, alâka çekmek ve bunu gayet bâriz bir şekilde görmek, bir müddettir kaybettiğim kendime güven hissini canlandırdı. İçimin neşe ve heyecanla dolduğunu hissediyordum (Su, 1962: 22).

Kıvılcım ve Ateş romanında, Nilgöl'ün, kocası Fahir'i başka kadınlara kaptırmamak için güzelliğine dikkat ettiği belirtilir:

Karısının tuvaletleriyle de ne kadar alakadar olurdu!

- Karıcığım, güzelliğini herkese göstermek istiyorum. Şıklığın, zarıflığın dört duvar arasında kalmamalı! Dışarıda seni yanımda görenlerin benim ne kadar mesut bir koca olduğumu, bu güzel kadının benim olduğunu bilmelerini istiyorum.

Bu sözler Nilgöl'ün gururunu, neşesini ve kendisine olan emniyetini arttırıyor, daha güzel olmak emeliyle tuvaletine daha fazla itina ediyor, girdikleri salonlarda parlamağa çalışıyordu. Bunu kendisi için değil, Fahir için yapıyordu. Başka kadınlarla mukayese ettiği zaman onu daha zarif ve güzel bulmasını istiyordu. Çünkü, nereye gitseler, Fahir'in etrafını bir dalga halinde çeviren kadınlar onu o kadar şımartıyorlar, ona o derece iltifat ediyorlar, kocasının, istemese bile, bu sözlerin tesiri altında kalmasından korkuyordu (Berkand, 1963:13).

İki Kâlp Arasında romanında, genç ve güzel bir kız, güzel olmayı yalnızca kendisi için istediğini iddia eder:

- Sizde şaşırtıcı ve büyüleyici bir hal var. Bu yaşta böyle olursanız büyüdüğünüz, olgunlaştığınız zaman korkunç bir kadın olacaksınız.

- Korkunç mu? Allah esirgesin!

- Yani şahane demek istiyorum.

- O başka... Doğrusu güzel olmayı pek istiyorum.

- Niçin? Erkeklerin canını yakmak için mi?

Hayretle yüzüne baktım.

- Böyle bir şeyi düşünmemiştim. Neden böyle söylüyorsunuz? Ben güzel olmayı kendim için, kendi gözlerimin zevki için istiyorum (Berkand, 1972: 35).

Islak Güneş romanında, kadınların güzelleşmek uğruna yaptığı şeylere anlam veremeyen bir genç kızın düşünceleri aktarılır:

Zehra Teyze, kara çantasıyla sokaklarda dolaşmaya başladıktan bir süre sonra örtüsünü atmıştı. Bu kez, sarıya boyatmış saçlarını. O zamanlar daha bu rengin oksijenle açılmış saçların, kirli yapağı rengi olduğunu bilmiyordum. Ama, bunun ne olduğunu bilmek gerekli değildi. İnsan bile bile yaptırmazdı. Hasta olsa, sağalmak için yaptırdı belki. Onun dışında? Anlayamıyordum bu kadınları (Kutlu, 1986a: 76).

Aşamalar romanında, bir davete çağrılan Sevda'nın, güzel ve çekici bir kadın olabilmek için sarf ettiği çabalar anlatılır:

Sevda bu eve çağrıldıktan sonra tam bir hafta üzerine giyecek, takacak eşyalarla uğraşmış ve hem ucuz, hem güzel, hem de kendini çok güzel gösterecek bir giyim alabilmek için paraları birçok kez hesaplamıştı. Sonunda Beyoğlu'ndaki ucuzluklardan beli taşlı bir tokayla süslü, kara kadife bir eteklikle çingene pembesi ipekli bir bluz ve uzun kara boncuklar almış, saçlarını topuz yaptırıp yüzünü ilk kez dikkatlice boyamıştı. Artık dikkati çeken bir kadın olmanın, güzelliğiyle çevresindekileri ilgilendirdiğinin ayrılmındaydı ve bu durumdan yararlanıyordu. Şimdi tüm duyguları ve düşünceleriyle “güzel ve çekici bir kadın” olma üzerinde yoğunlaştırmıştı çabalarını (İlgaz, 1977: 435).

4.15.13.4. Yaşlanma

Yaşlanma, kadınların büyük bir kısmı tarafından olumsuz bir durum olarak algılanır. Güzelliklerini kaybetme ve kimse tarafından beğenilmeme endişesi, kadınların gerekli önlemleri almasına neden olur. Kadınlar, özellikle ileri yaşlarda güzel olabilmek adına bazı fedakârlıklar yapmak zorunda kalırlar. Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında, yaşlanmak istemeyen Melâhat Hanım'ın her sabah jimnastik yaptığından, masaja ve saunaya gittiğinden, rejim yaptığından, hatta güzellik uğruna yüzünü gerdirdiğinden söz edilir:

Melâhat hanımefendi saçı yapılmış, en iyisinden, güzelinden giyimli kuşamlı her zaman.

Mehmet, genç kalabilmek için annesinin çektiği eziyete her kadının dayanamayacağını söyledi. Sabahları jimnastik, masaj, her hafta bir kaç kez sauna... Sonra açlık!

- Yüzünü de çektiğini sanıyorum, dedi.

- Sahi! Annem mi? diye şaşır kaldım.

Mehmet güldü şaşkınlığına.

- Ne yapsın, kocamak istemiyor zavallı! (Yönsel, 1971: 27, 28).

Aynı romanda, kadınların erkeklerden daha çabuk yaşlandığı görüşüne de yer verilir:

- Cavit beyin karısını anlatıyordum. Kadın kocasının yaşında aşağı yukarı. Kötülük orada. Erkek kolay çökmüyor, kadın daha çabuk çözüyor palamarları... (Yönsel, 1971: 292)

Güzelliğe gereğinden fazla önem veren kadınlar, güzelleşmek uğruna yaptıkları şeyler nedeniyle, bazen toplum tarafından yadırganırlar. Bulutlar Dağılnca romanında, ileri yaşına rağmen genç kız gibi görünmeye çalışarak yalnız güzelliğiyle meşgul olan bir kadın, oğluya ilgilenmediği gerekçesiyle eleştirilir:

- Evet... Şey... Onun bu yaşta yalnız güzelliğiyle meşgul olması, bana garip görünüyor.

- Tarafsız düşün. Bir kadın vaktiyle çok güzel olduğunu bilirse, bunu mümkün olduğu kadar kaybetmemeye çalışır. Meselâ ben böyle bir durumda çok bedbaht olurum. Bu sebepten onun duygularını çok iyi anlıyorum.

- Her yaşın kendine göre bir özelliği vardır bence. Lüzumsuz yere genç bir kız görünmeye çalışmak gülünçtür. Vaktini berberlerde, moda salonlarında geçirecek yerde, biraz olsun oğluyla meşgul olması gerekir (Berkand, 1980c: 82).

Yaşlanmayı kabullenemeyen kadınlar genç görünmek için çeşitli yollara başvururlar. Saadet Tacı romanında, kendisinden küçük sevgilisiyle evlenebilmek için, ileri yaştaki bir kadının yaşını küçülttürmek istemesi, çevresindekiler tarafından alay konusu olur:

Bir akşam, yemekten sonra, Bihruz yine bir takım havadislerle çıkageldi. Başta Tevhide Hanımın yeni bir sürprizini diline dolamıştı:

-Yahu!.. diyordu. Bu kadının galiba beyni sulanmış!... Başıma bir iş sardı ki, sormayın!.. Şu nüfus cüzdanını görüyor musunuz? Onu bana niçin verdiğini söylersem, hayretten küçük dilinizi yutarsınız!..

Cavidan merakla:

- Niçin verdi? diye sordu.

- Yaşını küçülttürmek istiyor!..

...

Belkıs:

- Peki ama, yaşını küçülttürüp de ne olacakmış?.. dedi.

- Artık orasını siz anlayıverin!.. Hay Allah!.. Bu yaştan sonra be!..

...

- Pekâlâ ediyor bence!.. Gencecik yaşta dul kaldı... Hayat ona hiç gülmedi... Emekleri, fedakârlıkları hep boşa gitti. Öz kızı bile kendisinden yüz çevirdi... Bugün hiç kimseye karşı sorumlu değil. Sanki biz kendimizi sorumlu tuttuk da ne kazandık?

...

- Nüfus cüzdanındaki kayda göre, tam altmış üçünde!..

- İndirme ne kadar olacakmış?..

Bihruz ısıklık çalmaya başlamıştı. Bir yandan da ayağıyla tempo tutuyordu. Nuran yenge sabırsızlanarak:

- Beş yaş mı?.. diye sordu.

- Çık, çık ablacığım!..

- Sekiz mi?..

- Daha çık, daha..

- A, on da olacak değil a!..

- Tam oniki!.. Evet... Pes değil mi?.. (Azrak, 1966b: 159, 160).

Batmayan Güneş romanında, Kösem Sultan'ın gençleşmek için, Yahudi bir kadına yaptırdığı sihirli maskeden söz edilir. Bu maske neticesinde, Kösem Sultan'ın yaşlanma endişesinden kurtulduğu belirtilir:

Yahudi kadın Valide sultana bir kaç haftadan beri gençlik maskesi tatbik ediyordu. Sarkmağa, buruşmağa başlayan sultanın yüzünü eski haline sokma vazifesini üzerine almıştı. Bundan evvelki seanslarda deriyi yavaş yavaş hazırlamıştı. Fakat asıl aşı o gün başlayacaktı.

Valide-i Muazzamayı, hususi bir odaya alarak, soydu, üzerine her sene yepyeni bir deri ile çıkan yılanların eski derilerinden örülmüş hususi bir gömlek geçirdi, yüzüne kendi terkibi ile hazırlanan kaplumbağa yağı sürdü, sonra geniş ve kızıl bir bakır kabın içinde kendi bahçesinde yetiştirdiği acaip bir çiçeği kaynatarak Kösemin yüz ve vücudunu buharına tuttu.

Böylece mesamatı açacak gençlik maskesinin tesirini artıracaktı.

Buhar banyosu bitince, Sarah, fil kılından yapılmış ince bir iğne ile yüzünün buruşuk taraflarını hafif delerek, ilacın en çok sürülecek yerlerini tesbit etti. Artık sıra sihirli maskeye gelmişti.

Bu maske aslında, eski Çinlilerin, eski Mısırlıların bildiği birşeydi.

Çin İmparatoriçesi Fu-Hiyen-Sin'in ve Mısırlı meşhur Kleopatranın sık sık başvurduğu bir güzellik vasıtası idi.

Sarah, dokuz günden beri kuluçkaya oturttuğu tavuğunun altından bir kaç yumurta alarak, sarılarını çıkardı, ılık eşek sütü ile karıştırdı.

Yumurtalarda hayat izi görülmeğe başlayan embriyonlarından faydalanacaktı.

Ilık merhemi Kösemin yüzüne sürdü, üzerine de gözler ve burun için birer delikleri olan kalın deri bir maskeyi sıkıca bağladı.

Şahane müşterisi böylece iki saat kalacaktı.

Kösem sabırla bu iki saati bekledi.

Vakit tamam olunca Sarah tekrar gelerek, Valide sultanın üstündeki yılan gömleğini çıkardı. Ilık gül suyunda ıslatılmış bir tülbentle vücudunu ve yüzünü sildi.

Üstünden ayrıca bir kaç su döktü, temiz bir havlu ile kuruladı, sonra bir büyük gümüş aynayı tutarak Valide sultana kendisini seyrettirdi.

Kösem kendisini aynada gördüğü zaman hayret ve memnuniyetle yüreğinin oynadığını duydu.

Yüzü hissedilir derecede gerginleşmiş, göz kenarındaki kırışıklar, altındaki morlar hafiflemiş, teni açılmış, eski teravetine yakın bir hal almıştı.

...

Valide sultan saraya rahat ve güler bir yüzle dönüyordu.

İhtiyarlamak korkusu aniden yok olmuştu (Sözen, 1963: 265, 266).

4.15.13.5. Menopoz

Menopoz kadınlar için “hayatın değişimi” olarak algılanır. Bu değişim fiziksel ve psikolojik bakımdan kadınları etkilemektedir. Bu süreçte kadınlar, kocalarının yardımına, ilgisine ve sevgisine ihtiyaç duyarlar. Ancak bazı erkekler, bu durumu üremenin ve kadınlığın sonu olarak gördükleri için, eşlerine destek

olacakları yerde onları aşağılayarak kendilerini daha kötü hissetmelerine neden olurlar. Bu dönemde kadınlar yaşlandıkları, çirkinleştikleri ve artık kimse tarafından beğenilmeyecekleri hissine kapılırlar. Güz Şarkısı romanında, kendisini “diğer kadınlardan ayrı” ve “karanlığın eşiğinde” gören menopoz dönemindeki bir kadın, bu durumdaki kadınları “eksik bir yaratık” olarak değerlendirir:

Ellerini gördü ciğarasını ağızlığı takarken: Damarlı büyük eller, küt kısa parmaklar.. Boğumları çizgi çizgi şişmiş, buruşmaya yüz tutmuş çirkin, kaba eller! Bir başkasının elleriymiş gibi bakıyordu onlara. Benim ellerim, ince, beyaz, uzun ellerim! Parmaklarını oynatıyordu yavaştan, yeniden o ince beyaz elleri bulmak istercesine. Gülümsüyordu kendi kendine. Yok canım, daha büsbütün belli değil, açık değil herşey... İhtiyar doktorun beğenen, hoşlanmış bakışlarını hatırlıyordu... Bardaki garson bile!. Arada sırada bakıp gülerek, orada bir kadın olduğu için daha kıvançla bardaklarını silip kurulayarak!.. Ne aşağılığım, neler düşünüyorum! diye, içini çekti. Elinde değildi. Bir zamandan beri bu böyleydi hep.. Ödü patlıyordu ihtiyarlamaktan.. Baş ağrıları, uykusuzluklarla bilinen aylarda aksaklıklar başlayıp da çocuklarını doğurtan kadın doktoruna gittiği gün başlamıştı korku. Dünyadan kopmuşcasına, bütün kadınlardan ayrı, eksik bir yaratık gibi yatağında ağlamıştı bütün gece.. Şimdi o günler uzaktı, gülünç çocukça buluyordu başka bir yaratığa bakar gibi anlayışlı, acılı baktıklarını! Aslında bu ayrılığı ben de derinden duyuyordum. Bir yeri geçmiştin, başkalarından ayrı bir dünyada yaşıyordum sanki. Neden böyleyim, nem var, ne oluyorum? diyemiyordu artık. Sorunun karşılığı açıktı: İhtiyarlıyorum, kanım soğuyor, karanlığın eşiğindesim! Zaman zaman bunalmalar, göğsünü döven çarpıntılar, daralmalar, boşalmalar, bu sonsuz öfke ve kızgınlık... Hepsinin nedenini biliyordu Nuriye hanım. Uçuruma itilmeden, kayıp düşmeden önceki son çırpınmalar, son sıçramalar, atılıp vurmalar kendini bir yanlara, işte böyle oturup en olmayacak yerlerde ellerine bakarak!.. (Yönsel, 1966: 8, 9).

Aynı romanda, Nuriye Hanım’ın menopoz döneminde çektiği sıkıntılar dile getirilir:

“- Sanki bir el yüreğimi avuçlarına almış, gece gündüz demeden sıkıyor, doktor!”
 “- Bütün kadınların aşmaya katlanmaları gereken geçittesiniz demişti, ikinci gençliğin eşiğinde...” (Yönsel, 1966: 9).

Her kadın menopozu farklı şekilde yaşar. Ancak toplumdaki genel yargı, bu dönemde kadınların fiziksel ve psikolojik bakımdan olumsuz yönde etkilendikleri şeklindedir. Nuriye Hanım’ın kızı, menopoza giren annesinin yaşlandığını ve huysuzlaştığını düşünür:

“- Annem yaşılanıyor, her kadının başına gelen onun başına geldi galiba, huysuzluğu bundan, başka bir şeyi yok...” (Yönsel, 1966:15).

Bazı kadınlar menopoza kolayca kabullenirken, bazıları bu durumu yaşlılığın başlangıcı olarak gördükleri için kabullenmek istemezler. Üzüntülerini belli etmenin kendilerini zayıf göstereceğini düşünürler. Güz Şarkısı romanında, menopoza girdiğini çocuklarından bile gizleyen Nuriye Hanım’ın bu dönemde yaşadığı değişiklikler ve onun bu konu hakkındaki düşünceleri aktarılır:

Doktor:

“- Erken biraz sizin için ama demişti, bütün işaretler, gereksiz sıkıntıların, bunalmaların nedenini gösteriyor.”

Herşeyin bittiğini rahatça haber veriyordu adam. Reçetelere yatıştırıcı ilâçlar yazıyordu. Önleyici çarelerden söz ediyor, cinsel bakımdan değişiklik olmayacağını açıklıyordu. Pis dünya, insanının hayvanlığı! Pis... pis... pis!.. Sokaklarda koşuyordu Nuriye hanım. Gülerek!. Hiç üzülmeyeceğini göstermek gerekiyordu. Önce kendisine, sonra ötekilere!.

“- Peki ama reçete yok mu, ilâç vermedi mi doktor Mamişka?”

Hangi doktora gittiğini söylememişti onlara..

“- Verdi ama almadım.”

“- Neden ama?”

“- İlâçlık bir şeyim olmadığı için. Sinir yorgunluğu bunlar, kendi başıma önlemem gerekiyor.” (Yönsel, 1966: 40).

4.15.14. Kadın-Erkek İlişkileri

4.15.14.1. Yaş Farkı

Kadın-erkek ilişkilerinde yaş farkı toplum tarafından önemli bir sorun olarak değerlendirilir. Özellikle kadının yaşça erkekten büyük olması hoş karşılanan bir durum değildir. Güller ve Dikenler romanında, Eşper’den oldukça büyük olan Verda evlenmelerinin hata olacağına inanırken, genç adam aşklarını feda etmemeleri gerektiğini düşünür:

- Sen hayat dolu bir gençsin... Bense, yorgun bir kadın... Bizim evlenmemiz büyük bir hata olabilir...

Eşper sapsarı kesilmişti:

- Verda, neler söylüyorsun? Bu aşkı nasıl böyle birtakım kuruntulara feda edebilirsin?.. Şu halde sen beni gereği kadar sevmiyorsun!..

Verdâ hafifçe başını salladı. Dudaklarının ucunda beliren kederli tebessümde, “Seni ne kadar sevdiğimi bir bilsen!” diyen bir anlam vardı. Sesi de acı doluydu:

- Beni daha fazla üzme, anlamaya çalış!.. Eğer benden imkânsız şeyler istemezsen, sevgimiz de, dostluğumuz da ölümsüz olur Eşper... (Azrak, 1980: 275).

Saadet Tacı romanında, kendisinden yaşça küçük bir erkekle ilişki yaşamanın toplum tarafından hoş karşılanmayacağını düşünen Feyzâ'nın, Reha'yı kendisinden uzak tutma çabaları aktarılır:

Feyzâ, muhafazakâr bir aile çevresinde, sağlam ve dürüst karakterinin ölçüleri içinde son derece mazbut, muvazeneli ve örnek denebilecek tertemiz bir hayat süren bir insandı. Cemiyetin ahlâk telâkkilerine sıkı sıkıya bağlı, örf ve prensiplere sadıktı. Kendinden genç bir erkeğe sevmeyi havsalasına sığdıramıyordu. Bundan öylesine bir utanç duyuyordu ki, hislerini öldürmekten; bu hakikati red etmekten başka çıkar yol göremiyordu.

Uzun zamandan beri, nefsiyle olan bu müthiş mücadelenin güçlükleri yanında, onun kadar, hattâ ondan da çetin olan bir mesele daha vardır ki, bu da, Reha'nın hislerini açıklamasına fırsat vermemektir. Çünkü genç adamın bir itirafı her şeyin mahvı demek olurdu. Ondan sonra işin nereye varacağını Feyzâ kestiremiyordu... Böylece, bir abla vak'arı içinde, Reha'yı frenleyip idareye çalıştığı kadar, o aşkı büsbütün ateşlendiğinin, hattâ infilâk haddine vardırıldığının da farkında değildi.

İşte bu gizli hissi hercümerç tatlı-acı ezâlarla benliğini için için yiyip bitirirken, bu gece yarısı buluşması o korkunç tehlike işaretini vermiş oldu.

Feyzâ, bir dakikanın değil, bir saniyenin bile bu infilâkı doğurmaya yeteceğini anladığından yerinden fırlayarak:

- Artık yatmalıyız Reha!.. dedi. Yarın erken kalkmaya mecburuz!.. (Azrak, 1966b: 63).

Toplumda yalnızca kadınların erkeklerden yaşça büyük olması değil aynı zamanda erkeklerin de kadınlardan oldukça büyük olması eleştiri konusu olmaktadır. Gecenin Bu Saatinde romanında Eda, kendisinden en az kırk yaş büyük olan bir adamı ne olursa olsun sevdiğini ifade eder:

Kollarına atıldım. Onun geniş göğsüne oracığa büzüldüm, sindim. Ve o dakikada, keskin bir bütünlükle çözümediğim gerçeği geniş ölçüde kavrayıverdim. Ben ne olursa olsun, ister babam ister dedem yaşında, bu adamı ölesiye seviyordum. Aşkla minnetle hayallerimce gençliğimle dolu dizgin seviyordum (Uçuk, 1968a: 163).

Bıraktığı Yerden romanında Canan, kendisinden yaşça çok büyük adamlarla çıkarları nedeniyle ilişki kuran kadınları eleştirir:

- ... Çok merak ediyorum yirmi yirmi beş yaşlarında bir genç kız, senin yanındaki erkeğe ne gözle bakar?

- Genç kızlar olgun erkeklere bayılıyorlar.

Canan, gülümsedi. Ağuluydu gülümseyişi.

- Araya menfaatler girince tabii bayılırlar. Kızlar vardır avlarını yaşı ileri kimselerden seçerler. Kimisinin gölgesinde sınıf geçerler, kimisinin sayesinde geçimlerini sağlarlar. Bir başka çeşit kızlar da vardır. Onlar bir çorabı bir yıl giymeğe razıdır. Fakat seçtikleri kendi çizgisinde, kendi yaşında delikanlılardır. Yaşama boyunca seveceklerdir (Uçuk, 1973a: 104).

Kadın-erkek ilişkilerindeki yaş farkı, çoğu zaman yaşı büyük olan kişilerin bazı kaygılar taşımalarına neden olur. Ben ve O romanında, aralarındaki yaş farkı nedeniyle genç sevgilisini kaybetme korkusu yaşayan bir adamın duygularına yer verilir:

Bazı geceler birdenbire uyanır, içimde bir sıkıntı duyardım. O zaman fena şeyler gelirdi aklıma. Gençliğin beni korkuturdu. Aramızdaki yaş farkı aramıza uçurum açar, seni o uçurumun öteki yakasında görürdüm. Sana bir daha yaklaşmamak, sana dokunamamak, sensiz kalmak korkusu ile alt üst olurdum (Su, 1970: 181).

Suya Düşen Hayal romanında ise aralarındaki yaş farkı nedeniyle aşkıdan utanan bir adamın duyguları aktarılır:

Meftun hayran hayran onu seyrederken heyecandan boğulan sesiyle sözünü yürüttü:

- İnan bana, hayatım değişti... Sevgin dünyamı doldurdu... Ama seni tamamen kazanmak istiyorum... Tamamen benim olmanı istiyorum...

Seher birden adeta korku ile:

- Ama, ben size lâıyk değilim ki!.. dedi. Ben küçük, basit bir kızım... Bana acıyorsunuz belki...

- Seni seviyorum... ilk gördüğüm günden beri... Vakıa senden çok büyüğüm ve aşkımdan biraz utanıyorsam, o da bu yüzden... (Azrak, 1979: 175).

4.15.14.2. Anlayış Farkı

Kadın-erkek ilişkilerinde, kadınlar evlilik öncesinde namuslarının lekeleneyeceğini düşünerek cinsel bakımdan erkeklerden uzak durmak isterlerken, erkekler kendilerine yaklaşan kadınların cinsel arzularını yerine getireceklerini düşünürler. Bu konudaki anlayış farkı Güller ve Dikenler romanında, Mahmure Hanım ve Müştak Bey örneğinde ele alınır:

Mahmure Hanım bir yandan kulaklarında sihirli bir musiki yaratan ve bütün varlığını büyüleyen bu tesirli erkek sesinin derin çağılışına kapılır; öte yandan boşalıp dolan biraların köpük köpük şahlandığı bir heyecan tufanında boğulurken, Müştak Beyin kolu yavaşça onun beline dolanmış; aşka susamış teni üzerinde ateşli nefesi ısrarla gezinmeye başlamıştı.

Kadıncağzı tutuk soluklarla direnerek:

- Fakat... fakat mademki beni bu kadar düşünüyor ve tanıyorsunuz, anlamalısınız da Müştak Bey... Bu türlü davranmamalısınız bana karşı... Size güvenim hiç sarsılmamalı!.. Rica ederim bırakın beni... diye yalvarıyordu.

Lakin başını iyice dumanlandırmış olan alkol, bu sıcak kucağa karşı koyma gücünü her an biraz daha tüketmekte idi. Bu acz içinde kalbinin bir sırrını da keşfediyor; ötedenberi bu erkeğe karşı gizli bir tutku beslemekte olduğunu anlıyordu.

Ne olursa olsun, içini bir skandal kahramanı olmak korkusu kaplamıştı. Ya şu sırada bir gelen, kendilerini bu durumda bir gören olsa ne yapardı?.. Bundan başka, erkeğin vaatleri de belirli hiçbir garantiye dayanmıyor; bu teslimiyetin, kendi şerefini ve kadınlık gururunu feda etmekten başka hiç bir sonuç vermeyeceğini anlıyordu. Bunun da hayatında sonsuz bir utanç ve ıstırap safhası açacağı tabii idi.

Bütün bu perişan düşünceler, benliğini sarmış olan deli arzuların kasırgası önünde darmadağın olurken, son isyanı, kendisini kucaklayıp kaldıran erkeğin ensesine bastığı kuvvetli bir çimdik oldu (Azrak, 1980: 80, 81).

Erkeklerin evlilik öncesi flört etmesi doğal karşılanırken, aynı durumdaki kadınlar toplum tarafından yadırganırlar. Uğur Böceği romanında, Esra ile Hasan'ın evlilik öncesi flört etme konusundaki farklı düşüncelerine yer verilir:

- Osman'la flört ettin mi diye sormuştum.
 - Hayır.
 - Bir başkasıyla?
 - Rica ederim bana bu kadar özel sorular, sormayınız. Siz bu yaşa kadar burada, Amerika'da veya gittiğiniz başka şehirlerde, hattâ İstanbul'da bir kadınla flört ettiniz mi etmediniz mi?
 - Ben mi?
 - Evet siz. Mademki bana, yalnız beni ilgilendiren sualler sormak hakkını kendinizde buluyorsunuz, ben de size aynı şeyleri sorabilirim.
 - Fakat, ben...
 - Lütfen cevap verin.
 - Ben bir erkeğim Esra.
 - Bundan ne çıkar? Flörtün mânâsını galiba yanlış anlıyorsunuz siz. Bunun için, bir genç kızın da flört edebileceğini kabul etmiyorsunuz.

...
 - Osman'la flört etmediğini söylemiştin. Bir başkasıyla de...
 - Hiç kimse ile flört etmedim.
 - Nasıl olur? O kadar güzel, zeki, şirin bir kızın etrafında dolaştığından emin olduğum bunca erkek varken...

Birdenbire yorulduğumu hissettim. Onunla çatışmaya artık gücüm yetmiyordu. Sinirli bir sesle:

- Niçin anlamıyorsunuz Hasan bey, dedim. Ben kendi hayatımı yaşamaya fırsat bulamadım. Okuldan ayrılır ayrılmaz aile yükünün ağırlığı omuzlarıma çökmüştü. Her hangi bir genç kıızı gibi serbest ve rahat yaşasaydım belki ben de hoşlandığım bir erkekle flört ederdim (Berkand, 1974: 204, 205).

4.15.14.3. Erkeklerden Nefret Etme

Kadınlar, geçmişte yaşadıkları kötü olaylar nedeniyle erkeklere karşı olumsuz düşünce ve duygulara sahip olurlar. Kimileri erkekleri kendi hallerine bırakırken, kimileri onların da kendileri gibi sıkıntı çekmelerini ister. Aydınlık Kapı romanında Lerzan, kadınların hayatlarını mahvettiklerini düşündüğü ve “onlar” diye söz ettiği erkeklerden intikam almak peşindedir:

- Bu sefer artık bütün ümidimi kaybettim, dedi. Anladım ki bu adamlarla mesut olmak imkânı yok... Ne uzun yılları boşuna harcamışım!

- Şimdi ne yapmak fikrindesin?

Heyecanlandı:

- Şimdi sadece “onlar”dan intikam almak fikrindeyim Vildan. Anlıyor musun? Canlarına okuyacağım hepsinin!

Gözlerinde çakan şimşeklerden ürktüm. Tepeden tırnağa ürperdim:

- Kimlerden bahsediyorsun Lerzan?..

- Kimlerden olacak, erkeklerden. Bizim bütün emellerimizi, ümitlerimizi, rüyalarımızı... Bizim bütün hayatımızı perişan eden; bizi, bir kelime ile, “mahveden” canavarlardan bahsediyorum. Göreceksin Vildan, göreceksin!

...

- Hayır ablam! Vazgeç! Bu sevdadan! Bu seni daha fazla bedbaht etmekten başka bir şeye yaramaz!

- Daha fazla bedbaht mı?.. Bundan daha fazla bedbaht mı? (mutsuz mu?)

Hıçkırır gibi güldü; bir sigara yaktı; elleri titriyordu; yüzü bembeyaz kesilmişti:

- Onları şu sigarayı yaktığım gibi yakacağım, dedi. Sadece zevkim için. Keyfim öyle istediği için. Kalplerini, servetlerini ve şereflerini yakıp kül edeceğim. Bundan sonra ancak bu zevk beni mesut eder Vildan. Mesut olacağım, anlıyor musun... Sevmek, sevmek, yuva kurmak, mesut olmak... Aman ne iğrenç yalanlar bunlar ve ne budalaca hülyalar... Neler hissettiğimi ve neler yapmak istediğimi bilmem anlıyor musun Vildan?.. Sen benim gördüklerimi görmedin, geçirdiklerimi geçirmedin. Amma görmüş, geçirmiş de olsan, yine anlayamazsın kardeşim... Ben hele şimdi, İsmail’den sonra, bambaşkayım. Artık bir ömür kapandı, bir kadın öldü (Zorlutuna, 2001: 254, 255).

Her ne kadar kadınlar, erkekler tarafından beğenilmeyi arzusalar da, hoşlanmadıkları erkeklerin kendilerine musallat olmalarını istemezler. Güneş

Kokusu romanında Ayşe, sözleriyle ve hareketleriyle rahatsız eden erkeklerden nefret ettiğini ifade eder:

Vapur, köprüye yanaşınca; kitabını kapamak için acele etmedi. At sineği bakışlı adamın çıkmasını beklemeliydi. Fakat o da kıpırdamamıştı. Ayşenin kalbi çarpmağa başladı. Adam, kalabalığa karışmak üzere yürüdü. Gıcırdayan ayak sesleri, peşindeydi. Gri elbiseli adam Ayşeye yaklaştı.

- Hanımefendimize arzı hürmet ederim.

Sesi de kendisi kadar yavandı. Ayşe, bu adamdan son derece sıkılıyordu. Niçin çok zamanlar, kadınlara hiçbir yerde rahat vermiyorlardı? İçinde tokatlamak istekleri taşıyordu. Sinemaya annesiyle gittiği zamanlar bile; arkadan uzanan erkek elinden kaçmak için, sıranın önünde oturmaktan vücudu tutulurdu. Her yerde sözleriyle, hareketleriyle rahatsız eden erkeklerden, Ayşe nefret ediyor, iğreniyordu. O, sinemaya film seyretmeğe giderdi. Yürüyüşe, peşine takılarak lâf atmaları için çıkmıyordu (Uçuk, 1973b: 231).

Bir Gün Sabah Olacak mı? romanında, yaşadığı kötü tecrübeler, Zeynep'in kalbini erkeklere kapatmasına neden olur:

- ... Her bakımdan üstün olan bu beyefendiden neden hoşlanmıyorsun sen?

- Hoşlanmadığımı kim söyledi? Onunla çok iyi dostuz.

- Onunla dost, ötekiyle dost! Yoksa evlenmemeye and mı içtin?

- Çok şükür bunu anlıyabildin!

- Sebebi?

Zeynep omuz silkti.

- Sebebi açık: Erkekleri sevmiyorum.

- Kalbinin sesini dinlemiş olsan, daha doğrusu duygularını zorla sıkmasan severdin.

- Lütfen bana böyle şeyler söyleme Zehra! (Berkand, 1980b: 147, 148).

4.15.14.4. Eşine Destek Olma

Kadınlar kocalarına destek oldukları takdirde, başka bir engel çıkmadığı sürece, evlilikleri yıllar boyunca sorunsuz bir şekilde devam eder. Ak Topraklar romanında, yaşadıkları yerden göç etmek zorunda kalan bir ailenin dayanışması anlatılır. Selcen'in her konuda kocasına destek olarak ona güç kattığı ifade edilir:

Bayındır, Selcen'e danışagördü:

- Başım kurban olsun sana, tabii doğru fikreylersin. Ayaz küçük ama, hiç tasalanma, taşıyız. Kap kaçak, eşya da neymiş, toparlarız. Koyunları keser, kavurma yaparız. Deveyi yükleriz. Sen Yamtar'ı alırsın terkine, ben Ayaz'ı. Gidelim, elbet karşı varakoyarız gelenlere.

Söyledi genç kadın. Zaten Bayındır bir şey ister de, Selcen ana uymaz mı ola? Hep adımlarını adımlarına, yüreciğini yüreğine uygun düşürmez mi ola? Bayındır'ın gücüne her dem taze bir güç katmaz mı ola? (Işınsoy, 1971: 23, 24).

Üç Yirmidört Saat romanında, Ahmet'in siyasî olaylar nedeniyle her an hapse girebileceğini ya da işsiz ve parasız kalabileceğini söylemesi üzerine Fatma, kendisinin de bir işte çalışarak ve ev işlerini yaparak ona destek olacağını belirtir:

- Doğru bildiğim bir yolda, inandığım bir düşünceyi savunuyorum. Uygur ülkelerde doğal bu. Bizde ise çamur atıyorlar insanın üzerine. “Neden savunuyorsun vatan hayını” diyorlar, “Komünist köpek” diyorlar, “Satılmış herif” diyorlar. Bir gün bakarsın tıklarlar hapse gene. Saç sakal, çoluk çocuk gider elden. Aylığım ancak geçindirir ikimizi. Bir de çevirilerden aldığım birkaç kuruş.

Karşısına dikildi Fatma'nın. Gözlerinin içine bakıyordu.

- Sen bütün bunlara ne dersin?

- Peki derim! Bir de iyi haberim var, çevirilerden aldığın o bir kaç kuruşu sana bırakıyorum, cep harçlığı diye!

Güldü Ahmet.

- Evlenecek adam değilim gerçekten, benimle nasıl yaşar, ne yaparsın!

- Kendini boşuna kötüleyip başından atmaya kalkma beni. Sınavlara hazırlanırım. Bir yandan iş ararım kendime. Senin çevirilerini yazarım makinede. Çoraplarını yamar, gömleklerini ütülerim. Oldukça becerikliyimdir, yemek yapmaya bayılırım örneğin. Annen mutfaktan çıkmak istemezse o başka! Daha ne işlerin varsa yardımcın olurum, tamam mı!

- Öyle olsun! dedi Ahmet.

Çekip kaldırdı oturduğu yerden Fatma'yı. Kolları ile sardı.

- Seni seviyorum, senin için yapamayacağım yok! dedi Fatma (Yönsel, 1977: 272, 273).

Güneş Kokusu romanında Zihni Bey, evinin huzurunu sağlayan, maddi ve manevi açıdan kendisine destek olan karısına minnettardır:

- Zorluklar üzülmekle yenilmez... Hayat bir kararda durmuyor. Ben, hayatımda acı tatlı, ümitli, ümitsiz günler geçirdim, Eğer felâketlere göğüs geren cesur bir insan olmasaydım, yaşıyamazdım. Mademki birbirimizi seviyoruz, mademki gönüllerimiz birdir. Bu sıkıntılı günleri de aşarız. Bugün büyük annenize bir mektup yazar, vaziyetimizi anlatırım.

Sesindeki kuvvet, gözlerinin derinliklerine kadar vuran gülümseme; Ayşeyle Zehranın kalblerinde üşüyen bir yeri ısıtıyor, çatılan kaşları, gerilen yüzleri gevşiyordu.

Zihni Bey, gözlerinin nemli maviliklerinde beliren bir minnet ifadesile karısına baktı. Bu kadın, hayatının temel direği idi. Kalbi tükenmez bir altın madeni gibiydi. Evinin huzurunu, çocuklarının gülebilmelerini, kendi gönül rahatını hep ona borçluydu (Uçuk, 1973b: 92).

Güller ve Dikenler romanında, evli çiftlerin her alanda birbirlerine destek olması gerektiği vurgulanır:

- Seni tebrik ederim Vahit Bey kardeşim... Bir erkek için karısının hayatta kendisine vefakâr bir yardımcı olması ne büyük bir mazhariyet!.. Verda, ona yan gözle bekti ve mahzunca güldü. Müştak Bey:
- Karı-kocanın her alanda birbirine yardımcı olması şarttır değil mi Haşim Bey kardeşim?.. dedi (Azrak, 1980: 245).

Zambaklar Açarken romanında, kocası yurt dışına giden yeni evli bir kadını kocasını yalnız bırakmayıp ona her konuda yardımcı olması gerektiği ifade edilir:

- Sözü uzatma! Mete'den bir gün bile ayrı kalmama razı olamam. İtalya'ya da beraber gideceksin onunla... Senin yardımın, arkadaşlığın ona gerekli... Eşi olarak onun yarımını bir garanti çerçevesine almaya çalışmalısın... Hatta sınavlarına hazırlamasında, tahsilini tamamlamasında onu desteklemelisin... Sen istersen bütün bu işleri başarabilirsin bir tanem!.. (Azrak, 1978b: 137).

4.15.15. Kadınlık

Kadınlık ya da kadın olma halinin, incelenen romanlarda çoğu zaman utanılacak bir duygu olarak ele alındığı görülür. Kadınlar kendilerini erkeklerden daha değersiz gördükleri için, kadınlıklarından utanarak aşağılık duygusuna kapılırlar. Eşikteki romanında, kadınlığından utanan bir genç kızın düşüncelerine yer verilir:

Gerçeklere pek uymayan duygulardan başkasını düşünemiyecek bir yaştayım. Işığı söndürüp perdeyi açtım, yıldızlara doğru da başımı yastığa koydum mu; gösterişten çatlıyacak kadar ağır; gurur, övgü, beğenilme isteği dolu düşüncelere dalarım. Yanımda erkek sevgilerinden, hele beni de birazcık ilgilendirecek cinste olanlarından söz açıldı mı, üzerime kadınlığının bütün ağırlığı çöker. Bir kadın vücudunun, bir kadın yaşayışının utancı altında ezilirim. Omuz başlarımdan, bacaklarımdan ta ayak parmaklarıma kadar bir buruk sızı dolaşmağa başlar (Muhteremoğlu, 1960: 6).

Romanda kadınlığın utanılacak bir şey olduğu düşüncesi tekrarlanır:

Ben bu erkekleri bilirim, diye diş gıcırdatıyor. Hepsi de aydınlıklara vurgundurlar. Karanlık yollarda yürümeyi -canları öpmek istemediği zaman-fazla çocukça, genç işi bulurlar da, sevgililerine olan bağlılıklarından utanmak

akıllarına gelmez. O da Fikrete bel bağlamış bir kere. Başka bir kıza bakıp bakmamak meselesinin tartışmasına “namus” lâflarının yanında, “erkek”likleri de katarlar. Anlıyorsunuz ya, duygularını saklamak, hattâ hiç bilmemek, onlara inanmamak, onlardan utanmaktır erkeklik. Bu büyük isime, kadınlar âleminin orta halli kadınları eşit geliyor. Hani şu, çocuklar doğurarak evlerini ve kendilerini süsliyerek bilinmiyen bir derdi avutan, “büyük” olmıyan kadınlar. Böyle olmamak –“erkek” ve ‘orta halli kadın’dan biri olmamak- herhangi bir duygunun bayrağını açmak, topluma hayâsızca baş kaldırmak, alt ucu, “kadınca” bir iş olabilir. Hani şu hor görülen, bayağı şakalara sermaye olan, ağırbaşlı konuların yanında adının anılması yüzlere utanma veren kadınlık (Muhteremoğlu, 1960: 114).

Saadet Tacı romanında, gençliği ve idealleri hayat tarafından çalınan kadınlar “kadınlık felâketinin kurbanları” olarak görülürler:

Bu, gençlik emellerine ve hayattaki tabii haklarına kavuşamamış olan iki bahtsızın hazin, orjinal, küçük macerâsıydı... Fakat bu küçük maceradan alınacak ne büyük bir ibret dersi vardı. Cemiyetin kuru nizamlarıyla kısılmış, haksızlıklarla yoğurulmuş bir kaderin, kadınlık felâketinin kurbanlarıydı onlar... Bütün meziyetleri ve iyi niyetleriyle mânen hiçliğe mahkûm edilmişler, saadet için çırpınan yürekleri hüsrân ve ihanetlerle boğulmuş, canları yanmış, kederleri bile gülünç olmuştu...

Evet, hayat onlara hiç gülmemişti. İyilik vasıflarını kötüye kullanmaya, yollarını değiştirmeye mecbur olmuşlardı. Ve cemiyet mahkemeleri, çalınan üç kuruş için bir suçluya hesap sorarken, bu yanda gençliği ve idealleri bizzat hayat tarafından çalınan bu biçareler o kaadir cellâda hiçbir sual soramıyorlardı!.. (Azrak, 1966b: 68).

Toplum tarafından kadınların ve erkeklerin davranışları sınırlanır. Bir Gün Sabah Olacak mı? romanında, dansa davet etmek, kadınlığa yakışmayan bir davranış olarak değerlendirilir:

- Normal bir şeydi bu... Siz Filiz hanımla dans etmediniz mi? Buna kendinizde hak görüyorsunuz da benim birlikte çalışmakta olduğum bir arkadaşımın teklifini kabul etmekte serbest olduğumu neden düşünmüyorsunuz?
- O mu? O mu teklif etti?
- Her halde benim Filiz hanım gibi hareket etmediğimi, yani bir erkeği dansa davet etmek gibi kadınlığa yakışmayan bir davranışta bulunmadığımı tahmin etmeli idiniz (Berkand, 1980b: 211).

Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında, kadınlığı nedeniyle aşağılık duygusuna kapılmayan genç bir kadın, sosyete takımında bir “mal” olmaktan korktuğunu dile getirir:

- Bir kadının insancıl, aydın, kişisel yanlarıyla beraber kadın kalması gerektiğini, erkeklerle eşit olmak isterken maymuncasına onlara kapılıp benzemekten kaçınmasını başından beri savunduğuma göre...

Kadın olmayı seviyorum. Kadınlığımdan hiç bir zaman aşağılık duygusu duymadım. Bundan sonra da duymak istemem. Bir mal olmak, bir vazo gibi kıcımlı oturtmak düzenbazların gösterişçilerin, sosyetik ve de kaymak takım denilen bok takımının sofrasına? Beni kötüleştiren bu düşünce işte! Onların arasında, onlardan biri olmak korkusu (Yönsel, 1971: 202).

4.16. Kentleşme

4.16.1. Kentleşme ve Betonlaşma

Kentleşme olgusu, gelişmiş ülkelerde, sanayileşme sonrasında uzun zaman diliminde gerçekleşirken, Türkiye’de -gelişmekte olan diğer ülkelerde olduğu gibi- kısa bir zaman diliminde meydana gelir. Bunun en önemli nedenlerinden biri, kırsal bölgelerde geçimini sağlayamayan insanların, yaşadıkları yere göre daha cazip fırsatlar sunan büyük kentlere göç etmesidir. Bu kentlere göç eden insanların, özellikle barınma konusunda büyük sıkıntılar yaşadıkları görülür. Artan nüfus nedeniyle, barınma ihtiyacını karşılayamayan büyük kentlerde, bu ihtiyacı karşılayabilmek için daha fazla bina inşa edilmeye başlar. Böylece beton yığınının ibaret kentler ortaya çıkar. Betonlaşmaya başlayan bu kentlerde, insanlar yeşil alan görmeye hasret kalırlar. İncelenen romanlarda, kentleşme çeşitli boyutlarıyla ele alınmıştır. Bu boyutlardan biri olan betonlaşma romanlarda yoğun olarak işlenmiştir. Yarın... Yarın... romanında, İstanbul’un sosyo-ekonomik durumu daha kötü olan semtlerinden birindeki çarpık yapılaşma, sokaklarındaki düzensizlik, yapıların derme çatmalığı ve bu ortamda yaşayan insanların duyarsızlığından söz edilir:

Trenden indikten sonra yürüdükleri yola da pek kısa denilemezdi. Kısacık bir asfalt hemen arnavut kaldırımına, arnavut kaldırımını da biraz sonra toprak yola dönüşüyordu. Sokağın iki yanı beş altı katlı yapılarla doluydu. Yeni yapılar, eskiler, hâlâ yapım halinde olanlar.. Tümü de çağdaş görünüşlerinin, parlak badanalarının altına derme çatmalığı, kötü malzeme ile alelacele dikilivermişliği saklama çabasındaydılar; ama olmuyordu. Zaten badanalar dayanıksızdı.. İki üç ay önce yapılmışların geçen hafta bitmişlerden ayırt edilebilmesini dış badanaların solmuşluğu sağlıyordu. Her katında dört daire, her dairende en az yedi sekiz kişi bulunan bu evlerde oturanların çocukları, daracık sokağa taşmışlardı. Kasım ayının bu şaşırtıcı sıcak akşamında, toprak yolu kedi, köpek ve yüzbinlerce sinekle paylaşılmaktaydılar. Sineklerin çokluğu şaşkına döndürdü Selim’i, hava kasıma göre sıcaktı ama, gene de sinek mevsimi geçmiş olmak gerekirdi. Birkaç ay önceki gezintisini anımsadı. İstanbul’un sineklerinin mevsime aldırmadan sürekli yaşadıkları semtler vardı demek (Kür, 1976: 231, 232).

Aynı romanda Memet, önceleri kırık olan yaşadıkları bölgenin, fabrikalara yakın olması nedeniyle çok geliştiğini belirtir. Aynı zamanda bu işten rant sağlamak isteyen pek çok şirketin kurulduğunu ve insanların kredi çekerek ev sahibi olduklarını ifade eder:

“Buralar son zamanlarda çok gelişti,” diye anlattı Memet. “Fabrikalara yakın olduğundan.. Sigorta kendi de evler yaptırdı burada.. Sonra mesken kredisi var ya altmış bin lira.. Üç buçuk kuruşluk ev yapıp milletin altmış bin lirasını kapacağım diye bir sürü yapım şirketi türedi.. Son bir iki yıl içinde doldu hep buralar.. Önceleri kırıklıktı..” (Kür, 1976: 232).

Islak Güneş romanında, para kazanmak isteyen kişiler tarafından hızlı bir şekilde ve baştan savma yapılan binalar nedeniyle, kentin betonlaştığı ve çocuklara oynayacak alan bile kalmadığı anlatılır. Romanda, bulunan her boşluğa dikilen bu binalar, “apartman benzeri yapılar” olarak değerlendirilir. Görünüş itibarıyla görkemli olan bu yapılara mahallelinin özendiği ve kendi evlerini eskimiş gördükleri için bu evlerden biriyle değiştirmek istedikleri ifade edilir:

Kent kaymaya koyuldu. Kaymanın nedeni büyümesiydi. Tümenin ardından Fenere doğru, Fenerden Antakya yoluna, Fransız askeri mezarlığının sol yanında kalan bataklığı kaplayarak tepelere yanaştı. Herkese kerpiç lazımdı. Kerpiççi, daha sık kerpiç dökmeye, kerpiç sıralarını sıklaştırmaya koyuldu. Kazandığı parayla büyük bir apartman yaptırttı. Kumu bol, demiri ve çimentosu az tutulmuştu apartmanın. Ama üç katlı, her katta ikişer dairesi olan kocaman bir şeydi o günkü gözlerimizde.

Çocuklar, oyunlarını sokak aralarına kaydırmıştı şimdi. Bir zamanlar meydanda oynadıklarını söyleyen çocuklar vardı. Yeni gelenler yalnız sokak aralarını biliyorlardı. Kerpiç dökülen alan kısa sürede tümünden yitiverdi. İtişip kakışan ellerin, koşturan bacakların altından, çekilip alındı. Meydan küçük bir üç yol ağzına dönüştü. Geriye kalan her boşluğa, kerpiçinin yaptırttığı apartman benzeri yapılar dikildi. Bu üç katlı yapılar ne kadar baştan savma yapılsa yapılsın, yükseklikleriyle, öne çıkmış geniş balkon ve pencereleriyle, sokağın evlerinden daha görkemli göründü gözlere. Evler eskimişti. Pencereleri dardı. Duvarları kalındı. Odaları büyüktü. Yerleri taşıtı. Oysa onlar başka türlü, yeni, göz kamaştırıcıydılar... Bizim oturduğumuz evler yenildi. Bu evlerin yenildiğine en önce evlerde oturanlar karar verdi. O yüzden köhneleştii sokak. Eskidi, daraldı (Kutlu, 1986a: 149, 150).

Aynı romanda, seçim öncesi bir zamanda, beş yıl içinde ev yapmak şartıyla belediyenin parasız olarak dağıttığı arsaları, insanların kaçırmamak için birbirleriyle yarıştıkları belirtilir:

Kent duvarlarını yıkıp büyümeye koyulduğunda kıyıda tuttuğu düzlükten uzaklaşmaya başladı. Tümenden öte, Fenere kadar olan yerleri belediye parasız olarak dağıttı. Bir seçim öncesiydi. Kendisine arsa verilen kişi, beş yıl içinde evini yapmak zorundaydı. İlk günler, öbek öbek insan doldurdu dağıtılan alanı. Herkes inanılmaz bir telaş içinde elinden kaçırıvereceği, bir gecede tozunun bile kalmayacağı korkusu ile gidip arsasının yerini saptadı, sonra çepeçevre çomaklar çaktı iple çevirdi (Kutlu, 1986a: 153).

İlâhlar Affetmez romanında, Erenköy'ün eski yeşil görüntüsünün yerini beton binaların aldığı ifade edilir. Bu binalar “taş kabir”e benzetilir. Romanda çiçekler, bahçeler, ağaçlara duyulan özlem aktarılır:

Çocukluğu Erenköyde geçenler, onu her sene biraz daha değişmiş, güzelliğini biraz daha kaybetmiş buluyorlar. Asırlık yeşil çamlı, gül kameryeli, bahar da pembe çiçek açan, iri kestane ağaçlı bahçeler, birer birer göçüp gitmişler, eski devre ait insanlar gibi yerlerini taş kabre benzeyen beton binalara vermişler.

Çocukluk anılarımızın, yeşil bahçelerini, birer dantel saray gibi süsleyen köşkleri beyhude ararız... Bazı sokakların adı bile değişmiş... Gözlerimizi hüznle, orada tesadüfen kalmış gibi duran, bir akasya ağacının yeil dalına diker, dururuz.

Bizi, geçmişin yeşilliklerine götüren bu rüya kısa sürer. İnşaat malzemesi taşıyan gürültülü bir kamyon çıkıverir karşımıza. Arkasından kaldırdığı toz bulutları, hayalimizden her şeyi siliverir (Sözen, 1967: 54).

Kentleşme, fiziksel sorunların yanı sıra sosyal sorunları da beraberinde getirmektedir. Kırsal bölgelerde insan ilişkilerinin, kentlerdeki ilişkilerle kıyaslandığında daha güçlü olduğu söylenebilir. Alnında Mavi Kuşlar romanında, betonlaşmanın yoğun olduğu bölgelerde, insanların birbirlerini tanımadıkları ve birbirleriyle fazla ilgilenmedikleri ifade edilir:

Başını hafifçe geriye doğru yasladı. Araba yanı ışıklı vitrinlerle dolu geniş caddeden geçti. Evinin bulunduğu sokak içiçe, yanyana yüksek yapıların doldurduğu havasız, ağaçsız bir sokaktı. Kaldırım kıyıları dizi dizi park etmiş özel arabalarla kaplıydı. Daha çok yüksek bürokratların oturduğu bir yerdi burası. Sinan'ın oturduğu dairenin pencereleri de karşıdaki kuru beton apartmanlara bakıyordu. Uygur bir sokaktı doğrusu. Kimse kimseyi tanımaz, kimse kimseyle fazla ilgilenmezdi (Özakın, 1978: 62).

Fikrimin İnce Gülü romanında, yıllık iznini geçirmek üzere Almanya'dan Türkiye'ye gelen Bayram, gittiği günden beri birçok endüstriyel tesisin kurulmuş

olduğunu görür ve bu duruma çok şaşırır. Böyle bir ortamda herkesin iş bulacağını düşünür:

Ne iş be! Toprak sanki artık ardıç, meşe büyütüyor da fabrika, imalathane, tesis büyütüyor buralarda. Bir kavak bile on yılda büyür yahu. Üç-beş yılda amma çok baca bitmiş... Sanki millet tarla, bağ sulamayı boşlamış da, temel-duvar sulamış, çelik, beton bitirmiş yerden. Eğer İbrahim gene de işsiz kaldıysa, kendi akılsızlığı (Ağaoğlu, 1994: 251).

4.16.2. Kentleşmenin Getirdiği Yeni Kültür Biçimi

Islak Güneş romanında, apartman sayılarının artmasıyla birlikte, kentteki hayatın da değiştiğinden söz edilir. Süpermarketler, kuaförler, şarküteriler, pastaneler, parfümeriler, gece kulüpleri, oteller, yabancı ülkelerin pazarları yeni kültürün sunmuş olduğu imkânlar olarak gösterilir. Kentte yaşayan tüm insanların bu imkânlardan yararlanarak, yeni ve görkemli binalarda yaşamak istediği ifade edilir:

Kentte büyük apartmanların sayısı hızla artıyordu. Bir zamanlar Belediyenin dağıttığı arsaların üstüne zorlukla ev yapanlar evlerini yapımcılara verdiler. Yapımcılar bu evleri hızlı hızlı yıktırdılar. Apartmanlar, denizin çevresini dolaşan caddeden başladı ve durmadı. Denizin yelini kentin içine, ötelere kadar ulaştıran dar sokaklar, küçük evler, evlerin pencerelerindeki pancurlar, meydanlar, meydan çeşmeleri, yüksek ve yaygın okalıptüs ağaçları, doğramacı dükkânları, sebzeciler, gezgin satıcılar, evlerin bahçeleri, bahçelerdeki erik, yeni dünya, zerdali, limon, turunc ağaçları, asma gülleri, yediveren gülleri, nisangülleri, ebruli güller, evlerin iç kısmındaki taşlıklar, dışındaki teraslar, terasları çevreleyen kalın beton korkuluklar, iskeleden donla denize atlayan kayış derili çocuklar, şeker satıcıları, pestilciler, cambazlar, bayram yerleri, bayramlarda allı yeşilli süslenen faytonlar, bayramlar ve sevinçler; yerlerini çıplak pencereli, yüksek ve sıkışık yapılara bıraktı. Bırakmamak için çok nedenleri vardı, ama kimseler dinlemedi onları. Bir zamanlar ilk meydan yok edildiğinde de büyükler çocuklarını dinlememişlerdi.

Sokak değişmedi. Kent ötelere kaymıştı, yukarılara çıkmıştı, herkes apartmanda oturmayı seviyordu. Bu sıcak kentte, kendilerini kaloriferli evlerde oturtmayan kocalarına olmadık kötü sözü söyleyebilen kadınlar çoğalmıştı. Apartmanların alt katlarında süpermarketler açılmıştı. Kadın ve erkek kuaförleri -Bunlar berber değildiler, berberlik sövgü gibi değişiyordu kulaklarına- çamaşır yıkama fabrikaları, publar, şarküteriler, kokusuz büyük çiçekler satan çiçekçiler, pastaneler, diskotekler, parfümeri, bijüteri mağazaları ve hoteller vardı artık. Oklahama Pazarı, Kilis Pazarı, Washington Pazarı vardı, sokaklarda taksiler dolaşıyordu vızır vızır. Sokak hep aynıydı. Cebirail Ustanın evi yıkılmış, meydan, sokağın sonunu kesen evlere, yitip gitmişti ama, vardı ve büyüyen bir kentte eskimiş bir sokaktı (Kutlu, 1986a: 222, 223).

Bir Çatı Altında romanında, kentlerde yeni yapılan büyük apartmanlarda bulunan kapıcılar söz konusu edilir. Apartmanlarına kapıcı seçmek için, adaylarla görüşme yapan apartman sakinleri ilginç durumlarla karşılaşır. Bu adaylardan birinin ek bir oda istemesi üzerine, apartmanları aile oteli gibi kullandıkları, sülaleleriyle birlikte kenti işgal ettikleri hatta kentte imparatorluk kurdukları gibi yorumlar yapılır. Bu adamlara hadlerinin bildirilmesi gerektiği belirtilir:

- Aşağıdan bir de oda istiyormuşsun, o neye?
- Köyden gelen hısımları yatıracak yerimiz yoktur, bu yüzden...
- Madam Aspasya tekrar söze atılarak:
- Bre o ki var bütün apartömanlar olacak sizin familya hotel? diye bağırdı.
- Rauf Semiz de coşarak:
- Yahu, dedi; soyunuz sülâlenizle kenti bayağı işgal bu...
- İsmail Rüzgâr hınçlı bir alayla:
- Kapıcılar imparatorluğu! diye ekledi.
- Evet, adamlar düpedüz bir imparatorluk kurmuşlar burada...
- Ama kabahat bizde baylar... Bu adamlara hadlerini bildirmek gerek!
- Kapıcı kabarak:
- Biz haddimizi biliriz İsmail Efendi, dedi. Bizi hor görmeniz gerekmez... Köyümüzde en azından bir kaç dönüm toprağımız vardır, itibarımız da... Ve de yurdun her bir köşesi namusiyle çalışan vatandaşlara açıktır... İnsan dilediği yerde ekmeğini kazanabilir. Bileğinin gücü, alnının teriyle kazandığı da helâldir ona... (Azrak, 1990: 27, 28).

Aynı romanda, İstanbul'a göç eden bir ailenin kızlarının, kent yaşamına çabuk uyum sağladıkları ve modern aile kızlarına özenerek, onlarla yarıştıkları ifade edilir:

Gelgelelim kızlar büyüdükçe, hele Adana'dan İstanbul'a göç ettikten sonra fıkır fıkır kaynamaya başlamışlar; çevrelerindeki uygar yaşama uyma çabasında da çok yetenekli çıkmışlardı. İstanbul'un modern aile kızları gibi olmaya can ve yürekten özeniyorlar; ne annelerinin öğütleri, ne cici annelerinin (İkbal Hanıma CİCİ ANNE diyorlardı) takazaları bu çılgın kızları bir takım aşırılıklarda arkadaşlarıyla yarışmaktan engelleyemiyordu (Azrak, 1990: 80).

4.16.3. Doğaya Zarar Verme

Islak Güneş romanında, plansız kentleşme ile doğanın tüm güzelliklerine zarar verildiği anlatılır. İnsanların çiçekleri ve hayvanları görmezden gelerek, beton yığınlarına kendilerini kaptırdıkları belirtilir. Artan nüfus sonucu artan

gecekondulaşmanın, yoksulluğu ve hastalıkları da beraberinde getirdiği ifade edilir. Romanda, incir ağaçlarının, kentleşmeye karşı yaşam mücadelesi dile getirilir:

Denize tepeden bakan, Fransızlardan kalma su deposunun bulunduğu Pınarbaşı Tepesinin adı değiştirildi. Tepe, önceleri çok uzağındaydı kentin. Sonraları Belediye sınırları içine alındı. Adına Esentepe denildi. O güzelim, verimli kırmızı toprağı, küreklerle, güçlü yapı araçlarıyla harmanlandı, atıldı, aşağılara taşındı, denizin yalayıp yutmasına bırakıldı. Göğsü yarıldı tepenin. Önceleri ince sızıltılarla sular aktı. Sonra suskunlaştı tepe, insanlar ve onların yaptıkları araçlar konuştu yalnızca: Bağırды. Önce ilk ev, sonra da ikincisi boynunu uzattı su deposunun hemen yanından. Güzelim seyran yeri tez zamanda yitti. Çimentolu bir bozluğa yenildi. Tepenin her yanını kaplayan kuskus çiçekleri büyük Amerikan arabalarının altında, ezildikleri bile fark edilmeden, sesleri duyulmadan, tohumları savrulmadan rüzgârda, sonraki yıllarda bir daha açacaklarına inanmadan ezildi gitti. Belki çiçeklerden ve toprağın altında ve üstünde yaşayan hayvanlardan çıkan sesler vardı da insanlar bunları duymamayı yeğledi. Villalar kondurulmaya başlandı. Her yerde olduğu gibi, villaların ardında, yolsuz izsiz yarlarda briketten yapılmış kondular göründü. Kondular hızla arttı. Artıkça yoksulluğu, eksikliği ve hastalıkları beraberinde artırdı. O kırmızı toprak, boz bulanık bir demir, çimento gövde yığınının altında yiterken, başka yerlerden kara, özsüz bir un gibi elde dağılan topraklar taşındı. Bu topraklar gübreye desteklendi. Ak, mavi, pembe villaların önünde bu kara toprak daha güzel duruyordu Pınarbaşının kendi toprağından. Bu topraklarda, işlerini bilen yorgun sırtlı bahçıvanların bakımından hoşnut, kendilerini beğenmiş, uzun boyunlu çiçekler önce gülbüz yapraklarını, kalın gövdelerini sonra da renk renk çiçeklerini gösterdiler. Onları görececek çiğdemlerin, menekşelerin, kırmızı gelinciklerin tohumlarının artlarındaki yapıların beton yığınları altında yok olup gittiğinden, kendilerine özenecek bir çiçeğin bile kalmadığından habersiz bahçe çiçekleriydi bunlar. Yalnız incir ağaçları direndi. Kendilerine yeterli besini her şeye karşın alıyordu incir ağaçları. Ama yemişlerini ballandıracak güçleri kalmamıştı. Sürekli, gösterişsiz çiçekler açtılar, o çiçeklerin ardından, düğüm düğüm yemişlerini büyütüp tatlandırmadan yerlere döktüler. Ardından yeni firikler yaptılar yine. Ellerinden gelen yalnızca buydu. Ellerinden geleni yapmaktan geri durmadılar (Kutlu, 1986a: 185, 186).

Pertev Bey'in İki Kızı romanında, eski bir evin yıkılmasıyla birlikte çevresinde doğaya ait ne varsa yok edildiği anlatılır. İstanbul'da ağaçların kesilerek, yerlerine çimento yığınının ibaret "karaktersiz" yapılar dikildiği ifade edilir:

1935 kışı Çiftehavuzlar'daki güzel ahşap köşk çatır çatır yıkıldı. Güzel kapıları, şömineleri tavanları bir enkazcıya bir pula satıldılar. Eve, belki yüz seneye yakın bir zamandan beri sarılmış olan morsalkımlar, hanımelleri söküldü kesildi. Yalnız, onunla kalmadı parktaki büyük ve asırlık ağaçlar da gözünün yaşına bakılmadan kesildiler. Ankaranın cılız bodur akasya ağaçlarına alışmış olan Ankaralılar veya bütün medeniyet şahikasını Ankarada gördük zannedenler, büyük ağaç sevmiyorlardı. Kaç defa Muammer ve arkadaşları:

“- Büyük ağaçlar, bahçeyi, evi karanlık ve kasvetli yapıyor, ağaç dediğin, küçük, insan boyunu pek geçmiyen, şirin top akasyalar olmalı” diyorlardı.

İşte bu sahib ve el değiştiren güzelim Boğaziçi Yalıları, Nişantaşı ve Süleymaniye Konakları, Erenköy ve bütün Marmara sahili köşkleri, parkları ve bahçeleri, bu yeni sahibleri elinde 20-30 sene içinde çırpıplak kaldılar.

Arsa spekülasyonları, oyunları, dalavereleri ile ağaçlar kesildi. Güzelim bahçeler parsellendi ve yerlerine, çirkinlikte ancak Tel-Aviv’de görülebilecek çimento yığınlarından zevksiz, uslûpsuz, karaktersiz siteler kuruldu (Ayaşlı, 1992a: 13, 14).

Karar Gecesi romanında, fabrika kurulacağı için topraklarından koparılmak istenen köylüler, bu duruma karşı çıkarlar. Bereketli bir yıl beklediklerini söyleyen köy muhtarı, bu bereketli toprağı harap ettikleri takdirde, Tanrı’nın bunu reva görmeyeceğini belirtir:

Muhtarın yanık yüzü sapsarıydı. Ama kara gözlerinde yanan ateş bu sözlerin yeliyle bir kat daha harlanmış gibiydi.

- Ağam, diye söze başladı. Bizim yerimizden, yuvamızdan ne istersin?.. Tanrı’nın bunca geniş topraklarında senin tesislerini kuracağın başka yer mi yok?.. Biz çoluğumuz çocuğumuzla buradan atılırsak, göçebe guşlara döner, pesperişan oluruk. Başga yurt, yuva edinmemiz golay mümkün olmaz. Madem malın sahibi çıkmış hakkını aramaktadır bugün... Biz onu tanır, ona ürünlerimizden tüm hakkını veririz... Malı size satanda da, gene tüm hakkınızı bizden alırsınız... Buna bir itirazımız yoktur gayrı... Şuncağızda tarlalarımız, bahçalarımız, davarımız ve de arıcılığımız bereketli bir yıla gebedir... Tanrı bunca ziyanlığı ve de gadirliği reva görmez, sizden razı olmaz ağam... (Azrak, 1976b: 48).

4.16.4. Gecekondu

Köyden kente göçün yoğunlaştığı bölgelerin daha çok kenar kesimlerinde, barınma ihtiyacını karşılamak üzere, kendilerine ait olmayan bir arazi üzerine, yasal izin olmaksızın, alelacele kurulan binalara “gecekondu” adı verilir. Türkiye’de baraka niteliğindeki yapılarla başlayan gecekondulaşma sürecinin, 1960’lardan itibaren değişime uğradığı görülür. Barakalar, zamanla tek katlı evlere hatta kent merkezine yakın yerlerde apartmanlara dönüşür. Gecekondu bölgelerinde “gecekondu kültürü” oluşmaya başlar. Köyden kente göç eden, ancak yine kendisiyle aynı statüdeki insanlarla birlikte yaşayan insanlar, köylü olmak ile kentli olmak arasında bocalarlar. İki kültür arasında kalmış bu insanlar, kentin diğer sakinleri tarafından yadırganırlar. Hatta gecekondu bölgesinde yaşayan insanlar, çoğu zaman daha aşağı ve daha kötü olarak algılanırlar. Çeşitli aşağılanmalara maruz kalan bu

insanlar aşağılık duygusuna kapılarak, yaşadıkları ortamı çoğu kez gizleme yolunu tercih ederler.

Asılacak Kadın romanında, bir genç kızın kötü yola düşmesi, gecekonduda büyümüş olmasına bağlanır:

... Akla gelir mi. Rukiye de kötü yola düştüğünde onaltısında yoktu daha. Ama o İstanbulda gecekondularda büyümüşü. Gecekonduda büyüyenden başka ne beklenir (Kür, 1979: 25).

Gecekondular, altyapının henüz gitmediği yerlerde kuruldukları için, bu bölgelerde pek çok sorunla karşı karşıya kalınır. Özellikle içme suyu ve kanalizasyon sorunu çözümlenemediği için birçok hastalık salgın haline gelir. Yarın... Yarın... romanında, gecekondu bölgesindeki altyapı yetersizliği nedeniyle otaya çıkan sinek sorunu ve bu sorundan kimsenin rahatsızlık duymaması konu edilir:

Birden çocuklar gene güldüler -adamakıllı alaylı bir gülüş- biraz da sinirli gibi, şaşkın gibi. Deminden beri durmadan elini kolunu oynatmakta olduğunu ayımsadı Selim. Bilinçsiz bir sinek kovalama çabasıydı bu. Binlerce, sanki milyonlarca sinek vardı çevresinde. Bunca sineği ömründe bir arada görmemiş, hele hele üstünde hiç duymamıştı. Oysa çocuklar hiç gocunmuyorlardı şuralarına buralarına saniyede belki yüz kez konup kalkan sineklerden. Kendisine deli diye baktıkları bundandı belki (Kür, 1976: 12, 13).

Aynı romanda, gecekonduda yaşayan insanların çoğunun, her bakımdan köydeki yaşantılarını devam ettirme eğiliminde olduklarından söz edilir. Özellikle giyim konusunda, eski alışkanlıklarını bırakmak istemedikleri ifade edilir. Giyim tarzını değiştiren Melek, şaşkın bakışlarla izlenir:

“Melek’e bakın!” diye bağırıyor çocuk. Herkes, bu arada Selim de, başını kaldırdı yamaca doğru.

Güneş aşırı keskin olduğundan mıdır, titreyen, arada sanki zıplayan, kesin sınırları belli olmayan alacalı lekenin ne olduğunu kestiremedi ilk başta. Derken yokuştan aşağı doğru gelenin bir kız olduğunu seçti. Titrediği, arada zıplar gibi olduğu çok tehlikeli bir iniş yaptığıındandı. Tehlikeli, çünkü çok dikti yokuş ve kızın ayağında çok yüksek topuklu ayakkabılar vardı. Ayrıca, kısacık minicik al eteği çok dardı. Selim’in çevresindeki çocuklar bu tehlikeli inişi büyük bir keyifle izlemeğe koyuldular. Kızın üstünde kolsuz, yakası alabildiğine açık bir bluz vardı; belinde kalın, olabileceğince sıkılmış izlenimi uyandıran bir kemer... Gecekondu mahallelerinde kolu uzun pazen giysili, başörtülü kadınlar görmeğe alışmıştı Selim. Şaşırdı (Kür, 1976: 14).

Gurbet Yavrum romanında, gecekonduya oturduğu için utanan ve bunu gizlemek isteyen bir genç kızın duygularına yer verilir:

Genç kız olmaya başlayan biz evin iki kızı, bindiğimiz otobüsten utanıyorduk. Otobüs tütün, toz, ter kokuyordu. Sefertasları, kirli çıkınlar, mendillere konulup taşınan bardacıklar hoşumuza gitmiyordu. Otobüse binince hep tanıdıklara rastlıyorduk. O sırada beni liseli bir delikanlı izliyordu. Yalnızca bakışıyorduk. Bir pastane sahibinin oğlu olduğunu öğrenmiştim. Oturmakta olan “feraceli” bir komşu teyzenin, beni görüp “Ver kız çantayı,” ya da “İlişiver be sen de yanıma,” demesinden çok korkuyordum. En gürültülü otobüs bizimkiydi. Bir fren yaptı mı ayaktakiler hepbirden gülüşerek bağırsıyorlardı. Onlara kızarak bakıyordum. Beni izleyen delikanlıya ayıp olduğunu düşünüyordum. Temiz giyimliydi, sarışındı. Bizim otobüse ilk bindiğinde yüzümü ateş basmıştı. Dağda, bir gecekonduya oturduğumuzu bilmesini istemiyordum. Buna engel olmak için bir kurnazlık düşündüm. Yolumuzun üstünde en temiz durak Kireçlikaya durağıydı. O, ön kapıya yakın duruyordu ve hep bana bakıyordu. Otobüs, Kireçlikaya durağına yaklaşırken ayağa kalktım, zile bastım. Ağır ağır öne doğru yürümeye başladım. Otobüs durunca atladı o. Beni beklemeye koyuldu. Otobüs kalkınca, camdan ona baktım. Ona sevgimi duyurmak istiyordum. Bir yandan da beni anlamasını bekliyordum. Bakışlarındaki şaşkınlık ve öfkeyi görünce boğazım düğümlendi. Ama yokuşu çıkarken bu işi böyle kurnazca başardığım için sevinç duydum (Özakın, 1989: 119, 120).

Aynı romanda, gecekondu bölgesinde kediler, köpekler, karasineklerle birlikte, çöp tenekelerinin yanında oynayan çocuklardan ve evlerden akan kirli suların söz edilir:

Burası eskiden, bizim dağdan bakılınca, kavakların, zeytinlerin kapladığı bir tepe olarak görünürdü. Buradaki gecekonduların, bizim mahalledeki gecekonduya göre daha küçük, daha bakımsız olduğunu düşündüm. Evlerin kapılarından akan kirli sular birbirine karışıyor, mor yeşil damarlı bir yol çiziyordu. Çöp tenekeleri yere çömelmiş oynayan çocukların kulaklarının arkasına düşüyordu. Kediler, köpekler, tenekeler, kara sinekler çocukların oyuncakları arasında sayılıyor gibiydi (Özakın, 1989: 141).

4.16.5. Göç

4.16.5.1. Yurt Dışına Göç Etme

Yurt dışına göç konusunun yoğun bir şekilde alındığı Fikrimin İnce Gülü romanında, köylülerin yurt dışına gidebilmek için para biriktirdikleri, kooperatiflere

yazıldıkları, sıraya girdikleri, paralarını kaybetmeyi göze alarak bu işe giriştikleri anlatılır:

“Ben bi işe bulaştım ki, hiç sorma. İyi mi ettim, kötü mü bilemem. Beş bini yatırıp Köy Kalkındırma’ya üye yazılan, dışarı işçi gitmek için sıra kapıyor ya?..”

Bir kardeşin bir kardeşi günölemesi gibi bir kıskançlık dalayıp geçmişti Bayram’ın içini: Sen bunca yıl katır misali çalış; bir taksi tekerinin parasını bile yanyana getiremem... Tam oldu olacak, derken elindekini avucundakini batır. Bunal, çıldır da, şu kestirme yolları öğrenme. Şu kestirme yollardan haberin olmasın.

Yanak içini dişleyip kanatıvermişti Bayram. Yanık izi seğirmişti.

“Ballıhisar’da kooperatif var mı ki?”

“Bizim orda yok da, İstiklâlbağı kurdu. Yakın köyleri de idare ediveriyorlar. Babamın orda, hudutta dikenli, işe yaramaz yeri var; bilir misin? Elimiz ulaşmaz. Uzak. Bir derde şifa olmaz. Kıraç, kireç. Kim gidecek de, kim ekip biçecek? Bunda işe yaradı ama. Bak, imdadıma çıkıp geldi. Sonra zati, baktılar; şu kadar kimse işçi olmaya yazılabilir. O kadar kişi de rabbime çıkmamış. Şurdan şu, burdan bu derken, baktım son kalan yeri kaptırıcam. Öyle ettik, böyle ettik, sonuncu monuncu, biz de yerimizi kaptık orda. İlle o tapı işi çok uğraştırdı beni. Çok. Şu bizim, Döldüller’in oğlu Osman bey var hani? Kâzım beyin büyüğü. Mebustur şimdi. Ona koştum. Tam olacak gibi oluyor, gene bir pürüz. Gene bir pürüz. Tuttum, davarın birazını sattım. Allahıma babam ses etmedi. Beş bini denkleştirdik. Ancak iki-üç koyun, üç-beş keçi alıkoydum. Olsun. Hele bir gidiyim dışarı, çocuklara para yollarım ben. Babama yollarım. Bakarım hepsine...”

Ağzı açık dinleye kalmıştı Bayram: Benim tarlam tapum yok İstiklâlbağı’nda. Sanki Ballıhisar’da var da... Hadi diyelim, altından girdin, üstünden çıktın, nüfusunu İstiklâlbağı’na aktarttın. Olur mu, olmaz mı bilemem ya, de ki oldu. Sıra dolmuş baksana. Son sırayı da bu İbrahim kapmış. Vay sümüklü İbrahim vaay! Sözde eşek koştururken seni geçerdik biz hep. Sen bu işleri beceriyorsun da, ben hâlâ kaportacılıkta taksi parası toparlayacağım diye... Köyden çıkalı şu kadar olduk sözde. Sözde biz Ballıhisar’ın en gözü açılmışı kesilmeliyiz. Git len salak! Bayram’lığın batsın senin. Sen de adamsan...

“Ee, şimdi gidiyor musun artık? Oldu mu her bir şey?”

“Olur biter mi a Bayram? Bir kumara girdik ki, hiç sorma. Bir yerde bir kaat ters çıksa, zarın biri ters düşse, ben sırtımı asla doğrultmam artık...” (Ağaoğlu, 1994: 249, 250).

Aynı romanda, insanların yurt dışına gidebilmek için, çeşitli sahtekârlıklar yaptıkları anlatılır. İbrahim, “bir dilekçe, iki tanık”la ikametgâhını, kooperatifi olan köye taşıyan birçok insan olduğunu ifade eder:

Hal’in başında, helvacının çatısı altında dikkatlice bakmıştı İbrahim’in yüzüne:

“Yok bee?.. Nasıl kumar bu? Niye ters kaat çıkacakmış? Madem her bir şeyi çekmişin, çevirmişin, gidersin artık...” Ve derin bir iç geçirmişti: “Keşke

benim de haberim olaydı. Keşke ben de girivereydim sıraya, takım dolmadan... Bize artık sıra, İşçi Kurumu'ndan, on yılda mı gelir, yirmi yılda mı?..”

Yüreği, taksiyi maksiiyi unutup Kezban'dan yana, cızlamıştı o ân. Onun için yanımtı: Önünde sonunda bir taksinin üstüne bineceğim. Lakin, Kezban daha ne kadar bekler?

İbrahim'in sesi, belli belirsiz çarpmıştı kulağına:

“İyi olurdu ya... Nicedir dolanmadığın yer, girip çıkmadığın iş kalmadı. Ne kazandın?”

Ne mi kazandım? Onu mu soruyor? İşte, kooperatife kaydolacak param hazır ya? Gel gör ki, benim ne İstiklâlbağı'na komşu tapulu tarlam var, ne bana sırada yer koymuşunuz siz.

“Ben bu işe bulaşalı her girdisini, her çıktısını öğrendim bak...” diye sürdürmüştü İbrahim. “Bir dilekçe, iki tanık. Oldun mu sen İstiklâlbağı'ndan? Komşu adamlar. İyi adamlar. Kooperatife de beşer binler aksın yeter ki. Onlar başka şeye zorluk çıkarmazlardı. Kaç köyden, kaç arkadaş gelip de doldurduk biz bu sırayı. Bundan sonra artık, bilemem kaç yılda ikinci bir sıra tutarlar...” (Ağaoğlu, 1994: 251, 252).

Almanya'ya göç eden Bayram'ın hikâyesinin anlatıldığı Fikrimin İnce Gülü romanında, Bayram, büyük kentlere göç edenlerin “süründüğünü” düşünür ve göç edecek kişilere, yurt dışına göçmelerini tavsiye eder:

Bir ben kurtardım canımı... Sanki, Cemal'le Adem ne olacaklar? Ne geçecek ki ellerine şehre göçüyorlar? İsmail göçtü de zengin mi oldu? Ben bilmem de kim bilir, bizim şehirlerde “Bizden de gidenler oldu bir-iki...” canımızın kurtulmayacağını? Şimci köyde bana sorsalar, derim, göçecekseniz doğru dışarı göçün. Memleket dışına. Boşuna sürünmeyin Ankara'larda. Afyon'larda, İstanbul'larda... Evet, dışarda da iş kolay değil, zorluklar çok. Ama bakın bana işte. Kim verir buralarda üç yılda bal gibi, gıcır gıcır bir araba size? (Ağaoğlu, 1994: 304).

Özlem Şarkısı romanında, yurt dışındaki Türklerin çoğunun köylü çocukları olduğunu söyleyen bir memur, İstanbullu bir genç kızla karşılaşınca, oradaki Türklerden farklı olduğunu ifade eder:

- Çok Türk var burada fakat size benzerine rastlamadım hiç, demişti genç memur.

- Buraya gelenlerin çoğu köy çocuklarımızdır... Yine de çok çabuk kavramışlar buranın yaşayışını... Giyimleri, halleri düzelmiş çoğunun.

- Ama siz başkasınız...

- Ben İstanbulluyum... Kültürlü bir ailede yetiştim ve Üniversite mezunuyum ve doktora da yaptım. Beni, köylü çocuklarınızdan biraz değişik bulmanız normal değil mi? (Uçuk, 1968c: 224, 225).

Uğur Böceği romanında, babası öldükten sonra geçim sıkıntısı çeken Esra, dolgun bir ücret karşılığında, Suriye'ye gitmeye razı olur. Esra, kendisinden ziyade, hasta annesini ve iki kardeşinin eğitimini düşündüğü için bu teklifi kabul eder:

- Senden ayrıldıktan sonra ha Ankara ha Suriye. Uçağa atladığım gibi bir kaç saatte yanınızda olurum. Sana anlattığım gibi, şartlar olağanüstü. Ben Türkiye'de bu kadar büyük bir aylığı bulamazdım. Bunu bildikleri için değil midir ki memleket dışına çıkacak bir genç kızın fedakârlığına karşılık dolgun ücret teklif ediyorlar. Ancak böyle göz kamaştırıcı bir teklif insanı yerinden yurdundan ayrılmaya razı edebilir. Oradan cevap gelir gelmez hemen yazlık bir ev bulur, sizi yerleştiririm, Ayhan'a para yollarım, Turhan'la Aylin'in eksiklerini tamamlarım, hizmetçiye haber yollarım, ondan sonra da kendime biraz çeki düzen veririm (Berkand, 1974: 38).

Pertev Bey'in Torunları romanında, yurt dışına giden Türklerin “vatan için Türklük için kayıp” olduğu belirtilir. Onların Türkiye'ye geri dönüp dönmeyecekleri, karılarını ya da nişanlılarını unutup unutmayacakları, Türklüklerini unutup unutmayacakları sorgulanır:

Türk Milleti'nin bir gün, o mütâreke senelerini bile ehveni şer olarak, yad edeceği hatır ve hayale gelmezdi.

Bu, Yaver-Vali, Kadıköyünde, çektiği ilk nutukta:

“- Biz artık kordela kesmiyeceğiz.” diyordu.

Ve hakikaten kordela kesmediler, zira yatırımları birden bire durdurdular. Fakat bu âni duruşla hâsıl olan sadmeden Millet kafa kafaya geldi, birbirine çarptı. Ve memleketi, öyle bir işsizlik sardı ki evini, yurduunu terk etmeyen TÜRK, gurbette, iş bulmaya ekmek parasını çıkarmaya gitti.

Ve gidiş o gidiş... Vatanını su basmıştı, artık ona Vatanında kendi ocağında ve bucağında, evinde çoluğu ve çocuğu ile tatlı ekmek yemek nasip değildi.

Bakalım 250 bin Türk geri dönecekmi? Diyarı gurbette mi kalacak? Yoksa bize, Vatanına tamamıyla yabancı olmuş, Türklüğünü tamamıyla kayıp etmiş olarak mı dönecekler? Her biri vefakâr Türk karısını, Türk nişanlısını bir pula terk edip, kolunda yabancı bir kadın ve yabancı melez çocuklarla mı döneceklerdi?

Her halde dışarıya giden her Türk işçisi veya herhangi meslekten bir Türk, gurbette yerleşen Türk, vatan için Türklük için kayıp olmuştur, yazık, yazık çok yazık (Ayaşlı, 1992b: 127).

Gurbet Yavrum romanında, karısını ve çocuklarını bırakarak, Kanada'ya çalışmaya giden bir adamın hikâyesi anlatılır. Hayatı boyunca para kazanma teşebbüsleri başarısızlıkla sonuçlanan adam, bu kez para kazanacağına inanır:

Bir akşam, bahçede, bizimle kadeh tokuştururken gideceğini söyledi. Kanada’da çalışmaya gitmiş ve evlenerek yerleşmiş olan ablama kendisini oraya aldırmasını yazmıştı. “Bu kez param olacak,” diyordu, “dönüşümde kitapçı dükkânı açarız, ya da bir tavuk çiftliği kurarız.” Valizini bile değiştirmeden, kendisine güzel, beyaz bir fötr şapka alarak ve İzmir’de, kardeşimin yanında kalan annemi görmeden çıktı yola. Saçları böyle ağarmamıştı daha.

Orada iş bulup, para kazanmaya başlayınca bize yüz dolar yolladı. Bir de bir gökdelenin yanbaşımda çektiği renkli fotoğrafını. Sırtında delikanlılar gibi lâcivert bir montgomeri vardı. Gülümsüyordu. Ben, “Babam dünyayı dolaşıyor,” diyerek sevinmiştim (Özakın, 1989: 19).

4.16.5.2. Gurbet ve Yabancı Kültür

Fikrimin İnce Gülu romanında, Almanya’da işçi olarak çalışan Türklerin birlik olup, memleketlerinde fabrika kurarak çocuklarının istikbalini garanti altına almak istedikleri anlatılır. Oralara kadar giderek, para biriktirip bir araba alabilmek için sevdiği kızıdan bile vazgeçen Bayram, arkadaşlarının bu fikrine sıcak bakmaz. O, eğer çoluk çocuk istemiş olsaydı, Ballıhisar’da kalarak Kezban’la evlenmiş olacağını ifade eder:

Demesi kolay. Ben bir taksi için yüzmüş yüzmüş kuyruğuna gelmişim... Yok, onlarla birlik olmalıymışım da... Yok bilmem ne kadar sermayeyi bir araya getirirsek bize bilmem ne kadar teşvik kredisi verilirmiş de... Bir Günyüzü’nden Rıfkı gelir, askıntı olur, bir Yaşar baskı eder üstüme, bir Hıdır, gözlerini şöyle belerte belerte.

“Ne doğarsa birlikten doğar arkadaş! Sen tek başına alsan alsan ne alırsın? Bir araba. Onu da bir çarptırdın, bir yarmadan ne aşağı yuvarlandın mı, sen sağ, ben selamet. Birlik olup fabrika kurarsak, hem memlekete bir yatırımdır, hem çoluğumuza çocuğumuza bir istikbal!..” diye diye akıllar verir. Hep o Numan olacak çokbilmişin başının altından yaa, anlamaz mıyım? Bunlar kafa kafaya vermiş, beni sıkboğaz ederler... Lafa bak. Çoluklarının çocuklarının istikbalini bana tesis ettirecekler. Alın da kaçan mı? Enayi idim sanki ben. Koymuşum aklıma: Evveleminde en gıcırından bir taksi. Yoksa, değil mi ya Kezban?.. Çoluk çocuğa karışmayı biz de... Evet, sonra da istikballerini başkalarına tesis ettireceğim diye önüne çıkana yalvar dur... Boş versene sen Hıdır. Hem sanki bir zelzele olmaz. Fabrikayı yerle yeksan etmez. Hem sanki, bugün böyle diyen hükümet, yarın “Kaldırın şunu yol ağzından. Sütü de, nişastayı da, pres tahtayı da kâmilten devlet yapacak, devlet satacak,” demez... Sonu karanlık bi yola düşecek olduktan kelli, Ballıhisar’da oturur dururdum ben, değil mi ya? El ellerinde böyle rezil olmak için yollara mı düşerdim Balkız? Milleti kendimle eğlendirir miydim a Kezban? Bi taksi sevdasına düşüp... Gazla... Geç şimdi... (Ağaoğlu, 1994: 86).

Aynı romanda, gurbetçilerin, yıllık izinlerini geçirmek üzere memleketlerine geliş serüveni anlatılır. Günlerce yaptıkları hazırlıklar, eşe dosta aldıkları hediyeler,

satmak amacıyla getirdikleri mallar ve gümrükten geçirebilmek için birbirlerinin arabalarına koydukları eşyalardan söz edilir:

Bayram, tam karşısında “Gümrük” yazısını gördü. Çatısı iki yana kanat açmış beton bir yapı bu da. Çok yontulmuş bir çelenkliğe hiç yontulmamışlığıyla arka alıyor. Ama, bazı gezginler dışında, alanı dolduranlardan çoğunun böyle küçük ayrıntılara dikkat etmeye ne güçleri, ne zamanları var. Alanı dolduranlardan hemen çoğu, bin kilometrenin epey üstünde yol yapmış, sınır kapısına erken saatte girebilmek, hava kararmadan da kentlerinin, köylerinin yolunu tüketebilmek için, hele son gece, hemen hiç uyumamış bulunuyorlar. Yorucu geçen iş günlerinin ardından, her ağızdan çıkan öğütlere uyularak yapılan hazırlıklar, geliştirilen işlemler, çoluğa çocuğa, eşe dosta götürülecek çoraplar, gömlekler, plastik eşyalar, pilli pilsiz, elektrikli elektriksiz bir yığın araç gereç; yurttan neyin daha iyi para edeceği üstüne yürütülen hesaplar; kadınların bir bluz daha fazla, bir takım Alman porseleni daha fazla satın alma istekleri; indirimli TV acentalarını dolaşmalar; indirimli örme makinesi satıcılarıyla, eksport bürolarıyla girilen uzun pazarlıklar; yine de bir türlü tamam olmayan her şey; eşyalar denli işlemlerde de arapsaçına dönmüş bulunan her şeyle; o, tepeleme insan ve öteberi dolu, birkaç yıl eski Opel Rekord’larıyla, Ford Escort’larıyla, Taunus’larıyla, Volkswagen ya da Mercedes’leriyle sınır kapısından bir an önce çıkmaktan, bir an önce 1 Numaralı Devlet Yolu’na başlamaktan, oradan da daha uzun yollara koyulabilmekten gayri hiçbir ayrıntıyı görebilmek fırsatı olamazdı onların. Herbirinin akli, birbirlerine bölüştürdükleri aynı türden birkaç adet eşyada, makinede, malda: Memlekette içeriden girdikten sonra Ömer geri vermeyivermiş Yaşar’ın Grundig’ini. Solmaz da geçen gidişinde Münire’nin naylon kürkünü içetmiş kız. Hadi ordan! Bir yığın kaçak malını taşıdım ben onun. Çok konuşman, yoksaa... (Ağaoğlu, 1994: 22, 23).

Gurbetçilerin, gümrükten geçme sürecinin ayrıntılı bir şekilde ele alındığı Fikrimin İnce Gülü romanında, bir trafik polisinin, gurbetçilerden şikâyetçi olduğu görülür. Onları “Alman ekmeği yemekle” suçlar. Hiçbir şoförden rüşvet almadığını iddia eden polis, arkasında devletin olduğunu, vurulsa bile şehit olacağını belirtir:

“Allah belanızı versin hepinizin de! Yerlinizin de, yabancınızın da... Ulan, gelen geçene kepaze olduk be! Ulan ben üstlerimce sevilip takdir edilmiş bir trafik polisiyim. Altıma boşuna vermediler bu sirenli motosikleti. Ben keyif için dikilmiyorum yollarda, efendi! Senin gibi Alman ekmeği de yemiyorum. Milletim için, vatanım için ben, gece demiyor, gündüz demiyor, soluk soluğa beygirler gibi koşturuyorum. ... Hiçbir şoförden rüşvet almadım. Yücesoy kamyonlarına bile göz yummadım ben. Patronları haber salıp duruyorlar. Adamlarına beni vurdurtacaklarmış. Vurdurtsunlar da görelim. Yücesoy’lular da neymiş! Benim arkamda yüce devletim var. Vurdurtsalar da görseler, ahh! Ha Kıbrıs şehidi, ha ben o zaman. Görev başı... İşte o zaman, bayrağıma sarılı naşım yeter be onları toz etmeye! Gece uykularını burunlarından getirmeye... Bunlar da dikilmiş karşıma, çocuk oynacağı gibi... (Ağaoğlu, 1994: 108).

Aynı romanda, Bayram'ın arkadaşları, Almanların Türkleri küçük görmelerinden rahatsız olduklarını belirtse de, Bayram, paralarını verdikleri sürece bir sorunun olmadığını düşünür. O, Almanların cimri olmasını bile kendileri için bir avantaj olarak görür:

Eee peki, bu Alman dürzülerinin bizi hem çalıştırıp, hem küçük görmelerine ne diyelim? “Parasını ödüyor ya. Sen ona bak. Ne yapsın başka?” Karşılığı budur Bayram'ın. Biri bir gün Almanların cimriliğinden falan söz açacak olmuştı. O zaman da Bayram'ın dediği şu: “Valla kardeş, ben böyle olmasından memnunum. Bunlar, böyle, bir feniğin bile hesabını tutunca, bizim de içimiz rahat. Aman, şunu edemedim bu adama, kibarlığına, cömertliğine bir karşılık veremedim demekten, içimizi yemekten kurtuluyoruz işte, kötü mü?” (Ağaoğlu, 1994: 223).

Aşk Hasreti romanında, görevi icabı bir süre Amerika'da yaşamak zorunda olan Ferhat, Zerrin ile evlenerek, onu da yanında götürmek ister. Babası, bu durumun Zerrin'in ailesi tarafından kabul edilip edilmeyeceği konusunda tereddüt eder. Ferhat ise geçici bir süre gidecekleri için kabul edeceklerini düşünür:

Oğlum, dedi. Her ne kadar sen iyiniyetin ve saadet dileğinle bu işe girişmek istiyorsan da, isteğinin onlarca kabulünde bir mahsur olup olmadığını kati şekilde kestiremem... Vakıa Zerrin'i senden iyisine verecek değiller... Ancak onu alıp Amerika'ya götürmen onlar tarafından nasıl karşılanır bilemem...

Yüzbaşı telâşla:

- Fakat benim Amerika'ya gidişim bir iki yıl gibi geçici bir zaman içindir babacığım... dedi.

- Evet ama, senin bu durumunu veya bu zarureti onlar gibi evlâtlarına son derece düşkün bir aile hoş görür mü bakalım?

- Makul düşünülürse hoş görülür kanaatindeyim!.. (Azrak, 1973a: 27).

Aynadaki Kız romanında, yurt dışında “gurbet acısı” çektiğini belirten bir kadının yalnızlığı dile getirilir:

Yalnız kalınca, pencerenin önünde durdum. Dışarıya baktım. Önümde bakımlı bir park uzanıyor. Parkla, misafirhanenin arasında daracık su yolu, parkın bittiği yerde pırıl pırıl bir deniz... Başım pencerenin pervazına dayalı, önümdeki küçük kanala, yeşil bahçeye, ağaçların ötesinde uzayıp giden mavi suya bakıyorum. Bomboşum. Duygularım donmuş gibi. Ciddî bir şeyler düşünemiyorum. Kendimi yabancı bir iklimde çok yalnız, yapayalnız hissediyorum. Unutulmuş, terkedilmiş gibiyim sanki. İçimi, derin bir gurbet acısı sarıyor. Ağlamamak için kendimi tutuyorum. Bu zaafı, bu hissî sarsıntıyı pek mânâsız buluyor ve kendime yakıştıramıyorum (Su, 1962: 117).

4.16.5.3. Memleket Özlemi

Aşk Hasreti romanında Ferhat, sevdiklerinden ve memleketinden uzakta yaşamanın çok zor olduğunu ifade eder:

-Dört yıldır sizlerden uzakta yaşadım, dedi. Bilseniz, insanın doğup büyüdüğü çevreden ve sevdiklerinden yıllarca uzak kalması ne kadar güç!.. (Azrak, 1973a: 6).

Özlem Şarkısı romanında, yurt dışında yaşayan insanların memleketlerine olan özlemi aktarılır. Rânâ, memleket hasreti çeken insanların, memleket yiyeceklerinin kokularını bile özlediklerini ifade eder:

- Şu Avrupalılar turşularını niye böyle şekerli yaparlar bilmem ki! İstanbula gidince en ünlü turşuculardan turşu aldıracağım... Turşularını yiyeceğim, sonra kâseyi başıma dikeceğim dudaklarımdan sıza sıza suyunu içeceğim...

Kahkahalarla gülüyordu söylerken, yaramaz bir çocuğa benzetti Rânâ onu.

- Özlemler böyle başlar! dedi Rânâ. Bir fasulye plâkisi canı çeker günün birinde. Komik gelir ilkten. Sonraları boğazı düşünür çıtır çıtır bir kâğıt helvası gözlerinde canlanır. Lokantalar gelir gözlerine. Suya uzanmış canlı lokantalar. İçlerinde memleket yiyeceklerinin çeşitli kokuları harman harman savrulur. Bir kadeh rakı görür insan hayalinde. Canlı canlı kıpırdaşan balıkları getirir şef büyük bir sepet içinde. Sonra batı ile doğu arasındaki mavi sularda gidip gelen beyaz vapurlar görünür gözlere. Sonra sonra bütün vatan hasretle tutuşan kalbinde uyanır. Dayanılmaz bu yangına daha sonraları.

Nedim'in gözlerindeki parıltıyı bir buğu örtmüştü sanki. Büyük bir güçlkle soluk alıyordu.

- Üçümüz de artık döneceğiz vatana... Çok yakında!

Diyebildi. Çabuk çabuk bir kaç çatal yemeğinden yedi. Bir sessizlikti ortalarına çöken. Sonuna varıldıkça sabır azalıyordu içlerinde.

- Çok yakında! dedi Gülçin...

Birasını sonunadek içerek.

- Çok yakında dönüşümüzün şerefine... (Uçuk, 1968c: 222, 223).

İki Kâlp Arasında romanında, yıllardır İtalya'da yaşamış olan Günseli, akrabalarını bulmak için İstanbul'a gittiğinde, Halûk ona evlenerek Amaerika'ya yerleşmelerini teklif eder. Günseli ise yıllardır memleket özlemi çektiğini belirterek, İstanbul'dan ayrılamayacağını ifade eder:

- Burada her şeyimizi satıp savalım; seninle Amerika'ya gidip yerleşelim.

Yanıma bir bomba düşmüş olsaydı belki bu kadar heyecanlanmazdım. Şaşkınlıktan dilim tutuldu, âdeta kekeledim:

- Ne? Amerika'ya mı yerleşelim? Sen galiba benim senelerce ne kadar acı çektiğimi, özyurduma sevgili İstanbul'uma kavuşacağım günü nasıl sonsuz bir sabırsızlıkla ve heyecanla beklediğimi ve burada ne büyük bir iç rahatlığı içinde olduğumu anlamıyorsun, yahut da anlamak istemiyorsun Halûk. Hayır, hayır, artık buradan ayrılmam ayrılamam ben (Berkand, 1972: 148).

Aynı romanda Günseli, çok çalışmasının nedeninin, diploma almak değil bir an önce memleketine kavuşmak olduğunu itiraf eder:

Yine o akşam, bu delice çalışmamın gerçek sebebi başıma bir çekiç sertliğiyle vurmuştu.

Evet bu telâş, bu bıkkınlık, bu nefes almadan çalışmak parlak bir diploma almak için değil, sadece İstanbul'a bir an evvel kavuşmak ve artık ömür boyunca orada yaşamak zevkini tatmak içindi (Berkand, 1972: 199).

Yılların Ardından romanında, yüksek tahsil için yurt dışına giden ve uzun süredir orada yaşayan Berna, memleketine döndüğü zaman kendi insanlarını, kendi dilini, hatta kalabalığı özlediğini ifade eder:

Sonra Köprü... Vapur ve çoktanberi özlediği kendi memleketinin kalabalığı, kendi dili, kendi insanları...

Daha o sabah İsviçre'de yabancılar arasındayken sihirli bir değnek ortalığı karıştırmış gibi şimdi yurdunda, mavi denizin karşısında bulunuyordu. Bu sular, bir gün evveline kadar gördüğü göl suları değil, Marmara'nın beyaz köpükleriydi (Berkand, 1976: 6).

Aynı romanda Berna, yurt dışında yaşadığı yıllarda, bazı gecelerde gözlerini kapayarak hayalinde memleketine gittiğini dile getirir:

- ... İnanır mısınız çocuklar. İsviçre'de kaldığım yıllar içinde, öyle gecelerim oluyordu ki gözlerimi kapıyor, kendimi buralara doğru koyveriyordum. Kâh atla, kâh bisikletle, kâh yürüyerek, hayalimde bu yollardan geçiyor, ağaçların arasına giriyor, vaktiyle Yüksel ve Rengin'le koşup oynadığımız yerlerde yeniden yaşıyordum (Berkand, 1976: 12).

Gençlik Rüzgârı romanında, yüksek tahsil için Amerika'ya giden Nur'un, tüm güzellikleriyle ve çirkinlikleriyle memleketini özlediği ancak bunu kimse ile paylaşamadığı aktarılır:

Nur bu teklifi tekrarlatmadı. Esasen İstanbul'dan bahsedilmesi içinden derin bir ses yükseltmiş, birdenbire babasını ve oranın taşını, toprağını, suyunu, her şeyini, yalnız bütün güzellikleriyle değil hattâ bazı çirkinlikleriyle bile özlediğini ona kuvvetle duyurmuştu. Artık kimse ile konuşamazdı. Bu hissi için için yaşayacaktı (Berkand, 1967: 90).

Tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul'a dönen Nur'un, rahatlık ve huzura kavuştuğu ifade edilir:

O gece Nur, her uyandıkça kalbinin çarptığını ve başının içinde aynı sesin yükseldiğini duydu:

- Eve döndüm... İstanbul'dayım.

Bu seste rahatlık ve huzur veren bir âhenk vardı (Berkand, 1967: 98).

Aynı romanda, Nur ile birlikte diğer Türk arkadaşlarının, Türk kültürünü tanıtmak amacıyla bir lokal kiraladıkları ve bu lokalde çeşitli etkinlikler düzenledikleri anlatılır. Nur, Türklerle görüşmenin ve Türkçe konuşmanın, içindeki hasreti bir nebze olsun giderdiğini ifade eder:

İş hayatının dışında da çok enteresan bir muhit yapmaya muvaffak olmuştu. New-York'ta tahsilde bulunan birçok Türk talebe ile ve orada çoktanberi yerleşmiş olan birkaç Türk ailesiyle tanışmıştı. Memleketten uzakta olmanın verdiği yakınlık, Türkleri birbirine daha fazla dost yapmıştı sanki. Nur, kendisinden daha evvel Amerikaya gelmiş olan bu arkadaşlarla görüşmekten büyük bir zevk duyuyor, hele Türkçe konuşmak, içindeki hasreti bir dereceye kadar gideriyordu.

İlkin her hafta küçük bir lokalde toplanmaktaydılar. Burada dansediyorlar, türlü oyunlarla aralarında eğleniyorlardı. Sonra bir gün biri ortaya bir fikir attı: Türkiyeyi Amerikalılara tanıtmak gayesiyle bir kulüp tesisine karar verdiler ve bu maksatla, buluştukları bu küçük lokali kiraladılar.

İlk iş olarak bir sergi açtılar: Türk işlemeleri sergisi... Hem de bunun için hepsinin evlerine birer mektup yazması kâfi geldi. Ufak tefek aile yadigârlarını, yazmaları, çevreleri, vesaireyi bir araya getirince ve birkaç camekâna koyunca güzel bir sergi oluverdi ve pek çok ziyaretçi topladı.

Bu ilk muvaffakiyetin getirdiği gayretle resim sergileri, müzik ve temsil seansları tertip etmeye başladılar. Bunları yaparken yalnız Türk kolonisinden değil, pek çok ecnebi dostlarından da teşvik ve yardım görüyorlardı.

Nur için bu cemiyetin faal azalarından biri olmak en tabîi bir şeydi. Boş zamanlarını lokalde geçiriyor, kendisi gibi, bu tarz çalışmadan hoşlanan kız ve erkek arkadaşlarıyla birlikte yeni yeni projeler hazırlıyordu (Berkand, 1967: 83).

Gurbet Yavrum romanında, Türkiye’de her iş tecrübesi başarısızlıkla sonuçlanan ve bu yüzden Kanada’ya giden bir adam, oralara alışmadığını ve memleketinde yaşadığı yıllarda hapishanede geçirdiği günleri bile aradığını ifade eder:

“Hayat insana neler öğretiyor!” diyor babam rakıyı yudumladıktan sonra.

“Neler?” diye soruyorum. Bir kez daha soframızın bu şehirden ne kadar uzak olduğunu düşünüyorum.

Babam: “Zorluklar, haksızlıklar insanı değiştiriyor,” diyor, elinde piposu, ekliyor: “Şu yediklerimizi hiçbir yemeğe değişmem. Bu ülkenin yemeklerine bir türlü alışamadım. Hapisane günlerimi bile özlemle anıyorum.” (Özakın, 1989: 53).

Aynadaki Kız romanında, memleketi hasreti çeken Sibel’in duyguları aktarılır:

Mektubun burasında yine durdum. İnsanın vatanı olmasaydı, nesi olurdu; nesi olabilirdi bu dünyada diye düşündüm. Benim de kalbimi o güzelim yerlere, o yeryüzünün tek cennetine karşı duyduğum sonsuz bir özlem kapladı. “Bülbülü altın kafese koymuşlar da ah vatanım!” demiş. Şu küçük kuş kadar kimse bu duyguyu böylesine özlü bir şekilde ifade edemezdi (Su, 1962: 119, 120).

4.17. Ölüm ve Yaşam

4.17.1. Ölüm

4.17.1.1. Ölüm Algısı

Yaşam kadar gerçek olan ölüm, insanlar tarafından korkulan ve kabul edilemeyen bir kavram olarak algılanır. Ölüm kavramının, incelenen romanlarda, farklı şekillerde ele alındığı görülür. Ölmeye Yatmak romanında, ölmek şu şekilde yorumlanır:

Ölmek nedir? Ölmek, yaşamış olduğunu bilmeyi gerektiriyor (Ağaoğlu, 1992: 248).

Yazsonu romanında, oğlunu kaybeden bir annenin ölüm hakkındaki düşünceleri aktarılır:

Biz ölünce nasıl oluruz?
 - Biz yaşarken nasılız?
 Kendi içimde mi yakaladım bu çılgılığı, yoksa Memet'in, bir yerine koca bir iğne batırılmışçasına dinelip diklenen gövdesinde, buruşuveren yüzünde mi? Meriç'in kıpırtılı elini tuttum:
 Öyle gençsin ki... Bırak, ölümü yaşlılar düşünsün.
 Ezbere konuşmuştum, biliyorum. Ezbere olduğundan ya da başka şeyden ötürü, kendime karşı bile inandırıcı değilim. Ölüm sırayla olsa... (Ağaoğlu, 1980: 203, 204).

Aydınlık Kapı romanında, toprağa gömülen insanın toprağa karışmadan evvelki macerası anlatılır:

Bu mektubu saklayınız ve beni daima hayırla yâdediniz (anınız)...
 Ama, belki de ölmem, değil mi?..
 Her şeye rağmen yaşamak istiyorum. Çünkü ölmekten, toprağa gömülmekten korkuyorum. Fazilet toprağa gömülen insanın, toprağa karışmadan evvelki macerası korkunç! Değil mi Fazilet?.. O, kurtlar, böcekler tarafından kemirile kemirile çürümek!.. Ne müthiş ve iğrenç!.. sonra?.. Evet, bir de sonrası var! Var mı acaba Fetiş, ne dersiniz, var mı?.. Cennetleri, cehennemleriyle o muazzam âlem hakikaten mevcut mu? Belki de sadece sonsuz bir boşluk, bir yokluk!.. (Zorlutuna, 2001: 105, 106).

Aydınlık Kapı romanında, ölümden başka her şeyin yalan olduğu inancı vurgulanırken, ölümün her insana huzur vermeyeceği dile getirilir:

“Yegâne (tek) büyük hakikat ölümdür. Bundan başkası hep yalan, hep hayal!..”
 Ölüm aynı zamanda bir kurtuluş. Bin bir eziyetle işkenceyle dolu bir mahpusa, sakın, geniş, kimsesiz kırlara, yahut masmavi engin denizlere açılış gibi bir şey...
 Ama her ölüm insana bu huzuru, bu saadeti veremez ki... Hele kendi kendini öldüren insan ebediyen cehennemde kalır!.. diye düşünürdüm (Zorlutuna, 2001: 203).

Aynı romanda Vildan ile Fazilet'in ölüm hakkındaki düşünceleri aktarılır:

- Vildan toprağın altı değil, üstü yaratıkla dolu. Toprağın altında yaralar sağılır (iyi olur), ızdıraplar (acılar) diner.
 Namık Kemal'in hamasi bir şiirinden aklında kalan bir mısra dudaklarından döküldü:
 “Altı da bir üstü de birdir yerin.”
 Fazilet:
 - Hayır, dedi. Altı üstünden daha rahat gibime geliyor. Ebedî sükûn, (dinginlik) ebedî huzur...
 - Allahın cehennemine inanmıyor musun Fazilet?..

- Allah âdildir Vildan. Mutlak (salt) adalet ancak Allahın adaletidir. Ona sığmıyorum, güveniyorum: Neylerse güzel eyler! (Zorlutuna, 2001: 294, 295).

İslam inancına göre insanlar, bu dünyada yaşadıklarının hesabını öbür dünyada vereceklerdir. Ankara Mahpusu romanında, imanı tam olan Müslümanların ölümden korkmaması gerektiği ifade edilir:

- Eğer vakti gelmediyse Allah ölüm halinde olan bir insana bile yaşayacak kuvvet verir... İyi bir Müslüman ölümden hiç bir zaman korkmaz, bu dünyanın hiç bir ehemmiyeti yoktur, her şey öteki dünyada... İnsan imanı tam olarak gözünü kapamalı, ve cesaretle ölümü beklemelidir... (Derviş, 1968: 57).

Güz Şarkısı romanında, insanların kaç yaşında olurlarsa olsunlar, henüz ölüm yaşına gelmemiş olduklarına inandıkları dile getirilir:

- ... Bilir misiniz onyedi yaşındayken otuzunu bulunca ölmem gerekir daha çok ihtiyarlamak istemem, derdim kendi kendime. Şimdi yirmibeşimi aştım. Kırkıma kadar beklemeyi göze almış gibiyim...

- Korkarım benim gibi siz de kırkınıza geldiğinizde altmışı göze alacaksınız (Yönsel, 1966: 275, 276).

Aynadaki Kız romanında, ölümün yerinin ve zamanının önemli olmadığı ifade edilir:

- Bence ölümün ne yeri, ne zamanı mühimdir. Azrail, çoğu insanı en beklemediği anda ziyaret eder (Su, 1962: 102).

Aynı romanda, ölümün yaşlandıkları halde hayata doymayan insanlar için olduğu belirtilir:

- Ölüm, hayata doymak bilmiyen, yapacak işleri kalmadığı halde de şu hayata dört elle sınıksı sarılanlar içindir. Yaşamanın, ölmekten güç olduğunu öğrenememişlerdir garipler (Su, 1962: 157).

Ölüm konusunun birkaç kez tekrarlandığı Aynadaki Kız romanında, ölümden sonra da yaşamın devam ettiği görüşüne yer verilir:

Aklıma, bir yerde okuduğum bir yazı geliyor. Ölümün ötesi üzerine yazılmış bir yazıydı. Ölmekle, her şeyin bitmiş olmadığı, aramızdan çekilenlerin yine bizlerle yaşadıkları ve bir gün ötede bizleri bekledikleri tezi üzerine yazılmış bir yazıydı.

Muhtelif olaylardan ve hâdiselerden, muhtelif milletlere mensup şahıslardan örnekler verilerek fikir müdafaa diliyordu. Yazı: “Bir gün, ötede buluşmak ümidi, arkada kalanların en büyük tesellisidir” diye bitiyordu (Su, 1962: 190, 191).

Allah Çocukları Unuttu romanında Oya, ölümün “mutlak bir gerçek” olmadığını düşünür. İnsanların, hayatları boyunca hayaller peşinde koşmasını saçma bulduğunu ifade eder:

O insanlar, Engin’i de tanımıyorlardı. Onlar için Engin ölmemişti. Demek ölüm de mutlak bir gerçek değildi. Herşeyin bir hayalden ibaret olduğunu düşündüm. İnsanların hayaller peşinde koşmaları ne kadar boş ve saçmaydı. (Baydar, 1960: 5).

Ayrı Dünyalar romanında, kanser olduğunu ve bir süre sonra öleceğini bilen Güzide’nin, çocuklarının geleceği için bazı planlar yaptığı anlatılır:

Bu dakikada o da kendisini değil, kendisinden sonra çocuklarının ve biraz da kocasının hayatlarını düşünüyordu. Çocuklarının babalarını küçüklüklerinde olduğu gibi sevmeleri, kocasının çocuklarına daha fazla ilgi göstermesi için giderayak bir şeyler yapması lâzımdı. Önünde düzene sokulacak ne çok iş vardı. Çetin problemlerle karşı karşıya idi. Acaba daha ne kadar vakti vardı? Bunu doktora söyletememişti. O anda aklına başka bir doktor geldi. Şimdi pek meşhurdu. Ona başvurabilir, gerçeği belki ondan öğrenebilirdi. Bu düşünce ile canlandı (Su, 1964: 35).

Güzide, çocuklarının bundan sonraki hayatlarında yanında olamayacağı için çok üzülür. Onları yarı yolda bıraktığını düşünür. Romanda, Güzide’nin biraz daha fazla yaşayabilme arzusu dile getirilir:

Güzide Yücel kendisini tutmasa bu dakikada ağlıyabilirdi. Daha şimdiden içini derin bir özlem sarmıştı. Mekteplerini bitirdiklerini, hayata atıldıklarını, evlenip mesut olduklarını ve onların çocuklarını görmeden çekilip gitmek ona acı geliyordu. Sevdiklerini yarı yolda bırakıyordu sanki.. Yaşamak, biraz daha yaşamak ve bu güzel şeyleri görebilmek... (Su, 1964: 36).

Aynı romanda, Güzide’nin, kocası nedeniyle geçirdiği sıkıntılı günlerinde, ölümü bir kurtuluş yolu olarak düşündüğü halde, çocuklarının varlığının onu bu

düşünceden uzaklaştırdığı belirtilir. Hasta olduğunu öğrendiği andan itibaren ise genç kadın, ölümün kendisinden uzak olmasını diler:

Doktoru beklerken, kendisini ne kadar tutmak, ne kadar içindeki korkuyu yenmek istese de, öyle pek başaramıyordu. Ne doktorun teşhisinde, ne kendisinin bu hastalık üzerine okuduklarına göre, yaptığı tahminde yanılması ihtimali vardı. Gittiği doktor, derhal bir ameliyattan bahsetmişti. Bununla beraber, gene de içi, bu çok tanınmış mütehassısın, “Hayır, yok böyle bir şey, bu hastalığı üstünüze kondurmakla budalalık ediyorsunuz!” demesini istiyordu. Zaman olmuştu ki, ölümü özlemişti. Yaşamayı ölümden zor saydığı günler, hattâ yıllar olmuştu. Ölümü bir kurtuluş olarak düşündüğü geceler geçirmişti. Ama o ümitsiz, o karanlık dakikalarında çocuklarını düşünür, onlar için yaşamaya mecbur olduğu fikrine dayanır, onları yalnız bırakmamak, onları büyütüp yetiştirmek ülküsüne tutunurdu. Çocukları için yaşamak, kuvveti ve saadeti olmuştu (Su, 1964: 103, 104).

Güzide, çocuklarına doyamadığını düşünerek, Tanrı’nın kendisine biraz daha zaman vermesini diler. Çocuklarını başkalarının ellerine bırakıp gidecek olma düşüncesi, onu çok üzer:

Şimdi giderayak bunları düşünüyordu. Ama öyle geç kalmıştı ki artık! Tanrı kendisine karşı biraz daha cömert davranamaz mıydı? Şöyle daha bir beş-on yıl veremez miydi? Çocuklarına doyamamıştı. Zaten yüzyıllarca yaşansa da doyulur muydu? Ama onlara karşı ödevlerini tam olarak yapamamıştı. Daha yapılacak işleri vardı. Onların hayata atıldıklarını, seçtikleri hayat arkadaşlarını, evlerini ve çocuklarını göremeden gitmek acı idi. Bununla beraber, bu, daha da erken olabilirdi. O unutulmaz, o unutulmasına imkân olmıyan yedi yıl içinde, o karanlık günlerinde de olabilirdi. O zaman arkasında iki küçük çocuk kalacaktı. Başkalarının eline kalacak iki küçük çocuk. Hattâ daha da önce olabilirdi. Onu bütün kalbi ile sevdiği, bir gün göremezse hasret duyduğu, o coşkunluk, o aşk ve saadet günleri içinde. O günün ruh hali içinde olsaydı, bu akıbet belki de çok daha fazla sarsacaktı onu. Gözü arkada kalacak, o kadar sevdiği kocasının başkası ile evleneceğini, benim dediği evine bir başkasının yerleşeceğini, benim diyebildiği her şeye, kocasına, evine, eşyalarına, yerine gelen kadının sahip çıkacağını düşünerek muhakkak bu dünyadan gözleri açık giderdi (Su, 1964: 148, 149).

Ayrı Dünyalar romanında, ölümün farklı bir boyutu da ele alınmıştır. Güzide, bundan sonraki yaşamlarını olumsuz etkileyeceğini düşündüğü için, çocuklarının, kendisinin son günlerde çekeceği acıyı görmelerini istemediğini belirtir. Bu yüzden evden ayrılarak, uzak bir yerde ölmek istediğini ifade eder:

Artık önünde fazla bir zaman kalmamıştı. Bütün gece uyumamış, kararını vermişti. Gidecekti. Gitmesi lâzımdı. Şimdi bu gitme fikrini ve bu

gidişin sebebini yanında Meral olsaydı da ona söyleseydi, arkadaşı yarı öfkeli, yarı alaylı, “Kedi misin sen kuzum!” diye çıkıştı. “Cins kediler yaparlar bunu. Sahiplerinin gözü önünde ölmek istemedikleri için, ekmeğini yedikleri evin dışında gidip ölürler.”

Güzide Yücel, içinden, “Kedi değilim ama, ben de aynı şeyi yapmak istiyorum” diye söylendi. Bu hâdisenin uzaklarda olup bitmesini istiyordu. Acılarla kıvranışını, acılara dayanamayıp kendini oradan oraya atışını görmemeli idiler. Çocuklarının böyle bir sonu görmelerini, hayatla ölüm arasındaki o büyük çarpışmayı, nasıl olacağı bilinmiyen o son dakikaları görmelerini, bu ıstıraplı ömür sonunu kendisi ile beraber yaşamalarını istemiyordu. Kıyamıyordu çocuklarına (Su, 1964: 150).

4.17.1.2. Yakınların Kaybı ve Ölüm Acısı

Her insanın bir gün mutlaka öleceği herkes tarafından bilinse de, yakınların ölümü insanları derinden etkiler. Hatta insanlar bazen, yakınlarının ölümünü kabullenmek istemezler. Ölen kişinin, bir yerlerde yaşadığına dair inançlarını bir süre devam ettirirler. Küçük Oyuncu romanında Semra, turneye giden Özer’in öldüğüne bir türlü inanmak istemez. Bu yüzden onu aramaya çıkmadığını belirtir:

Kral Lear’in açılış gecesinde öğrendim Özer’in hemen dönmeyeceğini. Oyundan sonra, “Öldü” dediler. İnanmadım elbet. Güldüğümü anıyorum. Hani tatsız bir fıkraya nasıl gülünür yalancıkta. öyle...

Hiçbir zaman inanmadım. İnanmıyorum hâlâ da... Herkes ne derse desin, günün birinde Özer’in dönüp geleceğini biliyorum. Ne zaman geleceğini kendi bilir; onun için aramaya çıkmadım onu. Karadeniz kıyılarını köy köy, kent kent dolaşmaya çıkmadığım bu yüzden... Ben ona hazır olunca gelecek... Ona hazır olduğumu bilip gelecek... Bütün bu yazdıklarım ona hazır olmak için zaten... Geri geldiğinde tüm olanları anlamış, dediklerini kavramış özümlemiş bir kadın bulabilsin diye... Tam istediği gibi bir kadın... Semra’nın kendisi... (Kür, 1985: 230).

Semra, Özer’in bir yerlerde yaşadığına kendisini öyle inandırmıştır ki, Cem ile bu konuda tartışır. Semra, Özer gibi iyi yüzen ve iyi kürek çeken birinin denizde boğulamayacağına inanırken, Cem, Karadeniz’in İstanbul’daki denizden farklı olduğunu, havanın birden patlaması nedeniyle Özer’in kontrolü sağlayamamış olduğunu ya da bilerek ve isteyerek ölüme gittiğini ifade eder. Semra ise Cem’in söylediği her şeye karşı çıkar:

Cem ilk geldiğinde umutlanmıştım. Bana inanacak biri çıktı diye. Ama inanmadı o da.

“Özer ölmedi. Bir yerlere gitti yalnızca. Nedenini kesin olarak bilmiyorum. Bir şeyler anlamak, denemek için belki de... Belki de benim bir

şeyler anlamamı sağlamak için. Günün birinde çıkıp gelecek, göreceksin” dediğimde deliymişim gibi baktı yüzüme.

“Ciddi konuşmuş gibi söylüyorsun.”

“Elbette ciddi konuşuyorum...”

“Özer öldü, Semra. Saçmalama!”

“Asıl sen saçmalama. Özer gibi birinin denizde ölmesi kadar saçma bir şey, akıl almaz bir şey olabilir mi?”

“Saçma ya da akıl almaz olabilir, ama gerçek!”

“Nasıl gerçek olabilir? Nasıl karşımda dikilip de saçma ama gerçek diyebilirsin? Özer’in ne kadar iyi kürek çektiğini bilmiyor musun?”

“Biliyorum. Ne kadar iyi yüzdüğünü de... Ama Moda koyunda kürek çekmek Karadeniz’de kürek çekmeye benzemez...”

“Laf! Kötü havada denize açılacak kadar aptal mı Özer?”

“Çıktığında hava kötü değilmiş, sonra birden patlamış deniz. Soruşturdum, öğrendim hepsini, Semra. İnat etme boşuna.”

“Kaldı ki, kötü havada da ne yapacağını bilir... Unuttun mu, bir keresinde kayıkla taa Suadiye’ye gitmiştik, dönüşte hava patlamıştı, yağmur bile yağıyordu hattâ... Fenerbahçe burnunu nasıl da zor dönüp gelmiştik... Gelmiştik ama!.. Küreklerde de Özer vardı!”

“Ben de biraz yardım etmişim sanıyorum o gün,” dedi Cem soğukça... “Ayrıca Feneri’ dönmekle Karadeniz’in dev dalgalarıyla boğuşmak aynı şey değil...”

“Olmayabilir... Gene de Özer üstesinden gelmiştir. Karadeniz’in bile...”

“Belki.... Belki gelebilirdi... Ama gelmemiş işte. Ya da gelmek istememiş.”

“Ne demek?” diye bağırdım. Oysa biliyordum ne demek istediğini. Özer’in kazayla değil de bilerek, isteyerek, öldüğünü ileri sürenler çıkmıştı daha önce de. Ama Cem’den hiç beklemesdim böylesi bir düşünce.

“Bilmiyorum, bilmiyorum,” diyerek gözlerini oğuşturdu avuçlarıyla... “Düşünmek istemiyorum...”

“Düşünmek istemediğin için, gerçekleri göremiyorsun ya,” dedim. “Özerin kendini öldürmesi için hiçbir neden yok.”

Ses çıkarmadı, “Var mı?” diye üsteledim.

“Bilmiyorum, bilmiyorum dedik ya!” diye bağırdı. “Ama gerçekleri görmeyen asıl sensin. Özer öldü! Canına mı kıydı, kazaya mı kurban gitti bilmiyorum, ama öldü! Özer yaşamıyor artık!”

“Yaşıyor,” dedim usulca (Kür, 1985: 234, 235).

Aynı romanda, “anlamsız” bir ölümü Özer’e yakıştıramadığını ifade eden Semra, eğer Özer bilerek ve isteyerek ölüme gittiyse, bu kez ölümünün anlam kazanıp kazanmayacağını sorgular. Genç kız, kafasındaki ölümle ilgili sorulara yanıt bulmaya çalışır:

Özer geri gelmeyecek. Özer öldü.

Ölüm birinin gitmesi ve hiç geri gelmemesidir.

Gitmek... Kimseyi uyandırmadan. Son bir kez öpmeden...

Ve geri gelmemek.

Özer öldü.

Herkesin bildiğini ben de biliyorum artık; benden saklamaya bile çalışmadıklarını... Öldüğü için kızamıyorum ona, tıpkı gittiği için kızamadığım gibi... Ölümü ona yakıştıramıyorum yalnızca... Hele böylesi bir ölüm! Böylesi bir ölüm derken sanki biliyor muyum nasıl öldüğünü? Güneşli bir yaz sabahı kayığa binen kürek çekerek ufkun kavuştuğu yere doğru uzaklaşan ve bir daha geri dönmeyen bir adam. Bir kaza mı? Bile isteye gidilen bir ölüm mü? Kaza olasılığı çok akla uzak bir haksızlıkmiş gibi geliyor... Öyle anlamsız, akıl dışı ki! Oysa, ölümün anlamlı olduğunu kim savunabilir? Kim öğretmiş bize ölümde ille de bir anlam aramayı? İlk kez alıp götürmüyor ki yirmi yedi yaşında ve yaşaması gereken birini... Neden alışamıyoruz ölümün anlamsızlığına? Yaşaması gereken biri... Neden? Ben onsuz yapamayacağım için mi? Ölümde anlam aramak, yaşamak zorunda olanların zorunlu oldukları bir çaba... Hepsi bu. Gene de, gene de yakıştıramıyorum anlamsız bir ölümü Özer'e...

Peki, ya kaza değilse?... Ya bilerek, isteyerek öldüyse? O zaman nasıl bir anlam kazanacak ölümü?

Bulamadım bu sorunun karşılığını. Aradım. Turneden geri gönderdikleri eşyaları arasında son defterini aradım. Okudum. Hiçbir şey yazmamış orada. O son konuştuğumuz geceyi bile geçirmemiş deftere, o konuşmanın düşündürdüklerini. Ne demek bu? Diyeceği bir şey mi kalmamıştı, kendine bile? Yoksa vakti mi olmadı yazmaya? Yaşamla uzaklaşmaktan vaz mı geçmişti? Yaşamla uzlaşmaktan vazgeçip ölümle uzlaşmak? Olabilir mi? İlk ve son uzlaşım: ölüm! Ya da öylesine kesinlikle uzlaşmıştı ki yaşamla, yazmasına gerek yoktu belki de... Bilmiyorum, bilmiyorum, hiç bir zaman bilemeyeceğim bu soruların yanıtını... Onsuz nasıl yaşayacağımı da... (Kür, 1985: 237, 238) .

Aşk ve Zafer romanında, yakınları tarafından kendisine, annesinin tedavi için İsviçre'ye gittiği söylense de, Zinnur, annesinin öldüğünü bilir ama bunu çevresindekilere belli etmez. Annesi uzaklaştığı için, küçük kızın ağladığını sanırlar. Zinnur, çok sevdiği annesinin cennete gittiğine inanır:

Annesi, ameliyat için kaldırıldığı hastahaneden bir daha eve dönmemişti. “Tedavi için İsviçre'ye gönderdik.” demişlerdi ama, başta babası, teyzesi ve büyük babası olmak üzere bütün ev halkı okadar mustarip, okadar perişandı ki, gidenin bir daha geri gelmeyeceğini en budala küçük kızlar bile anlardı. Halbuki Zinnur, hisli ve zeki bir kızdı, üstelik pek de küçük değildi, sekiz yaşındaydı. Ve bütün bunlardan başka, “ölüm acısı” onun öksüz yüreciğine öyle bir düşüş düşmüştü ki, etrafındakiler gülüp oynasalar bile o gine anacığının ölmüş olduğunu sezecekti. Oysa ki babası, o koca asker, derdine en yakın bulduğu Vedia'yı: “Gitti, gözümün nuru, gönlümün süruru gitti kızım, hayatın artık hiç bir mânâsı kalmadı.” diye sesli ağlıyordu.

Zinnur etrafındakilerin ıstıraplarına, kendisini avutmak için harcadıkları gayrete hürmet ettiğinden mi nedendir kendi de bilmiyor, “ölüm” lâfını ağzına hiç almadı. Yalanlara aldanmış göründü ve hep “Annesi İsviçre'ye gittiği için” ağlayıp, çırpındı.

Teyzesi de kendisini bir kere bile “O gelecek” diye teselliye kalkışmamıştı. Hep: “Biz de gideceğiz, nurum, biz de bir gün oraya gideceğiz... Orası çok güzel ablam çok, çok güzel bir yerde” derdi.

Zinnur da zaten biliyordu; Allahın, iyi insanlar için hazırladığı, bu dünyadan çok daha güzel bir cenneti vardı. Annesi de çok iyi bir insan olduğu için, bu dünyada hiçbir çiçekte bulunmayan güzelliği, hiç bir kulu zerre kadar incitmediği için, hem de Allah'a daima ibâdet ettiği için, hiç şüphesiz oraya gitmişti. Orada yeşillikler çiçekler arasında billur bir köşkte sultanlar gibi yaşıyordu (Zorlutuna, 1978: 12, 13).

Aksaray'dan Bir Perihan romanında, çok sevdiği kocasının ölümünden sonra Gülder'in, sessizliğe ve yalnızlığa tahammülünün kalmadığı ifade edilir.

Hurşit Ağa'yı ebedî istirahatgâhına götürdükleri günden beri, ufak evinin, ne tahammül edilmez bir sessizlik, bir yalnızlık içinde kalmış olduğunu bilmiyorlardı. Boş evin o derin, merhametsiz, muzlim sükûtu içinde, tek başına yaşamanın o müthiş azabını anlamalarına imkân yoktu. Kocasının ölümünden sonra o ufacık ev sanki birdenbire kocaman ve bomboş bir yer oluvermişti. Son günlerinde üstünden kalkamadığı ve nihayet üzerinde can verdiği yatak, Gülder'e inanılmaz derecede büyük görünüyordu. Evin neresinde olursa olsun, hangi tarafında bulunursa bulunsun, her şeyi bu boş kalmış kocaman yatağın arkasından görüyordu. Daha doğrusu, bu yatak, onun başka şeyleri görmesine mâni oluyordu. O yatak her an gözlerinin önünde idi, boş ve soğuk, insanı kemiklerine kadar donduran o büyük yatak... Yaktığı petrol lambası odasının her köşesini aydınlatamıyordu, alışık olduğu ve sevdiği bu pembe ışık ona artık kâfi gelmiyordu. Bu sessizlik, bu yalnızlık pek müthiş bir şeydi, Gülder'in buna tahammülü kalmamıştı (Derviş, 1997: 93).

Sisli Hatıralar romanında, en çok sevdiği arkadaşı Timur'un ölümü, Hakan'ı derinden etkiler. Hakan, aşkın bile ölüm acısının yanında şiddetini kaybettiğini ifade eder:

Timur'un ölümü bağrımı bir cehennem soluğu ile dağlıyordu. Bu gerçeğe inanmak istemiyordum. Hayatta en çok sevdiğim arkadaşımın bu kadar ani, bu derece feci bir şekilde hayattan göçmesi beni sahiden çıldırtacaktı. Evet, imkânı yok, kıyamete kadar bu gerçeğe inanamazdım. Aşk bile bu acının yanında şiddetini kaybediyordu.

Ağlıyamayacak kadar katılmış olarak bir zaman hareketsiz yattım. Sonra gözlerimden yaşlar boşandı. Meş'um bir ölüm sessizliğine bürünmüş olan koca villada tarifsiz bir kabus ve ıstırap krizi içinde sabahladım (Azrak, 1975: 102).

Aynı romanda, Hakan ile birlikte Atıf da çok üzülür. Arkadaşının ölümünün kendisini yıktığını ve bundan sonra kolay kolay hayatını dilediği şekilde düzenleyemeyeceğini belirtir:

- Çok yorgunum Hakan. Kısa zaman içinde inanılmaz şeyler oldu. Timur'un ölümü beni yıktı. Ah nasıl oldu bu iş!... Hala havsalam almıyor... Bir kâbus içinde gibiyim...

- İnan ki ben de aynı haldeyim Atıf.

- Fakat hiç bir şey yapamadım ben... Beraber ol saydım bu felâketi önleyebilirdim belki de...

- Hiç bir şey yapamazdın. Bu onun kaderiymiş!..

- Çok yazık oldu! Zavallı Timur!.. Bu olmamalıydı, olmamalıydı!.. Ben artık hayatıma da dilediğim düzeni kolay kolay verebileceğimi sanmıyorum... (Azrak, 1975: 115).

Hep Yarın romanında Nevbahar, veremin verdiği acılardan kurtulduğu için kocasının ölümüne çok üzülmez ancak kendi durumuna daha çok üzülür:

Kocası, geniş yatağın ortasında büsbütün kaybolmuştu. Parmaklarının ucunda yaklaştı. Üzerindeki çarşafı açtı. Uzun siyah kirpikleri kapalıydı. Yüzü renksiz, dudakları solgun, yüzü mesut bir ifadeyle sâkindi.

Nevbahar, eğildi. Kimsenin duymasını istemiyor gibi fısıltı halinde bir sesle sordu:

- Ne yapacağız Raif?.. Şimdi biz ne olacağız?..

Cevap bekliyordu. Başını daha eğdi ve tekrarladı:

- Ne yapacağız Raif?.. Şimdi biz ne olacağız?

Hiç kıpırdı yok. Cevap yok. Teselli yok. Raif'in yüzü hep aynı sükûnun aydınlığında beyazdı.

Nevbahar'ın nahif omuzlarına korkunç ağırlıklar yükleniyordu. Kızın Kolej taksitleri, ev kiralari, elektrik, havagazı makbuzları, beyaz kâğıtlar, sonra pembe kâğıtlar, daha sonra ışısız odalar, gazsız ocaklar, susuz musluklar.

...

Cenazeyi belki şirket kaldırırdı. Sonra sonra. Sonra... Çarşafı yavaşça örttü. Ölmüştü Raif. Evet ölmüştü. Ölmüştü. Fakat gülümsüyor gibiydi. Hiç olmazsa o memnundu. Bu çileler, ızdıraplar dünyasından gitmişti. Odanın havasında, vakit vakit vücudünü saran ürpertici serinlik yoktu. Ölüm gelmiş, Raif'teki hayat ışığını alıp gitmişti.

Ruhuna tarif edilmez tatlılıkta bir rahatlıkla, dişlerini birbirine çarptıran bir korku doluyordu. İlk defa hayat ve ölüm muamması, bütün kudreti, esrariyle karşısına dikilmişti:

- Neyiz? dedi. Nereden geliyoruz? Nereye gidiyoruz? (Uçuk, 1968b: 88).

Bizim Diyar romanında, kocasının ölümüne inanmadığını ifade eden Gülsüm Hanım'ın duyguları aktarılır. Asiye ise babasını göremediği için çok üzülür:

- Ağlayın kızlarım, torunlarım. Ağlayın! Kuş gibi tez verdi canını. İnanmış değilim. Öyle çabuk oldu. Kendimi kaybetmişim. Niye ölmedim, ha kızlarım? Bunca gördüklerim yetmedi mi? Tek tek her taşın yıkıldığını görüp öyle göçeceğim demek. Giderken kuşağınıza sıkıca sardıydınız tapuları ve altıncıkları... Neye yarar benim kızlarım? Ali Bey'imiz gitti. Yol kıyısında bir yere gömüldü. Bir taşı dahi yoktur. Usturumca'yı diri tutan Ali Bey'in, bir taşı

yoktur! Ah bile demeden gitti. Göçmen kuş gibi. Sofalar... Türlü işler işlediğimiz, ilâhiler söylediğimiz, misafirler ağırladığımız, gülüp oynadığımız sofalar... Ali Bey'in kanının aktığı sofalar... Seninle ayakta dururduk efendim, seninle diri dururduk.

- Göremedim babamı, dedi Asiye, göğsüne başımı düşüremedim. Yıkılsın, viran olsun bu dağlar gayrı (Çokum, 1978a: 261, 262).

İki Kâlp Arasında romanında, halasının ölümü Günseli'yi çok üzer. Anne ve babasını yıllar önce bir uçak kazasında kaybeden Günseli, halasını, kendisine en yakın kişi olarak görür. Genç kız, bu ölümle birlikte, içinde büyük bir boşluk meydana geldiğini ifade eder:

Ölüm korktuğum kadar çirkin ve korkunç değilmiş! Halacığım şimdi yatağında tatlı, sakın bir uykuda... Yüzü dinlenmiş ve gençleşmiş. Dudaklarında rahat bir gülümseme var. Acaba ölürken o hain ve vefasız sevgilisini mi düşünmüştür? Son nefesinde onunla geçen güzel saatleri hatırlayarak mı can vermiştir? Başka türlü olamaz: O kadar mutlu bir hali var ki...

Ancela kolumdan çekerek beni dışarı aldı. Halamdan güçlükle ayrıldım. Onun yanında iken yüzüne hayran gözlerle dalıp gitmiştim, ama ondan uzaklaşınca birdenbire acı gerçek beni sarstı. Göğsümden bir hıçkırık taşı, yanaklarıma doğru yaşlar inmeye başladı.

- Halamı artık hiç... görmeyeceğim.

Aynı saniyede bir gün, Doğan'la Boğaz'da bir kır kahvesinde çay içerken radyodan dinlediğim türkünün bir mısraı aklıma geldi:

- Ölüm Allah'ın emri, ayrılık olmasaydı!

Evet, onunla aramıza sonsuz ayrılık girmişti.

...

Hayat sonsuz acılar, bazen sonsuz haksızlıklarla dolu.

Halacığım, dünya yüzünde bana en yakın olan insan öldü. İçimde büyük bir boşluk var şimdi. Ancela bu duygumu anlamış olacak ki sessizce yaklaştı, elimi tuttu (Berkand, 1972: 190, 191).

Çiçekler Büyür romanında, dedesinin son nefesini verdiği anda yanında olan İlay'ın, bir süre kendine gelmediği ifade edilir:

- Uşam?

- Efendim dede?

- Sakın korkma.. elimiöp.. dışarı.. çık, ben.. gideceğim, ya Allah!

İşte o zaman anladım ne demek istediğini, bir türlü eğilip elini öpemi-yordum, ürpermeler içindeydim, göğsüme tıkanan yumru, beynime doğru yürüyor, kafam taşlaşıyordu. Ağlamıyordum ama, tıpkı göz yaşları ardındanmış gibi, bulanık görüyordum her şeyi, yatak dalgalanıyordu. "Elini öpersem, ölecek! Öpmemeliyim.. vedalaşmamalıyım."

- Hayır dede.. Hayır, olmaz dede, olabilir dede.

- Allah'a inan.. diye fısıldadı.. inan..

Son bir hamle üzerine kapandım:

- Olmaz dedeee, dedem gitme olmazzz!
Demek bağırmışım, annem yetişmiş.. Omuzlarından tutup beni, çekmeğe çalıştığını hatırlıyorum. Sonra karanlık (Işınso, 1994: 237, 238).

Küçük yaşta yakınlarını kaybeden çocuklar, ilk başta bu olaya pek anlam veremezler. Küçük Dünya romanında, babasını küçük yaşta kaybeden Nur, onun toprağın altında üşüyeceğini düşünerek, annesinden, onu gömdükleri yerden çıkarmasını ister:

“- Nur baban öldü kızım. Sen ölmek ne demek biliyor musun?”
Nasıl bilmem. Tülin’in kedisi ölmüştü, annesi beze sarmış, biz de bahçeye gömmüştük.
“- Babamı gömdünüz anne! Anne, babamı gömdünüz. Üşüyecek babam. Çıkarın anne, ne olur çıkarın.” (Işınso, 1984: 31).

Aynı romanda Nur, babasının ölümünden beri, içinde sebebi olmayan bir kavganın sürdüğünü ifade eder:

Sen öleliberi, içimde gittikçe artan bir kavga var baba. Öyle bir kavga ki, sebebi yok. Öyle bir gürültü ki, ses yüreğimi aşır, kulaklarıma vuruyor. Seni mi özlüyorum? Birşey mi bekliyorum? Elimden tutup gezdirdiğin bahçenin bütün çiçekleri kurudu. Ne bizim uğraşacak vaktimiz var, ne bir bahçıvan tutacak paramız. O günlere hasretim (Işınso, 1984: 42).

Kıvılcım ve Ateş romanında, kocasının genç yaşta ölümü Nilgöl’ü derinden etkiler. Genç kadın artık hiçbir şeyin anlamının kalmadığını, dünyadan zevk alamadığını belirtir:

- Ah Fahir, sevgili Fahir! Sensiz bu dünyanın zevki yok artık! Mehtap, deniz, gençlik, kahkaha, hülâsa her şey manasını kaybetti. Halbuki iki sene evvel buralarda ne kadar mesut günler geçirmiştik. Hayat çok ama çok zalim.
Gözlerinden akan yaşları parmaklarının ucuyla sildi. İçinden bir isyan ateşi yükselmişti şimdi. Neden, neden ölmüştü o ? (Berkand, 1963: 7).

4.17.1.3. Evlat Acısı

Evliliğin temel taşlarından biri olarak görülen çocuğun ölümü, anne ve baba üzerinde yıllar boyunca sürecektir bir tesir bırakır. Bu üzüntü azalsa da hiçbir zaman tam olarak geçmez. Aksaray’dan Bir Perihan romanında, Gülter altı kez annelik

duygusunu yaşar ancak çocuklarının her biri çeşitli nedenlerle ölür. Romanda bu çocukların ölümü ve Gülter üzerinde bıraktığı etki anlatılır:

Gülter düşünüyordu, altı defa anne olmak ne büyük bir saadetti! Fakat altı kere çocuklarının ölümünü görmek dünyadaki felaketlerin en acısı, en müthişi idi.

İlk çocuğu bir bebek gibi güzel, iri altın gözlü bir kızdı, öldüğü zaman henüz altı yaşını tamamlamamıştı. 1914 harbi esnasında idi, Hurşit Ağa cephede idi. O zamanlar köyde bir tabip bulmak imkânsız bir şeydi. Çocuğu ya Sapanca'ya, yahut da Arifiye'ye götürmek icap ediyordu. Atları, askeri kuvvetler tarafından müsadere edilmiş olduğundan arabayı sürememiş, hasta çocuğu kollarının üstünde taşımıştı. Fakat dört saate yakın, yaya ve zahmetli bir yolculuktan sonra, tabibi bulmaya vakit kalmadan, küçük kızı elinde öldü. O bunu anlamamış, çocuğunun uyuduğunu zannederek onu hastahaneye kadar götürmüştü. Çocuğun cansız cesedini annesinin kolları arasından alabilmek için bir hayli güçlük çektiler, Gülter kızının ölmüş olduğuna inanmak istemiyor, feryat ediyordu. Bu haksız ölümü, olmayacak, yakışksız bir şey olarak görüyordu.

Daha sonra kaybettiği yavruları iki arslan gibi oğlandı. On yedi aylık ikiz oğulları. İstiklal harbi sıralarında idi. Düşman ordusu ilerledikçe kendisinin de diğer köylülerle birlikte köyden köye kaçmakta olduğu günlerde idi. Hurşit Ağa, çetelere iltihak etmişti, kendisi çocukları ile bin müşkilât ve korku içinde yapayalnızdı. Bir akşam ikisi beraber hastalandılar, hicret sırasında tesadüfen oraya düşmüş olan bir genç doktor çocukların difteriye yakalanmış olduklarını teşhis etti. Fakat onları bütün gayretine rağmen kurtaramadı. Köyde serum bulmaya imkân yoktu.

Yaklaşan istilacı ordusunun mezaliminden kaçmağa mecbur oldukları zaman çocukların cesetleri henüz soğumamıştı bile. Onları acele gömdüler. Az kalsın küçücük cesetleri ortada bırakıp köyü terkedeceklerdi. Gülter de herkesle beraber kaçtı, yanında bir çocuğu daha vardı. Onu tehlikeye koymak istemezdi, sonra da yalnız da olsa belki yine diğerleriyle giderdi. Yapılan mezalim öyle müthiştir ki ondan korkmamak mümkün değildi.

Büyük oğlu kardeşlerinin hastalığından köylüsü bir kadınla bir başka eve sığınmış oldukları için mucize nevinden kurtulmuş, hastalık onu bulamamıştı. Fakat onu da birkaç sene sonra kaybetmişlerdi.

Zaferden sonraydı, köylerine dönmüşlerdi, işler başlamış, güç de olsa hayat tabii şeklini almıştı. Oğlu artık on yaşlarında idi. Hem mektebe gidiyor, hem de anne babasına tarla işlerinde elinden geldiği kadar yardım ediyordu. Bir gün bahçelerinde düşmüş, dizinden yaralanmıştı. Üç dört gün içinde yarası akmıştı. Bir kağı ile çocuğu İzmit hastahanesine götürmüşlerdi. Doktorlar onu geri vermemişler, hemen hastahaneye yatırmışlar ve vakit kaybetmeden bacağı kesmişlerdi. Fakat yine de müdahale geç kalmıştı.

Bundan sonra ömrü boyunca Gülter onu hastahanele bırakmakla acaba hata mı ettiklerini kendine sormuştur. Onu kurtaramadıklarına göre neden onun yuvasının dışında ölmesine müsaade ettim diye yanmıştı. Acaba o müthiş dakikada çok korkmuş muydu? Belki de çok ızırabı vardı ve hasta karyolasında yalnız bırakılmıştı? Belki bağırarak, seslenmiş, babasını annesini yanına çağırılmıştı. O dondurucu nefes, o müthiş anda vücudunu sardığı zaman yanında belki de sevgi ve şefkat aramıştı. Belki üşümüş ve biraz sıcaklık aramıştı. Analık, o sade oğlu Şekib'in ölümüne yanmıyor, ayrıca bir hastahane köşesinde

bir öksüz gibi tek başına ölüşüne yanıyordu. Yabancılar arasında ölüşüne. Bunun böyle oluşu, Gülder için belki ölümden de müthişti.

Bundan sonra Gülder iki evlat daha kaybetmişti, bir tanesi bir hafta süren kısa bir hastalıktan ölmüştü. Sonuncusu doğuştan çelimsiz bir çocuktur. Sirtında ağır şeyler taşımaya mecbur olduğu için çocuğunu vaktinden evvel dünyaya getirmiş, o da ancak dört ay yaşamış ve ölmüştü (Derviş, 1997: 111-113).

Bir Çatı Altında romanında, bir trafik kazasında oğlunu kaybeden bir annenin yaşadığı acı nedeniyle, bu dünyadan zevk almadığı ve kendisini dine verdiği dile getirilir:

Evet, kocasının kabalıklarından yılmış olan bu kadıncağız, dört yıl evvel bir trafik kazası sonucu kaybettiği biricik sevgili oğlu Mustafa'nın acısıyla büsbütün dünyasından geçmiş, bir çeşit derviş olmuştu (Azrak, 1990: 132).

Evlat kaybı hayattaki en zor acılardan biriyken, çocuğunun ölümünü görmek bu acıyı bir kat daha artırmaktadır. Değirmen Taşı romanında, Feyzo'yu aramaya çıkan Ayşe Nine'nin, oğlunun ölüsüyle karşılaştığı anda yaşadığı acı sonucunda vücudu katılaşır, dünyası kararır:

Patikanın sarı tozuna gömülen ayağına bir damla ıslaklık bulaşmıştı. Karşılara dik bakan gözlerini önüne eğdi. Büyük bir korkuyla açıldı gözleri yuvalarında.

Patikada sarı tozları emip tesbih böceği benzeri yuvarlar sıralıydı.

Eğilip bir tanesine bastı parmaklarıyla. Ucu kızardı parmağının. Ve bu tanecikler yolun sağ yanındaki hendeğin yamacında bitiyordu.

Ayşe Nine, oraya seğirtti. Hendeğin tümseğine çıktı. Ve gördü orada hendeğin çukurunda boylu boyuna yüzükoyun yatan Feyzo'sunu.

Boş gözlerle baktı baktı. Görü gözlerinin camından kafasına ulaşamadı bir süre.

Sonra sonra bir tokmak dank etti başında. Kuru dudakları aralandı. Sabahtanberi göğsünü daraltan ağusu, fırladı dudaklarından.

- Feyzo'm!.. Oğul!.. Hey Feyzo'm...

Yakın tepeler, uzak dağlar bu kaplanca çıkışı yankıladı.

- Feyzo'm!.. Oğul!.. Hey Feyzo'm!..

Dağlar dile geldi. Amma Feyzo'dan bir solukçuk ses gelmedi. Kıpırdamadı. Devrilmiş çınar benzeri göğdesi Anasının ciğerlerinden, yüreğinden kopan çağırışı duyamadı. Çok, çok uzaklardaydı.

Ayşe Nine, hendeğin içine fırlattı kendini. Oğlunun yanına diz çöktü toprağa. Titreyen elleriyle tuttu yavrusunun başını. Her zamanki gibi yumuşaktı, uysaldı bu baş. Fakat anasının ellerini duyamayacağı derinler derini bir uykudaydı Feyzo. Küstü sanki anasına. Başını ondan yana çevirmiyordu.

Ayşe Nine, bütün gücü kollarında, sırtüstü çevirdi oğlunu. Gözleri yarı aralıktı Feyzo'nun. Kenarından gelincik rengi incecik bir kan sızıyordu dudağının.

Bütün göğdesi katılaşmıştı Ayşe Ninenin. Başının içinde beyni pelte pelteydi gayri. Önünde yatan oğlunu görmek istercesine açılmıştı gözleri. Amma bir nesnecikler görmüyordu bu gözler. Gökteki güneş sönmüştü çünkü. Ayşe Nine, bir damla ışısız, koyu karanlığın içine saplanmıştı. Kulaklarında arıktan değirmen çarkına akan suların uğultusu. Yüreğinde örste demir döğen çekicin sesleri vardı. Hepsi o kadardı.

Ağır başı, usuldan yavrusunun göğsüne kapandı. Oracıkta, yavrusunun çarpmıyan yüreği üstünde, kıpırdısız, sessiz, göz yaşsız, acıları en yüksek, en yüce, yalçın tepelerine ulaştı (Uçuk, 1966: 126, 127).

Evladını kaybeden ailelere, toplum tarafından genellikle tekrar çocuk sahibi olmaları tavsiye edilir. Bir Gün Sabah Olacak mı? romanında, oğlunu trafik kazasında kaybettiği için sinir krizleri geçiren bir annenin, genç olduğu için yeniden bir çocuk doğurabileceği düşünülür:

- ... O hanımın sinir buhranları geçirdiğini söylemişlerdi. İyi olmak istemiyormuş. Yemek yemiyormuş, sözün kısası sıkıcı bir durum senin için. Allah kuvvet versin kardeşim.

- Onun oğlu ölmüştü. Bunlara sebep o felâket.

- Evet, yavrucak bir kamyon altında kalmış.

- O zaman haklı kadıncağız.

- Niçin? Gençtir, başka çocuğu olabilir. Kendisini böyle bırakmağa ne lüzum var. Zengindir, iyi bir kocası, mükemmel bir evi var, istediği kadar çocuk doğurup dursun (Berkand, 1980b: 153).

Çocuk sahibi olamamanın zor olduğu, ancak çocuk sahibi olduktan sonra onu kaybetmenin daha zor olduğu belirtilen Sancı romanında, Abdullah Emmi ile Şükriye Hanım'ın yeniden bir çocuk dünyaya getirerek bu acılarını hafiflettikleri anlatılır:

Abdullah Emmi ile Şükriye Hanım, ilk yürek acısını, ilk oğulları Kadir'i kaybettikleri zaman duydular. Hiç oğul bulmamak zor, lâkin bulduktan sonra kaybetmek en zoru. Ardından hemen bir oğulları daha olmasa, belki dayanabilmezlerdi bu acıya. Yeni doğana Dursun ismini koydular, ömürlü olması için dua ettiler (Işınsu, 1991: 103).

Evladını kaybeden aileler, bu acılarını bir nebze olsun dindirebilmek için başka bir çocukla avunmak isterler. Ak Topraklar romanında, oğlu Oytun'u savaşta kaybeden Çağıl Ana, Selcen'den oğlu Kazan'ı kendisine vermesini ister. Selcen ise

oğlunun yokluğunu çekmek istemediği için, Çağıl Ana'nın bu isteğini kabul edemeyeceğini bildirir:

Yamtar altı yaşında; küçüklerin yiğidi. Ayaz beşinde.. alaca tombul yanaklarının üstünde birer çukur, güler hep. Kazan; ikisinin içinde, arık. Sanasın Çağıl ana topladığı otları kaynatıp, içirmese hepten sayru kalacak! Bu otlarda bir güç olası, içtikçe canlanagelir çocuk.

- Bu oğulcuğu bana ver... söyler Çağıl ana; arayıp da zor bulduğum, uğrunda kara başım kurban ettiğim, murada maksuda erdiremeden savaşa saldıgım, sonra elime kanlı gömleğin aldığım Oytun'un yerine koyayım. Ak kaymakla, sarı bal ile besleyip, erden de er yapayım. Ver Kazan'ı bana.

Selcen, Çağıl ananın deyişine içlenir. Ama oğul can kuşu, yürek içre bir yürek; hiç bir başkasına verile, ana oğul edile mi, öz ananın varlığında.

- Can anacığım, bal anacığım söylersin, ağzından acı, gözünden kanlı yaş akıtırsın, katlanmam güç. Ağlayım Oytun için, dua edeyim Oytun için, iyilik edeyim Allah Tanrı rızası için, varsın ulaşsın Oytun'un kuş canına. Ama bilesin oğul yokluğu ne acı. Bu acıyı verme bana. İsteme Kazan'ımı benden.

Çağıl ana anlardı, kargışlamazdı da... Yine Selcen oğulları içinde ilk Kazan'ın acısını duydu. Ama çok yıllar geçmişti o zaman, Bayındır'la Selcen'in büyük ayrılığı bitmişti (Işımsu, 1971: 32).

Ak Topraklar romanında, oğulları Kazan'ın ölümü üzerine anne ve babasının yaşadığı acı dile getirilir:

KARA haber, dur otur, tanımaz, hiç dinlemez, tez ulaşagelir... Anca, Bayındır da buyruk almış, sefer üzreydi. Selcen'i yalnız buldu.

Öyle yalnız ki; dağlar yıkıldı gümbür gümbür, yedi ovanın deli akan suyu kavuştu birbirine, çağıldadı. Taşlar, kayalar ağıda durdu. Bu kıyamet gürültüyü kulakları duyageldi de Selcen'in, özünden ses çıkmadı. Komşuları, gittiğini söyledikleri zamanki feryat figanı arar oldular.

Başını Ayaz'a dayadı, Dumrul'a sarıldı, sarılakaldı. Çocuğu kucağından çekip, aldıklarını dahi bilmedi.

Bayındır; dönüşünde topallıyordu... hem de almıştı Kazan'ın haberini. Söylediğine göre, pusuya düşürmüşler anı, bir yardan aşağıya düşmüş, akşam oluncaya dek bekleyegörmüş, Sonra sürüne sürüne, kırığına çıkığına bakmadan, tırmanmış yarı, erişmeğe az kala yukarı, tuttuğu dal kopagelmiş. Yeni baştan yuvarlana gitmiş Bayındır, tam bir gecede tırmanagördüğü yeri, bir nefeste geçmiş. Aşağıya çarptığını duymuş, bayılmış. Üç günden sonra bulmuşlar, kırıklarını sarmışlar, yarasın beresin melhemlemişler. Fakat işte sakattı gayri, topallıyordu. Yarası beresi de öyle iyi olmuş kim; Selcen, izlerin dahi görebilmedi. Çağıl ananın yaptıkları kadar iyi melhemdi o, hiç yer iz komamış. Yalnız bir hâl geledurmuştu üzerine. Konuştuğundan çok sustuğu vardı. Güldüğünden çok düşündüğü. Kadir Mevlânın eli alınca çizgiler, saçlarına ak düşürmüştü, bu genç yaşında. Kazan'ın kaybindan bildiler, öyle yorumladılar.

Oysa söylemişti kim:

- Şehit olmayan oğlu olmaktansa, hiç olmamak daha iyidir... Kalk namazını kıl, şükreyle; oğlun genç iken Tanrısına kavuştu. Bu dünyanın son ucu

ölümdür; şükreyle oğlun, Allahın ne sevgili kuluymuş, çabuk tamam eyledi çekisini, bizden çok severmiş anı Tanrı ki, erken aldı yanına.

Selcen'in gözünden yaş akadurmuş, alı solmuş yanağına yuvarlanmıştı:

- Belki doğru dersin, ne söyleyeyim. Yandı bağrım, yakıldı içim, kaftanına bakıyorum; Kazan'ımın giyişiydi diyorum... Sulara bakıyorum; Kazan'ımın içmesiydi, diyorum. Atlara bakıyorum; Kazan'ımın binegiydi, diyorum... Başka bir şey söylediğim yok. Akşam sabah mavi göğe bakıp, kuşları seyreliyorum. Acep birinin içinde Kazan'ımın canı ola mı ki... Başka bir şey yaptığım yok. Bu acı, men özüm yürek acım, kime ne... (İşinsu, 1971: 38, 39).

Sancı romanında, siyasal olaylar sırasında ölen Süleyman'ın annesi, oğlunun acısını yüreğinin derinliklerinde hisseder. Allah'tan oğlunun yerine kendi canını almasını diler:

- Anası ne edecek şimdi, anası?

Cevap veren çıkmadı. Öyle ya, bir de annesi vardı Süleyman'ın. Bir annesi, o kadar. 'Oğul.. Ah oğul, oğul. Kara başım kurban sana. Oh oğul!.. Oğul! Evimin dayağı, gönlümün bahtı, birtanem oğul.. Canım, ciğerim, iki gözüm! Yüksek mekteplerde okurlarmış, okumaz olsunlar, kanlı kavgaya düşmüşler, düşmez olsunlar! Ne yaptınız, nasıl kıydınız birtaneme? Neden?.. Ah neden?.. Benden can al ona ver Allah'ımm, Allah'ımmm! Ben öleyim oğul, sen ölme.. Ölme Süleyman.' (İşinsu, 1991: 7).

Evlat kaybı ebeveynler üzerinde biyolojik ya da psikolojik olarak çeşitli etkiler yaratabilmektedir. Ayrı Dünyalar romanında, kızını kaybeden bir anne, psikolojik açıdan rahatsızlanarak erken bunama hastalığına yakalanır:

Doktor bir fotoğraf çıkarıp Güzide'ye verdi. Çok güzel bir genç kız, kâğıdın yüzünde kendisine, sanki gözlerinin içine bakıp gülümsüyordu.

- Kızım.

- Çok sevimli, çok hoş ve güzel. Allah başışlasın. Okuyor tabii?

Doktor durgunlaşıverdi. Yüzü birdenbire gölgelere boğulmuştu:

- Onu kaybettim.

Genç kadın fena oldu. Bu beklemediği haberle sarsıldı. Yavaşça:

- Allah daha çok seviyormuş, diyebildi.

- Bu, bir tesellidir. Annesi bu acıya dayanamadı. Aramızda yaşıyor görünüşte. Ama kimbilir kalbi, kafası nerelerde? Erken bunama hastalığına tutuldu (Su, 1964: 106).

Evlat kaybı özellikle çok çocuklu ailelerde bazen daha sâkin karşılanır. Yazsonu romanında, küçük yaşta çocuğunu kaybeden bir anne bu durumu "kısmet" olarak değerlendirir:

‘...başınız sağolsun. Analıktır, kolay mı? Daha bu Şadıman’la Osman arası benim de öldü bir tane. Kusura kalma, yine de demeliyiz, kısmet. Demeliyiz, aldırma, hayat... Hele seninki, yetişmiş, aslan gibi delikanlıymış da, öyle mi?’ (Ağaoğlu, 1980: 49).

4.17.1.4. Ölüm Şekilleri

4.17.1.4.1. İntihar

Her insan bir gün mutlaka ölümle karşılaşacak olsa da, hayatından memnun olmayan bazı insanlar, kendi ölümünün zamanını kendileri seçerler. Bir Aşkın Romanı romanında, çok zengin ailesinin bir anda iflas ederek yoksul hale gelmesi, küçük yaştan beri lükse alışık olan Nihan’ı olumsuz yönde etkiler. Bu nedenle psikolojik sorunlar da yaşayan genç kız, uçurumdan atlayarak ölmek ister:

Bayırın ortasında durdu. Şafağın ilk ışıkları, ciddî bir karar okunan solgun yüzünü aydınlatıyordu. Ürkmeden elini uçuşuma doğru uzattı:

- Evet, buradan düşmek, ölmek demektir!.. diye mırıldandı. Ben de ölmek istiyorum!..

Bu acı dolu ses, bu tavır, bir peri kadar güzel olan bu yirmi yaşındaki genç kızın ağzına hiç yakışmıyordu.

Birkaç saniye hareketsiz ve dalgın, maziye ve bu ânın bütün gerçekliğini hatırlıyormuş gibi durdu. Cesaretini yeniden onlara katmak istiyordu sanki! Ve geriye, geldiği yola doğru ümitsizce bir kere dönüp baktı.

- Zavallı anneciğim... Beni affet... Böyle yapmam gerekiyor!.. (Azrak, 1978a: 84).

Nihan, ölüme gitmeden önce annesine mektup yazar. Bu mektupta, ölümünden kimsenin sorumlu olmadığını ve yeni hayatına alışamayacağını düşündüğü için ölümü seçtiğini ifade eder:

“Anneciğim,

Kendinizi asla itham etmeyin. Bütün mesuliyet sadece bana aittir... Ben, bugüne kadar yaşadığımdan başka şekilde yaşayamazdım. Esasında son derece müsrif bir kızım... Eğer sizinle kalacak olsaydım, ağabeyimin bıraktığı para çok sürmeden tükenirdi. Ben olmadığım takdirde o size ancak yetebilecektir...

Sizi çok sevdiğimden, elbette şüphe etmezsiniz anneciğim! Fakat yıkılmış bir hayatı yadırgayacak ve bütün iyi niyetime rağmen, size sadece bir yük, bir masraf unsuru, bir belâ olup kalacaktım! Başka bir şey değil!..

Beni aramayın ve bana acımayın... Benim karakterimde olan bir insan için bugünkü durumda ölüm, tek sığınaktır. İstikbal bana bundan fazla şey verecek değildi.

Sizden ve ağabeyimden başka da, ölümüne esef edecek kimse olmadığına eminim... Beni tanıyanların hepsi: “Deli bir kızdı, yaşasaydı akıbeti daha beter olurdu!” diyecek... (Azrak, 1978a: 85).

Aşk Hasreti romanında, bir adada mahsur kalan Ferhat, zaman zaman yüksek kayaların üstünden atlamayı düşündüğünü, fakat içindeki ümidin buna engel olduğunu belirtir:

Bu ada hiç bir geminin uğrağı olmadığından kaçıp kurtulmak ancak bir mucizeye bağlıydı... Sık sık yeise düştüğüm ve ölümü aradığım oldu. Hatta birkaç defa kıyıdaki yüksek kayaların üstüne çıkıp kendimi dalgalara fırlatmayı düşündüm... Fakat içimde daima yaşayan bir ümit beni sabra sevkederdi... (Azrak, 1973a: 201).

Bir Çatı Altında romanında, annesini küçük yaşta kaybeden Suat, babası ile çok sevdiği Siray Ece'nin evleneceğini duyunca, kendisini, onların “mutluluğunu gölgeleyecek bir hasta çocuk” olarak görür. Bu yüzden onları bu dertten kurtarmak ister. Romanda, Suat'ın tıraş bıçağı ile bileklerini keserek intihar etmesi ayrıntılı bir şekilde anlatılır:

Hayatının en büyük bir bayramını idrak ettiği bugünde babasının vermiş olduğu karar gerçekten bir ölüm kararından farksızdı onun için...

Kalbine bir bıçak saplanmış gibi olduğu yere mihlanmış duruyordu hâlâ... Kavradığı hakikatle şaşkın kafasındaki karmaşıklık birden çözülmüş ve birden babasıyla Siray Ece'nin arasında, onların müşterek yaşamında artık yerinin kalmadığını apaçık görmüştü. Böylece son sürprizlerle ruhunu kamaştıran coşkun sevinçler amansız bir kabusa dönüşüyor; hayalinin pembe ufukları, önüne dikilen bu korkunç gerçeğin dev sınırı ardında kalıyordu.

Evet, canından çok sevdiği o iki insanın mutluluğunu gölgeleyecek bir hasta çocuktu. Ama, onlar için bir sorun olmak yerine ölmeği tercih ederdi Suat... Karanlık ve acılarla dolu bir geleceğin o amansız kâbusuna dalmak yerine, hemen gerçekçi bir karar almak gerekti. Yapılacak tek şey de, onları sonsuza dek kendisinden kurtarmaktı.

Sarsak adımlarla odadan çıktı ve yavaşça banyonun kapısını açıp girdi. Akşam sıcak su ile doldurulmuş olan küvet hâlâ dolu duruyordu. Su da daha soğumamıştı.

Hasta çocuğun gözleri, aynanın önünde duran babasının tıraş takımına gitti. Çok eskiden görmüş olduğu bir film sahnesini hatırlıyordu.

Kısa bir duraklamadan sonra sırtından pijamasının ceketini çıkarıp yere attı ve titreyen elleriyle raftan bir tıraş bıçağı aldı. Artık hiç bir şey düşünemiyordu. Beyni zonkluyor, kulakları uğulduyor, gözleri kararıyordu.

Kendini suyun içinde bulduğu zaman garip, içgüdüsel bir telâşa kapıldı. Ve yüreğinin en derinlerinden kopan “imdat” feryatı dudaklarında söndü. Gelip onu kurtaracak ve yaşatacak mucize çok uzaklardaydı artık... Suyun içinde bembeyaz görünen bileğine tıraş bıçağını yaklaştırırken sınıksız gözlerini

yummuştı. Ötede, öbür dünyada kendisine kollarını açan anacığının melek yüzünü görür gibi oluyor; ona bir an önce kavuşmak isteğinden başka biç bir şey duymuyordu.

Aşağıda çılgınca dans edip eğlenen gençlerin sesleri artmıştı. Müzikle beraber şen kahkahalar, vakit vakit de alkışlar kopuyordu... Ve banyo küvetindeki su gittikçe kızarıırken Suat'ın yüzü suya düşmüş bir zambak gibi ağardıkça ağarıyordu. Açık gözlerinde, uzaklardaki o aydınlık, mutlu rüyaya dalan tatlı bir umut ışığı vardı (Azrak, 1990: 461, 462).

Güller ve Dikenler romanında, evlenme vaadiyle kandırıldıktan sonra terk edilen Mahmure Hanım, uyku hapı içerek intihar eder:

- Size acı bir haberim var: Mahmure Hanım intihar etmiş...

Haber bir an hepsinin nutkunu durdurmuştu. Kübra kesik kesik sözünü yürüttü:

- Bir tüp uyku hapı almış dün gece... İşçi kızlar sabahleyin onu yatağında ölü bulmuşlar... (Azrak, 1980: 188).

Mahmure, intihar etmeden önce Müştak'a bir mektup yazar. Bu mektupta Mahmure, Müştak'ın sözlerine inandığı için kendini suçlar. Müştak'ın başka bir kadınla evleneceğini öğrenen Mahmure, onların mutluluğuna engel olmak istemediğini ifade eder. Hayatın artık hiçbir değerinin kalmadığını söyleyen genç kadın, hayatını sonlandıracağını bildirir:

“Müştak,

Ben, bugüne kadar şeref ve iffetine titizlikle bağlı, ekmeğini alnının teriyle kazanan, kendi halinde bir kadın olarak yaşıyordum. Hayatıma girdiğin günden beri dünya gözümde bir başka şekil aldı. Seni bütün kalbimle sevdim. Aşkımı öldürmek için bana ne güç ne de imkân verdin.

Sana inanıp kapılışım, en büyük hatam, günahımdır. Bundan ötürü kendimi asla affedemem... Nasıl aldandığımı düşündükçe çıldıracağımı sanıyorum. Benim gibi bir kadını baştan çıkarmakta bir sihirbaz ustalığı gösterdin. Beni her şeyimden ettin... Şimdi bu zaafımdan ölesiye utanıyorum... Ve artık yaşamak istemiyorum...

Bir başkasıyla evleneceğini öğrenince, dünyalar başıma yıkıldı. Sensiz hayatı düşünmek bile istemem. Ne yapsam seni bu kararımdan döndürmeye imkân olmadığını biliyorum. Sen de şunu bil ki, her şeye rağmen, Tanrı'dan mutlu olmanı dilerim. Senin mutluluğuna engel olmak istemem... Hayatın, benim için artık hiç bir değeri kalmadığına göre, sana bu satırlarla veda ediyorum...

Maddî varlığımın senin vicdanına bir ağırlık, bana da bir işkence külçesi olmasına ne lüzum var?..

Her şey bir rüya imiş demek?!... MAHMURE.” (Azrak, 1980: 189).

Kerim Usta'nın Oğlu romanında, aşkına karşılık bulamayan Safiye Hanım'ın, zehir içerek intihar ettiği anlatılır:

- Size o daima gelen Safiye Hanım siz çıktıktan sonra bekleme odasında uzunca kaldıktan sonra ayak yoluna gitti. Ben de muayene odanızda meşgul olduktan sonra annenizin yanına çıktım. Aşağı indiğim zaman onun gitmiş olacağını zannediyordum. Fakat Safiye Hanım iki saattir orada kapalı kaldığını söyledi. Koşum. Kapıyı vurdum. Kilitliydi. Seslendim. Cevap yok. Nihayet Hasan'ı çağırdım. Kapıyı zorlayarak içeri girdik. Taşın üstünde sapsarı yatıyordu. Kucaklayıp sizin muayene odasına götürdüm. Bayılmış zannediyordum. Her şeyi yaptım. Fakat nabızları durmuş, ölmüştü. Şaşırdım. Aman çabuk gelin.

Arabaya atlayarak Cağaloğlu'na döndüm. Benim muayene şezlongunda upuzun yatıyordu. Muayene ettim. Ölmüştü. Rengi yeşilimtırak, gözler kapalı, dudaklarında acı fakat alaylı bir tebessüm damgası.

Hemen amcasına telefon ettim. Evet, kendini zehirlemiş, ölmüştü. Arabaya koyarak amcasının evine götürdük. Ertesi gün cenazesini kaldırdık. Anlaşılan bu zehirlenmeyi daha önceden hazırlamıştı. Evet, benden öcünü almıştı (Adıvar, 1978: 89, 90).

Aksaray'dan Bir Perihan romanında, Pakize'nin intihar ettiğine inanmak istemeyen Gülter, bunun bir kaza olabileceğini düşünür. Hiçbir şeyin hayatı söndürmemesi gerektiğini ifade eder:

Bir müddet, mezarın üstünü süsleyen gül fidanlarına ve servi ağacına baktı, sonra biraz eğilerek mezar taşını hafifçe okşadı, titreyen sesiyle:

“Pakize, yavrum” diye mırıldandı. “Bu bir kaza idi değil mi? Başka türlü olamaz, değil mi çocuğum?”

Sonra başını eğerek:

“Söyle bana kızım” diye ilave etti, ‘beni temin et, bu müthiş bir kaza idi öyle değil mi? Sen cesaretli bir kızdın, sen bu işi yapacak bir insan değildin... bunun kazadan başka bir şey olmasına imkân olamaz...”

Pakize'nin mezarı derin bir sükûn içinde idi. İhtiyar kadın, kendi kendine: “Hayat söndürülemez” diye düşünüyordu, “onun kendiliğinden sönmesi lazımdır... Tabii bir surette bitmesi lazımdır... Ne ümitsizlik, ne cesaretsizlik, ne de kin onu söndürmemelidir...”

Pakize hayatı seven bir mahluktu, bunu her zaman tekrar ederdi! Sessizce ağlamaya başlayan Gülter:

“Hayır çocuğum, sen bunu yapmadın...” diyordu. “Seni hemen anlayarak yanına koşmadığım için beni cezalandırmak istemedin... Hayır yavrum, sen bunu yapmadın...” (Derviş, 1997: 107).

İlâhlar Affetmez romanında, ruhsal bunalımları nedeniyle hastanede tedavi gören Nursel'in, bileklerini keserek intihar ettiği anlatılır:

Ameliyat odası kalabalıktı. Beyazlar giyinmiş insanlar bir ameliyat masasının önünde toplanmışlardı. Tankut'u görünce biraz geriye çekilerek ona yer açtılar.

Masada Nursel yatıyordu.

Gözleri kapalı idi. Hareketsiz yüzü, etrafındaki çarşaf gibi beyazdı. Tankut'un bakışları karısının bileklerini saran bandajlara saplandı. Bakışlarını takip eden genç doktor, odalar, odalar ötesinden gelmiş gibi hafif bir sesle:

- Gece herkez yatınca bileklerini kesti. Hemen anlaşılmadı, biraz geç öğrendik. Hemen müdahale ettik ama...

...

Derin bir hıçkırık sarstı vücudunu. Başı yana doğru kayarak birden sustu.

Hep bir ağızdan, 'Öldü' dedi akbabalar. Yapılacak her şeyi yaptık ama öldü.

Tankut karısının üzerine yıkıldı (Sözen, 1967: 227, 228).

Hep Yarın romanında, hayatta bir türlü mutluluğu yakalayamayan Nevbahar'ın, intihar etme süreci anlatılır. Jiletle kestiği kolundan kanlarla birlikte kederlerin, karanlıkların, çamurların da aktığı ifade edilir:

Sol kolunu sıvadı. Çantasından jileti çıkardı. Zayıf kolunda kabarmış bekleyen kan damarını sevdi. Nasıl kahramanca kendini göstermişti. "Buna yürek ister Nevbahar hanım yürek."

Jilet ne de kolay kesmişti. Acısı da yoktu. "Zaten damarlarında ne kanın var?" Kolu sıcak esmer bir renkle boyandı. Hemen perdesünün kolunu indirdi. Orada, o güzel aydınlığın içinde, o damlaların bir kaçını içerek gitmek istiyordu. Fakat ayakları balçığa batmıştı. Yürüyemiyordu ki. Sol kolunda ne tatlı bir ateş vardı. Oradan bütün kederler, karanlıklar, omuzlarına ağır gelen yükler, kirler çamurlar akıyordu. Hepsi hepsi boşalıyordu. Avucunu uzatabilse, bir kaç nur damlacığı içebilse. Belki zezemdi onlar. Uzaklarda kendi sesine benzeyen bir ses ona: "Gayret gayret!" diye bağırdı.

İşte kapı açıldı. Papuçlarını çıkardı. Çamurluydular. İçerisi aydınlıktı. Gözleri kamaştı.

- Allahım! dedi affet!..

Yerler temiz, her taraf temizdi. Bir kaç adım daha atabilse, avucuna damlaları alacaktı. Her damlada binlerce ışık parlıyordu. O sesi yine duydu: "Uyuma Nevbahar!.. Zemzemdir o damlalar!"

Bu nasıl büyük ve ölçüye vurulmaz bir kuvvet sarf edişdi. Canı çekiliyordu. Gülnuş'u görüyordu. Dudağının köşesinde bir damla güneş oynuyor ve yavaş yavaş beyaz bir sise gömülüyordu. Onu bırakmamalıydı. Göğsünün içinden koparılan canı mıydı? Artık her şey uzaklarda, gerilerdeydi ve her şey mânâsını kaybetmişti. Sadece yanan, kavrulan bir yeri vardı. Bağrı mı, yüreği mi? Bilmiyordu ki. Bir kaç damla su istiyordu o kadar (Uçuk, 1968b: 139).

Gecenin Ucundaki Işık romanında, kocasının başka bir kadına âşık olduğunu bilen Nermin, ona bir mektup yazarak yuvasını bırakmamasını ister, bıraktığı takdirde deniz motoruna binerek intihar edeceğini bildirir:

Utaniyorum ama diyeceğim gene de işte!.. Yalvaracağım sana! Ayaklarına düşeceğim!.

Ne olur, gelsen, tekrar evine, evimize dönsen! Birbirimizi bırakmıyalım, beni bırakma Kâzım, yalvarırım bırakma! Sonra neler olur, tasavvur edemezsin neler olur!

Bu mektubu seni tehdit etmek için yazdığımı sanma, kızmadan dinle beni: Bugün odamın penceresinde, denize, yağmura, fırtınaya karşı oturdum. Saatlerce ağladım. Günlerdir kendi kendimden sakladığım karara vardım sonunda. Eğer sen de beni istemezsen, sen de beni bırakacaksan gerçekten kendimi öldüreceğim! Yavaş yavaş değil, bu sefer işi bir çırpıda bitirmek en iyisi belki de.

Bu türlü hasta, bu türlü çaresiz birinin ortadan çekilip gitmesi senin de işini kolaylaştıracak. Bulaştığım bütün pislikleri bir anda temizler ölüm. İhtiyarlığa, aşklara, geçilmez iptilâlara elveda der, gidersin usulca. Böyle söylüyorum ama korkuyorum! Birkaç iğne yapıp bir şişe viskiyi tamamlarsam o kadar korkmam belki. Kafa dumanlanır, cesaretim gelir, işi başarırım sonunda bakarsın.

Bu mektubu yarım bırakmamak, yollamadan yırtmamak için hemen birazdan zarflayıp sana göndermeye karar verdim. Son ümidim bu mektup benim. Eline vardığına emin olmak için bir kaç gün beklemek istiyorum. Cevap gelmezse dediğim gibi içkiyle, morfinle korkumu yatıştırdıktan sonra senin kırmızı motörü alıp denize açılacağım. Kaza diyecekler ölümüne, intihar diyenler de olacak. Ehemmiyeti yok söylenenlerin, hiç bir sözün! Fenalığın erişemeyeceği uzak âlemde olacağıma göre!. Gene de korkuyorum, müthiş korkuyorum!. (Yönsel, 1963: 416, 417).

Aşklarının karşılıksız olduğunu anlayan bazı insanların, başka bir kişiye âşık olamayacaklarını düşünüp, hayatlarını sonlandırmak istedikleri görülür. Aynadaki Kız romanında Sibel, platonik aşkı yüzünden intihara teşebbüs eder:

Sonbahar böylece geçip gidiyor. Onu ancak sokakta görüyor, kemanını dinliyor, geceleri yatağının içinde hep onun üzerine binbir hayal kuruyorum. Kış geliyor. Onlar başka bir yere gidiyorlar. Bir kere başını çevirip yüzüme bakmadan, kendisinin benim için ne olduğunu, ne ifade ettiğini bilmeden, mevcudiyetimi farketmeden, sevgimi sezmeden bizim sokaktan çıkıp gidiyor. Bütün bir kış gözyaşı, ümitsizlik. Neşem, canlılığım, hayata karşı duyduğum alâka ve bağlılık, bütün yaşama arzum, hepsi, her şey onunla beraber uçup gitmiştir. Kendimi öldürmeği düşünüyorum. Hattâ buna teşebbüs bile ediyorum.

Yağmurlu bir gece. Yatağımdan usulca çıkıyorum. Bahçedeyim. Bir taşın üstüne oturuyorum. İnce ince yağan yağmur altında gözlerim kapalı, bu kapalı göz kapaklarının arkasında O... Onu düşünerek kendimi ölümüne bırakıyorum (Su, 1962: 4).

Yakınların ölümü insanlara acı verir ancak intihar ettiğini görmek daha büyük bir acıya neden olur. Aynadaki Kız romanında, çok sevdiği halasını, kendini asmış şekilde gören Sibel, yıllarca o manzarayı unutamadığını ifade eder:

Biz annemle, büyükannemlerde kalıyorduk. Halamın peşinden ayrılamazdım. Bir aralık, ortalarda görünmedi. Odasına çıktım. Kapısına vurdum. İçerden ses gelmiyordu. Açtım. Odanın içi biraz dağınıktı. Balkon kapısı aralıktı. Yürüdüm. Balkona çıkacak oldum. Gördüğüm şey müthişti, müthiş bir şeydi.

Bir aralık gözlerimi kapadım. O fecî sahneyi hayalimden, gözlerimin önünden uzaklaştırmaya çalıştım. Yine içim fena oluyordu. Aradan onca yıl geçmesine rağmen, manzara, o günkü gibi gözlerimin önündeydi. O güzel yüzün ne hale geldiğini anlatmanın imkânı yoktu. Nefes gibi bir sesle:

- Asmıştı kendini, diyebildim (Su, 1962: 47).

Aynı romanda, intihar etmek “Allah’a karşı küfür” ve “büyük günah” olarak değerlendirilir:

Önümüzde Marmara hafif dalgacıklarla uzanıyor. Deniz kırılmış kalbime bir teselli kucağı gibi görünüyordu. Bir an meselesi idi bu. Bir an... Her şey ne kadar sade ve sessiz bir şekilde bitebilirdi... Ne zaman bu fikre kapılsam büyükannemin hayali karşıma dikilir. Onun yumuşak sesini bütün tatlılığı ile duyar gibi olurum: ‘Cana kıymak Allaha karşı küfürdür. Büyük günahdır. İnsan bunu yapmakla dünyasını da yıkar, ahretini de...’ (Su, 1962: 196).

4.17.1.4.2. Cinayet

Ankara Mahpusu romanında, Artin’in, çok sevdiği sevgilisini, kıskançlık krizi anında vahşi bir şekilde öldürdüğü anlatılır:

... şu zavallı Artin altmış yaşında adam, daha yirmi senesi var... “Güzeli” uğurunda kaybettiği hürriyetine ömrü yeterse, yirmi sene sonra kavuşacak. Vasfı Artinin “Güzelim” diye andığı kadını hatırlayınca gülümsedi. Onu resminden tanırdı. Artin ona, daima üzerinde taşıdığı fotoğrafını gösterirdi... Sonra mütemediyen kâğıt parçalarına, eline tuval geçerse tuvale, duvarlara kapıya, hep, hep onun resmini yapardı...

Bu sevgili hiç de güzel değildi... Ama Artin onu çılgın bir ihtirasla sevmiş ve müthiş bir kıskançlık buhranı anında vahşi bir şekilde öldürmüştü (Derviş, 1968: 15).

Aynı romanda, Muslihittin Hoca’nın karısını zehirle öldürdüğü için yirmi yıl hapse mahkûm edildiği belirtilir. Ancak adam, karısını öldürmediğini, onun zehir içerek kendi canına kıyıldığını söyler:

... Muslihittin hoca bir kaatildi... Karısını zehirle öldürmek suçundan yirmi sene hapis cezasına mahkûm olmuştu... Hoca bu şeyi kabul etmiyordu, karısını öldürmemişti.. Bunu her vesile ile tekrar ederdi... “Karımı ben öldürmedim, o zehir içerek kendi canına kıydı...” derdi. Bu sözlerine inanan olmazdı. Muslihiddin hoca pek orijinal bir adamdı... uzun müddet aynı hapisanede durmuyordu (Derviş, 1968: 24, 25).

İnsanların gözlerinin döndüğü cinnet anlarında, çoğu zaman bir şey hatırlamadıkları görülür. Ankara Mahpusu romanında, cinayetle suçlanan bir adam, mahkemede, kimseyi öldürmek istemediğini ve yaptığı şeyi hatırlamadığını ifade eder:

Mahkeme salonunun kapısı açıldı mübaşir bir isim söyledi. Vasfî bir robot gibi kalktı ve kapıya doğru yürüdü. Dinleyici sıralarından birine oturdu, suçlu yerinde ayakta duran bir delikanlıya sabit nazarlarla bakmağa başladı. Savcının siyah cüpbesinin kollarının bir karga kanadı gibi uçtuğunu görüyordu. İtham edici parmağını, tehdit edici hareketlerini ve bağırان bir ağız görüyordu.

- Suçlusun, tamammüd ile bu adamı öldürdün...

Acı bir ses, yürekler paralıyıcı bir ses bağırıyordu:

- Hayır, Hayır, Hayır... Ben onu öldürmek istemedim, ben suçlu değilim...

- Onu istiyerek öldürdün.

- Hayır, ben onu öldürmek istemedim...

- O halde ona niçin böyle vahşice saldırdın... Böyle bir şiddetle... Böyle bir hınçla...

Ses ümitsizce uluydu:

- Bilmiyorum, bilmiyorum. Yaptığım şeyi artık hatırlamıyorum...

(Derviş, 1968: 131).

Asılacak Kadın romanında, adam öldürdüğü halde, kendisini katil olarak görmeyen bir adamın bu konuyla ilgili düşünceleri aktarılır. O, kocası tarafından başka erkeklerle birlikte olmaya zorlanan genç bir kadını kurtarmak amacıyla adam öldürdüğü için, katil olarak değerlendirilmek istemez. Asıl amacının cinayet işlemek olması durumunda, delilleri ortadan kaldırmış olması gerektiğini ifade eder:

... Katil benim diye bar bar bağırdım duruşmada, ama gerçek bir katil gibi duymadan kendimi. Gerçek katil nasıl olur, neler duyar hâlâ bilmiyorum. Ben katılmışım, işlediğim bir cinayetmiş. Benden çok uzak, inanılması güç bir öykünün tümceleri sanki bunlar. Bir düş bile değil. Düşler kişinin kendi gerçeğine ucundan bucağından yaklaşırlar çünkü. Bir adam öldürdüm, evet. Bilerek, isteyerek öldürdüm. Gene de katillik benim gerçeğimin içinde değil. Yaptığım işle ilgili olarak cinayet sözcüğünü işittiğimde duruşmada şaşım kaldım. Daha önceki soruşturmalar sırasında hep adamların yanlışlarını

düzeltilmeğe çalışmışım, bir yerde ciddiye almamışım demek suçlamalarını. İlk kez duruşmada sormak geldi aklıma: ben cinayet mi işledim? Hayır, yalnızca Melek'i kurtarmağa çalıştım. Bunun için de adam öldürmem gerektiğine inandım. Hepsi bu. Cinayet mi denir buna? Gerekeni yapmak.. Cinayet işlemek için yola çıkmış olsaydım tüm başka türlü davranırdım herhalde, şimdi düşünüyorum da. Cesedi doğru dürüst ortadan kaldırmak, denize atmak belki. Kan izlerini yok etmek. Yakalanmamak için birtakım önlemler almak en azından. Çekip gitmek için Melek'in iyileşmesini beklememek. Aklıma bile gelmedi. Anlaşılmaz, hatta inanılmaz gelebilir başkalarına. Aptallık diyenler bile çıkabilir. Bilmem, belki de öyledir. Ben olanları yazıyorum yalnızca, gerçeği yani. Her şeyi yapmağa hazırdım, benim sonum önemli değildi. Önemli değildi derken, önemsizliğini bile düşünmemiştim aslında. Öylesine uzaktım kendimden. Bir kızgınlık anında, ne yaptığımı bilmeyerek öldürmüş de değilim. Uzun uzun tasarladım herşeyi bir kez karar verdikten sonra. Nedenini, nasılinı.. Nereye gömeceğimize kadar. Moruğu manolya ağacının altına gömmek.. Gömme töreninde (bir törendi, evet, kesinlikle) ille de Melek'in bulunması.. Tasarının en önemli, en vazgeçilmez öğeleriydi bunlar. Kan izlerini geride bıraktım hiç düşünmeden. Amaç cinayet değildi çünkü. Amaç Melek'i kurtarmaktı. Oysa kurtaramadım onu sonunda. Dolayısıyla cinayet işlemiş oldum. Ama asıl suçum başka. Asıl suçum onu kurtaramamak, eskisinden beter etmek hattâ. Son ana değin uğraştım. Son ana değin çırpındım. Katilliği benimseyemeden, katil benim diye bağırdım o kurtulsun için (Kür, 1979: 120, 121).

Hayat Parçaları romanında, askere gitmeden önce nikâhlanan Mustafa, eve döndüğünde kötü bir durumla karşılaşır. Babası ve karısını aynı yatakta gören genç adam, ikisini de vurur ve karakola giderek teslim olur:

Mustafa evlerine vardığı zaman, kapıyı çalmadı. Yukarıdaki odanın penceresi açıktı. Burası gelinin odasıydı. Babası, tabii aşağıda yatıyordu. Anlatılmaz bir hasret, belki de acı bir merakla aşağıdaki odanın penceresine dayanarak, henüz ağarmaya başlıyan havada, içeriye baktı. Gördüğü manzara kafasına bir taş gibi çarparak, şuurunu kaybettirdi: Bir genç kadınla pırasa bıyıklı bir erkek birbirlerine sarılmış yatıyorlar... Babası ve karısı... Sonuç: feci bir cinayet... İçeriye atladıktan sonra, iki can vuruldu, gözlerini hayata yumdu.

Mustafa nahiyeye döndü, karakola giderek, babasını ve karısını vurduğunu, kendisini de vuracağını, bu cinayetin kimseye yükletilmemesi için teslim olmaya geldiğini söyledi. Belinden tabancasını çeken genci derhal yakaladılar, ellerini bağladılar (Adivar, 1963: 15).

Şafak romanında, kocasını aldattığının duyulması üzerine Menekşe, Halil'in kendisine sataştığını söyler. Kocasıyla bir plan yaparak, Halil'i öldürmeye karar verirler. Romanda Menekşe'nin, Halil'i doğramalarını sıradan bir olay gibi anlatması dikkat çekicidir:

“Biz Sivas’ın köyünden olduğumuzdan kelli, kırığım vaa ya, kocama deyivermişler. O da, ikisini de vurucam deeyo, kahvede. Ben de duyduğumdan bu Halil vaa ya, namısına sataşeyo, didim.”

“Halil kim?”

“Kırığım ya.”

“Madem kırığın, niye sataşıyor dedin?”

Menekşe bunca kavrayışsızlık karşısında şaşıyor iyice,

“Kırığım ya, herif vuracak beni.”

“Anladım, gönül başka can başka.”

“Kocamla anlaştığımızdan kelli, ben Halil’i boş diye kandırdım, geldi. Herif üstüme gelince, yetişin teceevüz vaaaa, diye çığıriveedim. Kocamla kayınım, hepsi basıverdiler evi, zati haberli ya. Baltaylan doğradılar Halil’i.”

“Sen?”

“Ben de doğradım.”

“Sevmiyor muydun Halil’i?”

Eliyle müstehçen bir hareket yapıyor Menekşe.

...

“Hani kırığındı?”

“Ossun ..., kocamla birlik çuvala koyduğumuzla, lahana tarlasına gömdük.” (Soysal, 1975a: 117, 118).

Değirmen Taşı romanında, nişanlısı Feyzo’nun öcünü almak için ağayı bıçaklayan Kiraz, yaşadıklarını Ayşe Nine’ye anlatır ve artık rahatlıkla nefes alabildiğini ifade eder:

- Sana diyeceklerim var ana... Feyzo’nun vurulduğunu duyduğum gün bağrımın ortasına bir değirmen taşı çöktü sanki. Soluk alamadım bir daha rahatlıkla. Sana gelmek istedim. Komadı anamgil...

Ayşe Nine, iliklerinedek ürperdi. Derdi bölünüvermişti ikiye.

- Soluk alamıyorum anacığım.. Ciğerim yanıyordu... Suçsuzdu... Biliyordum bunu... Anam... Anam... İşte bu gece göğsümün ortasındaki değirmen taşı kalktı. Soluk alabiliyorum gayri rahatlıkla... Neden mi anam neden mi? Çünkü anacığım Feyzo’nun öcü alındı...

Ayşe Nine:

- Yavrum... Kiraz’ım!..

Diye bir çığırış kopardı.

Kızın koruk renkli gözlerinde ateşten bir bakış tutuştu.

- Anacığım!.. Kaderim böyleymiş... Alnımın yazısı. Şaşkındım ilk zamanlar... Bu süre bekliyorum Feyzo’nun öcünün alınacağı mutlu günü... Boşuna çıktı bekleyişlerim... Sizin köyden gelenler “Yazık oldu Feyzo’ya!.. Ağa gezip durur... Yedirdiği rüşvetlerle ört bas oldu iş... Ayşe kadın yandı garip” diyorlardı. Tasarladım günlerce. Kışın geçmesini bekledim... Geceleri uyuyamaz olmuştum... Yolları aşıp geliyordum bizim köyden buraya... Karabaşla dost olduk bu arada... Kolluyordum Ağanın evini... Uyur gezerler benzeri olmuştum gayri. Her gece dōşeğime girdiğimde, bizimkilerin evcek dalmasını bekliyordum. Sonra düşüyordum yollara.

- Seni kimseler gördü mü yavrum?

- Yoh ana... Gizlene, saklana yürüyüp varıyordum buralara. Tanrım benimle bileymiş. Köyün itleriyle de bacı kardeşim temelli. Ne Ağagillerin iti,

ne de başkalarının kuyruk salları olmuşlardı bana. Beslemiştim onları aşla azıkla.

Bu gece Ağanın loglu damına döşek serilmişti. Hem de biçeciği döşek. Damın ardı yolaydı, Gübre yığılıydı orada. Bir sıçrayışta dama çıktım.

Kızın gözleri gün ışığı düşmüş cam benzeri yalım yalımdı. Yanakları kızarmıştı. Sesinde az önceki titreşim de yoktu.

- Sırtüstü yatağında Ağa!.. Gözleri açıktı alabildiğine. Amma bakar kördü sanki beni görmüyordu bastım hançeri yüreğinin ortasına... Kıpırdaşmadı hiç bir yanı... Debreşmedi anacağım... Ne ölümdü Tanrının onun kara alnına yazdığı. Ne bağırdı, ne hırladı...

Ayşe Nine, ağzı yarı açık, gözleri koca koca büyümüş, kıza bakıyordu. Bu kız onun kanından mıydı? Bu ne işdi böyle? Kendi yapamadığını bir damlacık yavru kuzu başarmıştı.

“Kiraz” elini belindeki şal kuşağına soktu. Çevresini çıkardı. Katlarını açtı. İçinde beyaz kemik sapınadek kana bulalı hançeri alıp, Ayşe Ninenin önüne koydu.

Kadın, üstünde bu henüz düşman kanı kurumamış parlak çelik parçasına bakakaldı. Feyzo’sunun hançeriydi bu. Bir nesnecik anlamıyordu bu işlerden. Şu saz incesi yavru, o dev kılıklı, kılı kaatilin hakkından nasıl gelmişti? (Uçuk, 1966: 139, 140).

Aydınlık Kapı romanında, baldızının yaşam tarzını beğenmeyen Ali, Lerzan’ı silahla vurur:

Biz ikimiz de girdik. Ve yandaki odada -Ali’nin yazı odasında- Lerzan’ın haykırmakta olduğunu duydum:

- Sen kim oluyorsun? diye bağıırıyordu. Ha?.. Sen ne hakla bana karışıyorsun? Keyfim nasıl isterse öyle yaşarım ben! Kimseye hesap vermeye mecbur değilim!

Ali cevap vermedi. Fakat Lerzan’ın âsi, küstah sesinin bir anda bir yalvarış çığlığına döndüğünü duyduk:

- Ah!.. Yapma bunu yapma Ali!.. Allah aşkına kıyma bana! Kıyma bana!

O vakit, yazı odasının kapısını deli gibi açıp “yapma Ali” diye haykırarak içeriye atıldım. Fakat iş işten geçmişti.

Patlayan silâhın sesi, dumanı... ve ablamın, bütün ömrümce kulaklarımda çınlayacak olan feryadı:

- Ah! Yandım!..

Anam da aynı kelimeleri bir aksi seda gibi tekrarlayarak kızının üstüne atılmıştı.

Ali, yüzü korkunç surette sarı ve şaşkın, silâh hâlâ elinde, taş kesilmiş gibi öyle duruyordu.

Oda simsiyah kesiliverdi.

Yatağında gözümü açtım (Zorlutuna, 2001:282).

Fosforlu Cevriye romanında, Cafcof’un, kumarda hile yaptığı gerekçesiyle adam öldürmesi anlatılır:

Bir kumar kavgası yüzünden böyle kurup kurup da adam öldürmek... Ötesi beş buçuk liralık bir işti bu.

Yoğurtçu kumarbazların başıydı.

Hile de yapar, şundan bundan dayak yerdı. O zaman bütün Galata Cafcof'un kendisini öldürdüğünü duydukları zaman:

- Eceli gelen köpek cami... demişlerdi.

Eceli gelen köpek... Öyle ya Cafcof'a da kül yutturulur mu? Herif kerizde birinciydi. Ne kolpoları vardı. Öyle olduğu halde Yoğurtçu'nun dalaveresini anlayamamış, beş buçuk papel... Beş buçuk papelcik kaybetmişti.

Gün olur beş buçuk kuruşun bile kıymeti olur ama...

Beş buçuk papel için de bu kadar hınç beslenmezdi doğrusu (Derviş, 2000: 199).

4.17.1.4.3. İdam

Türkiye'de 1984'te fiilen, 2004 yılında ise anayasa değişikliğiyle her koşulda mutlak olarak kaldırılan idam cezası yerine, artık müebbet hapis cezasının uygulandığı görülür. İncelen romanların birkaçında idam cezasına rastlanmıştır. Fosforlu Cevriye romanında, Cevriye'nin gözünden, Ömer'in idama gidişi ve halkın merakla onu seyredişi anlatılır:

Ömer'in idam edildiği sabahı hatırlıyordu. Allahım o ne müthiş bir sabahtı.

Onun idam mahkûmu olduğunu öğrendiği günden beri... Hep o Sultanahmet Meydanı'nın hali... Hep o kalabalık... Hep o sehpa, gözünün önünden gitmiyor. Meydanda halk eğlence seyretmeye gelmiş gibi toplanmıştı o gün.

Bir simitçi:

- Taze simit... Taze simit!... Sıcak sıcak! diye bağırarak halk arasında dolaşmaktaydı.

Cevriye simidin mis kokusunu hâlâ duyar gibi oluyordu. Ömer'in idamını beklerlerken halk mis kokulu simitleri kapışa kapışa yemişti.

Cevriye o sahneyi gözünün önüne getiriyordu. Hapishane arabasının meydana geldiği zaman bile.

Cafcof'u görmek için Galata'nın bütün kopukları idam sehmasına en yakın yeri almışlardı.

Cafcof erkek çocuktı vesselam. İdama gelirken tıraş olmuştu. Saçlarını ıslatarak taramış, lacivert ceketinin ön cebine mor ipekten bir mendil koymuştu.

Yine afili ve yine fiyakalıydı. Cevriye onun sehpaye doğru azametli yürüyüşünü hâlâ görür gibi oluyordu.

Cevriye ötesini görmek istememiş, gönlü bulanmış, başını arkaya çevirerek yere tükürmüş ve oradan kaçmıştı (Derviş, 2000: 200, 201).

Kaçış romanında, idam cezasına mahkûm olan Ahmet'in, neşeli olduğu ve bu durumla alay ettiği belirtilir:

... Hakkında 141/1'in son tümcesi gereğince ölüm cezası istenmiş olan Ahmet'se, tersine, neşeli ve canlıydı. Kendisini zorladığı söylenemezdi. Bütün koğuştta, hakkında ölüm cezası istenen tek kişi olmaktan bir çeşit övünç duyar gibiydi. Savcılığın yazısına şöyle bir göz atıp, kendisiyle ilgili bölümün sonuna bakınca, gülmeye başlamıştı:

“Amma da önem vermişler bana Hoca... Herif, ciddi ciddi kelle istiyor. Kelle değil ama, babayı alır o..” (Kutlu, 1986b: 258).

Şafak romanında, kocasıyla birlikte, sevgilisini doğrayan Menekşe'nin “idamlık” olduğu ifade edilir:

“İdamlıksın demek. Suçun ne ki?”

“Kırığımı doğradım ya.”

“Kocam var ya, onlan birlik. Şimdi o da idamlık olduğundan kelli küsük.”

“Niye, kırığın vardı diye mi?”

“Yok gı, iğneciye giderken görmüş.”

“Ne varmış iğnecide?”

“Azgın karılar iğneciye gideyomuş diye bir laf va ya?” (Soysal, 1975a: 117).

Batmayan Güneş romanında, Padişahın fermanıyla, Kaptanıderya Yusuf Paşa, cellatlar tarafından boğularak öldürölür:

Kapı açıldı, ve ayak sesleri işitilenler içeriye girdiler.

Karşındaki kimseler, Cellât Kara Ali ve yamakları idi.

Artık yapılacak tek şey kalmamıştı.

Cellât başı ile bir an göz göze geldiler.

Onu görmek, Ezraili görmek demektir.

Yusuf paşa bu binlerce cana kıymış adama baktı. Biraz sonra onun pençelerinde can verecekti. Kaç defalar huzurda idam olunanların nasıl boğulduklarını görmüştü... Kara Ali yumuşak yumuşak sokulur, ağzı sulanır gibi keyifli bir gülümseme ile adamın koluna girer, bir kere zaptetti mi ense köküne yumruğu ile vurur, yere çömlertirdi. Sonrası kolaydı...

Adam daha kendini toparlıyamadan, çırağı Hamal Ali ile beraber kollarını büküp yağlı kemendi boynuna geçirirler, iki ucundan bir anda asılırlar, kanırta, kanırta, çekerlerdi. Adam yerlerde sürünerek debelenir, gözleri yuvalarından uğrardı...

Ne canavardı o Kara Ali.. Hiç kendisine karşı koymağa gelmezdi. Böyle yapanları bilhassa eziyet vere vere boğar, yağlı ilmiği tam yerinden geçirmez, yavaş yavaş sıkar, can çekişmesine dakikalarca uzatırdı.

Yusuf paşa başı ile cellâda “Anladım”, der gibi bir işaret yaptı.

O zindan içinde, o gözden düşmüş hali ile, yine güzel, yine vekarlı idi.

Kara Ali bütün kalpsizliğine rağmen, Paşanın karşısında çekingen ve isteksiz duruyordu.

Yusuf paşa iki rekât namaz kılmak için müsaade istedi.

Yamaklar ellerindeki meşaleleri taşların oyuklarına diktiler, onlar da sessiz ve üzgün duruyorlardı.

Yusuf paşa sükûnetle abdestini aldı, Kibleye döndü, “Allahu Ekber” diyerek namazına durdu.

Zindanda çıt yoktu.

Namaz sükûn ve vakar içinde bitti.

Paşa iki yanına selam verdi, ellerini açtı, son duasını etti. Sonra kalkarak:

- Hazırım, dedi.

Kara Ali silâhtarın bu sonsuz tevekkülü karşısında büsbütün şaşırılmıştı.

Üzgün, üzgün yaklaştı.

- Kusura bakma, Paşa, dedi. Biz de emir kuluyuz... Allah sana cennetini nasip etsin. Bana hakkını helâl et!

Cellâdın sesi titriyordu.

Yusuf Paşa cevap vermedi. Yere diz çöktü, başından kavuğunu çıkardı, boynunu uzattı.

Kara Ali yamağına işaret etti.

Yağlı kemendi bir anda geçirip çektiler. İşlerini en çabuk, en eziyetsiz şekilde yapmağa çalıştılar.

Genç kaptanı derya, halinde aynı vakar, yüzünde aynı sükûnetle bu yalancı dünyayı terketti (Sözen, 1963: 243, 244).

Aşk ve Saltanat romanında, Ebu Sait Banadır Han’ın fermanıyla, İrencin, cellatlar tarafından şişlenerek öldürülür:

O vakit mahkûmu sürüklemeye başladılar. Bir tahta masaya yüzüstü yatırdılar. Askerlerden biri, koynundan çıkardığı fermanı okumaya başladı.

“Lütfumuzla perverde olup, daha sonra bize ihanet eden Diyarbakır Emiri İrencin’in, işkence içinde ölmesini, biz Ebu Sait Banadır Han ferman ettik.”

Cellat kendisine dehşetli ve çılgın gözlerle bakan kurbanına hiç aldırmadan elindeki, uçları kızgın bir kor haline getirilmiş şişlerden birini kaldırdı ve müthiş bir hızla mahkûmun kaburgalarına batırdı, ve onu masaya çiviledi.

İrencin o vakit öyle müthiş bir kımıldanışla yerinden oynadı ki, halk kendisini saran ipleri koparacak zannetti. Aynı zamanda tekâllüs etmiş olan dudaklarından korkunç, devamlı bir feryatla karışık iniltiye yükselmeğe başladı:

- Allah seni kahretsin Ebu Sait, dönek, alçak, piç...

Bir şiş daha kaburgalarına saplanmıştı. Vücudundan kanlar sızıyordu. Üçüncü şişten sonra bayıldı. O zaman cellât da durdu. Yanındaki kutudan bazı ilaçlar aldı, fakat mahkûmun yaralarını sarmak için değil, onu kendisine getirmek için..

İrencin kuvvetli ilâcın tesiriyle ayılınca, cellât müthiş faaliyetine yeniden başladı. İrencin’in feryatları, Ebu Sait’e ettiği küfürler boğuk hırıltılar halini almağa başlıyordu.

- Mel’un köpek; inşallah sarayın başına yıkılır, kâfir kanını sırtlanlar yalar. Allah hangimizin suçlu, hangimizin suçsuz olduğunu görüyor.

Halkın gürültüsünü bastıran bu feryatlar, Ebu Sait’i her an biraz daha fazla sinirlendiriyordu.

- Kesin şunun dilini!.. Susturun şu rezili!. diye kükredi.

Üç kişi İrencin’i yakaladı ve ağzını açıp dilini çıkarmağa çalıştılar. Ama ne yazık ki, artık İrencin çıldırmıştı. Kendisine yaklaşanı ısırtıyor, başını yandan

yana çarpıyor, değil dilini ele geçirmek, ağzına el sürmek bile kaabil olmuyordu. Bunun üzerine cellât anı bir kararla yamaklarına çekilmelerini işaret etti. Elinde kalan son şişi, mahkûmun gırtlğından beynine doğru sapladı. İrencin son bir çığılık atmağı dahi imkân bulamadan o anda öldü (Sezer, 1966: 11, 12).

4.17.1.4.4. Şehit Olma

Kutsal bir amaç uğrunda ölen kişiler “şehit” olarak adlandırılırlar. İncelenen romanların bazılarında, şehit olma konusuna yer verildiğı tespit edilmiştir. Pertev Bey’in Üç Kızı romanında, Halet’in Çanakkale Cephesi’nde şehit olduğı haberi gelince, Azize Hanım, bunu Halet’in annesine ve Halet’in nişanlısı kızı Selmin’e tek başına söyleyemeyeceğini düşünür ve Kafkas Cephesi’nde görevli kocasına telgraf çeker:

“-Aman söyleyin, Pertev’e mi bir şey oldu?” dedi. Miralay ağır ve ezici bir halde:

“- Hayır hanımefendi, cesaret ve kahramanlıkla dolu Halet’in kısa süren askerlik hayatı asıl ve mert Halet’in şehâdetiyle sona erdi.” dedi. Ve Azize Hanıma damgalı mühürlü resmî evrakı eline teslim etti.

“Halet İbni İbrahim Paşa.... tevellüdü ! İstanbul, Çanakkale Cephesinde ŞEHİD”

Azize Hanım belki bu daha beter diyebilirdi ve kanapeye yığıldı. Eter getirdiler, biraz kendine gelebildi. Halet’in şehâdet ilmühaberini, nişanlarını, mektuplarını, velhasıl bütün evrakını teslim aldı. Ve Miralay Beyefendiye:

“- Aman annesi ve Selmin duymasınlar” dedi, ve “çok rica ederim, Pertev’e üç gün için bile olsa, izin alınız; muhakkak gelsin!” diye ilâve etti...

Kendisi de hemen Kafkas Cephesine kocasına telgraf çekti. O gece ne Moda’ya, ne Cihangir’e gidebildi. Hastahanede kaldı. Sabaha kadar buhranlar geçirdi, ağladı (Ayaşlı, 1968: 38).

Azize Hanım’ın telgrafı üzerine, birkaç gün izinli olarak İstanbul’a gelen Pertev Bey, ablası Nuhbe Hanımefendi’ye, oğlu Halet’in şehit olduğunu söyleyince, kadın kendini kaybederek gülmeye başlar. Bu olay üzerine, kadının akli dengesini kaybettiğı düşünülür:

Pertev Bey birkaç gün için izinli geldi. Azize Hanımla beraber Cihangir’e gittiler. Allah’dan, İslâmiyet’ten, şehâdet mertebesinden, sabırdan bahsederek çaresiz felâket haberine kadar geldiler, ve büyük felâket haberini, Halet’in Çanakkale’de şehid düştüğünü söylediler. Nuhbe Hanımefendi bu haberi çok acayip karşıladı. Gülmeğe, kakhaha ile gülmeğe başladı:

“- Vallahi de inanmam, billahi de inanmam. Siz bana oyun yapıyorsunuz, izinli gelmiştir, şimdi kapı arkasından ‘guguk’ diye çıkacak, bana

‘sürprise’ yapacak.” dedi ve kalktı kapıların arkalarına bakmaya başladı, hem evlâdını arıyor, hem yüksek sesle söyleniyordu:

“- Hiç olur mu? Halet çifte saraylardaki sultanla evlenecek, padişah damadı, padişah yâveri olacak.”

Selmin, haberi çok metin karşıladı. İnsana korku veren bir metanetle.

Nuhbe Hanımefendinin garabetleri geçmiyor, günden güne ziyadeleşiyordu. Bir gün tutturuyor:

“- Araba, hazırlansın, tacımı getirin, hotozumu getirin, yaşmağımı, feracemi getirin, ben Ortaköy’e..... Sarayına gidiyorum..... Sultani, Halet’im için isteyeceğim..” diyordu (Ayaşlı, 1968: 39).

Aşk ve Zafer romanında, Mahmut’un Kafkaslar’da şehit olduğu haberi verilir:

- Mahmut nerde, Mahmut?..

Birden susuverdiler, birbirlerine baktılar... İbrahim tekrar: Mahmut?.. dedi. Geldiğimi duymadı mı?..

Gençlerden biri nihayet:

- Sen sağ ol!

Dedi... Kara haberi İbrahim’le beraber onlar da yeni duymuş gibi sarsıldılar; ölü bir sessizlik, bir ölüm sessizliği sardı hepsini..

Neden sonra İbrahim, alt dudağını ısırarak mırıldandı:

- Vay Mahmudum... Vay... Ne zaman geçindi? Niçin?..

“Niçin” mi?..

Bunu sorar sormaz mânasızlığını anladı.

Aralarında en yaşlısı Nabi kısaca:

- Şehit... dedi. Ekrem biraz açıkladı:

- Kafkaslardan geri dönmedi, şehit haberi geldi (Zorlutuna, 1978: 92).

Aydınlık Kapı romanında, şehit olan subayın nişanlısına haber verme görevini üstlenen bir zabıt, kara haber getirdiği için genç kadından af diler:

Genç zabıt, cebinden emanetleri çıkardı, boğuk bir sesle:

- Beni affedin kardeşim, dedi. Size bu kara haberi getirdiğimden dolayı beni affedin! Buna mecburdum. Nişanlınız kahramanca öldü. Ben yanında idim, gözlerimle gördüm: Alnından ve kalbinden iki yara almıştı... Son dakikasında bayrağa baktı, adınızı söyledi... Sonra da bir Allah! deyip uçtu gitti. Vatan, millet sağ olsun!..

Sapsarıydı. Sert bir selâm verdi. Döndü; hızlı adımlarla odadan çıktı (Zorlutuna, 2001: 202).

Dert Bende romanında, denizaltı subayı olan Tarık’ın, manevra sırasındaki bir patlama sonucunda şehit olduğu yakınlarına bildirilir:

Rıhtıma yanaşmış bir hücumbotun güvertesinden Türk bayrağına sarılı bir tabut omuzlar üzerinde yükseldi... Rıhtıma indirildi... Esas vaziyetteki kıt'anın önünden ağır ağır geçirildi...

Bir komut duyuldu, ihtiram kıtası sola dönerek tabutun ardından yürümeğe başladı.

Fahrettin Bey heyecanla sordu:

- Nedir bu cenaze töreni yüzbaşım?..

- Manevra esnasında bir patlamada genç bir arkadaşımız şehit oldu efendim!..

Yüzbaşı alt dudağını ısıırıyordu. Sonra ekledi:

- Bir denizaltı subayı...

Süreyya hemen:

- Denizaltı subayı mı? diye atıldı. Yüreğinden bir yıldırım geçer gibi olmuştu.

- Evet!..

Fahrettin Bey de bir önsezi ile sarsıldı:

- Kim acaba bu talihsiz genç?..

Yüzbaşı üzgün bir şekilde başını eğdi. Ağzından çıkacak kelimeler dudaklarını yakacak birer ateş parçasıymış gibi konuşmağa çekiniyordu:

- Şey... diye kekeledi. Çok üzgünüm... Bu duruma muhatap olmak istemezdim... Ne yazık ki kötü bir rastlantı beni görevlendirdi size bu acı haberi vermeğe... Şehit olan arkadaşımız Üsteğmen Tarık Engin'dir... (Azrak, 1973b: 71).

4.17.1.4.5. Kurtuluş Olarak Ölüm

Ölüm her ne kadar istenmeyen bir durum olsa da, bazen hastalıkları nedeniyle acı çeken insanlar için, bir “kurtuluş” olarak düşünülür. Bir Gün Sabah Olacak mı? romanında, acı çeken küçük bir çocuğun ölümü, hemşireler tarafından kurtuluş olarak değerlendirilir. Yaşamaya devam etmesi halinde, daha çok acı çekeceğine inanılır:

Dışarıda bir kuş öttü. Saat sabahın üçü... yatakta sapsarı, hareketsiz yatan çocuğun aralık dudaklarından hafif bir inilti çıktı. Gözleri açıldı, Zeyneb'e gülümsedi.

- İşte.. vakit geldi.. hemşire abla.

Zeynep yerinden fırladı, onun terli alnını okşadı.

- Evet yavrum.

- Parmaklarım... yarın...

Dudaklarında bir tebessüm belirdi, gözlerinin ışığı yandı.. söndü. Zeynep hemşire o güzel gözleri okşayarak kapadıktan sonra eğildi, Cengiz'in yanaklarını öptü.

- Uyu... dinlen zavallı çocuk. Gideceğin yer cennet olsun!

Saat yedide, nöbeti almaya gelen hemşire, Zeyneb'i Cengiz'in karyolasına başını dayıyarak uyumuş buldu.

- Perişansın kardeşim. Duracak halin yok. Zavallı çocuk kurtuldu. Yaşasaydı her gün bir defa ölecekti (Berkand, 1980b: 176).

Üç Yirmidört romanında, yaşlı ve hasta Dilber'in ölümü yakınlarını üzse de, bir bakıma kadının kurtulduğu düşünülür:

Sabah, saat altıda telefon sesiyle uyandı Fatma. Fırladı yatağından, salona koştu. Annesini telefon başında buldu.

Konuşmuyordu annesi. Onu görünce bakmadı bile. Yüzü kaskatı, gözleri, duvarda bir noktaya takılı, telefon alıcısı elinde dinliyordu.

Fatma, alıcıyı kapar gibi aldı onun elinden Ayşe hemşirenin sesini duydu:

-.....saat beşte! diyordu. Ayşe hemşire. Sizi uyandırmak istemedim çok erken diye! Çenesini bağladım. Aşağı göndertmiyorum. Siz gelinceye kadar, bekleteceğim odada, diyordu. Görseniz nasıl güzelleşti! diyordu. Öyle bir iyilik indi yüzüne! Acı çekmedi hiç! diyordu. İğne yaptım ona. Yanındaydım. Eli elimde! Eşyalarını, dolaptaki naylon torbada bulacaksınız! diyordu, bileziklerle, yüzüğü aşağı, kasaya bırakacağım. Sizi sonra gelir görürüm, diyordu. Üzgünüm çok! Kurtuldu bir bakıma! Çok acı çekti zavallım! Başınız sağolsun! diyordu.

Elinden düştü alıcı Fatma'nın. Annesine baktı inanmaz gözlerle.

- Kendine gel! dedi, annesi. Aklını topla Fatma, hepimizin sonu bu!

Fatma. Yavrum!..

- Anneciğim, anneciğim! (Yönsel, 1977: 398).

Ben ve O romanında, sevdiği adamın ölüm anını gören Suna çok üzülür. Doktor ise ölümün Faruk için bir kurtuluş olduğunu ve üzülmemek gerektiğini ifade eder:

Bir kere daha gözlerini açtı. Gülümser gibiydi. Titreyerek gözlerinin içine bakıyordum. Bana birşeyler söylemesini istiyordum. Örtülerin altında kımıldadığını, birşey yapmak, birşey söylemek istediğini anladım. Örtünün ucunu kaldırdım. Elini kaldırmağa çalıştı. Eğildim. Soğumağa başlayan bu ele, bu hayatımda en çok sevdiğim ele yüzümü kapadım. İçimden hayır, hayır diye inliyordum. Gidemezsin, beni bırakıp gidemezsin. Senin bulunmadığın bir dünyada benim işim ne? Sen olmayınca ben ne yaparım?

Sanki bütün bu içimden geçenleri, gönlümün derinliğinde kopan kıyameti hissetmiş gibi eli kımıldadı. Yeniden güçlenmiş gibiydi. Çenemi tuttu. Yüzümü yüzüne yaklaştırdım. Eğildim, kulağına fısıldadım:

Yalnız seni sevdiğimi, daima da sana ait olduğumu biliyorsun değil mi?

Yüzünde bir ışık belirdi. Yahut da bana öyle geldi. Dudakları kıpırdadı:

- Suna, yavrum benim. Hayatımın tek kadını sendin. Benim için yaptıkların... Herşey... Hepsi için teşekkür ederim Suna...

Sonra herşey bitti. Artık bu dünyanın gözleriyle bakmıyordu. Karşısında taş gibi katılaştığını, bu korkunç son karşısında feci şekilde şaşırdığını görmüyordu. Doktorlar yatağının etrafında toplandılar. O güzel gülümsemeli genç Hemşire yüzü sapsarı, beyaz örtüyü başına kadar çekti. Doktor İlhami elimden tuttu.

- Çıkalım artık...

Başımı salladım. Direnmeğe çabalıyordum. Gereksiz, yararsız olduğunu düşünemiyecek kadar kendimi kaybetmişim. Doktor İlhami omuzlarımdan kavradı, sarstı. Gözlerimin içine bakıyordu.

- Onun için bir kurtuluştur. Üzülmemek gerek. Ne demek istediğimi anlıyorsunuz değil mi? (Su, 1970: 206, 207).

Gecenin Ucundaki Işık romanında Macide, babasının ölümünü bir kurtuluş olarak değerlendirir:

Babamın ölümünde lisenin son sınıfındaydım. Bir kurtuluş gibi göründü bana göçüp gidişi. Yoksul insanların hastalığı güç oluyor. Şöyle düşündüğümü hatırlıyorum: “İniltilerini duymayacağım, adım atışına kızan kızgın gözlerini görmiyeceğim, eczahaneye borçlanmayacağız artık!” (Yönsel, 1963:15)

4.17.1.5. Ölüm Korkusu

Ölümün ne zaman ve nerede geleceğinin belirsiz olması, bazı insanların ölüm korkusu yaşamasına neden olur. Gecenin Ucundaki Işık romanında, ölümden çok korkan ve her an onu yakalayabileceğini düşünen birinin korkusu dile getirilir:

Ben ölümden çok korkarım. Ölüm, umutlarımın, kuşkularımın gerisinde pusu kurduğu yerden bir an kıpırdamaz, bırakmaz peşimi hiç (Yönsel, 1963:12).

Aynı romanda, çocukluğundan beri ölümden korktuğunu belirten Macide, bu korkusunun hâlâ devam ettiğini ifade eder:

Gelecekte korkuyordum. Her şeyin ucunda ölüm olduktan sonra!
“Unutmak, gününü gün etmek, ölmeyecek gibi yaşamak gerek Macide hanım kızım.” Ölümden ne kadar korktuğumu bildiği için mi ihtiyar dostum sık sık tekrarladı bu sözleri? Daha çocukluğumda başlamıştı korku. Rüyalarımda!. Kaç geceler annemi kocasının sıcak koynundan çıkardığımı, kollarında bağıra çağıra ağladığımı hatırlıyorum. Süngülü bir jandarmaydı ölüm uykularımda. Omuzumdan dürterek uyandırmaya, alıp götürmeye çabalandı beni. Şimdi bile zaman zaman uyanıp onu yanı başımda bulmaktan korktuğum geceler vardır. Trenin sallantısından mı, jandarma hikâyesini hatırladığım için mi bilmem, sabaha kadar uyumadan, perdeleri açıp açıp dışarıya bakarak, ağaran günü bekledim (Yönsel, 1963: 28).

Ayrı Dünyalar romanında, yakalandığı hastalık nedeniyle, bir süre sonra öleceğini bilen Güzide, hastalığını ilk öğrendiğinde ölümden çok korktuğunu ancak zamanla bu korkuyu yendiğini, ölümün de hayatın bir parçası olduğunu ifade eder:

Arkasında kaybedeceği şey çoktu. Daha doğrusu, doyamadan bırakacağı bir dünya vardı. Her şeyi yarıda bırakıp, yapmak istediği şeylerin bir çoğunu yapamadan gidecekti. Şu halde neden korkmasını? Ama bu korkuyu itiraf etmek ağırlığına gidiyordu. Korkmadığını kendisine bile inandırmak istediği zamanlar olmuyor muydu?

- Niçin bu hastalık üzerine bu kadar bilgi edindin. Okuyacak başka şeyler bulamadım mı? Doktor mu olmak istiyordun yoksa?

Böyle sorup işi yarı öfkeye, yarı şakaya getirmek istiyordu.

Genç kadın sakın sakın kendisini savunmaya başladı:

- Önce bir radyo konuşması dikkatimi çekti. İçime bir şüphe girdi. Bu konuda elime ne geçtiyse okudum. Sonra bir gün anladım. Tabii sarsıldım...

Durdu. Önüne bakıyor, o ilk günlerdeki korkuyu, sarsıntıyı sanki şimdi tekrar hissediyordu. Bununla beraber, kendini toparlıyabiliyordu:

- Ama artık geçti. Bu korkuyu da yenmeyi başardım Doktor Bey. Hayat budur diyorum şimdi: Başlar, devam eder ve biter (Su, 1964: 108).

Aynı romanda Güzide, çocuklarını bırakıp gitmek zorunda olduğu için, ölümden korktuğunu itiraf eder:

Güzide Yücel gökyüzüne baktı. Tanrıya kalbini açmak ihtiyacı ile titredi. İnandığı bu en yüce kuvvete içini dökmek, hafiflemek istiyordu. Yavaşça:

- Tanrım! Çok güzel şeyler yaratmışsın. İnsanlarına, kurduna, kuşuna nimetler ihsan etmişsin. Bütün bu güzelliklerden, bu nimetlerden ayrılmak o kadar zor değil. Ama çocuklarımı bırakıp gitmek korkunç bir şey. Artık bana öyle pek ihtiyaçları kalmamış olsa da, onlardan ayrılmak acı. Bunun için ölüm korkutuyor beni. Korkuyorum Tanrım, korkuyorum (Su, 1964: 149).

4.17.1.6. Ölüm İsteği

Tutsak romanında, her şeyden ve herkesten kaçmak isteyen Ceren, bir an önce ölmek ister ancak aklına çocukları gelince, ölümün çocuklar biraz daha büyüyünce gerçekleşmesini diler. Sorumlulukları nedeniyle yorgun düşen genç kadın, hiçbir sorumluluğun olmadığı anne karnına dönmek istediğini ifade eder:

Ben öleyim, çok çabuk öleyim... Ne kadar çabuk? Yaa, çocuklar değil mi, onlar var. Çocuklar, üvey anadan zarar görmeyecek yaşa gelseler bir, bir gelsinler, hemen öleyim... Selim, on beş yaşına bassa bir, şimdi yedi... sekiz sene daha var önünde. Nasıl büyüyor, uzuyor, ağırlaşıyordu bu sekiz yıl. Dayanabilecek miyim? Kaçmak istiyorum oysa, herşeyden, herkesden. Cümle seslerden, bütün ağırlıklardan. Hayır hiç bir sorumluluk istemiyorum. İşte mi yorum. Yorgun olan benim Orhan, ben. Senin kadar işim yok, hiç işim yok. Yalnız, yükü taşıyan benim; mesuliyeti... Evin, çocukların, senin, kendimin, Tarık'ın... Kerkük'tekilerin... Bütün öbürlerinin... Tanrım çıldıracağım! Sen

büyüksün, esirgeyensin, çocuklarımı, evimi, memleketimi, bütün Türkleri koru Yarabbim... Nasıl korkuyorum... Şöyle bir yorganı çeksem başıma, büzülürsem. Hiç bir şey duymasam. Sessizlik!.. Ah, anama dönmek istiyorum galiba, ananın rahmine. Duygusuz, sorumsuz, fakat sıcacık bir odada, beslenen ve uyuyan bir cenincik! Et parçası! (Işınsoy, 1973b: 98, 99).

Gurbet Yavrum romanında, el üstünde tutulan bir ağa çocuğunun, yaşadığı hayattan bunalarak, artık yaşamak istemediği aktarılır:

O kadar varlık içinde mutluluğa susamışlık içimi kemiriyordu. Hiçbir sorumluluğum yoktu. El üstünde tutuluyordum. Saatlerce hayaller kurup, düşüncelere daldığım oluyordu. Hiçbir işe yaramayan bu hayatı sevmiyordum. Zaman zaman boğulur gibi oluyordum. Neye isyan etmem gerektiğini bilemiyordum. Akşam olunca yine arkadaşları toplayıp soluğu gazinoda alıyordum. Kimse benden hesap sormuyordu. Bense “Keşke yoksul çocuğu olsaydım da çalışmak zorunda kalsaydım,” diyordum kendi kendime. Bir gece gazino dönüşü bu boşluk, bu hiçlik beni bunalttı. Tabancamı çıkardım. Fişegi namluya sürdüm. Masanın üstüne koydum. Bir kâğıda: “Hayatı sevmiyorum, kendimi de sevmiyorum. Kimse benim için gözyaşı dökmesin” diye yazdım. Tabanca elimde bir süre bekledim. Birden kapı açıldı. Annem tabancayı elimden kaptı. Bir daha da bana tabanca vermediler. Hükümet de birkaç gün sonra silâhları toplattı (Özakın, 1989: 37).

Aydınlık Kapı romanında Vildan, mutsuz evliliği ve çocuklarının sorumsuzluğu nedeniyle hayattan bıkar ve kendisini ancak ölümün kurtarabileceğine inanır:

“Ah, ölebilsen!.. Hemen ölebilsen!” diye düşündü. Bu kayan dünyadan, bu siyah boşluktan; bu kimsesiz, umutsuz, sevgisiz hayattan onu “ölüm”den başka hangi kuvvet kurtarabilirdi ki?

Vildan birçok defa ölümü özlemişti. Fakat hiçbir zaman bu kadar candan, bu kadar şiddetle arzuladığını hatırlamıyordu. Bir an “ölüm” hayali ona bir kurtarıcı gibi gülümsedi. Fakat yalnız bir an... (Zorlutuna, 2001: 370).

Kıvılcım ve Ateş romanında, kaza geçiren Bedi’nin, ameliyatın başarısından şüphe ettiği ve kendisini hayata bağlayacak herhangi bir şey olmadığı için ölmek istediği belirtilir:

- Ben dün, doktorlarla uzun uzun konuştum. Senin Bedi’e yaklaşmada, hasta bakımından zarar değil, bilakis büyük fayda beklendiğini, onun maneviyatını takviye etmekte büyük bir rol oynayabileceğini söylediler. Belki de ameliyat olmağa da razı edersin diye umuyorlar. Herşeyden evvel bunu düşünmen lazımdır ve senin vazifen de burada başlıyor.

- Ameliyat olmak istemiyor mu? Ne sebep gösteriyor?

- Lüzumsuz buluyor... Muvaffakiyetten şüphe ediyor. Hayata karşı bir bağı kalmamış, bir ümidi yok. Ölüp gitmek istiyor. Mesele bu... (Berkand, 1963:162).

4.17.1.7. Vasiyet

İnsanlar daha hayattayken, kendileri öldükten sonra yapılması için bazı şeyler vasiyet edebilirler. İki Kâlp Arasında romanında, anne ve babasını küçük yaşta kaybeden Günseli'nin, hayattaki tek sığınağı halasıdır. Halasının ise çocuğu olmadığından Günseli'yi kızı gibi sever. Ölümünün yaklaştığını hisseden halası, tüm mal varlığını Günseli'ye bırakırken, ona oturdukları evi satmamasını ve bir Türk'le evlenmesini vasiyet eder:

- Yakına gel kızım.
Heyecanla ona biraz daha yaklaştım. Bir nefes kadar hafif sesiyle yine kesik kesik söyledi:
- Dolabın üçüncü gözünü aç, bir çekmece var orada.
Hemen fırladım, istediğini yaptım.
- Çekmeceyi size mi vereyim?
Başıyla evet işareti yaptı.
- Bunlar senindir. İçinde senetler, tapular, kâğıtlar, mücevherler var.
- Teşekkür ederim halacığım.
- Bu evi satmayacaksın değil mi?
- Size söz veriyorum.
...
- Bir şey daha: Bir Türk'le evleneceksin.
- Bundan şüpheniz olmasın tontonum.
- Şimdi rahat ölebilirim.
- Hayır, ölmeyeceksiniz. Bu evde sizinle yine iyi günler geçireceğiz
(Berkand, 1972: 189, 190).

Bıraktığı Yerden romanında, ilk karısı Malike'yi aldatarak ondan ayrılan ve metresiyle evlenen Remzi, ölüm döşeğindeyken, yaptığı yanlış anlar ve vasiyetnamesini değiştirerek tüm mal varlığını Malike'ye bırakmak istediğini açıklar:

- Ama konuşmam lâzım karıcığım... Büromdaki kasamda vasiyetnamem vardır. Şimdi onu değiştirmek istiyorum. Şuurumun yerinde olduğuna dair doktorum rapor hazırladı. İki gün önce konsultasyon yapıldı. Sekiz profesörün muayenesinden geçirildim. Aklı muvazenemin tamamıyla yerinde olduğunu raporlarıyla tesbit ettiler. Eğer vaktim olsaydı o kadını boşamak istiyordum. Ona verecek bir çözüm kalmamalıdır. Fakat zaman yok Canan... Onun için Malikeye satış yapacağım neyim var neyim yoksa. Beraber gideceksiniz büromdaki kasamda pul koleksiyonlarım var onları alacaksınız.

Daha bir takım tahviller, hisse senetleri, tapular. Hepsini istiyorum. Noter, şahitler (Uçuk, 1973a: 156).

Uğur Böceği romanında, Hamit'in dedesinin bıraktığı vasiyetnamede, erkek çocuklarının, en geç otuz yaşına kadar bir Türk kıızıyla evlenecekleri, aksi takdirde tüm aile fertlerinin onun servetinden ve mirasından mahrum bırakılacakları yazar:

Dedem öldüğü zaman meydana çıkan uzun bir vasiyetnamesinde şöyle bir madde de bulunmaktadır: “İster Şam’da yaşasın, isterse dünyanın başka bir yerinde, Seyhanî aileleri geleneklerine sadık kalacaklar, yani Türk olduklarını unutmayacaklar ve bunun için de erkek çocukları, en geç otuz yaşında, bir Türk kıızıyla evleneceklerdir. Her hangi bir çocuk bu maddedeki şartların dışına çıktığı takdirde, bütün ailesi benim servetimden istifade edemeyeceği gibi, bütün mirasından da ebediyen mahrum kalacaklardır.” (Berkand, 1974: 234).

Kaderin Sırrı romanında, bir kurşunla yere yığılan Hamza Ağa, öleceğini anlar ve Nüvide ile Atilla’nın evlenmelerini ve mutlu olmalarını vasiyet eder:

Kurşunlardan biri Hamza Ağa’nın alnını sıyrıp geçmişti. Birisi omuzunu parçalamış; sonuncusu ise göğsüne saplanmıştı. Yaşlı adam işinin bittiğini hemen anlamıştı. Büyük bir gayretle başını kaldırmaya çalıştı:

- Oğlum...

- Babacığım...

- Bu olacaktı bir gün... Bekliyordum bunu... Üzülmeyin... Siz mutlu olun...

Sesi gittikçe sönerken gözlerini Nüvide’ye doğru çevirdi. Eli onun elini arıyordu.

Genç kadın hemen yaşlı adamın elini tuttu. Hamza Ağa, Atilla ile onun ellerini birleştirmek ister gibi bir gayret göstererek, duyulur duyulmaz bir fısıltı ile:

- Oğlumu mutlu et!... diyebildi.

Nüvide’nin boğazına bir yumruk tıkanmıştı sanki!.. Kendininkine benzemeyen yabancı bir sesle konuşmaya çalıştı:

- Ah!.. Size... size...

- Söz ver bana...

Nüvide, Atilla ile gözgöze geldi. Atilla’nın panik dolu gözleri ona cevap vermiyordu. Genç kadın çaresiz bir teslimiyet içinde:

- Evet... dedi. Onu mutlu edeceğim... Size söz veriyorum babacığım...

Boğazını sıkın yumruk bir hıçkırık düğümüne dönüşmüş ve gözlerinden yaşlar dökülmeye başlamıştı...

- Benim yavrularım...

Yaşlı adamın son sözü oldu bu... (Azrak, 1976a: 254).

Güller ve Dikenler romanında, Eşper hasta annesi ölüm döşeğindeyken, oğluna haksız bir şekilde ellerinden alınan evlerini geri almasını vasiyet eder. Eşper ise ona güvenmesini ve içinin rahat etmesini ister:

Söyle anacığım... Bana bir söz söyle... Dileğini bildir... Bu vasiyetin canımdan daha değerli... Ne istersen yapacağım...

Hasta kadın konuşmak için büyük bir gayret harcıyordu. Şuuru geri gelmişti bir an... Oğluna çevrilmiş olan gözleri kendisini öldüren kederin zehriyle doluydu. Sonunda nefes gibi bir sesle:

- Oğlum... diyebildi.

- Evet anam?..

- Oğlum... Evimiz...

Sana yemin ediyorum, onu elimizden alanlara bu dünyayı haram edeceğim ve onu geri alacağım... Tekrar bizim olacak evimiz... Bana güven, için rahat etsin!..

Hasta kadının felçli eli oğlunun avuçlarında idi. Öteki elini kaldırdı azıcık... Ama bu el hemen yana düştü ve gözleri acı bir ifade ile oğlunun gözlerine dikildi kaldı... (Azrak, 1980: 7, 8).

4.17.1.8. Miras

Ankara Mahpusu romanında, yaşlı ve varlıklı bir adamla evlenen Zeynep'in, yeğenlerine miras kalmaması için, kocasının sağlığında tüm mallarını satış yoluyla eline geçirdiği ifade edilir:

- Zeyneb kocasının yanında çalışan bir adamla evlendi, bu adam Şakir efendinin hesaplarını tutar, işçilerini idare ederdi. Son zamanlarda ihtiyar adam çok çökmüştü, yataktan çıkamaz oldu...

İşlerle Zeyneb meşgul olmaya başlamıştı. Şakir efendiye annesi bakıyordu. Zeyneb çok açık göz bir kadın doğrusu...

Kocasının işlerini iyi idare etti... Sonra da pek kurnaz şey ha, sizlere bir şey kalmasın diye, Şakir efendinin mallarını eline geçirmesini bildi, amcanız sağlığında bütün malını -sözde- karısına satmış... (Derviş, 1968: 150).

Karar Gecesi romanında Nusret Bey, amcasının kızı Türkân'a, kendisine babasından kalan mirasla ilgili bilgi verir. Babasının satın aldığı topraklarda yetişen ürünlerden elde edilecek parayı ağabeyine bıraktığını ve o zamanlar geçimlerini bu şekilde sağladıklarını, babası öldükten sonra ise mal sahibinin öldüğü gerekçesiyle köylünün onlara başkaldırarak, ürünlerden gelen gelire el koyduklarını anlatır. Nusret Bey, Türkân'a, babasından miras kalan bu toprakları satın almak istediğini açıklar:

- ... Babanız bu toprakları satın aldığı zaman bu köye soyadımızı vermiş... Ve ürünlerinden elde edilecek bütün geliri de ağabeyisine, yani benim babama bırakmış... Susam, tütün, pamuk yetiştirmede ve narenciyede üstüne yoktur bu köyün çevrede... Zeytinlikleriyle ve arıcılığıyla de ün salmıştır... Sözün kısası, babanızın ölümüne kadar büyük bir gelir kaynağıydı bu köy bizim için... O vakitler benim işlerim bu seviyede değildi... Hatta malî durumumuzda ancak o gelirle denge sağlayabiliyorduk... Gel gelelim babanız ölünce, muhtar köylüye baş olup onları bizim aleyhimize kışkırttı... “Malsahibi öldü. Gayrı onun kardeşi sizden bir metelik bile alamaz. Zira kanunî varisi olan bir kız çocuğu vardır İstanbul’da... O malına sahip çıkmadıkça tüm gelir sizindir” diyerek, bütün mezruatın üstüne oturmalarında onlara yol gösterdi... Böylece meseleler doğdu aramızda... (Azrak, 1976b: 40, 41).

Suya Düşen Hayal romanında, babasından büyük bir miras kalan Meftun’un, parasını emlake yatırarak, kendisini sanatına verdiği ifade edilir:

Meftun, kendisine önemli bir servet bırakarak ölen namı bir tüccarın oğluydu. Annesi daha önce ölmüştü. Hiç bir yakın akrabası yoktu. Daha doğrusu servetinin idaresinde kendisine yol gösterecek bir büyüğü yoktu. Fakat o aklı başında bir gençti. Babasından kalan bütün parayı emläke yatırmış ve kendini rahatça sanatına vermişti (Azrak, 1979: 47).

Aynı romanda, mirasçısı olmayan bir kimsenin mirasının hazineye kaldığı ifade edilir. Miras işlerinde çeşitli hileler yapan Hazer, bu duruma bir çare bulmaya çalışır:

Hazer güldü:

- Telâşlanma Estella’cığım... Bir kadını bertaraf etmenin çareleri pek çoktur! Esasen Seher ölecek olursa miras kendi akrabalarına, bunlar da sağ değilse hazineye geçer. Kızın yaşaması bizim için daha iyi... Hükümetin kanunlarıyla uğraşmaktansa kızla uğraşmayı tercih ederim... (Azrak, 1979: 186, 187).

Kardeşinin ölümüyle, onun servetine sahip olacağını düşünen İhsan Bey, kardeşinin ölen kızı dışında bir kızı olduğunu ve bu durumda mirasının ona kalacağını öğrenir:

- Bu kızın ölümü vasiyetnamenin hükümlerini maalesef değiştiremez İhsan Bey!.. dedi. Çünkü o tek vâris değil!.. Kardeşiniz Haşım Çağatay bütün servetini kızları Şefkat ve Seher Binder arasında taksim etmiş bulunuyor... Bunlardan birisi ölecek olursa, servetinin tamamı diğerine kalır... Eğer Seher Binder de babasından evvel ölmüş olsaydı, o vakit iş dediğiniz gibi olurdu!.. (Azrak, 1979: 161).

Kaderin Sırrı romanında, annesinin ölmesi durumunda, evleneceği kocasının onun mirasından pay alacağını düşünen Ziyet ile kocası Nüzhet, Nüvide ile Atilla'nın nikâhını engellerler. Ancak büyük bir servete sahip olan Atilla'nın bir uçak kazasında aniden ölmesi, Ziyet ile Nüzhet'i birbirine düşürür ve bu konuda birbirlerini suçlarlar:

- Sen sersemin tekisin... Sanki ne diye o gün kalkıp ta gittin oraya?... Ne diye engelledin bu nikâhı? ... Eğer annen bugün o herifle evlenmiş olsaydı, onun mirasına konacaktı...

- Eyy?!..

- Dedim ya, sersemin tekisin sen...

Ziyet'in iki kolu yanına düştü ve:

- Ah!.. diye inler gibi bir ses çıkardı. Bak bunu düşünemedim hiç... Ama beni sen kıskırttın, inkâr etme... Oraya gitmeye beni sen zorladın....

- Şimdi suçu benim üstüme mi atmak istiyorsun?

- Suç sende elbette!

- Vay vay vay!.. Rotayı değiştiriyorsun ha?..

Ziyet hüngür hüngür ağlamaya başlamıştı:

- Annem ölür de kocası mirasına girer diye başımın etini yiyen sen değil misin?..

- Kimin aklına gelirdi o kaya gibi sağlam herifin annenden önce öleceği?..

- Bu da laf mı? Ecel bu... Ama sen annemin yaptığı her şeye karşısındır hep... Bir kere tutturdun bu evlenme olmaz da olmaz diye... İşte buyrun!.. Şimdi ne yapacağız?..

- Hiç! Sadece şansımıza küsüp oturacağız karıcığım...

Ziyet başını yumrukluyordu:

- Ah, ah! Her şey kurulup çatılmıştı... Gidip her şeyi mahvettim Son dakikada adam o kadar da yalvardıydı bana... İşi tatlıya bağlayalım diye... Gene de senin yüzünden inat ettim işte!..

Karı-koca çetin bir tartışmaya giriştiler. Boyuna kabahati birbirinin üstüne atmak istiyorlardı. Gerçekten budalaca bir kapris uğruna milyonlar gitmişti elden... (Azrak, 1976a: 290, 291).

Sisli Hatıralar romanında Atıf, halasının tek vârisi olması nedeniyle tüm servetine sahip olduğunu açıklayınca, Hakan bu durumu “bir piyango” olarak değerlendirir:

Evet çocuklar... Ben... ben hatırı sayılır bir mirasa kondum...

Timur'la birbirimize baktık, şaşkınlığımıza Atıf kahkahalarla güldükten sonra anlatmaya başladı:

- Bizim rahmetli valdenin zengin Halep'li halası sizlere ömür!.. Ne tonton, ne şeker bir ihtiyarcıktı!..

Timur:

- Biliyoruz, diye onun sözünü kesti. Ama ondan bazan şikâyet ettiğin de olurdu...

- Ne yapayım hatunun bazı acayip, daha doğrusu anormal alışkanlıkları vardı. En başta morfin tiryakiliği...

- Sen de onun bu zâfindan istifadeyi gayet iyi bilirdin.

- Evet bana çok güveni vardı.

- Başka mirasçısı yok mu?..

- Tek vârisi benim!..

Ben heyecanla:

- Bu müthiş bir piyango! diye bağırdım. Şansını candan tebrik ederim Atıf... (Azrak, 1975: 18).

Yabancı Adam romanında, anne ve babasını küçük yaşta kaybeden Çetin, amcasının yanında büyür. Amcası ile yengesinin tartıştığı bir sırada, kendisine babasından miras kaldığını ve amcasının ona miras kalan parayla geçindiğini öğrenir:

Amcasının içkili olduğu bir gece, yine onun öfkeli haykırmalarıyla uykusundan uyanmış ve ister istemez duyduğu bazı sözler büyük gerçeği ona öğretmişti. Ancak bu olay bile hayatında bir değişiklik yapmamıştı. Yalnızdı, korkuyordu. Yengesi hırçın bir sesle:

- Yalan söylüyorsun Lütfi, demişti. Bütün kiralari toplamadın, bu ay bana kürk almaya söz vermiştin. Yine almadın. Sana son defa söylüyorum, gelecek ay kürk almazsan...

- Sus be, kadın... Çocuk uyanacak, rezil olacağız.

- Ben çocuk mocuk bilmem, işte bu kadar. Hem dükkânların da, bu apartmanın da, herşeyin onun olduğunu bilmiyor mu sanıyorsun? Cin gibi oğlan, herşeyi öğrenmiştir.

- Nereden? Kimden öğrenecek?

- Meliha'yı unutuyorsun. Dadıcığı elbet ona senin paran olmadığını, ölmüş kardeşinin malının üstüne oturduğunu ona söylemiştir.

- Hayır, söylememiştir.

- Seni çok sevdiği için mi?

- Beni değil, Çetin'i sevdiği için, onu üzmemek istemediği için.

- Beni ilgilendirmez.

- Kardeşimin malı üstüne oturduğumu nereden çıkarıyorsun? Yeğenimin vasisiyim ben. Ondan hiç bir şey esirgemiyorum, Yatılı okulun masrafı az mı?

- Saçmalama! Onun parası ile geçiniyorsun işte. Bilmiş olsaydım... (Berkand, 1980a: 118, 119).

İki Kâlp Arasında romanında, Haluk'un, yıllar önce öldüğü zannedilen amcasının kızı Günseli'nin, ortaya çıkmasından hoşlanmadığı belirtilir. Halası, Haluk'un, kendisinin ölümünü beklediğini ve öldüğü anda oturdukları evi satacağını söylerken, Günseli buna izin vermeyeceğini ifade eder:

- Senin yurda döndüğünü, geçirdiğin müthiş kazadan sonraki olayları yazmıştım. Bu haberim onun üzerindeki ilk tepkisi parlak olmadı.

- Nasıl? Benim kurtulduğuma sevinmedi mi?

- Köşkün tek sahibi kalmak istiyordu. Mirasın paylaşılması hoşuna gitmedi elbette.
- Allah size uzun ömür versin halacığım. Miras diye bir şey yok ortada.
- Sen öyle diyorsun ama, Halûk belki benim ölümümü bekliyor. Ben gözümü kapar kapamaz burasını satmak isteyecek.
- Öfke ile haykırdım:
- Ben bırakırsam! Benim sağ olduğumu unutmayın! Hem belki de siz yanılıyorsunuz hala (Berkand, 1972: 119).

Aşamalar romanında, Ekrem'in amcası ve yengesi, bir zamanlar mirası Ekrem'den kaçırmak için Kamil'i evlat edinirler ancak onunla araları bozulunca, bu kez Kamil'den mirası kaçırmak için hisselerini Ekrem'e devretmek isterler:

O zamanlar Kâmil'i, mirasını Ekrem'den kaçırmak için nüfuslarına geçirmişlerdi. Kendilerine bakar diye de hesaplar yapmışlardı ayrıca. Ama nedense bu melek gibi yenge Kamil evlendikten sonra gelinine rahat vermediğinden çabucak araları açıldı, Kamil'leri beş parasız sokağa attılar.

"Gülsüm!..." dedi Amca gene o anlaşılmaz konuşmasıyla. "Bize bi akıl ver bakâm. Biz şimdi bu bahçedeki hisseyi Kamil'e kaptırmamak için bir çare düşünüyoruz. Benim işim tamam. Benim ömrüm iki üç aylık..."

...

Gülsüm'ü her zaman Ekrem'den daha akıllı, daha güvenilir, toprak, mal, para işlerinde daha gerçekçi gördüklerinden, tasarılarını Ekrem'e değil de ona açmak istiyorlardı.

"Şimdi sen onu bunu bırak da..." dedi, sol elini zorlukla gözüne doğru götürerek, bir bebeğinkine benzeyen şaşırtıcı ve zoraki bir el davranışıyla gözünü sildi.

"Ekrem'e şimdilik bir borç senedi yapsak da, benim hisseyi size satmış görünsek..."

Vaktiyle Ekrem'den kaçırmak istedikleri mirası şimdi Kâmil'den kaçırmak istiyorlardı.

"Ölüm korkusu varken bunlar nasıl düşünülebilir..." diye şaşıtı kaldı Gülsüm. Yenge kaşlarını çatmış, dikkatle ve anlamak ister, inanmak ister gibi hazırlanmış, Gülsüm'e bakıyordu. Gülsüm utanarak:

"Vallahi bilmem ki!..." dedi, "Doğru olur mu bu... Ölüm hak, miras helal demişler ama..." (İlgaz, 1977: 335).

Pertev Bey'in Torunları romanında, Nermin ile Berrin miraslarını hayattayken paylaşdırmak isterler. Nermin, kızı Selmin'e Çiftehavuzlar'daki köşkü verirken, Berrin de yeğeni Tülây'a Kurtuluş'taki apartmanını bırakır:

Nermin, küçük üç odalı evi kendisine alıkoyacak, büyük köşkü, denize inen ve kuru haline giren parkı ile beraber, zaten vaad etmiş olduğu Selmin'e verecekti.

Bu büyük köşkteki hakkından mahrum edilen Tülây'a da teyzesi vaktiyle küçük denen, küçük gözüyle bakılan, fakat bugün artık büyük

apartmanlar arasında sayılabilen 5 katlı, 4 bin lira gelir getiren Kurtuluş'taki apartmanın bütününü, bâtapu verecekti.

Bütün bu işleri gizli yapıyorlardı. Kızların, Selmin'le Tülây'ın muhakkak bir itirazından korkuyorlardı.

Neyse ki, Muammer imdatlarına yetişti, bütün tapu işlerini muamelelerini ikmal etti ve bir gün arabası ile geldi, iki kızını, eski haremîni, eski baldızını aldı, evvelâ Çiftehavuzlar için Kadıköy Tapu dairesine, ondan sonra da Kurtuluş Tapu Dairesine gittiler ve bir gün içinde bütün işlerini bitirdiler.

Kızlar şaşırılmışlardı, itiraz etmeye vakit bulamadan bir oldu bitti ile Berrin ve Nermin'in gözlerinde büyüttükleri bu tapu işleri tamamlanmıştı.

Genç ve güzel Büyük Elçi Hanımı, Çiftehavuzlarda küçük bir sarayın sahibesi oluvermişti. Tülây'ın da daha işine gelen, şehirde ve çok iyi bir gelir getiren bir apartmanı olmuştu (Ayaşlı, 1992b: 181).

4.17.2. Yaşam

4.17.2.1. Yaşam Algısı

“Yaşam”ın ne olduğu, çoğu zaman insanlar tarafından sorgulanmıştır. Yazsonu romanında yaşam, müziğe; yaşamın küçük anları da o müziğin notalarına benzetilir. Müzikteki iniş çıkışlar gibi, yaşamda da iniş çıkışların olduğu ve insanların bilinen son notaya doğru koştukları ifade edilir:

... yaşam dediğimiz nedir ki? İçimizde ara ara çakan ışıklar. O ışıklı ân'lar, işte bu, tek tek minicik noktalar uçuca eklenir, bazan birbirinin içine girer, biri ötekinin üstüne çıkar, ya da altına kaçır; durmadan yer-yön değiştirerek yol alan bu noktalar bileşimi, çok güzel bir müzik oluşturur. Hep süren bazılarımız için kesintisiz, bazılarımız için ancak ara ara işitilebilen bir müzik parçası. Sonun bütün belirginliğine karşın, bizi peşine takar, sürükler; yorar, acı çektirir, sevindirir, coşturur, bir zehir olup içimize dolar, sonra ılık seher yelleri üfürür, bizi diriltir; değişiriz, kendisi de değişir; hep öyle, son notayı bile bile, hemen çoğu kez, hüznü ya da şen, ezgiler kulaklarımızdan eksik olmadan; o ezgilerde her birimiz birbirinden çok değişik anlamlar bularak, böylece de o müziği, o müziğin her notasını -yaşamın küçük ân'larını- içimizde milyonlarca kez değiştire değiştire, bundan ötürü de o notalar her birimiz için apayrı anlamlar yüklenerek en son notaya doğru yürürüz. Es'ler, pes'ler, kreşendo'lar olacak, son notaya doğru durma koşulacak, en son notaya bir davul tokmağı, ya giderek silinip sönen bir yayın tınlaması, bir solukluk üflemenin ince tii sesi olacaktır. Bu, yüzyıllar boyudur insanlara yineleniyor (Ağaoğlu, 1980: 32).

Aynı romanda, müzik ile yaşamın tekrar özdeşleştirildiği görülür. Hayattaki karmaşaların da müzikte olduğu gibi, dengeli bir bütün oluşturduğu belirtilir:

Band müziği... Memet’le başbaşa verip içine girdikleri çok özel bir dünya. Çok duyarlı, çok alaycı, çok öfkeli, çok sevecen, çok hoşgörölü, çok hoşgörüsüz, çok yenik, çok başı dik, çok suçlu, çok suçlayan, çok sevinçli, çok kederli, çok pesten, çok gürültölü bir dünya. Bandlarda parçalar, böyle birbirini kovalar, biri ötekinin önüne geçer, öteki berikinin altında kalır, altta kalan ansızın üste çıkar, dinlendirici bir müzik cümlesiyle tam oh, diyeceğiniz sıra, size dirlik tanımayan bir haykırış, bir kreşendo ile sarsılırdınız. Kahkahaları hıçkırıklar izler, gülümsemeleri sessiz gözyaşları, gözyaşlarını lunapark havaları. Hepsi birbirinin içine sızar, dokularına girer; bütün bu karmaşa garip, dengeli bir bütün oluşturur. Yaşam gibi (Ağaoğlu, 1980: 150).

Fosforlu Cevriye romanında, Cevriye, sayısız ihtimal ve imkânlar sunduğu için, hayatta her zaman bir umudun olduğunu düşünür. Romanda, Cevriye’nin hiç ölmek istemediği ifade edilir:

Cevriye hayatı her zaman seviyordu. Hiç ölmek istemiyordu.
Burada geçirdiği günlerde ve onu kaybettiğini zannederek sonsuz bir korku ve ıstırap duyduğu dakikalarda bile hayatı seviyordu.
Hayat ummaktı.
Hayat her şeydi. Yaşarsa onu tekrar bulabilir, yaşarsa onu tekrar görebilir, yaşarsa ona tekrar kavuşabilirdi.
Cevriye ölümü imkânların en sonuna kadar mubah görmüyordu.
Hiçbir şeyin kalmadığının zannedildiği zamanda bile ümit vardı.
Çünkü hayat sayısız ihtimal ve imkânlar demektir (Derviş, 2000: 216).

Kaderin Sırrı romanında, bazı insanların, kendi hayatlarının olmadığı ve kendilerini sevdikleri insanlara adadığı belirtilir:

İnsan vardır, yaratılış nedeni başkaları için sürekli bir fedakârlıktan ibarettir. Hep başkaları yararına ve hayrına harcanmak göreviyle dünyaya gelmiştir sanki!.. Onun kendi dünyası yoktur. Çevresindeki âlem başkalarına aittir. Sevdikleri için bir çeşit tutsak, bir çeşit kul; onların mutlulukları yolunda bir çeşit araçtır her zaman...

Sabrına bakarak bir derviş, sınırsız iyiliğine bakarak da bir melek sanabiliriz onu... Ama ne derviştir, ne de melek... Düpedüz bir insan, ömrü bitince bu cihandan göçüp gidecek mütevazi bir “yolcu”dur sadece... Şu var ki, yaşantısı boyunca yerine getirdiği görevler belki birer basamaktır yedi kat Cennetin merdivenlerinde!?... (Azrak, 1976a: 396).

Savaş Çağı Umut Çağı romanında, hayatları her an ellerinden alınabileceği için, insanların, hayat haklarını kullanmakta acele etmeleri gerektiği ifade edilir:

Mehmet’in göğsünü okşuyorum. Sıcaklığını duymak hoşuma gidiyor.

Savaş çıkarsa onu götürecekler. Gençliğimizin bütün güzellikleri, bütün aşkları savaş alanlarında ölecek. Mehmet küçülsün, ufacık kalsın, cebimin ya da avcumun içine saklansın istiyorum. Henüz çok genç; henüz ölecek çağda değil. Götürmesinler onu. Güç de olsa yaşamaya, mutlu olmaya çalışalım.

Hayır, yeni bir Anne Frank olmak istemiyorum. İstanbul Hiroşima olmasın. Sularında yıllarca balık yaşamayan ölü denizler kaplansın her yeri.

Yaşamalı. Denizi, göğü korkusuzca seyretmeli, korkusuzca sevişmeli. Aşklarımıza buruk bir tad karışmamalı.

Ölüm kalım savaşının eşiğindeki bir dünyaya karşı nasıl güçlü olunur? Belki de artık önümüzde yarınlar yok. Yarın elimizden alınacak olan hayat hakkımızı kullanmakta acele etmeliyiz. İstedğin kadar anlamsız bir savaşta ölmek istemediğini haykır. Neye yarar? (Baydar, 2010: 11).

Ben ve O romanında, yaşanan tüm acılara rağmen hayatın devam ettiği bir film aracılığıyla anlatılır:

Araba hareket ettiği zaman derin bir uykudan uyanır gibi oldum. Güneş onun yaşamadığı bir dünyaya doğuyor, yeni bir gün başlıyordu. Artık çalışmayacağımı, düşünemeyeceğimi, gülüp söyleyemeyeceğimi, hiç, hiçbir şey yapamayacağımı sanıyordum.

Bir zamanlar seyrettiğim bir film aklıma geldi. Adı Aşk Bahçesi idi. Derin acılar çektiren bir aşkın, büyük bir aşkın hikâyesiydi. “Solun yeşilliklere eski renklerini, eski canlılıklarını geri vermek mümkün değildir. Bununla birlikte hayat yine de devam eder, yaşanır.” (Su, 1970: 208).

Aynı romanda, geçmiş ve gelecekle oyalanıp, hayatı kaçıran ve ellerindeki değerini bilmeyen insanlar eleştirilir:

- Biliyor musun, bizim kuşağı yanlış eğitmişler. Ne geçmişten yakamızı kurtarabiliriz, ne de gelecek kaygısı peşimizi bırakır. İlle de yaşadığımız, gelmiş geçmiş, daha doğrusu ölüp bitmiş bir geçmişin ardında, yanar yakılır, pişmanlıklar içinde hayatı kendimizi zehrederiz. Yahut da aman yarın n’olacak? Yarının bize neler getireceği belli mi? Yarının da bugün gibi olacağını kim garantiler? Bunun hastalığı var, yaşlılığı var, yokluğu var, yalnızlığı var. Varoğlu varlar... Bu kuruntuyla ruhumuzu didikler, içimizi yangın yerine döndürürüz. İlle de böyle dırdırcı, vırvırcı, kuşkucu mu olmak gereklidir kuzum?

Bugün varız işte. Sağlıklı bir soluk alıyoruz. Yürüyebiliyoruz. Yiyip içebiliyoruz. Ayaktayız. Yere sağlam basabiliyoruz. Hoşlandığımız, sevdiğimiz, seviştığımız bir erkek... Bundan iyisi can sağlığı... Ne diye yetmez bize? Neden avucumuzun içine düşeni değerlendirmeyi bilmeyiz? Gözümüzü kapar da yaşadığımız günün aydınlığını göremeyiz? (Su, 1970: 110, 111).

Aynadaki Kız romanında, yaşamın kısa ve her şeyiyle güzel olduğu görüşü vurgulanır:

- Şu dakikada çok hoş Bir genç kadını düşünüyordum. Hayatından memnundu, mesuttu da. Ama, bir gün durup dururken bana, yaşamanın ölmekten daha zor olduğunu söylemişti. Siz de aynı fikirde misiniz?

- Hayır değilim. Ölüm güçtür ve kuvvetlidir. Arzu edilmez. Hayat şeyi ile, acısı, tatlısı, bin bir türlü tezadı ile güzeldir. Asıl bu güzelliği tadarken terketmek güçtür. Ömür dediğimiz şey bir damlacık. Bir avuç bile değil, bir avuç bile... (Su, 1962: 181).

Aynı romanda, hayatı bazen yaşanmaya değer bulan, bazen de hayattan yorulduğunu ifade eden bir kadının duyguları aktarılır:

Çocukluğumdan beri bu böyledir. Bazan içimi derin bir yaşama arzusu kaplar. Hayatı çok güzel, çok cazip bulurum. Her şeyi ile yaşanmağa değer bu hayat, derim. İçimde yaşama arzusunun kaynadığı bu neşeli, samimî ve müsamahalıyım. Arkadaşlarımla buluşmaktan, ziyaretler yapmaktan, uzun uzun gezmelerden, yürüyüşlerden zevk alırım. Tabiata karşı, bir ağaca, bir taş parçasına, bir avuç toprağa, bir kuş cıvıltısına, ne bileyim bütün bu küçük şeylere karşı sevgi ile dolup taşar içim. Bir konseri hayran hayran dinlerim. Bir sergiyi derin bir alâka ile gezer, seyrederim. Sonra yavaş yavaş bu canlılık kaybolur. Bu her şeyi hoş görme ve her şeyden bir tat alma mevsimi geçer içimde. Benliğimi bir yaşama yorgunluğu sarar. O berbat, sevimsiz, her şeyi kötü gösteren yaşama yorgunluğu... Artık hâdiseler ne çeşitten olursa olsun sıkıcıdır. Hayat bomboş bir boğuşma sahası, istikbal karanlıktır benim için... (Su, 1962: 35).

4.17.2.2. Yaşam Felsefesi

İnsanların yaşam felsefeleri ya da hayat görüşleri birbirinden farklıdır. İçinde büyüdükleri fiziksel ve sosyal ortamın, insanların hayat görüşlerini belirlemede etkili olduğu söylenebilir. Dert Bende romanında, hayatı anlamının ancak insanın başından geçen olaylarla mümkün olabileceği görüşü vurgulanır:

İnsan yaşadığı yıllarla değil, başından geçen olaylarla hayatı anlayabilirdi ancak... Ve acı çekmeden olgunlaşamazdı asla! (Azrak, 1973b: 76, 77).

Aşk Hasreti romanında, inişli çıkışlı hayatta, insanın her gününü iyi geçirmeye çalışmasından söz edilir:

Hayat bir kararda kalmaz Zerrin, diye öğüde başladı. Ergeç herkes mesut olur. Ormanda ne güzel günler geçireceğiz!.. İyi geçen bir gün ömrün bir kazancıdır... (Azrak, 1973a: 77).

Kaderin Sırrı romanında, insanlara, zamanını boşa geçirmeyip, iyi işler yapmaya çaba göstermesi tavsiye edilir:

- Bu lafları geç bakayım... Bu güzel sonuç hakikaten senin eserindir. İnsan hayatta vaktini boşuna harcamamalı... Olumlu işler yapmaya çalışmalı daima... Yaşamanın anlamı ve değeri bundadır... (Azrak, 1976a: 252).

Saadet Tacı romanında, büyük heyecanların hayata renk verdiği belirtilir:

-“İnsan hayatı hadiselerle yaşar... Monotonluk yarı ölüm sayılır. Mes’ut bir gün, bedbaht bin seneye bedeldir... Ömre lezzet veren, büyük heyecanlardır ancak!..” (Azrak, 1966b: 84, 85).

Yarın... Yarın... romanında, Seyda ve ailesinin hayattaki amaçlarının, her istediklerini, istedikleri zamanda yapabilmek olduğu ifade edilir:

... Hâlâ savructular çünkü, bir türlü kurtulamamışlardı savrukluktan. Ve para sıkıntısı hiç bitmedi; hiç bir zaman bol para kazanamadılar. Ama erek hiç bir zaman bol para kazanmak olmamıştı ki; erek her istediklerini, her istedikleri vakit yapabilmek olmuştı yalnızca; bir de Seyda’ya üstün zekâsına yaraşır bir eğitim sağlamak.. Kendilerine göre başardılar da bunu. Her istediklerini her vakit yaptılar, kimi zaman birtakım temel yaşam gereklerinden kısmak, hatta yerine göre vazgeçmek pahasına.. Elektrik parasını ödemedikleri için elektrikleri kesildiği gece, mum ışığında havyar yediler ve gerçek bir mutlulukla durumlarına güldüler.. Aşırı, yersiz bir lüksle, gereksiz yoksullukların, önemli maddi eksikliklerin karışımıydı yaşamları. Ekmek yerine pasta, ıspanak yerine kuşkonmaz yediler, et yemedikleri de oldu (Kür, 1976: 99).

Bulutlar Dağılınca romanında, hayal ve ilhamlar peşinde koşmadığını ifade eden Tunç, hayat görüşlerinden birinin, istediği her şeyi elde etmek olduğunu belirtir:

- Anlıyor musunuz küçük hanım, istediğim herşeyi elde ettiğimi unutmayın! Bu benim hayat kaidelerimden biridir.
 - Başka insanlar sizin bu hayat görüşünüze riayet ediyorlar mı?
 - Onları inandırmaya çalışıyorum.
 - Bu söylediklerinize sahiden inanıyor musunuz siz?
 - İnaniyor muyum? Sizin yerinizde olsam benim burada kuvvetimi ispat etmemi isterdim. Ne dersiniz? İspat edeyim mi?
 - Bence siz bir peri masalı içinde yaşamaktasınız ve bu masalın kahramanı da kendinizsiniz. Acaba bu kahraman rolünden bıkip usanmaz ve yorulmaz mısınız?
 - Şimdiye kadar yorulmadım. Sizin dediğinizin aksine, hayatı olduğu gibi yaşıyorum, her zaman hakikatle karşı karşıyayım, vaktimi ahlarla vahlarla geçirmem, hayal ve ilhamlar peşinde koşmam (Berkand, 1980c: 133).

Ben ve O romanında, geçmiş ve geleceği bir kenara bırakarak, içinde bulunulan zamanı iyi değerlendirmek gerektiği üzerinde durulur:

- Bir köşeye kapanıp sabahtan akşama, akşamdan sabaha düşünmek sağlığına zararlı. Bak on beş gün içinde soldun. Bırak kendini lütfen. Sana yol hediyesi olarak Carnegie'nin "Üzüntüyü Bırak, Yaşamağa Bak" adlı kitabını getirmeliymişim. Ne der, kitabın bir yerinde? Bölmelerin arasında yaşamaktan vazgeçin. Ne geçmiş kurcalayın, ne geleceği düşünün. İçinde bulunduğunuz zamanın kıymetini bilin, yaşamağa bakın. Tamamiyle böyle söylememiş olsa da fikir budur (Su, 1970: 125, 126).

Aynadaki Kız romanında da aynı yaşam felsefesine yer verilir. Ancak tatbikin zor olduğu ifade edilir:

- Carnegie: "Bölmeler içinde yaşamayın. Ne mâzi, ne istikbal... İkisine de saplanıp kalmayın. İçinde bulunduğunuz zamanın değerini bilin. Onu yaşamağa bakın," diyor. Güzel söz, hoş öğüt. Ama ya tatbiki? (Su, 1962: 65).

Genç Kız ve Ölüm romanında da Beyazıt Bey, insanın günü gününe yaşaması gerektiğini belirtir:

"Hayat, dedi, aslında bir mücadele işte. Hepimiz ayrı ayrı sahalarda mücadele edip duruyoruz."

Onun bu sözleri Berna Hanım'ı dalgınlıştırıverdi birden.

"Çok doğru, dedi, yeter ki hiçbir sahada zayıf davranmayalım."

...

Beyazıt Bey Berna hanımın birden beliren hüznünü sezmiş gibi:

"Hanımefendi, insan günü gününe yaşamalı, dedi, benim felsefem şahsen budur."

"Evet, öyle..." dedi Berna Hanım. Belirsiz bir noktaya bakarak gülümsedi (Özakın, 1980: 134, 135).

Gecenin Ucundaki Işık romanında Kâzım Işık, hayatı doya doya yaşamak gerektiğini ifade eder:

"- Şu ölümlü dünyada yaşamasını bilmek lâzım. Ama kesif bir şekilde, elle tutarcasına, hoyratçasına, kana kana yaşamalı.." derdi Kâzım Işık.

Ben bunu bilemedim. Bilene de uymak gelmiyor elimden (Yönsel, 1963: 275).

Allah Çocukları Unuttu romanında Oya, dünü ve yarını bırakıp günü geçirmek gerektiğini ifade eder. Yaşamanın belki de “en feci ölüm” olabileceğini dile getirir:

- Önemli olan gününü geçirmektir, dedim. Dünden bana ne, yarınsa öylesine uzak ki. Yaşıyalım Mehmet.
- Ölelim der gibi söylüyorsun bunu.
- Yaşamak en feci ölümdür belki de, dedim.
- Yahut da en güzel (Baydar, 1960: 56, 57).

4.18. Sanat

4.18.1. Sanat

4.18.1.1. Sanat ve Toplum

Sanatın amacının ne olması gerektiği konusu yüzyıllardır tartışılmaktadır. Kimi insanlar sanatın toplum yararına yapılması gerektiğini savunurken, kimileri sanatın başka bir amaç gütmekten, yalnızca sanat için yapılması gerektiğine inanırlar. Güz Şarkısı romanında, gemi yolculuğuna çıkmış bir grup insan, bu konuda tartışmaktadır. Sanatçının toplumla iç içe olması gerektiği ancak sürekli toplum kaygısıyla eser üretmesinin kuruluğa neden olacağı ifade edilir:

- Sorun şu: diyordu, çağımızda sorumsuz, bağımsız bir yazarın durumunu ne gözle görürsünüz? Örneğin, büyük bir roman, oyun, sanat eseri yaptım, yarattım diyor biri. Biçim güzel, teknik de öyle, konu dokunaklı mı dokunaklı... Böylesi mi, yoksa insanı mikrop gibi mikroskopun altına almadan toplum yararını önceleyerek dümdüz, kaba dertleri, acı günlük yaşantısı ile anlatan gerçekçi sanatçı mı gerek bizim memleketimize?

Kalabalıkta bir kaynaşma oldu. Nuriye Hanım yazarın yüzündeki gülüşün silindiğini gördü. Bir garip, önemsemez, durgun bakışlarla bakıyordu konuşan kıza adam. Gerilerde genç biri kolunu kaldırmış sallıyordu.

- Yok öyle şey arkadaş! diye bağırıldı. Sanatı da oyuna getiriyelim bakalım! Başlamayalım yine güdümlü sanat, toplum yazarı teranesine... Sanatçı, yaptığına inanmalı, bir de Allah vergisi denen güç olmalı onda...

Edebiyat meraklısı kaptan, o genç adamla beraber olduğunu anlatmak ister gibi başını sallıyordu. Yazarın yanındaki gazetecinin ürkek bir sesle, alçaktan:

- Hep bu kavga! diye söylendiğini duydu Nuriye Hanım. Gerçek yazar zamanının etkisinde kalmaz olur mu? Masa başında ben bu yanı tutarak yazacağım, ben toplumu anlatmak için konumu araç yapacağım diye oturan adamdan hayır mı gelir a efendim!.

Konuşurken yaranmak ister gibi Sahir Kırtay’a bakıyordu adam. Gözlüklerinin altındaki küçük, yalancı gözleri beğenmedi Nuriye Hanım. Şimdi

ufak tefek, gencecik başka biri arkadaşlarının arasında doğrulmuş şöyle diyordu:

- Gündümlü sanat, toplumcu yazar derken bizi kündeye getirmek isteyenleri de unutmayalım. Politika bunlar hep. Sevdayı, insanı, iç duyguları inceleyen, çözümleyen usta yazarlara, sanatçılara neden karşı duralım? Her alanda olduğu gibi, sanatta da işi iyi başarmak başta gelir bana kalırsa. Sanat bağımsız olsun, sanat sanat için olsun, derim arkadaş. Sanatın olumluluğu budur bence. Politika, yan tutma girmemeli bu işin içine. Zaten tadı kalmadı, bizde bu çelişmeler yüzünden edebiyatın, sanatın... Hep aynı sözler. Toplumun yararı, toplum için, topluma doğru... Güzel ama bıktırdı biraz da. Sosyalist, toplumcu oldu diye insanoğlu ölümü düşünmez mi, sevdayı düşünmez mi? Nereden geldiğini, ne olduğunu düşünmez mi? Sıkılmaz mı insanoğlu, “E, bırak birader toplumu!” diyip, ağlamaz mı sırasında yahu!.

...

- Bakın, Sahir Kırıttay’ın hani o “Oyun değildi!” adlı oyunu var ya, onda kız öyle aynaya bakıp da ağlamaz mı hani son perdede “Oyun değildi!” diye, ben de ağladım vallahi. Sonra da rahatladım. Dokunaklı, insanca bir oyun seyrettim diye mutlu uyudum o gece... Evet efendim, insan oğlu sırası gelir ağlar öyle küçük bir söz yüzünden, ne gülüyorsunuz ağlar ya, ağlar işte... (Yönsel, 1966: 123, 124).

Tartışmanın devamında, genç bir adam, gerçek yazarların halkın içinden çıkacağını ve köyü, çevresini, çektiklerini yansıtacağını belirtirken, bursla Almanya’ya giden bir maliye memuru, toplumcu edebiyatçıları alkışladığını ancak işin bağınazlığını yapanlara karşı olduğunu söyler. Köyü anlatan yazarları beğenip, kenti anlatan yazarları dışlamanın doğru olmadığını ifade eder:

Kısa süren sessizliği, sarışın iri kıyım kız bozdu gene.

- Kime inanacağımızı kimi seçeceğimizi şaşırdık vallahi! dedi. Öyle karışık ki durum! Kimine solun bağınazı diyorlar, kimine ılımlı diyorlar, diyorlar diyorlar işte! Gerçek memleketçi sosyalist, aydın kaynıyor bu arada.

Nuriye hanımın o zamana kadar dikkat etmediği, yüzü ergenlik sivilceleriyle dolu, dişlek, çirkin bir oğlan, ayağa kalkarak sanatta sosyalizmin etkileri olumlu yanları üzerine, Marx’tan Nitsche’den başlayıp Sartre’a kadar giden karma karışık bir nutuk atmaya koyuldu. Adlandırmadan bir takım parazitlerden, aldatıcılardan söz ediyordu. Bunlar bit gibi insanın etine girip tatlı tatlı kaşıntı verirlerdi yalnız. Şimdiye kadar şair, romancı, oyun yazarı dedin mi bunlardı önde gelenler. Geri kalanlar da sadece köhnemiş bir Batı uygarlığının şakşakçılığını yaparlardı.

Gözleri ateşler saçarak:

- Olmaz olsun böyle aydınlar! diyordu, oğlan. Bize gerekli değil bunlar. Halkın içinden köylüden çıkacak özlü Türk yazarı. Kendi çektiğini, çevresini, memleketlisini görüp anlıyarak yazacak, uyaracak insanlarını umut verecek onlara. Ham hayal salatası yedirmeyecek boyuna!

...

Daha neler diyordu oğlan! “Manyak!” diyordu, “Batı taklitçileri, afyon satar gibi duygu satan kaçakçılar!” diyordu. Sözlerinin bir çoğunu anlıyamadı Nuriye hanım. “Dönemimizin sürecini saptamak olmaz” ne demekti?

Kalabalıkta gülenler, birbirlerine dirsek vurup aralarında fısıldaşanlar vardı. Öbürü susmuyordu ama.

- Toplumculuğu pekiştiren, bizi ülkümüze eleştiren bir öge olsun yeter bize! diye, gürlüyordu.

...

(Bursla Almanya'ya giden bir maliye memuru)

- Yahu! diyordu, toplumcu, güdümcü edebiyatçıyı, sanatçıyı, inandıklarımızı, yani, alkışlıyoruz tamam mı? Ama işin bağınazlığını yapanlar var açıkça, bunlara karşıyım kardeşim ben! Hem neden yalnız köyü anlatanı, nasırlı elleri okşayanları beğenecekmişim de, kentten söz edeni, kentliyi anlatanı al aşağı edecekmişim! Söyleyin, neden, bakalım. Örneğin Sahir Kırıyay! Oyunlarına bayıldığımı yüzüne karşı söylüyorum işte. Onun gibi kimse, büyük kenti, kentin insanlarını anlatamamıştır öyle güzel. Suç mu bu sizce şimdi? İnsan duygularını en iyi anlatan, eleştiren, insan dramını en iyi yazan, kavrayan bir kişi bence Sahir Kırıyay. İşte bu diyeceğim bütün (Yönsel, 1966: 182, 183).

Alnında Mavi Kuşlar romanında Tahir ile Sevim, kitlelere ulaşmayan sanat ürünlerinin artık önem taşımadığını ifade ederler. Sevim, bazı dönemlerde ancak toplumsal kavganın hizmetinde olan sanata ihtiyaç duyulduğunu belirtirken, Tahir de sanatın toplumsal kavganın hizmetinde olması için öncelikle sanatçının fiili olarak kavganın içinde olması gerektiğini ifade eder. Şiirler yazan Armağan'a göre ise sanatçılar kitlelere ulaşmasa da sanatına devam etmelidir:

“Yeni şiirlerin var mı?” diye sordu Sevim. Armağan şiir yazmanın etkili bir iş yapmak, bu dönemde yapılması gereken bir iş yapmak karşısında bir çekingenliğe büründüğünü seziyordu. Kardeşi de Sevim de onun şiir yazmasını önemsemiyorlardı. Daha önceki konuşmalarında ona hangi siyasal gruba girmediği düşündüğünü, çeşitli grup siyasetlerini ve partileri nasıl değerlendirdiğini, grupları ayıran çeşitli kavramları nasıl yorumladığını, kendisini hangi siyasal göreve hazırladığını soruyorlardı. Armağan her kezinde düşündüğünü, anlamaya çalıştığını, kendini bir gruba, bir partiye bağlayacak kadar kararlı, hazırlıklı duymadığını söylüyordu. Tahir’le Sevim’in Armağan’a gizliden gizliye yönelttikleri soru şuydu: “Devrim için ne yapıyorsun?” Bu soruya Armağan “Şiir yazıyorum” diye karşılık veremiyordu. “Okuyorum, anlamaya çalışıyorum, kendimi değiştirmeye, çalışıyorum.” Bunları söylemek geliyordu içinden. Ama Tahir’le Sevim çevrenin, insanlığın değiştirilmesi eylemine katkıda bulunmadıkça insanın kendini de değiştiremeyeceğini düşünüyorlardı. Kitlelere ulaşmayan sanat ürünlerinin de artık önem taşımadığını söylüyorlardı. Armağan ise şu soruyu soruyordu:

“Kitlelere ulaşamıyor diye sanatı terketmemiz mi gerekiyor?”

“Bazı dönemlerde ister istemez öyle oluyor.” diyordu Tahir.

“Toplumlar böyle dönemlerde ancak toplumsal kavganın hizmetinde olan sanata ihtiyaç duyarlar.” diyordu Sevim.

“Sanatın toplumsal kavganın hizmetinde olması için de önce sanatçının kavganın içinde, fiili olarak emekçi sınıfların safında olması gerekir.” diyordu Tahir:

“Kapitalist toplumlarda burjuva ve küçük burjuva aydınlar sanatçı olabiliyorlar ve genellikle verdikleri ürünler konumlarına ve yaşama biçimlerine uygun oluyor.” (Özakın, 1978: 102, 103).

Genç Kız ve Ölüm romanında, sanatçıların, eserlerinde “bir sonuca varmak” ya da “bir mesaj vermek” gibi bir zorunluluklarının olmadığı, onlardan beklenilenin içten ve güzel anlatmak olduğu görüşü savunulur:

Nuray kadehine bakarak gülümsedi dalgınlıkla. Romanına değişik yorumlar, değişik değerlendirmeler geliyordu.

“Romanda bir sonuca ulaşamadım gibi geliyor bana. Yani mesajı...”

Murat birden başını sabırsız, sinirli bir biçimde sallayarak kesti onun sözünü:

“Bakın, dedi, yazarlarımızın, eleştirmenlerimizin önemli ağır yanlışlarından biri; bir yazar bir sonuca ulaşmak, bir mesaj vermek için yazmaz. Böyle bir misyona kimse zorlayamaz onu. Bir sonuca varmak gibi bir sınırlamadan, bir zorunluktan uzaktır o. İçten ve güzel anlatsın, ondan beklenen yalnızca budur.”

“Bu çok doğru Murat Bey.” Boğuk sesiyle, kendinden emin bir baş hareketiyle söze girdi yine Berna Hanım. “Bazı yazarlar, bilhassa bu tiyatrodan görülüyor, insanın kafasına adeta vura vura bir şeyler öğretmeye çalışıyorlar.” (Özakın, 1980: 131).

4.18.1.2. Sanat Eleştirisi

Zambaklar Açarken romanında, sanat eleştirmenleri eleştirilir. Onların bazı eserleri ellerine bile almadıkları ve gereğince tanımadıkları, popüler eserlerin başarılı olduğuna inandıkları belirtilir. Oğuz Albatros, seyirciyi düşündürmek isteyen bir yazar olduğu için yalnızca bir jüriden ödül aldığını, hayatı güzelleştirmek için yazdığını ifade eden yazarların ise halk tarafından çok tutulduğunu ifade eder:

- Bak kızım, Oğuz Albatros denen şu adamdaki cevherin binde birinin o devekuşu kılıklı hatunda bulunmadığında ülkenin bütün eleştircileri birleşiyorlar...

- Bırak şu eleştircileri!.. dedim. Bence onlar bir tek şeye karşı birleşiyorlar. Popüler eserlerin başarılarına karşı... Yani halkın tuttuğu, severek kapış kapış okuduğu eserlerin...

Sâbir sözü ağzımdan aldı:

- Gerçekçi yönleri az olması veya hiç olmaması nedeniyle bunlarda sanat değeri bulunmadığı iddiasındalar değil mi?..

- Hangi değer ölçüsü ile onları sanat dışı tuttuklarını bilemem... Zaten okumak için ellerine almak zahmetine bile girmiyorlar bu tür eserleri... Onları gereğince tanımıyorlar bile!..

- O halde neden öylesine köpürüp duruyorlar birader?..

- Tam tersine, onlara metelik vermiyorlar!..

- Senin fikrin bu demek?..
 - Ben fikirlerimi kendime saklarım! Tomris Albat gibi ortaya dökmem...
 - Onun için de anlaşılamıyorsun işte!.. Yazdığın tiyatro oyunları baştan sona bir muamma!.. Bir oyununu anlayabilmek için seyirci işi yoksa düşünsün dursun!..

Bir kahkaha attım:

- Ben seyirciyi düşündürmek isteyen bir yazarım... Bugünün eleştiricisi de benden yana tabî!.. Adam: “Sanat düşündürür” diyor; ama bizim Sayın Albat: “Sanat hayatı güzelleştirir sadece; yaşamayı zevkli bir hale getirir; bunalmış insana nefes aldırarak bir pencere açar” diyor... Bunu da mükemmel bir şekilde ispatlıyor... Böylece biz bir jüriden ödül alıyoruz, o bütün bir milletin kalbini kazanıyor!.. (Azrak, 1978b: 28, 29).

Aynı romanda Oğuz Albatros, halası Tomris Albat’ın hayal gücünün geniş olması nedeniyle, her durumdan dramatik bir roman konusu çıkarabildiğini söyler. Bu sözlere bozulan Tomris Albat da onun, “her yazar, eserinde biraz kendini savunur” gerçeğine uygun olarak, eserlerinde iradesizliği savunduğunu belirtir:

Halama birçok şeyi derinine anlatabilmeme imkân yoktu. Yalnız, karşısında asla perende atılmazdı bu zeki kadının... Terlemeye başlamıştım. İş şakaya boğmak istedim:

- Senin dramatik konular yaratmakta üstüne yoktur, Sayın Tomris Albat! Muhayyelen o kadar geniş ki, şimdi bu durumdan meraklı bir roman konusu çıkarman bence çok tabî bir şey!..

Halam kaşlarını çatı:

- Alayı bırak... Eserlerinde iradesizliği savunmanı sadece bir fantezi sanıyordum. Ne yazık ki, senin bu tutumun “her yazar, eserinde biraz kendini savunur” gerçeğini bir kere daha ortaya koymuş bulunuyor!.. (Azrak, 1978b: 82).

Işık Yağmuru romanında, hem sanatçıların hem de gösteriş için sanatla ilgileniyormuş gibi görünen insanların eleştirisi yapılır:

- Bakınız Bilge, beni anlamanızı istiyorum. Zannettiğiniz gibi ben müzikten hoşlanmayan bir insan değilim. Bilâkis, gerek burada gerekse seyahatlerim sırasında tanınmış san’atkârları severek dinledim. Yine de dinlerim. Ancak, Avrupadan ikinci hattâ üçüncü sınıf bir keman ustası geldi diye süslenip püslenip konser salonuna koşan insanların, kadın olsun erkek olsun, sadece kendisini göstermek ve filancanın konserine gittim demek için oraya toplandıklarına eminim. San’atkârların pek usta olmadığını siz de itiraf etmemiş miydiniz? (Berkand, 1966: 105, 106).

Tutsak romanında, alışılmışın dışına çıkan sanatçıların dışlandığını belirten Ceren, alışılmışın dışına çıkmak isteyen sanatçıların, kendilerine arı sanat yerine, bir başka destek -özellikle de ideolojik- bulmaları gerektiğini ifade eder:

- Bizde şey var umumiyetle, bizde diyorum, çünkü dışarıyı pek bilmiyorum, üç aşağı beş yukarı onlar da aynıdır herhalde... İçinde yaşanan zamanın sınırladığı bir “güzel” anlayışı var sanatta. Sanatkâr, bu sınırın tutsağı olmaya mecbur tutuluyor âdeta. Çıkışlara, alışlagelenden ayrı bir renk saçan pırıltıya tahammülleri yok! Güzel’i, bu sınırın dışında aramaya çalışırsan veya ruhumuzun, benliğimizin bir yanında uyuşmuş kalmış, eski bir güzeli bulup, çıkarırsan, kabul edilmiyorsun... Ya küçümseyip silmek istiyorlar seni, ya deli diyorlar. Herifler tembel çünkü, seni anlamayan kafalarını, gönüllerini anlamak için zorlayacakları yerde, kavrayışlarının ötesine aşanı, reddediveriyorlar, kolaylarına geliyor.

- Fakat dünyada kendini kabul ettirmiş, alışılmışın dışına çıkan, sınırın dışına çıkan bir sürü sanatkâr...

Ceren, inatla sözünü kesiyor:

- Dünyada var, bizde de var belki bir iki... onların perde arkasında da siyasî, hattâ ideolojik sebepler rol oynuyor. Feci bir şey amma, öyle. Sen sanar mısın ki, Pikasso, komünist Partisi üyesi olmasaydı, değişikliğini böyle kabul ettiriverirdi, bir ideolojik desteği olmasaydı. Hele komünizm gibi, seksen sekiz koluyla, propaganda yapabilen, yaptırtan bir destek. Komünizm, siyonizm, daha bilmem ne... Alışılmışın dışına çıkmak istiyorsan, kendine arı sanat yerine, bir başka destek bulman gerekiyor. Yanlış anlama sakın; ben Pikasso’yu son derece... kelimenin üstüne bastı; beğeniyorum. O muhakkak da, yalnız propagandanın öne itelediği, kendini şaşırmışın biri değil, adamda, gerçek sanat gücü var. Zaten bu yüzden de, bir kere üne kavuştuktan sonra desteğine de dünyanın tümüne de kafa tutabilirdi! Neyse... bana ne Pikasso’dan şundan bundan bizde sola göz kırpanların şöhretinden. Boş ver...(İşinsu, 1973b: 88, 89).

Suya Düşen Hayal romanında, “Bosfor Perisi” heykelini yapan heykeltıraş Meftun, sanatı, “tabiatın kötü bir taklitçisi olmak” olarak görür:

Meftun “Bosfor Perisi”nin uzun saçlarına okşar gibi dokundu. Onların tabii yumuşaklığını şu çamurdan yaratabilmeye hiç imkân var mıydı?.. Kendi kendini azarlar gibi:

- Biz insanlar tabiatın kötü bir taklitçisi olmaya sanat diyoruz ha!.. diye söylendi (Azrak, 1979: 49).

4.18.1.3. Sanat Çevrelerindeki Yanlı Tavır

Güz Şarkısı romanında, başlangıçta “sanat sanat içindir” görüşüyle yola çıkan sanatçıların, zamanla bir tarafı tuttukları ve onun propagandasını yaptıkları belirtilir. Bu insanların, ya bir partiye yakınlık gösterdikleri, ya övgü yazıları yazdıkları ya da ağdalı şiirler söyleyerek çığırkanlık ettikleri ifade edilir. Bu yolda

kendini yalnız hisseden Sahir Kırtay, geçmişte “eğlence tüccarı, alaturkacı, satılmış adam” gibi ifadelerle adlandırıldığını ve sağcıların gözünde solcu, solcuların gözünde ise anlaşılmayan bir yazar olarak görüldüğü için yapayalnız kaldığını ifade eder:

- Kabuğuna çekil, işini gör kimseye bakmadan! Olmuyor, olmuyor işte!.. İnsan çevresindekilerin etkisinden kurtulamıyor. “Sen kendin için yaşıyorsun, bencilsin, bizden değilsin!” diyenlere gel de kızma, kükreme! Üstelik, suçlu buluyorsun kendini, gittikçe kapanarak, gittikçe uzaklaşarak çevrenden... Başlangıçta çoğu benimle beraberdi. Şair dostlarım, romancı dostlarım, “sanat sanat içindir” diyorlardı. Başarıya eremiyenler sonra yavaş yavaş dağıldılar. Kimi bir partiye yamandı Mecliste yanık nutuklar vermek için, kimi, propaganda broşürü gibi dergiler çıkararak bir yanı tuttu bedavadan bulduğu parlak kâğıtlarda, kimi övgü yazılarına sattı kendini, kimi halkı tutar görünüp küfre koyuldu sağına soluna, nutuk atarak. Ağdalı şiirler söyleyerek Atatürk heykelleri önünde çığırtkanlık edenler de başka... Baktım yapayalnız, sipsivri kalmışım ortada ben! Açıldı açıldı çöle döndü dört bir yanı. Bir de hastalık gelince!.

...
- Oyunlarım para getiriyor diye eğlence tüccarı çıktık adım. İki şiirimi bestelediler diye alaturkacı oldum. Birkaç yabancı ilde oyunum oynandı diye, satılmış adam dediler. Sağcılar için acayip şeyler yazan, karamsarlığı, korkunç umutsuz insanları ile gençliğe kötülük aşıl原因 solda bir adamım, solcular için gereksiz, olumsuz, nerede, ne yaptığı anlaşılmayan bir yazar...

-Hiç de değil! diye, isyan etti Nuriye hanım. Senin nerde, nasıl bir insan olduğunu herkes bilir! Sen gerçek bir sanatçısın, yalnız da sayılmazsın. Kimse olmasa, seyircilerin yetmez mi bunu ispatlamaya?

Onun yazarlığına söz ettirmezdi. Ona “yalnız adam” diyenlerin onu bencil, bireyci bilenlerin, topuna basıyordu küfürü içinden. Güler Işığa da kızırıyordu çok. Eleştirmeci de öyle demişti: “Bizim küçük insanlarımızı değil, tutturmuş yalnız bir insanı anlatıyor kendini anlatıyor bize, oyunlarındaki öbür bütün insanlar bile onu anlatmak, daha iyi açığa çıkarmak için yaratılmış uyduruk kişiler..” Hiç de haklı değildi kız. Mademki biz seyirciler, hepimiz o insanlarda zaman zaman kendimizi buluyoruz! Bunu ilk rastlaşmada Güler Işığa söylemeye karar verdi. Bir başka eleştirmeci de, bir keresinde yazarı, çağı ve memleketi ile ilgisizlikle suçlamıştı. O yazıyı iyi hatırlıyordu Nuriye hanım: “Herkes meydanlarda toplanıp bir yürekten şarkı söylerken, inanılmayacak hayaller, kuruntularla ağaçlar altında dolaşan bir rüya avcısı, anlaşılmaz türküler mırıldanan gölgeler, karanlıklar yazarı...” Böyle pis alaylarla sürüp gidiyordu yazı baştan sona kadar. Büyük bir acıma duygusu sardı içini Nuriye hanımın. Sahir Kırtay gibi bir adamın yıllardan sonra güçsüzlüğünü, yenildiğini açıklaması dokunaklıydı. Öyle büyük bir yazar, öyle namlı bir kişi! Onu avutmak ister gibi.

-Senin sinirlerin bozulmuş çok çalışmadan dedi, işte hastalığın bu! Hem bizim memleketi böyle kabullenmek gerek. Bizim insanlarımız böyle... Başka türlü nasıl olsun istiyorsun! Eğitim, kültür eksikliği var. Bunları alıp takım takım Avrupaya çıkarmalı, oralarda eğitip memlekete döndürmeli sonra... (Yönsel, 1966: 152, 153).

4.18.1.4. Sanatta Yozlaşma

Zambaklar Açarken romanında sanat dünyasındaki yozlaşma ele alınmıştır. Son çıkan romanı filme aktarılacak istenen yazar Tomris Albat, bazı senaristlerin, romanların kendi özellikleri ve değerlerini dikkate almadan yaptıkları senaryoları “parça-bohça” olarak değerlendirir. Bu tür senaristlerin kendi hikâyelerine, büyük eserlerin adını vermekle bir tür “aşırımacılık” yaptıklarına inanan Tomris Albat, son romanını onlara vermek istemediğini dile getirir:

- Her yıl beş on yerli filme imzasını atan ünlü senarist Harun Harami:
- Sayın Tomris Albat!.. dedi. Sizin son çıkan romanınızla ilgileniyoruz biz... Enteresan bir şey yakaladık onda...
 - Halam kaşlarını kaldırdı:
 - Anlamadım aslanım!..
 - Bir film yapmaya karar verdik bu eserinizden... Ben, konusundan faydalanıp birkaç hikâye yazdım... En güzelini senaryo şekline sokacağım...
 - Konusundan faydalanıp birkaç hikâye mi yazdım dediniz?..
 - Evet. Siz bu işlerde üstatsınız Hanımefendi!.. Bir roman beyazperdeye aktarılırken gerekli sinematografik değişiklikler yapılır, bilirsiniz!..
 - Bunu bilirim elbet Bay Harami!.. Ama... açık konuşayım... Siz bazı senaristler, bir romandan senaryo nasıl yazılır bilmiyorsunuz... Konunun ruhunu parçalamadan, kendi özellikleri ve değerleriyle beyazperdeye aktarma sanatını yani... Hatta, çok defa yazdığınız senaryonun o romanın konusu ile hiç bir ilgisi bulunmuyor. Bazen de bir romandan sadece bir nüve veya bir iki kahraman tipi alıyorsunuz. Şuradan buradan derlenmiş bayat ve kalitesiz motiflere sarıyorsunuz bunları... Ortaya çıkan parça-bohçaya da senaryo diyorsunuz!..
 - Harun Harami dudağını kemiriyordu. Aşırı bir gururla:
 - Benim yazdığım senaryolar her zaman büyük iş yapan filmler yaratmıştır Hanımefendi!.. dedi. Her zaman da en ünlü romanların adlarını taşıyor senaryolarım...
 - Halam iç gerginliğini belli etmemek için gülümsemeye çalışıyordu:
 - Fakat yine de seyirciyi aldatmış oluyorsunuz her zaman... Firma tarafından film hakkı satın alınmış olan büyük eserlerin adlarını küçük hikâyelerinize takarak... Senaryoculukta “aşırma” sistemine paralel yeni bir sistem bu, Bay Harami!.. Bu arada roman yazarının durumunu da düşünün bir kere!..
 - Çok garip! Bizi nelerle suçluyorsunuz?.. Neredeyse yerli filmciliği senaristlerin batırdığını iddia edeceksiniz!..
 - Bu bir gerçek!..
 - Harun Harami kısıp, küstah bir kahkaha attı:
 - Sözün kısası, son romanınızı bize vermeyeceksiniz demek, Sayın Tomris Albat?..
 - Bunu anlamış olmanıza memnunum!.. (Azrak, 1978b: 176, 177).

Sanatçıların en temel hakkı, sanatlarını özgürce yapabilmeleridir. Ancak bazen bu hakkın ellerinden alınmak istendiği görülür. Saadet Tacı romanında, yeni açılacak bir otelin salonu için Feyzâ’dan bir tablo yapması istenir. Ancak yaptığı

tablo klasik olduğu gerekçesiyle eleştirilir ve üzerinde değişiklikler yapması söylenir. Feyzâ ise sanatına karışılmış olmasını hoş karşılamaz:

Feyzâ telefona sarılıp da keyfiyeti Şamil beye bildirdiği zaman, ilk anın heyecanlı tebrikleri ardından, adamın sesinde gizli bir endişe sezinledi. Nitekim Şamil bey hemen bu endişesini açıkladı:

- Feyzâ'cığım, sen san'atın nevilerini yerine göre kullanmasını bilen bir san'atkârsın. Ama... Boğaziçi'deki o modern otelin salonuna asılacak olan bu tabloyu, onun mimarî stiline uygun düşünebildiğine emin misin?

- Ne demek istiyorsunuz Şamil amca?..

- Yani... klâsik bir eser yapmakla hata etmiş olma demek istiyorum... Bu adamların şartları malûm!.. Şöyle bir kaç rötuşla, o senin san'at ehline parmak ısırtan nofigüratif gölgelerinden ona birşeyler katamaz mısın?..

Feyzâ dişlerini sıktı. Sözü kısa kesmek için:

- Lütfen beyler teşrif etsinler, tabloyu yerinde görsünler, dedi. Eğer beğenmezler ise o zaman düşünürüz... (Azrak, 1966b: 67).

4.18.1.5. Türkiye’de Sanatın Durumu

Türkiye’de sanat bilincinin tam olarak gelişmemiş olması konusu, Ölmeye Yatmak romanında ele alınmıştır. İlçeye konulacak çıplak kadın heykeli, meclis üyeleri arasında tartışma konusu olur. Bu heykeli gören insanların, meclis üyelerini “azmış” olmakla suçlayacaklarını düşünürler. Bu heykelin ilçeye konmaması için çeşitli bahaneler üretirler. Batı’daki heykellerin eskiden kaldığı ve onların Hristiyan olduğu ifade edilirken, ilçenin temel ihtiyaçları karşılandıktan sonra, sanata sıra geleceği görüşü vurgulanır:

Kadın heykellerini gören halk ne demez hem? Azdı bu meclis üyeleri, demezler mi? “Versay Sarayının avlusunda ne heykeller var. Resimlerini de mi görmediniz baylar? Çıplak çıplak... Her uygar ülkedeki her havuzda vardır bu çıplak kadın heykellerinden.” “Onlara eskiden kalmış” dediler. “İyi ya! Biz de yeni yaparız. Bizden sonrakilere eskiden kalır.” “Hem onlar Hristiyan memleketi. Biz müslümanız, elhamdülillah.” Ardından hemen düzelttiler: “Hayır, yani, din işlerini devlet işlerine karıştırdığımızdan değil. Gerekirse çıplak kadın heykeli de kondururuz ilçemizin münasip bir yerine. Ancak şimdi daha su derdimiz var. Yol derdimiz var. Gıda derdimiz, yakacak derdimiz, gaz, tuz... et...” (Ağaoğlu, 1992: 227).

Güz Şarkısı romanında, Türkiye’de sanatçıların eskiye göre daha sorumlu ve verimli aydın kişiler olduğu belirtilir ve sanatçının, halkın uyanmasına yardım etmesi gerektiği görüşü savunulur:

- Bizim Gülerin söylemek istediği şu efendim, diyordu: Her çağın olduğu gibi bu çağın da yazarı, sanatçısı var kendine göre. Hele Türkiyede bunlar eskilere göre çok daha sorumlu, verimli aydın kişiler, İlham perisinin kanatları kırılalı çok oldu sanırım. Zamanımızda yazı, resim, oyun, topluca her çeşit sanat kolu, insana vardığında, yüreğinden çok kafasına yöneldiğinde bir işe yarıyor ancak. Sanat önem kazanıyor o zaman. Sanatçı da girecek kavgaya, araç olacak memleketi kalkındırmada. Türkiye için başka çare, başka kurtuluş yolu yok. İnsanlarımızın uyanmasına yardım eden, bunu bilgiyle, sarsılarak, sarsarak başaran ustalar gerek bize (Yönsel, 1966: 127).

Aynı romanda, Türkiye’de tiyatro ve oyun yazarlığının, Batı’daki gibi bir ortama sahip olmadığı belirtilir. Ayrıca Türkiye’de sanatçıların, baskı altında oldukları için, yazmaktan hatta düşünmekten bile korkar hale geldikleri ifade edilir:

Tiyatro ve oyun yazarlığı çoktan ortamını bulmuştu başka ülkelerde. Oralarda oyun yazmak, yeni yetişen genç coşkun, on parasız bir şair için daha kolaydı belki. Onlar için tiyatro çevresi, sanatçılar, izledikleri belirli sahneler vardı. Nerde öyle araçlar bizde! Dışarı gitmek için param da yoktu. Yabancı sahneleri, yazarları izlemek, okumak, boyuna okumak, işte benim yaptığım o zamanlar... Bir yandan da ne baskılar altındaydık bilsen!. Bundan on yıl öncesine kadar insanlar sosyalizm lâfını kendi kendine etmeye korkarlardı bizim memlekette düşün! Nerde şimdiki özgürlük! Bir keresinde, oyunlarından birinde çokça diktatör lâfı geçiyor diye polise çağırmışlardı beni “Ne demek istiyormuşum yani?” diye? Anlıyormusun Nur! Bir oyunumu da hacılara hocalara takılıyor, alay ediyor diye haftasına afişten kaldırdıklarını hatırlarım. Böyle rezaletti işler. Değil yazmak, düşünmekten korkarlardı insanlar... İnancsız ve kuşkuda, her an başımıza düşecek taş bekleyerek, kötülüğün nereden, neden geleceğini bilmeden üstelik! (Yönsel, 1966: 207).

4.18.1.6. Sanatın Değersiz Görülmesi

Aksaray’dan Bir Perihan romanında, kızının müziğe olan yatkınlığını fark eden Nuri, karısına birçok defa bir piyano almayı teklif etse de, Perihan piyanonun “modası geçmiş bir eşya” olduğunu söyleyerek, kocasını bu fikirden vazgeçirir. Perihan, kızının müzikle ilgilenmesini “saçma sapan” bir uğraş olarak değerlendirir:

Nuri’nin iki kızının, bilhassa küçüğünün musikiye büyük istidadı vardı. Bunu tesbit eden Nuri birçok defa:
 “Bir piyano satın alsak” diye teklif etmişti.
 Fena günlerinde Nuri’nin eski piyanosunu satmışlardı.
 “Piyano ne yapacağız?”
 “Küçük kızımızın ne kadar istidadı olduğunu görmüyor musun?..”
 “İstidadı mı var?..”
 “Onun gitarı çalışından bunu anlamak mümkün.”

Zaten Perihan da çocuğun musikiye düşkünlüğünü anlıyordu. Ve bu şey, onu hiddetten kudurtuyordu. Eski eşyaların konulduğu bir yükte, lüzumsuz eşyalar arasında, çocuk babasının gitarını bulmuştu. O günden beri elinden bırakmıyordu.

Perihan'ın buna tahammülü yoktu. Musikiden nefret ediyordu, bilhassa gitardan. Çünkü bu âlet kocasının mazisine aitti:

“Evde radyo var! Musikiyi o kadar seviyorsa, radyo çalsın! Bir odayı baştanbaşa kaplayan bir piyanoyu satın almağa ne mana var! Piyanonun modası geçmiş bir eşya olduğunu sahiden anlamıyor musun?”

Çok defa kızı gitar çaldığı zaman elinden çekerek alıyordu ve hiddetle:

“Mektep derslerin, vazifelerin seni bekliyor” diye bağırıyordu. “Sen burada saçmasapan şeylerle uğraşıyorsun... Seni küçük serseri seni...” (Derviş, 1997: 121, 122).

Suya Düşen Hayal romanında, kızının bir heykeltıraşla evlenecek olması, İhsan Bey'in kafasını kurcalar. Çünkü o, sanatçıları, “boş işlerle meşgul kimseler” olarak görür ve para kazanamadıklarını düşünür. Yaptığı araştırma sonucunda, iyi sanatçıların da eserlerini yüksek fiyatlarla satabildiklerini öğrenince içi biraz rahatlar:

Hayalinde canlanan birtakım güzel sahneler yüzüne mes'ut bir tebessüm yayarken, damadı olacak gencin durumunu da düşünmeye koyuldu. Başlangıçta onun heykaltraşlık gibi garip bir mesleğin adamı oluşu içini bulandırmıştı. Çünkü kendisi “sanat” denen şeyi ciddiye alan bir adam değildi. Hatta sanatçıları havaiyatla meşgul kimseler sayardı.

Bunlardan biriyle son zamanlarda ilgilenmeye başlaması, bu işin de - ehliyeteye göre- para getirir bir iş olduğunu anlamış olmasındandı. Vakıa bu fikri güçlükle benimsemişti. Zira, nasıl ressamaları, açlıktan saman üzerinde ölmeye mahkûm boyacılar sayıyorsa, heykeltraşları da mezar taşçıları diye tahkirle ömrünü geçirmiş bir adamın birdenbire bu kanaatlerini söküp atmasına elbette imkân yoktu. Ancak, sözlerine güvendiği bir dostunun verdiği izahat üzerine fikrini değiştirmeye muvaffak olmuştu.

Bir san'at galerisinin sahibi olan bu dostunun teminatına göre, seçkin sanat erbabı, eserlerini yüksek fiyatlarla satabilmekte ve birçoğu da bu sayede zengin olmaktaydı. Daima emin iş gördüklerini ve iflâstan korkmadıklarını da sözlerine ekleyince; kızının servetini bir ticaret krizinde mahvolup gidecek bir işe koymasına asla imkân olmayan İhsan Bey ziyadesiyle memnun olmuştu (Azrak, 1979: 112).

İhsan Bey heykeltıraşların, mezar taşçıları ile aynı işi yaptıklarına inanır ve bunun sanat olarak değerlendirilmesine anlam veremez:

- ... Sergi için büyük bir heykel yaptığımı duydum Meftun'cuğum. Her yerde bundan sözediliyor. Şanslı adamsın vesselâm!..

Meftun:

- İltifat ediyorsunuz efendim!.. diye cevap verdi.

İhsan Bey âdeta kaba kaçan bir gülüşle:

- Ne iltifatı canım?.. dedi. Bu heykeli herkes gibi biz de, merak ediyoruz. Bugün kızım ile konuşurken...

...

- Ben heykeltıraşların taştan, cansız birtakım şekiller yapmak için canlarını çıkarmalarına bir türlü akıl erdiremiyorum. Bunun sanat neresinde?.. Mezar taşçıları da aynı işi yapmıyorlar mı?

...

Güzel sanatlara dair bilgisizce girdiği sözler Süreyya'nın son derece canını sıkıyordu. Genç kız nihayet dayanamıyarak:

- Babacığım, dedi. Meftun Beyin nezaketini kötüye kullanmaya hakkımız yok. Onun sanatı bütün sanat çevrelerinde büyük takdir görüyor (Azrak, 1979: 54).

Kaderin Sırrı romanında, evin temizlik işlerini yapan Zülfiye, yazarlığın ve kitapların kimseye bir faydası olmadığına inanır ve rafta duran kitapları “toz, toprak yuvası” olarak değerlendirir:

- Boyuna yaz dur bakalım... Diyeceklerin hiç bitmez mi senin?

Yaşlı kadın zihnini yazıya vermeye çalışarak “bitmez” anlamında kaşlarını kaldırdı. Kız burnunu çekti:

- Neye yarar ki bunca söz, bunca yazı?.. Şu raftaki kitapları hep sen mi yazdın sahiden?..

Nüvide Hanım yine önündeki kâğıtlardan gözlerini ayırmadan “evet” anlamında başını salladı. Zülfiye omuz silkti:

- Toz, toprak yuvası hep... Bir faydası yok sana... Kazancını da boyuna oğlanlara harcıyon... (Azrak, 1976a: 327, 328).

Yenişehir’de Bir Öğle Vakti romanında, sosyete deki diğer kadınlar gibi sanat etkinliklerini kaçırmayan Mevhibe Hanım eleştirilir. Oğlu Doğan’ın sinema ile uğraşmak istediğini öğrenince Mevhibe Hanım, sanatı, “karanlık, eni sonu belli olmayan işler” olarak değerlendirir. Türkiye’de kimsenin sinemadan anlamayacağını iddia eder. Başarılı bir okul hayatı olan Doğan’ın, “okumamışlar, ana baba ilgisi görmemişler, başka yükselme olanağı olmayanlar” gibi “sinemacı” olmasına karşı çıkar:

“Baylar, bayanlar, müsameremizi seyrettiniz. Ücretimiz aslında peşindir, ama biz nezaket ve sizlere de itimat göstererek parayı hemen almadık, şimdi lütfen gönlünüzden koparı bu tepsiyeyi...”

Cambaz bir alttan alıp bir tehdit savurarak topladı parayı. Mevhibe’nin yanında para yoktu. Sıkılarak kaçmıştı ordan. Şimdi nedense, oğlunun sinemacı olması düşüncesi hep o cambazları getiriyordu aklına. Aslında, elbette görgülü bir kadın kocasıyla tiyatroya, konsere, baleye gitmiş uyanık bir hanfendi olarak sanatın başka bir şey olduğunu biliyordu. Ama yine de sanat deyince, aklına hep biraz sefaletle biraz bayağılık geliyordu elinde olmadan. O düşmüş kadınla,

eşkıyalara benzeyen cambazlarla eninde sonunda özdeşleşen bir şey. Olacak şey miydi şimdi Doğan'ın, elinde tepsisiyle?.. Tabii öyle değil, ama yine de...

“Cahiller gibi konuşma” demişti Olcay. Daha da çok kızmıştı. “Güzel sanat nedir, elbet bilirim ben de. İyi filmlere de bayılırım. Amaaaan, başkaları yapsın canım! Karanlık, eni sonu belli olmayan işler bunlar. Hem canım Türkiye burası, burada filmcilik söker mi? Avrupada hadi neyse. Kimse anlamaz burda. Hep eşkıyaların elinde bu işler. Artist dedikleri de hepsi orospu. Doğan ne bilsin? İyi aile çocuğu o. Sonunda sefil olur, rezil olur.”

“O yapmayacak, bu yapmayacak, kim yapacak bizde iyi sinemayı peki?” diyordu Olcay. “Niçin Doğan yapmasın iyisini?”

Ah Mevhibe hanımın içini daha da keder kaplıyordu oğlunun eski okul başarıları aklına geldikçe.

Hani o kadar iyi okumasaydı neyse. “Nasıl olsa okumayacak, adam olmayacak” diye belki başka türlü düşünürdü o zaman. Ama Doğan gibi parlak geleceği olan bir çocuk, tutsun da öyle okumamışlar, ana baba ilgisi görmemişler gibi “sinemacı” olmağa kalksın? “Nesi var? -diyordu Olcay-, bu da bir uğraş, hem de çok zor bir uğraş. Bak şimdi Devlet Tiyatrosu aktörleri nasıl saygı görüyor, gereğinde Cumhurbaşkanı onurlarına yemek düzenliyor!” – “Aman bilirim ben.” - diyordu Mevhibe hanım. Beybabanın vekilliği zamanında Ankara'ya gelen yabancı bir bale trubu onuruna köşkte verilen bir yemeğe babası onu da götürmüştü. Babası yemekte baş balerinin elini öpmüştü. Ama Mevhibe hanım, babasının kendi kızının balerin olmasına asla izin vermeyeceğini biliyordu. Herkesin tutacağı iş kendine uygun olmalı. Vekil beybabanın kızı balerin olamaz. “Peki kimler olur?” diyordu Olcay. “Ne bileyim işte, başka ailelerin, çocuklarını doğru dürüst okutamayan ailelerin, ya da boşanmış, çocuklarına ilgi göstermeyenlerin çocukları ya da yetenekli halk çocukları, başka yükselme olanağı olmayan yani... Elbet güzel şey sanat, ama söyledim işte, öyle rabıtalı ailelere göre değil.” (Soysal, 1975b: 155- 157).

Aynı romanda Doğan, ailesine yazdığı mektupta, atom fiziğini bırakıp sinema tahsili yapmak istediğini bildirince, babası bu iş için gönderecek parası olmadığını söyler. Annesi Mevhibe Hanım'ın ise, oğlunun, “serseriler gibi filmci olacağını ve ayaktakımı arasına karışacağını” düşünerek, üzüntüsünden günlerce odasından çıkmadığı anlatılır:

Sonunda fakülte derslerine devam etmemeğe, Paris kahvelerinde sürünmeğe başladı. Orada özel olmayı sanat edinmiş bir yığın insanla tanıştı. Şiirden, politikadan, kadınlardan, sıkıntıdan, hayatın gülünç ve ciddiye alınmaması gereken bir şey olduğundan konuşuyorlar, herşeyi alaya alıyorlar, yüksek bir düzeyde dedikodu yapıyorlar ve çok bunalıyorlardı. Bu arada sanata olan ilgisi arttı. Bu kahvelerde herkes ilgileniyordu aslında sanatla. Sinemaya merak sardı. Ailesine mektup yazıp, atom fiziğinden vazgeçtiğini, sinema tahsili yapmayı düşündüğünü bildirdi. Fakülteye devam etmediği ve sınavlara girmediği için bursu kesilmişti. Ailesinden para istiyordu. Babası bu iş için parası olmadığını söyleyerek kestirip attı. Mevhibe hanımda para vardı, ama Mevhibe hanım değil hemen para göndermeğe yanaşmak, bu haberi duyunca başına tülbentler bağlayıp yatak odasına kapandı. Atom fizikçisi olacak diye herkeslere övündüğü, o hep iftiharlara geçen oğlu serseriler gibi filmci olacaktı

ha? Doğan, atom fiziği okumak için para isteseydi Mevhibe hanım kıyardı paraya, ama sorumlu bir anaydı o, oğlunun serseri olmasına kendi parasıyla ön ayak olamazdı. Koskoca Vekil beybabasının torunu filmci olacakmış. Yok hiç hazmedemiyordu bunu. İnsan kendi kendine nasıl ayaktakımı arasına karıştırmış? Ha filmci, ha cambaz (Soysal, 1975b: 154, 155).

4.18.2. Sanatçı

4.18.2.1. Sanatçıların Ekonomik Kaygıları

Bir Düşün Gecesi romanında İlhan'ın, kız kardeşi Tezel'in, Akademi'ye gitmek istediğini öğrenince, "kâğıt boyama"nın para getirmeyeceğine ve kardeşinin gezip tozmak için İstanbul'da yaşamak istediğine inandığı için, onun bu fikrini desteklemediği anlatılır:

Ah sevgili Aysel, nasıl destekledi beni! İlhan'ın sırt dönmelerine, bir kuruş koklatmamalarına – "Akademi de neymiş, kaç para getirir kâğıt boyamak adama, senin derdin İstanbullarda fink atmak, ben buna aracı olamam"- anamın iki arada bir derede ve iki eli böğründe kalakalmalarına karşın (Ağaoğlu, 1984: 30, 31).

Aynı romanda, kocasından boşanan ve ressamlık ile geçinen Tezel'in, İstanbul gibi bir yerde, kocasından nafaka almadan geçinmesinin mümkün olmadığı ifade edilir:

Tezel. Aklım ona takılır. Resimleriyle geçiniyormuş. İnsan resimle nasıl geçinir? Üç beş boyalı kâğıtla karın mı doyar? İstanbul gibi yerde kira nasıl ödenir, nasıl giyinilir kuşanılır, nasıl başa çıkılır? İşte gine o kara eteği. Ne parmağında adam gibi bir yüzük, ne kulağında bir küpe. İlhan'a sormuştum öncelerde. Bana verdiğinin birazını kardeşine mi göndersem, diyecektim, kestirip attı. "Nafaka alıyordur, üzme canını," dedi. Öyle midir? Başka nasıl olur zaten? Nafaka alıyordur tabii, alması da lazım. Kerem'in anası, baba yanı herhalde bir şeyler veriyordur, diye inanıp gitmiştim (Ağaoğlu, 1984: 148).

Sisli Hatıralar romanında Hüsrev Ağabey, piyano çalan Hakan'ın, verdiği konserlerle karnını doyuracak kadar para kazanıp kazanamayacağını merak eder. Hakan ise babasından kalan miras nedeniyle, paraya ihtiyacı olmadığını ve yalnızca sanatı için piyano çalacağını belirtir:

Bu arada ben de ona Konservatuarı başarı ile bitirdiğimi ve ilk konserime hazırlandığımı söyledim. Beni tebrik etti, başarılar diledi.
- İyi ama, bu konserler senin karnını doyuracak mı?..

Sonra, dilinin altındaki baklayı çıkardı:

- Yine burada çalışmaya tenezzül etseydin, sana mükemmel bir ücret verirdim Hakan... En azından eski ücretin üç mislini...

- Benim şimdi iyi bir gelirim var Hüsrev ağabey, paraya ihtiyacım yok. Piyanoyu yalnız sanatım için, idealim için çalacağım... (Azrak, 1975: 156).

Saadet Tacı romanında Feyzâ'nın, sanatını bir geçim vasıtası olarak kullanmaya mecbur oluşundan rahatsızlık duyduğu ifade edilir:

- Otur da birer Vermut içelim... Ailenin bütün geçim yükü sırtımda olsa bile, bu bana ağır gelmez Reha... Meselse sadece san'atımı bir geçim vasıtası olarak kullanmaya mecbur oluşumda...

Reha onun uzattığı kadehi alırken can ve yürekten:

- İnşallah bir gün seni bu hayat yükünden tamamen kurtaracak bir duruma gelirim... dedi O zaman sen de san'atınla dilediğin şekilde meşgul olursun... (Azrak, 1966b: 6).

Küçük Dünya romanında ressamlık ile geçinen Fikret'in, para kazanmasının çok zor olduğu belirtilir:

Fikret'in para kazanmasına imkân yoktu. Kırk yılda bir resim satacak da, yahut bir mağazanın vitrin dekorasyonu çıkacak da... (Işınsoy, 1984: 85).

4.18.2.2. Sanatçı ve Yaratma Süreci

Sanatçıların yaratma süreci oldukça yoğun bir süreçtir. Sanatçılar bu süreçte, tamamen sanatlarıyla ilgilenmek istedikleri için başka şeylere zaman ayırmak istemezler. Kaderin Sırrı romanında sanatçının yaratma süreci, Nüvide Antel örneğinde ele alınmıştır. Kendisine, yeni eserine ne zaman başlayacağı sorulduğunda Nüvide, bir yazarın yaşantısının huzurlu olması gerektiğini, aksi takdirde kendi sorunları ile uğraşmaktan, romanına kendisini veremeyeceğini ifade eder:

Derken söz döndü dolaştı, edebiyat bahsine geldi. Hepsi, Nüvide Antel'in yazılarına, bilhassa "ÜÇ YAVRU" romanına hayrandı. Neden yeni bir esere başlamadığını merakla soruyorlardı.

Nüvide, yakında başlayacağını söyledi. Fakat arkadaşları kesin söz istiyorlardı artık... Şuraya geldi geleli hep aynı şeyi tekrarlıyordu Sayın Nüvide Antel!..

Genç kadın gizlemeye çalıştığı bir hüznle:

- Yeni bir roman yazmak için çoktan beri kafamda hazırlanmış konular var, dedi. Hepsi de hayattan alınmış... Ama, benim burada çok yönlü ve renkli bir yaşantım oldu... Çok değişik karakterler ve çok enteresan tipler tanıdım...

Bir romancı için dört elle sarılınacak nitelikte yepyeni orijinal konular yakaladım... İşte ben bunları kaleme almak istiyorum önce...

Şişman Pakize kendini tutamayıp:

- Öyleyse siz de hemen başlayın bunları yazmaya... diye bağırdı.

- Öyle ama, hayatın katı gerçekleri olduğu gibi bir romana aktarılamaz Pakize Hanım... O gerçekler zamanla muhayyilenin ışığında arınmalıdır... Romancı o yaşamın etkisinden tamamen kurtulup olayların üstüne çıkmalıdır. Ancak bu suretle tarafsız ve olumlu bir görüşle işleyebilir sorunlarını eserinde... O zaman hamurda mayanın kıvamını gereğince tutturabilir... İşte edebiyat da budur... Bugün hemen yazmaya girişeceğim kitap bir roman değil, bir hayat hikâyesi olabilir ancak...

Sevda:

- Bu daha enteresan! diye atıldı.

- Hayır kızım. Ben hayat hikâyesi değil, roman yazmak istiyorum. Ele alacağım konuda objektif bir görüş noktasına varabilmeliyim... Sanıyorum ki bu işi geciktirmem aslında bundan ileri geliyor...

Burada Ferda da söze atılıp sabırsızca ısrar etti:

- Öyleyse siz de eski güzel konularınızdan birini ele alın canım!..

Hemen başlayın da yazmaya...

Nüvide bir süre gülümseyerek önüne baktı. Sonra başını kaldırdı:

- Bir mesele daha var Ferda'cığım... Bir roman yazarının yaşantısı mutlak huzurlu olmalıdır... Çalışmaları onu, yaşadığı dünya ile yarattığı dünya arasında bocalar hale getirmemelidir. Günlük hayatı çok hareketli ve yorucu olan, dimağı boyuna büyük etkenlerle yıpranan bir yazar için, romanında, canlandıracağı kahramanların sorunları ikinci planda kalır... Bu da, yazdığı eseri başarısız kılar kuşkusuz... (Azrak, 1976a: 201, 202).

Suya Düşen Hayal romanında heykeltıraş Meftun, eserini yaratma sürecinde, işlerini belirli bir plan ve program dâhilinde düzenli bir şekilde yürütmesi gerektiğini belirtir:

- Özür dilerim Süreyya Hanım!.. dedi. Acaba maksadımı anlatamadım mı?.. “Bosfor Perisi” ile sizin ne ilginiz var?.. Ben, başlı başına bir şaheser konusu olan güzelliğinizi aciz sanatımla âbideleştirmek emelindeyim. Mesleğim, işlerimi bir plan ve program dâhilinde düzenle yürütmemi gerektirir. Bir eseri bitirmeden diğerine başlamak âdetim değildir (Azrak, 1979: 156).

Yenişehir’de Bir Öğle Vakti romanında, sinema alanında ilerlemek isteyen Doğan, ailesinden gerekli desteği göremeyince, filmini yayımlayabilmek için sinemanın istediği parayı toplamaya çalışır. Gecekondu semtlerinde dolaşarak görüntüleri kendisi alır. Romanda, Doğan’ın eserini meydana getirme sürecinde yaşadığı sıkıntılar dile getirilir:

Bir süre, elinde sinema makinesiyle Ankara’nın gecekondu semtlerinde dolaştı. Sinemateğin faal üyesi oldu. Bir iki edebiyat dergisinde, sinema üstüne

birkaç yazı yazdı. “Sinemayı iyi bildiği” sinema meraklıları arasında kısa bir süre içinde yayıldı. Kendi düşüncesine yakın bulduğu birkaç amatörle, yeni bir sinema topluluğu kurdu. Sinema hakkındaki görüşlerini, Türk sineması hakkındaki düşüncelerini yaygınlaştırmak amacıyla de bir dergi çıkarmağa başladılar. Yine kendileri gibi sinema meraklısı oldukları halde film çekecek kadar sinemayı iyi bilmeyen, ama topluluğun bütün çalışmalarına büyük bir hevesle katılan birkaç üniversiteli kız, bastırdıkları dergiyi satmak görevini üstlerine aldılar. Kızlar, geniş çevreleri ve biraz da yüzü tutmayanların yardımıyla dergiyi satma işinin üstesinden geldiler. Topluluk ilk iş olarak, amatörce hazırladıkları bir iki belgesel filmi bir hafta düzenleyerek göstermek istiyordu. Böylelikle, hem iddialarını kanıtlamış olacaklar, hem de inandıkları sanat görüşünün kamuoyunda yankılanmasını sağlayacaklardı. Bu iş için bir sinemanın bir hafta için kiralanması, bir de gösterici bulunması gerekiyordu. Derginin satışından gelen para bu işe yetmeyecekti. Yine yardımcı kızların da yardımıyla para toplamak ve gösterinin biletlerini önceden satmak yolunu denediler. Sonunda, sinemanın gösteri için istediği peşin parayı şuna buna borçlanarak biraraya getirebildiler. Doğan, anasından başka bir şey bahane ederek biraz para koparabilmişti.

Gösterinin açılışı için, atak ve iddialı cümlelerle dolu bildirileri kapsayan bir broşür bastırdılar. Broşürde yerli sinema kıyasıyla eleştiriliyor, sinemanın toplumdaki yeri ve görevi üstüne görüşler dile getiriliyor, çağdaş sinema konusunda bazı bilgiler verildikten sonra, Türk sinemacıları, Türk halkı karşısında göreve çağrılıyordu. Gösteri akşamı, sinemateğin ve gösterinin ilânını yapan bir iki kitabevinin devamlıları, bu tür olayların dışında kalmama alışkanlıklarıyla salonu doldurmuşlardı. Sonunda, kırk beş dakikalık bir gecikmenin ardından gösteri başladı (Soysal, 1975b: 158, 159).

4.18.2.3. Sanatçı-Halk İlişkisi

Kimi zaman sanatçının kendini üstün görmesi ya da eserlerini halkın anlayabileceği şekilde meydana getirmemesi gibi nedenlerle, sanatçı ile halk arasında kopukluk yaşandığı görülür. Zambaklar Açarken romanında Oğuz Albatros, oyunlarının “iddialı ve kavranması zor” olması nedeniyle, halk tarafından anlaşılamadığını düşündüğü için, seyircisi az ama öz olan küçük tiyatrolarda sahneye konmasını tercih ettiğini belirtir:

- Piyesleriniz genellikle özel tiyatrolarda oynanıyor galiba Üstadım!..
- Evet. Benimkiler iddialı ve kavranması zor oyunlardır. Bunlar halk tarafından gereğince anlaşılamıyor maalesef!.. Bu yüzden, oyuncu kadrosu güçlü olan küçük tiyatrolarda sahneye konmasını tercih ediyorum... Seyircisi az, ama öz olan... (Azrak, 1978b: 66, 67).

Aynı romanda, halkın, “bir ilhamın meyvesi” olan eserlere rağbet ettiği ifade edilir:

- “Kırık Aynalardaki Yüzler” adını bu eserde ne şekilde değerlendirdiğinizi merak ediyorum. Oyunu görmeden önce bir özetini verebilir misiniz bana?.. Yani tema’sı hakkında kısa bir bilgi...

- Bu, tezli bir eserdir Perran... Kırık bir aynanın her parçasında kişiliğinin ayrı bir çehresini, benliğinin ayrı bir yönünü gören bir adamın karakter analizi... Sanırım, her şeyin bugün tersine dönmüş olduğu bir dünyada birtakım gerçekleri değişik bir açıdan yansıtmak amacıyla veya sadece bir orijinalite yapmak için onu kaleme aldım...

- Halanız beğendi mi?

- Hiç beğenmedi. Onun teorisine göre, kaleme alınan bir eser her şeyden önce güzel bir ilhamın meyvesi olmalıdır!.. Halk böyle bir meyveye her zaman rağbet eder, onun lezzetine bayılır, tadı damağında kalır!..

- Anlıyorum... Sayın Tomris Albat’ın eserleri hep böyledir ya işte!..

- Evet, halam, bir yazarın, kahramanların kişiliklerini -bir anatomist gibi- kalemiyle didik didik etmesini gereksiz bulur... “O, kişilikler, kahramanların içinde yaşadığı olayların akışında kendiliğinden özellik kazanmalı, hepsi kendi yaşantıları içinde birer canlı portre, birer ölümsüz tip haline gelmelidir” der!.. (Azrak, 1978b: 67, 68).

Zambaklar Açarken romanında, sanatçı-halk ilişkisine birkaç kez yer verilmiştir. Oğuz Albatros, alkışların, doğrudan doğruya halktan geldiği takdirde bir önem taşıdığını düşünür ve bazı şakşakçıların desteğinin kendisi için bir önemi olduğunu ifade eder:

Perran heyecanla:

- Çok teşekkür ederiz sevgili Üstat!.. dedi. Sizi nasıl tebrik etmeli? Nasıl?..

Mediha, ona gözünün kuyruğu ile baktı:

- Sevgili Üstat (!) tebriklere yeterince doymuş olmalıdır!.. Kutlamaların ve alkışlamaların artık onu fazla ilgilendirdiğini sanmıyorum!..

Perran yine heyecanla:

- Böyle olması bir bakıma normal!.. dedi. Bu, bir sanatçının olgunluğunu gösterir çünkü...

- Ben bu fikirde değilim güzelim! Bir sanatçı her zaman halktan yakın ilgi, takdir ve alkış bekler... Öyle değil mi, Oğuz?..

Karım belki haklıydı ama, bu soruyu bir maksatla sormuş olduğundan emindim.

- Alkışlar doğrudan doğruya halktan gelirse, tabii... dedim. Ama birtakım şakşakçılar var ki...

- Yani sanatçıyı desteklemeyi bir ödev sayanlar... Açıkçası yazarın dostları ve dostlarının dostları!?!.. (Azrak, 1978b: 164, 165).

Aynı romanda, “realiteye dönük bir yazar” olduğunu belirten Oğuz Albatros, eserlerinde alışılmamış bir stil uyguladığı için halk tarafından anlaşılamadığını ifade eder. Ayrıca yazdığı piyeslerin, yalnızca aydın kesime hitap ettiğini itiraf eder:

- Fakat, onu ününden ötürü kıskanmamalısınız!..
- Siz de ünlü bir yazarsınız çünkü...
- Kıskanırım!.. Halkın takdirini kazanmak başka, sevgisini kazanmak bambaşkadır... Ben realiteye dönük bir yazarım ve yeniyi, orijinali seçerim hep... Alışılmamış bir stil uygulamam... Bu bakımdan pek anlaşılamıyorum!..
- Şahane piyesler yazıyorsunuz... Bunlardan birkaçı sanat ödülü de aldı sanıyorum...
- Evet ama, bu piyesler ülkemizde sadece bir avuç aydına hitap ediyor... O ise işin püf noktasını bulmuş... Kaleminin ustalağıyla bütün milleti baştan çıkarıyor... Benim gibi birçok yazar çalakalem yeni akımda bir varlık olabilmek çabasında yavrum... Hal böyle iken, romantizmin fiyaskosunu görmek yerine, bir avuç hayalden doğan zaferin gölgesinde toz olmak tabî ki kanıma dokunuyor... İşte mesele bundan ibaret!.. (Azrak, 1978b: 27, 28).

Yenişehir’de Bir Öğle Vakti romanında, gecekondü hayatının filmini çekmek isteyen Doğan, halkın tepkisiyle karşılaşır. Aşağılık duygusuna kapılan bu insanlar, kendi hayatlarında bir gariplik olmadığını ve herkesin gizlisinin kendisinde kalması gerektiğini ifade ederler. Halk tarafından anlaşılmadığını anlayan Doğan, kendini yorgun hisseder:

Akşamüstü olmuştu bu arada. O saatte işlerinden dönen bazı erkekler de ilgilendiler Doğan’la. Birkaçı onu eve kahve içmeğe davet etti. Doğan, bu ricaları kıramayarak oturup kahve içti. Filmi hakkındaki bitmez tükenmez sorulara bir yığın yalanla karışık uyduruk cevaplar verdi. Çünkü, anlatacaklarının soru sahiplerine bir şey ifade etmeyeceğini çabuk kavramıştı. Ondand somut, elle tutulur, mahalle sinemasında seyrettikleri filmlerinkine benzer konusu olan bir film hikâyesi bekliyorlardı. Gençten bir delikanlı: “Kimin hayatının filmi olacak ağbi?” diye sordu. Bu soruya verebileceği bir cevabının olmasına sevinen Doğan, “”Bu semtin.” diye karşılık verdi. Adamlardan biri kuşku baktı Doğan’a, “Bizi cahil belledin galiba ağbi” dedi, “buranın hayatı mı olurmuş?” –“Yani” dedi Doğan sıkılarak, “burada yaşanan hayatı çekeceğim.” Buna da başka biri alındı, “oğlum ne varmış bizim hayatımızda, herkesin gizlisi kendine.” dedi. Doğan iyice bunalmıştı. “Şey yani, öyle demek istemedim, örneğin, cenazelerinizi falan çekmek istiyorum.” diye kaçırdı ağzından. Bu cümleye daha da bozulmuştu karşıdaki: “Bak bozuşuruz oğlum, cenazenin tiyatrosu mu olurmuş? Günah!” Doğan sustu, karşısındakiler de susmuşlardı. Cenaze bölümü suya düşmüştü, anladı. İyice somutlaşan anlaşmazlık duygusu içinde, yakında bir sünnet düğünü olup olmayacağını sormaya cesaret edemedi. Teşekkür ederek izin istedi ve eve döndü. Yorgundu (Soysal, 1975b: 164).

Güz Şarkısı romanında Sahir Kırtay, eserlerini kimseye öğüt vermek ya da birbirine düşürmek amacıyla yazmadığını öne sürer. Türk halkının uykuda olduğunu ve eğitim yoluyla toplumu uyandırmak gerektiğini ifade eder:

-Bakın çocuklar dedi. Ben şunu bilirim iyi: Ekmekçi, ekmeğini yapar, demirci demirini döğer, çiftçi tarlasını sürer, ben de kâğıdı önüme çeker yazımı yazarım. Bildiğim kadar, inandığım gibi anlatırım insanları. Kimseyi birbirine düşürmek, öğüt vermek, yan tutmak değil benim amacım. Benim işim yazı yazmak, oyun kurmak tatlı öyküler anlatmak, duygulu şiirler söylemek, insanları güldürmek, ağlatmak sırasında. Benim baktığım yere bakmıyor diye kimseyi suçlamak istemem. Bir sürüyü iteleyip dürtüklemek gibi bir şey şimdi yapılan. Uykuda çoğunluk Türkiyede. Bilgisizliğin, kültürden, eğitimden yoksun olmanın uykusunda. Önce iyicene, usûlünce eğitip öğretmek uyandırmak gerek bence toplumu. Bizim en önemli sorunumuz, eğitim sorunu aslında (Yönsel, 1966: 129).

4.18.2.4. Sanatçı ve Evlilik

Bazı sanatçılar, hayatlarının evliliğe uygun olmadığını düşünerek evlenmek istemezler. Bir Çatı Altında romanında Nazmi Bey, film artisti Siray Ece'ye evlenme teklif eder. Genç kadın, farklı dünyaların insanları olduğu gerekçesiyle, bu teklifi kabul edemeyeceğini söyler. Ayrıca sanat çevresi, görevleri ve yoğun çalışmaları nedeniyle uygun bir eş olamayacağını ifade eder:

- Sakın yanlış anlamayın. Şu anda size çok ciddî bir teklifim var da...
- Bana evlenme mi teklif edeceksiniz yoksa?
- Evet, bütün kalbimle...

Siray Ece tatlı bir hayretle erkeğin yüzüne baktı. Nazmi Şeren ise, şimdi bir delikanlı heyecanı içinde, vakit kaybetmeden sözünü bitirmek telâşına düşmüştü:

- Pek çok evlenme teklifi aldığınızı biliyorum. Belki de çoktan bir seçim yapmışsınızdır. Belki de kalbiniz ve hayatınız boş değildir. Eğer böyleyse, her şeyi unutalım, yine dost kalalım. Kabul mü?..

Genç kız hâlâ erkeğin yüzüne öyle tatlı tatlı bakıyordu:

- Kalbim de, hayatım da bomboş... Ama bizim evlenmemiz mümkün değil Nazmi Bey!

- Neden?..

- Size klâsik bir cevap vermek zorundayım: Çünkü bambaşka dünyaların insanlarıyız. En önemlisi, ben bir sinema artistiyim. Geniş bir san'at çevrem, görevlerim ve sizin düşünemeyeceğiniz biçimde yoğun çalışmalarım var. Dilediğiniz eş olamam ben size...

- Bunların hepsini düşündüm. Hepsini sonra konuşuruz. Güzel bir anlaşmaya varacağımıza eminim. Şimdi bana "evet" deyin yalnız...

- Bu bir yıldırım teklif! Size hemen cevap veremem. Ben de düşünmeliyim, değil mi?

- O şey... elbette! Bağışlayın... Güzelliğiniz başımı öylesine döndürdü ki!.. Hayatta ilk defa bir kadın yeniliyorum... Şerefim üzerine yemin ederim size... O kadın oğlumun en sevdiği insan olduğu için de kat kat mutluyum... (Azrak, 1990: 378, 379).

Gümüşselvi romanında Rüheyma, evlendiği takdirde sanatına devam edemeyeceğini düşündüğü için evlenmek istemez:

Rüheyma gülmeye başladı:

- Çocuk musun Müşfik?.. Düşünüp taşınmadan böyle hayatı bir karar verilebilir mi hiç?.. Sana hemencecik cevap veremem... Ona bakarsan, bir ümit vermeyi bile doğru bulmam... Çünkü ben evlenmeyi henüz düşünmüyorum... Düşüneceğim günün de çok uzakta olduğunu sanıyorum.

- Peki ama, neden?..

- Çünkü bir sanatkârim... Yarınılardan çok şey bekliyorum... Bunu takdir etmen lâzım... Evlenecek olursam san'at yolundaki idealimin mânası kalmaz...

Başımı eğdim. Onu ikna etmek için dilime gelen sözler, bu kat'î tavrı karşısında te'sirini kaybetmeye mahkûm görünüyordu.

Sesim titriyerek:

- Haklısın dedim. Bana acele cevap verme... Teklifim üzerinde uzun uzun düşün... San'atına hürmet ederim... Hattâ çalışmalarını destekliyeceğimden emin olabilirsin... Başarıların ne kadar çok, şöhretin ne kadar büyük olursa, benim saadetim ve iftiharım da o nisbette artar... (Azrak, 1966a: 21).

Güz Şarkısı romanında Sahir Kırtay, sanatla ilgili yapılacak işlerinin olduğunu düşünür ve evlenerek bir başkasının sorumluluğunu üzerine almak istemez. Kendini “evlenecek adam” olarak görmez:

Bakışları o ateşli bakışlardı gene, görünce sevinç yanıyordu gözlerinde, ama beni istemiyordu artık! Budala ben, zavallı ben! Orada durmuş, “Beni al, beni götür! Ne olur, hayır deme, deme!” diye yalvaran bakışlarla! Utancımın “Sensiz ölürüm; yaşayamam” diyemedim. Öyle diyeceğime, “Sen istersen seninle geleceğim, istemezsen Nihatla evlenirim olur biter bu iş!” dedim. Yanında duruyordu elleri ceplerinde. Çiseleyen yağmuru kolluyordu başını kaldırmış. “Ben evlenecek adam değilim” deyivermişti soğuk soğuk. “Görecek başka işlerim var, senin sorumluluğunu alamam üzerime.” “Sen evlen, git o adamla evlen!” demişti. Sesi nasıl soğuk, nasıl yabancıydı! (Yönsel, 1966: 158, 159).

Aynadaki Kız romanında, başka herhangi bir şeye kendini vermeden sanatı için çalışması gerektiğini düşünen Nezih Bir, evliliğin sanatını engelleyeceğini düşünür:

Evlenmemin imkânı yok. Hiç değilse şimdilik. Önümüzdeki yıllar da evlenemem. Bunu mümkün görmüyorum. Sanatımın aleyhine olur bu. Sevince çok seveceğimi, bu sevginin normal ölçüleri aşacağını hissediyorum. Sanatımda henüz istediğim ve tahayyül ettiğim seviyeye ulaşmış değilim. Çalışmam, başka

hiçbir şeye vakit ayırmadan, başka herhangi bir şeye kendimi vermeden çalışmam lâzım (Su, 1962: 178, 179).

Sisli Hatıralar romanında, Timur'un ünlü soprano Dürrin Arbel ile evlenmek istediğini duyan Atıf, hayatı turnelerde geçen bir kadınla evlenen erkeklerin, "bir valizden farksız" olduğunu düşünür. Ayrıca bu erkeklerin, özgürlüklerini, gururlarını ve kişiliklerini feda etmeleri gerektiğini ifade eder:

- Ay!.. Yoksa onunla evlenmeyi mi düşünüyorsun?..

- Niçin olmasın?..

Atıf tuhaf bir şekilde güldü. Şimdi bütün hırsını bir gülme nöbeti altında gizlemeye çalışıyordu:

- Hayatı turnelerde geçen, boyuna dünya sahnelerini dolaşan bir kadının yanında bir valiz gibi taşınmak ne hoş değil mi?.. Böyle kadınlarla evlenilmez dostum... Onlarla evlenmeyi düşünen erkek, bütün özgürlüğünü, bütün gururunu, bütün kişiliğini feda etmeyi göze alıyor demektir. O kadınların kocası bir valizden farksızdır!..

Timur sabırsızca içini çekti:

- Ben bir valiz olmayı göze alacak kadar bu işte kararlıyım. Dürrin Arbel adındaki kadına sahip olmak için feda etmeyeceğim şey yoktur!.. (Azrak, 1975: 39, 40).

4.19. Siyasi Olaylar

4.19.1. Siyasi Olaylar ve Gençler

1960-1980 yılları arasında, Türkiye'deki kaos ortamından en çok etkilenenler gençler olmuşlardır. Özellikle üniversitede öğrenim gören gençlerin, birbirlerinden etkilenecek, bir gruba dâhil oldukları görülür. Gruplar arasında zaman zaman çatışmalar meydana gelir. Gençler arasındaki sağ-sol çatışmaları, ailelerini tedirgin eder. Çocuklarının bir fikri savunmasını destekleseler bile, uçlarda yer alan grupların çatışmalarına katılmalarından korkarlar. Üç Yirmidört Saat romanında, gençlerin siyasi çatışmaları nedeniyle, evinde bile kendini güvende hissetmediğini belirten Fatma'nın annesi, kızını "pisipisine" yitirmekten korktuğunu ifade eder:

- Annen açık sözlü bir kadın. Bana, komünistler bir gün ülkede başa gelir diye çok korktuğunu söyledi. Komünizmden korktuğu kadar, sağdaki bağnazlardan, faşizmden de korktuğu için oyunu Ecevit'e verdiğini saklamıyor. Fatih zamanına dayanan bir aileden gelen eski bir İstanbul'lu ve korku salıyor doğup büyüdüğü yer ona, düşün! "Yolda yürürken duvarlardaki yazılar gözlerime doğru fırlıyor, gazeteleri açtığımda kargaşalıkları yansıtan başlıklar sinirimi bozuyor, Ülkücü-Devrimci diye, ikiye ayrılan genç çocukların vuruşmalarına tanık oldum üniversite önünde, rüyalarım giriyor geceleri.

Arabalardan, yayalardan, hırsızlardan, her şeyden ürker oldum. Evimde bile güvenlikte değilmişim gibi korkuyorum!” dedi. Doğru var sözlerinde. En çok neden korktuğunu biliyor musun?

- Nedenmiş? dedi, Fatma ilgisiz görünmeye çabalayarak.

- “Bu kargaşalıkta çocuğumu pisi pisine yitirmekten korkuyorum en çok!” dedi. Dur kızma hemen “Bu işler gençler için biliyorum. Fatma’nın güçlü ve bilgili olması gerekli kavgayı kazanması için, bu da çevresine bağlı. Ben ona anlatamam, dinlemez anlatsam da, üzüntüm bu yüzden en çok” dedi (Yönsel, 1977: 250, 251).

Bir Düşün Gecesi romanında, Nuriye Hanım, oğlu Hakan’ın “anarşist”lerin arasına karışmasına bir türlü anlam veremez. Ona göre, hiç yokluk görmemiş bir subay oğlunun, böyle işlere bulaşması mümkün değildir. Babası Hayrettin Bey’in, siyasi olaylara karışan Hakan’a sahip çıkmaması ise, Nuriye Hanım tarafından eleştirilir:

Hakan, delikanlılığa geçti geçmedi, hiç yokluk yüzü görmedi ki. En çok o merbut olmalı değil mi ailesine? Neyi eksikti? Niye böyle oldu? Nasıl karıldı katıştı o anarşistlerin arasına bilmiyorum ki, koskoca bir subay oğlu o, koskoca bir general oğlu, onlar şimdi o çocukları toplayıp dururken öyle öyle, yarabbim, şimdi kendi oğlumuza mı gelecek sıra? O sıra geldi mi yoksa? Bilmiyorum ki. Olur mu tanrım, hiç olur mu? Benim oğlumu nasıl tutarlarmış? Babası olacak, lâkin gözü döndü bir kez. Hayrettin bir abime, bir de İlhan beye boyun eğdi durdu ya, artık herkesler ona boyun eğecek. Bunun acısını çıkaracak sözde. Olur mu Allahım? Bu kendi oğlu. Benim oğlum (Ağaoğlu, 1984: 220).

Aynı romanda Müjgân, kızı Ayşen’in üniversiteye girdikten sonra değiştiğini düşünür. Kızının gözaltında kalarak, aile şereflerine zarar verdiğini belirten Müjgân, onun “anarşist takımı”nın içinde olmasını istemez:

Ölüyorum. Galiba bu sefer temelli gidiyorum. Su... ilaç... Yatıştırıcı bir şey bana... Allahım, Allahım, Allahım, öz kızım mı bu benim? Kolejdeyken sen, ne iyiydin. Ne iyiydik. Girmez olsaydın bu fakülteye. Bu bozguncu yuvasına. Azıta azıta, şimdi şu halimize bak tanrım!.. Gecenin bir saati olmuş. Neredesin bu saatlere kadar, diye sormayacak mıyım? Daha yılı dolmadı, kaç gün gözaltında kaldın, beş paralık ettin aile şerefimizi, oralarda yattın da sen, ben o geceler gözümü kırptım mı sanıyorsun ha? Ben Ercan’ın yerinde olsam, dönüp bir daha yüzüne bakmazdım. Yine iyi çocukmuş. O olmasaydı, babası olmasaydı, beğenmediğin bizler de olmasaydık, başına daha çok naneler gelirdi senin. Baban Hayrettin Paşaya, ben, başka zaman olsa lütfen selam vereceğim Nuriye’ye ne yüzuları döktük de, öyle çekip kurtardık seni. O zaman bile yüzümüze böyle köpekler gibi hırladın. Köpek soyu sen de!.. Kime çektin bilmem ki... Kime olacak, büyük halana işte. Çekemez olası!.. Sormayacakmışım? Nerdeydin, demiyecek mişim? Demek yeniden içeri girmek senin meramın? Benim yüreğime indirmek büsbütün. Ne işin var senin o

anarşist takımıyla, babanın inşaatlarına bomba koyanlarla ne işin var? Öfff, ölüyorum!.. Gidiyorum!.. Korkuyorum. Su... Bir ilaç... Bir... (Ağaoğlu, 1984: 273).

Pertev Bey'in Torunları romanında, 27 Mayıs İhtilali öncesinde, gençlerin bazı propagandacılar tarafından örgütlendiği anlatılır. Bu gençlerin, ihtilal hazırlığının çeşitli aşamalarında kullanıldıkları ifade edilir:

Nâilî berbattı fakat komünistlerin ve ihtilâlî en işine yarayan eleman, aralarında Nâilî idi. Öyle talebe yürüyüşleri tertip ediyordu ki. Şimdiden talebeye “Ölüm, ölüm, Menderes’e ölüm!..” diye sokaklarda bağırıyordu.

Bazı subaylarla da teması vardı, arası iyi idi. Onlar da Nâilî’yi seviyorlardı.

Geceleri tiyatrodan oynuyorlar oyundan sonra arkadaşlarla içiyorlar yeraltı faaliyeti ve ihtilâl hazırlığı...

Şimdi artık İren’in teşviki ve yardımı ile Aydın da yazı yazıyordu bir piyes yazmış onu sahneye koymuşlardı.

Aydın ve İren daha ziyade ihtilâlî kültür ve fikriyat işleri ve propagandasıyla meşgul oluyorlardı (Ayaşlı, 1992b: 67, 68).

Sancı romanında Turgut, yazısında, gençliğin düzene, adaletsizliğe, Türk halklarının sömürülmesine karşı çıktığını, mücadelesinde devrimci olan gençliğin amacının, devrimciliği toplumun bütün sınıflarına yaymak olduğunu belirtir:

Turgut, âleti yerine koydu. Gerindi. Memnundu. Masanın üstünde, yarım kalmış yazısına, ilgisizce baktı, okudu:

“Gençlik, bir kokuşmuş düzene karşı çıkıyor. Gençlik her bir haksızlığa ve Ege’nin Söke’sinden başlayıp, Doğu Anadolu’nun Mardin’inde düğüm üzerine düğüm atılan adaletsizliğe karşı çıkıyor. Gençlik, bu düzeni yalnız kendi çıkarları için kullanıp, yıllardan beri sömürülmüş Türkiye Halklarını daha fazla sömürmek isteyenlere karşı çıkıyor. Gençlik mücadelesinde devrimcidir. Devrimci gençliğin amacı, devrim ateşini fabrika fabrika, köy köy, toplumun bütün sınıflarına doğru sıçratmak, bütün sınıflarda devrim yangınına tutuşturmadır. Gençliğin tek sloganı: Milli Demokratik Devrim’dir.” (İşinsu, 1991: 48, 49).

Aynı romanda, gençlik bunalımında olduğu belirtilen gençlerin, korkutma amacıyla birbirlerini kaçırmakla işkence yaptıkları ifade edilir:

- Mâlûmâliniz, aşırı uçları temsil eden gençler, birbirlerini kaçırmak, işkence yapıyorlar. Bir nevi korkutma, terör yaratma hevesi, gençlik bunalımının tabii tezâhürleri. Bilhassa solcu gençler, bu kaçırma olaylarında çok başarılı oluyorlar. Komandolar daha çok misilleme yapıyorlar...

- Aynı şey efendim, aynı şey!

- Evet beyefendi, aynı şey. Komandolar, arkadaşlarının Hacettepe Üniversitesi Morfoloji Enstitüsü'nde işkenceye tâbi tutulduklarını haber alıyorlar, bunun üzerine Enstitü'ye âni baskın veriyorlar ve orada hazır bekleyen silâhlı solcu kuvvetlerle karşılaşıyorlar. Mümkün ki, solcular komandoların geleceğini haber almış olsunlar (İşinsu, 1991: 88).

Gençliğin siyasi olaylardaki yerinin sorgulandığı Sancı romanında, Leylâ, gençliğe, düzeni değiştirmek gibi büyük bir sorumluluğun yüklendiğini düşünür:

Ah şu anda Leylâ, babası gibi olmayı, öyle istiyordu ki.. Gözlerini bir kapasa ve üç yıl öncesine dönüverse!.. O, ilk boykotların başladığı yıla. Belki de, radyodaki açık oturum, yeşil ışık yakmıştı tümüne. Neydi o profesör kadın, sigaradan kalınlaşan sesi ile iddia ediyordu:

“- Türk gençliği de, tıpkı dünya gençliği gibi bunalım içindedir. Çünkü aşırı tüketime zorlanmaktadır. Çünkü alım olanakları yetersizdir. Bu yüzden, o mevcut düzeni değiştirmek amacındadır.”

Gencecik kafalara ve gönüllere ne büyük fakat ne kadar zevkli bir sorumluluk yüklüyordu: Düzeni değiştirmek! Önce fakülteler gelir: İdarî bozukluklar... Kitapların pahalılığı, imtihan sistemleri... Berbat öğrenci yurtları... Derken... Derken... Fakültelerdeki boykot ve işgaller. O parlak kıvılcımlar gibi, bir öğleden sonra rehabetinde uyuklayan iktidarın gözü önünde, üniversite şehirlerini sardı... (İşinsu, 1991: 121, 122).

Aynı romanda Dursun, siyasi olaylarda işin propagandasını yapanların, gençleri “maşa” gibi kullandıklarına inanır. Dursun'un, Yunan'a ve Ruslar'a duyulan kin ile komünistlere/solculara duyulan kini bir tuttuğu görülür.

- Yahu, dedi, bu kadar şey için, insan kendini kurşuna atar mı, bu gençler hem kurşun atıyor, hem kurşuna karşı gidiyor be.

- Ama gençler di mi, hep gençler! Ah amca, o gazetelerde, o kitaplarda işin fikrini yürütenler, işin telkinini ve propagandasını yapanlar ne kurşuna gidiyor, ne kurşun atıyor. Sadece gençliği, delikanlılığı maşa gibi kullanıyorlar, Adımız üstümüzde, delikanlıyız, heyecanlıyız. Bir fikre kapıldık mı, atarız kendimizi ölüme. Bu yüzden sol, üniversitede filizleniyor, güçleniyor. Gençlik büyük bir kuvvet, büyük ve budala.

- Ya sizler?

- Bize de mi budala demeye getiriyorsun? -İçini çekti.- Yunan girdiği zaman memlekete, sen de çok gençtin, millîcilere katıldın, di mi? Ya şimdi maaşallah yine girse Yunan, belki direkt savaşa katılmazsın ama, elinden geleni yapmaz mısın?

- Yaparım elbet.

- İşte biz de amca genciz ve komünistlerin karşısındayız, fikirle, yumrukla, gereğinde silâhla. Tıpkı senin Yunan'a, Moskof'a kinin gibi, nasıl gençken de, yaşlıyken de duyuyorsan o kini.

- Değişmiyeceksiniz.

- Allah korusun.

Yaşlı adam birden doğruldu. Dursun'un omuzlarından tutup alnından öptü:

- Seni anladım be Dursun, dedi (Işınsoy, 1991: 165).

4.19.2. 27 Mayıs Süreci

Tutsak romanında, Ceren ile ev işlerine yardımcı olan Altın Hanım'ın, ihtilal (27 Mayıs) hakkındaki düşünceleri aktarılır. Altın Hanım, ihtilal olunca hürriyetin geleceğine, böylece herkesin canının çektiğini yapacağına inanır. Ceren ise hürriyetin gündeme getirilmesini “eski bir oyun” olarak nitelendirir:

- Diyorlar ki, vallâhi ben demiyorum, yani ihtilâl olacakmış, askerlerin kafası bozulmuş.

Ceren, bütün ilgisini yitirdi:

- Belki olur, dedi, olur a.

- Ama diyorlar ki, vallâhi ben demiyorum, bütün Demokrat partilileri süreceklermiş.

- İyi ya, sürsünler.

- O zaman ismet Paşa geçer mi başa?

Ceren omuz silkti:

- Geçer herhalde, ne bileyim ben.

Sonra, “Partilerin tümünün canı cehenneme” dememek için mutfaktan çıktı. Altın Hanım, arkasından geldi, bilgiç bilgiç:

- Gececekmiş, dedi.

- Peki ama ihtilâlin, veya İsmet Paşa'nın ne hayrı dokunacak sana?

Altın sabırla izah etti:

- Menderes giderse, hürriyet gelecekmiş, Paşa getirecekmiş.

- Hıı, hürriyet gelince n'olacak?

Altın hanım, şöyle bir baktı onun yüzüne, sanki bilmiyor musun, der gibilerden, yine boyun büküp söyledi ki:

- Herkes istediğini, canının çektiğini yapacakmış.

Kahkahalarla güldü Ceren. Çok değil on yıl önce, “Paşa gitti, demokrasi geldi.” diye bayram yapıyordu halk. “Demokrasi de nedir?” sorsan, “Canının çektiğini yapmaktır.” söylüyorlardı. Herkesde çingil çingil bir sevinç vardı, az mı taşkınlık yapılmıştı. Ceren'in anneannesi de, meşrutiyeti hatırlamıştı, o zaman çocukların, cümle âlemin söylediği bir marşı: “Hürriyet, adalet, müsavat, uhuvvet amaan.” İhtiyar kadın, “İşte böyle şenlikli olmuştu, meşrutiyetin ilânı” demişti. “Hapishaneleri açmışlar, siyasî mahkûmları omuzlarında taşımışlardı gençler, hürriyet, hürriyet diye bağırırlardı...”

Ceren de ağzını sıkı sıkı kapayıp, öyle bağırdı: “Hürriyet kilosu ona... bitti kalmadı, haydi hürriyet, kilosu dokuz buçuğa!” Ve millet satıcı olmuş bağırmakta Ceren'in yaşantısında. Eski oyun! Eskimiş oyun! “Başlar mısın, başlayalım mı - Hürriyet, perdeni taşıyalım mı...” Tekrar güldü Ceren, kafasının içinde bir mısra: “Karpuzu yar göbeğinden, hürriyet çıkar içinden.”

- Devir iktidarı, çıkar hürriyeti, ama kaç defa Altın Hanım, bu kaçınıcı?

- Ne dedin?

- Hiç... Aldırma sen. Belki olur ihtilâl meraklanma, şimdi haydi yemeğe bak da, yanmasın (Işınsoy, 1973b: 13, 14).

Aynı romanda, 27 Mayıs sabahında, ihtilalin radyodan ilan edilişine yer verilir. Ceren’in çocukları, radyoda söylenenlerden hiçbir şey anlamayınca, annelerine ihtilalle ilgili pek çok soru sorarlar:

Saatine baktı Ceren, gerçekten onu geçiyor.

- Peki Altın Hanım niçin gelmedi?

- Bilmiyorum.

Selim:

- Sokağın başındaki tüfekli adamdan korkup kaçmıştır, dedi.

- Sokağın başında tüfekli adam mı var?

Hemen kalkıp, pencereye koştu; gerçekten cadde bomboş, yalnız incecik bir subay dolaşıyor, elinde bir ufak makineli.

“Tanrım, ihtilâl mi?”

- Radyo, dedi Radyoyu açalım.

...

- Dikkat! Dikkat! Muhterem vatandaşlar! Radyolarınızın başına geçiniz. Güvendiğiniz silâhlı kuvvetlerinizin sesi, bir dakika sonra sizlere hitap edecektir, bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran, ve son müessif hâdiseler dolayısı ile ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadı ile Türk Silâhlı Kuvvetleri, memleketin idaresini eline almıştır. Bu hareketi, silâhlı kuvvetlerimiz, partilerin içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak.....

Sigara ağzında, kibrit elinde kalakalmıştı.

- Ne olmuş anneciğim, ne olmuş?

- Adam, ne diyor anne?

- Türk Silâhlı Kuvvetleri, o asker mi?

- Ne olmuş anne, öğrencileri öldürmeyecekler miymiş artık?

“Tanrım, neşteri ordu aldı eline! Tanrım, ameliyatı ordu yapacak!”

...

- Ne olmuş anne?

- Hükümet darbesi olmuş.

- Anlamadım?

- Ordu, askerler yani, idareyi ele almışlar.

- Hangi idareyi?

- Memleketin idaresini.

- Ordu Başvekil mi olmuş?

- Öyle gibi bir şey.

- Cumhurbaşkanı da, ordu mu şimdi?

- Öyle gibi bir şey (Işınsoy, 1973b: 215- 217).

27 Mayıs döneminin konu alan Tutsak romanında Ceren, ihtilal arifesindeki kızgınlığının hedef noktasını (İnönü, Demokrat Parti, yaklaşan hareket) bulmaya çalışır. Ceren, ihtilal hazırlıklarının, İnönü-ordu işbirliğinde, bir plan dâhilinde yürüdüğüne inanır. Orhan da meclisteki söylentiler ile karısının söylediklerinin örtüştüğünü düşünür:

Ceren, içini çekti...

- Meclisi görmeliydin, görmeliydin Ceren, yer yerinden oynuyordu... Geçen gün İnönü: “Biz ihtilâl teşekkülü değiliz, biz daima ihtilâlin dışında kalacağız, fakat sizin idareniz memlekette ihtilâli meşru kılacaktır.” demiş, herkesin ağzında bu söz.

- Tamam, müsaade çıktı İnönü’den, gayri yakındır ihtilâl. Allah kahretsin!

Ceren, galiba hayatında ilk defa bu kadar nefretle, kinle küfretti. Ama İnönü’ye mi, yoksa yaklaşan harekete mi, yoksa bütün acze düşenler gibi, şaşkınlaştıkça sertleşen, sertleştikçe şiddete baş vuran Demokrat Parti’ye mi... kendisi de bilemiyordu.

Orhan, tam anlamıyla bocalıyordu. Bir yanda bunca yıldır desteklediği, dayandığı iktidar. Diğer yanda, o iktidarı gayri meşru yolla düşürmeye çalışan Halk Partisi... Bir kere Ceren’in, “İnönü, iktidarı seçimle alamıyacağını, artık kesinlikle anlamış bulunuyor, ordu müdahalesi istiyor. Bütün işler bir plân dahilinde yürüyor, Feyzioğlu’nun Siyasaldaki öğrencileri kışkırtması boşuna mı?” deyişini hatırladı. Evet, galiba hakkı vardı karısının, bugün Meclis’de, kulağına fısıldananlar... güya, İnönü, Feyzioğlu, Avni Doğan ve daha bir kaç kişi toplanıp, hem de elliyedi seçimlerinden hemen sonra, meseleyi müzakere etmişler ve bir strateji çizmişler. Üniversiteyi, hocaları ve öğrencileri ile tahrik etmek, dolayısıyla orduya tesir etmek ve halk çoğunluğunun tuttuğu Demokrat Parti’nin karşısına, bir aydın ordu işbirliği ile çıkarak, iktidarı onların vasıtasıyla ele almak... Bu, ciddi miydi? Söyleyen, konuşmanın teype alınmış, ve bantın Namık Gedik’in özel kasasında, kilitli olduğundan bahsetmişti... O halde Namık Gedik, bu teypi Başvekil’den, Reisicumhur’dan saklıyor mu? (İşinsu, 1973b: 170, 171).

Sancı romanında, Demokrat Parti’nin, hem iktidara gelmesinde hem de 27 Mayıs darbesiyle iktidardan düşmesinde, halkın “hürriyet” diye bağırması eleştirilir:

“Acaba demokratların arkasında ne vardı?” diye geçirdi aklından. Annesinin Demokrat Parti’nin ilk günlerini anlatışını düşündü; milletin “hürriyet” diye diye ortalığa dökülmesini. Altmış devriminde ise, çocuktan ama, pekâla hatırlıyor: 27 Mayıs ikindisi, babası onu, Kızılay’a çıkartmıştı: Kamyonlar geçiyordu, halk dolmuşmuş içlerine bağırıyor: “Hürriyet, hürriyet!” Genç kızlar, subayların çevresini sarıveriyorlar; subayı, askeri öpen öpene. Yaşlı kadınlar da görmüştü, delikanlılar da, ağızlarında hep o kelime: “Hürriyet...” Ne mübarek şey şu hürriyet! Ve onun adına ne çok zincirler örülüyor (İşinsu, 1991: 294).

Pertev Bey’in Torunları romanında, 27 Mayıs’ın “Türk Milleti için değil, Türk milletine rağmen” yapıldığı belirtilir. Demokrat Parti iktidarında, Türkiye’de hürriyetin olduğu, ihtilal hazırlıkları yapanların bunun aksini iddia ederek, halkı etkilemeye çalıştıkları ifade edilir:

27 Mayıs ihtilâl, inkılâp veya hükûmet darbesinde bir çok müessirler olduğu gibi bunlar arasında İngiltere’yi de unutmamak lâzımdır.

Her halde 27 Mayıs Türk Milleti için değil, Türk milletine rağmen yapılmıştır.

Türkiye’de hayat, bilhassa büyük şehirlerde bu minval üzere gidiyordu. Halkın, kendi küçük, büyük dertleri, şikâyetleri vardı. Fakat yine bu arada sineması, tiyatrosu bütün eğlence yerleri tıklım tıklım dolu olarak Türkiye’de hayat akıp gidiyordu.

Arada bir gelmekte olan ihtilâlin önderleri, “Bu memlekette hürriyet yok ki” şikâyeti kademe kademe, perde perde, hallerinden şikâyetçi olmıyanlara kadar iniyor onlar dahi bu sahte ve kasıtlı fığana aksiseda gibi cevap veriyorlardı. “Bu memlekette hürriyet yok ki;” Halbuki bu yalandı.

D.P. iktidarında memlekette hürriyet vardı ve aksini iddia etmek muhakkak ki kasıtlı idi (Ayaşlı, 1992b: 75, 76).

Aynı romanda, ihtilal hazırlıklarını planlı bir şekilde yürütülmesi, Nâîlî örneğinde de dile getirilir:

Muammer:

“- Nasıl Nâîlî Bey işler, nasıl gidiyor?”

Nâîlî:

“- Çok iyi,” dedi, şimdilik çocuklara sokaklarda “ölüm, ölüm!” diye eşşekler gibi bağırıyoruz, “Adnan Menderes’e ölüm!” dedirtiyoruz, ama bakalım bu isteğimiz ne zaman hakikat olacak. Temaslarımız da iyi ve müspet, sonradan Millî Birlik Komitesi olarak ortaya çıkacak olan genç subaylarla Nâîlî şimdiden irtibat kurmuş, çok dost ve senli benli olmuştu (Ayaşlı, 1992b: 108, 109).

27 Mayıs sürecinin ayrıntılı bir şekilde ele alındığı Pertev Bey’in Torunları romanında, ihtilalin radyodan ilan edilmesine de yer verilir. Yönetime el koyan Millî Birlik Komitesi, memleketteki birlik ve beraberliği yok ettiği gerekçesiyle eleştirilir:

1960 senesi Baharı gelmişti. Fakat havada, bir sıkıntı vardı. Günlerce çamur yağmıştı Türkiye’ye... hayret!..

Güzel bir Mayıs sabahı, Ezan-ı Muhammedi’nin karanlıkları yırttığı ve insanları aydınlığa, felâha ve salâha davet ettiği bir zamanda, Türkiye Radyolarında bir felâket haberi veriliyordu. Mevcud nizam yıkılmıştı.

Radyodaki ses:

“- Nato’ya bağlıyız!” diyordu.

İşte bu sesle beraber, memleketimizde terör ve karanlık günler de başlamış “Millî Birlik” denen komite, memleketteki birliği ve beraberliği kökünden yıkmış yok etmişti. Sanki alay olsun diye, kendisine, kendi hüviyetinin tam zıddı bir isim takmıştı.

Zira kendisi ne “millî” idi, ne de “birlik” istiyordu. Bununla beraber kendisine “Millî Birlik Komitesi” dedirtiyordu (Ayaşlı, 1992b: 125, 126).

Aynı romanda, Millî Birlik Komitesi tarafından aranan Büyükelçi Ayhan Ertegün'ün, gece saat üçte, karısının ve kızının yanından, silah tehdidi ile alınması ve subayların Ayhan'a karşı tavırları eleştirilir:

Ankara'da bulamayan Millî Birlik Komitesi, İstanbul'a emir vermiş, zira, pembe, süslü mektup kâğıtlı, arpej kokulu ihbar mektubunda, Ayhan'ın her iki, Ankara ve İstanbul adresleri sarahatla yazılı idi.

Elleri ile koymuşlar gibi Ayhan'ı, Çifte Havuzlar'daki köşkte buldular. Gece yarısından sonra saat üçte, Bobinin acı acı havlaması ve korkunç bir motor sesi ile küçük ve mes'ud evin sakinleri uyanmış, ne oluyoruz diye yataklarından fırlamışlardı.

Sokak kapısının zili durmadan, sert ve haşın bir tarzda çalınıyor, kapı tekmeleniyor ve homurdanmalar duyuluyordu.

Kapıyı Nermin açtı, bir subay onu eliyle itti, zavallı nerede ise düşecekti. Ayhan'ı almaya geldiklerini söylediler. Gürültüyü duyan Ayhan da aşağı inmişti. Onun arkasından mâvi naylon tüller içinde karısı ve bebekli, tavşanlı basma pijamasıyla kızı Azize...

Ayhan:

"- Başüstüne, giyineyim şimdi gelirim," diyordu subaylara.

Subaylar:

"- Yok öyle şey, kaçacaksın. Biz de yatak odana geleceğiz," dediler.

Ne ise evde başka kapı olmadığını, binaenaleyh kaçamayacağını, tomsonların tehdidi altında Nermin ve yeni uykudan uyanan ve ne olduğunu daha anlamıyan ve şaşırın Berrin, subayları ikna ettiler ve salonda oturmaya subayları razı ettiler.

Ayhan beş dakika içinde traş olmuş, giyinmiş ve hazırıldı.

...

"- Ben hazırım," dedi Ayhan.

Kayın valdesiyle Berrin'in ellerini öperken, Ayhan'ın gözleri yaşlı idi. Fısıltı halinde, kayınvaldesine:

"- Aman kuzum efendim, Selmin'le Azize evvel Allah, sonra size emanettir, çok üzülmesin, hastalanacak Selmin," dedi.

Merdivenleri, tomsonların tehdidi altında inmeye başlamıştı ki, Ayhan, arkasından Selmin yetişmişti. Geldi ve sımsıkı, kocasının koluna girdi Selmin, Ellerini de kocasının ellerine kenetlemişti, bir türlü Ayhan'ı bırakmıyordu (Ayaşlı, 1992b: 131, 132).

Bir süre cezaevinde kaldıktan sonra serbest bırakılan Ayhan, ailesiyle birlikte yurt dışına gider. Selmin, annesine gönderdiği mektupta, ihtilalin kendilerini ve birçok Türk'ü memleketinden uzaklaştırdığını ifade eder:

"- Düşünün anneciğim, diyordu mektuplarında Selmin, biz daha memleket gazetelerini, memleket haber ve havadislerini okuyamıyoruz. Bu ihtilâl bizi memleketimizden ne kadar uzaklaştırdı, yalnız bizi değil, gazetelerde, her gün binlerce Türk işçisinin gurbet diyarına akın ettiklerini görüyoruz.

İçim parça parça oluyor, memleketimizde su mu bitti de Türkler kendi vatanlarını, diyarlarını bırakıyorlar ve gurbette bir lokma ekmek parası kazanmaya gidiyorlar.

Anneciğim, tatilimizi memlekette geçirmeyi düşünmüyoruz bile, bura, komşu memleketlere İsveç’e, Norveç’e ve Danimarka’ya gitmek istiyoruz, ne olur teyzemle beraber siz de gelseniz ve bu seyahati beraberce yapsak, anneciğim ellerinizden ve müsaadenizle güzel yüzünüzden Ayhan ve Azize ile beraber öperek gelmenizi teyzemden de sizden de yalvarırız.” (Ayaşlı, 1992b: 147, 148).

1961 yılındaki anayasa değişikliği de Pertev Bey’in Torunları romanında yer alır. Referandumdaki menfi oylara rağmen yeni anayasanın kabul edildiği belirtilir:

1961 senesinde, daha mahkemeler devam ederken, sıkıyönetim varken bir Anayasa, yeni bir anayasa nizamı getirmek ve 1924 senesi Cumhuriyet Anayasasını kaldırmak istiyorlardı. Fakat, bu istemedikleri 1924 Anayasasını ihlâlden dolayı, adam asacaklardı. Halbuki kendileri, ihlâl etti diye adam asacakları Anayasayı külliye ortadan kaldıracaklardı.

Bir referandum, tertiplendi, milletin bir kısmı korkularından, bir kısmı “Aman sivil idareye kavuşalım da, ne olursa olsun” düşüncesiyle, Anayasa referandumuna “Evet” dediler.

Bütün bunlara yani korku, ve kurtuluş çâresine rağmen milletin büyük bir kısmı “HAYIR” dedi.

Herkes, birbirine:

“- Hayır diyelim de hayır olsun!..” diyorlardı.

Bu menfi oylara rağmen anayasa kabul edildi. Bu oylama ve sayma işi nasıl oldu? Allahu Alem Bissevap (Ayaşlı, 1992b: 144, 145).

Islak Güneş romanında, 27 Mayıs sabahında çok sevinen halkın, kısa bir süre içerisinde işler eskisi gibi gitmeye başlayınca, yaşadıkları coşkuyu yavaş yavaş kaybettiği dile getirilir:

Gerçi, 27 Mayıs sabahı iki kadın evlerinin kapılarını ardına kadar açmış, sokağın ortasında sarılmış, öpüşmüş, sevinç gözyaşları akıtmışlar, ardından, Nazmiye Hanımın salonundaki sedirin üstüne iki küçük kız çocuğu içtenliğiyle yan yana oturmuş, kollarını birbirinin omzuna atarak, hiç kopmak istemeyerek, hiç kopmamış gibi yakın bilerek birbirlerini, güzel düşler kurmuşlardı. Kısa sürede 27 Mayısın kendilerine bir şeyler veremeyeceğini anlayınca, daha kötüsü, işler eskisi gibi gitmeye başlayınca, bu coşkuyu unutmayı yeğlemişlerdi. Mavi bir bahar sabahında duyulan coşkunun anısıydı dillerde gezen. Ezgisi, sözleri kötü bir marş kalmıştı o günden: Alaylı alaylı söylenen (Kutlu, 1986a: 212).

4.19.3. 68 Olayları

Mayıs 1968’de Fransa’da başlayan öğrenci hareketinin, dalga dalga pek çok ülkeye yayıldığı görülür. Yarın... Yarın... romanında, Fransa’da öğrenim gören Selim, öğrenci hareketine bizzat katılarak destek vermiştir. Selim, olaylar sırasında halka müdahale eden polisin, nereye vuracağı konusunda bile talimli olduğunu belirtir:

...’68 Olayları üzerindeydi hep sordukları, ilgiyle dinledikleri.. Mayıs 1968 ve kaldırım taşlarının sökülüşü ve otomobillerin ateşe verilışı ve havada uçuşan gaz bombalarının genizleri yakan, gözleri yaşartan kokusu ve polis coplarının şakağa, hemen hemen yalnızca şakağa inmesini sağlayan talim... Sonra irdelenmesi isteniyordu bütün bunların. Neden? Dokuz milyon işçi direnişe geçmişken, bunca öğrenci ayaklanmışken, neden? İşçi sendikalarının ihaneti, partilerin tutumu, sonunda sağın sağladığı başarı... Anlatıyordu Selim istediklerini; üzerinde ateş yakıp asfaltı yumuşattıktan sonra koca kaldırım taşlarını nasıl yerinden çıkardıklarını, St. Michel bulvarında yüzyıllık çınar ağaçlarını nasıl, devirdiklerini, nasıl cayır cayır yandığını canım arabaların.. Bu arada bir iki gülünç öykü de karıştırıyordu işin içine gülünç ama anlamlı. Arabasını St. Germain meydanında park edip giden İtalyan turistin hali, örneğin. Tam arabası yakılmak üzere sıraya konduğunda alı al, moru mor yetişmişti herif. Öğrenciler de haline acıyıp “al arabanı git” demişlerdi; “yabancısin madem, yazık sana”. Ama adamcağız, bin bir teşekkür sıralayıp, daha 200 metre gitmeden polis kordonu tarafından çevrilmişti. Polis bu, yabancılık, turistlik dinler mi? Dili dönmüyor diye daha da beter binmişlerdir zavallının üstüne. Apar topar indirip arabadan salata sepetine (parmaklıklı, zırhlı polis arabalarına bu adı takmıştı gençler) tıkmışlardı. Eh, artık prefectürü-karakol yani, sizin anlayacağınız-- boyladıktan sonra en ucuzundan --diplomat falan değilse elbet-- sıkı bir dayakla kurtulmuştur. Fransızlar kendi kirli işleriyle uğraşırken ortalık yerde dolaşmanın tekin olmadığını bir güzel öğretmişlerdir ona (Kür, 1976: 125).

Aynı romanda, Selim şahit olduğu olayları arkadaşlarına aktarır. Polislerin kadın-erkek, genç-yaşlı demeden insanları hırpaladığı ifade edilir:

Acıklı olaylar da vardı elbet anlatılacak, korkunç olaylar da. Bir bir sıralıyordu Selim, aklına geldikçe. Evinde öğrencileri sakladığı gerekçesiyle polisler tarafından kapısı kırılıp, merdivenlerde --tavan arasından zemin katına dek-- çırılçıplak sürüklenen genç kızın-- kapı kırıldığında anadan doğma mıydı yoksa hemen oracıkta mı paralanmıştı üstü başı tanrı bilir- bir kaputa sarılıp salata sepetine atılışı... Kalabalık bir dört yol ağzında. “Ne vuruyorsunuz çocuklara? Canavar mısınız siz?” diye haykıran titrek sesli yaşlı kadının -- elinde pazardan yeni aldığı sebzelerle dolu bir file-- tekme tokat yere yıkılışı, tekmelerin kadıncağız yere yıkıldıktan sonra da sürüp gidişi. Göz yaşartıcı bombalardan biri yüzünde patladığı için kör olan delikanlı.... Kendi gözüyle tanık olduğu olayların yalnızca birkaçıydı bunlar.. Daha neler.. Vahşetin kaç türlü....

Selim, bir aydan fazla süren çatışmalarda, yüzlerce kişinin yaralanmasına rağmen, yalnızca iki kişinin öldüğünü belirtir. Onları öldürenler ise polisler değildir. Polislerin, saldırganlara coplarla, tekmelerle müdahale ettikleri, asla silahlarını kullanmadıkları ifade edilir. Polislerin müdahale konusunda talim gördükleri, öldürme tehlikesi olmadan, korkutmak ve geri püskürtmek amacıyla kafanın yalnızca belli bir bölümüne vurdukları dile getirilir:

“Ama hiç ölen olmadı, değil mi? Hani, bunca döğüş, bunca vahşet ama ölü yok.” Evet, bir aydan fazla süren geceli gündüzlü çarpışmaların yangınların sonucu, bunca yürüyüşün, grevin, bunca gerçeğe benzeyen ayaklanmanın sonucu yalnızca iki ölü olmuştu. Polisten kaçacağım diye kendini ırmağa atıp boğulan bir lise öğrencisiydi biri. Öteki işçiydi. Renault’da grev gözcüsü. Vurulmuş, kimvurduya gitmişti. Yüzlerce yaralı, evet, kafası gözü yarılmış, dayaktan şurası burası şişmiş: ama iki ölü yalnızca. Neden dersiniz, herifler talimli. Talimli, evet. Bir şey bildiklerinden değil, ama iyi talim görmüşler. Bir kere öğrenciye ateş açmak diye birşey yok kitapta. Ne de olsa, çoğunluğu burjuva çocuğu onların da. “Benim çocuğumu öldürmeğe mi kalktın köpek!” derler adama sonra. Vur, kır, döv evet. Piçleri yola getirmekte yardım et bize, ama öldürmek haddine düşmemiş. Talim iyi yaptırılmış onun için. Ne denli kudursalar --ki kudurmalarına izin var, kışkırtma var hatta-- ne denli azgın boğaya dönseler saldırırken, eller gitmiyor bele.. Coplar sallanıyor yalnız ve tekmeler. Ve göz yaşartıcı bombalar atılıyor. Hem öylesine talimli ki eller, coplar kalktı mı nereye ineceğini kendiliğinden bilmekteler sanki. Öyle kafanın, gözün neresine olursa olsun değil. Şakağın biraz önüne, biraz da yukarısına, kafa kemiğinin en sağlam olduğu yere yani. Ânında kan boşanıyor oraya vurulduğunda acıtıyor da, korkutuyor, geriletiyor da, ama öldürme tehlikesi yok. O, kemik sağlam çünkü ve anatomi bilen kişiler bunlar ve ona göre yetiştiriyorlar adamlarını. Evet çapulcu takımından seçiyorlar --her yerde olduğu gibi. Ama o çapulcu takımı da bir eğitimden geçiyor, beli tabancalı, eli coplu sokaklara salıverilmeden önce. Gülünçtür bir yerde, resmi çekilecek şeydir, yaraları sarılıp hastahane kapısında beliren başların hepsinin, sanki aynı makinadan çıkmış gibi aynı seri imalât şeridinden geçmiş gibi, hep aynı yerden sargılı olmaları. Karşıdaki öğrenci değil de işçiye, daha rahat saldırılır silaha elbet. Ama o zaman bile tüm rahat değil. Gelişmiş bir sanayi ülkesi ne de olsa (Kür, 1976: 126, 127).

4.19.4. 12 Mart Süreci

12 Mart dönemini konu alan Küçük Oyuncu romanında, ülkedeki karışık ortamın, insanlar üzerindeki olumsuz etkileri anlatılır. İnsanların içeri alınmak korkusuyla, birbirlerine kuşkuyla baktıkları belirtilir. İnsanların garip tavırlarına, Özer’in “Savaş sırasında olur bu gibi şeyler” yorumunu yapması, ihtilal döneminin, halk tarafından “savaş” olarak algılandığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir:

Benim her anı bir olay yaparak yaşadığım o günlerde dünyada da birtakım olaylar oluyordu elbet... 12 Mart döneminin en korkunç, en korkutucu günleri geçiyordu. Gittikçe sıklaşan eve baskınlar, yakalanmalar, vurulmalar, “götürülmeler”, sıkıyönetim duruşmaları, içerdekilere işkence öyküleri... Tiyatroda açık seçik söz edilmiyordu bunların hiçbirinden ama... Kimi gazetelerde okunan, kimi çok uzak tanıdıklardan işitilen haberlerdi. Tartışma konusu olmuyordu hiçbiri. Kiminle neyin nasıl konuşulacağı bilinmiyordu ki... Herkes az biraz kuşkuyla bakıyordu birbirinin yüzüne. Yanındaki kişinin ajan mı, ihbarcı mı, ya da daha kötüsü, eylemcilerle ilişkisi olan biri mi olup olmadığını bilmemek... Bir hiç yüzünden içeri alınmak korkusu... Şimdi düşünüyorum da, o zaman ayımsamadık ama yaşam biçimimiz tümünden değişmişti. Garip bir kent olmuştu Ankara; günlük yaşamın sanki her zaman olduğu gibiymişçesine, ama her zamankinden çok başka sürdürüldüğü bir yer... Bizim gibi olayların dışında olduklarını sananlar ya da geceleri eve erken dönmekten başka hiçbir yakınmaları olmadığını söyleyenler, hattâ trafiğe bir düzen verdiği için sıkıyönetime dua bile edenler bilmiyorlardı ne denli etkilendiklerini olaylardan, ama her şeyleri değişmişti. Herkes her zamankinden çok içiyordu. Tekel piyasaya rakı, kanyak yetiştiremiyordu. Votka bulmak olanaksızdı. İlle de sarhoş olmak için içiyordu içenler. Sarhoş olanlar rezilce sarhoş oluyorlardı; gece yarısından sonra hüngür hüngür ağlamacasına, ya da halının üstüne kusmacasına. Gülenler ürkütücü yüksek kahkahalar atıyorlardı. Maltepe cezaevinden kaçanların tünel kazarken çıkardıkları toprağın topraksız köylülere dağıtılacağı fıkrası kırıp geçiriyordu Ankara’yı. Anlamsız, hattâ asık suratların birden sevinçsiz gülmelerle gevşemesi... Sonra birden makasla kesilmişçesine eski anlamsızlığın geri gelmesi... Alışverişe çıkanlar son kuruşuna değin harcıyorlardı paralarını. O sıralar piyasanın durgun olduğunu söyleyenler halt etmiş. Giyim eşyası, incik boncuk satan dükkânlar tıklım tıklım doluydu, hep, ben biliyorum. Cumartesi günleri Kocabeyoğlu Pasajına girebilmek olanaksızdı kalabalık yüzünden... Eğlenmeye gidenler deli gibi eğleniyorlardı. Eğlencenin ya on ikide kesilmesi ya da sabaha değin sürmesi zorunlu olduğundan, genellikle sabaha değin sürüyordu. Bir keresinde, tiyatrodan bir arkadaşın nişanlanması dolayısıyla Ankara’nın ünlü gece kulüplerinden birine girmiştik. Daha beş dakika geçmeden gürültüden kulaklarımız uğuldamaya başlamıştı. Fazla oturamayıp kalkmıştık zaten. Ufacık pistin üstünde kan ter içinde tepinen, hep gülen, hep bağırان kalabalığa bakıp da “Savaş sırasında olur bu gibi şeyler,” demişti Özer (Kür, 1985: 154-156).

Aynı romanda, insanların ülkede yaşanan olaylara kayıtsız kalışı eleştirilir.

Özer, Mahir Çayan ve arkadaşlarının bombalanışını, “savaş” olarak nitelendirir:

“Bombayla havaya uçurmuşlar herifleri. On bir kişiyi birden. Kızıldere diye bir yerde sarmışlar... Önce vurmuşlar biraz. Sonra bomba atmışlar. Hepsini ölmüş...”

Ağır ağır söyledi bunları. Her cümleden sonra uzunca durarak. Alık alık bakıyordum yüzüne. Neden söz ettiğini hemen anlayamadım.

“Kimler? Kimleri bombalamışlar?”

“Çocukları işte... İngilizleri de...”

Ancak o zaman ayaklarım suya erdi. Mahir Çayan’la arkadaşlarının üç İngilizci kaçırları... Karadeniz taraflarında bir yerlerde görülmeleri... Aranmalar. Günlerdir, tiyatro dedikoduları arasında ya da onların yanı sıra, Kral Lear’in rol dağıtımı ya da Beyhan’ın Zehra ile yakalanması olayıyla birlikte, ama onların onda biri kadar bile önemsemeden bu olaylardan da söz etmiştik şurada burada... Topraksız köylülere dağıtılacak toprak. Kahkahalar. Havaya uçurulan on bir kişi... Kordelia olmanın sevincinin boğazımla göğsümün arasında bir yerde yumrulaşıp kalışı...

“Nereden biliyorsun sen? Radyo mu söyledi?”

“Yedi haberlerinde hepsinin ölü olarak ele geçirildiğini söylediler yalnızca. Bombadan söz etmediler. Onu BBC’den dinledik biraz önce...”

“BBC mi? Nerden buldun BBC’yi?”

Sanki önemli olan o... BBC’yi nereden bulduğu. Adamları bombalamışlar... Bizim yaşımızdaki birtakım insanların üstüne bomba atmışlar durup dururken. Savaşta olduğu gibi tıpkı... Düşman uçakları dolaşüyor tepemizde... Savaşta bile, düşmana bile bomba atarken titremez mi adamın eli? Böylesine kolay mı insan öldürmek? (Kür, 1985: 167, 168).

12 Mart döneminin ayrıntılı bir şekilde ele alındığı Küçük Oyuncu romanında, bu dönemde gerçekleştirilen eve baskınlar, gözaltılar, tutuklamalar anlatılır. İnsanların, her an evlerine baskın yapılacağı korkusuyla yaşamaları dile getirilir:

Ne zaman, gece yarısını kaç saat geçse, bilmiyorum birtakım gürültülerle uyandım. Bir süre, gözlerimi açmaya bile korkarak, yattığım yerde büzülüp bekledim sanıyorum. Yüreğim deli gibi atmaya koyulmuştu. Kimsenin bağıracağı yoktu. Araba, daha doğrusu fren sesleri... Koşuşmalar... Kalın perdeyi delip geçen parlak bir ışık... (Projektör gibi sanki, ama herhalde jip farlarıydı! Boğuk sesle verilen komutlar: “Arka taraf sarıldı mı?..” “Sarıldı yüzbaşım.” “Yukarı çıkacağız...”

Birden fırlayıp oturdum yatağın içinde. Her yanımda titriyordu. Yukarı, yani bize geliyorlardı! İkinci kattaydık, daha üstümüzde üç kat vardı. Gene de, bir yandan “neden bize gelsinler?” diye sorarken kendime, bir yandan da bize geldiklerinden şüphem yoktu. Her yanımdan ter fişkirirken donduğumu da duyuyordum. Yatağın içinde en çok beş on saniye oturmuşumdur. Yüzyıl gibi geldi. Derken kalktım, nedense ses çıkarmamak gerektiğini düşünerek, gene de paldır küldür Özer’in odasına koştum. Uyanmıştı o da. Pencerenin yanında duran yatağın içinde doğrulmuş, perdenin ucunu kaldırmış dışarısını gözlüyordu.

“N’oluyor, Özer?”

Perdeyi bırakıp bana döndü, Dışardan gelen ışıktaki yüzünü açık seçik görebiliyordum.

“Evi sarnışlar,” dedi.

...

Tam üstümüzdeki kata gelmişlerdi. Nerdeyse iki yıldır burada oturduğum, üç yıldan fazladır sürekli gidip geldiğim halde üst katta kimlerin oturduğunu bilmiyordum. Çocukları vardı besbelli. Uyanmış, ağlıyordu. Yerlere bir şeyler devriliyordu, insanlar konuşuyorlardı ama ne dedikleri anlaşılmıyordu.

Ne kadar sürdü tüm gidip gelmeler, patırtılar bilemiyorum. Sonunda yeniden merdivenlerde sesler...

İnildi, bahçeden geçildi, jiplere ya da arabalara binildi, ışıklar, gürültüler uzaklaştı. Kimse kapımızı yumruklamamıştı (Kür, 1985: 147-150).

Yarın... Yarın... romanında, 12 Mart öncesinde ülkeye hâkim olan kaos ortamında, bazı insanların bu duruma kayıtsız kalarak eğlencelerine devam etmeleri eleştirilir. Seyda'nın, çevresindeki olaylardan ve kişilerden nefret ettiği dile getirilir:

... Bindokuzyüz yetmiş yılı yerini bindokuzyüz yetmişbire bırakalı bir iki saat oldu Anlamsızlık... Anlamsızlık... Ancak, gülünç bir anlamsızlık değil artık. Gülemiyor Seyda, iğreniyor çevresinde olup bitenlerden.. Zaten bir süreden beri yavaş yavaş yitirmekte olduğu gülüp geçme yeteneği hepten yok oldu şu son hafta içinde. Daha neler neler oldu. Kurşunlanarak öldürülen öğrencilerin sayısı on yediyi buldu. Ülkenin her yanında grevler, lokavtlar, işsizler... İşsizler, işsizler, işsizlikten, açlıktan ölmek üzere olanlar... Masadaki yılışık, yayvan kahkahalara katılamıyor Seyda. Tüm başka nedenlerle de olsa, dudak bükerek, küçümsenerek de olsa gülemiyor. Kusmak istiyor (Kür, 1976: 278, 279).

Aynı romanda, ülkedeki karışıklıklardan bir şekilde haberdar olan zengin iş adamların, işlerinin başında durmayı yararlı görerek, yurt dışı tatil planlarından vazgeçtikleri, karılarının ise önce bu olaya üzüldükleri ancak orada yaşadıkları maceraları anlatacak arkadaşlarının olmayacağını düşünerek kendilerini avuttukları ifade edilir:

... Kimin aklına gelmişti buraya gelmek? İsviçre'ye ya da Paris'e gidememenin yarattığı düş kırıklığını unutmak isteyenlerden birinin.. Önceden tasarlanmış, hazırlıkları yapılmış bir sürü yolculuktan birden vazgeçilmişti.. Kocalar, ülkenin bu karışık durumunda yurt dışına çıkmamayı, işlerinin başında bulunmayı yararlı görmüşlerdi, kimbilir? Demek ortada karışıklıklar olduğunu biliyorlar.. Nasıl bilmesinler ki, kiminin fabrikasında grev var, kiminin işleri hükümetin yerinde, kalmasına, başbakanın sarsılmamasına bağlı.. Kiminin de üniversitede çocuğu vardır belki.. Bu seferlik de bir yere gitmeyiverelim ne çıkar? Ortalık bir durulsun şöyle on beş yirmi günlüğüne gideriz.. Kadınların kimi sinirlenmiş, kimi hırçınlaşmış, kimi gözyaşı dökmüş, kimi de isteri krizi geçirmişti ama sonunda boyun eğmişlerdi elbet... Sonra arkadaşların çoğu da gitmediğine göre.. Gelip Paris anılarını ballandıra ballandıra anlatamayacaklarına, St. Laurent'den yeni alınmış giysileri sırtlarına geçirip salınamayacaklarına göre..... (Kür, 1976: 280).

Yarın... Yarın... romanında, nüfuz sahibi bir kişi olan Oktay, karakolda işkenceden çıkmış bir adamı ona göstermeleri üzerine, kendisine de işkence

yapılması durumunda şikâyet edebileceği bir makamın bulunmadığını anlar. Bu olay üzerine, Türkiye’de yasa diye bir şeyin kalmadığını belirten Oktay, bu yüzden kimseden korkmadıklarını ifade eder:

“Hiç bir şeyden, hiç kimseden korkmuyorlar, Seyda, anlıyor musun? Korkmuyorlar! İşin akıl almaz yanı bu. Bana işkence yapmadılarsa korktuklarından değil.. Yani, tuttular, besbelli işkenceden çıkmış, canına okunmuş bir adamı gösterdiler bana.. Ben gidip şurada burada içerde işkence yapıyor gözümle gördüm desem umurlarında bile değil.. Başıma geldi desem, yetkili birine şikâyetle bulunsam... Bulunamam ki. Biliyorlar bunu. Gideceğim yetkili biri yok ki.. Tanıtlanması olanaksız işler gelmiş başıma üstelik... Ve düşün ki bu benim. Ben! Herhangi bir çapulcu değil, Anadolu’dan gelme sahipsiz bir öğrenci değil.. Korkudan ağzını açamayacak arkasız biri değil.. Ben, Oktay Caner!

Para, pul, ad, aile, nüfuz sahibi bir kişi! Düşündüm, düşündüm. düşündüm. Nasıl yaparlar bunu diye. Sonunda buldum galiba. Ve gerçekten yıkıldım, Seyda. Yıkılacağım dünyada aklıma gelmezdi.”

“Gene de... Ucuz atlatmışsın..” dedi Seyda dudakları titreyerek.

“Önemli olan o değil ki.. Ben ucuz atlattım, kimilerinin canına mal oldu. kimileri ölmekten beter oldular, ya da olacaklar.. Onlar da değil önemli olan.. Önemli olan, bu işi hiç bir biçimde ucuz atlatamayacak olan... Türkiye!”

... Her şeyi yapabilirler diyorum sana, yapamayacakları yok! Ve her şeyin yapılabildiği, hiç bir yasanın, yetkinin tanımadığı bir ülkede yaşanmaz, Seyda! Bugüne dek yasaların benden yana olduğu bir ülkede yaşıyordum, hep de öyle olsun isterim.. Ama olur a, yasalar başkasından yana da olsa, kendini ona göre ayarlayabilir kişi, gene de işini uydurabilir.. Hiç değilse nasıl davranacağını bilir, gereken önlemleri alır. Ama, yasa diye bir şey yoksa? O zaman ne yapar..? Türkiye’de yasa diye bir şey kalmamış, anlıyor musun? Onun için kimseden korkuları yok. Böyle bir durumda ast-üst ilişkileri de yok oluyor çünkü. Kimi kime şikâyet edeceksin? Yönetimin kimin elinde olduğu belli değil ki.. En yetkili kim belli değil ki.. Kendileri de bilmiyorlar. Karışmazlar birbirlerinin işine, herkes dilediğini yapıyor ve hiç bir kısıtlama, hiç bir kısıtlayan yok.. Korkunç olan bu..’ (Kür, 1976: 329, 330).

Sancı romanında, 1970’li yıllarda Türkiye’ye hâkim olan karışık ortam dile getirilir. Gündüz vakti meydana gelen gasp olayları, adam kaçırmalar, patlamalar sonucunda insanların sokağa çıkmaya korkar hale geldiği ifade edilir:

Aynı anda, salonda Sabiha Hanım, kocasına sızlanıyordu:

- Kadıncağız apartmanın kapısından içeri girince, arkasına dayanmış namlu, “Çıkar bileziklerini.” demiş bir ses, kadıncağız n’apsın, bileziklerini, küpelerini çıkarıp adamın avucuna bırakmış. “Kürkünü de.” demiş adam, kadın soyunmuş, adam “Gözlerini kapa, yüze kadar say, sonra çık merdivenleri doğru evine git.” demiş. “Sakin arkana bakma, kurşunu yersin” demiş. Kadın yüze kadar saymış sonra düşüp bayılmış! Öyle baygın bulmuşlar alt kattakiler. Kadın ayılınca anlatmış ama, gitti giden! Ne olacak halimiz Saadettin, artık sokağa çıkmaya korkacağım, korkuyorum Saadettin.

...

- Bir şey olmazsın, bir şey olmazsın merak etme.

- ... İstanbul'da, Kadıköy iskelesinde, kalabalığın içinde, güpe gündüz, yine bir kadına dayamışlar tabancayı, Necmi'nin bir akrabası gelmiş İstanbul'dan o anlattı; "Ses çıkarırsan yersin kurşunu." demiş biri, "Ver saatini!" Onun da altın saati varmış, kadın yavaşça çıkarıp arkasına uzatmış, kimin tabanca dayadığını, saatini kime verdiğini bile görmemiş. Vapur gelmiş o sıra, hayli kalabalık, itişip kakışma. Kadın ters yüz geri dönmüş karakola gitmiş, ama polisler gülmüşler haline. Bak Saadettin bana da böyle bir şey olursa.

...

- En iyisi hanım, dedi, beklemek, en iyisi... Yabana atma demin söylediklerimi, bir süre takip takıştırma, kürk falan giyme, hattâ çok gerekli değilse, sokağa bile çıkma, hele fakülte dolaylarından uzak dur. Serseri kurşunlar dolaşıyor. Ha eve paket falan gelirse de sakın açmayın. Almayın, almayın en iyisi, getiren götürsün. Dikkat edin, kapının önünde falan bırakmasın... Ercan Bey'in apartmanında bile bir patlama oldu, biliyorsun.

- Saadettin korkuyorum, anlamıyor musun? Korkuyorum (Işinsu, 1991: 224, 225).

Aynı romanda, Profesör Saadettin Bey, Türkiye'deki karışık ortamdan çocuklarını kurtarmak ve tahsillerinin tamamlanmasını sağlamak amacıyla Amerika'ya gideceklerini söyler. Oğlu Ali, babasının memleketi bu durumda bırakıp kaçmasını doğru bulmaz, onun bu konuda yapması gereken görevlerinin olduğunu düşünür:

- Amerika'ya gidiyoruz Ali, Amerika'ya, hem de bugünlerde.

- Sebep?

Çocuk o kadar umursamaz ve soğuk sormuştu ki, babası, cevap vermek gereğini duydu:

- Sebep, sana ne sebepten; benim bazı araştırmalarım için, diyelim. Önemli olan sizleri kurtarmam, Türkiye bu kadar karışmışken, kapağı dışarı atıp senin ve ablanın tahsillerinizin düzenli bir şekilde tamamlanmasını sağlamak... Sizlerin de Amerika'yı görmemiz, velhasıl işte, yaşamanız be oğlum. Şimdi öğrendin mi sebebi?

...

- Yâni, kaçıyor musunuz baba?

- O nasıl söz!

...

- Yâni babacığım, dedi, memleket karışık diye gitmek istiyorsunuz, karışıklıktan kurtulup, kaçmak için. Oysa siz üniversite hocasısınız, sizin bu konuda görevleriniz vardı, söylemiştiniz, durumun nezâketini göz önüne alarak, elimden geleni yapıyorum, demiştiniz. O toplantılarda yaptığınız konuşmaların çok etkili olduğundan bahsetmiştiniz. Şimdi gitmemiz, sizin arkanızda bir boşluk bırakmaz mı? (Işinsu, 1991: 281, 282).

4.19.5. Kanlı 1 Mayıs

“Kanlı 1 Mayıs” olarak bilinen 1 Mayıs 1977 günü İşçi Bayramı’nı kutlamak üzere, çeşitli illerden işçiler İstanbul’a gelerek, Taksim Meydanı’nda toplanmışlardır. DİSK başkanı konuşmasını bitireceği sırada, etraftan silah sesleri duyulmuştur. Telaş içinde kaçmaya çalışan insanlardan bazıları polis panzerleri ya da insan kalabalığı altında ezilmiş, bazıları ise kurşunla vurulmuşlardır. Pek çok ölüm ve yaralanma olayının meydana geldiği bu gün, Alında Mavi Kuşlar romanında ele alınmıştır. Romanda, Taksim Meydanı’ndaki durum ayrıntılı olarak anlatılır:

Bir patlama sesi geldi kulağına. Bu ses ilk anda ona mitingin bir parçasıymış gibi göründü. Yokuşun sonunda, üç yol ağzındaydı. Patlamalar birbirini izledi. Armağan birden döndü, yukarıya doğru çevirdi yüzünü. Üç ayrı koldan, basamaklardan, sokaklardan işçilerin, öğrencilerin ve yürüyüşe katılan kadınların, erkeklerin koşarak indiklerini gördü, insan seli gitgide daha hızlı akmaya başladı. Armağan onların arasında buldu kendini. Üstü başı toz toprak içinde, onaltı onyediyi yaşlarında bir işçi anlatıyordu:

“Yaylım ateşine tuttular. Ölüler, yaralılar var.” Armağan o anda az önceki coşkunluk ve mutluluk doruğundan bir uçuruma doğru yuvarlanıyordu sanki.

Yığınlar halinde düzlüğe doğru akanların sessizliği bir süre sonra haykırışlardan bir fişkırmaya bıraktı yerini. Yokuşlardan hızla inenler yumruklarını kaldırarak çeşitli siyasal grupların sloganlarını bağıyorlardı. Üç yol ağzında kümelenmeye başladılar. Armağan bir süre sonra kollar üstünde yaralıların da indirildiğini gördü. Yaralıların çevresini saranlar yoldan geçen özel arabaları öfkeyle durduruyorlardı. Durmak istemeyen arabaların önüne geçip zorla durduruyorlardı. Yaralılar arabalara konup hastanelere yollanıyordu. Yaralıların arasında genç kızlar da vardı.

Üç yol ağzındaki topluluk gitgide büyüdü. Başkaldırış ve direnme seslerde, yüzlerde tutuştu. Armağan birden bir savaşın içinde bulunduğunu düşündü. Seslere katılamıyordu. Bir titreme sarmıştı içini, öğrencilerin, yaşlı ve genç işçilerin olayı birbirlerine aktarışlarını dinliyordu. Yanıbaşında, omuzundan ve alnından kanlar sızan genç bir erkeğin kucakta taşınışını gördü ve birden duygularının bir şimşekle aydınlanır gibi belirginleştiğini duydu.

...

Yokuşun başına geldi. Büyük turistik otelin yanıbaşındaki parke taşları kan ve çamur lekeleriyle kaplıydı. Sahiplerinden kopmuş, ezilmiş, çiğnenmiş bir ayakkabı yığını duruyordu yerde. Armağan dalgınlıkla ayakkabılara baktı. Altları, burunları aşınmış, eski ayakkabıydı çoğu. Aralarında yere doğru kapanmış kirli bir kasket duruyordu. Ucuz bir tarak ve camları kırılmış bir gözlük... Kaldırımında polisler yırtılmış ceketleri, kirli pardüsöleri üstüste yığıyorlardı (Özakın, 1978: 10-12).

Aynı romanda, saldırı başladığı anda ezilmekten ve vurulmaktan korkan insanların çaresizliği dile getirilir:

İlk olarak bir mitinge katılmış ve kalabalıktan fişkırarak kahramanlık duygusuna kendini kaptırmış olan Çiğdem küçük bir kız çocuğu gibi ağlayarak alana bakıyordu şimdi. Kocasının omuzuna doğru büzülmüştü. Yurda yeni dönmüşlerdi. Kocasını mitingin kanlı sahnesine kadar olan bölümünü filme alabilmişti. Yıllardır uzak kaldıkları ülkelerinde bu kadar gelişmiş bir bilinç ve eylemle karşılaşmak coşturmuştu onları doğrusu.

Şimdi Çiğdem ıslak mavi gözlerini kırptırıyor, dudaklarını ısıırıyordu.

“Burada ezileceğiz, çıkalım.” diyordu.

Önlerinde duran Sinan çıkışır gibi dönüp baktı ona:

“Kurşun yağıyor, görmüyor musun?” (Özakın, 1978: 14, 15).

Romanda, Türkiye’nin dört bir yanından gelen işçilerin, otobüslerle İstanbul’a gelişleri, kol kola girerek alana girişleri anlatılır. Birbirlerinden kuvvet alarak daha da coştukları belirtilir:

Alana işçi, memur ve öğrenci kalabalıkları kolkola girmişti. Köylü görünüşlü, adımları acemi işçiler ellerinde pankartlar, bayraklar taşımışlardı. Başörtülü, şalvarlı, mantolu kadınlar, genç kızlar da yürümüşler, bağırımlardı; yumruklarını yükseltmişlerdi. Ön sıralarda erkekler davul çalıyor, kız ve erkek işçiler oynayarak alana giriyorlardı. Maden işçileri, petrol, kömür işçileri tulumları ve kasklarıyla geçmişti. Bu işçilerin çoğu başka şehirlerden, vardiyalarından çıkınca toplu olarak otobüslere binerek gelmişlerdi. Toplanma yerlerinde saatlarca ayakta beklemişlerdi. Alana girerken yeni bir güç coşturmuştu onları. O anda otobüslerde, yollarda raslanan bezgin, çekingen, suskun işçiler değillerdi.

Bazı fabrikaların, işyerlerinin işçileri kendi yaptıkları makina, gemi maketlerini, Nazım’ın kasketli büyük boy portresini taşıyorlardı (Özakın, 1978: 21, 22).

4.19.6. Sansür

Kaçış romanında, 27 Mayıs öncesi uygulanan sansür politikası birkaç örnekle ele alınır. Eğitim için yurt dışına giden Üstün, Mireille’in kendisine hediye ettiği Marks, Engels ve Lenin’in kitaplarının Türkiye’ye sokulmasının yasak olduğunu söyler. Üstün, ülkesinde böyle bir uygulamanın olmasından utanır:

“Bak sana ne aldım!”

Marks, Engels ve Lenin’in yapıtlarından derlenmiş dört cilt. Kalın kâğıtlara basılmış, koyu lacivert ciltlerinin üstüne altın yıldızlarla yazarlarının adları yazılmış dört kitap.

“İyi ya, bu kitapların Türkiye’ye sokulması yasak.”

Bereket, ağzından Türkçe çıkan sözü anlamıyor Mireille. Belki de teşekkür ettiğini sanıyor. Kitapları yayımlayan Moskova Yayınevi üstelik (Kutlu, 1986b: 26).

Türkiye'ye döndüğünde, havaalanında yakalanan Üstün, bavulundaki kitaplar nedeniyle suçlanacağını düşünür:

Gazetelerdeki başlıkları görür gibi oluyordu. Acaba Fransız Gizli Polisi'yle de işbirliği yapmışlar mıdır? Ne gereği var bunun. Daha memlekete döndüğünün farkında değildi galiba. Bavulundaki kitaplardan ötürü de suçlanacaksın. İstedğin kadar, bunlar mesleğimle ilgili de. Marks'ı, Engels'i, Lenin'i okumanın suç sayılmayacağını zor anlatırsın bu adamlara (Kutlu, 1986b: 62).

Bavulundaki Marks, Engels, Lenin'in kitaplarını gören polisler, Üstün'ü, bu kitaplardaki bilgileri öğrencilerine öğretmekle suçlayarak, onun hakkında tutanak yazarlar:

Müdür, arkada duran üniformalı polise sesleniyor:
 “Şu bavulu da koyun bakalım masanın üstüne .”
 “Şimdi de kitaplar. Tezim. Notlarım...”
 Müdür, Mireille'in son dakika armağanı olan kitapların güzel ciltlerini okşuyor:
 “Marks, Engels, Lenin ha!.. Hem de Moskova'da basılmış!”
 “Bunlar dersimle, mesleğimle ilgili kitaplar. Türkçe de değil. Fransızca.”
 “Öğrencilerinize bunları öğrettiğinizi biliyoruz. Bunları geçirin tutanağa Mahmut Bey.”
 Mahmut Bey, büyük bir zevkle yazıyor tutanağı (Kutlu, 1986b: 67, 68).

Aynı romanda, Üstün'ün üzerinde döviz bulunması üzerine polisler, ülkeye döviz sokmanın “Türk parası yasasına aykırı” olduğunu söyleyerek, onun paralarına el koyarlar:

... Sivil polisler başucuna dikilmiş, ceplerinden çıkanları dikkatle gözden geçiriyorlardı. Fransız franklarını masanın üstüne bırakınca gözleri açıldı. İçlerinden daha iriyarı olanı, paraları avuçlayarak baktı:
 “Dolar mı bunlar?”
 “Hayır, Fransız frangı.”
 Öbürü, bilgiç bir tavırla başını salladı:
 “Yani döviz. Ne arıyor sende bu dövizler?”
 Üstün, Müdüre baktı. Adamın yüzündeki gülümseme daha belirgin bir biçim almıştı.
 “Ben Fransa'dan geliyorum. Daha bugün, öğleüzeri indim vapurdan. Fransa'da bu paralar kullanılır.”
 “Fransa'da kim verdi sana bu paraları? Oradaki komünistler mi?”

Müdürün gülümsemesi daha yayvanlaşıyor. Adamlarının davranışı ona mutluluk veriyor. Kızmamalıyım. Soğukkanlı olmalıyım. Bu bir oyun.

“Bu paralar Türkiye’den, devletin bana gönderdiği aylıklarından artan paralar. Hepsinin değeri zaten birkaç yüz lirayı geçmez.”

“Ne olursa olsun, Döviz sokmak Türk parası yasasına aykırıdır.”

“Sanmam. Gümrükte bu paraları pasaportuma yazdırdım. İncelerseniz görürsünüz.”

Bu kez müdürün de iki sivil polisin de suratları asılıyor. Üstün, arkasında duran üniformalı polisin bu hale gülmüş olabileceğini düşünüyor, nedense. Oysa, onun orada, arkasında kımıldamadan duruşundan sürekli tedirginlik duyuyor. Sanki herhangi bir an, fark edemeyeceği biri işaret üzerine, tabancasının kabzasını kafasına indirecek.

Müdür,

“Dediğiniz gibi bile olsa, biz bu paralara el koymak zorundayız,” diyor.

“Nasıl isterseniz. Tutanağa geçirelim. Bankaya yollayıp Türk parasına çevirtelim.”

“Biz dövizlere aynen el koymak zorundayız. Ankara’da anlatırsınız derdinizi.” (Kutlu, 1986b: 65, 66).

4.19.7. İşçi Sorunları

4.19.7.1. Grev

Şafak romanında asker emeklisi Muzaffer Bey, müdürü olduğu fabrikada, işlerin askeri düzende yürümesini ister. Astın üstüne itaat içinde olduğu bir düzende hiçbir sorun yaşanmayacağını düşünür. İşçilerin, cahil köylüler oldukları ve eğitim almadıkları için üstlerine karşı çıkarak, grev yaptıklarını ifade eder:

Muzaffer beyin Akdeniz Sanayi fabrikası müdürü oluşu raslantı değildir. Bu memlekette her işin başına asker getireceksin, bak nasıl yürür işler. Herkes görevini, sırasını, rütbesini, haddini bilir. Astın üste itirazı yoktur ve olamaz askerlikte. Ast- üst ilişkileri şaşmaz bir tıkırtıyla işler, burdadır her şeyin anahtarı. İşte fabrikada, tıpkı askerdeki gibi bir ast-üst düzeni kurmak istiyor Muzaffer bey. İşçi ustabaşına, ustabaşı mühendise... herkes bir üstüne tam bir itaat içinde olmalı. Ama, yok, işçiler bile en alt rütbede olduklarını bilmedikçe, elbet yürümez işler. Ne demek grev? Askerlikte grev mi olurmuş? Yok çalışma şartları, yok şu, yok bu. Biz askerlikte ne görevlerde bulunduk. Hiç itiraz ettik mi, vatan vazifesi, dedik yaptık. Bütün mesele; bu işçilere, vatan millet, birlik ve beraberlik şuurunun yerleştirilmemiş oluşu. Bunların kafası bölücü. Oysa bu vatan hepimizin, bu millet bir bütün. Sen işçiysen, bu topografyadaki yerini bileceksin, orada, vatanın sana verdiği görevi yapacaksın. Ama bunlar eninde sonunda cahil köylüler, ne var ki askerdekiler de aynı köylüler değil miydi? Niçin böyle davranmıyordu onlar? Çünkü onlar gerekli eğitimden geçiyorlardı. Bunlar geçmiyor (Soysal, 1975a: 220).

Muzaffer Bey, basit ve cahil insanların korkudan anlayacağını belirterek, hiçbir şekilde taviz vermeden, işçilerin süründürülmesi gerektiğini savunur. Böylece

ekmek derdine düşecek olan işçilerin, üstlerine karşı gelemeyeceğini, dolayısıyla grev yapamayacağını belirtir:

... Bir vazife tam yapılmadı mı, suçluyu aramayacaksın, suçlu yirmi kişiden biriye yirmi kişinin topunu cezalandıracaksın. Fabrikada bunu birkaç kez uyguladı ama sendika karıştı araya. Bir işçi yüzünden bir vardiyanın toptan yövmiyesini kestiğinde, grev yaptılar. Patron da sivil olduğundan taviz verdi. Ne oldu? Anladılar mı adamın iyi niyetini? Hiç gevşemeye gelmez. Elini kaptırsan bacağını isterler. Baştan kestirip atmalı. Basit ve cahil insanlar korkudan anlar. Başka şeyden anlamaz.

...
Bu kafayla Zekâi bey işçilerle hiç başa çıkamaz. İşçilerin ne kanunları var. Grev hakından sigortaya. Ama iş onların yüreğine yılgnlık salabilmekte. Adamın yüreği her gün ekmeğim diye titremeli. Ekmek korkusunun kanunu, hakkı hukuğu falan unutturur. Dört elle sarılır işine. İnsan idare etmenin tek yolu insanı süründürmeyi bilmektir. Adamın hayatı senin elinde olacak ki itaat etsin. Orduda ast, üstünün gereğinde kendisini vurabileceğine inandırılır. Bir kurşun, tamam. Vazife şehidi. Vazifede, vazife şuuruyla asayişin tesisi... (Soysal, 1975a: 221, 222).

Yarın... Yarın... romanında, fabrika önünde grev yapan işçiler arasında çıkan bir kavga sonucu, işçilerin polis tarafından coplama ve arabaya bindirip götürülmesi anlatılır:

O andan sonra olanları hiç bir zaman açık seçik biçimde anımsayamadı Kadriye. Tek çabası Memet'e yaklaşmak olduğu için gürültünün, patırtının, kimin kime vurduğunun farkında bile değildi.

Hele, hele, kalabalık arasından Memet'e ulaşmak için şunu bunu var gücüyle itelediğini, hatta dirsek, yumruk demeden vurduğunu, yani düpedüz kavgaya karıştığını hiç bilmiyordu. Memet'i, böğrünü tutarak yerde kıvrandır gördükten sonra ise iyice gözleri karardı. Ne yaptığını, ne yapmak istediğini bile bilemeden onun üzerine kapanmak üzere olduğu sırada, "Geliyorlar Memet tüyelim" diyen bir ses işitip durakladı. Aynı anda polis arabalarının sirenlerini, derken düdükları de işitti. Bir dakika bile geçmeden, sağa sola bakmadan kavgacıları coplamağa başlayan toplum polisleri ile dolmuştu ortalık, ve Kadriye "tüyelim" diyen sesin sahibi delikanlı ile birlikte Memet'i yakalamış bir yerlere sürüklüyordu (Kür, 1976: 241).

Aynı romanda, Emine'nin, greve katılan kocasıyla ilgili endişeleri aktarılır. Emine, kocasının işten çıkarılması ya da hapse atılması durumunda, çocuklarla tek başına nasıl yaşayacağını düşünür:

... Emine; suratını asmış evin içinde dolanıp duruyor, iş görüyordu. Ancak akşam üstü kocası konusundaki korkuları, kaygıları içine sığamayıp

ağzından taşmağa başlamıştı. Kerevetin bir ucuna ilişip sayıp dökmeğe koyulmuştu grev yüzünden başlarına gelenleri şimdi karnında bir çocuk, kucağında bir çocuk varken Rıza işten atılıverirse, hele Tanrı göstermesin içeri giriverirse nasıl çaresiz kalacaklarını (Kür, 1976: 245).

Yarın... Yarın... romanında, babasının fabrikasında yapılacak grevi örgütlemeye çalışan Selim, babası tarafından azarlanarak fabrikadan kovulur. Selim, babasının, emeğini sömürdüğü işçilerini “düşman” olarak görmesini eleştirir:

... Öylesine azmışım ki, o yıl Kasım ayında Moskova’da yapılacak ellinci yıl törenlerini yerinde görebilmek için beni Moskova’ya yollamasını -- gereken parayı vermesini yani, bile istedim. Bu arada meğer fabrikada da başı dertteymiş. İşçiler toplu sözleşme isterlermiş, grev tehdidi savururlarmış... Anlayacağın, adamı Aysel, ben ve işçileri dört bir yandan fena bunaltıyormuşuz.. O sıra aklını kaçırmadığına ben de şaşıyorum.. Neyse uzatmayalım ben fabrikadaki durumu öğrenir öğrenmez, durumu yerinde incelemek hevesiyle kalktım oraya gittim. İşçi önderleriyle tanıştım, birtakım taktikler öğütledim.. Kısacası, babamın fabrikasında yapılacak grevi ben örgütlemeye koyuldum.. İşçiler önce kim olduğumu bilmediklerinden, sonra da kim olduğumu öğrendiklerinden, bana pek güvenmiyorlardı. Onları içtenliğime inandıran gene babam oldu. Bir gün fabrikanın ortasında, herkesin içinde öyle bağırdı çağırdı, öyle ağza alınmadık sözlerle kovaladı ki beni, milletin şaşkınlıktan ağzı açık kaldı. Adamcağızı en çok çileden çıkaran, kendi kanından canından birinin düşmanlarıyla birlik olmasıydı. O akşam bunu açıkladım kendisine. Sırtından milyonlar kazandığı, alın terini sömürdüğü işçilere “Düşman” demekle, maddî çıkarları söz konusu oldu mu öz oğlunu bile feda etmeğe hazır olmakla, dediklerimi kendi kendine tanıtladığını söyledim. Büsbütün çıldırdı. “Yıkıl karşımdan, defol,” diye bağırdı. “Bu kafayı değiştirtinceğe kadar da gözüme görünme.. Akıllanıncağa kadar bir kuruş bekleme benden.. Biraz sürün de aklın başına gelsin, sersem herif!” Bunun gibi bir şeyler söyledi işte.. (Kür, 1976: 174, 175).

Alnında Mavi Kuşlar romanında, işten çıkarılan arkadaşlarının işe alınması için, fabrika önünde yapılan bir grevden söz edilir:

Armağan bir fabrikanın önünden geçerken anılarından sıyrıldı. Fabrikanın önünde bir grev çadırı vardı. Çadır eskimiş, kirlenmişti. Eski bir greve benziyordu. Fabrikanın kapısı önündeki saçağın altında iki grev gözcüsü duruyordu. Yüzlerinde dibe çökmüş, ağır bir bekleyiş seziliyordu. Gözcü gömlekleri buruşmuştu. Çadırın önünde ise şu sözler görülüyordu: İşten çıkarılan arkadaşlarımız işe alınsın (Özakın, 1978: 84).

4.19.7.2. Sendika

Yarın... Yarın... romanında, işçilerin “kızıl” sendikasına karşılık, patronun işçileri bölmek amacıyla “sarı” sendika kurduğu belirtilir. Ağabeyi ile aynı fabrikada çalışan Kadriye’nin, sarı sendikalı olduğunu bilmemesi eleştirilir. Sarı sendikalıların, patron tarafından aldatıldığı ve işçilerin bölündükleri takdirde haklarını aramayacakları ifade edilir:

Grev söylentileri ortalıkta dolaşmağa başlayana dek Kadriye sendikalı olup olmadığını bile bilmiyordu. Bu konuda kendisine bir şey söyleyen olmamıştı. Aylığını aldığı gibi, zarfın üstüne bakmadan, ya Ali’ye ya babasına verdiği için de herhangi bir kesintinin yapıp yapılmadığını bilemezdi. Greve hazırlık yapıldığını yemekhanede ilk işittiği günün akşamı işin aslını Ali’ye sormuştu evde. Ali fena sinirlenmişti.

“Ne grevi kız? Sen ne karışyorsun öyle şeylere? Bizim sendikadansın zaten, greve mreve katılacak değilsin.”

“Nasıl yani? Kaç tane sendika var ki?”

“Bu grevi yapmağa kalkan ötekiler.. Ama yapamazlar! Kanunsuz onların grevi de sendikası da.. Güya biz sarı sendikaymız! N’olurmuş? Kızıl olmaktan iyidir! Canlarına okuyacağız da gelecek akılları başlarına!”

Bir şey anlamamıştı Kadriye.. Sarı, kızıl... Biz, onlar... Haberi olmadan kayıtlı bulunduğu bir sendika.. Birkaç gün sonra işe gittiğinde kapıda yüzlerce kadınlı erkekli işçinin birikmiş olduğunu görünce daha da afallamıştı. Kalabalığı gören Ali ağdalı bir sövgü salladıktan sonra çok acele işi varmış gibi yanından ayrılıp gözden yitmişti. Kadriye’nin yüreği birden yeniden hoplamıştı.. Fabrika girişinin önüne konulmuş birkaç masanın üstüne çıkmış kişilerin arasında, hem de en ortasında Memet’i görmüştü çünkü. Memet elini kolunu sallıyor, yüksek sesle bir şeyler söylüyordu.. Daha iyi işitebilmek için yaklaştı Kadriye.

“Arkadaşlar.. Patron bize karşı bir sarı sendika kurmuş durumdadır. Bizi yıpratmak için bu sendika üyelerine bazı ayrıcalıklar tanıyormuş gibi görünmekle birlikte aslında hepinizi aldatmaktadır.. Bu alçakça aldatmacaya kanmayın. Siz de bize katılın.. Bölünürsek haklarımızı alamayız.. Onların istediği de bizim haklarımızı arayamaz duruma gelmemiz.. Hadi, hep birlikte direnelim---” (Kür, 1976: 240, 241).

Bir Çatı Altında romanında, kapıcının ilave oda isteği, apartman sakinlerinin aldığı Genel Kurul kararına göre reddedilse de, kapıcı bu karara uymayarak odaya eşyalarını yerleştirmeye başlar. Kapıcının, “sırtını sendikaya dayamış” olması nedeniyle, böyle bir tavır sergilediği belirtilir:

- Sizin dilinizin altında bir şey var İsa Bey. Açık konuşsanıza...

- Evet kardeşim, açık konuşayım. Herhalde sizin olanlardan haberiniz yok. Kapıcı Genel Kurul’da alınan kararlara aldırılmamış!.. Ey, insan sırtını öyle bir sendikaya dayarsa.....

- Anlayamadım.
- Anlayacağınız, herif aşağıda istediği o küçük odaya şu anda eşyasını yerleştirmekle meşgul!.. Bu odaya dair isteğinin Genel Kurul’ca reddedilmiş olmasına rağmen...
- Ciddî mi söylüyorsunuz?
- Elbette ciddi söylüyorum.
- Böyle bir şeyi nasıl yapabilir?
- Dedim size... Sırtını öyle bir sendikaya dayadıktan sonra daha çok şey yapar (Azrak, 1990: 43).

Şafak romanında, sendikaların, işçilerin paralarını sömürmek için kurulduğu, paralarını sendikacılara kaptıran işçilerin enayi oldukları ileri sürülür:

... Sendikaların işçi parası ütmeyi akıl eden kurnazların buluşu olduğunu ileri sürüyor. Hayatta kimseye kaptırmamış parasını, paralarını sendikacılara kaptıran işçiler enayi imişler, sefaleti hakederlermiş... Adana sendikalarını ağılıkla suçlayan Hüseyin bile, bu kadarı karşısında bir numaralı sendika avukatı kesilecek nerdeyse. Mustafa saldırıya geçiyor (Soysal, 1975a: 52).

Zor romanında, sendikaların, işçileri kullanması eleştirilir. Bazı sendikaların işçileri aldattığı, siyasi oyunlarında kullandığı, grev zamanında oyaladığı, askerle ve polisle çatıştırdığı ifade edilir:

- İşçi emeği yabana atılmaz. Verdiği emek neyse, hakkı neyse, karşılığını almalı işçi. Hükümet ve sendikalar düşmanlığı, bölücülüğü kaldırıcı çözümler getirmelidirler. Ben böyle isterim. Bir sendika kendi çıkarı için işçiye aldatmasın, eline silâh verip onu zor kullanmaya itmesin isterim. Hem de siyasî oyunlarında kullanmasın. Ama, olaylar ne türlü gelişir... Sendika işçiye oyalayıcı sözler söyler, grev günlerinde. Ekmek makarna dağıtır.. Sıkıştı mı, “haydi, yürüyün” der, askerle, polisle çatıştırır. Bu gayeyle kurulmuş partiler ve çeşitli kuruluşlar da işi kızıştırırlar. Bir de bakarsın, İstanbul’u kuşatmağa girişmişler... (Çokum, 1978b: 41, 42).

4.19.8. Öğrenci Eylemleri

Türkiye’ye hâkim olan kaos ortamından en çok etkilenen kesim gençler olmuştur. Özellikle üniversitede öğrenim gören gençler, bir gruba dâhil olmak suretiyle, eylemin bir parçası durumuna gelmişlerdir. Yarın... Yarın... romanında, öğrencilik geçici bir durum olduğu için, eylemleri onların elinden kurtarmak gerektiği ileri sürülür. Doğan, öğrencilerin, eğitimde en iyi koşulları aramalarının yanlış olmadığını, aydın kişiler olarak seslerini duyurma sorumlulukları olduğunu ifade eder:

... Öğrenci olayları, öğrenci işleri olmaktan kurtarmak gerek eylemleri.. Öğrencilerin ve de birtakım hevesi kursağında kalmış yaşlıların elinden alıp gerçek sahiplerine vermek gerek.. Öğrencilerle, yaşlılarla, iş yapılmaz.. Öğrencilik geçici bir durumdur, bilirsın.. Yaşlılıkta hepten umutsuz bir durum!...'

Doğan başını arkaya atıp bir uzun güldü önce, “Yalan da değil,” dedi. Sonda ciddileşti. “Doğrusun, doğrusun bir yere değin.. Ama o bir yerden sonra aşırı gidiyorsun gibime geliyor. Boykotlar sözgelimi.. Yalnızca eğlence olsun, keyif olsun diye yapılmıyor ki bunlar.. Kötü koşullar altında çalışan işçiye grev hakkı tanıyorsun da, öğrencinin kötü eğitime, yetersiz, yanlış eğitime karşı direnmesine neden kıızıyorsun? Ülkenin geleceğini kuracak olan gençliğin -- öğrenci olsun, emekçi olsun-- en iyi koşulları istemesi, araması yanlış mı? Sonra, aydın kişiler ya da geleceğin aydın kişileri olarak politik bilinçlenmeye en açık, en yatkın olanlar öğrenciler değil mi? Politik bilinci olan uyanık kişiler olarak belli tutumlara karşı çıkmak, belli durumlarda seslerini duyurmak sorumlulukları yok mu sence?” (Kür, 1976: 252).

Zor romanında, çocuğu üniversitede okuyan bir anne, sınavlara girmemek için öğrencilerin boykotlara katıldığını düşünür. Oğlu ise annesine, bu işlerden anlamayacağını söyleyerek, gençlerin düzen değişikliği istediğini dile getirir:

Hele fakültenin koridorlarında şu son bir iki yılda sıkıntısı iyice büyümüştü. Anasında bir küskünlük.. Mezun olanlara bir imreniş. “Bütün bu boykotlar ve işgaller, imtihanlara girmemek için. Öyle değil mi? Öyle öyle. Parasızlık nedir bilmediniz ki.. O kitapları alamayanlar da var.”

“Anacığım bunlar siyasî işlerdir. Senin aklın ermez. Tabii okumak istemeyenler de bu durumdan faydalaniyorlar. O ayrı. Bazı reformlar istedik. Bunda haklıydık. Artık o istekler aşılmıştır. Düzen değişikliği istenmektedir.” (Çokum, 1978b: 128).

Savaş Çağı Umut Çağı romanında, öğrencilerin, karşı grupta yer alanlara sergiledikleri tavır anlatılır. Üniversite koridorunda bir öğrencinin dövülmesine, kimsenin ses çıkarmadığı ve hocaların duruma müdahale etmedikleri ifade edilir:

Avcılar yanımdan geçip koridorun öbür ucuna doğru yürüyorlar. Bir şeyler görmeye çabalıyorum. Siyah bir kafa görüyorum kalabalığın ortasında. Kapana kısılmış bir hayvan gibi çırpınan bir kafa. Şuradan buradan eller çıkıp, bu kafamın altındaki omuzlara yapışıyor. Gelmem, diye bağıyor çocuk korkuyla. Karşısında bir başka kafa, gözlerinde nefretle onu suçluyor. “Dedin,” diyor. “Bana komünist dedin.” “Yalan yalan...” Bağırışlar artıyor. Siyah kafanın yüzünde bir tokat şaklıyor. Birden siyah kafanın Abduş olduğunu anlıyorum. Mehmet’in sözünü ettiği mide bulantısı benim de içime yerleşiyor. Ne yaptığımı bilmeden, “Bırakın, diye bağıyorum. Bırakın, vurmayın.” Bütün başlar bana dönüyor Abdullah’ın korkuyla büyümüş gözleri yüzüme dikiliyor.

- Sus, diyor biri arkamdan. Kim vurduya gidersin sonra.

- Yapmayın, diye bağıyorum yine. Yapmayın.
 - Ellerine fırsat geçirdikleri zaman onlar sana acımayacaklar ama, diyor biri.

...

Dört beş kişinin Abduş'u sürüklediklerini görüyorum. Hepimiz arkalarından bakıyoruz. Kimse ses çıkarmıyor. Koridorlarda bir tek hoca, sığınacak bir tek adam yok. Yapayalnızız.

İnsanların ne kadar amansız olabileceklerini ilk defa anlıyorum. "Yarın, öbür gün onlar sana acımayacak." Ben de biliyorum bunu. Yine de dört beş kişinin sürüklediği Abdullah'ın hayali gözümün önünden gitmiyor bir türlü. Bir kâbusta gibiyim. Ama hayır, Süleyman'ın Abdullah'ı sürükleyişi kötü bir rüya değil, gerçek (Baydar, 2010: 132, 133).

Öğrencilerin, karşı grupta yer alanlara sergiledikleri tavır Sancı romanında da ele alınır. Savunmasız ve tek başına olan Dursun'un, üniversite koridorunda, bir grup karşıt görüşlü genç tarafından, merdivenlerden zorla yukarı çıkarılmasına ve bir odada dövülmesine kimsenin ses çıkarmaması eleştirilir:

... on genç ağır ağır yürüdüler. İki binanın giriş kapısını kontrol altına aldılar, sekizi, üşüyen üç genci çeviriverdi. Dursun, önce anlamsız baktı karşısındakilere, iki genç hemen onun koluna girdiler.

"Tüh zincirimi almadım." İlk düşüncesi bu oldu Dursun'un fakat zinciri de olsa, kollarını kıpırdatamazdı, öyle sıkı tutuyorlardı. Direnip, silkelemek istedi çocukları, biri arkasından iteledi. Dursun, Selâhaddin'le Hasan'ın yakalandıklarını gördü. Üçü de ayrı bir yöne sürükleniyorlardı. Dursun, çılgın bir çaba içinde, tekmeler savurup, kurtulmaya çalıştı. Kollarını sıkı mengenyeydi sanki, daha çok sıktılar. Paldır küldür okulun içine girdiler, merdivenlerin orda okulun hademesi gözüne ilişti, bağırdı;

- Hasan efendi, arkadaşlara haber ver, bizi götürüyorlar. Yanındakiler seslerini alçaltmak gereğini duymadan küfür ettiler. Dursun, onların kelimeleri ile karşılık verdi, artık arkadaşlarını göremiyor, merdivenlerden âdeta koltukta çıkarılıyordu. Son bir hamle ile trambzana tutunup, kurtulmak istedi, hemen engel oldular.

...

Dört kat çıkarıp, köycülük odasının kapısına kadar sürüklediler Dursun'u. Çocuğun son direnişleri odaya girmemek için oldu, kapının koluna asılıp, tekmeler savurmaya çalıştı, bir yandan bağırp, küfrediyordu. Fakat diğer beş gencin küfürleri onunkileri bastırdı, ellerini koparırcasına çekip aldılar kapı tokmağından, kollarını arkaya kıvrıp, büktiler. Biri odanın kapısını tekme ile açtı, öbürü Dursun'un beline bir tekme indirdi, yüzü koyun kapaklandı çocuk. Bir an belinin koptuğunu sandı:

- Ayağa kalk!

Kalkmadı. Zâten kalkabileceğini hiç sanmıyordu. "Dövecekler çâresiz, bâri emirlerini dinlemeyeyim." diye geçirdi içinden, yattığı yerde büzülüp kaldı; kafasını kolları arasına gizlemişti. Böğrüne inen tekmelerin acısı içine çöküyordu.

- Halk mahkemesi önündesin faşist köpek, ayağa kalk!

- Komprador işbirlikçisi domuz, şimdi bize hesap vereceksin!

- Verilecek hesabım yok, ben... Ya siz kim oluyorsunuz? diye avazı çıktığı kadar bağırdığını sandı Dursun, oysa sesi pek az çıkmıştı.

...

Bir iki kişi kollarından tutup ayakta tutmaya çalıştılar Dursun'u. Öbürleri sıra ile yumrukladılar. Biri, habire sorular soruyordu. Dursun cümlelerin değil, kelimelerin mânâsını anlamıyordu artık. İçi saman dolu çuval gibi sallanıyor, yumrukların yönüne doğru yön değiştiriyor, oradan oraya yıkılıyordu. Bazen yere düşüyor, tekrar kaldırıyorlar. Birden kafasına vurdular, Dursun, tam anlamı ile kendinden geçti... (İşinsu, 1991: 343-345).

Aksaray'dan Bir Perihan romanında, hükûmet aleyhine eylem yapan öğrencilerin "Hürriyet! Hürriyet!" diye bağırarak, sokaklarda yürüyüş yaptıkları anlatılır. Bu eylemi gören Perihan, bir an önce o ortamdan uzaklaşmak ister. Kocasının çağırdığı taksiye binerlerken, oğullarının da eylemcilerin arasına karıştığını öğrenen Perihan çok sinirler, kocası Nuri ise bu durumdan memnun kalır:

"Nedir bu haykırışlar?.. Ne oluyor kuzum?..."

Ta yanlarında çalışan bir işçi:

"Talebeler, hükümet aleyhine nümayiş yapıyorlar" dedi. "Malum ya birkaç gündür bu böyle devam ediyor."

"Artık biz dönsek eve..." diye Perihan kocasına baktı, birdenbire deminden beri üstünde olan emniyeti kaybetmiş gibi idi.

"Baksana yaklaşıyor!" diye ilave etti. Sesi korkuluydu.

Nuri karısının korkusunu teskin edecek bir söz söylemeye vakit bulmadan karşıdan bir kalabalık gözüktü.

"Hürriyet! Hürriyet!" diye bağırıyan bir kütle, arsa, yol dinlemiyor, yürüyordu...

"Kahrolsun hırsızlar! Kahrolsun bu milletin kanını emenler..." avazeleriyle onlara doğru yaklaşıyorlardı..

Kızlar sararmışlar. Perihan korkudan titriyordu:

"Aman bir taksi bulup hemen gidelim!" dedi.

Karısından bu emri alan Nuri, kalabalık yaklaşmadan köşedeki otomobil durağına doğru âdeta koştu. İki kızının elini tutan Perihan oğullarına çabuk olmalarını söyleyerek Nuri'yi takip etti.

Daha onlar arsadan otuz kırk adım uzaklaşmamışlardı ki, kalabalık arsanın üstünden bir sel gibi geçti. Öyle şiddetle, öyle pervasızca, öyle haşin bir gazapla geçti ki, toprak üstünden bir ağır silindir geçmiş gibi dümdüz oluverdi.

"Hürriyet!.. Hürriyet!.." avazeleri uzaklaşırken arsadaki işçilerden birçoğu da bu nümayişçiler kalabalığına katılmış, diğer halk gibi onların arasında uzaklaşıyordu.

Nuri'nin tuttuğu taksinin içine tam girecekleri zaman, Perihan oğullarının arkalarında olmadığını görerek telaşlandı ve Nuri'ye:

"Oğlanlar yok! Neredeler, ne oldular?" diye sordu.

O zaman Nuri sinsi bir sevinçle parmağını uzattı ve giden kalabalığı göstererek:

"Orada" dedi. "Onlara karıştılar..."

...

“Eve döndükleri zaman ikisini de eşek sudan gelinceye kadar dövmezsem bana Perihan demesinler!” (Derviş, 1997: 160, 161).

4.19.9. Yurt Dışına Kaçma

Türkiye’de yaşanan karışıklık nedeniyle, kendilerinin başına kötü olaylar gelmesinden korkan Sabiha Hanım, kocasını yurt dışına gitme konusunda ikna etmeye çalışır. Ülkedeki koşullardan memnun olmayan Profesör Saadettin Bey de, karısı ile aynı düşünceye sahiptir. Artık Türkiye’de yaşanmayacağını düşünür ve bir araştırma fonu bulabildiği takdirde yurt dışına gidebileceklerini ifade eder:

- ... Saadettin koskoca profesörsün, bâri diyorum, dışarı gitsek, şu ortalık duruluncaya kadar, ha, olmaz mı? Bir konuşsan Rektörle. Bir şey uyduruverseler sana. Hani araştırma falan. Zâten bana sözün vardı.

Karısının endişeli yüzüne kısa bir bakış fırlatan Saadettin Bey, başını çevirdi, derin derin içini çekti:

- Ben de bu konuyu düşünmüyor değilim hanım, dedi.

- Ha canım, sâhi mi, zaten hep bizi düşünürsün! Bak söyle onlara, ona göre burs versinler, âile bursu.

- Bakalım, belki... -Tekrar baktı karısına, onun süslü püslü halinin, son model elbisesinin, oyanın boyanın örtmediği, ilkel korkusunu sezdi- inşallah gideriz, dedi.

- Karımın sıhhati mevzubahis, de. Çocukların tahsili de, bul bir şeyler. Ah Saadettin, sokak kapısını çalıp, bilmem ne anketi yapacağız diye içeri giriyorlarmış, sonra bulurlarsa, çalıp çırpıp televizyonu da kırıp, gidiyorlarmış.

- Bu sebepler için göndermezler tabii, belki bir araştırma fonu filan, belki... Ercan Bey’le konuşmam lâzım. Sen yine fazla heveslenip, içini hazırlama karıcığım, dur bakalım (İşinsu, 1991: 226, 227).

Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında, varlıklı kişilerin, ülkede olaylar büyümeden, yurt dışına gitme planları yaptıkları anlatılır. Bazı insanlar kaçanların korkak olduklarını düşünüp, onları kınarlarken, bazıları ellerinde imkân olsa kendilerinin aynı şeyi yapacaklarını söylerler:

Mehmet’in babası pürosunu yakmak için masanın üzerinden uzanan yağlayıcılardan birinin elinden kibriti almış, kaşları çatkın sağ, sol kavgaları üzerine konuşuyor, memlekette huzur kalmadığını, paranın dışarı çıktığını, varlıklı kişilerin taşı tarağı toplayıp kavga büyümeden çekip gitmeyi tasarladıklarını anlatıyor. İsviçre’ye, İngiltere’ye, Amerika’ya yerleşen, yaşantılarını oralarda kuran tanıdıklarının adlarını sıralıyordu. Masada, kaçanların korkaklığını kınayanlar oldu. Kınamayanlar, “Biz de yapabilirsek, ama nasıl yaparız!” gibilerden hasta hindiler gibi düşünceye daldılar... Kurumlu, gösterişli görünüşleri yanında çoğu korkak, küçük insanlardı (Yönsel, 1971: 96).

4.19.10. Sağ-Sol Çatışmaları

4.19.10.1. Sol

4.19.10.1.1. Sosyalizm

Sınıfsız bir toplum amaçlayan Sosyalizm, incelenen romanlarda, farklı bakış açılarından verilmiştir. Savaş Çağı Umut Çağı romanında, “sosyalist” olduğunu iddia eden birçok kişinin, yalnızca sözde var olduğu belirtilir. Sosyalizmi “halka dönüş” olarak nitelendiren Süleyman, yalnızca fikir üretmeyle sosyalist olunamayacağını, köylere gidilmesi gerektiğini savunur:

- Artık iş bizim tarafta kardeşim. Şurası belli oldu ki bu memleket sosyalizme kayacak.
- Yani ille de solak mı olacağız?
- Evet, ille de solaklık. Ama bu da salon sosyalistliğiyle olmaz tabii. Şimdi sosyalistlik moda diye, bakıyorsun en olmayacak, en ilgisiz biri ben sosyalistim diye ortada dolaşıyor. Solaklığın böylesi de işe yaramaz. Köye gideceksin, köylüye ineceksin. Ötesi edebiyat.
- Şuna bak yahu. Boynuz kulağı aşar, boşuna dememişler.
- Aslında bu iş hiçbirinizin bildiği gibi değil, diyordu Süleyman. Ben köy çocuğuyum. Bu işin iç yüzünü bilirim. Sizinkiler hep teori. Uygulamaya gelince fosluyorsunuz.
- Ulan, sen mi kaldın bu memlekette tek sosyalist?
- Sosyalizm diye tutturmuşsunuz ama sosyalizmin oturduğunuz yerden defter kalem kurulamayacağından haberiniz yok. Sosyalizm halka dönüştür kardeşim, şu sizin beğenmediğiniz halka.
- Ben de sana katılıyorum ama, bu işin teorisini de yabana atmamak gerek. Fikirsiz eylem olur mu?
- Bu memleketin fikir bekleyecek hali yok artık.
- Fikirsizlikten gelmedik mi bu hale? Sen ne diyorsun...
- Önce iş. Ne dersiniz deyin, önce iş. Beyleriniz rahat rahat yerlerinde oturup fikir üretecekler, sonra adı sosyalizm olacak bunun. Bunlar da sosyalist öncüler (Baydar, 2010: 92).

Güz Şarkısı romanında, en koyu sosyalist ülkelerde bile baştakilerle aşağıdakiler arasındaki yaşayışın farklı olduğu, dünyanın hiçbir zaman sınıfsız bir yapıya kavuşamayacağı ifade edilir:

- Temizce bir caddeye çıktıklarında arabacı eğilip, kara yağız yüzü gülerek haber verdi:
- İşte Mustafa Bey caddesi!
- Bakımlı güzel evler vardı yolun iki yanında. Cadde temiz, ağaçlar içinde, gölgelikti.

- Mutlu azınlıkların mahallesi! diye alay etti Güler Işık. Nuriye hanım kızarak baktı ona.

- Dünyanın her yanında böylesi de öylesi de var, dedi. İnsanların isteklerine, tutuklarına sınır mı olur! Sizin bayıldığınız en koyu sosyalist ülkelerde bile baştakilerle aşağıdakilerin sofrasında aynı çorba mı kaynıyor acaba? Günü gelip dünyanın mutlu, eşit bir tek mahalleye döneceğini sananlar utopyacılar, vizyonistlerdir bence (Yönsel, 1966:100).

Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında, zengin bir ailenin oğluyla evlenen Selma'nın, sosyalizmi savunması üzerine, annesi, bu durumun yaşayışıyla orantılı olmadığını söyler. Zengin insanların, "sömürücüyü sömürmek" gibi bir savunma mekanizması geliştirdiklerini belirtir ve onların ellerinden paralarını alıp tarlaya, fabrikaya gönderilmeleri gerektiğini düşünür. Kızını, hayallere kapılmaması konusunda uyarır:

- Sen, dedi, annem, bu saçma sapan düşünceleri çıkar kafandan. Yaşayışınla orantılı değil önce. Hanımın şu apartmanına, herşeyine bak, sonra da kalkmış...

Karşılık vermemi elile durdurdu.

- Biliyorum biliyorum! Anbara girmiş fare gibi şurasından burasından yiyerek siz de memleketi bir yerinden çökertmeye çabalıyorsunuz. Hangi Nişantaşı komünistine arabasından, kızlarla, gece klüplerinde harcadığı paralardan, elindeki Kent sigarasından hesap sormaya kalksan bunu söylüyor: Alabildiğini alabilmek, sömürücüyü sömürmek!

Sinirli sinirli gülüyordu.

- Bayılırım ben böyle sosyalistlere! Acaba ellerindekini alsan; arabalarını, ceplerini şişiren paraları, ne halt eder budalacıklar? Buyurun Mao'nun yanına: Sulu bir kap pirinç, bir mavi tulum, sevda, eğlence ne varsa paydos. Buyurun tarlaya, buyurun fabrikaya, okuyacak zaman bile yok, evlenmeye bile zaman yok, haydi işe!. Ha o zaman hallerini görmek isterim ben baba, oğullarının. Senin yapacağın kızım hayallere boş vermek, kocanı işe sürmek, ona yazar olmak sevdasının saçmalığını anlatmak. Gereken yaşantısına göre eğitip adam etmek onu! (Yönsel, 1971: 140, 141).

Aynı romanda Cavit Bey, sosyalistlerin özel sektöre yaklaştıklarını, kapitalistlerin de işçilere pek çok olanak sağlayarak sosyalist özellikler taşıdıklarını belirtir ve bunları belli bir düzen içerisinde uygulayan uygar ülkelerin var olduğunu söyler. Türkiye'de sosyalistlerin, kendi içlerinde bölündüklerini belirten Cavit Bey, bu insanların ülkenin içinde bulunduğu durumun farkında olmadıklarını ifade eder. Kendi işletmesindeki işçilerin durumunun iyi olduğunu ve daha da iyiye gideceğini dile getirir:

- Artık hiç bir yönetimin ayrıntısı kalmadı gibi birşey, yaşadığımız çağda. Sosyalistler işi tek elden çıkarıp özel sektöre doğru adım adım sürerken, kapitalistler, sendikaları, sigorta, prim, parasız eğitim, parasız hastahane, doktor, şu bu deyip sosyalist örneğin çeşitleri içinde denemelere girişiyorlar. Bunları gereğince düzene koyup güzel sonuçlara varan uygar memleketler var. Bizim gibi rejim sorunları içinde bölünüp duran, nereye gideceğini, nereye varacağını şaşırılmışlar bir yana..

...

Anlatıyordu, Cavit bey:

- Paramparça bölünüyorlar. İçlerinde Mao yönetimine özlem çekenlerden, Rusya'ya kuyruk sallayanlara kadar türlü türlü inançlara yatmış zavallılar var. Bunlar işin farkında değiller.. Oysa bugün Türkiye'de, büyük kentlerde, sanayileşmeye başlayan bölgelerde en küçük işçinin aylığı bin liradan yukarı! Sigorta, eğitim, paralı tatil, onlar da ayrı. Bugün benim işletmemde işe yeni başlamış desinatörün aldığı para ayda üçbine yakın. Daha da artacak yıldan yıla bu rakkamlar. Daha da gelişecek yaşama ortamı işçinin (Yönel, 1971: 344, 345).

Kaçış romanında Üstün, “kendi sınıfsal kabuğunda rahatsızlık duyan bir avuç aydın”ın, egemen kişilere başkaldırma özgürlüğü isteğinin, ülkeyi yüzeysel bir demokrasiye getirdiğini belirtir. Sosyalizm adı altında, işçi sınıfı için ekonomik özgürlük istemenin, ilkel bir sosyal demokrasinin bile artık üstünde durmadığı koşullar olduğunu ifade eder. Üstün, kendi kuşağını eleştirir, daha sonraki kuşakların sosyalizmi gerçekten güncel sorun olarak ortaya çıkaracağına inanır:

Başından beri bu işte bir yanlışlık var. Suçlayanlar da suçlananlar da gerçekte ne yaptıklarının bilincinde değiller. Bizi, işçi sınıfının egemenliğini kurmaya çalışmakla suçluyorlar. Oysa biz sınıf savaşı vermiyoruz. Belki böyle bir savaşı yürütmek isteyenler oldu, zaman zaman. Oysa, özellikle 1946’lardan beri, komünistlikle suçlananlardan büyük kısmının verdikleri savaşın sınıf savaşı ile ilgisi yok. Böyle bir çaba içinde olduğumuza kendimizi inandırsak bile, yaptığımız şey bu değil. Bu gençlerin hiçbiri, Marksizm’i, Tarihsel Maddeciliği, Marksist diyalektiğin kuramsal yapısını bilmiyor. Bilmelerine de olanak yok. Sorun, birkaç kitap bulup okumuş olmak, ya da olmamak da değil. Sorun, sınıfsal bilincin belirginleşmiş olup olmamasında. Nedir bizim savunduğumuz? Daha doğrusu biz kimiz? Bir avuç kentsoylu kökenli aydın. Kendi sınıfsal kabuğunda rahatsızlık duyan bir avuç aydın. Düş gören bir avuç aydın. 1946’lardan beri söylenenler, yapılmak istenenler, gerçekte bir sınıfın değil, bizim, kendi içimizde duyduğumuz sıkıntının dışı vurulmasından başka bir şey değil. Özgürlük istedik. Daha çok özgürlük. Egemen kişilere başkaldırma özgürlüğü. Bu başkaldırma özgürlüğü bizi aldı, yüzeysel bir demokrasiye getirdi. Şimdi de, sosyalizm adı altında, işçi sınıfı için ekonomik özgürlük diye tutturmuşuz. Toplu sözleşme, grev hakkı diyoruz. Bunlar, ilkel bir sosyal demokrasinin bile artık üstünde durmadığı koşullar. Ya köylüler? Ya işsizler? Ya ekonomik gelişme? Nedir bu konularda ileri sürebildiğimiz savlar? Birçok aydının gözünde sosyalizm, bugünkü kötü işleyen devletçilik düzeninden farklı sayılmazken, biz ne öneriyoruz? Ya, eylem eylem dediğimiz? Nazım’ın şiirlerini çoğaltıp dağıtmak. bir araya gelip Pir Sultan Abdal’dan

türküler söylemek ... Bir sosyal sınıfın, öteki sınıflar üstünde egemenliğini sağlamak diye nitelendirilen çabamız, bu işte! Bari kendi kendimizi aldatmasak. Kendi kendimize yiğitlik taslamasak. Elbet, bir gün, sosyalizmi gerçekten güncel sorun olarak ortaya çıkaracak bir kuşak gelecek. Onların savaşımı bizimkinden farklı olacak. Bunu bilmemiz gerekir. O zaman, uslu olmaya, onları biz zorlayacağız (Kutlu, 1986b: 260, 261).

4.19.10.1.2. Komünizm

Komünizmin amacının, en genel anlamıyla, sınıfsız ve ortak mülkiyete dayalı bir toplum yaratmak olduğu söylenebilir. İncelenen romanlarda, “komünist olmak”, pek hoş karşılanmayan bir durum olarak ele alınmıştır. Ölmeye Yatmak romanında, Ertürk, Ali’ye yazdığı mektubunda, ilçede kendisi hakkında kötü laflar dolaştığını söyler. “Komonist” olduğu söylenen Ali’nin, gittiği yolun yanlış bir yol olduğunu ve onu düştüğü çukurdan kurtarmak istediğini ifade eder:

Neyse kardeşim, benim sana söylemek istediğim, annenin yürekler acısı perişan hali. İki kızkardeşinle birlik saçlarını sana süpürge etmişler. Sen de, bilmez miyim, bunlara nankörlük edecek bir çocuk değilsin. Belki niyetin orada iyi bir iş tutup ailene olan borçlarını ödemektir. Fakat duyduğuma göre, eline aldığın sanat okulu diplomasıyla hiçbir işe de girmemişsin. Dünder Öğretmen de: Ali bizi beğenmez oldu, diye çok hayıflanıyor.

Bana kalırsa sen şimdilik yüksek okullara girmekten vazgeç. Kızkardeşinin büyüğü geçenlerde Akyazılı İsmail’e kaçmış. Buna bile ses etmemişsin. Ayrıca, burada senin hakkında kötü laflar da dolaşıyor. Ben söyleyeyim de bil. Söзде komonist olmuşsun. Komonist olan bazı edebiyatçılarla düşüp kalkıyormuşsun. O uyanık gençlerimizin yaktıkları Markopaşa mecmuası için bile bütün kış bedavadan çalışmışsın. Kardeşim, sen ne yapıyorsun? Farkında mısın? Ben bu satırları belki kıymetli bir kardeşimi düştüğü çukurdan kurtarabilirim, diye yazıyorum. Sözlerimin sana bir tesiri olursa kendimi bahtiyar addederim. Kardeşim, ya mesleğinle ilgili şerefli bir işe gir, annene, kızkardeşine para yolla, ya köyüne dön, sapanının başına geç. Ailenin mert bir erkeği ol. Bu gittiğin yol yanlış bir yoldur. Bunu söylemekle sana, ailene ve vatanıma karşı olan vazifemi yerine getirmenin huzuru içindeyim. Ben askerî lisede çok şeyler öğrendim. Bana inanmanı ve güvenmeni hassaten rica ederim (Ağaoğlu, 1992: 254).

Kerim Usta’nın Oğlu romanında, komünizmin, hiçbir topluma uymayacağı belirtilir. Rus komünizminin Türkiye’ye sızması durumunda, özgürlüklerinin engelleneceğini düşünen insanların yaşadıkları korku dile getirilir:

İkinci mesele hemen hemen istisnasız komünizm düşmanlığıydı. Bunda ben de onlarla birliktim. Çünkü komünizm hiç bir cemiyete uyamaz.

Fakat onlardaki korku biraz da Rus komünizminin memlekete sızması, istiklâlimize hâlel getirmesi imkânından geliyordu. Babamın memleketin istiklâline el atan yabancı istilâcılara karşı nasıl cephe aldığını ve o yolda can verdiğini düşündüğüm için daima onlarla bu meselede birleşiyordum. Bu mevzuun lehinde ve aleyhinde münakaşaya girmeyen birkaç talebeye şüphe ile bakıyor, onları Rus ajanlığı ile suçlandıracak kadar ileri gidiyorlardı (Adıvar, 1978: 71).

Şafak romanında, gözaltına alındığı için çalıştığı fabrikaya gidemeyen Ali, fabrika müdürü Muzaffer Bey'in rapor isteyeceğini tahmin eder. Hastaneye gidip, emniyette dayak yediğini söylediği takdirde, nedenini araştıracaklarını ve komünistlikten olduğunu öğreneceklerini, bunu duyan Muzaffer Bey'in komünistlikle mimlenen adamı işten kovacağını düşünür:

Ali, bir kahve içimi süresince gününü düzenlemeye çalışıyor. Şimdi eve gitse, yatağa yığılıp kalacak. Evinin, karısının koruyucu çevresi son direncini alıp götürecektir. Rahatı görünce vücudu, hastalanacak belki. Oysa fabrikaya gitmeli. Muzaffer bey rapor ister. Rapor nasıl alınır? Hastahaneye girip ne diyecek? Emniyette dövüldüğünü mü? Hastahanelerin içini dışını biliyor. Bunların hepsi birlik. Emniyete niçin düştün diye sorarlar, araştırırlar. Komünistlikten dayak yemiş lafı Muzaffer beyin kulağına uçuverir. Hiç dinlemez atar Muzaffer bey mimli adamı (Soysal, 1975a: 258).

Kaçış romanında, sınıf kavgasına inandığını belirten Roland, insanın içinde bulunduğu sınıfın kavgasını yapması gerektiğine inanır. Komünist olduğu yıllarda zengin olan babasına düşman iken, babası ölüp de işin başına geçince burjuva sınıfının savunuculuğunu yapması gerektiğini belirtir:

... Roland İngilizdi. Çok parası vardı ve komünistti. Üç ay önce babası öldü. Roland Londra'ya gitti. Babasının işinin başına geçti. On gün önce bir mektup almıştı Üstün:

“Ben sınıf kavgasına inanırım dostum” diyordu Roland. “Sağken babam benim düşmanımdı. Ama şimdi kendi sınıfımın kavgasını yapmam gerekiyor. Hiçbir kentsoylu sonuna kadar Marks'ı savunamaz. Sen de kandırma kendini boş yere. Ülkene dön. Ayhan'ı bul. Tövbe et ve mutlu ol.” (Kutlu, 1986b: 11).

Aynı romanda, Fransa'dan Türkiye'ye döndüğünde, havaalanında yakalanan Üstün, “komünistlik” suçu nedeniyle hakkında tutuklama kararı olduğunu öğrenince, ceza yasasında böyle bir suçun olmadığını söyler. Polis ise onların görevinin yalnızca tutuklayıp Ankara'ya göndermek olduğunu ifade eder:

“Hakkımda tutuklama kararı var mı?”
 “Evet.”
 “Hangi madde?”
 “Komünistlik.”
 “Ceza yasasında böyle bir suç olduğunu bilmiyordum Müdür Bey.”
 Müdür ilk kez kızar gibi oldu:
 “Alay etmeyin. Sizin yerinizde olsam daha akıllı davranırdım. Hakkınızda 141 ve 142. maddelerden ötürü koğuşturma yapılıyor.”
 “İkisinden birden mi?”
 “Evet.”
 “Demek kelle isteniyor. Peki ne zaman işlemişim bu suçları? Bir yıldır yurt dışında olduğumu biliyorsunuz. Hem de hizmet pasaportuyla.”
 “Bunu Ankara’dakilere sorarsınız.”
 “Tutuklanmamı gerektiren bir kanıt bulunduğunu sanmıyorum.”
 “Bunu da Ankara’da anlatırsınız. Bizim görevimiz sizi tutuklayıp Ankara’ya göndermek, o kadar.”
 “Bir yanlışlık olamaz mı?”
 “Sanmıyorum.” (Kutlu, 1986b: 63).

Komünistliğin, Üstün örneği ile ele alındığı Kaçış romanında, Türkiye’de komünistlerin “vatan satan kişiler” olarak algılandığı belirtilir. Üstün, annesinin, astragan kürkünü giyerek, oğlunun gazetelerde yazıldığı gibi komünist, vatan haini olmadığını kanıtlamak istediğini belirtir:

Yeniden bakıyorum yüzüne. Daha dikkatle. Toplanmış. Hasta falan değil. Gözleri biraz küçülmüş. Gözlüklerini takmadığı için olacak. Sesi de değişik. Yeni taktırdığı dişlerinden olmalı. Gülümserken dudaklarını aralamamaya özeniyor. Sırtında en az yirmi yıllık astragan mantosu. Dün gece, Refika teyzelerde, onların hiçbir sözüne inanmamış, ama bütün gece ağlamıştır. Şimdi herkese, benim gazetelerin yazdığı gibi bir casus, bir vatan hayını olmadığımı kanıtlamak istiyor. Kürk mantosuyla, dimdik, kendine güvenir duruşuyla, bizim gerçekte komünist falan değil, oldukça yüksek düzeyde, saygın kentsoylular olduğumuzu göstermeye çalışıyor çevreye. Gerçekte, babamdan anama kalan, Ada’daki o iki katlı küçük tahta ev, emekli aylığı, bir de sırtındaki bu kürk... O kürkü ancak pek önemli günlerde giyer. Bugün de benim için giydiği belli. Sırtında astragan kürkü olanlar komünist değildirlir. Vatan satan kişiler olamazlar (Kutlu, 1986b: 161).

Aynı romanda, Üstün’ün, savcılık yazısında kendisi hakkında yazılanlar karşısındaki şaşkınlığı dile getirilir. Bunlar arasında, onu en çok etkileyen, “kız öğrencileri komünistler gibi evlilik dışı cinsel ilişkiler kurmaya özendirdiği” ifadesidir:

Üstün, kendisini zorlayarak yeniden okumaya çalıştı savcılık yazısını:

“...Fransa’da bulunduğu sırada, Fransız ve Rus Komünist Partileri’yle ilişki kurduğu... bavulun içinde, Moskova’da basıldığı anlaşılan Marks, Engels gibi Rus komünistlerinin kitaplarını ülkeye gizlice sokmaya çalıştığı... Fakültede, öğrencilere durmadan komünistlik, dinsizlik ve ahlaksızlık aşılamaya çalıştığı ve bunları övdüğü... evinde yapılan aramada pek çok yasak sol yayın bulunduğu, bu arada, Tolstoy, Dostoyevski, Turgenyev, Gorki gibi azılı komünistlerin ve Anter Cin adlı bir Fransız komünistinin ahlaksızlığı öven ‘immoralist’ adlı kitabının ele geçirildiği... özellikle kız öğrencileri komünistler gibi evlilikdışı cinsel ilişkiler kurmaya özendirdiği, bir öğrenciyi bu yolda kandırdığı... sanıklar arasında bulunan Asistan Ahmet’in yönettiği gizli komünist örgütünde propaganda yaparak, yol göstererek eylemli biçimde çalıştığı... yapılan ihbar ve tanık ifadelerinden anlaşılmakla...”

Ahmet gülerek parmağını ‘Anter Cin’ sözcüklerinin üstüne bastırıyor:

“Bu da neyin nesi Hoca?”

“André Gide demek istiyor olacak.”

Ahmet bu kez kalın ve tok bir kahkaha atıyor:

“Savunmanı yaparken iyi eğleneceksin Hoca!..” (Kutlu, 1986b: 258, 259).

Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında, “Rus hayranı” ve “satılmış” olarak nitelendirilen komünistlerin, yönetimi ele almak isteyen çıkarıcı insanlar olduğu ileri sürülür:

Görümcemin kocası konuşmaya karıştı. Ona göre bütün bunlar bir avuç komünistin işiydi. Yönetimi ele almak, yükselmek, millet, memleket diye başa geçip safa sürmek isteyen sol yobazlar, çıkarıcıları tümü. Sosyalist memleketçi geçinen bu kişiler aslında, millet duygusundan uzak bir avuç Rusya hayranı, satılmıştı (Yönsel, 1971: 96).

Sancı romanında, yabancı devletin, Türk törelerine ve Türk inançlarına ters düşen komünistliği Türkiye’de yaymak amacıyla, Türk gençlerine pek çok para döktüğü belirtilir. Romanda, Türkiye’de yaşanan bu olay, Jön Türklerin, Abdülhamid’e karşı, İngiltere’den yardım beklemesine benzetilir:

Son her şey; bir zincirin halkaları gibi birbirine eklendi: Yabancı devletin, Türk gençlerine çuval çuval para dökmesi... Seyhan’ın, Leylâ’nın, Turgut’un, Adnan’ın daha başkalarının bu parayı dağıtmaları, hem de yalan söyleyerek, yalanlar içre! Amaç ise, sosyalist Türkiye, giderek komünist Türkiye!.. Öyle bir amaç ki, bütün Türk törelerine, Türk inançlarına ters düşen, gerçi Leylâ da ailesi de birçok töre ve inancı çoktan cehenneme yollamışlardı amma... Asıl bir bütün var ortada: Millet! Leylâ, âilesi ve diğerleri ise, azınlık. Sadece aydın azınlığın kendi düşüncesi, kendi çözümü olsa; Leylâ, küçük topluluğun, büyüğünü etkilemek istemesine aldırmayacak. Mesele o ki, dürtü ve para yabandan geliyor!

Leylâ, bir ara Jön Türkleri, Abdülhamid’e karşı, İngiltere’den yardım ummakla suçlamıştı. İşte bugün gibi hatırlıyor, kayıkta balık tutarlarken babasına:

“- İlerici gençlerdi, ilerici gençlerdi, diyorsunuz, ilericilik, imparatorluk üzerinde bin bir emeli olan, seksensekiz yüzlü İngiltere’den medet ummak, onlara sığınmak, onlardan para alıp, gazete çıkarmak mıydı?” demiş.. babasının “Jön Türkler” üzerine attığı parlak nutku, orta yerinden kesivermişti. Kaç yıl geçmişti aradan? Belki çok değil, fakat Leylâ’nın ruhunda asırlar büyümüş, asırlar değişmişti sanki... (Işinsu, 1991: 293).

Aynı romanda, komünistlerin hâkim olması durumunda, Türkiye’nin, “Rusya’nın uydusu” haline geleceği ve yalnızca Rusya’nın çıkarları düşünüleceği ifade edilir:

- Çok mu kötü olurdu komünistler hâkim olsaydı?
- Evet Kadriye çok kötü olurdu, biz de Macaristan, Bulgaristan gibi, Rusya’nın uydusu haline geldik, anlatabiliyor muyum? Artık Türkiye’de Türk’ün menfaatleri değil, Rusya’nın menfaatleri düşünüldü. Komünist rejim... Biliyorsun bugün Rusya’da sadece bir sömürü âleti durumunda, Rusya’nın çıkarları, emperyalist emelleri için, bir sömürü âleti (Işinsu, 1991: 315).

Gurbet Yavrum romanında, “komünist düşmanlığının” çocuklarda bile yerleştiği görülür. Komünistlerden çok korkan çocukların, onları yamyamlarla bir tuttuğu ifade edilir:

Dağdaki bütün çocuklar, işçi çocukları, seyyar satıcı çocukları, küçük memur çocukları komünistlerden çok korkardı. O sıralarda yamyam söylentileri de çıkmıştı. Herhalde ikisini aynı şey sayıyorduk. Gazetelerde de Türkiye’de yakalanan komünistlerin fotoğrafları yayınlanıyordu. İşte Kore Savaşı, komünist düşmanlığının çocuklarda bile kök saldığı bu döneme rastladı (Özakın, 1989: 102).

Alnında Mavi Kuşlar romanında, lise öğrencisi olan Ömer’in, okuduğu kitaplar nedeniyle, okul yönetimi tarafından “komünist olarak damgalanması” anlatılır. Anne ve babası, komünist işçilerin başına gelenleri bildikleri için Ömer’in durumuna çok üzülürler. Öğrencileri komünist yapmaya çalıştığı iddiasıyla edebiyat öğretmeni tutuklanırken, Ömer, okul müdürü tarafından bağışlanır. Ömer okuduğu kitapları yakarak, bu düşüncelerine veda eder:

“Söylesene oğlum... Neyin var?”

...
 “Komünist olarak damgaladılar.”

Kısık bir sesle söylediği bu sözler odayı bir alev gibi yaladı. Odadakiler için bu söz kesici dişlerini gösteren masalsı bir canavar kadar korkunçtu. Baba dört beş yıl önce bu damgayı yiyen bütün işçilerinin kesilmiş tabanlarına tuz basıldığını, bazı okur yazarların tabutlarda yatırıldığını biliyordu. Anne elini ağzına kapatıp ağlamaya başladı.

Armağan başını kaldırmış ürkek bir kuş gibi Ömer’e bakıyordu. O anda dalında yuva yaptığı ağacın gövdesini deviriyorlardı sanki. Ömer’in de bakışları ona takıldı kaldı. Elinden tutup kendi yolundan yürümeği öğretiyordu ona. Tek başına kalırsa hangi yolda yürüyecekti? Mahallenin kaldırımlarını dolduran başörtülü, solgun işçi kızlara mı katılacaktı? Yoksa kötü yola düşen Suzan’ın kapıldığı düşler mi çekecekti onu? Ömer bu sorumluluğun acısıyla sarsıldı. Onu yarı yolda bırakmanın ezikliğini çaresizliğini duyuyordu.

...
 Ömer edebiyat öğretmenini bir daha göremedi. Onun tutuklandığını duydu. Kendisi ise okul müdürü tarafından bağışlandı. Müdür ona artık yalnızca “istikbalini kazanmak ve vatana hayırlı bir insan olmak için” çalışmasını öğütledi. Bu sözlerden sonra işaret parmağını babacan bir biçimde kaldırarak onu tatlı bir ses tonuyla tehdit etti. Bundan sonra kimlerle görüştüğü ve hangi kitapları okuduğu bilinecekti.

Bu olaydan sonra Ömer düşüncelerinin ağını toplayıp açık denizlere veda eder gibi oldu. Şiirlerinin çoğunu yaktı (Özakın, 1978: 180-182).

Pertev Bey’in Torunları romanında, Türkiye’deki komünistlerin, özellikle zengin ve burjuva çocukları olduğu belirtilir. Ayaşlı, bunu kendi sınıfına bir ihanet olarak değerlendirir. Komünistlerin, sınıfına ihanet eden bu kişileri, kabul ettiklerini ancak işleri bittikten sonra yok ettiklerini ifade eder. Her sınıfın kavgasını, o sınıfa mensup kişilerin vermesi gerektiğini savunur:

Komünizmaya, Türkiye’de bilhassa zengin ve burjuva çocukları Amerikan koleji mezunları, pervânelerin ışığa koştukları gibi koşuyorlar ve ışıktaki hemen yanyorlardı. Komünizm ilgisi ve merakı, gençlerde âdeta sigara viski, marujana, esrar, kumar gibi bir merakla başlıyordu. Fakat sonra bu merakın esiri oluyorlar pençesi altına giriyorlardı, isteseler dahi bir türlü kendilerini kurtaramıyorlardı, ne de başkaları onları kurtarabiliyordu. Her attıkları adım yeni bir felâkete doğru onları çekiyordu.

İleri komünist kadınlar arasında bizde, Kolej mezunları başta gelir. Bunların arasında kimler yoktur ki; Sadrazam torunları ve kademe kademe bütün, imparatorlukta yüksek mevki sahibi kimselerin evlâtları veya torunları..

...
 Binaenaleyh Kolejden mezunum ve Avrupa’da tahsil ettim, ama komünistim demek olmaz. Zira bu kendi sınıfına ihâneti ilândan başka bir şey değildir.

İhânet, ihânettir, hangi cepheye olursa olsun!.. Komünistler yasaklamışlardır. Şüphesiz kendi çıkarları için vatanlarına ve sınıflarına hâin olanların hizmetini kabul etmişlerdir. Fakat işleri bittiği anda da bunları yok etmişlerdir..

...

Kendi sınıflarını sömürdükleri gibi işçi sınıfını da sömürmek ve yine başta olmak istiyor bu burjuva kızları, işçi delikanlıları kendi dâvânız değil ki; bırakın işçi kızları, işçi delikanlıları kendi dâvâlarını kendileri görsünler, kendi haklarını kendileri müdafaa etsinler!.. Yine onların sırtından da mevki ve şöhret kazanmak ve onları hacir altında imiş gibi, onların vasisi olmak, işçi sınıfını da sömürülen insanlar haline getirmeyin, onlar da kendi kaderlerine, kendileri sahib olsun, bırakın artık Sıdıklar, Hacerler, Nedimeler söz sahibi olsun ve önde olsunlar. Siz Tülâylar, Minalar, Perihanlar biraz dâvâ sahiplerine yol verin, sizin sınıfınız olan burjuva sınıfında onlar herhangi bir hak talep ediyorlar mı? Veya etmiş olsalar siz onlara bu hakkı verir misiniz? Asla.

Onların hakkı olan dâvâlara burnunuzu sokuyor, onları sömürüyor ve tam teker teker her biriniz bir emperyalist devlet gibi hareket ediyorsunuz (Ayaşlı, 1992b: 55- 57).

Aynı romanda, zengin bir ailenin kız ile evli olan Nâilî, karısının da onlarla birlikte mücadele etmesini anlamsız bulur. Kendi çocukluğundaki yoksul hayatı silemeyeceği gibi, karısının geçmişte sahip olduğu hayatı da yok sayamayacağını düşünür. Çocukluğunda yaşadığı sefaletin kinini karısından çıkardığını itiraf eder:

“Biz” dedi Nâilî, “böyle bir hayat değil ya bu hayatın yarısının yarısına kavuşmak için ne mücadelelere giriyoruz, komünist oluyoruz, anarşist oluyoruz, bilmem daha ne b... olacağız, değil mi İren’ciğim, halbuki bu iki enayi, senin ahmak kocanla, benim ahmak karım, bu hayatı tepmişler ve bizimle beraber mücadeleye, ekmek kavgasına gelmişler. Ne mücadelesi? Nenin mücadelesi? Ayol bizim mücadelemizin muhatabı sizlersiniz. Sizin çocukluğunuzda yediğiniz muzları gördüğünüz itinaları, güzel ve pahalı mekteplerde gördüğünüz tahsil hayatını, biz şimdi sizden geri alabilir miyiz?.. İşte siz bu saraylarda yaşarken anneniz kürkler ve elmaslar içinde iken benim anam, benim anam, bütün gün bekâr çamaşırı yıkardı, ben de onun parasını çalar ve gidip kumar oynardım. Ben çocukluk hayatımdan bu acı günleri silebilirmiyim? Yok, silemem. Sizin hayatınızdan da otomobilleri, hususî mektepleri, Frauleinleri silemem. Binaenaleyh bizler bir çatı altında yaşamamız sun’î ve sahte oluyor.”

Ve güzel karısına baktı, “çok zaman buna acıyorum ben.” dedi. Zira çok hırpalıyorum, ama elimde değil, ben bütün, çocukluk sefâletimin gayz ve kinini bundan alıyorum (Ayaşlı, 1992b: 104).

4.19.10.1.3. Devrimcilik

Siyasi gruplaşmalarda gençlerin, çoğu zaman işin özünü anlamadan, bir gruba dâhil oldukları görülür. Zor romanında, devrimci olmaya çalışan Hakan’ın, işin kuramsal kısmını anlamadan uygulamaya geçmek istemesi eleştirilir. Devrimciliğin amacını sorsalar, onu bile tam olarak ifade edemeyeceği belirtilir:

“Ay sen de silâh taşıyor musun?”

Gülmüştü o zaman da. İzzet Bey'in sorularına nasıl gülüyorsa bugün. ...
 “Tabanca, bomba.. Ne ararsan var bizde..”

Uzun uzun anlatamazdı herşeyi. İşçi köylü mitinglerinde, form ve yürüyüşlerde, hele Kızılay meydanına yürüyüşte duyduğu heyecanı, fakülte işgallerinde lise öğrenimi sırasındaki ezikliğinden nasıl sıyrıldığını... Apartman katlarında devrimci arkadaşlarıyla bir araya gelip artık tartışmaları aşmış felsefeyi bir yana bırakmış olarak, yapacakları işleri kararlaştırmalarını... Dergiler, bildiriler nasıl dağıtılacak, nereden, nasıl para elde edilecek, nereye dinamit atılacak... “Senin Allahın Mao’dur. Bunu unutmayacaksın.” diyordu Tamer. O kitaplarda anlayamadığı bölümleri açıklardı Hakan’a. Anlamış gibi olur, sonra unutturdu. Bildikleri, yazılanların özü ve amacıydı. Anlat deseler bildiği birkaç sözü sıralayıp kendi eklemeleriyle birşeyler söyleyebilecekti. Kendisini yeni baştan yaratır gibi, yeniden eğitmeliymiş. Bilimsel yolla... (Çokum, 1978b: 47, 48).

Yarın... Yarın... romanında, Türkiye’de ne örgütün ne de tiyatronun gerçekten devrimci olduğu belirtilir. İkisinin de temelsiz ve öykünerek yapılmış olduğu ifade edilir. Başka ülkelerde devrimci örgütün, devrimci tiyatrolara yardım ettiği, Türkiye’de ise bunun tam tersi bir durumun gerçekleştiği dile getirilir:

“Belli bir birikime, bilinçlendirmeğe gidiliyor..”

“Bir dakika.. Kimi bilinçlendiriyoruz? Üniversitede boykot var, öğrenciler sokağa döküldü diye hangi işçi bilinçleniyor söylesene bana? Çoğunun gözünde durup dururken polisle vuruşan işsiz güçsüz birkaç çapulcudan, eline okuma fırsatı geçmişken bunu değerlendirmeyip dalga geçen serserilerden başka ne bu çocuklar? Bilinçlendirmeymiş! Birikimmış! Bütün bu olaylar kimi bilinçlendirmeğe yarıyor biliyor musun? Ötekileri! Bizden korkulması gerektiğini birdenbire anlayıverenleri! Tıpkı o gecen yaz gittiğimiz tiyatro gibi.. Hani yazlık sinemada.. Hani çok devrimciymişler de başlarına bir sürü işler geliyormuş.. Peki kimler parayı basıp seyrediyor bunları? Kimler oyunun sanat değeri üstüne uzun uzadıya söz edip arkasından, ‘aman bunlar gün gelir işi azıtır, bir an önce önlemlerimizi alalım’ diye bilinçleniyor?... Değil... Değil, yapılacak işler bunlar değil... Olmadığı şurdan belli ki bu tiyatrocuların dünya kadar para kazandıklarını, bir bölümüyle devrimci örgütlere yardım ettiklerini söyledin bana. Olur mu öyle şey? Dünyanın, neresinde görülmüş bu? Tiyatronun en ileri olduğu ülkelerde bile devrimci tiyatro, dedin mi para kazanmaz.. Tersine.. Devrimci örgütler devrimci tiyatrolara yardım ederler.. Şimdi bunun gerisindeki anlamı görmüyor musun? Neden Türkiye’de tersi oluyor? Neden devrimci örgütlerin parası, desteği yok da, tiyatroların var? Çünkü ne örgüt gerçekten devrimci, ne de tiyatro.. İkisi de benzetme, öykünme, temelsiz!” (Kür, 1976: 250, 251).

Kaçış romanında, çoğunluğunu kentsoylu ailelerin çocuklarının oluşturduğu devrimcilerin, işçilerin ve köylülerin sefaletini anlayamayacağı belirtilir. Bu çocukların, işin silaha dökülmesi durumunda, kendilerini savunamayacakları düşünülür:

... Dernekte, işçinin, köylünün sefaleti üzerine tartıştıkları sırada, bunun kendi dışlarında bir olgu olduğunun farkında mıydılar? O sefaleti içlerinde duymaları olası mıydı? Başka türlü, oturup kalkıp soyut birtakım kavramlar üzerinde tartışabilirler miydi? Devrimi başarmak için duygusal olmamak gerektiğini, işçiyi, köylüyü sefaletten kurtaracağız diye Büyük Devrimi geciktirmeye kimsenin hakkı olmadığını savunabilirler miydi?

Şimdi, dışardaki bir bölüm devrimci de içerdekiler için böyle düşünüyor. Bize acıyorlar, gözyaşı bile döküyorlar. Ama devrim için ne önemimiz var?

Ölen ölür, kalan sağlar bizimdir!

Oyunun kuralı bu.

Evlerde, kiralık bodrum katlarında, bozuk daktilo makineleriyle yazılmış bildirileri, Gazinin “Gençliğe Hitabesi”ni, İnönü’nün Meclis gizli oturumlarındaki konuşmalarını, Nazım’ın şiirlerini çoğaltıp dağıtmak kuşkusuz tehlikeli bir işti. İnsanı bu yüzden tutuklayabiliyorlardı. Ama, iş silaha dökülürse ne olacak? Çoğunluğu kentsoylu ailelerin çocuğu olan bu gençler ne yapacak o zaman? (Kutlu, 1986b: 114).

Aynı romanda Ahmet, hâlihazırdaki devrimcilerin, hayatları belirli bir düzene girdikten sonra, düzene ayak uydurarak, devrimcilikten vazgeçeceklerini düşünür. Hatta çocuklarının, devrimci olmaya kalkması durumunda, onlara engel olacaklarını belirtir:

Ahmet yerine gitmiş. O da düşünüyor. Böyle bir düzen içinde neyin savunmasını yapacaklar? Suçsuzluklarını savunmak, kendi kendileriyle çelişkiye düşmek değil mi? Suçlarının Ceza Yasasının şu ya da bu maddesinde yazılı olmadığını bilmiyorlar mı? Gerçek suçları, bu toplum düzeninin içinde uyuşup kalmış olmamaları değil mi? Polis yakalarına yapışmasa, bu toplum düzeni onları ezmenin, sindirmenin, ya da kendi içinde eritmenin yolunu bulacaktır er geç. On yıl sonra, bu ateşli devrimcilerin kim bilir kaç, rahat bir yaşamın dinginliği içinde, kendisine çok geçerli özürler bularak düzene ayak uydurmuş olacak. Daha şimdiden içinde beliren kuşku tomurcuğuyla, beş on yıl sonraki Profesör Üstün’ü düşünüyor. “Su” yaşasaydı, bir gün anasının yaptığı gibi, sonu belirsiz bir serüven için evini bırakmaya kalksaydı, Ayhan ne diyecekti? Eve devrimci bildiriler taşımaya başladığı, eli silahlı devrimci arkadaşlarına yataklık etmeye kalktığı zaman, sırtını okşayarak onu ölüme, ya da işkenceye, göz kırpmadan yollayabilecekler miydi? Hayır. İnsan, kendisi için her şeyi göze alabilir, ama sevdikleri için değil (Kutlu, 1986b: 264).

Şafak romanında Mustafa, devrimci olması nedeniyle kendisine yapılan her türlü aşağılanmaya katlanabileceğini, ancak sevdiği insanlara aynı şekilde davranılmasını hazmedemeyeceğini ifade eder:

Öfkesini gemleyemiyor Mustafa. Oya'ya her orospu denişinde, Güler'e sövölüyor gibi. Kendimiz herşeyi göze alsak, her şeye katlansak bile, karılarımızın, bacılarımızın aşğılanmasına katlanmaya nasıl alışacağız? Bu adamların, nice devrimcinin karısına, sevgilisine yaptıkları iğrençlikleri Güler'e de uygulayabileceklerini düşünmek bile çıldırtıcı. Beynine kan hücum ediyor. Yok babam, dayanmam buna. "Dayanamam!" (Soysal, 1975a: 160).

4.19.10.1.4. Solculuk

Asılacak Kadın romanında, gençlerin bir ara solculuğa özendiğı ancak hayat düzenlerini kurduktan sonra, bu düşünceden vazgeçtikleri ifade edilir:

... Şimdiki gençlerin hepsi bir ara solculuğa özeniyor. Bir çeşit moda adeta. Sonra hayata atılınca geçiyor tabii. Hele bunun gibi zengin mektebinde okuyan bir çocuk (Kür, 1979: 42).

Aynı romanda Yalçın, mahalledeki insanların kendisinden rahatsızlık duyarak kaçmasını, onların, "devrimci" ya da "solcu" sözcüklerini, "umacı" ile eş anlamlı görmesine bağlar:

Mahalledeki havanın değişikliğine, hattâ garipliğine uyanışım eski dostların artık dost olmadıklarını anlamam, eski güler yüzlerin beni görünce asıldıklarını ayırsamamla oldu. Sokakta gülümsemeden verilen kaçamak selâmlar, kahveye girdiğimde meydana gelen kısa ama belirgin sessizlikler, ahpapça sorularına gözüme bakmadan verilen kuru karşılıklar, bir ucuna sandalye çektiğim masaların çabucak boşalivermesi... Daha bunlara benzeyen bir sürü ufak tefek davranışı bir hafta bile geçmeden yaşımın olağan alınganlığı ile değerlendirmiş, herkesin benden rahatsız olduğunu anlamıştım. Ama neden? ... "devrimci" ya da "solcu" nitelemesinin beni mahalleye değin izlemiş olabileceğini, kimileri için bu sözcüklerin "umacı" ile eş anlamlı olduğunu düşündüm. Oysa ben bu kişileri uyandıracak, bilinçlendirecektim sözde. Onun için kahveye her gece gitmekte, ne olursa olsun, inatla, onlarla konuşmakta direnmem gerekiyordu. Balıkçılar da vardı aralarında ama, çoğu yakınımızdaki iki fabrikadan birinde işçiydi. Yani tam bana göre! (Kür, 1979: 160, 161).

Sancı romanında, aydın kesimden oluşan solcular, "batının çöp tenekeleri" olarak nitelendirilir. Onların, kendilerinden utanarak, Batı hayranı oldukları, Batı'nın çöp tenekesine attığı her şeyi Türkiye'de uygulamak istedikleri belirtilir. Solculuğun, bir çeşit moda olduğu ifade edilir:

- Boş ver aydınları, onları bilmiyor musun? -Dursun heyecanla kelime arandı:- Onlar.. batının çöp tenekeleri! -Muhiddin'e baktı:- İşte deminki

sorunun cevaplarından biri de bu; hani gençlik dışındaki solcular meselesi, onlar aydın dediğimiz kişiler değil mi, yazarlar, hocalar, sanatçılar falan?

- Eee? Bütün onlar, batının çöp tenekeleri ha?

- Evet efendim. -Dursun garip şekilde heyecanlanıyordu, sesi yükselmişti:- Batının artıkları ile beslenen domuzlar, herif kendinden utanıyor, batı hayranı kesiliyor, batı ile şartlanıyor, ve batının kullanıp çöp tenekesine attığı bütün fikirleri, eylemleri, şekilleri burada Türkiye’de sürdürmek hevesine kapılıyor. Kadınların, elbise modasını taklid ettikleri gibi, başka birşey değil. - İri iri soluklandı.- Allah kahretsin, modaya kapılıyorlar (İşinsu, 1991: 190, 191).

Üç Yirmidört Saat romanında Ahmet, iyi solcuların, kapitalizmin kötülüklerine yakından tanık olmaları nedeniyle, varlıklı ailelerden çıktığını ifade eder:

“- İyi solcular varlıklı ailelerden çıkmıştır, sırasında..”

Şaşırmıştı Fatma:

“- Peki ama neden!”

“- İyi okullarda okuyabildikleri, kapitalizmin içinden gelip, kötülüklerine yakından tanık oldukları için...”

...

- Paraları var. En iyi okullarda okuyorlar. Avrupa, Amerika, her yerde en iyi üniversitelerin kapıları ardına kadar açık önlerinde. Oralara girip dünyanın kaç bucak olduğunu, düşüncelerin insanlar arasında nasıl kısıntısız konuşulup tartışıldığını gördüklerinde! Türkiye’ye döndüklerinde ise memleketlerinin bulunduğu ortamı daha açık seçik görebiliyorlar. Karşılaştırma başlıyor, kültüründen geçtikleri ülkelerle bizimkini. Cıvıv, çıktığı kabuğun çürüklüğünü görüyor. Aramaya koyuluyor nedenlerini daha derinlere inip. Edindiği bilgi de yardımcı olunca, yürekli ve insana dönükse yüzü... (Yönsel, 1977: 57, 259).

Aynı romanda Ahmet, solculuğun, aşırı solcuların yaptığı gibi yeşil parka giyerek, belirli biçimde sakal bıyık bırakarak ya da kurşun sıkarak yapılamayacağını, ancak düşüncelerle yapılabileceğine inanır:

- Oldukça dikenli bir yoldayım. Bunu senin de bilmeni istiyorum. Bağnaz, aşırı solcular konumuz dışında. Onların karşısındayım. İçlerinde öyle laf ebeleri var ki, yapmak isteği devrimin yerine neyi koyacağını sorduğunda şaşırır. Bilime aykırı kulaktan kapma sözlerle kafa şişirir. İnanmış bir sosyalist memleketini anarşiden koruyan, yıkmadan temele inip, yapıyı sağlamlaştırmayı başarabilen iyi bir ustadır bence. Her ülkenin kendine göre biçimlenmeli sosyalizm görüşü, o da başka ya! Topluma vurucu güçle değil, yapıcı güçle yaklaşabiliyor musun, sorun burada. Ben, benim gibiler, bu düşüncelerden bir kıl payı ayrılmadığımız için, eski tüfeklerin yanına, kapı arkasına itiliyoruz süpürge gibi. Sağ ile uçtaki sol arasında sıkışıp kaldık şimdilik. Yeşil parka giymiyoruz, şu biçim bu biçim sakal bıyık bırakmıyoruz, vurucu değiliz.

Kavgamız düşüncelerle, kitaplarla bizim. Sokaklarda birbirimize kurşun sıkmak değil, elele verip aydınlığa koşmak amacımız (Yönsel, 1977: 270).

Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında da benzer bir görüşe yer verilir. Devrime ancak işçi, köylü, cahili eğiterek ve bilinçlendirerek gidilebileceğinden söz edilir. Kavgayla bir sonuca varılamayacağı ifade edilir:

- Sen hep onların, Ali'nin etkisindesin. Oysa yaptıkları gürültü, edepsizlik, gerçek aydınların, gerçek memleketçilerin gücünü silmek, akıl, bilgi davranışlarına karşı çıkmak bütün işleri. Onların coşkunluğuna kapılmak kolay, ben de kapıldım, ben de sol yumruğumu gerip marşlar söyledim bir ara. Bunlar gelip geçici taşkınlıklar. Durulduğumuzda, aklımız işlemeye başladığında kendi yaptıklarımıza kendimiz güldük. Devrime böyle gidilmez. Devrime işçiyi, okumamış, köylüyü aydınlatarak süreceksin. Bilinçle hakkını arayacak halkın. Rayın üzerine koyup yürüterek, en önemlisi eğiterek götüreceksin onu ışığa. Kavgayla, vuruşmayla asla!.. (Yönsel, 1971: 315, 316).

4.19.10.1.5. Cumhuriyet Halk Partisi

İncelenen romanlarda, CHP'nin çoğu zaman eleştirildiği görülür. Kaçış romanında, "Halk Partisi"ndekiler, kentsoylu oldukları ve halka inemedikleri için eleştirilir:

"Şu ülkenin işçisine, köylüsüne, gerçekleri anlatma olanağı bir geçse elimize Hoca... Halk Partisine boş ver. Kentsoylu bunların hepsi. Al birini, vur ötekine. Kendi partimizi bir kursak. Gitsek halkın karşısına. Anlatsak nasıl sömürüldüklerini... Üç gün bile dayanamazlar." (Kutlu, 1986b: 110).

Pertev Bey'in Üç Kızı romanında, Selmin'le Karanfil Kalfa'nın gizli gizli Şenlik Dede'ye gidip dua etmeleri anlatılır. CHP'nin iktidar olduğu dönemde, "ölüye kilit vurduğu" belirtilir. Polis tarafından yakalandıkları takdirde, önce karakola götürülecekleri, daha sonra da ağır cezaya sevk edilecekleri ifade edilir:

Nazarı dikkati celbetmeden korka korka arka yollardan Şenlik Dede'ye gittiler, gitmezden evvel bakkaldan mum da aldılar. En büyük gizlilikle ancak gidebildiler, o zamanlar "dark age" karanlık zamanlarda, maazallah biri görse ve ihbar etse, doğru ağır ceza mahkemesine, Şenlik Dede'ye vardıklarında, Şenlik Dede'yi gamlı, kasvetli ve kapkaranlık buldular. Örümcek içinde, toz, kir içinde idi, kapısına da kocaman bir kör kilit vurmuşlardı. Diriyi kâfi değildi, ölüye de kilit vuruyorlardı C.H.P. Türkiye'sinde. Türkiye ilerliyordu, işte bir ölüye vurulan bu kör kilit, Türkiye'yi ileri götürecekti. Bu kadar hisim, bu kadar kin, bu kadar gayız neydi Şenlik Dede'ye? İsmi üstünde Şenlik Dede, kendisine

gelenlere, mahallesine, memleketine, dünyasına şenlik verecekti benim güzel Şenlik Dedem. Fakat işte bu olmaz Türkiye’de. Türk Milleti şen olmayacak, genci ihtiyarı, çocuğu hiç biri gülmiyecek, tebessüm bile etmiyecekti, yalnız kendileri küçük bir zümre; karaborsacılar, kefekeli dişleriyle, çirkin kahkahalarıyla ortalığı çınlatacaklardı. Bu devre karanlık bir devre idi. Vicdan hürriyeti bütün memlekette silinmişti. Selmin’le Karanfil Kalfa gizli gizli dua ettiler, zira bu memlekette artık dua ancak gizli edilebiliyordu. Selmin, küçük keten mendili ile, Karanfil Kalfa koynundan çıkardığı tülbentle, acele acele biraz örümceğini aldılar, orasını temizlediler, dışarıdan yani sokaktan gözükmeyecek bir yere de getirdikleri mumları yaktılar. Mumlardan Şenlik Dedem hemen şenleniverdi. Ve yaktıkları beş altı mum, sanki yüz binlerce mum yakmışlar gibi aydınlık verdi, tam bir şehriyin oldu. Selmin’le Kalfa, suç işlemiş gibi gizlenerek ve korku içinde oradan uzaklaştılar. Suç işlemek ne demek? Bu yaptıkları en büyük suçtu. Zamanın polisi görse, enselerine yapışır, karakol karakol süründürdükten sonra haydi ağır cezaya. Ve ertesi günü bütün ilerici gazetelerde iri puntolarla, manşetlerle haber verirlerdi:

“İki kadın cürmü meşhud halinde yakalandılar. Üfürükçü, büyücü, muskacı, Arap harfleri okutan, Allah adını ağızlarına alan, devrimlere karşı koyan, devrimleri yıkıcı faaliyet gösteren iki kadın cürmü meşhud halinde yakalandılar, ağır cezaya sevkedildiler... Ve müstahak oldukları en ağır cezanın kendilerine verilmesi...” (Ayaşlı, 1968: 158, 159).

Pertev Bey’in İki Kızı romanında da CHP iktidarı eleştirilir. Bu iktidarın, Türkiye’ye getirdiği zenginlik ve memnuniyetin, halkın ancak yüzde birini kapsadığı ifade edilir:

Zaten bu C.H.P. rejimi, memlekete zerrece refah getirmiş değildir. Bu C.H.P. rejiminden ancak 300 kişi, biraz daha genişletelim, 3000 kişi, biraz daha genişletelim 30 000 bin ve en nihayet 300 000 bin kişi memnun ve refaha kavuşmuş olsun. 30 milyonluk bir millet camiası içinde 300 000 memnun insan çok az değil mi? Bunlara beş yüze yakın mebus, vekiller, sefirler, hariciyeciler, valiler, Bankaların yüksek kademesini işgal edenler, müteahhitler, meşhur doktorlar ve Üniversite tedris kadrosu da dahil. Türkiyede kurulan Halk Partisi rejiminin memlekete getirdiği zenginlik ve memnurluk bu çerçeveyi aşamaz (Ayaşlı, 1992a: 60).

Aynı romanda, yalnızca “mübadele ”olayının bile, CHP iktidarını, suçlu saymaya yeterli olabileceği ifade edilir. Halkın, bu iktidardan hesap sorulmasını beklediği halde, yöneticilerden asla hesap sorulmadığı belirtilir.

Müzakere için Moskovaya kadar gelen Türkiye Hariciye Vekilini, Ruslar tam bir ay bekletiler, alay kabilinden bir defa bir baraja, bir defa da Karmen operasına götürdüler. Saraçoğlu Moskovada bekliye dursun, onun arkasından Ruslar Almanlarla müzekere ediyorlardı. Böyle bir muameleye yarı müstemlike, yarı istiklâlini almış küçük bir Afrika devleti bile tahammül edemezdi. Fakat dahilde çok kibirli olan İnönü ve onun çok kibirli Hariciye

Vekili bu hareketi bir güzel yutturdular. Zaten Türk Milleti Saraçoğlunun “mübadele” faciasından da çok iyi tanıyordu. O ne oyundu Ya Rabbim C.H.P.nin başka hiç bir suçu ve günahı olmasa, mübadele işi tek başına bile C.H.P.ni ilelebet mahkûm etmeğe ve suçluluk sandalyesine oturtmaya kafidir. Hal böyle iken ve baştan başa bütün bir millet hesap sorulmasını isterken C.H.P. zimamdarından asla hesap ye sual sorulmadı (Ayaşlı, 1992a: 64).

Pertev Bey’in Torunları romanında, Halk Partililerin, kendileri iyi yaşam koşullarını devam ettirmek koşuluyla, Türkiye’nin komünist olmasına hiçbir itirazlarının olmadığı ifade edilir:

“- Ben koyu Halk Partiliyim” demesine rağmen gayet ileri sosyalist fikirleri vardı, ama bir şartla kendi hayat standardına dokunmaksızın, kendi apartmanı hizmetçisi, viskisi, Amerikan sigarası, Avrupa seyâhati, terzisi, berberi manikürü olduğu gibi kalmak üzere memleketin komünist olmasına hiç bir itirazı yoktu, isterse tek odada 15 kişi barınsınlar vazifesi bile değildi. Bu düşünce bütün Halk Partililerin de, Halk Partili olmadanda bazı istisnalar hariç, bütün münevverlerinde mevcut olan bir düşünceydi.

Kendileri Kremlin hayatı yaşamak şartıyla, pek âlâ bütün bir milleti ve memleketi Moskova’ya teslim etmekte bir mahzur görmüyorlardı.

Halk Partililerin de, sanki o zamandan paşalarının “Ortanın solundayız” tandansını biliyorlar veya hissediyorlardı (Ayaşlı, 1992b: 19).

4.19.10.2. Sağ

4.19.10.2.1. Demokrat Parti ve Menderes

Fikrimin İnce Gülü romanında, köy halkının, “Demirkıratlar” hakkındaki konuşması aktarılır. Osman Efendi, iktidara geldiği takdirde Menderes’in, herkese bir taksi ve bir traktör vereceğini söyleyince, Raşit, bunun mümkün olamayacağını söyler. Köy halkı, Raşit’in bu düşüncesine pek aldırılmaz:

Düldüller’in Osman Efendi:

“Bakın siz, Menderes bi geçsin başa, bu köyde herkesin altına bi taksi, tarlasında bir traktör... Nah şuraya yazıyorum. Amerika arkamızda olunca...” diyordu.

“Bir tomafil taksi dokuz bin-on bin bugüne bugün...” diyordu Dazlaklar’ın Raşit. “Demirkıratlar her birimize essahtan da bir traktör vermeye kalksalar memlekâtı satmalılar...”

Kahvenin önünde, söğütün altında kimsenin Raşit’i falan dinlediği yok: Verecem diyorlar madem, verecekler. Herkesler şu İsmet’ten umudunu kesti çoktaaan da, bi bu salak Raşit çulsuzu, paçasından acık İnönü cephesine bulaştım diye vefasından caymadı. Düldül’ün Osman Efendiden daha mı iyi bilecen, deseler ya? Onun bi ayağı Eskişehir’de. Adamlar, verecekler bu kez... Verecek bu Demirkıratlar, görürsünüz. Traktör neyi derken, bakmışın sıra

essahtan tomoфіl taksiye gelivermiş... Bayram, amcası Raşit'in dizleri dibinden sıyrılıp uzaklaşıyor. Niye inansın amcasına sanki? Hiçbir gün, bakkaldaki boyalı şekerlerden alamadı çocuklarına ve Bayram'a. Hiçbir gün, bir kağına binip Sivrihisar'a gidemedi. Gidip, dönüşte torbasında urbalık, leblebi şekeri ne getirmede. Osman Efendinin çocukları evlerinin önünde yoyo oynuyorlar. Bayram hiç yoyo oynamadı.

Osman Efendi, gözlerini Raşit'in üstüne devire devire:

“Ülen çulsuz, üç yıla kalmaz ben de seni bi tomoфіl taksi üstünde görüym de, bak o zaman, götürüp doğru Menderes'in elini öptürmezsem sana. Öptürmek ne? Şu Bayram'ı kurban kestiririm alimallah Menderes'in önünde...” diyordu (Ağaoğlu, 1994: 88, 89).

Aynı romanda, Demokrat Partili bir adayın, köy halkı karşısında yaptığı konuşmaya yer verilir. Bu konuşmada, Demokrat Parti'nin iktidara geldiği takdirde, köylünün tüm isteklerinin (yol, su, kredi, cami, toprak, iş, para) yerine getirileceği; oy veren herkese traktör, kamyon, araba verileceği; buğdaylarının yüksek fiyatla alınıp sefalete son verileceği vadedilir. Köy halkı ise bu vaatleri büyük bir coşkuyla karşılar:

“Kıymetli hemşerilerim, aziz Ballıhisarlı'lar! Köylünün salâh yolu bu! Salâh yolu, Demokrat Partimizin, sizin partinizin başa geçmesi! İşte o zaman isteyin bizden su, isteyin bizden yol! Size kredi, size cami, size toprak! İş mi, iş. Para mı, para. Bize oy vermek, kendinize oy vermektir! Bize oy verene traktör, bize oy verene kamyon, bize oy verene işte bundan güzel bir araba! Sefaletle paydos! Buğdayımız yüksek fiyatla satın alınacaktır. Baylar, paşalardan ne gördünüz. Ölüm, zulüm! Artık hepsine paydos! Hepsi yeter olsun! Yeter, deyin! Yeter!”

Eli havadaydı. Baş parmağını avucuna sıkıştırmıştı, dört parmağı yukarda. “Yeter!” diye bağıştılar köy erkekleri. “Yeter olsun!” Adamın altın dişleri parladı. Kösteğinden tutup saatine baktı. Yine koşup koşup eline sarıldılar adamın. Sırayla öptüler. Sonra gerilediler. Ortada bir açıklık bıraktılar. Bayram, fırlayıp kaçmak, kaybolmak istedi. Ancak kendi içine sinebildi. Ötekiler, orada, ortadaki açıklıkta bir koyunun kanını akıttılar, acele. Koyunun kanı fişkırdı; arabaya sıçradı. Bayram da sıçradı. Kan, kendinden, kendi yüzüne fişkırmış gibi irkildi. Yüzü araba olmuştu Bayram'ın. Bayram, o araba olmuştu (Ağaoğlu, 1994: 158, 159).

Savaş Çağı Umut Çağı romanında, Demokratların iktidara gelmesiyle, Türkiye'de meydana gelen değişiklikler anlatılır. Bakkal Rıza Efendi, önceki iktidar döneminde, “gomonist”lerin memleketi dinden imandan ettiğini, esnafın fakirleştiğini, ekmeğin vesikayla verildiğini ifade eder:

1950'de ortaokuldaydı. Babası bakkallık yapardı. Bir gün dükkândan gelmiş “Demokratlar kazandı” demişti. Mahallede babasını sayarlardı. Babası

Kur'an'ı hemen hemen ezbere okur, namazını unutmazdı. O yıllarda okullara din dersi konunca pek memnun oldu. 1950'den sonra da, kahve, peynir şu bu derken para yapıverdi. "Ulan Abduş, okutacam seni be! Parama geçer hükmüm. Bakkal Rıza efendinin oğlu okumalı. Hem artık iyi kötü bir mevkiimiz de var" demişti. Babası bucak başkanıydı. Pek övünürdü mevkiyle. "İş bizlerde, derdi. Bir işin oldu mu, valiye maliye gitmen gerekmez. Doğru bana gel!" Abdullah da okulda çalım atardı. Baban ne iş yapar, diye soran olsa, göğsünü kabarta kabarta "Bucak başkanı" derdi. 1950 öncesini babasından dinlemişti. "Memleketi dinden imândan ettiler. Gomonistler nah böyle kaynıyordu her yerde. Ekmek vesikaya binmişti. Esnaf dersin, fakir fukara. Kimse yüzümüze bakmazdı. Ama bugün şu itibarımıza bak. Camilerden ezan güldür güldür. Şu yollar, şu meydanlar. Bakıyorum oruç tutmayan yok gibi bir şey." (Baydar, 2010: 72, 73).

Tutsak romanında, Menderes'in tek hatasının, orduyu ve üniversiteyi saf dışı bırakmak olduğu belirtilir. DP iktidarında subayların her gün biraz daha itibarlarını kaybettikleri dile getirilir. Bu hataları yüzünden Menderes'in, "tepetaklak" gideceği ifade edilir:

- Adnan Bey'in yegâne hatası bu; orduyu aydını, yani üniversiteyi saf dışı bıraktı. Bilir misiniz, bir zamanlar kızlar subayla evlenmek için can atarlardı. Şimdi, subaylar kız değil, kiralayacak ev bile bulamıyorlar. Demokrat Parti iktidarında ordu, her geçen gün itibarını kaybetmekte. Subay arkadaşlarım var, sizi şerefimle temin ederim, üniforma ile Kızılay'a çıkıp, gezmeye utanır oldular.

Sanki, hastasını unutmuş gibi acı acı gülüyor:

-Fena gidecek Adnan Bey, fena... tepetaklak. Biz bile yardım edemeyeceğiz ona (İşinsu, 1973b: 57).

Gurbet Yavrum romanında, bir zamanlar öğretmenlik yapmış olan bir adam, Halk Partisi'nin halktan uzak olduğuna inandığı için Demokrat Parti'yi desteklediğini ifade eder. Demokrat Parti'nin, halkla yakın ilişkiler kurmak amacıyla düzenlediği deve güreşi, kakhaha gecesi ve taş taşıma günü gibi etkinliklere halkın sevinç ve merakla katıldığı dile getirilir:

Sonra toprak yolun kıyısına bir kahve yapıldı. İşte böylece erkekler politikadan konuşmayı alışkanlık haline getirdiler. Hep birlikte, kimi zaman ödünç çaylar içen, gitgide kamburlaşan bu erkekler Demokrat Parti'yi ateşli konuşmalarıyla desteklediler.

"Baba, sen de Demokrat Parti'yi destekledin."

"Evet ben de destekledim. Halk Partisi'nin temsil ettiği memur kesimine olan güvenim azalmıştı. Halk Partisi halka uzak bir partiydi."

"Hatırlıyor musun? Çok eğlenceli propagandalar yapılmıştı. Deve güreşini hatırlıyor musun?"

“Nasıl hatırlamam? Deve güreşi... Kahkahalar gecesi de düzenlenmişti. D.P. Güzelyurt Ocağı düzenlemişti.”

Kendimi tutamayıp ben de kahkahalarla gülüyorum. Babamın son söylediği, bana inanılmaz görünüyor.

“Doğru mu? Allah’a doğru mu?”

“Tabii,” diyor babam, “inanmıyor musun? Daha neler yapıldı! Taş taşıma günü de yapılmıştı.

Parti binasını partili halk yaptı, Ödemiş’te. Köylüler taş çektiler. Binanın yapılışı sırasında yoksul bir köylü vatandaş: ‘Bu binanın temelinde bu taşlar nasıl ebediyen kalacaksa ben de Demokrat Parti’nin temelinde kalacak bir taşım. Bu parti bana dayandıkça onu kimse yıkamayacaktır’ dedi.”

Gülümseyerek sustu babam.

Bir akşam mahallemiz tiyatroya gitmek için hazırlandı. Partililer bizi parti salonuna çağırmıştı. Tiyatro konusunda türlü önyargılarla çıktık yola. İlk olarak tiyatro görecektik. Börek yapıp götürenler oldu. Kadınlar yüzlerini pudraladılar. Eğlencelere, düğünlere, kırlara, toplu, kalabalık gitmek alıştığımız bir şeydi. Ama o akşam değişik bir heyecan içindeydik. Kadınlar birbirlerine karşıdan karşıya sesleniyordu: “Demokratların tiyatrosuna geliyon mu?”, “Ne kiyeyim gı?”, “Key bişey, Hep demokratız ayo! bizbizyiz.”

Böylece sevinç ve merak içinde tiyatroya gittik (Özakın, 1989: 93-95).

Şafak romanında, Menderes döneminde, köylülerin köylerinde oturmayıp, büyük kentlere göç etmesi ve ücret konusunda açgözlülüğe başlaması eleştirilir.

... Atatürk bir uyansa... Uyansa da emanetlerini bir görse. Asıl kabahat bunları köylerden şehire akıtan namussuzlarda. Şu Menderes bir kez değil, üç kez asılmayı haketti. Eskiden böyle miydi? Bu köylü köyünde, geleneği göreneğiyle, efendi efendi otururdu... Misafirperver, tok gözlü... Ya şimdi? Hayatında makinayı daha yeni gören “ücretim” diye başlıyor açgözlülüğe. Bu makine ne? Bunu kim icadetti? Ta Avrupalardan kim getirtti? Hangi uyanık vatandaşlar? Bu güzelim kumaşların dokunması hangi beyinlerde biçimlendi? Memleketin yüzünü ağartan bu kumaşlar bu kaliteye nasıl geldiler? Kolay mı bu desenleri bulmak, yaratmak? Elbisesinin prens dö gal kumaşını sıvazladı. Pantolonun kumaşını iki parmağı arasında buruşturdu, bıraktı. Bakın buruşuyor mu hergeleler? Siz sade ücret düşünün. Pis midelerinizi doldurmayı, o ... karılarınızı ardarda doğurtmayı bilin. Bu kumaş nasıl böyle oluyor, bir an bile düşünmeyin. Zaten nasıl düşünürsünüz ki? Patron bunun için kaç yıl İngiltere’de tekstil mühendisliği okudu. Boru mu? O kadar para, o kadar toprak. Pekâlâ canı istese İsviçre’lerde, Paris’lerde ilik gibi kadınlarla yerd o paraları. Yer de bitiremezdi. Ama ne yaptı? Kolej tahsili yeter demeyip İngiltere’de tekstil öğreneceğim diye dirsek çürüttü (Soysal, 1975a: 218).

Islak Güneş romanında, kocası memur olan Nazmiye Hanım, memur ailelerin çektiği geçim sıkıntısı nedeniyle Menderes’i suçlar ve milleti kuru sözle oyaladığını ifade eder. Her şeyin düzeleceğini söylemelerine rağmen, ekonominin daha da kötüye gittiği belirtilir:

Nazmiye Hanım, bir gün dayanamadı; kocasının dizleri, dirsekleri yamalı pijamasını sokağa çıkarıp, pantolonu bel lastiğinden, ceketini de omuzlarından tutarak salladı:

“Bu pijamayı o boyalı saçlı Menderes’e göndereceğim. Görsün de memurunun ne halde olduğunu anlasın. Kısın çenesini. Hiç değilse milleti kuru sözle oyalamaktan vazgeçsin. Utansın azıcık. Utansın!”

Gözleri, o sırada yukarı katın balkonundaydı. Başbakan oradaymış da, yüzünü göstermeye korkarak Nazmiye Hanımı dinliyormuş gibi. Gerçekte Nazmiye Hanımın derdi, bu yakınmalarını Remziye Hanımla kocasına duyurmaktı. Onların Menderes’i ve partisini tutmalarına kızmıyordu, hayır bu değildi kızgınlığı, neden tuttuklarını çözümleyemiyordu. Kendisinin Paşayı tutması için kızgınlıktan başka bir nedeni olmadığını farkında değildi.

Nazmiye Hanım, İkinci Dünya Savaşının ilk yıllarından başlayarak, tüm savaş yıllarını, köylerde geçirmiş bir öğretmen karılığının akla geldik gelmedik zorluklarından geçmişti. Çocuklarının açlığını kuru üzümle ve kendisinin evde yaptığı, yarı pişmiş, yarı çiğ nohut leblebileriyle geçiştirmeye çalışmıştı. Oğlanların pantolonlarının içine giydireceği donları bile bulamadığı yıllar olmuştu. Ancak bu eve geldikten sonra, evin kirası da ucuz olduğu için, Amerikan bezi alacak, onları kireç kaymağına yatırarak, ağartıp don dikecek kadar düzelmişti durumu. Ama bu adamlar geldiğinden beri... Düzelecek demişlerdi, her şey düzelecek... Hiçbir şeyi bir gün öncesinin fiyatıyla almak olanağı yoktu. Eskiden, Paşa hiç değilse memuruna kumaş dağıtırdı, bunların düşündüğü bile yok (Kutlu, 1986a: 162, 163).

Aynı romanda, oğullarına sünnet düğünü yapamayan ve ikinci mevki trene binemeyen Nazmiye Hanım’ın, her şeyden Menderes’i sorumlu tuttuğu görülür:

Hangi anne ve baba çocuklarının ilk mürüvvetini, sünnet mürüvvetini görmek istemezdi? Oysa Nazmiye Hanım bunda da burukluk duyuyordu. Bunun nedeni de baştaki Menderes. Memurun üç kuruş maaşını dört kuruşa çıkaramaz mıydı istese? İstemiyordu ama. O yüzden Alkan orta sona geçtiği yıl, Akkan da ilkokulu bitirdiğinde, ikisininkini birden köyde kestirtivermişti Nazmiye Hanımın ağabeyi. Davulcu bir iki dönenmiş, zurnacı tam bir hava bile çalmamış, çekip gitmişlerdi. Bir sünnet şapkası bile koyamamışlardı oğlanların başına. Yıldız serpmeli bir şapka. Menderes’in yüzünden. Hem ikinci mevki trene de binmemişti daha. Bunun da sebebi Menderes’ti... (Kutlu, 1986a: 163, 164).

Pertev Bey’in İki Kızı romanında, 1950’de Demokrat Parti’nin seçimi kazanarak iktidara gelmesiyle, halkın ilk defa yüzünün güldüğü belirtilir:

1950 senesi geldi ve 14 Mayıs’ta seçimler oldu. C.H.P. büyük bir yenilgiye uğradı ve D.P. büyük ekseriyetle iktidarı ele aldı.

O gün sanki milletin omuzlarından bir yük kalkmış, vurulan zincirler çözülmüştü. Mevsim bahardı, hava hafifti, herkes memnundu. Senelerden beri Türk Halkının ilk defa yüzü gülüyordu (Ayaşlı, 1992a: 90).

Aynı romanda, Demokrat Parti iktidara geldikten sonra, Türkiye'nin kalkınmaya başladığı, işsizliğin azaldığı, halkın iyi yemekler yediği ve güzel giyindiği, ordu mensuplarının yurt dışına giderek lisan öğrendikleri belirtilir. CHP'nin, belirli bir kesimi zenginleştirdiği gerekçesiyle, iktidar partisini eleştirdiği ifade edilir:

1950 senesinden beri memleket bir şantiye halinde idi. Yollar, barajlar yapılıyor, fabrikalar kuruluyordu, bütün memleket hummalı bir kalkınma çabası içinde idi. Dört liderden en önde giden, ve milletin en çok sevgisini kazanan en genci olan Adnan Menderesti. ...

Adnan Menderese kadar memleket çapında hiç bir kalkınma hamlesi yapamayan C.H.P. ve mensupları deliye dönüyorlardı. Memleketin kendi çapında küçücük refahı bunları çılgına döndürüyordu. Ve sureti halktan gözüken bu şer insanları kendilerine bir slogan uydurmuşlardı “her mahallede 10 milyoner istemiyoruz” Eğer meşru yoldan milyoner oluyorsa, niçin milyoner olmasınlar. Nihayet milyoner olanlar, Türkler, kendi insanlarımız, kendi kişilerimiz değil miydi? C.H.P.lilerin bu 1950-1960 arası on sene hayatlarında, kazançlarında, rahatlarında hiç bir değişiklik olmamasına rağmen, halleri görülecek haldi. Kıskançlık, hırs ve kötü bir ruh haleti içinde idiler. Muhakkak memleketi bir çıkmaza götürmek istiyorlardı. Zira her Türke iş vardı, her Türk güzel giyiyordu. Sovanın cücüğüne, çoktan razı olan Türk işçisi, D.P. zamanında buna razı olmuyordu. Hep görüyorduk. Ton balığı, pastırma, salata, helva veya üzüm yiyordu. Ordu ise çok güzel yiyor ve giyiniyordu. Daha dün burnunu Erzincandan, Erzurumdan çıkaramayan subay, Amerika, Paris, Napoli arasında mekik dokuyor, lisan öğreniyor. Dünyayı görüyor, karısına kürk, evine ev eşyası ve gümüş takımı alabiliyordu (Ayaşlı, 1992a: 106, 107).

Pertev Bey'in Torunları romanında, Menderes'in zaaflarından söz edilir. Milletin sevgisini ve güvenini kazanma fırsatını elde eden Menderes'in, bu fırsattan yararlanamadığı belirtilir. Endüstriyi geliştireceğine kentlerin imarına ağırlık vermesi, geniş caddeler açmak suretiyle İstanbul'un tarihî yapısına zarar vermesi, kentlileri köye götürmek yerine köylüleri kente getirmesi ve “İslâmcı Türk cephesi”ni ihmal etmesi Menderes'in zaafaları olarak görülür:

Adnan Menderes'in eline büyük, pek büyük bir fırsat, her devlet adamının eline geçmiyecek gibi bir fırsat geçmişti.

O Türk Milleti'nin müzâheretini, sevgisini ve güvenini kazanmıştı. Türk Milleti her yaptığı işde onun yanında idi.

Menderes bu muazzam kuvvet ve fırsattan istifade etti mi HAYIR!.. Ziraata ve ziraatla gelişecek Endüstriye hız vereceği yerde, bütün gücünü Şehirlerin imarına verdi. Şehri ve şehirliyi köye götüreceğine, Köyü ve köylüyü Şehire getirdi.

...

Bilhassa İstanbul gibi, Dünya çapında bir Metropolü, şehiri ve şehircilikten anlamayan, İstanbullu olmayan ve İstanbul'u hissetmeyen biri sırf tesadüfler neticesi, siyaseten bir müddet, hem kısa bir müddet için iktidarı ele alan ve memlekete kısa bir müddet için hâkim olan bir kimse İstanbul'un imarını nasıl ele alabilirdi?

Manâsız, sevimsiz, geniş caddeler açacağım diye, ecdad ve artık tarihin ve milletin malı olmuş eserlere nasıl dokunabilirdi?

Adnan Menderes bunları maâlesef yaptı.

Adnan Menderes'in ikinci ve affedilmez büyük hatası, kendisine en büyük kuvvet olan ve destek olan sağ cepheyi, yani İslâmcı ve mukaddessatçı Türk cephesini ihmal etmesidir. Yalnız ihmal etmekle kalmadı, onlara karşı bir allerji de duydu.

Bu İslâm-Türk cephesine yegâne iltifatı 4 senede bir oylarını tenezzülen kabul etmek ve bu oylarla lütfen iktidarda kalmak oluyordu.

Bu yazdıklarımız büyük devlet adamı Menderes'in, küçük tarafları ve kendisini felâkete götüren zaaflarıdır (Ayaşlı, 1992b: 122, 123).

4.19.10.2.2. Milliyetçi Hareket Partisi ve Ülkücülük

Milliyetçi Hareket Partisi ve “ülkücülük”, Sancı romanında detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Partinin ilkeleri, eylemleri ve karşıt görüşle olan çatışmalarına yer verilmiştir. Romanda, 1970'te gerçekleştirilen “Dokuz Işık Yürüyüşü”nden bir kesit aktarılır:

Kösler vurdu. Mehter çaldı... O gün, Tandoğan meydanı gümbür gümbürdü! İnsanlar, birer ikişer, beşer onar, yirmişer derlendiler. Öğrenciler vardı, esnaf vardı, işçiler vardı. Gençler, orta yaşlılar ve yaşlılar... Bir renk ve ses dalgası büyüdü. Kalabalık, binleri aştı, ve sıralar muntazam, ağır bir yürüyüş geçti. Önde al bayrak, ardında mehter... Sonra on altı Türk Devleti'nin bayrakları ve kalbleri duygu ile vuran insanlar.. Tek yürek olan insanlar. 9 Mayıs 1970.

“Bozkurtlar geliyor”

“Ne mutlu Türk'üm diyene”

“Milliyetçi Türkiye”

Sesleri gümbür gümbürdü, mehtere eşlik ediyordu... (İşinsu, 1991: 150).

Romanda milliyetçilik, insanın kendinden önce milletini düşünmesi, ülkücülük ise bu düşüncenin harekete dökülmesi olarak tanımlanır. Dursun, Türkiye'nin amacının Batılılaşmak değil, çağdaş medeniyetler seviyesine çıkmak olması gerektiğini ifade eder:

- Ülkücülük; milliyetçiliğin daha ilerisinde bir şey, şuûrlu milliyetçilikten geçilen bir kavram, sana anlatmıştım, neydi milliyetçilik?

- İnsanın, kendi çıkarlarına, milletin çıkarlarını tercih etmesi, kendinden önce milletini düşünmesi.

- Evet, ülkücülük ise, böyle düşünen bir kimsenin, harekete geçmesi, düşüncelerini fiiliyata dökmesidir.

- İsmi üstünde! Milliyetçi Hareket!

- Tamam, âferin, Ali, bak Milliyetçi Hareket yepyeni bir yoldadır, bütün milliyetçi geçinen kurum ve partilerden daha değişik ve emin bir yolda. Dikkat et, batının tekniğine değil karşı oluşumuz, batının kültürüne, batıyı batı yapan törelere, âdetlere, dünyaya bakış açısına, anlıyor musun Ali?

- Sanırım anlıyorum.. dedi Ali, -babasının batılılaşmak üzerine anlattıklarını hatırladı, sordu:- Peki niçin Atatürk batılılaşmak istemiş?

- Atatürk batılılaşalım dememiş ki, muasır medeniyet seviyesine çıkalım demiş. Yâni bilim ve teknikte, en medenî memleketlerle aynı seviyede olalım demiş. Batılılaşmak ayrı bir şey, bilim ve teknikte ilerlemek ayrı bir şey.

Ali, pırl pırl güldü;

- Türkiye'nin, aya füze gönderdiğini düşünebiliyor musun, ne kıral olurdu!

Dursun da güldü:

- Hem de ne kıral, ama dikkat et, kendi benliğinden soyunmamış bir Türkiye'nin, Amerika'nın vs. uydusu olmayan, Türk Türkiye'nin... (İşinsu, 1991: 308, 309).

Dursun, Milliyetçi Hareket'in, "gericilik"le ya da "tutuculuk"la suçlanmasının nedenini, milleti oluşturan unsurlara ve değerlere bağlı olmaya ve içinde bulunduğu zamanın koşullarına göre yeniden canlandırmayı istemeye bağlar:

- Bizce önemli olan; temel mesele, sınıf şuûru değil; millet ve milleti oluşturan unsurlardır. Milletimizi oluşturdıkları için bu unsurlara değer veriyoruz, bir takım batı tesirleri ile değerlerini yitirmiş, yozlaştırılmış olanlara, eski yerlerini vermeye çalışıyoruz. İşte bizi gericilikle suçlamalarının bir sebebi.

- Tutuculukla.

- Evet tutuculukla, bugün Dünder Bey'i dinliyordun. Osmanlı Devleti'nin ilmiye sınıfına verdiği önemden bahsetti, ve Milliyetçi Hareket'in iktidarında, öğretmenlere eski itibarlarının kazandırılacağını söyledi.. Şimdi düşün bakalım, sence bu gericilik, tutuculuk mu, yoksa eski ve gerçekten değerli bir törenin, yeniden canlandırılması mı?

- İyi bir törenin yeniden yürürlüğe girmesi! -Ali güldü.- Tam anlattım di mi?

- Evet tam anlattın, işte biz, sen ben, büyüklerimiz, asla gerici, tutucu değiliz, fakat değerlerimize bağlıyız ve bu değerleri, günümüzün şartlarına göre, yeniden yürürlüğe sokmak istiyoruz, tamam mı? (İşinsu, 1991: 307, 308).

Romanda Ali ile Dursun'un ülkücülükle ilgili konuşmalarına yer verilir. Ali, Türk olmaktan gurur duyduğu için "komando" olmak istediğini ifade eder. Komandoların, Bozkurt'un önderliğinde ilerleyeceklerine, güçlü ve büyük Türkiye'yi kuracaklarına inandığını belirtir.

"- ... ben de komando olabilir miyim?"

“- Ülkücü olmayı niçin istiyorsun?”

Çocuk bir duralamış, dikkatle süzmüştü Dursun’u ve sonra sert sert, âdeta hazır ol vaziyetinde:

“- Ben Türküm, bundan gurur duyuyorum, eskiden Türklerin çok çok kahraman olduklarını da biliyorum. Ergenekon Destanı’nı da biliyorum. İşte bunun için komando olmak istiyorum, çünkü komandolar Bozkurturlar. Bozkurt’un önderliğinde Ergenekon’dan çıktığımız gibi, yine Bozkurtların önderliğinde Türklerin, ataları gibi kahraman olacaklarına, ilerleyeceklerine, güçlü ve büyük Türkiye’yi kuracaklarına inanıyorum.” (İşinsu, 1991: 57, 58).

Sol görüşü benimseyen kişilerle zaman geçiren Leylâ, kardeşi Ali’nin okuduğu Devlet Dergisi’ni merak eder. Kendi arkadaş çevresinin “faşist” olarak adlandırdığı Milliyetçi Hareket hakkında pek bilgileri olmadığını itiraf eder. Faşistin, Rusya’dan dikte ettirilen bir kelime olduğunu belirtir.

O anda Leylâ, Ali’nin devamlı okuduğu, Devlet Dergisi’ni merak etti, tedkik etmeyi düşündü:

“Belki olur a, onların da bir faydası dokunabilir bana. Çünkü bir sürü genci, bu denli etkilediklerine göre, onlar da bir şeyler söylüyor olmalı, bir fikirleri olmalı, biz faşistler deyip geçiyoruz, aslında haklarında bir şey bildiğimiz yok. Milliyetçi Hareket ruhunda bir şeyler var ki, çocuklar göz kırpmadan ölüme gidiyorlar. Gık demeden, onca işkenceye katlanıyorlar, yanlış, doğru, gönülden inanılan bir fikri olmalı Milliyetçi Hareket’in. Faşizm deyişimiz, bu kavramın, topluluklar üzerinde ‘öcü’ anlamına gelmesinden, yakında eşşek, hayvan misali bir küfür olacak faşist... Bize Rusya’dan dikte ettirilen bir kelime; eskiyecek... -Güldü.- “Faşist köpekler!..” -Güldü.- (İşinsu, 1991: 278).

Solcu grubu kentlerdeki burjuva tabakasının oluşturduğu ve bu gençlerin değer yargılarının, Batı’dan aktarma olduğu için, bozuk olduğu belirtilir. Milliyetçi Hareket’in ise Anadolu’dan gelen, genellikle yoksul gençlerden meydana geldiği ve dinden ve törelerden gelen hükümler ile yetiştirildikleri için daha sağlıklı düşüncelere sahip oldukları ancak yeterli eğitimi alamadıkları ifade edilir.

“Bizi solcularla bir terâzinin iki kefesine koymakta, oyun oynadığımızı sanmakta hatâ ediyorlar. Mukayese edersek, solcu ilerici gurup, büyük şehirlerin burjuva tabakasında teşekkül ediyor. Gençleri varlıklı... Bizler ise, Anadolu’dan gelmiş, kasaba kültürü almış ve genellikle fakiriz. Daha doğrusu cahil ana babanın, dinden ve törelerden gelen hükümleri ile yetişmişiz. İşte sağlıklı düşüncemiz, kendimize güvenişimiz, solcu arkadaşların karşısına rahatlıkla çıkışımız bundan. Çünkü temelde var. Aydının kıymet hükmü, temelinden bozuk, batıdan aktarma çünkü... Fakat bizimkilerin üstüne bir de sağlıklı, öze dönük eğitim politikası takip edilirse...” (İşinsu, 1991: 166, 167).

4.19.10.3. Taraf Tutmama/Ortacılık

Sancı romanında Leylâ, babasını, herhangi bir görüşe yakınlık göstermediği için eleştirir. Saadettin Bey, “devrimci”, “gerici” ya da “faşist” damgası yemek istemediği için herhangi bir gruba dâhil olmadığını belirtir. Üniversite ortamında kazandığı saygıyı zedeleyebilecek aşırı hareketlerden kaçtığını ve temkinli hareket ettiğini ifade eder. Leylâ ise babasının, kendisine bir yol seçerek, o yolda yürümesi gerektiğine inanır:

- Pekâlâ küçükhanım, nasıl davranmamı beklerdin?

Leylâ cevap vermeyince öfkelenip devam etti:

- Ercan Bey gibi koyu bir devrimci olup, bir sürü itin, senin gibi çocukların emir kulu mu olayım, yoksa gericî damgası yiyip, aydın çevrelerden itileyim mi? Yoksa faşistlerle birlik olup, aşırı eylemlere mi karışayım? Ha, ne dersin? Hangisini tensip edersin?

- Hangisini isterseniz, fakat bir şey, olun!

- Bir şeyim ben. Ne demek istiyorsun Leylâ, adı sanı saygı ile anılan, Atatürkçü, aydın bir üniversite mensubuyum, profesörüm! Memleketin aydın, elit tabakasındanım. Sana, annene, Ali’ye onur duyacağınız, iftiharla taşıyacağınız bir isim verdim, daha ne istiyorsun? Utanmazlığı da aştın, edepsizlik ediyorsun Leylâ.

Kız, umursamazlıkla omuz silkti:

- Utanmazlık kavramına verdiğimiz anlam, değişik galiba! Edepsizlik etmiyorum baba, yanlış anlıyorsunuz.

Saadettin Bey, adamakıllı öfkelenmişti, kızının, onu utanmazlıkla suçladığını seziyor, inanmak istemiyordu. Öfkesini tutup, tane tane konuştu:

- Bu durumda, memleketin bu hâlinde, en doğru yolu seçtiğime inanıyorum. Atatürkçü’yüm. Şimdiye kadar kazandığım saygıyı ve ismimi tehlikeye düşürecek hiç bir aşırı hareket yapmıyorum. Gerektiğinde gençlere, gerektiğinde hocalara hak veriyorum, temkinli hareket ediyorum (Işınsoy, 1991: 38).

Bu tartışmadan aylar sonra, Saadettin Bey ile kızı, tekrar bu konu üzerinde konuşurlar. Saadettin Bey, sağın ve solun aşırılıkları yanında, “orta bir yol” tutturduğunu ve ailesinin çıkarı neyi gerektiriyorsa onu yaptığını belirtir. Tutumunda ve davranışlarında bir değişiklik olmadığı için, kendisine göre, bir “taraf”ta olduğunu savunur:

- Hani, dedi, aylar önce, bir gece... Beni tenkit ediyordun, hatırlıyorsun değil mi?

- Leylâ başını salladı. Saadettin Bey devam etti:

- İlle bir şey ol, diyordun.

Leylâ yine başını salladı, Ali hiç bir şey anlamadan, bir babasına bir ablasına bakıyordu. Sabiha Hanım, onları dinlemekten vazgeçmişti.

- Peki ben ne cevap vermiştim, onu da hatırlıyor musun?
Atatürkçüyüm demiştim.
- Ama Atatürkçülük bu değil ki.
- Kim ne biliyor Atatürkçülüğü, saçmalama, herkes kendince; kendi yönüne göre, bir yana sürüklüyor adamı, Allah rahmet eylesin! Neyse. Ben sağın ve solun aşırılıkları yanında, orta bir yol tuttuğum için, kendimce Atatürkçü'yüm derim.
- Atatürk aşırı milliyetçiydi!
- Neyse ne dedik, geç onu kendimi anlatıyorum; dedim ki o gece sana, ben temkinli hareket ediyorum, gerektiğinde gençleri, gerektiğinde hocaları tutuyorum, yâni benim, yâni sizlerin menfaati neyi icap ettiriyorsa onu yapıyorum dedim. Öyle mi...
- Evet. -Sesi nanca zayıf çıkmıştı kızın.-
- Yaa evet, görüyorsun ya, benim tutumumda, davranışlarımda bir değişiklik yok, çizdiğim düz çizgiyi takib ediyorum, yani bir taraftayım, ve ondan şaşmıyorum... Tamam mı? (İşinsu, 1991: 283, 284).

Taraf tutmama meselesi Sancı romanında birkaç kez ele alınır. Bir üniversite hocasının, öğrencilerine, olaylara karışarak gençliklerine yazık ettiklerini söylemesi üzerine Dursun, insanın, inancına göre bir tarafı seçmek mecburiyetinde olduğunu düşünür:

Hoca:

- Yazık oluyor gençliğinize, diye mırıldandı, karışmayın bir şeye... Memleket kurtarmak sizlere mi kalmış, boş şeylerin peşinde koşuyorsunuz... Boş! Gençliğiniz elden gitmeden, zevkini çıkarın; gezin, eğlenin...

Hocanın mırıl mırıl sözleri, gençlere ninni gibi geliyordu. Dursun, “Hasan Bey için mason diyorlardı” diye düşündü, “Acaba bu sözler masonların felsefesi mi?” “Bilmiyor musun hoca...” diye içinden konuştu, “Karışmak veya karışmamak bizim elimizde değil, ya bir sürü olup korkutanların peşinden gideceksin, korkunun çizdiği yola vuracaksın kendini.. ki sonu milletin tutsaklığıdır. Ya içinden geldiğini yapacaksın, direneceksin! Derse sokmayacaklar, direneceksin. Dövecekler, karşı geleceksin! Vuracaklar. Sen de vuracaksın! Çünkü bu, içinden gelendir, damarlarındaki kanın emrettiğidir. Başka türlü gelebilmez elinden...” Atanın sözü geliverdi aklına:

“Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asıl kanda mevcuttur.”

“Karışmamak da ne demek hoca, diye içinden konuşmasını sürdürdü: Olayların içindesin, inancına ve cesâretine göre, bir tarafı seçmek mecburiyetindesin. İnancına, içindeki temel kıymete göre; bir taraf! Başka türlü gelebilmez elimizden.” (İşinsu, 1991: 175).

Aynı romanda, memleket inancından yoksun olan insanların, tarafsızlığı seçtiği belirtilir. İbrahim, komünistlerin memlekettten sürülmesi, “objektif” olanların da asılması gerektiğine inanır:

- Onunla konuşmaya gitmeniz hatâ idi, dedi. Bayram, kısacık, kumral saçlarını kaşıdı, pergelle çizilmişçesine yuvarlak olan çehresini buruşturdu, Galip ağabeyesine baktı:

- Sen ne dersin bu işe ağabey, demez mi adam; “Sizi dinledik, bir de karşı tarafı dinlemek icap eder.” Yâni adam, devleti muhafaza edelim diyenlerle, yıkalım diyenleri bir terazinin iki kefesine yerleştiriyor, karşısına geçip bakıyor! Kendi durumunu da izah ediyor: tarafsızlık, objektivite! -Büyük adam canım, yükseklerde!- Memleket elden gidiyor, diyorsun, sanki kurulup altın tahtına, “Bir dakika diyor, götürenlere de soralım!”

- Bu tarafsızlar öyledir, dedi İbrahim, herifin evinden on kuruşluk bardağını çalsan kıyâmet kopar da, memleket gidiyor deyince kılı bile kıpırdamaz!... Ben diktatör olsam, dedi, komünistleri bu memlekette sürerim, fakat hiç şüphemiz olmasın; yıkanla, muhafaza etmeğe çalışanların karşısında - sesini inceltip kadınsı bir edâ verdi- “objektif” olanları da -gürledi- asarım...

... Acar:

- Adamı suçlamayın yahu, diyordu, vatan millet gibi bir kavrama sahip değilse, inanmıyorsa; memleket kavramına inancı yoksa, ondan tarafsızlıktan başka bir şey bekleyemeyiz. Ha Patagonya hakkında konuşmuşuz, ha Türkiye, yoksa herifte bir duygu, bir fikir, ne yapsın, tabîi tarafsızlığı seçecek! İnanç yoksunluğu bu, başka bir şey değil (İşinsu, 1991: 299, 300).

Sancı romanında, “tarafsızlar” ve “ortacılar” kavramından tiksindiği belirtilen Ali, yoksul ailelerin çocuklarının, bir an önce mezun olmak istedikleri için, yalnızca dersleriyle ilgilenip, hiçbir harekete karışmadıklarını ifade eder. Onları bir bakıma haklı bulur. Ali, kendi annesinin de bu şekilde düşündüğünü hatırlar:

- Hâlâ daha öğrenciler arasında da ortacılar var mı, diye sordu?

- Hiç bir harekete karışmayan, karışamayan çocuklar var tabîi. Kim kuvvet gösterirse, onun tarafına kayıveriyorlar. Bazıları ise, sadece dersleri ile ilgilenip bir an evvel, mezun olmak istiyor. Bu yüzden karışmıyorlar. Bizim okulda ekseri yoksul âilelerin çocukları vardır, Ali, ana babaları bin bir zorlukla yollar bunları okula ve tabîi bir an evvel mezun olup, elleri ekmek tutsun isterler. E hakları da yok değil, bir bakıma...

Annesi geldi gözünün önüne:

“- Dursun oğlum, demişti, karışma hiç bir yana, şu okulunu bitirinceye kadar ayıya, dayı deyiver oğlum, elin oğlu öyle yapıyor, sen de öyle yap, e mi yavrum?” (İşinsu, 1991: 303, 304).

Tutsak romanında, milletvekili olarak Meclis’e girmek isteyen Orhan, partinin önemli olmadığını, hangi parti kendisini aday gösterirse, o partiden seçime gireceğini ifade eder:

Ben bu seçimlerde, milletvekilliği için adaylığımı koyacağım, mutlak seçilirim. Bir kaç partide adamlarım var, hangisinden olursa, birinden gireceğim Meclise. İşte o zaman, gel. Yaparız bir şeyler. “Daha çok hangi partiyi düşünüyorsunuz?” diye sordum, “Boş ver, hepsi aynı şeyin soyu, hiç birinden

hayır gelmez bize, beni hangisi aday yaparsa, o iyidir, bakma. Burada böyle bu işler. Önemli olan, meclise ayak atabilmek...” (Işinsu, 1973b: 131).

4.20. Şiddet

4.20.1. Savaş

I. Balkan Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu’nun, Balkanlar’daki dört krallığa (Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan, Karadağ) karşı 1912-1913’te yaptığı savaştır. I. Balkan Savaşı sonucunda, dört krallıktan oluşan Balkan Birliği tarafından, Osmanlı İmparatorluğu’nun Balkanlardaki topraklarının büyük bir kısmı ele geçirilmiştir. İncelenen romanlardan bazılarında, “Balkan Harbi” ele alınmıştır. Bizim Diyar romanında, 93 Harbi’nde babasını, Balkan Harbi’nde ise kocasını ve kardeşini kaybeden Gülsüm Hanım, evlerini ve tarlalarını bırakarak, çocuklarıyla birlikte İstanbul’a göçmek zorunda kalır. Romanda, yaşadıkları olayları içine sindiremeyen Gülsüm Hanım’ın duyguları aktarılır:

- Rumeli’den mi gelmişsinizdir?
Yaşlı Kadın avlunun güneşli köşelerinde gezdirdi bakışlarını. Acıya alışmış, dertleri kabullenmiş bir hali vardı. Güneş, İstanbul ve arkasında Balkanlar..
- Elimizi kolumuzu sallayıp da gelmedik ya! Koparıldık oğul.
Kazancı Mustafa’nın yüzüne gölge düştü. İçini çekti.
- Biz de doksan üç göçmeniyiz. Yola çıktığımızda ben çok küçükmüşüm.
- Nerelisin oğul?
- Rus’çukluyuz ana.
- O harpte babamı kaybetmişim ben. Sonra Ali Bey derler bir yere vardığımdı. Onsekizimde miydim? Bakma böyle değnekle dolaştığıma. Daha yaşım altmışa varmadı. Lâkin dizlerimde derman kalmadı oğul. Ali Bey’i, kardeşimi, daha birçok yakınımı bu Balkan harbinde kaybetmişiz. Şimdi acılarımıdeşme. Bir gelinim vardı, kirpiğinin gölgesi yanaklarına uzanırdı. Çekip aldılar elimizden. Çiftlikler bıraktık orda, hamamlar, konaklar... Bey hanımıydım. Şimdi buracığa sığınmışız. Anlatsam inanmazlar. Hem de çocuklarıma sokaklarda “çingeneler” diye bağırılmışlar. Bu bağırانları besleyip bakacak gücümüz vardı bizim. Saray gibiydi evlerimiz. Yabana atılmayız. Şimdi ben sana soyumuzdaki hangi paşaların adını sıralayıvereyim? (Çokum, 1978a: 291).

Azap Toprakları romanında, Balkan Harbi sırasında, Türklerin yalnız ve perişan oldukları dile getirilir. Tarih kitaplarının ise bu konuda, Türk ordusunun disiplinden ve askerleri kumanda edebilme gücünden yoksun subaylar tarafından idare edildiğini yazdığı belirtilir:

Yıl 1912-1913! Analar başlarını soktukları kovuklarda, bebeklerin sesi duyulmasın diye, üzerlerine abanıyorlar, beraberce boğuluyorlardı. Batı Trakya’da Türkler şaşkın, perişan ve yalnız!..

Yıl 1912-1913 der tarih kitapları ve yazar: “Kafasında, karşısındaki düşmanı asırlarca tebaası olarak kullanmış olmanın hakimiyet duygusu bulunan Türk ordusu, Balkan müttefiklerinin karşısında dört ayda eriyiveriyor... Orduyu idare eden subaylar çoğunlukla politika merdivenlerinde kirlenmiş, disiplinden yoksun; kahraman Mehmetçiği idare etmekten, ona kumanda edebilme gücünden yoksun kimseler.” (İşinsu, 1973a: 38).

Aynı romanda, Balkan Harbi sırasında, Türklere yapılan işkenceler ayrıntılı bir şekilde anlatılır:

Balkan müttefiklerinin ise, dünkü efendilerinin çocuklarına ettikleri işkence korkunç; köyleri yakıyor, tazelere, dullara, yetmişlik ihtiyarlara tecavüz ediyorlar. Ölenlerden alamayıp hırslarını, cesetleri doğruyorlar. Sonra da et parçaları üstünde horon tepiyorlar. Hoplayan Yunan çarığı altında, parçalanmış etler zıplayıp dağılıyor. Kesik kafalar top oluyor. Kocaların gözlerini bağlayıp, karılarının ellerine süngü verip, “öldür” diyorlar. Irzlarına geçtikleri masumların edep yerlerine barut dolduruyorlar. Cinsi sapıklık alıp yürüyor (İşinsu, 1973a: 39).

Pertev Bey’in Üç Kızı romanında, Balkan Harbi’nde Türk ordusunun, bazı hainlerin düşmanlarla işbirliği yapması nedeniyle, bozguna uğradığı ifade edilir:

Adeta bir hareketiarz, yani zelzele, veba ve kolera kısaca müthiş bir felâket!.. işte.. Böylece Balkan harbi başımıza çöktü. Mağlubiyet, bozgun, perişanlık ve sefalet!.. II’nci Sultan Abdülhamid Han, mahpus kaldığı Selânîk’te meşhur Yahudi zengini Alâtini Birâderler’in köşkünden Alman imparatoru II’nci Wilhelm’in Lorelei isimli gemisiyle İstanbul’a, Beylerbeyi sarayına nakledildi. Kaiser Wilhelm’in gemisiyle diyorum, zira İttihadı Terakki’ye kalsa, kasten geç kalacaklar, dana dün İslâm’ın halifesi, Türk’ün şahı, padişahı olan koca Sultan Hamid’i Yunan, Bulgar ve Sırp’lara teslim edeceklerdi.

Hal şeâmet getirir, derlerdi. Evet getirdi, hem de nasıl? Bingazi, kurbanı olduğum koca Rumeli baştanbaşa gitti. Arka arkaya üç padişah hal’ olundu. Güneşler gibi parlak, arslanlar gibi kuvvetli Cennetmekân Sultan Abdülaziz Han önce hal’, sonra da katledildi. Bu Mithad Hüseyin Avni ve hempalarının kimbilir kimden ve nereden, hangi din düşmanı, millet düşmanı, memleket düşmanı efendilerinden aldıkları emirle ve kaç paraya işledikleri bir cinayetti. Onun arkasından bedbaht ve hasta Sultan Beşinci Murad’ın hal’i. Arkasından Koca Hakan Sultan Hamid idaresi ve tedbirleriyle bütün hariç ve daha beter olan dahildeki düşmanlara karşı Osmanlı İmparatorluğunu ayakta tutan zeki, âkıl, dâhî koca sultanı feda ettiler. Devlet, çapulcuların eline geçeli henüz dört, beş sene olmuştu ki Bingazi ve Türk için Anadolu kadar anavatan olan Rumeli elden gitmişti. Lânet, lânet!.. İttihatçıların üzerine Allahın lâneti yağsın!.. İslâmiyeti ve Türklüğü Avrupa’da beş yüz sene ayakta tutan ve her biri şehid

veya gazi evlâdı veya torunu, hemen hepsi de evlâd-ı fâtihandan olan, o asıl Rumeli Beyleri, Rumeli Türkleri düşman süngüsü önünden sefil ve perişan, nâmağlûp, şanlı Türk ordusu tam bir bozgun halinde düşmandan kaçıyor. Memleketin mukadderatını elinde tutan beş, on hain, kendini bilmez bağı ve şakî, ezeli düşmanlarımızla tam bir iş birliği yapmışlar, menfur ve mel'ün plânlarını kendileri için tam bir muvaffakiyetle sona erdirmişler ve işte Balkan Harbi ve bozgunu olmuştu. Kolera, tifüs ve müthiş bozgun!.. Asker ve sivil Rumeli'nden milyonlarca Türk'ün muhacereti!.. İşte İttihadi Terakki'nin en kısa zamanda memlekete getirdikleri ve Sultan Hamid'in hâl'inin neticeleri bunlardı!.. (Ayaşlı, 1968: 16, 17).

I.Dünya Savaşı, 1914 yılında İtilaf Devletleri (Birleşik Krallık, Fransa, Rusya) ile İttifak Devletleri (Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya-daha sonra diğer tarafa geçer-) arasında Avrupa'da çıkmış, daha sonra başka devletlerin ve Amerika'nın katılmasıyla Dünya Savaşı haline gelmiş ve İttifak Devletleri'nin mağlubiyeti ile 1918 yılında sona ermiştir. Osmanlı Devleti ilk başta tarafsızlığını ilan etmiş ancak Almanya ile gizli bir anlaşma imzalamıştır. Osmanlı donanmasına katılan Yavuz ve Midilli adlı gemilerin Odessa ve Sivastopol'ü bombalamaları üzerine, Rusya ve diğer İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmişlerdir. İncelenen romanlardan bazılarında, "I.Dünya Savaşı" ele alınmıştır. Aşk ve Zafer romanında I.Dünya Savaşı sırasında, okul sıralarından alıp savaşa götürülen gençlerin öldürülme korkusu içinde yaşadıkları ifade edilir. Bu gençlerin, ölmek istemedikleri için öldürmek zorunda kaldıkları belirtilir:

Ömrün en güzel senelerinde -tatlı, faydalı kitaplar okumakla; çalışıp iyi bir istikbale hazırlanmakla; top oynamak, kürek çekmek, denizde yüzmekle, kısacası "yaşamak"la geçirilmesi lâzım gelen yıllardı- onlar, bir ölüm kasırgası içinde bol bol kan dökmüşlerdi; yaralamışlar, yaralanmışlar; öldürölme korkusu içinde öldürmüşlerdi.

Bu işi isteyerek, severek yapmamışlardı. Hayır! Öldürmek istemiyorlardı. Fakat ölmek de istemiyorlardı. Şüphesiz, ölmeği hiç istemiyorlardı.

Öldürmezlerse öldürüleceklerini bildikleri için öldürmüşlerdi.

"Nefis müdafaası" için, nefisten daha aziz olan "vatan" müdafaası için; yurda insafsızca, hâyasızca saldıranlara toprağımızı vermemek, mukaddesatımızı çiğnetmemek için öldürmüşlerdi.

Vatan ve millet uğruna, vazife uğruna, hak uğruna... Hayat hakkı uğruna hem öldürmüşler, hem ölmüşlerdi (Zorlutuna, 1978: 41).

Aynı romanda, I.Dünya Savaşı sırasında, birçok gencin şehit düştüğü, sağ kalanların büyük bir kısmının fiziksel hasara uğradığı, diğerlerinin ise psikolojik olarak sarsıldığı anlatılır:

Siperlerin beynine inen bomba şimşekleri; Arslan Mehmed'in göğsünde sönüyordu.

Ah, o boğaz harbi!..

O boğaz harbi, Türk'ün bütün kalburüstü çocuklarını; mektep sıralarından alınıp götürülmüş münevver, idealist gençliğini yutmuştu.

Ve geriye kalanlar yarım dılar.

Maddeten yarım olmıyanlar da, mânen kırılmışlardı.

Kiminin; mektepte olduğu gibi, cephede de yanı başına tesadüf etmiş olan en aziz arkadaşını bir bomba; gözünün önünde parçalamış; kimi en yakın akrabasının, bir hücum esnasında süngülenip şehit düştüğünü, içi paralanarak görmüştü.

Yaşayanlar, tesadüfen yaşıyorlardı ve tek tesellileri; zulümle kahramanca çarpışıp hakkın haksızlığa galebesini temin etmiş olmaktı. Vatanın bağrına hançerini dayamış olan düşmana "bu aziz anneyi" teslim etmemiş olmaktı.

Fakat son günlerde ortada dolaşan rivayetler, bu teselliye de onların ellerinden alacak mahiyette idi.

"Müttefikler yeniliyor!.."

Bu kadar fedakârlıktan ve bu kadar kayıptan sonra bir mağlubiyet feci bir şey olurdu.

Bu ihtimale gençler bir an bile inanmak istemiyorlardı (Zorlutuna, 1978: 41, 42).

I.Dünya Savaşı sırasında yaşanan sıkıntıların, ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı Aşk ve Zafer romanında, halkın, bu sıkıntılar nedeniyle "bunaldığı" ifade edilir:

İstanbul'da halk; ölümden, hastalıktan, kıtlıktan bıkmış, usanmıştı. Fakir ve orta halli tabaka; gazsızlıktan güneş batarken yatağa giriyor; şekersizlikten uyuz oluyor; sabunsuzluktan bitleniyor, Tifüse yakalanıyor; ekmek yerine süpürge tohumu yemekten mide fesadına uğruyordu.. Bir kelime ile halk "bunalmıştı!"

Denize düşenin yılana sarılması kabilinden bu perişân halk; önce, mütarekeden bir şeyler ümit etti, bir şeyler bekledi:

Fırın kapılarında saatlerce bekleyip sızlanarak aldıkları siyah, kötü, taşlı topraklı "vesika ekmeği" yerine bol buğday ekmeği, meselâ, o, rengini, tadını büyüklerin unuttuğu, küçüklerin hiç bilmediği beyaz, yumuşak, mis gibi buğday ekmeği ve şeker, gaz, patiska... Daha böyle bin bir ihtiyaç maddesi...

Son zamanlarda anneler, yatak yorgan çarşafalarını kesip yenice yerlerinden don, gömlek yapmışlardı. Ölüler de eski yorgan çarşafaları ile kefenlenmişlerdi.

Çocuklar arasında babalarını unutmuş, hatta hiç görmemiş olanlar vardı (Zorlutuna, 1978: 59).

Aynı romanda, savaştan dönen gazilerin ve onların yolunu bekleyenlerin değişerek, artık bambaşka insanlar oldukları dile getirilir. Gazilerin evlerini ve yakınlarını yadırgadığı gibi, yakınlarının da onları yadırgadığı belirtilir:

Harp artığı gaziler, yuvalarına dönüyorlardı. Ama dönenler, gidenler değildi, başka bambaşka insanlardı. Bunlardan biri de Zinnur'un sevgili dayısı ressam Bedii beydi. Genç kızın; her gece uyumadan, her sabah uyanırken dua ettiği, "Allahım! Onu bize geri gönder!.." diye yalvarıp yakardığı, biricik dayısı!..

Geri gelmişti, evet. Fakat geri gelen Bedii "O" değildi. O, hisli, tatlı, neşeli, ümit ve heyecan dolu genç san'atkârın yerine, ürkek, bedbin, bezgin, biraz da haşın, hatta kaba... Oturup kalkmağı, yemek yemeğı, ev içinde dolaşmayı unutmuş; oturup insanca konuşmayı unutmuş, kır saçlı bir adam gelmişti. O; evini barkını, yakınlarını yadırgıyor; onlardan çekiniyor, utanıyor gibiydi. Yıllarca yolunu gözlemiş olan yakınları da gerçekte, onu yadırgıyorlardı.. Harpten dönenler de, onları bekleyenler de içleri sızlıyarak, yürekleri parçalanarak aynı şeyi düşünüyorlardı.

"Yarabbi! Ne kadar değişmiş!.."

"Allahım! Nasıl değişmişler!.." (Zorlutuna, 1978: 64).

Aydınlık Kapı romanında, I.Dünya Savaşı sırasında, atılan toplar nedeniyle halkın ilk başta çok korktuğı ancak zamanla bu sesleri umursamaz hale geldiğı ifade edilir. Bu durum insanların, savaşı bile zamanla sıradan bir olay gibi algıladıklarını gösterir niteliktedir:

Hem artık alıştık. Evvelce bizi pek korkutmuş, tir tir titretmiş, ağlatmış, birçoklarımıza hatta çocuklarını düşürmüş olan top seslerini şimdi davul dinler gibi dinliyoruz!

İlk anda şehrin boşaldığını, tabii, biliyorsunuz. Biz de hemen çiftliğe kaçtık, çiftlikte kalmaya devam ediyoruz.

Şehirdeki evi, babamın konağını, hep asker işgal etti. Babamların çiftliğini de bırakacaktık, bilirsiniz. Onların birçoğı da kahraman askerimiz tarafından işgal edilmiş bulunuyor. Atları, arabaları zaten hükümet aldı.

Şimdi dağ taş asker, zabıt ve namzet (aday) dolu (Zorlutuna, 2001: 122).

Aynı romanda, I.Dünya Savaşı sırasında, halkın çektiğı sıkıntılar karşısında, dayanamadığını ifade eden Vildan'ın duyguları aktarılır:

Evet elimizden geleni yapıyoruz. İki kardeş, onu kurtarmak için, insan kuvvetinin fevkinde çalışıyoruz. Hiçbir fedakârlıktan çekinmiyoruz. Fakat yine zavallı babacığım, lâzım olduğı gibi bakılamıyor. Şeker parası üç kuruştan üç yüz kuruşa, beyaz ekmeğın okkası da bir kuruştan seksen kuruşa fırladı. O da her zaman bulunmuyor. Bu harp senelerinde hasta kalmak pek müşkül iş, vesika ekmeğı denilen şey, ekmeğ değil korkunç bir nesne. Çamur gibi bir şey. Galiba süpürge tohumundan yapıyorlarmış.

Bu yüzden milyoner olanlar, ecnebî fahişelerin yataklarına banknot verenler, sigaralarını yüz liralık kâğıtlarla yakanlar varmış, diyorlar... Dehşet!..

Değil mi?.. Bir yanda bu sefahat (eğlence düşkünlüğü), öbür yanda alabildiğine sefalet (yoksulluk): Sessiz sedasız aç bilâç ölen, bu memlekete hizmet etmiş ihtiyarlar... Bu memlekete belki en büyük hizmeti edecek çocuklar... Dayanamıyorum, kafam ve kalbim parçalanıyor (Zorlutuna, 2001: 124).

Aksaray'dan Bir Perihan romanında, I.Dünya Savaşı sırasında, kocası askere alınan Gülter'in, tek başına hayatla mücadelesi anlatılır. Kocasının gidince ve hayvanlarına el konulunca, tarlaya yürüyerek giden Gülter, her işi kendisi yapmak durumunda kalır. Romanda, yaşlı, çocuk, hasta demeden erkeklerin askere alındığı, evleri ve hayvanları ordunun işgal ettiği, yoksulluk, kıtlık ve hastalık nedeniyle halkın perişan olduğu ifade edilir:

Onlar evlendikten pek kısa bir zaman sonra harpler başladı. Trablus harbinden sonra, Balkan harbi ve nihayet 1914 büyük seferberliği... Kocasının askere gidince, Gülter, büyük güçlükler karşısında yapayalnız kalmıştı. Bu harpte yalnız adamları askere almakla iktifa edilmemiş, bütün hayvanlar da köylülerden müsadere edilmişti. Artık, köyden uzak olan tarlasına gidebilmek için, Gülter arabasından istifade edemiyordu. Tarlasına, yaya olarak gidebilmek için, günde dört saat yürümek mecburiyetinde idi. Fazla olarak da, evde yalnız bırakamadığı küçük kızını sırtında taşıyordu. İlk zamanlar, köylüler bu şehirde büyümüş, şehirliler gibi zarafetle giyinmesini bilen narin kızın bu güç işlere tahammül edebileceğine inanmamıştı. Ona, eski efendilerinin yanına dönmesini tavsiye bile etmişlerdi. Bunu Gülter de isterdi amma, kocasının ona emanet ettiği şeyleri yüzüstü bırakıp gitmesine imkân olmadığını biliyordu.

Gülter tarlasında ve evinde, cesaret ve gayretle çalışmaya devam etti.

...

Tarlalarda iş bittiği zaman Gülter birkaç hafta için İstanbul'a, Nadide'nin yanına gidip biraz dinleniyordu. Cemal Bey de askere alınmıştı, cephede idi. Harpten beri büyük şehir çok değişmişti. Gülter onu tanımakta güçlük çekiyordu. Eski konak ve Çamlıca'daki köşk, ordu tarafından işgal edilmişti. Aile, toplu bir halde Moda'daki evde yaşıyordu.

...

Gülter köyüne her dönüşte, onu bir kat daha perişan buluyordu. Yoksulluk, kıtlık ve hastalık etrafı sarmış bir halde idi. Bu hal Gülter'i dehşete düşürüyordu. Köyde her şey çok eksikti. Şeker, petrol, sabun ve daha birçok şey... Erkeklerinin cephede olduğu bu köyde kadınlar bin müşkülâtla tarlalarından pek az bir mahsul alabiliyorlardı. Bütün hayvanlar, ordu tarafından müsadere edilmişti. Salgın hastalıklar gıdasız çocukları yorgun, kadınları perişan, ihtiyarları kırıp götürüyordu. On altı yaşında bile olmayan çocuklar, ihtiyarlar, hattâ sakatlar bile askere alınıyor ve bir daha köye dönmüyorlardı. İhtiyar kadınlar ağlaşıyorlar:

"Biz ömrümüzde böyle bir harp görmedik" diyorlardı. "Bu afet hiç bitmeyecek..." (Derviş, 1997: 87- 89).

Pertev Bey'in Üç Kızı romanında, I.Dünya Savaşı yıllarında, Türk Milleti'nin çelimsiz hale gelmesinin sorumlularının "İttihatçılar" olduğu ifade edilir:

O kış öyle tatsız geçti, daha şimdiden muharebenin uzamasından millet usanç getiriyordu. Memlekete sefalet ve yoksulluk çökmüştü. Fakat yeni rejimin efendileri için yok, yoktu. Sofralarında kuşsütü bile eksik değildi. Askerden, millettten çalıp çırpılıyorlardı. Ve bu yeni efendiler, palaslar kuruyorlardı. Kimi Pirinç Palas, kimi Bulgur Palas. Yani isimleriyle belli oluyorlardı. Kim ne çaldı ise palasına o ad veriliyordu. Bulgur çalanınkine Bulgur Palas, pirinç çalanınkine Pirinç Palas... Vagon ticareti ise alabildiğine kârlı (!) gidiyordu.

Zavallı millet küçüldükçe, zayıfladıkça, kurudukça İttihatçıların göbekleri, cüzdanları şişiyordu. Millet süpürge çöpü yiyiyordu. Türk çocuğu ne süt, ne et, ve ne de yumurta yüzü görebiliyordu. Cennetmekân Sultan Abdülhamid Han'a kötülük edenleri tepelemediği için, millet fiilen çekiyordu, vücudunda çekiyordu. Evet, ölümle, açlıkla, sefaletle, küçülme, zayıflama, kuruma ile fiilen vücutlarında çekiyorlardı. Nerede gözünü seveyim okkası kuruşa Abdülhamid'in has ekmeği, nerede tatlılı, börekli, kuzu etli istibdat? Türk Milleti en karanlık istibdada da düşmüştü... Hem açlıkla. Evet, zulüm açlıkla beraber gelmeli ki, kıpırdamaya millette mecal kalmamış olsun!.. Tok insana zulmedilemez, hemen isyan eder. Hürriyet isterim diyebilen millet zaten hürdür. İşte dağ gibi, arslan gibi Türk Milleti 1914-1918 seneleri içinde canını verdi, malını verdi, sıhhatini verdi, güzelliğini verdi, boyu kısaldı, zayıfladı, koca Türk çelimsiz hale geldi. Bu ebediyyen affolunmıyacak cinayetin mes'ulleri de İttihatçılardı (Ayaşlı, 1968: 32, 33).

II.Dünya Savaşı, 1939-1945 yılları arasında, Müttefik Devletler (Birleşik Krallık, Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa) ile Mihver Devletler (Almanya, İtalya ve Japonya) arasında başlayıp, birçok devletin katılmasıyla küresel hale gelmiştir. Türkiye fiilen savaşa katılmasa da, ekonomik, siyasal ve sosyal etkileri çok büyük olmuştur. Ölmeye Yatmak romanında, Romanya gazetelerinde, Türkiye ile ilgili çıkmış olan habere yer verilir. Buna göre, II. Dünya Savaşı'nda, Türkiye tarafsız görünmesine rağmen, Hitler Almanyası ile işbirliği yapmıştır:

Romanya gazetelerinin Türkiye hakkında şu yayını yapmakta olduğu belirtilmektedir: II. Dünya Savaşında Türkiye, tarafsızlık maskesi altında Hitlercilerin emperyalizmini pek faal bir şekilde desteklemiştir. Balkan Paktı'nın mevcudiyetine rağmen ezilen memleketleri müdafaa için kılıcı bile kıpırdatmamıştır. Hitler'in Rusya'ya tecavüzünden üç gün önce Türkiye, Almanya ile dostluk paktı imzalamıştır. Buradan kalkan Alman uçakları Sovyet Rusya üstünde görünmüşlerdir. Boğazlardan Türkler yalnız mihver gemilerinin geçmesine izin vermişlerdir. Ankara'daki Sovyet mümessilleri aleyhine dava açmışlar, böylece Sovyet Rusya'ya husumet duygularını aşılamlışlardır.

Hitler Almanyası ile olan uzun dostluk ve işbirliği, Türkiye'nin bugünkü yöneticilerinin ideoloji ve metotlarında derin bir iz bırakmıştır. Resmî Türk Basını, Avrupalı komşularına savaş sonrası açılan sosyal ve ekonomik hürriyet rejimine karşılık bir tahrik mücadelesine girişmiş, girişmektedir (Ağaoğlu, 1992: 314, 315).

Aynı romanda, Avrupa'da savaşın bitmesine rağmen, Suriye'de ve Japonya'da devam ettiği belirtilir. Tokyo'nun Amerikan uçakları tarafından bombalandığı ve Fransızların Şam'ı top ateşine tuttukları ifade edilir:

Şimdilik durum şöyle: Avrupa'da savaş bitti. Fakat bir yandan Suriye'de, bir yandan Japonya'da bütün hızıyla devam ediyormuş. Geçenlerde Tokyo, Amerikan uçakları tarafından sekiz saat aralıksız bombalanmış. 160 Japon gemisi de batırılmış. Mac Arthur'un Filipinler'deki Manilla Karargâhı, Japonların yenilmesinin artık bir gün meselesi olduğunu bildiriyormuş. Mister Truman da zaten ellerinde çok güçlü bir yeni silahın olduğunu söylüyor. Bu silah kullanılırsa bütün dünya altüst olabilir. Henüz daha vatanımız için hiçbir şey yapamamışken bizimde sonumuzun gelmesi çok acıklı olur. ... Öte yandan Suriye'de kanlı savaşlar olurken ve Fransızlar Şam'ı dehşetli bir top ateşine tuttukları zaman, İngilizler hemen araya girdi. Mister Çörçil, Fransız kuvvetlerine derhal ateşkes emrinin verilmesini istemiş. Fransızlar aslında sulhü severler. Mecbur kalmasalar Şam'ı top ateşine tutmazlardı sanıyorum. Bu arada bir de Birleşmiş Milletler Anayasası kabul edildi. Bir de Polonya işi var galiba. Bunun aslını pek bilmiyorum (Ağaoğlu, 1992: 263).

II.Dünya Savaşıyla ilgili bilgilerin yer aldığı Ölmeye Yatmak romanında, Amerika Birleşik Devletleri'nin, Hiroşima ve Nagasaki'ye gönderdiği atom bombaları sonucunda binlerce kişinin öldüğü ve Japonların teslim olduğu belirtilir:

Amerika Birleşik Devletleri, Japonya'dan kayıtsız şartsız teslim olmasını istemiştir. Teslim olmazlarsa iki gün içinde on beş Japon kentinin yok edileceği bildirilmiştir. İki gün sonra da Başkan Truman, ilk atom bombasını açıklamıştır: "Patlama gücü yirmi bin ton dinamite eşit olan bu bomba, ilk olarak bugün, tam on altı saat önce, bir uçağımız tarafından Hiroşima üstüne atılmıştır."

Hiroşima 244 bin nüfusludur. 244 bin kişiden 150 bini o anda ölmüştür. Patlamadan doğan sarsıntı 450 Km. uzaklıktan duyulabilmiştir. Rusya, Japonya'ya savaş açmıştır.

Ertesi gün İkinci Amerikan atom bombası 250 bin nüfuslu Japon hava üssü Nagasaki'de patlatılmıştır. Yirmidört saate varmadan da Japonlar teslim olmuşlardır. Dünya Savaşı son bulmuştur. Mikado'nun sarayı önünde harakiri yapan halkın sayısı çok artmıştır (Ağaoğlu, 1992: 291).

Pertev Bey'in İki Kızı romanında, Türkiye'nin II.Dünya Savaşı'na girmemesine rağmen, savaştan olumsuz yönde etkilendiği, fiyatların hızla yükseldiği ve bu durum karşısında halkın sustuğu ifade edilir:

İsviçre, Portekiz, hele dahili harpten çıkalı çok olmıyan İspanya, bu tarafsız memleketler topyekün bu ikinci harpten ihya olmuşlardı. Biz de ise Ankara sosyeta ve bazı büyük gazete sahipleri lüks içinde yüzerken, memleket karanlık bir sefalet dalmış bulunuyordu. Şeker, zeytinyağ ve mühim gıda maddeleri için hükümet başkanı Refik Saydam “fiatları arttırmıyacağım” demiş olmasına rağmen dehşetli yükseliyor ve kimse ses çıkaramıyordu. Depo olarak kullandıkları tarihi camilerde pirinçler filizleniyor. Camiler de rutubetten temelinden çürüyordu.

Harp başladığı zaman Türkiyede Zeytinyağı stoku mühim bir miktarda idi. Binaenaleyh zeytinyağı fiatlarını iki üç misline yükseltmek, köşe başlarını işgal etmiş söz sahiplerini tatmin edebiliyordu. Millet susuyordu. Muhalefet ve muhalif gazeteler yoktu. Binaenaleyh söz söyleyebilecek kimseler de bu muazzam fiat farkından tatmin edilirse, mesele kalmıyordu (Ayaşlı, 1992a: 65).

Ben ve O romanında, II.Dünya Savaşı sırasında, kocası askere alınan Alman bir kadının yaşadığı üzücü olaylar aktarılır:

- Kocam iyi bir ailedendi. Tanınmış bir mühendis... Ona âşık oldum. Epey bir süre birbirimizi yakından tanımağa çalıştık. Sonra evlendik. Gayet iyi anlaşırdık. Mutlu idik. İkinci Dünya Savaşı vatanıma olduğu gibi aile hayatıma da felâketler yağdırdı. O cephelerde iken biz de şehirde her türlü tehlike ile karşı karşıya, ölüm korkuları içinde, hissemize düşen işleri yapıyorduk. Hava hücumları, bombardımanlar, sığınağa kaçışmalar oğlumun sinirlerini mahvediyordu. Kocamın babası, annem, oğlum ve ben bir araya toplanmış, açlığa, her türlü yokluğa birlikte göğüs geriyorduk. Bombardımanların birinde, ben hastahane görevli iken bizim ev isabet almış. Nöbetten çıkıp eve geldiğimde o bahçe içindeki güzel evimizi taş toprak yığını halinde buldum. Yıkıntılardan yer yer dumanlar yükseliyordu. Oğlum Büyükbabasının kolları arasında can vermişti. Büyükbaba ile annemi hastahaneye kaldırmışlar, o kan kaybından ölmüş, annem çok uzun süren bir tedaviden sonra hayata döndü. Buna yaşamak, dönmek denirse... (Su, 1970: 134).

Savaş Çağı Umut Çağı romanında da II.Dünya Savaşı'nın izlerine rastlamak mümkündür. Savaş sırasında, Türk halkının çektiği sıkıntılar dile getirilir. Savaş bittikten sonra, yenilen devletlerin bile kendilerini düzelteceği ancak Türkiye'nin yerinde sayacağı belirtilir. Annesi ile babasının savaşla ilgili konuşmalarından, küçük bir kızın olumsuz yönde etkilenişi anlatılır:

- Bu işin sonu geldi, diyordu babam. Eceli gelen köpek cami duvarına işer.

- Ya bunca masumun günahı, diyordu annem.

- Bunca masumun günahı bütün dünyanın boynuna.

Sen sanıyor musun ki ucu dokunmayacak bütün bunların. Savaşa katılanlar da katılmayanlar da yıllarca acısını çekecek bu badirenin.

Sonra karaborsa... Karikatürlerde, gözleri siyah maskeli, hain gülüşlü, göbekli amca. Nüfus kâğıtlarımızın arkasında birtakım damgalar. Ekmek karnesi, un yokluğu, annemin her yemekte tekrarladığı sözler:

- Ekmeğini bırakma. Lokmanı bitir. Bu bir lokmayı bulamayan bir sürü aç çocuk var. Allah baba kızır sonra.

- Niye o çocuklar ekmek bulamıyorlar anne?

- Babaları savaşta da ondan. Ekmeğini ufalama öyle.

- Babam savaşa gitmeyecek değil mi anne?

- Uslu durursan gitmez.

Uslu durmaya, babamı o kötü büyük dünyaya karşı korumaya çalışırdım.

Annem önümüzdeki simsiyah sert tayına bakar;

- Un bile karaborsada, derdi babama.

- Ne karaborsada değil ki?

- Asmalı bu herifleri, asmalı.

- Asacak ip de karaborsada hanım.

- Peki ne olacak bu işlerin sonu?

- Ne bileyim ben. Bana sorarsan bu memleket düzelmez. Savaş bittikten birkaç yıl sonra görürsün. Bütün dünya yeniden kalkınır. Yenilenler bile düzeltirler bellerini. Biz yine olduğumuz yerde sayıp dururuz. Sonra dakikalarca susar, düşünceye dalarlardı. Yüzlerinden pek de neşeli şeyler düşünmediklerini anlardım. Bir yumru gelir, boğazıma tıkanırdı. Sessizce yemeğimi bitirmeye uğraşırdım. Ekmek bulamayan aç çocukları düşündükçe, lokmalar ağzımda büyürdü (Baydar, 2010: 14).

Aynı romanda, II.Dünya Savaşı yıllarında, umutsuzluklar içinde büyüyen bir neslin, oyunlarında bile tedirginlik yaşadığı anlatılır. Bu tedirgin dünyada, bütün inançların ve umutların yok edildiği dile getirilir:

Tedirgin, umutsuz, yıkıntılar içinde bir dünya vardı dışarda. Biz çocuklar, bu tedirginliği oyunlarımızda yaşırdık.

“Bir iki üçler. Yaşasın Türkler

Dört beş altı, Polonya battı.

Yedi sekiz dokuz, Alman domuz.”

Her çocuğun bir ulusun adını takındığı oyunlarda herkes Türkiye, Fransa, Amerika olmak isterdi.

- Ben Rusya olmam.

- Ben Alman olmak istemiyorum.

- Ben Amerika'yım, hepinizi yenerim işte.

Aç kapıyı bezirgânbaşı oyununun sonunda isim takışılırken, herkes ebe olmak pahasına “Atatürk'ün altın tahtı”, “Atatürk'ün altın saati”, “İsmet Paşa'nın gümüş kılıcı” adlarını almayı ister, “Hitler'in altın çizmesi”, “Hitler'in tabancası” gibi adlar hep en zayıflara, en sessizlere kalırdı.

Oyunlarımıza kadar giren, bütün çocukluğumuza damgalarını basmış bu kişiler, çocuk dünyamıza eski masalların devleri, perileri, cinleri gibi yerleşmişlerdi.

Uzun boylu, uzun şapkalı, çizgili elbiseli Amerika amca; kısa boylu, şişman, purolu İngiltere; şapkası ve üç renkli elbisesiyle pek şık bir bayan olan Fransa ve çatık yüzlü, kâküllü, çizmeli Hitler...

Dünya üzerinde oynanan kanlı oyundan habersiz, biraz kuşkulu ama yine de mutlu bir çocukluk sürerdim. Ve o günlerde, bizim kuşağın kaderi olan, sarsıntılar içinde, tedirgin, korkulu bir dünyanın temelleri atılıyordu. Her şey yıkılıyor, bütün inançlar, bütün umutlar yerle bir ediliyordu (Baydar, 2010: 13, 14).

II.Dünya Savaşı neslinin ele alındığı Savaş Çağı Umut Çağı romanında, Türkiye'nin bu savaşa katılmamış olmasına rağmen, insanların her an savaşa girmek korkusuyla yaşadığı ifade edilir. Topluma hâkim olan bu korku, o devrin gençliği tarafından sorgulanır:

Ben bir kişi değilim, kalabalığım. Ardımda yaşları otuza varmamışların ordusu var. Başiboşluğum, avareliğim, şaşkınlığım içinde binlerce gençten biriyim ben.

Bize uğrunda ölünecek bir inanç vermediler. Bize mutlu yarınlar vaad etmiyorlar. Yarın, ya hepimizi birden silip süpürecek bir ölüm bombası, ya uzun yıllar sürecek umutsuz bir savaş. Ya bir devrim, ya da insanın içini kemiren bir korku. Yalnız içinde bulunduğumuz anı yaşadığımız için bizi kınıyorlar. Ama hayatımızda güvenilir olan sadece bu an. Onu da kaybetmekten korkuyoruz.

Bu anlamsız kavgaların sonu gelecek mi bir gün? Korku, yerini huzura bırakacak mı? Mutlu yarınlara ulaşabilmek için bizlerin üstüne basıp geçmek mi gerekecek yoksa? Karşı kıyıya geçtikten sonra yıkılan bir köprü, gerçek bir yitik kuşak mıyız biz?

Bizler, kundaklarına bir arşın patiskanın güç bulunduğu çocuklarız. Savaşa girmek, bombalanmak, kocalarını kaybetmek korkusundan analarımızın sütü kesilmiş. Doğduğumuz yıllarda Avrupa kanla, ateşle yıkanyormuş. Belki savaştan kurtulmuşuz, babalarımız cephelede ölmemiş, analarımız düşman askerlerine peşkeş çekilmemiş ama, yine de savaş korkusu, savaş karanlığı çökmüş üzerimize (Baydar, 2010: 11, 12).

Yarın... Yarın... romanında, II.Dünya Savaşı sırasında, “Nazi işkencesi” görmüş olan biri, “deli gibi” korktuğunu ve kendini savunmanın tek yolunun susmak olduğunu ifade eder:

“Öyle bir şey ki işkence.. Daha doğrusu öyle bir şeymiş ki.. Hiç birimizin başından geçmedi, bilemeyiz.. Fiziksel acıya dayanma, her türlü aşağısamaya katlanma gücü... İman gücüyle aynı oranda gelişmeyebilir...”

“İşkencenin en kötüsünü görmüş biriyle tanıştım, dedi Selim, “İkinci Dünya Savaşında rezistansın ileri gelenlerinden biriymiş.. Nazi işkencesi görmüş biri.. Dedi ki, korku diye bir şey yok değil.. Var, hem de nasıl var.. Hiç

korkmadım diyen dünyanın en büyük yalanını söylüyor.. Dillere destan Nazi işkencesinden korkmamak olur mu? Deli gibi korkuyorsun hem de.. Öyle ki, adam ‘işkenceye başlayacağım’ dediği anda, biraz sonra duyacağın tüm acıların topunu birden duyuyorsun.. Konuşulacak an, çoğunun konuştuğu an o an işte.. Ondan sonra susmak, sonsuzluğa dek susmak için bir tek tokat yemek yeterli.. O ilk tokattan sonra en korkunç acılara katlanabilirsin.. Arkadaşlarına, ülküne bağlılık değil seni susturan.. Susmak kendi kendine karşı bir görev oluyor. Bir yerde tek savunman. Sana vuran adama karşı ilk olağan tepki, ona vurmaktır, değil mi? Ama vuramıyorsun burada.. Öyleyse tek özünü savunma yolu konuşmamak.. Zorbanın istediğini vermemek. İşkence sırasında, seninle hiçbir arasında bir tek o söylemeni istedikleri ve senin söylememekte direndiğin şey var.. Söylediğin anda bir hiçsin... O hiçliği benimseyemediğin için konuşmazsın.....” (Kür, 1976: 227, 228).

4.20.2. İhtilal Dönemlerinde İşkence

27 Mayıs dönemini konu alan Kaçış romanında, cezaevindeki düzenin nasıl işlediği hakkında bilgi verilir. Cezaevindeki Nedim, yapılan işkence sonucu yürüyemez hale gelmesine rağmen, doktor bir iki ilaç vererek onu gönderir. Ayrıca merdivenden düşme sonucu yaralandığı kayıtlara geçer. Yargıcın adını sormaya bile gerek duymadığı ve ona dayak atılırken savcı yardımcısının da yanında olduğu ifade edilir:

Nedim’e bakıyor. Nedim Fevziye’yi seviyordu. Fevziye ölmüştü. Nedim’i tutuklamışlardı. Dövmüşler, işkence etmişlerdi. Gençliğinin en güzel günlerini belki de demir parmaklıkların ardında geçirecekti. Ama o yine de inançlı ve güçlü. İlk güne göre epeyce düzelmmişti ama, ayak tabanları şiş, durmadan kan işiyor, ancak yardımla yürüyebiliyor. Hastaneye kaldırılması için tutukevi müdürüne haber yollamışlar, savcılığa dilekçe vermişler, yararı olmamıştı. Doktor üstünkörü baktıktan sonra, yara berelerin merdivenden düşme sonucu olduğu hakkında rapor düzenlemişti. Verdiği ilaçlar da, bir tüp aspirinle böbrekleri için bir tüp ürodonal.

Nedim, “Boşuna uğraşmayın” diyordu. “Birinci Şubede bana dayak atılırken savcı yardımcısı başucumdaydı.”

Onu, başlangıçta ellerinden kaçırdıkları için kızdıkları anlaşılıyor polislerin. Bir de arkadaşlarını ve Üstün’ü suçlayıcı biçimde hazırlanan tutanağı imzalamamasına. Herkesten gizleyerek iki polisin kolları arasında karşısına çıkardıkları yargıç, adını soyadını sormaya bile gerek görmemiş (Kutlu, 1986b: 235, 236).

Aynı romanda, Üstün’ün kaldığı koğuştan alınarak götürüldüğü oda ve onun bu odada yaşadıkları anlatılır. Odada yoğun olarak hissedilen ter, tütün, soluk kokusuna, oradaki insanlar tuvalete götürülmediklerinden, bir de amonyak kokusunun karıştığı ifade edilir. Psikolojik bakımdan bu odadan çok etkilenen Üstün, burada ölmesi durumunda kimsenin aldırış etmeyeceğini düşünür:

Kapının önünde bir polis bekliyordu. Bu kez bileklerine kelepçe takmadılar. Geldiklerinden farklı yollardan, koridorlardan geçirilip, merdivenlerden indirildikten sonra, bodrum katında, on beş mumluk bir ampulle zor aydınlanan, pencere yerleri tuğlayla örülmüş bir odaya soktular. On metre kareden daha geniş olmayan odaya en az yirmi kişi doldurulmuştu. Oturacak ne bir sıra, ne bir iskemle vardı. Oraya daha önce getirilmiş olanlar, duvarlara sırtlarını dayamış, ayakta bekliyorlardı. Üstün'e böyle bir duvar parçası bile kalmamıştı. Yarı aydınlıkta adamları şöyle bir gözden geçirdi. Bir ikisini sabah arabada görmüştü, ama ötekileri tanııyordu. Koğuş arkadaşlarından kimse yoktu aralarında.

Bir süre, odanın ortasında, ne yapacağını bilemeyerek durdu. Kimseden ses çıkmamıştı girdiğinde. Sanki onun orada durduğunu kimse görmemiş, fark etmemişti. Aslında, ölesiye yorgundu. Yere bağdaş kurup oturmaya bile razıydı, ama yer oturulacak gibi değildi. Tükürük ve balgam birikintileri, çöp ve çamur yığınlarıyla kaplıydı döşeme. Odanın ortasında volta atacak boşluk bile yoktu. Çaresiz, bir sigara yaktı ve odanın orta yerinde dikilerek beklemeye koyuldu. Birden boşalan sinirlerinin yükü omuzlarını aşağı doğru bastırıyordu. Gövdesinin her yanında bir tuhaf huzursuzluk. Karnında buruntuya benzeyen bir sancı.

Tam sırası...

Üstüste içtiği kaçınıcı sigaraydı, bilmiyordu. Sabah açtığı paket tükenmek üzereydi. İyi ki yedek bir paket almıştı yanına. Ne kadar olmuştu buraya getirileli acaba? Bir saat? İki saat? Kimse konuşmuyordu. Arada, kapı iki kez daha açılmış, iki üç kişi daha tıkıştırılmıştı odaya. Götürülen kimse yoktu henüz. Sıcaklık, duman ve koku dayanılmaz bir ölçüye varmıştı. Karnı ağrıyordu, Sırtı ağrıyordu. Ayakları ağrıyordu. Arada bir, örülü pencerelerin arkasından, sokaktan geçen araçların sesleri duyuluyordu. Vakit bir türlü geçmiyordu. Karnının ağrısı artıyordu. Düşünme ve düş görme yeteneklerini tümüyle yitirmiş gibiydi. Hep kopuk kopuk, birbiriyle bağlantısız, birbiriyle ilişkisiz şeyler gelip geçiyordu kafasından. Bir ara yine, Mireille ile birlikte, Belçika'da gezmiş oldukları Nazi kampını hatırladı. Gösterilen bir arşiv filminde, Nazilerin, topladıkları Yahudileri, yük vagonlarına balık gibi istif ederek, ülkenin bir ucundan öteki ucuna nasıl götürdükleri gösteriliyordu. Günlerce, hatta haftalarca süren bu yolculuklar sırasında binlerce insan ölmüştü. Ölülerini vagonların içinden çıkarmak olanağı bulunmadığı için, cesetler, yolculuğun sonuna kadar canlılarla birlikte ve ayakta kalmış, ayakta kokmuş, çürümüştü.

Bu küçücük odada daha ne kadar kalacaklardı? Saatine baktı. Karanlıkta iyi seçemiyordu ama, akşama daha epey vakit vardı. Karnındaki sancı gitgide artıyordu. Dışarı çıkmak gereksinimi duyan birkaç kişi kapıyı yumruklayacak olmuştu, kimse aldırış etmemişti. Sonunda, birer ikişer duvar diplerine işemişti adamlar. Küçücük odayı, tütün, ter ve soluk kokusundan sonra, keskin bir amonyak kokusu kaplamıştı.

Yüreğinin sıkıştığını sandı bir ara. Burada bir kalp krizi geçirecek olsa, kimse aldırış etmezdi. Pisi pisine ölürdü insan. O Nazi yük vagonunda olduğu gibi, belki çürüyünceye kadar kimse dokunmazdı cesedine (Kutlu, 1986b: 275, 276, 277).

Fikrimin İnce Gülü romanında, 12 Mart döneminde, askerliğini şoför olarak yapan Bayram'ın tanık olduğu işkence sahneleri dile getirilir. Bayram'ın, bu

işkencelerden ilk başta çok etkilendiği, daha sonra ise bu durumu kanıksadığı ifade edilir. Romanda, işkence yapanların, yaptıkları eyleme alıştıkları belirtilirken, acı çektmeye mi yoksa acı çekmeye mi daha kolay alışıldığı sorgulanır:

1971 yılının yaz aylarında Bayram, cipine ilk kez ağzı yüzü şişirilmiş, kasıkları tekmelenmiş bir delikanlıyı bindirdiklerinde epey tedirgin olmuştı. Bazısı çocuk yaşında, bazısı baba yiğitlik çağının tam ortasındaki bu insanların elleri kolları bağlıyken dipçiklenmelerinde bir kancıklık bulmuştu: Kim insan, kim hayvan? Ben, bizim inat katıra bile vuramazdım böyle. Kır at da, önü sonu kocamış, hep yiyen bir attı. Amcam onu vurduğunda, sebebini bildiğim halde, kara göründü amcamın yüzü bana. Kötü göründü. Taş yağmuruna tutmak bile istedim onu. Yanından kaçtım. Şimdiyse... İkincisinde, üçüncüsünde tedirginliği azaldı. Kendi kendisiyle kavgası duruldu. Açıklıkla bilemediği bir şeylerden utanıyordu: Öyle ya, amcam hiç değil alnından bir vuruşa kır atı... Acısını duyurmadan... Gene de atın bakışına utanmadan dayanmaya... Değil ki böyle...

Giderek utancı da yatıştı. Sonra da kanıksadı. Sanki cip sürücülüğü görevinin içindeydi artık sivillerin tekmelenmelerine seyirci olmak. Onların, bir hücreden ötekine sille yumruk götürülmelerine tanık olmak. Tanıklığa alıştıkça bu çorbaya kendinden de biraz tuz katmak. Tatmak. Öğrenmek. Kanıksamak. Bu, ardından kanıksanmış olana özlemi de getiriyor olsa gerek. Dadanmayı. Tiksinilen bir ilaç, sürekli alındığında, bir gövdenin kanını, hücrelerini nasıl tutsak edebilirse, öyle. Gövdenin kendi kendine yeterliğini hiçe indirgeyen, yapay bir gücün egemenliği. Alışmak denilen zehir. Acı çektmeye acı çekmekten daha mı kolay alışılır? Kim sormuştu bunu? Bayram mı? Bilincinde değil. Hiç deneyi yok (Ağaoğlu, 1994: 271, 272).

12 Mart dönemini konu alan Şafak romanında, Ankara'da cezaevinde tutuklu kaldıktan sonra Adana'ya sürgüne gönderilen Oya'nın, Ali'nin evine yapılan baskın sonucu gözaltına alınarak karakola götürülmesi ve sorguya çekilmesi anlatılır. Oya'nın, daha önce dinlediği işkence öyküleri nedeniyle, işkence görmekten duyduğu korku aktarılır:

Abdullah sessizce yürüyor yanında. Suratının, bakışlarının kötülüğü eskisi kadar ürkütüyor. Bu ne yapabilir bana? Döver, söver en fazla. O bin türlü öyküsünü dinlediğim, bilimli, sistemli işkenceyi beceremez. Abdullah'tan dayak yemek, böylesi bir işkence yanında iyice neşe verici, gülünç geliyor Oya'ya. Ama, Zekâi bey başka bir şey dedi, gönderilmekten sözetti. Oya, Adana'da da İstanbul'dakilere, Ankara'dakilere benzer şeyler, yerler olduğunu biliyor. O zamanlar tiksinti ve dehşetle dinlemiş olduğu şeyler burada da mümkün, elle tutulur, yakın şimdi. El ayak parmaklarına bağlanan elektrik telleri, nasıl olup da bir türlü patlamayan yüreğin çırpınışı, özlenen ölümden, haince, bilerek ırak tutuluş, kusmuk ve kan gölü ortasında kadınlıktan, insanlıktan çıkış, sonsuz bir yuvarlanış, aşağıya, daha aşağıya. Erkeklik organının yüklenebileceği en çirkin görevi yüklenen cop... (Soysal, 1975a: 105).

12 Mart döneminde yaşanan olayların anlatıldığı Yarın... Yarın... romanında, Türkiye’de işkencenin sistemleştirildiği belirtilir. Olaylarla hiçbir ilgisi olmayan insanların bile gece yarısı evlerinden alındığı ifade edilir. Bu insanların karşısına, fiziksel işkence uygulanmış bir adamın getirilerek, aynı işkencenin onlara da yapılabileceğini göstermeye çalıştıkları dile getirilir:

“İşkence! İşkencenin onca büyük bir önemi yok. Hepimiz işittik işkence hikâyelerini, kimisi inandı, kimisi inanmadı. Ben inanmıştım açıkçası. Yalnızca abartılıyor sanmıştım. Neden? Bizim burada en ufak hırsızlık suçundan karakola götürülenlerin bile sopa yemeden kurtulamadığını bilirim de ondan. Ayrıca bir sokak kavgası seyretsen bile yeter. insanların kim bilir neyin hıncını birbirlerinden nasıl kıyasıya aldıklarını görürsün.. Çok da aykırı gelmemiştii ayrıca, ortalığı karıştıran, kökü dışarıda birtakım eylemleri yürütenlerin akılları başlarına gelsin diye sopa yemeleri. Sonra... Nasıl anlatsam?.. İşkence tek başına bir olay olarak ele alınabilir.. Kişisel bir sadistlik olayı diyelim.. Adamın biri ipin ucunu kaçırmış, eline bırakılan kişiye acımamış, hatta ona acı çektirmekten büyük zevk almış.. Olabilir bütün bunlar.. İster klinik bir olay dersin. İster herkesin içinde gizli yatan, belli durumlarda ortaya çıkan bir güdü dersin.. Kitaplar dolusu açıklama var bu gibi şeyler üstüne.. Ama şu anda Türkiye’de olanlar başka. Bambaşka. Benim başıma gelenler de bu başkalığı örneklediği için korkunç. Yoksa, üç gün içerde yatmışım, ne olacak? Millete elektrik işkencesi yaparken bana üç beş soru sormuşlar, kılıma dokunmamışlar, ne yazar? Atlattık der dönersin işinin başına.. Ama bu... Bu, neden önemli biliyor musun? işin bir sistem haline geldiğini gösteriyor. İşkence; bir, iki, on, yüzlerce işkence, sistemleşmediği sürece savuşturulabilir. Savunulur demiyorum, atlatılır diyorum. Ucuz ya da pahalı atlatılır. Ama sistemleşmiş durumda artık. Sistemleşmiş. Olaylarla hiçbir ilgisi olmayan, üstelik iyi vatandaşlığı saptanmış bir adam geceyarısı evinden alınabiliyor. Tinsel işkence uyguladıkları yetmiyormuş gibi, en ağır gövdesel işkenceden geçmiş bir adamı diyorlar karşısına. Ha dense aynı işi kendisine yapabileceklerini açık seçik koyuyorlar ortaya.. Herkesin başına gelebilir bu, kimse bağışık değil. Hesap soran, hesap sorulabileceğini düşünen yok ki.. İhbar edin, ihbar yapın, para alın diyorlar mı? Neden olmasın? Pencereye halı silken komşunu, fazla para isteyen taksi sürücüsünü, çocuğunu döven öğretmeni neden ihbar etmeyesin? Herhangi bir ihbardan dolayı işkenceye yatırılman işten bile değil! Şimdi anlıyorum, herhangi bir biçimde gelebilirdi bu iş benim başıma. Senin yüzünden olmayabilirdi, bir düşmanım ihbar yapacak olsa-” (Kür, 1976: 330, 331).

4.20.3. İşkencenin Ruh Sağlığı Üzerindeki Olumsuz Etkileri

İşkencenin insan bedenine verdiği zarar bir süre sonra geçse de, ruh sağlığına verdiği zarar ömür boyunca geçmemektedir. Kaçış romanında, işkencenin hem bedende yaratacağı acıdan hem de ruhunda bırakacağı izlerden korkan birinin duyguları aktarılır:

İşkence yaparlar mı?

İşkenceye dayanamamaktan korkuyor. Bedensel acıdan da Ahmet'in anlattığı, bedensel acının silinip gitmesinden sonra insan bilincinde bıraktığı o küçülme duygusundan da korkuyor (Kutlu, 1986b: 138).

Aynı romanda, Üstün'ün, küçücük odada iki kişiyle birlikte kaldığı sırada, bedenine yenilerek tuvaletini yapmak zorunda kalışı anlatılır. Üstün'ün, bu durumdan çok etkilendiği ve odadan çıkarılıp askerî araca bindirilinceye kadar geçen sürede, kendisini hiç olmadığı kadar aşağılanmış ve küçültülmüş hissettiği ifade edilir:

Saat yediye doğru odadakilerden bir bölümünü çıkardılar. Üstün, kapıyı açan polise helaya gitmek istediğini söyledi ama, adam yüzüne gülererek kapıyı kapatıverdi. O zaman, odanın boşalan bir duvar köşesine gidip çömeldi. Sırtını duvara dayadı. Kısa bir süre, karnındaki sancı hafifler gibi oldu. Sonra, iyice kaykıldı, ayaklarını döşemeye uzattı. Hep öyle kalsa. Bu bile bir mutluluk...

Daha sonra birkaç kişiyi daha götürdüler. Şimdi üç kişi kalmışlardı odanın içinde. Üstün'den hayli sonra getirilen terzi çırağıyla, Üstün içeri girdiğinde kapı köşesini tutmuş olan adam. Adam, esrar düşündeymiş gibi, bütün bekleme süresince yerinden kımıldamamıştı. Çırak, alçak sesle inleyip duruyordu. "Sabaha kadar tutacaklar galiba bizi. Bu saatten sonra kimse gelip aramaz..."

Bir sigara daha yaktı. Ağzının içi keçe gibi. Karnının ağrısı yeniden başlamıştı. Buruntuya benzeyen bir ağrı. Bu ağrının sinirsel olduğuna inandırmaya çalışıyordu kendisini, ama, sancı gittikçe artıyordu. Bir ara soluk alamadı. Karnının kasları taş kesilmişti. Boncuk boncuk terliyordu. Tırnaklarını döşemenin pürüzlerine geçirmişti farkında olmadan. Bir an, bütün direncini bırakıp, barsaklarını öylece boşaltmayı düşündü, sonra, istese bile bunu başaramayacağını anladı. Boğuk bir ses çıktı dudaklarının arasından:

"Ne olur, arkanızı dönün, daha fazla dayanamayacağımı!"

Terzi çırağı şaşkın şaşkın bakıyordu. Öteki adam, ilk kez yerinden kımıldadı, çırağın kolundan tutarak yüzünü duvara çevirdi. Üstün, pantolonunu güçlülükle sıyrarak çölmeye çalıştı olduğu yere. Bir süre bunu bile başaramadı. Sonra, korkunç kasılmalarla boşalttı bağırsaklarını.

Polis cipi Üstün'le terzi çırağını tutukevine getirdiğinde, akşamın sekizi olmuştu. Bodrumdaki odadan cipe bininceye kadar geçen süre içinde Üstün, yaşamının hiçbir döneminde hissetmediği kadar, aşağılanmış, küçültülmüş hissetmişti kendisini. Yüzleri duvara dönük o iki adamın yanında, hiçbir işkencenin başaramayacağı bir yenilgiye uğramıştı. İyilik, güzellik, sevgi falan değil, şimdi korkunç bir öfke, bir öç alma duygusuyla doluydu yüreği. Onu bu kadar alçaltmaya hakları yoktu. Zavallılığını, bedeninin baskısına dayanamayacak kadar güçsüz oluşunu böylesine acı bir biçimde yüzüne çarpmaya hakları yoktu. Cebindeki mendille temizlenmeye çalışmıştı ama, hala vıcık vıcık hissediyordu her yanını ve kokuyordu. Yanındakilerin bu kokuyu fark etmemeleri olanaksızdı. Asıl kendi beyin odacıklarına işlemişti bu koku. Bir daha sanki hiç temizlenemeyecek, arınamayacaktı (Kutlu, 1986b: 278, 279).

Şafak romanında, üç polis tarafından işkence gören bir kadın, acıdan çok utanma ve tiksinti duyduğunu ifade eder. Kadınlığının kullanıldığını düşünen kadın, o erkeklerin kendinden geçtiğini söyler. Kendisine yaşatılan bu işkencenin, dövmekten, elektrik vermekten, tırnakları sökmekten daha beter olduğunu belirtir.

“Bak Oya... Aslında cinselliği doğal karşılarım ben. Yakın zamana dek bunu hiç büyütmedim, mesele de yapmadım. Gereği kadar önem verdim bu konuya. Aşırı kapalı, şartlanmış da değilim. Ama o üç herif, copu zorla makatıma sokmağa kalktıklarında, doğa da, cinsellik de korkunç şeyler olarak göründüler gözüme. Cinsellik insanın en bayağı yanıymış gibi. Cinsellik olmasa, beni döverler evet, elektrik verirler, tırnaklarımı sökerler... her ne ise... ölesiye acı çektirirler, acıdan delirtebilirler... Ama bunlar atlatılabilir. Bunlardan sonra, şimdi duyduğum tiksinti duyulmaz asla. Böyle utanılmaz. Üç erkek, erkek demek belki yanlış, birlikte, birbirlerinden güç alarak bastırdılar copu. Delice bir acıydı, ama tiksinti, utanç daha fazlaydı. Kadın ve erkek ayrımı, bana oynanan oyunların en kötüsüydü. Kadın olmam en büyük ihanet gibi geliyordu bana. Adamlar kendilerinden geçmişlerdi. Sanki benim kim olduğum, ne olduğum önemli değildi onlarca. Üçü de, yüzyılların en çirkin erkeklik organının sahibiydiler sadece, ona yüreklerinin en iğrenç işlevini yüklemişler, buna kaptırmışlardı kendilerini. Sonra istekleri olunca... bayılmadan önce... bir alkış sesi duydum... Sonra biri... ‘coooop!’ diye bağırdı. Aynı, hani maçlarda, çılgın kalabalığın, kendinden geçerek ‘gooooo!’ diye bağıışı gibi... aynen...” (Soysal, 1975a: 111, 112).

4.20.4. Polis ve İşkence

Yenişehir’de Bir Öğle Vakti romanında, polisten korkan Aysel, karakolu “dayakla ilgili bir yer” olarak görür. Polisin soruna bir çözüm bulamasa da, dayak atanı da yiyeni dövdüğü ifade edilir:

Bir şeye sahip olmanın zor olduğunu çocukluğunda öğrenmişti Aysel. Kendi gibi en az on kişinin hakkından gelemeyenin hiç bir şeye sahip olmaya hakkı yoktu. Dayak gündelik bir yasaydı ve her günlük mesele, dayak sonuçlarına göre çözümlenirdi. Bir de karakol vardı. Çocukluğunda bellediği, dayak sonuçlarını değiştirmeyen, ama dayakla ilgili bir yer. Nedense, dayak atanla, dayak yiyen değişmese de, birileri bu dayak meselesine karışmayı görev edinmişlerdi, işi bir ucundan tutarak. Polisten korkardı. Çünkü polis ne bez bebeği, ne topu parçalamaktan kurtaramaz, ama dayak atanı da yiyeni de döverdi (Soysal, 1975b: 258, 259).

Aynı romanda, Türkiye’de halkın yıllardır karakollarda dayak yediği belirtilir. Dövme eyleminin polislerde alışkanlık haline geldiği ifade edilir:

“Bizi önce emniyete getirdiler, orada sabahladık. Sonra nöbetçi mahkemeye çıkıp tutuklandık.

On beş gün kaldık hapishanede. Sonra tahliye geldi. Serbest yargılanacağız.”

“Emniyette nasıl davranıyorlar?”

“Ne önemi var bunun? Bu memlekette halk yıllardır karakollarda dayak yer. Polislerin kötü kişi olduklarından değil, öyle herkes alışmıştır buna. Şimdi değişen sadece, başına iş gelenlerin değişik kişiler olması. Fark bu.” (Soysal, 1975b: 226, 227).

Şafak romanında, Ali’yi dövdükten sonra, polisin kendisinden özür dilemesi anlatılır:

Abdullah’ın elindeki copu görüyor ansızın, Ali’yi bununla mı dövdü? Tam o anda koridordaki bankın üstünde yığılmış yatan Ali çıkıyor karşısına. Bir gözü kapanmış, mosmor. Davul gibi şişmiş tabanları inliyor. Duraklıyor, sonra yaklaşıyor Ali’ye.

“Özür dilerim.”

Ali kapanmış gözüyle bomboş bakıyor. Yüzünü dönüp inlemesini sürdürüyor sonra (Soysal, 1975a: 105).

4.20.5. Tecavüz

Genel olarak kadınların mağdur olduğu tecavüz eylemi, bir tarafın rızası olmadan ve şiddet uygulanarak gerçekleştirilen cinsel yakınlıklardır. Sevgili, koca, eski koca, akraba ya da hiç tanımadıkları kişiler tarafından tecavüze uğrayan mağdurlar, fiziksel ve psikolojik bakımdan zarar görürler. İncelenen romanlarda, tecavüz konusu sıkça ele alınmıştır. Karar Gecesi romanında, amcasının oğlu tarafından saldırıya uğrayan Türkân’ın, bu durumdan kurtulma mücadelesine yer verilir:

Türkân bir isyan tepkisi göstermek istedi. Ama kendinde bu gücü bulamadı. Zaten delikanlı onu sıkı sıkı sarmış, yandaki küçük, karanlık odaya doğru sürüklüyordu...

Odaya girince genç kız kendini yumuşak divanın üzerinde buldu. İlk aşk öpüşünün sarhoşluğu içinde, göğsünde gezinen aceleci ellerin canını yaktığını ve hoyrat bir şekilde belindeki kaşkolu çözmeye çalıştığını farketti.

Kısık, ateşli solukların:

-Bu ne? Bu ne?.. dediği de kulağına geliyordu.

Kahkahalar atmak istiyordu ama, üzerine çullanan ve kalçalarını ezen acı kuvvet karşısında kapıldığı şaşkınlık nefesini kesiyordu. Daha bir saat evvel, sofrada, yanık sesini elindeki bağlamanın içli nağmelerine katarak kendisine karşıdan tatlı tatlı gülümseyen sevgili Turgut’u muydu bu ihtirastan gözü dönmüş adam?..

Duyduğu ani bir korku ve öfke ile kendine geldi. Ne büyük hata etmişti ona güvenmekle!..

- Bırak beni... diye kısık bir sesle haykırdı.

Fakat ağzını yine hırslı bir öpüş kapamıştı. Dudakları artık bu öpüşten hiç zevk duymuyor; sadece sızlıyordu, acıyordu.

Bu kudurmuş ihtirasa gücü ile karşı koyamıyacağını anlayınca, bir hile düşündü hemen... Ağzını delikanlının ağzından kurtarabildi bir an:

- Dur, dedi... Dur soyunayım...

Oğlan iki soluk arasında fısıldadı:

Çıkar bunları... Hepsini çıkar...

- Bırak ta çıkarayım...

- Çabuk... Çabuk...

Türkân hemen doğruldu. Düğmeleri kopmuş olan bluzunu başından sıyrıp attı. Sonra, fermuarı açılan etekliğini çıkarmak ister gibi, bacaklarını sert baldırların baskısından kurtarmayı başardı. Bu arada sütyeninden dökülen pamukları avucunda toplamıştı.

Bu aldatmacaya kanan delikanlı onu serbest bırakmış olduğundan, son kozunu da kullandı genç kız... Onun çenesinin altına kuvvetli bir çimdik attı ve açılan ağzına pamukları tikiyordu...

Birden neye uğradığını şaşırان oğlan; kendini toparlayıncaya kadar da divandan fırlayıp kendisini odadan dışarıya attı (Azrak, 1976b: 19, 20).

Sisli Hatıralar romanında, bir kaza sonucu bilincini kaybeden karısına zorla sahip olmak isteyen Atıf'ın, maruz kaldığı fiziksel şiddet anlatılır:

Birden yerimden fırladım. Merdivenlere doğru atıldım. Kendimi üst katta bulmam ve Dürrin'in oda kapısına varmam ancak birkaç saniye sürmüştü, Fakat tam o sırada tokmağın içerden hızla çevrilmesiyle bir adım geriye sıçradım. Atıf, yüzünün bir yanı kanlar içinde dışarıya fırladı. Eliyle kulağını tutuyordu. Bana bakmadan önümden geçip banyoya doğru koştu.

Aralık kapıdan içeriye bakınca, Dürrin'in darmadağın bir halde olan yatakta dimdik oturduğunu gördüm. İri iri açılmış olan gözlerinde hınçlı ve alaylı garip bir ifade vardı. Parıl parıl yanıyordu bu gözler... Bir nevi zafer ışığıyla... Ağzının kenarında da bir damla kan bulaşığı göze çarpıyordu. İnce geceliğinin bir omuzu yırtılıp kopmuş, güzel göğsü yarı yarıya açılmıştı (Azrak, 1975: 117, 118).

Aynı romanda, kocasının saldırısına uğrayan kadının, ona karşı hırçın ve vahşi bir tavır takındığı belirtilir. Durumu öğrenen doktorlar Atıf'a, karısından bir süre uzak durmasını tavsiye ederler:

Bu olayın Dürrin üzerindeki reaksiyonu umulmaz derecede büyük oldu. Atıf'ın yüzünü görmek istemiyordu hiç. Son derece hırçın ve vahşi bir tavır takınmıştı ona karşı...

Ve -bütün gayretimize rağmen- doktorlar herşeyi anladılar. Atıf'a yapılan tavsiye şu oldu:

“Eğer bu kadını cidden kazanmak istiyorsa, ondan bir süre uzak durması gerekti. Her şeyden önce bu kadın iyileşmeliydi!..”

Bu tavsiye Atıf'ın çok canını sıktı, ama zorla, zorbalıkla bu işin sökmeyeceğini anlamıştı. Kulağındaki yara, aldığı acı dersten bir küpe olarak kalmıştı (Azrak, 1975: 120).

Yenişehir'de Bir Öğle Vakti romanında, evlerindeki evlatlık kıza tecavüz ettikten sonra onu boğmaya çalışan Mahmut'un, tutuklanmaması için bir süre Avrupa'ya götürüldüğü, daha sonra erken bunama teşhisi konulduğu belirtilir:

Mahmut önce, evlâtlık kızın ırzına geçmiş, sonra onu boğmaya kalkmıştı. Güçlü kuvvetli bir kız olan evlâtlık, halı silkmekten, çamaşır yıkamaktan daha da güçlendirdiği kollarıyla oğlanın bacağına yapışmayı başarmış, çekip yere düşürmüştü onu. Kızı elinden kaçırarak Mahmut, korkunç çığlıklar kopararak, saçı başı dağılmış, yarı çıplak, evlâtlık kızın peşinden koşuyordu. Oğlanı babası ve o sırada evde misafir olan iki arkadaşı zor tutmuşlardı. Sonra, bir süre oğlan Avrupa'lara bir yerlere götürülmüş, en sonunda, hiç çare kalmayınca tımarhaneye kapatılmıştı. Teşhis: Erken bunamaydı (Soysal, 1975b: 121).

Gecenin Bu Saatinde romanında, genç kızları artist olma vaadiyle kandıran ve onları başka adamlara pazarlayan Fazıl Bey'in, Eda'ya saldırışı anlatılır:

Odanın bütün lâmbaları yanıyor. Yatağında gözleri dönmüş Fazıl bey yarı çıplak.

Gözlerimin açıldığını görünce derin bir soluk aldı.

- Oh be!.. Oh be!.. On dakikadır uğraşıyorum seninle... Hâlâ o eski inadin üstünde...

Daha daha ayılmalıyım. Kuvvetim yerine gelmeli. Kendimi kurtarmalıyım bu adamdan. Ama öyle güçsüz öyle uykuluyum ki...

Ona bakıyorum şaşkın.

- Hiç öyle bakma, melül melül yüzüme! O ilk seferinde kendimi tuttum... Seni kız oğlan kız diye satmıştık buraya.

Pis pis güldü.

- Tuttuk kendimizi... Ama şimdi kaymağını El Saburi denen hergele yemiş... Allah belâsını versin her neyse... Artığı bize kaldı. Razıyız. Bir kere aklım takılmıştı. Rüyalarım giriyordun aylardan beri... Kızım şimdi ayıldın. Uslu uslu dur. Biz de hevesimizi alalım. Hem araya ben de geleceğim sana (Uçuk, 1968a: 104).

İki Kâlp Arasında romanında, amcasının oğlu Haluk ile aşk yaşayan Günseli'nin, Haluk'un kendisine zorla sahip olmak istemesi üzerine, hisleriyle mantığı arasında ikilem yaşadığı ifade edilir:

Gözleri birdenbire vahşileşti, ellerimi hırsla yakaladı ve dudaklarımı kanatırcasına öptü. Acı ve ıstırapla dolu bir zevk duydum ama içim birdenbire korku ve isyanla doldu.

- Bırak beni Halûk. Ne oluyorsun böyle?

Diye hafifçe feryat ettim. İlkel bir insan sertliğiyle ve hoyratça vücudumu hırpalıyordu.

- Bırak diyorum!

- Hayır, artık bırakamam. Seni istiyorum, anlamıyor musun?

- Çıldırdın mı sen?

- Seni seviyorum, delicesine seviyorum Günseli!

Bunu söylerken elleri ile blüzumun düğmelerini çözüyor, beni kolunun altında âdeta eziyordu. Yüzü ter içinde kalmıştı. Yüzü gözleri bambaşka idi.

- İstemiyorum, bırak!

Diye haykırdım. İsyanımın yerini derin bir tikslenme almıştı. Onu var kuvvetimle ittim ve bir saniyelik şaşkınlığından istifade ederek hemen kapıdan dışarı fırladım. Sessizce arkamdan geldi. Uzun dakikalar hiç konuşmadık. Tren تنها idi. Pencere tarafına oturdum. Sinirlenmişim. Hislerimle mantığım cenkleşiyorlardı (Berkand, 1972: 143, 144).

Aynı romanda, evlenme teklifi reddedilen Haluk bir kez daha Günseli'ye saldırır. Evlenmeseler de ona zorla sahip olacağını, o zaman evlenmek için kendisine yalvaracağını söyler. Günseli bir anlık boşluktan faydalanarak Haluk'un elinden kurtulur:

- Benim olacaksın sen. Karım olmasan da sana sahip olacağım. Ondan sonra kendi isteğinle bana varını yoğunu vermeye mecbur kalacaksın ve seni nikâhlamamı rica edeceksin. Bu son şansımı parmaklarım arasından kaçırmayacağım. Beni kovamazsın, buna gücün yetmeyecek. Gel!

Korkunç bir kuvvetle belimi dolamıştı. Bağırarak istedim, bir eliyle ağzımı tıkadı. Soğuk bir feryat boğazımda tılandı. O susmuyordu:

- İşte böyle. Seni değil paramı seviyorum. Daha diyeceğin var mı? Fakat sen güzel bir kızsın. Servetinle birlikte sana sahip olmak hiç de fena bir kazanç olmayacak.

Çırpınıyordum. Nihayet ağzımı örten yumruğunu var kuvvetimle ısırmaya muvaffak oldum. Vahşi bir sesle:

- Köpek! diye haykırdı. Elimi kanattın.

Bir saniyelik serbestliğimden istifade ederek ben de:

- İmdat! Gülnaz Kalfa, Ahmet Ağa yetişin! diye haykırdım (Berkand, 1972: 251).

Gençlik Rüzgârı romanında, yalnızca merakından Fehmi'nin garsoniyerine giden Fato'nun, uğradığı saldırı sonucunda utandığı ve kendisini suçladığı ifade edilir:

- Uslu dur! Söz verdiğini unutma!

- Fena bir şey yapmıyorum sevgilim. Seni biraz öpmek istiyorum.

- Artık kâfi... Hem geç kaldık. Gitmeliyim ben...

Bu son cümle mi Fehmi'yi birdenbire telâşlandırdı nedir, avını kaçırmak tehlikesine düşmüş bir avcı hırsıyla şuurunu kaybetti. Genç kızı kollarından yakaladı.

- Gidemezsin, hayır... Seni seviyorum.

- Bırak Fehmi, çıldırdın mı? Blûzumu yırtacaksın.

- Hayır bırakmam, İş işten geçti artık...

- Çıldırdın mı?

- Bilâkis, aklım başımdadır. Ne istediğimi biliyorum. Seni biraz öpeceğim.

- Bırak beni, gideceğim. Vapur saati geldi.

- Alelacele gideceksen niçin geldin? Gelirken niçin geldiğini biliyordun.

- Bilecek bir şey yok. Sen istedin... Sana inandım ve geldim.

- Yine bana inan Fato... Fato'cuğum. Fena bir şey yapmayacağım yemin ediyorum.

- Bırak beni diyorum sana!

Üstüne saldıran bu vahşi yüzlü adamın pençelerinden nasıl kurtulabildiğine sonradan kendisi de şaşmıştı ama o dakikada müthiş bir kuvvetle onu itebilmiş ve o yarı sarhoş bir halde yere yıkılırken çantasını aldığı gibi kapıdan dışarı fırlamıştı.

Perişan bir halde idi. Yanakları al al olmuş, saçları dağılmış, blûzunun düğmeleri çözülmüştü. Karanlık merdivende bir saniye durarak üstünü başını alelacele düzeltmeye çalışmıştı ama tamamiyle şuurunu toplayamamıştı. Havaya çıkmaya, nefes almaya ihtiyacı vardı.

- Demek böyle ha! Böyle ha! Fakat "seviyorum" derken Fehmi'nin yüzü nasıl bir hayvan yüzü kadar vahşi ve budala bir mâna almıştı! İğrenç! Fakat ben de bunu nasıl yaptım? Nasıl oraya gittim? Ona inandım. Hayır, isteyerek gittim. Merakımdan... Tecessüsümünden... Anlamak, öğrenmek istemiştin. Onun bu kadar ileri gideceğini tahmin etmiyordum. Ne ayıp! Ne çirkin! Cezamı çektim. Buna müstahaktım. Aman yarabbi! Aman yarabbi? (Berkand, 1967: 30, 31).

Sancı romanında, bir profesörün kızı olan Leylâ, arkadaşı Turgut'un evinde, elinde tabanca bulunan partili bir gencin saldırısına uğrar. Leylâ, ilk başta kendini bu zayıf adamdan koruyabileceğini düşünse de, onun kuvveti altında ezilir. Leylâ'nın bu olay sonrasında, günlerce kendine gelemediği belirtilir:

- Eee, biraz uzattın şekerim, vaktin az. -Sesi o eski militan sesi, soğuk emredici, hâkim, sağ elini kaldırdı, yavaş yavaş nişan alıp indirirken silâhı, tetiği düşürdü:- Hemen soyun ve yat, dişlerini sıkmana ve gözlerini kapatmana müsaade ediyorum.

Leylâ çaresiz soyunmaya başladı,

"Nasıl olsa bırakacak tabancaları, diye düşünüyordu, birden fırlar, kalkar... Silkeler atarım üstümden, ne kadarcık canı var. Çırılçıplak sokağa fırlasam da umurumda değil. Yok kapıcı dairesine sığınırım, polis çağırırlar... Çağırırlar, n'apım, Saadettin Koç'un kızına tecâvüz ettiler! Gazete manşetleri! Oh ne âlâ! Pis komünistler deyip yakamı kurtarıyorum. Peki ya ben ne arıyordum o pis komünistlerin ininde? Ne cevap veririm? Ne yapayım Tanrı'm, vallahi billâhi inanacağım sana, tek Turgut'u gönder... Amaan, ne derlerse desinler,

atacağım üstümden, sıskacık şey ne olacak! Elbet bir şey bulurum, hah, kapıcıya para veririm, para, bol para, keserim sesini.”

Fakat Leylâ, günler geçtikten sonra bile o “sıskacık şey”in ezici kuvvetini aklına sığdıramadı (Işinsu, 1991: 81).

Sonya’nın Aşk romanında, Matyos’un, Sonya’yı önce yumrukladığı, sonra duvara çarptığı ve kız bu haldeyken ona tecavüz ettiği anlatılır. Romanda Sonya, bu haliyle “yaralı, güzel, çaresiz bir kuş”a benzetilir:

- Hayır! diye bağıırıyordu, hayır!... Bir daha bana elini sürmeyeceksin! Ölsem, bile buna müsaade etmem.

Bu çığlık Matyosu büsbütün köpürttü, kudurttu. Önce sert bir hareketle Sonya’nın yüzünü kendine çevirdi. Sonra bütün kuvvetiyle yumruğunu suratına indirdi. Genç kız artık kendinde değildi ama, Matyos onu gömleğinden yakalıyarak ayağa kaldırdı ve bir vuruşta duvara çarptı. Tekrar kurt gibi üzerine saldırdı. Saçlarından yakalıyarak, kafasını duvarlara çarpmağa başladı.

Genç kız bu çarpmaların ikincisinde kendisini kaybetti.

Neden sonra kendisine geldiği zaman, korkunç canavarın tecavüzü karşısında eziliyordu. Neredeyse can verecekti. Kemikleri kırılmış gibi sızlıyordu. Elle tutulur yeri kalmamıştı. Artık mukavemet edemiycekti. Yarı baygınlık içinde mermer döşemeler üzerinde yatıyordu. Yaralı güzel çaresiz bir kuş gibiydi.

Matyos onu ayağının kaba dürtüşüyle bir kaç kere sarstı. Sonra ağır ağır soyundu, çirkin bir gülüşle kızın yanına uzandı.

Şehvetten kıpkırmızı kesilen yüzünü, Sonya’nın yüzüne yaklaştıran Matyosun kanlı gözleri, genç kızın önünde fırıl fırıl dönüyor, göğsü körük gibi inip kalkıyordu. Nefes nefese dudaklarını genç kızın dudaklarına yapıştırmak istedi. Sonya bir kere daha çırpındı.

- Alçak canavar!... İmdat!... Tanrım imdadıma yetiş... (Sevdâ Sezer, Sonya’nın Aşk, 127).

Sonya romanında, genç bir kıza tecavüz etmek isteyen birkaç adamın, işi zar oyununa bırakmak istemedikleri için ortaya para sürdükleri görülür:

- Aferin sana. Kaldır onu yerden de soy bakalım. Yanılmıyorsam bir haftadır bu kadar güzel bir parça ele geçiremedik.

Arkadaşları, kıkır kıkır gülmeye başlamışlardı.. Etrafında bir halka çevrilmişti. Bütün direnmelerime rağmen, bir dakikada çırılçıplak bırakılmışım. Mantomu sıyırdılar, entarimi ve iç çamaşırlarımı derhal parçaladılar. Tanımadığım adamların karşısında çırılçıplak kalmışım. Üzerime dikilen iğrenç nazarlardan nefret ediyor, tiksiniyor ve korkuyordum. İçlerinden biri:

- Haklıymışsın Nikola dedi, kız sahiden balık gibiymiş, fıstık gibiymiş. Kara sakallı güldü.

- Vallahi bizim milletin kadınları bambaşkadır.

Kara sakallının yanındaki:

- Ben bu işi talihe bırakmak istemiyorum dedi. Bu kız zar oyununa bırakılmaz. Pey sürüyorum, benden on altın.
- Şakayı bırak, on altın ne demek, yirmi...
- Yirmibeş...
- Otuz... (Sezer, 1973: 53).

4.21. Toplumsal Yapı

4.21.1. Kuşak Çatışması

Her devirde karşılaşılan, eski kuşak ile yeni kuşak arasındaki anlaşmazlıklar kuşak çatışması olarak adlandırılır. Özellikle ebeveynler ile çocukları arasında ortaya çıkan kuşak çatışmasında, gençler her istediklerini yapmak isterlerken, ebeveynler çocukları ile ilgili endişeye kapılarak buna engel olmak isterler. İncelenen romanlarda, kuşak çatışması konusunun yoğun olarak ele alındığı tespit edilmiştir. Sevda Sokağı Komedyası romanında, birbirlerinin konuşmalarını beğenmeyen anne-oğul'un çatışması dile getirilir:

- Ama anne, ben o kızı beğeniyorum. Bana tatlı tatlı gülüyor... Beni düşününe de davet etti. Genç kız dediğin, kimi gönlü isterse onu alır.
- Kız erkeği değil, erkek kızı alır, evlâdım. Bugünkü gençler de hiç konuşmasını beceremiyorlar.
- Biz de sizin konuşmanızı beğenmiyoruz. Sizin vaktiniz geçmiş artık (Adivar, 1977: 337).

Kuşak çatışması yalnızca ebeveynler ile çocukları arasında gerçekleşmez. Aynı zamanda gençler ile bir önceki kuşak arasında çatışmaların olduğu görülür. Ankara Mahpusu romanında, “zamane çocukları”nın anne babayı düşünmedikleri, onların kazandığı parayı düşünmeden harcayıp keyiflerine baktıkları anlatılır:

- Besimeyi rahatsız eden anne baba değil, kızları... gürültüsünü çekemiyorlarmış.
- Kız pek mi küçük?..
- Yok canım, kazık kadar karı, güzel, şirin bir şey... Amma cahillik işte çok neşeli, delişmen bir kız durup dinlediği yok... Fıkır fıkır kaynıyor.
- Çalışmıyor mu?
- Esmâ hanımın bu sualine Nuriye hanım dudak büktü:
- Ayol bunlar zamane çocukları, şimdi ana babayı düşünen var mı?.. Ana baba kazanıyor, o da evde yan yatıp keyfine bakıyor, yan yatmakta söz temsili ya, kaynıyor kaynıyor, kabına sığamıyor... Gençlik işte sabahtan akşama kadar akranlarını eve çağırıyor, gramofonu açıyorlar, şarkı söyleyip, tepinip duruyorlar... Gamsız kasavetsiz bir kız işte...
- Gençlik, ayağını bastığı yeri bilmiyor vesselâm... Kahkahası da pek boldur... (Derviş, 1968: 39).

Aksaray'dan Bir Perihan romanında, zamanın değiştiğini belirten İhtiyar Mazlum Ağa, gençlerin anne babalarını bırakıp bir tarafa gittiklerini söyler. Âdetlerin de değiştiğini düşünen ihtiyar adam, eski günlerine özlem duyar:

Ankara'ya gitmeye karar verdiği zaman, komşuları onu bu fikrinden caydırmak için çok uğraşmışlardı. İhtiyar Mazlum Ağa “zaman değişti” diyordu, “beyler şimdi taş gibi sert kesildiler... Şehirde herkes yalnız kendi menfaatinin düşünüyor, gençler ana babalarını bile bırakıp bir tarafa gidiyor, hiç kimse komşusuna en ufak bir şekilde yardım etmeyi aklından bile geçirmiyor, en eski, en kıymetli âdetlerimizden biri olan misafirperverlik artık bir masal oldu... Kimse bir başkasını evinde misafir etmiyor, evvelden davetli olmazsanız ziyarete gittiğiniz evde size bir fincan kahve bile ikram etmiyorlar... Hey gidi günler hey.” (Derviş, 1997: 65).

Suya Düşen Hayal romanında, kendini “modern bir kız” olarak gören Süreyya, dadısını “eski kafalı” olarak değerlendirir. Onun fikirlerinin, yaşadıkları zamana uymadığını ifade eder:

- Böyle siteimlerden de hoşlanmam ben... diye haykırdı. Aklını başına topla Karo... Senin birtakım hayat tecrüben ve kadınlık bilgin olabilir. Ama, benim de kendime göre çok sağlam inançlarım var... Hem sen eski kafalısın... Hâlâ çocukluğundaki Sörler'in okulunda bellediğin örümceklenmiş fikirleri değiştirmemişsin... Onlar bu zamana uymaz... Ben modern bir kıyım... (Azrak, 1979: 202).

Kaderin Sırrı romanında, kızı, damadı ve torunlarıyla sürekli çatışma halinde olan Nüvide, bu sorunun tüm dünyada yaşandığını düşünür. Genç kuşağın sorumsuzluğunu ve bencilliğini, içinde yaşadıkları hayat koşullarına bağlar. Romanda, eski kuşak ile yeni kuşak arasındaki bağların koptuğu ve aynı ortamda yaşayan insanların birbirlerine yabancı hatta düşman oldukları ifade edilir.

- ... Ne oldu bu dünyaya Tanrım? Bu gençlik nedir böyle?.. Neden, neden böyle?..

Bu sorunun cevabını bulabilmek için kafasını zorladı bir süre... Bir değil, birçok cevabı vardı bu sorunun... İnkâr götürmez gerçek şuydu ki, kendi kuşağının ve daha sonraki kuşakların zincirleme hatalarından doğmuştu bu sonuç... Ailede, çevrede, toplumda ve bütün dünyada büyük bir sorun, hatta korkunç bir sorundu bu...

Savaşların bıraktığı ahlâk çöküntüleri, kötü hayat koşulları, aşırı ihtiraslar, çirkin örneklerin benimsenmesi ve daha birçok yıkıcı nedenler genç

kuşakları bu başıboşluğa, bu sorumsuzluğa ve kayıtsız şartsız bencilliğe itmiş bulunuyordu...

Mutsuzdu bu gençler... Kendi kendilerine yetemiyorlardı. Çarpınıyor, çırpınıyor, türlü aşırılıklarla ruhlarını tatmin yolu arıyor; ama içlerindeki huzuru kaybettikleri için bir türlü teskin olamıyorlardı. Eski kuşakları kolayca mutlu edebilen küçücük manevi kavramları tanımıyorlardı hiç... Bunların farkında bile değildiler. Bu yüzden de eskileri anlamıyor, onlarla bağdaşamıyorlardı.

Evet, kuşaklar arasındaki bağlar büyük ölçüde kopmuştu. Birbiriyle hemen hemen ortak hiç bir şeyleri yoktu artık bu kuşakların... Saygı ve sevginin yerini sadece çıkarlar almıştı. Genellikle bir çatı altında ya da aynı çevrede yaşamak zorunda olan kişiler birbirine mânen yabancı, hatta düşmandı bugün... Gerçek ahlâk kavramı, sözlüklerde eski bir sözcük olarak kalmıştı (Azrak, 1976a: 325).

Bir Çatı Altında romanında, Binnur'un babası, kızının davranışlarından memnun olmadığı için, onun kuşağını, ailelerine sürekli karşı gelen bireyler olarak görür:

- Bu çocukların her şeyi aileleriyle neden ters düşüyor acaba? Sevdiğiniz musikiyi sevmezler, okuduğunuz kitaplara omuz silkerler öğütlerinize boşverirler... Binnur bir eski zaman kızı gibi evinde oturup gergef işlesin demiyorum. Ama böylesine havaî ve sorumsuz oluşu çok canımı sıkıyor doğrusu! Annesi de aynı şeyden yakınmakta... Eşim diye söylemiyorum, Allah için Nebahat tam anlamıyla hanım kadındır. Bütün dikişlerini kendisi diker, Binnur'un kileri de... Her gün birbirinden güzel yemekler yapar. Gelgelelim bu kız elini bir işe sürmez. Öyle bir ananın kızı demeye bin tanık ister birader (Azrak, 1990: 62, 63).

Savaş Çağı Umut Çağı romanında, baba, kızının kuşağını keyfinden başka bir şey düşünmeyen ve memleketini sevdiğini söyleyerek, yalnızca miting yapan insanlar olarak görür. Genç kız ise kavgasız, gürültüsüz ve güvenli bir ortam bırakmadıkları için babasının kuşağını suçlar:

“Haksızlığın envâmı gördük. Bu mu kanun?
En gamlı sefaletlere düştük... Bu mu devlet?”
- Vay, diyor. Fikret... Sizin nesil tanıyor mu Fikret'i?
- Niye şaştın o kadar baba? Tanımaz olur muyuz?
- Siz daha onun lisanını anlamazsınız. O Çince gibi yeni Türkçenize tercüme edildi mi?
- Fikret'in dili o kadar eski değil ki baba.
- İyi, bari biraz ders alın Fikret'ten. İşiniz gücünüz dalga.
Onu eskiye döndüremeyecek miyim? Gayretlerim boşuna mı? Bana güvendiği, büyük işler başaracağıma inandığı günleri hatırlamayacak mı?
- Eskiden, küçücük bir kızken bana inanırdın baba. “Bizden geçti ama sizlerden ümidim var” derdin.

- Demişimdir belki. Ama doğrusunu istersen sizin nesilde iş yok. Bu memleketi de gökten Tanrı inse kurtaramaz artık. Sizin nesil kendi keyfinden başka bir şey düşünmüyor. Gelsin dans, gitsin eğlence, biraz da çerez kabilinden memleket sevgisi. Memleketini seven insan çalışır. Sizin gibi sokaklara dökülüp, her gün üç öğün miting yapmaz.

- Herkes aynı lafları ediyor ama haksızsınız. Bize kavgasız gürültüsüz bir vatan hazırlayın, yarınları güvenle bakmamızı sağlayın, kendinizin hiçbir zaman inanmamış olduğunuz değerlere inanmamızı istemeyin bizden. O zaman huzur içinde çalışırız işte, sokaklara dklmeyiz. Sulamayın bizi böyle. Suçlamak pek kolay.

- Sizin kuşağı, uçkuru bilmem; ama iyi şeyler değil bunlar (Baydar, 2010: 29).

Aynı romanda çocuklar ile ebeveynleri arasındaki çatışmanın her zaman devam ettiği ve aynı şekilde devam edeceği belirtilir:

- Hava kararmış, diyorum, saat kaç?

- Altıya geliyor.

- Kalkmalıyım. Evdekiler merak eder. Okul da gece yarısına kadar sürmez ya artık.

- Sen okulda mısın şimdi?

- Öyle bir şey.

Neden yalan söylemeye mecbur olmalı insan? Eve gidince, “Bir arkadaşın evinde içki içtik” desem. Annemin yüzü geliyor gözümün önüne. Gözlerini kırpıştırır, ağzımı bir tuhaf bzer, “Maşallah küçük hanım” der. Bir kıyamet kopar evde.

Buradaki bütün kızlar evlerimize dönünce hepimiz birer yalan söyleyeceğiz annelerimize. Onlar da yalan olduğunu bilecekler söylediklerimizin ama, inanmış grnecekler. Böylece evlerin düzeni bozulmamış olacak. Ortaklaşa yaşamamızı yalanlar üzerine kuracağız. Aşklarımız, ufacık maceralarımız, yalanlarla sarılıp temizliklerini, saflıklarını kaybedecekler. “Sizin nesil mi, aman Allah vermesin” diye söylenecek annem arada sırada. Kendi kuşağımı savunmaya çabalayacak ama tutunacak bir nokta bulamayacağım (Baydar, 2010: 43).

Kuşak çatışmasının ayrıntılı bir şekilde ele alındığı Savaş Çağı Umut Çağı romanında, annesiyle çatışan geç kız, bu sorunun kendilerinin de üstünde bir sorun olduğunu düşünür. Annesinin inandığı ahlak anlayışı ile kendi ahlak anlayışının farklı olduğuna inanan geç kız, annesinin onu eskiye çekmeye çalıştığını, kendisinin ise buna boyun eğmediğini ifade eder:

- İtin birini başıma bela etme rica ederim. Etrafımızdakilere bakıyorum da hiçbirini gözüm tutmuyor.

- Hepsi iyi çocuklardır anne.

- Nerede bizim zamanımızın erkekleri. Bizim zamanımızda koca dediğin böyle çoluk ocuk değil, kelli felli bir adamdı. Onlara hürmet ederdik.

Sizin işlerinize aklım ermiyor. Cebi tam takır zibidilerle evleniyorsunuz, sonra açlıktan nefesiniz kokunca ayrılıyorsunuz. Hem zaten evlenmek, yuva kurmak size göre iş değil. Evlilik bizim için bir dönüm noktasıydı. Evlenmeden önce erkek nedir bilmezdik. Her şeyi kocamızda görürdük. Sizler dul karıdan betersiniz.

- Nutuğu bırak be anne. Anladık, sizler başka bizler başka... Görmüyor musun? Dünya değişiyor. Hem bizim kuşağın kalbi sizinkinden daha temizdir, duyguları da.

- Sizin kuşağı, uçkuru bilmem. Gördüğümü söylüyorum ben.

- Bir şey gördüğün yok ki. Nereden bileceksin sen bizi!

- Şöyle bir üniversite kapısına bakmak yeter. Herkes el ele kol kola.

- Bundan daha güzel bir manzara olur mu anne? Tam sevişecek, eğlenecek yaşlardayız. Bir kötülüğü yok ki bunun? Her normal insan bu şekilde hareket eder.

- Oh, ne alâ memleket! Şununla gez dolaş, bununla yat.

- Kime ne yahu. Zararı da bize, kârı da. Kim ne karıştır?

- Zaten üniversite demiyorlar mı, tüylerim diken diken oluyor. Sordukları zaman kızım üniversitede demeye utanıyorum.

- Senin bütün hayatın “âlem ne der” üstüne kurulmuş. Onun için de böyle donup kalmışsın işte.

- Sen bana kurban ol. Bu yaşa kadar namusumla yaşadım. Kimse hakkımda bir laf edemedi. Senin dedikodunsa ayyuka çıkmış. Kızını şununla gördük, bununla gördük diyenlere ne cevap vereceğimi şaşıyorum.

- Selam söyledi, âlemin işine burunlarını sokacaklarına kendi donlarını toplasın onlar dedi, dersin.

Hep kavgayla biterdi bu tartışmalar. Gerçekte annemle beni aşan bir yönü vardı bu kavgaların. İki kuşağın çarpışması, hesaplaşmasıydı. Bir yanda annemin inandığı ahlâk, bir yanda bütün değerlerin yıkıldığı, yeni değerlerin filizlenmeye başladığı bir başka dünya. Annem yeniye boyun eğmiyor, beni eskiye çekmeye çabalıyor, direndiğimi görünce umutsuzluğa kapılıyordu (Baydar, 2010: 60, 61).

Aynı romanda, babasının yanında sigara yakan genç kız, babası tarafından eleştirilir. Kendi kuşağının asla böyle bir davranış sergilemeyeceğini söyleyen baba, kızının davranışını “terbiyesizlik” olarak değerlendirir:

Her şeye boş verip bir sigara yakıyorum. Nasıl? Baba karşısında sigara içmek mi! Ne çıkar, boş ver dünyaya.

Radyoyu açıyorum. Hafif bir müzik. Oh işte böyle. Yeniden on yedi yaşların romantik hüznlerine dönmek. Ağızda ilk sigaranın acılığı, dudaklarda ilk öpüşün ürpertisi... Ama hüznlerin bile o eski tadı yok artık.

Babam gözlerini açıyor, doğruluyor. Elimde sigara.

- Ooo, sigara... Maaşallah!

- Sigara ya.

- Aman kızım, olacak iş mi? Söndür şunu da hiç görmemiş olayım.

- Söndüreyim ama, görsen ne olur sanki. Yanında şeker yememe kızmıyorsun da sigara içmeme kıyıyorsun.

- Bizler babalarımızın yanında değil sigara içmek ağzımızı bile açamazdık. Artık saygı maygı kalmadı...

- Zaman değişti baba. Artık o günler geçti. Yeni bir çağ başladı. Bak millet aya gidiyor.

- İster aya gitsinler, ister yıldızlara. Dünyada terbiye edep kalmadı; ben onu bilirim. Sen de bir daha böyle terbiyesizlikler yapmaya kalkma karşımda.

Odama kaçıyorum (Baydar, 2010: 64, 65).

Yabancı Adam romanında, Suna'nın annesi, evlilik hazırlıkları ile büyüklerin uğraşması gerektiğini savunurken, Suna, zamanın değiştiğini ve gençlerin kendi ihtiyaçları doğrultusunda, alacakları şeyleri kendilerinin seçtiğini ifade eder:

- ... Beni dinlersen alışverişe nişandan sonra başlayalım. Çetin'le ben de bu konuda biraz konuşur, onun durumunu ve eksiklerimizin ne olduğunu öğrenirim, ona göre işe gireriz. Olmaz mı tontonum? Sen sakın telâşlanma. Güzel başını bunları düşünerek yorma. Ben herşeyi vakit geçirmeden yapacağıma söz veriyorum.

- Benim bildiğim bunlarla büyükler uğraşır.

- Hakkın var. Sizin zamanınızda öyle idi. Bugün dünya değişmiştir. Evlenecek kızlar şimdi nelere ihtiyaçları olduğunu kendileri düşünür, alacakları şeyleri de kendileri seçer (Berkand, 1980a: 131).

Bulutlar Dağılınca romanında, üvey babası ile aşk konusunda konuşurlarken Tülay, onun, annesine karşı olan duygularını "tapmak" olarak nitelendirir. Ancak böyle derin duyguların, kendi kuşağı için geçerli olmadığını dile getirir:

- Size kalırsa, bugünkü modern kadınların da on dokuzuncu yüzyıldakiler kadar makyajsız olmaları, gözleri üzerlerine çekmemeleri münasip olur. Malûm... Siz kadınları dış görünüşü için değil, iç meziyetleri için beğenirsiniz... Bu da malûm... Yine biliyoruz ki siz herkesin anneme benzemesini istiyorsunuz. Ama maalesef ona benzeyen kadın az bulunur: Hem güzel, hem meziyetli. Sizin anneme karşı olan duygunuza sevmek değil, tapmak deriz biz...

Genç kız, biraz ileri gittiğini fark ettiği halde, şakrak bir kahkaha attı ve muzaffer bir tavırla devam etti:

- Ne o? Kızarıyor musunuz amca bey? Halbuki ben sizin annemi, sanki etten ve kemikten bir insan değilmiş de göklerden inen bir mahlûkmuş gibi yüksek bir yere koyup önünde eğilmenizi, ona tapmanızı çok romantik, çok hoş buluyorum. O kadar romantik ki, gözlerime yaş getiriyor. Fakat böyle duygular sizin devrinizin insanlarına yakışır. Bizim neslin, modern gençliğin, atom çağında yaşayanların görüşleri büsbütün başkadır. Biz... (Berkand, 1980c: 5).

Işık Yağmuru romanında, eski kuşak ile yeni kuşak, evliliğe bakış tarzı bakımından karşılaştırılır:

Eskiden yirmi beş yaşındaki küçük hanımlar sadece aşk hülyalarına dalarlar, hayatlarına girecek erkeği tatlı tatlı düşünürler ve saadeti izdivaçta ararlardı. Gerçi bu bağlanmaların neticesi her zaman müsbet olmazdı ama kadınlar yavaş yavaş yuvalarına bağlanırlar, kaderlerine boyun eğerler, çocuk patırdılarına dalarlar, aile ve analık mes’uliyetlerini yüklenerek geçip giderlerdi. Şimdiki her şeyi tesadüflere bırakmakta idiler. Kendileri için bir istikbal düşünürlerken sevgiyi en ön plâna koymuyorlar, çok defa onu bir köşeye bırakıp başka meseleleri ileri alıyorlardı (Berkand, 1966: 64).

Sancı romanında, ailesi Amerika’ya gideceği halde, Ali onlarla birlikte gitmek istemez. Ali’nin bu kararı annesini çok sinirlendirir. Kızı Leylâ’nın da kardeşine destek çıkması, Sabiha Hanım’ı büsbütün çileden çıkarır. Gençlerde anne baba saygısının kalmadığı belirten Sabiha Hanım, kendi kuşağının, babalarının karşısında ağızlarını bile açamadıklarını ifade eder:

Sabiha Hanım, peçetesini masaya fırlatıp, bağırdı:

- Aaa bu kadar da olmaz doğrusu! Saadettin, Saadettin çocuklara karışma dedin dedin, bak gördün mü, ipi tutulmayan kukla nerelere gider, gördün mü başımıza gelenleri?

- Dur bakalım hanım, dur bakalım, Leylâ bir teklif öne sürdü, kabul edip etmemek bize kalmış.

- Kabul etmek de ne demek, ay vallâhi yüreğime indireceksin!.. Anlamıyorsun böyle bir teklif, hay Allah’ım, böyle münasebetsiz bir şeyi düşünmek bile, düşünmek bile, ay ne söyleyeceğimi şaşırdım, serseme döndüm. Oğlum sen hiç utanmaz mısın, kızım sen delirdin mi?

- Anne, siz her şeyi büyük heyecanla karşılırsınız zaten, çocuk gitmek istemiyor Amerika’ya, sâkin olsanız.

- Gitmek istemiyor ne demek, anne baba gidiyor, âile gidiyor, o sanki büyümüş de adam olmuş gibi, kendi arzusunu öne sürebiliyor, gitmeyeceğim, diyor, tüh ne günlere kaldık. Zâten Saadettin bu gençlerin bu kadar azması hiç hayra alâmet değil, demiyor muydum, bu parmak kadar çocuklara da örnek oluyorlar işte.. Hiç âile saygısı, ana babayı saymak kalmadı, bizim zamanımızda babamızın işine karşı çıkmak değil, babamızın önünde ağzımızı bile açamazdık (İşinsu, 1991: 324, 325).

Üç Yirmidört Saat romanında, Fatma’nın annesi, kızının kuşağının “mutsuz” olduğunu ve nasıl yaşayacağını bilmediğini düşünür. Onlara yardım edebilecek olan kişilerin, anne babalar olduğuna inanır:

- Ne istiyorsun benden! dedi, Fatma ağlayışlı bir sesle.

- Dengeni bulmanı!

- Dengesiz miyim ben! Yani aptal, yani deli?

- Bunların hiç biri değil, şımarıksın ve boş verici.

- Bana hakaret etmek için mi karşına aldın?

- Konuşmak için. Senin derdin bütün bir kuşağın derdi biliyorum. Karışık bir dünyanın, değişimlerin çalkantısı içine düşmüş bir kuşak sizinki, mutsuz bir gençlik. Anlamadığımı mı sanıyorsun? Acıyorum da üstelik. Tutkuyla, nasıl yaşayacağını bilmeyen bir gençlik! Kavgayla mı? Olumsuz, yalın eğlencelerin peşinde mi? Tehlikeli serüvenlerin coşkusu içinde mi? Güç, çok güç işiniz biliyorum...

...

- Çocuklarımızın yollarını bulmaları önemli bir sorun. Çevrelerine, kişilere, anlayışa bağlı. Konuşarak, öğreterek sürmeliyiz onları memleketlerini, insanlarını düşünmeye, sevmeye. Her şey insan sevgisiyle olacak ve tam bir demokratik özgürlük içinde. Onlara yardım etmek ana-babaların elinde en çok. Çağımızda anaların, babaların ödevi ağır, güç üstelik.

- Kitap gibi konuşuyorsun! dedi, Fatma (Yönsel, 1977: 124, 125).

Güz Şarkısı romanında Fatoş, annesinin kuşağını, hayatlarını herkesten gizli ve başkalarının isteğine göre yaşadıkları için eleştirir:

“- Korkak bir kuşağın insanısın sen anne. Herşey gizli olacak sizler için. Âlem ne der, ne olur korkusu çürütmüş içinizi. Bütün hayatınız yalan, hayal, rüya üzerine kurulmuş.” (Yönsel, 1966: 61).

Güz Şarkısı romanında Nuriye Hanım, kızının ve onun kuşağının özgürlük istemelerine zaman zaman kızsada, aslında bir taraftan onların haklı olduklarına da inanır. Kendi kuşağının eskidiğini ve bittiğini belirten Nuriye Hanım, kızının şahsında onun kuşağından, kadının, hayatının her alanında bir araç değil, düşünen bir insan olduğunu göstermesini ister:

Başını kaldırmış, güzel yüzünü bozan küskün, sıkıntılı bir anlamla bakıyordu Nuriye hanıma.

- Bizim kolejden kızlar var Fransada, İsviçrede öyle eğleniyorlarmış ki! Biz kendimizi özgür sanıyoruz, nerde özgürlük efem! Neden gitmeyeyim ben yalnız başıma, neden özgür olmayayım? Demin genç kaptanlardan biri geldi babama. İkinci mevkide gençlik var eğleniyorlar, oraya gidelim diye beraber.. Bırakmadı babam! İşte taşralı kafası değil mi efem?

Al sana, bu da özgürlük peşinde! Diye güldü Nuriye hanım. Çoğunca kadınların, sıkıntıdan, erkeklerle kolayca cilveleşip yatmak için özgürlük isteyip istemediklerini soruyordu kendi kendine! Kızının kavgacı sesini duyar gibi oldu:

“- Birşeyler arıyorum, sevde, iş kavga ne dersen de bir şeylerin peşine düşmek, yararlı olmak ülküm benim.. Benim kuşağım bir şeyler yapacak, yapmalı böyle sürmez bu gidiş...”

Ağlamıştı sonra birdenbire. Yaşlar iplik gibi yanaklarına akarak.. İçi yanıverdi inceden Nuriye hanımın. Hayır böyle değil, benim kızım bu tür lüsü değil! Bunlar azınlıkda, bunlar kaymak takımın döllerı, kötü tohumları.. Kızının da tam mutluluğa erişmediğini biliyordu. Daha çok genç, kendini bulacak, birşeylere yarayacak bir gün belki de.. Şimdilik o adamı sevmekten, kötü

resimler yapmaktan, gürültülü caz havalarını dinleyip sosyalizm konuşmaktan başka neydi yaptığı? Hiç olmazsa memleket sorunlarına eğiliyor, birşeyler öğreniyor, dünyayı, insanları belki de.. Yarım yamalakta olsa.. Bir umut, küçük bir aydınlık saklamak istiyordu kızı için yüreğinde. Bizim kuşak bitti, eskidik biz, öyle olsun kızım, siz gösterin bakalım özgürlüğe açtığınız kapıları, siz başarın kadının yatakta, mutfakta, tarlada bir araç değil, bir doğurma makinesi değil, düşünen kafa olduğunu insan olduğunu gösterin! (Yönsel, 1966: 70, 71).

Alnında Mavi Kuşlar romanında Sinan, oğlunun kuşağını “çok yönlü bilgi, güzel sanatlar, evrensel kültür” bakımından eksik bulduğu için eleştirirken, Tan, babasının kuşağını, o güne kadar bir şey yapamamış oldukları için suçlar:

Sinan’ın onsekiz yaşındaki oğlu Tan hiç ilgilenmiyor, yalnız sosyalist öğretiyi işleyen kitaplar okuyor diye Sinan öfkeleniyordu. Armağan onların arasındaki tartışmayı izlemişti. Sinan oğluna bu yaşta kişiliğini, yeteneklerini geliştirecek çok yönlü bir kültürle, hatta, burjuva kültürüyle yoğrulması gerektiğini söylüyordu. Gerekli bir kültür birikimi olmayan insanlar üst düzeydeki bilimsel ürünleri kavrayamazlar, yanlış uygulamalara, küçük burjuva anarşist eylemlerine kapılırlardı.

“Peki ama ya ben okuduklarımı anladığıma inanıyorsam ve bunu kanıtlıyabilirsem.” diyordu Tan babasına.

“Yüzeysel olarak ve sloganlar biçiminde kavrayabilirsin ancak” diyordu Sinan.

“Peki hangi kitapları okuyalım söyler misin?” diyordu Tan.

“Sanatla ilgilen. Edebiyatla ilgilen. Büyük eserleri oku, büyük romanları...” diyordu Sinan.

“Sizin okuduğunuz romanları değil mi? Dostoyevski’yi, Sartre’ı okuyalım. Hatta önce varoluşçu olalım. Sonra da sizin gibi olalım. Bu mu bizden beklediğiniz?”

“Bizi beğenmiyor musun?” diye soruyordu Sinan.

“Bugüne kadar ne yapabildiniz?” diye soruyordu Tan.

“Size de aynı soruyu sorabilirler. Bakalım siz ne yapabileceksiniz.”

“Herhalde meyhanelerde vakit geçirmeyeceğiz.”

“Saygılı ol. Sosyalizm büyüklere saygısızlık etmenizi öğretmiyor size.”

Bu sözler üzerine Tan susmuş, sonra da çıkıp gitmişti. Sinan sigarasını sık sık dudaklarına götürüyordu. Bakışlarında gurur ve tedirginlik vardı.

“Ona baskı yapıyorsun” dedi Armağan.

“Bir iki sloganla, yüzeysel bilgiyle dünyayı kendilerinin değiştireceğine inanıyorlar, sonra eylemlere başlıyorlar. Ukalâ bunlar,” dedi Sinan.

Sinan yeni yetişen kuşağı çok yönlü bilgiden, güzel sanatlardan, evrensel kültürden uzak bulduğu için eleştiriyordu (Özakın, 1978: 104-106).

4.21.2. Sınıf Farklılıkları

Hayat Parçaları romanında, kızı Naciye’nin bir profesörün oğluyla evlilik kararı aldığını öğrenen Mehmet Efendi, iki aile arasındaki eğitim ve statü farkını düşünerek tedirgin olur. Ahmet Gürleyen’in ailesinin, Naciye’yi kabul etmeyeceğini

düşünür. Gürleyen ailesinin yakın dostlarından Halim Bey, okumuşların, insanlar arasında fark gözetmeyeceğini ifade ederken, karısı Şadiye Hanım, kendisiyle bir gündelikçi arasında, okuma yazma dışında bir fark görmediğini belirtir:

“... Siz Gürleyen’le konuştuğunuz zaman, ona annesinin bir gündelikçi hizmetçi olduğunu tabîî söylersiniz.”

“Merak etme, Mehmet Efendi. Bizim gibi okumuşlar, insanlar arasında fark gözetmezler. Hepimiz hizmetçiyiz biz.” (Bu aralık Şadiye Hanım söze karışarak):

“Ben de Halim gibi düşünüyorum. Benimle bir gündelikçi kadın arasında hiç bir fark görmüyorum. Belki biraz okuma yazma. Ama, çalışmak kutsal bir şeydir. Ekmeğini kazanmak için kendini satmamak şartıyla her türlü hizmet mübahtır.”

“Hay Allah razı olsun, hanımefendi. İnşallah Gürleyen’in annesi de böyle düşünür. ...” (Adıvar, 1963: 60, 61).

Sevda Sokağı Komedyası romanında, sınıf farklılıklarının, saygı sözlerine de yansıdığı görülür. Her insana, mensup olduğu sınıfa göre “Bey”, “Efendi” ya da “Ağa” şeklinde hitap edildiği belirtilir. Evliliklerde de sınıf farklılıklarının dikkate alındığı ifade edilir:

O akşam Dadı Kalfa’nın odasında yatağını sererken sordu:

- Kayıkçının adı ne?

- Salim...

- Efendi mi denir, Bey mi?

- Kayıkçıdan ne Bey olur, ne Efendi. Sadece Ağa olur.

Nümune kendi de farkında olmayarak:

- Ben Beyden başkasına varmam! diye mırıldanıyordu.

- Merak etme Salim Ağa seni almaz... Fakat Beye varmağı da aklından çıkar, kızım. Seni Efendi de almaz. Olsa olsa bir Ağa... (Adıvar, 1977: 263).

Aksaray’dan Bir Perihan romanında, ailesinin maddi durumunun kötüye gitmesi nedeniyle mahalle mektebine gönderilen Nuri, konakta öğrendiği dili konuşunca, arkadaşları tarafından yadırganır. Nuri de arkadaşların kullandığı dili anlamakta güçlük çeker. Nuri’nin, onlardan daha temiz giyinmesi de alay konusu olur. Romanda, iki sınıf arasındaki anlaşmazlık dile getirilir:

Halbuki, mektep hayatıyla ilk teması, hayatının sayılı dramlarından biri oldu. Nuri çekingem ve terbiyeli bir çocuktur. Ve mektebe gidinceye kadar kendi yaşında bir erkek çocuğu ile arkadaşlık etmemiştir. Bunun için Nuri, mektep arkadaşlarının ne oyunlarını biliyor, ne dillerini konuşabiliyordu. O eski kibar konaklarda konuşulan terbiyeli bir dil konuşuyordu. Evinde bunu öğrenmişti.

Halbuki mektep arkadaşlarının çoğunluğu kenar mahallelerin kendine mahsus dilini konuşuyordu. Nuri onları anlamakta âdeta zahmet çekiyordu.

Buna karşılık onun arkadaşları da Nuri'yi anlamıyorlardı. Söylediği her bir nazik cümle onların kahkahalarla gülmesine sebep oluyordu, yahut onları sebepsiz yere kızdırıyordu. Paraları kıt olmasına rağmen, Nuri yine bütün arkadaşlarından daha temiz giyiniyordu. Çocuklar buna da içerliyorlar, onunla merhametsizce alay ediyorlardı. Sonra da o devir, paşazadelerden en çok nefret edilen bir devirdi. Cumhuriyet yeni ilan edilmiş, padişah yeni kovulmuş, eski kibarlar gözden yeni düşmüştü (Derviş, 1997: 100, 101).

Yenişehir'de Bir Öğle Vakti romanında, kızının kapıcıya sarılmasına çok kızan Mevhibe Hanım, kızına, onların “başka dünyanın insanları” olduğunu ve buna göre davranmadığı takdirde, ona saygı göstermeyeceklerini söyler. Olcay ise bu olay üzerine, annesinin haklı olup olmadığını sorgular:

Bir gün, kapıya geldiğinde Rüstem, ansızın içten gelen bir coşkuyla Rüstem'e koşmuş, bacaklarına sarılarak, pantolonunun dizlerini öpmüştü. Niçin yapmıştı bunu? Annesi çok kızmış, pis, demişti. Rüstem'in yanında. Pis pantolonu öpmekten utanmıyor musun? Sonra, yarım gün sandık odasına kapamıştı Olcay'ı.

Anasına bir daha baktı. Anasının, sandık odası cezasından sonra, kapıcılara falan nasıl davranması gerektiği konusundaki sözlerini hatırladı. “Sen onları anlamazsın, onlar başka bir dünyanın adamları, buna göre davranmazsan sana saygı göstermezler, alaşağı ederler seni...” gibi cümleler. Şimdiki gibi kısık dudaklarla. Ondan sonra, Olcay bir daha Rüstem'in kucağına çıkmamış, cikletlerden de vazgeçmişti. Sonra, kısa bir süre sonra, babası, kömür parasında sahtekârlık yaptığını söyleyerek son vermişti Rüstem'in işine. Olcay, anasının haklı olup olmadığını düşünmüştü. Tanımıyor muydu bunları, gerçekten? (Soysal, 1975b: 129).

Aynı romanda, sınıf farklılığı konusu, Ali ve Doğan örneğinde de ele alınır. Ali'nin evine giden Doğan, onun misafir yokmuş gibi davranmasını yadırgar. Çünkü şimdiye kadar tanıdığı kendi sınıfından olmayan insanlar, onun karşısında rahat davranamadıkları için, Doğan, Ali'nin de o şekilde davranacağını zanneder:

Ali ıslık çalarak yan odaya geçti. Oradan pantolonu yerine pijamasının altını giymiş ve ayağına terlikler geçirmiş olarak döndü. Her akşam yaptığı gibi, misafir yokmuşçasına. Doğan, Ali gibilerin, kendi sınıflarından olmayan biri evlerine geldiğinde kasıldıklarını, ne yapacaklarını şaşırıldıklarını sanırdı. Kendi evlerine gelen fakülte odacıları, ya da kapıcı gibi. Doğan, kaloriferlerin iyi yanmadığını söylemek için ne zaman kapıcı dairesine gitse, kapıcı karşısında Doğan'ı görünce ne yapacağını şaşırır, hem kendi rahatsız olur, hem de Doğan'ı rahatsız ederdi. Aşılamayacak bir duvar büyürdü aralarında. Oysa Ali hiç de öyle değildi. Davranışları Doğan'inkinden çok daha rahattı. Doğan bu rahatlığın nedenini merak etti. Ali bir sigara yakıp baktı Doğan'a (Soysal, 1975b: 179).

Aynı romanda, Ali ile Olcay arasında da sınıf farklılığı konusu gündeme getirilir. Olcay'ın, Ali'nin doğal davranışlarına gereğinden fazla önem vermesi, Ali'yi rahatsız eder. Ali, bir işçi çocuğu olduğu için, Olcay'ın kendisiyle ilgilendiğini öne sürer. Ali, yalnızca kendisinin sorumlu olduğu özellikleriyle değerlendirilmek istediğini ifade eder. Olcay ise zengin bir ailenin kızı olduğu için, Ali'nin, kendisini küçümsediğini ve bu yüzden ona güvenmediğini belirtir:

Ali Olcay'ın varlığından hem hoşlanıyor, hem de tedirgin oluyordu. Olcay'ın kendisine gereğinden fazla hayran olduğunu hissediyor ve onun kendisini hiç bir zaman tam gerçekçi bir gözle değerlendiremeyeceğini düşünüyordu. Bu sıkıntısını bir gün Olcay'a açtı: “Sen, sırf çevrende sana sıkıntı veren ve bu yüzden karşı çıktığın şeylere, daha da karşı çıkmış olmak için dostluk ediyorsun benle. Benim gibileri beğenmekle kendi içinde bir değişim yaptığını sanıyorsun. Benim, başka türlü olması mümkün olmayan nice ufak davranışım, sende hayranlık uyandırıyor. Doğal davranışlarımın önemsenmesi rahatsız ediyor beni, çünkü bunlar benim marifetim değil içinde büyüdüğüm koşulların sonucu. Bir işçi çocuğu olmamı da önemsiyorsun, oysa bu da benim marifetim falan değil. Dostluğumuzun sağlıklı olabilmesi için, yanlış yere edindiğin komplekslerin ışığında görmemelisin beni. Bunların dışında, yalın ve çıplak, beni, benim sorumlu olduğum yönlerimle değerlendirmelisin.” Olcay Ali'nin bu sözlerine karşılık vermemişti.

...

Olcay ise, Ali'nin, ailesini, yetişmesini, günlük alışkanlıklarını, giyinişini, konuşmasını küçümsediği kanısındaydı. “Beni, yoz bir düzenin yoz bir uzantısı olarak görüyor, onun için güvenmiyor bana” diyordu. Bu karşılıklı rahatsızlık dostluklarına gölge düşürüyordu (Soysal, 1975b: 195, 196).

Kız kardeşi Olcay ile Ali arasındaki ilişkiyi öğrenen Doğan, Ali'ye eskisi gibi davranmaz. Bu durum karşısında Ali, Doğan'ın karşısında eziklik duyar. Bu ilişkinin, sanki kendisindeki “sınıf atlama özlemini” açığa çıkarmış olduğunu düşünür. Doğan'ın bu şekilde davranması üzerine Ali, onun, sınıfsal değer yargılarını değiştiremediğini anlar:

Ali ise, hiç istemediği, gereksiz bir eziklik duyuyordu zaman zaman. Doğan artık eskisi gibi inanmıyordu kendisine, seziyordu bunu. Ali'nin büyük bir açığını yakalamışçasına, Ali onu düş kırıklığına uğratmışçasına davranıyordu. Ali'nin Doğan'ın kızkardeşine ilgi göstermiş olması, sanki Ali'deki “sınıf atlama özlemini” açığa çıkarmıştı. Sanki Ali, ancak Doğan'ın sınıfından olanların sahip oldukları şeylere, spor otomobil gibi, gizli gizli özenirmiş de, ilk fırsatta bunu ortaya çıkarmışmış gibi... Kızkardeşi sanki başka bir sınıfın sahip olacağı eşyalardan, haklardan biriydi ve Ali bu haklara

özenmekle kendi sınıfına ihanet etmişti. Ali ise Doğan'ı biryana çekip yüzüne karşı, "Olca sana ait bir eşya mı be adam?" diye bağırarak istiyordu.

Doğan'ın bu tavrını, daha önceki dostluklarında güvenini kazanan kafasına yakıştıramıyor, çığ buluyordu. Demek ki düşüncelerinin çoğu yüzeydeymiş, onu sınıfsal değer yargılarını değiştirebilmiş sayardım. Ama ufak bir olay ondaki temelin sağlamlığını ortaya koydu (Soysal, 1975b: 203, 204).

Yarın... Yarın... romanında, "sınıflı bir toplumun sınıf bilincine ermiş bir kızı" olarak nitelendirilen Josette ile "sınıf bilincinden yoksun büyüyen" Selim karşılaştırılır. Kendisinin mensup olduğu burjuva sınıfının kurallarını bile kitaplardan öğrenmek zorunluluğunun Selim'i, Josette'den geri bıraktığı ifade edilir. Selim'in, kuramsal olarak öğrendiği birçok şeyi, bir de yaşaması gerektiği belirtilir:

Örneğin, Josette, Nazım Hikmet'i Baudelaire'den daha iyi tanıyordu; kendisi ise Baudelaire'i Nazım Hikmet'ten daha iyi biliyordu. Öz yaşantısından bulduğu bu örnek çok anlamlı geldi Selim'e.. Şiir gibi çok öznel bir sanatın algılanmasında bile işin içinde dil benzemezliği gibi çok önemli bir engel olduğu halde bile, sınıf ayrılıkları ulusal ayrılıklardan daha önemli rol oynuyordu demek. Çocukluk yılları boyunca, Hugo, Baudelaire ezberlemek zorunda bırakılmış şiir sevmez, bir kız, on sekizine geldiğinde, yabancı bir ozanın dizelerini işitiyor, şiir sevmezliğine karşın onu duyuyor, ona ısınmıyordu. Çünkü o yabancı ozanın dedikleri, Hugo'nun yiğitlemelerinden, Baudelaire'in sevdâ sözcüklerinden daha yakındı özüne. Sınıflı bir toplumun sınıf bilincine ermiş bir kızıydı Josette. Kendisini doğrudan doğruya ilgilendiren şeylerle, kendisini ilgilendirenleri görmemesi için ortaya atılanları ayırt etmesini öğrenmişti. Oysa Selim, sınıf bilincinden öylesine yoksun büyümüşü ki, burjuvalığını bile bilememişti. Ülkesinde, kendisinininkinden çok farklı yaşamlar sürdüren kişiler bulunduğunu fark etmişti şüphesiz. Ama nedenini kesinlikle tanımlayamadığı bir acıma duygusundan öte üstünde durmamıştı bu durumun. Farklı yaşayanların neden farklı yaşadıklarını hiç düşünmemişti. Arada sırada dikkatini çeken birtakım ufak tefek olaylara ilgisizce şaşırdığını anımsıyordu yalnızca.. Lise ondayken kendisine özel matematik dersi veren teknik üniversitelinin evinde yemek yediği gün örneğin bütün ailenin aynı salata tabağından atıştırdığını görerek şaşmıştı.. Teyzelerinden birinin evine dikişe gelen gene kızın ayağında kaçık çoraplar olması tuhafına gitmişti. Ama, kendince olağan aykırı saydığı bir şeyleri yalnızca görmekten ileri gitmemişti. Bu ufak tefek ayrımların ardında daha büyüklerinin yatabileceğini, bunların, asıl ayrımların yalnızca belirtileri olabileceğini hiç düşünmemişti. Dikkat çeken ama önemsenmeyen tuhafliklardı bunlar onun için. Annesinin, babasının, çeşitli akrabaların evlerinden hiç eksik olmayan hizmetçi, uşak şoför takımını dikkate değer kişiler, hatta düpedüz kişiler olarak bile görmemişti. Kendini bildiğinden beri yaşamının geri perdesini oluşturan bu gölgeleri antika abajurlardan, bilmem hangi Lui stili koltuklardan ayırt etmemişti. Ev yaşantısı hemen hemen tümüyle hafta sonlarından oluştuğundan, fazla bir alışverişi de olmamıştı onlarla. Yalnızca, çevresini tanıyabilmiş, ama bu çevreyi "sınıf" olarak nitelendirmeyi bilememişti. Kendi sınıfının en ilkel kurallarını bile kitaplardan öğrenmek zorunluluğuydu onu Josette'den böylesine geri bırakan. Kıza (kıza derken çağdaş düşünce yüzeyine) yetişmek için harcadığı çabalar sonucunda bir çok

şeyi kuramsal olarak öğrendi. Bunları gerçekten bilebilmesi için biraz da yaşaması gerekiyordu elbet. Kafası, yüreği birtakım hazırlıklara girişmişti. Uyanmıştı ama daha ayağa kalkmamıştı. Yaşamağa yeni başlıyormuş gibi bir duygu vardı içinde. (Kür, 1976: 153,154).

Selim, evine ilk defa gittiği Memet'in, kendisine “siz” olarak hitap etmesini, kendisini, ailesini ve çevresini beğendirmeye çalışır gibi davranmasını yadırgar ve kendini yabancı gibi hisseder. Selim, Memet'in farkında olmadan davranışlarıyla “sınıf ayrılığını” belirttiğini düşünür:

“Merhaba bacı,” dedi Doğan..
 Selim bir şey demeden başıyla selâm verip gülümsedi.
 “Hoş geldiniz Doğan ağbi. Hoş geldiniz.”
 “Hoş bulduk,” dedi Selim. Memet’le Doğan’a bakarak ayakkabılarını çıkarmak üzere eğildi.
 “Siz çıkarmasaydınız, Selim ağbi..”
 “Ne demek?” Her zamanki “sen”in birden “siz”e dönüşüvermesi şaşırttı Selim’i. Evine, hatta mahallesine girince değişmişti Memet. Atak, coşkulu, meraklı delikanlının yerini biçimselliğe yaklaşan bir “aile babası” bir “evsahibi” almıştı sanki. Kendini, çevresini çocuğunu beğendirmeye, belki de mazur göstermeye çalışan.. Yadırgar gibi oldu Selim. Alındı. Kendi yabancılığı duydı. Doğan ile Memet arasında bu tür bir tören, bu tür yabancılaşıma yoktu. Bir yerde Memet, bilmeden, istemeden Kemal’in sık sık açık açık yinelediği şeyi belirtiyordu davranışlarıyla: sınıf ayrılığı! (Kür, 1976: 234).

Şafak romanında Ahmet, insanların sınıfsal görevinin bilincinde olduğu takdirde direnebileceğine inanır. Bir insanın, iki sınıfın ideolojisine birden sahip çıkmasının mümkün olmadığını savunur:

... “Şahlanmak ve direnmek! Bunlar sadece güzel sözcükler değildir” derdi Ahmet. Sınıfsal tavırlardır. Ancak sınıfsal görevinin bilincinde olan kişi şahlanabilir, gerçek anlamda direnebilir, karşı durabilir. Bu sınıfsal bir kavgadır. “Sosyalizm işçi sınıfının ideolojisidir, cümlesini benimsemek, güzel ve haklı bulmak, bunların gereklerini yerine getirmeye yetmez. Sıkıştığında kendi sınıfının ideolojisi ağır basar.” Buna benzer, bilinen cümleler. Ama Mustafa, Maraşlı emekçi bir aileden gelmiyor mu? “Yalnız nüfus kâğıdına bakmaz bu iş” derdi Ahmet. “Örneğin siz öğretmenler, tipik küçük burjuvalarsınız. Bütün yaşantınız ve tavırlarınızla. Sen öğretmenliği, küçük burjuvalığı seçmişsin, ama bir yandan içinden geldiğin sınıfın ideolojisine sahip çıkmak istiyorsun. Olmaz, iki şey birden seçilmez.” (Soysal, 1975a: 74).

Aynı romanda, insanların içinden gelmedikleri bir sınıfa -özellikle burjuva doğmadıkları halde burjuvalığa- özenmeleri eleştirilir:

“Ne bu kılık oğlum?” demişti.. “Bu favoriler, bu maksî pardesü de ne oluyor? Görmeyeli yeni özentiler mi edindin? Şu sehpalardaki biblolar da bitirim. Söyle, vazgeçtin mi yoksa?”

“Hayır.” demişti Hüseyin.

“Eee, babadan burjuva doğmadan burjuvalığa özenmek ne oluyor? İşte bizleri zayıflatan bu.

İçinden gelmediğimiz bir sınıfa, farketmeden özenmek, çünkü yıllarca tahsili falan hep sınıf atlamak için yapmışız. Yıllarca bunun için sıkıntı çekmişiz. Kendimize ait olması gereken bir ideolojiyi keşfettiğimizde, daha doğrusu keşfettirildiğimizde bocalıyoruz. Çok yatırım yaptığımız bir şeyden zor mu vazgeçiyoruz, nedir? İçinde bulunduğumuz koşulları değiştirmeyi o kadar uzun bir süredir kafaya koymuşuz ki, bu olanaklar elimize geçmeye başladığında, istemesek de sarılıveriyoruz (Soysal, 1975a: 75).

4.21.2.1. Üst sınıf

Bizim Diyar romanında, sınıf farklılıklarının, çocukların konuşmalarında bile kendini gösterdiği görülür. Arnavut komşu çocuğunun, kendisinin de sadrazam olabileceğini ima etmesi üzerine, Rıfat, onu aşağılar. Çocuk ise bu ayrılığın nedenini merak eder:

- ... Ben askerî mektebe gidince hakiki kılıç taşıyacağım. Pırıl pırıl. Sırmalarım da olacak. Kır at üstünde dolaşacağım.

- Demek askerî mektebe gideceksin?

- Evet. Bana yaraşan askerliktir. Anam söyledi.

- Ben de memur olurum bakarsın. Hekim olurum yahut sadrazam da olabilir miyim dersin?

Rıfat, kılıcın ucunu ona doğru çevirdi.

- Yavaş bre Arnavut! dedi. Sadarete sana mı kalmıştır?

Ömer'in yüzü gölgelendi, boynunu bir yana eğdi.

- Beni niye aşağı görürsün? Hepimiz müslümanız. Ayrılığı gayrılığı senin içine kim kodu Rıfat?

Rıfat kılıcıyla çocuğu iteledi.

- Sus hele! dedi. Haddini bil. Sadarete göz dikmek, senden önce bana düşer. Bu, senin düşüneceğin iş değil. Diklenip, böbürlenip dolaşmaktasınız ortalarda. Size rütbe verdik, beylik verdik, şimdi bize yukardan bakmaktasınız.

O an ardında bir gürlleme işitti. Dönüp bakamadı. Babasıydı gelen.

- Bre Rıfat komşu çocuğuyla kavga mı etmektesin?

Korkuyla döndü. Başını kaldırmadan,

- Hayır beybaba, dedi. Ona haddini bildiriyordum.

- İşi sadarete kadar vardırın demek? Boyuna bosuna bakmadan. Bu çocuk senin arkadaşın, kardeşin değil midir?

- Arkadaşımdır. Lâkin kardeşim değildir efendim (Çokum, 1978a: 11,12).

Küçük Dünya romanında, Allah'ın adaletini kabul etmek gerektiği, insanların kaderinin değiştirilemeyeceği ve herkesin toplum içinde layık olduğu mevkii aldığı belirtilir:

“Hayır efendim, olmaz... Biz başkayız, onlar başka... Bizim ihtiyaçlarımız, onların ihtiyaçları... Herkes cemiyet içinde lâayık olduğu mevkii alır... O hizmet etmek, günde bir ekmek, ayda bir kilo et yemek için yaratılmıştır... fazlası, fazladır. Sen ayda sadece bir kilo et yesen ölürsün ama, ona iki kilo çok gelir...

...

Bak karıcığım, madem ki Allah'a inanıyorsun. O'nun adaletini de kayıtsız şartsız kabul et. Bazı insanlar fakir, bazıları zengin, bazıları güzel ve sıhhatli, bazıları da çirkin doğarlar. Bu onların kaderidir. Anlıyor musun? Bunu ne sen değiştirebilirsin, ne ben, ne o... Böyle gelmiş, böyle gidecek. İyisi mi, boş ver” (İşinsu, 1984: 9).

Uzayan Yollar romanında, annesinden aldığı terbiye ve yaşadığı muhit nedeniyle, kendi çevresinden olmayan insanları küçük gördüğünü itiraf eden Sibel, bu alanın dışına çıkınca, bambaşka bir insan olduğunu hisseder:

Benim yanılsım şunda: Aldığım terbiye, yaşadığım muhit, gördüğüm insanlar, yani tek kelime ile içinde bulunduğum sosyete bana, bambaşka fikirler telkin ettiği için bu çevrenin dışındakileri hor ve küçük görüyorum. Bu telâkkilerden sıyrılmalıyım. İnsanları paraları ile değil, şahsî kıymetleriyle ölçmeye alışmalıyım. Nezaketin, müsamahanın, âlicenaplığın ve iyi kalpliliğın, birlikte yaşayan insanlar arasındaki münasebetleri kolaylaştırabileceğini, hatta bu hayata sevimli bir anlam verebileceğini düşünmeliyim.

... Annesinden aldığı terbiyenin ve yaşadığı muhitin onu tam manasiyle şımartmış olduğunu kendi kendisine itiraf ediyordu. Halbuki işte bir kaç gün bu alanın dışına çıkınca, hakikî hayatla karşılaşınca bambaşka bir insan olduğunu hissediyordu. Hayır, yaşamak demek bol para sarfederek, sık giyinerek, günün birkaç saatini berber sandalyesinde, manikür ve pedikür elinde, geri kalan saatlerini de çay sofralarında, oyun masalarında geçirmek demek değilmiş meğer... Seyahat etmek de Avrupa'nın lüks mağazalarında alış veriş etmek, lüks otellerinde bol bol para sarfederek çantasını boşaltmak demek değilmiş! (Berkand, 1980d: 115).

Gecenin Ucundaki Işık romanında, “kaymak takım” olarak adlandırılan sosyete, modernleşmiş bir harem hayatının yaşandığı belirtilir. Bu takımın, görünmez kafeslerle “küçük insanlar”dan ayrıldıkları ifade edilir:

Acaip bir karışmaydı o kaymak takım! Osmanlılardan kalma tertip üzerineydi gidişi. Modernleşmiş bir harem hayatı yaşanırdı. Görünmez kafesler çevrelerdi her yanlarını. Paranın gücü dokunulmaz kılardı onları öbür yana.

Öbür yan demek, parasız, şarklı, köylü, geri, küçük insan demektir. Toplumun içinde yalnız Kaymak takım, kendine, ayırıp açtığı güneşli, rahat, yolunda buyruğunu sürdürüp yaşardı keyfince. (Yönsel, 1963: 369).

Pertev Bey'in Üç Kızı romanında, sınıf farklılıklarının dile de yansıdığı görülür. Selmin, patronu Gani Bey'i, kendisine "kızım" diye hitap ettiği için eleştirir. Kendi muhitinde böyle bir ifadenin söz konusu olmadığını ifade eder:

"- Gızım, gızım!.." diye Selmin'i çağırdı.
Selmin hiç cevap vermedi. Tekrar:
"- Selmin Hanım, gızım, duymuyor musun?" deyince, Selmin:
"-Efendim, beni mi çağırdınız?" dedi ve yanına gitti.
Gani Bey:
"-Gızım, gızım dedim, cevap vermedin" dedi.
Selmin:
"- Kızım dediğiniz zaman, beni kastettiğinizi zannetmedim, de ondan," dedi.
Gani Bey:
"- Yohsa, bizim gızımız olmaya tenezzül etmiyor musunuz?" dedi.
Selmin:
"- Hayır, ondan değil, babamdan başkası bana kızım diye hitap etmez, onun için anlıyamadım, ve bizde..."
Yüzü kızardı, kızardı ve patronunu rencide etmek korkusuyla, söyleyeceğini mümkün olduğu kadar hafifletti, ve devam etti:
"- Bizde, yani benim âilemde, hakiki babası olmadan kimse kimseye 'kızım' diye hitap etmez. Yine hakikî amca, dayı, teyze, hala, yenge olmadan hiç kimse kimseye amca, dayı, teyze hala, yenge demez." dedi.
Fakat hakikatte Selmin, "benim âilemden" maksadı "bizim mûhitimizde, yani İstanbul'da, İstanbul kibarlarında, İstanbul terbiyesinde" sahiden amca, dayı, sahiden teyze, hala, yenge, ağabey olmadan, amca, dayı, teyze, hala, yenge, ağabey denmez, âdet değildir; terbiyemize uygun değildir demek istiyordu. Gani Bey:
"- Ya öyle ise size nasıl hitap edelim!.." dedi.
Selmin:
"- İsmimle, bana ve herkese ismiyle." dedi.
Gani Bey:
"- Peki Selmin Hanım, peki Selmin Hanım, hata etmişiz, özür dileriz, bir daha yapmayız." dedi (Ayaşlı, 1968: 65, 66).

Aynı romanda, Türkiye'de burjuva sınıfının doğuşu anlatılır. Cumhuriyet'in kendi aristokrasisini kurduğu ve memleketin kaynaklarından yalnızca bu küçük zümrenin yararlandığı belirtilir. Hep kendi aralarında evlendikleri için durmadan zenginleştikleri, halkın ise yerinde saydığı ifade edilir:

... âilelerin bozuk düzen hali düzelir gibi oluyordu. Türkiye'de, belki Şark'ta hiç olmayan bir muazzam hadise oluyordu. Bir sınıf peyda oluyordu.

“Bourgeois” sınıfı. Saltanat devrinde olmayan sınıf farkı, Cumhuriyet devrinde baş gösteriyordu. Cumhuriyet; kendi aristokrasisini, kendi bourgeoisini kuruyor, kendi adamını yetiştiriyordu. Kimbilir, belki bu kendi hakkı idi ve kendinin devamı için elzemdi. Koca Anadolu, büyük kitle olduğu gibi kalıyor, küçük bir zümre, kendisine “Münevver” zümresi dedirten, küçük bir zümre, imtiyazlı bir zümre memlekete hâkim ve memleketin bitmez tükenmez kaynaklarından onlar, sadece onlar istifade ediyorlardı. Sefir, vekil, mebus, politikacı, doktor, mimar, mühendis, müteahhit, iş adamı, işte bunların güzel evleri oluyor, evlâtlarını pahalı mekteplerde ve sonra Avrupa’da okutabiliyorlar, ve bu okumuş veya okuyamamış çocukların memlekete avdetlerinde yerleri, mevkileri temin edilmişti. Zira bu imtiyazlı zümreye mensuptular. Babası mebus, amcası vekil, dayısı sefir, eniştesi bankacı idi... Bu sınıfın bankalarda paraları, kredileri vardı. Ankara’da hanları, apartmanları, İstanbul’da sayfiyede köşkleri vardı. Yeni, yeni bütün memleketin güzel yerinde kurulan sitelerde, kooperatiflerde, şirketlerde hisseleri, iştirakları vardı. O yapı kooperatifinde bir kat, şu kooperatifte bir köşk, şu şirkette bir hisse, bu şirkette meclis-i idâre âzâsı... Hanımın ayrı, küçük hanımın ayrı, damad beyin ayrı, küçük beyin ayrı...

...
İşin tuhafı, bunlar hep aralarında evleniyorlar, ve içlerine yabancı almıyorlar, ecnebi kadınları müstesna. Baba mebus, oğul hariciyeci, damat doktor, baldızın kocası bankacı ve böyle sürüp gidiyordu. Velhasıl bütün kilit noktalarında kendi adamları vardı. Bu sûretle memleket olduğu gibi kalıyor ve bu küçük zümre durmadan zenginleşiyor, iktidar kazanıyordu. Ve böylece, gâyet hodgâm, kendini beğenmiş, paraya, iktidara, âdeta polis kuvvetine dayanan kuvvetli bir aristokrasi, imtiyazlı bir zümre vücûda gelmişti (Ayaşlı, 1968: 201, 202).

Pertev Bey’in İki Kızı romanında Muammer, Bezmiyar Kalfa’yı “hizmetçi parçası” olarak görür ve onun, kendi evinde ölmesine çok sinirlenir:

Bezmiyar Kalfa, Selminden sonra üç sene daha yaşadı. Çiftelhavuzlarda vefat etti. Onu Karacaahmede Pertev Bey ve Nuhbe Hanımefendinin yanına götürdüler. Muammer, Bezmiyar Kalfanın kendi evinde ölmesine pek sinirlendi:

“- Sağ olsun Berrin ablanın münasebetsizlikleri bunlar” diyordu. Yeni ve lüks evimde ölüm ister miyim ben, hem de bir hizmetçi parçası (Ayaşlı, 1992a: 56).

Pertev Bey’in Torunları romanında, Hilâl’in yılbaşı için mükellef bir sofraya hazırlaması eleştirilir. Sosyalistler (Hilâl ve Muammer) ile savundukları işçi sınıfı arasındaki eşitsizlik dile getirilir:

Yılbaşı için, Hilâl yeni baştan evi temizletti, gümüşleri, kristalleri ve dantel örtüleri çıkardı ve mükellef bir sofraya kurdu.

Bu sofranın üstünde neler yoktu neler.....

Hindi kızartması içpilavla yine hindili çerkeztavuğu, istakoz, karides, havyar; balık yumurtası; rozbif ve her türlü tavuk ve söğüş etleri ve daha neler.. bir kuş sütü eksikti.

Ayrıca hazırladığı içki sofrasında da bol viski votka ve rakı... su gibi akıyordu, saat 12de içmek için de Fransız şampanyası saklanmıştı buz kovaları içinde.

Sosyalistler, sosyal adaletçiler bu gece, müdafaasını üzerlerine aldıkları işçilerle tam bir eşitlik! üzere eğleniyorlardı!.. (Ayaşlı, 1992b: 109, 110).

Alnında Mavi Kuşlar romanında, “rafine yaşama”yı sevdiğini söyleyen Sinan’ın, otobüse binmediği, yollardaki “zevksiz” kalabalıktan sıkıntı duyduğu ve içinde yaşadığı çevresinin dışına çıkmayı hiç istemediği belirtilir:

Çamurlu kaldırımında yürümeye koyuldu. Bakımsız, yoksul yolların duygusuna kaptırmak istedi kendini. Islanıyordu ve yanından geçen araçlar üstüne çamurlu sular sıçratıyorlardı. Birden Sinan’ın şakacı bir biçimde söylediği sözler geldi aklına:

“Rahat, rafine yaşamayı seviyorum.”

Sinan bir yerden bir yere giderken otobüslere binmiyordu. Cumartesi günleri de yollardaki kalabalıktan sıkıntı duyuyordu. Köylülerin, işsizlerin, askerlerin, seyyar satıcıların doldurduğu kaldırımlarda yürümeği sevmiyordu. Yoksul, geri, ilkel bakışlı ve zevksiz kalabalıklar sanki ürkütüyordu onu. Tanıdığı uygar, zeki, kültürlü aydınlar çevresinin dışına çıkmayı hiç istemiyor gibiydi. Armağan “Çevrede geriliğin, yoksulluğun olduğunu unutmamak gerekiyor ama” demişti Sinan’a.

Sinan Armağan’a sık sık: “Taşralısın sen...” diyordu (Özakın, 1978: 74, 75).

4.21.2.2. Alt Sınıf

Bir Gün Sabah Olacak mı? romanında, insanların zengin ya da fakir olarak dünyaya gelmesinin, yalnızca bir tesadüf olduğu belirtilir. Fakir olan insanların, aşağılık duygusuna kapılmamaları gerektiği ifade edilir:

Sen Fehime halanın nasihatlarından dışarı çıkmamaya çalış!. Kuvvetli, ciddi olacaksın! Başkasının sana acımasını, seni himaye etmiye kalkmasını kabul etmiyeceksin! Kendini küçük görmiyeceksin! Aşağılık duygusuna kapılmıyacaksın! Eğer, Ömer Gürkan bey zengin, Zeynep Güngör hanım fakir bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmişlerse bu sadece, evet sadece bir tesadüften başka bir şey değildir. Bunun aksi de pekâlâ olabilirdi (Berkand, 1980b: 73).

Uzayan Yollar romanında, Ali Bey, oğlunun yüksek mühendis çıkması üzerine, patronunun, kızını memnuniyetle oğluna vereceğini düşünerek, Sibel’i

istemeye gider. Tunç Başar ise kendi ailesi ile fabrika sahibinin ailesi arasında her zaman bir uçurumun olacağını düşünür ve babasının bu davranışını hoş karşılamaz:

- Ben iyi diye yapmıştım evlâdım, Ne bileyim ben... Sanmıştım ki... Yani Sibel Hanımın senin hoşuna gittiğini sanmıştım. Seni sevindirmek istemişim. Teknik Üniversiteyi bitirdiğin için, Yüksek Mühendis olduğun için beyefendinin kızını memnuniyetle sana vereceğini ummuştum. Senden iyisini mi bulacak sanki...

- Memnuniyetle vereceğini ummuştunuz ha! Ne kadar aldanıyorsunuz. Siz dünyayı ne kadar az tanıyorsunuz baba! Gerçi bugün bir İdare Müdürüsünüz ama fabrikaya bir işçi olarak girdiğinizi unutuyor musunuz? Fakir olduğunuzu bilmiyor musunuz? Konaktakiler için bizim her zaman “karşıda oturanlar” olduğumuzu neden hatırlamıyorsunuz? Hayır, hayır, o şımarık bebek bana göre değildir baba (Berkand, 1980d: 40).

Aynı romanda Tunç Başar, babasının çalıştığı fabrikanın iflas etmesi üzerine, patronun kızı Sibel ile evlenerek fabrikayı kurtarabileceğini düşünür. Sibel’in ailesi de bu evliliği onaylayınca nişanlanmaya karar verirler. Tunç’un annesi, Hanımefendinin karşısında yemek bile yiyemeyeceğini söyleyerek nişana katılmamakta ısrar eder. Babası ise hanımefendilerle aynı sofrada yemek yiyecekleri için bu nişana çok önem verir:

İşte bu akşam konağın kapıları “Karşıda oturan” bir aileye açılacak, bir zamanlar fabrikaya bir işçi olarak giren ve yıllarca usta, ustabaşı, nihayet İdare Müdürü olarak çalışan Ali Başar’la oğlu, hanımefendilerle bir sofrada yemek yiyeceklerdi. Yaşlı adam için bu önemli, çok önemli bir olaydı. Bu gecenin şerefine yepyeni bir elbise yapmıştı. Pek yakında oğlunun evi sayılacak olan konağa başı yukarıda girecek, kalbinin çarpıntısını dışarı göstermemek için sert ve kuvvetli adımlar atacaktı. Bu akşam Ali Başar, oğlu Yüksek Mühendis Tunç Başar’la birlikte, konağın yan kapısından değil bahçesinden geçecek, mermer merdivenleri çıkacak, iki tarafın sarmaşık gülleri ve hanımelleriyle süslü tarasaya açılan cam kapıdan köşke girecekti. Bu harikulâde bir şerefti. O kadar olağanüstü idi ki Ali Başar, karısını beraber götürmüyordu. Çünkü o zavalıcık, oğlu yüzünden başına konan bu devlet kuşunu hâl olmayacak bir şey gibi görüyor. Bir rüyada ve bu rüyadan çabucak uyanacağını sanıyordu. Bundan başka, birkaç gün evveline kadar sadece bir Halime Hanım olan bu görgüsüz ve basit kadın, Hanımefendi ile aynı sofrada oturmaya pek cesaret edemiyordu. Hem onun böyle bir davette giyecek elbisesi de yoktu çünkü o, kocasının fabrikadaki mevkii yükseldiği halde hep o Halime Hanım olarak kalmış, görgüsünü arttırmak, kıyafetini değiştirmek lüzumunu duymamıştı.

Kocası, köşke davetli olduklarını ona söylediği zaman Halime Hanım şaşkın şaşkın gözlerini açmış, şu cevabı vermişti:

- Sen ne diyorsun Ali? Hanımefendinin karşısında ben nasıl yemek yiyebilirim. Düşün bir kere, o süslü esvapları, boyalı yüzü, kırmızı tırnaklarıyla başka bir dünyanın kadınıdır. Hele kızı?!... Oğlumun nişanlısı olsa da bana her zaman yabancı olacaktır o... geçenlerde Fehmi ustanın kızı bir gazetede onun

resmini görmüş, bana getirdi gösterdi de hiç tanıyamadım. Tıpkı sinemadaki kızlara benziyordu. Allah evlâdına mübarek etsin ama orası benim yerim değil Ali, gidemem ben oraya, sakın üstüme varmayın (Berkand, 1980d: 38, 39).

Zor romanında, İzzet Bey, Kerim’e, işçi olmanın insanı küçültmeyeceğini söylese de, Kerim insanların parası varsa saygı gördüğüne inanır:

- İşçi olmak seni küçültmez ki Kerim. Neden öyle konuşuyorsun?

Kerim, başını öte yana çevirmiş, “abdestlik yanı neresi acep. Nasıl sormalı?” diye düşünmektaydı. Hem de mendilini aramaktaydı. Ne demişti İzzet Bey “İşçi olmak seni küçültmez.” İyi, hoş söyler bu adam. Ama, paran varsa saygı görmektesin. Ve ne kadar gâvur âdeti biliyorsan, o kadar bilinmekte ve duyulmaktasın. Bu düşünceden de sıyrıp alamaz kendini Kerim. İstanbul’a geleli, gördüğü sezdiği budur. Buruşuk mendilini avucunun içinde gizlemeğe çalışarak yüzünü İzzet Bey’e döndürdü (Çokum, 1978b: 41).

Pertev Bey’in İki Kızı romanında, sınıf farkının Cumhuriyet rejimi ile başladığı belirtilir. Bu rejimdeki yeni insanların, “cariye, dadı, kalfa”ları hizmetçi olarak gördükleri ve aile sınırının dışına çıkardıkları ifade edilir:

Kabil, değil, ne Muammer ne başkaları, yani yeni Türkler cariye, dadı, kalfa ile aylıkla tutulmuş yabancı hizmet için gelen bir kadının arasındaki farkı anıyamıyorlardı. Bu insanların adoptif evlerini ve ailelerini bir türlü kabul edemiyorlardı. Ve Cumhuriyet rejimi ile başlayan sınıf farkı, bunları hizmetçi diye ev ve aile sınırı haricine atıyor ve Hindistan paryası mevkiine düşürüyordu (Ayaşlı, 1992a: 56).

Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında Selma, “varlıklı bir doktor ailesi” olmalarına rağmen, kocasının ailesi yanında çok yoksul olduklarını düşünür. Çevresinde kendi ailesinden daha yoksul ailelerin de var olduğunu düşünen Selma, grevlerin ve kavgaların bu yüzden çıktığına inanır:

Cigaramı yaktım, kahvemi içmeye koyuldum. Benimkilerin Görün ailesinin varlığı yanında ne kadar yoksul olduklarını düşünüp, güldüm. Her ay başı evin içinde esen kızgın, kavgacı hava, babamın çalışma odasına kapanıp toparlamaya çabaladığı masraf listesi! Biz varlıklı bir doktor ailesiydik! Bizden de yoksul olanlar, Kadıköyünde iki odaya sığınmış paşa kocasının emekli aylığı, çocuklarının yardımıyla geçinmeye çabalayan anneannem, başkaları, üniversite hocalarım, kasaba kaymakamı babasının gönderdiği parayı bursuna ekleyip geçinmeye çabalayan Ali, öbür çocuklar! Daha beterleri! Toplantılar, havada sallanan sol yumruklar, duvar yazıları, grevler, kavgalar.. (Yönsel, 1971: 288).

Aydınlık Kapı romanında, zengin bir ailenin kızları iken, geçim sıkıntısı çekmeye başlayan Fazilet ile ablasının, yoksulluklarını “bir ayıp gibi, bir suç gibi” sakladıkları ifade edilir:

Lerzan’ın, çocukluk yaşından tanıdığı altın yaldızlı, dallı kadife kaplı koltuklar, endam aynaları solmuş, yıpranmışlardı. Nadide Acem halılarının yerinde eski kilimler vardı. Sofrada bile ekseriya iki kız kardeş üzülp ezilerek:

- Bugün Zeynep Hanımın tembelliği üstünde idi, bir kuru fasulyeden başka bir şey pişiremedi, istasyona kadar çıkıp et almaya üşendi... gibi özürler dilemeye mecbur oluyorlar, etsiz ve az yağlı kuru fasulye ile, ekmekten başka her şeye benzeyen vesika ekmeğini bu zengin misafire ikram ederken cehennem azapları duyuyorlardı. Yoksulluklarını bir ayıp gibi, bir suç gibi saklıyorlardı. Hatta Fazilet, keman dersi verdiği birkaç talebesini bile, Piraye’den başka herkesten gizlemek arzusunda idi. Hele Lerzan’la Şeyma’ya -Fazilet’i, ömrünün en refahlı, en tantanalı günlerinde tanımış olan iki arkadaş- duyurmak hiç istemiyordu (Zorlutuna, 2001: 140, 141).

Savaş Çağı Umut Çağı romanında, çocukluğu ve genç kızlığı İstanbul’un Fatih semtinde geçen bir kadının, o günlere dair duyguları aktarılır:

Fatih’in kenar mahallelerini bilir misin sen? Yolun oralara hiç düştü mü? Pencerelelerinde hâlâ kafesler bulunan, sıvaları yer yer dökülmüş, delik camlarından soba boruları çıkan evleri gördün mü? Benim bütün çocukluğum, genç kızlığım böyle bir evde geçti işte. Taksim’deki apartman masaldı. Gerçek olan bu harap, eski, yıkık dökük evdi. Benim bütün gerçeklerim böyle çirkindir işte. Harap bir ev, akşamdan akşama eve gelen ve hemen annemle kavgaya başlayan bir baba, benden küçük iki kardeş ve açlık denmese bile, yokluk... (Baydar, 2010: 33).

Ailedeki geçim sıkıntısı, hem ebeveynler hem de çocuklar üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Yenişehir’de Bir Öğle Vakti romanında, geçim sıkıntısı nedeniyle annesi ile babasının birbirlerine karşı “canavarlaştığını” düşünen bir çocuğun, bu duruma çare aradığı belirtilir:

Ay başından ödümüz kopardı bizim. Her ay başında alacaklılar gelirdi. Hepsini anam oyalardı. “Gelecek ay başına” diye. Borçları ödesek aç kalırdık çünkü. Çocukluğumun yarısından fazlası bu duruma çare aramakla geçti. Anamı, babamı, benim için bunca sevgili olan insanları bile birbirlerine karşı canavarlaştıran, suçlu düşüren bir şey vardı, bir hastalık belki, ne olduğunu bilmediğim, anlayamadığım bir şey. Buna çare bulmam gerekiyordu. Ama çocuk aklımla da olsa, nedenini bilmediğim bir şeyin çaresini de bulamayacağımı seziyordum (Soysal, 1975b: 189).

Küçük Oyuncu romanında, ailesinin yoksulluğu nedeniyle iyi bir ayakkabıya sahip olamayan Beyhan, ayaklarının üşümesini yıllar boyunca unutamaz. Bu yüzden Beyhan, para kazanmaya başladıktan sonra, parasının büyük kısmını ayakkabıya harcadığını ifade eder:

Çocukluğumun, gençliğimin hattâ -parasız yatılı okula girmeden önceki tüm yıllarımın en unutulmaz anısı ayaklarımın üşümesi. Şimdi en çok neye para harcıyorum, biliyor musun? Ayakkabıya. İstanbul'da Altın Çizme diye bir yer var, bilir misin? İşte orada özel bir kalıbım var, yılda üç dört çift ısmarlarım. Ayrıca gidip geldiğimde İstanbul'un en iyi dükkânlarından alırım birkaç tane. Ankara'dan hiç almıyorum. Yüzlerce ayakkabım var belki... Hiç dikkat etmedin, değil mi? Nasıl üşürdü ayaklarım bilemezsin. Karda, yağmurda, çamurda... Tenis ayakkabıları. Kolay da delinir onlar, bilir misin? Altı değil de üstü. Baş parmağı çıkıverir insanın. Ay aman, bak anlatırken bile üşüdü (Kür, 1985: 98).

Güneş Kokusu romanında, ailesinin yoksulluğu nedeniyle yıllardır yeni bir palto alamayan Ayşe, arkadaşlarının onun haline acımasını istemediği için, mümkün olduğunca eski ve soluk paltosunu gizlemek ister:

- Siz de inmek istemez misiniz, küçük hanım?

...

- Hayır, ben üşüyorum...

Dedi. Paltosu da ne kadar soluktu.. Çıkacak olsa Cananın siyah lütr kürkü yanında fakirliği büsbütün sırtıyacaktı. Turgudun onu görüp te acımasını istemiyordu. Bu kışı da, bir palto yapabilmek ümidini beslemeden geçirmişti (Uçuk, 1973b: 49, 50).

Aynı romanda, yoksulluk içinde büyüyen, en küçük isteklerine bile zar zor kavuşan ya da hiç kavuşamayan Ayşe ile Zehra'nın, zengin bir hayata dair hayalleri dile getirilir:

Kalbi çarpıyordu. Ayşenin yarı uyku içinde anlattığı hayat ne güzeldi, onlar bütün zevklerden uzaktaydılar. En küçük isteklerine bile güçlükle kavuşuyorlardı. Çok zamanlar kavuşamamak ta vardı. Sıkıntı çekmeden elbise yapanlar, her dilediklerini elleri altında bulanlar, rahat evlerde yaşayanlar, Zehra için, bir masal dünyası gibi erişilmezdi.. Ayşenin yüreğine o heyecanı, yüzüne o güzelliği veren bir gecelik hayat, Zehranın ruhundaki karanlığa açılmış sihirli bir pencere gibiydi. Bu pencereden bakarak hayallere dalıyordu. Zehra da bir kostümlü baloya gitmek isterdi. Kat kat dantel etekli bir İspanyol dansözü kılığına girecek, briyantın sürünce siyah görünen saçlarına kırmızı bir gül ilâştirecek, kulaklarına halka küpeler takacaktı. Zehra, eski tül perdelerden uydurarak yaptığı bu kılığı, kaç kere giymiş, parmaklarını kasteniyet gibi

şakırdatarak topuklarını yere vura vura, ayna karşısında oynamıştı (Uçuk, 1973b: 75).

İnsanların çektikleri geçim sıkıntılarının ele alındığı Islak Güneş romanında, yeni bir eve taşınan Sait Bey ve ailesinin, ellerindeki eşyalarla evi doldurmakta bile güçlük çektikleri, bu yüzden bir odayı kapattıkları ve tüm ailenin bir odada, üç çocuğunun ise aynı yatakta yattıkları ifade edilir.

Eve yerleşildi.

Eşyalar için yer arandığında, evin ne kadar büyük ve bizim ne kadar yoksul olduğumuz çıktı ortaya. Elden düşme tahta bir masayla, dört sandalye aldı Sait Bey. Oysa beş kişiyiz. Büfeyi en büyük görüneceği bir yere yerleştirdi annem. İçinde tabak çanak değil, babamın kâğıtları, resim gereçleri, pul koleksiyonu ve eski bir karagöz takımından arta kalan parçalar duruyor yalnızca.

Bir sedir uydurdu Nazmiye Hanım. Yıllar boyunca bir şeyler uydurmaya alışa alışa, daha sonra uydurmadan elde ettiği şeylere alışmadı. Misafir odası olarak kullanmaya karar verdikleri, salona camlı bir kapıyla açılan, evin en küçük ve karanlık odasına konuldu dört sandalye. Aralarına sehpa, ortaya da tek ayaklı masamız yerleştirildi. Yemek yenileceği zaman misafir odasındaki dört sandalye toplanıp yemek masasının çevresine diziliyor, bir kişi de sedire oturuyordu.

Odalardan birisi kapatıldı. Boş duruyor. O oda, bizler büyüyene kadar öylece bırakıldı. Pencerelerine içten kâğıt yapıştırıldı. Gözbebekleri akmış insanlar gibi, sokağa, yıllarca ak gözlerle baktı oda.

Köşedeki odada, tüm aile birlikte yatıyoruz. Annemle babam, yıllardan beri yaptıkları gibi, babamın askerliğinden kalma tek kişilik portatif karyolaya sığıştılar.

İki oğlan, bir kız, bir de eve geldikten üç gün sonra Sait Beyin sokakta bulup gülerek eve getirdiği, bir haftalık bir köpek yavrusu, iki kişilik bir somyaya enine yatırılıyor. Somyanın ortası çukur, kim yatsa, somya yere değdi degecek (Kutlu, 1986a: 24, 25).

Sancı romanında, yoksul bir ailenin altıncı çocuğu olarak dünyaya gelen Nurten, çektiği sıkıntılar nedeniyle anne ve babasını suçlar. Yoksul insanların tek eğlencesinin “velet peydahlamak” olduğunu düşünür:

... ben mi dedim anama babama bu mered dünyaya çıkarın beni, diye?.. Ha? Hem de altıncı çocuk olarak!.. Kimselere bulmam kabahati, ne Nejat Beye, ne Süleyman Efendiye, ne o âdi karı Naime'ye, hattâ şu yatan garibanlara da bir şey dediğim yok. Amma ille anamla babam, onlar yok mu onlar!.. Avuç içi kadar bağ be Dursun, elma ağaçları ha bu parmağım kadar sıska mı sıska... Bi yıl üzüm bol olur, kaynatırsın pekmezi, ha kaynatırsın, o sıcakta. Ter alnından, memenden, kışından akar... Eee sonracığıma ne olur? Satamazsın, elinde kalır. Çünküm o yıl üzüm bol olduğundan, herkes yapmıştır bol pekmez. Derken ertesi yıl, üzüm olmaz, yapmazsın pekmez, zâten geçen defadan yangınsın, bi

bakarsın ki hoop fiatlar artmış, Amasya'nın, Tokat'ın tüccarları başına üşüşmüş, hani pekmez?.. A canımın en içi, giden yıl arkandan koştuk a! Hâl böyle. Derin derin içini çeker Nurten, eski yılların sıkıntısını iki defa yaşar, sesi titrer. Anan, ona buna yardıma, hizmetçiliğe gider, baban toprakla boğuşur, elde yok, ayakta yok, beş çocuk, bi de ben altıncı! Zaten fakir fukaranın eğlencesi ne olacak, en ucuzundan tabii. Bir velet peydahlamak, sonunu düşünen yok. Mektebe gidinceye kadar, pabuç nedir bilmedim ben, sen ne diyosun nonoşum... (İşinsu, 1991: 92).

Aynı romanda, ilk ayakkabısı bir dernek tarafından alınan Nurten çok sevinir, artık okula ayakkabısız gitmeyeceği için arkadaşlarına mahcup olmayacağını düşünür. Ertesi gün okula gittiğinde ise yoksulluklarının, okul duvarındaki gazetede ilan edildiğini görünce, küçük kız çok utanır. Romanda bu tür yardımların, devlet tarafından yapılması gerektiği ifade edilir:

“- Bi çay daha koyayım iç, der, neden anlatıyorum bunları sana, sankim benden hallice misin? Boş veer! Amma ille de içimi kaynatan ne biliyor musun şu dernek var, -kırtarak taklid eder- yardım sever zenginlerin kurduğu kadın derneği, işte onlar aldı ilk pabuçlarımı, onlar. Bi sevindim, gece gözüme uyku girmedi, kalkıp kalkıp baktım. Yedi mi, sekiz mi işte o yaşlardaydım. Ama ertesi günü ne göreyim, gazeteye resmimizi basmışlar!.. Dursun, kızmamı anlıyor musun, ben seviniyorum okulda arkadaşların yanında mahcup düşmeyeceğim diye, okula gittik ki, duvara bilem asmışlar gazeteyi, okulumuzun yoksul çocuklarını dernek giydirdi diye. İyi mi, ha! Yahu yoksulsak yoksuluz, ilân mı lâzım? Dernek giydirmiş bizi de, bok yemiş. Onlar gece börek açmış tıknırlarken, ben ayakkabılarıma sarılmış uyuyormuşum, sabahı, tokat gibi, yüzüme çarpıldı o bi çift ayakkabı... Çok çarpıldı, çok onun, iyiliği, bunun merhameti. Bana kimse merhamet etmedi derdim sana, aslında fazla ettiler fazla!.. Bağıra çağıra. İşte bu yüzden sevmem ben merhameti. Eee, sevmem, n'apım. Aslında belki de etmediler merhamet bana, bilmiyorum Dursun, anlamıyorum. Anlatamıyorum... Öyle dernek falan olacağına.. -düşünür Nurten-, bir şey olmalı değil mi, insanı utandırmayacak bir şey. Ahmet efendi, Ayşe hanımefendi değil de...”

Dursun; heyecanlanır:

“- Hükümet yardım etmeli, der, o zaman utanmazdın.”

Hükûmetle devlet arasındaki farkı pek iyi bilmediği için o zamanlar, bu hükümet fikrine yapışır.

Kız, tasdik eder:

“- Belki de haklısın, der. Hükümet yardım etmeliydi.” (İşinsu, 1991: 92, 93).

Gurbet Yavrum romanında, elindeki bütün parayı bakkal dükkânına yatıran ancak herkesin veresiye alması nedeniyle, para kazanamayan bir ailenin çektiği sıkıntılar anlatılır:

İstanbul’da, Mardin gümrük taburunda iâşe subayı iken 1920 sayılı kanunla işten çıkarılan Bahri’yle karşılaştım. Balat’taki bakkal dükkânını bana devretti. Eldeki bütün parayı bu işe yatırdım. Sizleri çağırdım. Bahri’lerin babadan kalma harap konağına yerleştik. Konak bir camiyi andırıyordu. Deliklerden evin içine soğuk rüzgârlar doluyordu. Kıştı. İçerde sürahide su donuyordu. Odun alamadık. Dükkân kazanç getirmiyordu. Herkes veresiye alıyordu. Bir daha da görünmez oluyorlardı. Emzikli anneni bakkal dükkânında bırakıp, sabahtan akşama kadar İstanbul’da iş arıyordum. Sonunda ekmeği bile zor alacak duruma geldik. Bir gün annen, ben evde yokken, evdeki bir tavayı alıp sokaklara çıkmış. Tavayı satıp ekmek almak istemiş. Köprü’de elinde tavayla dolaşmış durmuş. Alan olmamış tavayı. O sıra evde ekmek kırıntıları bile tükenmiş. Bir manav dükkânının önünden geçiyormuş annen. Sahibi yokmuş yerinde. Annen, ne yaptığını düşünmeden, üç domatesi avuçlayıp hırkasının içine koymuş. Ama az sonra, gözleri yaşlı, geri dönmüş ve domatesleri yerine koyup kaçmış (Özakın, 1989: 62, 63).

Aynı romanda, Kızılay’ın yoksul çocuklara yaptığı öğle yemeği ve ayakkabı yardımının aleni bir şekilde açıklanmasının, yardım alan çocuklar üzerinde yarattığı olumsuz etki dile getirilir:

Birgün tabiat bilgisi öğretmenimiz bize:

“Yoksul olanlar, yardıma ihtiyacı olanlar parmaklarını kaldırsın,” dedi. Kızılay yoksul çocuklara öğle yemeği çıkaracak, ayakkabı dağıtacak. Öğretmenimiz ekledi: “Yoksul olmak ayıp değil, tembellik ayıp.”

Ben o sırada tabiat bilgisi kitabımı açmış, çalışıyormuş gibi yapıyordum. Bir yandan da yan gözle parmak kaldıranlara bakıyordum. Yüzüm alev alev yanıyordu. Öğretmen parmak kaldıranların isimlerini bir kâğıda yazıyordu. Yanımda oturan arkadaşım sıranın altına bakıp benim burunları erimiş, topukları yana yatmış ayakkabılarımı inceledi. Kırmızı yanaklı, tombul, temiz giyimli bir kızdı; sık sık kurabiye yerd. Parmağımı kaldırmamı bekliyordu.

...

Birkaç gün sonra, teneffüste arkadaşlarım annemin kapının önünde beni beklediğini söylediler. Sıkıntıyla gittim yanına. Eski, apoletli mantosunu giymiş, başına, rengi atmış başörtüsünü örtmüştü. Koltuğunun altında sapı kopmuş, siyah, yassı çantasını tutuyordu. Birbirimizi gördüğümüz an ikimizin de yüzünde acı bir gülümseme vardı.

“N’oldu? niye geldin?” diye sordum.

“Öğretmenlerinle konuştum. Terbiyeli, ama çalışmıyor diyorlar. Ben de evdeki durumu anlattım. Beni öğretmenler odasına aldılar. Çay ikram ettiler. Hastalığımı anlattım. Senin okuldan çıkınca evişi yaptığını, çalışmaya zaman bulamadığını da söyledim. Bundan sonra seninle ilgilenecekler. Öğle yemeğini de okulda yiyeceksin. Ayakkabı da verecekler.”

Boğazım düğümlendi. Çevreme, bizi gözetleyen, annemi inceleyen arkadaşlarıma baktım. Öfkeden titriyordum. Anneme hiçbir şey söyleyemiyordum.

“Hadi git artık, zil çalıyor,” diyebildim ancak.

Sınıfa girdim. Öğretmenin yüzüne bakamıyordum. Arkadaşımdan, bütün öğretmenlerden, herkesten utanıyordum. O an okuldan kaçmayı, bir daha

dönmemeyi, yeniden ilaç fabrikasına dönüp orada çalışmayı, para kazanmayı kuruyordum (Özakın, 1989: 115, 116).

Aksaray'dan Bir Perihan romanında, içinden geldiği ortamı beğenmeyerek farklı göstermeye çalışan Perihan'ın, özgüveni nedeniyle gösteriştten uzak durduğuna inandığı Pakize'nin yanında, kendisini küçük hissettiği için ondan nefret ettiği belirtilir:

Perihan, her zaman, olduğu gibi görünmekten çekinmeyen bu kadına müthiş içerliyordu. Kendisi menşesini, sınıfını, terbiyesini, görgüsüzlüğünü bir suç telakki edip, mütemadiyen başka türlü görünmeye çabalarken, Pakize'deki bu babayanılık ona inanılmaz bir nefis emniyeti gibi geliyor, bu fütursuzluğundan dolayı kendini onun yanında küçük hissettiği için ondan nefret ediyordu (Derviş, 1997: 48).

4.21.2.3. Sınıf Farklılıklarının Mekâna Yansıması

Gelir dağılımındaki eşitsizlik sonucu oluşan sınıf farklılıklarının yaşanılan mekânlara da yansıdığı görülür. Islak Güneş romanında, beş yıl içerisinde bir ev yapmak koşuluyla bedava dağıtılan arsalar talep durumuna göre, kentteki insanlar dört kümeye ayrılmıştır: Birinci küme, bu arsalar tenezzül etmeyen zenginler; ikinci küme, bir ev alarak sınıflarının yükseleceğini sananlar; üçüncü küme, her tür masraftan kısıarak bir ev sahibi olmaya çalışanlar; dördüncü küme ise ev yapmaya cesaret edemeyenlerdir. Romanda, bu gruplara dâhil insanlarla ilgili ayrıntılı bilgilere yer verilir:

Böylece, kentteki insanlar dört kümeye ayrılıverdi hemen. Birinci küme, dağıtılan yer beğenmeyecek kadar yukardaydı. Gereksinimi yoktu. Bıraktı, fakir fukara sebeb lensin diye. Üstelik öyle küçücük yerlerde oturamazlardı bunlar. Bu küme çok kalabalıktı, yani gelir düzeyleri çok farklı insanlardan oluşuyordu, o yüzden bir tane daha edinivermek isteğini de duyanlar olmadı değil içlerinde, ama çekindiler. Dönüp bakmazmış gibi yaptılar. İkinci kümedekiler kendi oturdukları babadan kalma evlerine bir ev daha eklerlerse sınıflarının yükseleceğini sanan orta halli esnaf kümesi ve kentin yerlisiydi. Kent büyüyor, insanlar mantar örneği çoğalıyordu. Şimdi ne kadar kötü görünse de dağıtılan yerler, ilerde para ederdi. Üstelik işlerine ortak, evlerine ortak çocukları vardı. Torunları yetişiyordu. Bu yıl bir kat, daha sonra ikinci. Allah'ın izniyle elbet... Dahası da vardı; sonradan satılır, az daha dış sıkılır, her çocuğa ayrı bir ev açılırdı. Evlatların hayır dualarını almak, mezara gelmeleri, şöyle minnetle bir fatiha okumaları... Gözleri doluyordu bunları düşündüklerinde. Mal sahibi olmanın mezarlarında bile kendilerini mutlu kılacağına inanan insanlardı bunlar.

Daha sonra, bir ev edinmek için canlarını dişlerine takmaya hazır olanlar geliyordu. Doğru dürüst bir hesap yapsalar kendilerine olan güvenlerinin yıkılacağından korkuyorlardı. Beş yıllık süreye güveniyorlardı. Çocukların boğazından, her tür gereksinmelerinden kesmeye hazır olan, gözü beş yıl sonrasında daha yakını görmeyenler. Son kümedekiler bunu bile göze alacak kadar kendine güvenemeyenlerdi. Sait Bey bunlardandı. Nazmiye Hanım bir süre direndi, kocasının direncini kırmak için gitti, Hızır Ustadan çomakları ve ipi bile satın aldı. Böylece kocasını yüreklendireceğini düşünüyordu. Oysa bunun hiçbir yararı olmadı. O zaman, “Gündelikçilik yaparım, oradan gelecek parayla ağır aksak da olsa bitiririz, bir evimiz olur,” diye tutturdu. “Çalışmak ayıp mı?” Kendisi inanıyor muydu söylediklerine, bilinmezdi ama Sait Bey, karısının bu üstelemelerine hiç aldırmadı. Böylece, kentte sayısı pek az olan o son kümeye girdiler onlar... (Kutlu, 1986a: 154-156).

Aynı romanda, mezarlıklarda bile sınıfsal ayrımın olduğu, insanların öldükten sonra da sınıflarından kopmak istemedikleri ifade edilir:

Ortodoks mezarlığı, Katolik mezarlığı kadar görkemli değildi. Katolik mezarlığının çevre duvarları, süslü kapısı, içindeki küçük kilise Fransızlardan kalmaydı. Ortodoks mezarlığında bir şey yapmamışlardı Fransızlar. Alçak duvarı yosun grisiydi. Harçları yer yer düşmüş, altından görünen tuğlalar ince ince ufalanmaya, unumsu unumsu dökülmeye başlamıştı. Mezarlığın arka sağ yanı iyice bakımsızdı. O zaman mezar yerlerinde bile sınıfsal ayrım olduğunu düşünemezdim. Sınıflı yaşayanlar öldükten sonra bile sınıflarından kopamıyordu (Kutlu, 1986a: 121).

Küçük Dünya romanında, farklı sınıflara mensup insanların bir arada yaşadığı ifade edilir. Lüks evler, otomobiller ve modern giyimli insanlar ile eşekler, toprağın altında yaşayan insanlar ve peçeli kadınların yan yana olduğu belirtilir:

- Ne tezat değil mi, beş dakika evvel sarı sıcaklığın içinde kavrulurken, şimdi âdeta üşüyeceğim.

- Hakikaten ateşle çevrilmiş bir cennet! Burası, tezatlar memleketi zaten. Bozkırın ortasında bir göl ve bir avuç orman. Hem de dünyanın en güzel, en küçük ormanlarından biri.

- Buraya tezatlar memleketi demene bayıldım. Hakikaten yollarda, otomobillerle, eşekleri; açık saçık giyinmiş kadınlarla peçeli kadınları yanyana görmek şaşırtıyor insanı.

- En mühimi, sefaletle lüksün bu kadar yanyana, içiçe yaşaması. Saray gibi evlerin, fort arabaların yüz metre ötesinde, toprağın altında yaşayan insanlar (Işın, 1984: 73).

Gelir durumu yaklaşık olarak aynı olan insanların, genellikle aynı bölgelerde yaşadıkları görülür. Pertev Bey'in Üç Kızı romanında, Osmanlı

Devleti'ne gelip yerleşen İngilizlerin, bazı semtlerde yoğunlaştıkları ve oralarda zengin ve güzel mahalleler meydana getirdikleri ifade edilir:

Bu ev Victorian dedikleri uslûbda, yani kraliçe Viktorya'nın saltanat devrine tesadûf eden senelerde yapılmış, ahşap fakat çok sağlam, dört kat beyaz yağlı boyalı geniş salonlu, döşemesi bütün parke, ve güzel şömineleri olan bir evdi. Tahta oymalı küçük balkonları ile de II'nci Sultan Abdülhamid Han zamanı köşklerini hatırlatan bir hali vardı. Hamidyen-Viktoryen denebilirdi buna. Daha doğrusu uzun zamandan beri, Memâlik-i Osmaniye'ye gelip yerleşen ve ticaretle iştigal eden İngilizlerin benimsedikleri bir tarzdı bu. İngilizler ve biraz da Holandalılar İstanbulda Moda'da, Bebek'te, Kandilli'de, biraz da Pendik ve Yakacık'ta, İzmir'de ise Buca ve Bornova'da toplanmışlardı. Bu küçük fakat memâlik-i Osmaniye'de pek zengin olmuş İngiliz topluluğunun başında ve en tanınmış isim Witholler'di. Bu topluluklar, toplandıkları yerlerde pek zengin ve pek güzel mahalleler vücûda getirmişlerdi. Güzel ve büyük bahçeler içindeki evleri hemen hemen Moda'daki köşkün uslûbunda, idiler. Binaenaleyh bu uslûba isim verirken üç ismi arka arkaya getirmemiz icap edecek. Viktoryen, İngiliz oldukları için, Hamidyen bulundukları memleketin ve yaşadıkları zamanın tesiri altında kaldıkları için, Witholliyen de bu karışımı yaptıkları için (Ayaşlı, 1968: 5, 6).

Bir Çatı Altında romanında, romana konu olan Ferace apartmanının bulunduğu bölge, “Modern Bloklar Sitesi” olarak adlandırılır. Gelir durumu iyi olan insanların oturduğu bu apartman, geniş pencere ve kapılarıyla “camlı köşk”e benzetilir:

Bomonti'nin Kevgirci sokağındaki altı katlı, çift daireli FERACE apartmanında, en üst katta oturuyorlardı. Aralara sıkışıp kalmış bir kaç eski binayı saymazsak, buraya bir “Modern Bloklar Sitesi” demek de mümkündü.

FERACE apartmanı, ön cephesi en geniş olanlardan biriydi. Sokak yönündeki salonlar, tavandan yere kadar geniş pencereleri ve büyük camlı kapılarıyla yeni stil birer “camlı köşk” örneği idi (Azrak, 1990: 6, 7).

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tez çalışmasında, 1960-1980 yılları arasında Türk romanında, kadın yazarların yazdıkları romanlardan hareketle bazı genel sonuçlara ulaşılmıştır. Bu süreçte kadın yazarların romanlarında, alfabetik sıraya göre, daha çok aile, aşk, Atatürk ve Cumhuriyet, aydın, batılılaşma, birey ve toplum, boşanma, cinsellik, devlet, dış Türkler ve Türk dünyası, din, eğitim, erkekler, evlilik, kadın, kentleşme, ölüm, sanat, siyasal olaylar, şiddet, toplumsal yapı konuları üzerinde durdukları tespit edilmiştir.

Tez örneklemini oluşturan romanlarda, toplum tarafından kadınlara yüklenen en önemli görevin doğurganlık olduğu görülür. Romanlarda, anne olamama konusunda, toplum tarafından kadınların suçlu ya da kusurlu bulunuşu (Bir Çatı Altında, Dert Bende, Zor, Aynadaki Kız) ve çeşitli nedenlerle anne olamayan kadınların yaşadığı üzüntü (Kaçış, Güller ve Dikenler, Ayrı Dünyalar) ele alınmıştır. Üvey annelik konusu, üvey annelerin tavırlarına göre iki şekilde ele alınmıştır. Bazı romanlarda (Yarın... Yarın..., Yenişehir'de Bir Öğle Vakti, Zor, Bir Gün Sabah Olacak mı?, Pertev Bey'in Torunları) üvey annelerin, kocalarının çocuklarına iyi davranmadığı, bazı romanlarda (Saadet Tacı, Hep Yarın, Bıraktığı Yerden) ise onlarla olumlu ilişkiler kurdukları görülür. Annesizlik konusu romanlarda (Bir Çatı Altında, Aşk ve Zafer, Kaçış, Karar Gecesi) çocuklar üzerinde bıraktığı etkiler boyutu ile ele alınmıştır. Annenin geleceğin planlayıcısı olarak ele alındığı romanlarda (Uzayan Yollar, Bulutlar Dağılınca, Yenişehir'de Bir Öğle Vakti, Islak Güneş, Saadet Tacı, Ankara Mahpusu, Ak Topraklar), bu konunun evlilik konusu ile ilişkili olarak ele alındığı belirlenmiştir. Bu romanlarda annelerin, genellikle

çocuklarının zengin biriyle evlenerek rahat bir yaşam sürmesini istedikleri belirtilmiştir. Annenin kültür aktarıcısı olarak ele alındığı romanlarda (Tutsak, Ölmeye Yatmak, Evli Bir Kadının Günlüğünden), annelerin çocuklarına özellikle de kızlarına, içinde yetişmiş oldukları kültürün gerektirdiği davranışları aşlamaya çalıştıkları ve buna aykırı davranan çocukların, anneleri tarafından çoğu zaman hoş karşılanmadıkları görülür. Bunun nedeni, çocuklarının dolayısıyla kendilerinin toplum tarafından dışlanmaması olarak düşünülebilir.

Anne-oğul ilişkilerinin, bazı romanlarda (Tutsak, Güz Şarkısı, Güller ve Dikenler, Ayrı Dünyalar), annenin, oğlunu kıskanması ya da kimseyle paylaşmak istememesi; bazı romanlarda (Yenişehir’de Bir Öğle Vakti, Küçük Oyuncu, Küçük Dünya) ise, oğulun anneyi kıskanması şeklinde ele alındığı görülür. Annenin kız çocuğuyla ilişkileri, oğlan çocuğuyla olan ilişkilerinden farklılık arz etmektedir. Anne-kız ilişkileri romanlarda, çatışmalar (Evli Bir Kadının Günlüğünden, Üç Yirmidört Saat, Allah Çocukları Unuttu), olumlu ilişkiler (Ayrı Dünyalar), iletişimsizlik (Küçük Dünya), anneyi beğenmeme (Ölmeye Yatmak, Islak Güneş, Gecenin Ucundaki Işık), kader benzerliği (Aydınlık Kapı, Bulutlar Dağılınca, Alnında Mavi Kuşlar, Gençlik Rüzgârı, Bulutlar Dağılınca) olarak belirlenmiştir.

Romanlarda (Yarın... Yarın..., Islak Güneş, Yabancı Adam, Ayrı Dünyalar) çocukların daha çok anneleriyle yakın ilişkiler kurdukları, babanın ise otorite unsuru olarak görüldüğü saptanmıştır. Bunun nedeni, yalnızca çocukların babalarından uzak durmaları değil, aynı zamanda babaların çocuklarıyla yüz göz olmak istememeleridir. Üvey babalık konusuna, romanlarda çok sık rastlanmamakla birlikte, ele alınan romanlarda (Zambaklar Açarken, Bulutlar Dağılınca) üvey babanın çocuğuyla olumlu ilişkilere sahip olduğu görülür. Babasızlık konusu, romanlarda (Bulutlar Dağılınca, Aksaray’dan Bir Perihan) özellikle erkek çocuk üzerinde bıraktığı etkiler açısından ele alınmıştır. Babanın geleceğin planlayıcısı olarak ele alındığı romanlarda (Eşikteki, Suyu Düşen Hayal, Bir Çatı Altında, Gençlik Rüzgârı, Uğur Böceği), anne ile benzer şekilde, bu konunun evlilik konusu ile ilişkili olarak ele alındığı tespit edilmiştir. Bu romanlarda babaların, çocuklarının geleceklerini düzenlemek amacıyla yaşamlarına müdahil oldukları ifade edilmiştir.

Baba-oğul ilişkileri romanlarda, babaya duyulan hayranlık (Küçük Oyuncu, Kerim Usta'nın Oğlu, Bir Çatı Altında), iletişimsizlik (Savaş Çağı Umut Çağı, Ayrı Dünyalar) ve babayı kıskanma (Evli Bir Kadının Günlüğünden) olarak tespit edilmiştir. Oğlan çocuğunun soyu devam ettirici olarak görülme konusu, romanlarda (Aşk ve Zafer, Gecenin Ucundaki Işık, Evli Bir Kadının Günlüğünden, Aydınlık Kapı, Çiçekler Büyür), oğlan çocuk doğuran kadınların el üstünde tutulması, kız çocuk doğuran kadınların ise horlanması hatta şiddet görmesi biçiminde ortaya çıkmıştır. Günümüzde de özellikle kırsal bölgelerde, aynı tutumun devam ettiği göz önünde bulundurulduğunda, bu konuda pek aşama kaydedilmediği söylenebilir. Baba-oğul çatışması romanlarda (Karar Gecesi, Kaderin Sırrı, Güller ve Dikenler, Bizim Diyar, Allah Çocukları Unuttu), daha çok erkek çocukların babalarına karşı çıkması şeklinde ele alınmıştır. Baba-kız ilişkileri ise romanlarda, babayı güven kaynağı olarak görme (Savaş Çağı Umut Çağı), babayı beğenmeme (Sancı), babaların kızlarını başka erkeklerle paylaşmak istememesi (Gurbet Yavrum, Güller ve Dikenler, Eşiktekiler), kız çocuğun aşağılanması (Çiçekler Büyür) ve iletişimsizlik (Ayrı Dünyalar) olarak belirlenmiştir.

Çocuğun sevgi ve güven duygusuna muhtaç bir varlık olarak sunulduğu romanlarda (Özlem Şarkısı, Bir Gün Sabah Olacak mı?, Tutsak, Gecenin Ucundaki Işık), bu temel ihtiyaçlardan mahrum bırakılan çocukların, daha sonraki yaşamlarında da sevmeyi ve seilmeyi bilemedikleri belirtilir ve ebeveynlerin bu noktadaki önemi vurgulanır. Bazı romanlarda (Aksaray'dan Bir Perihan, Yazsonu, Evli Bir Kadının Günlüğünden, Zambaklar Açarken) çocuk, evliliğin kurtarıcısı, bazı romanlarda (Gecenin Ucundaki Işık, Tutsak, Aydınlık Kapı) ise bağlayıcı unsur olarak ele alınmıştır.

İstenmeyen çocuk konusu, romanlarda iki şekilde ele alınmıştır. Bazı romanlarda (Aydınlık Kapı, Yarın... Yarın..., Gençlik Rüzgârı) istenmeyen çocukla birlikte yaşamaya devam edilirken, bazı romanlarda (Ben ve O) çocuktan kurtulma yolunun seçildiği görülür. Evlilik dışı ilişkiler sonucu meydana gelen gayrimeşru çocuk konusu, romanlarda (Kerim Usta'nın Oğlu, Zambaklar Açarken, Gecenin Bu

Saatinde, Güneş Kokusu, Yılların Ardından, Saadet Tacı, Dert Bende, Özlem Şarkısı, Aynadaki Kız, Sonya'nın Aşkı, Aşamalar) bir sorun olarak işlenmiştir. Kadınların, yaşadıkları aşk sonucunda hamile kaldıklarında, çoğu zaman bu çocuğu doğurmak istedikleri, ancak çocuklarının gelecekteki yaşamlarını düşünerek tereddüt ettikleri; erkeklerin ise bu çocuğu bağlayıcı bir unsur olarak görüp, evlenmek zorunda kalacakları için, çoğu zaman istemedikleri vurgulanır. Evlat edinme konusu, ailelerin, hiç tanımadıkları bir çocuğu (Bir Gün Sabah Olacak mı?, Seveda Sokağı Komedyası, İki Kâlp Arasında) ya da akrabaları olan bir çocuğu (Uğur Böceği) evlat edinmeleri şeklinde **ele alınmıştır.**

Çocuğa yönelik cinsel istismar konusu, Yenişehir'de Bir Öğle Vakti romanında ele alınmıştır. Henüz ergenliğe bile girmemiş, cinsel konularda bilgisi olmayan, cinsellik kavramını algılayamayan küçük çocukların yaşadıkları psikolojik yıkım ve gelecek hayatlarındaki olumsuz etkilerine yer verilmiştir. Romanda, babasının, kızına tecavüzü neticesinde dünyaya gelen Aysel ablasıyla birlikte yaşar. Kötü yola düşmüş olan ablasının, zaten sevmediği kardeşini/çocuğunu tanımadığı adamların eline vermesi sonucu, Aysel'in çocuk yaşta bataklığa sürüklenişi anlatılır. Romanda, ruh sağlığı bakımından sağlıksız insanlar tarafından gerçekleştirilen bu eylemin, çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri üzerinde durulur.

Çocuğa yönelik fiziksel şiddet konusu romanlarda (Yenişehir'de Bir Öğle Vakti, Islak Güneş, Alnında Mavi Kuşlar, Aksaray'dan Bir Perihan, Hayat Parçaları, Saadet Tacı, Küçük Oyuncu, Kaderin Sırrı, Fosforlu Cevriye), genellikle küçük yaştaki çocukların, anneleri ya da babaları tarafından terbiye edilmek üzere şiddet görmesi şeklinde yer alır. Çocuğun ise bu şiddete genellikle karşı koyamadığı, karşı koymak istediği takdirde, uygulanan şiddetin ölçüsünün bir kat daha artırıldığı görülür. Çevredeki insanların ise çoğu zaman bu duruma kayıtsız kalmaları eleştirilir.

Çocuk eğitimi konusunda çeşitli yaklaşımlar olduğu tespit edilmiştir. Bazı romanlarda (Küçük Dünya, Güz Şarkısı, Zor, Kaderin Sırrı, Bir Gün Sabah Olacak mı?), anne babaların, çocuklarını en iyi şekilde yetiştirmek isterlerken, çocuklar üzerinde gereğinden fazla disiplin ya da baskı kurmaları eleştirilir. Bazı romanlarda

(Yarın... Yarın..., Işık Yağmuru, Uğur Böceği, Gençlik Rüzgârı, Pertev Bey'in Torunları, Ayrı Dünyalar, Alında Mavi Kuşlar, Aşamalar) ise çocuklarını tamamen serbest bıraktıkları için anne ve babalar eleştirilir. Cinsiyete göre çocuk yetiştirme görüşüne de bazı romanlarda (Genç Kız ve Ölüm, Büyükanne, Islak Güneş) yer verilmiştir. Romanlarda, çocuk yetiştirme konusundaki bu farklılıkların, çeşitli nedenlerle eleştirildiği görülür.

Çocuklar arasında ayrımcılık konusu romanlarda (Ölmeye Yatmak, Saadet Tacı, Yenişehir'de Bir Öğle Vakti, Tutsak), anne babanın özellikle kız ve erkek çocuklarına farklı muamele etmeleri, çocuklarda yaratacağı sorunlar şeklinde ele alınmıştır. Romanlarda, kendilerinin aileleri için önemsiz ya da değersiz olduklarını hisseden kız çocuklarının güven duygularının zedelendiği ve bu durumun gelecekteki hayatlarına da yansıdığı; fazla ilgi gösterilen erkek çocukların ise kendilerini gereğinden fazla değerli görerek bir zaman sonra anne babalarını bile değersiz gördüğü vurgulanır.

Kardeş ilişkileri, kıskanma ya da nefret etme (Aydınlık Kapı, Aksaray'dan Bir Perihan) ve sevgi (Ayrı Dünyalar, Pertev Bey'in Üç Kızı) olarak belirlenmiştir. Kardeşler arasındaki sevgi ya da nefretin, genellikle anne babaların çocuklarına yönelik tutumuna bağlı olarak geliştiği vurgulanır.

Aşk konusu, Türk edebiyatının her döneminde en çok tercih edilen konulardan biri olmuştur. İncelenen romanlarda aşk, çeşitli yönleriyle ele alınmış ve çözümlenmeye çalışılmıştır. Aşkın çözümlenemeyen bir duygu olarak ele alındığı romanlarda (Küçük Oyuncu, Karar Gecesi, Bir Çatı Altında, Hep Yarın, Özlem Şarkısı, Güneş Kokusu, Saadet Tacı, Kerim Usta'nın Oğlu, Dert Bende, Aynadaki Kız, Hep Yarın, Ayrı Dünyalar), genellikle insanların âşık oldukları zaman, kendilerinde meydana gelen değişiklikler anlatılır. İlk aşk, romanlarda (Kerim Usta'nın Oğlu, Dert Bende, Aynadaki Kız, Hep Yarın, Ayrı Dünyalar) genellikle unutulamama özelliği ile yer alır. İlk görüşte aşk konusuna yer veren romanlarda (Bir Gün Sabah Olacak mı?, Özlem Şarkısı, Aydınlık Kapı, Bulutlar Dağılınca, Aşk ve Zafer), insanların o anda yaşadıkları duygular aktarılır. Karşılıksız aşkın söz konusu

olduğu romanlarda (Dert Bende, Kaçış, Yılların Ardından, Gençlik Rüzgârı, Allah Çocukları Unuttu), âşık olunan tarafın, ya başka birini sevdiği ya da aşkla ilgili kötü anılara sahip olduğu için, çoğu zaman karşı tarafın aşkını umursamadığı görülür. Kavuşamama sorunu olmadığı takdirde, her iki tarafın da mutlu olduğu karşılıklı aşk, romanlarda (Karar Gecesi, Aşk Hasreti, Hep Yarın, Güneş Kokusu, Genç Kız ve Ölüm, Allah Çocukları Unuttu), insanlarda yarattığı etki boyutuyla yer alır. Unutulamayan aşkı konu alan romanlarda (Karar Gecesi, Aşk Hasreti, Gümüşselvi, Kaçış), insanlar bu aşk nedeniyle başkalarına âşık olamamaktadır. Platonik aşk, romanlarda (Fosforlu Cevriye, Dert Bende, Bir Çatı Altında, Sisli Hatıralar, Aynadaki Kız, Güller ve Dikenler, Allah Çocukları Unuttu), ya karşılığını bulur, ya karşılıksız kalır ya da hiçbir zaman su yüzüne çıkmaz. İmkânsız aşk, romanlarda (Dert Bende, Hayat Parçaları, Fosforlu Cevriye, Saadet Tacı, İki Kâlp Arasında, Kıvılcım ve Ateş), genellikle bu aşk için yapılan fedakârlıklar bağlamında ele alınır. Ölümsüz aşka yer verilen romanlarda (Ankara Mahpusu, Saadet Tacı, Gençlik Rüzgârı, Uzayan Yollar), bazı aşkların araya ölüm girse bile, devam edeceğinden söz edilir. Yasak aşkın konu edildiği romanlarda (Bir Düğün Gecesi, Eşikteki, Sisli Hatıralar, Güller ve Dikenler, Bulutlar Dağılınca, Gecenin Ucundaki Işık, Küçük Oyuncu, Islak Güneş, Kaçış, Ben ve O, Allah Çocukları Unuttu), o aşkı yaşayan kişilerin utançları, pişmanlıkları, hayal kırıklıkları ve tereddütleri aktarılır. Evlilik ve yasak aşk konusu pek çok romanda (Aksaray'dan Bir Perihan, Zor, Tutsak, Sisli Hatıralar, Sisli Hatıralar, Güller ve Dikenler, Saadet Tacı, İlâhlar Affetmez, Hep Yarın, Özlem Şarkısı, Bıraktığı Yerden, Gecenin Ucundaki Işık, Güz Şarkısı, Evli Bir Kadının Günlüğünden, Alnında Mavi Kuşlar, Ben ve O, Ayrı Dünyalar, Sonya, Kıvılcım ve Ateş, Aşamalar) işlenir. Aldatılan kadın genellikle hatalı bulunur, aldatan kadın ise toplum tarafından dışlanır. Ayrıca aldatan erkeklerin, çoğu zaman bu durumu inkâr etmedikleri ve eğlence amaçlı yaptıklarını söylemeleri toplumun kadına ve erkeğe bakış açısını yansıtmaları bakımından dikkat çekicidir. Romanlarda (Aşk ve Zafer, Bizim Diyar, Azap Toprakları), vatan sevgisi ve bireysel aşk arasında seçim yapmak zorunda kalan insanlar, bireysel aşklarını vatan uğruna feda ederler. Birden fazla aşk arasında bocalama konusu romanlarda (Çaresiz, Hayat Parçaları, Aşk Hasreti, Saadet Tacı, Güneş Kokusu, İki Kâlp Arasında, Ayrı Dünyalar), bu aşklardan birini seçerek mutlu/mutsuz olma ya da hepsinden vazgeçme şeklinde

sonuçlanır. Romanlarda (Aşk Hasreti, Sisli Hatıralar, Saadet Tacı), aşk ve rekabet konusu ise taraflardan birinin aradan çekilmesi, bu aşktan zorla vazgeçirilmesi ya da tarafların bu konuda bir anlaşmaya varamaması şeklinde sonuçlanır. Kıskançlığın, romanlarda (Zambaklar Açarken, Aynadaki Kız, Aşk ve Zafer, Sevda Sokağı Komedyası, Gümüşselvi, İki Kâlp Arasında, Kıvılcım ve Ateş, Sonya'nın Aşkı), aşkın doğal bir parçası olarak ele alındığı görülür.

Atatürk ve Cumhuriyet konusu romanlarda ele alınan bir diğer konudur. Atatürk devrimlerinin bazı romanlarda eleştirildiği görülür. Pertev Bey'in Üç Kızı romanında Harf İnkılâbı ve Ankara'nın başkent olarak kabul edilmesi, Pertev Bey'in İki Kızı romanında Soyadı Kanunu ve Medeni Kanun'un kabul edilmesi, Gurbet Yavrum romanında ise, Şapka Kanunu eleştirilir. Atatürk sevgisi romanlarda (Ölmeye Yatmak, Büyükanne, Savaş Çağı Umut Çağı, İki Kâlp Arasında, Gecenin Ucundaki Işık, Güz Şarkısı, Genç Kız ve Ölüm), Atatürk'ün kurtarıcı olarak görülmesi ve ona saygı gösterilmesi şeklinde yer alır. Romanlarda (Zambaklar Açarken, İlâhlar Affetmez, Özlem Şarkısı, Gurbet Yavrum, Büyükanne) dilde sadeleştirme ve yenileştirme çabaları ve dile kazandırılmaya çalışılan yeni sözcükler hakkındaki çatışmalara da yer verilir. Kurtuluş Savaşı dönemini konu alan Aşk ve Zafer romanında, düşman kuvvetlerinin halka yaptığı zulüm anlatılır ve mücadeleye katılmayan gençler eleştirilir. Aksaray'dan Bir Perihan romanında ise, Millî Mücadele yıllarında çekilen sıkıntılar dile getirilir. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü, Pertev Bey'in Üç Kızı romanında ele alınır. II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi ile Osmanlıların felakete sürüklendiği ve umumî bir çözülmeye, çöküşün somut bir hale geldiği belirtilir. Cumhuriyet sonrası Osmanlı'ya duyulan özlem konusunun yer aldığı Pertev Bey'in Üç Kızı romanında, "Yeni Türkiye'nin Osmanlı'nın kurmuş olduğu düzen içinde bile başarılı olamadığı dile getirilir. Pertev Bey'in Torunları romanında ise, Osmanlıların sürdüğü hayat övülür, Osmanlı'dan sonra bir taklit döneminin başladığı ve bu dönemde başka kültürlerin tesiri altında kalan insanların Türk-İslam kültürünü reddettikleri iddia edilir. Meşrutiyet, romanlarda (Aydınlık Kapı, Aksaray'dan Bir Perihan, Bizim Diyar), daha çok beraberinde getirdiği özgürlük ortamı ile ilişkili olarak işlenir.

Türk aydınının durumu ve halkla olan ilişkileri eleştirel bir yaklaşımla ele alınan konulardan biridir. Romanlarda (Güneş Kokusu, Kaçış, Gurbet Yavrum, Genç Kız ve Ölüm, Üç Yirmidört Saat, Evli Bir Kadının Günlüğünden), aydınlar daha çok duyarsızlık boyutuyla ele alınır. Aydınlar, büyük kentlerde yaşamayı tercih ettikleri, Anadolu'daki halkı aydınlatmak gibi bir amaçlarının olmadığı, göstermelik işler yaptıkları, sorunları tek başına çözümleyeceklerine inandıkları ve Batı'daki yazarların gözüyle hayata baktıkları için eleştirilirler. Halkı aydınlatma konusu romanlarda (Güneş Kokusu, Güz Şarkısı, Gurbet Yavrum), aydınların, köylüleri eğitmek için giriştiği çabalar ve bu süreçte karşılaştıkları zorluklar şeklinde işlenir. Aşk Hasreti romanında cahil halk, onları aydınlatmak için Anadolu'nun ücra köşelerine gelen aydınlara karşı direndikleri için eleştirilir. Sancı romanında ise “hasta zihniyetli” ve “değer yargılarından yoksun beyinler” olarak değerlendirilen aydınlar, Batı'nın fikirlerini benimseyip kendi milletlerini küçümsedikleri için eleştirilirler. Aydınların, hastalıklarından kurtulmalarının ancak kendilerini halkla beraber görmeleriyle mümkün olacağı görüşü vurgulanır.

Türk toplumunun Batılılaşma süreci, Tanzimat'tan bu yana edebî eserlerde farklı boyutlarıyla ele alınmıştır. Batılılaşma süreciyle ilgili olarak romanlarda (Tutsak, Gecenin Ucundaki Işık, Evli Bir Kadının Günlüğünden, Pertev Bey'in Üç Kızı, Ölmeye Yatmak), Batı'ya hayranlık, yurt dışına yerleşme isteği, Batılı olmak için gerekli özellikler, Batı karşısında “aşağılık duygusu”na kapılma konularına yer verilir. Yanlış Batılılaşmanın sorumlusu olarak aydınlar gösterilir. Romanlarda (Pertev Bey'in İki Kızı, Gecenin Ucundaki Işık, Gümüşselvi) Batılılaşma sürecinde, Doğu ile Batı'nın sürekli karşılaştırıldığı görülür. Bu karşılaştırma sonucunda ise, çoğunlukla Batı daha üstün bulunur. Doğu ise geri kalmış olarak değerlendirilir. Özlem Şarkısı romanında ise, Batı'nın manevi değerler bakımından çökmüş olduğu ileri sürülür. Batı'ya özenmeyle başlayan Batılılaşma sürecinde, bazı insanların zamanla daha ileri giderek, memleketlerinden nefret ettikleri, hatta vatanlarına ihanet ettikleri görülür. Bu süreç, Türk romanında pek çok yazar tarafından ele alınmıştır. İncelenen romanlarda da memleketinden nefret eden kişilere rastlanır. Bu romanlarda (Aydınlık Kapı, Gecenin Ucundaki Işık, Evli Bir Kadının Günlüğünden, Sancı, Pertev Bey'in İki Kızı, Pertev Bey'in Torunları), memleketinden nefret eden

insanlar, Türkiye'nin yaşanılacak yer olmadığını düşünürler ve yurt dışına kaçmak isterler. Ayrıca Türkiye'nin hiç bir zaman Batı uygarlığına ulaşamayacağına inanırlar.

Birey ve toplum başlığı altında özgürlük, yalnızlık, dostluk, yaşlılık, hastalık, mutluluk, kıskançlık, esaret, dolandırıcılık, rüşvet ve kötü alışkanlıklar konuları üzerinde durulur. Romanlarda (Yarın... Yarın..., Ankara Mahpusu), özgürlük üzerinde durulur ve her özgürlüğün insana mutluluk getirmeyeceğinden söz edilir. Yalnızlık konusunun işlendiği romanlarda (Alında Mavi Kuşlar, Aydınlık Kapı, Yazsonu, Ankara Mahpusu, Aksaray'dan Bir Perihan, Kaderin Sırrı, Fikrimin İnce Gülü, Güller ve Dikenler), yalnız insanlar genellikle mutsuz olarak tasvir edilirler. Bu romanlarda kalabalıklar içinde duyulan yalnızlık ve yalnızlık nedeniyle yaşanan korkular anlatılır. Dostluk konusu romanlarda (Güller ve Dikenler, Güneş Kokusu, Sisli Hatıralar, Bulutlar Dağılınca), sadakat ile ilişkilendirilir. Sadakatin bittiği yerde, dostlukların da tükendiği görülür. Yaşlılık konusuyla ilgili olarak romanlarda (Aksaray'dan Bir Perihan, Bir Gün Sabah Olacak mı?, Zor, Üç Yirmidört Saat), yaşlılara yapılan muamelelere ve insanların yaşlılık döneminde yaşadıkları pişmanlıklara yer verilir. Çeşitli hastalıklar (kızıl, çocuk felci, verem, kanser, psikolojik rahatsızlıklar), romanlarda (Aydınlık Kapı, Aşk Hasreti, Bir Çatı Altında, Güller ve Dikenler, Hep Yarın, Gurbet Yavrum, Alında Mavi Kuşlar, Pertev Bey'in İki Kızı, Yarın... Yarın..., Sancı, Güneş Kokusu) tedavi süreci, çekilen sıkıntılar ve ölüm boyutuyla ele alınır. Ayrıca hastalıkları engellemek için gerekli önlemlerin alınmaması, sağlık personelinin kayıtsızlığı, cahil halkın hastalıklar karşısındaki tutumu ve hastalıkların çevredeki insanlara etkileri üzerinde durulur. Mutluluk kavramıyla ilgili olarak, mutluluk anlayışı, yaşanan mutluluklar ve mutluluğa inanmama konuları romanlarda (Yarın... Yarın..., Büyükanne, Ankara Mahpusu, Küçük Dünya, Aynadaki Kız) işlenir. İnsanların ailelerinden birini, arkadaşlarını hatta hiç tanımadıkları birini bile kıskanabilecekleri romanlarda (Dert Bende, Saadet Tacı, Islak Güneş) ele alınan konulardan biridir. Esaret konusu, romanlarda (Aksaray'dan Bir Perihan, Aşk Hasreti, Saltanat Rüzgârları), ya para karşılığı satılarak ya da bir ceza karşılığında esir olma şeklinde yer alır. Esaretin, kabullenmesi kolay olan bir durum olmadığı vurgulanır. Dolandırıcılık konusu

romanlarda, mülk sahiplerini dolandırarak, bedava denilebilecek paralar karşılığında onların mallarına sahip olma ve adam kaçırma (Bir Çatı Altında), cahil halk üzerinde baskı kurarak dolandırma (Kaderin Sırrı) ve sahte hüviyet çıkarma (Yenişehir’de Bir Öğle Vakti) olarak ele alınır. Rüşvet konusuyla ilgili olarak romanlarda (Fikrimin İnce Gülü, Güller ve Dikenler, Üç Yirmidört Saat) geçen diyaloglar, rüşvetin taraflar arasında ne kadar benimsenmiş olduğunu gösterir niteliktedir. Kötü alışkanlıklar, romanlarda, çeşitli boyutlarıyla üzerinde durulan bir konudur. Uyuşturucu madde (esrar, haşhaş, kokain, LSD vb.) kullanımı ve bunun bağımlılar üzerinde yarattığı etki, örnekleme oluşturan romanlarda, sıklıkla ele alınan konulardan biridir. Romanlarda (Fosforlu Cevriye, Şafak, Bıraktığı Yerden, Zor, Gecenin Ucundaki Işık, Pertev Bey’in Torunları) esrara alışma ve ondan kurtulmaya çalışma süreci anlatılır. Esrara alışmada arkadaş çevresinin rolü vurgulanır. Uyuşturucu kadar olmasa da alkol de insanların bedenlerinde ve psikolojilerinde değişikliklere yol açar. Romanlarda (Çaresaz, Güller ve Dikenler, Yarın... Yarın...) alkole alışma süreci ve alkol nedeniyle insanların bedeninde ve hareketlerinde meydana gelen değişiklikler anlatılır. Kötü alışkanlıklardan biri olan kumar ile ilgili olarak, romanlarda (Güller ve Dikenler, Yenişehir’de Bir Öğle Vakti, Işık Yağmuru, Evli Bir Kadının Günlüğünden) kumara alışma süreci, kazanmayı hırs haline getirme, yapılan hileler ve toplumun kumara bakışı konularına yer verilir.

Boşanma konusu romanlarda, boşanma sürecinde yaşanan sıkıntılar, kadının karşılaştığı zorluklar, çocuklar üzerindeki etkileri ve toplumun boşanmış ailelere bakışı boyutlarıyla ele alınmıştır. Boşanma süreci ile ilgili olarak romanlarda (Işık Yağmuru, Aynadaki Kız, Özlem Şarkısı, Pertev Bey’in Torunları, Aşamalar), boşanma isteğinin nedenleri, karar alma aşaması ile bu süreçte yaşanan sıkıntılar, acılar ve çatışmalara yer verilir. Boşanma sürecinde, her iki taraf yıpransa da, kadınların bu durumdan daha çok etkilendikleri görülür. Çoğu zaman toplum tarafından dışlanırlar. Kadın ve boşanma konusunda, romanlarda (Yürümek, Yenişehir’de Bir Öğle Vakti, Bıraktığı Yerden, Hayat Parçaları, Saadet Tacı, Güz Şarkısı, Evli Bir Kadının Günlüğünden, Pertev Bey’in Torunları), kadınların maddi nedenlerle ya da çocukları için kocasından ayrılmak istememeleri ve boşanma konusundaki tereddütlerine yer verilir. Boşanma olayından yalnızca çiftler değil, en

az onlar kadar hatta bazen daha fazla çocukları etkilenirler. Hem anne ya da babasından ayrı kalma korkusu hem de toplum baskısı çocukları olumsuz yönde etkiler. Romanlarda (Gençlik Rüzgârı, Tutsak, Genç Kız ve Ölüm, Ayrı Dünyalar, Yazsonu) boşanmış aile çocuklarının yaşadığı sıkıntılar dile getirilir. Toplumun boşanmış ailelere olumsuz bakışı romanlarda (Yenişehir’de Bir Öğle Vakti, Aydınlık Kapı, Zambaklar Açarken) farklı açılardan ele alınır. Boşanmanın “ahlaksızlık” ya da “ayıp” olarak değerlendirildiği görülür.

Cinsellik konusu, incelenen romanlarda, yoğun olarak üzerinde durulan konulardan biridir. Cinsellik, erkekler için doğal bir olay olarak algılanırken, kadınlar söz konusu olduğunda, özellikle evlilik öncesi dönemde kadının böyle bir deneyim yaşaması hoş karşılanmaz. Cinselliğin aşkın doğası gereği olarak ele alındığı romanlarda (Savaş Çağı Umut Çağı, Aksaray’dan Bir Perihan, Suyu Düşen Hayal, Güller ve Dikenler, Özlem Şarkısı, Ben ve O), genellikle evlilik öncesinde ya da evli erkeklerle ilişki yaşayan kadınların tedirginlikleri ve pişmanlıkları dile getirilir. Cinselliğin bir tabu olarak kabul edildiği toplumlarda, insanlar kendilerini kısıtladıkları için, bu olaydan zevk alamaz hale gelirler. Romanlarda (Savaş Çağı Umut Çağı, Karar Gecesi, Gecenin Bu Saatinde), toplumun evlilik öncesi cinselliği onaylamadığı görülür. Cinsellik konusundaki bazı bilgiler, özellikle çocukluktan ergenlik dönemine geçiş sürecinde verilmelidir. Bu konuda eğitim verilmeyen çocuklar ya da gençler, bilgisizlikleri nedeniyle bazı hatalar yapabilirler. Romanlarda (Yürümek, Yenişehir’de Bir Öğle Vakti, Islak Güneş, Yarın... Yarın..., Güneş Kokusu), aileleri tarafından cinsel eğitim alamayan gençlerin, bu bilgileri edinme çabaları ve bu süreçte yaptığı hatalara yer verilir.

Kadının nesne haline getirilmesi konusuna, incelenen birçok romanda değinilmiştir. Romanlarda (Fikrimin İnce Gülü, Zambaklar Açarken, Bir Çatı Altında, Saadet Tacı, Yarın... Yarın..., Tutsak, Çiçekler Büyür, Üç Yirmidört Saat, Genç Kız ve Ölüm) evlilikte ya da evlilik dışı ilişkilerde kadının rızası alınmadan ya da kadının zevk alması göz önünde bulundurulmadan, yalnızca erkeğin isteğiyle cinsel ilişkilerin yaşanması söz konusudur. Kocasına karşı çıkan kadınlar ise kimi zaman pişmanlık duyarlar. Erkek ve cinsellik konusu romanlarda, evlendikleri zaman

kadının bedenine de sahip olma düşüncesi (Asılacak Kadın), evlilik öncesi hovardalık (Değirmen Taşı) ve cinsel tutukluk (Yazsonu, Saadet Tacı) bağlamında ele alınır.

Bekâret, incelenen romanlarda, oldukça sık işlenen konulardan biridir. Romanlarda (Yürümek, Şafak, Yenişehir’de Bir Öğle Vakti, Asılacak Kadın, İlâhlar Affetmez, Yarın... Yarın..., Özlem Şarkısı, Kaçış) namuslarını kaybedeceği kaygısıyla genç kızların, kendilerini evlenecekleri erkeğe sakladıkları vurgulanır. Kadının bekâretinin kontrol edilmesi konusu romanlarda eleştirilir. Yakın akrabalar arasında gerçekleşen ensest ilişkiye iki romanda rastlanır. Yenişehir’de Bir Öğle Vakti romanında bu konu, babasının, ablasını iğfali neticesinde dünyaya gelen Aysel örneğinde ele alınır. Gecenin Ucundaki Işık romanında ise Cihangir’in, ağabeyinin karısı Nermin’e saldırışından söz edilir. Eşcinsellik konusuna da iki romanda rastlanır. Yarın... Yarın... romanında, aynı evde kalan Tarık ile Haluk’un ilişkisine yer verilir. Gecenin Ucundaki Işık romanında ise Cihangir ile Rum bir oğlan arasındaki aşk anlatılır. Cinselliğin toplum tarafından baskılanması sonucu meydana gelen cinsel açlık konusu, romanlarda (Asılacak Kadın, Tutsak, Şafak), erkeklerle ilgili bir kavram olarak ele alınır. Bu erkeklerin, cinsel açlıklarını gidermek amacıyla, çoğunlukla randevu evlerine gitmeleri söz konusudur.

Devletin en önemli görevlerinden biri hizmet götürmedir. Romanlarda (Aşk Hasreti, Gurbet Yavrum), halkına hizmet götürmediği için devlet eleştirilir. Türkiye’nin ekonomik durumu, bazı romanlarda (Genç Kız ve Ölüm, Gurbet Yavrum) değerlendirilir. Romanlarda, Türkiye’deki kapitalistlerin tavrı (Evli Bir Kadının Günlüğünden, Gecenin Ucundaki Işık) ve para kazanma hırsı (Savaş Çağı Umut Çağı) ele alınan bir başka konudur. Bazı romanlarda (Değirmen Taşı, Gurbet Yavrum) devletin adalet sistemi ve yozlaşmış sistem eleştirilir. Doğu Anadolu’nun ihmali konusu romanlarda (Gurbet Yavrum, Aşk Hasreti, Alında Mavi Kuşlar), Batı’daki hizmetlerin Doğu’ya ulaştırılmaması ve bu nedenle yaşanan göç kapsamında ele alınır.

Türkiye Cumhuriyeti dışında yaşayan Türkler, tarih boyunca zulümle karşılaşmışlardır. Bu zulüm karşısında, kimileri doğup büyüdüğü toprakları bırakıp gitmek istemezken, kimileri çareyi göç etme yolunda bulmuşlardır. İncelenen romanlar arasında, özellikle Emine Işınsoy'un romanlarında bu konu ele alınmış, Balkanlar'da ve Kerkük'te yaşayan Türklerin maruz kaldıkları zulüm dile getirilmiştir. Dış Türklerle ilgili olarak romanlarda, fiziksel ve psikolojik bakımdan gördükleri zulüm (Azap Toprakları, Çiçekler Büyür, Tutsak, Bizim Diyar), yaşadıkları esaret duygusu (Çiçekler Büyür), zulme karşı mücadele etme (Bizim Diyar, Azap Toprakları, Tutsak), yorgun düşerek mücadeleden kaçma (Çiçekler Büyür), başka topraklara göç etme (Bizim Diyar), Türkiye'den yardım bekleme (Azap Toprakları, Tutsak, Çiçekler Büyür), Turancılık (Çiçekler Büyür, Tutsak) ve dil meselesi (Çiçekler Büyür, Azap Toprakları) konularının ele alındığı tespit edilmiştir.

Din konusu, incelenen romanlarda ele alınan konulardan bir diğeridir. Farklı inançlara saygı konusuna iki romanda rastlanır. Islak Güneş romanında, aynı mahallede yaşayan farklı dinlere mensup insanların, birbirlerine karşı gösterdikleri hoşgörü anlatılır. Bizim Diyar romanında ise din konusunda zorla güzellik olmayacağı görüşü vurgulanır. Tanrı-kul ilişkisiyle ilgili olarak romanlarda (Büyükanne, Hep Yarın, Güneş Kokusu, Aynadaki Kız, Allah Çocukları Unuttu), Tanrı imajı, Tanrı'ya yakarış, Tanrı'nın her yerde olduğu görüşüne yer verilir. Din değiştirme konusu, romanlarda (Ak Topraklar, Azap Toprakları, Pertev Bey'in İki Kızı), din adamlarının, dinlerini değiştirmeden önce insanları, iyice düşünmeye sevk etmesi ve çevredeki insanların bu konuya bakışı açısından ele alınır. Dinin, bazı insanlar tarafından kötüye kullanılarak yozlaştırıldığı görülür. Romanlarda (Karar Gecesi, Kaderin Sırrı, Gurbet Yavrum, Batmayan Güneş), bazı insanların, Tanrı'nın buyruklarını kendi çıkarlarına göre kullandıkları ifade edilir.

Batıl inançlar romanlarda (Kaderin Sırrı, Saadet Tacı, Bir Gün Sabah Olacak mı?, İki Kâlp Arasında, Küçük Dünya, Evli Bir Kadının Günlüğünden, Fosforlu Cevriye, Suya Düşen Hayal, Sonya, Aşk ve Saltanat, Saltanat Rüzgârları),

nazar, uğurlu ya da uğursuz olduğuna inanılan nesneler ve olaylar, büyü, fal ve insanların batıl inançlar yoluyla sömürülmesi bağlamında ele alınır.

Tasavvuf konusuyla ilgili olarak romanlarda (Aydınlık Kapı, Güneş Kokusu, Küçük Dünya, Pertev Bey'in İki Kızı), bu dünyadaki bedeni Allah ile aralarında bir engel olarak görme, yaratılanı yaratandan ötürü sevmek inancı, mürit-mürşit ilişkisi ve yapılan ayin ve zikir konularına yer verilir. Tarikat konusu, Münevver Ayaşlı'nın romanlarında işlenir. Pertev Bey'in İki Kızı romanında Selmin'in Mevlevilik tarikatına girmesi ve Nermin ile Berrin'in tarikat arayışları anlatılır. Pertev Bey'in Torunları romanında ise Nermin'in kızı Selmin'in "Nakşibendiye" tarikatına girmesinden söz edilir.

Türkiye'de eğitimin durumu, incelenen romanlarda, çeşitli açılardan irdelenir. Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanamaması konusuyla ilgili olarak romanlarda (Kaderin Sırrı, Karar Gecesi, Zambaklar Açarken, Güneş Kokusu), maddi sıkıntılar ya da köylerinde okul bulunmaması nedeniyle eğitimlerine devam edemeyen öğrenciler üzerinde durulur. Eğitimde Batı'nın örnek alınması konusu, Türk romanında pek çok yazar tarafından ele alınmıştır. Bu romanlarda, en çok eleştirilen taraf ise millî değerlere sahip çıkılmaması olmuştur. Batılılaşma ve eğitim konusu, Pertev Bey'in Torunları romanında ele alınır. Yabancı okullarda veya yurt dışında okuyan öğrencilerin, yabancı kültüre ayak uyduramayıp, kendi başarısızlıklarını, kendi kültürlerine ve memleketlerine yükledikleri ve bunun sonucunda onlardan nefret ettikleri belirtilir. Geçmişte eğitimde karşılaşılan disiplin sorunları, çoğu kez ceza yöntemi ile çözümlenmeye çalışılmıştır. Öğretmenlerin sınıfta otorite sağlamak için genellikle öğrencilere tokat attıkları ya da onları dövdükleri, ailelerin ise bu tutumu destekledikleri bilinmektedir. Eğitimde disiplin sorunları ve ceza konusuna Kerim Usta'nın Oğlu romanında değinilir. Ömer Hoca'nın öğrencilere değnek vurmasının, öğrenciler ve aileleri tarafından benimsendiği vurgulanır.

Kız çocuklarının eğitimini konu alan romanların bazılarında (Ölmeye Yatmak, Bir Çatı Altında, Saadet Tacı, Savaş Çağı Umut Çağı, Şafak, Yarın...

Yarın..., Islak Güneş), kız çocukların okumak yerine evde oturup annesine yardım etmeleri istenirken, bazı romanlarda (Yılların Ardından, Gençlik Rüzgârı, Pertev Bey'in İki Kızı, Alnında Mavi Kuşlar) kızların eğitimlerine devam etmeleri desteklenir.

Eğitim için büyük kente gitme konusunu ele alan romanlarda (Ölmeye Yatmak, Aşk ve Zafer, Yarın... Yarın...), yaşadıkları yerde okul olmayan ya da çocuklarının daha iyi okullarda öğrenim görmesini isteyen aileler, büyük kente ya çocuklarını gönderirler ya da ailecek taşınırlar. Bazı romanlarda (Ankara Mahpusu, Kaderin Sırrı, Yenişehir'de Bir Öğle Vakti, Değirmen Taşı, Islak Güneş, Bir Gün Sabah Olacak mı?, Gecenin Ucundaki Işık, Pertev Bey'in İki Kızı), çeşitli nedenlerle maddi sıkıntılar yaşayan bazı aileler, ne olursa olsun çocuklarının eğitimlerine devam etmelerini isterler. Eğitimi gereksiz görme konusunu ele alan romanlarda (Bıraktığı Yerden, Yenişehir'de Bir Öğle Vakti, Zor, Ölmeye Yatmak, Savaş Çağı Umut Çağı, Aydınlık Kapı, Zambaklar Açarken), çocukların kendi istekleriyle eğitime devam etmemesi ya da çalışmak zorunda kalmaları nedeniyle eğitimlerini yarıda bırakmaları söz konusudur.

İncelenen romanlarda, eğitim görmek istedikleri alanın Türkiye'de bulunmaması ya da yurt dışında daha iyi bir eğitim alınabileceği gerekçesiyle, bazı insanlar ülkelerinden ayrılırlar. Yurt dışında eğitim konusuyla ilgili olarak romanlarda (Yenişehir'de Bir Öğle Vakti, Hep Yarın, Yılların Ardından, Pertev Bey'in İki Kızı, Ayrı Dünyalar) yurt dışına gitmeden önce ve gittikten sonra yaşanan sıkıntılar ile ailelerin yaptığı fedakârlıklar ele alınır.

Bazen insanların hayatına evlilik ve eğitim fırsatları aynı anda çıkabilir. Kendilerini, bu ikisi arasında seçim yapmak zorunda hisseden insanlar, kimi zaman birini seçerler, kimi zaman da her ikisini birlikte yürütmeye çalışırlar. Hayat Parçaları romanında Ahmet, evlendikten sonra karısıyla birlikte eğitim için Amerika'ya gider. Kaderin Sırrı romanında Ziyet ile Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında Selma ise eğitimlerini yarıda bırakarak evlenirler.

İncelenen romanlarda, zaman aralığı dikkate alındığında, üniversite mezunu olmanın günümüze göre daha zor olduğu söylenebilir. Kimi insanlar üniversite tahsiline hiç başlayamazlar, kimileri ise çeşitli nedenlerle (maddi, ailevi, siyasi vb.) yarıda bırakmak zorunda kalırlar. Üniversite mezunu insanlar, romanlarda (Kaderin Sırrı, Bir Çatı Altında, İlâhlar Affetmez, Yenişehir’de Bir Öğle Vakti, Özlem Şarkısı, Yılların Ardından) kadın ve erkek ayırt edilmeksizin yer alırlar.

İncelenen romanlarda, yazıldıkları tarih göz önünde bulundurulduğunda, özellikle 27 Mayıs ve 12 Mart döneminde yaşanan olayların ele alındığı görülür. Bu olaylar, özellikle üniversite çevresinde yoğunlaşmaktadır. Üniversite öğrencileri çeşitli gruplar oluşturarak, mensup oldukları grubun görüşlerini savunma mücadelesine girerler. Bu mücadele sırasında, bazen olaylar çığırından çıkar ve istenmeyen sonuçlarla karşı karşıya kalınır. Bu olaylara özellikle Sancı romanında detaylı bir şekilde yer verilir. Romanda sağ ve sol grup arasındaki farklar ile bu gruplar arasındaki çatışmalar üzerinde durulur. Sağ görüşlü öğrencilerin, diğer grup tarafından mağdur edildiği vurgulanır. Üniversitedeki hatalı öğretmen-öğrenci ilişkisine Ölmeye Yatmak romanında değinilir. Üniversitede öğretim üyesi olan Aysel’in erkek öğrencisiyle kurduğu ilişki anlatılır.

Öğretmenlerin, öğrencilerine karşı tutumu, onlar üzerinde oldukça etkilidir. Öğretmenlerin olumsuz davranışları, öğrencilerin dersten hatta okuldan soğumalarına neden olabilir. Olumsuz öğretmen modeline Gurbet Yavrum romanında rastlanır. Bir öğretmenin dövmesi ve hakaret etmesi üzerine, bir genç kızın okuldan nefret etmesi anlatılır. Olumlu öğretmen modeline ise iki romanda rastlanır. Ayrı Dünyalar romanında, çalışma hayatının ilk yıllarında kendini mesleğine adanmış olan bir öğretmenin, yatılı okuldaki kimsesiz çocuklara gösterdiği ilgi ve sevgi üzerinde durulur. Çaresaz romanında, olumlu özellikleri nedeniyle çok sevilen bir öğretmenin, öğrencilerine gösterdiği yakın ilgiden söz edilir.

İncelenen romanlarda, erkekler çeşitli yönleriyle yer alırlar. Kadınların, yaşadıkları kötü olaylar nedeniyle erkekler hakkında bir genellemeye vardıkları görülür. Romanlarda (Güneş Kokusu, Suyu Düşen Hayal, Bıraktığı Yerden, Işık

Yağmuru, Yılların Ardından, Uzayan Yollar, Saadet Tacı) kadınlar, erkekleri “anlaşılmaz, arzularının esiri, ikiyüzlü, nankör, korkak, kendilerini beğenmiş mahlûklar” olarak değerlendirirler. Erkekler ise romanlarda (Işık Yağmuru, Hayat Parçaları, Bıraktığı Yerden) hemcinsleri ile ilgili olarak, mayaları farklı olduğu için kadınlara benzemedikleri ve bu yüzden onların ölçülerine göre değerlendirilmemeleri gerektiğini ifade ederler.

Çapkın erkek konusuna birçok romanda rastlanır. Romanlarda (Gümüşselvi, Sisli Hatıralar, Güller ve Dikenler, Saadet Tacı, İlâhlar Affetmez, Yılların Ardından, Tutsak, Gecenin Ucundaki Işık, Gurbet Yavrum, Ben ve O, Ayrı Dünyalar) çapkın erkeklerin maceraları, çapkınlık yöntemleri ve bu tür erkeklerin güven telkin etmemelerinden söz edilir. Kadınlar, erkeklerle olan kötü anıları nedeniyle, çoğu zaman onları güvenilmez olarak görürler. Romanlarda (Uzayan Yollar, Gümüşselvi, Yazsonu, Güller ve Dikenler, Bir Gün Sabah Olacak mı?), erkeklerin sözüne güven olmadığı görüşü vurgulanır. Evlilik yaşantısında, karılarının sözünden çıkmayan erkekler “kılıbık” olarak değerlendirilirler. Çoğu erkek kılıbık olarak görülmeyi istemezken, bazıları bu durumu olağan karşılarlar. Romanlarda (Hayat Parçaları, Bir Çatı Altında, Zambaklar Açarken, Islak Güneş, Küçük Dünya, Yazsonu), kılıbık erkeklerin, kendi haklarını dilediği gibi kullanamadıkları belirtilir. Her kadının idealindeki erkek, özellikleri itibarıyla farklılık gösterse de, bazı erkekler sahip oldukları özellikler nedeniyle “ideal erkek” olarak değerlendirilirler. Romanlarda (Bir Gün Sabah Olacak mı?, Pertev Bey’in Üç Kızı, Ben ve O, Uğur Böceği) görünüşü, giyinişi, kibarlığı, kültürü, görgüsü, mesleği, ailesi, serveti ya da başarısıyla ideal olarak görülen erkeklerin tasvirine yer verilir.

Yaşlı ve zengin kadınların sevgilisi olmak koşuluyla geçimini sağlayan erkekler “jigolo” olarak adlandırılırlar. Jigololuk romanlarda (Saadet Tacı, Güneş Kokusu, Pertev Bey’in Üç Kızı), toplum tarafından onaylanmayan bir kavram olarak değerlendirilir.

Toplumsal cinsiyet rolleri, insanlara bazı sorumluluklar yükler ve bazı davranışların kısıtlanmasına neden olur. Halk arasında “erkeklik” ile ilgili pek çok

ifade vardır. Erkeklik konusu romanlarda (Azap Toprakları, Aksaray'dan Bir Perihan, Gençlik Rüzgârı), erkeklik haysiyetine yakışmayacak davranışların yapılmaması şeklinde ele alınır.

İncelenen romanlarda evlilik sorunları; eş seçimi (Aşk ve Zafer, Eşikteki, Bir Aşkın Romanı, Suyu Düşen Hayal, Saadet Tacı, Değirmen Taşı, Bir Gün Sabah Olacak mı?, Işık Yağmuru, Ak Topraklar, Güz Şarkısı, Sonya), sınıf farklılıkları (Aydınlık Kapı, Hayat Parçaları, Zambaklar Açarken, Güneş Kokusu, Yılların Ardından, Uzayan Yollar), eşler arasındaki iletişimsizlik (Sisli Hatıralar, Işık Yağmuru, Zambaklar Açarken), anlayış farklılıkları/kişilik uyumsuzlukları (Güller ve Dikenler, Özlem Şarkısı, Güneş Kokusu, Bir Gün Sabah Olacak mı?, Gençlik Rüzgârı, Küçük Dünya, Zambaklar Açarken), eşlerin yabancılaşması/uzaklaşması (Yarın... Yarın..., Güz Şarkısı, Evli Bir Kadının Günlüğünden, Ayrı Dünyalar, Zambaklar Açarken), sıradanlaşma (Şafak, Küçük Dünya, Güller ve Dikenler) ve yaş farkı (Güneş Kokusu, Ankara Mahpusu, Güller ve Dikenler, Yarın... Yarın..., Gecenin Bu Saatinde, Küçük Dünya, Saadet Tacı, Aydınlık Kapı) olarak belirlenmiştir.

Evlilik tipleri ele alınan konulardan bir diğeridir. İncelenen romanlarda tespit edilen evlilik tipleri şunlardır: küçük yaşta yapılan evlilik (Alnında Mavi Kuşlar, Aydınlık Kapı), aşk evliliği (Dert Bende, Aynadaki Kız, Ayrı Dünyalar), mantık evliliği (Eşikteki, Ben ve O), çıkar evliliği (Ankara Mahpusu, Bir Çatı Altında, Hayat Parçaları, Güller ve Dikenler, Şafak, Yenişehir'de Bir Öğle Vakti, İki Kâlp Arasında), formalite evliliği (Uğur Böceği, Ben ve O), anlaşmalı evlilik (Işık Yağmuru, Saadet Tacı, Uzayan Yollar, Kerim Usta'nın Oğlu), zoraki evlilik (Aşk Hasreti, Kaçış, Küçük Dünya, Bir Düşün Gecesi, Saadet Tacı), görücü usulü evlilik (Aşk ve Zafer, Aydınlık Kapı, Bir Çatı Altında, Değirmen Taşı), akraba ile evlilik (Aşk ve Zafer, Saadet Tacı, Pertev Bey'in Üç Kızı), yabancı ile evlilik (Gençlik Rüzgârı, İki Kâlp Arasında, Ben ve O, Aynadaki Kız, Ayrı Dünyalar, Güneş Kokusu, Pertev Bey'in Üç Kızı), kurtarıcı evlilik (Eşikteki, Evli Bir Kadının Günlüğünden, Genç Kız ve Ölüm, Saadet Tacı, Yabancı Adam, Pertev Bey'in Üç Kızı, Uzayan Yollar, Gurbet Yavrum, Alnında Mavi Kuşlar), zengin biriyle evlilik (Küçük Dünya,

Dert Bende, Saadet Tacı, Güneş Kokusu, Uğur Böceği, Allah Çocukları Unuttu), ikinci evlilik (Kaderin Sırrı, Bir Çatı Altında, Saadet Tacı, Hep Yarın, Bulutlar Dağılınca), yıldırım nikâhı (Zambaklar Açarken, Saadet Tacı), imam nikâhı (Bir Çatı Altında, Çaresaz, Hayat Parçaları, Pertev Bey'in İki Kızı), çok eşlilik (Aşk ve Zafer, Bir Çatı Altında, Pertev Bey'in İki Kızı).

İncelenen romanlarda, evliliklerde kadının durumu sorgulanır. Bu konuyla ilgili olarak romanlarda kadınların evlilik yaşı (Eşiktekerler, Bizim Diyar, Islak Güneş, Aynadaki Kız, Kıvılcım ve Ateş, Gecenin Ucundaki Işık, Saadet Tacı, Kıvılcım ve Ateş), evlilikte kadın özgürlüğünün kısıtlanması (Eşiktekerler, Bir Çatı Altında, Saadet Tacı, Islak Güneş, Yabancı Adam, Bir Gün Sabah Olacak mı?, Evli Bir Kadının Günlüğünden), evliliğin esaret zinciri olarak görülmesi (Işık Yağmuru, Evli Bir Kadının Günlüğünden, Aynadaki Kız, Küçük Dünya, Genç Kız ve Ölüm, Aydınlık Kapı), evliliklerde kadınların bunalımı (Aydınlık Kapı, Saadet Tacı, Yarın... Yarın..., Islak Güneş, Gurbet Yavrum), kadının aldatılmayı kabullenmesi (Pertev Bey'in İki Kızı, Bir Düğün Gecesi, Saadet Tacı, İlâhlar Affetmez, Bıraktığı Yerden, Güz Şarkısı, Evli Bir Kadının Günlüğünden, Kıvılcım ve Ateş), evliliğin kadın için bir zorunluluk olarak görülmesi (Saadet Tacı, Aynadaki Kız, Işık Yağmuru, Tutsak, Evli Bir Kadının Günlüğünden, Genç Kız ve Ölüm, Alında Mavi Kuşlar), evliliğe dış müdahaleler (Aydınlık Kapı, Azap Toprakları, Evli Bir Kadının Günlüğünden, Aynadaki Kız, Bir Düğün Gecesi), evlilik dışı ilişki (Yürümek, Hayat Parçaları, Ankara Mahpusu, Zambaklar Açarken, Güller ve Dikenler, Gençlik Rüzgârı, Gecenin Ucundaki Işık, Güz Şarkısı, Aşk ve Saltanat) ele alınır.

Evlilik süreci ile ilgili olarak romanlarda evlilikte aile onayı (Çaresaz, Ankara Mahpusu, Dert Bende, Karar Gecesi, Aşk Hasreti, Kaderin Sırrı, Saadet Tacı, Uğur Böceği, Aydınlık Kapı), başlık parası (Küçük Dünya, Aşk ve Zafer, Hayat Parçaları, Gecenin Ucundaki Işık), çeyiz (Bizim Diyar, Islak Güneş, Genç Kız ve Ölüm, Şafak) ve düğün (Pertev Bey'in İki Kızı, Karar Gecesi, Kaderin Sırrı, Küçük Dünya) konularına yer verildiği görülür.

Evlilikle ilgili ele alınan konulardan biri de evlilikten kaçıştır. Romanlarda (Evlî Bir Kadının Günlüğünden, Kerim Usta'nın Oğlu, Bir Aşkın Romanı, Saadet Tacı, Kaçış, Işık Yağmuru, Üç Yirmidört Saat, Ayrı Dünyalar) çeşitli nedenlere bağlı olarak insanların evlilikten kaçtığı belirtilir.

İncelenen romanlarda, kadının Türk toplumundaki yeri sorgulanır. Erkeklerin kendilerini kadınlardan daha üstün görerek, kadını aşağılaması ve kadınların da kendilerini karşı cinsten daha aşağıda görmesi konusuna incelenen romanların pek çoğunda rastlanır. Romanlarda (Eşikteki, Üç Yirmidört Saat, Evli Bir Kadının Günlüğünden, Güz Şarkısı, Karar Gecesi, Kaderin Sırrı, Güller ve Dikenler, Bir Çatı Altında, Sisli Hatıralar, Yürümek, Küçük Oyuncu, Genç Kız ve Ölüm, Şafak, Yenişehir'de Bir Öğle Vakti, Yılların Ardından, Asılacak Kadın, Bizim Diyar, Islak Güneş, Çiçekler Büyür, Gecenin Ucundaki Işık, Alnında Mavi Kuşlar, Genç Kız ve Ölüm) kadınlar aşağılanır ve pek çok kadın bu durumu kabullenir. Erkeğe bağımlı yaşayan kadınların, özgürlüklerini kazanabilmeleri için çaba göstermeleri gerektiği vurgulanır. Kadınlar erkeklerden daha zayıf bir varlık olarak kabul edildikleri için, onların mutlaka bir erkeğin korumasına ihtiyaçları olduğu düşünülür. Romanlarda (Bulutlar Dağınca, Gecenin Ucundaki Işık, Genç Kız ve Ölüm, Tutsak, Alnında Mavi Kuşlar), erkeklerin yanı sıra bazı kadınlar da kendilerini korunması gereken bir varlık olarak görürler. Romanlarda (Aynadaki Kız, Genç Kız ve Ölüm, Ben ve O, Kaderin Sırrı, Kıvılcım ve Ateş), toplumdaki kuralların, özellikle kadınların davranışları için belirleyici olduğu vurgulanır. Kadının erkekten daha değersiz görülerek aşağılanması konusu incelenen romanlarda yoğun olarak yer alırken, birkaç romanda (Büyükanne, Yarın... Yarın..., Genç Kız ve Ölüm) kadına verilen değer üzerinde durulduğu tespit edilmiştir.

Kadınların hemcinsleri hakkındaki olumlu ya da olumsuz düşüncelerine de romanlarda (Eşikteki, Islak Güneş) yer verilir. Bu düşüncelerin genellikle olumsuz olduğu görülür. Erkeklerin kadınlara dair olumlu ya da olumsuz düşüncelerinin yer aldığı romanlarda (Kerim Usta'nın Oğlu, Yılların Ardından, İlâhlar Affetmez, Azap Toprakları) da bu düşünceler, genellikle olumsuz düşüncelerdir.

Kadın özgürlüğü ile ilgili olarak romanlarda (Genç Kız ve Ölüm, Aynadaki Kız, Saadet Tacı, Güz Şarkısı, Evli Bir Kadının Günlüğünden, Üç Yirmidört Saat, Yarın... Yarın..., Tutsak, Eşiktekiler), kadınların özgürlüklerini kazanabilmeleri için mücadele etmek zorunda oldukları ve toplumun kadına bakışının değiştirilmesi gerektiği vurgulanır.

Namus kavramı, incelenen romanlarda en çok işlenen konulardan biridir. Romanlarda (Fosforlu Cevriye, Aydınlık Kapı, Eşiktekiler, Ölmeye Yatmak, Yenişehir’de Bir Öğle Vakti, Ben ve O, Bıraktığı Yerden, Yabancı Adam, Bir Gün Sabah Olacak mı?, Gençlik Rüzgârı, Işık Yağmuru, Pertev Bey’in Üç Kızı, Kıvılcım ve Ateş), “namus” yalnızca kadınlarla ilgili bir kavram olarak ele alınır. Kadınların namuslu ya da namussuz oluşundan söz edilir. Hanım hanımcık diye tabir edilen kadınlar, ailelerinin ya da kocalarının sözünü dinledikleri ve onlara karşı gelmedikleri için namuslu olarak değerlendirilirken, kendi hayatını yaşamak isteyen ve ailelerinin dolayısıyla toplumun onaylamadığı davranışlar sergileyen kadınlar namussuz olarak nitelendirilirler.

Kadınların erkeğe bağımlı yaşamamaları için edilgenlikten kurtulmaları gerekmektedir. Romanlarda (Özlem Şarkısı, Genç Kız ve Ölüm, Bir Çatı Altında, Bir Gün Sabah Olacak mı?, İki Kâlp Arasında, Tutsak, Güz Şarkısı, Evli Bir Kadının Günlüğünden, Aynadaki Kız, Alnında Mavi Kuşlar) kadınların edilgenlikten kurtulma çabaları dile getirilir. Kadınların edilgenliklerden kurtulabilmeleri için, öncelikle bir meslek sahibi olarak kendi ayakları üzerinde durabilmeleri ve kendi geçimlerini sağlamaları gerekir. Kadının çalışma hakkı romanlarda (Eşiktekiler, Suyu Düşen Hayal, Fikrimin İnce Gülü, Kerim Usta’nın Oğlu, Özlem Şarkısı, Zambaklar Açarken, Yarın... Yarın..., Gençlik Rüzgârı, Pertev Bey’in Üç Kızı, Aynadaki Kız, Kaderin Sırrı, Yılların Ardından), kadının çalışma hakkının babası, ağabeyi ya da kocası tarafından alınmak istenmesi, maddi sıkıntılar nedeniyle kadınların çalışmak zorunda kalması ve iş yaşamında karşılaştıkları sıkıntılar bağlamında ele alınır.

Kadının eğitimi konusuyla ilgili olarak romanlarda (Ölmeye Yatmak, Yarın... Yarın..., Bizim Diyar), kadınların eğitimlerine devam edebilmeleri için çaba

göstermeleri gerektiği vurgulanır. Romanlarda (Karar Gecesi, Aşk Hasreti, Değirmen Taşı, Savaş Çağı Umut Çağı, Evli Bir Kadının Günlüğünden), bazı kesitlerle Anadolu'daki kadının durumu yansıtılmıştır. Özellikle kırsal bölgelerde kadınların kapasitelerinin de üstünde iş yaptıkları gerçeği ile karşılaşılır. Türk kadınının durumu da romanlarda (Güneş Kokusu, Çiçekler Büyür, Büyükanne, Aydınlık Kapı, Gecenin Ucundaki Işık) örneklerle ele alınır ve Türk kadınları genellikle övülür.

Kadına yönelik fiziksel şiddet konusu ile ilgili olarak romanlarda (Yenişehir'de Bir Öğle Vakti, Evli Bir Kadının Günlüğünden, Islak Güneş, Pertev Bey'in Torunları, Sonya, Aşamalar, Saltanat Rüzgârları), şiddetin kadınlar üzerinde bıraktığı fiziksel ve psikolojik hasarlardan söz edilir. Şiddet gören kadınlar, çoğunlukla kaderlerine boyun eğerler.

Kadının erkekler tarafından cinsel bir nesne olarak görülmesi ve istismar edilmesi incelenen romanlarda hayat kadınıyla birlikte olma (Fosforlu Cevriye, Şafak, Yenişehir'de Bir Öğle Vakti, Yarın... Yarın..., Bizim Diyar, Yürümek), metres tutma (Bıraktığı Yerden, Evli Bir Kadının Günlüğünden, Pertev Bey'in Üç Kızı, Pertev Bey'in İki Kızı, Ben ve O, Savaş Çağı Umut Çağı) ve dul kadınlara yaklaşma (Tutsak, Üç Yirmidört Saat, Genç Kız ve Ölüm, Aydınlık Kapı, Değirmen Taşı) olarak farklı şekillerde ele alınır. Romanlarda, bu kadınların içinde bulundukları durum hakkındaki duygu ve düşünceleri ile erkeklerin bu kadınlar hakkındaki görüşlerine yer verilir.

Kadın ve beden konusunun romanlarda, hamilelik ve doğum (Dert Bende, Aydınlık Kapı, Aksaray'dan Bir Perihan, Ayrı Dünyalar, Hep Yarın, Bıraktığı Yerden, Küçük Dünya, Aşamalar), kürtaj (Güneş Kokusu, Yarın... Yarın..., Hep Yarın, Zor, Kaçış, Gecenin Ucundaki Işık, Ben ve O, Sonya'nın Aşkı), güzellik (Aydınlık Kapı, Bir Aşkın Romanı, Yenişehir'de Bir Öğle Vakti, Pertev Bey'in Torunları, Genç Kız ve Ölüm, Gecenin Bu Saatinde, Bulutlar Dağılınca, Aynadaki Kız, İki Kâlp Arasında, Islak Güneş, Kıvılcım ve Ateş, Aşamalar), yaşlanma (Evli Bir Kadının Günlüğünden, Bulutlar Dağılınca, Saadet Tacı, Batmayan Güneş) ve

menopoz (Güz Şarkısı) olmak üzere, farklı şekillerde ele alınır. Romanlarda, kadınlar için güzellik kaygısının ön planda olduğu görülür.

Kadın-erkek ilişkileri romanlarda, yaş farkı (Güller ve Dikenler, Saadet Tacı, Gecenin Bu Saatinde, Bıraktığı Yerden, Ben ve O, Suyu Düşen Hayal), anlayış farkı (Güller ve Dikenler, Uğur Böceği), erkeklerden nefret etme (Aydınlık Kapı, Güneş Kokusu, Bir Gün Sabah Olacak mı?) ve eşine destek olma (Ak Topraklar, Üç Yirmidört Saat, Güneş Kokusu, Güller ve Dikenler, Zambaklar Açarken) bağlamında ele alınır. Romanlarda, kadın-erkek ilişkilerinde her iki tarafın düşünce, duygu ve anlayışlarındaki farklılık vurgulanır. Kadınlık ya da kadın olma hali romanlarda (Eşiktekiler, Saadet Tacı, Bir Gün Sabah Olacak mı?, Evli Bir Kadının Günlüğünden), çoğu zaman utanılacak bir duygu olarak değerlendirilir. Kadınlar kendilerini erkeklerden daha değersiz gördükleri için kadınlıklarından utanarak aşâğılık duygusuna kapılırlar.

İncelenen romanlarda, kentleşme çeşitli boyutlarıyla ele alınmıştır. Bu boyutlardan biri olan betonlaşma romanlarda yoğun olarak işlenmiştir. Türkiye’de kentleşme olgusu, kırsal bölgelerde geçimini sağlayamayan insanların büyük kentlere göç etmesi nedeniyle, kısa bir zaman diliminde meydana gelmiştir. Artan nüfus nedeniyle, barınma ihtiyacını karşılayamayan büyük kentlerde, bu ihtiyacı karşılayabilmek için daha fazla bina inşa edilmeye başlar. Böylece beton yığınının ibaret kentler ortaya çıkar. Betonlaşma konusu romanlarda (Yarın... Yarın..., Islak Güneş, İlâhlar Affetmez, Alnında Mavi Kuşlar, Fikrimin İnce Gülü), çarpık yapılaşma, sokaklardaki düzensizlik, yapıların derme çatmalığı, bu ortamda yaşayan insanların duyarsızlığı, bu işten rant sağlamak isteyen pek çok şirketler ve bozulan insan ilişkileri bakımından değerlendirilir. Romanlarda (Islak Güneş, Bir Çatı Altında), kentleşme ile birlikte kentteki hayatın da değiştiğinden söz edilir. Ayrıca romanlarda (Islak Güneş, Pertev Bey’in İki Kızı, Karar Gecesi), plansız kentleşme ile doğanın tüm güzelliklerine zarar verildiği anlatılır.

Köyden kente göçün yoğunlaştığı bölgelerin daha çok kenar kesimlerinde kurulan gecekondu, romanlarda bir sorun olarak ele alınır. Gecekondu konusuyla

ilgili olarak romanlarda (Asılacak Kadın, Yarın... Yarın..., Gurbet Yavrum), bu bölgelerdeki altyapı sorunu nedeniyle meydana gelen salgın hastalıklar, insanların bu duruma duyarsızlığı, kente gelen insanların her bakımdan köydeki yaşantılarını devam ettirme eğilimi ve gecekonduda oturmaktan duydukları utanç dile getirilir.

Özellikle kırsal bölgelerde geçimini sağlayamayan insanlar, Türkiye'deki büyük kentlerin yanı sıra yurt dışına da göç ederler. Romanlarda (Fikrimin İnce Gülü, Özlem Şarkısı, Uğur Böceği, Pertev Bey'in Torunları, Gurbet Yavrum), genellikle geçim sıkıntısı nedeniyle yurt dışına göç eden insanların hikâyesi anlatılır. Romanlarda (Fikrimin İnce Gülü, Aşk Hasreti, Aynadaki Kız), gurbetçilerin yaşadıkları sıkıntılar da dile getirilir. Ayrıca romanlarda (Aşk Hasreti, Özlem Şarkısı, İki Kâlp Arasında, Yılların Ardından, Gençlik Rüzgârı, Gurbet Yavrum, Aynadaki Kız), memleketinden uzakta yaşamının çok zor olduğu vurgulanır.

Yaşam kadar gerçek olan ölüm, insanlar tarafından korkulan ve kabul edilemeyen bir kavram olarak algılanır. Ölüm kavramı, incelenen romanlarda, farklı boyutlarıyla yer alır. Ölüm algısı romanlarda (Yazsonu, Aydınlık Kapı, Ankara Mahpusu, Güz Şarkısı, Aynadaki Kız, Ayrı Dünyalar, Allah Çocukları Unuttu) farklı kişilerin yorumlarıyla dile getirilir. Her insanın bir gün mutlaka öleceği herkes tarafından bilinse de, yakınların ölümü insanları derinden etkiler. Hatta insanlar bazen, yakınlarının ölümünü kabullenmek istemezler. Ölen kişinin, bir yerlerde yaşadığına dair inançlarını bir süre devam ettirirler. Yakınların kaybı ve ölüm acısı pek çok romanda (Küçük Oyuncu, Aşk ve Zafer, Aksaray'dan Bir Perihan, Sisli Hatıralar, Hep Yarın, Bizim Diyar, İki Kâlp Arasında, Çiçekler Büyür, Küçük Dünya, Kıvılcım ve Ateş) ele alınır. Ölüm acısı yaşayan kişilerin duyguları aktarılır. Evliliğin temel taşlarından biri olarak görülen çocuğun ölümü anne ve baba üzerinde yıllar boyunca sürecektir bir tesir bırakır. Bu üzüntü azalsa da hiçbir zaman tam olarak geçmez. Romanlarda (Aksaray'dan Bir Perihan, Bir Çatı Altında, Değirmen Taşı, Bir Gün Sabah Olacak mı?, Sancı, Ak Topraklar, Ayrı Dünyalar, Yazsonu) evlat acısının anne baba üzerinde bıraktığı etki anlatılır.

İncelenen romanlarda ölüm şekilleri de ele alınmıştır. Bu ölüm şekilleri romanlarda, intihar (Bir Aşkın Romanı, Aşk Hasreti, Bir Çatı Altında, Güller ve Dikenler, Kerim Usta'nın Oğlu, Aksaray'dan Bir Perihan, İlâhlar Affetmez, Hep Yarın, Gecenin Ucundaki Işık, Aynadaki Kız), cinayet (Ankara Mahpusu, Asılacak Kadın, Hayat Parçaları, Şafak, Değirmen Taşı, Aydınlık Kapı, Fosforlu Cevriye), idam (Fosforlu Cevriye, Kaçış, Şafak, Batmayan Güneş, Aşk ve Saltanat), şehit olma (Pertev Bey'in Üç Kızı, Aşk ve Zafer, Aydınlık Kapı, Dert Bende) ve kurtuluş olarak ölüm (Bir Gün Sabah Olacak mı?, Üç Yirmidört Saat, Ben ve O, Gecenin Ucundaki Işık) şeklinde tespit edilmiştir.

Ölümün ne zaman ve nerede geleceğinin belirsiz olması, bazı insanların ölüm korkusu yaşamalarına neden olur. Romanlarda (Gecenin Ucundaki Işık, Ayı Dünyalar) ölüm korkusu yaşayan kişilerin duyguları aktarılır. Ölüm isteği konusunu ele alan romanlarda (Tutsak, Gurbet Yavrum, Aydınlık Kapı, Kıvılcım ve Ateş), yaşadığı hayattan bunalarak artık yaşamak istemeyen kişilerin ölümle ilgili duygu ve düşüncelerine yer verilir. Ölüm kavramıyla ilgili, romanlarda üzerinde durulan bir başka konu ise vasiyettir. Romanlarda (İki Kâlp Arasında, Bıraktığı Yerden, Uğur Böceği, Kaderin Sırrı, Güller ve Dikenler) insanların henüz hayattayken, kendileri öldükten sonra yapılması için bazı şeyler vasiyet ettikleri görülür. Ölümden sonra, merhumun yakınlarına kalan ya da kalacak miras konusu romanlarda (Ankara Mahpusu, Karar Gecesi, Suya Düşen Hayal, Kaderin Sırrı, Sisli Hatıralar, Yabancı Adam, İki Kâlp Arasında, Pertev Bey'in Torunları, Aşamalar), mirasa sahip olmak için yapılan hileler ve ölmeden önce paylaştırılan miras bağlamında ele alınır.

Yaşam konusuyla ilgili olarak romanlarda (Yazsonu, Fosforlu Cevriye, Kaderin Sırrı, Savaş Çağı Umut Çağı, Ben ve O, Aynadaki Kız), yaşamın ne olduğu sorgulanır ve kısa olan hayatın kaçırılmaması gerektiği vurgulanır. İnsanların yaşam felsefeleri ya da hayat görüşleri birbirinden farklıdır. İçinde büyüdükleri fiziksel ve sosyal ortamın, insanların hayat görüşlerini belirlemede etkili olduğu söylenebilir. Romanlarda (Dert Bende, Aşk Hasreti, Kaderin Sırrı, Saadet Tacı, Yarın... Yarın..., Bulutlar Dağılınca, Ben ve O, Aynadaki Kız, Genç Kız ve Ölüm, Gecenin Ucundaki Işık, Allah Çocukları Unuttu) farklı kişilerin yaşam felsefelerine yer verilir.

Tez örneklemini oluşturan romanlarda, Türkiye’de sanatın ve sanatçıların durumu değerlendirilir. Sanatın amacının ne olması gerektiği konusu tartışılır. Romanlarda (Güz Şarkısı, Alnında Mavi Kuşlar, Genç Kız ve Ölüm) kimi insanlar sanatın toplum yararına yapılması gerektiğini savunurken, kimileri sanatın başka bir amaç gütmekten, yalnızca sanat için yapılması gerektiğine inanırlar. Sanat eleştirisi konusuyla ilgili olarak romanlarda (Zambaklar Açarken, Işık Yağmuru, Tutsak, Suyu Düşen Hayal), sanatın, sanatçıların ve sanat eleştirmenlerinin eleştirildiği görülür. Sanat çevrelerindeki yanlış tavır Güz Şarkısı romanında ele alınır. Sanatçıların zamanla bir tarafı tuttıkları ve onun propagandasını yaptıkları belirtilir. Sanatta yozlaşma konusuna iki romanda yer verilir. Zambaklar Açarken romanında sanatta aşırı macilik konusu gündeme getirilirken, Saadet Tacı romanında sanatçıların sanatlarına müdahil olmak isteyen üçüncü kişiler anlatılır. Türkiye’de sanat bilincinin tam olarak gelişmemiş olması konusu, Ölmeye Yatmak romanında ele alınır. Güz Şarkısı romanında ise Türkiye’de sanatçıların eskiye göre daha sorumlu ve verimli aydın kişiler olduğu belirtilir ve sanatçının, halkın uyanmasına yardım etmesi gerektiği görüşü savunulur. Romanlarda (Aksaray’dan Bir Perihan, Suyu Düşen Hayal, Kaderin Sırrı, Yenişehir’de Bir Öğle Vakti) Türkiye’de sanata ve sanatçıya değeri verilmediği ifade edilir.

Sanatçıların ekonomik kaygıları romanlarda (Bir Düşün Gecesi, Sisli Hatıralar, Saadet Tacı, Küçük Dünya) sanatçıların ve çevrelerindeki diğer insanların gözünden aktarılır. Sanatçıların yaratma süreci oldukça yoğun bir süreçtir. Sanatçılar bu süreçte, tamamen sanatlarıyla ilgilenmek istedikleri için başka şeylere zaman ayırmak istemezler. Romanlarda (Kaderin Sırrı, Suyu Düşen Hayal, Yenişehir’de Bir Öğle Vakti) sanatçıların bu süreçte belirli bir program dâhilinde eserlerini meydana getirdikleri dile getirilir. Kimi zaman sanatçının kendini üstün görmesi ya da eserlerini halkın anlayabileceği şekilde meydana getirmemesi gibi nedenlerle, sanatçı ile halk arasında kopukluk yaşanır. Romanlarda, yalnızca aydın kesime hitap eden eserlerin halk tarafından anlaşılamadığı (Zambaklar Açarken), halk tarafından anlaşılmayan sanatçının yorgunluğu (Yenişehir’de Bir Öğle Vakti) ve eğitim yoluyla toplumu uyandırmak gerektiği (Güz Şarkısı) dile getirilir. Bazı sanatçılar,

hayatlarının evliliğe uygun olmadığını düşünerek evlenmek istemezler. Sanatçı ve evlilik konusu romanlarda (Bir Çatı Altında, Gümüşselvi, Güz Şarkısı, Aynadaki Kız, Sisli Hatıralar), hem sanatçının evliliği engel olarak görmesi hem de sanatçı ile evlenecek kişilerin yaşayacağı sıkıntılar bağlamında ele alınır.

İncelenen romanlarda siyasi olaylar farklı boyutlarıyla ele alınmıştır. 1960-1980 yılları arasında, Türkiye’deki kaos ortamından en çok etkilenenler gençler olmuşlardır. Özellikle üniversitede öğrenim gören gençlerin, birbirlerinden etkilenerek bir gruba dâhil oldukları görülür. Gruplar arasında zaman zaman çatışmalar meydana gelmiştir. Romanlarda (Üç Yirmidört Saat, Bir Düşün Gecesi, Pertev Bey’in Torunları, Sancı) karşıt görüşlere sahip gençler arasındaki çatışmalar ile ailelerin tedirginliklerine yer verilir.

27 Mayıs sürecini ele alan romanlarda, Demokrat Parti iktidarında, ihtilal hazırlıklarının belirli bir programa bağlı olarak yapıldığı görüşüne yer verilir. Halk, ihtilal ile hürriyet kavramını özdeşleştirir. Tutsak romanında, ihtilal hazırlıklarının, İnönü-ordu işbirliğinde bir plan dâhilinde yürütüldüğü ifade edilir. Pertev Bey’in Torunları romanında, 27 Mayıs’ın “Türk Milleti için değil, Türk milletine rağmen” yapıldığı belirtilir. Demokrat Parti iktidarında, Türkiye’de hürriyetin olduğu, ihtilal hazırlıkları yapanların bunun aksini iddia ederek halkı etkilemeye çalıştıkları ifade edilir. Sancı romanında, Demokrat Parti’nin, hem iktidara gelmesinde hem de 27 Mayıs darbesiyle iktidardan düşmesinde halkın “hürriyet” diye bağırması eleştirilir. Islak Güneş romanında ise 27 Mayıs sabahında çok sevinen halkın, kısa bir süre içerisinde işler eskisi gibi gitmeye başlayınca, yaşadıkları coşkuyu yavaş yavaş kaybettikleri dile getirilir.

68 olayları Yarın... Yarın... romanında ele alınır. Polislerin kadın-erkek, genç-yaşlı demeden insanları hırpaladığı ifade edilir. Polislerin müdahale konusunda talim gördükleri, öldürme tehlikesi olmadan, korkutmak ve geri püskürtmek amacıyla kafanın yalnızca belli bir bölümüne vurdukları belirtilir.

12 Mart sürecini ele alan romanlarda, ülkedeki karışık ortamın, insanlar üzerindeki olumsuz etkileri üzerinde durulur. Küçük Oyuncu romanında, insanların ülkede yaşanan olaylara kayıtsız kalışı eleştirilir. Bu dönemde gerçekleştirilen eve baskınlar, gözaltılar, tutuklamalar anlatılır. Yarın... Yarın... romanında, 12 Mart öncesinde ülkeye hâkim olan kaos ortamında, bazı insanların bu duruma kayıtsız kalarak eğlencelerine devam etmeleri eleştirilir. Sancı romanında, gündüz vakti meydana gelen gasp olayları, adam kaçırmalar, patlamalar sonucunda insanların sokağa çıkmaya korkar hale geldiği ifade edilir.

“Kanlı 1 Mayıs” olarak bilinen, pek çok ölüm ve yaralanma olayının meydana geldiği 1 Mayıs 1977 gününe, Alında Mavi Kuşlar romanında değinilir. Romanda, Taksim Meydan’ındaki durum ayrıntılı olarak anlatılır. Saldırı başladığı anda ezilmekten ve vurulmaktan korkan insanların çaresizliği dile getirilir.

Sansür konusu, Kaçış romanında birkaç örnekle ele alınır. Bavulunda Marks, Engels, Lenin’in kitaplarıyla yakalanan bir öğretim üyesinin, bu kitaplardaki bilgileri öğrencilerine öğretmekle suçlanması anlatılır. Ayrıca üzerinde döviz bulunması üzerine polisler, ülkeye döviz sokmanın “Türk parası yasasına aykırı” olduğunu söyleyerek, onun paralarına el koyarlar.

İşçi sorunlarıyla ilgili olarak romanlarda, işçilerin yaptıkları grevler (Şafak, Yarın... Yarın..., Alında Mavi Kuşlar) ve Türkiye’de sendikaların durumu, sendika çeşitleri ve işçilerin sendikaya güvenerek rahat bir tavır sergilemeleri (Yarın... Yarın..., Bir Çatı Altında, Şafak, Zor) konularına yer verildiği görülür.

Türkiye’ye hâkim olan kaos ortamından en çok etkilenen kesim gençler olmuştur. Özellikle üniversitede öğrenim gören gençler, bir gruba dâhil olmak suretiyle, eylemin bir parçası durumuna gelmişlerdir. Romanlarda (Yarın... Yarın..., Zor, Savaş Çağı Umut Çağı, Sancı, Aksaray’dan Bir Perihan), karşıt görüşlü öğrenciler arasında geçen çatışmalara kimsenin ses çıkarmadığı ve hocaların duruma müdahale etmedikleri ifade edilir. Çatışmalar konusunda ailelerin tedirginliği dile getirilir.

Romanlarda (Sancı, Evli Bir Kadının Günlüğünden), Türkiye’de yaşanan karışıklık nedeniyle, kendilerinin başına kötü olaylar gelmesinden korkan varlıklı kişilerin, ülkede olaylar büyümeden, yurt dışına gitme planları yaptıkları anlatılır.

Sınıfsız bir toplum amaçlayan sosyalizm, incelenen romanlarda, farklı bakış açılarından verilmiştir. Romanlarda, sosyalizm konusu ile ilgili olarak, yalnızca fikir üretmeyle sosyalist olunamayacağı (Savaş Çağı Umut Çağı), en koyu sosyalist ülkelerde bile baştakilerle aşağıdakiler arasındaki yaşayışın farklı olduğu, dünyanın hiçbir zaman sınıfsız bir yapıya kavuşamayacağı (Güz Şarkısı), zengin insanların, “sömürücüyü sömürmek” gibi bir savunma mekanizması geliştirdikleri (Evli Bir Kadının Günlüğünden) ve sosyalizm adı altında, işçi sınıfı için ekonomik özgürlük istemenin, ilkel bir sosyal demokrasinin bile artık üstünde durmadığı koşullar olduğu (Kaçış) ifade edilir.

İncelenen romanlarda, “komünist olmak”, pek hoş karşılanmayan bir durum olarak ele alınır. Romanlarda, komünistlikle ilgili şu görüşlere yer verilir: komünistliğin yanlış bir yol olması (Ölmeye Yatmak), hiçbir topluma uymaması (Kerim Usta’nın Oğlu), komünistlerin “Rus hayranı”, “satılmış” (Evli Bir Kadının Günlüğünden) ve “vatan satan kişiler” (Kaçış) olarak algılanması, “komünist olarak damgalanan” insanların cezalandırılması (Şafak, Alnında Mavi Kuşlar), komünistliği Türkiye’de yaymak amacıyla, Türk gençlerine pek çok para dökülmesi (Sancı), Türkiye’deki komünistlerin, özellikle zengin ve burjuva çocukları olması (Pertev Bey’in Torunları) ve “komünist düşmanlığının” çocuklarda bile yerleşmesi (Gurbet Yavrum).

İncelenen romanlarda, devrimciliğin tam olarak anlaşılmadan uygulamaya geçilmek istenmesi eleştirilir. Yarın... Yarın... romanında, Türkiye’de ne örgütün ne de tiyatronun gerçekten devrimci olduğu belirtilir. Kaçış romanında, çoğunluğunu kentsoylu ailelerin çocuklarının oluşturduğu devrimcilerin, işçilerin ve köylülerin sefaletini anlayamayacağı ifade edilir. Zor romanında ise devrimci olmaya çalışan bir gencin işin kuramsal kısmını anlamadan uygulamaya geçmek istemesi eleştirilir.

Solculuğun, incelenen romanların bazılarında bir “moda” olarak değerlendirildiği görülür. Bazılarında ise solculuğun ancak düşüncelerle ve halkı eğiterek yapılabileceği görüşüne yer verilir. Asılacak Kadın romanında, gençlerin bir ara solculuğa özendiği ancak hayat düzenlerini kurduktan sonra bu düşünceden vazgeçtikleri ifade edilir. Sancı romanında, aydın kesimden oluşan solcular, “batının çöp tenekeleri” olarak nitelendirilir. Üç Yirmidört Saat romanında, iyi solcuların, kapitalizmin kötülüklerine yakından tanık olmaları nedeniyle varlıklı ailelerden çıktığı ve solculuğun eylemler biçiminde değil, düşünce ve bilinç planında olması gerektiği ifade edilir. Evli Bir Kadının Günlüğünden romanında da benzer bir görüşe yer verilir. Devrime ancak işçi, köylü ve cahili eğiterek ve bilinçlendirerek gidilebileceğinden söz edilir.

İncelenen romanlarda, Cumhuriyet Halk Partisi’nin çoğu zaman eleştirildiği görülür. Kaçış romanında, “Halk Partisi”ndekiler, kentsoylu oldukları ve halka inemedikleri için eleştirilir. Münevver Ayaşlı’nın Pertev Bey’in Üç Kızı, Pertev Bey’in İki Kızı ve Pertev Bey’in Torunları adlı romanlarında ise CHP iktidarı, halkın yalnızca belirli bir kesimini memnun edebildiği gerekçesiyle eleştirilir.

İncelenen romanlarda, Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle yaşanan coşkunun, Menderes’in zaafı nedeniyle zamanla yok olduğu dile getirilir. Fikrimin İnce Gülü romanında, Demokrat Parti’nin vaatlerine yer verilir. Savaş Çağı Umut Çağı romanında, Demokratların iktidara gelmesiyle, Türkiye’de meydana gelen değişiklikler anlatılır. Tutsak romanında, Menderes’in tek hatasının, orduyu ve üniversiteyi saf dışı bırakmak olduğu belirtilir. Gurbet Yavrum romanında Demokrat Parti’nin, halkla yakın ilişkiler kurmak amacıyla düzenlediği etkinliklere yer verilir. Şafak romanında, Menderes döneminde, köylülerin köylerinde oturmayıp, büyük kentlere göç etmesi ve ücret konusunda açgözlülüğe başlaması eleştirilir. Islak Güneş romanında, Menderes döneminde ekonominin daha da kötüye gittiği belirtilir. Pertev Bey’in İki Kızı romanında, Demokrat Parti iktidara geldikten sonra, Türkiye’nin kalkınmaya başladığı ifade edilir. Pertev Bey’in Torunları romanında, Menderes’in

zaaflarından söz edilir ve milletin sevgisini, güvenini kazanma fırsatını elde eden Menderes'in bu fırsattan yararlanamadığı görüşü savunulur.

Milliyetçi Hareket Partisi ve ülkücülük, Sancı romanında detaylı olarak ele alınır. Partinin ilkeleri, eylemleri ve karşıt görüşle olan çatışmalarına yer verilir. Milliyetçilik ve ülkücülük kavramlarının tanımları yapılır. Milliyetçi Hareket'in Anadolu'dan gelen, genellikle yoksul gençlerden meydana geldiği ve dinden ve törelerden gelen hükümler ile yetiştirildikleri için, daha sağlıklı düşüncelere sahip oldukları, ancak yeterli eğitimi alamadıkları ifade edilir.

Ortaçılık olarak da ifade edilen taraf tutmama meselesi, Sancı romanında detaylı olarak ele alınır. Herhangi bir görüşe yakınlık göstermeyen insanlar eleştirilir. İnsanların, inançlarına göre bir tarafı seçmek mecburiyetinde oldukları düşüncesi vurgulanır.

Türk romanında, şiddet konusunun, özellikle savaş ve ihtilal dönemleri kapsamında ele alındığı görülür. İşkence olaylarının sık yaşandığı savaş dönemleri incelenen romanlarda da ele alınmıştır. Romanlarda Balkan Savaşı (Bizim Diyar, Azap Toprakları, Pertev Bey'in Üç Kızı), I.Dünya Savaşı (Aşk ve Zafer, Aydınlık Kapı, Aksaray'dan Bir Perihan, Pertev Bey'in Üç Kızı) ve II.Dünya Savaşı (Ölmeye Yatmak, Pertev Bey'in İki Kızı, Ben ve O, Savaş Çağı Umut Çağı, Yarın... Yarın...) çerçevesinde ele alınan savaşla ilgili konular; ölümler, göçler, işkenceler, fiziksel ve psikolojik hasarlar, yoksulluk, kıtlık ve hastalık nedeniyle halkın perişan olması, yaşlı, çocuk, hasta demeden erkeklerin askere alınması, evleri ve hayvanları ordunun işgal etmesi, inançların ve umutların yok olması, halkın bıkkınlığı ve yorgunluğu, öldürülme korkusudur.

İhtilal dönemlerinde (27 Mayıs ve 12 Mart) yapılan işkencelere Kaçış, Fikrimin İnce Gülü, Şafak ve Yarın... Yarın... romanlarında yer verilir. Romanlarda, işkence yapanların ve işkence görenlerin, bu eyleme zamanla alıştıkları vurgulanır. İşkencenin ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri Kaçış ve Şafak romanlarında ele alınır. İşkencenin insan bedenine verdiği zararın bir süre sonra geçse de, ruh

sağlığına verdiği zararın ömür boyunca geçmediği ifade edilir. Polisin işkencedeki rolüne Yenişehir’de Bir Öğle Vakti ve Şafak romanlarında yer verilir. Dövme eyleminin polislerde alışkanlık haline geldiği belirtilir.

Şiddetle ilgili bir diğer kavram tecavüzdür. Bir tarafın rızası olmadan ve şiddet uygulanarak gerçekleştirilen cinsel yakınlıklar olarak tanımlanan tecavüz eyleminde, genel olarak kadınların mağdur olduğu görülür. Sevgili, koca, eski koca, akraba ya da hiç tanımadıkları kişiler tarafından tecavüze uğrayan mağdurlar, fiziksel ve psikolojik bakımdan zarar görürler. İncelenen romanlarda, tecavüz konusu sıkça ele alınmıştır. Romanlarda (Karar Gecesi, Sisli Hatıralar, Yenişehir’de Bir Öğle Vakti, Gecenin Bu Saatinde, İki Kâlp Arasında, Gençlik Rüzgârı, Sancı, Sonya, Sonya’nın Aşkı), kadının saldırıdan kurtulma mücadelesi ve bu durumun ruh sağlığında yaptığı etki üzerinde durulur.

Türkiye’nin toplumsal yapısı, üzerinde durulan bir diğer konudur. Toplumsal yapı kuşak çatışması ve sınıf farklılıkları bağlamında ele alınmıştır. Eski kuşak ile yeni kuşak arasındaki anlaşmazlıklar olarak adlandırılan kuşak çatışmasına her devirde rastlanır. Özellikle ebeveynler ile çocukları arasında ortaya çıkan kuşak çatışmasında, gençler her istediklerini yapmak isterlerken, ebeveynler çocukları ile ilgili endişeye kapılarak buna engel olmak isterler. İncelenen romanlarda, kuşak çatışması konusunun yoğun olarak ele alındığı tespit edilmiştir. Romanlarda (Sevda Sokağı Komedyası, Ankara Mahpusu, Aksaray’dan Bir Perihan, Suyu Düşen Hayal, Kaderin Sırrı, Bir Çatı Altında, Savaş Çağı Umut Çağı, Yabancı Adam, Bulutlar Dağılınca, Işık Yağmuru, Sancı, Üç Yirmidört Saat, Güz Şarkısı, Alnında Mavi Kuşlar), gençler ile bir önceki kuşak arasındaki çatışmanın temel nedeninin, gençlerin büyükleri geri kafalı olarak görmeleri, büyüklerin ise gençleri sorumsuz, keyfine düşkün ve ne yaptığını bilmeyen insanlar olarak değerlendirmeleri olduğu görülür.

Sınıf farklılıklarını ele alan romanlarda (Hayat Parçaları, Sevda Sokağı Komedyası, Aksaray’dan Bir Perihan, Yenişehir’de Bir Öğle Vakti, Yarın... Yarın..., Şafak), genellikle, farklı sınıflara mensup kişilerin farklı özelliklere sahip olduğu ve

herkesin sınıfına göre davranması gerektiği vurgulanır. Sınıf farklılıkları romanlarda, üst sınıf (Bizim Diyar, Küçük Dünya, Uzayan Yollar, Gecenin Ucundaki Işık, Pertev Bey'in Üç Kızı, Pertev Bey'in İki Kızı, Pertev Bey'in Torunları, Alnında Mavi Kuşlar) ve alt sınıf (Bir Gün Sabah Olacak mı?, Uzayan Yollar, Zor, Pertev Bey'in İki Kızı, Evli Bir Kadının Günlüğünden, Aydınlık Kapı, Savaş Çağı Umut Çağı, Küçük Oyuncu, Güneş Kokusu, Islak Güneş, Sancı, Gurbet Yavrum, Aksaray'dan Bir Perihan) olmak üzere iki grupta ele alınır. Üst sınıftakilerin kendilerini diğerlerinden üstün gördüğü, alt sınıfın ise aşağılık duygusuna kapıldığı vurgulanır. Gelir dağılımındaki eşitsizlik sonucu oluşan sınıf farklılıkları, yaşanan mekânlara da yansır. Sınıf farklılıklarının mekâna yansması konusu Islak Güneş, Küçük Dünya, Pertev Bey'in Üç Kızı ve Bir Çatı Altında romanlarında ele alınır. Romanlarda aynı sınıfa mensup insanların genellikle aynı bölgelerde yoğunlaştıkları görülür.

Bu çalışmada, 1960-1980 yılları arasında Türk kadın yazarlar tarafından yazılmış romanlarda ele alınan konular, yazarların bu konudaki görüşlerini yansıttığı düşünülen alıntılardan hareketle genel olarak gösterilmeye çalışılmıştır. 1960-1980 yılları arası, Türkiye'de toplumsal, kültürel ve ekonomik alanda pek çok değişimin yaşandığı bir dönemdir. Kadın-erkek farkı gözetmeksizin her birey, bu değişimden etkilenmiştir. Bu dönemde kadın yazarlar bireysel ve toplumsal sorunların yanı sıra, Türk toplumunda gözlemledikleri değişimleri, kendi bakış açılarından eserlerine yansıtmışlardır. Sözü edilen dönemdeki toplumsal değişimlerin, (her ne kadar kurmaca yanı olsa da) bu dönemde yazılan romanlara yansıdığı göz önünde bulundurulduğunda, bu romanların o dönemle ilgili araştırma yapmak isteyenler için başvuru kaynağı niteliğinde olduğu söylenebilir. Elde edilen verilerin alana katkı sağlaması beklenmektedir.

Elde edilen veriler ışığında aşağıdaki önerileri sunmak mümkündür:

1. Tez çalışmasında, Türk kadın yazarların 1960-1980 yılları arasında yazdığı romanları incelenmiştir. Kadın yazarların, ele alınan dönem dışında yazılmış romanları başka çalışmalarda ele alınabilir.

2. Bu çalışmada, 1960-1980 yılları arasında kadın yazarların yazmış olduğu yalnızca roman türündeki eserleri örnekleme dâhil edilmiştir. Kadın yazarların diğer edebî türlerdeki eserleri de ele alınarak incelenebilir.
3. Bu çalışmada, 1960-1980 yılları arasında, yalnızca kadın yazarların yazmış olduğu romanlar üzerinde durulmuştur. Sözü edilen dönemdeki tüm yazarların eserleri ele alınarak karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir.
4. Türkiye'deki yazarlarla ilgili bibliyografik çalışmaların az olması nedeniyle, tez örneklemini oluşturan yazarların ve bu yazarların romanlarının belirlenmesi sırasında, bazı çelişkili durumlar olduğu belirlenmiştir. Aynı şekilde romanların basım tarihleri konusunda da kaynaklarda bir birlik olmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle Türk edebiyatına dair eserleri, sistematik bir biçimde ele alarak yapılacak akademik çalışmalar alana katkı sağlayacaktır.
5. Her kadın yazarın aynı konuya farklı açıdan yaklaştığı göz önünde bulundurulduğunda, kadın yazarların tüm eserleriyle ayrı çalışmalarda tek tek ele alınması, her yazarın bakış açısını belirlemek bakımından yararlı olacaktır.
6. Türkiye'de, 1980'lerden itibaren kadın hareketi örgütlenmiş ve kadın konusu daha bilinçli bir şekilde ele alınmıştır. Bu bağlamda, 1989'da İstanbul'da Kadın Eserleri Kütüphanesi Bilgi Merkezi Vakfı ve çeşitli üniversitelerde disiplinler arası çalışma yapmayı amaçlayan kadın araştırma merkezleri kurulmuştur. Bu tür merkezlerin sayısının artması, kadın yazarlarla ya da kadın konusuyla ilgili yapılacak çalışmalar için yararlı olacaktır.

BÖLÜM VI

KAYNAKLAR

6.1. Örnekleme Oluşturan Romanların Kaynakçası:

- Adivar, H. E. (1963). Hayat Parçaları. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Adivar, H. E. (1977). Sevda Sokağı Komedyası. (İkinci Baskı). İstanbul: Atlas Kitabevi.
- Adivar, H. E. (1978). Kerim Usta'nın Oğlu. (İkinci Baskı). İstanbul: Atlas Kitabevi.
- Adivar, H. E. (1979). Çaresaz. (Üçüncü Baskı). İstanbul: Atlas Kitabevi.
- Ağaoğlu, A. (1980). Yazsonu. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ağaoğlu, A. (1984). Bir Düğün Gecesi. (Altıncı Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ağaoğlu, A. (1992). Ölmeye Yatmak. İstanbul: Simavi Yayınları.
- Ağaoğlu, A. (1994). Fikrimin İnce Gülü. (Yedinci Baskı). İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Ayaşlı, M. (1968). Pertev Bey'in Üç Kızı. İstanbul: Sebil Yayınevi.
- Ayaşlı, M. (1992a). Pertev Bey'in İki Kızı. (Üçüncü Baskı). İstanbul: Sebil Yayınevi.
- Ayaşlı, M. (1992b). Pertev Bey'in Torunları. (Üçüncü Baskı). İstanbul: Sebil Yayınevi.
- Azrak, K. N. (1966a). Gümüşselvi. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Azrak, K. N. (1966b). Saadet Tacı. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Azrak, K. N. (1973a). Aşk Hasreti. (Sekizinci Baskı). İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Azrak, K. N. (1973b). Dert Bende. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.

- Azrak , K. N. (1975). Sisli Hatıralar. (Üçüncü Baskı). İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Azrak , K. N. (1976a). Kaderin Sırrı. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Azrak , K. N. (1976b). Karar Gecesi. (İkinci Baskı). İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Azrak , K. N. (1978a). Bir Aşkın Romanı. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Azrak , K. N. (1978b). Zambaklar Açarken. (Üçüncü Baskı). İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Azrak , K. N. (1979). Suya Düşen Hayal. (Beşinci Baskı). İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Azrak , K. N. (1980). Güller ve Dikenler. (Beşinci Baskı). İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Azrak , K. N. (1990). Bir Çatı Altında. (İkinci Baskı). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Baydar, O. (1960). Allah Çocukları Unuttu. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Baydar, O. (2010). Savaş Çağı Umut Çağı / Bir Yirmi Yaş Güncesi. İstanbul: Can Gençlik Yayınları.
- Berkand, M. T. (1963). Kıvılcım ve Ateş. (İkinci Baskı). İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Berkand, M. T. (1966). Işık Yağmuru. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Berkand, M. T. (1967). Gençlik Rüzgârı. (Üçüncü Baskı). İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Berkand, M. T. (1972). İki Kâlp Arasında. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Berkand, M. T. (1974). Uğur Böceği. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Berkand, M. T. (1976). Yılların Ardından. (Dördüncü Baskı). İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Berkand, M. T. (1980a) Yabancı Adam. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Berkand, M. T. (1980b). Bir Gün Sabah Olacak mı? (Üçüncü Baskı). İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Berkand, M. T. (1980c). Bulutlar Dağılınca. (Dördüncü Baskı). İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Berkand, M. T. (1980d). Uzayan Yollar. (Dördüncü Baskı). İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.

- Çokum, S. (1978a). Bizim Diyar. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Çokum, S. (1978b). Zor. (İkinci Baskı). İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Derviş, S. (1968). Ankara Mahpusu. İstanbul: May Yayınları.
- Derviş, S. (1997). Aksaray'dan Bir Perihan. Yay. Haz. Zehra Toska. İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Derviş, S. (2000). Fosforlu Cevriye. İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- İlgaz (Muhteremoğlu), A. (1977). Aşamalar. İstanbul: Okar Yayınları.
- Işinsu, E. (1971). Ak Topraklar. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Işinsu, E. (1973a). Azap Toprakları. (Üçüncü Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Işinsu, E. (1973b). Tutsak. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Işinsu, E. (1984). Küçük Dünya. (Beşinci Baskı). İstanbul: Cönk Yayınları.
- Işinsu, E. (1991). Sancı. (On İkinci Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Işinsu, E. (1994). Çiçekler Büyür. (Sekizinci Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Kutlu, A. (1986a). Islak Güneş. İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Kutlu, A. (1986b). Kaçış. İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Kür, P. (1976). Yarın... Yarın... İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Kür, P. (1979). Asılacak Kadın. İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Kür, P. (1985). Küçük Oyuncu. İstanbul: Can Yayınları.
- Muhteremoğlu (İlgaz), A. (1960). Eşiktekiler. İstanbul: Hatipoğlu Yayınevi.
- Özakın, A. (1978). Alnında Mavi Kuşlar. İstanbul: E Yayınları.
- Özakın, A. (1980). Genç Kız ve Ölüm. İstanbul: Yazko.
- Özakın, A. (1989). Gurbet Yavrum. (İkinci Baskı). İstanbul: Can Yayınları.
- Sezer, S. (1962). Saltanat Rüzgârları. İstanbul: Ak Kitabevi.
- Sezer, S. (1966). Aşk ve Saltanat. İstanbul: Kitapçılık Limited Ortaklığı Yayınları.
- Sezer, S. (1972). Sonya'nın Aşkı. İstanbul: İtimat Kitabevi.
- Sezer, S. (1973). Sonya. İstanbul: İtimat Kitabevi.

- Soysal, S. (1975a). Şafak. İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Soysal, S. (1975b). Yenişehir’de Bir Öğle Vakti. (Üçüncü Baskı). İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Soysal, S. (1983). Yürümek. (Beşinci Baskı). İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Sözen, S. (1963). Batmayan Güneş. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Sözen, S. (1967). İlâhlar Affetmez. İstanbul: Baha Matbaası.
- Su, M. K. (1962). Aynadaki Kız. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Su, M. K. (1964). Ayrı Dünyalar. İstanbul: Arkın Kitabevi.
- Su, M. K. (1970). Ben ve O. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Uçuk, C. (1966). Değirmen Taşı. İstanbul: İstanbul Matbaacılık.
- Uçuk, C. (1968a). Gecenin Bu Saatinde. İstanbul: Uçuk Yayınları.
- Uçuk, C. (1968b). Hep Yarım. İstanbul: Uçuk Yayınları.
- Uçuk, C. (1968c). Özlem Şarkısı. İstanbul: Uçuk Yayınları.
- Uçuk, C. (1973a). Bıraktığı Yerden. İstanbul: Uçuk Yayınları.
- Uçuk, C. (1973b). Güneş Kokusu. İstanbul: Uçuk Yayınları.
- Yönsel, P. C. (1963). Gecenin Ucundaki Işık. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Yönsel, P. C. (1966). Güz Şarkısı. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- Yönsel, P. C. (1971). Evli Bir Kadının Günlüğünden. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Yönsel, P. C. (1977). Üç Yirmidört Saat. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Zorlutuna, H. N. (1971). Büyükanne. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Zorlutuna, H. N. (1978). Aşk ve Zafer. Ankara: Töre-Devlet Yayınevi.
- Zorlutuna, H. N. (2001). Aydınlık Kapı. Ankara: TC Kültür Bakanlığı Yayınları.

6.2. Genel Olarak Yararlanılan Kaynaklar:

- Abadan Unat, N. (1982). Toplumsal Değişme ve Türk Kadını. Nermin Abadan Unat (Der.). **Türk Toplumunda Kadın**. (s.1-37). Ankara: Türkiye Sosyal Bilimler Derneği.

- Abadan Unat, N. (1998). Söylemden Protestoya: Türkiye’de Kadın Hareketlerinin Dönüşümü. Ayşe Berktaş Hacımırzaoğlu (Ed.). **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**. (s.323-336). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Ahmad, F. (2011). **Modern Türkiye’nin Oluşumu**. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Andaç, F. (2004). **Edebiyatımızın Kadınları 1**. İstanbul: Dünya Kitapları.
- Arat, N. (1991). **Feminizmin ABC’si**. İstanbul: Simavi Yayınları.
- Arat, Y. (1995). Feminizm ve İslam: Kadın ve Aile Dergisinin Düşündürdükleri. Şirin Tekeli (Der.). **1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**. (s.101-114). (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arat, Y. (1998). Türkiye’de Kadın Milletvekillerinin Değişen Siyasal Roller, 1934-1980. Ayşe Berktaş Hacımırzaoğlu (Ed.). **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**. (s.249-266). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Argunşah, H. (2006). Kadın Edebiyatı Üzerine. **Türk Edebiyatı Dergisi**. S.387. (s.38-42). (Ocak 2006).
- Asım, S. (1989). **Osmanlıda Kadınlığın Durumu**. İstanbul: ARBA Yayınları.
- Atasü, E. (1998). Edebiyattaki Kadın İmgelerinde Cumhuriyet’in İzdüşümleri. Ayşe Berktaş Hacımırzaoğlu (Ed.). **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**. (s.129-143). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Atasü, E. (2001). **Kadınlığım, Yazarlığım, Yurdum**. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Atasü, E. (2013). **Kadın Edebiyatı**. <<http://www.erendizatasu.com>> (17.06.2013).
- Aytaç, G. (2007). Türk Romanında, Feminist Söylem. **Türk Edebiyatı Tarihi 4. Cilt**. Talat Sait Halman (Ed.). (s. 393-399). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Batum Menteşe, O. (2002). Toplumsal Kimlik ve Kadın Yazarlığı. **Varlık Dergisi**. S.1134. (s. 3-8). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Batum Menteşe, O. (2006). ‘Centilmen Eleştirmenler ve Bayan Yazarlar’dan Feminist Eleştiriye. Nesrin Tağızade Karaca (Der.). **Edebiyatımızın Kadın Kalemleri**. (s.401-411). Ankara: Vadi Yayınları.
- Baydar, O. (1995). Türkiye’nin Çeyrek Yüzyıllık Seyir Defterinde Kadın. **Varlık Dergisi**. S.1050. (s. 8-9). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Bebel, A. (1966). **Kadın ve Sosyalizm**. Sabiha-Zekeriya Sertel (Çev.). Ankara: Toplum Yayınevi.

- Berktaş, F. (1994). Türkiye’de Kadın Hareketi-Tarihsel Bir Deneyim. Meral Akkent (Çev.). **Kadın Hareketinin Kurumsallaşması-Fırsatlar ve Rizikolar**. (s. 18-27) İstanbul: Metis Yayınları.
- Berktaş, F. (1998). Cumhuriyet’in 75 Yıllık Serüvenine Kadınlar Açısından Bakmak. Ayşe Berktaş Hacımırzaoğlu (Ed.). **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**. (s.1-11). İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayınları.
- Birand, M.A. (1984). **12 Eylül Saat: 04.00**. İstanbul: Karacan Yayınları.
- Birand, M.A., DüNDAR C. ve ÇAPLI B. (2004). **12 Mart İhtilalin Pençesinde Demokrasi**. (7. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Bonder, G. (1986). Kadınlar Açısından Siyasal Süreç. Filiz Demirci (Çev.). **Toplumsal, Ekonomik, Siyasal Yaşamda Kadın / Ülkelerden Örnekler**. (s.3-18). Ankara: Maya Matbaacılık.
- Boratav, K. (2008) İktisat Tarihi (1908-1980). Sina Akşin (Ed.). **Türkiye Tarihi-4 (Çağdaş Türkiye 1908-1980)**. (s.297-382), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Börtüçene, İ. (1999). Çok Partili Demokrasiden 1980 Müdahalesine. **75 Yılda Düşünceler Tartışmalar**. (s.67-91). İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayınları.
- Caporal, B. (2000). **Kemalizm Sonrasında Türk Kadını I-II-III (1923-1970)**. Ercan Eyüboğlu (Çev.). İstanbul: Çağdaş Matbaacılık.
- Çağatay, N. ve Nuhoglu Soysal, Y. (1995). Uluslaşma Süreci ve Feminizm Üzerine Karşılaştırmalı Düşünceler. Şirin Tekeli (Der.). **1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**. (s. 327-338). (3. Baskı) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çakır, S. (1996). **Osmanlı Kadın Hareketi**. (2. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Çandarlıoğlu, G. (1966). Türk Toplumunda Kadın. **Hayat Tarih Mecmuası**. S. 4. (s. 21-28).
- Çayır K. (2000). İslamcı Bir Sivil toplum Örgütü: Gökkuşakı İstanbul Kadın Platformu. Nilüfer Göle (Ed.). **İslâm’ın Yeni Kamusal Yüzleri Bir Atölye Çalışması**. (s. 41-68). İstanbul: Metis Yayınları.
- Çeri, B. (1996). **Türk Romanında Kadın: 1923-38 Dönemi**. İstanbul: Simurg Yayınları.
- Çetinkaya, H. (1986). **Sancılı Yıllar: 1965-1971**. (2. Baskı) İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Demirdirek, A. (1993). **Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikâyesi**. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Doğramacı, E. (1989). **Türkiye’de Kadının Dünyü ve Bugünü**. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Doğramacı, E. (1993). **Atatürk'ten Günümüze Sosyal Değişmede Türk Kadını**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Doltaş, D. (1992). Batıdaki Feminist Kuramlar ve 1980 Sonrası Türk Feminizmi. Necla Arat (Der.) **Her Yönüyle Türkiye'de Kadın Olgusu-Kadın Gerçeğine Yeni Yaklaşımlar**. (s. 51-73). İstanbul: Say Yayınları.
- Durakbaşı, A. (1998). Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın ve Erkek Kimliklerinin Oluşumu: Kemalist Kadın Kimliği ve "Münevver Erkekler". Ayşe Berktaş Hacımırzaoğlu (Ed.). **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**. (s.29-50). İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayınları.
- Ecevit, F. Y. (1995). Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emekinin Konumu ve Değişen Biçimleri. Şirin Tekeli (Der.). **1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**. (s.117-128). (3. Baskı) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ecevit, Y. (1995). Türkiye'de Ücretli Kadın Emekinin Toplumsal Cinsiyet Temelinde Analizi. Ayşe Berktaş Hacımırzaoğlu (Ed.). **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**. (s.267-284). İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayınları.
- Enginün, İ. (1983). **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları**. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Enginün, İ. (2007). **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)**. (3. Baskı) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Enginün, İ. (2008). **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı**. (9. Baskı) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Erkanlı, O. (1972). **Anılar... Sorunlar... Sorumlular**. (2. Baskı) İstanbul: Baha Matbaası.
- Firestone, S. (1993). **Cinselliğin Diyalektiği: Kadın Özgürlüğü Davası**. Yurdanur Salman (Çev.). (2. Baskı). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Erkmen, N. (1998). Türk Mitolojisinde Kadın ve Kız Çocuğunun Yeri. **Bilim ve Ütopya**. S:47. (s.32-35). (Mayıs 1998).
- Gevgilili, A. (1973). **Türkiye'de 1971 Rejimi / Tarım Toplumundan Sanayi Toplumuna Geçiş Aşaması**. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Göksel, B. (1993). **Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Göle, N. (1998). **Modern Mahrem**. (Beşinci Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Gülendam, R. (2006). **Türk Romanında Kadın Kimliği**. (1946-1960). Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.

- Gümüšoğlu, F. (1998). Cumhuriyet Döneminin Ders Kitaplarında Cinsiyet Rollerini (1928-1998). Ayşe Bertay Hacımırzaoğlu (Ed.). **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**. (s.101-128). İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayınları.
- Günbulut, Ş. (2002). **Halk Şiirinde Kadın**. İstanbul: Berfin Yayınları.
- Gürel, Z. (1988). **Halide Nusret Zorlutuna-Hayati ve Eserleri**. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Hepçilingirler, F. (1995). Edebiyatımızda Kadın Duyarlılığı. (Söyleşi, Yöneten: Füsün Akatlı). **Varlık Dergisi**. S. 1050. (s. 2-7). (Mart 1995).
- Huyugüzel, Ö.F. (2002) Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı. Türkiye Cumhuriyeti'nin Temeli Kültürdür. 2. Cilt. (s. 278-337) Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İlkkaracan, İ. (1998). Kentli Kadınlar ve Çalışma Yaşamı. Ayşe Bertay Hacımırzaoğlu (Ed.). **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**. (s.285-302). İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayınları.
- Kandiyoti, D (1996). **Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar**. Aksu Bora, Fevziye Sayılan, Şirin Tekeli, Hüseyin Tapınç, Ferhunde Özbay (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Karataş, E. (2009). **Türk Kadın Yazarların Romanlarında (1980-2000) İşledikleri Konular ve Eğitim Kavramına Yaklaşımları**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, D.E.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kılıç, Z. (1998). Cumhuriyet Türkiye'sinde Kadın Hareketine Genel Bir Bakış. Ayşe Bertay Hacımırzaoğlu (Ed.). **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**. (s.347-360). İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayınları.
- Kırkpınar, L. (1998). Türkiye'de Toplumsal Değişme Sürecinde Kadın. Ayşe Bertay Hacımırzaoğlu (Ed.). **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**. (s.13-28). İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayınları.
- Kilimci, A.(2007). Kadın ve Edebiyat. **Cumhuriyet Kitap Dergisi**. (Mart 2007).
- Kongar, E. (2001). **21. Yüzyılda Türkiye**. (28. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kurnaz, Ş. (1991). **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)**. (2. Baskı). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Michel A. (1993). **Feminizm**. Şirin Tekeli (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moran, B. (1999). **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Okur, E. (2002). Çok Partili Demokrasi Dönemi Türk Romanı. **Hece Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı**. Yıl: 6. Sayı: 65/66/67. (s.67-81).
- Öğüt, H. (2008). Kadın Olarak Yazma Sıkıntısı, Kimlik, Kıyafet İkamesi ve George Sand. **Varlık Dergisi**. S.1206. (s. 64-69). (Mart 2008).

- Özbay, F. (1995). Kadınların Ev İçi ve Ev Dışı Uğraşlarındaki Değişme. Şirin Tekeli (Der.). **1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**. (s. 129-158). (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özdemir, H. (2008) Siyasal Tarih (1960-1980). Sina Akşin (Ed.). **Türkiye Tarihi-4 (Çağdaş Türkiye 1908-1980)**. (s.227-296). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Parla J. (2011). Kadın Eleştirisi Neyi Gerçekleştirdi? Jale Parla, Sibel Irzık (Ed.). **Kadınlar Dile Düşünce**. (s.15-34). (4. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Saktanber, A. (1995) . Türkiye'de Medyada Kadın: Serbest, Müsait Kadın veya İyi Eş, Fedakâr Anne. Şirin Tekeli (Der.). **1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**. (s. 211-232). (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Schick İ.C. ve Tonak E.A. (Der.) (1992). **Geçiş Sürecinde Türkiye**. (2. Baskı). İstanbul: Belge Yayınları.
- Suman, D. (2000). Feminizm, İslam ve Kamusal Alan. **İslâm'ın Yeni Kamusal Yüzleri Bir Atölye Çalışması**. Nilüfer Göle (Ed.). (s. 68-93.) İstanbul: Metis Yayınları.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü sitesi, <http://www.kadininstatusu.gov.tr/tr/html/19136/Birlesmis+Milletler>> (19.06.2013).
- Tağızade Karaca, N. (2006). **Edebiyatımızın Kadın Kalemleri**. Ankara: Vadi Yayınları.
- Tanör, B. (1995) Siyasal Tarih (1980-1995). Sina Akşin, Bülent Tanör, Korkut Boratav (Ed.). **Yakınçağ Türkiye Tarihi-2 (1980-2003)**. (s.29-91). İstanbul: Milliyet Kitaplığı.
- Tanör, B. (1999). İki Demokrasi-İki Anayasa Anlayışı. **75 Yılda Düşünceler Tartışmalar**. (s.105-110). İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayınları.
- Tayanç F. ve Tayanç T. (1977). **Dünyada ve Türkiye'de Tarih Boyunca Kadın**. Ankara: Toplum Yayınları.
- Tekeli, Ş. (1995). 1980'ler Türkiye'sinde Kadınlar. Şirin Tekeli (Der.). **1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**. (s.15-50). (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekeli, Ş. (1998). Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareketlerinin Karşılaştırılmalı İncelemesi Üzerine Bir Deneme. Ayşe Berktaş Hacımırzaoğlu (Ed.). **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**. (s.337-346). İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayınları.
- Tuncer, H. (2001). **Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı I**. İstanbul: Ders Kitapları A.Ş. Tesisleri.

Tüm İktisatçılar Birliği Yayınları, No: 13. (1975). **Türkiye’de Kadının Sosyo-Ekonomik Durumu**. Ankara: Aslımlar Matbaası.

Uyar, T. (1995). Edebiyatımızda Kadın Duyarlılığı. (Söyleşi, Yöneten: Füsun Akatlı). **Varlık Dergisi**. S. 1050. (s. 3-7). (Mart 1995).

Yaraman, A. (1999). **Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili**. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EKLER

EK 1 – Temaların Romanlara Göre Dağılımı

4.1. Aile	
4.1.1. Annelik	
4.1.1.1. Anne Olamama	• Bir Çatı Altında • Dert Bende • Zor • Kaçış • Aynadaki Kız • Güller ve Dikenler • Ayrı Dünyalar
4.1.1.2. Üvey Anne	• Yarın... Yarın... • Yenişehir’de Bir Öğle Vakti • Zor • Bir Gün Sabah Olacak mı? • Pertev Bey’in Torunları • Saadet Tacı • Hep Yarın • Bıraktığı Yerden
4.1.1.3. Annesizlik	• Bir Çatı Altında • Aşk ve Zafer • Kaçış • Karar Gecesi
4.1.1.4. Geleceğin Planlayıcısı Olarak Anne	• Uzayan Yollar • Bulutlar Dağılınca • Yenişehir’de Bir Öğle Vakti • Islak Güneş • Saadet Tacı • Ankara Mahpusu • Ak Topraklar
4.1.1.5. Kültür Aktarıcısı Olarak Anne	• Tutsak • Ölmeye Yatmak • Evli Bir Kadının Günlüğünden
4.1.1.6. Anne-Oğul İlişkileri	• Tutsak • Güz Şarkısı • Güller ve Dikenler • Yenişehir’de Bir Öğle Vakti • Küçük Oyuncu • Küçük Dünya • Ayrı Dünyalar
4.1.1.7. Anne-Kız İlişkileri	• Evli Bir Kadının Günlüğünden • Üç Yirmidört Saat • Allah Çocukları Unuttu • Ayrı Dünyalar • Küçük Dünya • Ölmeye Yatmak • Islak Güneş • Gecenin Ucundaki Işık • Aydınlık Kapı • Bulutlar Dağılınca • Alnında Mavi Kuşlar • Gençlik Rüzgârı
4.1.2. Babalık	

4.1.2.1. Otorite Unsuru Olarak Baba	• Yarın... Yarın... • Islak Güneş • Yabancı Adam • Ayrı Dünyalar
4.1.2.2. Üvey Baba	• Zambaklar Açarken • Bulutlar Dağılınca
4.1.2.3. Babasızlık	• Bulutlar Dağılınca • Aksaray'dan Bir Perihan
4.1.2.4. Geleceğin Planlayıcısı Olarak Baba	• Eşikteki • Suya Düşen Hayal • Bir Çatı Altında • Gençlik Rüzgârı • Uğur Böceği
4.1.2.5. Baba-Oğul İlişkileri	• Küçük Oyuncu • Kerim Usta'nın Oğlu • Bir Çatı Altında • Savaş Çağı Umut Çağı • Ayrı Dünyalar • Evli Bir Kadının Günlüğünden
4.1.2.5.1. Oğlan Çocuğu Soyu Devam Ettirici Olarak Görme	• Aşk ve Zafer • Gecenin Ucundaki Işık • Evli Bir Kadının Günlüğünden • Aydınlık Kapı • Çiçekler Büyür
4.1.2.5.2. Baba-Oğul Çatışması	• Karar Gecesi • Kaderin Sırrı • Güller ve Dikenler • Bizim Diyar • Allah Çocukları Unuttu
4.1.2.6. Baba-Kız İlişkileri	• Savaş Çağı Umut Çağı • Gurbet Yavrum • Güller ve Dikenler • Eşikteki • Çiçekler Büyür • Sancı • Ayrı Dünyalar
4.1.3. Çocuk	
4.1.3.1. Sevgi ve Güven Duygusuna Muhtaç Bir Varlık Olarak Çocuk	• Özlem Şarkısı • Bir Gün Sabah Olacak mı? • Tutsak • Gecenin Ucundaki Işık
4.1.3.2. Evliliğin Kurtarıcısı Olarak Çocuk	• Aksaray'dan Bir Perihan • Yazsonu • Evli Bir Kadının Günlüğünden • Zambaklar Açarken
4.1.3.3. Bağlayıcı Unsur Olarak Çocuk	• Gecenin Ucundaki Işık • Tutsak • Aydınlık Kapı
4.1.3.4. İstenmeyen Çocuk	• Aydınlık Kapı • Yarın... Yarın... • Gençlik Rüzgârı • Ben ve O
4.1.3.5. Gayrimeşru Çocuk	• Kerim Usta'nın Oğlu • Zambaklar Açarken

	• Gecenin Bu Saatinde • Güneş Kokusu • Yılların Ardından • Saadet Tacı • Dert Bende • Özlem Şarkısı • Aynadaki Kız • Sonya'nın Aşkı
4.1.3.6. Evlat Edinme	• Bir Gün Sabah Olacak mı? • Sevdâ Sokağı Komedyası • İki Kâlp Arasında • Uğur Böceği
4.1.3.7. Çocuğa Yönelik Cinsel İstismar	• Yenişehir'de Bir Öğle Vakti
4.1.3.8. Çocuğa Yönelik Fiziksel Şiddet	• Yenişehir'de Bir Öğle Vakti • Islak Güneş • Aksaray'dan Bir Perihan • Hayat Parçaları • Saadet Tacı • Küçük Oyuncu • Kaderin Sırrı • Fosforlu Cevriye
4.1.3.9. Çocuk Eğitimi	
4.1.3.9.1. Çocuğa Yönelik Disiplin ya da Baskı	• Küçük Dünya • Güz Şarkısı • Zor • Kaderin Sırrı • Bir Gün Sabah Olacak mı?
4.1.3.9.2. Çocukta Serbestlik	• Yarın... Yarın... • Işık Yağmuru • Uğur Böceği • Gençlik Rüzgârı • Pertev Bey'in Torunları • Ayrı Dünyalar • Alnında Mavi Kuşlar • Aşamalar
4.1.3.9.3. Cinsiyete Göre Çocuk Yetiştirme	• Genç Kız ve Ölüm • Büyükanne • Islak Güneş
4.1.3.10.Çocuklar Arasında Ayrımcılık	• Ölmeye Yatmak • Saadet Tacı • Yenişehir'de Bir Öğle Vakti • Tutsak
4.1.3.11.Kardeş İlişkileri	• Aydınlık Kapı • Ayrı Dünyalar • Aksaray'dan Bir Perihan • Pertev Bey'in Üç Kızı
4.2. Aşk	
4.2.1. Çözümlememeyen Bir Duygu Olarak Aşk	• Küçük Oyuncu • Karar Gecesi • Bir Çatı Altında • Hep Yarın • Özlem Şarkısı • Güneş Kokusu • Saadet Tacı

	• Kerim Usta'nın Oğlu • Dert Bende • Aynadaki Kız • Hep Yarın • Ayrı Dünyalar
4.2.2. İlk Aşk	• Kerim Usta'nın Oğlu • Dert Bende • Aynadaki Kız • Hep Yarın • Ayrı Dünyalar
4.2.3. İlk Görüşte Aşk	• Bir Gün Sabah Olacak mı? • Özlem Şarkısı • Aydınlık Kapı • Bulutlar Dağılınca • Aşk ve Zafer
4.2.4. Karşılıksız Aşk	• Dert Bende • Kaçış • Yılların Ardından • Gençlik Rüzgârı • Allah Çocukları Unuttu
4.2.5. Karşılıklı Aşk	• Karar Gecesi • Aşk Hasreti • Hep Yarın • Güneş Kokusu • Genç Kız ve Ölüm • Allah Çocukları Unuttu
4.2.6. Unutulamayan Aşk	• Karar Gecesi • Aşk Hasreti • Gümüşselvi • Kaçış
4.2.7. Platonik Aşk	• Fosforlu Cevriye • Dert Bende • Bir Çatı Altında • Sisli Hatıralar • Aynadaki Kız • Güller ve Dikenler • Allah Çocukları Unuttu
4.2.8. İmkânsız Aşk	• Dert Bende • Hayat Parçaları • Fosforlu Cevriye • Saadet Tacı • İki Kalp Arasında • Kıvılcım ve Ateş
4.2.9. Ölümsüz Aşk	• Ankara Mahpusu • Saadet Tacı • Gençlik Rüzgârı • Uzayan Yollar
4.2.10. Yasak Aşk	• Bir Düşün Gecesi • Eşiktekiler • Sisli Hatıralar • Güller ve Dikenler • Bulutlar Dağılınca • Gecenin Ucundaki Işık • Küçük Oyuncu

	• Islak Güneş • Kaçış • Ben ve O • Allah Çocukları Unuttu
4.2.11. Evlilik ve Yasak Aşk	• Aksaray'dan Bir Perihan • Zor • Tutsak • Sisli Hatıralar • Sisli Hatıralar • Güller ve Dikenler • Saadet Tacı • İlâhlar Affetmez • Hep Yarın • Özlem Şarkısı • Bıraktığı Yerden • Gecenin Ucundaki Işık • Güz Şarkısı • Evli Bir Kadının Günlüğünden • Alnında Mavi Kuşlar • Ben ve O • Ayrı Dünyalar • Aşamalar • Sonya • Kıvılcım ve Ateş
4.2.12. Vatan Sevgisi ve Bireysel Aşk	• Aşk ve Zafer • Bizim Diyar • Azap Toprakları
4.2.13. Birden Fazla Aşk Arasında Bocalama	• Çaresaz • Hayat Parçaları • Aşk Hasreti • Saadet Tacı • Güneş Kokusu • İki Kalp Arasında • Ayrı Dünyalar
4.2.14. Aşk ve Rekabet	• Aşk Hasreti • Sisli Hatıralar • Saadet Tacı
4.2.15. Aşk ve Kıskançlık	• Zambaklar Açarken • Aynadaki Kız • Aşk ve Zafer • Döner Ayna • Gümüşselvi • İki Kalp Arasında • Sonya'nın Aşkı • Kıvılcım ve Ateş
4.3. Atatürk ve Cumhuriyet	
4.3.1. Atatürk Devrimleri	• Pertev Bey'in Üç Kızı • Pertev Bey'in İki Kızı • Gurbet Yavrum
4.3.2. Atatürk Sevgisi	• Ölmeye Yatmak • Büyükanne • Savaş Çağı Umut Çağı • İki Kalp Arasında • Gecenin Ucundaki Işık

	• Güz Şarkısı • Genç Kız ve Ölüm
4.3.3. Dilde Sadeleşme/Yenileşme	• Zambaklar Açarken • İlâhlar Affetmez • Özlem Şarkısı • Gurbet Yavrum • Büyükanne
4.3.4. Kurtuluş Savaşı	• Aşk ve Zafer • Aksaray'dan Bir Perihan
4.3.5. Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü	• Pertev Bey'in Üç Kızı
4.3.6. Cumhuriyet Sonrası Osmanlı'ya Duyulan Özlem	• Pertev Bey'in Üç Kızı • Pertev Bey'in Torunları
4.3.7. Meşrutiyet	• Aydınlık Kapı • Aksaray'dan Bir Perihan • Bizim Diyar
4.4. Aydın	
4.4.1. Aydınların Duyarsızlığı	• Güneş Kokusu • Kaçış • Gurbet Yavrum • Genç Kız ve Ölüm • Üç Yirmidört Saat • Evli Bir Kadının Günlüğünden
4.4.2. Halkı Aydınlatma	• Güneş Kokusu • Güz Şarkısı • Gurbet Yavrum
4.4.3. Aydın-Halk Çatışması	• Aşk Hasreti • Sancı
4.5. Batılılaşma	
4.5.1. Batılılaşma Süreci	• Tutsak • Gecenin Ucundaki Işık • Evli Bir Kadının Günlüğünden • Pertev Bey'in Üç Kızı • Ölmeye Yatmak
4.5.2. Doğu/Batı Çatışması	• Pertev Bey'in İki Kızı • Gecenin Ucundaki Işık • Özlem Şarkısı • Gümüşselvi
4.5.3. Memleketinden Nefret Etme	• Aydınlık Kapı • Gecenin Ucundaki Işık • Evli Bir Kadının Günlüğünden • Sancı • Pertev Bey'in İki Kızı • Pertev Bey'in Torunları
4.6. Birey ve Toplum	
4.6.1. Özgürlük	• Yarın... Yarın... • Ankara Mahpusu
4.6.2. Yalnızlık	• Alnında Mavi Kuşlar • Aydınlık Kapı • Yaz Sonu • Ankara Mahpusu • Aksaray'dan Bir Perihan • Kaderin Sırrı • Fikrimin İnce Gülü • Güller ve Dikenler

4.6.3. Dostluk	• Güller ve Dikenler • Güneş Kokusu • Sisli Hatıralar • Bulutlar Dağılınca
4.6.4. Yaşlılık	• Aksaray'dan Bir Perihan • Bir Gün Sabah Olacak mı? • Zor • Üç Yirmidört Saat
4.6.5. Hastalık	• Aydınlık Kapı • Aşk Hasreti • Bir Çatı Altında • Güller ve Dikenler • Hep Yarın • Gurbet Yavrum • Alnında Mavi Kuşlar • Pertev Bey'in İki Kızı • Yarın... Yarın... • Sancı • Güneş Kokusu
4.6.6. Mutluluk	• Yarın... Yarın... • Büyükanne • Ankara Mahpusu • Küçük Dünya • Aynadaki Kız
4.6.7. Kıskançlık	• Dert Bende • Saadet Tacı • Islak Güneş
4.6.8. Esaret	• Aksaray'dan Bir Perihan • Aşk Hasreti • Saltanat Rüzgârları
4.6.9. Dolandırıcılık	• Bir Çatı Altında • Kaderin Sırrı • Yenişehir'de Bir Öğle Vakti
4.6.10. Rüşvet	• Fikrimin İnce Gülü • Güller ve Dikenler • Üç Yirmidört Saat
4.6.11. Kötü alışkanlıklar	
4.6.11.1.Uyuşturucu	• Fosforlu Cevriye • Şafak • Bıraktığı Yerden • Zor • Gecenin Ucundaki Işık • Pertev Bey'in Torunları
4.6.11.2.Alkol	• Çaresaz • Güller ve Dikenler • Yarın... Yarın...
4.6.11.3.Kumar	• Güller ve Dikenler • Yenişehir'de Bir Öğle Vakti • Işık Yağmuru • Evli Bir Kadının Günlüğünden
4.7. Boşanma	
4.7.1. Boşanma Süreci	• Yürümek • Işık Yağmuru • Aynadaki Kız

	• Saadet Tacı • Özlem Şarkısı • Pertev Bey'in Torunları • Aşamalar
4.7.2. Kadın ve Boşanma	• Yürümek • Yenişehir'de Bir Öğle Vakti • Bıraktığı Yerden • Hayat Parçaları • Saadet Tacı • Güz Şarkısı • Evli Bir Kadının Günlüğünden • Pertev Bey'in Torunları
4.7.3. Boşanmış Aile Çocukları	• Gençlik Rüzgârı • Tutsak • Genç Kız ve Ölüm • Ayrı Dünyalar • Yazsonu
4.7.4. Toplumun Boşanmış Ailelere Bakış Tarzı	• Aydınlık Kapı • Zambaklar Açarken • Yenişehir'de Bir Öğle Vakti
4.8. Cinsellik	
4.8.1. Aşkın Doğası Gereği Cinsellik	• Savaş Çağı Umut Çağı • Aksaray'dan Bir Perihan • Suya Düşen Hayal • Güller ve Dikenler • Özlem Şarkısı • Ben ve O
4.8.2. Toplumsal Durum ve Cinsellik	• Savaş Çağı Umut Çağı • Karar Gecesi • Gecenin Bu Saatinde
4.8.3. Cinsel Eğitim	• Yürümek • Yenişehir'de Bir Öğle Vakti • Islak Güneş • Yarın... Yarın... • Güneş Kokusu
4.8.4. Kadın ve Cinsellik	
4.8.4.1. Kadının Nesne Haline Getirilmesi	• Fikrimin İnce Gülü • Zambaklar Açarken • Bir Çatı Altında • Saadet Tacı • Yarın... Yarın... • Tutsak • Çiçekler Büyür • Üç Yirmidört Saat • Genç Kız ve Ölüm
4.8.5. Erkek ve Cinsellik	• Asılacak Kadın • Değirmen Taşı • Yaz Sonu • Saadet Tacı
4.8.6. Bekâret	• Yürümek • Şafak • Yenişehir'de Bir Öğle Vakti • Asılacak Kadın • İlâhlar Affetmez

	• Yarın... Yarın... • Özlem Şarkısı • Kaçış
4.8.7. Ensest	• Yenişehir’de Bir Öğle Vakti • Gecenin Ucundaki Işık
4.8.8. Eşcinsellik	• Yarın... Yarın... • Gecenin Ucundaki Işık
4.8.9. Cinsel Açlık	• Asılacak Kadın • Tutsak • Şafak
4.9. Devlet	
4.9.1. Devletin Görevleri	• Aşk Hasreti • Gurbet Yavrum
4.9.2. Ekonomi	• Genç Kız ve Ölüm • Gurbet Yavrum
4.9.3. Kapitalizm	• Evli Bir Kadının Günlüğünden • Savaş Çağı Umut Çağı • Gecenin Ucundaki Işık
4.9.4. Adalet Sistemi	• Değirmen Taşı • Gurbet Yavrum
4.9.5. Doğu Anadolu’nun İhmali	• Gurbet Yavrum • Aşk Hasreti • Alnında Mavi Kuşlar
4.10. Dış Türkler ve Türk Dünyası	
4.10.1. Zulüm	• Azap Toprakları • Çiçekler Büyür • Tutsak • Bizim Diyar
4.10.2. Esaret	• Çiçekler Büyür
4.10.3. Mücadele Etme	• Bizim Diyar • Azap Toprakları • Tutsak
4.10.4. Mücadeleden Kaçma	• Çiçekler Büyür
4.10.5. Göç	• Bizim Diyar
4.10.6. Türkiye’den Yardım Bekleme	• Azap Toprakları • Tutsak • Çiçekler Büyür
4.10.7. Turancılık	• Çiçekler Büyür • Tutsak
4.10.8. Dil Meselesi	• Çiçekler Büyür • Azap Toprakları
4.11. Din	
4.11.1. Farklı İnançlara Saygı	• Islak Güneş • Bizim Diyar
4.11.2. Tanrı-Kul İlişkisi	• Büyükanne • Hep Yarın • Güneş Kokusu • Aynadaki Kız • Allah Çocukları Unuttu
4.11.3. Din Değiştirme	• Ak Topraklar • Azap Toprakları • Pertev Bey’in İki Kızı
4.11.4. Dinin Yozlaştırılması	• Karar Gecesi • Kaderin Sırrı

	• Gurbet Yavrum • Batmayan Güneş
4.11.5. Batıl İnançlar	• Kaderin Sırrı • Saadet Tacı • Bir Gün Sabah Olacak mı? • İki Kalp Arasında • Küçük Dünya • Evli Bir Kadının Günlüğünden • Fosforlu Cevriye • Suya Düşen Hayal • Sonya • Aşk ve Saltanat • Saltanat Rüzgârları
4.11.6. Tasavvuf	• Aydınlık Kapı • Güneş Kokusu • Küçük Dünya • Pertev Bey'in İki Kızı
4.11.7. Tarikat	• Pertev Bey'in İki Kızı • Pertev Bey'in Torunları
4.12. Eğitim	
4.12.1. Eğitimde Fırsat Eşitliğinin Sağlanamaması	• Kaderin Sırrı • Karar Gecesi • Zambaklar Açarken • Güneş Kokusu
4.12.2. Batılılaşma ve Eğitim	• Pertev Bey'in Torunları
4.12.3. Eğitimde Disiplin Sorunları ve Ceza	• Kerim Usta'nın Oğlu
4.12.4. Kız Çocuklarının Eğitimi	• Ölmeye Yatmak • Bir Çatı Altında • Saadet Tacı • Savaş Çağı Umut Çağı • Şafak • Yarın... Yarın... • Islak Güneş • Yılların Ardından • Gençlik Rüzgârı • Pertev Bey'in İki Kızı • Alnında Mavi Kuşlar
4.12.5. Eğitim İçin Büyük Kente Gitme	• Ölmeye Yatmak • Aşk ve Zafer • Yarın... Yarın...
4.12.6. Maddî Zorluklara Rağmen Eğitime Devam Etme	• Ankara Mahpusu • Kaderin Sırrı • Yenişehir'de Bir Öğle Vakti • Değirmen Taşı • Islak Güneş • Bir Gün Sabah Olacak mı? • Gecenin Ucundaki Işık • Pertev Bey'in İki Kızı
4.12.7. Eğitimi Gereksiz Görme	• Bıraktığı Yerden • Yenişehir'de Bir Öğle Vakti • Zor • Ölmeye Yatmak • Savaş Çağı Umut Çağı • Aydınlık Kapı

	• Zambaklar Açarken
4.12.8. Yurt Dışında Eğitim	• Yenişehir’de Bir Öğle Vakti • Hep Yarın • Yılların Ardından • Pertev Bey’in İki Kızı • Ayrı Dünyalar
4.12.9. Eğitim ve Evlilik Arasında Seçim Yapma	• Hayat Parçaları • Kaderin Sırrı • Evli Bir Kadının Günlüğünden
4.12.10. Üniversite	
4.12.10.1. Üniversite Mezunu Olma	• Kaderin Sırrı • Bir Çatı Altında • İlâhlar Affetmez • Yenişehir’de Bir Öğle Vakti • Özlem Şarkısı • Yılların Ardından
4.12.10.2. Üniversiteler ve Siyasal Karışıklıklar	• Yarın... Yarın... • Sancı
4.12.10.3. Hatalı Öğretmen-Öğrenci İlişkileri	• Ölmeye Yatmak
4.12.11. Öğretmen	
4.12.11.1. Olumsuz Öğretmen Modelleri	• Gurbet Yavrum
4.12.11.2. Olumlu Öğretmen Modelleri	• Ayrı Dünyalar • Çaresaz
4.13. Erkekler	
4.13.1. Kadın Bakış Açısından Erkekler	• Güneş Kokusu • Suya Düşen Hayal • Bıraktığı Yerden • Işık Yağmuru • Yılların Ardından • Uzayan Yollar • Saadet Tacı
4.13.2. Erkek Bakış Açısından Erkekler	• Işık Yağmuru • Hayat Parçaları • Bıraktığı Yerden
4.13.3. Çapkın Erkek	• Gümüşselvi • Sisli Hatıralar • Güller ve Dikenler • Saadet Tacı • İlâhlar Affetmez • Yılların Ardından • Tutsak • Gecenin Ucundaki Işık • Gurbet Yavrum • Ben ve O • Ayrı Dünyalar
4.13.4. Güvenilmez Erkek	• Uzayan Yollar • Gümüşselvi • Yaz Sonu • Güller ve Dikenler • Bir Gün Sabah Olacak mı?
4.13.5. Kılıbık Erkek	• Hayat Parçaları • Bir Çatı Altında • Zambaklar Açarken • Islak Güneş

	• Küçük Dünya • Yaz Sonu
4.13.6. İdeal Erkek	• Bir Gün Sabah Olacak mı? • Pertev Bey'in Üç Kızı • Ben ve O • Uğur Böceği
4.13.7. Jigololuk	• Saadet Tacı • Güneş Kokusu • Pertev Bey'in Üç Kızı
4.13.8. Erkeklik	• Azap Toprakları • Aksaray'dan Bir Perihan • Gençlik Rüzgârı
4.14. Evlilik	
4.14.1. Evlilik Sorunları	
4.14.1.1.Eş Seçimi	• Aşk ve Zafer • Eşikteki • Bir Aşkın Romanı • Suya Düşen Hayal • Saadet Tacı • Değirmen Taşı • Bir Gün Sabah Olacak mı? • Işık Yağmuru • Ak Topraklar • Güz Şarkısı • Sonya
4.14.1.2.Sınıf Farklılıkları	• Aydınlık Kapı • Hayat Parçaları • Zambaklar Açarken • Güneş Kokusu • Yılların Ardından • Uzayan Yollar
4.14.1.3.Eşler Arasındaki İletişimsizlik	• Sisli Hatıralar • Işık Yağmuru • Zambaklar Açarken
4.14.1.4.Anlayış Farklılıkları/Kişilik Uyuşmazlıkları	• Güller ve Dikenler • Özlem Şarkısı • Güneş Kokusu • Bir Gün Sabah Olacak mı? • Gençlik Rüzgârı • Küçük Dünya • Zambaklar Açarken
4.14.1.5.Eşlerin Yabancılaşması/Uzaklaşması	• Yarın... Yarın... • Güz Şarkısı • Evli Bir Kadının Günlüğünden • Ayrı Dünyalar • Zambaklar Açarken
4.14.1.6.Sıradanlaşma	• Şafak • Küçük Dünya • Güller ve Dikenler
4.14.1.7.Yaş Farkı	• Güneş Kokusu • Ankara Mahpusu • Güller ve Dikenler • Yarın... Yarın... • Gecenin Bu Saatinde

	• Küçük Dünya • Saadet Tacı • Aydınlık Kapı
4.14.2. Evlilik Tipleri	
4.14.2.1.Küçük Yaşta Yapılan Evlilik	• Alnında Mavi Kuşlar • Aydınlık Kapı
4.14.2.2.Aşk Evliliği	• Dert Bende • Aynadaki Kız • Ayrı Dünyalar
4.14.2.3.Mantık Evliliği	• Eşikteki • Ben ve O
4.14.2.4.Çıkar Evliliği	• Ankara Mahpusu • Bir Çatı Altında • Hayat Parçaları • Güller ve Dikenler • Şafak • Yenişehir’de Bir Öğle Vakti • İki Kâlp Arasında
4.14.2.5.Formalite Evliliği	• Uğur Böceği • Ben ve O
4.14.2.6.Anlaşmalı Evlilik	• Işık Yağmuru • Saadet Tacı • Uzayan Yollar • Kerim Usta’nın Oğlu
4.14.2.7.Zoraki Evlilik	• Aşk Hasreti • Kaçış • Küçük Dünya • Bir Düşün Gecesi • Saadet Tacı
4.14.2.8.Görücü Usulü Evlilik	• Aşk ve Zafer • Aydınlık Kapı • Bir Çatı Altında • Değirmen Taşı
4.14.2.9.Akraba ile Evlilik	• Aşk ve Zafer • Saadet Tacı • Pertev Bey’in Üç Kızı
4.14.2.10.Yabancı ile Evlilik	• Gençlik Rüzgârı • İki Kâlp Arasında • Ben ve O • Aynadaki Kız • Ayrı Dünyalar • Güneş Kokusu • Pertev Bey’in Üç Kızı
4.14.2.11. Kurtarıcı Evlilik	• Eşikteki • Evli Bir Kadının Günlüğünden • Genç Kız ve Ölüm • Saadet Tacı • Yabancı Adam • Pertev Bey’in Üç Kızı • Uzayan Yollar • Gurbet Yavrum • Alnında Mavi Kuşlar
4.14.2.12. Zengin Birile Evlilik	• Küçük Dünya • Dert Bende

	• Saadet Tacı • Güneş Kokusu • Uğur Böceği • Allah Çocukları Unuttu
4.14.2.13. İkinci Evlilik	• Kaderin Sırrı • Bir Çatı Altında • Saadet Tacı • Hep Yarın • Bulutlar Dağılınca
4.14.2.14. Yıldırım Nikâhı	• Zambaklar Açarken • Saadet Tacı
4.14.2.15. İmam Nikâhı	• Bir Çatı Altında • Çaresaz • Hayat Parçaları • Pertev Bey'in İki Kızı
4.14.2.16. Çok Eşlilik	• Aşk ve Zafer • Bir Çatı Altında • Pertev Bey'in İki Kızı
4.14.3. Evlilik ve Kadın	
4.14.3.1.Kadınların Evlilik Yaşı	• Eşiktekiler • Bizim Diyar • Islak Güneş • Aynadaki Kız • Kıvılcım ve Ateş • Gecenin Ucundaki Işık • Saadet Tacı • Kıvılcım ve Ateş
4.14.3.2.Evlilikte Kadın Özgürlüğünün Kısıtlanması	• Eşiktekiler • Bir Çatı Altında • Saadet Tacı • Islak Güneş • Yabancı Adam • Bir Gün Sabah Olacak mı? • Evli Bir Kadının Günlüğünden
4.14.3.3.Evliliğin Esaret Zinciri Olarak Görülmesi	• Işık Yağmuru • Evli Bir Kadının Günlüğünden • Aynadaki Kız • Küçük Dünya • Genç Kız ve Ölüm • Aydınlık Kapı
4.14.3.4.Evliliklerde Kadınların Bunalımı	• Aydınlık Kapı • Saadet Tacı • Yarın... Yarın... • Islak Güneş • Gurbet Yavrum
4.14.3.5.Kadının Aldatılmayı Kabullenmesi	• Pertev Bey'in İki Kızı • Bir Düğün Gecesi • Saadet Tacı • İlâhlar Affetmez • Bıraktığı Yerden • Güz Şarkısı • Evli Bir Kadının Günlüğünden • Kıvılcım ve Ateş
4.14.3.6.Evliliğin Kadın İçin Bir Zorunluluk	• Saadet Tacı

Olarak Görülmesi	• Aynadaki Kız • Işık Yağmuru • Tutsak • Evli Bir Kadının Günlüğünden • Genç Kız ve Ölüm • Alnında Mavi Kuşlar
4.14.3.7.Evliliğe Dış Müdahaleler	• Aydınlık Kapı • Azap Toprakları • Evli Bir Kadının Günlüğünden • Aynadaki Kız • Bir Düğün Gecesi
4.14.3.8.Evlilik Dışı İlişki	• Yürümek • Hayat Parçaları • Ankara Mahpusu • Zambaklar Açarken • Güller ve Dikenler • Gençlik Rüzgârı • Gecenin Ucundaki Işık • Güz Şarkısı • Aşk ve Saltanat
4.14.4. Evlilik Süreci	
4.14.4.1.Evlilikte Aile Onayı	• Çaresaz • Ankara Mahpusu • Dert Bende • Karar Gecesi • Aşk Hasreti • Kaderin Sırrı • Saadet Tacı • Uğur Böceği • Aydınlık Kapı
4.14.4.2.Başlık Parası	• Küçük Dünya • Aşk ve Zafer • Hayat Parçaları • Gecenin Ucundaki Işık
4.14.4.3.Çeyiz	• Bizim Diyar • Islak Güneş • Genç Kız ve Ölüm • Şafak
4.14.4.4.Düğün	• Pertev Bey'in İki Kızı • Karar Gecesi • Kaderin Sırrı • Küçük Dünya
4.14.5. Evlilikten Kaçış	• Evli Bir Kadının Günlüğünden • Kerim Usta'nın Oğlu • Bir Aşkın Romanı • Saadet Tacı • Kaçış • Işık Yağmuru • Üç Yirmidört Saat • Ayrı Dünyalar
4.15. Kadın	
4.15.1. Toplumun Kadına Bakışı	
4.15.1.1.Kadının Aşağılanması	• Eşikteki • Üç Yirmidört Saat

	• Evli Bir Kadının Günlüğünden • Güz Şarkısı • Karar Gecesi • Kaderin Sırrı • Güller ve Dikenler • Bir Çatı Altında • Sisli Hatıralar • Yürümek • Küçük Oyuncu • Genç Kız ve Ölüm • Şafak • Yenişehir’de Bir Öğle Vakti • Yılların Ardından • Asılacak Kadın • Bizim Diyar • Islak Güneş • Çiçekler Büyür • Gecenin Ucundaki Işık • Alnında Mavi Kuşlar • Genç Kız ve Ölüm
4.15.1.2.Korunması Gereken Bir Varlık Olarak Görülmesi	• Bulutlar Dağılınca • Gecenin Ucundaki Işık • Genç Kız ve Ölüm • Tutsak • Alnında Mavi Kuşlar
4.15.1.3.Özgür Kadınların Dışlanması	• Aynadaki Kız • Genç Kız ve Ölüm • Ben ve O • Kaderin Sırrı • Kıvılcım ve Ateş
4.15.1.4.Kadına Değer Verme	• Büyükanne • Yarın... Yarın... • Genç Kız ve Ölüm
4.15.2. Kadın Bakış Açısından Kadınlar	• Eşiktekiler • Islak Güneş
4.15.3. Erkek Bakış Açısından Kadınlar	• Kerim Usta’nın Oğlu • Yılların Ardından • İlâhlar Affetmez • Azap Toprakları
4.15.4. Kadın Özgürlüğü	• Genç Kız ve Ölüm • Aynadaki Kız • Saadet Tacı • Güz Şarkısı • Evli Bir Kadının Günlüğünden • Üç Yirmidört Saat • Yarın... Yarın... • Tutsak • Eşiktekiler
4.15.5. Namus Kavramı	• Fosforlu Cevriye • Aydınlık Kapı • Eşiktekiler • Ölmeye Yatmak • Yenişehir’de Bir Öğle Vakti • Ben ve O

	• Bıraktığı Yerden • Yabancı Adam • Bir Gün Sabah Olacak mı? • Gençlik Rüzgârı • Işık Yağmuru • Pertev Bey'in Üç Kızı • Kıvılcım ve Ateş
4.15.6. Kadının Edilgenlikten Kurtulması	• Özlem Şarkısı • Genç Kız ve Ölüm • Bir Çatı Altında • Bir Gün Sabah Olacak mı? • İki Kalp Arasında • Tutsak • Güz Şarkısı • Evli Bir Kadının Günlüğünden • Aynadaki Kız • Alnında Mavi Kuşlar
4.15.7. Kadının Çalışma Hakkı	• Eşikteki • Suya Düşen Hayal • Fikrimin İnce Gülü • Kerim Usta'nın Oğlu • Özlem Şarkısı • Zambaklar Açarken • Yarın... Yarın... • Gençlik Rüzgârı • Pertev Bey'in Üç Kızı • Aynadaki Kız • Kaderin Sırrı • Yılların Ardından
4.15.8. Kadın Eğitimi	• Ölmeye Yatmak • Yarın... Yarın... • Bizim Diyar
4.15.9. Anadolu'daki Kadının Durumu	• Karar Gecesi • Aşk Hasreti • Değirmen Taşı • Savaş Çağı Umut Çağı • Evli Bir Kadının Günlüğünden
4.15.10. Türk Kadının Durumu	• Güneş Kokusu • Çiçekler Büyür • Büyükanne • Aydınlık Kapı • Gecenin Ucundaki Işık
4.15.11. Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet	• Yenişehir'de Bir Öğle Vakti • Evli Bir Kadının Günlüğünden • Islak Güneş • Pertev Bey'in Torunları • Aşamalar • Sonya • Saltanat Rüzgârları
4.15.12. Kadının Cinsel Açından İstismar Edilmesi	
4.15.12.1. Hayat Kadını	• Fosforlu Cevriye • Şafak • Yarın... Yarın... • Yenişehir'de Bir Öğle Vakti

	• Bizim Diyar • Yürümek
4.15.12.2. Metres	• Bıraktığı Yerden • Evli Bir Kadının Günlüğünden • Pertev Bey'in Üç Kızı • Pertev Bey'in İki Kızı • Ben ve O • Savaş Çağı Umut Çağı
4.15.12.3. Dul Kadın	• Tutsak • Üç Yirmidört Saat • Genç Kız ve Ölüm • Aydınlık Kapı • Değirmen Taşı
4.15.13. Kadın ve Beden	
4.15.13.1. Hamilelik ve Doğum	• Dert Bende • Aydınlık Kapı • Aksaray'dan Bir Perihan • Ayrı Dünyalar • Hep Yarın • Bıraktığı Yerden • Küçük Dünya • Aşamalar
4.15.13.2. Kürtaj	• Güneş Kokusu • Yarın... Yarın... • Hep Yarın • Zor • Kaçış • Gecenin Ucundaki Işık • Ben ve O • Sonya'nın Aşkı
4.15.13.3. Kadın ve Güzellik	• Aydınlık Kapı • Bir Aşkın Romanı • Yenişehir'de Bir Öğle Vakti • Pertev Bey'in Torunları • Genç Kız ve Ölüm • Gecenin Bu Saatinde • Bulutlar Dağılınca • Aynadaki Kız • İki Kalp Arasında • Islak Güneş • Aşamalar • Kıvılcım ve Ateş
4.15.13.4. Yaşlanma	• Evli Bir Kadının Günlüğünden • Bulutlar Dağılınca • Saadet Tacı • Batmayan Güneş
4.15.13.5. Menopoz	• Güz Şarkısı
4.15.14. Kadın Erkek İlişkileri	
4.15.14.1. Yaş Farkı	• Güller ve Dikenler • Saadet Tacı • Gecenin Bu Saatinde • Bıraktığı Yerden • Ben ve O • Suya Düşen Hayal

4.15.14.2.	Anlayış Farkı	• Güller ve Dikenler • Uğur Böceği
4.15.14.3.	Erkeklerden Nefret Etme	• Aydınlık Kapı • Güneş Kokusu • Bir Gün Sabah Olacak mı?
4.15.14.4.	Eşine Destek Olma	• Ak Topraklar • Üç Yirmidört Saat • Güneş Kokusu • Güller ve Dikenler • Zambaklar Açarken
4.15.15.	Kadınlık	• Eşitekiler • Saadet Tacı • Bir Gün Sabah Olacak mı? • Evli Bir Kadının Günlüğünden
4.16.	Kentleşme	
4.16.1.	Kentleşme ve Betonlaşma	• Yarın... Yarın... • Islak Güneş • İlâhlar Affetmez • Alnında Mavi Kuşlar • Fikrimin İnce Gülü
4.16.2.	Kentleşmenin Getirdiği Yeni Kültür Biçimi	• Islak Güneş • Bir Çatı Altında
4.16.3.	Doğaya Zarar Verme	• Islak Güneş • Pertev Bey'in İki Kızı • Karar Gecesi
4.16.4.	Gecekondu	• Asılacak Kadın • Yarın... Yarın... • Gurbet Yavrum
4.16.5.	Göç	
4.16.5.1.	Yurt Dışına Göç Etme	• Fikrimin İnce Gülü • Özlem Şarkısı • Uğur Böceği • Pertev Bey'in Torunları • Gurbet Yavrum
4.16.5.2.	Gurbet ve Yabancı Kültür	• Fikrimin İnce Gülü • Aşk Hasreti • Aynadaki Kız
4.16.5.3.	Memleket Özlemi	• Aşk Hasreti • Özlem Şarkısı • İki Kalp Arasında • Yılların Ardından • Gençlik Rüzgârı • Gurbet Yavrum • Aynadaki Kız
4.17.	Ölüm ve Yaşam	
4.17.1.	Ölüm	
4.17.1.1.	Ölüm Algısı	• Ölmeye Yatmak • Yaz Sonu • Aydınlık Kapı • Ankara Mahpusu • Güz Şarkısı • Aynadaki Kız • Ayrı Dünyalar • Allah Çocukları Unuttu

4.17.1.2.Yakınların Kaybı ve Ölüm Acısı	• Küçük Oyuncu • Aşk ve Zafer • Aksaray'dan Bir Perihan • Sisli Hatıralar • Hep Yarın • Bizim Diyar • İki Kalp Arasında • Çiçekler Büyür • Küçük Dünya • Kıvılcım ve Ateş
4.17.1.3.Evlat Acısı	• Aksaray'dan Bir Perihan • Bir Çatı Altında • Değirmen Taşı • Bir Gün Sabah Olacak mı? • Sancı • Ak Topraklar • Ayrı Dünyalar • Yaz Sonu
4.17.1.4.Ölüm Şekilleri	
4.17.1.4.1. İntihar	• Bir Aşkın Romanı • Aşk Hasreti • Bir Çatı Altında • Güller ve Dikenler • Kerim Usta'nın Oğlu • Aksaray'dan Bir Perihan • İlâhlar Affetmez • Hep Yarın • Gecenin Ucundaki Işık • Aynadaki Kız
4.17.1.4.2. Cinayet	• Ankara Mahpusu • Asılacak Kadın • Hayat Parçaları • Şafak • Değirmen Taşı • Aydınlık Kapı • Fosforlu Cevriye
4.17.1.4.3. İdam	• Fosforlu Cevriye • Kaçış • Şafak • Batmayan Güneş • Aşk ve Saltanat
4.17.1.4.4. Şehit Olma	• Perteve Bey'in Üç Kızı • Aşk ve Zafer • Aydınlık Kapı • Dert Bende
4.17.1.4.5. Kurtuluş Olarak Ölüm	• Bir Gün Sabah Olacak mı? • Üç Yirmidört Saat • Ben ve O • Gecenin Ucundaki Işık
4.17.1.5.Ölüm Korkusu	• Gecenin Ucundaki Işık • Ayrı Dünyalar
4.17.1.6.Ölüm İsteği	• Tutsak • Gurbet Yavrum • Aydınlık Kapı

	• Kıvılcım ve Ateş
4.17.1.7.Vasiyet	• İki Kalp Arasında • Bıraktığı Yerden • Uğur Böceği • Kaderin Sırrı • Güller ve Dikenler
4.17.1.8.Miras	• Ankara Mahpusu • Karar Gecesi • Suya Düşen Hayal • Kaderin Sırrı • Sisli Hatıralar • Yabancı Adam • İki Kalp Arasında • Pertev Bey'in Torunları • Aşamalar
4.17.2. Yaşam	
4.17.2.1.Yaşam Algısı	• Yaz Sonu • Fosforlu Cevriye • Kaderin Sırrı • Savaş Çağı Umut Çağı • Ben ve O • Aynadaki Kız
4.17.2.2. Yaşam Felsefesi	• Dert Bende • Aşk Hasreti • Kaderin Sırrı • Saadet Tacı • Yarın... Yarın... • Bulutlar Dağılınca • Ben ve O • Aynadaki Kız • Genç Kız ve Ölüm • Gecenin Ucundaki Işık • Allah Çocukları Unuttu
4.18. Sanat	
4.18.1. Sanat	
4.18.1.1.Sanat ve Toplum	• Güz Şarkısı • Alnında Mavi Kuşlar • Genç Kız ve Ölüm
4.18.1.2.Sanat Eleştirisi	• Zambaklar Açarken • Işık Yağmuru • Tutsak • Suya Düşen Hayal
4.18.1.3.Sanat Çevrelerindeki Yanlı Tavır	• Güz Şarkısı
4.18.1.4.Sanatta Yozlaşma	• Zambaklar Açarken • Saadet Tacı
4.18.1.5.Türkiye'de Sanatın Durumu	• Ölmeye Yatmak • Güz Şarkısı
4.18.1.6.Sanatın Değersiz Görülmesi	• Aksaray'dan Bir Perihan • Suya Düşen Hayal • Kaderin Sırrı • Yenişehir'de Bir Öğle Vakti
4.18.2. Sanatçı	
4.18.2.1.Sanatçıların Ekonomik Kaygıları	• Bir Düğün Gecesi • Sisli Hatıralar

	• Saadet Tacı • Küçük Dünya
4.18.2.2.Sanatçı ve Yaratma Süreci	• Kaderin Sırrı • Suya Düşen Hayal • Yenişehir’de Bir Öğle Vakti
4.18.2.3.Sanatçı-Halk İlişkisi	• Zambaklar Açarken • Yenişehir’de Bir Öğle Vakti • Güz Şarkısı
4.18.2.4.Sanatçı ve Evlilik	• Bir Çatı Altında • Gümüşselvi • Güz Şarkısı • Aynadaki Kız • Sisli Hatıralar
4.19. Siyasi Olaylar	
4.19.1. Siyasi Olaylar ve Gençler	• Üç Yirmidört Saat • Bir Düşün Gecesi • Pertev Bey’in Torunları • Sancı
4.19.2. 27 Mayıs Süreci	• Tutsak • Sancı • Pertev Bey’in Torunları • Islak Güneş
4.19.3. 68 Olayları	• Yarın... Yarın...
4.19.4. 12 Mart Süreci	• Küçük Oyuncu • Yarın... Yarın... • Sancı
4.19.5. Kanlı 1 Mayıs	• Alnında Mavi Kuşlar
4.19.6. Sansür	• Kaçış
4.19.7. İşçi Sorunları	•
4.19.7.1.Grev	• Şafak • Yarın... Yarın... • Alnında Mavi Kuşlar
4.19.7.2.Sendika	• Yarın... Yarın... • Bir Çatı Altında • Şafak • Zor
4.19.8. Öğrenci Eylemleri	• Yarın... Yarın... • Zor • Savaş Çağı Umut Çağı • Sancı • Aksaray’dan Bir Perihan
4.19.9. Yurt Dışına Kaçma	• Sancı • Evli Bir Kadının Günlüğünden
4.19.10. Sağ-Sol Çatışmaları	
4.19.10.1. Sol	
4.19.10.1.1. Sosyalizm	• Savaş Çağı Umut Çağı • Güz Şarkısı • Evli Bir Kadının Günlüğünden • Kaçış
4.19.10.1.2. Komünizm	• Ölmeye Yatmak • Kerim Usta’nın Oğlu • Şafak • Kaçış • Evli Bir Kadının Günlüğünden

	• Sancı • Gurbet Yavrum • Alnında Mavi Kuşlar • Pertev Bey'in Torunları
4.19.10.1.3. Devrimcilik	• Zor • Yarın... Yarın... • Kaçış • Şafak
4.19.10.1.4. Solculuk	• Asılacak Kadın • Sancı • Üç Yirmidört Saat • Evli Bir Kadının Günlüğünden
4.19.10.1.5. Cumhuriyet Halk Partisi	• Kaçış • Pertev Bey'in Üç Kızı • Pertev Bey'in İki Kızı • Pertev Bey'in Torunları •
4.19.10.2. Sağ	
4.19.10.2.1. Demokrat Parti ve Menderes	• Fikrimin İnce Gülü • Savaş Çağı Umut Çağı • Tutsak • Gurbet Yavrum • Şafak • Islak Güneş • Pertev Bey'in İki Kızı • Pertev Bey'in Torunları
4.19.10.2.2. Milliyetçi Hareket Partisi ve Ülkücülük	• Sancı
4.19.10.3. Taraf Tutmama/Ortacılık	• Sancı • Tutsak
4.20. Şiddet	
4.20.1. Savaş	• Bizim Diyar • Azap Toprakları • Pertev Bey'in Üç Kızı • Aşk ve Zafer • Aydınlık Kapı • Aksaray'dan Bir Perihan • Pertev Bey'in Üç Kızı • Ölmeye Yatmak • Pertev Bey'in İki Kızı • Ben ve O • Savaş Çağı Umut Çağı • Yarın... Yarın...
4.20.2. İhtilal Dönemlerinde İşkence	• Kaçış • Fikrimin İnce Gülü • Şafak • Yarın... Yarın...
4.20.3. İşkencenin Ruh Sağlığı Üzerindeki Olumsuz Etkileri	• Kaçış • Şafak
4.20.4. Polis ve İşkence	• Yenişehir'de Bir Öğle Vakti • Şafak
4.20.5. Tecavüz	• Karar Gecesi • Sisli Hatıralar • Yenişehir'de Bir Öğle Vakti

	• Gecenin Bu Saatinde • İki Kalp Arasında • Gençlik Rüzgârı • Sancı • Sonya • Sonya'nın Aşkı
4.21. Toplumsal Yapı	
4.21.1. Kuşak Çatışması	• Döner Ayna • Ankara Mahpusu • Aksaray'dan Bir Perihan • Suya Düşen Hayal • Kaderin Sırrı • Bir Çatı Altında • Savaş Çağı Umut Çağı • Yabancı Adam • Bulutlar Dağılınca • Işık Yağmuru • Sancı • Üç Yirmidört Saat • Güz Şarkısı • Alnında Mavi Kuşlar •
4.21.2. Sınıf Farklılıkları	• Hayat Parçaları • Döner Ayna • Aksaray'dan Bir Perihan • Yenişehir'de Bir Öğle Vakti • Yarın... Yarın... • Şafak
4.21.2.1.Üst sınıf	• Bizim Diyar • Küçük Dünya • Uzayan Yollar • Gecenin Ucundaki Işık • Pertev Bey'in Üç Kızı • Pertev Bey'in İki Kızı • Pertev Bey'in Torunları • Alnında Mavi Kuşlar
4.21.2.2.Alt Sınıf	• Bir Gün Sabah Olacak mı? • Uzayan Yollar • Zor • Pertev Bey'in İki Kızı • Evli Bir Kadının Günlüğünden • Aydınlık Kapı • Savaş Çağı Umut Çağı • Küçük Oyuncu • Güneş Kokusu • Islak Güneş • Sancı • Gurbet Yavrum • Aksaray'dan Bir Perihan
4.21.2.3.Sınıf Farklılıklarının Mekâna Yansıması	• Islak Güneş • Küçük Dünya • Pertev Bey'in Üç Kızı • Bir Çatı Altında

